
DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

NEDERDUITSCH

TAALKUNDIG

WOORDENBOEK.

E — H.

NEDERDUITSCH

TAALKUNDIG

WOORDENBOEK,

DOOR

P. WEILAND.

E — H.

TE AMSTELDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCCII.

VOORBERIGT

VOOR HET

DERDE STUK.

In den ALGEMEENEN KONST- EN LETTERBODE, *voor het jaar* 1802, *No.* 5, bl. 66 enz., vindt de Lezer een berigt aangaande de ernstige pogingen onzer Taalkenneren, „ om, ware het mogelijk, de spelling „ onzer moederspraak eens eindelijk op eenen be- „ paalden en vasten voet te brengen; gelijk ook „ van derzelver onderlinge overeenkomst omtrent „ deze en gene voorname punten, en eene opgaaf „ van de reeds gemaakte bepalingen desaangaande." Eenigen dezer bepalingen, die den grond onzer taal niet ondermijnen, en voornamelijk op eene onderlinge afspraak rusten, heb ik, om eene gelijke spelling te helpen bevorderen, in dit Deel mijns Woordenboeks gevolgd, en zal van dezelven verder gebruik maken. Zij strekken zich uit tot *de inlassching en uitlating van eene letter, welluidendheidshalve*, als: *zwaarder*, *hoorder*, enz. voor *zwaarer*, *hoorer*, enz., *gebeurtenis*, *verbindtenis*, enz. — *schielijk*, voor *schierlijk*; terwijl ik in *thans*, *althans*, enz. geene meerdere welluidendheid, dan in *thands*, *althands*, enz. bespeurende, de laatste schrijfwijs

blijf volgen: als mede tot de tusschenvoeging van de zachte *e*, in al de, daar, opgegevene voorbeelden, terwijl ik voor *oorspronkelijk*, *aanvankelijk*, enz. *oorsprongelijk*, *aanvangelijk*, enz. blijf verkiezen, gelijk ook *andwoord*, voor *antwoord*.

De, in het boven genoemde weekblad, opgegevene *bepalingen* ten aanzien van de *vokaalspelling* — *de verdubbeling van de a* — *het verwisselen van de v en z met f en s*, — *van de d als sluitletter* — *van de g in bragt, klagt*, enz. — *van de spelling met ch* — *van nog en noch*, *ligt en licht* — van *dt* in *gij vindt*, *wordt*, en *hij vindt*, *wordt*, enz. — *van de dubbele medeklinkers en klinkers*, *in ligchaam*, *lagchen*, *maar juichen*, *huichelen* — *gloeijen*, *vloeijen*, enz. — al deze bepalingen komen reeds in mijne Inleiding voor, en kunnen, daar, nader beredeneerd gevonden worden.

Ik zal, op de beoordeeling van het tweede stuk mijns Woordenboeks, in het weekblad, *algemeene Konst- en Letterbode*, voor het jaar 1801, No. 41 en 42 voorkomende, voor het tegenwoordige, niet andwoorden, noch dezelve wederleggen, waar zij wederlegd zou kunnen worden; zij bevat gegrondde, maar ook vele ongegrondde bedenkingen; voor de eerste bedank ik den Recensent welmeenend, en zal er, in het vervolg, het noodige gebruik van maken; en ter wegneming van de laatste zal ik thands en nimmer tegenbedenkingen aanvoeren, tenzij de Recensent, in zijne beoordeeling van dit derde stuk, mij hiertoe mogt noodzaken.

En

En hier zou ik mijn voorberigt derhalve kunnen eindigen; maar denkende aan de moeite, welke mijn Recensent telkens neemt, met het opmaken van eene lijst van *overgeslagene woorden*, welke woorden, echter, buiten het oogmerk, waarmede ik dit Woordenboek heb aangevangen, en dus buiten het vak eener *regtstreeksche* behandeling, vallen, heb ik geoordeeld, hem, door eene opgaaf van velen zulker woorden, daarvan te moeten overtuigen, dat ik dezelven, *willens en wetens*, overgeslagen heb; waaraan hij altoos nog schijnt getwijfeld te hebben, dewijl, anders, de mededeeling van zulk eene *breede* lijst niet te pas kwam; terwijl ik hem openlijk dank zeg voor de mededeeling van die woorden, of beteekenissen van woorden, welke in mijn plan vielen, en echter mijne aandacht ontslipt zijn. Ik herhaal thands, dat ik bedoeld heb, alleen de meest in gebruik zijnde woorden in mijn Woordenboek optenemen, en het tegenwoordig schrijvend en sprekend *Publiek* daardoor eenigzins te hulp te komen. In de boven genoemde beoordeeling van het tweede stuk mijns Woordenboeks, zegt de *Recensent*, dat ik evenwel bedoeld moet hebben, *eenige verouderde* woorden in mijn werk optenemen, dewijl ik, in mijn voorberigt voor het tweede stuk gezegd heb: „ nu „ gedoogt mijn plan niet, om *al* deze verouderde „ woorden optegeven." Wel nu, dat is ook zoo; ik heb *eenige* verouderde woorden opgegeven, niet, opzettelijk behandeld, maar van ter zijde aangevoerd, wanneer, in het vervolg, bij de behandeling van

een ander woord, daarheen moest gewezen worden; of, wanneer een verouderd, bij het tegenwoordig schrijvend *Publiek* in onbruik geraakt, woord, in het eene of andere gedeelte van ons Vaderland, onder het gemeen, of op het platte land, nog gehoord werd. Maar heb ik, omdat ik *eenige* verouderde woorden in mijn werk heb opgenomen, mij zelven in de verpligting gebragt, om *al* zulke woorden optenemen? Dat kan ik niet zien. En nu verklaar ik hier nogmaals, dat ik deze gevolgtrekking niet toegeef — dat ik nu en dan van een verouderd woord gewag maak, en verder zal maken, zonder daardoor gehouden te willen zijn, om *alle* verouderde en in onbruik geraakte woorden te behandelen. En wil mijn *Recensent* nu voordgaan met eene *breede* lijst (mijn zalige Leermeester en Vriend J. J. SCHULTENS zou gezegd hebben *eene zwijdig groote lijst*) van zoogenoemde overgeslagene woorden optegeven, ik kan daartegen niets doen, dan alleen verklaren, dat die verouderde woorden *opzettelijk* door mij achtergelaten zijn, en dit toonen, door eene korte opgaaf van eenige derzelven. Bij voorbeeld:

EECHENIS, *Eeghenisse*, *inguen*. KIL. *Daerna doorboort ze hem zijn slinke eechenis*. VOND. *Virg*.

EENKELEN, van de stem. SIX VAN CHAND.

EENOOGEN, *om schat*. SPIEG.

EENRINS, SPIEG. HERTSP. II, 381.

EENTRAMPING, OUDAEN, *vert. Agripp.*

EERACHTIG, *Veneratio*. J. OUD. R. M. 1723. bl. 110.

EE-

EERE SPREKEN, *iemand*, *laudare*. Spieg.
EGEN, behooren, Old. Amst. Landr. B. III. § 62.
EGHENEN, *ornare*. Kil.
EINDTHOUDEND, *pervicax*. Hooft, Tac., bl. 24.: *als zij aan Tiberius besteedt was, ruide haar de eindthoudende ooverspeelder (pervicax adulter) op.* Zoo ook eindthoudenheit, *Ned. Hist.*, bl. 4.
ELLEWAERT, *alibi*. H. de Gr.
ENCK en ESSCHE, eene vlakte, uit bouw- en weilanden bestaande. Zie D. A. O. M. 2 D. bl. 184.
ERBIEDEN, aanbieden. Hooft *Hist.*
ERFGEER, Erfgenaam. Spieg.
ERVOELEN, geraakt zijn. Hooft, *Hist.* Bij denzelven *ervoelenis*, voor gevoeligheid, en *ervoeliglijk*, voor gevoeliglijk.
FAAL, FAALGREPEN, *Faaltreden*, misslagen. *Om de faal door te laten slaan.* Hooft. *Hist.* 464. Breder., opdr. van 't m.: *dan sal ick gheneegh van mijne dwaelstreecken en faelgreepen ontschuldight sijn.* Zie ook Camph., ps. 18. vs. 16, — 142. vs. 5.
FAKKEN, grijpen. Hooft.
FARWEL, ramp, *malum*. Kil.
FASEL, *embryon*, Kil.
FASELEN, *agitare*. Kil.
FATEREN, *nugari*. Kil.
FATSEN, scheepsw.: *hij is op de fatsen*, op den loop.

FLIJ, fel, JONCKT.

FONK, *in de fonk zijn*, *turbari*, *tumultuari*, *in perturbatione esse*, bij KIL. *Holp het de Konstenaars in de fonk.* HOOFT, *Hist.* bl. 962.

GAALIJK, *aptus.* HOOFT, *Hist.* bl. 273.: *de gaalijke aankomste* enz. Zoo ook GAALIJKHEID, *facilitas: mits de gaalijkheit van 't vlakke veldt hem den wegh afwinnende.* TACIT. bl. 266.

GAERDRAGEN, *colligere.* VOND. *Hipp.*, bl. 50.

GABBEREN, HOOFT, *Hist.* bl. 1170.

GACHELEN, HOOFT, *Hist.* bl. 1170.

GALEN, haken. SCHATK. *der Phil. en Poëten, op de Peoenkamer te Mechelen*; bl. 140.: *naer leeringhe galen.*

GAS, GASSE, straat, of steeg. HOOFT, TACIT., bl. 217.: *door de gassen der stadt.* Zoo *gashoek*, bij denzelfden.

GASTEBODE, *convivium.* HOOFT, TACIT., bl. 180.: *Hij heeft — eenen beker eischende, de gewoonlijke wijze van gastebooden gehouden.* KIL. heeft *gastbodt*, *convivium.*

GEISER, Geneesheer, en GEISING, genezing. SIX VAN CHAND. bl. 3, 113, 475.

GEGALP, CAMPH., Ps. 94 VS. 2: *en door haers stems sterckluijdende gegalp.*

GEKNOCHT, *connexus.* HOOFT. TACIT., bl. 6.: *landtschappen, vlooten, alles aan elkander geknocht.* KIL. heeft *knochten*, knoopen, *nectere.* *Verknochten* is nog gebruik.

GE-

GELAAT, *veel gelaats* (vertooning) *van iets maken*. Hooft, *Hist.*

GEPLENSCHT, *permixtus*. Hooft, Tacit.: *die in den laatsten toeleg niet geplenscht hebben*.

GESTROIJTHEIJDT, Hooft, *Hist.*, bl. 2.

GETEESD, Hooft, Tac., bl. 15.: *de geteesde, getornde en half doode*. Het lat. heeft *convulsus*, Kil. heeft *teesen*, *carpere*, *vellere*, *vellicare*, *trahere*.

GEVOLGHSAEM, volgzaam. Hooft, *Hist.* bl. 1.

GIGAGEN, bij Kil. niet te vinden: *het gigagen der Toneelschenderen*. Vond.

GRANEN, Six v. Chand., bl. 34.

GREIDEN, GREIJEN, behagen: *ghij tuicht oock zonder spreken, dat u die preke walgt, of immers niet en greit*. J. de Deck. *Rijmoef.* Zoo ook *misgreiden: oft hem aanstaet, oft misgreijdt*. Gesch.

GREIJEN, *plorare*. *Moeder, zeit hij, waerom schreit gij, waerom greit gij op mijn lijck*. Vond. *Poëz.* D. II., bl. 40.

GUWEN, geeuwen. Spieg.: *daar guwt na schaduw taert en vla, met open mond* Ook Vond. *Virg.*

HADER, kijverij. Spieg., *Mengeld.*, bl. 288.

HAK, smaad. Spieg.

HAKKELEN, kijven. Oudaen.

HANDWIJLSCH, *handwijlsche tijt van zijn vliende leven*. Vond.

HEERSHEID, heerschappij. Spieg.

HEIL-

HEILHEILIG, *sacrosanctus: hoe hij als heilheiliger was.* HOOFT, TAC. 119.

HERSTEN, *torrere*, ook HERDSTEN, bij KIL. en bij VOND. *Hierus.* II. 24.

HERSTICHTEN, *reparare: hersticht zijne krachten.* HOOFT, TAC. 39.

HERUITBENGELEN, *proturbare: en bengelt den onweetenden en verbaasden Gotarzes heruit.* HOOFT, TAC. 168.

HESLIJK, *deformis: plaatzen, heslijk voor ooghen en gedachten.* HOOFT, TAC. 27.

HIETENDOEN, (een) waarschijnlijk voor slaaf. HOOFT, *Hist.* bl. 127.

HIL, HILLE, bij KIL., *collis, locus altus: dus, om 't lijf te bergen, liepenze na een hoogen hil.* GABBEMA, *Nederl. Waterv l.*, bl. 242.

HODEN, *testiculi*, bij KIL. — Van hier *hodenloos, eviratus, hodenbreuk, hernia.*

HOTWEG, weg, die zijdelings afgaat. SPIEG. B. IV. 178.

HUIVEN, ophullen, bedriegen: *meijnt Ghij mij te huyven.* COORNH. *Ketters. wer.* 56.

VER-

VERKLARING VAN EENIGE VERKORTINGEN.

Z. n.	Zelfstandig naamwoord.
V. m. o.	Vrouwlijk, manlijk, onzijdig.
Bijv. n.	Bijvoeglijk naamwoord.
Meerv.	Meervoud.
Bijw.	Bijwoord.
Bedr. w.	Bedrijvend werkwoord.
Onz. w.	Onzijdig werkwoord.
Gelijkvl.	Gelijkvloeijend.
Ongelijkvl.	Ongelijkvloeijend.
Wederk. w.	Wederkeerig werkwoord.
Onregelm.	Onregelmatig.
Deelw.	Deelwoord.
Verl. d.	Verleden deelwoord.
Voorz.	Voorzetsel.
Scheidb.	Scheidbaar.
Onscheidb.	Onscheidbaar.
Hulpw.	Hulpwoord.
Voordd. w.	Voorddurend werkwoord.
Onpers.	Onpersoonlijk.
Verkl. w.	Verkleinwoord.
D. i.	Dat is.
B. v.	Bij voorbeeld.
Oul.	Oulings.
Oudt.	Oudtijds.
Spreekw.	Spreekwoord.
VOND.	VONDEL.
VOLLENH.	VOLLENHOVE.
HOOGVL.	HOOGVLIET.
FLORIAN.	FLORIANUS.
WALEW.	WALEWEIN.
D. V. ASSEN.	D. V. ASSENEDE.

ALDEG.	Aldegonde.
NOTKER.	Notkerus.
OTFRID.	Otfridus.
KIL.	Kiliaan.
VELDEN.	Veldenaar.
REDERIJK.	Rederijkers.
A. HARTS.	A. HARTSEN.
Angels.	Angelsaksisch.
Eng.	Engelsch.
Fr.	Fransch.
Ysl.	Yslandsch.
Goth.	Gothisch.
Deen.	Deensch.
Zweed.	Zweedsch.
Gr.	Grieksch.
Arab.	Arabisch.
Lat.	Latijnsch.
Hebr.	Hebreeuwsch.
Ital.	Italiaansch.
Pers.	Persisch.
CLAR. SPIEG.	Clare Spiegel der waarachtiger christelycke Maechden. Antw. 1569.
K. D. S. HOORN.	Keuren der Stad Hoorn. 1429.
BYBELVERT.	De vertaling van den zoogenoemden Statenbijbel.
BYB. 1477.	De vertaling van den bijbel van het jaar 1477.

FAB.

Fab. v. Esop.	Fabelen van Esopes.
Handv. v. Dordr.	Handvesten van Dordrecht.
H. v. Al.	Hystory, leven en regym. van Alex. Delft 1491.
Ferg.	Ferguut — Roman van)
Guld. Tr.	Gulden Throen, 1484.
Jonct.	Dan. Jonctys.
Phil. Ruychr.	Philipp. Ruychrok van de Werve.
Tatian.	Tatianus.
J. Rev.	Jacob. Revius.
Boxh.	Boxhorn.
M. St. — M. Stok. — Mel. St.	Melis Stoke.
A. Myl.	Abr. v. d. Myle.
D. Deck.	De Decker.
Sp. v. Sinn.	Spelen van Sinnen.
Mat. d. Sond.	Materie der Sonden.
Six v. Chand.	J. Six van Chandelier.
J. Moerm.	J. Moerman.
E. Herckm.	E. Herckmans.
R. Vissch.	Roemer Visscher.
Claudian.	Claudianus.
Priv. v. Dordr.	Privilegien van Dordrecht.
J. d. Marr.	J. de Marre.
H. Dull.	Heim. Dullaert.
Houw.	Houwaert.
Anton.	Antonides.
V. Hass.	Van Hasselt.
Tuinm.	Tuinman.
M. L. Tydw.	M. L. *Tydwinst in ledige uren.*
Martin.	Franc. Martinius.
Camph.	Did. Camphuysen.
Leven J. C.	Leven Jesu Christi.
H. D. Gr.	Huig de Groot.
Paffenr.	Paffenrode.
J. Oud.	J. Oudaan.
F. v. Hoogstr.	Fr. van Hoogstraten.
Ulphil.	Ulphilas.
Coornh.	Dirk Volkerts Coornhert.
Wagen.	Wagenaar.
N. Hinlopen.	Nik. Hinlopen.

(H.

(H. D. N. O.)	(Historie van de nederl. overzetting des Bijbels.)
L. D. S. P.	De Psalmen van het Genootschap *Laus Deo Salus Populo.*
L. W. v. MERK.	LUCRET. WILH. VAN MERKEN.
T. EN DICHTK. BYDR.	TAAL- EN DICHTKUNDIGE BYDRAGEN.
HUYDEC.	B. HUYDECOPER.
MOON.	A. MOONEN.
PLUIM.	PLUIMERS *Gedichten.*
ADEL.	ADELUNG.
GESCH.	GESCHIER.
PLANT.	PLANTYN.
FRISCH.	FRISCHIUS.
ISIDOR.	ISIDORUS.
ZORGDR.	ZORGDRAGER.
FR. V. LEL.	FRANS VAN LELYVELD.
NOZEM.	NOZEMAN.
VERST.	N. VERSTEEG.
HESYCH.	HESYCHIUS.
RAB. MAUR.	RABAN MAURUS.
Saks.	Saksisch.
Neders.	Nedersaksisch.
Gron.	Groningen.
Gelderl.	Gelderland.
Middeleeuw.	Middeleeuwsch.
Lapl.	Laplandsch.
WESTERB.	WESTERBAAN.
Chald.	Chaldeeuwsch.
Opperd.	Opperduitschland.
PALUD.	PALUDANUS.
Zwab.	Zwabisch.
FRANTZ.	FRANTZEN.
Boh.	Boheemsch.
Dor.	Dorisch.
Eol.	Eolisch.
Scyth.	Scythisch.
J. DE BRUN.	J. DE BRUNE.
PLIN.	PLINIUS.
CONST-TH. JUW.	CONST-THOONEND JUWEEL.
CONST. DER MINN.	CONSTE DER MINNE.
HUIG.	CONSTANT. HUIGENS.
Pamfijl.	Pamfijlisch.

VEL.

VEL. ... VELIUS.
Lett. ... Lettisch.
K. v. MAND. ... KAR. VAN MANDER.
Finl. ... Finlandsch.

VERBETERINGEN.

Bl. 13, reg. 6, *eigendom, eigendommelijk*, lees *eigendom, eigendomlijk, eigendommelijk.*
14, — 2, v. ond. *over einde*, lees *overeinde.*
20, — 15, *steel*, lees *steel.*
36, — 14, *evenachtslijn*, lees *evennachtslijn.*
45, — 17, *ebscoenitas*, lees *obscoenitas.*
58, — 17, v. ond. *foutaine*, lees *fountain.*
61, — 23, klugtige, *lees* kluchtige.
65, — 12, bekeekent, *lees* beteekent.
67, — 17, v. ond. בהו, lees נהו.
72, — 8, v. ond. χαλπαξειν, lees καλπαζειν.
74, — 3, v. ond. Een handvol, *lees* eene handvol.
76, — 6, or ven, *lees* dorven.
86, — 16, v. ond., *telkends*, lees *telkens.*
115, — 1, *eene ongeloofelijke zaak*, lees *geene zaak, die geloofelijk is.*
116, — 9, hier ook heen, *lees* hierheen ook.
140, — 12, v. ond., *adelijk*, lees *adellijk.*
143, — 9, Spookerij — spooken, *lees* Spokerij — spoken.
144, — 22, spooken, *lees* spoken.
148, — 18, v. ond., *tragt*, lees *tracht.*
154, — 13, *gibla*, lees *gibla.*
159, — 25, voorvoorgegeven, *lees* voor voorgegeven.
224, — 8, v. ond., *een schoon bosch haar*, lees *eenen schoonen bos haar.*
231, — 7, v. ond., HTFRID., *lees* OTFRID.
250, — 15, v. ond., *geesselen*, lees *geeselen.*
287, — 15, v. ond., in gebruikt, *lees* in gebruik.
293, — 4, v. ond., *hoepelrok.*, lees *hoepelrok, hoepelstok.*

E.

E.

E, is de vijfde letter van het ABE, en de tweede onder de klinkletters. Deze letter wordt op verſchillende wijzen uitgeſproken, en wel zacht-kort in *de*, zacht-lang in *geef* — ſcherp-kort in *bel*, ſcherp-lang in *been*. Zie INLEID., bl. 17 env.

E, is een van onze zachtſtaartige uitgangen. Zij heeft plaats bij onze zelfſt. naamwoorden, die eene zaak en niet eenen perſoon beteekenen, en uit den tegenw. of verled. tijd der aanvoegende wijs van een werkwoord ontſtaan, als *grepe*, *gave*. Oudtijds diende de *e* ook als toevoegſel, om eenen werkenden perſoon aanteduiden, even als thands ons *er*. Bij KIL. vindt men nog *hertoge*, *voorſprake*, *vrate*, *wachte*, enz., welke woorden nu echter zonder *e* geſteld worden, ſchoon zij nog gebleven is in *bode*, *erve*.

EB, *ebbe*, z. n., vr., *der*, of *van de eb*, *ebbe*; het meerv. is niet in gebruik. Het afloopen der zee, na den vloed: *nemende de ebbe te baat*. HOOFT. De *vooreb*, het begin der *eb* — de *achtereb*, het einde der *eb*. *Eb en vloed*. *Wereld's goed is eb en vloed*, ſpreekw., d. i. de wereldſche dingen zijn aan geſtadige afwisſeling onderworpen. Van dit *eb*, *ebbe*, is het onzijd. werkw. *ebben*, d. i. na den vloed afloopen, gevormd: *de zee begint te ebben* — *het ebt ſterk*.

Hoogd. *Ebbe*, angelſ. *ebba*, *ebbe*, eng. *ebb*, *ebbing*, middeleeuwsch lat. *ebba*, deen. *ebbe*. Het ſchijnt van het verouderde *aben*, afnemen, afgaan, afkomſtig te zijn.

EBBENHOUT, z. n., o., *des ebbenhouts*, of *van het ebbenhout*. Zonder meerv. Zeker ſchoon zwart hout, dat zeer hard is. Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *ebbenhouten* — *een ebbenhouten rotting*.

Hoogd. *Ebenholz*, lat. *ebenus*, ital. *ebano*, perſ. *ebanus*. ADEL. leidt het, om zijne hardheid, van het hebr. אבן, *een ſteen*, af.

ECHEL, bij KIL. *eechel*, *aechel*, z. n., m., *des echels*, of *van den echel*; meerv. *echels*. Bloedzuiger.

ECHO, z. n., vr., lat. *echo*, gr. ἠχώ, het van vaste ligchamen terug gekaatſte geluid — weergalm: *Echo doet de nagalm baauwen*. PLUIM.

ECHT, z. n., m., *des echts*, of *van den echt*; het meerv. is niet in gebruik. Huwelijk: *den echt te aanvaarden*. Hooft. Oudt. werd het in den zin van *wet* gebezigd, en was hetzelfde als *ee*, of *ehe*, of *eewe*, *ewe*, waarvan *eegade*, *eegemaal*, waarvoor H. de Groot *echtgemaal* bezigt. Schoon dit woord ook vrouwlijk gevonden wordt, is het manlijke geslacht echter meest in gebruik. Van hier *echteling*, voor *echtgenoot*. Zamenstellingen zijn: *echtbreken*, *echtbreker*, *echtbreekster*, *echtbreuk*, *echtebed*, *echtelijk* (wettelijk), *echteloos* (onwettig), *echtestaat*, *echtgemaal*, *echtkoets*, bij de Dichters voor huwelijksbed, *echtscheiden*, *echtscheiding*. Voor *echtbreuk* heeft Hooft ook *eebreuk*. Van hier ook het bedr. werkw. *echten*, *ik echtte*, *heb geecht*, d. i. voor echt, of wettig verklaren: *een kind echten*.

ECHT, bijv. naamw. en bijw., *echter*, *echtst*. Eigenlijk, overeenkomstig met de wetten: *echte kinderen*, die uit een wettig huwelijk geteeld zijn. Figuurl., onvervalscht, zuiver: *echte wijn*, *echte waar*, *echt zilver*.

ECHTER, oul. ook *efter*, voegwoord, beteekenende evenwel, niettemin. Oudt. werd het ook in den zin van wederom en hierna gebezigd.

ECHTGENOOT, z. n., m. en vr., *des echtgenoots*, of *van den echtgenoot* — *der*, of *van de echtgenoot*; meerv. *echtgenoten*. Van *echt*, en *genoot*. Echte man, of vrouw.

EDEL, bijv. naamw. en bijw., *edeler*, *edelst*. Oudt., vrijgeboren. Thands is het meest in eenen figuurlijken zin gebruikelijk, voor het voornaamste, het beste in zijne soort: *de Edelen des volks*. Ook worden levenlooze dingen met den naam van *edel* bestempeld, wanneer zij zich, door voortreffelijke eigenschappen van anderen onderscheiden: *edele metalen*, *edele gesteenten*. Kostbaar: *edele vruchten*. Bijbelvert. Wat zich van het gewone en gemeene, op eene voortreffelijke wijs, onderscheidt — verheven: *edele ziel*, *edele gedachten*, *edel denken*, *handelen*. Zamenstell. zijn: *edeldom*, nu *adeldom*, *edelgeboren*, *edelheid*, *edellieden*, *edelman*, *edelmoedig*, *edelmoedigheid*.

Edel en *adel* zijn ten naauwste verwant, en alleenlijk door tongval onderscheiden. Oul. werd ook *edel*, even als *adel*, als zelfstandig gebezigd. Voor *edel* zegt men, in sommige gevallen, bij verkorting, *eel*.

EDIK,

EDIK, z. n., m., *des ediks*, of *van den edik*; het meerv. is niet in gebruik. Azijn, welke benaming algemeener gebezigd wordt. Voor *edik*, zegt men ook, bij verkorting, *eek*. Van hier het in de zamenleving gebruikelijke werkw. *ediken*, met edik bereiden.

Edik, oul. *etik*, ijsl. *edik*, deen. *ädikke*, zweed. *aettika*, nederſ. *Etik*. Zie *azijn*.

EDOCH, voegwoord, hetzelfde als *doch*, met de onnoodige verlenging van eene voorgevoegde *e*.

EED, z. n., m., *des eeds*, of *van den eed*; meerv. *eeden*. Eene plegtige verklaring, waarbij men God tot getuige aanroept: *met eenen dieren eed*. VOND. MOONEN heeft *iemand eed doen*, voor, den eed aan iemand afleggen. De woorden, welken zulk eene plegtige verklaring uitmaken: *iemand den eed voorzeggen*. Datgene, waartoe men zich, door eenen eed, verbindt: *getrouw aan eed en pligt*. Zamenſtell. zijn: *eedgenoot*, *eedgenootſchap*, *eedgeſpan*, *eedverwant*, *eedverwantſchap*. Oul. is het werkw. *eeden*, voor *in den eed nemen*, beeedigen, ook voor *eed doen*, in gebruik geweest.

Hoogd. *Eid*, angelſ. *ath*, eng. *oath*, ijsl. *eidur*, zweed. *ed*, bij ULPHIL. *aiths*, bij KERO, OTTFR., NOTK. en TATIAN. *eid*, in het middeleeuwsch lat. *atha*. De hooge ouderdom van dit woord, en de weinige verandering, welke het ondergaan heeft, maken deszelfs afleiding onzeker. In het hebr. is עד, *getuigenis*. Sommigen brengen het tot het oude *ee*, *ehe*, d. i. wet.

EEGADE, zie *ega*.

EEK, zie *edik*.

EEK, zie *eik*.

EEKEL, zie *eikel*.

EEKELAAR, *eikelaar*, z. n., m., *des eekelaars*, of *van den eekelaar*; meerv. *eekelaars*. Zekere boom: *men moet den eekelaar dieper planten*. VOND.

EEKHOREN, *eikhoren*, *inkhoren*, allen in gebruik. Z. n., m., *des eekhorens*, of *van den eekhoren*; meerv. *eekhorens*. Zeker viervoetig gedierte. Het verkleinw. *eekhorentje*. De eerſte helft dezer benaming ſtamt zeer waarſchijnlijk van *eek*, *eik*, af, zijnde het eikenbosch de plaats, waar dit dier zich gewoonlijk ophoudt. De oorſprong der laatſte helft is nog duister.

EEL, zie *edel*.

EEL, zie *aal*.

EEL, uitgang, overeenkomende met het lat. *ellum*, of *illum*, en het fr. *eau*, als *bordeel*, *kasteel*. Deze uitgang is bij de Oudheid niet te vinden. Omtrent het jaar duizend, toen de Monniken hier de pen voerden, is hij bij ons in gebruik gekomen. Dit *eel* heeft de scherpe lange *ee*. En, gelijk velen dér woorden, in *eel* uitgaande, ten minste aan dit einde, bastaard zijn, zoo hebben zij den klemtoon op dezen uitgang sterker, dan op het zakelijke deel gekregen: *bordeelen*, *kasteelen*, *juweelen*.

EELT, z. n., o., *des eelts*, of *van het eelt*; zonder meerv. Hardigheid in de handen, of onder de voeten. Overdragtig, voor verharding: *De qua ghewoont' maekt eelt*. Spieg. In sommige oorden van Nederland zegt men ook *heelt*. Zamenstell.: *eeltachtig*, *eeltzweer*.

EEMER, zie *emmer*.

EEN, *eene*, *een*, niet bepalend lidwoord, zonder meerv. *Eenes*, *eener*. Het draagt den naam van niet bepalend, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, algemeen en zonder eenige bepaling laat, als: *daar loopt een hond*. Voor eigennamen gevoegd, dient het, niet zoo zeer om de personen, als wel derzelver hoedanigheid en uitstekende eigenschap aanteduiden: *een Demosthenes zelf zou hen niet kunnen overtuigen*, d. i. een redenaar als Demosthenes. *Een David verslaat eenen Goliath. De grootste kenners van het menschlijke hart*, *een Socrates*, *een Plato*, *een Seneca hebben het gezegd*. *Een* wordt ook als telwoord gebruikt; en beiden worden op dezelfde wijs verbogen. Dit onderscheid alleen heeft tusschen *een*, als lidwoord, en *een*, als telwoord, plaats, dat, wanneer het als lidwoord gebruikt wordt, de nadruk op het zelfst. naamw. valt, waarbij het gevoegd is, b. v. *een mán*, d. i. *zeker man*; terwijl, wanneer het als telwoord voorkomt, de nadruk op het telwoord zelf valt, b. v. *één man*, in tegenoverstelling van twee, of meer mannen. *Er is niet één man gebleven*. *Met een woord*. In geval men het telwoord *een* voor het niet bepalende lidw. zou kunnen aanzien, en ook om de eenheid nog meer te bepalen, worden bij dit telwoord dikwerf de woorden, *maar*, *eenig* gevoegd: *er is maar een kind gestorven — dit alles is door eene eenige vrouw verrigt*.

Dikwerf wordt dit telwoord nog in eenige andere beteekenissen gebezigd, als in die van vereeniging: *zij werden een vleesch — een hart en eene ziel*; in die van een en het-

hetzelfde: *wij woonden in een huis.* Ook heeft dit *een* het lidwoord bij zich, en ontvangt dan, in het manl. en onzijd. geslacht eene *e*: *de eene tuin is groot, de andere klein — het eene kind leert braaf, het andere niet — de eene wil dit, de andere dat — er waren twee menschen, de eene was een soldaat, de andere een schilder.* Zie verder over den aard en het gebruik van dit woord, INLEID. bl. 102 env. Oudt. was *een* ook voor zeker iemand in gebruik: *si brachten een tot mi.* BIJB. 1477. Ook wordt het voor vereend, vereenigd, gebezigd: *Ghewis terwijl de ziel en 't ligchaam hier zijn een.* SPIEG. Somwijlen wordt het telw. *een* als zelfst. gebezigd; in het vrouwl. geslacht: *de een, twee eenen,* op de dobbelsteenen. Verkleinw. *eentje.* Van hier *eenheid.* Zamenstellingen: *eenerhande, eenerlei, eenhoofdig* (*eene eenhoofdige regering*), *eenjarig, eenkennig* (van de kinderen), *eenloopend,* bij KIL. *eenloopig,* (*een eenloopend gezel,* ongehuuwd persoon), *eenmaal, eenmoedig, eenoogig* (die maar een oog heeft), *eenparig, eenparigheid, eenpariglijk, eenstemmig, eental, eentoonig, eenvormig, eenwerf, eenzelvig.*

EEND, z. n., vr., *der,* of *van de eend*; meerv. *eenden.* Zekere watervogel, ook *eendvogel, endvogel,* genoemd: *eene wilde, tamme, eend.* Zamenstell. *eendenei, eendengroen, eendenkooi, eendenkroost.* Verkleinw. *eendje.* Wij ontdekken het oudste spoor dezer benaming in het gr. *νησσα, νηττα,* welk het gevoeglijkste van *νεω, ik zwem,* afgeleid wordt, dewijl geen vogel het water zoo zeer bemint, als deze. Hoogd. *Ånte,* zweed. *ancka,* angelf. *ened,* ital. *anatra,* lat. *anas, anatis.*

EENDERHANDE, zie *eenerhande.*

EENDERLEI, zie *eenerlei.*

EENDRAGT, z. n., vr., *der,* of *van de eendragt,* zonder meerv. De overeenstemming van wenschen en begeerten: *daar werd met wondere eendragt gevochten.* HOOFT. Van *een* en *dragt,* van *dragen.* Deze benaming schijnt ontleend te zijn van lastdieren, die den opgelegden last gelijkelijk dragen. Van hier *eendragtig, eendragtigheid, eendragtiglijk.*

EENERHANDE, zie *eenerlei* en *allerlei.*

EENERLEI, *eenderlei,* onverbuigbaar bijv. naamw. en bijw. Hetzelfde als *eenerhande, eenderhande.* Een en hetzelfde — van eene en dezelfde soort: *eenerlei wet zij den ingeborenen ende den Vreemdelingh.* BIJBELVERT. *Eenerlei spijs, eenerlei drank gebruiken.* Zie *allerlei.*

EENGREPIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *een* en *grepig*, van *greep*. Dat uit eene lettergreep bestaat, in de spraakkunst gebruiklijk: *eengrepige woorden*.

EENHOORN, z. n. m., *des eenhoorns*, of *van den eenhoorn*; meerv. *eenhoornen*. Zeker wild dier, dat maar eenen hoorn heeft: *zijne krachten zijn als eenes eenhoorns*. Bijbelvert.

EENIG, bijv. naamw. en bijw., welk, door middel van den uitgang *ig* van het onzijd. *een* gevormd wordt. In zoo ver *een* het telwoord is, beteekent *eenig* iets, welk *het eene* in zijne soort, en slechts eenmaal voorhanden is: *de eenige ware God — God is een eenig Heer*. Bijbelvert. *Hij andwoordde niet een eenig woord*. Insgelijks tot versterking en nadere bepaling van het telwoord *een*: *er is maar een eenig man gebleven*. *Mijn eenige zoon*, *zijne eenige dogter*. Ook in het meerv: *dat zijn de twee eenige boeken, welken ik overgehouden heb*. Ook als een bijw., voor alleen: *dat is eenig en alleen de oorzaak*. Voor eenzaam: *het is hier op het land zeer eenig*. Ook is van *eenig* de overtreffende trap *eenigste* gevormd: *mijne eenigste begeerte is*, enz. — In zoo ver *een* voor *iemand* genomen wordt, komt *eenig* ook als een voornaamwoord voor, om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aanteduiden: *eenig mensch* — iemand — *hier zijn nog eenige appelen* — *hebt gij nog eenigen tijd? Hij sprak slechts eenige weinige woorden. Eenigen zeggen, dat* enz. — Van hier *eenigheid*, *eeniglijk*. Zamenstell: *eenigerhande*, *eenigerlei*, *eenigermaten*, *eenigzins*.

EENS, bijw., van *een*, het telwoord. Het zelfde als *eenmaal*: *ik ben maar eens in Parijs geweest*. Om eenen onbepaalden tijd aanteduiden: *ik was eens in Parijs*. Voor een weinig, iets: *hoor eens — willen wij eens drinken?* Ook in wil, neiging en gevoelen overeenkomende: *zij zijn het niet eens — wij zullen het weldra eens worden*. Zamenstell: *eensdeels*, *eensgezind*, *eensklaps*, *eensluidend*.

EENVOUD, z. n. o., *des eenvouds*, of *van het eenvoud*; zonder meerv. Het eenvoudige getal, in de spraakkunst: *het eenvoud van daden is daad*.

EENVOUDIG, bijv. n. en bijw., *eenvoudiger*, *eenvoudigst*. Van *eenvoud* en den uitgang *ig*. Dat in het eenvoudige getal staat, bij de spraakkunstenaars gebruikelijk.

Over-

Overdragtigl., opregt, ongeveinsd: *de Heere bewaart de eenvoudigen.* Bijbelvert. Dat gebrek aan verstand en doorzigt verraadt: *hij is een eenvoudig mensch.* Nederig, zedig: *eene eenvoudige kleeding.* Enkel, niet zamengesteld: *een eenvoudig werktuig. God is een volmaakt eenvoudig wezen.* Van hier *eenvoudigheid*, *eenvoudiglijk.*

EENZAAM, bijv. n. en bijw., *eenzamer*, *eenzaamst.* Alleen, van andere dingen, die tot zijne soort behooren, verwijderd. Eigenlijk: *eenzame dieren*, die van anderen hunner soort afgezonderd leven: *een eensame musche op het dak.* Bijbelvert. Van menschen: *hij leeft eenzaam.* Figuurl., van plaatsen, waar zich weinig menschen ophouden: *eene eenzame plaats. Het is hier zeer eenzaam.* Stil: *eenzame nachten.* Ongehuuwd: *want de kinderen der eenzame zijn meer dan de kinderen der getrouwde.* Bijbelvert. Oul. ook voor eensgezind: *jae, men sal dit selden mercken, dat twee broeders eensaem wercken.* Geschier. Van hier *eenzaamheid.*

EENZIJDIG, bijv. n. en bijw., *eenzijdiger*, *eenzijdigst.* Eigenlijk, dat maar eene zijde heeft; doch meest wordt het figuurl. gebezigd, voor het gene dat slechts van eene zijde, of ten aanzien van de eene partij, geschiedt: *eene eenzijdige verbindtenis. Eene zaak eenzijdig behandelen.* Van hier *eenzijdigheid*, *eenzijdiglijk.*

EER, bijw. van tijd (ook *eerder*) en daarvan *eerst*, de overtreffende trap. Eigenlijk wordt het gebruikt, om eenen tijd aanteduiden, welke voor eenen anderen tijd gaat: *ik kwam eer*, of *eerder*, *dan hij. Eerst moet gij dit doen, en dan dat.* Ook in den zin van niet eerder, niet vroeger: *wanneer zult gij komen? eerst over agt dagen. Wij zullen eerst na den middag beginnen. Voor eerst*, in de eerste plaats. *Eerst* wordt ook als een bijv. naamw. gebezigd, *de eerste: hij was de eerste die kwam.* Insgelijks voor de voornaamste: *Amsteldam is de eerste stad van Holland. De eerste*, hoogste, *plaats bekleeden. Ten eerste*, eigenlijk hetzelfde als *voor eerst*, wordt in de gemeenzame verkeering ook voor aanstonds, terstond, gebezigd: *ik riep hem, en hij kwam ten eerste. Eer* wordt ook als voegwoord, voor eer dat, in de plaats van, gebruikt: *eer ik dat dede*, enz. L. Bake bezigt het voor weleer, voorheen: *dat Sion, eer zo schoon.* Zamenstell. *eergisteren*, *eerlang*, *eertijds*, *eerstdaags*, *eerstelijk*, *eersteling*, *eerstgeboren*, *eerstgeboorte.*

EER, z. n. vr., *der*, of *van de eer*, het meerv. is niet in gebruik. *Hebt altijd de eer in waarde.* HOOFT. De voorrang, dien de eene boven den anderen heeft, welke de oorſprongelijke beteekenis ſchijnt te zijn: *hij ging vooraan, die eer kwam hem toe.* Voorregt: *ik ſtel er eer in, uw vriend te wezen* — *doe mij de eer aan* enz. Voortreffelijkheid: *de eer van God*, deszelfs oneindige voortreffelijkheid boven alle ſchepſelen — *God de eer geven*, deszelfs oppermagt enz. erkennen. Achting: *hij leeft hier in eer en aanzien. Iemand, iets, in eer houden. Ter eere van mijnen vriend. Met*, of *bij, iets eer inleggen. Iemand de laatſte eer aandoen*, hem ten grave geleiden. Goede naam: *zijne eer verdedigen, redden. Op mijne eer*, zekere bevestiging. Zuiverheid van zeden: *zij waren vrolijk, maar in alle eer en deugd.* Vrouwlijke onſchuld: *hij leide het op hare eer toe. Zij heeft hare eer verloren.* Bij de Dichters wordt het in den zin van het voornaamſte, het treffelijkſte gebezigd; *toen ik op de eer der feesten*, enz. Zamenſtell: *eerambt, eerbaar, eerbaarheid, eerbaarlijk, eerbeeld, eerbewijs, eerbied, eerbiedenis, eerbiedig, eerbiedigheid, eerbiediglijk, eerboog, eerdief, eerdienst, eergierig, eergierigheid, eergieriglijk, eergraf, eerkrans, eerkriegelheid* (*ambitio*, HOOFT.) *eerkroon, eerloos, eernaam, eerpenning, eerpoort, eerpost, eerprijs, eerteeken, eertitel, eertrap, eerwijn, eerzaam, eerzucht, eerzuchtig, eerzuil*, enz. Ook verlengt men ſommigen dezer woorden met eene ingelaschte *e*, *eereprijs, eerewijn*, enz. Wijders het bijna verouderde bijvoegl. naamw. *eerendvest, eerenfest*, en bij inkorting, *ernfest*, van *eer* en *fest*, of *vest*, d. i. *vast* (*honorificus, amplisſimus*). CAMPH. en anderen hebben *eerendienst, eerendief, eerenwijn*, enz.

EERDER, zie *eer*, bijw. van tijd.

EEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eerde, heb geeerd.* Eer bewijzen, in verſcheidene beteekenisſen van het zelfſt. *eer.* Hoogachten, en deze hoogachting dadelijk bewijzen, in welke beteekenis het nog het meeste gebruikt wordt: *hij wordt van ieder geeerd. Eert uwen vader en uwe moeder.* Oudt. beteekende *eeren* ploegen; en nog wordt het, in den Bommelerwaard, en in de Betuw, in deze beteekenis gebruikt: *het land eeren* — *die ackers eert en bouwt.* VOND.

Voor hoogachten is het in het hoogd. *ehren*, bij KERO en OTTFR. *eren*, angelſ. *arian*, zweed. *ara*, lat. *honorare.* Voor ploegen, hoogd. *ären*, gr. *ἀρουν*, lat. *arare*, eng.

to

to ear, zweed. *aeria*. Het is met ons *ar'eid*, misschien ook met *aarde* en *jaar*, verwant. Zie *arbeid*.

EERLIJK, bijv. n. en bijw., *eerlijker*, *eerlijkst*. Van *eer* en *lijk*. Overeenkomstig de openbare achting en eenen goeden naam: *eene eerlijke begraafnis* — *hij is van eerlijke ouderen geboren*. Deugdzaam, getrouw, opregt: *hij is een eerlijk man*, *zij is eene eerlijke vrauw*. Van hier *eerlijkheid*.

Reeds bij OTTFR. en WILLERAM. beteekent *erlicho*, *eerlich*, deftig, *decorus*, ook eerbiedig, *reverenter*. Het zweed. *årlich* en deen. *ärlig* komen met het hoogd. *ehrlich* en ons *eerlijk*, in beteekenis, overeen.

EERTIJDS, bijw., van *eer* en *tijd*. Voorheen: *eertijds waart gij duisternis*. BIJBELVERT.

EERVERGETEN, bijv. n. en bijw., *eervergetener*, *eervergetenst*. Van *eer* en *vergeten*, zijnde het verled. deelw. van *vergeten*. *Eervergeten* is derhalve iemand, die zijne eer vergeten heeft: *een eervergeten mensch*, die om het behouden van zijne eer niets geeft. Zie INLEID. bl. 175.

EERWAARDIG, bijv. n. en bijw., *eerwaardiger*, *eerwaardigst*. Van *eer* en *waardig*. Waardig geeerd te worden: *een eerwaardig man*. Van hier *eerwaardigheid*, *eerwaardiglijk*.

EEST, z. n. m., *van den eest*; meerv. *eesten*. De plaats, alwaar het graan gedroogd wordt. Bij KIL. ook *ast*, *eijst*. Waarschijnlijk staat dit woord met het gr. *αζειν*, *droogen*, *εςια*, *stookplaats*, het lat. *aestus*, *heet*, en het hebr. אש, *vuur*, in verband.

EETBAAR, zie *eten*.

EETGROEN, zie *etgroen*.

EETKAMER, zie *eten*.

EETLUST, zie *eten*.

EETMAAL, zie *etmaal*.

EETMAAT, zie *eten*.

EETTAFEL, zie *eten*.

EETWAAR, zie *eten*.

EETZAAL, zie *eten*.

EEUW, z. n., vr., *der*, of *van de eeuw*; meerv. *eeuwen*. De tijd van honderd jaren: *sieraden der opgaande eeuwe*. HOOFT. Oul. beteekende dit woord eenen langen tijd, in het gemeen; ook werd het in den zin van vaste regel, of wet, inzonderheid huwelijkswet, gebruikt. Zamenstell: *eeuwfeest*, *eeuwspel*, *eeuwzang*.

EEUWIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *eeuw*. Aan de duurzaamheid van eenes menschen leeftijd gelijk, doch slechts in eenige uitdrukkingen: *eene eeuwige gevangenis*. Gedurende eenen langen onbepaalden tijd: *zich eenen eeuwigen naam maken*. In het gemeene leven, van eenen korten tijd, als lang voorgesteld: *wanneer zult gij eens ophouden met uw eeuwig babbelen?* Dat geen einde heeft: *de eeuwige gelukzaligheid*. Insgelijks, dat geen begin heeft: *sommigen beweren, dat de wereld eeuwig is*. Dat noch begin noch einde heeft: *God alleen is eeuwig*. Van hier *eeuwigdurend*, *eeuwigheid*, *eeuwiglijk*.

Hoogd. *ewig*, bij KERO *euuic*, OTTFR. *euuig*, WILLER. *euueg*, zweed. en deen. *ewig*, bij ULPHIL. *aiwein*. Ons *eeuw*, gelijk ook het daarvan, door den uitgang *ig*, gevormde *eeuwig*, is een zeer oud woord, dat ongetwijfeld met het bij ULPHIL. voorkomende *aio*, het gr. *ἀεὶ*, het angelf. *a*, *aa*, en het ijsl. *ei*, beteekenende altijd, gelijk ook met het gr. *ἀιων*, lat. *aevum*, en het noordsche *aefe*, *aetas*, vermaagschapt is.

EFFEN, bijv. n. en bijw., *effener*, *effenst*. Gelijk, glad, dat geene hoogten heeft: *een effen veld* — *den weg effen maken*. Overdr., vereffend: *nu zijn wij effen* — *eene rekening effen maken*. *Op eenen effen bodem zijn*, geene schulden hebben, in het gemeene leven. Een effen getal uitmakende: *effen of oneffen* (even of oneven) *raden*. Uitgestreken, deftig, van het gelaat: *hij zeide het met een effen gezigt*, in het gemeene leven. Zonder bloemen, of ander bijwerk: *een effen kleed*. Altijd even eens: *kiest een stil en effen leven*. GESCHIER. Van hier *effenheid*, *effens*, zie *teffens*, *tevens*.

Effen en *even* zijn, eigenlijk, hetzelfde, gelijk KIL. ook aanwijst; doch thands gebruiken wij deze woorden onderscheidenlijk, schoon het bijw. *effen*, *effentjes*, zoo wel als *even*, *eventjes*, gebezigd wordt: *ik heb het maar effen*, *effentjes*, of *even*, *eventjes*, *aangeraakt*. KIL. heeft ook *effenaar*, *effenwel*, enz., waarvoor thands alleen *evenaar*, *evenwel*, enz. in gebruik is. Zie *even*.

EFFENEN, oul. *evenen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik effende*, *heb geeffend*. Effen, gelijk, glad maken: *de paden van eenen tuin effenen*. *Goedertierenheid en waarheid effnen Gods gewijde paen*. L. D. S. P. Overdr.: *eene rekening effenen*, sluiten. Van hier *effening*.

Hoogd. *ebenen*, eng. *to even*, bij NOTK. *ebenon*.

EFTER, zie *echter.*

EGA, *egade*, z. n., vr., *der*, of *van de ega*, *egade*; het meerv. is niet in gebruik. Eene, door een wettig huwelijk aan eenen man verbondene vrouw. HALMA en anderen nemen *ega* ook voor eenen man, en derhalve manlijk: *zij omhelsde haren ega.* Van *ee*, *ehe*, oul. wet, ook wettige verbindtenis, en *gade*, van *gaden*, oul. vereenigen. Volgends deze afleiding zou de ware fpelling eigenlijk *eega*, *eegade* zijn; doch het gebruik verkiest *ega.* Zie *ga*, *gade.*

EGDIS, zie *haagdis.*

EGEL, z. n., m., *des egels*, of *van den egel*; meerv. *egels.* Verkleinw. *egeltje.* Zeker ftekelig dier: *gelijk de ſlangh onthaalt den ſcherpen egel.* VOND. De *egel* draagt ook den naam van ftekelvarken.

EGELANTIER, z. n., m., *des egelantiers*, of *van den egelantier*; meerv. *egelantiers*, *egelantieren.* Zekere boom vol ftekels, als die van eenen egel. TUINM. brengt het tot *egel*, en het oude *thier*, ook *tere*, d. i. boom. Zamenftell.: *egelantierbloem*, *egelantierknop*, *egelantierroos.*

EGGE, z. n., vr., *der*, of *van de egge*; meerv. *eggen.* Een met tanden verzien landbouwers werktuig. Schoon VOND. dit woord onzijdig gebruikt: *het zware egge*, bezigen MOONEN, SEWEL, HALMA en anderen het echter vrouwlijk. Oul. werd het ook voor de fcherpte van een zwaard gebezigd, en wel in het manlijke geflacht: *laet mi doch den egghe zien.* WALEW. In fommige oorden van ons Vaderland, is nog *de egge van het mes* in gebruik. Waarfchijnlijk moet het tot het oude *eg*, *eck*, d. i. een hoek, waarvan ook *egſteen*, voor hoekfteen, gebragt werden. Dit woord heeft nog eene andere, van de eerfte zeer verfchillende beteekenis, namelijk die van zelfkant, of den buitenkant van linnen, laken, enz., bij KIL. *egghe*, *ſelfegghe*, *ſelfeijnde*, *ſelfkant*, *ora panni*, *vel telae*, *extremitates panni aut lintei*, bij PLANTYN, *egge*, *ſelfegge*, *ſelfcant*, *la liſiere du drap.* In de gemeenzame verkeering zegt men, in den laatstgenoemden zin, doorgaands, *negge*; doch hiervan is mij geen voorbeeld bij iemand van naam voorgekomen.

EGGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik egde*, *heb geegd.* Met de egge bearbeiden: *het land eggen. Men kan met hem eggen noch ploegen*, eene gemeenzame fpreekwijs, beteeke-

kenende, men kan met hem niets uitregten. Van hier *egger*, iemand, die het land egt, *egging*. *Egger* was oul. ook zekere groote boor, thands doorgaands *avegaar* genoemd. Zie *avegaar*.

EGGERIG, bijv. n. en bijw., *eggeriger*, *eggerigst*. Bij Kil. scherp en zuur. Van hier *eggerigheid*.

EGGIG, bijv. n. en bijw., *eggiger*, *eggigst*. Stomp door het eten van wrange vruchten, van de tanden; *mijne tanden zijn eggig*. Van hier *eggigheid*.

EI, een klemstaartige basterduitgang, beandwoordende aan het fransche, of walsche *ée*, als *livrée*, bij ons *liverei*.

EI, (*ai*) een tusschenwerpsel, welk de natuurlijke uitdrukking van verscheidene gemoedsbewegingen is. Van vreugde: *ei, dat is goed — dat verheugt mij!* Van verlangen: *ei, doe het, mij ten gevalle! ei lieve, zeg het maar.* Van opwekking, aanmoediging; *ei, verbeter het gebreklijke — ei, houd op met zoo te babbelen.* Van verwondering: *ei, wat is dat schoon!* Zie *ai*.

Hoogd. *eij*, deen. *ji*, eng. *aij*, fr. *ai*, *ahi*, lat. *heu*.

EI, z. n., o., *van het ei*; meerv. *eijeren*. *Gekookte eijeren — de hen zit op eijeren — een vuil ei.* Oul. was het meerv. *eijer*: *als hij laet in der aerden sijn eijer*. Bijb. 1477. Van hier zijn, in het gemeene leven, verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *zij gelijken malkander, als het eene ei het andere*, zij gelijken malkander volmaakt — *hij slaat er naar, als de blinde naar het ei*, hij raadt er naar, zonder eenigen grond — *hij gaat als op eijeren*, hij gaat zeer langzaam en voorzigtig — *hij is zoo vol ondeugd, als een ei vol zuivel*, hij is zeer ondeugend. Zamenstell.: *dodei* (vuilei), *nestei*, *paaschei*, *slorpei*, *windei*, — *eijerdoop*, *eijerdoor*, *eijerdop*, *eijerkoek*, *eijerkrans*, *eijerschaal*, *eijerstruif*, *eirond*, *eivormig*, *eiwit*.

EIGEN, bijv. n. en bijw., in het algemeen, het bezit eener zaak beteekenende: *geen eigen huis hebben — eigen haard is goud waard*, spreekw., *een vrij en eigen goed*. Met de bezittelijke voornaamwoorden *mijn*, *zijn*, *uw* enz.: *ik heb het met mijne eigene hand geschreven — hij draagt zijn eigen haar — zijn eigen heer zijn.* Figuurl., wat tot iets behoort: *ligchaamsgebreken zijn aan den ouderdom eigen*. Gewend: *hij is hier reeds eigen. Zich iets eigen maken.* Hetzelfde: *dat waren de eigene woorden.* In dezen laatsten zin wordt *eigen* ook met den overtref-

fen-

ſenden trap gebezigd: *hij is de eigenſte man, dien ik gisteren zag.* Dit *eigen* werd oul. ook als zelfſt. gebruikt, *het eigen* voor *eigendom*, in welken zin reeds bij KERO *eihan*, bij OTTFR. *eigan*, en bij NOTK. *eigen* voorkomt. Zamenſtell.: *eigenaardig*, *eigenbaat*, *eigenbehaaglijk*, *eigendom*, *eigendommelijk*, *eigendunkelijk*, *eigenhandig*, *eigenliefde*, *eigenlijk*, *eigennaam*, *eigenſchap*, *eigenwijs*, *eigenwillig*, *eigenzinnig*. MOONEN en anderen gebruiken *eigenhoorig*, dat eene zamentrekking van *eigenbehoorig* is, in den zin van onderdanig.

Hoogd. *eigen*, bij KERO *eigan*, *oigan*, *eikan*, bij OTTFR. *eigan*, WILLER. *eigen*, ULPHIL. *aigin*, en *aihn*, angelſ. *agen*, zweed. *egen*, eng. *own*, gr. *οἰκεῖον*. Het ſtaat met het oude werkw. *eigan*, d. i. *hebben*, gr. *ἔχειν*, in verband.

EIGENAAR, z. n., m., *des eigenaars*, of *van den eigenaar*; meerv. *eigenaars*, *eigenaren*. Vrouwl. *eigenares*. Eigendomlijke bezitter, wien iets toekomt: *hij is de eigenaar van dat huis.*

EIGENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eigende*, *heb geeigend.* Zich toeeigenen: *hij heeft alles maar geeigend.* Zich eigen maken: *Alzo heeft Alexander de dichten van Homerus ingenomen ende geeigent tot voedtſel der Voorzienigheidt.* HOOFT. VOND. zegt *zich iets eigenen*; doch *zich iets toeeigenen* is thands meest in gebruik. Wijden, toewijden: *wien zoud ik mijn neerduitſche poezij meer eigenen, dan Heeren.* J. VOLLENH. Bij HOOFT vinden wij *eigenen aan iemand: als niet zijnde geeigent aan den aenneemer.*

OTTFR. zegt reeds *ſih eigenen*, voor *zich toeeigenen.*

EIK, ook *eek*, z. n., m., *des eiks*, of *van den eik*; meerv. *eiken.* Zekere boom, ook *eikenboom*: *op den gewijden eik.* VOND. *Een honderdjarige eik.* Zamenſtell: *eikenbast*, *eikenboom*, *eiken osch*, *eikenhout*, *eikenſtam*, *eikentak*, *eikentelg* — *ſteeneik*, enz.

De naam van dezen boom is oud, hoogd. *Eiche*, angelſ. *ac*, *aec*, zweed. *ek*, eng. *oak.*

EIKEL, ook *eekel*, *aker*, bij KIL. *aeckel*, *aecker*, *eeckel*, z. n., m., *des eikels*, of *van den eikel*; meerv. *eikels.* De vrucht van den eik. Zamenſtell.: *eikelſpek*, *eikelvarken.* Zie *aker.*

EIKEN, onveranderlijk bijv. n. w. en bijw. Uit eikenhout vervaardigd: *eene eiken plank.* *Eiken varen*, die op de eiken wasſen.

EIKENHOUT, z. n., o., *des eikenhouts*, of *van het eiken-*

kenhout; meerv. *eikenhouten*. Het hout van eenen eikenboom. Van hier het onveranderlijke bijv. n. w. *eikenhouten* — *eene eikenhouten tafel*.

EIKER, z. n., m., *des eikers*, of *van den eiker*; meerv. *eikers*. Zeker vrachtſchip: *de goudſche eiker*. Misſchien van *eik*, eikenhout; gelijk ADELUNG *aak*, van *eik*, als hebbende eenen eiken bodem, afleidt.

EILAAS, zie *helaas*.

EILAND, z. n., o., *des eilands*, of *van het eiland*; meerv. *eilanden*. Land, dat met water omgeven is: *naa 't eiland*. HOOFT. Van hier *eilander*, die een eiland bewoont. Zamenſtell.: *ſchiereiland*. Van het oude *a*, *aha*, *ea*, *ey*, dat water beteekende, en *land*.

EIN, een klemſtaartige basterduitgang, dien wij van het franſche *ain* hebben, dat zij van het lat. *anus* ontleenen, als, lat. *caſtellanus*, fr. *chattelain*, en bij ons *kastelein*.

EINDE, *eind*, z. n., o., *van het einde*; meerv. *einden*. *Het uiterſte eind*. HOOFT. *Naar het einde* VOND. Het laatſte van iets, zoo wel ten aanzien van plaats, getal, als tijd. Van plaats: *de ſteen ligt aan het einde van den tuin*. *De twee uiterſte einden eenes dings*. Van getal, zonder meerv.: *er was geen einde aan al het volk, dat op de been kwam*. Van tijd, zonder meerv. *aan het einde van den dag* — *het einde des jaars* — *het lied is ten einde*. Dit woord wordt met verſcheidene werkwoorden verbonden: *de einden bij malkander houden*, hetgeen men heeft, wel bewaren. *Een einde van* en *aan iets maken*, maken dat het ophoude — *het gaat*, of *loopt*, *daarmede naar het einde*, *ten einde*, die zaak zal haast ophouden — *een einde hebben*, *nemen*, ophouden — *iets ten einde brengen*, volbrengen, tot ſtand brengen. *Ten einde raad zijn*, geenen raad meer weten. *In het einde* wordt veelal als een bijwoord, voor *eindelijk* gebezigd: *in het einde heeft hij mij toch bedrogen*. De uitgang eener zaak: *het einde van den oorlog is de vrede* — *het einde kroont het werk* — *einde goed al goed*. De dood: *hij zag zijn einde naderen* — *een zalig einde* — *ik ben bij zijn einde tegenwoordig geweest*. Figuurlijk, oogmerk: *tot wat einde zegt gij dat?* Zoo ook *ten einde*, als een voegwoord, voor opdat: *dat zeg ik, ten einde gij weten zoudt*. *Ten einde toe*. *Van het eene einde tot het andere*. *Overeinde blijven*, niet vallen — *over einde ſtaan*, *zitten*, regt op. Het verkleinw. is *eindje*: *een eindje touw*. Zamen-

menſtell. *achtereinde*, *boveneinde*, *hoofdeinde*, *oppereinde*, *ondereinde*, *voeteneinde*, *vooreinde*, *westeinde*, *zuideinde*, enz.; ook *hoofdeind*, enz. *Eindelijk*, *eindeloos*, *eindig*, *eindpaal*, *eindvonnis*.

EINDELIJK, bijw. en bijv. n. w. Bijw. *eindelijk zal hij komen*. Bijv. n. w., dat eindelijk plaats heeft: *de eindelijke gelukzaligheid van alle menſchen*. *Der Grieken onderganck en eindelijck bederven*. HOOFT.

EINDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik eindde*, *heb* en *ben geeind*. Bedrijv., een einde aan iets maken: *zijn leven einden* — *eer hij zijne redevoering geeind had*. Onzijd., een einde nemen: *hoe zal die zaak nog einden? De ſtrijd is geeind*. Doch het volgende *eindigen* is meest in gebruik.

Hoogd. *enden*, bij KERO *kianton*, *keentan*, TATIAN. *gienton*, OTTFR. *enton*, angelſ. *endian*, deen. *ende*, eng. *to end*, zweed. *aenda*. TATIAN. bezigt het voor ſterven: *Pilatus wuntrota*, *òba her ju entuti*, d. i. Pilatus verwonderde zich, dat hij reeds geſtorven was.

EINDIGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik eindigde*, *heb* en *ben geeindigd*. Het is het voorddur. w. van *einden*, en wordt, meestal, in plaats van hetzelve gebruikt. Bedrijv., maken, dat iets ophoude: *zijn leven eindigen* — *eene zaak eindigen*. Onzijd., ophouden, een einde nemen: *wanneer zal die twist toch eindigen?* Van hier *eindiging*.

EINDRIJM, z. n., o., *des eindrijms*, of van *het eindrijm*; meerv. *eindrijmen*. In de dichtkunst, het rijm aan het einde der regelen, zoo als men tegenwoordig alleen bezigt, in tegenoverſtelling van het voormaals gebruikelijke rijm, ook aan het begin, of in het midden der regelen, b. v.

Looft al den Heer, met groot begeer, van zijn duechden,
En geeft hem eer, nu altoos meer, want hij ons ſeer
Tot deſen keer, vervult met vruechden.

ZEVEN SPELEN enz. 1591.

EISCH, z. n., m., *van den eisch*; meerv. *eiſchen*. Vordering: *uit den eisch*. HOOFT. *Naar den eisch*, VOND. *Tegen iemand eenen eisch doen*. Vereisch: *naar eisch van zaken*.

EISCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik eischte*, *heb geeischt*. Vorderen: *iemands leven eiſchen* — *rekening van iemand eiſchen*. Geld vragen voor iets, om het te verkoopen: *hoe*

veel

veel eischt gij daar voor? Uitdagen: *iemand voor den degen eischen.* Zie *uitdagen*, *uiteischen.* Van hier *eischer*, *eischster*, *eischeres*, of *eischerse*, in den regtstijl. Oul. zeide men ook *heischen.* Zamenstell. *opeischen*, *vereischen*, enz.

EISLIJK, zie *ijslijk.*

EIZEN, zie *ijzen.*

EKEL, z. n., m. *des ekels*, of *van den ekel*; zonder meerv. Dit woord, welk ik niet weet ergens gelezen te hebben, is in de spreekwijs *eenen ekel aan iets hebben*, voorhanden, schoon men veelal zegt *eenen hekel aan iets hebben*; doch de zin van ons *hekel* komt hier weinig te pas. Waarschijnlijk is het hetzelfde, als het hoogd. *Ekel*, bij Kil. *ackel*, *eckel*, beteekenende, eigenlijk, walging, van spijzen, enz., wordende echter ook, en meestal, overdragtiglijk voor tegenzin, afkeer, genomen.

EKSTER, ook *aakster*, z. n., m., *des eksters*, of *van den ekster*; meerv. *eksters.* Zekere vogel, die, nog jong zijnde, kan leeren klappen; van hier de spreekwijs hij *klapt als een ekster.* Zamenstell. *eksteroog*, voor zekere verharding aan de voeten.

EL, *elle*, z., n., vr., *der*, of *van de el*; meerv. *ellen.* Zekere maat van lengte: *men meet de deugt bij de elle niet.* Hooft. *Zes ellen band.* Ook het werktuig, waarmede men eene el meet: *geef mij de el, dan zal ik u twintig ellen laken meten.* Zamenstell.: *ellemaat.*

Hoogd. *Elle*, goth. *aleina*, deen. *Aln*, *Alen*, eng. *ell*, zweed. *aln*, angelſ. *eln.*, ijsl. *aln*, fr. *aune*, ital. *alna*, gr. ὠλην, ὠλενη, lat. *ulna*, bij Kil. ook *elne.* *El* beteekende oul. eenen arm, waarvan deze benaming ontleend is.

EL, als uitgang, achter het veranderde of onveranderde worteldeel eens werkwoords komende, strekt tot aanwijzing van een zelfst. naamwoord. 1. In de beteekenis van eenen persoon, of eene zaak, die iets doet: *handel*, *wandel*, *mangel*, *wissel*, *fakkel* enz. 2. In de beteekenis van een werktuig, of datgeen, waarmede iets gedaan wordt: *vleugel*, *gordel*, *sleutel*, *gaffel*, *beitel*, *scheffel*, *knuppel*, *dekfel*, *zadel*, *kogel*, *zegel*, *dissel*, enz. Vele woorden, die den uitgang *el* hebben, zijn van vreemden oorsprong: *amandel*, van het ital. *amandola*, *mantel*, van *mantellum*, *engel* van αγγελος, *zetel*, van *sedile*, *orgel*, van *organum*, *duivel*, van *diabolus*, *nevel*, van *nebula*, *tafel*, van *tabula*, *tempel*, van *templum*, *spiegel*, van *spe-*

ſpeculum. Dewijl deze uitgang reeds in het angelſ. en moeſogoth. voorhanden is, zoo blijkt daaruit wel deſzelfs oudheid; doch, daar vele onzer basterdwoorden uit woorden met diergelijke latijnſche uitgangen, *elus*, *ulus*, *ula*, *ulum*, *olus* enz. geſproten zijn, is dezelve misſchien door de Monniken verder doorgedrongen en gemeenzamer gemaakt. Dat de uitgang *el*, weleer, ook als bijvoegelijk gebruikt werd, blijkt nog uit eenige weinige overblijfſelen: *kreupel*, *ſchamel*, *kriegel*, *euvel*, *enkel*, *edel*, *luttel*.

EL, zie *ellende*.

ELAND, z. n., m., *des elands*, of *van den eland*; meerv. *elanden*. Zeker wild dier: *de elant vlugh en hairig laat u zijnen rugh*. VOND.

ELBOOG, *elleboog*, z. n., m., *des elboogs*, of *van den elboog*; meerv. *elbogen*. Zeker gedeelte van den arm: *zij leunde op haren elleboogh*. VOND. *Tot de elbogen in het geld tasten*, veel geld hebben. Zamenſtell: *elboogsſpier*.
Hoogd. *Elbogen*, angelſ. *elbogæ*, deen. *albue*, eng. *elbow*, ijsl. *olenbogo*. Het is zamengeſteld van het oude *el*, d. i. arm, en *boog*, of *bogt*; zoo dat *elboog*, eigenlijk, de bogt van den arm is, gelijk men oul. ook voor elboog, ſomwijlen, *ermboog* bezigde.

ELDERS, (oul. *elwaerts*) bijw. van plaats. Ergens anders: *hier of elders*. *Hij woont thands elders*. Van het verouderde *el*. Zie *ellende*.

ELEFANT, *olifant*, z. n., m., *des elefants*, of *van den elefant*; meerv. *elefanten*. Zeker dier: *een zijner ſchepen, dat men den elefant noemde*. HOOFT. Zie *olifant*.

ELEMENT, z. n., o., *des elements*, of *van het element*; meerv. *elementen*. Van het lat. *elementum*. In eene bovennatuurkundige beteekenis, de eenvoudige deeltjes der ſtof, de kleinſte zelfſtandigheden, waaruit alle ligchamen zamengeſteld zijn, en die zich, ten minſte door menschlijke kragt, niet verder laten deelen; de grondſtof. In deze beteekenis is het enkelvoud ongewoon. Wijders worden vuur, lucht, aarde en water *de vier elementen* genoemd, als waaruit alle overige ligchamen zouden zamengeſteld zijn: *ende de elementen brandende ſullen verſmelten*. BYBELVERT. *Het element des waters*. VOND. Figuurlijk, hetgeen voor het dierelijke leven onontbeerlijk is, vermoedelijk in toeſpeling op lucht en water, buiten welken geen dier kan leven; zonder

der meerv. *Water is het element der visschen. Dat is zijn element*, of *nu is hij in zijn element*, zegt men, in het gemeene leven, van iemand, die zich in eenen toestand bevindt, welke met zijne wenschen overeenkomt.

ELEN, uitgang van sommige werkwoorden, die eene of meerdere herhalingen van derzelver beteekenis te kennen geeft, overeenkomende met den lat. uitgang *itare*. Zoo zegt men *trappelen*, gedurig trappen, *trippelen*, gedurig trippen, *druppelen*, gedurig druppen, *broddelen*, gedurig brodden, *bedelen*, gedurig beden; nu bidden, *pratelen*, gedurig praten enz. Om een geluid, dat lang achtereen, en als met gedurige herhalingen, gehoord wordt, uittedrukken, bedient men zich doorgaands van werkwoorden, die dezen uitgang hebben, als: *ratelen*, *rommelen*, *kakelen*, *mompelen*, *babbelen*, *trommelen*, *rammelen*, enz. Doch in dezen uitgang wordt de *l* dikwijls verwisseld met de *r*, als: *stamelen*, *stameren*, *bobbelen*, *bobberen*, *snippelen*, *snipperen*.

ELF, het getal, welk tusschen tien en twaalf staat. Dit telwoord wordt op zich zelf, of bij zelfst. naamwoorden gebruikt. In het laatste geval, inzonderheid wanneer het bepalende lidwoord vooraf gaat, is het onverbuigbaar: *de elf stuivers*. Ook zonder lidwoord: *voor elf jaren*. Ook zonder zelfst. naamwoord: *de klok sloeg elf*.

Somwijlen echter wordt het verbogen: *met ons elven*, elf personen — *na elven*, na elf uren — *de elven*, elf apostelen. Zamenstell.: *elfderhande*, *elfderlei*, *elfjarig*, *elftal*.

Hoogd. *eilf*, bij Kero *einilif*, Ottfr. *einlif*, angelf. *andlyfa*, goth. *andlefen*, zweed. *ellofwa*, ijsl. *ellefu*, eng. *eleven*, deen. *elleve*. Het is waarschijnlijk, dat dit woord uit *een* en het oude *lijven*, hoogd. *leiben*, angelf. *lyfan*, overblijven, eng. *to leave*, overlaten, zamengesteld is, en eigenlijk *een over*, of boven, *tien*, gelijk *twaalf twee over tien*, beteekent.

ELFDE, bijv. n., van het boven staande telwoord *elf*. *De elfde dag* — *wij hebben heden den elfden*, den elfden dag dezer maand. Oul. was *elfste* ook in gebruik, gelijk Kil. heeft; ook komt het nog bij de Bijbelvert. voor: *in 't elfste jaer*.

Hoogd. *eilfte*, angelf. *endlyft*, *endlefta*.

ELFT, *alft*, z. n. m., *des elfts*, of *van den elft*; meerv. *elften*. Zekere visch: *gerookte elft*.

EL-

ELGER, zamengetrokken van *elgeer*, zie *aalgeer*. Zamenstell: *flagelger*, *fteekelger*.

ELK, *elke*. Gemeenlijk wordt dit woord als een perfoonlijk voornaamwoord befchouwd, doch, daar het, volgends zijne beteekenis, alle enkele deelen van een geheel influit, behoort het eigenlijk tot de algemeene telwoorden. Het heeft geen lidwoord voor zich, maar wel het niet bepalende lidwoord na zich, *elkeen*, zonder meerv. *Elke dag*, *elke reis*, *elk mensch*. *Van elken dag* — *van elke reis* — *van elk mensch*, enz. Onbepaald willende fpreken, zegt men *elk* — *elkeen*: *elk weet het* — *elkeen zegt het*. En dan is de verbuiging: *elks*, of *van elk* — *aan elk* — *elk* — *van elkeenen*, — *aan elkeenen* — *elkeenen*. *Telkens* is zamengetrokken van *te elkens*, *t'elkens*, d. i. elke reis. Oudt., werd *elk* in den vierden naamval tot *elken* verbogen, en in het meerv. gebruikt: *aldus foe wapende hij elcken*. — *Elcke* (*finguli*) *fullen opftaan*. Bijbel 1477. Ook *elck* met een werkw. in het meerv. *Ende elck ftonden*. Bijbel 1477. Doch dit alles is buiten gebruik.

ELKANDER, voornaamw., onbuigbaar, behalve in den tweeden naamval, *elkanders*. Het wordt in alle geflachten en getallen gebruikt: *wij zien elkander morgen weder* — *de vrouwen toonden elkander hare bezigheid*, *en verachtten elkanders werk*.

ELLE, zie *el*.

ELLEBOOG, zie *elboog*.

ELLENDE, z. n. vr., *der*, of *van de ellende*; meerv. *ellenden*. Van *el*, nu *elders*, ook *ander*, *vreemd*, (welk *el* reeds in het lat. *alius* en gr. αλλος voorhanden is) en *land*. Eigenlijk ballingfchap, verdrijving uit het land, naar een vreemd land, zoo als bij de Latijnen *extorris*; doch in deze beteekenis is dit woord thands verouderd, en wordt alleen voor ramp, onheil, gebezigd, dewijl het een der grootfte rampen is, den vaderlandfchen grond te moeten derven: *tot overmaat der ellende*. Hooft. Van hier *ellendig*, dat oudt., in den zin van in ballingfchap omzwervende gebruikt werd, doch thands iemand, die ongelukkig is, en door rampen gedrukt wordt, beteekent — *ellendigheid*, *ellendiglijk*. Bij Kil. komt het hiervan afgeleidde, maar reeds verouderde, *ellendigen*, in de beteekenis van bannen, voor. *Ellendig* wordt ook overdragt., voor flecht, gering, genomen: *hij is een ellendig dichter*.

ELPENBEEN, z. n., o., *des elpenbeens*, of *van het elpenbeen*; zonder meerv. Olifantstand: *met elpenbeen versierd.* POOT gebruikt *elp* voor elpenbeen. Van hier het onverbuigbare bijv. n. w. *elpenbeenen*, van elpenbeen gemaakt: *een mes met een elpenbeenen hecht.*

Hoogd. *Elfenbein*, bij OTTFR. *helphantes bein*; en bij NOTK. en WILLERAM. komt het bijvoegelijke *helfentpeinin*, elpenbeenen, voor. De eerste helft van dit woord is, waarschijnlijk, uit *elefant*, of *elephant*, zamengetrokken, gelijk PLANTIJN *elpenbeen*, of *elephanten been* heeft. Voor *Olifant* vindt men ook *elpendier*.

ELS, z. n., m., *van den els*; meerv. *elzen.* Elzenboom: *op den els.* VOND. Van hier het onverbuigbare *elzen*, van elzenhout gemaakt, of tot den elzenboom behoorende: *eene bijl met eenen elzen steel.* Zamenstell.: *elzenblad*, *elzenboom*, *elzenbosch*, *elzenhout*, *elzenstaak*, *elzenstam*, *elzentak.*

ELS, z. n., vr., *der*, of *van de els*; meerv. *elzen.* Een schoenmakers scherpgepunt werktuig, ook *else*, *elsen*, en bij KIL. *aelsene*, *elsene*, genoemd. Dikwerf zegt men ook *elst*, doch verkeerdelijk. *Zoo scherp als eene els*, zeer scherp.

EM, bij inkrimping achter *l* en *r* ook enkel *m*, is een uitgang genoegzaam van dezelfde kragt als de uitgang *el.* Zoo hebben wij *adem*, *bezem*, *boezem*, *galm*, *walm*, *storm*, *worm*, enz. Deze uitgang vertoont zich onder al de oude stammen, zoodat men hem zeer wel als echt, en niet als ontleend, mag beschouwen. De woorden op *em*, of *m*, uitgaande, behooren, meestal, tot het manlijke geslacht.

EMMER, z. n., m., *des emmers*, of *van den emmer*; meerv. *emmers*, *emmeren.* *Marcellus eischt den emmer.* HOOFT. Ook is *eemer*, *emer*, in gebruik geweest: *met eenen eemer waters.* HOOFT. *Met eenen eemer bloets.* VOND. *Een droppel van eenen eemer.* BIJBELVERT. Bij M. STOKE komt het voor, in de beteekenis van eene boot. Zamenstell.: *brandemmer*, *marktemmer*, *melkemmer*, *vischemmer*, *wateremmer.* Het verkleinw. is *emmertje.*

Hoogd. *Eimer*, angelf. *amber*, zweed. *aember*, ijsl. *amr.* Gemeenlijk wordt het van het gr. *αμφορευς*, (lat. *amphora*) afgeleid, van *αμα* en *φερω.* Maar in het gr. komt het woord *ἀμαρ* ook voor, in de beteekenis van een watervat.

EN,

EN, Deze is de gemeenste van alle onze zachte uitgangen. Men heeft denzelven bij ons, als zelfstandig en als bijvoegelijk naamwoord — als bijwoord, voorzetsel en voegwoord. 1. Als zelfstandig naamwoord; naardien al de onbepaalde wijzen onzer werkwoorden tot zelfstandige naamwoorden van het onzijdige geslacht kunnen overgaan, als *loopen*, het *loopen*. Zij hebben omtrent dezelfde beteekenis, als onze naamwoorden, die *ing*, *inge* achter, of *ge* voor het worteldeel van het werkwoord hebben, als *looping*, *geloop*; met dit onderscheid echter, dat die met *ing* meer eene tegenwoordige dadelijkheid, die met *ge* eenen onbepaalderen tijd en eene meenigvuldigere werking, en die met *en* eene duurzamere werking aanduiden. Wanneer dit *en* achter naamwoorden, die reeds eenen zachten staart hebben, gelascht wordt, als achter *el*, *em*, *en*, *er*, of *ig*, zoo spruiten daaruit de dubbelstaartige *elen*, *emen*, *enen*, *eren*, *igen*, moetende echter dit zachte *eren*, als in *hinderen*, enz. wel onderscheiden worden van den basterduitgang *eren*, als in *braveren*, enz. 2. Als zelfstandig naamwoord, bij inkorting, *n*, bij omzetting, *ne*, achter eenigen onzer naamwoorden, als *veulen*, *molen*, *wagen*, *koren*, *koorn*, *kern*, *kerne*, enz. 3. Als bijvoegelijk naamwoord, om den aard en de stoflijkheid aantewijzen, in plaats van ons *van*, als *aarden*, *glazen*, *houten*, *koperen*, *ijzeren*, *zilveren*, enz. Hiertoe zoude men mede onze verledene deelwoorden in *en* kunnen brengen, die ook als bijvoegelijke naamwoorden gebezigd worden. 4. Als bijwoord: *heden*, *somwijlen*, *intusschen*, enz. 5. Als voorzetsel: *binnen*, *buiten*, *tegen*, enz. 6. Als voegwoord: *daartegen*, *daarentegen*, enz. Eertijds diende deze uitgang ook, om onze bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* tot bijwoorden te maken, als van deugdelijk, *deugdelijken*, enz.; doch dit is thands buiten gebruik. De kragt en zin van dit *en* komen bijna, in alle gevallen, met ons *van* bij den tweeden naamval, overeen; zoodat het geenzins wonder is, dat onze Voorouders hetzelve voor den gemeenen uitgang van dien naamval gebruikt hebben, als *des Heeren* enz. Wijders is *en* de uitgang van de onbepaalde wijs onzer werkwoorden, gelijk *εν*, in het grieksch, en dient mede, om van zelfst. naamwoorden, of van andere woorden, onbepaalde wijzen der werkwoorden te maken: *eind*, *einde*, *einden*, — *eindig*, *eindigen*, enz. Ook neemt de eerste en derde

 per-

perfoon der werkwoorden, in het meervoudige getal, den uitgang *en* aan: *wij hebben*, *zij hebben*, enz. *En* was van ouds de regelmatige uitgang der eigennamen van vrouwen, in de gebogene naamvallen: *Ghertruden*, *Margrieten*, enz.

EN, voegwoord, waarvoor de Ouden altoos *ende* bezigden, of ook wel *eñ*, ten teeken van verkorting. Het schijnt echter, dat zij dit *ende* somtijds uitspraken, alsof er *en* geschreven stond: *soud' houden*, *ende wat zij soud' sijn ter neer geveld.* A. v. d. Myle. Als men hier *en* en niet *ende* leest, is deze regel goed naar de maat.

EN, (oul. *ne*) behoort, in ontkenningen, tot den aard onzer taal, schoon het thands niet meer in gebruik is: *'k en ding gheen eer.* Spieg. Dan, oudt. schreef men zoo wel *en* zonder *niet*, als thands *niet* zonder *en*: *g'en meught*, (*non licet tibi*). Spieg. *Alle exempelen enstrekken zo klaar een spiegelniet.* Hooft. *Op 't midden van den schoonen dagh*, *en weet hij*, *of hij sal vermoghen*, enz., dat is, weet hij niet, enz. Hooft. Mel. Stoke bezigt doorgaands *ne*: *want men gevaren niet ne conde*, enz.

END, *ende*, zie *einde*, *eind*.

END, *endvogel*, zie *eend*, *eendvogel*.

ENDE, voegw., zie *en*, voegw.

ENDELDARM, z. n., m., *des endeldarms*, of *van den endeldarm*; meerv. *endeldarmen*. Een darm, die regt door het menschlijke, en ook dierelijke, ligchaam loopt, en aan het achterste eindigt. Misschien is deze benaming ontleend van *einde*, *ende*; zoodat *endeldarm* zoo veel als *end-* of *einddarm* zoude zijn. Dan, Kil. heeft ook *enteldarm*, van het oude *entel*, *stercus*, en *darm*; zoodat *endel-* of *enteldarm*, eigenlijk, *strontdarm* zoude wezen.

ENDIJVIE, zie *andijvie*.

ENG, bijv. n. en bijw., *enger*, *engst*. Dat weinig plaats heeft, naauw: *die rok is mij te eng.* Zie verder *ang*. Zamenstell.: *engborstig*, *engborstigheid*.

Hoogd. *enge*, bij Kero *enke*, *enga*, Ottfr. *ango*, Notk. *eng*, goth. *aggon*, gr. *ἀγχι*. Het gr. *αγχω*, *ik druk*, en het lat. *ango*, (bij Kil. *engen*) zijn met ons *eng*, *ang*, zeer naauw verbonden.

ENGEL, z. n., m., *des engels*, of *van den engel*; meerv. *engelen*. Verkleinw. *engeltje*. Van het lat. *angelus*, en gr. *ἄγγελος*. Over het algemeen, elke bode en gezant van God; waarom, in de h. schrift, de Profeten en Lee-

Leeraars *engelen* genoemd worden; welke beteekenis echter, buiten den bijbelstijl, ongewoon is. In eene engere beteekenis, zekere geesten van eene hoogere afkomst, welke van God ter volbrenging van zijne bevelen gebruikt, en daarom *goede* engelen genoemd worden, ter onderscheiding van de *kwade* engelen, of duivelen: *uit den mont van Godt, of eenen Engel.* Vond. In de taal der liefde: *zij is zoo schoon als een engel — zij zingt als een engel*, enz., zijn, in de gemeenzame verkeering, gewone beschrijvingen van voortreffelijke eigenschappen. Figuurl., en in de vertrouwlijke taal der liefde, eene benaming van verliefde personen, in beide de geslachten: *mijn engel zal heden komen.* De vrouwlijke naam van *engel* is *engelin.* Zamenstell.: *engelachtig*, *engelkoor*, *engelenkoor*, *engelschaar*, *engelenschaar*, *beschermengel*, *schutsengel.*

ENGELAND, z. n. o., zonder meerv. Een bekend land in Europa, dus genoemd naar de Angelsaksen, nadat zij dit gedeelte van Brittannien veroverd hadden; angelf. *angelland*, *aengelland* en *englaland*, hoogd. *Engelland*, zamengetrokken *England.* Sommigen schrijven *Engelland*, als zamengesteld van *angel*, of *engel*, en *land*; doch de gewoonste schrijfwijs is *Engeland.* Van hier *engelander*, van Engeland geboortig.

ENGELSCH, bijv. naamw. en bijw., zamengetrokken uit *engelandsch*, van Engeland afkomstig, tot de Inwoners van Engeland behoorende: *engelsch tin*, *de engelsche kerk*, *de engelsche ziekte.* Zamenstell.: *engelschman.* Ook wordt het zelfstandig gebruikt: *een engelsche*, *eene engelsche*, *de Engelschen*, Engelanders. Ook het onzijdige, *het engelsch*, voor de engelsche taal. Kil. en Plant. bezigen dit woord, als van *Engel* afkomstig, en vertalen het door *angelicus*, *angelique.* Insgelijks Leven onses H. J. C.: *van engelschen handen van der eerden werdt verheven.*

ENGTE, z. n., vr., *der*, of *van de engte*; meerv. *engten.* De enge gesteldheid van iets, van ruimte, of plaats, zonder meervoud: *de engte des wegs.* Eene enge plaats: *de engte eener rivier — den vijand in eene engte dringen*, *de engte* (ook *straat*) *van Gibraltar.* Overdragt., verlegenheid: *hij is in de engte — iemand uit eene engte redden.* Zamenst.: *landengte*, *zeeëngte.*

ENKEL, *enklaauw*, (*anklaauw*, *aanklaauw*), z. n., m.,

des enkels, of *enklaauws*, *van den enkel*, of *enklaauw*, meerv. *enkels*, *enkelen*, *enklaauwen*. Zeker lid van den voet: *tot den enkel*. VOND. *Tot de enkels in den slijk treden*.

Hoogd. *Ankel*, angelſ. *ancleow*, eng. *ancle*, zweed. *ankel*, ijsl. *oeckul*. Bij WACHTER. is *anke*, *os mobile alteri insertum*, arab. *angk*, *onk*, frank. *ancha*, basterd-lat. *anca*, *ancha*, *hanca*, ital. *anca*, fr. *anche*, *hanche*. FRISCHIUS zegt, dat de Duitſchers drie groote beenderen, welke in de holligheid van een ander been draaijen, *Anke* noemden. Vooreerst dat been, waarop de hals draait, en door letterverzetting, *nake*, (*nek*), *cervix*, genoemd wordt. Ten tweede *de heup*, *het heupbeen*, *coxendix*, fr. *hanche*, eng. *hanch*, ſpaan. en ital. *anca*, en ons veroud. *hancke*, *hencke*. Ten derde het benedenſte deel van het been, waarmede het op den voet ſtaat. De oorſprong van dit woord ſchijnt gezocht te moeten worden in het verouderde *anken*, *figerê*. Dus is ook het gr. ἀγκων die plaats, waar de beenderen van den arm zamengevoegd worden. Sommigen brengen het tot het gr. ἀγκυλος, buiging, dewijl het de plaats is, waar de buiging van den voet geſchiedt. TEN KATE oordeelt, dat ons *enklaauw*, *inklaauw*, van gelijken oorſprong is, als ons *klaauwen*, *inuncare*, te meer, omdat het fr. *enclaver* hiermede groote gemeenſchap heeft. KIL. heeft *enkel*, *enkle*, ook in de beteekenis van *juvenis arator*, welk TEN KATE geldersch en kleefsch noemt, en oordeelt, dat het ſchijnt te zien op het inhechten (*anken*, *infigere*) van den ploeg. Tot dezen ſtam brengt hij ook het oude *enkel*, kindskind, bij KIL. *nepos*, als ziende op de naauw ingehechte maagſchap.

ENKEL, bijv. n. en bijw., beteekenende eigenlijk, eenvoudig, ongemengd: *de enkele hoofdſtoffen* — *een enkele gulden*. Alleen, geheel en al: *het is enkel nijd*, *dat hij zoo handelt*. Van hier *enkellijk*.

ENT, *ente*, z. n., vr., *der*, of *van de ent*; meerv. *enten*. De tak van eenen boom, dien men in eenen anderen hecht: *om een vruchtbare ente in de kloof te zetten*. VOND.

ENTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik entte*, *heb geent*. Eenen tak van den eenen boom in den anderen vast hechten. Van hier *enter*, *enterij*, *enting*.

ENTEREN, bedr. w., gelijkvl., in de ſcheepvaart gebruikelijk. *Ik enterde*, *heb geenterd*. Aan boord klampen,

pen, een vijandelijk schip, met dreggen enz. naar zich toehalen, om in hetzelve over te springen, en het te vermeesteren: *een schip enteren. Men kwam zoo digt bij elkander, dat men konde enteren.* Van hier *entering.* Zamenstell.: *enterbijl*, *enterdreg*, *enterluik.*

Hoogd. *entern*, deen. *entre*, eng. *enter.* ADEL. brengt het tot het fr. *entrer*, ingaan, en TUINM. tot het lat. *intrare*, van dezelfde beteekenis.

ER (ook *aar*), een onzer zachtstaartige uitgangen, doch niet, bij alle woorden, van denzelfden oorsprong. Bij sommige is hij duidelijk het oude zelfstandige naamw. *er*, d. i. man, welk gevoegd bij het vrouwlijke, of liever bij het gemeenschaplijke geslacht van sommige dieren, het manlijke geslacht maakt, als *kater*, van *kat*, d. i. de *er*, of de man van de kat — *doffer*, bij KIL. *duiver*, van *duif.* Dat bij sommige andere woorden dezelfde uitgang *er*, voor man, plaats heeft, als: *arbeider*, *boer*, zamengetrokken van *bouwer* — *kooper speler*, *voerer* enz., blijkt hieruit, dat achter deze woorden ook dikwerf *man*, in plaats van *er*, gevoegd wordt, zonder derzelver beteekenis te veranderen, als: *arbeidsman*, *bouwman*, *koopman*, *speelman*, *voerman* enz. Hiertoe behooren ook verscheidene latijnsche woorden op *er*, maar bijzonderlijk de *verbalia* op *or* uitgaande, als: *adulator*, *adorator*, *amator etc.*

Achter het zakelijke deel van een werkwoord gevoegd, maakt dit *er* zelfst. naamwoorden van het manlijke geslacht, als: *geven*, *gever*, *werken*, *werker*, *kennen*, *kenner* (*kender*), *spelen*, *speler* (*speelder*) *beweren*, *beweter* (*beweerder*) enz. Ook wordt het achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, als: *barvoeter*, iemand die barvoets gaat, *burger*, *poorter*, *schipper*; en met *aar*, *leugenaar*, *schuldenaar*, *tollenaar*, enz. TEN KATE teekent aan, dat hij, in zekere ordonnantie van het jaar 1475, voor het woord *schipper* meermalen gesteld vond *schipheer.* Dit deed hem vermoeden, of ons *er*, niet wel, bij insmelting, voor *her*, of *heer* kwame. Doch naderhand kwam hem deze verandering in dit woord toevallig voor, omdat de afleiding van *heer*, of *meester*, er wel op schijnt te passen. Ook begunstigt de Oudheid dezelve niet, en de meeste andere woorden, op *er* uitgaande, overdragtiglijk genomen, duiden een werktuig, of onderwerp van beweging, in plaats van eenen persoon, aan:

boener (*boender*,) *blaker*, *ligter*, enz. Bij andere zou *er* voor *heer*, zeer belachlijk komen, b. v. *kruijer*, *graver*, enz. *Jonker* is echter, waarschijnlijk, voor *jonge heer*.

De naamwoorden, die, van werkwoorden gevormd, in *er*, of *aar*, uitgaan, beteekenen, eigenlijk, iemand, die gewoon is, eene zaak te verrigten, niet iemand, die eene zaak werkelijk verrigt, b. v. *drinker*, *speler*, *lasteraar*, enz. Zie *aar*, uitgang.

Door dit *er*, achter namen van sommige landen en steden gevoegd, worden volksnamen gevormd, als *Engeland*, *engelander*, *Holland*, *hollander*, *Rotterdam*, *rotterdammer*, enz. Dikwerf worden de volksnamen op *er* uitgaande, als onveranderlijke bijvoegelijke naamwoorden gebruikt: *hamburger rib*, *neurenburger waren*, *straatsburger snuif*, enz. Zie *amsteldammer*.

In sommige woorden heeft de uitgang *er* de beteekenis van iets dat gedaan, of voordgebragt wordt: *een aflegger*, iets dat afgelegd wordt, b. v. een kleed, enz.; ook van het voorwerp, waaraan iets gedaan wordt: *een dagloner*, iemand, aan wien dagloon gegeven wordt, enz.; wijders van de zwaarte, den inhoud, ouderdom, enz. van iets: *een twaalfponder*, een kogel, die twaalf pond weegt — *een vier en zestiger*, een schip met vier en zestig stukken geschut — *een tagtiger*, een man van tagtig jaren. In vele woorden echter is de beteekenis van dezen uitgang nog duister, ten minste is het onzeker, tot welke van de reeds genoemde soorten zij behooren, als in *weder*, *jammer*, *zomer*, *winter*, *donder*, *oever*, *water*, *ader*, *haver*, enz.

In eenige woorden is de uitgang *er* uit het oude *aar*, d. i. een groote vogel, ontstaan, als in *adeler*, *sperwer*, *reiger*, enz., voor *adelaar*, *sperwaar*, *reigaar*, enz. In andere is hij uit den uitgang *eren* van sommige werkwoorden, met wegwerping van *en*, gevormd. Van *schateren*, *het geschater*, enz. In nog andere woorden is hij van vreemden oorsprong: *keizer* van *caesar*, *kerker* van *carcer*, *priester* van *presbyter*, *venster* van *fenestra*, *schepter* van *sceptrum*, *pleister* van *emplastrum*, *letter* van *littera*, enz.

Ook zijn er bijvoegelijke naamwoorden, welker stellende trap op *er* uitgaan, als *bitter*, *donker*, *duister*, *lekker*, *zuiver*, *zwanger*, enz. De vergrootende trap der bij-

bijvoegelijke naamwoorden wordt, door *er* achter den stellenden trap te voegen, gevormd, *groot*, *grooter*, *zuiver*, *zuiverer* *zuiverder*) enz.

Eindelijk ontmoeten wij den uitgang *er* bij eenige voorzetsels, als *achter*, *onder*, *over*. De bijwoorden *eerder* en *verder* zijn eigenlijk vergrootende trappen.

ER, oul. *re*: *Als hire een wijl had gheleghen*, d. i. *als hij er*, enz. MEL. ST. En hieruit blijkt, dat *er* niet eene verkorting van *daer* is, en dat derhalve het afkappingsteeken (*'er*) kwalijk bij dit woordje gevoegd wordt. Wat de spreekwijs, *daar is er*, voor *daar zijn er* — *daar is er*, *die zeggen* — *daar is er*, *die meenen*, enz. betreft, dezelve is zeer oud, dikwerf te onregt gewraakt, en door kiesche Schrijvers meenigmaal, als eene fraaiheid gebezigd: *der wasser vele*, *die niet en quamen* enz. MEL. ST. Ook bij HOOFT: *daar is er niettemin*, *die honig en melk voor de twee lieffelijkste lekkernijen des lants van beloften houden*. Bij de nieuwere Dichters:

Daar is er, *die alleen op pistoletten*
En goude en zilvre munt
Het ijdel hart en dwaze zinnen zetten. POOT.

Daar is er, *die heur aangezicht ontmoeten*. SCHIM. *Daar is er*, *die met vele woorden niets zeggen*, J. J. SCHULTENS. *Daar is er*, *die* . . . . . *donderen met hun leer*, enz. HOFSTEDE. Meer voorbeelden van oude en nieuwere Schrijvers worden, ter staving van deze spreekwijs, bijgebragt, door A. KLUIT, in eene aanteek. op het woord *mond*, in de naamlijst van HOOGSTRATEN: *Velen bleven er*, en *velen bleef er* is beide goed duitsch, zoo wel nu, als voor vele eeuwen, zegt B. HUYDECOPER.

ER, een onscheidbaar voorvoegsel, welk alleen in zamenstelling met werkwoorden gebruikelijk is. Oul. plagt het, gemeenlijk, in den zin der voorzetselen *her* en *ver*, gebezigd te worden, als *ermaken*, nu *hermaken*, *erdichten*, nu *verdichten*, enz. Wij hebben dit voorvoegsel nog in *erbarmen*, *erkennen*, *erlangen*, *ervaren*. *Herinneren* wordt meer gebruikt dan *erinneren*, en voor *erdenken*, *erkaauwen*, meest altoos *herdenken*, *herkaauwen*.

ERACHTEN, veroud. werkw., beteekenende daarvoor houden, begrijpen, inzien, alleen nog overig in de spreekwijs; *mijnes erachtens*, *zijnes*, *onzes erachtens*, enz. — *hij handelt*, *mijnes erachtens*, *niet wel in die zaak*.

ERBARMELIJK, bijv. n. en bijw., *erbarmelijker*, *erbarme-*

me-

melijkst. Eigenlijk, medelijden, erbarming waardig, deerlijk: *in eenen erbarmelijken staat zijn — dat is een erbarmelijk voorwerp.* In eene ruimere beteekenis, slecht, niets waardig, in het gemeene leven: *erbarmelijk zingen, schrijven*, enz. *Eene erbarmelijke redevoering.*

ERBARMEN, wederkeer. w., gelijkvl. *Ik erbarmde mij, heb mij erbarmd.* Barmhartigheid gewaarworden, en deze gewaarwording aan den dag leggen. Het wordt met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij sich uwer erbarme.* Bybelvert. Ook met *over: om sich over u te erbarmen.* Bijbelvert. Spieg. heeft *iemand erbarmen*, voor *zich over* enz. Van hier *erbarming.* Zie, over de afleiding van dit woord, *barmhartig.*

EREN, basterduitgang van sommige werkwoorden, van het fransche of walsche *er* ontleend, zijnde de klank der *e* in dit *eren* zacht-lang, welke ook den klemtoon ontvangt, als *hoereren, redeneren, schofferen, waarderen*, enz.

ERF, z. n., o., *des erfs*, of *van het erf*; meerv. *erven.* Eigen grond met zijn toebehooren: *men mag op het erf van anderen niet bouwen.* Ook eene ledige plaats, waar te voren een gebouw stond: *ik heb de schuur laten afbreken, er is nu maar een erf.* Erfgoed: *om 't erf zijner grootmoeder.* Hooft. Oul. schreef men *de erve*, vrouwl. Hooft heeft *erve* voor erfgenaam: *Elizabet, naaste erve tot die kroon.* Het meerv. *erven* voor erfgenamen, is thands nog in gebruik: *wie zijn uwe wettige erven?* Zamenstell.: *erfbezit, erfdeel, erfelijk, erfenis, erfgaaf, erfgeld, erfgift, erfgoed, erfgraf, erfgrond, erfgrondregt, erfhuis* (boelhuis), *erfhuisboek, erfhuisgeld, erfhuismeester, erfkoning, erfkoningrijk, erfland, erfpacht, erfpachter, erfprins, erfprinses, erfregt, erfschuld, erfstadhouder, erfstadhouderschap, erftogt, erfvijand*, (doodvijand), *erfvolk, erfvorst, erfziekte, erfzonde, erveloos.*

ERF, zie *nerf.*

ERFGENAAM, z. n., m., *des erfgenaams*, of *van den erfgenaam*; meerv. *erfgenamen: 't regt van den wettigen erfgenaam.* Hooft. Van eene vrouw sprekende is het vrouwl.: *de erfgenaam — zoo leeft Gustavus in zijne eenige erfgenaam.* Vond. Sommigen schrijven *erfgenaam* manl., maar *erfgename* vrouwl.: *ons erfgenaame en dochter.* Vond.

Oul. schreef men *erfnaam*, d. i. een persoon, of iemand,

mand, die erft, want *naam* beteekende dikwerf eenen persoon; en zoo bezigde men ook het woord *vrouwenaam*, voor vrouwspersoon. Voor *erfgenaam* zeide men ook *erfgenoot*, *ervelink*.

ERG, bijv. n. en bijw., *erger*, *ergst*. *Van kwaad tot erger*, d. i. hoe langer hoe erger. Zie *arg*.

ERGENS, bijw. van plaats, beteekenende in eenige plaats: *hij moet toch ergens zijn*. In het gemeene leven wordt *ergens* ook voor *iets* gebezigd: *ergens naar zoeken*, d. i. naar iets — *ik zal dat wel ergens door te weten komen*, d. i. door eenig middel.

Hoogd. *irgend*, bij Kil. ook *ierghens*. Volgens Ten Kate is de eindlettergreep van dit woord *ends*, zamengetrokken *ens*, de uitgang van het bedrijv. deelw. met eene *s* achterop, die het woord tot een bijwoord maakt. Hij meent, dat uit *er*, als het worteldeel van *erren*, *vagari*, oudt., met achtervoeging van *g*, een werkwoord gevormd is, waarvan dit woord afkomt. Het zegt, in eenen onbepaalden zin, zoo veel als: waar men gaan of zwerven moog. In het angelf. heeft men *erne*, *locus aliquis indefinitus*, met den uitgang *ne*.

ERGEREN, (*argeren*) bedr. werkw., gelijkvl. *Ik ergerde*, *heb geergerd*. Van den vergrootenden trap van *erg*, *erger*. Oul. werd *ergeren*, in den zin van erger, slechter maken, bederven, gebezigd, zie *argeren*; doch hiervoor, en voor het onzijd. werkw. *ergeren*, in de beteekenis van erger worden, gebruikt men *verergeren*. Thands wordt het alleen in eenen zedelijken zin gebezigd, voor ergernis, aanstoot geven: *iemand ergeren*, *iemand met iets ergeren* — *hij ergerde de gansche vergadering*. Ook door een slecht voorbeeld tot boosheid brengen; en in dezen zin vindt men het bij de Bijbelvert. op verscheidene plaatsen. Als een wederkeer. w., *zich ergeren* — *zich aan*, *of over iets ergeren*, eene ergernis aan iets nemen.

ERGERLIJK, bijv. n. en bijw., *ergerlijker*, *ergerlijkst*. Ergernis gevende, wat met de eerbaarheid en alle goede zeden strijdig is: *een ergerlijk leven leiden*.

ERGERNIS, z. n., vr., *der*, of *van de ergernis*; meerv. *ergernissen*. Aanstoot: *eene gegevene en genomene ergernis*. Het slechte voorbeeld, waardoor men anderen tot kwaad verleidt, in de godgeleerdheid.

ERINNEREN, zie *herinneren*.

ERKAAUWEN, zie *herkaauwen*.

ERKENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erkende, heb erkend.* Weten en toestemmen, in de bijbeltaal: *als sy erkennen een yeder sijne plage — op dat dit volk erkenne, dat gij* enz. Verklaren voor hetgeen het is: *zijne handteekening erkennen.* Met *voor: hij erkende hem voor zijnen Zoon — ik erken u voor eenen eerlijken man.* Als zoodanig aannemen: *hij heeft mij voor zijn kind erkend.* Dankbaarheid betoonen: *ik zal die weldaad altoos erkennen.* Van hier *erkenning, erkentelijk,* dankbaar, *erkentenis.*

ERLANGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erlangde, heb erlangd.* Eigenlijk, tot iets langen, reiken, doch in dezen zin is het niet in gebruik. Met moeite, na aangewendde pogingen, bekomen, verkrijgen: *de vrijheid erlangen, genade erlangen.* Van hier *erlanging.*

ERNEREN, zie *generen.*

ERNST, z. n., m., *van den ernst*; zonder meerv. Ware, eigenlijke gezindheid, in tegenoverstelling van boert, of scherts: *hij vraagt den quant met grooten ernst.* De Deck. *Ik zeg het u in ernst. Iets in ernst opnemen. Is het jok, of ernst? Zeg mij in goeden ernst.* In eene bepaaldere beteekenis, gestrengheid: *wanneer hij niet van gedrag verandert, zal ik ernst moeten gebruiken.* Van hier *ernstelijk, ernsthaftig, ernstig, ernstiglijk.* Bij Hooft komt *ernstzaak* voor: *onder ernstzaaken, inter seria.*

Hoogd. *Ernst*, bij Notk. *Ernest*, Willer. *ernost*, Otfr. *ernust*, eng. *earnest*, oul. bij ons *aernste, neerst, neernst, nerst, naernst naerst*, waarvan nu *naarstig*, oul. ook *aernstig, aernstelijc, aernsticheit*, enz. Waarschijnlijk behoort het tot het oude *ar*, *er*, voor *aarde*, en *eeren*, d. i. ploegen, lat. *arare.* Zie *arbeid.*

ERRE, *arre*, veroud. bijv. n w., voor gram, toornig: *ende hi wert utermaten erre.* Seghel. *Zich erren*, toornig worden. Zie *arre.* Eigenlijk beteekende het oul. droevig.

ERT, zie *erwt.*

ERTS, z. n., m., *van den erts*, meerv. *ertsen.* Allerlei bergaarde, of steen, welke eenig metaal, of halfmetaal in zich bevat: *gouderts, zilvererts, kopererts* enz. *Zich vergapen aan korintischen erts.* Vond. *Ertsrijk*, dat veel erts heeft.

ERTS, *ertsch*, zie *aarts.*

ERVAREN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik ervoer, heb ervaren.* Ondervinden: *hetgeen ik u voorspel zult gij door den tijd*

nog

nog wel ervaren. Door kracht van dadelijk ervaren J. D. Deck. Van hier *ervaring*. Oudtijds zeide men ook *vervaren*.

ERVAREN, bijv. n. en bijw., *ervarener*, *ervarenst*, zijnde eigenlijk het verled. deelw. van het voorgaande w. w. *ervaren*. Bedreven, vele verkregene kennis bezittende: *hij is een ervaren man*. Van hier *ervarenheid*. Oul. *vervaren*.

ERVE, zie *erf*.

ERVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik erfde, heb geerfd*. Bedrijv. Door erfenis verkrijgen: *hij zal door den tijd groote schatten erven*. Oul. beteekende *erven* nalaten, in het bezit van iets stellen: *En erft de winst aen zoo veel weeuwen*, enz. Vond. Ook *erven iemand aan iets*. M. Stok. Doch dit is reeds geheel buiten gebruik.

Figuurlijk, bij de geboorte medebrengen, van eigenschappen en gesteldheden des ligchaams en der ziel: *hij heeft deze ziekte van zijne ouderen geerfd — hij heeft de gierigheid van zijnen Vader, en de wellustigheid van zijne Moeder geerfd*. Onzijd. met *zijn*, door erfenis ten deel vallen: *want alte selden erft de vaderlijke deugt*. Camph. Met het voorz. *op*: *dat goed kan op hen niet erven — vijandschap, die op den nazaat erft*. Vond. *Erven* beteekende oul. ook *duren*; van hier, zegt Tuinman., onze spreekw. *eeuwig en erfelijk*. Van hier *erving*.

ERWT, (*erwet*, *ert*, en bij verbastering *errit*) z. n., vr., *der*, of *van de erwt*; meerv. *erwten*. Peulvrucht: *erwten zaaijen*, *doppen*, *pellen*, *plukken*, enz. Zamenstell: *doperwten*, *suikererwten*, *tuinerwten*, *erwtennat*, *erwtensoep*.

ES, *esse*, deze basterduitgang wordt achter namen van manlijk bedrijf gevoegd, om die tot het vrouwlijke te doen overgaan, als: *zondaar*, *zondares*. Deze uitgang komt met het lat. *issa* overeen: *propheta*, *prophetissa*, bij ons *profeet*, *profetes*.

ESCH, z. n., m., *van den esch*; meerv. *esschen* Esschenboom: *de bijl klinkt op den hoogen esch*. Vond.. Van hier het onverbuigbare bijv. n. w., *esschen — eene esschen plank*. Zamenstell: *esschenhout*, — *esschenhouten*, onverbuigb. bijv. n. w. *een esschenhouten stoel*.

Hoogd. *Asche*, alem. *asch*, angelf. *aesc*, eng. *ash*, deen. en zweed. *ask*. Het komt met den ouden lat. naam *aesculus*, of *esculus*, overeen, welken Servius van *esca* afleidt, dewijl men zegt, dat het zaad van dezen boom den eersten

ſten menſchen tot ſpijs verſtrekt heeft. WACHTER meent deszelfs oorſprong in het gr. *ισχυς*, *ſterkte*, te vinden Ons *eſch* werd oul. ook voor allerlei ſoort van boomen gebezigd.

ESP, *espenboom*, z. n. m., *van den eſp*; meerv. *espen*. Bevende populier, wiens bladeren aan eenen langen ranken tak hangen, en daarom, bij de minſte beweging der lucht, ſidderen en geruisch maken. Van hier het onverbuigb. bijv. n. w. *eſpen*, tot den espenboom behoorende, of van denzelven gemaakt: *espen loof*, of *espenloof*, *espen hout*, of *espenhout*.

Hoogd. *Äspe*, angelſ. *aeps*, *epſe*, eng. *aſp*, deen. en zweed. *aſp*. Het ſtaat waarſchijnlijk met het gr. *ἀσπαιρειν*, *ſidderen*, *beven*, in verband.

ESPINK, zie *pink*.

ESTRIK, (bij KIL. *esterick*) z. n., m., *des estriks*, of *van den estrik*; meerv. *estrikken*. Gebakken vloerſteen: *een vloer van roode en blaauwe estrikken*.

Hoogd. *Ästrich*, *Ästerich*. *Astragus*, *astracum*, *astreca* beteekende, in het middeleeuwsch lat., den gepleisterden vloer eener kamer.

ET, basterduitgang, welke bij weinige onzer zelfſtandige naamwoorden gebruikt wordt, als: *banket* van *bank*, *trompet* van *tromp*, enz.

ETEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik at*, *heb gegeten*, oul. *geëten*. Spijs, of iets in de gedaante van ſpijs, tot zich nemen, kaauwen en doorſlikken: *brood eten*, *vleesch eten*. *Iemand te eten geven*. *Wat hebt gij te eten? Iemands brood eten*, ſpreekwijs, bij iemand zijn onderhoud vinden — *genadebrood bij iemand eten*, door iemand, uit medelijden, onderhouden worden. — Maaltijd houden: *des avonds*, *des middags*, *eten*. *Men eet voortreffelijk bij hem*, of hij houdt eene goede tafel. Figuurl.: *zijn woord eten*, weder intrekken hetgeen men gezegd heeft. Van hier *eter*, ook voor een dier, anders korenbijter genoemd, — *eetſter*. Zamenſtell: *eetbaar*, *eetkamer*, *eetlust*, *eetmaat*, (*diaeta* — *eetmaatſche geneeskunst*, *medicina diaetetica*) *eetplaats*, *eettafel*, *eetwaar*, *eetzaal*, *etenskas*, *etenstijd* — *menſcheneter*, *miereneter*, *ſlangeneter* enz.

Hoogd. *esſen*, bij KERO *ezzan*, ISIDOR. *ezsſun*, OTFR. *ezen*. Alle overige talen hebben *t*, of *d*, als Goth. *itan*, angelſ. *etan*, zweed. *aeta*, deen. *äde*, eng. *to eat*, lat. *edere*, gr. *ἐδειν*, *eten*. Volgends TEN KATE is de *g* in het

het verledene deelw. *gegeten*, om de welluidendheid, gevoegd; doch Adel. is van oordeel, dat men oul. voor *eten* ook *geten* gezegd heeft; althands Otfr. heeft: *So sie ihar tho gazun*, d. i. als zij daar aten.

ETEN, z. n., o., zijnde eigenlijk de onbepaalde wijs van het werkw. *eten*, zelfstandig gebruikt, *des etens*, of *van het eten*; zonder meerv. *Des avonds smaakt het eten mij best. De geneesheer heeft mij het eten verboden.* De maaltijd: *voor*, *na*, *onder het eten* — *van het eten opstaan*, *middageten*, *avondeten*. Spijs, in het algemeen, gekookt, of gebraden: *het eten opzetten* — *zijn eten medebrengen*.

ETGROEN, zamengetrokken van *eetgroen*, z. n., o., *des etgroens*, of *van het etgroen*; zonder meerv. Het tweede nieuwe groene gras, dat allereerst na de afmaaijing opschiet, en tot eene haweide voor het vee geschikt wordt. Nagras: *de beesten in het etgroen drijven*.

ETLIJK, *ettelijk*, voornaamw., om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aanteduiden, even als *eenige*, en is alleen in het meerv. gebruikelijk: *er verliepen etlijke dagen*. Doch dit *etlijk* begint reeds buiten gebruik te geraken, en men bezigt meestal *eenig*.

ETMAAL, zamengetrokken van *eetmaal*, z. n., o., *des etmaals*, of *van het etmaal*; meerv. *etmalen*. Een natuurlijke dag, de tijd van vierentwintig uren: *het treurspel eindigt met het etmaal*. Hooft. Dit schijnt te zien op het gebruik der Ouden van slechts eenmaal daags, en wel omtrent den middag, eene hoofdmaaltijd te doen; doch sedert de eetbeurten vermeenigvuldigd zijn, inzonderheid bij den arbeidsman, die den werkdag in vier schoften afdeelt, zoo is hiervan ook *etmaal*, d. i. schoft, bij Kil. *pastio diurna quatuor vicibus*.

ETSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik etste*, *heb geetst*. Met sterk water in eenig metaal laten inbijten: *die plaat is geetst*, *niet gesneden*. Van hier *etser*, *etsing*. Zamenstell.: *etskunst*, *plaatetser*. Ten Kate brengt het tot *etse*, *corrosio*, *et specialiter corrosio cupri aqua forti*, en dit tot het worteldeel van *eten*, met den uitgang *se*. Bij Wacht. is het *incidere*, *auro et argento caelare*, *in goud en zilver etsen*; — *in koper etsen*, *cupro incidere*, *sive scalpello*, *sive acri humore*. Het laatste is alleen bij Kil. bekend, die het door *bijten in koper*, *inscribere*, *sive incidere in aes aqua forti*, verklaart.

ETTELIJK, zie *etlijk*.

ETTER, z. n., m., *des etters*, of *van den etter*; zonder meerv. De dikke, witte of gele stof, welke zich in eene wonde enz. verzamelt: *etter maken*, beginnen te zweren, wanneer het bloed zich in etter oplost. Overdragt., kwaad, bederf: *die 't lichaam dezer stadt wel zuivren van dien etter*. VOND. Van hier *etterachtig*, *etterig*. Zamenstell.: *etterbuil*, *ettergezwel*, *etterslijm*, *etterwond*, *etterzak*.

Hoogd. *Eiter*, nederſ. *Etter*, deen. *edder*, en in eenige oorden van Engeland *atter*. Bij ISIDOR., NOTK. en OTTFR. komen *eittar* en *eitter*, angelſ. *ater* en *oetter*, in de beteekenis van gift voor, welke beteekenis het zweed. *etter* nog heeft. Van het angelſ. *oetter*, *venenum*, is *oettran*, *venenare*. ADEL. brengt het tot het oude *eit*, vuur, en *eiten*, branden, welk bij NOTK. en anderen voorkomt, en op de brandende gewaarwording, welke zoo wel eene zweer, als het gift veroorzaakt, zeer wel past. TEN KATE leidt het van het worteldeel van *eten* met den uitgang *er* af, om de inknaging, of ineting in de vliezen en vleeschachtige deelen.

ETTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik etterde*, *heb geetterd*. Etter uitwerpen, anders *dragen*: *de wond begint te etteren*. Van hier *ettering*.

EUDER, *uder*, bij KIL. *uber*. Zie *uijer*.

EUNJER, z. en bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. HALMA zegt, op *eunjerheid*, dat het een bij de boeren gebruikelijk woord is, voor aardigheid. Bij KIL. is *unghers maleficus*, *diabolicus*, en *ungherhoere incantatrix*, *mulier diabolica*, *tooverheks*, *spook*; alwaar v. HASSELT zeker versje aanhaalt, waarin: *alwat van Eunjer*, *droes*, enz. Bij HOOFT leest men: *zelf eunjer koom ik hier*, *om eunjers raadt te hooren*. — *Geen eunjers uit den hoop*. Om iets liefs aanteduiden, of te kennen te geven, dat men zin en genoegen in iets heeft, zegt men, in het dagelijksche leven ook: *dat is eunjer*.

EUROPA, *Europe*, z. n., o., *van het Europa*; zonder meerv. De naam van het kleinste, maar verlichtste gedeelte der wereld; uit het grieksch. *De inwoners van het noordelijke Europa*. Van hier *europeaan*, *europeër*, *europeesch*, *europesche*.

EUVEL, *evel*, z. n., o., *des euvels*, of *van het euvel*; meerv. *euvelen*. Kwaal, allerlei ziekte en besmetting, doch in dezen eigenlijken zin niet meer gebruikelijk, dan in zamenstelling, als: *handeuvel*, *voeteuvel*. Overdragt., voor

voor nadeel, onheil: *hij is van dat euvel nog niet genezen.* Zedenlijk gebrek: *aan het zelfde euvel mank gaan*, spreekwijs. *Van 't zelfde evel ziek.* HOOFT. *Is een der evelen, waarvan men schier niet eenen der Vorsten zuiver vind.* J. DE DECKER. *Hij verght het ijder niet uit oordeel, maar uit evel*, boosheid, *malo animo.* HOOFT. In vele woorden heeft men de zachte *e* met *eu* verwisseld, b. v. *evel*, *lenen*, *snevelen*, *stenen*, enz., nu meestal *euvel*, *leunen*, *sneuvelen*, *steunen*, enz., bij KIL. niet bekend, die *vallende evel* heeft, waarvoor wij *vallende ziekte* zeggen.

EUVEL, bijv. n. en bijw., *euveler*, *euvelst.* Eigenlijk, ziek; doch in dezen zin wordt het niet meer gebruikt. Zedenlijk kwaad, slecht, nog overig in *euveldaad*, enz. *Ik hoop, dat gij het niet euvel*, kwalijk, *zult nemen*; ook *iets euvel opnemen*, ten kwade duiden. Kwaadaardig, vijandelijk: *in euvelen moede.* J. DE MARR. Oul. beteekende het ook zeer: *op 't euvelst afgerecht.* HOOFT. *Het is zo euvel niet, non magni momenti est.* JONCT. Bij KIL. en anderen, komt het werkw. *evelen*, in de beteekenis van beleedigen, beschadigen, voor.

G. O. REITZ en TUINM. leiden het van het gr. *ὄλοος*, *οὖλος*, *kwaad*, af, dat af zou stammen van het hebr. עָוֶל, *boosheid.* KIL. en TUINM. brengen het woord *duivel* hiertoe, als ware het *de euvele*, de booze. Zie *Duivel.*

EVANGELIE, een onduitsch z. n., o., *van het evangelie*; meerv. *evangelien*, van het gr. *ευαγγελιον*, eene blijde, aangename boodschap. De gansche leer van J. KRISTUS, in tegenoverstelling van de wet: *het evangelie prediken — in 't bloeijende Evangelie.* VOND. Die boeken van het n. verbond, welke de levensgeschiedenis van Jezus bevatten: *het evangelie van Mattheus* enz. Van hier *evangeliesch*, *evangelist.* Zamenstell.: *evangeliedienaar*, *evangelieleer*, *evangelieprediker.*

EVEL, zie *euvel.*

EVELEN, zie *euvel.*

EVEN, bijw., beteekenende gelijk, hetzelfde. Bij een zelfst. naamw.: *dit was even het dier.* BYBELVERT. Bij een bijv. naamw.: *even hoog*, *even dik*, gelijk van hoogte, van dikte. Ook met *zoo*: *even zoo lang*, *zoo oud.* Om de gelijkheid te vergrooten: *even die*, *even dezelfde.* *Even eens*, hetzelfde: *altijd even eens*, *het is mij even eens*, waarvoor oul. ook *eveleens* en *evenleens* geschreven werd: *al eveleens gelijk de honden* enz. FLORIAN. *Al*

evenleens zoo ging het op den dag van heden. HOOFT. *Even als: ik hebbe oock een herte even als gijlieden.* BYBELVERT. Een weinig: *ik raakte hem even* (ook *eventjes*) *aan.* Ter bepaling van eenen tijd, waarin iets geschied is: *gij waart even vertrokken, toen* enz. *Zoo even ontving ik eenen brief.* H. DE GROOT bezigt *evenheid* voor gelijkheid in zwaarte, grootte, enz.; zoo ook *evenredigheid*, waardoor twee dingen gezegd worden even te zijn ten aanzien van iets anders, *proportio.* MOONEN gebruikt *evenmatig*, voor gelijkvormig: *volmaekt van leest, en evenmatig* — ook *even ouderen*, voor gelijk in jaren: *terwijl een vlugge jeugt van even ouderen*, enz. Zamenſtell.: *evenbeeld; evengelijk, evengelijkheid, evenmensch, evennaaste, evenachtslijn*, in de aardrijkskunde, *evenredig, evenredigheid, evenveel, evenwel, evenwigt, evenwigtig, evenwijdig, evenzinnig.*

EVENAAR, z. n., m., *des evenaars*, of *van den evenaar*; meerv. *evenaars.* Van *evenen*, thands *effenen*, en den uitgang *aar, er;* bij KIL. *effenaar.* De naald eener ſchaal, waaraan men weet, of hetgeen in de eene ſchaal ligt eene gelijke zwaarte hebbe met hetgeen in de andere ligt. Overdragt., voor gelijk gezag, gelijke magt: *die den evenaar van de franſche en ſpaanſche Mogentheden noode zagen overſlaan.* HOOFT. — De middelijn, anders de linie, lat. *aequator*, in de aardrijkskunde.

EVENAARDIG, bijv. n. en bijw., *evenaardiger, evenaardigst.* Van *even*, gelijk, en *aardig*, van *aard*, inborst. Van gelijke inborst, of natuur. Ook van zaken, die van dezelfde natuur zijn. Van hier *evenaardigheid.*

EVENAREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik evenaarde, heb geevenaard.* Eigenlijk, gelijk maken, als *evenen, effenen*, doch in het gebruik, is *iemand evenaren*, zich aan iemand gelijk maken, of aan iemand gelijk zijn: *gij evenaart hem in de kennis der taal — ach dat ik u in deugd evenaarde! Een ſchrijver, dien men als een model in iets voorſtelt, moet door geen anderen, in die zaak, geevenaard worden.* N. BYDRAGEN. Van hier *evenaring.*

Van *evenaar, evener, evenen*, d. i. *effenen. Evenen* komt nog, in dezen zin, bij CAMPH. voor: *en event ſijnen ſtandt met aller menſchen leven. En event ons de tijden der vrolijkheên den uren van het lijden*, d. i. maak de tijden enz. gelijk aan de uren enz.

EVE-

EVENEN, zie *evenaren*, *effenen*. Van hier *evening*, *nachtevening*, in de aardrijkskunde.

EVERZWIJN, z. n., o., *des everzwijns*, of *van het everzwijn*; meerv. *everzwijnen*, van *ever* en *zwijn*: *het ſchuimbekkende everzwijn*. VOND. Maar dewijl *ever* een zwijn beteekent, zoo is *everzwijn*, eigenlijk, tweemaal hetzelfde.

EZEL, z. n., m., *des ezels*, of *van den ezel*; meerv. *ezels*. Verkleinw. *ezeltje*. Zeker viervoetig dier, met lange ooren en eenen aan het einde harigen ſtaart, welk gemeenlijk voor een lastdier gebruikt wordt, doch voor het overige, wegens zijne traagheid, domheid, en ongeſchiktheid bekend genoeg is, waarom het ook, in de gemeenzame verkeering, tot eenige figuurlijke ſpreekwijzen aanleiding gegeven heeft: *ende zadelde ſijnen ezel*. BYBELVERT. *Als een ezel balken*. *Zoo dom als een ezel*. *Een ezel ſtoot zich niet tweemaal aan eenen ſteen*, ſpreekw. *Van den os op den ezel ſpringen*, ſpreekw., zich niet aan een ding houden, maar dan tot dit, dan tot dat overſlaan, waarvoor men meent te moeten zeggen: *van den orſe* (van het paard) *op den ezel*. Zie *os*. Het woord *ezel* duidt dit dier aan, zonder opzigt op deszelfs geſlacht. Wil men echter het vrouwlijke geſlacht duidelijk bepalen, dan bezigt men het woord *ezelin*, *der ezelin*, *de ezelinnen*. Figuurlijk, een werktuig, waarop de ſchilders hun doek, of paneel plaatſen, om het te beſchilderen: *het ſchilderſtuk ſtaat op den ezel*. Van menſchen: *Isſaſchar is een ſterck gebeent ezel*. BYBELVERT. Een dom, lomp, ongeſchikt mensch: *hij is een regte ezel*. Van hier: *ezelachtig*, *ezelachtigheid*. Zamenſtell.: *ezelshoofd*, eigenlijk, het hoofd van eenen ezel; figuurl., in de ſcheepvaart, een half rond blok boven op den mast, in welks holte de ſteng gezet wordt — *ezelskop*, eigenlijk, de kop van eenen ezel; figuurlijk, een dom, ongeſchikt mensch — *ezelsoor*, eigenlijk, het oor van eenen ezel; figuurlijk, de omgevouwen kant van een blad in een boek — *ezelveulen*, *ezelsveulen*, het veulen van eenen ezel, een jonge ezel — *ezelswerk*, eigenlijk, het werk, dat ezels verrigten; figuurl., zwaar, gemeen werk, zoo als men door ezels laat verrigten. *Muilezel*, *woudezel*.

Dat ezel ook in het onzijdige geſlacht gebezigd is, blijkt onder anderen, uit het boven bijgebragte voorbeeld

een sterk gebeend ezel. Van *ezel* is, in het gemeene leven, het gelijkvl. onzijd. w. *ezelen*, met het hulpw. *hebben*, voor zwaren arbeid verrigten, zoo als gemeenlijk voor ezels geschikt is: *ik zal morgen weer moeten ezelen.*

Hoogd. *Esel*, bij OTTFR. *esil*, ULPHIL. *asilus*, angelf. *eosul*, pool. *osiel*, deen. *Äsel*, lat. *asellus*. Anders is in plaats van de *l* de *n*, als het lat. *asinus*, fr. *asne*, *ane*, zweed. *asna*, deen. *Asen*, ijsl. *esne*.

F.

F.

F, is de zesde letter van het ABE. Zie over den aard en het gebruik van deze letter, INLEID., bl. 59. env.

FAAL, zie *falen* en *feil*.

FAAM, z. n., vr., *der*, of *van de faam*; meerv. *famen*. Van het lat. *fama*, gr. Φημη. Eigenlijk, eene heidensche godheid, in de fabelleer, bij de Dichters, de luchtbodin, nieuwsbodin: *by de Faam nagelaten*. VOND. Overdragt. gerucht: *het bezwalken zijner faame*. HOOFT. *Ter goeder naam en faam staan*. Voor eene Godin genomen wordt dit woord met eene groote letter, *Faam* geschreven; en in dit geval alleen is ook het meervoud gebruikelijk: *hij heeft twee Famen geschilderd*. Van hier *faamloos*, *faamroovend*, eerroovend, *faamroover*, eerroover, *faamschender*.

FABEL, z. n., vr., *der*, of *van de fabel*; meerv. *fabelen*. Verkleinw. *fabeltje*. Van het lat. *fabula*. Eigenlijk, een gesprek; doch in dezen zin is het verouderd. Wijders, een verdicht verhaal, een vertelseltje: *iets voor eene fabel houden*. *Gij verhaalt mij daar, geloof ik, een fabeltje*. Verder, een verdicht verhaal, waarmede een zedenlijk oogmerk verbonden is, in onderscheiding van een bloot vertelseltje, dat alleenlijk tot vermaak dient. In dezen zin behooren de tooneelspelen, romans en zedenlijke verhalen tot de fabelen. Gewoonlijkst verstaat men onder deze benaming, het verhaal eener in beelden voorgestelde handeling, welke zoo wel dieren als menschen toegekend wordt: *de fabelen van Esopus*. *Gellerts fabelen*. Van hier *fabelachtig*. Zamenstell: *fabeldichter*, *fabelkunde*, *fabelleer*, *fabelschrijver*, *fabelwerk*. KIL. heeft ook het hiervan afgeleidde werkw. *fabelen*, lat. *fabulari*, *beuzelen*, waarvoor men ook *fabuleren* plagt te gebruiken: *zoo Poeten fabuleren*, d. i. gelijk de Dichters beuzelen. R. VISS.

FABRIJK, z. n., vr., *der*, of *van de fabrijk*; meerv. *fabrijken*. Door middel van het fr. *fabrique*, van het lat. *fabrica*. Ieder voordgebragt werk, en de werkplaats, waarin het voordgebragt wordt; in welke beteekenis dit woord, somwijlen, in het gemeene leven, al schertsende

gebezigd wordt: *dat is een woord — eene vertelling*, *van zijne eigene fabrijk*, van zijne uitvinding. In eene bepaaldere beteekenis, iedere werkplaats, waar goederen en waren in het groot vervaardigd worden: *eene bandfabrijk*, *geweerfabrijk*, *knoopenfabrijk*, *lakenfabrijk*. Van hier het onduitsche *fabrikeur*, mede in dagelijksch gebruik, zijnde iemand, die zich bezig houdt met de voordbrengsels der natuur te bewerken, en aan dezelven die gedaante, dien vorm te geven, welken zij moeten hebben, om tot ons gebruik en nut te strekken. Ook wordt een opziener over de stadsgebouwen, of stadswerkmeester, *fabrijk* genoemd; doch dan is het manlijk: *des fabrijks*, of *van den fabrijk*.

FAIZANT, zie *fazant*.

FAKKEL, z. n., vr., *der*, of *van de fakkel*; meerv. *fakkels*. Verkleinw. *fakkeltje*. Een groot licht, van was, pek, enz. gemaakt: *met eene brandende fakkel*. VOND. DE DECKER geeft deze benaming aan eene staartstar: *die deze fakkel ons tot een' voorbo stelt*; ook aan de zon: *des werelds fakkel* enz. Figuurlijk, een geleerde bij uitstekendheid: *hij was eene heldere*, of *lichtende*, *fakkel*. De figuurlijke uitdrukkingen, *de fakkel der tweedragt*, *des oorlogs*, *der liefde*, zijn bekend genoeg. Zamenstell. *fakkeldrager*, *fakkeljagt*.

Hoogd. *Fackel*, bij OTTFR. *fakol*, TATIAN. *faccola*, angelf. *faecele*, zweed. *fackla*, deen. *fakkel*, ital. *fiaccola*. Al deze woorden komen met het lat. *fax*, *facula*, overeen; doch hieruit volgt niet, dat zij daarvan afstammen De oude noordsche volkeren hadden een woord, *fach*, of *fak*, dat vuur beteekende; en veelligt was *fachen*, of *fakken*, eertijds ook voor branden in gebruik. Hiervan kan *fakkel*, door middel van den uitgang *el*, die een werktuig aanduidt, regelmatig gevormd zijn. Hiertoe behooren ook φαω, φωσκω, φως.

FALEN, *feilen*, onzijd. werkw., gelijkvl. *Ik faalde*, *heb gefaald*. Van het verouderde *faal*, nu *feil*. Het voorgestelde doel niet bereiken, missen: *vertrouwt op hem*, *en d'uitkomst zal niet falen*. L. D. S. P. *Dat mijn ooghen weenen en mijn tonghe moet falen*. HOUWAERT. Dwalen, mis hebben: *vader*, *voor ghewis ghij faelt*. GESCHIER. Te kort schieten, in gebreke blijven, bankroet gaan: *dat komt van borg te staan*, *wanneer de schuldnaars falen*. POOT. Voor ontbreken, zegt VONDEL, *het faalt mij aan*: *indien*

't mijn lippen aen bevalligheit mogt falen; zoo ook *het pad zal ons nietfalen*, wij zullen het pad niet misſen. Doch in vele dezer beteekenisſen is dit woord niet meer in gebruik. Van hier *faalgreep*, voor misſlag; doch dit woord is reeds eenigzins verouderd. Zie *feilen*.

FALIE, z. n., vr., *der*, of *van de falie*; meerv. *falien*, *falies*. Zekere ſluijer, tot de kleederdragt der vrouwen behoorende, anders ook *regenkleed* genoemd: *zij deed hare falie om.* Van hier is de, in het gemeene leven gebruikelijke, ſpreekwijs *falievouwen* ontleend, voor vleijen en geveinsdelijk handelen: *die 't te ſeer met vrienden houden, en te ſeere falievouden.* GESCHIER. HOOFT heeft *falijvouwen*. En van hier ook *falivouwer*, voor een valsch, bedriegelijk mensch, pluimſtrijker.

FALIEKANT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eigenlijk, *waarvan de kant faalt*, (van *falen*, *errare*, *deficere*) d. i., niet in den haak, bij KIL. *angulus non aequalis*, *non quadratus aut rectus*. Ook *faliekantig*. Overdragt., verkeerd, valsch: *dat kwam faliekant uit*, anders dan men voorgegeven, of verwacht had. *Ik heb hem in die zaak zeer faliekant*, anders dan ik gewacht had, trouwloos, valsch, *gevonden*.

FARIZEER, z. n., m., *des farizeers*, of *van den farizeer*; meerv. *farizeers*, *farizeen*. Zekere aanhang onder de voormalige Joden, die zich, door uiterlijke geſtrengheid in het waarnemen van Moſes wet, van anderen onderſcheidden. Thands pleegt men nog eenen huichelaar *eenen farizeer* te noemen. Van hier het bijvoegl. *farizeesch*, op deszelfs denk- en handelwijs gegrond: *welk farizeesch zuurdeeg*, VOLLENH. Het is van het gr. Φαρισαιος afkomſtig, waarom eenigen *pharizeer* ſchrijven; doch op voorgang der achtbaarſte ſchrijveren, bezigen wij, in ſommige vreemde woorden, voor het oorſpronge-lijke letterteeken, eene nederduitſche letter van gelijke waarde. Zie INLEID. bl. 61. Dewijl het hebreeuwſche woord eenen afgezonderden beteekent, van פרש, *afzonderen*, zoo vertaalt NOTK. hetzelve door *ſundirgùote* en *ſunderman*.

FATSOEN, z. n., o., *des fatſoens*, of *van het fatſoen*; meerv. *fatſoenen*. Van het fr. *façon*. De gedaante, of het maakſel eener kunſtig gewerkte zaak: *hij weet een goed fatſoen aan de kleederen te geven. Het fatſoen van het zilver kost veel.* Figuurl., aanzienelijke geboorte en opvoeding: *een man van fatſoen. Het*

is geen fatſoen zoo te handelen. Van hier *fatſoenlijk*, *fatſoenlijkheid*, in de overdragtige beteekenis. Van dit *fatſoen* is het werkw. *fatſoeneren* (basterd), oul. ook *fatſoenen*, gevormd.

FAUT, zie *fout*.

FAZANT, *faizant*, z. n., m., *des fazants*, of *van den fazant*; meerv. *fazanten*. Fazantvogel. Wil men de geſlachten naauwkeurig aanduiden, dan is het manlijke *fazanthaan*, en het vrouwlijke *fazanthen*. Zamenſtell: *fazanthok*, *fazanthouder*, *fazantjagt*, *fazantwachter*.

Hoogd. *Faſan*, pool. *fazyan*, eng. *pheaſant*, deen. *faſan*, ital. *faggiano*, lat. *phaſianus*, middeleeuwsch *faſanus*, *faxanus*. Hij is van de rivier *phaſis* naar Europa gebragt, van waar hij ook zijnen naam ontleend heeft.

FEBRUARIJ, z. n., m., *van den februarij*; zonder meerv. De tweede maand in het jaar. Van *februa*, *feſtum luſtrale*, zuiveringsfeest, dewijl men gewoon was, in die maand, een feest ter zuivering en heiliging van menſchen en vee te vieren. Deze maand draagt ook den naam van ſprokkelmaand, oul. ſporkelmaand, waarſchijnlijk van *ſpurcalia* (*a ſpurco*), mede zekere feesten, die in deze maand, tot hetzelfde boven gemeldde einde gevierd werden.

FEEKS, z. n., vr., *der*, of *van de feeks*; meerv. *feekſen*. Een ſlecht, loos vrouwsperſoon: *zij is eene regte feeks* — *eene valſche feeks*. Tuinm. brengt het tot het oude *fien*, d. i. haten; zoo dat *feeks* een hatelijk wijf zoude zijn.

FEEST, z. n., vr. en onz., *der*, of *van de feest* — *van het feest*; meerv. *feesten*. Een tijd voor plegtige godsdienstoefeningen, of voor vermaak geſchikt. Van hier *paaschfeest*, *pinkſterfeest*, enz. *Een feest vieren*, *feest houden*. *Huwelijksfeest*, *verjaarfeest*. Ook voor een gastmaal, overeenkomende met het fr. *feſtin*. Oul. zeide men *iemand feeste doen*, voor iemand vriendſchap bewijzen. Van hier *feestelijk*, plegtig - pragtiglijk: *iemand feestelijk onthalen* — *feesteling*. Zamenſtell: *feestdag*, *feestgebaar*, *feestgewaad*, *feestlied*, *feestoffer*, *feestzang* — *bruiloftsfeest*, *geboortefeest*, *huwelijksfeest*, *kermisfeest*, *kersfeest*, *verjaarfeest*, *vreugdefeest*, enz. Oul. was het van dit *feest* gevormde werkw. *feesten* in gebruik, voor feest vieren, gelijk ook *festeren*, voor onthalen.

Feest,

Feest, hoogd. *Fest*, eng. *feast*, fr. *fête*, van het lat. *festum*, *festus dies*. Het wordt, gelijk boven aangewezen is, in het onz. en vrouwlijke geslacht gebezigd: VOND. heeft *van deze feest*; maar ook *op het heidensche feest*. Zoo ook de zamengestelde woorden, *het offerfeest*, *het wijnfeest*. HOOFT heeft *de feest van 't gulde vlies*. Dit volgt DE DECKER. Bij MEL. ST., en anderen van de Ouden, wordt het mede vrouwlijk gebezigd. Het tegenwoordige gebruik schijnt meer voor het onzijdige, dan vrouwlijke geslacht te zijn.

FEESTOEN, zie *festoen*.

FEIL, z. n., vr., *der*, of *van de feil*; meerv. *feilen*. Misvatting, misstelling: *eene feil begaan — eene feil tegen de regels der spraakkunst*, *der dichtkunst*, enz. *'k Vergeef hun deze feil*. VOND. Zedenlijk gebrek: *ieder mensch heeft zijne feilen*. Oul. bezigde men ook *faal*. Zamenstell: *drukfeil*, *feilloos*. *Feil* is ook hetzelfde als *dweil*, waarmede men het nat van den grond enz. afveegt. Men brengt het tot *feilen*, *falen*, *errare*, als in het afvegen om en om loopende, even als *dweil*, tot *dweilen*, *dwalen*, insgelijks *errare* beteekenende. In Zuidholland zegt men *dweil*, in Amsteldam en Noordholland *feil*.

FEILEN, *falen*, onz. w., gelijkvl. *Ik feilde*, *heb gefeild*. Het voorgestelde doel niet treffen: *hij sloeg naar mij*, *maar bij geluk feilde hij*. Wankelen, te kort schieten: *ik sal in mijne getrouwheid niet feilen*. BIJBELVERT. Mislukken: *sijne hope sal feilen*. BIJBELVERT. Figuurlijk, eenen misslag begaan, dwalen: *hij feilt telkens in de woordvoeging — ik wil liever door te veel*, *dan door te weinig beleefdheid feilen*. Zie *falen*. Van hier *feilbaar*, dat feilen kan, *feilbaarheid*. Even als in sommige oorden van Nederland, *feil* voor *dweil* genomen wordt, zoo wordt aldaar ook *feilen* in den zin van *dweilen* gebezigd: *de stoep feilen*, met eene feil schoon maken, afdroogen.

Hoogd. *fehlen*, deen. *feile*, eng. *to fail*, fr. *faillir*, zweed. *fela*, ital. *fallare*, middeleeuwsch lat. *fallire*, *fallere*, *fellere*. Het lat. *falli* en nederduitsche *vallen* zijn ten naauwste daarmede verbonden.

FEIT, z. n., o., *des feits*, of *van het feit*; meerv. *feiten*. Eene daad: *die voor onz' quade feiten zoo magtig weet te pleiten*. J. DE DECK. *Iemand op het feit*, op de daad, *betrappen*. *Vrome feiten*, bij KIL., die *feyt*, lat. *factum* heeft. Van hier *feitelijk*, *feitelijkheid*.

FEI-

FEITEL, z. n., vr., *der* of *van de feitel*; meerv. *feitels*. Zekere doek: *het kind eene feitel voorſpelden*.

FEL, bijv. n. en bijw., *feller* (*felder*), *felst*. Boos, verwoed: *een fel mensch*. Doch in deze beteekenis wordt het zelden gebruikt. Wreed, onmededogend: *en rampen, die mij fel beſtrijden*. L. BAKE. Hard, ſterk: *een felle wind, felle winter*. *Dat Edom mede uw felle ſlagen gevoel*. L. BAKE. *Dat paard kan fel loopen*. Vernielend, verterend: *gelijk een felle vlam*. L. BAKE. Ruuw, onbeſchoft: *iemand een fel andwoord geven — iemand fel aanvallen*. Van hier *felheid*, *fellijk*.

Fel, ital. *fello*, eng. *fell*. Misſchien behoort het tot het oude, bij WACHT, voorkomende, *fel*, *hoſtis*, *feld*, *bellum*, waarvan, waarſchijnlijk, ons *veldheer*, *dux belli*, met verandering van *f* in *v*.

FELP, zie *fluweel* en *fulp*.

FENIKS, z. n., m., *van den feniks*; meerv. *fenikſen*. Van het gr. en lat. Φοινιξ, *phoenix*. Een door de Ouden verdichte vogel, van welken men zeide, dat er altoos maar een in de wereld was, en derhalve zonder gade of geſlachtgenoot — dat hij eenige honderd jaren oud werd, zich dan, in Arabie, op eenen berg, in een van welriekende kruiden gemaakt nest plaatste, welk, door de ſtralen der zon aangeſtoken, met den daar op zittenden Feniks verbrandde, uit welke asch een nieuwe vogel ontſtond, wien het op gelijke wijs ging. Dit woord wordt, bij alle onze Dichters, van perſonen en zaken gebruikt, die als uitmuntend voorgeſteld worden. Van hier *feniksdichter*, *fenikspennen*, enz.; ja zelfs zingt VONDEL van de heilige Maagd:

o Feniksmaagd, o Moeder van 't verblijden!

FEPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fepte, heb gefept*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk voor dikwerf en veel drinken, aan den drank zijn: *hij kan ſchoon feppen*. Van hier *fepper*, zuiper, *fepſter*, zuipſter.

FEST, een bij de oudheid zeer gemeene uitgang, beteekenende de vastheid, of vol- en rijkelijkheid van iets, waarvan nog eenige weinige overblijfſels bij ons gevonden worden, als *ernfest*, *honorificus*, angelſ. *arfæst*. De wortel vertoont zich in ons *vast*, oul. *vest*, *firmus*. Zie *eer*.

FESTOEN, *feestoen*, z. n., vr., *der*, of *van de festoen*; meerv, *festoenen*. Allerhande loofwerk, aan muren, pijlers enz. vastgehecht, in de bouwkunde: *Behangt met*

met mirtegroen, en bloemkrans en festoen, portaal en pijler. VOND. *Verrijkt en opgesierd met lijstwerk en festoen.* J. DE MARR. Dit woord wordt bij PLANTYN, KIL., noch HALMA gevonden; ten blijke, dat zij het voor geen nederduitsch erkenden, gelijk het ook eenen basterduitgang heeft, waarop de klemtoon valt. Doch het is thands in gebruik, en wordt ook *feston* uitgesproken en geschreven.

FEZIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik fezikte, heb gefezikt.* Stil praten, snappen: *ick sit . . . . te fesikken van u.* WESTERB. Van hier *fezikker, fezikster*.

FIELT, z. n., m., *des fielts*, of *van den fielt*; meerv. *fielten.* Deugniet, schelm. Van hier *fielterij, fieltenstuk.* KIL. zegt *fielt, vilis homo, nebulo, homo ignavus, sordidus. Filico*, teste Festo, *malus, inutilis; et phelus* φηλος *malus, deceptor*, dicitur. Ang. *filte*, i. *sordes, obscoenitas, et filthy, foedus, obscoenus.* KIL. heeft ook *fiel*, dat door KRUL en anderen gevolgd wordt: *geldt maeckt fielen goede mannen.* GESCHIER. Het gebruik kiest *fielt*.

FIER, bijv. n. en bijw., *fierer* (*fierder*), *fierst.* Stout, trotsch, moedig: *een fier gelaat toonen, eenen fieren gang hebben. Mit fieren gangen.* BIJB. 1477. *Zij gedroeg zich zeer fier. En prentten zijnen naam, die Thebe maeckt zoo fier.* VOND. Van hier *fierheid*, waarvoor HOOFT *fierte* bezigt: *een geest van edele fierte.* Het is met het lat. *ferus* en fr. *fier* vermaagschapt.

FIGUUR, z. n., vr., *der*, of *van de figuur*; meerv. *figuren.* Verkleinw. *figuurtje.* Van het lat. *figura.* De gedaante eener zaak: *de omtrekken van eenig ding stellen onsdeszelfs figuur voor oogen.* Zoo zijn alle geteekende, geschilderde, gesnedene, gedrukte, of op eene andere wijs vervaardigde afbeeldingen en versiersels *figuren: dat boek is met fraaije figuren versierd.* Alle dingen, in zoover zij eene gedaante hebben, of in zoover men dezelven onder eenige gedaante beschouwt, als: *wiskunstige figuren.* In de schoone kunsten dragen verscheidene willekeurige voorstellingen en veranderingen dezen naam; zoo spreekt men, b. v. van *figuren*, in de danskunst. De voorstelling van eene zaak onder eene andere gedaante, dan wij ons dezelve gewoonlijk voorstellen; waartoe de *figuren* in de welsprekendheid behooren. In de spraakkunst zijn alle woorden, welke iets ligchamelijks, of zin-

zinlijks beteekenen, en ter voorſtelling van onligchamelijke dingen gebruikt worden, *figuren.* In den gemeenzamen ſpreektrant noemt men eenen perſoon, of eene zaak, wanneer men alleenlijk op derzelver gedaante ziet, dikwerf eene *figuur: wat voor eene belachlijke figuur is dat! Zij is eene der ſchoonſte figuren, welke men zich kan voorſtellen. In de danszaal zou hij eene wonderlijke figuur maken,* eenen wonderlijken, zeldzamen perſoon vertoonen. *Figuur maken* wordt anders, voor vertooning maken, pracht en luiſter verſpreiden, gebezigd: *die menſchen maken veel figuur.* Van hier *figuurlijk, figuurlijkheid.*

FIJ, tusſchenwerpſel, om verachting, of afkeer, aantbeduiden, waarvoor men thands meestal *foei* gebruikt. Oul. plagt men *ij* en *fij*, als woorden van verwondering en afkeer te bezigen: *na dat het reenberaad iet acht of ij of fij.* Spieg. Thands zegt men, meestal, *hij of fij — het is altoos hij of fij met hem* (in de gemeenzame verkeering), hij ſlaat altoos tot het eene of andere uiterſte over.

FIJMELAAR, *fiemelaar,* bij Kil. ook *femelaar,* z. n., m., *des fijmelaars,* of *van den fijmelaar;* meerv. *fijmelaars.* Vrouwl. *fijmelaarſter.* Van *fijmelen.* Eigenlijk, iemand, die wol kaardt, en de noppen afpluist. Wijders, een futſelaar, iemand, die zich met geringe dingen bezig houdt, en van daar, iemand, die alles als zaken van den godsdienst en het geweten beſchouwt, of voorgeeft te beſchouwen, een geveinsde, ſchijnheilige. Van hier *fijmelachtig, fijmelarij.*

FIJMELEN, *fiemelen,* bij Kil. ook *femelen,* van *femel, fimel, linum carptum*) bedr. w., gelijkvl. *Ik fijmelde, heb gefijmeld.* Eigenlijk, wol kaarden en de noppen afpluizen. Wijders, futſelen, zich met geringe zaken bezig houden, en van daar alles als zaken van den godsdienst en het geweten beſchouwen, of voorgeven te beſchouwen, den heilig ſpelen. Bij Kil komt dit woord ook in den zin van *lascivire* voor, waarbij v. Hasselt aanteekent, dat het voor *rem habere cum puella,* door J. Vos gebezigd wordt.

FIJN, bijv. n. en bijw. *fijner,* (*fijnder*), *fijnst.* Schoon, bevallig, volmaakt, vooral ten aanzien van het gelaat: *dat meisje heeft een fijn gelaat, een fijn wezen.* Dun, in tegenoverſtelling van grof: *fijn laken, fijn linnen, fijn meel, een fijne hoed, fijne kouſen, fijne ſuiker. Fijn ſchrijven — dat ſchrift is veel te fijn.* Zuiver: *fijn goud,*

goud, *fijn zilver*. In het gemeene leven verstaat men door *fijne waren*, dikwerf zulke, die van goud, zilver, zijde, en andere kostbare stof vervaardigd zijn. Schrander, scherpzinnig: *eene fijne vraag — dat was een fijn andwoord*. Dat eene levendige gewaarwording van iets heeft: *een fijn gevoel voor de eer — een fijne smaak*, die de kleinste schoonheden en gebreken gewaarwordt — *hij is juist van deze soort van schoonheden de fijnste kenner niet*. Somwijlen dient *fijn*, als bijwoord, enkellijk, om den nadruk des volgenden woords te versterken: *het is fijn koud. Hij heeft mij fijn*, *fijntjes*, *bedrogen*. Nog is dit woord bij ons in gebruik, om iemand, die ten aanzien van den godsdienst gezet en naauwkeurig is, aanteduiden; maar inzonderheid noemt men iemand, die uiterlijk godsdienstig, schijnheilig is, *fijn: o! zij is zoo fijn. De Fijnen verdoemen al de wereld op eigen gezag*. Van hier *fijnheid*, *fijnigheid*, *fijntjes*. Zamenstell.: *fijnaard*, *fijnbaard*, *fijnman*, schijnheilige, *fijnschilder*, in tegenoverstelling van kladschilder. Van dit *fijn* is ook het werkw. *fijnen*, voor fijn maken, gevormd, welk onder anderen, bij SIX VAN CH. voorkomt.

Hoogd. *fein*, deen. *fün*, zweed. *fin*, eng. *fine*, fr. *fin*, ital. *fino*, middeleeuwsch lat. *finus*. Het gr. φαεινος komt, in de eerste beteekenis, daarmede overeen; waarom de beteekenis van een goed uitzigt, een bevallig gelaat, de eerste schijnt te wezen.

FIJT, zie *vijt*.

FIKFAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik fikfakte*, *heb gefikfakt*. In het gemeene leven gebruikelijk, voor op en neer drentelen, zonder iets uitteregten, van *fikken*, oul. zachtjes aanraken, en *fakken*, aangrijpen, — iets doen als niet doende. *Fikfakker* is derhalve iemand, die wel de hand aan iets slaat, maar niets uitvoert. Van hier ook *fikfakkerij* voor een beuzelachtig en nietig bedrijf.

FIKSCH, bijv. n. en bijw. *fikscher*, *fikscht*. Vaardig: *hij is een fiksche karel. Hij gaat fiksch met de pen om*, kan vaardig schrijven. Wel, volmaakt wel: *dat stuk is fiksch geschilderd — hij verstaat die kunst fiksch*. F. DE HAAS bezigt fiks voor het bijwoord, en *fiksch* voor het bijvoegl. naamwoord: *in veel zaken fiks bedreven — de fiksche naeld van 't luisternaeuw kompas*.

Hoogd. *fix*, bij KIL. *fix*, deen. en zweed. *fix*. Het wordt door KIL., TUINM. en anderen tot het lat. *fixus* ge-

gebragt; doch ADEL. leidt het van het zweed. en ijsl. *fika*, *fyka*, ijlen, en *fikt*, ijver, vlijt, af, welk met het lat. *fugere* en gr. *φευγειν* schijnt verwant te zijn.

FILOZOOF, z. n., m., *des filozoofs*, of *van den filozoof*; meerv. *filozofen*. Vrouwl. *filozofin*. Van het lat. en gr. *philosophus*. Wijsgeer, beminnaar der wijsheid, of iemand, die duidelijke begrippen zoekt, zich ter verkrijging daarvan bevlijtigt.

FIOOL, z. n., vr., *der*, of *van de fiool*; meerv. *fiolen*. Van het lat. *phiola*. Eene flesch met eenen langen hals en ronden buik.

FIOOL, zie *viool*.

FLAAUW, bijv. n. en bijw., *flaauwer*, *flaauwst*. Zwak, magteloos: *den vijand eenen flaauwen tegenstand bieden*. *Hij bragt geene dan flaauwe redenen bij*. *De wijn wordt flaauw*, kragteloos. *Flaauw zijn*, *worden*, in onmagt liggen, vallen. *Tot artsenij, die 't flaeuw gemoed verheugt*. L. BAKE. Koel, onverschillig: *iemand een flaauw andwoord geven*. *Zijne liefde wordt flaauw*. Bleek: *dat is flaauw gedrukt*. *Een flaauw licht*. Even, eventjes: *dat is flaauw in het schilderstuk aangewezen*. Van hier *flaauwheid*, *flaauwigheid*, *flaauwlijk*, *flaauwtjes*. Zamenstell.: *flaauwhartig*, *flaauwhartigheid*. Van *flaauw* is het bedr. en onzijd. werkw. *flaauwen* gevormd, voor flaauw maken, en flaauw worden: *en flaauwen 't licht*; — *flaauwt nu de zee*. SIX VAN CH. *De dag flaauwt* VOND. *En de geenen doen flaauwen*, verflaauwen, *moghte*, *die* enz. HOOFT.

WACHTER. beweert, dat *flaauw* hetzelfde is als *laauw*, *tepidus*, staande de *f* hier dan *per prosthesin*. TUINM. brengt het tot *flaccidus*, d. i. flap.

FLAAUWTE, z. n., vr., *der*, of *van de flaauwte*; meerv. *flaauwten*. Van *flaauw*. Hetzelfde als *flaauwheid*: *en wekte weder op de geesten uit de flaauwte*. HOOFT. *De flaauwte van zijn regement*. VOND. *In flaauwte*, in onmagt, *vallen*, *liggen*, — *eene flaauwte krijgen*.

FLAB, *flabbe*, zie *flep*.

FLABBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik flabberde*, *heb geflabberd*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, welk doek, of andere ligt beweegbare stof, geeft, door den wind op en neer bewogen wordende: *een welig windjen lag en flabberde in de zeilen*. HOOFT.

FLADDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik fladderde*, *heb gefladderd*.

fladderd. Eene vlugge en losse beweging maken, vliegen: *de vogels fladderen door de lucht.* Poot zingt van den zomer: *en fladdert herwaert aen, met loome vleugelen*, enz. Waarschijnlijk is dit woord hetzelfde, als *flederen*, *fledderen*, *vledderen*, dat bij Kil. in de beteekenis van *volitare*, *plaudere alis*, enz., voorkomt. Waartoe dan ons nog in dagelijksch gebruik zijnde *flodderen* insgelijks behoort.

FLAKKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik flakkerde, heb geflakkerd.* Flikkeren: *de brant steeckt op en flackert.* Vond. *Flakkert door de daken.* Hoogvl. Figuurl.: *flakkerend geluk.* Vond. Oudaan bezigt het in den zin van blakeren. Dit woord is reeds eenigzins verouderd. Het is, waarschijnlijk het voorddur. werkw. van *flakken*, dat in gebruik moet geweest zijn.

FLAMBOUW, z. n., vr., *der*, of *van de flambouw*; meerv. *flambouwen.* Fakkel, toorts. Van het fr. *flambeau.* Kil. heeft *flambeel.* Poot bezigt *vlambou.*

FLANK, z. n., vr., *der*, of *van de flank*; meerv. *flanken.* Van het fr. *flanc*, d. i. zijde. Krijgswoord. *Den vijand in de flank vallen. De flanken dekken.*

Adel. beschouwt *flank*, hoogd. *Flanke*, als een oorspronglijk duitsch woord, welk, door voorplaatsing van eene *f*, van het reeds bij Raban Maurus voorkomende *lancha*, d. i. de zijde, gevormd is. In Nedersaksen beteekent *Lanke* nog de zijde, inzonderheid de zijde van den buik. Ten Kate brengt het tot *vlingen*, met verandering van *v* in *f*, *flingen*, *projicere.* Oulings is er bij ons, waarschijnlijk, een werkw. *flinken*, angelf. *flingan*, *projicere*, *jaculare*, geweest, waarvan ons *flink*, eigenlijk, wel getroffen, net op het doelwit geschoten, en *flank*, *latus propugnaculi*, de beschietzijde, en ook *flonk*, een zijdelingsche slag.

FLANSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flanste, heb geflanst.* Haastig, slordig verrigten, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk, vooral met voorvoegsels, als: *aaneenflansen*, *neerflansen*, enz.

FLAP, z. n., m., *des flaps*, of *van den flap*; meerv. *flappen.* Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, welk een klap, of slag, geeft: *ik gaf hem eenen flap om de ooren.* Ook wordt zeker werktuig, waarmede men de vliegen doodt, *flap*, *vliegenflap*, eng. *flappe*, bij Kil. *flabbe*, genoemd. Zamenstell.: *flapkan*, waarvan

het dekſel ſterk klapt in het toedoen, ook *flapper*, en enkellijk *flap* genoemd. Van *flap* is het werkw. *flappen* gevormd, voor ſlaan, klappen.

FLARDEN, meervoudig z. n., waarvan het enkelvoud niet in gebruik is. Afgeſcheurde ſtukken en brokken: *de wind ſloeg het zeil in flarden. Hij ſcheurde het papier aan flarden. Breekt den band aan flarden.* VOND. *Brak aan flarden ſlits en boog.* L. BAKE. Yſſchotſen: *men onderſcheidt het ijs in velden, flarden, en los ijs. Een ſtuk ijs van twee mijlen in 't ronde, noemt men een veld — kleinder ijsbrokken dan twee mijlen worden groote, en nog kleinder kleine flarden genoemd.* ZORGDRAGER. In de TAAL- EN DICHTK. BIJDR. wordt dit woord gezegd, door letterkeer, ván *fladder* gevormd te zijn, als iets dat wapperende *naſladdert*, en *flentert*.

FLEDERMUIS, *fleermuis*, zie *vledermuis*, *vleermuis*.

FLEEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fleemde, heb gefleemd.* Vleijen: *ó! zij kan hare moeder zoo fleemen. Hij ſtrijckt, hij ſtreelt, hij fleemt, hij zucht, hij lacht, hij ſchreit.* WESTERB. Van hier *fleemer*, *fleemſter*. Ook *fleemerij*, voor vleijerij: *de gladde fleemerij kan gunst en vriendſchap maken.* F. V. DORP. Voor *fleemen* heeft KIL. *fleeuwen*, en voor *fleemerij* lezen wij bij SIX V. CH. *fleeuwerij*.

FLEER, zie *fleers*.

FLEER, bij KIL. *fleere*, z. n., vr., *der*, of *van de fleer*; meerv. *fleeren*. Een ſlecht, lui vrouwmensch. Dit woord wordt, met eenige verandering, nog in de gemeenzame verkeering gebruikt, *fleerij*, en ook *flerrij*: *wie zou zich met zulk eene fleerij (flerrij), inlaten?*

FLEERS, z. n., m., *van den fleers*; meerv. *fleerzen*. Een klap, een ſlag: *zij gaf hem eenen fleers in het gezigt.* KIL. heeft *fleere*; doch het tegenwoordige gebruik *fleers*.

FLEEUWEN, zie *fleemen*.

FLENTERS, meerv. z. n., waarvan het enkelv. niet in gebruik is. Stukken en brokken, even als *flarden*: *iets aan flenters ſcheuren.* Waarſchijnlijk van het oude *flinder*, *fragmenta lapidum*.

FLEP, z. n., vr., *der*, of *van de flep*; meerv. *fleppen*. Een driekante lap, dien de vrouwen om het hoofd plagten te dragen, en die nu alleen nog bij jonge kinderen gebruikt wordt. Bij KIL. *flabbe*, *flebbe*. TEN KATE brengt het tot het boven ſtaande *flap*, *vliegenflap*, als in gedaante daaraan gelijk.

FLE-

FLERECIJN, z. n., o., *des flerecijns*, of *van het flerecijn*; zonder meerv. Jigt: *veel stondt hij uit aan 't flerecijn*. HOOFT.

Een bijna reeds in onbruik geraakt woord, zamengetrokken van *fledercijn*, behoorende, waarschijnlijk, tot het oude *flederen*, *vlederen*, *volitare*, volgends TEN KATE, om de *vliegende* scheuten van de scherpe jigtvochten, tusschen de beenvliezen. En KIL. zegt: *dicitur fledercijn, quod per omnes artus volitet, vageturque inter cutem et carnem.*

FLESCH, z. n., vr., *der*, of *van de flesch*; meerv. *flesschen*. Verkleinw. *fleschje*. Een van glas geblazen vat met eenen dikken buik en langen hals: *in den buik van eene flesch*. VOND. *Eene flesch met wijn*, *bier*, enz. Ook zonder voorzetsel: *eene flesch wijn — zes flesschen bier*, enz.

Van dit woord zijn eenige, in de gemeenzame verkeering gebruikelijke, spreekwijzen ontleend, het drinken van wijn, of sterken drank aanduidende: *veel van de flesch houden — onder zijne flesch zitten — men kan hem altoos bij de flesch vinden*, enz.

Weleer droegen alle vaten, die deze gedaante hadden, uit welke stof zij ook vervaardigd waren, dezen naam; van daar *de aarden flesschen*, *albasteren flesschen*. BYBELVERT. Zamenstell.: *fleschkelder*, of *flesschenkelder*, *flesschenblazer*, *flesschenkooper*, *flesschenmaker*, enz. *Azijnflesch*, *bierflesch*, enz.

Hoogd. *Flasche*, deen. *Flaske*, zweed. *flaska*, eng. *flask*, pool. *flasza*, ital. *fiasko*, sp. *flascon*, middeleeuwsch lat. *flasca*, *flaco*, *flaxa*, *flacta*, angelf. *flaxe*, fr. *flasque*, en *flacon*, gr. *φλασκων*. Ons verkleinw. *fleschken* heeft zeer veel overeenkomst met het gr. *φιαλισκη*, dat hetzelfde beteekent.

FLEUR, z. n., m., *des fleurs*, of *van den fleur*; zonder meerv. Van het lat. *flos*, *floris*. Van boomen en planten, die in den bloei staan — bloei. Figuurlijk, en dus wordt het meestal gebruikt, welstand, gelukkige staat, in het gemeene leven: *in dezen fleur van voorspoet*. HOOFT. *In fleur zijn*, (*in flore esse*.) KIL. Wijders vrolijkheid, opgeruimdheid: *er is geen fleur bij hem*. Van hier *fleurig*, *fleurigheid*.

FLIER, zie *vlier*.

FLIKFLOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flikflooide*, *heb ge-*

geflikflooid. Vleijen, liefkozen: *o! zij kan hare zuster zoo flikflooijen.* Van hier *flikflooijer*, *flikflooister*, *flikflooijerij.*

Het is zamengesteld van *flikken*, d. i. opschikken, en *flooijen*, hetzelfde als *fleeuwen*, *fleemen*, d. i. strijken, vleijen. *Flikflooijen* is derhalve zoo veel als glad strijkende opschikken, d. i. streelen en vleijen, even als men zegt *pluimstrijken.*

FLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik flikte, heb geflikt.* Eigenlijk, lappen, verstellen, weder heel maken: *een kleed — eenen muur flikken*, nu doorgaans *opflikken.* Ook met *aan: ik heb zoo lang aan dat ding geflikt, dat ik het weder gebruiken kan.* Thands wordt het meestal voor opschikken gebezigd. Van hier *flikker*, *flikkerij*, *flikster.*

Hoogd. *flicken*, deen. *flikke*, zweed. *flicka*, gr. πλεκειν.

FLIKKEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flikkerde, heb geflikkerd.* Glinsteren, namelijk van al wat rood en gloeijend is: *waaruit die gouden glans de verf schakeert en flikkert.* VOND. *Een lap scharlaken .... die vinnig afsteekt en ons flikkert in het oog.* PELS. Van al wat bleek en flaauw van glans is, zegt men *blikkeren.* VOND. heeft dit onderscheid fraai in acht genomen: *met koperen schilden flickeren, met stalen lemmers blickeren.* H. DULL. spreekt van *oogen, die flikkeren van een hemelsch licht.* Van hier *flikkering.*

FLINK, bijw., beteekenende, eigenlijk, wel getroffen, net op het doelwit geschoten; van het, waarschijnlijk, weleer in gebruik geweest zijnde werkw. *flinken*, angelf. *flingan*, werpen, schieten. Thands wordt het gebezigd in den zin van zeer wel, best: *dat hebt gij flink geschreven. Hij heeft zijne les flink opgezegd.* Ook wordt het als zelfstandig en als bijvoegelijk gebruikt, om zekere uitmuntendheid aanteduiden: *dat is een flink van eenen karel — van eene vrouw*, enz. *Hij is een flinke vrijer. Hij zal eene flinke vrouw aan haar hebben.* Het is alleen in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk.

FLITS, (nedersaks. *Flitze*, angelf. *fla*, ital. *flizza*, middeleeuwsch lat. *flecha*, fr. *fleche*), z. n., m., *van den flits*; meerv. *flitsen.* Pijl, werpspies: *met eenen flits.* VOND. *Wat ging u aen, o Dood, uw doodelijke flitsen, op dezen held te spitsen.* DE DEKK. Gemeenlijk ontleent men deze benaming van de snelle vlugt eenes afgeschotenen

nen pijls, want *flitsen* beteekende oul. vliegen; doch mogelijk is het een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, dat een afgeschotene pijl in de lucht maakt. Van hier *flitsboog*, *flitseboog*, *flitskoker*, *flitsekoker*, bij de Friezen nog in gebruik.

FLODDEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flodderde*, *heb geflodderd.* Eene losse beweging maken, wapperen: *eene kleeding*, *die niet op de wijze der Sarmaten en Parthen om 't lijf flodderde*, *maar* enz. WAGEN. HOOFT bezigt het figuurlijk: *zoo lang als de dingen dus flodderden.* Ook zegt men, in de gemeenzame verkeering: *door het water — door den slijk flodderen*, door dik en dun loopen. *Door beek door kreek gefloddert.* PAFFENR. Hiervan zijn ontleend *flodderkous*, iemand, die met loshangende kousen loopt — *floddermoer*, *floddervos*, een flordig vrouwmensch. De *f* van *flodderen* in *s* veranderd zijnde, wordt het *slodderen*, welk KIL. in denzelfden zin bezigt, als: *slodderende kleederen*, *fluxa vestimenta*, gelijk wij ook nog *sloddervos*, zoo wel als *floddervos*, zeggen. Van dit *flodderen*, komt *flodderig*, bij letterkeer *flordig.*

FLOERS, z. n., o., *van het floers*; meerv. *floersen.* Zekere stof, eene soort van dundoek: *met het witte floers.* HOOFT.

FLONKEREN, onzijd. w., gelijkvl. *Ik flonkerde*, *heb geflonkerd.* Glinsteren, schitteren, genoegzaam hetzelfde als *flikkeren. Blikt en flonkert uit elks oogen.* H. DULL. Van hier *flonkering.* Zamenstell.: *flonkerlicht*, *flonkerstar*, figuurl.: *hij was eene flonkerstar der kerk*, een uitmuntend leeraar. SPIEG. noemt de starren *flonkervonken.* Van hier *flonkering.*

FLOUW, z. n., vr., *der*, of *van de flouw*; meerv. *flouwen.* Een snippennet, een net om snippen te vangen.

FLUIM (lat. *phlegma*), z. n., vr., *der*, of *van de fluim*; meerv. *fluimen.* Taai speeksel: *eene fluim uitspuwen. Fluimen opbrengen.* Hiervan is het onzijd. werkw. *fluimen*, voor fluimen spuwen, gevormd.

FLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fluisterde*, *heb gefluisterd.* Klanknabootsend woord, ontleend van het sissende geluid, dat gehoord wordt, wanneer men zachtjes tegen iemand spreekt, of mompelt, om niet door anderen verstaan te worden. *Iemand iets in het oor fluisteren.* Van hier *fluistering*: *de zachte fluisteringen ter gezette contuure.* VOND.

FLUIT, z. n., vr., *der*, of *van de fluit*; meerv. *fluiten.*

 Ver-

Verkleinw. *fluitje.* Zeker blaasspeeltuig: *op de zoete fluit.* VOND. *Op de fluit spelen — de fluit blazen Naar iemands fluit dansen*, anders, naar iemands pijpen dansen. Zekere orgelpijpen, die het geluid der fluit nabootsen, dragen insgelijks den naam van *fluit: de fluit stellen.* Ook wordt eene soort van vrachtschip, dat, lang en smal zijnde, in gedaante naar eene fluit gelijkt, *fluit*, of *fluitschip*, genoemd. Waarschijnlijk heeft ook zeker lang en smal drinkglas hiervan den naam van *fluit*, of *fluitglas*, gekregen.

Bij KIL. heeft dit woord ook de beteekenis van logen, bedriegerij; zoo ook bij GESCHIER: *Al dat iemandt siet van buyten, zijn al dickwils waere fluyten*; dit is eene zinspeling, zegt TEN KATE op het vogelaars fluitje, dat de vogels in het net lokt.

Zamenstell.: (in de eerste beteekenis) *fluitenmaker*, *fluitmeester*, *fluitspeler*, (*fluitspeelder*), *fluitwerk*, in een orgel.

Hoogd. *Flöte*, eng. *flute*, fr. *fleute*, *flute*, spaan. en ital. *flauta*, *fiuto.*

FLUITEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik floot*, *heb gefloten.* Op de fluit spelen: *hij fluit zware muzijkstukken.* Met den mond fluiten: *hij loopt altoos fluitende langs de straat* — *iemand fluiten*, met fluiten roepen. Ook van de vogelen: *die vogel fluit liefelijk.* Bij KIL. is *fluiten* ook liegen, bedriegen, volgens TEN KATE, om dezelfde rede als *fluit* logen, bedrog is. In de gemeenzame verkeering zijn hiervan verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *hoor hem eens liefelijk fluiten!* wat gebruikt hij lieve woordjes om mij overtehalen! *Ik zal hem maar laten fluiten*, ik zal hem geen gehoor geven. *Gij kunt op uwen duim fluiten*, gij moogt u behelpen zoo goed als gij kunt. *Het is vergeefs gefloten, als het paard niet pissen wil*, men heeft vergeefsche moeite gedaan. *Op iets fluiten*, heimelijk naar iets trachten: *hij heeft al lang op dat meisje gefloten, maar hij zal zijn oogmerk niet bereiken.* De drie laatste voorbeelden behooren, eigenlijk, tot de straattaal. Van hier *fluiter*, *fluiting.* Zamenstell.: *aanfluiten*, *uitfluiten.* Zie *aanfluiting.*

B. HUYDECOPER acht *fluiten* afkomstig van *fluit*, en dus gelijkvloeijend: *fluiten*, *fluitte*, *geflult.* FR. VAN LELYVELD, daartegen, houdt het daarvoor, dat het *fluiten met den mond*, of het natuurlijke fluiten van den wind in

in de boomen, of het riet, een klanknabootsend woord is, waarvan naderhand een riet of pijp, waarop men *floot*, den naam van *fluit* bekomen heeft — dat het derhalve een oorspronkelijk woord, en dus ongelijkvloeijend is. Althands de voorbeelden, waarin het ongelijkvloeijend voorkomt, zijn meenigvuldig, en het tegenwoordige gebruik verkiest *floot*, *gefloten*. ADEL. brengt het zelfstandige *fluit* tot het lat. *flare* (*flatum*), *blazen*, en maakt dus van *fluit*, het werkw. *fluiten*.

FLUKS, bij verbastering *flus*, bijw., beteekenende gaauw, gezwind, dadelijk: *zijn bevel werd fluks uitgevoerd. Helden, die op 't geluit der bazuine flux opstaan.* VOLLENH.

MEL. ST. schreef *vloechs* en *vluchs*, KIL. *vlughs* en ook *flughs*, als *ter vlugt*, of in het gemeene leven, *vliegens*. Alles van *vliegen*. Thands schrijft men *fluks*, ook *flux*, doch deze spelling geraakt te regt buiten gebruik.

FLUKSCH, bijv. n. w., *flukscher*, *flukscht*. Van *fluks*. Vaardig, knap: *hij is een fluksche karel. Een flux heir.* HOOFT.

FLUS, verbasterd van *fluks*, *flugs*, bijw., beteekenende zoo wel kort te voren, als kort na dezen. Kort te voren, zoo even: *Mevrouw, gij noemde uw dochter flus een bloem.* VOND. Straks, kort na dezen: *ik zal het u flus wel zeggen.* HALMA.

FLUWEEL, z. n., o., *des fluweels*, of *van het fluweel*; meerv. *fluweelen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Zekere stof, *felp*, *fulp*: *met zwart fluweel.* HOOFT. *Zoo zacht als fluweel.* MEL. ST. noemt het *famijt*, KIL. *fammet*, overeenkomende met het hoogd. *Sammet*. Van hier het onverbuigbare bijv. n. w. *fluweelen*, van fluweel gemaakt: *een fluweelen kleed.* POOT spreekt, bij overdragt, van *fluweelen minnewoorden.* OUD. bezigt het insgelijks bij iets onzelfstandigs: *in fluweelen ledigheid opgetrokken.* Zamenstell: *fluweelbloem*, *fluweelwerker*.

FNIEZEN, zie *niezen*.

FNUIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fnuikte*, *heb gefnuikt*. Eigenlijk, van de vogelen, de slagpennen uittrekken, kortwieken. Figuurl., de kragten benemen, verzwakken: *iemands magt fnuiken. Uw welvaart fnuiken.* J. DE MARR. *Den graaf en graaflijkheid hun wieken wel te fnuiken.* HOOFT. Van hier *fnuiking*.

FOEI, tusschenwerpsel, om zijn ongenoegen over- en zijnen afkeer van iets aanteduiden: *foei, schaam u! foei, dat had ik niet gedacht!* DE DEKK. bezigt *foeijen*, voor foei zeggen.

Hoogd. *pfuj*, zweed. *fi*, deen. *fij*, fr. *fi*, eng. *faugh*, spaan. *fed*, ital. *puh*, lat. *phij*, gr. *Φευ*. Het is de natuurelijke uitdrukking van misnoegen en afkeer, die van zelf door eene enkele blazing gevormd, en daarom ook in alle talen gevonden wordt.

FOELIE, z. n., vr., *der*, of *van de foelie*; meerv. *foelien*, wanneer van onderscheidene soorten gesproken wordt. Zekere uitheemsche kruiderij.

FOELIE, z. n., vr., *der*, of *van de foelie*, het meerv. is niet in gebruik. Verfoeliesel van eenen spiegel. Ook de foelie, die men onder een edelgesteente legt, om het te meer te doen schitteren. Verbasterd van *folie*, gelijk KILIAAN heeft, van het lat. *folium*. Van hier *foelien, overfoelien, verfoelien*.

FOK, z. n., vr., *der*, of *van de fok*, meerv. *fokken*. Scheepswoord, zeker zeil, ook *fokzeil: de fok ophalen, de fok strijken*, enz. HOOFT gebruikt het figuurl.: *Rome sloeg er de breefok bij*. Zamenstell: *fokkemast, fokkerust*. In de gemeenzame verkeering bezigt men dat woord ook voor eenen bril, waardoor men ziet: *hij zit met de fok op den neus*. Van hier ook *fokken*, voor eenen bril gebruiken.

Men acht dit woord afkomstig van het ijslandsche *fieken, fuiken, vento ferri, pelli*.

FOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fokte, heb gefokt*. In de veehoederij gebruikelijk: *paarden, schapen, enz. fokken*. HOOFT bezigt het van menschen: *om harders oft Leeraars aan te fokken*. Thands is dit ook nog gebruikelijk, maar in den gemeenen spreektrant: *ik zal eenen schoenmaker van hem fokken*. SPIEGEL zegt, *iemand bij de ooren fokken*, voor *ducere*, leiden. Oul. werd dit woord ook als onzijdig gebruikt, voor zeilen, wegzeilen, overdragt. vlugten, en naderhand gaan, weggaan, welke laatste beteekenis nog, in den gemeenzamen spreektrant gebezigd wordt: *ergens heen fokken: — voordfokken*. Van hier *fokker*, in de eerste beteekenis, en *fokkerij*, als: *paardenfokker, paardenfokkerij*. Bij VONDEL is *fokker* een rijk man; ook bij J. DE DEKK.: *maar de eer den fokkeren, of rijckerden verleent*; en nog zegt men in dien zin, *een rijke fokker*, waarschijnlijk ontleend van de

de *veefokkerij*, die de voornaamste bron van rijkdom plagt te wezen.

FOLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik foolde*, *heb gefoold*. KIL. noemt *folen* een oud vlaamsch woord, en verklaart het door *illudere*, bespotten, en ook door *attrectare*, betasten, behandelen. MEIJER legt het alleen uit door afmatten, sollen. De eigenlijke beteekenis schijnt betasten, behandelen, sollen, te zijn, als bij JONCKT: *Foolt en femelt heele dachjes*. Van zaken is het tot personen overgegaan: *zij zal haar kind nog dood folen*. HALMA. En van dit behandelen en sollen, op eene belachlijke wijs, is het door KIL. aangeteekende bespotten, den gek scheren, afkomstig. Vervolgens is het in eenen kwaden zin genomen, voor plagen, kwellen, drukken: *'t gefoolt*, *gefoltert Spanje*. MOON. *Gefoolt van ondreghelijke tollen. Plaatsen met overlast van krijgsvolk folen*. HOOFT. *d'Onnozelheid .... getrapt*, *gefoolt*, enz. POOT. HOOFT bezigt ook *foelen*, voor *folen*, in den zin van plunderen: *'t gewest van foelen verschoonen*. Dan, dit woord begint reeds eenigzins te verouderen.

FOLIANT, z. n., m., *des foliants*, of *van den foliant*; meerv. *folianten*. Basterd, van het lat. *folium*, een blad, doch door het dagelijksche gebruik in de taal aangenomen. Een boek (*in folio*) van geheele vellen papier gemaakt.

FOLTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik folterde*, *heb gefolterd*. Eigenlijk pijnigen, op de pijnbank uitrekken: *onder het tweede folteren was zijne belijdenis*. HOOFT. Van hier *folterbank*, voor pijnbank. Figuurl., eene groote maat van smart en onaangename gewaarwordingen veroorzaken: *mijn hart wordt door de herinnering daarvan te zeer gefolterd*. Van hier *foltering*. Zamenstell. *folterbank*, *foltertuig*. Het is het voorddur. werkw. van *folen*, *foleren*, met invoeging van *t*, *folteren*.

FOMMELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fommelde*, *heb gefommeld*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor onachtzaam behandelen (van kleederen, enz.), kreuken: *gij moet uwen rok zoo niet fommelen*. Van hier *fommeling*.

FONDAMENT, z. n., o., *des fondaments*, of *van het fondament*; meerv. *fondamenten*. Van het lat. *fundamentum*. De grond, zoo wel van een gebouw, deszelfs onderste gedeelte, dat den ganschen last draagt, als ook van

 al-

alle andere zaken: *ende leijde het fondament op een steenrotze.* Bijbelv. Figuurl., het beginsel eener zaak: *hebbe ick, als een wijs bouwmeester, het fondament gelegt.* Bijbelv.

FONKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik fonkelde, heb gefonkeld.* Helder glinsteren, eenen schitterenden glans van zich geven: *de sterren fonkelen in eenen helderen nacht. De oogen fonkelen hem in het hoofd*, het teeken eener sterke begeerte, eener hevige drift. Oulings zeide men ook *fonkeren*

Het is eigenlijk, het voorddurende werkw. van *fonken*, nu *vonken*, van *vonk*, oudt. *foncke.* Het gr. *φεγγειν* en ijsl. *fuenna*, *funna*, d. i. schijnen, lichten, zijn daarmede verwant.

FONKELNIEUW, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Geheel nieuw, zoo nieuw, dat het nog fonkelt; in het gemeene leven. Eene van de metaalwerken, veelligt van de munten, ontleende figuur. Hoogd. *funkelneu*, deen. *funkelnij.*

FONTEIN, z. n., vr., *der*, of *van de fontein*; meerv. *fonteinen*, verkleinw. *fonteintje.* Van het lat. *fons*, bron: *aan eene belommerde fontein.* Vond. Overdragt: *fontein des heils — fontein des levens.* Bijbelvert. Oul. was *fontein* ook in gebruik voor *fonteinwater*: *'t is beter claer wijn te drincken wt schalen, dan claer fonteijne.* Col. v. Rijss. Fr. *fontaine*, ital. *fontana*, sp. *fuente*, eng. *fontaine.* Zamenstell: *fonteinader*, *fonteinbak*, *fonteinbuis*, *fonteinmeester*, *fonteinpijp*, *fonteinwater*, *fonteinwerker.*

FOOI, z. n., vr., *der*, of *van de fooi*; meerv. *fooijen.* Verkleinw. *fooitje.* Afscheiddronk, ook afscheidmaal, wanneer men vertrekt, of uit eenige verbindtenis scheidt: *hij zal ons, eer hij vertrekt, de fooi geven.* Ook een drinkpenning, eene kleine gift: *den knecht eene fooi, een fooitje, geven.*

FOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fopte, heb gefopt.* In het gemeene leven. Voor den gek houden, misleiden, bedriegen: *wij zullen hem, van avond, foppen. Hij wordt, overal, in gezelschap, gefopt. — Gij hebt mij met die goederen gefopt*, bedrogen. Van hier *fopper*, spotter, schertser: *hij is een regte drooge fopper*, — *fopperij.*

Hoogd. *foppen*, eng. *to fob.* *Fop* en *fob* beteekenen, in het angels. gek, nar.

FO-

FORET, zie *fret.*

FORM, z. n., vr., *der*, of *van de form*; meerv. *formen.* Van het lat. *forma.* De uiterlijke gedaante van iets, eigenlijk van iets, dat door kunst voordgebragt is: *de forme des huijses.* BIJBELVERT. Wijders de gedaante van iedere andere zaak, de aard, de wijs: *de form eener sluitrede. Als niet strijdende tegen de forme in 't ramen van de gemaakte keur.* HOOFT. *Eene nieuwe form van eedt.* HOOFT. Datgeen, waarin iets gedrukt, gekneed, of gegoten wordt, en dus zijne gedaante ontvangt, wordt gemeenlijk *vorm* genoemd. Zie dat woord.

FORMAAT, z. n., o., *des formaats*, of *van het formaat*; meerv. *formaten.* Van het middeleeuwsch lat. *formatum.* Bij de boekdrukkers gebruikelijk, de grootte en breedte van een blad; *in groot, in klein formaat. Dit is een goed formaat.* In de dagelijksche verkeering wordt het ook in opzigt tot de uiterlijke gedaante van alle andere dingen gebezigd; *die rok is veel te lang, hij heeft geen goed formaat.*

FOREEST, z. n., o., *van het foreest*; meerv. *foreesten.* Een reeds eenigzins verouderd woord, in de beteekenis van bosch, of woud: *doer foreesten ende doer woestinen.* SEGHEL. *Die borger der foreesten.* J. DE DECK. Ook is het voor regt, voorregt, gebruikelijk geweest, b. v. het regt van de jagt en visscherij.

FORNUIS, z. n., o., *van het fornuis*; meerv. *fornuizen.* Vuuroven, ook *forneis: ik help het kookforneis aan 't blaken.* DE DECK. Sommigen schrijven ook *furnuis, furnis*, en achten het voor *vuurnis* gesteld; doch het is van het lat. *fornax* ontleend, en wordt thands *fornuis* geschreven.

FORSCH, bijv. n. en bijw., *forscher, forscht.* Sterk, geweldig: *hij is een forsche karel. Iemand een forsch* (scherp, bijtend) *andwoord geven.* Van hier *forschheid.* Bij KIL. is het *forts*, waarschijnlijk van het lat. *fortis.*

FORT, z. n., o., *des forts*, of *van het fort*; meerv. *forten.* In de vestingbouw, sterkte, vesting, kasteel: *zij trachtten het fort intenemen.* Waarschijnlijk van het lat. *fortis*, sterk.

FORTUIN, z. n., vr., *der*, of *van de fortuin*; zonder meerv. In de fabelleer, de geluksgodin, van het lat. *Fortuna: het spel der Fortuine.* VOND. *Dien de Fortuin van eenen geweldigen overste eenen blinden bedelaar gemaakt*

maakt hebbe. Hooft. *Zal men, op zijn heidensch, de Fortuin blind schilderen?* Vollenh. Ook wordt het voor geluk, in het onzijdige geslacht, gebezigd: *zijn fortuin zoeken — zijn fortuin in de wereld maken.*

FOUT, z. n., vr., *der*, of *van de fout*; meerv. *fouten.* Feil, misslag, fr. *faute: zij weegt alleen de fout.* De Dekk. *Eene fout begaan.* Verkleinw. *foutje.* Zamenstell: *drukfout, schrijffout, spelfout.* Zie *feil.*

FRAAI, bijv. n. en bijw., *fraaijer, fraaist.* Schoon, sierlijk: *een fraai meisje. Fraai schrift — dat boek is fraai gedrukt. Dat kleed staat zeer fraai.* In de gemeenzame verkeering wordt het ook gebezigd, om de grootheid, of uitgestrektheid van iets aanteduiden: *een man van tagtig jaren bereikt eenen fraaijen ouderdom.* Van hier *fraaiheid, fraaijigheid, fraailijk*; ook *fraaitjes*, in den laatsten, of gemeenzamen zin van *fraai: ik heb het hem fraaitjes gezegd.*

FRAMBOOS, z. n., vr., *der*, of *van de framboos*; meerv. *frambozen.* Verkleinw. *framboosje.* Zekere vrucht, ook de boom, waaraan zij groeit. Zamenstell: *frambozenazijn, frambozenboom, frambozenkoekjes.*

FRANJE, z. n., vr., *der*, of *van de franje*; meerv. *franjen, franjes.* Verkleinw. *franjetje.* Zeker boordsel: *franje aan een gordijn zetten.* Kil. heeft *frangie, frengie, fremie*, Vond. ook *frangie: geciert met gouden kant en blaauwe en zilvere frangie.* Al schertsende noemt men ook de afhangende draden van een gescheurd, of versleten, kleed *franjes*; van hier ook de, in de gemeenzame verkeering gebruikelijke spreekwijs: *dat zijn maar franjes*, niets beduidende dingen. Zamenstell: *franjemaakster, franjemaker.*

Hoogd. *Franse*, zweed. *frans*, deen. *frijndse*, eng. *fringe*, fr. *frange*, ital. *frangia*, middeleeuwsch lat. *frangia.* Frisch leidt het van het lat. *frangere*, breken, af, omdat het een telkens afgebroken werk is.

FRANK, z. n., m., *van den Frank*; meerv. *Franken.* Een van de natie der voormalige Franken; insgelijks, die uit Frankenland, eene der eerste woonplaatsen der Franken in Duitschland, geboortig is; meestal in het meerv. gebruikelijk, *de Franken.* Van hier *frankisch, de frankische kreits.* Zamenstell: *Frankenland.*

FRANKRIJK, *Vrankrijk*, z. n., o, *Frankrijks*, of *van het*

het Frankrijk; zonder meerv. Een groot, magtig rijk in Europa, thands *de fransche Republiek.*

FRANSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Uit Frankrijk; ook overeenkomstig met de zeden en gebruiken der Franschen: *fransche wijn — een fransche band van een boek.* In de fransche taal geschreven, of gedrukt: *een fransche brief — een fransch boek.* Ook wordt het zelfstandig gebezigd, in het onzijd. geslacht, zonder meervoud, *het fransch*, voor de fransche taal: *fransch leeren, in- uit het fransch vertalen.* Ook in het manlijke geslacht: *de Franschen*; in het enkelvoud zegt men *een franschman.*

FRANSIJN, z. n., o., *des fransijns*, of *van het fransijn*; meerv. *fransijnen.* Perkament: *om dat fransijn, dat was, als poppen in 't vuur te werpen.* HOOFT. *De brief is op fransijn geschreven.*

Middeleeuwsch lat. *francenum*, bij KIL. *membrana francica.* Waarschijnlijk van *Fransch.*

FRATSEN, zelfst. n., meervoudig. Eigenlijk, een koddig verhaal, snaaksche vertelling, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk: *fratsen vertellen — dat zijn maar fratsen.* Thands wordt het gemeenlijk, in den zin van grillen, kuren, ook vóor allerlei klugtige en dartele bedrijven gebezigd: *hij heeft allerhande fratsen over zich — gij moet geene fratsen maken.* Van hier *fratsenmaker*, *fratsenmaakster.*

ADEL. beschouwt het als behoorende tot *φραζειν*, *praten.*

FREGAT, z. n., o., *des fregats*, of *van het fregat*; meerv. *fregatten.* Eene soort van oorlogsschip, van het fr. *fregate*, of ital. *fregata.*

FRET, z. n., o., *des frets*, of *van het fret*; meerv. *fretten.* Zeker diertje, dat, op de konijnenjagt, dient, om de konijnen uit hunne holen te jagen. Ook draagt zekere kleine boor den naam van *fret*, *foret*, volgens TUINM., van het lat. *forare*, boren.

FREVEL, *frevelen*, zie *wrevel.*

FRIJTEN, zie *fruiten.*

FRISCH, bijv. n. en bijw., *frisscher*, *frischt.* Eigenlijk koel, een weinig koud: *dat water is zeer frisch. Frissche lucht scheppen. Een frissche dronk.* Figuurlijk, gaaf, onbedorven: *een frissche tak*, in tegenoverstelling van eenen dorren. *Frissche rozen — frissche tabak.* Inzon-

zonderheid van eetwaren: *het vleesch is nog frisch.* — Lustig, moedig: *hij is nog jong en frisch. Met eenen frisschen moed.* Gezond, in de dagelijksche verkeering: *ik ben niet frisch — hij is weer geheel frisch. Eene frissche kleur.* Insgelijks als eene aanmoediging: *frisch op! frisch weg!* Van hier *frischheid.*

Hoogd. *frisch*, deen. *frisk*, *fersk*, angelf. *fersch*, eng. *fresh*, fr. *frais*, ital. *fresko*, zweed. *frisk* en *fersk*, middeleeuwsch lat. *freschus*, *friscus.* In het gr. beteekent φριξ eene huivering. Ons *frisch* is, door verplaatsing van letteren, hetzelfde als *versch.*

FROMMELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik frommelde, heb gefrommeld.* In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor onachtzaam oprollen, of opvouwen, van lijnwaad, kleederen, enz.: *gij moet uw goed zoo niet frommelen*; doch in dezen zin bezigt men, meestal, *verfrommelen. Wegfrommelen* is wegsteken.

FRONS, z. n., vr., *der*, of *van de frons; meerv. fronsen.* Kreuk, rimpel: *de fronsen van 't gelaet.* SCHIM. *Hij heeft vele fronsen voor het hoofd. Kousen met fronsen.* Voor *frons* wordt ook *fronsel* gebezigd. DE DECK. gebruikt het werkw. *fronsneuzen*, zekerlijk in den zin van den neus rimpelen, rimpels in den neus trekken, d. i. den neus optrekken.

FRONSEL, zie *frons.*

FRONSELEN, zie *fronsen.*

FRONSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fronste, heb gefronst.* Kreuken, rimpelen: *dan fronst geen rimpel uw gelaat.* SCHIM. *Een hemd fronsen.* Het voorddur. werkw. van *fronsen* is *fronselen.*

FRONTIEREN, onduitsch woord, zie *grens.*

FRUIT, z. n., o., *des fruits*, of *van het fruit*; meerv. *fruiten.* Ooft, vruchten: *het nieuwe fruit.* HOOFT. *'t Korts verboden fruit.* VOND. HALMA stelt het vrouwlijk, gelijk ook, meestal, het tegenwoordige gebruik: *de fruit bekomt mij altoos kwalijk.* Zamenstell: *fruitben, fruitboom, fruitkelder, fruitkooper, fruitkoopster, fruitmand, fruitmarkt, fruitschaal, fruitschilder, fruitschotel, fruitstuk, fruitverkooper, fruitverkoopster.*

Waarschijnlijk, door middel van het fr. *fruit*, van het lat. *fructus.*

FRUITEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik fruitte, heb gefruit.* In de pan roosten. Van hier *fruiting.* Zamenstell: *fruit-*

fruitpan. Voor *fruiten* bezigt men ook *frijten*, oul. *froyten: beval hij te froyten in die panne.* Bijbel. 1477.

Tuinm. brengt het tot het gr. Φρυττειν, waarvan de Latijnen hun *frigere*, *frixum*, *frictum*, gevormd hebben.

FUIK, z. n., vr., *der*, of *van de fuik*; meerv. *fuiken.* Zeker vischtuig: *de fuiken uitzetten*, *ophalen*, *ligten*, enz. Figuurlijk: *hij is al in de fuik*, betrapt, gevangen. *Om de hugenoten in de fuik*, den strik, *te leiden.* Hooft. Zamenstell.: *huwelijksfuik*, het huwelijk.

FUIS, zie *fust.*

FULP, *felp*, z. n., o., *des fulps*, of *van het fulp*; zonder meerv. Fluweel, ook *felp: een rok van blaauw fulp.* Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *fulpen*, dat van fulp gemaakt is, bij de Dichters veel in gebruik. Ook wordt het gebezigd, om iemand aanteduiden, die zacht van aard is: *zwijg, fulpe fiemelaar!* A. Hartsen.

FUN, z. n., m., *des funs*, of *van den fun*; meerv. *funnen.* Guit, schurk; bij Halma. *Jou fun!* Nozem. (*lichte klaertje*). Het vrouwlijke *funne* komt bij Huyghens voor, in den zin van slet, *vilis*, *sordida mulier.*

FUST, z. n., o., *van het fust*; meerv. *fusten.* Vaatwerk: *wijn op fust hebben — wijn van het fust tappen.* Kil. heeft *fuste*, *fuyste*, *genus vasis vinarii.* Van hier, waarschijnlijk, de spreekwijs *laat het fuist*, d. i. *fust*, *maar wentelen*, waarvoor men gemeenlijk, doch verkeerd, zegt *laat het fuis*, of *laat fuis maar wentelen.*

FUT, een woord van verachting, of kleinachting, in den gemeenen spreektrant gebruikelijk: *dat is maar fut*, dat is niets. *Hij beloofde plegtiglijk, zijn gedrag te zullen veranderen, maar het was wel fut.* Het eigenlijke woord is *vud*, hetzelfde als *vod*, beteekenende iets, dat gering, slecht, verachtingwaardig is; doch de uitspraak is hier gewoonlijk hard, en men zegt *fut.* Zie *vuig.*

FUTSELAAR, z. n., m., *des futselaars*, of *van den futselaar*; meerv. *futselaars.* Verkleinw. *futselaartje.* Vrouwl. *futselaarster.* Van het werkw. *futselen*, met den uitgang *aar.* Een beuzelaar, iemand, die alles langzaam doet, en zich met kleinigheden bezig houdt: *hij is een regte futselaar.* Van hier *futselarij.*

FUTSELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik futselde, heb gefutseld.*

ſeld. Iets langzaam doen, beuzelen. Van hier *futſeling* Zamenſtell.: *futſelwerk.* KIL. heeft ook *futſelboek*, *het futſelboek zoeken*, *fingere cauſas — moras quærere*, welke ſpreekwijs ook door HOOFT gebezigd wordt: *ende hij telkens het futſelboek zoekt.*

G.

G.

G, de zevende letter van het ABC, en de vijfde medeklinker, volgends de gewone rangschikking. Zie verder INL. bl. 43, volgg.

GAAF, bijv. n. en bijw, *gaver*, *gaafst*. Geheel, ongeschonden: *hij heeft ze mij, voor gave appelen, verkocht.* — *Gaaf hout.* — *Het beest is gaaf en gezond.* *Gaaf*, d. i. van alles, *rekening doen*. In sommige oorden van ons Vaderland spreekt men het *geef*, *geve*, uit. Bij KIL. *gheere*, *gheve*, *gheef*, *gaef*, *gave*. Het komt waarschijnlijk van *geven*; zoodat *gaaf* zooveel zij, als *gevenswaardig*.

GAAF, z. n., vr., *der*, of *van de gaaf*; meerv. *gaven*. In het gemeen bekeekent het alles, wat gegeven wordt, eene gift, een geschenk: *men kan, voor giften en gaven, alles krijgen.* — *Om gunsten en gaven.* In het bijzonder, dat als een uitnemend voorregt, welk God schenkt, wordt aangezien: *het brood is eene gaaf van God.* — *Kinderen zijn Gods gaaf.* Van hier, dat zelfs bijzondere besmettelijke ziekten, welke men beschouwde als van den Hemel toegezonden, *eene gaaf van God* genoemd zijn. *Gave Gods*, zegt KIL., *pestis*, *vel alia lues a Deo inmissa*. In Gelderland spreekt men nog van de *begaving*, waardoor men de doodelijke kinderstuipen verstaat. Voords voor begaafdheid, deugd: *hij is met schoone gaven versierd.* Wanneer een openbaar Leeraar des volks, in eene bevallige taal, spreekt, eene schoone leiding van stem heeft, en natuurlijke gebaren maakt, zegt men van den zoodanigen, in het gewone leven: *die man heeft uitnemende gaven.* *Gaaf* is ook, in de taal van den bijbel, het offer, dat aan God wordt opgedragen: *laet uwe gave daer voor het altaer.* BYBELV. Zamenstell.: *afgaaf*, *opgaaf*, *overgaaf*, *uitgaaf*. Van *geven*.

GAAI, *gaaiken*, *gaaijen*. Zie *gade*.

GAAL, z. n., vr., *der*, of *van de gaal*; meerv. *galen*. Eene kale streep in laken, of stof: *dat stuk laken is vol galen.* *Gale*, *gaele*, is bij KIL. *scabies*, *macula*, *impetigo*. *Gale* is bij de Franschen schurfd, schurfdigheid. *To gall* gebruiken de Engelschen, wanneer, door eenige ziekte, de huid afgevreten is. Daar nu laken, waarin

eenige schurfde wol geweven is, ligt kale plekken krijgt, zal ons woord *gaal* hiervan ontstaan wezen. Van hier *galig*. In Gron. is het meerv. *gallen*, en het bijv. nw. *gallig*. *Gallig linnen* noemt men daar linnen, waarin dunne steden zijn; ook *rillig* genoemd.

GAAN, onz. w., onreg., met *zijn* en *hebben*. *Ik ging, ik ben* en *heb gegaan*. Oudtijds: *ik gang, ik ging, ik heb gegangen*. Het beduidt, in het algemeen, van plaats veranderen. *Langzaam gaan* — *rasch gaan* — *regtop gaan* — *gebukt gaan* — *mank gaan*; deze twee laatste spreekwijzen ook figuurlijk: *onder den last des lijdens gebukt gaan*, veel te lijden hebben — *dat bewijs gaat mank*, gaat niet door. Om de betrekking van dit werkwoord op andere voorwerpen uittedrukken, bezigt men allerlei voorzetsels. *Aan de deur gaan* — *door het huis gaan* — *in de kerk gaan* — *met den stok gaan* — *naar boven gaan* — *op zolder gaan* — *over eene plank gaan* — *onder dak gaan* — *uit de stad gaan*, enz. Reizen: *zij gaan naar Duitschland*. *Hij gaat daarheen te voet*. Zoo zegt men ook: *hij gaat met de schuit* — *met den wagen*. *Hij gaat te land* — *te water* — *op zee*. Ook, *hij gaat naar zee*, hij zal een zeereisje doen. Van levenlooze dingen wordt dit ook gebruikt: *de schepen gaan naar zee*, steken de diepte in. *Het schip* — *de wagen gaat rasch*. *Het uurwerk* — *de molen* — *de vloed gaat langzaam*. *Gaan* wordt ook, in verscheidene spreekwijzen, gebruikt: *voor anker gaan*, zich voor anker leggen. *Aan eene zijde gaan*. *In zwang gaan*. *Te boven gaan*, overtreffen. *Zich in iets te buiten gaan*, de maat niet houden. *Het schip gaat te gronde*, het zinkt. *Hij gaat met groote ontwerpen zwanger*. *Ter harte gaan*. *Te werk gaan*. *Ten achteren*, *achteruit gaan*, verliezen. Voords heeft dit woord vele oneigenlijke beteekenissen, als die van eenen ligchaamlijken inhoud, *vier ankers gaan op een aam*. *Honderd en vier takkebossen gaan op eene vim rijs*. Strekken: *het water gaat hem tot aan de lippen*. Zich uitstrekken: *zoude men wel gedacht hebben, dat de verblinding zoo ver zoude gegaan zijn? Die weg gaat naar Haarlem*. Gelukken: *dat gaat niet*. In omloop zijn: *het spaansche geld gaat niet in dat land*. In eenen zekeren stand zijn: *hoe gaat het?* — *Hoe gaat het met het huwelijk? Het gaat met den verkoop van de boter nog al wel*. Dit werkwoord wordt bij ons ook met de onbepaalde wijzen van andere werkwoorden ge-

gebruikt, of om eene afwijkende beweging, of om den aanvang van eenige daad te kennen te geven: *hij gaat loopen — hij gaat rijden — ik ga werken — ik ga slapen — ik ga eten — ik ga zitten.* *Gaan* wordt ook, als bedrijvend, gebruikt; doch alleen met een woord, dat het bedrijf van dit werkwoord aanduidt, of, in natuur, daarmede overeenkomt, als: *eenen goeden tred gaan — zijnen gang gaan. Hij gaat zijnen ouden gang.* Men mag, echter, dit werkw. niet, als bedrijvend, aanmerken, in de spreekwijzen: *eene mijl gaan — duizend schreden gaan — een goed einde wegs gaan;* naardemaal deze naamval, door een uitgelaten voorzetsel, beheerscht wordt. Ook gebruikt men hier den tweeden naamv.: *hij gaat zijns wegs*, of *weegs.* Het wordt, voords, bedrijvend, wanneer het wederkeerig gebruikt wordt: *hij heeft zich moede gegaan.* Zie Inl. bl. 143. Dit woord heeft ook nog dat bijzondere, dat het met het hulpwoord *zijn* en *hebben* gebezigd wordt. Namelijk, wanneer de plaats niet genoemd wordt, waar de beweging geschiedt, neemt het *hebben* aan: *hij heeft lang genoeg gegaan.* In geval de plaats uitgedrukt staat, gebruikt men *zijn: hij is naar boven gegaan.* Zie Inl. bl. 144.

Gaan, bij Kero en Notker *kan*; bij Otfrid. *gan*, in sommige oorden van Duitschland *gon*, *gan* en *gaun*, in het hoogd. *gehen*, angelf. *gan*, eng. *to go*, zweed. *gä*, deen. *gaan*, gr. *κίω*, lat. *eo.* Het hebr. גאה zich verheffen, en גהנ gaan, komen daarmede eenigzins overeen. Men kende reeds van ouds, bij Ulphil. en Otfrid., een voorddur. werkwoord *gangan*, in het angelf. *gangan*, zweed. *gånga*, waaruit onze onvolm. verled. tijd *ging*, en het verled. deelw. *gegaan*, voor *gegangen*, ontsproten zijn.

GAANDE, deelw. van *gaan.* *De gaande en komende man. Hij is gaande en staande*, zoo ziek niet, dat hij het bed behoeve te houden. *Gaande zijn — gaande worden*, zijn spreekwijzen, van ligt toornige menschen gebruikelijk. Zoo ook is *iemand gaande maken*, deszelfs driften in beweging brengen. *Iemand — een werk, gaande houden*, aan den gang houden. *Het schip raakt gaande*, spoelt van zijn anker. Wat is er *gaande?* Wat is er te doen?

GAANDERIJ, zie *galerij.*

GAAR, bijv. n. en bijw.; *garer* (*gaarder*) *gaarst.* Dat ge-

genoeg gekookt, of gebraden, en dus eetbaar is. *Hij is geen liefhebber van gaar vleesch. De spijs gaar koken. Die man is gaar*, of, *er gaar voor*, is een gemeen spreekwoord, beteekenende: hij is op alles afgeregt. *Gaar* plaatst men ook achter *gansch*, voor geheellijk: *de stad is gansch en gaar afgebrand.* Evenwel is dit in eenen beschaafden stijl minder te dulden. Ons *gaar* is zeker hetzelfde, als het hoogd. *gar*, in het ital. *guari*, fr. *gueres*, bij OTFRID. en NOTKER. *garo*, *karo*, dat bij hen *vaardig*, *klaargemaakt*, *bereid* te kennen geeft. In het zweed. is *göra*, in het ijsl. *giora*, bereiden, toebereiden. Misschien is het lat. *creo*, dat eerst *cereo* geschreven werd, en *gero* hiermede verwant. Zamenstell.: *gaarkok*, *gaarkeuken*, *gaarmaken.*

GAARD, z. n., m., *des gaards*, of *van den gaard*; meerv. *gaarden.* Het vrouwlijke geslacht is ook gebruikelijk geweest; doch dan spelde men *gaarde.* Zoo zegt HOOFT: *zeker paveljoen in de gaarde.* En men vindt bij KIL.: *op de gaarde loopen.* Doch *gaard* is, naar de aanteekening van TEN KATE, in al de verwante talen, manlijk; gelijk ook VONDEL al de zamengestelden, *boomgaard*, enz. manlijk gebruikt. In het gemeen beteekent het woord eene ingeslotene, bewaarde plaats. Van hier een rondom afgeperkt ruim voor dieren, de *diergaard* anders genoemd. In den gewoonsten zin is het eene plaats, waarin allerlei gewassen, tot nut en vermaak, groeijen. Evenwel bezigt men dan de zamengestelde woorden, *boomgaard*, *wijngaard.* Van hier ook *rozengaard.* Van *gaard* komt *gaardenaar*, *gaardenier*, voor *hovenier*, thands *wijngaardenier.*

Gaard, bij KERO, *cartin*, OTFRID. *garton*, WILLERAM. *garto*, sakf. *garden*, *garen*, eng. *garden*, hoogd. *Garten*, fr. *jardin*, ital. *gjardino*, lat. *hortus.* Van het keltische *gerden*, omtuinen.

GAARN (*geern*), bij KIL. *gheren*, *gherne*, *gheern.* Een bijwoord, beteekenende met lust, gewilliglijk: *ik zal dat gaarn doen.* Graag: *ik drink gaarn wijn.* Het stamwoord is *geren*, waarvoor *begeren.*

GAAS, z. n., o., *van het gaas*; meervoud *gazen.* Zeker dun doorschijnend doek. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *gazen: eene gazen muts.* Het is ontleend van het fr. *gaze.*

GAAUW, bijv. naamw. en bijw., *gaauwer*, *gaauwst.* Haas-

Haastig: *kom gaauw terug.* Schrander, vlug: *hij is een gaauw man*, in het dagelijksche leven. Van hier *gaauwdief*, *gaauwe dief*, *gaauwdiefje*, *gaauwdieverij*, *gaauwheid*. *Gaauwigheid* wordt voor zekere vlugheid van handen gebruikt: *iets met eene gaauwigheid doen*, ook voor eenen oogenblik van tijd.

GAAUWERD, z. n., m., *des gaauwerds*, of *van den gaauwerd*; meerv. *gaauwerds*. Voor *gaauwaard*, iemand, die iets schielijk en bedekt doet. VERSTEEG zegt van de egyptische toovenaars: *waerin die gaeuwerts, eer 't schier iemand ziet, iets mengen.* Schertsende zegt men van eenen talmer, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gaauwerd! — gij zijt een gaauwerdje!*

GADE, z. n., vr., *der*, of *van de gade*; zonder meerv. Het beteekent zorg, oplettendheid, acht, en wordt niet anders meer gebruikt, dan in de spreekwijs van *gadeslaan*, op iets acht geven. Men zegt ook: *iemand gadeslaan*, voor een wakend oog op zijn gedrag houden. γαδη is bij HESYCH. κιβωτος, *arca*, *cista*.

GADE (bij verkorting *ga*), z. n., vr., *der*, of *van de gade*. Het meerv. is niet in gebruik. Eene, die met eenen gelijken vereenigd, gepaard, vergaderd is. Het woord wordt van het wijfje der vogelen gebruikt: *de tortel treurt om het gemis van zijne gade.* Uit KIL. blijkt, dat het ook van het mannetje gebezigd wordt; althands hij vertaalt het door *socius*. In dien zin is *gade* manlijk, *van den gade.* In den dichterlijken stijl wordt het ook genomen voor eenen man, of eene vrouw, door een wettig huuwlijk vereenigd: *nooit wijkt onze min, mijn ga!* Daarvoor zet men anders *ega*, *egade*. Zie deze woorden. Voor *gade*, gebruiken SPIEGH. en anderen ook *gaai*; en het verkleinw. *gaaiken* wordt door de Dichters veel gebezigd. Van *gaai* is *gaaijen*, voor paren, in gebruik, waarvan *gaaijing*, voor paring: *gelijck oock de dieren door gajing van man ende wijf zoecken haers geslachts voortteeling.* H. DE GROOT. *Gaden*, waarvoor men ook *gaaijen* zegt, is vereenigen. Van hier *gadelijk*, *galijk*, *gadeloos*, eigenlijk zonder gade.

GADEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gaderde*, *heb gegaderd*. Een voorddur. werkw., van *gaden*, dat *vereenigen* beteekent. *Hij gadert veel gelds bijeen.* Thands gebruikt men meest het zameng. *vergaderen.* Van hier *gader*, *te gader*, *al te gader* (*altegaar*). Zamenstell.: *gadergeld*, *gadermeester*.

GADING, z. n., vr., *der*, of *van de gading*; zonder meerv. Zin, of genegenheid, om iets te koopen: *ik heb geene gading in dat huis.* *Gaden*, *gaeijen* heet bij KIL. ergens in behagen hebben, aanstaan, bij HESYCH. γαδουμαι.

GAFFEL, z. n., vr., *der*, of *van de gaffel*; meerv. *gaffels*. Eene tweetandige vork. — De plaats eens booms, waar hij zich, op eene zekere hoogte, in twee armen verdeelt, heet ook *eene gaffel*. Elders spreekt men het *gavel* uit, komende met het hoogd. *gabel* overeen. Verkleinw. *gaffeltje*. Zamenstell: *hooigaffel*, *ovengaffel*, *vleeschgaffel*.

GAGEL, z. n., m., *des gagels*, of *van den gagel*; zonder meerv. Gagelboom. Een welriekende heester, menigvuldig in Gelderland groeijende.

GAGEL, z. n., o., *des gagels*, of *van het gagel*; zonder meerv. Dit woord is bij KIL. het *gehemelte van den mond*. Men hoort ook nog in Gelderl. *het gagel* in dien zin uitspreken. In Gron. wordt het voor het tandvleesch genomen.

GAGELEN (*gaggelen*), onz. w., gelijkvl. *Ik gagelde, heb gegageld.* Een woord, waarmede men het gekakel der ganzen nabootst. *To gaggle* bij de Engelschen.

GAL, z. n., vr., *der*, of *van de gal*; meerv. *gallen*. Een knobbel, of gezwel aan de beenen der paarden.

GAL, z. n., vr., *der*, of *van de gal*; zonder meerv. De bittere, geelachtig groene vochtigheid, in eene blaas gesloten, in de ligchamen van mensch en dier, zeer noodig tot spijsvertering. *Ik heb overloop van gal.* — *Bitter, als gal.* — *De zwarte gal.* — Oneigenlijk heet *gal*, in den bijbelstijl, de ellenden, rampen en smerten dezes levens, anders ook *bitterheden* genoemd. — Boosheid, toornigheid: *hij braakt zijne gal uit* — *zijne gal is ontsteken.* — Een *duifje zonder gal* wordt iemand genoemd, die alles, zonder arg of list, doet. — Een schrijver, die scherp en bits schrijft, wordt gezegd, *zijne pen in gal gedoopt te hebben.* Zamenstell.: *galachtig*, *gallig*, *galappel*, *galblaas*, *galnoot*, *galziek*, *galziekte*, *zwartgallig*, *zwartgalligheid*.

Gal, bij OTFRID. en NOTKER. *Gallun*, hoogd. *Galle*, bij RABAN MAURUS *galla*, in nederf. *galle*, angelf. *gealla*, eng. *gall*, ijsl. *galt*, zweed. *galla*, gr. χολη.

GALEAS, z. n., vr., *der*, of *van de galeas*; meerv. *galeassen*. Een groot venetiaansch roeischip. van agt en twin-

twintig tot twee en dertig roeibanken, met drie masten; *zij ziet de galeas in zee na van het ſtrand.* VOND. Van het ital. *galeazza*, en fr. *galeasſe.*

GALEI, z. n., vr., *der*, of *van de galei*; meerv. *galeijen.* Een vaartuig met een laag boord, dat riemen en zeilen tegelijk voeren kan, een roeiſchip. Tot roeijers gebruikt men, gemeenlijk, ſlaven en veroordeelde misdadigers. Van hier *op de galei gebannen zijn.* Zamenſtell.: *galeibank*, *galeiboef*, enz. Eene *galei* noemen de drukkersknechts hun zetplankje, waarop de zetter de letters rangſchikt.

Galei ſpelt VOND. dikmaals *gleie*, MEL. STOKE *galeide.* In het ital. *galea*, deen. *galleije*, zweed. *galleia*, eng. *galley.* Bij de Grieken was γαυλος reeds eene ſoort van vrachtſchip.

GALERIJ, z. n., vr., *der*, of *van de galerij*; meerv. *galerijen.* Eene overdekte wandelplaats, of dreef. Ook eene plaats, waar men allerlei kunstſchilderijen, voor de aanſchouwers, ten toon hangt. In het fr. *galerie*, ital. *gallaria*, middeleeuwsch lat. *galeria*, *galleria.* Misſchien van *aller*, wandelen.

GALG, z. n., vr., *der*, of *van de galg*; meerv. *galgen.* *Aan de galg hangen* — *aan de galg komen* — *de galg verdienen.* — *Loop naar de galg*, een laag ſcheldwoord. — *Dat is boter aan de galg geſmeerd*, dat is vergeefsch werk. — *Hij heeft eene galg in het oog*, hij vertrouwt die zaak niet; er zal iets achterſchuilen, dat hem zuur zoude opbreken. *Galg* heet ook het hout, of ijzerwerk, boven eenen openen katrolput. Van *galg* heeft men het werkw. *galgen* gevormd, voor naar de galg ſmaken, in de ſpreekwijs: *het galgt beter, dan het burgemeestert*, d. i. men geraakt daarmede eerder aan de galg, dan dat men er eer bij inlegt. Zamenſtell.: *galgenaas*, *galgenbrok*, *galgenlapper*, *galgladder*, *galgpaal*, *galgenveld*, *galgvogel.*

Galg, bij ULPHIL. *galga*, OTFRID. *galgen*, zweed. *galge*, eng. *gallow*, angelſ. *galg*, *gual*, *galga*, hoogd. *Galgen*, deen. *galge.* Misſchien is (naar IHRE) de afleiding van het ijsl. *gagl*, een boomtak, omdat men daaraan, in het begin, de misdadigers ophing. Zoo nemen wij ook nog *eene mik*, dat eigenlijk een gaffelvormige boomtak is, voor eene galg.

GALIJK, bijv. n. en bijw., zamengetrokken van *gadelijk*,

van *gaden*. Dit *galijk* is nog voorhanden, in ons *ongalijk*, voor ongemakkelijk, onpaslijk.

GALJOEN, z. n., o., *des galjoens*, of *van het galjoen*; meerv. *galjoens*, *galjoenen*. De ſnuit van een zeeſchip. *Onder het galjoen*. VOND. Ook een hoog opgeboeid vaartuig, waarmede de Spanjaards op Westindie varen.

GALJOOT, z. n., o., *des galjoots*, of *van het galjoot*; meerv. *galjoten*. Een koopvaardijſchip, met eenen mast en eenige kleine ſtukken. Zamenſtell.: *bombardeergaljoot*.

GALLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik galde*, *heb gegald*. De gal uithalen. *Ik heb de visch gegald*. *De baars gallen*, of *vergallen*, zie op *baars*.

GALM, z. n., m., *des galms*, of *van den galm*; meerv. *galmen*. Het geluid, de wederklank: *men konde den galm van zijne ſtem van ver hooren*. Zamenſtell.: *galmgat*, *tegengalm*, *vreugdegalm*, *weergalm*. *Galmgaten*, anders bomgaten genaamd, in eenen toren, waaruit het klokkengedommel te beter gehoord wordt.

Galm, zamengetrokken uit *gallem*, hoogd. *gal*, *gallen*, nederſakſ. *gellen*, ons woord *gillen*, zweed. *gaella*, ijsl. *gialla*, eng. *to yell*, deen. *gale*. Dit alles heet *geluid geven*. Hiermede ſtemt in het zweed. en ijsl. *gala* zingen, het zweed. *kalla*, noemen, roepen, het gr. *καλειν*, roepen, en het hebr. קלה roepen, het chald. קל eene ſtem, een klank.

GALMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik galmde*, *heb gegalmd*. Eenen galm geven. Figuurl., doen hooren, al zingende vermelden: *om van Gods lof te galmen* VOLLENH.

GALOP, z. n., m., *des galops*, of *van den galop*; zonder meerv. Het rennen van een paard. De volle galop: *zij zetten 't op enen galop naar de vesten toe*. HOOFT.

Wij hebben dit woord van het fr. *galop*, en ital. *galoppo* ontleend. Eigenlijk hoort het bij ons te huis, en vindt zijnen ſtam in *loopen*. hoogd. *laufen*. Bij ULPHIL. is het *klaupan*. angelſ. *kleapan*, eng. *to leap*, ſpringen, ijsl. *hleipa*. Zelfs het gr. *καλπαν*, *καλπαζειν*, wordt van iemand gebruikt, die het paard tot den galop aanſpoort. חלף heet bij de Hebr. *doorrennen*. Van dit *galop* komt het werkw. *galoppen*, waarvoor men, met eenen basterduitgang, *galopperen* bezigt.

GALPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik galpte*, *heb gegalpt*. Bij KIL. heet dit klanknabootſend woord het janken van eenen vos. In Groningen gebruikt men het nog, in de ge-

gemeene taal, voor het luide huilen van eenen ſtouten jongen. Voords heeft dit woord zeer vele overeenkomst met het vorige *galm*.

GANG, z. n., m., *des gangs*, of *van den gang*; meerv. *gangen*. Het gaan, zonder meerv. *Ik ken hem aan zijnen gang. Het ſchip neemt eenen goeden gang. — De molen is aan den gang.* Een tred, in den bijbelſtijl, met een meerv.: *beſtier mijne gangen. —* Weg: *hij neemt zijnen gang naar huis.* Streek van het ſchip in het laveren: *het ſchip moet nog eenen gang doen*; ook in het meerv.: *binnen drie gangen bereikt het de hoogte.* Een doorgang in een huis, ook met een meerv: *het huis heeft eenen langen gang.* Eene enge ſtraat: *hij woont in den krommen gang.* Eene mijn onder de aarde: *men moet dien gang onderſtutten. De gang* is ook eene plank aan boord van het ſchip; van daar *gangboord. Eenen gang uitleggen* is daarom eene plank uitſteken, om van boord te gaan. *Gang* is ook een bedrijf: *kwade gangen gaan; zijnen gang gaan*, zijnen eigenen zin doen, zijn hoofd opvolgen. Voords zegt men: *ik kan aan den gang niet komen*, dat werk niet beginnen. Het verkleinw. is *gangje*, *gangetje*, een naauw ſteegje. Ook voor eene kleine ſtreek laverens: *nog een gangje.* Wijders, in den gemeenzamen ſpreektraat: *dat gaat een gangje*, dat ſchikt wel — *een gangje met iemand gaan*, hem geſtreng behandelen. Zamenſtell.: *achtergang*, *doorgang*, *ingang*, *omgang*, *ondergang*, *opgang*, *pasgang*, *ſtoelgang*, *uitgang*, *zijgang. — Gangboord*, *gangſpil.*

GANGBAAR, bijv., n. en bijw., *gangbarer* (*gangbaarder*) *gangbaarst.* Van *gang* en *baar.* Dat in omloop is: *gangbaar geld.* Dat aan den man wil: *gangbare waar.* Zie *baar.*

GANGER, z. n., m., *des gangers*, of *van den ganger*; meerv. *gangers. Hij is een goed ganger.* Anders *voetganger.* Van het oude *gangen*, nu *gaan.* Van hier *gangſter.* Zamenſtell.: *kostganger*, *partijganger*, *pasganger*, *telganger*, enz.

GANGES, z. n., m., *van den ganges*; zonder meerv. Eene rivier: *aan den Ganges.* VOND.

GANS, z. n., vr., *der*, of *van de gans*; meerv. *ganzen.* Een bekende watervogel. *Eene tamme — wilde — jonge gans. Eene gans eten. — De gans trekken*, den pot winnen, in het ſpel op het ganzenbord. *Maak dat de ganzen wijs*, ſpel dat eenvoudigen lieden op de mouw. Zamenſtell.: *ganzenbloem*,

ganzenbord, *ganzenbout*, *ganzendrek*, *ganzenkieken*, *ganzenkroos*, *ganzenhok*, *ganzenmarkt*, *ganzenpen*, *ganzenpoel*, *ganzenpoot*, *ganzensmout*, *ganzenspel*, *ganzenveder*, *ganzenvel*, *ganzenvet*, enz.

Gans, hoogd. *Gans*, nederſ. *goos*, *gaus*, eng. *gooſe*, deen. *gaas*, zweed. *gäs*, ijsl. *gas*, bretan. *goas*, *ganz*, pool. *ges*, ital. *ganza*, lat. *anſer*, ſpaan. *ganſo*, gr. *χαν*, *χην*. WACHTER leidt het af van *canus*, om de witte kleur.

GANSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Misſchien is de oorſprongelijke beteekenis van dit woord iets, welks deelen, door hechtheid en gezondheid, bij elkander blijven. OTFR. gebruikt het beſtendig voor *gezond*; zoo dat de afleiding van ADELUNG misſchien de beste is, die het brengt tot *genezen*, bij ULPHIL. *geniſan*. Althands het wordt bij ons ook voor *volkomen*, *gezond* gebezigd: *het is nog gansch en gaaf*. KIL. vertaalt het ook door *integer*, en *gantſcheyd* is bij hem *integritas*. En, om die rede, kan hier ook geene *t* te pas komen, ſchoon ſommigen het woord *gantsch* ſpellen. Oul. ſchreef men *gans*, voor gezond, en *ganſen* was gezond maken; en hiervan hebben wij nog *ongans*, zijnde eene ziekte der ſchapen. Voords nemen wij het voor *geheel*: *eenen ganſchen appel opeten*. — *De ganſche burgerij ſtemde dit ontwerp toe*. Alle: *hij roept uit zijne ganſche magt*. Van hier *ganschlijk*.

GAPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gaapte*, *heb gegaapt*. Den mond opſperren: *wijd gapen*. Naar den adem ſnakken: *de visch gaapt al*. Niet wel ſluiten: *de deur gaapt wat*. Met eenen openen mond en opgeſperde oogen toezien, doch alleen in den gemeenen ſpreektrant: *hij ſtaat daarnaar te gapen*. Dat niet ſchielijk vervuld kan worden, ſchoon enkel in het deelw.: *een gapend gebrek*. Eene verſche, groote wonde wordt ook *eene gapende wonde* genoemd. *Hij gaapt wijd*, hij eischt veel. *Dat gaapt*, *als een oven*, dat is baarblijkelijk valsch. *Tegen eenen oven ſlaan te gapen* is, in de gemeene taal, vergeefsch werk doen. *Gapen* (gretiglijk trachten) *naar hofgeſchenken*. OUD. Van hier *gaper*, *gaapſter*, *gaping*.

Gapen komt misſchien van het voorzetſel *ge* en *open*. *Geopnian* is bij de Angelſ. openen, en *gipan* open ſtaan.

GAPS, z. n., vr., *der*, of *van de gaps*; meerv. *gapſen*. Bij KIL. *gapſe*, *gasp*, *gaspe*. Een handvol. Men gebruikt dit woord nog in dien zin, in Groningen: *eene gaps geld* — *koren*.

Hoogd.

Hoogd. *Gäspe*, deen. *gove*, *gøve*, eng. *gavel*, lahged. *gavel*, fr. *javelle*, middeleeuwsch lat. *hapſus*. In het zweed. heet *gäspa*, angelſ. *gasp*, ijsl. *geispa*, gapen, open ſtaan.

GARDE, z. n., vr., *der*, of *van de garde*; meerv. *garden*. Eene roede: *iemand met de garde ſlaan*, *geven*. *Hij loopt door de garden*, zegt men, van ſoldaten, die door de ſpitsroeden loopen. Het verkleinwoord is *gardje*, ook voor een enkel teentje.

GARDIJN, zie *gordijn*.

GAREEL, z. n., o., *des gareels*, of *van het gareel*; meerv. *gareelen*. Het getouw, of de touwen, waarin de paarden geſpannen zijn: *de leeuwen in 't gareel*. VOND. Het haam, welk om den hals der paarden hangt, anders *greel* genoemd. Zie *greel*. Ook overdragt. voor een geſpan paarden: *de gareelen der zon*, *ſolis equi*. MOON. De Dichters gebruiken het ook voor den band des huwelijks. Ook zegt men: *die twee loopen in hetzelfde gareel*, voor, zij zijn altoos bij elkander. Zamenſtell.: *ploeggareel*.

GAREN, z. n., o., *des garens*, of *van het garen*. Het meerv. *garens* is alleen in gebruik, als men van verſchillende ſoorten ſpreekt. *Het garen is in de klit* (elders *in de dot*), is verward. *Linnen*, *wollen garen*. Een net: *hij ſpant het garen*. — *Hij is meenigmaal voor het garen geweest*, hij liep vaak gevaar van gegrepen, of gevangen te worden. Zamenſtell.: *bindgaren*, *naaigaren*, *pakgaren*, *zeilgaren*. — *Garenklopper*, *garenkooper*, *garentwijnder*, *garentwijnſter*, *garenverkoopſter*, *garenwiel*, *garenwinkel*, *garenzak*.

GARF, z. n., vr., *der*, of *van de garf*; meerv. *garven*. Eene ſchoof: *garven binden*. *Ik heb het land om de garven*, ik geef, in plaats van geld, eenige ſchooven voor het gebruik; eene ſpreekwijs, in Gelderland gebruikelijk.

Garf, bij NOTK. *garba*, eng. *garbe*, fr. *gerbe*, hoogd. *Garbe*, middeleeuwsch lat. *garba*, *jarba*, bretan. *kerbe*, zweed. *kerfwe*. Er zijn vele afleidingen van dit woord. Het waarſchijnlijkſte is het gevoelen van RUDBEK, die het van *kerfwa*, kerven, ſnijden, afleidt. Hiermede ſtemt in *κερω*, *κειρω*, *καρπος*, en het lat. *cerpo*, *carpo*, *acervus*.

GARNAAL (*garneel*, *garnaat*), z. n., vr., *der*, of *van de garnaal*; meerv. *garnalen*. Zamenſtell.: *garnaalmarkt*, *garnaalwijf*, enz. Oul. ſchreef men *gaarnaard*, en

en *garner*, van *garen*, *gadéren*, als vergarende zich in groote scholen bijeen, en wordende in groote meenigte tegelijk gevangen.

GARST, zie *gerst*.

GARSTIG, bijv. n. en bijw., *garstiger*, *garstigst*. Dat bedorven is, sterk smaakt. *Garstig spek* — *garstige boter*. Van hier *garstigheid*. Zie *ig*.

GARVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik garfde*, *heb gegarfd*. De garven van het land voeren.

GAST, z. n., m., *van den gast*; meerv. *gasten*. Iemand, welken men ter maaltijd noodigt: *weet heden mijn gast*. *Een ongenoodde gast*. *Te gast* is ook zoo veel als te eten: *wij gaan morgen te gast*. Ook figuurl., *ergens aan te gast gaan*, zich met iets vermaken, het gretig gebruiken. — *Hij kwam daar slecht te gast*, hij is daar kwalijk gevaren. *Gast* is ook een vreemdeling, die, in eene herberg, spijst: *de waard kreeg eenen wagen met gasten*. In het gemeen een vreemdeling: *met dien Trojaenschen gast*. Vond. — *Dat sij gasten en vremdelingen op der aerden waren*. Bybelvert. Een werkknecht: *een drukkersgast*. — Om iemand als vlug, schrander en bekwaam aanteduiden, zegt men: *hij is een gast*; van iets dat groot is, b. v. eenen visch: *dat is een gast*, en het verkleinw. *gastje*, van eenen jongen, die stout is. Vond. zegt van eenen haan: *wat droegh die gast een uurwerk in zijnen kop!* In Gelderland heeft dit woord nog eene geheel vreemde beteekenis: *een gast op den akker*, een hoop schooven, die, om te droogen, tegen elkander opgezet worden. Van *gast*, in de eerste beteekenis, is *gasterij*, *gasthouder* (herbergier), *gastmaal*, *gastvrij* (herbergzaam) *gastvrijheid*, *gastregt*. Van *gast* zegt men, in onduitsch, *gastereren*, *gastreren*, voor gastmaal houden.

Gast, hoogd. *Gast*, zweed. *gast*, ijsl. *gestur*, angelf. en deen. *gest*, eng. *guest*, boheem. *host*, middeleeuwsch lat. *hostis*, fr. *hôte*, ital. *hoste*, pool. *gose*, bij Otfr. *gesto*, Kero *kesteo*, *kasto*. Het gr. ἑστία is een keukenhaard.

GASTHUIS, z. n., o., *des gasthuizes*, of *van het gasthuis*; meerv. *gasthuizen*. Van *gast* en *huis*. Eene herberg voor arme zieken: ook, waar arme oude lieden kost en inwoning hebben: insgelijks, waarin bedaagde menschen dat voorregt koopen. Spreekw.: *het is daar* ge-

geheel in het gasthuis, zij liggen daar allen ziek. *Ik ben ook in dat gasthuis ziek geweest*, ik heb die dwaasheid ook begaan. *Dat is de weg naar het gasthuis*, zoo doende zal men dra arm worden. Van hier *gasthuiskerk*, *gasthuislieden*, *gasthuismeester*, *gasthuismoeder*, *gasthuisvader*. — *Pestgasthuis*.

GAT, z. n., o., *des gats*, of *van het gat*; meerv. *gaten*. In het gemeen elke opening. *Daar is een gat in het dak. Ik heb, in die dikke plank, een gat geboord*. Voords wordt dit woord op vele dingen bijzonder toegepast. De aars, het aarsgat, in de gemeene volkstaal: *geef hem wat voor het gat. — zit op uw gat*. Hierheen behooren de onbefchaafde uitdrukkingen: *hij geeft hem eenen voet onder het gat*, jaagt hem weg — *hij zuipt zijn gat altijd vol*, is altijd bezopen — *iemand in het gat kruipen*, op eene lage wijs naar den mond fpreken — *iemand achter het gat loopen*, overal volgen. Gevangenis: *een duister gat — hij zit in het gat*. Eene flechte kamer, of flecht, bedompt huis, is *een gat van eene kamer — een gat van een huis*. — Eene opene wond: *hij heeft een gat in het hoofd — in het been gevallen. Iemand een gat in den arm fteken* is, in de daaglijkfche taal, iemand aderlaten. — Het hol van eenig dier: *hij joeg de konijnen uit hunne gaten*. Zoo ook, *een vosfengat*. — De mond van eene haven: *het tesfelfche gat — het goereefche gat. — Wij liepen, in dien ftorm, het gat maar in*. Hier heen behoort de fpreekwijs: *binnen — buiten gaats. De vloot is al buiten gaats*. Het zal de tweede naamval van *gaat*, voor *gat*, zijn, gelijk *binnens — buitens boords*; omdat onze voorzetfels oudtijds, meest, den tweeden naamval bij zich hadden: *voor's bands*, enz. Eene ruimte, in den gedeeltelijk verteerden voorraad, heet ook *een gat: wij hebben al een gat in de turf — in de aardappelen*. Van een bankerot zegt men: *dat zal een gat maken*. Men bezigt ook nog dit woord, in vele fpreekwijzen. *Een gat in den dag flapen*, laat van het bed komen. *De nering gaat op haar gat zitten*, in den gewonen fpreektrant, voor, er is niet veel vertier. *Hij ziet door eene plank zonder gat*, hij is een negenoog. *Ik zie er geen gat in*, ik weet er geenen raad toe. *Een gat ftoppen*, eene fchuld betalen. *Hij weet, voor ieder gat, eenen fpijker, of nagel*, hij weet zich, telkens, te verfchoonen. *Hij is voor een gat niet te vangen*, men kan hem niet ligt betrappen. *Nie-*

we-

weten in wat gaten het te gieten, hoe men het moet aanleggen. Het verkleinw. is *gatje*, *gaatje*. Van hier *gatig*, vol gaten. Zamenstell.: *aarsgat*, *armgat*, (van een hembd) *ademgat*, *bomgat*, *keelgat*, *neusgat*, *regengat*, *rookgat*, *schietgat*, *schijtgat*, *sleutelgat*, *slotgat*, *smookgat*, *snotgat*, *spiegat*, *spijkergat*, *spijgat*, *stinkgat*, enz. Ook *gatenplatteel*, in de volkstaal *gatepetiel*, ook *gatebetiel*, een doorslag, waarvan de spreekwijs, in den schertsenden trant: *hij is zoo dicht als een gatepetiel*, d. i. hij kan niet zwijgen.

GATEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gaatte*, *heb gegaat*. *De peerlen zijn gegaat*, zijn doorgeboord, hebben gaten.

GATLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gatlikte*, *heb gegatlikt*. Van *gat*, voor aars, en *likken*. Iemand op eene lage wijs, flikflooijen; in de volkstaal. Van hier *gatlikker*, *gatlikkerij*.

GE, een onafscheidbaar voorzetsel, welk tot een behulp wordt aangenomen. Men bedient zich van hetzelve, in de vervoeging en vorming van werkwoorden. Men plaatst het voor zelfstandige naamwoorden; gelijk ook voor eenige weinige bijvoegelijke woorden.

Men gebruikt dan (om dit nader aan te toonen), dit voorzetsel bij allerlei werkwoorden, het zij *bedrijvende*, *lijdende*, *onzijdige*, of *wederkeerige*, mids zij met geen voorzetsels zijn zamengesteld, om daarmede den volmaaktverledenen tijd te vormen: *ik lees*, *ik heb gelezen*, *ik ben gelezen* — *ik kom*, *ik ben gekomen* — *het jammert mij*, *het heeft mij gejammerd*. Uit deze voorbeelden blijkt het, dat dit *ge*, in deze vorming, vooraan geplaatst wordt. Doch indien de werkwoorden, met een scheidbaar voorzetsel, zijn zamengesteld, plaatst men deze lettergreep tusschen het voorzetsel en het werkwoord in: *aanbidden*, *aangebeden*. Dezelve wordt, echter, geheel weggelaten, ingeval de werkwoorden met onafscheidbare voorzetsels vereenigd zijn, als: *bedekken*, *bedekt*, *ontsieren*, *ontsierd*, enz. In tegendeel plaatst men *ge* weder, wanneer de werkwoorden met zelfstandige naamwoorden zamengesteld zijn; en wel onmiddellijk vooraan, als: *handhaven*, *gehandhaafd*, *dwarsboomen*, *gedwarsboomd*, *weerlichten*, *geweerlicht*. Dat, nu, deze lettergreep, enkel om de gemakkelijkere uitspraak, tot behulp aangenomen is, blijkt, omdat men dezelve, in sommige oorden van Nederland, geheel, of gedeeltelijk, weglaat.

laat. In Noordholland hoort men veel ſpreken: *ik heb het zien — hoord*, voor *gezien — gehoord*. In Groningen, Gelderland, en de meeste plaatſen in Friesland, zegt men altijd: *ik heb het zien – lezen – hoord.* Het komt, dus, in zoo ver overeen met het *augmentum* der Grieken, hetwelk de Joniers weglieten.

Dit voorzetſel dient ook, om nieuwe werkwoorden te vormen, als: *gebeuren*, *gebieden*, *geduren*, *gelijken*, *gelieven*, *gelukken*, *genezen*, *gewennen*, *gewinnen* enz. Dat, ook hier, de lettergreep *ge* niet tot den wortel des woords behoort, is kenlijk, naardemaal hunne enkelen nog meest in gebruik zijn, als: *geduren*, *duren*, *gelaten*, *laten*, *getuigen*, *tuigen*, *gebreken*, *breken*, *gedenken*, *denken*, enz.; of omdat zij, in ſommige oorden van ons Vaderland, als niet zamengeſtelden uitgeſproken worden, gelijk: *gelooven*, *looven*, *gelukken*, *lukken*, *gebeuren*, *beuren*; of, zonder dit voorzetſel, in aanverwante talen gebezigd worden, als: *genieten* is, bij Otfrid., *niezan*; *geſchieden* is in het zweed. *ſke*, ijsl. *ſkedur*, lapland. *ſkiaddet*; *gemoeten* is bij de Engel. *to meet*. Voords is, door de ſchielijke uitſpraak, veroorzaakt, dat de *g*, ſomwijlen, zonder *e* geplaatst is, vooral dan, wanneer de eerſte medeklinker zich gemakkelijk met de *g* liet verbinden, als *gloeijen*, voor *geloeijen*, *gluren*, voor *geluren*, *glijden*, voor *gelijden*, *grillen*, voor *gerillen*, *grimmelen*, voor *gerimmelen*, *grinniken*, voor *gerinniken*; zoo als nader, bij die woorden, zal aangetoond worden.

Deze voorvoeging van *ge* voor nieuwe werkwoorden veroorzaakt, in de beteekenis, geene verandering, maar zijbehoudt veelal de kragt van het enkele woord, als: *gedogen*, *geraken*, *getuigen* enz., welke, in den zin, weinig meer aanduiden, dan *dogen*, *raken*, *tuigen*. In andere gevallen ontvangen zulke werkwoorden eene andere beteekenis, en nemen hunne kragt aan van die naamwoorden, van welken zij eigenlijk gemaakt zijn. De volgende voorbeelden zullen het aantoonen. Van *vallen*, komt het *geval*, van hier *gevallen*; van *zeggen*, het *gezeg*, *gezeggen*; van *hengen* (hangen), het *geheng*, *gehengen*; *lieven*, het *gelief*, *gelieven*. Nu ontleenen de werkw. *gevallen*, *gezeggen*, *gehengen*, *gelieven* de beteekenis van hunne naamwoorden het *geval* enz, en verſchillen eenigermate van de enkele werkw. *vallen* enz., ſchoon die

die overdragtige beteekenis reeds, in die enkele werkwoorden, lag opgewonden. Oul. was dit voorvoegfel gebruikelijk voor vele werkwoorden, in welke het nu flechts in het verledene deelw. is overgebleven *gevinden*, *gebaren*, *gebeiden* enz.

In de tweede plaats wordt dit voorzetfel *ge* gevoegd voor zelfftandige naamwoorden, en wel op meer, dan eene wijs. Men ftelt *ge* voor eenige naamwoorden, met achteraanvoeging van den uitgang *te*, het zij die naamwoorden levende dingen, het zij levenlooze zaken beteekenen. Dit voorvoegfel maakt al die naamwoorden onzijdig, en geeft hun de kragt van eene verzameling van eenheden van dezelfde foort, als: *het gebeente*, *gebergte*, *geboefte*, *geboomte*, *gedarmte*, *gedierte*, *gevogelte*. *gewormte*, enz. Hier heen behooren, in eenen zekeren zin, woorden, welke het voorzetfel *ge* aannemen, en ook een meerdertal aanduiden, of althands veronderftellen, fchoon zij het geflacht niet veranderen, als: *een gebuur*, *genoot*, *gevader*, *gebroeder*, *gezuster*; alhoewel men nooit zegt, van de twee laatften, *een gebroeder*, *eene gezuster*, maar *de gebroeders*, *gezusters*. Wijders vormt men, door dit voorzetfel *ge*, met afkapping van den uitgang der werkwoorden, in hunne onbepaalde wijzen, nieuwe zelfftandige woorden. Deze worden, daardoor, van het onzijdige geflacht, en geven altoos de werkzaamheid van hunne werkwoorden te kennen, als deze voortdurende werkwoorden zijn, als: *het gedommel*, *het gefemel*, *het geklater*, *het geklikklak*, *het gefmaal* (voor *gefmadel*, van *fmadelen*, het voortdd. werkw. van *fmaden*) *het gerammel*, enz. Doch, wanneer de werkwoorden geene voortdurende zijn, blijven al die woorden wel van het onzijdige geflacht, en beteekenen, dikwijls, de daad des werkwoords, als: *het gebaf*, *het geblaas*, *het geknor*, *het gedruisch*, enz.; evenwel nemen zij ook eenen lijdelijken zin aan, en beduiden eene gewrochte daad, als: *het gebak*, *het gebouw*, *het gedicht*, enz.

Eindelijk plaatst men deze lettergreep voor eenige bijvoegelijke naamwoorden, zonder dat de beteekenis daardoor eenigen nadruk ontvangt, als: *gefpraakzaam*, *gewinzaam*.

GEAARD, verl. deelw. Van *aarden*. Van eene natuurlijke gefteldheid: *ik was toen kwalijk geaard*. Van hier ge-

geaardheid. Zie *aarden.* HOOFT bezigt het van den grond, en CAMPH. zingt: *het koorn is ſchoon geaart.*

GEBAAR, z. n., o., *des gebaars*, of *van het gebaar*; meerv. *gebaren.* Dit woord wordt bij ons in tweederlei beteekenis gebezigd, in die van eene beweging des ligchaams, van handen, hoofd en oogen, naar de regels der kunst, of in onbezuisdheid; doch, veelal, in den eerſten zin, als: *die leeraar maakt ſchoone gebaren.* Hier ſpellen ſommigen met eene *d gebaarden* of *gebeerden*; doch tegen de afleiding van het woord. De andere beteekenis is van getier, geraas: *een groot gebaar maken.* — Van hier die lage ſpreekwijs: *hij maakt een gebaar van den duivel.* In dien zin heeft het geen meervoud. Van hier *gebaarmaken*, *gebaarmakers*, *misbaar*, *vreugdegebaar.* Het eerſte *gebaar* is de gewrochte daad; het laatſte de werkzaamheid van zijn werkwoord. Deze onderſcheidene beteekenis ontſtaat uit het wortelwoord *baren*, welk zoowel toonen, vertoonen, als geluid geven, oudtijds te kennen gaf. Zie *baren.* Van dit *gebaar* komt het verouderde, doch in Vlaanderen nog gebruikelijke onzijd., gelijkvl. werkw. *gebaren*, *zich gebaren*, voor zich houden: *hij gebaart zich vrolijk* — *zij gebaarde zich ziek.*

GEBAARD, bijv. n., *gebaarder*, *gebaardst.* Die van eenen baard wel verzien is. Men onderſcheide vooral dit woord van het verl. deelw. *gebaard*, van *baren.* De verbuiging toont dit duidelijk aan: *het gebaarde kind*, dat ter wereld gebragt is — *de gebaardde jongeling*, die, al vroeg, veel haar om de kin heeft.

GEBABBEL, z. n., o., *des gebabbels*, of *van het gebabbel*; zonder meerv. De daad van babbelen, de babbeling. Het fijne onderſcheid ligt, daarin, dat *het gebabbel* eene aanhoudende babbeling is, daar *de babbeling* ſlechts de daad aanwijst, het babbelen. Even daarom is het in de natuur der zaak gegrond, dat *het gebabbel* geen meervoudig getal heeft, daar *de babbeling* een meerv. toelaat. Zie verder *babbelen.*

GEBAF, zie *gebas.*

GEBAK, z. n., o., *des gebaks*, of *van het gebak*; meerv. *gebakken.* De daad van bakken; ook het gene, dat gebakken is. Verkleinw. *gebakje.* Van hier *ovengebak*, *ſuikergebak.* Zie *bakken.*

GEBAKEND, verl. deelw. Van *bakenen.* Overdragtiglijk:

lijk: *het is daar anders gebakend*, de zaak ſtaat daar anders. Zie *bakenen*.

GEBALDER, z. n., o., *des gebalders*, of *van het gebalder*; zonder meerv. De daad van balderen. Ook *gebulder*. Het gebruik wil, dat men zegge: *het gebalder van het geſchut*, ook *gebulder*; daarentegen *het gebulder des donders*; niet *het gebalder*. Zie *balderen*.

GEBAS (*gebaf*, *geblaf*, elders *geblook*), z. n., o., *van het gebas*; zonder meerv. Het basſen der honden. Zie *basſen*.

GEBED, z. n., o., *des gebeds*, of *van het gebed*; meerv. *gebeden*. De daad van bidden, zonder meerv.: *hij is in het gebed*. Het verzochte; met een meerv.: *ſtort uwe gebeden uit voor God*, *tot behoudenis van land en kerk*. — *God verhoort het gebed*. Zie *bidden*.

GEBEDEL, z. n., o., *des gebedels*, of *van het gebedel*; zonder meerv. De daad van bedelen. Zie *bedelen*.

GEBEEF, z. n., o., *des gebeefs*, of *van het gebeef*; zonder meerv. Van *beven*. Het beven: *datze* (de wereld) *vast ſta in 't gebeef*. Camph.

GEBEEND, bijv. naamw. en bijw. Van beenen, of beenderen, verzien: *ons lichaem konstlijk t'ſaem gelascht*, *gebeent*, enz. Camph. *Grof*, *ſterk*, *gebeend*.

GEBEENTE, z. n., o., *des gebeentes*, of *van het gebeente*; meerv. *gebeenten*. De beenderen van een mensch, of dier. Het meervoudige getal leest men in de Bijbelvert: *Ende mijne gebeenten zijn uitgebrant*, *als een heert*. Anders is het enkelv. meest in gebruik. *De ondeugd zit tot in zijn gebeente*, hij is een groote ſchurk. Voor doodsbeenderen: *het koude gebeente wordt onder die graftomb*, *als een heilig overſchot*, *bewaard*. — *Men beſchreit nog zijn gebeente*, zijnen dood. — *Wij hebben dien haas ſchielijk in het gebeente gelegd*, gansch opgegeten.

GEBEER, zie *gebaar*.

GEBEKT, bijv. naamw. en bijw. Die eenen bek heeft. — Overdr.: *ſtijf gebekt zijn*, niet ligt tot eene zaak te bewegen zijn. — *Dat wijf is ſpits gebekt*, in den vertrouwlijken ſpreektrant, voor: zij is ſpijtig.

GEBERGTE, z. n., o., *des gebergtes*, of *van het gebergte*; meerv. *gebergten*, als men van verſcheidene ſoorten, hier en daar gelegen, ſpreekt. Een ſchakel van bergen.

gen. *De veldheer beklom, met het heir, het gebergte. Het armenische gebergte.* — *De weg des gebergtes Seir.* BYBELV.

GEBETEN, verl. deelw. van *bijten.* Overdr. vergramd, vertoornd: *wilt gij, zoo fel op ons gebeten.* L. BAKE.

GEBEUK, z. n., o., *des gebeuks*, of *van het gebeuk*; zonder meerv. Het beuken.

GEBEUREN, onperſ. w., gelijkvl. *Het gebeurde, het is gebeurd.* Geſchieden, voorvallen: *hoe dikwijls gebeurt het, dat deugnieten, hier, ongeſtraft blijven!* Ook wordt het gebruikt voor te beurt vallen: *dat zoo groot eenen man geen bekwamer ſchrijver moght gebeuren.* G. BRANDT. Dat het voorzetſel *ge* niet tot den wortel dezes woords behoort, leert de gemeene ſpreektrant: *het beurt vaak.* Het is afgeleid van *baren, beren*, voor den dag brengen. Van hier *gebeurtenis, gebeurlijk, gebeurlijkheid.*

GEBIED, z. n., o., *des gebieds*, of *van het gebied*; zonder meerv. Heerſchappij, magt: *Alexander zocht, over de geheele aarde, het gebied te voeren.* De uitgeſtrektheid eener heerſchappij: *hij woont onder het gebied van Pruisſen* — *de vijand ſtaat reeds op het gebied.* Van hier *grondgebied, regtsgebied, rijksgebied, ſtadsgebied.*

GEBIEDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik gebood, heb geboden.* Iets met gezag bevelen: *gij hebt geboden te vertrekken.* Onz., met het hulpwoord *hebben.* Het bevel over een leger — over eene vloot, voeren: *de koning zelf was aan de ſpits, om over het leger te gebieden, terwijl zijn zoon over de ſchepen gebood. Zij, die, als koningin der landen, gebood.* L. BAKE. Van hier *gebiedenis, gebieder, gebieding, gebiedſter.* — *Gebiedſter van mijn hart!* is de taal van den verteederden jongeling. Zamenſtell.: *gebiedvoeren, gebiedzuchtig.*

Gebieden, bij KERO *kepeoten*, OTFRID. *gibiaten*, zweed. *bjudan*, bij ULPHIL. *bjudan*, eng. *to bid*, hoogd. *gebiethen.* In het gemeen heeft het den zin van aankondigen, van waar ons woord *bode.*

GEBILD, bijv. naamw. en bijw. Die dik van billen is.

GEBIND (*gebindte*), z. n., o., *des gebinds*, of *van het gebind*; meerv. *gebindten.* Hetzelfde als *bind.* Zie dit woord.

GEBIT, z. n., o., *des gebits*, of *van het gebit*; zonder meerv. Het vermogen der tanden, om wel te kunnen bijten, en van daar al de tanden zelve: *mijn gebit deugt*

 niet

niet meer — schoon hij reeds naar de tagtig loopt, heeft hij evenwel nog een goed gebit. Het mondstuk van een paard, anders ook *het bit: een paard het gebit in den mond leggen.* Van *bijten.*

GEBLAAR, zie *gebleet.*

GEBLAARD, bijv. naamw., en bijw. Van *blaar*, eene vlak voor den kop der dieren: *eene geblaarde koe*, eene bonte.

GEBLAAS, z. n., o., *van het geblaas*; zonder meerv. De daad van blazen. Zie *blazen.* Zameng. *slangengeblaas.*

GEBLAAT, z. n., o., *des geblaats*, of *van het geblaat*; zonder meerv. De daad van blaten. Zie *blaten.*

GEBLAF, zie *gebas.*

GEBLEET, ook *geblaar*; zie *geblaat.*

GEBLIK, z. n., o., *des gebliks*, of *van het geblik*; zonder meerv. De opslag der oogen. Van *blikken.*

GEBLIKSEMD, verl. deelw. van *bliksemen.* Door den bliksem getroffen. Overdr., met schrik en geweld nedergeworpen:

„ *Zij zinkt, gelijk een molensteen;*
„ *Gebliksemt van haar zeven bergen.* Trip.

GEBLOEMD, bijv. naamw. en bijw., Van bloemen verzien: *gebloemd doek.* Oul. werd het ook voor *verbloemd* gebezigd.

GEBLOEMTE, z. n., o., *des gebloemtes*, of *van het gebloemte*; zonder meerv. Allerlei bloemen te zamen: *men haalt de alleredelste eigenschap uit gebloemte en kruidgewassen.*

GEBOD, z. n., o., *des gebods*, of *van het gebod*; meerv. *geboden.* Van *gebieden.* Een bevel. *Die Gods geboden onderhoudt, handelt wijs.* De afkondiging van het huuwlijk: *zij hebben, heden, het eerste gebod — onder de geboden staan — de geboden stuiten* (*bespieren* in Groningen).

GEBOEFTE, z. n., o., *des geboeftes*, of *van het geboefte*; zonder meerv. Schuim van volk. Zie *boef.*

GEBOEGD, bijv. naamw. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *boegen.* Met eenen boeg verzien: *geboegde schepen.*

GEBOERT (*geboerte*), z. n., o., *des geboerts*, of *van het geboert*; zonder meerv. Boeren, boerenstand:

'k Sou alleen een dorp doen beven,
Quam ick onder het gheboert. Westerb.

GEBOM, z. n., o., *des geboms*, of *van het gebom*; zonder

der meerv. Van *bommen*. Het bommen, een dof geluid maken: *in 't gebom der Maegdenschaer*. CAMPH.

GEBONS, z. n., o., *van het gebons*; zonder meerv. Het bonzen.

GEBOOMTE, z. n., o., *des geboomtes*, of *van het geboomte*; zonder meerv. Vele boomen te zamen

GEBOORD, verl. deelw. van *boorden*; in de verbuiging wel te onderscheiden van *geboord*, het deelw. van *boren*. *Een geboordde hoed*, die met een boordsel omzet is — *eene geboorde plank*, door welke een gat geboord is.

GEBOORTE (moesogot. *gabaurtha*), z. n., vr., *der*, of *van de geboorte*; meerv. *geboorten*. De toestand, wanneer een mensch, of dier, uit de baarmoeder, ter wereld komt, geboren wordt: *hij stierf, drie uren na zijne geboorte — het hoofd des kinds staat lang in de geboorte*. Afkomst: *de, thands, regerende koning is een vreemdeling van geboorte — ik ben een amsterdammer van geboorte — hij is, van geboorte, uit Frankrijk*. Aanzienlijke afkomst: *hij is een man van geboorte*. In de beteekenis van geslacht, heeft het ook, naar den bijbelstijl, een meerv. *Dit nu zijn de geboorten van Perez*. Overdragt., het beginsel van eene zaak: *het was noodig, dat men dit oproer in zijne geboorte smoorde*.

Schoon hier het voorzetsel *ge*, en de uitgang *te* is, als in *geboomte*, *gebloemte*, *geboefte*, enz. is het geslacht evenwel vrouwlijk, omdat het woord, naar den aard zijner afleiding, geheel van zoodanige verschilt, als zijnde hetzelve van het verl. deelw. des werkwoords *baren* gevormd. Van hier *geboortig*. Zamenstell.: *misgeboorte*, *nageboorte* — *geboortedag*, *geboortedicht*, *geboorteplaats*, *geboortestad*, *geboortester*, *geboorteuur*, enz.

GEBOREN, verled. deelw. Van het oude *baren*, *beren*, *bor*, *geboren*, eigenlijk dragen, brengen, overdragt. voordbrengen, telen, waarvan *geboren* alleen nog in gebruik is: *hij is in Amsteldam geboren*.

GEBORREKIK, zie *gerikkekik*.

GEBORST, bijv. n. en bijw. Groot van borsten. *Dat beeld is te sterk geborst. — Het wel geborstte wijf*.

GEBOUW, z. n., o., *des gebouws*, of *van het gebouw*; meerv. *gebouwen*. Een gesticht, naar de regelen der bouwkunst gemaakt, en voor allerlei verrigtingen verordend: *in die stad staan schoone gebouwen*. Zie *bouwen*.

GEBRAAD, z. n., o., *des gebraads*, of *van het gebraad*.

Het meerv. is dan alleen in gebruik, als van vele soorten gesproken wordt. Allerlei gebradene spijs, bijzonder van vleesch. *Breng het gebraad op.*

GEBRABBEL, z. n., o., *des gebrabbels*, of *van het gebrabbel*; zonder meerv. De daad van brabbelen.

GEBRAS, z. n., o., *van het gebras*; zonder meerv. Het brassen, brasserij.

GEBREK, z. n., o., *des gebreks*, of *van het gebrek*; meerv. *gebreken.* In het gemeen geeft het allerlei mangel en ontbering te kennen, zoo als *breken*, oudtijds, ook voor *ontbreken* gebezigd werd. — Behoefte aan de voornaamste noodwendigheden des levens: *in den verledenen winter, leden vele menschen gebrek.* Behoefte aan andere dingen; met de uitdrukking van de zaak: *ik heb hout — pennen — papier*, enz. *gebrek.* Schaarschheid: *men heeft, thands, niet veel gebrek aan leeftogt.* Allerlei ongemak aan het ligchaam: *hij heeft een gebrek aan het been — aan het hoofd.* Bij uitstek wordt, in sommige oorden van Nederland, de vallende ziekte *het gebrek* genoemd: *hij krijgt het gebrek weer.* Eene onvolmaaktheid in andere dingen: *dat boek heeft een gebrek — ik heb de gebreken van dat huis laten verbeteren.* Het gemis van eene zedenlijke volmaaktheid: *alle menschen hebben hunne gebreken*; en van daar *gebrek* voor de ondeugd zelve. Berooving en gemis van andere goede hoedanigheden: *de krijgslieden waren wel veel in getal; maar hadden gebrek aan moed.* Nalating: *die man belooft wel veel, maar blijft, telkends, in gebreke.* Eindelijk wordt het gebruikt voor niet bij der hand zijn: *hij schrijft, bij gebrek van eene pen, met houtskool — ik drink wijn, bij gebrek van water.* Het woord *gebrek* heeft ook wel eenen tweeden naamval voor zich: *bij waters gebrek, broods gebrek*, enz. Van hier *gebrekig, gebrekkig, gebrekkelijk*, ook voor verminkt, hinkende, *gebrekkelijkheid.*

GEBREKEN, onpers. w., ongelijkvl. *Mij gebrak, mij heeft gebroken.* Voor hetzelve gebruikt men, thands, meest *ontbreken.* — Gebrek hebben, noodig hebben: *wat gebreeckt mij nog?* Bybelv. Ook persoonl., onzijdig, met *hebben*, voor afwezig zijn: *ende uijt ons en gebreeckt niet een man.* Bybelv.

GEBRIESCH, z. n., o., *van het gebriesch*; zonder meerv. Het brieschen van een paard. Zie *brieschen.*

GE-

GEBROED, z. n., o., *des gebroeds*, of *van het gebroed*; zonder meerv. Al de uitgebroeide kiekens uit een nest, ook *het gebroedfel* genaamd. In eenen overdragt. zin, wordt *het gebroed* zoowel als *het gebroedfel*, voor kwaadaardige menfchen genomen: *dat is een vuil gebroed.* — *Adderengebroedfel* is, uit de bijbelvert., bekend.

GEBROEDERS, z. n., *der*, of *van de gebroeders*; zonder enkelv. Het woord wordt, bij ons, het meest genomen van twee broeders, die bij elkander inwonen, en dezelfde betrekking, in de wereld, hebben: *ik heb die waren gekocht bij de gebroeders K. en P.* — *Het fchip, de twee gebroeders.* Ondertusfchen wordt het ook van meer broeders gebruikt, doch uitdrukkende eene naauwe betrekking op elkander: *wij waren twaelf gebroeders.* BYBELV. Van hier *gebroederlingen*, kinderen van twee broeders, en *de gebroederfchap*, als: *de gebroederfchap*, de vereenigde broeders, *der h. Maagd.*

GEBROEKT, bijv. n. en bijw. Die eene broek draagt. *De oude zwitfers waren ter dege gebroekt.*

GEBROM, z. n., o., *des gebroms*, of *van het gebrom*; zonder meerv. Het grove en doffe geluid van beeren, klokken, zware orgelpijpen, enz.; van *brommen.*

GEBRUI, z. n., o., *des gebruis*, of *van het gebrui*; zonder meerv. In den gemeenen fpreektrant, voor geraas, geweld met ftokken, enz. Zie *brui*, *bruijen.*

GEBRUIK, z. n., o., *des gebruiks*, of *van het gebruik*; zonder meerv. De dadelijke aanwending, befteding van eene zaak, naar zijne eigene behoeften, en tot zijn nut. *Neem uw gebruik van deze fpijze* — *mijne fchoenen zijn, door het lange gebruik, geheel verfleten* — *hij maakt van den bijbel een goed gebruik.* De gewoonte: *die kleederdragt is niet meer in gebruik* — *buiten gebruik.* Dienst, nuttigheid: *hij heeft het gebruik van de fpraak verloren.* Iets, dat, door het lange gebruik, eene wet geworden is. In dezen zin heeft het ook een meerv. *Ik ken des lands gebruiken niet wel.* Van hier *vruchtgebruik*, *gebruikelijk.*

GEBRUIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gebruikte*, *heb gebruikt.* Iets tot zijn gebruik nemen: *fpijs* — *kleederen* — *boeken gebruiken.* Aanwenden: *geduld* — *drangreden* — *tijd gebruiken.* Overnemen: *ik zal de woorden van den fchrijver zelven gebruiken.* De vrucht van iets genieten:

het land gebruiken. *Zich laten gebruiken*, wordt van een oneerlijk vrouwmensch gezegd, die eenen man te wille is. — *Eene vrouw gebruiken*, zich met haar vermengen. Voor *gebruiken* zegt men ook *bruiken*.

GEBRUIS, z. n., o., *van het gebruis*; zonder meerv. Van *bruisen*. Het bruisen.

GEBRUL, z. n., o., *des gebruls*, of *van het gebrul*; zonder meerv. Het geluid van eenen leeuw. Ook wordt het van andere dieren gebezigd, als zij, tegen gewoonte, luid schreeuwen; zelfs van menschen, die, in dolle razernij, sterk roepen.

GEBULDER, zie *gebalder*.

GEBULK, z. n., o., *des gebulks*, of *van het gebulk*; zonder meerv. Het geluid van stieren en koeijen.

GEBUUR, zie *buur*. Het voorvoegsel *ge* duidt alleen aan de betrekking op eenen anderen buur. Het meerv. is ook gebruikelijk. *De gezamenlijke geburen besloten.* Van hier *gebuurschap*.

GEDAAN, verl. deelw. van *doen*. Verrigt: *wij hebben gedaan werk.* Geeindigd: *het spel is gedaan.* — *Het is met hem gedaan*; eene gemeenzame uitdrukking, voor, *hij sterft.* — *Het is met die lieden gedaan*, zij verarmen, door gebrek aan nering. — *Zij ziet er vrij wel gedaan uit*, doet zich wel voor, is niet leelijk.

GEDAANTE, z. n., vr., *der*, of *van de gedaante*; meerv. *gedaanten*. Het uiterlijke voorkomen van iets. — De geheele gestalte, houding, en het gedrag van den mensch heet *zijne gedaante*: *hij is in gedaente gevonden als een mensch.* Bybelv. De trekken van een menschlijk aangezigt: *hij is schoon van gedaante.* — Een nagemaakt ontwerp van een huis, enz.: *zie hier deszelfs gedaante.* Eene gelijkheid; in dezen zin laat het een meerv. toe: *hij openbaarde zich, in verscheidene gedaanten.* De uiterlijke toedragt: *de zaken zijn van gedaante veranderd.* Oudtijds was dit woord ook *gedane*: *an sine ghedane.* M. Stoke. Het woord is zeker van *doen* afkomstig: het zal, dan, uitdrukken den vorm, het maaksel, het voltooisel van eene zaak; en dus derzelver uiterlijke voorkoming, zoo als zij, voltooid, ons onder de oogen valt.

GEDACHTE, z. n., vr., *der*, of *van de gedachte*; meerv. *gedachten*. De daad van denken: *de gedachte is eene wezenlijke eigenschap eens redelijken wezens.* Dat gedacht wordt, als, het overleg, een beraamd plan: *al mij-*

mijne gedachten zijn verijdeld. Voornemen: *ik ben van gedachten, om uit te gaan.* Gevoelen: *ik wil u, over dat ſtuk, mijne gedachten wel mededeelen.* De voorſtelling van iets aan het verſtand: *duld de gedachten van den dood!* — Eene zaak, die nadenking waardig is: *wij zullen eens heerlijk verrijzen! vertroostende gedachte!* — Beraad: *ik zal het eens in mijne gedachten nemen.* Gevoelige aandenking: *die daad zinkt mij diep in de gedachten.* Begrip: *wat gedachten zal ik daarvan maken?* Geloof, ſchatting des oordeels: *ik ben van gedachten, dat de vrede haast bevestigd zal zijn.* Vermoeden: *ik ſtond vast op die gedachte, dat hij zoude gekomen zijn.* — Verbeelding: *ik vormde mij van dat ſchoone land geheel andere gedachten.* Peinzing: *hij zit in gedachten.* — Afgetrokkenheid der aandacht: *ik deed dat in gedachten.* Van hier *gedachtenis, gedachtig.* Zamenſt.: *gedachtenbeeld.*

Beſchaafde ſchrijvers gebruikten dit woord onzijdig, met weglating van den uitgang *e*, *het gedacht: in 't gedacht.* Hooft. *Speelt mij in 't gedacht.* Dekker. *In ſule ghedachte — in ſijn ghedachte*, ſchreef reeds M. Stoke. Doch het gebruik, de dwingeland der talen, heeft dit woord, door verloop, vrouwlijk gemaakt. Men dulde dit dan; of men beſchouwe den aard van dit woord, als van denzelfden vorm zijnde met *gedaante*, *gelofte*, *geboorte.*

GEDANS, z. n., o., *van het gedans*; zonder meerv. De dadelijke beweging des danſers.

GEDARMTE, z. n., o., *des gedarmtes*, of *van het gedarmte*; zonder meerv. Het ganſche darmengeſtel, in mensch of beest.

GEDAVER, z. n., o., *des gedavers*, of *van het gedaver*; zonder meerv. De aanhoudende dreuning — davering eener zake. Zie *daveren.*

GEDEELTE, z., n., o., *des gedeeltes*, of *van het gedeelte*; meerv. *gedeelten.* Sommige deelen van het geheel te zamen genomen; en daarom laat het ook een meerv. toe: *ik heb er twee gedeelten van.* Omdat dit woord niet van het deelw. *gedeeld*, maar van het naamw. *deel*, regelmatig gevormd is, kan hier geene *d* te pas komen. Sommigen ſchrijven het meerv. *gedeeltens*, ſchoon tegen den aard der taal. Van hier *gedeeltelijk.*

GEDENKEN, bedr. w., onregelm. *Ik gedacht, heb gedacht.* Dit werkwoord wordt, met den vierden naam-

 val,

val, gebruikt: *de vreugd over het geborene wicht is zoo groot, dat de moeder niet meer hare barensſmarten gedenkt.* Deze naamval kan dus ook, door den *lijdenden* vorm, in den eerſten naamval veranderd worden: *het is het lot van vele groote mannen, dat, na hunnen dood, al derzelver voortreffeijke daden niet meer gedacht worden.* Men bezigt hier ook (en dat is meer in gebruik) den derden naamval, met *aan: hij gedenkt aan mij — ik heb lang aan dat zeggen gedacht.* Met den tweeden naamval: *Hij gedencke aller uwer ſpijsofferen — ſijns wordt niet meer gedacht — doch gedenckt mijner bij u ſelven.* BYBELVERTAL. Ook plaatst men er een werkwoord onmiddellijk achter: *ik denk te komen.* Voords beteekent dit woord de voorſtelling van eene verledene of afwezige zaak — de herinnering: *al de eeuwen zullen den naam van dien grooten weldoener gedenken — hij gedenkt nog aan de lesſen zijns braven vaders.* Melding maken: *gedenk mijner bij den vorst.* Hopen: *Ik gedenk nog aan die erfenis, voor mijnen dood, te komen.* Een voornemen hebben, in den gemeenen ſpreektrant: *ik gedenk dat niet te doen.* In vele van deze ſpreekwijzen gebruikt men ook het enkele *denken.* Het werkwoord *doen* wordt ook bij dit woord geplaatst: *dit geſchiedt, om te doen gedenken*, waar *gedenken* onzijdig voorkomt. Weleer werd dit woord ook onperſoonlijk gebezigd, en men zeide: *mi gedenkt*, voor, *mij heugt: mij gedenkt.* OUDAEN. *Mij gedenkt, hoe wij eertijds*, enz. VOLLENH. Van hier de zamengeſt. woorden, *gedenkblad*, *gedenkboek*, *gedenkcedel*, *gedenkpenning*, *gedenkrol*, *gedenkſchrift*, *gedenkſpreuk*, *gedenkteeken*, *gedenkzuil*, enz. HOOFT heeft ook *gedenkenis: de gedenkenisſen van Commines.*

GEDICHT, z. n., o., *des gedichts*, of *van het gedicht*; meerv. *gedichten.* Een vers. Hiervoor ſchreef men ook voorheen, *dicht: met een goddelijk dicht.* VONDEL. *Een gedicht maken — een gedicht opſnijden.*

GEDICHTSEL, z., n., o., *des gedichtſels*, of *van het gedichtſel.* Het meerv. is niet in gebruik. Eene gedachte, een overleg; in den bijbelſchen ſpreektrant: *al het gedichtſel der gedachten.* In den gemeenzamen ſtijl is het ook eene verzinning van eene onwaarheid: *dat is maar een gedichtſel*; ook *een gedichtſeltje.* Hiervoor zegt men meestal *verdichtſel.*

GEDIENSTIG, bijv. n. en bijw., *gedienstiger*, *gedienstigst*. Genegen, om iemand eenen dienst te doen, dienstvaardig: *hij heeft eene gedienstige vrouw*. Men zegt ook, in eene beschaafde uitdrukking: *dat is een gedienstig meisje*, zij is niet al te kuisch. — Van hier *gedienstigheid*, *gedienstiglijk*.

GEDIERTE, z. n., o., *des gediertes*, of *van het gedierte*; meerv. *gedierten*, als er van vele soorten gewag gemaakt wordt. De dieren: *de leeuw is geweldig, onder de gedierten*.

GEDIJEN, (bij KIL. ook *ghedijden*) onz. w., gelijkvl. *Ik gedijde, ben gedijd*. Toenemen, uitzetten: *het graan zoude beter gedijen, indien gij de aarde dieper omgeploegd hadt*. Worden, verstrekken: *zoodra het gerucht van deze daad den burgeren ter ooren komt, zal het hem tot eer gedijen*. Voordeelig zijn, in eene onderneming slagen: *zal hij gedijen?* — Eene uitkomst hebben: *al wat hij doet, gedijt wel*. Zie *dijen*.

GEDING, z. n., o., *des gedings*, of *van het geding*; meerv. *gedingen*. Een twistgesprek voor het geregt, eene regtzaak. *Met iemand een geding hebben — hij is geen liefhebber van gedingen*. — Zamenst: *pleitgeding*, *regtsgeding*, *twistgeding*, *gedingbezorger* (onduitsch *procureur*) *gedingschrijver*, *gedingstuk*, *gedingzaal*. Zie *ding*, en *dingen*.

GEDOEN, z. n., o., *des gedoens*, of *van het gedoen*; zonder meerv. In den lagen spreektrant, voor getier. *Het gedoen*, ook *gedoente*, is, in den gemeenzaamen stijl, ook iemands bezitting, vooral van eenen boer: *hij zit daar in een goed gedoen*.

GEDOEN, (zich) wederk. werkw., onregelm. *Ik gedeed mij, heb mij gedaan*. Een woord in den lagen stijl gebruikelijk. Zich behelpen: *ik kan mij daarmede wel gedoen*.

GEDOGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gedoogde, heb gedoogd*. Dulden, toelaten: *gedoog, doorluchtige Vorst, dat een ongelukkige u eene bede doe! — Zedenloosheid wordt, helaas! in dat huisgezin, openlijk gedoogd*. Oul. werd het ook voor lijden gebezigd, in de spreekwijs *schipbreuk gedogen*. *Dogen*, en het lat. *indulgere* hebben eenige gelijkheid met elkander. Van hier *gedoogzaam*, *gedoogzaamheid*; alhoewel die woorden al weinig meer gebruikt worden, daar men *verdraagzaam* enz. bezigt. Ou-

DAERN gebruikt *gedoog* als een naamwoord, voor toelating.

GEDOMMEL, (*gehommel*) z. n., o., *des gedommels*, of *van het gedommel*; zonder meerv. Het dommelen, als de bijen doen; het gegons. Zie *dommelen*. Een mompelend geluid van zacht ſprekende menſchen heet ook het *gedommel* In beide gevallen is het een klanknabootſend woord.

GEDONDER, z. n., o., *des gedonders*, of *van het gedonder*; zonder meerv. Het donderen. Zie *donderen*.

GEDRAG, z. n., o., *des gedrags*, of *van het gedrag*; zonder meerv. Iemands openbare levenswijs: *Kinders van een onberispelijk gedrag zijn de vreugd hunner ouderen*. Zie *dragen*

GEDRAGEN, (zich) wederk. werkw., ongelijkvl. *Ik gedroeg mij, heb mij gedragen*. Zijnen levenswandel inrigten: *dat kind gedraagt zich redelijk*. Zich van zijnen pligt kwijten: *het leger heeft zich dapper gedragen*. Verblijven: *ik gedraag mij daarin aan uw oordeel*. Oudtijds zeide men dit, *zich op iemand gedragen*. Van hier *gedraging*.

GEDRANG, z. n., o., *des gedrangs*, of *van het gedrang*; zonder meerv. Een groote toevloed van menſchen, die digt bijeen ſtaan; ook de drang. *Hij is, door het gedrang des volks, in het water gevallen*.

GEDREIG, z. n., o., *des gedreigs*, of *van het gedreig*; zonder meerv. Van *dreigen*. Het dreigen.

GEDROGT, z. n., o., *des gedrogts*, of *van het gedrogt*; meerv. *gedrogten*. Eigenlijk een bedrieglijk verſchijnſel, een ſpookſel, welk de ontſtelde verbeelding zich afzigtig afmaalt: *op het gezigt van dit helſche gedrogt, werden zij bleek, als de dood*. Voords een wanſchepſel, zoo als de fabelleer van den driehoofdigen Cerberus, de Sphinx. enz. beuzelt: *dit menschverſlindende gedrocht*. Vondel. Een groot zeedier, voor zoo ver het ſchrik aanjaagt: *zij doodden van verre het gedrogt, met werpſpietſen, toen het den rug uit de golven verhief*. Van hier *ſchrikgedrogt*, *wangedrogt*, *gedrogtelijk*; van *driegen*, bedriegen.

GEDRUISCH, z. n., o., *van het gedruisch*; zonder meerv. Een groot getier, geraas. *Het gedruisch van het voetvolk — van het leger — des vijands — der winden*, enz.

GE-

GEDULD, z. n., o., *des geduldś*, of *van het geduld*; zonder meerv. De lijdzame gelatenheid, onder al de onaangenaamheden dezes levens. *God heeft, door al die rampen, deszelfs geduld beproefd.* Langmoedige liefde, bij de feilen van den evenmensch: *ik heb hem, met veel geduld, verdragen.* — *Geduld wat, een weinig geduld!* is, in het gemeene leven, zoo veel als, wacht wat! Zie *dulden.*

GEDUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik geduurde, heb geduurd.* Hetzelfde, als *duren.* Dit woord wordt niet meer gebruikt, dan in het deelwoord *gedurende*, welk als een voorzetsel, met den vierden naamval, gebezigd wordt: *het heeft, gedurende dezen winter, weinig gesneeuwd.* — *Gedurende dit jaar* — *al dien tijd.* Van hier *geduurzaam, geduurzaamheid.*

GEDURIG, bijv. n. en bijw. Aanhoudende: *eene gedurige koorts.* Telkens: *hij komt gedurig wederom.* Ook *geduriglijk.* Van hier *gedurigheid.*

GEDWAAL, z. n., o., *des gedwaals*, of *van het gedwaal*; zonder meerv. Van *dwalen.* Het dwalen.

GEDWEE, (bij Kil. *dwee, gedwee, ghedwaeij, gedweeghsaam*) bijv. n., *gedweeer, gedweest* (*meer gedwee, zeer — meest gedwee*). Zacht, buigzaam: *dat schoenleer is heel gedwee.* Ook *gedweeg: een gedweege huid.* Oud. Overdr., zachtmoedig, gehoorzaam: *mijn zoon is zeer gedwee.* — *Iemand gedwee maken.* Van hier *gedweeheid.*

GEDWEIL, z. n., o., *des gedweils*, of *van het gedweil*; zonder meerv. Van *dweilen.* Het dweilen.

GEEL, bijv. n. en bijw., *geler, geelst.* Geelverwig: *gele boterbloem.* — *Bleekgeel* — *hooggeel.* Zelfstandig genomen: *hij heeft best geel gekocht.* — *Het gele van een ei*, de dojer Van hier *geelachtig.* Zamenst: *geelgieter, geelheid, geelvink, geelzucht*, enz. Voor *geel* zegt men ook *geluw.* Men vindt dit bijv. naamw. in de Bijbelv.: *ende welcker vederen zijn met uitgegravenen geluwen goude.* Westerb. heeft *geluw hayr.* By Kiliaan is *gheluwe luteus*, in het angelf. *gealuve.* Zelfstandiglijk gebruikt, zonder meerv., is het ook de geelzucht: *hij heeft de geluw.*

Geel, hoogd. *gelbe*, eng. *yellow*, deen. *guul*, ital. *gialle*, zweed. *guli*, ijsl. *gulur*, angelf. *gealuve*, spaan. *jalde*, fr. *jaune*, oudtijds *jaulne*, pool. *zoltij*, lat. *gilvus* en *helvus*, middeleeuw. *elvus, falvus, giallus, gialdus.* In het gr. is ελη en γελα, glans, γελειν een glanzig aangezigt hebben. In het Chald. heet גלה glanzig zijn.

GEEN,

GEEN, een ontkennend bijv. naamw. en bijw. *Hij heeft geen geld in de kas — geene das om den hals — geenen schoen aan de voeten. — Geene schaduw van eenig geboomte bedekt ons.* Om de ontkenning nog sterker te maken, voegt men er het lidwoord *een* bij; doch dan wordt *geen* niet verbogen: *ik zie geen eenen appel op den boom.* — *Geen mensch*, niemand. Het wordt ook zelfstandig gebruikt: *geen van beide*, — *geene der dogters was er*, of *geen eene.* Als een bijwoord, wanneer het op het volgende bijvoegel. naamw. staat, als: *ik heb geen blaauwe oogen*, mijne oogen zijn niet blaauw. — *Er is geen de minste twijfel overig.* —

GEEN, *gene*, aanwijz. voornaamw., welk, in de spelling, van het vorige wel moet onderscheiden worden, als hebbende eene zachtlange *e*. Men gebruikt dit voornaamwoord met het lidwoord *de* en *het*: *degene, die mij eert — hetgene, dat ik wil — degenen, die mij hooren.* Men mag het nimmer, als een betrekkelijk voornaamw., gebruiken, zie Inl. bl. 123. Er zijn, nogthands, gevallen, waarin *gene* zonder het lidwoord *de* kan staan, als: *moeder en dogter wandelden; deze had eenen vluggen gang, gene konde, van ouderdom, zich voor struikelen naauwlijks beveiligen.* In zulke zamenvoeging heeft *gene* altijd betrekking op het naamwoord, dat het verst verwijderd is, *deze* op het naastbij gelegene. — Men gebruikt het ook zelfstandig: *Dezen en genen zeggen het*; sommigen. Eindelijk wordt het ook bijvoeglijk gebruikt: *het schip lag aan gene zijde*, aan de overzijde, *der rivier.* — *Aan gene zijde des grafs*, na den dood. Voor *hetgeen* zegt men ook wel *hetgunt*, doch dit is, in eenen goeden stijl, niet natevolgen.

GEENERHANDE, onverb. bijv. naamw. Geenerlei. *Ik heb in geenerhande groente smaak.* Zie *hande.*

GEENERLEI, onverb. bijv. naamw. Hetzelfde als geenerhande. *Het geenerlei geslacht*, een woord der spraakkunst, het onzijdige, dat manlijk noch vrouwlijk is. Zie *lei.*

GEENZINS, een sterker ontkennend bijwoord, dan, niet: — *ik wil het geenzins*, ganschlijk niet, *doen.* Van *geen* en *zin.*

GELEN, onz. w. gelijkvl. *Ik geelde, ben gegeeld.* Geel worden: *de granen beginnen al te gelen.*

GEEP, z. n., vr., *der* of *van de geep*; meerv. *geepen.* Eene kleine vischsoort van eene zeegroene kleur, met eenen langen spitsen bek, gelijkende naar dien van eene snip.

snip. Men sleept dezelve met een net, op zekere tijden, bij duizenden, aan de Helder, op het strand, om, daarmede, weder andere visch aan hoeken te vangen.

GEER, z. n., vr., *der*, of *van de geer*; meerv. *geeren*. Eene strook linnen, schuins gesneden, aan een hemd, enz. om het van onderen wijder te krijgen. Ook een stuk schuins gesneden doek, om scheepszeilen breeder aan het eene einde te hebben. Het eng. *gore* schijnt hetzelfde woord te zijn.

GEEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik geerde*, *heb gegeerd*. Met eene geer loopen, schuins loopen: *mijn tuin geert*. *Geeren* is ook een zeemanswoord, voor *afhouden*.

GEERN, zie *gaarn*.

GEERS, zie *giers*.

GEESEL, z. n., m., *des geesels*, of *van den geesel*; meerv. *geeselen*, *geesels*. Eene roede, eene zweep, iets van dunne riemen, of touwtjes, gemaakt. *Drijft haar met den geessel*. Hooft. *Iemand met den geesel slaan*. Bij overnoeming wordt elke verwoesting, elk verwoester, *een geesel* genaamd: *de oorlog is een geesel des menschdoms*. Vollenhove heet den Admiraal de Ruiter *den geesel van Algiers*. In den bijbelstijl wordt de lasterende tong *een geesel* toegekend: *tegen den geesel der tonge sult gij verborgen wesen*.

De oorsprongelijke beteekenis zal zijn iets, dat spits toeloopt, of eindigt, waarom, in het zweed., *gisl* een straal is, *solargisl* zonnestraal.

GEESELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geeselde*, *heb gegeeseld*. Met roeden, met den geesel slaan: *de regter heeft hem openlijk, om zijne dieverij, laten geeselen*. In Noordholland bezigt men *het geeselen van de tarwe*, wanneer men de gebondene schoof, op de geeselbank, slaat, opdat de zaadkorrels uit de aren vliegen. In den stijl der dichters leest men van *geeselende winden* — van *eenen geeselenden storm*, die vele verwoestingen aanregt. Van *geeselen* is *geeselaar*, anders een *geeselbroeder*, *geeselmonnik*, die zich zelven, om boete te doen, geeselt: ook een slaaf, die anderen geeselt — *geeselbrok*, die, daaglijks, met den geesel geslagen wordt; *geeseling*, enz.

GEEST, z. n., m., *des geestes*, of *van den geest*; meerv. *geesten*. Men drukt met dit woord, in onze taal, voornamelijk, eene onligchaamlijke zelfstandigheid uit, die door verstand, oordeel en wil werkzaam is. In dien zin wordt

wordt er God, het allervolmaakſte wezen, door verſtaan: *God is een oneindige Geest.* — Schepſelen, van welken men gelooft, dat zij onbeligchaamde wezens zijn, als de Engelen; doch met bijvoeging van eene of andere eigenſchap: *hemelgeesten, goede geesten, gedienſtige geesten.* — Duivelen: *booze, verleidende, onreine geesten.* De ziel des menſchen: *de mensch is een ſchepſel, zeer ver boven de dieren verheven, alzoo hij eenen onſtoffelijken, onſterfelijken geest bezit.* Ook, wanneer dit wezen van het ligchaam afgeſcheiden is: *zijn geest waart nog om die graftomb.* De verſtorvenen: *hij verhaalt ons veel van het rijk der geesten;* het ſchimmenrijk bij de dichters genoemd. Een ſpookſel, naar de denkbeelden van het volk: *men zegt, dat, in dat huis, een geest, in het wit gekleed, verſchijnt.* Van hier *kwelgeest, poltergeest, waargeest.* — Het leven: *er is geen geest meer in hem.* De adem: *nadat hij die woorden geſproken had, gaf hij den geest — den geest uitblazen.* De vermogens der ziel, als, de gedachten: *hij laat zijnen ganſchen geest uit.* — Verſtand, oordeel, vernuft: *in dat kind ontdekte zich, zeer vroeg, een groote geest.* Iedere geestgeſteldheid van den mensch: *hij is droevig — blijde van geest.* Eene heerſchende gezindheid, een gevoelen, dat het meest in het oog loopt: *de geest der tijden — men konde, uit die geſprekken, wel dra den geest der Vergadering ontdekken.* Een perſoon, die, in een of ander vak, heerlijke vermogens bezit: *er ſtond niet eerder een aantal van goede dichters op, voor dat een groote geest, door een meesterſtuk, den algemeenen naijver ontvonkte.* — Ook wordt iemand een *geest* genoemd, die van zich zelven gelooft, meerder doorzigt, dan andere menſchen, te hebben, op welken hij, als op kleine, zwakke, *geesten* nederziet: *men telt hem onder de ſterke geesten van onze dagen.* Hierheen behoort *vrijgeest,* die voorgeeſt zich, in het ſtuk van godsdienst, van de ſlaafſche banden der vooroordeelen losgerukt te hebben. Iemand, die de voorſte in eene ſtoute onderneming is, en zich, in eenige boosheid, het meest van allen laat zien, heet *een geest*: *een oproergeest — een tuimelgeest — een wargeest — een woelgeest.* — Iemand, die onverwacht komt, en om geld maant, wordt *een kwade geest* genaamd, in den daaglijkſchen ſpreektrant: *de kwade geesten loopen hem om de deur.* Hetgeen aan de

de natuur van eenen geest, om zijne vlugheid, fijnheid, en onzigtbaarheid, zeer nabij komt, draagt bij ons ook den naam van *geest*. Dus noemen wij het vloeibare, vlugtige, werkzame wezen, dat deels door gesting ontbonden, deels ook door overhaling, uit verscheidene ligchamen, getrokken wordt, als: *wijngeest*, *vitrioolgeest*, *enz.*; van hier *geestrijk*, dat veel geest bezit. Ook het fijne, vloeibare, welks zitplaats men, in onze zenuwen, veronderstelt, en welk men voor de werkende oorzaak, of ten minste, voor het eerste en voornaamste hulpmiddel van alle beweging en gevoel aanneemt, heet *geest*: *de levensgeesten — zijne geesten waren door het vroege opstaan gansch uitgeput*. Ook wordt de voorname inhoud van een boek, of geschrift, *geest* genoemd: *hier heb ik het papier, waarnaar gij verlangdet, ik zal er u den geest van mededeelen*.

In onze taal heeft het woord *geest* nog eene geheel vreemde beduidenis, die, namelijk, van eene zandige strook lands; zoo vindt men het bij M. Stoke: *'t land op die geest — doest hadden de harde geest*. Stoke gebruikt het, in dien zin, vrouwlijk. In Noordholland wordt, nog, de zandige strook lands bij St. Pankras zoo genoemd: *toen ik door de geest liep, werd ik bezweet*. Het gebruik wil dit ook vrouwlijk houden: *hij woont in de geest van Pankras*. Dit woord is ook nog over, in de namen der dorpen, *uitgeest*, *oestgeest*. Dalijn leidt dit woord, dat in Oostfriesland *gaste*, in andere nedersaksische oorden, *göst*, *göse*, luidt, van het verouderde *göya*, *de aarde*, af, in het gr. *γη*, *γαια*. Adel. brengt het, of tot het dithmarsche *gose*, zweed. *gist*, nederf. *giist*, dat droog beteekent; of hij brengt het, met het lat. *vastus*, *woest*, tot eene bron, omdat in de middeleeuwen, *gastum* zoo wel onvruchtbaar land, als eenen braakakker te kennen gaf. Vergelijk ons nederd. *gust*, dat onvruchtbaar beteekent.

In den bijbelstijl heeft dit woord ook nog bijzondere beteekenissen. *De heilige geest*. De gaven des geestes: *God geeft hem den geest niet met mate*. De godsdienst van het nieuwe verbond: *de bediening van den geest*. De vernieuwde gezindheid des harten, door de kragt der waarheid: *het vleesch begeert tegen den geest*. Vertukking van zinnen, verbeelding: *ik zag in den geest*. Leeraars: *beproeft de geesten*. Enz.

Geest, hoogd. *Geist*, bij Kero *keist*, Isidor. *gheist*, Otfrid.

FRID. *keist*, *geist*, angelſ *gast*, nederſ. *geest*, eng. *ghost*, deen. *geist*, zweed. *gast*. — Denkelijk, dat men, met dit woord, eerst *den adem* heeft willen aanduiden, de ſterke uitblazing van de lucht, uit de long, door dezen klank nabootſende. Immers het griekſche πνευμα, gelijk ook het lat. *ſpiritus*, komt van een woord, dat ook *uitblazen* beteekent.

GEESTACHTIG, bijv. n. en bijw. Waarin veel geest is: *een geestachtig vocht*. Van hier *geestachtigheid*. Zie *achtig*.

GEESTDRIJVER, z. n., m., *des geestdrijvers*, of *van den geestdrijver*; meerv. *geestdrijvers*. Een, die voorgeeft, door den geest gedreven te worden, een dweeper. Van hier *geestdrijverij*.

GEESTELIJK, bijv. n. en bijw. Onligchaamlijk: *de ziel is een geestelijk wezen*. Godvruchtig: *dat is een regt geestelijk mensch*. — Die zich aan de regels van eene godsdienſtige orde verbonden heeft: *eene geestelijke dogter*. Zelfſtand: *de geestelijken*, kerkleeraars, voorgangers in den godsdienst: *hij behoort tot de geestelijken*. Kerkelijk: *een geestelijk gewaad* — *het geestelijke regt* — *de geestelijke goederen*. In den bijbelſtijl is *geestelijk* verlicht: *de geestelijke mensch*. Eene meerdere kennis van den godsdienst, dan anderen, bezittende: *gij, die geestelijk zijt*. Dat van den heiligen geest oorſprongelijk is: *geestelijke gaven*. Dat tot den godsdienst betrekking heeft — dat iets godsdienſtigs in zich behelst: *een geestelijk lied*. Dat opzigt heeft op het inwendige beſtaan des harten: *de wet is geestelijk*. Dat iets van den aard eens geestes heeft: *een geestelijk ligchaam*. Hetgeen op iets verhevener toepaslijk is: *geestelijke drank*. Dat met de geſteldheid van het nieuwe verbond overeenkomt: *een geestelijk offer*. Zinnebeeldig: *het geestelijke Sodoma*. De ſchrift, geheimzinnig, niet naar de letter, verklaren, noemt men: *geestelijk uitleggen*. Zie *lijk*.

GEESTELIJKHEID, z. n., vr., *der*, of *van de geestelijkheid*; zonder meerv. De geestelijken.

GEESTIG, bijv. n. en bijw., *geestiger*, *geestigst*. Die veel vernuft bezit: *een geestig ſchrijver*. Dat met ſchoone trekken van vernuft is opgeſteld: *een geestig versje* — *een geestig gezegde*. Op eene geestige wijze: *dat boek is geestig geſchreven*. Men bezigt ook een verkleinw.

gees-

geestigjes, eenigzins geestig. Van hier *geestigheid*. Zie *ig*.

GEEUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik geeuwde*, *heb gegeeuwd*. onwillig den mond opsperren: *hij doet niets*, *dan geeuwen*. Van hier *geeuwaard*, (*geeuwerd*) *geeuwer*, *geeuwing*, *geeuwster*.

Geeuwen, hoogd, *gähnen*, angelſ. *geonan*, eng. *to yawn*, zweed. *gina*, gr. *χαω*, *χάιω*, *χαινω*, arab. גוי, hebr גע.

GEFEMEL, z. n., o., *des gefemels*, of *van het gefemel*; zonder meerv. Gefutſel.

GEFLEEM, z. n., o., *des gefleems*, of *van het gefleem*; zonder meerv. De daad van fleemen. Zie *fleemen*.

GEFLONKER, z. n., o., *des geflonkers*, of *van het geflonker*; zonder meervoud. De gedurige flonkering. Zie *flonkeren*.

GEFLUIT, z. n., o., *des gefluits*, of *van het gefluit*; zonder meerv. De daad van fluiten. *Het getjilp van een musch je looft zoo pligtig zijnen ſchepper*, *als het gefluit van een goudvink*. M. L. Tijdw.

GEGEEUW, z. n., o., *des gegeeuws*, of *van het gegeeuw*; zonder meerv. Een geſtadig geeuwen.

GEGLUUR, z. n., o., *des gegluurs*, of *van het gegluur*, zonder meerv. Van *gluren*. Het gluren.

GEGOLF, z. n., o., *des gegolfs*, of *van het gegolf*; zonder meerv. Van *golven*. Het golven.

GEGOOI, z. n., o., *des gegoois*, of *van het gegooi*; zonder meerv. De daad van gooijen.

GEHAKKEL, z. n., o., *des gehakkels*, of *van het gehakkel*; zonder meerv. Het *hakkelen*, gebrekkelijk ſpreken. Zie *hakkelen*.

GEHALTE, z. n., o., *des gehaltes*, of *van het gehalte*; zonder meerv. De innerlijke waarde van het geld, ten opzigt van zijn gewigt: ook de innerlijke waarde van alle metalen:

De heete ſmeltkroes geeft aan 't goud
Zijn prijs en uitgepuurd gehalte;

zoo zong zeker Dichter. Overdr. wordt het woord ook genomen voor de waarde van andere dingen. Zoo drukt zich dezelfde Dichter uit:

De zoenprijs, *die alleen 't gehalte*
Der voldaad houdt, *meſſias dood*,
Boet voor die doodſche zielsgeſtalte.

GEHEEL, bijv. n. en bijw. Zonder ligchaamlijk gebrek. Als een zelfst. naamw. gebruikt: *daar is niets geheels in mijn vleesch*. Bybelvertal. Gansch: *het geheele jaar door*. Ongeschonden, ook zelfst.: *het huis staat nog in zijn geheel*. Zonder breuk; in de telkunst: *de regel van drieen in het geheel*. Zelfstandig wordt het ook genomen, voor den ganschen inhoud: *het geheel is grooter, dan zijn deel*. — *Het geheelal*, de schepping, anders *heelal*. — *Daar is het geheel en al*, daar hebt gij het altemaal. — *Geheel niet*, ganschlijk niet. Van hier *geheellijk*.

Geheel is van *heel*, met een voorgevoegd *ge*, en dit van het gr. ὅλος.

GEHEIM, bijv. n. en bijw. *geheimer*, *geheimst*. Bedekt: *eene geheime afspraak*. *Met iets geheim zijn*, een geheim van iets maken. *Geheim blijven*, niet ontdekt worden. *Geheim houden*: *de zaak, welke ik hem, in vertrouwen, gezegd heb, heeft hij geheim gehouden*, niet ontdekt.

GEHEIM, z. n., o., *des geheims*, of *van het geheim*; meerv. *geheimen*. Eene geheime zaak: *hij is achter het geheim*. — *Iemand een geheim betrouwen*. Dat elk niet weten mag: *hij heeft altoos geheimen* — *dat behoort tot de geheimen des huuwlijks*. Zamenst. zijn: *geheimbewaarder* — *bewaardster*, *geheimkamer*, *geheimraad* (een lid van den geheimen Raad) *geheimschrift*, *geheimschrijver*, enz.

Geheim komt af van *heimen*, bij Kil. bedekken. In het angelf. is *hamod* bedekt. Het oude eng. woord *ham* heet eene bedekte plaats, waar huizen bij elkander staan. Ons woord *heim* behoort hiertoe, gelijk het eng. *home*, eene verblijfplaats.

GEHEIMENIS, z. n., vr., *der*, of *van de geheimenis*; meerv. *geheimenissen*. Eene verborgenheid: *in deze heilrijke geheimenisse*. Monen.

GEHEMELTE, z. n., o., *des gehemeltes*, of *van het gehemelte*; meerv. *gehemelten*. Het bovenste gedeelte van binnen in den mond, ook *verhemelte* genoemd: *mijne tong kleeft aan het gehemelte, van dorst*. Het bovenste deel van eene bedstede: *het gehemelte mijner bedstede was met liefdebeeldjes beschilderd*. Van *hemel*, om de wulftachtige gedaänte.

GEHENGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gehengde, heb gehengd*. Gedogen, toelaten:

Was

Wat is een reeks van honderd jaren,
Waartoe 't niet een uit duizend brengt?
Een zelfstrijd, die geen rust gehengt.
Het welk d'Alziende niet bestiert, gehengt en ziet. L. BAKE.

GEHEUGEN, z. n., o., *des geheugens*, of *van het geheugen*; het meerv. is niet in gebruik. Het vermogen, om zich de zaken, met bewustheid, te herinneren: *een goed — gelukkig — scherp geheugen. — Ik heb mijn geheugen nog.* Herinnering: *ik heb van die geschiedenis geen geheugen meer. — Boven des menschen geheugen.*

GEHEUGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geheugde, heb geheugd.* In het geheugen houden: *help mij dat geheugen.* Het wordt meest, als een onpers. werkw., gebruikt: *het geheugt mij.* Voor *geheugen* zegt men ook *heugen.* Van hier *geheugenis.*

GEHINNIK, z. n., o., *des gehinniks*, of *van het gehinnik*; zonder meerv. Het natuurlijke geluid der paarden, welk men door dit woord nabootst. Zie *hinniken.*

GEHOEKT, bijv. n. en bijw. Dat hoeken heeft: *een gehoekte steen.* Met eenen hoek, of haak, verzien: *een gehoekte vischhengel.*

GEHOETEL, z. n., o., *des gehoetels*, of *van het gehoetel*; zonder meerv. Het getalm, gefutsel; ook gebeuzel. *Hoetelen* is bij KIL. *inartificialiter se gerere, ignaviter agere: frivola agere, sordida agere.*

GEHOMMEL, Zie *gedommel.*

GEHOOR, z. n., o., *des gehoors*, of *van het gehoor*; zonder meerv. Een der vijf zinnen. *Die oude man is nog scherp van gehoor. — Hard van gehoor zijn. Ik heb mijn gehoor verloren.* Het fijne gevoel, om over de klanken, in de toonkunst, wel te oordeelen: *gij hebt geen goed gehoor.* De toegang tot voorname personen: *de koning heeft den buitenlandschen gezanten, heden, een gunstig gehoor verleend.* Aandachtige opmerkzaamheid: *zult gij aan die wetten, die enkel uw welzijn bedoelen — aan mijne vermaningen geen gehoor geven? — Hij geeft den duivel gehoor*, hij laat zich door eenen ondeugd verleiden. Eindelijk wordt het voor eene hoorende meenigte genomen: *er was, heden, een schoon gehoor bij dien leeraar — ik ben ook onder zijn gehoor geweest.* Van hier *gehoorig, gehoorplaats, gehoorzaal.*

GEHOORZAAM, bijv. naamw. en bijw., *gehoorzamer, gehoorzaamst.* Gezeglijk, onderworpen: *die we-*

duw heeft gehoorzame kinderen. — *Men moet aan God meer gehoorzaam zijn, dan aan de menschen.* — *Den ouderen gehoorzaam.* Ook eene uitdrukking van wellevendheid: *ik ben uw gehoorzaamste dienaar.* Zie *zaam.*

GEHOORZAAMHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gehoorzaamheid*; zonder meerv. De bereidwilligheid en vaardigheid, om zijn gedrag, naar de bevelen van anderen, interigten: *wederspannige onderdanen tot gehoorzaamheid brengen.* — *Eene blinde gehoorzaamheid.* Onderwerping: *hij heeft al dat land, onder zijne gehoorzaamheid, gebragt.* Zie *heid.*

GEHOORZAMEN, onz. w., vereischende den derden naamval, gelijkvl. *Ik gehoorzaamde, heb gehoorzaamd.* Gehoorzaam zijn: *gehoorzaam uwen vrienden, die u het goede voorhouden.* Zich laten leiden: *de driften moeten der rede gehoorzamen.* — *Het paard gehoorzaamt aan den teugel.*

GEHUGT, z. n., o., *des gehugts*, of *van het gehugt*; meerv. *gehugten.* Eigenlijk, een drommel huizen, op eene hoogte aangelegd. Daar dit woord waarschijnlijk van *hoog* komt, waarmede het hoogd. *Hügel*, een heuvel, overeenstemt, is de spelling met eene *ch*, *gehucht*, aftekeuren.

GEHUIL, z. n., o., *des gehuils*, of *van het gehuil*; zonder meerv. Het schreijende geluid van een kind: ook van wolven en andere dieren — van nachtvogels — van winden gebruikelijk. Het huilen.

GEHUISD, bijv. naamw. en bijw. Die ergens een huis heeft. *Hij is, daar, slecht gehuisd* — *ruim, naauw gehuisd zijn.* Ook het verl. deelw. van het werkw. *huizen*: *de kat, heeft, in die kas, slecht gehuisd* — *de vijand heeft, in dat land, niet fraai gehuisd*, huisgehouden, alles verwoest.

GEHUNKER, z. n., o., *des gehunkers*, of *van het gehunker*; zonder meerv. De gedurige hunkering. Zie *hunkeren.*

GEHUPPEL, z. n, o., *des gehuppels*, of *van het gehuppel*; zonder meerv. Het dartele gespring van eenig mensch, of dier. Zie *huppelen.*

GEJAAG, z. n. o., *des gejaags*, of *van het gejaag*; zonder meerv. De daad van *jagen*, zoo als *het gejagt* van *jagten.*

GEJAMMER, z. n., o., *des gejammers*, of *van het gejam-*

jammer; zonder meerv. Eene gestadige jammering. Zie *jammeren*.

GEJANGEL, zie *gejank*.

GEJANK, z. n., o., *des gejanks*, of *van het gejank*; zonder meerv. Ook *gejangel*. Het gekrijt van geslagene of gebetene honden, enz. OUD. heeft ook *getjenk*. zie *janken*.

GEIBLOK, z. n., o., *des geibloks*, of *van het geiblok*; meerv. *geiblokken*. Een blok, welk men in het opgeijen van de zeilen gebruikt.

GEIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geide, heb gegeid*. Scheepswoord, gewoonlijk met het voorzetsel *op*, *opgeijen*, van de zeilen. In de zeesteden van Nederduitschland beteekent het zoo veel als trekken.

GEIL, bijv. n. en bijw., *geiler*, *geilst*. Eigenlijk beteekent het vet, ten opzigt van het vleesch van dieren, wanneer hetzelve, door zijne vettigheid, eene walging veroorzaakt. Van hier, dat men, in het gemeene leven, zegt: *dat spek is geil*. Ook wordt het voor eene deugdelijkheid, in sommige spijzen, gehouden: *geile toter*. Van hier, wanneer de aarde eene overvloedige bemesting heeft, heet zij *geil*: *ik heb die tarw in eenen geilen akker gezaaid*. — *Een geile grond* — *een geile hof*. De gewassen ook, wanneer zij te veel voedsel, uit den grond, trekken, en daardoor schielijk groeijen, zonder veel vrucht te geven, maar meest in het lot en blad schieten, worden *geil* genoemd: *die boomen staan te geil*. — *Het graan staat geil*. Eindelijk, eene gesteldheid des gemoeds, die haren grond, voor het naaste, in eene overvloedige voeding en koestering van het ligchaam heeft; eene gesteldheid, waardoor men eene hevige prikkeling tot bijslaap gewaarwordt, en die prikkeling zoekt gaande te houden: *eene geile hoer* — *een geil wijf* — *geile gedachten*. Van dieren, die eene groote drift, in het voortelen van hun geslacht, toonen, gebruikt men het ook: *de bok is een geil dier*. Van hier *geilheid*. OUL. werd het ook zelfstandig gebezigd: *hij is een vuile geil*.

De oorsprong dezes woords is duister. ADELUNG meent, dat het van *geel* afstamt, nederf. *gäl*, omdat het meeste vet eene geelachtige kleur heeft; en vet, dat geil is, nog meer in het gele valt. חלב is vet, γαλα gele melk, en bij de oudste galliers was *galba* vet. Men brengt het ook tot het gr. γαλιᾶν, *ontuchtig zijn*.

GEINSTER, z. n., m., *des geinsters*, of *van den geinster*; meerv. *geinsters*. Eene glimmende vonk. Het woord geraakt, bijna, geheel uit het gebruik. M. L. Tijdw. bezigt het:

De Heer, met zuchtjes in den schik,
Met flaauwe geinsters, pas aan 't glimmen.

Bij Kil. is *gheijnster*, *ghenster*, *scintilla*, *favilla*. Het is zeer denkelijk, dat het, met *glinster*, *glinsteren*, *glans* enz. eenen oorsprong heeft.

GEJOK, z. n., o., *des gejoks*, of *van het gejok*; zonder meerv. Boert, gescherts. Van *jokken*.

GEIT, z. n., vr., *der*, of *van de geit*; meerv. *geiten*. Het wijfje van eenen bok. Verkleinw. *geitje*. Zamenst: *steengeit* — *geitenbaard*, *geitenhaar*, *geitenmelk* enz.
Geit hoogd. *Geisze*, bij Willeram. *Geizzo*, angelf. *gat*, zweed. *get*, deen. *geed*, turk. *geitzi*, bij de nieuwe Gr. *γιδα*, hebr. עז, gr. *αιξ*, lat. *ægis*; eng. *goat*. In het hebr. is er ook גדי.

GEITOUW, z. n., o., *des geitouws*, of *van het geitouw*; meerv. *geitouwen*. Van *gei*, *geijen* en *touw*. Een touw, waarmede men het zeil aan de ra haalt.

GEJUICH, z. n., o., *des gejuichs*, of *van het gejuich*; zonder meerv. De daadlijke juichtoon. *De Vorst werd, met groot gejuich, in de hoofdstad ontvangen.* Zie *juichen*.

GEJUWEELD, bijv. n. en bijw., van *juweel*. Met juweelen versierd: *het aardrijk scheen om mij alleenig gejuweelt*. Dullaert. *Wat was zij gejuweeld!*

GEK, bijv. n. en bijw., *gekker*, *gekst*. Ook z. n., m., *des geks*, of *van den gek*; meerv. *gekken*. Van zijn verstand beroofd: *die man is gek*. Hoogmoedig, verwaand; in de dagelijksche taal: *gij zijt een regte gek*. Verkeerd: *dat is een gek stuk — foei! dat is gek*. Een kluchtenvertooner, een poetsemaker: *hij speelt voor gek op den schouwburg*. — *Den gek met iemand steken — met iemand den gek scheren — gekscheren met iemand*, iemand foppen. Een draaikap op eenen schoorsteen, met eene of andere beeldtenis, heet ook een *gek*. Een spel, elders onder de kinderen gebruikelijk, wanneer zij met knikkers, in huisjes met cijferletters geteekend, naar de hoogste oogen rollen, draagt insgelijks dien naam. De knie, of mik, van eene pomp wordt van sommigen ook *de gek* genoemd. Het verkleinw. van het zelfstandige *gek* is *gekje*; vrouwl: *gekkin*, verkleinw. *gekkinnetje*. Van hier *gekheid*, *gekkelijk*, *gekkenhuis*, *gekskap*.

GE-

GEKAKEL, z. n., o., *des gekakels*, of *van het gekakel*; zonder meerv. *Het gekakel eener broedsche hen.* — Ook het gesnap. Zie *kakelen.*

GEKAL, z. n., o., *des gekals*, of *van het gekal*; zonder meerv. Het bedrijf van *kallen.*

GEKAMD, bijv. n. en bijw. Die eene kam heeft. *Hij ziet zoo rood, als een gekamde haan*; spreekwoord, van oploopende menschen gebruikelijk. *Gekamd* is ook het verled. deelw. van *kammen: gekamde wol.*

GEKAST, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *kassen.* In eene kas gezet, vooral bij de Dichters gebruikelijk, van gezette diamanten en andere edelgesteenten: *een diamant in goud gekast.*

GEKEF, z. n., o., *des gekefs*, of *van het gekef*; zonder meerv. Het gebas van kleine hondjes. Zie *keffen.*

GEKERM, z. n., o., *des gekerms*, of *van het gekerm*; zonder meerv. De daadlijke aanhoudende kerming. Zie *kermen.*

GEKIJF, z. n., o., *des gekijfs*, of *van het gekijf*; zonder meerv. *Dat men minder ghekijfs in de kerk zoude vernemen.* H. DE GR. Zie *kijven.*

GEKIJK, z. n., o., *des gekijks*, of *van het gekijk*; zonder meerv. De daad van *kijken.*

GEKIR, *gekor*, z. n., o., *des gekirs*, of *van het gekir*; zonder meerv. De klagende toon der tortelduiven. Het *kirren.*

GEKITTEL, z. n., o., *des gekittels*, of *van het gekittel*; zonder meerv. Aanhoudende kitteling. Zie *kittelen.*

GEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gekte, heb gegekt.* Schertsen, spotten. *Met iemand gekken.* — *Nu zonder gekken!* in ernst gesproken! Van hier *gekker*, *gekkernij.*

GEKLAG, z. n., o., *des geklags*, of *van het geklag*; zonder meerv. De daad van *klagen.*

GEKLANK, z. n., o., *des geklanks*, of *van het geklank*; zonder meerv. Geluid: *het geklank der trompetten.*

GEKLAP, z. n., o., *des geklaps*, of *van het geklap*; zonder meerv. Het gesnap: *dat is een ijdel geklap.* Het toeslaan eener deur enz: *ik kan, des nachts, van dat geklap niet slapen.* Het geknap eener zweep, — het geluid, dat vogels met hunne wieken maken, enz., benoemt men ook zoo. Zie nog ander gebruik in *klappen.*

GEKLAPPER, z. n., o., *des geklappers*, of *van het geklapper*; zonder meerv. Het klapperen, zijnde het voorddur. werkw. van *klappen*. Van de wieken der vogelen — van eene deur, enz.

GEKLATER, z. n., o., *des geklaters*, of *van het geklater*; zonder meerv. De klatering: *het geklater des donders*. Zie *klateren*.

GEKLEP, z. n., o., *des gekleps*, of *van het geklep*; zonder meerv. Het geluid der kleine klokken: ook als men den klepel flechts aan de eene zijde laat vallen. Voords het geluid van ojevaars. Zie *kleppen*.

GEKLETS, z. n., o., *van het geklets*; zonder meerv. Zie *kletfen*.

GEKLETTER, zie *geklater*.

GEKLIKKLAK, z. n., o., *des geklikklaks*, of *van het geklikklak*; zonder meerv. Een woord, uitgevonden om den flag der wapenen tegen elkander, en op het harnas, het fchild en den helm, nateboetfen. Vondel gebruikt het: *'t geklickklack van het harnas.*

GEKLINK, z. n., o., *des geklinks*, of *van het geklink*; zonder meerv. Het geluid van fchelle klokjes — van glazen, enz. Zie *klinken*.

GEKLOK, z. n., o., *des gekloks*, of *van het geklok*; zonder meerv. Het nagebootfte geluid eener hen, die kiekens heeft. Van *klokken*.

GEKLOP, z. n., o., *des geklops*, of *van het geklop*; zonder meerv. De daad van *kloppen*.

GEKLOTS, z. n., o., *van het geklots*; zonder meerv. Bons: *ik werd, door het hevige geklots der baren tegen het fchip, wakker*. Zie *klotfen*.

GEKNARS, *gekners*, z. n., o., *van het geknars*; zonder meerv. Zamenftell.: *tandengeknars*. Zie *knarfen*, *knerfen*.

GEKNOR, z. n., o., *des geknors*, of *van het geknor*; zonder meerv. Het gedurige knorren. Zie *knorren*.

GEKOOK, zie *kookfel*.

GEKOR, anders *gekir*.

GEKOUT, z. n., o., *des gekouts*, of *van het gekout*; zonder meerv. Geftadige praat. Zie *kouten*.

GEKRAAI, z. n., o., *des gekraais*, of *van het gekraai*; zonder meerv. Zamenftell.: *hanengekraai*. Zie *kraaijen*.

GEKRAAK, z. n., o., *des gekraaks*, of *van het gekraak*; zon-

zonder meerv. Gedruisch, geraas. VOND. zegt ook *gekrak*. Zie *kraken*.

GEKRAS, z. n., o.; *van het gekras*; zonder meerv. Het geluid eener raaf. Zie *krassen*.

GEKRIEL, z. n., o., *des gekriels*, of *van het gekriel*; zonder meerv. Gewemel. *Ik kon, van al dat gekriel des volks, niet bepaald zien*. Zie *krielen*.

GEKRIJSCH, z. n., o., *van het gekrijsch*; zonder meerv. De daad van *krijschen*. Zie dit woord.

GEKRIJT, z. n., o., *des gekrijts*; of *van het gekrijt*; zonder meerv. Geween. Zie *krijten*.

GEKRIKKRAK, z. n., o., *des gekrikkraks*, of *van het gekrikkrak*; zonder meerv. Van *krikkrakken*, kraken. *Het gekrikkrak van den mast*. Klanknabootsend woord.

GEKRIOEL, z. n., o., *des gekrioels*, of *van het gekrioel*; zonder meerv. Het *krioelen*.

GEKRISTEND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Een woord, door de Dichters gevormd, zoo veel als, in den echten vorm eens kristens gegoten:

Maar 't volste vloeit voor u die troost,
Gekristende Evangelikinders. M. L. TYDW.

Daarvoor gebruikt die zelfde Dichter *gekerstend*:

Trojaan, gekerstend, op zijn Pliniaansch beschreven.

KILIAAN heeft *kersten*, voor *kristen*.

GEKSCHEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik gekscheerde, heb gegekscheerd*. Zie *gek*.

GEKUCH, z. n., o., *des gekuchs*, of *van het gekuch*; zonder meerv. Gedurige kugching. Zie *kugchen*.

GEKUISCHT, verl. deelw. van het verouderde werkw. *kuischen*, bij KIL. *zuiveren*, *reinigen*. Men gebruikt het gewoonlijk, om een zweemsel van reinheid, eene gemaakte vertooning van dezelve, daardoor, uittedrukken:

Voor 't uiterlijk gekuist van erge zeden. M. L. TYDW.

GEKWAAK, z. n., o., *des gekwaaks*, of *van het gekwaak*; zonder meerv. Hetzelfde als *gekweek*. Zie *kwaken*.

GEKWAK, z. n., o., *des gekwaks*, of *van het gekwak*; zonder meerv. Een gedurig kwakken. Zie *kwakken*.

GEKWEEK, z. n., o., *des gekweeks*, of *van het gekweek*; zonder meerv. Klanknabootsend woord, beteekenende het geluid der Eenden. In eene ruimere betee-

ke-

kenis, van menschen, gebabbel, gekakel, gekijf: *houdt op met dat gekweek.* Zie *kweeken.*

GEKWEEL, z. n., o., *des gekweels*, of *van het gekweel*; zonder meerv. Het treurige gezang van kleine vogelen. Zie *kwelen.*

GEKWEL, z. n., o., *des gekwels*, of *van het gekwel*; zonder meerv. Eene gestadige kwelling. Zie *kwellen.*

GEKWIJL, z. n., o., *des gekwijls*, of *van het gekwijl*; zonder meerv. Een gestadig kwijlen. Zie *kwijlen.*

GEKWIJN, z. n., o., *des gekwijns*, of *van het gekwijn*; zonder meerv. Eene gestadige kwijning. Zie *kwijnen.*

GELAARSD, bijv. n. en bijw. Die laarzen aanheeft: *hij is gelaarsd en gespoord. Iemand een vat wijns gelaarsd en gespoord vereeren*, spreekw., iemand dien wijn schenken, zonder iets voor vracht of belasting te laten betalen.

GELAAT, z. n., o., *des gelaats*, of *van het gelaat*; zonder meerv. Eigenlijk de glans van des menschen aangezigt, wanneer, door eene frissche gezondheid, het vel op het voorhoofd glimt, de wangen lieffelijk blozen, en de oogen aanminnig tintelen; of wanneer inwendige tevredenheid op het geheele gezigt geschilderd staat. Hierom wordt het woord *aangezigt*, vooral in den bijbelstijl, er somtijds bijgedaan: *het gelaat huns aangezichts.* Wijders drukt het uit het wezen eens menschen, en men zegt: *een blijd — een droevig gelaat — een treurig, bedrukt, koel gelaat. — Zij heeft nog een jeugdig gelaat. — Iemand met een koel gelaat ontvangen. — Haar gelaat veranderde.* Oneigenlijk wordt het ook aan andere dingen toegeschreven, als: *het gelaat des aardrijks*, de uitwendige fraaije vertooning, welke de schoone natuur, door hare verscheidenheid van werken, overal op den aardbodem, aan het gezigt oplevert. Zamenstell.: *gelaatkenner, gelaatkunde*; de kunde, om iemands bestaan, uit het gelaat, optemaken.

Er is te veel gelijkheid tusschen *gelaat* en *glad*, dan dat men beide woorden niet, uit eenen stam, zoude mogen afleiden; te meer, omdat men, oudtijds, ook *glaat* spelde, zoo als Kil. nog heeft. Het is waar, dat men, dan, eene *d* moeste gebruiken, en *gelaad* spellen: doch het gebruik wil, hier, eene *t*, gelijk wij uit het werkw. *gelaten* weten, en M. Stoke reeds schreef: *met sinen ghelate — met also vreseliken ghelate.*

GELACH, z. n., o., *des gelachs*, of *van het gelach*; zonder meerv. De daad van *lagchen*.

GELAG, z. n., o., *des gelags*, of *van het gelag*; meerv. *gelagen*. Drinkgelag, verteerde kosten in eene herberg: *hoe veel is het gelag? Teeken het gelag eens op. Het gelag is reeds betaald. Iemand vrij gelag geven. Gelagen zetten*, eene kroeg houden. — *Het gelag betalen*, in den gemeenen spreektrant, er voor opdraaijen, de straf voor anderen dragen. — *Dat is een hard gelag voor hem*, dat is eene harde zaak voor hem, hij zal aan die zaak veel verdriet hebben.

Gelag en *gelach* zijn wel te onderscheiden: het eene is van *lagchen*, het andere van *leggen*, *inleggen*.

GELANG, z. n., o., van het oude werkw. *gelingen*, voor gebeuren, uitvallen, gelukken, alleen gebruikelijk met het voorzetf. *naar*: *naar gelang der omstandigheden*, naarmate die zich toe dragen.

GELASTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gelastte, heb gelast*. Hetzelfde als *lasten*, bevelen, met het voorgevoegde *ge*. *Iemand iets gelasten*; alwaar de zaak in den *vierden*, en de persoon in den *derden* naamval staat.

GELATEN, wederk. werkw., ongelijkvl. *Ik geliet mij, heb mij gelaten*. Eigenlijk, de trekken van het wezen anders vertoonen, dan het hart inwendig gesteld is. *Ik geliet mij, als of ik gaan wilde*, ik hield mij zoo, ik veinsde zulks. *Zich vreemd gelaten*, eene bijbelsche spreekwijs.

GELATEN, bijv. n. en bijw. *gelatener*, *gelatenst*. Bezadigd, een die zich zelven bezit, zoo dat hij de inwendige smert, over tegenspoeden, niet te zeer in de houding van zijn ligchaam, of in de droefheid der gelaatstrekken vertoont: *het is de kragt van den godsdienst alleen, die hem, in al die rampen, zoo gelaten doet zijn*. Van hier *gelatenheid*.

GELD, z. n., o., *des gelds*, of *van het geld*; meerv. *gelden*, als men meerdere soorten bedoelt. Gemunt metaal, in zoo ver het de waarde der dingen, in den handel, bepaalt. *Goudgeld, zilvergeld, kopergeld*. Wij kennen ook *papierengeld*. *Slecht geld, goed geld, gangbaar geld, ligt geld, valsch geld, afgezet geld, grof geld*, in onderscheiding van *klein geld*. *Geld slaan*, munten — *zijn geld uitzetten, zijn geld beleggen*. — *Mijn geld staat uit*, op renten. — *Tot geld*, ook *te gel-*

gelde, *maken*, verkoopen. *Goed geld naar kwaad geld gooijen*, spreekw., ter bekoming van iets, dat reeds half verloren is, nog meer wagen. Figuurlijk, rijkdom, vermogen: *die menschen hebben veel geld. Het is zelden goed als kinderen weten, dat de ouders geld bezitten.* Verkleinwoord, *geldje*: *zijn geldje is op.* Zamenstell.: *armengeld, bankgeld, bodengeld, bruggeld, haardstedengeld, hoofdgeld, hoorngeld, marktgeld, paalgeld, paardgeld, pontgeld, poortgeld, schoolgeld, tolgeld, veergeld, waaggeld, weggeld*, enz. — *Geldbeurs, geldbank, geldeloos, geldgierig, geldgierigheid, geldkas, geldkist, geldmiddel, geldzucht, geldzuchtig, geldzuchtigheid*, enz.

GELDEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik gold, heb gegolden.* Kosten, waardig zijn: *het koren geldt, thands, weinig — dat huis kan niet veel gelden — het gold maar duizend gulden — wat geldt de boter?* Ook in eene verdere beteekenis: *dat geldt hem zijn leven*, waarvoor men anders, *kosten* gebruikt, hij moet het met zijn leven betalen. Eene zedenlijke waarde hebben: *hij bezat eene geregtigheid, die voor God geldt. — De meeste stemmen gelden.* Kragt, of gezag hebben: *uw bewijs geldt hier niet, — de bedreigingen der ouders gelden dikwijls weinig bij de kinderen. — Dat wil ik niet laten gelden — dat geldt niet.* Betreffen: *zoo meenigmaal de spreker van dronkaards gewaagde, gold het mij. Dat verwijt geldt alle menschen*, niet *allen menschen*, omdat hier de vierde naamval vereischt wordt, naardien het, in dezen zin, eene figuur der eerste beteekenis is, waar de prijs den vierden naamval uitmaakte.

Gelden, hoogd. *gelten*, nederf. *gelden*, *gellen*, deen. *giälde*, ijsl. *gilda*, zweed. *gälla*. WACHTER gist, dat het, met het lat. *valere*, uit eenen oorsprong, herkomt. ADELUNG vindt beider bron in het hebr. חיל, sterkte, meenigte, rijkdom, waarmede het gr. *ειλη* en *ιλη* veel overeenkomst heeft; en waarvan het *geld*, misschien, ook afstamt.

GELDIG, bijv. n. en bijw. *geldiger*, *geldigst*. Die veel geld heeft: *die vrek pot alles op, en daardoor wordt hij zoo geldig.* Doch in dezen zin wordt het niet veel gebezigd. Dat veel geld kost: *de koeijen waren, heden, geldig — de boter was nog al geldig.*

GELEDEN, bijv. naamw. en bijw., van het verouderde *lijden* gaan, doorgaan; waarvan *glijden*. Voorbijgegaan: *het is*

is pas een uur geleden, dat ik het drankje ingenomen heb. — Het is niet lang geleden.

GELEDEN, is ook een verled. deelw. van *lijden*, verdragen.

GELEERD, bijv. n. en bijw., zijnde eigenlijk het verled. deelw. van *leeren*. *Geleerder*, *geleerdst*. Iemand, die veel weet: *dat is een geleerd man. — Dat boek is geleerd*, op eene geleerde wijs, *geschreven*; ook *geleerdelijk*. Van hier *geleerdheid*. Zelfst.: *een geleerde*. Zamenstell.: *godgeleerde*, *regtsgeleerde*, *schoolgeleerde*, *schriftgeleerde*, *wetgeleerde*, enz.

GELEGEN, verl. deelw. van *liggen*. *Ik heb op eene bank gelegen. — Mijne vrouw heeft in de kraam gelegen. — Gelegen zijn*, liggen: *Leeuwaarden is in Friesland gelegen. Er is aan die zaak veel gelegen.* Zie *aangelegen*. *Hoe is de zaak hier gelegen*, hoe staat het met dezelve? *Gelegen*, behoorlijk: *ik heb geenen gelegenen tijd, om aan u te schrijven. Gelegen komen*, schikken: *wanneer komt het u gelegen, mij een bezoek te geven?* Zie *liggen*.

GELEGENHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gelegenheid*; meerv. *gelegenheden*. Ligging: *de gelegenheid der plaatsen*. Bekwame tijd: *zoodra ik gelegenheid zal hebben, zal ik u den brief overzenden. — Eene goede gelegenheid. — Gelegenheid maakt den dief.* Omstandigheid: *het is, naar de gelegenheid zich zal voordoen.* — Staat, gesteldheid: *volgends de gelegenheid der zaak.* — Eene geschiktheid van woning, om iets te verkoopen: *hij heeft, daar, eene schoone gelegenheid — eene fraaije gelegenheid.*

GELEIDE, (*gelei*), z. n., o., *des geleides*, of *van het geleide*; zonder meerv. De daad van vergezelling, vergezelschapping, veilige bewaring: *onder het goet geleide der godinnen.* VONDEL. *Hij ging onder het geleide van al de krijgsknechten. Iemand vrij geleide geven.* Het gezelschap, welk iemand vergezelt: *hij had ook N. N. onder zijn geleide.* Vrijheid om te vertrekken: *de Vader gaf haar vrolijck het gelei.* VOND. Zamenstell.: *geleibrief*, *geleigeest*, *geleigelden*.

GELEIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geleidde, heb geleid.* Vergezelschappen: *iemand naar huis geleiden.* Beveiligen: *dat God u geleide! Een lijk geleiden*, helpen begraven. Van hier *geleider*, *geleiding*, *geleidsman*.

GE-

GELEIDELIJK, bijv. naamw. en bijw., *geleidelijker*, *geleidelijkst*. Naar orde: *een geleidelijk voorstel* — *eene leerrede geleidelijk uitspreken*.

GELEL, z. n., o., *des gelels*, of *van het gelel*; zonder meerv. Het lellen, veel en luid praten, babbelen, en daardoor geraas maken. Zie *lellen*.

GELID, z. n., o., *des gelids*, of *van het gelid*; meerv. *gelederen*, van het verouderde *geled*. Zamenvoeging van de beenderen: *mijne hand is uit het gelid*, waarvoor men meest het *lid* zegt. Eene rij van geslotene soldaten: *de kogel nam drie man uit het gelid weg*. *Het voorste* — *het achterste gelid*. — *Sluit* — *open de gelederen*. *De vijand brak door de gelederen heen*. Zamenstell.: *gelidknoop*, *gelidwervel*, *gelidsluiter*, de soldaat, die het achterste gelid sluit.

GELIEVEN, z. n., manl., zonder eenv. Men gebruikt dit woord van twee, die in het huuwlijk zullen treden, of die pas getrouwd zijn: *twee gelieven*.

GELIEVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik geliefde*, *heb geliefd*. Behagen: *zijne vrouw gelieven*; met den derden naamval. Onpersoonlijk, bevallen, believen: *indien het u zal gelieven*. HOOFT heeft het zelfstandige *gelieste*, voor behagen, welbehagen: *was het hun gelieste*.

GELIJK, bijv. n., bijw. en voegw. Bijvoegl. *gelijker*, *zeer gelijk*. Van hetzelfde wezen, dezelfde omstandigheid en gesteldheid: *zij zijn in ondeugden elkander gelijk*. — *Wij hebben gelijke straf ontvangen*. — *Niemand is aan God gelijk*. — Dat het tegengestelde van krom is: *in dat bosch heeft men zeer lange en gelijke lanen*. Welks oppervlakte effen is: *ik viel mijnen arm, op den gelijken grond, in stukken*. *Een gelijke weg*. Van ééne hoogte: *de schaal is niet gelijk*. Zelfstandig gebruikt, van het onz. geslacht, voor *regt*: *gij hebt gelijk*. — *Iemand in het gelijk stellen*. — *Iemand gelijk geven*. — *In het gelijk breijen*, op elke naald gelijke steken brengen, uitscheiden met breijen. — *Gelijk met gelijk vergelden*.

Bijwoord, effen: *snijd het brood gelijk*. Regt: *houd den draad gelijk*. Van dezelfde dikte: *het garen is niet gelijk gesponnen*, er zijn dunne steden in. Glad: *eene plank gelijk schaven*. Tevens, te zamen: *veel werk tegelijk doen*. — *Wij kwamen daar tegelijk*. — *Wij speelden gelijk op*, wij wonnen noch verloren. — Aanstonds, in den vertrouwlijken spreektrant: *hij komt zoo ge-*

gelijks in navolging van het hoogd. Voegwoord, als: *zij is schoon, gelijk de godin der liefde.* — *Het viel zoo uit, gelijk ik gedacht had.* Men voegt er ook *als* bij: *gelijk als ik dacht, viel het uit.* *Van gelijken* is ook gebruikelijk, voor desgelijks. — Van *gelijk* maakt men ook *gelijkelijk*, tevens, met malkander. — Voords is hiervan *gelijkheid.* Zamenstell: *gelijkaardig, gelijkaardigheid, gelijkerhand,* (allen te zamen) *gelijkerwijs,* een voegwoord, *gelijkjarig, gelijkluidend, gelijkmatig, gelijkslachtig, gelijkstaltig, gelijkvormig, gelijkvormigheid,* enz. Vollenh. bezigt ook *gelijkmoedig: in voor- en tegenspoed gelijkmoedig en dankbaar.*

Gelijk, hoogd. *gleich,* Kero *kalihho,* Isidor. *kilihho,* Otfrid. *gileicho,* Notk. *gelich,* Tatiaan *gilich,* deen. *lige,* eng. *like,* Ulphil. *leiks,* zweed. *lik,* ijsl. *likr.*

GELIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik geleek, heb geleken.* Gelijk zijn: *dat veulen gelijkt zijne moeder.* — *Zij gelijken naar elkander. Zij gelijken elkander, als twee droppelen waters* — *zij gelijken elkander op en uit,* hetwelk men, gewoonlijk, *op eenen duit,* doch verkeerd, uitspreekt. Gelijk schijnen: *hij gelijkt wel eenen Jood* — *dat gelijkt wel olie.* Ook wordt het als bedrijvend gebezigd, in den zin van vergelijken: *bij wien zal ik u best gelijken?* L. Bake. Doch hiervoor zegt men thands *vergelijken.* Oul. beteekende het behagen, waarom wij nog zeggen *dat gelijkt mij,* d. i. dat behaagt mij.

GELIJKENIS, z. n., vr., *der,* of *van de gelijkenis;* meerv. *gelijkenissen.* Een gelijkend beeld: *dit is mijns vaders gelijkenis.* Meest, echter, beteekent het een zinnebeeld: *door gelijkenissen spreken.* Een ophelderend voorbeeld: *ik zal het u, met eene gelijkenis, aan het verstand brengen.* — *Bij gelijkenis.* Zie *nis.*

GELLETJE, z. n., o., *des gelletjes,* of *van het gelletje;* meerv. *gelletjes.* Een in de gemeenzame verkeering gebruikelijk woord, in de beteekenis van gekkernij: *voor een gelletje loopen* — *iemand tot een gelletje maken.* Misschien komt het af van *galmen,* hoogd. *gällen,* een geluid geven.

GELLIG, bijv. n. en bijw., *gelliger, gelligst.* Een woord in de veehoederij gebruikelijk. *Een gellig schaap, eene*

ne gallige koe; die, door te groote vochtigheid, verderf in de gal krijgen; anders *gallig*.

GELOEI, z. n., o., *des geloeis*, of *van het geloei*; zonder meerv. Het natuurlijke geluid der runderen. Zie *loeijen*.

GELOFTE, z. n., vr., *der*, of *van de gelofte*; meerv. *geloften*. Eene vrijwillige verbindtenis van zich zelven; eene belofte aan God. *Zijne geloften volbrengen, betalen — breken, niet nakomen.* — *Eene gelofte van vrijwillige armoede doen.*

GELOL, z. n., o., *des gelols*, of *van het gelol*; zonder meerv. Het geluid van katten en katers; ook een vervelend gezang: want *lollen* heette, oudtijds, ook *numeros, non verba canere*, zoo als Kil. het verklaart: *hoor dat gelol eens — houd met uw gelol toch op.* Zie *lollen*.

GELOOF, z. n., o., *des geloofs*, of *van het geloof*; het meerv. *gelooven* komt, in sommige gevallen, schoon alleen in de dagelijksche taal, voor. De toestand des gemoeds, wanneer men iets, op toereikende gronden, voor waarheid houdt: *ik sla geen geloof aan spooksels.* — *Die zaak verdient bij mij geen geloof. Ik geef u geloof.* — Een naam van wel te betalen: *ik heb het, op geloof, gekocht.* De waarheid van den kristelijken godsdienst: *gezond in het geloof — afvallen van het geloof — het geloof verkondigen.* Trouw: *barmhartigheid, geloof.* Bybelvert. Van hier neemt dit woord, weder, nieuwe beteekenissen aan. De geloofsleus der Apostelen, de twaalf artikelen des geloofs: *vele ouders laten hunne kinderen het geloof bidden.* Een zamenstel van godsdienstige waarheden, naar menschlijke begrippen: *het roomsche geloof.* — *Hij sterft voor zijn geloof. Ieder wenscht, in zijn geloof zalig te worden.* In dien zin laat het ook, in de dagelijksche taal, een meerv. getal toe. In de godgeleerdheid heeft dit woord nog vele onderscheidene beteekenissen. Zamenstell.: *geloofsgenoot, geloofsleus, geloofsstuk, geloofwaardig, geloofwaardigheid.*

GELOOFBAAR, bijv. n. en bijw., *geloofbarer* (*geloofbaarder*), *geloofbaarst*. Iemand, die geloof verdient. *Ik ken hem, als een geloofbaar mensch.* Van *geloof*, en *baar*. Van hier *geloofbaarheid*. Zie *baar*.

GELOOFLIJK (*geloofelijk*), bijv. n. en bijw., *geloofelijker*, *geloofelijkst*. Iets, dat ons geloof vereischt. *Dit is*

is eene ongelooflijke zaak. Van hier *gelooflijkheid.* Zie *lijk.*

GELOOP, z. n., o., *des geloops*, of *van het geloop*; zonder meerv. Eene gestadige looping. Zie *loopen.*

GELOOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik geloofde, heb geloofd.* Iemands getuigenis, op goede gronden, voor waar houden: *iemand gelooven — ik geloof die verhalen*, of *aan die verhalen weinig.* Iets, op goede gronden, voor waarachtig aannemen: *men gelooft de godlijkheid der heilige schrift.* — Zich op iemand geloovig verlaten; in den bijbelschen stijl: *in God — in Kristus gelooven.* Denken; in het gemeene leven: *ik geloof, dat het een uur is. — Hij moet er aan gelooven*, zegt men van iemand, in den vertrouwlijken spreektrant, wanneer hij zekere zaak niet ontgaan kan.

Gelooven, in vele oorden van Nederland *looven*, hoogd. *glauben*, Isidor. *chilauban*, Otfrid. *giloubon*, Ker. *kilauban*, moesogot. *gelaubjen*, angelf. *gelyfan*, *geleavan*, eng. *to believe.* Adelung brengt het tot het oude woord *laf*, *lob*, *laub*, de hand, waaruit *looven* en *loven* ontstaan zullen zijn, die zoowel *met eenen handklap beloven*, en, daarna, *beloven* in het algemeen, beteekenden, als ook *zulk eene belofte aannemen*, en, verder, eene stelling *voor waar houden*, *gelooven*, te kennen gaven.

GELOOVIG, bijv. n. en bijw., *geloovigér*, *geloovigst.* Die het regte geloof belijdt. *Dat is eene geloovige vrouw.* Ook als een zelfstand. naamw. *De geloovigen te Rome.* In de godgeleerdheid heeft dit woord nog andere beteekenissen. Van hier *geloovigheid*, waarvoor *ligtgeloovigheid* meest in gebruik is. Zie *ig.*

GELT, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Dit woord zal, eigenlijk, onvruchtbaar aanduiden. Eene koe, die niet dragtig is, welke men anders eene *guste* koe noemt, wordt, in sommige oorden van ons Vaderland, *eene gelte* koe geheten; of, naar de uitspraak der Noordhollanderen, *gelde* koe. Ook hoort men, daar, zeggen van de zaadhuisjes der bloemen: *zij zijn gelt*, wanneer de bloemzaden onvruchtbaar zijn. In onze taal is ook nog gebruikelijk *een geltvarken*, een ongesneden mannetje, een zwijn; *een gelte snoek*, een hommerd, het mannetje. Bij Kil. is *gelte* een zelfst. naamw., *sus castrata*, eene gelubde zeug; ook eene maat van vocht,

 een

een groote beker, welken hij, elders, *taecke*, *stoop*, noemt, *Gelt*, hoogd. *gelt*. In het deens. is *gold*, zweed. *gall* boheem. *galowa*, onvruchtbaar, ijsl. *argalli*, dierte in leeftogt. Adel. leidt het af van *galle*, dat in IJsl. mangel, gebrek beduidt. Van dit woord is een werkw. *gelten*, bij Kil. nog overig, voor lubben, in het hoogd. *geltzen*, deen. *gilde*, zweed. *gälla*, eng. *to geld*. Misschien behoort γαλλος, *gallus*, een ontmande priester van de heidensche godin Cybele, hier ook heen. Hooft heeft *gegelte koe*.

GELUI, z. n., o., *des geluis*, of *van het gelui*; zonder meerv. Het aantrekken van klokken; van *luijen*, voor *luiden*.

GELUID, z. n., o., *des geluids*, of *van het geluid*; meerv. *geluiden*, als er van verscheidene soorten gesproken wordt. Geklank: *het geluid der stem* — *des winds* — *eener bazuin*. *Geluid geven* — *slaan*. *Ik kan, van verkoudheid, geen geluid meer geven*. Geschreeuw: *welk een naar geluid was dat!* Zamenstell.: *spraakgeluid*, *tegengeluid*, *trompetgeluid*, *geluidbreker*, een houtje, hetwelk men in sommige blaasspeeltuigen steekt, om het geluid te verminderen. Zie *luiden*.

GELUK, z. n., o., *des geluks*, of *van het geluk*; zonder meerv. De fortuin: *het geluk werd, door de ouden, godsdienstig vereerd*. Onzekere uitkomst: *die schipper doet een reisje op geluk*. *Bij geluk*. Goede uitslag: *gij hebt met uwe ondernemingen, telkens, geluk*. Voorspoed: *ik wensch u, in uwen begonnenen echt, geluk*. *Geluk er mede!* in de dagelijksche taal gebruikelijk, wanneer men iets gekocht, of ontvangen heeft, enz. *Het is uw geluk*, het is zoo veel te beter voor u. *Het is meer geluk, dan wijsheid*, niet zoo zeer uw overleg, als wel eene gevallige uitkomst is daarvan de oorzaak. Van hier *gelukkig*, *gelukkiglijk*. Zamenstell.: *gelukwensch*, *gelukwenschen*, *gelukwensching*.

GELUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Gelukte*, *is gelukt*. Wel uitvallen; met den derden naamval. *Die onderneming, hoe gevaarlijk ook in den eersten opslag, is hem echter gelukt*. Gebeuren: *het gelukt allen menschen niet, uit eenen behoeftigen stand, tot eenen aanzienlijken kring, te geraken*. Zie *lukken*.

GELUKZALIG, bijv. n. en bijw., *gelukzaliger*, *gelukzaligst*. Voor-

Voorspoedig: *iemand een gelukzalig nieuwjaar wenschen.* Zalig: *de arme, die God vreest, is waarlijk gelukzalig, onder al zijnen druk. De gelukzaligen in den hemel.* Van hier *gelukzaligheid.* Zie *zalig.*

GELUSTEN, onpers. w., gelijkvl. *Het gelustte, het heeft gelust.* Hetzelfde als *lusten*, behagen; met eenen derden naamval. *Al, wat mij gelust, bezit ik. — Zoo het u gelust*, indien het u believt.

GEMAAKT, verl. deelw., van *maken.* Voltooid: *een gemaakt kleed. Wel gemaakt*, schoon: *dat is een wel gemaakt mansperfoon.* Geveinsd: *zij vertoonde eene gemaakte droefheid.* Gedwongen, onnatuurlijk: *eene gemaakte houding. — Dat staat gemaakt. — Eene gemaakte mouw*, een voorwendsel, in de gemeenzame verkeering. In den zin van gedwongen, onnatuurlijk, duldt het ook trappen van vergrooting. Van hier *gemaaktheid: hij doet het zonder kunst, of gemaaktheid.*

GEMAAL, z. n., m. en vr., *des gemaals*, of *van den gemaal*, — *der*, of *van de gemaal*; meerv. *gemaals*, alhoewel dit weinig in gebruik is. Een man, of eene vrouw van eenen verhevenen rang, door den band des huuwlijks verbonden; in eenen fraaijen stijl gebruikelijk. *De vorstin omhelsde haren gemaal, op eene teedere wijs.* Voor eene vrouw gebruikt het VONDEL, die Juno *Godt Jupiters gemael* noemt. Bij DECKER zegt de vrouw van Herodes: *om mij, uwe eegemael enz.* Thands zegt men, meest *gemalin.*

Gemaal, hoogd. *Gemahl*, WILLERAM. *gemahela*, eene bruid, NOTK. *gemalu*, hetzelfde, *maheltag*, een hoogtijd, eene bruiloft, *mahalen*, trouwen. ADEL. leidt het van *maken*, hoogd. *machen*, af, omdat bij TATIAN. *gimahhu* eene ondertrouwde, en bij de Angelf. *gemaecca* eene echtgenoot te kennen geeft, hetwelk, in sommige oorden van Duitschland, *gemächt* wordt uitgesproken. *Maken*, nu, beduidde oudtijds ook *vereenigen.* Zoo zoude, dan, de *l* niet tot den wortel des woords, maar tot den uitgang behooren, voor *gemakel*, *gemahel*, *gemael*, *gemaal.* Waarschijnlijker wordt het gebragt tot *malen*, *mellen*, vereenigen, huwelijken, waarvan de Hoogduitschers nog hebben *Mählschatz*, huwelijksgoed, en *vermählen*, verloven. In Braband was, van ouds, bekend *malen*, *malenspel*, onder de kinderen, waarin twee, bij twee zich zoeken te paren.

GEMAAL, z. n., o., *des gemaals*, of *van het gemaal*; zonder meerv. Alles, wat gemalen wordt. *De belasting op het gemaal*. Ook voor de belasting zelve: *het kantoor van het gemaal*. In de lage ſtraattaal is *gemaal* ook een vervelend, lastig gedruisch: *wat zal dat gemaal? Gemaal* had, oudtijds, ook de beteekenis van eene ſchilderij; van *malen*, ſchilderen.

GEMAAUW, z. n., o., *des gemaauws*, of *van het gemaauw*; zonder meerv. Een klanknabootſend woord, om het geluid van katten uittedrukken. Zie *maauwen*.

GEMACHT, z. n., o., *des gemachts*, of *van het gemacht*; zonder meerv. De teeldeelen; vooral der mannen. *Hij heeft een ongemak aan zijn gemacht*. Men gebruikt dit woord alleen in den vertrouwlijken omgang. Zamenſtell.: *gemachtbeen*, *ſchaambeen*. Sommigen brengen het tot *maken*, hoogd. *machen*, voor vereenigen. Men zoude, om de zachtheid en weekheid, het woord *mak*, *meek* bij de Engelſ., dat zacht beteekende, mede in aanmerking kunnen nemen.

GEMAK, z., n., o., *des gemaks*, of *van het gemak*; meerv. *gemakken*. Rust; *als men, langs dien postweg, rijdt, zal men weinig gemak, in de herbergen, vinden*. Nederzitting: *neem uw gemak* — *houd uw gemak*. Geſchikte gelegenheid: *ik zal dat boek, op mijn gemak, doorlezen*. Genoegzame tijd: *betaal dat op uw gemak*. — *Al met gemak!* zoetjes! Ook noemt men gerijflijke vertrekken in een huis *gemakken*; en in het gemeen, is, een *gemak* elke woonkamer. Wijders heet een *gemak*, de plaats, waarmen het verteerde overſchot der ſpijs van zich doet: *hij zit op het gemak*. Ook *een heimelijk gemak*. Bij KIL. is *een heimelijk gemak* ook *waerdrubbe*, in het eng. *wardrobe*, dat eene kleedkamer is (fr. *garderobe*).

Eenigen leiden dit woord van *maken* af: doch, naar den aard der taal, zoude men, dan, *het gemaak* moeten ſpreken en ſchrijven. Beter is de afleiding van *mak*, bij ons, ſchoon eenigzins in eenen anderen zin, nog in gebruik. Het woord heet, eigenlijk, week, zacht op het gevoel. Bij de Nederſakſ. is *mack*, tam, vreedzaam, zachtmoedig, eng. *meek*, ijsl. *mjuk*. *Gemach* is in Opperduitschl. vrede, rust, eene bekwame verblijfplaats.

GEMAKKELIJK, bijv. n. en bijw., *gemakkelijker*, *gemak-*

makkelijkst. Waarvan men zich met gemak bedienen kan. *Een gemakkelijke wagen, een gemakkelijk bed — paard*, enz. Iemand, die op gemak gesteld is: *gij zijt al vrij gemakkelijk.* Toegevend: *hij is gemakkelijk van omgang.* Ligt om te doen: *gij gewent u aan eenen gemakkelijken arbeid.* — *Ik kan dat gemakkelijk op*; in den dagelijkschen stijl, voor: ik zal mij met die spijs niet overladen. — *Hij zal daar niet gemakkelijk afkomen*, het zal hem veel moeite, geld, enz. kosten, daar aftekomen. Van hier *gemakkelijkheid.* Zie *lijk.*

GEMAL, z. n., o., *des gemals*, of *van het gemal*; zonder meerv. Gedartel. Zie *mallen.*

GEMALIN, z. n., vr., *der*, of *van de gemalin*; meerv. *gemalinnen.* Zie *gemaal.*

GEMANIERD, bijv. n. en bijw., *gemanierder*, *gemanierdst.* Wel opgevoed. *Eene gemanierde dogter.* — Een onduitsch woord, van het fr. *maniere*, waarvan ons woord *manier*, dat reeds zijn burgerregt schijnt verkregen te hebben. Van hier *gemanierdheid.* In eenen deftigen stijl zijn die woorden niet goed te keuren.

GEMATIGD, verl. deelw. van *matigen.* Dat niet te veel van het eene, noch van het andere, heeft. *De gematigde luchtstreek*, het land, tusschen de keerkringen en de spilkringen. — *Een gematigd man*, die door wijsheid, zich zelven in voorkomende gelegenheden bezit. — *Gematigde gramschap*, enz. Van hier *gematigheid.* Zie *matigen.*

GEMBER, z. n., vr., *der* of *van de gember*; zonder meerv. Zeker gewas in Indie, welks wortel van eenen welriekenden geur en scherpen smaak is: *met witte gember.* ANTON. Het gebruik verkiest thands *gember*, schoon *gengber* meer aan den oorsprong van dit woord beandwoort, als van het gr. *γιγγιβερι*, *ζιγγιβερι*, *gingiber*, *zingiber*, afkomstig.

GEMEEN, bijv. n. en bijw., *gemeener*, *gemeenst.* Waaraan allen, of velen, deel hebben. *De menschen hebben het sterven met elkander gemeen.* Waarvan allen, zonder onderscheid, zich bedienen mogen: *mijn huis staat aan den gemeenen weg.* Dat aan een bepaald getal behoort: *de koeijen loopen op de gemeene weide.* Dat tusschen beiden instaat, en aan beiden behoort: *een gemeene muur.* In meenigte voorhanden: *de zeeuwsche rijksdalers zijn,*

 thands,

thands, *zeer gemeen*. Openbaar: *ik heb zijne dwalingen, door de drukpers gemeen gemaakt*. Gewoon: *het is een gemeen zeggen*. Altevertrouwlijk: *hij maakt zich met zijne dienstboden te gemeen*. — *Ik vrees, dat die jongeling zich met die vrouw wat al te gemeen zal maken*; in de dagelijksche taal. Slecht, gering: *om zijne armoede moet hij zich met een gemeen huis behelpen*. — *Hij schrijft eene gemeene hand*. Ondeugend: *dat is een gemeene karel*. — *Hij heeft het, maar zeer gemeen laten liggen*; in den vertrouwlijken spreektrant. Het tegendeel van de aanzienlijken en rijke beambten: *de gemeene man zelfs spreekt er van*. *Het gemeene volk* is of de gemeente, of de volkshef. Een *gemeen soldaat*, in tegenstelling van eenen officier. Onrein naar de wet; doch alleen in den Bijbelstijl: *het gene God gereinigt heeft, en zult gij niet gemeijn maken*. *In het gemeen* — *dat behoort ons in het gemeen*, de eene zoo wel, als de andere, heeft er regt op. — *Ik heb het in het gemeen gezegd*, zonder iemand bepaald te bedoelen. — *men zegt in het gemeen*, gewoonlijk. *Gemeen* wordt ook zelfstandig gebruikt, onzijdig; *des gemeens*, of *van het gemeen*; zonder meervoud, voor het volk, de gemeente, bijzonder ongeleerden, en onaanzienlijken: *hij is op de tong van het gemeen*. Van hier *gemeenlijk*.

Gemeen, hoogd. *gemein*, Isidor. *chimein*, Otfrid. *gimein*, Notk. *kemein*, angelf. *gemaene*, *maene*, nederf. *meen*, *mein*, waarmede ons *meente* overeenkomt, deen. *gemeen*, zweed. *men*. Bij de Eng. is *main* het geheel. Zeker behoort het lat. *communis*, van *cum* en *munis*, hierheen, waarvan het eng. *common*, het fr. *commun*, het ital. *comune*, het spaanf. *comun* afkomen.

GEMEENEBEST, z. n., o., *van het gemeenebest*; meerv. *gemeenebesten*. Het algemeene belang: *niemand liet zijne stem voor het gemeenebest hooren*, niemand bekreunde zich aan den staat; doch in dien zin is het verkiesselijker hetzelve, als twee woorden, te spellen: *het gemeene best*. Doch *een gemeenebest* is een land van eenen bijzonderen regeringsvorm, waar het volk de oppermagt, door zijne vertegenwoordigers, uitoefent. In dien zin heeft het ook een meervoudig getal, niet in den eersten: *hij overwon twee gemeenebesten*. Van *gemeen* en *best*. Zie *best*.

GEMEENSCHAP, z. n., vr., *der*, of *van de gemeenschap*;

schap; meerv. *gemeenschappen*, schoon in enkele gevallen alleen gebruikelijk. De staat, waarin weinigen, of velen, iets gemeens hebben: *zij waren in gemeenschap van goederen getrouwd*. Overeenkomst: *de nijvere arbeidzaamheid kan, met vuige traagheid, geene gemeenschap hebben*. Vriendschappelijke verkeering: *zij houden gemeenschap met elkander*. Eene gezindte, vergadering: *de roomsche gemeenschap*; in dezen zin duldt het een meerv., als men meer vergaderingen van afzonderlijke gemeenten op het oog heeft. In de laatste eeuw heeft men, uit het hoogd., het bijv. naamw. *gemeenschappelijk*, ontleend: *een gemeenschappelijke arbeid*. Zie *schap*.

GEMEENSMAN, z. n., m., *des gemeensmans*, of *van den gemeensman*; meerv. *gemeensmannen*, ook *gemeenslieden*. Een voorstander des volks, in een gemeenebest.

GEMEENTE, z. n., vr., *der*, of *van de gemeente*; meerv. *gemeenten*. De burgers: *hij liet de gemeente van de stad oproepen*. Eene kerkvergadering: *hij predikte voor eene talrijke gemeente*. Allen die tot eene gezindte, op eene plaats, behooren: *hij is leeraar van de doopsgezinde gemeente*. Het gansche kristendom, in den bijbelstijl: *Christus is het hoofd der gemeente*. Eene gemeene weide: *de beesten loopen op de*, of *in de gemeente*. Hiervoor zegt men, in Drent, in Gelderland en elders: de *meente* — *eene koe op de meente doen*.

GEMEENZAAM, bijv. n. en bijw., *gemeenzamer*, *gemeenzaamst*. Vriendelijk: *hij stelt zich, bij zijne minderen, altijd gemeenzaam aan*. Nederig: *dat is een gemeenzaam heer*. — *Met iemand gemeenzaam omgaan* — *verkeeren*. Van hier *gemeenzaamlijk*. Zie *zaam*.

GEMELIJK, bijv. n. en bijw., *gemelijker*, *gemelijkst*. Moeilijk, gestoord, eigenzinnig, ongemakkelijk. Bij Kil. *ghemelick*, *ghemmelick*. *Dat is een gemelijk man* — *gemelijk zijn* — *worden* — *gemelijk maken*. Van hier *gemelijkheid*. Zie *lijk*.

GEMERGD, bijv. n. en bijw. Dat merg heeft. Zie *merg*.

GEMERKT, verl. deelw. van *merken*. Ook een voegw. naardien: *gemerkt dit zoo is*. Zie *merken*.

GEMET, z. n., o., *des gemets*, of *van het gemet*; meerv. *gemeten*. Eene zekere maat lands: *een gemet lands*. Van *meten*.

GEMETSEL, z. n., o., *des gemetsels*, of *van het gemetsel*; zonder meerv. Eene aanhoudende metseling; ook metselwerk. Zie *metselen*.

GEMIJMER, z. n., o., *des gemijmers*, of *van het gemijmer*; zonder meerv. Eene gestadige mijmering. Zie *mijmeren*.

GEMIJTERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Die eenen mijter draagt: *een gemijterd hoofd*. Zie *mijter*.

GEMOED, z. n., o., *des gemoeds*, of *van het gemoed*; meerv. *gemoederen*. De ziel des menschen, ten opzigt van de begeerte en neiging des wils: *een nederig — bevreesd — verwijfd gemoed. Iemands gemoed ophitsen. Zoodra hij de zaak, uit dat oogpunt, beschouwde, kwam zijn gemoed tot bedaren.* Het verstand: *wat baat het mij, over die zaak, met hem te handelen, zoo lang zijn gemoed met zulke vooroordeelen bezet is?* Het geweten: *hij heeft mij nooit iets, tegen zijn gemoed, opgedrongen. Den zondaar in het gemoed treffen.* Licht en pligt: *ik heb in gemoede gehandeld* — Het meerv. getal wordt dikwerf voor den geheelen mensch genomen: *de hoogmoed bekruipt niet zelden de beste en edelste gemoederen. De gemoederen waren verdeeld.* Als bijvoegl. wordt het gebruikt in de spreekwijs: *hij is wel gemoed*, weltevrede.

Gemoed, hoogd. *Gemüth*, opperzwab. *gemuat*, silesf. *gemütte*, nederf. *gemöth*, deens. *gemijt*, angelf. *gemijnd*, eng. *mind*, KERO en OTFRID. *thaz muat*. Zie verder op *moed*.

GEMOEDELIJK, bijv. naamw. en bijw., *gemoedelijker*, *gemoedelijkst*. Iemand, die met zijn gemoed te rade gaat: ook het gene opzigt heeft op den inwendigen toestand der ziele: *ik heb gemoedelijk met hem gesproken*. Zie *lijk*.

GEMOEDIG, bijv. n. en bijw., *gemoediger*, *gemoedigst*. Vreedzaam, zachtmoedig. *Hij laat zich gemoedig behandelen.* Die naar zijn geweten te werk gaat: *een gemoedig mensch*; hiervoor spreekt en schrijft men verkeerd *gemoedigd*, hetwelk van het werkw. *moedigen* afkomt, en eenen geheel anderen zin heeft, zoo veel als *aangemoedigd*: *de koning, hierdoor gemoedigd zijnde, herstelde* enz. Bij KILIAAN vindt men ook *ghemoedigh leder*, dat zacht en buigzaam is, waarvoor men, in de gemeenzame verkeering, ook *gemoeg* zegt. Zie *ig*.

GE-

GEMOET, z. n., niet anders gebruikelijk, dan in de spreekwijs: *iemand te gemoet gaan*, — *te gemoet komen*, ontmoeten. Van hier de spreekwijs: *kom mijne zwakheden te gemoet*, schik u eenigzins naar dezelven. — Men *komt* iemand *te gemoet*, ook dan, wanneer men hem eenig geld, van eene verschuldigde som, laat aftrekken. Oudtijds was *gemoeten* voor ontmoeten, eng. *to meet*, ook in gebruik: *gij, die, malkanderen gemoet met bruilofts karren*. VOND.

GEMOETEN, zie *gemoet*.

GEMOFFEL, z. n., o., *des gemoffels*, of *van het gemoffel*; zonder meerv. De daad van moffelen. Zie *moffelen*.

GEMOMPEL, z. n., o., *des gemompels*, of *van het gemompel*. De mompeling. Zie *mompelen*.

GEMOR, z. n., o., *des gemors*, of *van het gemor*; zonder meerv. De daad van morren. Zie *morren*.

GEMORS, z. n., o., *van het gemors*; zonder meerv. Eene gedurige morsing. Zie *morsen*.

GEMUIT, z. n., o., *des gemuits*, of *van het gemuit*; zonder meerv. Muiterij. Zie *muiten*.

GEMURMEL, z. n., o., *des gemurmels*, of *van het gemurmel*; zonder meerv. Geruisch, inzonderheid van eene beek, het murmelen. Ook de verwarring en verscheidenheid der redenering van het volk: *ende daar was veel gemurmels van hem onder de schare*. BYBELVERT.

GENAAM, zie *aangenaam*.

GENADE, z. n., vr., *der*, of *van de genade*. Zonder meerv. De onverdiende neiging, waardoor de meerdere aan den minderen weldaden bewijst. *Door Gods genade*. — *wij, door Gods genade*, enz. een gewone titel der Grooten. — *Ik sta, bij dien vorst, in genade*. — *Des konings genade verliezen*. Vergeving, barmhartigheid: *de regter bewees den veroordeelden genade*. Gunst, goeddadigheid: *de koning bewees hun eene zonderlinge genade*. — *Zij lieten het schip, op genade, drijven* — aan de gunstige Voorzienigheid hetzelve overlatende. — *De stad gaf zich, op genade, over*, in hope, van door den overwinnaar niet alte streng behandeld te worden. — In de dagelijksche taal zegt men: *hij leeft van genadebrood*, hij moet verwachten, wat men hem gunne. — Het domme bijgeloof noemde ook geestelij-

lijke vorsten *genade: uwe genade geve mij dat*; gelijk ook de kruipende laagheid koningen en andere vorsten, en Landheeren den vleinaam van *genade* schonk. In de taal van den Bijbel heeft het woord *genade* onderscheidene beteekenissen. Zie hier eenigen. De Goedheid van God, voor zoo ver die in de zending van J. Christus blijkbaar is. *Uijt genade zijt gij salig geworden.* De leer van het nieuwe verbond: *laat ons de genade vast houden!* Toegenegenheid: *zij hadden genade bij het gantsche volck.* Aangename nuttigheid: *op dat sij genade geve dien, diese hooren.* Zamenst: *genadebrief*, *genadebrood*, *genaderijk*, vol genade.

Genade, hoogd. *Gnade*, Kero *gnada*, Otfrid. *ginada*, Willeram. *gnada*, zwab. *genaude*, deen. *naade*, zweed. *nad.* Het stamt misschien af van *na*, *nader*, *naderen*, *neden*, *beneden*, *neigen.* In Duitschl. sprak men oudtijds: *die sonne geht zu Gnaden*, de zon gaat naar beneden, gaat onder.

GENADIG, bijv. n. en bijw., *genadiger*, *genadigst.* Barmhartig. *Iemand genadig behandelen. Gij zijt er genadig afgekomen*, men heeft u zacht behandeld. Van hier *genadiglijk*; ook *genadelijk.* Zie *ig.*

GENAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik genaakte*, *ben genaakt.* Naderen: *het schip konde*, *wegens de hevige branding*, *het strand niet genaken.* — *Tot God genaken*, Hem godsdienstig vereeren. Men gebruikt dit werkwoord met en zonder voorzetsel: *de vijand genaakte de stad* — *tot het dorp* — *aan de muren* — *voor de poort.* Het wordt ook geheel alleen gebruikt: *och! dat die tijd eens genake!* — Het niet zamengestelde *naken* is ook gebruikelijk. Zie dit woord. Van hier *genaakbaar*, het welk men genaken kan.

GENANT, z. n., m. en vr. *des genants*, of *van den genant* — *der*, of *van de genant*; meerv. *genanten.* Het manlijke geslacht is meest in gebruik. In de dagelijksche taal bezigt men dit woord, vooral in Noordholland, van bekende vrienden, die denzelfden doopnaam voeren: *goeden dag*, *genant!* — Het is, misschien, verbasterd uit *genaam*, welk woord van Kiliaan, door *cognominis*, *ὁμωνυμος*, een, die denzelfden naam draagt, wordt overgezet. Of misschien behoort het tot het hoogd. *nennen*, noemen.

GE-

GENEBD, bijv. n. en bijw., van *neb*, eenen langen spitsen bek hebbende. Zie *neb*.

GENEGEN, verl. deelw. van *nijgen*; *toen hij inkwam, heeft zij diep genegen*. Ook wordt het als een bijv. naamw., met trappen van vergrooting, gebruikt, beteekenende gunstig: *mijn vriend heeft, thands, met de daad betoond, dat hij mij genegen was*. Die eenen natuurlijken trek naar een ding heeft: *hij is genegener, of meer genegen, tot ledigheid, dan tot noeste vlijt*. Van hier *genegenheid*; in de beide beteekenissen.

GENEIGD, verl. deelw. van *neigen*. Men gebruikt dit woord niet, als *genegen*, voor gunstig; maar in de tweede beteekenis, voor over gebogen: *hij is tot het kwaad geneigd*. Zie *neigen*.

GENERAAL, z. n., m., *des generaals*, of *van den generaal*; meerv. *generaals*. Een hoofd van krijgslieden, veldoverste: ook de opperste van eene geestelijke orde. Van hier het *generaalschap*. Het stamt af van het lat. *generalis*, *algemeen*, dat in de middeleeuwen beteekende iemand, die, onder zijne soort, de hoogste waarde had.

GENEREN (*zich*) wederk. w., gelijkvl. *Ik geneerde mij, heb mij geneerd*. Den kost winnen: *hij geneert zich, met bier te verkoopen*. — Zich zuinig behelpen: *hij geneert zich met droog brood*. Het enkelvoudige *nähren*, voeden, is bij de Duitschers overig; en wij hebben het woord *nering*. Voor *generen* is *erneren* in gebruik geweest: *die zich met ambaghten wisten te erneren*. Hooft.

GENET, z. n., o., *des genets*, of *van het genet*; meerv. *genetten*. Eene kleine soort van spaansche paarden, zeer vlug ter been. Bij Kil. *ghennette*, *jannette*. *Het paart, dat met briesfen het spaansch genet uittart*. Vondel.

GENEUGLIJK, bijv. n. en bijw., *geneuglijker*, *geneuglijkst*. Vermakelijk: *eene geneuglijke plaats*. Vrolijk: *een geneuglijk mensch*. Van hier *geneuglijkheid*. Zie *lijk*.

GENEUGTE, z. n., vr., *der*, of *van de geneugte*; meerv. *geneugten*. Vermaak: *hij kent de geneugten dezes levens*. Sommigen spellen het meerv. met eene *s*, *geneugtens*, als, onder anderen, M. L. Tijdw. *geneugtens, die uw staat naar lijf en ziel volmaaken*. Dit is niet natevolgen.

GENEVER, zie *jenever*.

GENEZEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik genas, ik heb* en *ben genezen.* Bedr. met *hebben.* Heelen: *eene wonde genezen. Iemand van eene ziekte genezen.* Overdragt. *Iemand van eene dwaling genezen.* In den ſtijl des bijbels, heet het iemands ganſchen toeſtand herſtellen: *ende ſij bekeert worden, en de ick haar geneſe.*

Onzijd., met *zijn. De beenwonde geneest reeds.* — *De zieke zal weldra genezen.* Van hier *genezing, geneesbaar,* waarvoor meest *geneeslijk* gebruikt wordt. Zamenſt.: *geneesdrank, geneesheer, geneeskunst, geneesmeester, geneesmiddel,* enz.

Hoogd. *geneſen,* bij Ulphil. *ganiſan, nasgan,* Notk. *generien,* Otfrid. *neran,* angelſ. *nerian,* zweed. *naera.* (De *r* is hier, door verwisſeling, voor de *s.*)

GENGBER, zie *gember.*

GENIES, z. n., o., *van het genies;* zonder meerv. De herhaalde niezing. Zie *niezen.*

GENIETEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik genoot, heb genoten.* De bezitting, het genot van iets hebben. *Hij geniet eene volkomene gezondheid.* — *Ik heb veel vriendſchap van haar genoten. Van de armen genieten,* door de armbezorgers iets, ter onderſteuning, ontvangen. Gebruiken: *ik zal, dezen middag, ſpijs noch drank genieten.* Van hier *genieter, genieting.*

Genieten, hoogd. *genieszen,* Otfr. *geniazan, ginuzzan, niazan, niezan,* zwab. *niazan,* nederſ. *neten, geneten,* angelſ. *notian, nijttian,* deenſ. *nijde,* zweed. *njuta,* Ulphil. *niutan, ganiutan.* Daar, in vele noordſche talen, de *n* ſlechts eene loutere uitademing door den neus zijnde, een voorvoegſel is, meent Ihre, dat het lat. *uti* hiertoe ook behoort.

GENOEG, bijw. Zoo veel men van noode heeft: *ik heb genoeg gegeten,* waarvoor men ook, vertrouwlijk, zegt: *ik heb genoeg.* — *Dit zij genoeg,* ik zal er niet meer van zeggen. — *Ik heb er hem genoeg van gezegd.* — *Vrienden genoeg, ware er maar trouw genoeg!* Men plaatst bij dit bijw. ook wel den tweeden naamval: *hij heeft gelds genoeg.* Zamenſtell.: *genoegdoen, genoegdoening,* in de godgeleerdheid.

Genoeg, in ſommige oorden van Nederland, *noeg, nog,* nederſ. *noog,* deen. *nok,* zweed. *nog,* hoogd. *gnug, genug,* Otfr. *ginuag, ginuht,* Ulphil. *ganoh,* angelſ. *genog, genoch,* eng. *nug, enow, enoug.*

GE-

GENOEGEN, z. n., o., *des genoegens*, of *van het genoegen*; meerv. *genoegens*. Voldoening: *ik zocht hem, genoegen te geven. — Ik heb mijn genoegen*; in de dagelijksche taal, voor: ik heb genoeg gegeten, of gedronken. Vermaak: *welke genoegens verschaft niet de aangename lente voor eene gevoelige ziel!* Behagen: *ik heb geen genoegen in die plaats — ik schep geen genoegen in Amsteldam*. *Genoegen nemen in iets*, zich iets laten welgevallen.

GENOEGEN (*zich*), wederk. w., gelijkvl. *Ik genoegde mij, heb mij genoegd*. Tevrede zijn: *ik zal er mij mede genoegen. — Iemand genoegen* is ook gebruikelijk. In beide gevallen is *vergenoegen* het meest, in zwang.

GENOEGLIJK, bijv. n. en bijw., *genoeglijker, genoeglijkst*. Dat ongemeen het gevoel streelt: *dat is genoeglijk! — Een genoeglijk bed in den kouden winter*. Aangenaam, vermakelijk: *hoe genoeglijk rolt het leven des gerusten landmans heen!* Poot. Van hier *genoeglijkheid*. Zie *lijk*.

GENOEGZAAM, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Genoeg, toereikende: *ik heb een genoegzaam getal boomen, op die plaats, laten planten. — Die man is genoegzaam gewaarschouwd*. Bijkans geheel: *de spijs was genoegzaam bedorven*. Van hier *genoegzaamheid*. Zie *zaam*.

GENOMEN, verl. deelw. van *nemen*. Het wordt ook als een voegwoord gebruikt, in den zin van verondersteld: *genomen het ware anders*, of, *dat het anders ware*.

GENOOT, z. n., m. en vr., *des genoots*, of *van den genoot — der*, of *van de genoot*; meerv. *genoten*. Iemand, die met eenen anderen iets geniet, een medgezel, eene medgezellin. Het is, meest, in zamenstelling gebruikelijk: *ambtgenoot, bedgenoot, eedgenoot, echtgenoot, geloofsgenoot, speelgenoot*, ook *speelnoot, stadgenoot*, enz. Sommigen spellen in het meerv. *genooten* met eene scherplange *oo*; dan, daar het woord van *genieten*, waarvan *genot*, afstamt, en dus veranderlijke klinkers heeft, is de spelling met eene zacht-lange *o*, *genoten*, verkieslijker; behalve dat zij ook door de algemeene uitspraak voorgestaan wordt.

GENOOTSCHAP, z. n., o., *des genootschaps*, of *van het genootschap*; meerv. *genootschappen*. Voor eene vergadering van genoten zou dit woord, eigenlijk, van het

het vrouwlijke geslacht zijn; doch het gebruik neemt het onzijd.: *het genootschap zal afvuren* — *het haagsche genootschap is vergaderd.* VONDEL en anderen bezigen de zamengestelde *kerkgenootschap*, *feestgenootschap*, enz., vrouwlijk, voor het ligchaam der *kerkgenoten*, *feestgenoten*, enz. Ondertusschen is dit woord altoos onzijdig, zonder een meervoudig getal, wanneer het de vereeniging, de zaak zelve, den stand der genoten aanduidt. Zie *schap.* Zie ook A. KLUIT, op HOOGSTR., bij de woorden *bondgenootschap*, *priesterschap.*

GENOT, z. n., o., *des genots*, of *van het genot*; zonder meerv. De genieting: *het genot van de vermakelijkheden dezer wereld is voor den mensch, meenigmaal, een verblindend lokaas.* — *Het genot der menschen*, wanneer de menschen iets genieten — *het genot van den rijkdom*, wanneer de rijkdom genoten wordt; niet: *des rijkdoms.* Zie INL. bl. 25. Voordeel: *wat voor genôt heeft de vrek van al zijn wroeten?* — Vruchtgebruik: *ik heb van die landerijen, zoo lang ik leef, het genot*, waarvoor OUDAEN *genotgebruik* (*usus fructus*) bezigt.

GENUTTIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik genuttigde, heb genuttigd.* Meestal in de gemeenzame verkeering gebruikelijk voor eten en drinken: *ik heb, van middag, niet veel genuttigd. Genuttight 't geen het voor zich vint.* CAMPH.

GEOOGD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met oogen verzien. Zie *oog.*

GEOORD, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Die eenigzins lang van ooren is.

GEPAARD, bijv. naamw. en bijw., zijnde eigenlijk het verleden deelw. van *paren.*

GEPAARLD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Als paarlen gemaakt, dat naar paarlen gelijkt, en met paarlen versierd is. Zie *paarle.*

GEPEESD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met pezen verzien. *Uw' altijd knagende gewisſ', diemet haer' roede, taei gepeest, staeg slaet*, enz. DECKER.

GEPEINS, z. n., o., *van het gepeins*; meerv. *gepeinzen.* Eene stille, diepe overweging van eene zaak: *hij zit in gepeins.* Voor de, in afgetrokkene aandacht, overdachte zaak zelve: *uwe zwaarmoedige gepeinzen zijn oorzaak, dat gij het bijzijn uwer vrienden gedurig mijdt.*

De

De vlamers zeggen *gepeis*, van *peizen*, voor *peinzen*. Zie *peinzen*.

GEPEUPEL, z. n., o., *des gepeupels*, of *van het gepeupel*; zonder meerv. Het gemeene volk: *een dom gepeupel, dat gaet recht of kreupel*. VONDEL. Van het fr. *peuple*, lat. *populus*, het volk.

GEPEUTER, z. n., o., *des gepeuters*, of *van het gepeuter*; zonder meerv. Eene gestadige peutering. Zie *peuteren*.

GEPIEP, z. n., o., *des gepiepts*, of *van het gepiep*; zonder meerv. Het piepen: *ik hoor het gepiep der muizen*. Zie *piepen*.

GEPIJND, bijv. n., zijnde het verl. deelw. van *pijnen*, *gepijnder*, *gepijndst*. Gedrukt: *gepijnde honig*.

GEPOCH, z. n., o., *des gepochs*, of *van het gepoch*; zonder meerv. Eene aanhoudende pogching. *Met gepoch van zich zelven spreken*. Zie *pogchen*.

GEPOORTERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Iemand, die een bewarer der stads poorten, een poorter, een burger geworden is, heet men: *ergens gepoorterd zijn*.

GEPOPEL, z. n., o., *des gepopels*, of *van het gepopel*; zonder meerv. De snellere beweging des harten door vrees. Zie *popelen*.

GEPRAAT, z. n., o., *des gepraats*, of *van het gepraat*; zonder meerv. Het praten. Zie *praten*.

GEPREUTEL, (*gepruttel*,) z. n., o., *des gepreutels*, of *van het gepreutel*; zonder meerv. De daad van *preutelen*.

GEPREVEL, z. n., o., *des geprevels*, of *van het geprevel*; zonder meerv. Onophoudelijke mompeling. Zie *prevelen*.

GEPRIKKEL, z. n., o., *des geprikkels*, of *van het geprikkel*; zonder meerv. Gesteek. Zie *prikkelen*.

GEPRUTTEL, zie *gepreutel*.

GEPURPERD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. In purper gekleed: *hij kwam, naar vereisch van zijne hooge ambtsbediening, gepurperd voor den dag*. Dat de kleur van purper heeft:

„ *Zijn blanke heiligheid, gepurperd in zijn lijden*. M. L. TYDW.

GERAADZAAM, zie *raadzaam*.

GERAAKT, verl. deelw., van *raken*, en *geraken*. Zie op die beide woorden. *Geraakt* heet ook, vooral in den

bijbelſtijl, zooveel, als beroerd, lam. — Van hem, die eenigzins beleedigd is, zegt men: *hij is deswege geraakt.* Van *geraakt*, in den eerſten zin, komt *geraaktheid.*

GERAAMTE, z. n., o., *des geraamtes*, of *van het geraamte*; meerv. *geraamten.* Al de beenderen van een dood mensch, in hunne natuurlijke plaats en houding zamengevoegd. — *Ik heb hem, na zijnen dood, op de ſnijkamer, in geraamte zien ſtaan.* — *Een mensch in geraamte zetten.* — *Hij ziet er uit, als een geraamte*; een ſpreekwoord, op magere lieden toegepast. Het meerv. is alleen gebruikelijk, als men van onderſcheidene geraamten ſpreekt. Men zoude het woord kunnen afleiden van *ramen*, uitrekken, en in elkander pasſen, zoo als Kil. het overzet. — In het hebr. wordt גרם van menſchenbeenderen verſtaan.

GERAAS, z. n., o., *van het geraas;* zonder meerv. De daad van *razen.*

GERABBEL, z. n., o., *des gerabbels*, of *van het gerabbel*; zonder meerv. De daad van *rabbelen.*

GERADEN, verl. deelw. van *raden.* Ook een bijw., voor dienſtig: *ik vind dit niet geraden.*

GERAK, z. n., o., *des geraks*, of *van het gerak*; zonder meerv. Dienst, gemak: *iemand gerak doen*, in de dagelijkſche taal; ook gerak en gemak.

GERAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik geraakte, ben geraakt.* Verkrijgen: *na veel zoekens, ben ik eindelijk aan een huis geraakt.* — *De waren zijn aan den man geraakt*, zegt men, als men ſlechte waren heeft verkocht. — *Dat meisje geraakt nog wel eens aan den man*, hoort men, in de dagelijkſche taal, voor: eens trouwt zij nog wel. — Komen: *hij geraakt in ongunst.* Vervallen: *hij zal, dus doende, aan den drank geraken.* — *Op eene droogte, met het ſchip, geraken.* — *Uit zijn doen geraken*, arm worden. In vele ſpreekwijzen gebruikt men ook het enkele *raken.*

GERAL, zie *gerel.*

GERAMMEL, z. n., o., *des gerammels*, of *van het gerammel*; zonder meerv. Geſtadig geraas. Zie *rammelen.*

GEREED, bijv. n. en bijw., *gereeder*, *gereedst.* Klaar gemaakt, voltooid: *zijn mijne ſchoenen gereed?* — Afgeteld, dat voor handen is: *in deze dierte, kan men, met gereede*

pen-

penningen alleen, de waren krijgen. Vaardig: *ik ben gereed, om met u te gaan — maak u gereed.* Van hier *gereedheid, gereedelijk*, dadelijk.

GEREEDSCHAP, z. n., o., *des gereedschaps*, of *van het gereedschap*; meerv. *gereedschappen*. Toestel, gereedmaking; zonder meervoud: *gereedschap maken, om te vertrekken.* Het vervaardigde huisraad, enz.; vooral in den stijl des bijbels: *voor alle begeerlicke gereetschap — als een bruijt haer verciert met hare gereetschap.* Beide reeds eenigzins verouderd. — Werktuig; met een meervoud: *de baas verkocht, uit armoede, al zijn gereedschap.* Uit de aangehaalde voorbeelden uit den bijbel, blijkt, dat dit woord ook vrouwlijk gebruikt wordt: *de gereedschap, der gereedschap*; en dat te regt, daar de uitgang *schap*, achter bijvoeglijke naamwoorden geplaatst, dezelven, gemeenlijk, vrouwlijk maakt, als: *de gramschap, eigenschap*, enz. De bijbelovezetting van 1637 heeft, daarom, dit woord meest vrouwlijk gebruikt, nu en dan eens het onz. geslacht kiezende. Dat vrouwl. geslacht wordt ook in de *gulden Legende* gevonden: *doe wort dye reeschap totter timmering toegemaect.* Hooft, Vondel en anderen bezigen ook het onzijdige geslacht, dat thands meest in gebruik is: *het dootsche gereedschap.* Hooft. *Toen haelden de vermoeiden 't gereetschap.* Vondel. Zamenstell.: *bouwgereedschap, krijgsgereedschap, oorlogsgereedschap, scheepsgereedschap, timmermansgereedschap*, en zeer vele dergelijken. Zie *schap.*

GEREGT, z. n., o., *des geregts*, of *van het geregt*; meerv. *geregten.* Eene rij schotels met spijs, op eene tafel, in orde gezet. Van *regten, aanregten. Men onthaalde de gasten op eenen maaltijd van vier geregten. — Dat is zijn laatste geregt*, dat is het laatste, welk hij hebben zal. Zamenstell.: *geregttafel.*

GEREGT (*gerigt*), z. n., o., *des geregts*, of *van het geregt*; meerv. *geregten*, schoon niet altijd gebruikelijk. De regterlijke onderzoeking van zedenlijke bedrijven; zonder meervoud: *de daden der stervelingen zullen eens, voor den Allerhoogsten, in het geregt gebragt worden.* De spanning van eene vierschaar; zonder meervoud: *het geregt wordt in die stad, op gezette tijden, gehouden. —*

„ *Want niemand zal in dat gericht,*
„ *Daar zelfs zijn hart hem aan moet klagen,*
„ *Rechtvaardig zijn.* — Psalmber.

De Regters: *hij is een dienaar van het geregt — het geregt zit dezen morgen — zal heden vergaderen:* ook zonder meerv. — Regt, regtvaardigheid; met een meervoud: *omdat alle sijne paden gerichten zijn.* BYBELVERT. — De plaats, waar veroordeelden geregt worden, het galgeveld: *de misdadiger, bij het geregt gekomen zijnde, bestorf van schrik op dat gezigt.* Regtsgebied: *ik woon onder het geregt van Amsteldam.* Zamenstell.: *geregtsbank, geregtsbode, geregtsdag, geregtsdienaar, geregtsheer, geregtshof, geregtsschrijver,* enz.

GEREGT, bijv. n. en bijw., alleen gebruikelijk in de volgende spreekwijzen: *ik heb mijne geregte helft — dit is het geregte vierde deel* — de ware helft, enz. Somwijlen wordt *geregt* voor *regtvaardig*, doch verkeerdelijk, gebezigd.

GEREGTELIJK, bijw. Door de magt des regts: *ik heb hem mijn huis geregtelijk laten verbieden.* Naar den regel des regts: *oordeelt gerechtelick.* BYBELV. Zie *lijk.*

GEREGTIG, bijv. n. en bijw., *geregtiger, geregtigst.* Regtvaardig: *men mag, met eene geregtige zaak, altijd voor den dag komen.* Van hier *geregtiglijk.*

GEREGTIGD, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Volgends regt gewettigd: *hij is tot dat erfdeel geregtigd.*

GEREGTIGHEID, z. n., vr., *der*, of *van de geregtigheid*; meerv. *geregtigheden.* Het regt: *geregtigheid oefenen — de geregtigheid handhaven. — Iemand geregtigheid laten wedervaren. Het spel moet zijne geregtigheid hebben*, valsch spelen gaat niet door. — *Ik spreek in de geregtigheid*, onzijdig. Voords heeft dit woord verscheidene beteekenissen in den bijbel, als: Gods liefde voor regt: *doet mij recht nae uwe gerechtigheijt.* Goedheid: *mijne tonge sal uwe gerechtigheijt vrolick roemen.* Waarheid: *de gerechtigheijt uwer getuigenissen is in der eeuwicheijt.* Billijkheid: *door groote gerechtigheijt en verdruckt hij niet.* Onschuld: *richt mij, Heere, nae mijne gerechtigheijt.* Regtvaardige daad: *opdat ghij de gerechtigheden des Heeren kennet.* Opregte ongeveinsdheid: *die daer sweeren, maer niet in gerechtigheijt.* Godzaligheid en deugd: *die vervolgt worden om der gerechtigheijt wille.* Liefde jegens den armen: *ende vermeerdere de vruchten uwer gerechtigheijt.* Dat van God gevorderd wordt: *het betaemt ons alle gerechtigheijt te vervul-*

vullen. De ware leer: *Noë de prediker der gerechtigheijt*. Regt voor God: *ende hare eijgene gerechtigheij,t soecken op te richten*. Zie *heid*.

GEREIDE, *gerei*, z. n., o., *des gereides*, of *van het gereide*, *gerei*. Het meerv. is niet in gebruik. In het dagelijksche leven, allerlei gereedschap, alles wat men noodig heeft, om iets te verrigten. Van hier *keukengerei*, *schrijfgerei*, enz. In sommige oorden van Nederland wordt het gebezigd, voor het zadeltuig eens paards; en nog algemeener, voor alles, dat men voor een paard noodig heeft; al het lederen tuig. Het woord zal afstammen van *gereiden*, *gereeden*, klaar maken, opschikken, bij Kiliaan nog overig.

GEREL, (*geral*) z. n., o., *des gerels*, of *van het gerel*; zonder meerv. De daad van *rellen*.

GEREUTEL, z. n., o., *des gereutels*, of *van het gereutel*; zonder meerv. De nagebootste klank der bezwaarlijke ademhaling, uit de vol geloopene borst van eenen stervenden. Ook gemompel, geknor. Zie *reutelen*.

GERFKAMER (naar den geld. tongval, *garfkamer*, bij Kil. *gaerwkamer*), z. n., vr., *der*, of *van de gerfkamer*; meerv. *gerfkamers*. In Gelderland vindt men nog, meest overal, zulke, aan het koor der kerken, aangebouwde zijvertrekken, die eertijds gediend hebben, tot kleederkamers voor de priesters, waar zij zich, met de gewijdde koorkleederen, versierden, en, daaruit, naar het altaar traden. Bij de Engelschen heet *garb* een kleed, en *sich gärben* komt, in oude tijden, in het hoogd. voor, beduidende *zich opsmukken*, *aankleeden*; en bij Kil. is *gaerwen praeparare*.

GERFSCHAAF, z. n., vr., *der*, of *van de gerfschaaf*; meerv. *gerfschaven*. Eene korte schaaf, waarmede men de haren der planken wegneemt, en die glad maakt. Het komt, met het vorige woord, uit eene bron; en *gärben* wordt, in Duitschland, gebruikt van leertouwers, die de ruige vellen bereiden.

GERGEL (*girgel*), z. n., m., *des gergels*, of *van den gergel*; meerv. *gergels*. De inkerving, de keep, welke een kuiper aan het ondereinde der duigen van een vat maakt, waarin de bodem sluit. *Gergel*, *girgel*, *cirkel*, *girgillus*, *gijrus*, *gijrare* behooren tot eenen oorsprong.

GERIBD, bijv. n. en bijw. Dat met ribben is. *Geribd porselein*.

GERIJD, z. n., o., *des gerijds*, of *van het gerijd*; zonder meerv. De daad van *rijden*. Ook het *gerij*; van

rijen. Men spreekt het eerste woord, doorgaands, uit: het *gerid*: *dan naer de paerden en 't gerit van Tydeus zoon*. Vond.

GERIJF, z. n., o., *des gerijfs*, of *van het gerijf*; zonder meerv. Gemakkelijk gebruik: *men kan van die stoelen veel gerijf hebben*. Dienst: *zijn vriend leende hem het — deed hem het tot gerijf*. Gemakkelijkheid: *men vindt niet veel gerijf in dat huis*. Het woord wordt ook wel *gerief* gespeld; doch dit is niet natevolgen.

GERIJFLIJK (*gerijffelijk*), bijv. n. en bijw., *gerijflijker*, *gerijflijkst*. Ook *gerijfzaam*, dat minder in gebruik is. Gedienstig: *een gerijflijk man*. — *Een gerijflijk meisje*; een zacht woord, voor eene onkuische. — Spieg., Halma en anderen bezigen het ook voor iets, waarvan men zich met gemak bedienen kan: *ik woon in een gerijflijk huis*. Van hier *gerijflijkheid*. Zie *lijk*.

GERIJM, z. n., o., *des gerijms*, of *van het gerijm*; zonder meerv. Rijmerij. Zie *rijmen*.

GERIJVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gerijfde*, *heb gerijfd*. Dienst doen: *iemand met iets gerijven*.

GERIKKEKIK, z. n., o., *van het gerikkekik*; zonder meerv. Het rikkekikken der kikvorschen, klanknabootsend woord, waarvoor ook *geborrekik* gebezigd wordt.

GERING, bijv. n. en bijw., *geringer*, *geringst*. In het gemeen beduidt het iets, waaraan niet veel is. Klein: *hij is gering van persoon*. Slecht: *hij moet zich met geringe spijs behelpen*. Niet belangrijk: *om eene geringe zaak wordt dikwijls veel menschenbloed gestort*. Weinig: *hij heeft jaarlijks maar een gering inkomen*. Dat weinig waardig is: *hij betaalde mij maar met eene geringe som*. Arm: *hij woont bij geringe lieden in*. Onaanzienlijk: *hij is, schoon van geringe afkomst, nogthands ten hove zeer geacht*. Min: *hij is de geringste der broederen*, de minste. — Als een bijwoord: *iemand gering achten*. Van hier *geringheid*, *geringlijk* (*geringelijk*).

GERINGD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat met eenen ring gesloten, of met eenen ring versierd is.

GERIST, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting, zijnde het verled. deelw. van *risten*. Aan eene rist gebonden. *Geristte uijen*.

GERITSEL, z. n., o., *des geritsels*, of *van het geritsel*; Zonder meerv. Het ritselen. Zie *ritselen*.

GEROEP, z. n., o., *des geroeps*, of *van het geroep*; zonder meerv. Aanhoudende roeping. Zie *roepen*.

GE-

GEROMMEL, z. n., o., *des gerommels*, of *van het gerommel*; zonder meerv. Een doffer geluid, dan het *gerammel. Het gerommel des donders:* ook voor een zachter geluid: *het gerommel des ingewands.* Zie *rommelen.*

GERONK, z. n., o., *des geronks*, of *van het geronk*; zonder meerv. Eene aanhoudende ronking. Zie *ronken.*

GERST (*garst*), z. n., vr., *der*, of *van de gerst*; zonder meerv. Zeker koren. *Gepelde gerst.* Zamenstell.: *wintergerst*, *zomergerst.* — *Gerstebrood*, *gerstedrank*, *gerstegort*, *gerstewater.*

Gerst, hoogd. *Gerste*, angelf. *gerst*, gr. κριθη.

GERUCHT, z. n., o., *des geruchts*, of *van het gerucht*; meerv. *geruchten.* Een berigt aangaande zekere zaak, welk men van ver hoort; vooral, wanneer hetzelve op de tong van velen rondgaat. *Er gaat een gerucht, dat de vijand de vesting reeds vermeesterd heeft.* — *Er loopen geruchten.* — *Geruchten uitstrooijen.* Geraas: *veel geruchts maken.* Een bekende naam, in eenen kwaden en goeden zin; zonder meerv. *Hij is in een kwaad* — *in een goed gerucht.* Daar men, in de middeleeuwen, in Duitschland, zoo wel *geruft*, als *gerucht* uitsprak, en het overbekend is, hoe de *f* en de *ch* met elkander verwisselen; zoo heeft WACHTERS afleiding veel grond, die het van het hoogd. *ruf*, *rufen*, *roep*, *roepen* doet afstammen.

GERUIM, bijv. n.; de vergrooting is niet in gebruik. Men bezigt dit woord enkel, om eene, eenigzins lange, during aanteduiden. *Ik heb, in eenen geruimen tijd, niets van hem vernomen.* Zie *ruim.*

GERUISCH, z. n., o., *van het geruisch*; zonder meerv. Hetzelfde als *gedruisch.* Evenwel gebruikt men het meest van een zachter geluid, dan het gedruisch; de *d* maakt den klank sterker. *Het geruisch eener beek* — *des winds*, wanneer hij in de toppen der boomen speelt. — *Het geruisch der ooren. Het geruisch des jammerpoels.* VONDEL. Zie *ruischen.*

GERUST, bijv. n. en bijw., *geruster*, *meest*, *zeer gerust.* Stil: *zoolang de woelige kinderen over den vloer zijn, kunnen wij het niet gerust hebben.* Vreedzaam, en van vele beslommeringen bevrijd; *op hun buitengoed leiden zij, thands, een gerust leven.* Onbekommerd, zonder vrees: *gij kunt*

er gerust op aan, in het gemeene leven — *ga maar gerust toe* — *ik ben gerust in die zaak*. Een geweten, dat ons geene verwijting doet, is een *gerust geweten*. *Eene geruste woonplaats* is eene veilige woonplaats. Die op rust en gemak gezet is: *geruste wijven*; in den bijbelstijl. *Iemand gerust stellen*, hem alle vrees benemen — *zich gerust houden*. Oul. was ook *gerustig* en *gerustigheid* in gebruik. Van hier *gerustheid*, stilte, vreedzaamheid, vrede, *gerustlijk*, *gerustelijk*. Zamenst. *geruststelling*.

GERW, z. n., vr., *der*, of *van de gerw*; zonder meerv. Duizendblad. Een zeker kruid.

GESAMMEL, z. n., o., *des gesammels*, of *van het gesammel*; zonder meerv. Eene drentelige talming. Zie *sammelen*.

GESCHAARD, bijv. n. en bijw. Waarin eene schaard (gemeenlijk zegt men *schaar*, doch verkeerd) is. *Een geschaard mes*. — Zie *schaard*. *Geschaard* is ook het verled. deelw. van *scharen*, in benden verdeelen: *in slagorden geschaard staan*.

GESCHADUWD, verl. deelw., *van schaduwen*, een schilders woord. *Dat stuk is schoon geschaduwd*. Ook een dichterlijk woord voor *beschaduwd*:

„ *Dat ijslijk tijdpunt nadert vast*
„ *Op half geschaduwde etmaals vleugels*. M. L. Tijdw.

GESCHAGCHER, (*geschagchel*) z. n., o., *des geschagchers*, of *van het geschagcher*; zonder meerv. Schagcherij. Zie *schagcheren*.

GESCHAL, z. n., o., *des geschals*, of *van het geschal*; zonder meerv. Een schel geluid. *Zingt met vrolijk geschal*. Geraas: *zij stooten toe met schrickelijk geschal*. Vondel.

GESCHAPEN, verl. deelw. van *scheppen*; zonder trappen van vergrooting. *Die man is wel geschapen*, schoon. *Geschapene wezens*. *Hoe stond het daar geschapen* — hoe waren de zaken daar? — *Het stond er slecht geschapen*. Van hier *geschapenheid*, staat, gesteldheid.

GESCHARMUTSEL, (*geschermutsel*) z. n., o., *des gescharmutsels*, of *van het gescharmutsel*; zonder meerv. Aanhoudende scharmutseling. Zie *scharmutselen*.

GESCHARREL, z. n., o., *des gescharrels*, of *van het gescharrel*; zonder meerv. De daad van *scharrelen*.

GESCHATER (*geschetter*), z. n., o., *des geschaters*, of *van*

van het geschater; zonder meerv. Luid gelach, — galmend geschal. Zie *schateren*.

GESCHEEPT, verl., deelw., van *schepen*, dat is inschepen, in een schip laden. *De goederen waren pas gescheept, of het vaartuig zonk. Ik ben met dien jongen gescheept* — liever *opgescheept*, hij is mij zeer tot last, ik raak hem niet gemakkelijk kwijt; in de volkstaal. — *Die met den duivel gescheept is, moet met hem over*, is een spreekwoord, in eenen vertrouwlijken stijl, gebruikelijk, van iemand, die met de luimen van een boosaardig mensch geduld moet oefenen.

GESCHENK, z. n., o., *des geschenks*, of *van het geschenk*; meerv. *geschenken*. Eene vrijwillige aanzienlijke gift. *Geschenken doen vaak het regt buigen. Geschenk* is, in Groningerland, ook eene gedwongene vereering aan de eigenaars van landhoeven, wanneer die eigendommen, bij versterf, of anderzins, moeten verboekt worden.

GESCHERM, z. n., o., *des gescherms*, of *van het gescherm*; zonder meerv. De oefening van het schermen. Zie *schermen*.

GESCHERTS, z. n., o., *van het gescherts*; zonder meerv. Schertserij. Zie *schertsen*.

GESCHETTER, zie *geschater*.

GESCHEURD, verl. deelw., van *scheuren*. *De vlag was schielijk in flarden gescheurd*. *Gescheurd zijn* is ook zoo veel, als gebroken zijn, eene breuk hebben. Van hier *gescheurdheid*.

GESCHICHTBOEK, z. n., o., *des geschichtboeks*, of *van het geschichtboek*; meerv. *geschichtboeken*. Van *geschicht*, voor geschiedenis, en *boek*. Geschiedboek. KILIAAN kent dit woord niet: hij heeft *geschiedenisboek*. Het is in navolging van het hoogd. *Geschichtbuch*. Zoo ook *geschichtkundig*, *geschichtschrijver*. Verkieslijker is *geschiedboek*, *geschiedkundig*, *geschiedschrijver*.

GESCHIEDEN, onz. w., gelijkvl. *Het geschiedde, het is geschied*. Wedervaren: *ons geschiedt veel goeds* — *u zal geen leed geschieden*. Gebeuren: *dat zal, in eeuwigheid, niet geschieden*. — *Gisteren geschiedde er een hevig ongeluk. Dat geschiedt bij toeval*. Ook dikwijls als een stopwoord, in het algemeen stellende, dat daarop duidelijk ontwikkeld wordt, vooral uit navolging van de overzetting van den Bijbel: *en het geschiedde, zoodra hij dit*

gezegd had, dat hij wegging. Hiervoor eischt de beschaafdere stijl: *zoodra hij dit gezegd had, ging hij weg.* Tot dadelijkheid gebragt, voleind worden. *De onderhouding van ons leven geschiedt niet zonder middelen. Gods wil geschiede! — Het is door eene dwaling geschied. Het is geschied* — het is gedaan. In den onvolmaakt verledenen tijd van dit werkw. heeft Hooft *geschach*: *dit geschach met zulk een felheid.* — Van hier *geschiedenis.* Zamenst.: *geschiedboek, geschiedkunde, geschiedkundig, geschiedschrijver, geschiedenisboek.*

Geschieden, oul. *schieden*, hoogd. *geschehen*, Otfrid. *kiskehan*, Notk. *gischehen*, nederf. *schuen*, *entschueen*, zweed. *ske*, ijsl. *skedur*, lapl. *skiaddet.* Wachters gissing is niet van allen grond ontbloot, dat het met het lat. *cadere*, *accidere*, *gebeuren*, waarvan het fr. *échoir* (*escheoir*) afkomt, eenen oorsprong heeft.

GESCHIK, z. n., o., *des geschiks*, of *van het geschik*; zonder meerv. Een reeds eenigzins verouderd woord, voor bestiering, noodlot: *volg 't geschik der dingen.* Spieg., die ook *'t natuurgeschik*, voor *fatum*, heeft.

GESCHIKT, bijv. n. en bijw., *geschikter*, *geschiktst.* Die, of dat de noodige vereischten heeft, ter bereiking van een oogwit: *die marmeren zuilen zijn voor dat gebouw niet geschikt.* Die de noodige bekwaamheden van den geest voor eene zaak heeft: *ik ben, thands, voor die zaak niet geschikt.* Pasfend, voegend, overëenkomend: *zulk een bedaard mensch is niet geschikt, om, op zee, voor matroos te varen.* Die zich zedig gedraagt: *dat is een geschikt jongeling.* Die zich naar zijne medemenschen voegt: *ik heb hem altijd, als een geschikt mensch, gekend.* Op orde gesteld: *die boeken zijn netjes geschikt*; als een verl. deelw. van *schikken.* Vereffend: *de zaak is eindelijk geschikt.* Afgezonden: *de bode is, daarop, tot den koning geschikt.* Van hier *geschiktheid*, *geschiktelijk.*

GESCHIL, z. n., o., *des geschils*, of *van het geschil*; meerv. *geschillen.* Verschil, oneenigheid. *Het geschil middelen — bijleggen — vereffenen — beslechten — afdoen. — Met iemand een geschil hebben. — Eene zaak in geschil trekken.* Van hier *geschillig.*

GESCHIMMELD, verl. deelw. van *schimmelen.* Met schimmel uitgeslagen. *Geschimmeld brood.* Ook een bijv. naamw., voor schimmelverwig: *een blaauwe geschimmelde*

de bles, waarvoor het gebruik wil: *een schimmelde fles*; ook *een schimmel.*

GESCHIMP, z. n., o., *des geschimps*, of *van het geschimp*; zonder meerv. Eene gedurige schimping. Zie *schimpen.*

GESCHOK, z. n., o., *des geschoks*, of *van het geschok*; zonder meerv. Op- en nederschudding, met gedurige stooting. Zie *schokken.*

GESCHOMMEL, z. n., o., *des geschommels*, of *van het geschommel*; zonder meerv. Schommeling. Zie *schommelen.*

GESCHONGEL, z. n., o., *des geschongels*, of *van het geschongel*; zonder meerv. Het heen en weder bewegen op een touw, dat aan beide einden, omhoog vastgemaakt is. Zie *schongelen.*

GESCHOP, z. n., o., *des geschops*, of *van het geschop*; zonder meerv. Het schoppen. Ook hetzelfde als *geschongel.* Zie *schoppen.*

GESCHOOR, z. n., o., *des geschoors*, of *van het geschoor*; zonder meerv. Gespuis, jan rap en zijn maat.

GESCHOREN, verl. deelw. van *scheren.* *Geschoren haar.* — *Met iets geschoren zijn*, in den vertrouwlijken stijl, voor, met eene zaak belemmerd zijn. Zie verder *scheren.*

GESCHREEUW, z. n., o., *des geschreeuws*, of *van het geschreeuw*; zonder meerv. Een luid geroep. *Geschreeuw aanheffen* — *luid geschreeuw* — *hard geschreeuw.* *Daar van maakt men groot geschreeuw*, men prijst, of laakt, het geweldig. *Veel geschreeuw, maar weinig wol*, een spreekwoord, wanneer men iets breed uitmeet, zonder veel vrucht er van te genieten. Zamenstell.: *veldgeschreeuw*, *vreugdegeschreeuw.* Zie *schreeuwen.*

GESCHREI, z. n., o., *des geschreis*, of *van het geschrei*; zonder meerv. Aandoenlijk geween; ook luide klagt: *het geschrei der stad klom op naar den hemel.* Van hier *veldgeschrei*, in de zamenst. Zie *schreijen.*

GESCHRIFT, z. n., o., *des geschrifts*, of *van het geschrift*; meerv. *geschriften.* Dat geschreven is. *Iets in geschrift stellen.* — *De oorspronkelijke geschriften zijn verloren.* — *Ik heb hem een geschrift aangeboden.* Het enkele *schrift* is, in sommige spreekwijzen, gebruikelijker.

GESCHRIJF, z. n., o., *des geschrijfs*, of *van het geschrijf*; zonder meerv. Veel schrijvens. *Daar over is wat*

wat geschrijf en gewrijf geweest; in den dagelijkschen stijl. Zie *schrijven.*

GESCHROK, z. n., o., *des geschroks*, of *van het geschrok*; zonder meerv. De daad van *schrokken*, gulzig eten.

GESCHROL, z. n., o., *des geschrols*, of *van het geschrol*; zonder meerv. Het aanhoudende bedrijf van *schrollen*, eene knorrige luim hebben.

GESCHUBD, (*geschobd*) bijv. n. en bijw. Met schubben verzien: *Beproef of uw geschubde harnasplaaten bestand zijn, om*, enz. M. L. Tijdw. Ook een verl. deelw. van *schubben*, de schubben afdoen: *ik heb de gevangene visch geschubd.*

GESCHUIFEL, z. n., o., *des geschuifels*, of *van het geschuifel*; zonder meerv. Het schuifelen der slangen. Zie *schuifelen.*

GESCHUT, z. n., o., *des geschuts*, of *van het geschut*; zonder meerv. Schutgevaarte. *Grof geschut.* — *Een stuk geschut. Het geschut laden* — *afsteken* — *lossen. Het geschut brandde af.* Zamenst.: *geschutgieter*, *geschutgieterij*, *geschutmeester*, *geschutperk*, enz.

GESLACHT, z. n., o., *des geslachts*, of *van het geslacht*; meerv. *geslachten.* Menschen, die eenen en denzelfden stamvader hebben. *Het menschlijke geslacht.* Zoovele stamvaders men nu rekent, als zoovele hoofden, uit welken men zijne afkomst afleidt, zoovele geslachten bekomt men. Zoo heet een volk, schoon het onder zich meer geslachten telt, met betrekking tot den voornaamsten stamvader, echter *een geslacht.* — Dat zelfde volk verdeelt zich weder in afzonderlijke geslachten: de *twaalf geslachten* van Israel zijn bekend. Elk geslacht heeft weder zijne eigene geslachten, zoodat een enkel huisgezin *een geslacht* kan wezen. — Van hier kennen wij *een adelijk geslacht*, *een graaflijk geslacht.* — *Hij is van een aanzienlijk geslacht. Geslacht* is ook zoo veel als *kunne*, eene meenigte, die elkander gelijk zijn in de deelen, die ter voortplanting bestemd zijn: *het vrouwlijke geslacht* — *het manlijke geslacht.* Zoo heeft men in de latere eeuwen, onder de planten, twee geslachten ontdekt. Zoo tellen de spraakkunstenaars al die woorden, die in het verbuigen, en in lidwoorden aantenemen, elkander gelijk zijn, onder een geslacht, het zij *het manlijke*, het zij *het vrouwlijke*, het zij *het onzijdige geslacht. Geslacht* geeft ook eene gelijkheid van alle soorten te kennen. Zoo is de uitdrukking *ligchaam* de beteekenis van het geslacht, waaronder alle

zigt-

zigtbare dingen gerangschikt worden. Van hier *het geslacht* der visschen — der vogelen, enz., onder welk de enkele soorten behooren. De bijbelsche spreekwijs, *wij dan zijnde Gods geslachte*, geeft ook te kennen eenige verre gelijkheid van ons met den Schepper. Zamenst.: *geslachtboom*, *geslachtbrief*, *geslachtkunde*, *geslachtlijst*, *geslachtnaam*, *geslachtregister*, *geslachtrekening*, *geslachtrij*, *geslachtrijk*, *geslachtafel*, *geslachtwapen*, *nageslacht* enz.

Geslacht, hoogd. *Geschlecht*, bij OTFRID. en NOTK. *slahta*, *slahto*, *gislaht*, nederf. *schlacht*, zweed. *slag*, *slägt*. Vergelijk, beneden, het woord *slachten*, gelijk van aard zijn.

GESLAGEN, verl. deelw. van *slagen*, nu *slaan*. *Het is van geslagen koper gemaakt.* — *Hij is tot ridder geslagen*; welke spreekwijs ontleend is van eene bijgeloovige gewoonte, in in de middeleeuwen, wanneer iemand, die tot die waardigheid verheven werd, op gebogene knieen moest zitten, en eenen ligten slag, met een bloot zwaard, op de linker schouder, of van den koning zelven, of van des konings eersten bevelhebber, ontving. — *Een geslagen vijand* is een gezworen vijand.

GESLAGT, z. n., o., *des geslagts*, of *van het geslagt*; zonder meerv. Geslagtte beesten. *Hoe is uw geslagt uitgevallen?* — *wij hebben ons geslagt al te huis*; in de dagelijksche taal. Anders zegt men ook *slagt*.

GESLEEP, z. n., o., *des gesleeps*, of *van het gesleep*; zonder meerv. Gevolg, stoet. *Hij had een groot gesleep achter zich.* Zie *slepen*.

GESLEMP, z. n., o., *des geslemps*, of *van het geslemp*; zonder meerv. Slemperij. Zie *slempen*.

GESLEPEN, verl. deelw. van *slijpen*. *Een geslepen mes.* Loos, afgeregt: *dat is een geslepen gast.* — *Hij is op die kunsten zeer geslepen.* Van hier *geslepenheid*.

GESLOF, z. n., o., *des geslofs*, of *van het geslof*; zonder meerv. De daad van *sloffen*, sleepvoeten.

GESLOTEN, verl. deelw. van *sluiten*. *Zich gesloten houden*, niets laten uitlekken. Andere beteekenissen, bij *sluiten*.

GESMAAL, (voor *gesmadel*) z. n., o., *des gesmaals*, of *van het gesmaal*; zonder meerv. Gedurige schimp. Zie *smalen*.

GESMEEK, z. n., o., *des gesmeeks*, of *van het gesmeek*;

ſmeek; zonder meerv. Aanhoudende ſmeeking. Zie *ſmeeken*.

GESMIJDE, z. n., o., *des geſmijdes*, of *van het geſmijde*; zonder meerv. Van *ſmeden*. Een oud woord, beduidende allerlei ſieraad, dat van metaal geſmeed, ook uit paarlen en edelgeſteente vervaardigd is. Het zamengeſtelde *armgeſmijde* vindt men nog in de overzetting van den Bijbel.

GESMIJDIG, bijv. n., *geſmijdiger*, *geſmijdigst*. Eigenlijk, dat zich, onder den hamer, laat uitſmeden, en, verder, dat zich laat uitrekken. Het enkele *ſmijdig* is gebruikelijker.

GESNAARD, verl. deelw. van *ſnaren*, met eene ſnaar ſpannen.

„ *Loopt mijn gewaande Deugd en Vroomheid over ſchijven*
„ *Van Haat en Nijd, om d'as der Eigenmin geſnaard?*

zoo zong, eertijds, een voornaam dichter.

GESNAP, z. n., o., *des geſnaps*, of *van het geſnap*; zonder meerv. Ydel geklap. Zie *ſnappen*.

GESNEDEN, verl. deelw. van *ſnijden*. *Geſneden brood*. — *Dat is voor hem geſneden brood* — hij kan zich, gemakkelijk, door die zaak heen redden, hij kan dien gewonen arbeid ligt doen; in de dagelijkſche taal. *Hij gelijkt hem, als ware hij uit zijn aangezigt geſneden* — hij gelijkt hem volmaakt. *Een geſnedene*, zelfſt. gebruikt, voor iemand, die ontmand is.

GESNIPPER, z. n., o., *des geſnippers*, of *van het geſnipper*; zonder meerv. De daad van ſnipperen. Zie *ſnipperen*.

GESNOR, z. n., o., *des geſnors*, of *van het geſnor*; zonder meerv. Snorring. Zie *ſnorren*.

GESNORK, z. n., o., *des geſnorks*, of *van het geſnork*; zonder meerv. De daad van *ſnorken*.

GESP, z. n., m., *des gesps*, of *van den gesp*; meerv. *Gespen*. In ſommige oorden van Nederland *geps*, *gepſen*, door letterverzetting. *De vlechten met eenen gouden gesp opgehaakt*. VONDEL. Zamenſt.: *gespenmaker*, *broekgesp*, *ſchoengesp*, enz.

GESPALK, z. n., o., *des geſpalks*, of *van het geſpalk*. De daad van ſpalken. Zie *ſpalken*.

GESPAN (*ſpan*) z. n., o., *des geſpans*, of *van het geſpan*; zonder meerv. Geſpannene paarden voor eenen wagen, enz. *Hij rijdt een ſchoon geſpan paarden*. *Het geſpan van een dak* — de vereenigde balken, ſparren, of ribben van het

dak

dak — spanwerk. *Gespan* wordt ook, in zamenvoeging, gebruikt, voor een zamengespannen rot: *eedgespan*, *vloekgespan*. Van het woord, in de eerste beteekenis, is zamengesteld *het agtergespan*, *voorgespan*, ook *achterspan*, *voorspan*. Van *gespan*, in eenen goeden zin, is *gespanschap*, een kreits.

GESPARTEL, z. n., o., *des gespartels*, of *van het gespartel*; zonder meerv. Aanhoudende sparteling. Zie *spartelen*.

GESPEEL, (bij KIL. *ghespele*,) z. n., m., *des gespeels*, of *van den gespeel*; meerv. *gespelen*. Een speelmakker, speelnoot.

GESPEEL, z. n. o., *des gespeels*, of *van het gespeel*; zonder meerv. Het spelen. *Het gespeel der klokken*. Zie *spelen*.

GESPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gespte*, *heb gegespt*. Met eenen gesp vastmaken — toegespen.

GESPENS, z. n., o., *van het gespens*; meerv. *gespensen*. Reeds genoegzaam verouderd. KIL. heeft *gespens*, d. i. *gespuis*, *spectrum*, *visum*, etc. Een spooksel, eene geestelijke zelfstandigheid, welke men zich, in de hitte der verbeelding, voorstelt, als onder een aangenomen ligchaam verschijnende, om de menschen te plagen, of te verschrikken: *wat lijveloos gespens*, *wat geest*, *wat spook*, enz. WESTERB. Men leidt het af van het oude woord *spanen*, welk woord, in de schriften der middeleeuwen, dikwerf voorkomt, in den zin van *overreden*, *vervoeren*. Hier van is *spensti*, en *gespuans* bij OTFRID., en *kespanst* bij KERO, overreding, vervoering. Zoo is ons *spook*, ijsl. *puke*, van het angelf. *paecca*, bedriegen; waarheen ook het lat. *spectrum*, misschien, behoort. *Gespens*, is in het deensch en hoogduitsch *Gespenst*.

GESPIN, z. n., o., *des gespins*, of *van het gespin*; zonder meerv. Gesponnen werk. Zie *spinnen*.

GESPOOK, z. n., o., *des gespooks*, of *van het gespook*; zonder meerv. Spookerij. En, naardien men zich de spooken, als onstuimige buldergeesten, voorstelt, beduidt het woord ook een groot geraas: *welk gespook maakt gij daar?* — Wijders: *over eene zaak veel gespooks maken*, in het gemeene leven, voor, veel om dezelve te doen maken.

GESPOORD, bijv. n, met sporen verzien. *Een gespoorde haan*. Ook het verled. deelw. van *sporen*: *tot liefde voor de deugd gespoord*; waarvoor *aangespoord* meest in gebruik is.

GE-

GESPOT, z. n., o., *des gespots*, of *van het gespot*; zonder meerv. Spotternij. Zie *spotten*.
GESPRAAKZAAM, zie *spraakzaam*.
GESPREEUW, z. n., o., *des gespreeuws*, of *van het gespreeuw*; zonder meerv. Gespot. Zie *spreeuwen*.
GESPREK, z. n., o., *des gespreks*, of *van het gesprek*; meerv. *gesprekken*. Zamenspreking; zonder meerv. *Ik was met hem in een ernstig gesprek*. Voor iets, dat gesproken is; met een meervoud: *de gesprekken daarover loopen zeer uit elkander*.
GESPRENKEL, z. n., o., *des gesprenkels*, of *van het gesprenkel*; zonder meerv. Van het voordd. werkw. *sprenkelen*.
GESPRENKELD, het verl. deelw. van het vorige werkw. *Hij is een gesprenkelde vogel* — hij is, om zijne daden, bij al de wereld bekend, en, deswege, het voorwerp van algemeenen haat.
GESPUIS, z. n., o., *van het gespuis*; zonder meerv. Geboefte: *zijn leven, voor een vervloekt gespuis, vrijwillig overgeven*, zong een onbekend dichter. — Ook geraas, rumoer. *Hij maakte daar een groot gespuis*; het denkbeeld is weder ontleend, uit het bulderen der spooken; immers *gespuis* heette, eertijds, ook een *spook*.
GEST, (*gist*) z. n., vr., *der*, of *van de gest*; zonder meerv. Iets, dat vloeijende ligchamen in beweging brengt, en doet opbruisen; vooral in bier, en meelgebak. — De schuim, die door het bomgat, bij de gesting uitloopt, en in vloten, onder de stellingen geplaatst, vergaderd wordt, heet ook *gest* — *natte gest*, *drooge gest*.

Dichters gebruiken dit woord ook overdragtiglijk, voor eene beweegoorzaak, vooral van kwade dingen. *Is 't roersel van mijn' geest een gist van wanbedrijven?* zong daarom iemand. Van dit woord is een werkwoord gevormd *gesten*, welk onzijdig en gelijkvloeijend is, vormende de verledene tijden, *het gestte, heeft gegest*. *Het bier staat te gesten*. Van hier *gesting*, eigenlijk, en figuurlijk voor eene onrustige beweging, die tot oproer kan overslaan; doch, dan, wil het gebruik liefst de spelling met *i*, *gisting*: *er is eene gisting onder het volk*. Van hier *gestachtig*, *gestig*. Zamenst.: *gestkooper*, (*gestverkooper*) *gestemmer*, *gestvloot*, een vat om de gest optevangen, enz.

Het

Het woord ſchijnt klanknabootſend te zijn. Het is in het hoogd. *Gäscht*, *Gischt*, zweed. *gäst*, nederſ. *jest*, angelſ. *gyst*, middeleeuw. *geſta*, eng. *yeaſt*, *yest*, ijsland. *jastr*.

GESTAALD, bijv. n. en bijw., met ſtaal opgelegd. M. L. Tijdw. gebruikt het voor gehard, ſprekende van harnasplaten: *ſterk geſtaald in 't helſche vuur*.

GESTADIG, bijv. n. en bijw., *geſtadiger*, *geſtadigst*: waarin weinige verandering is. *Het is geſtadig weer*. — *Eene geſtadige markt*, wanneer de prijzen niet veel rijzen of dalen. *Eene geſtadige*, beſtendige, *rust*. Telkens, gedurig: *hij is geſtadig aan den arbeid* — *hij komt geſtadig weder*. Van hier *geſtadigheid*, *geſtadiglijk*. Het is voor *geſtandig*, van *ſtanden*, nu *ſtaan*. Zie *ig*.

GESTALTE, z. n., vr., *der*, of *van de geſtalte*; meerv. *geſtalten*. De ganſche buitenſte omtrek van iets, zoo als het voor onze oogen geſteld is, de gedaante. *Eene vrouw van eene ſchoone*, *innemende geſtalte*. De hoedanigheid van iets: *de geſtalte des lands* — *de geſtalte eener zaak*. De lengte van een ligchaam: *hij was maar van eene kleine geſtalte*. Geſteldheid des gemoeds: *hij verkeert in eene aangename geſtalte*; in eenen godgeleerden zin. Van hier *geſtaltenis*. Zamenſt. *geſtaltewisſeling*.

GESTAND, bijw., niet anders gebruikelijk, dan in deze ſpreekwijzen: *hij blijft zijne belofte geſtand* — hij houdt dezelve. *Zijn woord geſtand doen* — hetzelve niet breken.

GESTEEK, z. n., o., *des geſteeks*, of *van het geſteek*; zonder meerv. Gedurige ſteking. Zie *ſteken*.

GESTEEN, z. n., o., des *geſteens*, of *van het geſteen*; zonder meerv. Zuchtend geklag. *Van dit geſteen*. Vondel. *In jammerklagten en geſteen*. L. Bake. Zie *ſtenen*.

GESTEENTE, z. n., o., *des geſteentes*, of *van het geſteente*; meerv. *geſteenten*. Edelgeſteente: *'t Getulbande Azie deelt aan de Scheepvaart uit geſteente*. Anton. *Met kostelijke geſteenten verrijkt*. Zamenſtl.: *edelgeſteente*, *vloergeſteente*. Ook wordt het voor eene vereeniging van andere ſteenen genomen. Zoo ſtaat voor zekere graftomb, *Gods Engel toeft in dit geſteent'*.

GESTEL, z. n., o., *des geſtels*, of *van het geſtel*; meerv. *geſtellen*. De ſchikking van de deelen van het geheel.

Het menschlijke ligchaam is een kunstig gestel; zonder meerv. Voords de bijzondere geaardheid des menschen; met een meerv. *Die man is van een wonderlijk gestel. — De gestellen der menschen zijn zeer verscheiden.*

GESTELDHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gesteldheid;* meerv. *gesteldheden.* De staat, waarin iets gesteld is. *De gesteldheid des ligchaams — der ziel — der tijden.*

GESTELDTENIS, z. n., vr., *der*, of *van de gesteldtenis;* meerv. *gesteldtenissen.* Gesteldheid.

GESTEN, zie *gest.*

GESTERNTE, z. n., o., *des gesterntes*, of *van het gesternte;* meerv. *gesternten.* De sterren in het gemeen: *noch sonne, noch gesternte verschenen in vele dagen.* Bijbelv. *Het gesternte spreekt alleen.* H. v. Alphen. In het bijzonder een sterrenbeeld, eene, door verstandige verbeelding zamengevoegde, vereeniging van eenige sterren; met een meerv. getal. *Het gesternte, de kleine beer. — De sterren des hemels, ende sijne gesternten.* Bijbelvert.

GESTICHT, z. n., o., *des gestichts*, of *van het gesticht;* meerv. *gestichten.* Gebouw. Zie *stichten.*

GESTIG, zie *gest*

GESTING, zie *gest.*

GESTOEI, z. n., o., *des gestoeis*, of *van het gestoei;* zonder meerv. Stoeijerij. Zie *stoeijen.*

GESTOELTE, z. n., o., *des gestoeltes;* of *van het gestoelte;* meerv. *gestoelten.* Eene meenigte stoelen, ordelijk geschaard, ook eene verhevene zitbank. Zamenstell.: *eergestoelte.*

GESTOF, z. n., o., *van het gestof;* zond. meerv. Het stoffen, d. i. het stof wegvegen. De *o* heeft hier eenen scherpen klank, even als in *zot.*

GESTOF, z. n., o., *van het gestof;* zonder meerv. Het stoffen, d. i. snoeven. De *o* heeft hier eenen zachten klank, even als in *dom.*

GESTOMMEL, z. n., o., *des gestommels*, of *van het gestommel;* zonder meerv. Flaauw geraas. Zie *stommelen.*

GESTOORDHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gestoordheid;* het meerv. is niet in gebruik. De toestand van iemand, die ergens over gebelgd is; van het deelw. *gestoord*, van *storen.*

GESTOOT, z. n., o., *des gestoots*, of *van het gestoot*; zonder meerv. Aanhoudende stooting. Zie *stooten*.

GESTREEL, z. n., o., *des gestreels*, of *van het gestreel*; zonder meerv. Gevlei, gedurige streeling. Zie *streelen*.

GESTREEPT, bijv. n. en bijw., met strepen verzien. *Hij draagt gestreepte kousen*. Ook een verl. deelw. van *strepen*, doorstrijken.

GESTRENG, bijv. n. en bijw., *gestrenger*, *gestrengst*. Eigenlijk, dat sterk gespannen is; van hier straf, onverbiddelijk: *gij wordt voor eenen gestrengen regter gedagvaard*. — *Gestrenge wetten*. — *Onder eene gestrenge tucht leven*. — *Gestreng met iemand handelen*.

Gestreng is ook een eertitel van aanzienlijke mannen, die onder eene natie het regt handhaven. Dan beteekent het zoo veel, als regtvaardig: *weledele gestrenge Heer!* — Dikwijls is het maar loutere wellevendheid, zonder dat men de kragt dezes woords bedoelt. — Dat sterk op het gevoel werkt: *een gestrenge winter*. Van hier *gestrengheid*, *gestrenglijk*.

GESTRIKT, verl. deelw., en bijw. Als deelw., in eenen strik gevangen, met eenen strik vastgemaakt. Als bijw., met eenen strik verzien, opgeschikt: in dezen zin lijdt het ook trappen van vergrooting.

GESTROOK, z. n., o, *des gestrooks*, of *van het gestrook*; zonder meerv. Gestreel. Zie *strooken*.

GESUKKEL, z. n., o., *des gesukkels*, of *van het gesukkel*; zonder meerv. Gedurige sukkeling, draling, talming. Zie *sukkelen*.

GETABBERD, bijv. n. en bijw., met eenen tabberd omhangen. *Getabberde vaders*. Zie *tabbaard*, *tabberd*.

GETAKT, bijv. n. en bijw., met takken verzien. *Een getakte boom*.

GETAL, z. n., o., *des getals*, of *van het getal*; meerv. *getallen*. Eene bepaalde meenigte: *de vloot was honderd schepen in getal*. — *Die goederen worden, bij het getal, verkocht*. Eene zamenvoeging van eenige talletters: *kunt gij dat getal wel uitspreken?* Spraakkunstenaars kennen hun *eenvoudig* en *meervoudig getal*. Eene onbepaalde meenigte heet ook *een getal*: *na zijnen dood werd hij onder het getal der goden aangeschreven*. — *Hij bragt een leger van krijgsknechten op de been, zonder getal*, die, wegens hunne

 mee-

meenigte, niet konden geteld worden. Van hier *getallig*. Zamenst.: *getalletter*.

GETALM, z. n., o., *des getalms*, of *van het getalm*; zonder meerv. Talmerij. Zie *talmen*.

GETAND, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Met tanden, zoowel natuurlijke als gemaakte, verzien; doch meest van de laatste gebruikelijk. *Eene getande zaag — een getande kam*, enz.

GETEEKEND, verl. deelw., van *teekenen*. Gemerkt: *die schapen zijn, op den staart, rood geteekend*. Uitgeteekend: *dat landschap is fraai geteekend*. Geteisterd: *hij is deerlijk geteekend*. Met eenig mangel aan het ligchaam onderscheiden: *wacht u voor de geteekenden!*

GETEEM, z. n., o., *des geteems*, of *van het geteem*; zonder meerv. Temerij Zie *temen*.

GETIER, z. n., o., *des getiers*, of *van het getier*; zonder meerv. Woest geraas. *Een getier maken*. Zie *tieren*.

GETJEUTER, z. n., o., *des getjeuters*, of *van het getjeuter*; zonder meerv. Het geluid, dat sommige vogels maken: *'t getjeuter der zwaluwen*. Oud. Zie *tjeuteren*.

GETIJ, z. n., o., *des getijs*, of *van het getij*; zonder meerv. Het vallen en wassen van het water, op den gezetten tijd. Ook het *tij* genaamd. *Hij tragt het schip tegen het getij, voordtestuwen. — Het getij is verloopen*, dat ook een spreekwoord is: *hij liet het schoonste getij te lui verloopen*, hij liet zich de beste gelegenheid ontglippen. — *Elk vischt op zijn getij*, ieder neemt zijnen slag waar, tot zijn meeste voordeel.

GETIJ, z. n., o., *des getijs*, of *van het getij*; meerv. *getijden*. De inhoud van het boek, *Brevier* genaamd, dat den roomschen kerkendienst behelst, en op gezette tijden gelezen wordt. *Hij slaat nooit het lezen van zijne getijden over*. Van hier de aamengest. *getijboek*, *getijgebed*.

GETIJDE (*jaargetij*), z. n., o., *des getijdes*, of *van het getijde*; meerv. *getijden*. Een jaargetijde. *De vier getijden des jaars*. Van hier *getijdig*, waarvoor *tijdig* meest in gebruik is.

GETIJGERD, bijv. n. en bijw. Gevlakt, als een tijger. *Een getijgerde hond, een getijgerd paard*.

GE-

GETJILP, (*getjelp*) z. n., o., *des getjilps*, of *van het getjilp*; zonder meerv. Het geluid van eene musch. Zie *tjilpen*.

GETIMMER, z. n., o., *des getimmers*, of *van het getimmer*; zonder meervoud. De daad van timmeren. Zie *timmeren*.

GETOET, z. n., o., *des getoets*, of *van het getoet*; zonder meerv. Het geblaas op eenen horen. Zie *toeten*.

GETOKKEL, z. n., o., *des getokkels*, of *van het getokkel*; zonder meerv. Eene gedurige aanraking met de vingeren. *Het getokkel van die luit*. Hooft. Zie *tokkelen*.

GETOMMEL, z. n., o., *des getommels*, of *van het getommel*; zonder meerv. Gedommel, gedruisch: *wat getommel en bravade*. Oud. *In dit getommel*. Hooft.

GETOUW, z. n., o., *des getouws*, of *van het getouw*; meerv. *getouwen*. Het werktuig, waarop een wever het doek weeft. In Gelderland beteekent het ook een rijtuig, dat met touwen getrokken wordt. *Ik ben, op die plaats, met getouw geweest*. Zamenst.: *weefgetouw*.

GETRAAN, z. n., o., *des getraans*, of *van het getraan*; zonder meerv. Geschrei. Zie *traan*.

GETRALIED, bijv. n. en bijw. Met eene tralie verzien. *Eene getraliede venster*.

GETRAPPEL, z. n., o., *des getrappels*, of *van het getrappel*; zonder meerv. Hetzelfde, als *getrippel*. Zie *trappelen*.

GETREUR, z. n., o., *des getreurs*, of *van het getreur*; zonder meerv. Van *treuren*. Het treuren.

GETRIPPEL, zie *getrappel*.

GETROMMEL, z. n., o., *des getrommels*, of *van het getrommel*; zonder meerv. Aanhoudende trommeling. *Het getrommel der bomme*. Vondel.

GETROUW, bijv. n. en bijw., *getrouwer*, *getrouwst*. In het algemeen, een persoon, of eene zaak, op wien en waarop men zich verlaten kan. *God is getrouw* — *het is een getrouw woord*. Volkomen overeenstemmend met de waarheid: *zie daar een getrouw verhaal van de gewigtige gebeurdtenissen der verloopene eeuwen!* Die, zoo veel mooglijk is, bij de waarheid blijft, en haar niet met opzet verbeelt: *de groote* Wagenaar *is een getrouw geschiedschrijver*. — *Deze brief is een getrouwe tolk van zijn hart*.

Die zijne vatbaarheden opregtelijk en bestendiglijk, tot iemands best, aanwendt: *ik heb dien getrouwen knecht al lang gekend.* — *Een getrouw vriend*, die al de pligten der vriendschap eerbiedigt. Twee gelieven worden gezegd *elkander getrouw te blijven*, wanneer zij de onderlinge aanspraak op de wederzijdsche liefde niet schenden. — *Den godsdienst*, *der deugd*, *der waarheid getrouw blijven*, is niet afwijken van de voorschriften derzelven. — *Iemand getrouw waarschouwen*, iemand, overeenkomstig met de ware toedragt van de zaak, ernstig vermanen. Van hier *getrouwheid*, *getrouwigheid*, *getrouwlijk*. Tuinm. brengt het tot het oude *trud*, trouw, waerheid.

GETUIGD, bijv. naamw. en bijw. Van zijn tuig verzien, toegetakeld: *een getuigd schip*. Zie *tuig*. Ook het verl. deelw. van *getuigen*.

GETUIGE, z. n., m. en vr., *des getuigen*, of *van den getuige*, — *der*, of *van de getuige*; meerv. *getuigen*. Iemand, die verslag van eene zaak doet, welke hij gezien, of gehoord heeft. *Een ooggetuige* — *een oorgetuige*. *Een valsche getuige*. Die in regten geroepen wordt, om de waarheid eener zaak voor den dag te brengen: *de getuigen verhooren*. Een bewijs, waarop men zich beroepen kan: *de blos*, *die hare wangen zoo onverwacht verwde*, *was een getuige*, *dat zij zich zelve schuldig kende*. — *Dit slagveld is een getuige van zijne dapperheid*. — Een *getuige* is ook zoo veel, als bloedgetuige, een martelaar, die, door zijnen dood, de waarheid van den kristelijken godsdienst bevestigt: *het bloedt der getuigen Jesu*. Bybelv.

GETUIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik getuigde*, *heb getuigd*. De toedragt van iets verhalen. *Die dese dingen getuijght*, Bybelvert. Onzijdig, met *hebben*: *hij getuigt*, *dat hij het gezien heeft*. — *Van iemand* — *tegen iemand getuigen*.

GETUIGENIS, z. n., vr., *der*, of *van de getuigenis*; meerv. *getuigenissen*. Het verslag van eene zaak, door eenen getuige afgelegd: *hij heeft eene valsche getuigenis daarvan gegeven*. Bewijs: *offert voor uwe reijninge*, *haer tot een getuijgenisse*. Bybelvert. Bevestiging van eene zaak, of het gezag van eenen persoon, in den bijbelstijl: *die getuijgenisse gaf den woorde sijner genade*. Hooft en Vondel nemen dit woord ook onzijdig, *het getuigenis*;

nis: in de bijbelvert. van 1637 vindt men het ook in dat geslacht gebezigd, alhoewel het meest vrouwl., aldaar, gebruikt wordt. Anders verkiest VONDEL het vrouwl. geslacht: *deze eenige getuigenis is alleen genoeg.* En dit vindt men meerder, dan het onzijdige, bij hem. Ook VOLLENH. neemt het vrouwlijk; en dit geslacht is, in dit woord, ongetwijfeld, het oudste, daar het onzijdige aan een verloop toeteschrijven is. Zie *nis.*

GETUIMEL, z. n., o., *des getuimels*, of *van het getuimel.* Het tuimelen.

GETULBAND, bijv. n. en bijw. Met eenen tulband (*turban*) verzien: *het getulbande Azie.* ANTONID.

GEUL, z. n., vr., *der geul*, of *van de geul*; meerv. *geulen. De oesters liggen vaelal aan de kanten der geulen.* PALUDANUS. Verkleinw. *geultje.*

GEUR, z. n., m., *des geurs*, of *van den geur*; meerv. *geuren.* Eene aangename uitwaseming van iets, deszelfs verspreidde reuk: *die wijn heeft den geur van muskadel.* Overdragtig: *zijn naem blijft in goeden geure.* DECKERI *Een geur van een loflijk geruchte.* VOLLENHOVEN. Van hier *geurig*, *geurigheid.* Verkleinw. *geurtje.*

GEUS, z. n., m., *van den geus*; meerv. *geuzen.* Een scheldnaam, welken de Graaf van Berlaimont aan de nederlandsche Edelen gaf, toen dezen, met Brederode aan het hoofd, den 5 van grasmaand, 1566, een verzoekschrift aan de Gouvernante der Nederlanden wilden overgeven. Dit schimpwoord is, naderhand, door de Roomschgezinden aan de hervormde Nederlanders, in het gemeen, gegeven. Het beteekent eenen bedelaar, van het fr. *gueux.* *Geus* is ook een scheepswoord, van het vr. geslacht, voor eene soort van vlag, die van de boegsteng afwaait. Verkleinwoord *geusje.*

GEVAAR, z. n., o., *des gevaars*, of *van het gevaar*; meerv. *gevaren.* De waarschijnlijkheid van in eenigen ramp te storten; en van daar de ramp zelf. *In gevaar zijn — in gevaar komen, geraken. — Zich in gevaar begeven. — Hij loopt gevaar. — Allerhande gevaar tarten. — Gevaren doorworstelen. Het gevaar te boven komen.*

Gevaar, hoogd. *Gefahr*, OTFRID. *fara*, bij de zwab. dichters *var*, zweed. *fara*, deens. *far*, eng. *fear.* Het woord was eertijds van eenen ruimeren omvang, welken het, in de verwante talen, nog beslaat, en drukte, ei-

 gen-

genlijk, de vrees uit, en figuurlijk, hetgeen vrees verwekte. Bekend is ons oude woord *vaar*, vrees; van hier vindt men nog *fonder vaer* bij DATHEEN. Wij kennen ook nog het woord *vervaren*, *vervaard*, *vervaarlijk*.

GEVAAR, z. n., o., *des gevaars*, of *van het gevaar*; zonder meerv. Dit is een gansch ander woord, afgeleid van *varen*, dat, in Gron. en Geld., gebruikt wordt, voor met eenen wagen rijden. Dit *gevaar* heet, in Geld., daarom zooveel, als een rijtuig: *ik ben, op die plaats, met gevaar geweest.*

GEVAARLIJK, bijv. n. en bijw., *gevaarlijker*, *gevaarlijkst*. Met gevaar verzeld: *hij onderneemt eene gevaarlijke reis. Zij ligt gevaarlijk ziek. Wij hebben eenen gevaarlijken weg afgelegd. Hij is een gevaarlijk mensch*, met welken men, zonder in zijne zeden bedorven, of zonder benadeeld te worden, niet verkeeren kan. — *Hij omhelst een gevaarlijk gevoelen*, dat zeer veel nadeel voor de maatschappij kan berokkenen.

GEVAARTE, z. n., o., *des gevaartes*, of *van het gevaarte*; meerv. *gevaarten*. Zwaar gestel: *een grof gevaarte. Het log gevaarte der bergen.* Zamenst.: *berggevaarte*, *schietgevaarte*, *stormgevaarte*.

GEVADER, z. n., m., *des gevaders*, of *van den gevader*; meerv. *gevaders*. Die, in plaats van den vader, een kind ten doop heft, of over den doop staat. Van hier *het gevaderschap*.

GEVAL, z. n., o., *des gevals*, of *van het geval*; meerv. *gevallen*. Het geluk, het noodlot: *men mag de schepping van de wereld aan geen blind geval toeschrijven*. De gansche toedragt eener zake: *ik zal u het geval, juist zoo als het gebeurd is, verhalen.* Voorkomende omstandigheid: *er kunnen zich gevallen opdoen, waarin men deszelfs raad hoogst noodig heeft.* Een wonderlijk voorval: *hij weet de aandacht van het gezelschap, door het verhaal van gevallen, gaande te houden.* Eene droevige gebeurtenis: *het geval is zoo, wie zal daaraan iets veranderen?* Toeval: *ik heb hem, bij geval, eens ontmoet.* *In geval* wordt als een voegw. gebezigd: *in geval dit geschiede*, bij aldien dit geschiede.

GEVALLEN, onz. w., ongelijkvl. *Het geviel, is gevallen.* Bevallen, behagen, aanstaan; met den derden naamval: *onbehaaglijke eerdienst zeker, die niet gevallen kan*

kan aan Hem, die een zuivere Geest is — of, *die Hem niet gevallen* — of, *in zijn oog niet gevallen kan. Zich eene zaak laten gevallen*, met iets tevreden zijn. *Gevallen* wordt ook als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, zonder meerv., gebezigd: *geen gevallen in eene zaak hebben.*

GEVALLIG, bijv. n. en bijw.; *gevalliger*, *gevalligst.* Dat bij geval gebeurt; *eene gevallige ontmoeting* — *iemand gevallig tegenkomen.* Zeldzaam: *die zaak is heel gevallig.* Ook bevallig. Zie *ig.*

GEVANGELIJK, bijw. Op de wijs van eenen gevangenen: *de Joden zijn gevangelijk naar Babel gevoerd.* Van hier *gevangelijkheid*, voor *captivitas*, bij OUD. voorkomende. Zie *lijk.*

GEVANGEN, verl. deelw., van *vangen. Iemand gevangen nemen* — *gevangen houden* — *gevangen zetten. Hij zit op den hals gevangen. Ik geef mij gevangen*, ik geef het op, gij hebt het gewonnen. *Gevangen* wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt: *de gevangenen braken uit de boeijen.* Van hier *gevangenis*, *gevangenschap.* Zamenst.: *krijgsgevangen*, *gevangenhoeder*, *gevangenhoedster*, *gevangenhuis.*

GEVECHT, z. n., o., *des gevechts*, of *van het gevecht*; meerv. *gevechten.* Een strijd met wapens. Men bezigt dit woord, meest, van eenen strijd tusschen kleinere hoopen. *Dat was een hardnekkig gevecht. Hij is, in een gevecht, gebleven. Het gevecht aanbieden* — *mijden* — *ontkomen. Toen het gevecht op het heetste was, brak de nacht hetzelve plotsling af.* Zamenst.: *lijfgevecht*, *speelgevecht*, *spiegelgevecht*, *stierengevecht*, *tweegevecht*, enz. Zie *vechten.*

GEVEDERD, bijv. n. en bijw. Met vederen verzien. *Met eenen gevederden pijl schieten. Het gevederd koor*, bij de Dichters, voor, de vogelen.

GEVEINSD, verl. deelw.; ook als bijw. gebruikelijk, van *veinzen.* En, naardemaal de verledene deelwoorden zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben, wordt dit deelwoord, als bijvoeglijk naamw. gebruikt zijnde, dan eens bedrijvend, dan eens lijdend genomen: *een geveinsd mensch*, die zich geveinsd aanstelt, of die zich gewoonlijk zoo gedraagt; *eene geveinsde vriendschap*, welke geveinsd wordt. Van hier *geveinsdelijk*, *geveinsdheid.*

GEVEL, z. n., m., *des gevels*, of *van den gevel*; meerv. *gevels*. Eigenlijk de bovenste spits van iets; in het bijzonder de spits van den voormuur van een huis, en, van daar, de geheele muur. *Hij liet den gevel afbreken — een stuk in den gevel metselen.* Figuurlijk heet het titelblad eens boeks deszelfs *gevel: in den gevel des boex.* HOOFT. In den schertsenden stijl zegt men van iemand, die eenen grooten neus heeft, *hij heeft eenen goeden gevel.* Zamenst.: *achtergevel*, *bovengevel*, *oppergevel*, *voorgevel*, *zijgevel*, *gevellijst*, *geveltop*, enz.

Gevel, hoogd. *Gipfel*, *Giebel*, nederf. *gebel*, eng. *gable*, middeleeuw. *gabulum*, zweed. *gafwel*. Bij ULPHILAS heet *gibla* de tinne des tempels; en de schedel des hoofds is, bij NOTKER, *houbet kibilla*; ja bij de zwab. dichters beduidt *gebel*, vaak, den kop. Het gr. κεφαλη, het hoofd, schijnt hierheen ook te behooren, en C. VITRINGA vergelijkt hiermede het hebr. גְּבוּל, dat een einde, een uiterste van iets beteekent, gelijk het ijsl. *gafl* van dezelfde beteekenis is. In ruimeren zin beduidde het, in de oudste talen, iedere hoogte, eenen berg. In Sicilie noemen de Eilanders den etna, thands nog, *mont-gibelo*, den hoogen berg, gelijk *gibel*, in het arab., een heuvel, een berg heet. De hooge vesting Gibraltar, op den berg Kalpe, werd, eertijds, door de Mooren, *gebal-Tarif* genoemd, verbasterd in *Gibraltar*.

GEVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik gaf*, *heb gegeven.* Dit werkwoord wordt in vele gevallen gebruikt. Men bezigt het, met eenen derden en vierden naamval, in de volgende spreekwijzen, als voor toereiken: *zij gaven elkander de hand van vriendschap.* Overreiken: *geef mij de sleutels.* Schenken: *de stervende Koning gaf den besten schat aan zijnen edelen vriend.* Toesteken: *de vlugtende vijand gaf het paard de sporen, en zette het op eenen galop.* Verleenen: *de vorst gaf den buitenlandschen gezanten een lang gehoor. Iemand gehoor geven*, is ook naar iemands raad luisteren. Inlaten: *ik moet eindelijk aan mijnen boezem lucht geven.* Toestaan, inwilligen: *hij gaf hem een uitstel van twee volle maanden. Iemand verlof geven.* Mededeelen: *ik zal u eene korte schets van de zaak geven.* Toezeggen: *gisteren heb ik mijnen vriend mijn woord gegeven, om hem te bezoeken.* Aanbevelen: *bij zijn vertrek gaf hij hem het gezag over zijne zaken.* Op-

dra-

dragen: *iemand eenen last — een bevel geven.* Afleggen: *de mensch moet eens, van al zijne daden rekenschap geven.* Veroorzaken: *iemand de handen vol werks geven. Dat zal hem moeilijkheid geven.* Beloven: *dat gaf hem hoop, van haar, eens, weder te zien. Eenen wenk geven*, wenken, *geloof geven*, gelooven.

Met eenen vierden naamval alleen, voor veroorzaken: *ik ben zoo heesch, dat ik geen geluid kan geven.* Verwekken: *door zijne vlijt gaf hij overal den sterksten naijver.* Opgeven: *dit gezegd hebbende, gaf zij eenen diepen zucht.* Houden: *een gastmaal geven.* Toonen: *eene proef van zijne geleerdheid geven.* Uitblazen: *den geest, geven.* Hooren laten: *den laatsten doodsnik geven.* Uitstorten: *die wolk geeft veel regen.* Doorlaten: *de getraliede vensters geven weinig licht.* Opleveren: *Spanje geeft, jaarlijks, kostelijke wol.* Uitleveren, verschaffen: *de koe geeft, daags, twee volle emmers melk.* Dragen: *door den hevigen wind, die de bloesems zoo geteisterd heeft, geeft het boomgewas, thands, weinig vrucht.* Maken: *geef vuur!* Toezeggen: *ik heb mijne stem al gegeven.*

Dit werkwoord wordt ook, bij andere woorden gevoegd, in vele verschillende beteekenissen gebezigd, als voor verspreiden: *men pakte zich, wel dra, van dat doode kreng weg, omdat het zoo eenen stank van zich gaf.* Betalen: *ik heb, voor dat huis, eene groote som gelds gegeven.* Uitbrengen: *een boek in het licht geven.* Stellen: *wie zal zijn leven voor mij geven?* Laten volgen: *iets te leen geven.* Overlaten: *eene stad ter plundering geven.* Verblijven: *ik geef het in bedenking — in beraad.* Hiertoe behooren de spreekwijzen: *tot andwoord geven*, voor andwoorden; *om geene vermaning geven*, er niet naar luisteren; *iemand wat om de ooren — op den rug — voor den aars — op den kop geven. — Hij geeft het er aan*, hij scheidt uit.

Dit werkwoord heeft ook eene onbepaalde wijs, met *te*, bij zich: *te drinken geven — te kennen geven, te verstaan geven.*

Het wordt ook als onzijdig gebruikt in de spreekwijs: *God geve, dat gij hersteld wordet!* Als wederkeerend: *ik wil mij wel geven*, ik wil zoo stijf op mijn stuk niet staan. — *Ik geef mij gevangen.* Eindelijk wordt het, in de spreekwijzen, gebruikt: *zijn leven prijs geven — acht*

acht op eene zaak geven. — *Dat geeft, of neemt niet*, het blijft gelijk. — *Het gevende geval*, de derde naamval. Hiertoe behooren ook de spreekwijzen *goed geefs*, milddadig, *zijn*, *te geef*, om niet. — Van hier *gever*, *geefster*, *geving*.

Geven, hoogd. *geben*, eng. *to give*, nederſ. *geven*, KERO *keban*, ISIDOR. *gheban*, angelſ. *gifan*, deen. *give*, zweed. *gifwa*, ijsl. *gifva*, ULPHIL. *giban*. ADELUNG leidt het af van het verouderde hoogd. woord *gaff*, de holle hand.

GEVEST, z. n., o., *van het gevest*; meerv. *gevesten*. Het handvatſel van den degen, waaraan men hem *vast* houdt. *Hij viel tot aan het gevest in den degen.*

GEVLAMD, bijv. n. en bijw. Vlamswijze gewerkt: *gevlamde kousen.*

GEVLEESCHT, bijv. naamw. Met vleesch bekleed.

„ *Vlijt zich de wonderknoop der ſtrijdende Natuuren*
„ *In mijn' gevleeschten Godt?* M. L. TIJDW.

Ook zegt men *gevleeschd*, *gevleeschde* — *een gevleeschde duivel.*

GEVLEI, z. n., o., *des gevleis*, of *van het gevlei*; zonder meerv. *Vleijerij.* Zie *vleijen.*

GEVLEKT, bijv. n. en bijw. Met eene vlek beſmet; ook met vlekken geſtipt.

GEVLERKT, zie *gevleugeld.*

GEVLEUGELD, bijv. n. en deelw. Als bijvoeg. heet het, dat vleugels heeft; als deelw. is het ſterk gebonden; van *vleugelen.*

GEVLIEG, z. n., o., *des gevliegs*, of *van het gevlieg*; zonder meerv. De eigenlijke herhaalde daad van vliegen: ook het onſtuimige gewoel van balddadige jongens. Zie *vliegen.*

GEVLOEK, z. n., o., *des gevloeks*, of *van het gevloek*; zonder meerv. Geſtadig vloeken. Zie *vloeken.*

GEVOED, verl. deelw. van *voeden*. *Gevoedder*, *gevoedst*. Dat wel gevoed is: *een gevoed hoen.* Zwaar en dik: *gevoed haar* — *gevoedde lokken.*

GEVOEDSTERD, bijv. n. en bijw. Vet gemaakt: *wel gevoedſterde hengſten.* Anders gebruikt men hier *gevoederd.*

GEVOEG, z. n., o., *des gevoegs*, of *van het gevoeg*; zonder meerv. Een beſchaafd woord, waarmede men de natuurlijke ontlasting van het ligchaam uitdrukt. *Zijn gevoeg doen.* Van *voegen*, in den zin van behooren, noodig zijn. SPIEG. bezigt het in eenen algemeenen zin, voor *commodum.*

GE-

GEVOEGLIJK, bijv. n. en bijw., *gevoeglijker*, *gevoeglijkst*. Behoorlijk: *ik zal u, in het volvoeren van uw plan, laten geworden, indien het op eene gevoeglijke wijs geschieden kan.* Die zich voegen en schikken wil: *gij hebt altijd een' gevoeglijk mensch in mij gevonden.* Betamend: *ik oordeel het niet gevoeglijk, dat gij met haar alleen blijft.* Van hier *gevoeglijkheid*. Zie *lijk*.

GEVOEL, z. n., o., *des gevoels*, of *van het gevoel*; zonder meerv. Een der vijf zinnen. *Door het ondergaan van eenen schok des kunstwerktuigs, kreeg zijn lamme arm, dadelijk het gevoel weder.* Betasting: *ik kan, van ouderdom, niet meer zien; des moet ik het, bij het gevoel, doen.* Gevoelige gewaarwording: *gevoel van de koude hebben.* Aandoening over iets, dat de ziel treft: *met een smertelijk gevoel hoorde hij, hoe men zijnen goeden naam, schandelijk, onteerd had.* *Gevoel* is, eindelijk, een teeder zielsgestel, het welk, uit hoofde van ligt aandoenlijke zenuwen, door de zigtbare voorwerpen sterk getroffen wordt. *Het verhevenste gevoel. Een verfijnd en uitgebreid gevoel. De droefgeestigheid is de teedere dogter des gevoels. Eenen hoogen trap van gevoel bezitten. Rousseau heeft, in zijne Heloïse, bijna al de tooneelen, door het fijnste gevoel, gekozen.*

GEVOELEN, z. n., o., *des gevoelens*, of *van het gevoelen*; meerv. *gevoelens*. Oordeel: *dit is het eenparige gevoelen van alle verstandigen. — Volgends mijn gevoelen. Ik ben van gevoelen. Hij is van een tegenstrijdig gevoelen — van een gansch ander gevoelen. De gevoelens loopen, hier, zeer uit elkander.* Eene bijzondere opvatting en begrip over eene zaak; vooral over waarheden. *Hij staat met de Roomschen, in een en hetzelfde gevoelen. Ik kan dat gevoelen niet omhelzen.* Dunk: *hij heeft een klein gevoelen van zich zelven. Een goed gevoelen van zich zelven hebben.* Toorn, gramschap: *hij heeft, over die slechte handelwijs, zijn gevoelen getoond.*

GEVOELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik gevoelde, heb gevoeld.* Bedrijv. Gevoel van iets hebben: *ik gevoelde de pijn niet, in het begin der hevige bloedstorting.* Gewaarworden naar de ziel: *deel uwe smerten met mij, mijn vriend! gij zult dezelven te minder gevoelen.* Onz., met *hebben*. Bevatting van iets hebben: *ik gevoel geheel anders van die zaak.* Wederkeerig, voor zich bevinden:

ik gevoel mij niet wel: hiervoor zegt men anders, *zich bevoelen*; beide in den gemeenen spreektrant.

GEVOELIG, bijv. n. en bijw., *gevoeliger*, *gevoeligst*. Die ligt smert gewaarwordt: *ik ben wat gevoelig; des behandel de wond op eene zachte wijs*; in den vertrouwlijken spreektrant. Dat sterk op het gevoel werkt, en pijn aanbrengt: *de vijand, die op zijne hoede was, bragt hem, met den degen, eene gevoelige wond toe. Iemand eene gevoelige neep geven.* Medelijdend: *wie zoude niet, op het hooren van dien bangen noodkreet, ijlings toeschieten, en gevoelig zijn over den algemeenen ramp!* Dat den geest treft: *ik heb hem met gevoelige woorden, bejegend.* Moeilijk, vertoornd: *wie zoude zich daarover niet gevoelig toonen?* Die een teeder, en ligt aandoenlijk zielsgestel heeft: *de stilte van den nacht, gevoegd bij de sombere eenzaamheid van den oord, werkt sterk op gevoelige harten.* Zie *ig*.

GEVOELIGHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gevoeligheid*; het meerv. is niet in gebruik. Misnoegen: *hij toonde, weldra, zijne gevoeligheid over dat vergrijp.* De toestand van een gevoelig hart: *vele schriften zijn van zulken aard, dat zij de eigene gewaarwordingen der opstellers uitdrukken, en, in de ziel van den lezer, eene soortgelijke teedere gevoeligheid verwekken.* Zie *heid*.

GEVOELLOOS, bijv. n. en bijw., *gevoelloozer*, *meest*, *zeer gevoelloos*. Zonder gevoel: *mijne handen zijn gevoelloos van koude*: in dien zin duldt het geene vergrooting. Meest, echter, wordt het, met trappen van vergrooting gebezigd, voor ongevoelig, die van geene zaak indrukken heeft: *hij is een gevoelloos mensch.* Van hier *gevoelloosheid*. Zie *loos*.

GEVOGELTE, z. n., o., *des gevogeltes*, of *van het gevogelte*; zonder meerv. Allerlei vogelen. *Ende het gevogelte at deselve uit den korf van boven mijn hooft.* Bijbelv.

GEVOLG, z. n., o., *des gevolgs*, of *van het gevolg*; meerv. *gevolgen*. Al, wat uit eene zaak voordvloeit, dat op dezelve als onmiddellijk volgt. *Wanneer men jong is, ziet men het kwaad, gemeenlijk, voorbij; maar, naderhand, betreurt men de rampvolle gevolgen der losbandigheid. — Dat zal droevige gevolgen naar zich slepen. — Hier uit trek ik dit gevolg. — Bij gevolg*, daarom. *In gevolge*, uit hoofde. *Ik kom, in gevolge mijner be-*

belofte, morgen bij u. *Gevolg* beteekent ook eenen stoet; zonder meerv. *Niemand werd met een deftiger gevolg, ten hove, gezien, dan die staatsdienaar.* — *Met een groot gevolg uitgeleid worden.* Zie *volgen.*

GEVOLGLIJK, voegwoord. Bij gevolg. *Nooit schuwde hij het onderzoek van zijne daden; gevolglijk is hij een eerlijk man.* Zie *lijk.*

GEWAAD, z. n., o., *des gewaads*, of *van het gewaad*; meerv. *gewaden.* Een deftig kleed, in den verhevenen schrijfstijl alleen gebruikelijk. *Een vorstelijk* — *een blinkend* — *een heerlijk gewaad, Met slependen gewade.* Vond. Het meervoud is alleen dan te gebruiken, als er van meer soorten gesproken wordt. Zamenst.: *altaargewaad, praalgewaad, priestergewaad, rijksgewaad, rouwgewaad, treurgewaad, triumfgewaad,* enz.

Gewaad, hoogd. *Gewand*, (bij Kil. *ghewand, ghewaed*) Kero *kewaat*, angels. *waeda, gewaeda*, eng. *weed*, ijsl. *vad*, zweed. *wad*, (bij Kil. nog *waede, waet*) Ulphil. *vastja.* — Ook heet kleeden, bij Kero, *wattun*, bij Willeram. *waten.* Het woord *waad* hoort men ook in ons *lijnwaad*: denkelijk is *het wand* van een schip uit dezelfde bron, als het bekleedsel, het optooisel van het vaartuig zijnde.

GEWAAND, verl. deelw., van *wanen.* Als bijvoegl. gebruikt, voor voorgegeven. *De gewaande zoon des konings.*

GEWAAR, bijw., dat slechts met het hulpwoord *worden* gebruikt wordt, en zoo veel aanduidt, als eene zaak, die te voren niet gezien was, met de oogen ontdekken. *Na dat zij het leger der vijanden lang opgespoord hadden, werden zij hetzelve eindelijk, in het digtste van het bosch, gewaar.* Figuurlijk, uit de werkingen iets kennen; *hij werd, te laat, zijnen misslag gewaar.* Hooft bezigt het met den tweeden naamval: *zonder des gewaar te worden.* Van hier *gewaarwording, gewaarwordelijk*; met welk laatste woord men het onduitsche *sentimenteel* vertalen kan.

Gewaarworden, bij Otfr. *anawart werdan*, en *giwaro wesan*, Notk. *kewar werden.* Dit oude woord luidt in het eng. *aware.* Het werkw. *wahren* heet, in sommige oorden van Duitschland, heden nog, zien; gelijk ook het ijsl. *wara* zien beteekent. Zoo is, bij de zweden, *war, warse*, en, bij de ijsl. *var*, zoo veel als *ziende.* Wij gebruiken het ook nog in *waarnemen, waarschouwen.*

GE-

GEWAG, z. n., o., *des gewags*, of *van het gewag*; zonder meerv. Eene korte melding van eene zaak. *Ik vind, in de algemeene geschiedenis, van dat voorval geen gewag. Gewag maken van iets.* Het aanslaan eens honds, in den nacht, heet, in den gemeenen spreektrant, ook *gewag*: *schoon er zoo vele dieven waren, heb ik den hond het minste gewag niet hooren maken.*

GEWAGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gewaagde, heb gewaagd.* Gewag maken. *Van eene zaak gewagen.*

GEWAPEND, verl. deelw. van *wapenen*. Van hier de spreekwijs: *eene stad gewapender hand innemen*, met de wapens in de vuist haar veroveren. *Een gewapend oog* noemt men, hetwelk, door behulp van vergrootglazen, de voorwerpen beschouwt.

GEWAS, z. n., o., *van het gewas*; meerv. *gewassen*. Alles, dat er in het jaar, op den akker, gewassen is; zonder meerv. *Er is, thands, een overvloedig gewas geweest.* Eene plant; met een meerv. *Al de gewassen des velds zijn, door de brandende hitte, verschroeid.* Een onnatuurlijk uitwas aan een ligchaam: *ik heb het gewas, aan den hals, laten snijden.* Zamenst.: *aardgewas, plantgewas, spruitgewas, veldgewas, wijngewas, zeegewas*, enz.

GEWATERD, verl. deelw., van *wateren*. Ook een bijv. naamw., watersgewijze. *Gewaterd grein. — Een schoon gewaterde diamant.*

GEWEEF, z. n., o., *des geweefs*, of *van het geweef*; zonder meerv. Gedurige weving. Zie *weven*.

GEWEEN, z. n., o., *des geweens*, of *van het geween*; zonder meerv. Weening; ook aanhoudend weenen. Zie *weenen*.

GEWEER, z. n., o., *des geweers*, of *van het geweer*; meerv. *geweren*. Van *weren*. Allerlei wapentuig, waarmede men zich verweert. In het bijzonder, een snaphaan, een schietgeweer: *zij vielen, met geveld geweer, op den vijand in. — Een geweer afschieten.* Zamenst.: *schietgeweer, werpgeweer, zijdgeweer, geweerhuis, geweermaker*, enz.

GEWEIDE, (*gewei*) z. n., o., *des geweides*, of *van het geweide*; zonder meerv. Het ingewand van wilde beesten; ook van vogelen. Anders *ingeweide*.

GEWELD, z. n., o., *des gewelds*, of *van het geweld*; zonder meerv. De overhand in magt: *waar geweld komt, geldt het regt niet.* Eene onregtvaardige aanwending van

zij-

zijne meerdere magt: *geweld plegen — doen — aanregten — aandoen. Eene stad met geweld innemen. Eene dogter geweld aandoen*, haar verkragten. Eene aanwending van alle kragten, om eenigen hinderpaal wegtenemen: *hij trok de deur, met alle geweld, toe. — Op het zien van die onregtvaardigheid, moest ik mij alle geweld aandoen*, mijne driften beteugelen. — *Hij deed alle geweld, om te bewijzen*, enz., hij spande, daartoe, al zijne vermogens in. Eene groote kragt, welke men niet wederstaan kan: *het schip brak door het geweld der baren. Uwe oogen doen mij gewelt aen.* Bijbelvert. Een vermogen, om iets te doen, of te laten: *doot en leven zijn in het gewelt der tonge.* Bybelvert. Gebaar, getier, geraas; in den gemeenen spreektrant: *maak daar zoo een geweld niet! Hij maakt een geweld van de andere wereld.* Eene overtreffende maat van iets; in de daaglijksche taal: *wat heeft die koe een geweld van vet afgelegd! Dat is met geweld!* dat is zeer veel! Van hier *geweldelijk*, *geweldenaar*, een dwingeland; ook, in den bijbelstijl, iemand, die alle zijne kragten inspant, om iets deelachtig te worden, *geweldenarij*. Zamenstell.: *geweldbrief*, brief, uit kragt van welken men geweld gebruiken mag; *gewelddadig*, *gewelddadigheid*.

Geweld, hoogd. *Gewalt*, Kero. *kiwaltida*, Isidor. *chiwaldi*, Otfr. *giwalt*, *walt*, Willer. *gewalt*, nederf. *wald*, *wold*, *welde*, deen. *gewalt*, zweed. *wäld*, angelf. *weald*, *welde*, pool. *gwalt*. Misschien komt het, met het lat. *volo*, en ons *willen*, uit eene bron. Voor *geweld* schreef men, oudtijds, ook *gewoud*.

GEWELDIG, b. naamw. en bijw., *geweldiger*, *geweldigst*. Wiens onregtvaardige overmagt men gewaarwordt: *het reizende gezelschap werd, op eene geweldige wijs, aangevallen. Eenen geweldigen dood sterven.* — Wiens magt men niet wederstaan kan; in welken zin het van vele zaken gebruikt wordt: *hij kreeg eene geweldige koorts. — De geweldige wateren. — Er gaat, op die rivier, een geweldige stroom. — Geweldig zijn, geweldig worden*, magt hebben, verkrijgen. Veel: *het heeft geweldig geregend — ik heb, daarvoor, eene geweldige som gelds betaald.* Het woord wordt ook als zelfstandig gebruikt, *geweldige*, of *geweldiger — kapitein geweldige.* Van hier is het de plaats, waar misdadige krijgslieden gevangen gehouden worden: *hij zit op den geweldige.*

Van hier *geweldiglijk*. Zamenstell.: *geweldigerhand*, bijw.: *eene stad geweldigerhand innemen*. Zie *ig*.

GEWELF (*gewulf*), z. n., o., *des gewelfs*, of *van het gewelf*; meerv. *gewelven*. Een boogswijze gebouwde muur, eene dekking. *Een gewelf, over eenen kelder, laten metselen*. Ook het vertrek zelf, dat gewelfd is: *hij zat, in een onderaardsch gewelf, gevangen*. De Dichters noemen den zigtbaren hemel, om deszelfs gedaante voor het oog, *een gewelf*: *ik zie 't gewelf des blaeuwen hemels blinken*. VONDEL. *De azure stargewelven*. HOOGVL. *In dat starlichte gewelf*. VOLLENH. Zamenstell.: *stergewelf*, *topgewelf*, enz.

Gewelf, hoogd. *Gewölbe*, nederf. *wolfte*, *welfte*, *gewolfte*, deen. *hvälving*, zweed. *hwalf*, eng. *vault*, ital. *volta*, fr. *voute*.

GEWEMEL, z. n., o., *des gewemels*, of *van het gewemel*; zonder meerv. Eene snelle, kruipende, of vliegende, beweging: *een gewemel van levendige zielen*. BYBELVERT. Dit woord komt noch bij KIL., noch bij PLANT. voor. Zie *wemelen*.

GEWEND, verl. deelw., van *wennen*, *gewennen*. Gewoon: *aan iets gewend zijn*. *Gewent op zulk geweer*. VOND. *Ik ben dien arbeid wel gewend*. Zie *wennen*. Ook is het het verled. deelw. van *wenden*; doch dan ontvangt het in de verbuiging, nog eene *d*: *gewendde*. Zie *wenden*.

GEWENDTE, zie *gewoonte*.

GEWENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gewende, heb gewend*. Gewend maken: *hij heeft die ossen voor den ploeg gewend*. — *Krijgsvolk tot moeilijke togten gewennen*. *Zich aan den arbeid gewennen*. Het enkele *wennen* is ook, hier, gebruikelijk.

GEWEST, z. n., o., *van het gewest*; meerv. *gewesten*. Oord, landstreek: *de zeven vrije gewesten*. *De gewesten van eindeloos heil*, de hemel. Zamenstell.: *luchtgewest*, *wingewest*.

GEWETEN, z. n., o., *des gewetens*, of *van het geweten*; meerv. *gewetens*. De bewustheid van onze zedenlijke verrigtingen, en derzelver hoedanigheid, met de beoordeeling van die daden, in opzigt tot hare prijs- of strafwaardigheid: *een blank geweten*. *Een goed geweten*. *Een verkragt — toegeschroeid geweten*. *Het bezwaarde geweten ontlasten*. *Tegen zijn geweten spreken — handelen*. Zamenstell.: *gewetenloos*, *gewetensdwang*, enz.

GE-

GEWEZEN, bijv. naamw. Die, of dat geweest is: *mijne gewezene leermeesteres*. OUD. heeft nog *geweesde*. Oul. was dit *gewezen* ook het verled. deelw. van het werkw. *wezen*, waarvoor wij thands *geweest* bezigen.

GEWIEKT, bijv. n. en bijw. Dat met wieken verzien is: *de ouden schilderen Merkuur met eenen gewiekten hoed*. Oneigenlijk wordt het, in den dichterlijken en verhevenen stijl, gebruikt, voor snel opklimmend: *elk onzer stomme hartetranen werd een gewiekte lofzang, die voor den troon der Godheid opsteeg*. — *Mijn vluggewiekte zuchten verheffen zich om hoog*. M. L. TYDW.

GEWIGT, z. n., o., *des gewigts*, of *van het gewigt*; meerv. *gewigten*. Afweging; zonder meervoud: *iets bij het gewigt verkoopen*. Dat afgewogen is; zonder meervoud: *ik heb mijn gewigt nog niet*. — Dat, waarmede men de zwaarte bepaalt en afweegt; met een meervoud: *ik heb de gewigten laten ijken*. *Hij verkoopt met keulsch gewigt*. De looden aan een uurwerk: *de gewigten optrekken*. Zwaarte: *er is gewigt aan*; zonder meerv. Belang, aangelegenheid: *hij deelde mij eene zaak van veel gewigt mede*; zonder meerv. De horens van een hert worden, in de verbloemde taal der jagers, ook het *gewigt* geheten.

GEWIGTIG, bijv. n. en bijw., *gewigtiger*, *gewigtigst*. Dat zijn gewigt heeft; doch hiervoor gebruikt men, liefst, *wigtig*. In den schertsenden stijl zegt men van eenen lijvigen karel: *dat is een gewigtig mensch*. Anders is het, bij overdragt, zoo veel als belangrijk: *ik heb eene gewigtige zaak onder handen*. *Hij is een gewigtig mensch*, heet ook zooveel als, hij is van eene groote en beproefde waarde. Van hier *gewigtigheid*. Zie *ig*.

GEWIJFD, bijv. n. en bijw. Van *wijf*. Een wijf hebbende: *wel gemand en gewijfd*. F. DE WAEL.

GEWIJSDE, z. n., o., *des gewijsdes*, of *van het gewijsde*; zonder meerv. De uitwijzing, het uitgewezene vonnis des regters. *Het gewijsde voldoen*.

GEWIJZE, van *wijs*, *wijze*, met het voorgevoegde *ge*. Men bedient zich van dit woord alleen achter andere naamwoorden, om de wijs, gelijkheid van iets aanteduiden: *trapsgewijze*, *kringsgewijze*. — *Zoo rukt hij kruisgewijs* enz. VOND. Anders bezigt men ook wel *wijze* alleen, zonder *ge*: *trapswijze vordering* — *de vormswijze beweging van de darmen*.

GEWILD, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *willen*. *Gewilder*, *gewildst*. Dat gezocht wordt —

dat men gaarn heeft: *de koffij is thands zeer gewild.* Aangenaam, behaaglijk: *hij is in de gezelschappen zeer gewild.*

GEWILLIG, bijv. naamw. en bijw., *gewilliger*, *gewilligst.* Bereidwillig: *een gewillig dienaar.* Van hier *gewilligheid*, *gewilliglijk.* Zie *ig.*

GEWIN, z. n., o., *des gewins*, of *van het gewin*; zonder meerv. Winning, voordeel: *ik kan er met gewin afkomen.* Hetgene, dat gewonnen, verkregen is: *de bijen hebben een goed gewin van dit jaar. Een snood, een vuil gewin.* Van hier *gewinzaam*, voordeelig. Zamenstell.: *gewinziek*, *gewinzoeker*, *gewinzucht*; *gewinzuchtig.*

GEWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik gewon*, *heb gewonnen.* Winst doen, winnen: *ik gewin er niets bij.* Telen, voordbrengen; hebbende, in de vervoegde tijden, ook, *ik gewan*, *heb gewonnen: hij gewan eenen soon na sijne gelijkenisse.* Bybelvert. Van hier *gewinner*, *gewinning.*

GEWIS, bijv. naamw. en bijw., *gewisser*, *meest*, *zeer gewis.* Waarop men zeker afkan: *het is eene gewisse waarheid.* Juist: *eene zaak gewis treffen.* Die naauwkeurig zijne zaken behandelt, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gewis man.* Van hier *gewisheid*, *gewisselijk.*

GEWISSE, z. n., o., *des gewisses*, of *van het gewisse*; het meerv. is niet in gebruik. Geweten: *een knagend — wroegend gewisse.* Tuinm. keurt dit woord, als vreemd zijnde, af, en verkiest voor hetzelve ons inheemsche *geweten.*

GEWOEL, z. n., o., *des gewoels*, of *van het gewoel*; zonder meerv. Gedrang. Zie *woelen.*

GEWOLD, bijv. n. en bijw. Met wol verzien, wollig. Dichterlijk woord. *Het gewolde vee*, de schapen.

GEWOLKT, bijv. n. en bijw. Met wolken bedekt, en wolkswijze gemaakt.

GEWOON, bijv. n. en bijw., *gewoner*, *gewoonst.* Gewend: *ik ben dat zoo gewoon. Hij is gewoon, zoo te handelen. Iets gewoon worden.* Van hier *gewoonheid*, *gewoonlijk.*

GEWOONTE, z. n., vr., *der*, of *van de gewoonte*; meerv. *gewoonten.* Hetgeen men gewoon is, gebruik: *dat is mijne gewoonte. De gewoonte is de tweede natuur.* Spreekw. Hiervoor vindt men bij H. de Groot *gewoonschap*; en bij Poot *gewendte*, *gewente: de dreven zijn, naar heur gewente, daar altijd groen.*

GE-

GEWORDEN, onzijd. werkw. Van *worden*, met het voorvoegſel *ge*. Verkrijgen, bekomen, met den derden naamval des perſoons: *dat geld gewordt mij*, *is mij geworden*, *zal mij geworden*. — *Iemand laten geworden*, wordt ook voor laten begaan gebezigd: *laat hem geworden*, laat hem begaan.

GEWORMTE, z. n., o., *des gewormtes*, of *van het gewormte*; zonder meerv. Wormen. Het woord is meest gebruikelijk van zulke wormen, die in des menſchen ligchaam huisvesten. — *Hij wordt van het gewormte bijna verteerd*. Vooral van de wormen des grafs; *na mijnen dood word ik eene prooi voor het gewormte*.

GEWOUD, z. n., o., *des gewouds*, of *van het gewoud*; zonder meerv. Hetzelfde als *geweld*. Oudtijds was dit woord in gebruik. Hooft bezigt het nog: *in 't gewout van anderen*. En Vondel zegt ergens: *Troje ſtaet in uw gewout*.

GEWRICHT, z. n., o., *des gewrichts*, of *van het gewricht*; meerv. *gewrichten*. Zamenvoeging van de leden: *het gewricht der heup*. — *Ik heb in al mijne gewrichten pijn*. Overdragtig, voor den gewonen ſtand, waarin iets zich bevindt: *het vaartuig wordt, onder het ſtormen, uit zijn gewricht gerukt*. Voor den zamenloop van tijds omſtandigheden: *in dit gewricht van tijdt*. Hooft. Het woord komt, waarſchijnlijk, van *wrijven*; zoodat het, eigenlijk, moest geſpeld worden, *gewrijft*, *gewrift*. De verwisſeling van *f* en *ch* is bekend; daarom wordt *achter* ook *after* uitgeſproken, en *luchtig* luidt vaak *luftig*. Omdat nu, in de gewrichten, de beenderen zich gedurig wrijven, zal men de afleiding billijken. Bij Kiliaan vindt men nog *wrijf*, dat, in Gelderland, *wrije*, *vrije*, voor *wrijve*, wordt uitgeſproken, en de plaats aanduidt, waar het ſcheenbeen met den voet vereenigd wordt, de *wring*, elders geheten, om de wrijvende draaijing.

GEWROCHT, z. n., o., *des gewrochts*, of *van het gewrocht*; meerv. *gewrochten*. Uitwerkſel: *men kent de oorzaak uit hare gewrochten*. Het ſtamt af, door letterverzetting, van *werken*.

GEWULF, zie *gewelf*.

GEZAAI, z. n., o., *des gezaais*, of *van het gezaai*; zonder meerv. Dat gezaaid is: *komt uw gezaai haast op?* Men ſpreekt dus in de dagelijkſche taal. Het is te onderſchei-

ſcheiden van het *gezaaide*, welk het uitgeſprotene koren, zoo als het alreeds groene halmen draagt, aanduidt; ja, van volwasſen graan zelfs gebruikt wordt.

GEZABBER, z. n., o., *des gezabbers*, of *van het gezabber*; zonder meerv. Eene gedurige kwijling van iemand, die de zever laat loopen. Zie *zabberen*, zeveren.

GEZAG, z. n., o., *des gezags*, of *van het gezag*; zonder meerv. Aanzien en magt, uit eene aanzienlijke geboorte, of eenen hoogen ouderdom, of rijkdommen, of waardigheid, of verdienſten, of ambtsbetrekking voordvloeijende, waardoor in anderen ontzag, gehoorzaamheid, eerbied, en ſomtijds vrees verwekt worden. *Het koninglijke gezag*, enz. *Zich gezag aanmatigen. Het gezag over eene vloot voeren.*

Hetzij men dit woord van *zien*, oudtijds *zichen*, *zigen*, of *zegen*, waarvan de verled. tijd *zag* nog overig is; of liever van *zeggen*, voor bevelen, afleide, zoo als KIL. *ghesegh*, *ghesagh* heeft, en het door *dictio* en *auctoritas* verklaart; beide toont aan, dat men niet *gezach*, maar *gezag* moet ſchrijven, ſchoon de uitſpraak meest naar het ſcherpe helt. Zamenſtell.: *oppergezag*, *rijksgezag*, *gezaghebber* — *hebſter*, *gezagvoerer*, (*gezagvoerder*) enz.

GEZAGTIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gezagtigde*, *heb gezagtigd.* Door gezag onderſteunen. Kieſche Schrijvers gebruiken dit woord. Men vindt het in de overzetting van J. HERVEY, in navolging van welke FRANTZEN ſchrijft: *gezachtigd door de onfeilbaare leiding.*

GEZAMENDERHAND, bijw. Gezamenlijk. *Zij ſtormden gezamenderhand op de ſtad aan.* Van *zamen*, en *hand.*

GEZAMENLIJK, bijw. Zie het vorige. Sommigen ſpellen en ſchrijven *gezamentlijk*, en ſpreken het uit *gezamentlijk*: beide is af te keuren. Zie *lijk.*

GEZANG, z. n., o., *des gezangs*, of *van het gezang*; meerv. *gezangen.* De daad van zingen; zonder meervoud; *hoor dat lieflijke gezang!* — *Het zoete gezang der vogelen.* Een lied, dat gezongen wordt: *zij heffen de gezangen aan, ter eere der Godheid.* Dat gezongen kan worden: *ik heb dat boek met gezangen voor mij laten koopen.* Zamenſtell.: *gezangboek* — *feestgezang*, *kerkgezang*, *lofgezang*, *pſalmgezang*, *ſnaargezang*, *veldgezang*, enz.

GEZANT, z. n., m., *des gezants*, of *van den gezant*; meerv. *gezanten.* Een perſoon, die, om de belangen des

des lands, wordt afgezonden. De eerste dienaars van het Evangelie worden ook *gezanten* genaamd. Zie wijders *afgezant*. Van hier *de gezantschap*, het ligchaam, de meenigte der gezanten; *het gezantschap*, het ambt en de waardigheid eens gezants: *het gezantschap bekleeden*.

GEZEELD, bijv. n. en bijw. Met een zeel verzien; ook met een zeel gebonden.

GEZEET, z. n., o., *des gezeets*, of *van het gezeet*; zonder meerv. Een woord, dat reeds begint te verouden. Hooft gebruikt het voor gewaad, kleedij: *dat eene vrouwe van haaren staat in zulk gezeet bij nacht bij ontijdt over straate zworf*. Kiliaan zet het woord over door *hooge kousen*, die, als eene broek, de gansche dij bedekken. Anders is het woord hij hem *eene zitplaats*, *een stoel*; ook *de aars*, het deel des ligchaams, ter nederzitting geschikt.

GEZEG, z. n., o., *des gezegs*, of *van het gezeg*; zonder meerv. Gepraat: *daarover valt veel gezegs*. Een gezegde, eene spreuk: *ik weet niet, eenig gezeg van dien aard in den Bijbel gevonden te hebben*.

GEZEGD, verl. deelw., van *zeggen*. Van hier het zelfstandige woord *het gezegde*; meerv. *gezegden*, iets, dat gezegd is.

GEZEGGEN, onz. w. Hetzelve is enkel in de onbepaalde wijs gebruikelijk: *ik liet mij gezeggen*, ik liet mij door woorden leiden, door goeden raad overreden.

GEZEGLIJK, bijv. n. en bijw., *gezeglijker*, *gezeglijkst*. Die zich door woorden laat buigen; aan eenig gebod gehoorzaam is: *eene gezeglijke dogter*. — *Zich gezeglijk aanstellen*. Van hier ook *gezeglijkheid*. Zie *lijk*.

GEZEL, z. n., m., *des gezels*, of *van den gezel*; meerv. *gezellen*. Eigenlijk iemand, die met eenen anderen persoon eenerlei reis doet. Thands is het meest gebruikelijk voor iemand, die met anderen hetzelfde handwerk verrigt, en wel, vooral, de knechts, die in eene munt werken, worden *gezellen* genaamd; ook *muntgezellen*. Van hier ook *apothekersgezel*, *boekdrukkersgezel*, enz. Wijders wordt het woord gebruikt, in het algemeen, voor eenen jongman: *een slecht gezel — een jong gezel*. In den stijl des Bijbels wordt het ook voor eenen medegenoot gebruikt: *ik ben een gezel van de genen, die u vreezen*. Het vrouwl. woord is *gezellin*, oul. *gezelle*, welk laatste door B. Huydec. beter gekeurd wordt. Zamenstell.: *ambachtsgezel*, *bootsgezel*, *handwerksgezel*, *mede-*

degezel, *medgezel*, *reisgezel*, *rotgezel*, *schoolgezel*, *tafelgezel*, *leergezel*, *vrijgezel*, een ongetrouwd jongman. enz. — *medegezellin*, *medgezellin*.

Dit woord luidt bij OTFRID. *gisello*, bij NOTKER. *kesello*, bij WILLER. *gesfello*, in het zw. *saelle*, *gesaell*. KILIAAN kent het oude *selle*. WACHTER en JHRE leiden het af van *zellen*, welk aanduidt zich onder hetzelfde dak van een huis, als in ééne *zaal*, te zamen vergaderen. Het zamengestelde *verzellen* is bekend.

GEZELLIG, bijv. n. en bijw., *gezelliger*, *gezelligst*. Genegen, om met anderen in gezelschap te leven. *Een hond is een gezellig dier.* — *Het gezellige leven.* *De gezellige deugden*, die tot het gezellige leven behooren. Van hier *gezelligheid*. Zie *ig*.

GEZELSCHAP, z. n., o., *des gezelschaps*, of *van het gezelschap*; meerv. *gezelschappen*. Het gezellige zamenzijn van eenige personen, en de verzamelde personen zelve. Voor de personen: *ik heb een vrolijk gezelschap te huis.* — *Lid van een gezelschap zijn.* Voor het gezellige zamenzijn: *iemand gezelschap houden.* — *Zijn gezelschap is mij onverdraaglijk.* Het woord zoude regelmatig vrouwlijk zijn, voor de personen genomen, en onzijdig, als het de vereeniging beteekende; dan, door verloop, wordt het, in beide gevallen, onzijdig gebruikt. Dit doet reeds HOOFT: *bij d' eerlixten van dat gezelschap*, voor de personen — *de hooge aanslaagen beminnen het gezelschap van 't gevaar*, voor de zaak genomen. Oudtijds kende men het vrouwl. geslacht, voor de personen. Zoo leest men bij VELDENAAR: *ende na den slaap meende hi den dach in blijder geselschap voer te eijnde.* Fraai bezigt HOOFT *gezelschap zijn*, voor bijeen zijn: *getergt zijn, magt hebben en dulden zijn zeldsaem gezelschap.* Van hier *gezelschapachtig*, die veel van gezelschap houdt, en *gezelschaplijk*, dat tot gezelschap behoort, daarop betrekking heeft. Zie *schap*.

GEZET, bijv. n. en bijw. *gezetter*, *gezetst*. Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zetten*. Men gebruikt het voor dik, zwaarlijvig: *hij is een gezet man.* Genegen: *menschen van een vast karakter zijn zeer gezet, om het einde van eene ondernomene zaak te zien.* — *Hij is op wijn gezet.* Vastgesteld, bepaald: *de waren hebben eenen gezetten prijs.* *Hij bezocht mij op den gezetten tijd.* Bedaard, niet ongebonden: *eenige personen mogen van gezettere zeden zijn*, enz. Wanneer de teedere knopjes der vruch-

vruchten, na het afvallen des bloesems, zich vertoonen, zegt men: *de vrucht is gezet.* Oul. werd het ook zelfst. gebezigd, voor inzetting, wet: *gezet en wet — zekere gezetten.* Oud. Van hier *gezetheid*, dikheid.

GEZEUR, z. n., o., *des gezeurs*, of *van het gezeur*; zonder meerv. Het gedommel: *het gezeur der bijen.* — *Het gezeur der huisselijke bezigheden.* Zie *zeuren.*

GEZIEN, bijv. n. en bijw. *geziener*, *gezienst.* Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zien.* Geacht: *die leeraar is, in zijne gemeente, zeer gezien.*

GEZIGT, z. n., o., *des gezigts*, of *van het gezigt*; meerv. *gezigten.* Het vermogen, de vatbaarheid van zien. *Een scherp gezigt hebben. Hij is zwak, slecht, kort van gezigt. Zijn gezigt verliezen. Iemand van het gezigt berooven.* In dezen zin lijdt het woord geen meervoud. De dadelijke gewaarwording van voorwerpen, door middel van het gezigt: *de vloot was reeds tegen den avond van dien dag, waarop zij in zee stak, uit het gezigt. Ga uit mijn gezigt. — Zij vermeesterden de hoogte, in het gezigt van het vijandelijke leger. — Gij zit mij juist in het gezigt*; in de daaglijksche taal, ook zonder meervoud. Uitzigt: *van den Etna heeft men een heerlijk gezigt op al de eilanden, die om Sicilie liggen.* Het voorwerp, dat zich aan het gezigt vertoont: een *zeegezigt*, een *landgezigt.* Wanneer zulke voorwerpen op doek, of anderzins, geschilderd zijn, behouden zij ook den naam van *gezigt.* De beschouwing van onzienlijke dingen: *hij hield zijne bedaardheid, in het gezigt van de eeuwigheid.* In den stijl des Bijbels waren *gezigten*, wanneer, zonder toedoen, of hulp der uitwendige zinnen, zekere voorstellingen in de verbeeldingskragt verwekt werden, hetzij de mensch waakte, of in den slaap was: *gezigten zien.* — Het voorste deel des hoofds, het aangezigt: *hij viel op zijn gezigt. Eene snede door het gezigt;* ook overdragtiglijk, voor de teleurstelling van iemands slechte bedoeling, of de ontdekking van schande. — *Hij zag hem vlak in het gezigt.* De gezigtstrekken: *hij toonde hem een stuursch gezigt. Hij zag hem met een veelbeduidend gezigt aan. — Hij maakt allerlei gezigten*; in den gemeenen spreektrant. Nabijheid: *in 't gezigt der stad.* Antonid. Het verkleinende woord is *gezigtje.* Zamenst.: *gezigteinder*, de kim, *gezigtkring*, *gezigtkunde*, *gezigtkunst*, *gezigtzenuw*, enz.

GEZIN, z. n., o., *des gezins*, of *van het gezin*; zonder meerv. Perſonen van eene huishouding, die zich verbonden hebben, om voor loon te dienen. *Schaam u voor 't gezin.* VONDEL. Ook worden de kinderen van het huis er wel mede onder begrepen, ſchoon, dan, *huisgezin* gebruikelijker is. Eertijds ſchreef men *gezinde: met ſinen gheſinde.* M. STOKE. *Ende hij hadde groot geſinde.* BIJBELVERT. KILIAAN kent ook geen *gezin*, maar wel *gezind*, *gezinde*, (*gheſind*, *gheſinde*.) Zamenſt.: *hofgezin*, *huisgezin*.

Daar het woord, eigenlijk, zulke perſonen ſchijnt te beduiden, die op reis, over weg, iemand ten dienst ſtaan, leidt ADELUNG het af van het ſtamwoord *ſind*, een weg, waarvan ons woord *zenden*. Het woord *ſind* is bij KERO, en *ſith*, in het angelſ., een weg. ULPHIL. noemt eenen reismakker *gaſinthja*, in het angelſ. *giſith*.

GEZIND, bijv. n. en bijw. Die zijne zinnen en genegenheden tot eene zaak bepaald heeft. *Iemand wel*, of *kwalijk gezind zijn. Hij is anders gezind.* Ook wordt het met eenen tweeden naamval voor zich gebezigd: *trouwens gezind. Weldoens gezind.* VOLLENH. Zamenſt.: *aardsgezind*, *eensgezind*, *hemelsgezind*, *keizersgezind*, *prinsgezind*, *roomsgezind*, enz.

GEZINDHEID, z. n., vr., *der* of *van de gezindheid*; meerv. *gezindheden*. Gehechtheid, genegenheid: *hij toonde eene ongeveinsde gezindheid voor hare aanlokkelijke deugden.* Eene verkleefdheid des gemoeds aan eenige godsdienſtige, wijsgerige, of andere waarheid; en van hier de perſonen zelve, die zulk eene bevatting zijn toegedaan. *Hij is van de roomſche gezindheid. — De verſcheidene gezindheden der wijsgeren.* Zie *heid*.

GEZINDTE, z. n., vr., *der*, of *van de gezindte*; meerv. *gezindten*. Hetzelfde als *gezindheid*, in den laatſten zin van dat woord. Zie *te*.

GEZOCHT, verl. deelw. van *zoeken*. *Dat is te ver gezocht*, onnatuurlijk. *Dat is maar een gezocht andwoord*, ver gehaald.

GEZOND, bijv. n. en bijw., *gezonder*, *gezondst*. De toeſtand der dierlijke ligchamen, of derzelver bijzondere deelen, wanneer zij tot hunne werkingen geſchikt zijn; het tegendeel van ziek: *een gezond ligchaam. — De zieke is wederom gezond geworden. In mijne gezonde dagen*, toen ik gezond was. Dat den ſtaat der gezondheid onder-

derhoudt, niet benadeelt, of bevordert: *op hooge bergen ademt men eene gezonde lucht in. Gezonde kost. In Gelderland is het gezonder, dan in Zeeland.* — *Gezond hooi.* Dat voor gezonden geschikt is: *dat is eene gezonde boterham*; in het gemeene leven. Dik, lijvig: *dat is een gezonde broeder.* Onverdorven: *zij sneden de wond op tot in het gezonde vleesch.* — *Hij heeft een gezond verstand*, dat zijne natuurlijke bekwaamheden heeft, en nog niet door vooroordeelen bezet is. *Van eene zaak gezond*, met oordeel en goed verstand, *spreken.* Ook zegt men, in de verkeering, *de zaak is gezond*, is klaar, zal wel schikken. *Eene gezonde ziel*, wier vermogens regt gesteld zijn. Heilzaam, nuttig; in het dagelijksche leven: *slagen zijn u gezond.* — *Hij is gezond in het geloof, in de leer*, hij is regtzinnig. Van hier *gezondelijk.*

Gezond, hoogd. *gesund*, Otfrid. *gisunt*, nederf. angelf. en zw. *sund*, eng. *sound.* Het lat. *sanus* heeft er eenige gelijkheid mede.

GEZONDHEID, z. n., vr., *der*, of *van de gezondheid*; meerv. *gezondheden.* De staat van een gezond mensch: *hij geniet eene gewenschte gezondheid.* — *In goede gezondheid zijn.* Voordduring van dien staat: *hij dronk op mijne gezondheid. De gezondheid instellen*, eene spreekwijs, onder den wijn, gebruikelijk. De gordel, welken sommige mansperfonen op den borstrok dragen, ter bewaring van de gezondheid, draagt ook dien naam: *hij liet zich, voor den winter, eene breede gezondheid maken.* Voor *gezondheid* kent Kil. nog *ghesonde*, zoo als M. Stoke *tonser ghesonde* heeft. Zie *heid.*

GEZUCHT, z. n., o., *des gezuchts*, of *van het gezucht*; zonder meerv. Aanhoudende zuchting: *God hoort het gezucht der ellendigen.* Zie *zuchten.*

GEZUIS, z. n., o., *van het gezuis*; zonder meerv. Eene aanhoudende zuizing. Zie *zuizen.*

GEZUSTER, z. n., vr., *der*, of *van de gezuster*; meerv. *gezusters.* Het meerv. is meest in gebruik. Zusters. Vergelijk *gebroeders.*

GEZWADDER, zie *zwadder.*

GEZWAGER, z. n., m., *des gezwagers*, of *van den gezwager*; meerv. *gezwagers.* Het meerv. is meest in gebruik. Zwagers. Kil. heeft *gheswaghers*, *affines.*

GEZWEER, z. n., o., *des gezweers*, of *van het gezweer*; het meerv. is niet in gebruik, daar men, als dan, het enkele

zwe-

zweren neemt. Ook eene zweer, eene etterachtige vurigheid in de vleezige deelen des ligchaams. Zie *zweer*, *zweren*.

GEZWEL, z. n., o., *des gezwels*, of *van het gezwel*; meerv. *gezwellen*. Iedere onnatuurlijke opzwelling der vleezige deelen eens ligchaams, in mensch of dier. *Een gezwel doorsteken. Een rijp gezwel.*

GEZWERM, z. n., o., *des gezwerms*, of *van het gezwerm*; zonder meerv. Aanhoudende zwerming. Zie *zwermen*.

GEZWETS, z. n., o., *van het gezwets*; zonder meerv. Snorkende taal, snorkerij: *gelijk het zot en hovaardig gezwets van dien Filosoof.* VOLLENH. Zie *zwetsen*.

GEZWIND, bijv. n. en bijw., *gezwinder*, *gezwindst*. Dat met eene schielijke beweging geschiedt: *hij is een gezwind looper. Gezwind ter been zijn.* Dat in eenen korten tijd verrigt wordt: *gezwind aanleeren.* Vaardig, wien alles wel van de hand gaat: *hij is gezwind in al zijn doen.* Van hier *gezwindelijk*, *gezwindheid*.

GEZWOREN, verl. deelw. van *zweren*. *Een gezworen vijand*, die als gezworen heeft, vijand te zullen zijn. Het wordt ook als een zelfstandig naamwoord gebruikt, voor eenen beëedigden ambtman in eene stad: *de breede Raad te Groningen bestond, eertijds, uit burgemeesters, raadsheeren, en gezworens*, of *gezworenen*.

GICHT, zie *jicht*.

GIDS, z. n., m. en vr., *van den gids*, — *der*, of *van de gids*; meerv. *gidsen*. Een leidsman, eene leidsvrouw. *Het leger nam, door de onbekende bergengten heen, eenige getrouwe gidsen.* Overdragtig: *sommigen kiezen hunne lage driften, tot de eenige gidsen, op den weg naar het geluk.*

KIL. kent dit woord niet. Het heeft veel overeenkomst met het middeleeuw. *guida*, waarvan het ital. *guida*, het fr. *guide*, en het eng. *guide*, een leider.

GIEGAGEN, klanknabootsend, onz. w., gelijkvl. *Ik giegaagde, heb gegiegaagd.* Schreeuwen als een ezel: *dat hij* (de ezel), *door ongewoon giegagen.* MOON. VOND. bezigt *gigagen*: *en gigaeght heesch en schor.*

GIER, z. n., m., *des giers*, of *van den gier*; meerv. *gieren*. Een bekende roofvogel: *daar vliegt een gier.* Een zwaai: *hij nam eenen gier, en viel tegen mij aan.* Gier beteekent ook draf, *varkensgier*, varkensdraf. Zamenstell.: *gierarend*, *giervalk*, *gierwolf*, *gierzwaluw*.

GIER-

GIERBRUG, z. n., vr., *der*, of *van de gierbrug*; meerv. *gierbruggen*. Eene brug, op schepen liggende, die, door middel van den stroom, naar beide oevers eener rivier heen en weder giert.

GIEREN, onz. werkw., gelijkvl. *Ik gierde*, *heb gegierd*. Een zeewoord. Het schip *giert*, wanneer het, door tegenwind, den stroom niet op kan, maar zich heen en weder wendt, zonder regtuit te kunnen varen. Met ongelijke schreden, slingerende, gaan: *hij gierde langs de straat*. OUD. bezigt het van de vogelen: *in 't gieren op haar vleugelen*.

GIEREN, onz., werkw., gelijkvl. *Ik gierde*, *heb gegierd*. Een zeer sterk, scherp, doordringend geluid maken, vooral van kindergeschreeuw gebruikelijk. CAMPH. zegt van de jonge raven: *wanneer se om haer behoeften pijnlijck gieren*. Ook wordt het van andere dingen gebruikt: de *springvloeden gierden*. FEITH.

GIEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gierde*, *heb gegierd*. Met alle magt bijeenschrapen. *Hij giert veel gelds bijeen*. *Naar iets gieren*.

GIERIG, bijv. n. en bijw., *gieriger*, *gierigst*. In den gewonen zin drukt het uit de gesteldheid van iemand, die niet gemakkelijk van zijne eigendommen en goederen scheiden kan, en, door eene hevige begeerte, wordt aangevuurd, om dezelven, gedurig, te vermeerderen. *Hij is een gierig mensch*. In eenen goeden zin, voor begerig: *onse ziel heylgierich*. HOOFT. In zamenstellingen drukt het ook uit iemand, die eene driftige begeerte heeft naar iets, welke begeerte hij zoekt te verzadigen, als: *geldgierig*, *roofgierig*, *wraakgierig*. Van iemand, die meer begeert, dan hij noodig heeft: *een eergierig mensch*. Het zelfstandige naamwoord is *gierigaard*. Van hier ook *gierigheid*, *gieriglijk*, in den BIJB. van 1477, *ghierliken*. Zie *begeren*.

GIERST, z. n., vr., *der*, of *van de gierst*; zonder meervoud. Een zeker graangewas. Men schrijft het ook *geers*. In Groningen noemt men het *heers*, *heerse*. KILIAAN kent *herse*, *hirse*, *hirs*. In het hoogduitsch is het *Hirsen*.

GIERSTEN, bijv. n. en bijw., onverbuigbaar. Dat van gierst bereid is. *Giersten brij*.

GIETELING, z. n., m., *des gietelings*, of *van den gieteling*, meerv. *gietelingen*. Een bekende inlandsche, liefelijk fluitende, vogel.

GIE-

GIETEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik goot, heb gegoten.* Eene vloeibare stof, in het bijzonder water, uitstorten: *ik zal water gieten op het drooge.* Bijbelv. Een droog ligchaam met water natmaken: *bloemen gieten.* — *Het zeil gieten.* Gesmoltene metalen in eenen vorm laten uitloopen: *koper — lood gieten.* Men plaatst er ook bij het ligchaam, dat gevormd wordt: *ik heb een beeld gegoten* — *Stukken geschut gieten.* — *Eene klok gieten.* — *Gespen gieten.* Van hier *gieting, gietster.* Zamenstell.: *gietemmer, gietkunst, gietvat,* enz. Hooft bezigt *gietelijk*, voor vloeibaar, in zijn fraai zinrijk gedicht, *op 't schrijven eener schoone handt.* Zie *git.*

Gieten, hoogd. *gieszen*, Otfrid *giezen*, ijsl. *gusa*, nederf. *geten*, angelf. *geotan*, deen. *gyda*, zw. *gjuta*, goth. *gjutan*, gr. *χυω*, *χευαι.* Het lat. *gutta*, een droppel, behoort hierheen ook.

GIETER, z. n., m., *des gieters*, of *van den gieter*; meerv. *gieters.* Iemand, die giet: ook iets, waarmede men giet, hetzij een gietemmer, om den tuin te besproeijen; hetzij een hoosvat, om zeilen, linnen, enz. te begieten. — *Hij ziet er uit, als hadde hij uit eenen gieter gedronken*, hij ziet er uit, als de dood; gemeen spreekw. Zamenstell.: *geelgieter, kopergieter, loodgieter, potgieter, tingieter, (tinnegieter)* enz.

GIETERIJ, z. n., vr., *der*, of *van de gieterij*; meerv. *gieterijen.* Eene werkplaats, waar klokken, stukken geschut, gegoten worden: anders *giethuis.* Zamenstell.: *geschutgieterij*, enz.

GIETLOGEN (bij Halma en Kil.) z. n., manl., *des gietlogens*, of *van den gietlogen*; meerv. *gietlogens.* Iemand, die in het liegen uitgeleerd is, die de logens, bij het dozijn, uit de mouw kan schudden. Schoon *logen* vrouwl. is, is dit woord nogthands manlijk, omdat het een manlijk bedrijver is. Van eene vrouw behoort men, evenwel, *eene gietlogen* te zeggen.

GIFT, z. n., o., *des gifts*, of *van het gift*; zonder meerv. Ieder ding, dat, in het ligchaam van een levendig schepsel gebragt zijnde, deszelfs dood veroorzaakt. *Iemand met gift ombrengen.* — *Rottenkruid is het doodelijkste gift.* Oneigenlijk, hetwelk voor de ziel des menschen, of eene geheele maatschappij allernadeeligst en doodelijkst is: *het gift der ketterijen.* Hooft. *Het hittig gift der pest.* Decker. Van hier *giftig.* Het zamengestelde *vergift, vergiftig* is, thands, meer in gebruik.

bruik. Zamenstell.: *tegengift*, *toovergift*. Het woord stamt zeker af van *geven*. Voor *gift* wordt ook *gif*, zonder *t* gebezigd.

GIFT. z. n., vr., *der*, of *van de gift*; meerv. *giften*. Eene gaaf. Het wordt meest gebruikt voor een middelmatig geschenk, en is, eigenlijk, minder dan *eene gaaf*. — *Iemand met giften omkoopen*. *Eene vrijwillige gift*. *Hij kreeg eene schoone gift*. *Sijn gift is maer vergift*, *en ongaef sijne gaef*. H. DE GR. In Noordholland kent men nog een woord *geft*, dat denzelfden zin heeft, doch alleen gebruikelijk in de spreekwijs: *de koeijen eene geft hooi voorwerpen*.

GIGAGEN., zie *giegagen*.

GIJ, persoonlijk voornaamw., zonder onderscheid van geslacht: *van u*, of *uws*, *uwer*; in het meerv. *van u*, of *uwer*. Oudtijds maakte men, tusschen het enkelvoudige en meervoudige getal, dit onderscheid, dat men *du*, *van dij*, in het eerste — *gij*, *van u*, in het laatste geval gebruikte. In eenige oorden van Nederland spreekt men, onder gemeenzame vrienden, nog die taal. Voor *gij* zegt men ook, in den gemeenen spreektrant, *jij*; voor *u*, *jou*. Het is onnoodig, om, ter onderscheiding, enkelv. *gij*, *u*, en meerv. *gijlieden* en *ulieden* te schrijven; Zie INLEID., bl. 112. Zoo dikwijls dit voornaamwoord voor werkwoorden geplaatst wordt, neemt het werkwoord, in beide getallen, in alle tijden, eene *t* aan, als: *ik bemin*, *gij bemint*, *ik beminde*, *gij bemindet*, *ik zal*, *gij zult*. Hier uit volgt, dat, waar reeds eene *d* aanwezig is, de *t* achter de *d* moete geplaatst worden: *ik vind*, *gij vindt*, *ik vond*, *gij vondt*. Oudtijds was het: *du beminnest*, *gij beminnet*, *du vindest*, *gij vindet*, *du vondest*; *gij vondet*; maar nu in beide getallen: *gij bemint*, *vindt*, *vondt*.

Gij, hoogd. *du*, OTFRID. *du*, NOTK. *du*, ouddduits. *thu*, ijsl. *thu*, noorw. *du*, deen, *du*, zw. *som*, eng. *thou*, lat. *tu*, fr. *tu*, ital. *tu*, sp. *tu*, pool. *ti*, hong. *te*, dalm. *tij*, boheem. *tij*, turk. *seu*, gr. *συ*, dor. en æol. *τυ*, pers. *tu*, hebr. תְּ & אַתְּ.

GIJBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijbelde*, *heb gegijbeld*. Lagchen, met eene poging om zich intehouden. Dit woord wordt van dartele kinderen gebruikt, die bijna uitbersten in het lagchen. Van hier ook het woord *gegijbel*.

GIJK, z. n., vr., *der*, of *van de gijk*; meerv. *gijken*. Een spriet, waarmede men, op groote schepen, de lijzeilen uitzet; zijnde deze gijk, op kleinere vaartuigen, een stok, aan het schoverzeil vastgemaakt, om hetzelve uittezetten.

GIJL, z. n., o., *des gijls*, of *van het gijl*; zonder meervoud. Brouwerswoord. Bier, dat in de tweede kuip overgepompt, en nog niet uitgegest is. *Het bier staat in het gijl.* Zamenst.: *gijlbier*, *gijlkuip*. Het is waarschijnlijk hetzelfde woord, als *chijl*, maagsap; doch voor een brouwerswoord genomen, wordt, in de uitspraak, in plaats van de *ch*, eene *g* vooraan gevoegd.

GIJLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijlde*, *heb gegijld*; de werking des biers, in de gijlkuip, aantoonende. *Het bier gijlt.* Oneigenlijk, driftig haken: *en gijlen naer mijn goud*. J. DE DEKKER. Dikwerf wordt het ook van het gevrij der duiven gebruikt.

GIJPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gijpte*, *heb gegijpt*. Het woord heet eigenlijk, in vergelijking met het hoogd. *gieben*, met opgesperden mond naar den adem snakken, lucht scheppen. Van hier is de gemeene spreekwijs nog overig: *hij ligt op het gijpen*, hij haalt den laatsten adem. *Die 't gijpend leven stut.* POOT. Figuurlijk zegt men: *het zeil gijpt*, wanneer hetzelve wind vat, en schielijk dreigt overteslaan.

GIJZELAAR, z. n., m., *des gijzelaars*, of *van den gijzelaar*; meerv. *gijzelaars*. Iemand, die met zijn lijf borg wordt. In het bijzonder zijn *gijzelaars* voorname personen, welke men, in oorlogstijden, geeft en neemt, tot zekerheid van andere personen, of tot onderpanden van het nakomen van eenige beloofde voorwaarden. *Iemand tot gijzelaar geven. Als gijzelaar gaan. Gijzelaars leveren — ontvangen — aannemen.*

Gijzelaar, bij STRYKER en anderen *gisel*, *geisel*, *giselo*, in het middeleeuw. *gisilis* en *hospes*, van waar het oude fr. *hoste*, een gast, thands *ôtage*, nederf. *gisel*, *giseler*, *gijszler*, *geiszler*, angelf. *gisel*, *gisle*, hoogd. *geiszel*, ijslands. *gisl*, *gisling*, zw. *gissel*, *gisle*, deen. *gidsel*. Men is niet zeker, omtrent den oorsprong van dit woord. WACHTER leidt het af van het angelf. *gijse*, eng. *yes*, ja, FRISCH van *gis*, *ger*, begeren; IHRE van *gaeta*, bewaren: anderen van *gisen*, kunnen, vermogen. Het is onzeker.

GIJ-

GIJZELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gijzelde, heb gegijzeld.* Iemand om fchulden vast zetten, zoo dat hij met zijn lijf, als borg en onderpand voor de fchulden, befchouwd wordt. Figuurlijk, voor verbergen, inſteken; in den ſtijl der dichters:

„ *Wanneer hij, met triomfen overlaeden,*
„ *De zwaerden heeft gegijzelt in hun fchê.* MOONEN.

Van hier *gijzeling*, de daad van dit werkwoord: ook de plaats, waar zulk een fchuldenaar zit: *hij zit in gijzeling.* Zamenſt.: *gijzelbrief, gijzelkamer, gijzelplaats, gijzelregt.*

GIL, z. n., m., *des gils*, of *van den gil*; meerv. *gillen.* Een doordringend, maar kort, gefchreeuw, door eenen hevigen hartstogt, voornamelijk door eenen onverwachten fchrik, veroorzaakt. *Op dit gezigt gaf zij eenen ijslijken gil.*

GILD (*gilde*), z. n., o., *des gilds*, of *van het gild*; meerv. *gilden.* Dit woord wordt, in de meeste plaatfen van ons Vaderland, gebruikt voor een genootfchap van menfchen, die hetzelfde handwerk doen, en onder zich bijzondere wetten en voorregten hebben. Van hier *het fmidsgild — het bakkersgild. — De gilden komen dezen dag bijeen. De overlieden van een gild.* Wijders geeft het te kennen het bijzondere, uitſluitende, voorregt, om een of ander handwerk, in eene ſtad, te mogen doen: *hij erfde gild- en burgerregt van zijne ouderen.* In eenige oorden van het Vaderland, vooral in Gelderland, noemt men *een gild* eene broederfchap, die eenige goederen onder zich in beheering heeft, en dezelven tot nut van de armen beſtiert: ook *eene fchutterij* genoemd. Zoo kent men ergens *een St. Antonius gild.* De oorſprong fchijnt te zijn, dat, in vorige tijden, eenige fchutters vrijwillige uitlagen deden, om, daaruit, in tijden van nood en verwarring, de onkosten goed te maken, ter verdediging van eigene haardſtede en bezitting. Deze gildegoederen worden, thands, tot onderſteuning van behoeftigen aangewend. Eindelijk bezigt men het voor eene meenigte werkzame wezens in het algemeen. Kiefche Schrijvers gebruiken dit woord in het onzijdige geſlacht, als VONDEL: *'t fchippers gildt*; HOOFT: *van 't gildt.* Zonder twijfel is dit woord oorſpronglijk vrouwl. geweest, hetwelk de uitgang *gilde* nog ſtaaft: men ſpreekt

in Gron. en Gelderl., daarom nog, *de gilde*. De hoogduitscher gebruikt het ook slechts vrouwlijk: *die Gilde*. Door verloop zegt en schrijft men, nu, in Holland, *het gild*. KILIAAN heeft *ghilde*, *gulde*, en geeft er meer, dan eene beteekenis aan. Het is bij hem *tol*, *schatting*, *uitlaag*, *gelag*, *eene broederschap*, *een gild*, *een genootschap*, *een gastmaal*. Hij teekent er bij aan, dat dit woord, in de vastⸯstellingen, door Karel de Groote ingevoerd, *geldonia*, als ook, in de lombardische wetten, *guildionia* genoemd wordt, en een verbroederd ligchaam aanduidt. Hij kent ook de beteekenis van *eenen verspiller*: van hier *de ghilde spelen*, voor, groote onkosten maken. De rede van deze onderscheidene beteekenis is zeker, omdat het woord moet afgeleid worden van *geld*, *gelden*; waarvan het dan, eigenlijk, zal aangeduid hebben een gesloten gezelschap, hetwelk, op gezette tijden, tezamen kwam, om, uit onderling uitgelegde gelden, eenen goeden maaltijd te houden, welke zamenkomsten, oudtijds, zeer in zwang waren. Zoodanige zamenkomst heet in het angelſ. *gild*, zw. *gilde*, eng. *guild*. Uit zulke gezelschappen ontstonden, ligtelijk, verbroederingen van menschen, tot een gemeenschaplijk oogwit, tot hetzelfde handwerk, en dezelfde nering. Hieruit kan nu voords alles opgelost worden, welk KILIAAN, bij dit woord, aanteekent. Zamenst.: *gildebier*, *gildebode*, *gildebrief*, *gildebroeder*, *gildehuis*, *gildekamer*, *gildeknecht*, *gildemeester*, *gildepenning*, *gilderegt*.

GILDOS, z. n., m., *van den gildos*; meerv. *gildossen*. Een groote, vette, os, die voor eenen gildemaaltijd, als ware het, gemest is. In Groningen leidt men zulken os, met eenen krans om de horens, door de stad, en maakt deszelfs deugdlijkheid door trommelslag bekend. Sommigen noemen hem daarom *eenen belderom*.

GILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gilde*, *heb gegild*. Eenen gil geven. Wanneer men de tanden eener zaag vijlt, zegt men ook, dat zij *gillen*. Van hier *gilling*. *Gillen* heeft nog eene gansch andere beteekenis, op de scheepstimmerwerven; die, namelijk, van schuins afsnijden, afzagen: van hier noemt men hout, dat schuins gezaagd is, *gilling*, *gillinghout*.

GILPEN, zie *tjelpen*, *tjilpen*.

GINDER, bijw. van plaats, aantoonende eenen zekeren aan-

aangewezenen afstand. *Ik heb hem, ginder, zien staan.* Zamenst.: *ginderheen.*

GINDS, bijw. van plaats, hetzelfde, als *ginder. Gindt en weder, (weer),* voor eenen oogenblik. Eene spreekwijs, in de daagelijksche taal gebruikelijk: *leen mij ginds en weer uw pennemes.* Zamenst.: *gindsheen, gindswaart.*

GINDSCH, bijv. naamw. Iets, dat ginder is: *ik bedoel dat gindsche gesticht.*

GINGBER, zie *gengber.*

GINNEGABBEN, of *ginnegappen,* onz. w., gelijkvl. *Ik ginnegabde — ginnegapte, heb geginnegabd — geginnegapt.* Onbeschoft lagchen. *'t Spotten en het ginnegappen.* F. v. DORP. TUINM. brengt het tot het lat. *cachinnari.*

GINNIKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ginnikte, heb gegin-nikt.* Een woord, dat een zeker geluid der paarden nabootst. Anders *grinniken, hinniken, rinneken, rinniken.* Elders noemt men het *wrenzen;* bij KIL. *wrenschen, wrinschen.* Men gebruikt het woord ook voor spottend grimlagchen.

GIPS, z. n., o., *van het gips;* meerv. *gipsen,* als van meer soorten gesproken wordt. Eene witte soort van aarde, die veel, in Frankrijk, uit gipsmijnen gegraven wordt. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *gipsen: gipsen beelden.* Uit het lat. *gijpsum,* ital. *gesso,* middeleeuw. *gippum, guppum.*

GIPSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gipste, heb gegipst.* Met gips bepleisteren: *ik heb mijnen zolder laten gipsen.*

GIRGEL, zie *gergel.*

GIS, z. n., vr., *der,* of *van de gis;* zonder meerv. De bepaling van eene, niet genoeg bekende, zaak naar de hoogste waarschijnlijkheid, of een oordeel over iets, op waarschijnlijkheid gegrond: *ik heb het bij de gis gerekend. — Iets bij de gis doen. — Het viel tegen hare gis uit. — Bij de gis oordeelen.*

GISP, z. n., vr., *der,* of *van de gisp;* meerv. *gispen.* Eene dunne roede, een smalle riem, waarmede men snerpend slaat. Misschien van den klank, welken zij onder het slaan maakt, dus genoemd.

GISPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gispte, heb gegispt.* Met eene gisp — met eene roede slaan, geeselen. Overdragtig, voor hekelen, doorstrijken: *deftige schrijvers gispen, meenigmaal, de gebreken van hunnen tijd,*

door het oor te veel aan de eenzijdigheid te leenen. Van hier *gisping.*

GISSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik giste, heb gegist.* Een oordeel naar waarschijnlijkheid vellen. *Iets gissen. — Naar eene zaak gissen. Ik gis, dat de zaak zoo uitgevallen is. — Gissen doet missen.* Van hier *gissing. — Eene gissing over iets maken.*

GIST, zie *gest.*

GISTEN, *gisting*, zie *gesten, gesting.*

GISTEREN, bijw. van tijd, aanduidende den naasten dag voor den dag van heden. *Het begon gisteren zacht te dooijen. — Gisteren avond — gisteren morgen — gisteren middag — gisteren nacht.* In de uitspraak hoort men veel: *gister avond, enz. Van gisteren. Wij zijn van gisteren, en weten niet.* BYBELV. Zamenst.: *eergisteren, beteergisteren, vooreergisteren.*

Het woord heeft zoo groot eene overeenkomst met het lat. *hesternus*, dat men hetzelve daartoe zeer wel kan brengen.

GIT, z. n., o., *des gits*, of *van het git;* meerv. *gitten.* Een zekere zwarte, blinkende steen, waaruit men sieraden maakt; zonder meerv. *Zij droeg koralen van het helderste git. — Oogen, die het git in zwartheid evenaarden.* HOOFT bezigt *gietelijk git*, voor inkt:

't Hailighjen, daer ik bij zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke git,
Uit, in het gemalen wit,
Troonytjes van haer gedachten.

Overdr. heet het heldere, levendige zwart der oogen *het git: zoo dick hij zich zelf in 't git van haer schoone oogen zag.* VONDEL. Voor de, uit git gemaakte, stof, voornamelijk voor dunne langwerpige koralen, wordt het ook genomen, doch in het vrouwlijke geslacht. Zoo kent men ook koraalsnoeren van *witte gitten.* In dien zin lijdt het zijn verkleinend woord *gitje: zij draagt gitjes om den hals.*

In het fr. noemt men het *jais, jayet*, eng. *jet*, uit het gr. en lat. *gagathes*, genaamd naar Gaga, eene stad in Lijcie, waar men het voorheen groef.

GITTEGOM (*guttegom*), z. n., vr., *der*, of *van de gittegom;* zonder meerv. Eene harsachtige gom, uit Indie aan-

aangevoerd, in de heel- en schilderkunst gebruikelijk. Van het lat. *gutta* een drop, en *gummi* gom.

GLAASJE, zelfst. naamw., o., *van het glaasje*; meerv. *glaasjes*. Verkleinw. van *glas*. Een glazen kelkje. Voor drinken, zegt men: *het glaasje ligten. Onder een glaasje zitten. Vrolijk zijn onder een glaasje.* Men bezigt het ook voor een glazen kijkertje; gelijk ook voor een klein glazen venstertje.

GLAD, bijv. n. en bijw., *gladder*, *gladst*. Eigenlijk; wiens oppervlakte niet oneffen is, het tegendeel van ruuw. *Yzer met eene vijl glad maken. Hout glad schaven. Gladde marmersteenen. De ijsbaan was zeer glad. Op glad ijs staan*, in gevaar zijn, om ongelukkig te worden. Blinkend: *de zilveren kandelaars zijn glad geschuurd.* Stil, effen, zonder baren; in den dichterlijken stijl: *de zee was glad gekemd.* Dat glibberig op het gevoel is: *gladde aal. Glad spek. Gladder, dan olie.* Dat aangenaam voor den smaak is, en, deswege, glad over de tong vloeit: *de drank ging er glad in*; in het gemeene leven. Dat wegens vettigheid glanzend is: *gladde mellekkoeien.* POOT. Wiens oppervlakte door geene sierlijke verhoogingen gebeeld is: *eene gladde kas van een zakuurwerk. Eene gladde snuifdoos.* Wiens oppervlakte door geene haren stekelig is: *eene gladde kin.* Net, beschaafd: *hij schrijft eenen gladden stijl.* Vleijend, wanneer de woorden niet stooten, maar vloeijend rollen: *hij heeft eene gladde tong.* Waarvan niets terug blijft, geheel, gansch: *hij sloeg hem het hoofd glad af. Hij heeft hem zijn verzoek glad afgeslagen. De Palts gingh glad verloren.* VOND. Van hier *gladheid*, *gladdigheid*. Zamenst.: *gladbek*, een valsche diamant, *gladslager*, enz.

In het hoogd. is het *glatt*, nederf. *glad*, *glett*, deen. *glat*, zw. *glad*, pool. *gladki*, boh. *hladki*. Er is een gansch geslacht van woorden, die allen uit eenen oorsprong afstammen, uit het oude *lo*, *la*, helder, lichtend beduidende. Dit is nog in het eng. *lo*, *zie daar*, duidelijk te zien, gelijk in het gr. λω, ik zie. Dit *lo*, *la*, en met den keelklank *glo*, *glu*, heeft aan vele woorden den oorsprong gegeven. Onder dezen behoort ook *glad*. *Glad* toch beteekent de oorzaak van glans, naardien gladde ligchamen gemeenlijk glanzig zijn. Van hier is *glat*, bij OTFRID., zooveel als *glanzend*, van de zon gespro-

 ken.

ken. Dat de letter *g* slechts eene hulpletter, en een overblijfsel van het voorzetsel *ge* is, hebben wij reeds in *gelaat* gezien; daarom kent Kil. nog *ghelat*, voor *glat*. Bij Kiliaan is *glat* ook nog, figuurlijk, voor lustig, blijd, vrolijk. Kero noemt dit *clat*, zw., eng., deen., angelf. *glad*. Zonder twijfel behoort hiertoe het lat. *laetus*, vrolijk, blijd; de keelletter alleen is weggelaten. Ten Kate brengt het tot *glijden*.

GLANS, z. n., m., *van den glans*; meerv. *glansen*, in sommige gevallen. De eigenschap van een ligchaam, waardoor het eigene lichtstralen van zich geeft, of, door zijne gladde oppervlakte, ontvangene lichtstralen terugkaatst. *In den glans der zonne*. Vollenh. *Die steen heeft eenen schoonen glans*. Oneigenlijk, luister, waardigheid, schoonheid: *de glans, daar ijder u omme benijdt, dien gaat gij quijt*. Hooft. *Dat gedrag zal uw geheele geslacht glans bijzetten*. Van hier heet, in den verhevenen stijl, de luisterrijke majesteit van God, die zich heerlijk in zijne werken vertoont, deszelfs *glans: wat spreid uw heerlijkheid, geduchte God! al luisterrijke glansen!* L. D. S. P. Van hier *glanzig*, *glansrijk*.

Glans, hoogd. *Glanz*, Notk. *glanz*, *gelanz*, *klanz*, eng. *gleam*, *glance*, deen. *glands*, zw. *glans*, pool. en boheem. *glanc*; in het oude hoogd. *glast*, *glest*, *glis*, *gliz*. Zonder twijfel is het stamwoord *glo*, *lo*, licht, *gloa* lichten. Hier heen behoort het gr. *γελειν* blinken, *γληνη* de oogappel, *γληνος* eene blinkende ster.

GLANZEN, *glansen*, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik glansde, heb geglansd* — ook *glanste*, *geglanst*. Bedr., glans bijzetten; *kleederen glanzen*. Onzijd., glans van zich geven; *de diamantsteen glanst*. Six v. Ch.

GLAS, z. n., o., *van het glas*; meerv. *glazen*. Eigenlijk elk glans gevend ligchaam: daarom noemden de oude Duitschers barnsteen *gles*. De oude Zweden gaven aan het goud den naam van *gliis*, *gläs*. Het ijs heet, om die rede, in het lat. *glacies*, dat hetzelfde woord is. Wij geven ook nog aan eene bergstof, een halfmetaal, het *antimonium*, den naam van *spietsglas*. In eenen engeren zin is *glas* een fijn, glanzig, vast, doorschijnend, tegen vuur bestand ligchaam, dat uit de ineensmelting van aardachtige deelen bestaat: *met den brandspiegel van Tschirnhausen alleen is men in staat, om goud in een don-*

ker-

kerbruin glas te veranderen. In den engsten zin is *glas* dat bekende, doorzigtige, ligchaam, dat in de glasblazerijen uit zand en keizelgruis zamengesmolten wordt. *Glas blazen. Allerlei kunstwerk van geslepen glas maken.* Eindelijk worden allerhande, uit glas gemaakte, dingen met dien naam benoemd, als een drinkvat: *schenk hem een glas wijn.* Eene ruit: *hij heeft twee glazen in het vensterraam laten zetten. Het glas in eenen spiegel — in eene koets.* Een uurglas: *het glas is ledig geloopen. Zijn glas is afgeloopen*, zijn leven eindigt. Een kijker, een bril: *hij brilt door verkeerde glazen.* Zamenst.: *bergglas, brilglas, kijkglas, spiegelglas, spietsglas, uurglas, wijnglas, zandglas. — Glasblazer, glasblazerij, glasgordijn, glashuis, glaskruid, glasraam, glasroede, glasschilder, glasschrijver, glaswinkel, glazenmaker, glazenwasscher*, enz.

Glas, glis, gliz komt, in de middeleeuwen, dikmaals voor, in den zin van glans. In de gewone beteekenis heet het, bij Willeram., ook *glas*, ijsl. *glaer*, zw. *glas*, eng. *glass*, middeleeuw. *glacia.* Het fr. *glace* heet het glas van eenen spiegel — eene koets. In het deen. *glar, glas*, angelf. *glaes.* De bron is in *la, gla*, licht. Oul. zeide en schreef men voor *glas* ook *gelas*; ook *glaas*: *haer swaerden braken als glaas.* Seghel.

GLAZEN, bijv. naamw., onverbuigbaar. Van glas gemaakt. *Eene glazen stop — eene glazen kroon.* Dichterlijk, voor doorschijnend: *haer glazen stroom* enz. Moonen. Ook wordt het met andere woorden zamengesteld, als *glazendeur, glazenkas.*

GLEISEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gleiste, heb gegleist.* Blinken. Het is een verouderd woord, dat bij Kil. nog overig is, *gleijsen, gleijssen.* Van hier is nog in gebruik het bijvoeg. woord *gleis*, zoo veel als verglaasd, verlood. *Gleiswerk maken.* Het komt af van *glis* glans, en behoort mede tot het wortelwoord *glo.*

GLIBBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik glibberde, ben geglibberd.* Het is een voordurend werkw. van *glibben*, hetzelfde als *glippen*, en beteekent het uitglijden der voeten, wegens gladdigheid. Van hier *glibberig*, slibberig: *een glibberig voetpad*; en *glibberigheid.*

GLIDKRUID, z. n., o., *des glidkruids*, of *van het glidkruid*; zonder meerv. Een kruid, anders *duizendblad, gerw* geheten.

GLIJDEN, (*glijen*) onz. w., ongelijkvl., met het hulpw. *hebben* en *zijn*. *Ik gleed*, *heb* en *ben gegleden*. Sullen, eene onwillige beweging, op eene gladde plaats, maken. *Ik ben van dën trap gegleden*. Dan, als men met opzet glijdt, vereischt het het hulpwoord *hebben*, omdat dit onzijdige woord, dan, in eene meer bedrijvende beteekenis voorkomt. *Ik heb, om mij te verwarmen, eenige oogenblikken, op die ijsbaan, gegleden*. Dit noemt men, elders, *ſlieren*, dat een voordd. woord is van *ſlidden*, *ſlidderen*, bij Kil. bekend voor *ſlibberen*. Van hier *glijbaan* (*glijdbaan*.)

Glijden, hoogd. *gleiten*, nederſ. *gliden*, zw. *glida*, angelſ. *glidan*, eng. *to glide*, fr. *gliſſer*. Waarſchijnlijk is de *g* de voorgezette hulpletter, zoo dat men het van *lijden*, dat eertijds voor *gaan*, *zich bewegen*, in gebruik was, kan afleiden. Wij gebruiken het nog in *overlijden*, dat is weggaan, ſterven.

GLIMLACH, (*glimplach*) zie *grimlach*.

GLIMMEN, onz. w., ongelijkvl., met *hebben* en *zijn*. *Ik glom*, *heb* en *ben geglommen*. Eenen zwakken glans van zich geven; met *hebben*: *vermolmd hout*, *dat in den nacht geglommen had*, *was de oorzaak van hunne ongegronde vrees geweest*. Van hier het deelw. *glimmend*: *een glimmende worm*. Overdragtiglijk: *eene glimmende hoop op herſtel*, eene zwakke, geringe verwachting. Zonder vlam, door zwak vuur, gloeijen; met *hebben*: *onder de asch hebben de vonken nog lang geglommen*. Doorgloeijen; met *zijn*: *de kool is reeds geglommen*.

Glimmen, hoogd. *glimmen*, eng. *to gleam*, zw. *glimma*, angelſ. *leoman*. Het lat. *lumen*, licht, vloeit zeker uit dezelfde bron voord. Men kent den oorſprong in *lo*, *glo*, licht beduidende.

GLIMP, z. n., m., *des glimps*, of *van den glimp*; het meerv. is niet in gebruik. Een bedrieglijke ſchijn. *Gij weet afzichtigheit een glimp te geven*. Vondel. *Zoo geen glimp uw oog bekoort*. *Glimp van woorden* Vond. *Hij weet aan die zaak eenen ſchoonen glimp te geven*. H. de Gr. bezigt *glimpelijk*, in den zin van met ſchijn van regt: *'t welck dan niet glimpelijck en can geſchieden*. Het komt, met *glimmen*, uit eene bron voord.

GLIMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik glimpte*, *heb geglimpt*. Blinken, ſchijnen. Bij Poot wordt het deelwoord gevonden: *als een boer zijn hijgende osſen 't glimpend kouter* enz.

GLIM-

GLIMPIG, bijv. n. en bijw., *glimpiger*, *glimpigst*. Dat eenen glimp geeft. *Hij bedekte dat gebrek met een glimpig kleed.* HOOFT heeft: *glimpige gezantschappen*, die slechts in schijn plaats hebben. Zie *ig*.

GLIMWORM, z. n., m., *des glimworms*, of *van den glimworm*; meerv. *glimwormen*. Een worm, die des nachts glimt.

GLINSTER, z. n., m., *des glinsters*, of *van den glinster*; meerv. *glinsters*. Eene glimmende vonk, een geinster.

GLINSTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik glinsterde*, *heb geglinsterd*. Eenen flikkerenden glans van zich geven. *Hij trok het glinsterende slagzwaard uit de scheede.* Het vloeit, met *glans*, *glimmen*, uit den gemeenen oorsprong af. Van hier *glinsterig*, *glinstering*. Zamenst.: *glinsterworm*.

GLINTING, z. n., vr., *der*, of *van de glinting*; meerv. *glintingen*. Ook is het woord *glint*, van het vr. geslacht, in gebruik geweest. Latwerk, ter zijde van het breede middenpad, of aan de heiningen van eenen tuin, bij welk men allerlei vruchtboomen opleidt. *Pluk een van die schoone vroegrijpe druiftrossen*, *welke met zulk een gloeiend purper aan gindse glinting gloren.* OVERZET. van HERVEY, in zijnen THERON.

Dit woord is bij KIL. *glend*, *glent*, *ghelente*, *ghelinte*, *glente*; en hij vertaalt het door *sepes*, *lutamentum*, *maceria*, *sepimentum fabrile*, *paries concratitius*. Misschien zoude men het van *gelend*, dat is aangrenzend, kunnen afleiden.

GLIP, z. n., m., *des glips*, of *van den glip*; meerv. *glippen*. Eene spleet in eene pen.

GLIPPEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik glipte*, *heb geglipt*. Eenen glip in eene pen maken. Anders *opglippen*.

GLIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik glipte*, *ben geglipt*. Wegens gladdigheid ontslippen: *de flesch glipte mij uit de hand.* Geheim wegsluipen: *op dat gerucht ging hij glippen.* Van hier *glipping*.

GLIPPERIG, zie *glibberig*, en *glibberen*.

GLISSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gliste*, *ben geglist*. Glijden. *Toen ik in mijn gemoedt besloot te doen den stap, die mij aan 't glissen bracht.* HOOFT.

GLOED, z. n., m., *des gloeds*, of *van den gloed*; zonder

der meerv. Een vuur, dat uit geheel gloeijende kolen bestaat, voornamelijk, als dezelve tot gruis zijn vervallen. *Hij warmt zich boven den gloed.* Figuurlijk, de hevigheid en drift der hartstogten, enz.: *een brandende gloed der min is oorzaak van die levendige trekken in dezen dichter. — Die gunst is genoeg, om ons in den blakendsten gloed van dankbaarheid te zetten.*

GLOEIJEN, (*gloeden*) onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik gloeide, heb gegloeid.* Onzijd., met *hebben*, eene sterke hitte en een groot licht van zich geven, waar iets van vuur doordrongen is: *de kolen gloeijen, nog, onder de asch. De kogels gloeijen. Iets in eenen gloeijenden oven werpen.* Heet of warm zijn: *mijne handen en voeten gloeijen.* Rood zijn, eene vurige kleur hebben: *zijne oogen gloeiden in zijn voorhoofd, door den drank.* De oogen worden ook gezegd *te gloeijen*, wanneer zij eene hevige drift, door eenen sterken glans, verraden. Zoo *gloeit* de blos op de wangen, wanneer de schaamte de kaken rood verwt. Eenen schitterenden glans van zich geven: *men ziet geen diamanten gloeijen.* L. BAKE. Eenen hoogen graad van levendige begeerten gewaarworden: *o Godsdienst, waar uw offer brandt, daar gloeit elks borst voor 't Vaderland.* Eindelijk, met levendigheid en kragtigen nadruk iets voordragen: *de taal gloeit, en de aandoening van de ziel zwelt gaande weg.* OVERZ. van THERON. Bedrijvend, met *hebben*, gloeijend maken. *Het ijzer in het vuur gloeijen.* Zamenst.: *gloeioven.*

Gloeijen, hoogd. *glühen*, NOTK. *cluon*, SCHILTER *glouen*, nederſ. *gloien*, *glöygen*, *glören*, *glaren*, angelſ. *glowan*, eng. *to glow*. De oorsprong is in *glo*, *glu*. Zie *glad*, *glans*. Of het is van *laaijen*, *loeijen*, vlammen, met het voorzetsel *ge*, verkort tot *g*.

GLOOR, z. n., m., *des gloors*, of *van den gloor*; zonder meerv. Glans. Overdragtig, voor eer, luister: *die geen' eeu den gloor haars roems zal lessen.* HOOFT.

GLOP, z. n., o., *des glops*, of *van het glop*; meerv. *gloppen.* Verkleinw. *glopje.* Een smal straatje, een gang: *hij woont in dat glop.* Eene opening: *dit maakt een groot glop in mijn dagelijx bedrijf.* HOOFT.

GLOREN, onz. w., gelijkvl. *Ik gloorde, heb gegloord.* Eigenlijk glimmen: *wat gloort die test met vuur!* eene da-

dagelijksche spreekwijs. Van hier, figuurlijk, zich met luister vertoonen: *daar gloort wellevendheid teregt; daar heerschen keurige manieren.* ONBEK. DICHTER. Bij KILIAAN heet het ook verkwikken, en verkwikt worden.

GLORIE. z. n., vr., *der*, of *van de glorie*; zonder meervoud. Heerlijkheid, luister: *der akkerglorie.* VONDEL. Roem: *hij doet alles uit eene zucht naar glorie.* Ook noemen de Schilders de stralen, die zij om het hoofd van eenen Heilig schilderen, *glorie.* Zamenstell.: *glorierijk, glorjezucht.* Het stamt af van het lat. *gloria*, eer, roem.

GLOS, z. n., vr., *der*, of *van de glos*; meerv. *glossen.* Eene kantteekening, dienende ter uitlegging van een onbekend en donker woord, van het gr. en lat. *glossa.* WESTERB. gebruikt het: *en staplen glos op glos, doctoren op doctoren*; ook VOND.: *als zij de glos den gasten overbriefde.* J. DE DECK. bezigt *glozen*, in het meerv., voor schertsende aanmerkingen: *uw averechtse glozen.*

GLUIP, z. n., vr., *der*, of *van de gluip*; meerv. *gluipen.* Bij KILIAAN wordt dit woord vertaald door *decipulum*, eene vogelknip, om vogels te vangen. Men gebruikt het woord, in Gron., voor eene kleine opening: *de deur staat op de gluip*, dat is, zij staat een weinig open. — *Hij komt ter gluips*, hij komt steelswijs.

GLUIPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gluipte, heb gegluipt.* Bij KIL. *gloepen, gluijpen*, hetwelk bij hem is, *op den loer liggen*, om iemand te verstrikken — iemand lagen leggen. Men bezigt dit woord nog voor loeren: *hij gluipt door de deur.* Ook voor met den hoed over de oogen getrokken gaan. Van hier *gluiper, gluiperd*, iemand, die den hoed over de oogen getrokken heeft.

GLUIPSCH, bijv. n. en bijw., *gluipscher, meest, zeer gluipsch. Hij is een gluipsch mensch*, die iemand, op eene onverwachtte wijs, eene gevoelige neep geeft.

GLUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik gluurde, heb gegluurd.* Loeren, heimelijk zien: *naar iets gluren — door de deur gluren — staan te gluren.* Met een voorzetsel, b. v. *afgluren, begluren*, is het bedrijv. Dit woord schijnt met het gr. γλαύσσειν, *blinken*, ook *zien*, overeenkomst te hebben.

GNAP (*knap*), bijv. n. en bijw., net, mooi: *dat staat gnap.* Bekwaam, handig: *hij is gnap*; in den gemeenen spreek-

ſpreektrant; doch *knap* is meer in gebruik. KIL. heeft het ook nog. Men mag het lat. *gnavus* hier vergelijken. Zie *knap*.

GNIFFELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gniffelde, heb gegniffeld.* In de vuist lagchen, niet durven uitlagchen. Men hoort dit woord, in de volkstaal, te Groningen. KIL. kent *ghichen, ghichelen*, en zet het over door *cachinnari*. De verwisſeling van *ch* en *f* is bekend. Het lat. *cachinnari*, dat van *χαινειν*, den mond opſperren afdaalt, heeft veel gelijkheid hiermede.

GNORREN, onz. w., gelijkvl. *Ik gnorde, heb gegnord.* Hetzelfde als knorren: *al mommende te gnorren.* WESTERB. Zie *knorren*.

GOD, z. n., m., *gods*, of *van gods*; zonder meerv. Het hoogſte wezen, dat de oorzaak is van alles, dat buiten hetzelve een beſtaan heeft. Zoo dikwijls dit woord als een eigennaam gebruikt wordt, neemt het geen lidwoord aan: *God is groot. Gods wijsheid is oneindig. God dienen.* — *God*, of *aan God opgedragen. God liefhebben.* Wanneer, ondertusſchen, met eenige bepaling, van God geſproken wordt, neemt het, als alle gemeene naamwoorden, een lidwoord aan. *De God der natuur. Dit is de zegening van den God en vader van Jezus Kristus*, enz. Wijders wordt dit woord gebruikt voor elk wezen van voortreffelijkeren aard, welk, naar de leerbegrippen der heidenſche volkeren, de oorzaak der veranderingen in de natuurlijke en zedenlijke wereld zoude zijn. In dien zin neemt het een meerv. getal aan, *goden*, bij dichterlijke verkorting, *goon. Iemand, na zijnen dood, onder het getal der goden plaatſen. Een halve god*, iemand, uit eenen god en eenen mensch geboren. Van hier *afgod berggod, boschgod, haardgoden, huisgoden, mingod, ſtroomgod, veldgod, wijngod, woudgod, zeegod, enz.* Ook neemt het eenen vrouwlijken uitgang aan, *godes, godin*, met de zamenſtellingen, *ſchikgodin, toovergodin, veldgodin, zanggodin, zeegodin*, enz. Van hier wijders: *godendom, godinnendom.* VONDEL gebruikt *de godenſchap*, voor het ganſche getal der goden: *en vint men niemant, in de ganſche godenſchap, die dit vermagh.* Eindelijk behooren hierheen de zamengeſtelde woorden, uit de heidenſche fabelleer oorſprongelijk, *godendrank, godenſpijs.* Oneigenlijk wordt dit woord, ook

ook zonder meervoud, gebruikt, voor iets, waaraan men te zeer gehecht is, en daarop vertrouwt: *het geld is zijn God. Hij maakt van den buik zijnen God.* In den ſtijl des Bijbels wordt de naam van *God* gegeven aan ſchepſelen, die, in naam en op last van God werken, als aan Engelen en Overheden. Zoo heet Mozes *de God* van Aäron, en *een God* over Farao. Naar de, alte letterlijke, vertaling heeft het woord *God*, in den bijbelſchen ſtijl, de beteekenis van uitnemendheid, grootheid, enz. *Ik hebbe worſtelingen Godes met mijne ſuster geworſtelt.* Zamenſtellingen: *goddelijk*, *goddelijkheid*, (*godlijk*) het wezen en het gezag van God, en eenen goddelijken oorſprong hebbende, *godgeleerde*, *godgeleerdheid*, *godgeleerdelijk*, *godgewijd*, *godlievend*, *godlochenaar*, *godlochenarij*, *goddeloos*, *goddeloosheid*, *goddelooslijk*, (*godloos*) *godsbode*, *godsdragt*, omdragt van het Heilige bij de Roomſchen, *godskunde*, *godslasteraar*, *godslastering*, *godslasterlijk*, *godspenning*, (in de wandeling *goospenning*, voor *godespenning*) eene handgift, een onderpand, *godsregering*, *godſpraak*, *godverloochenaar*, *godverzaakſter*, *godverzaker*, *godverzaking*, *godvreezend*, *godzalig*, *godzaligheid*, *godzoekend*, enz. KIL. heeft *godsakker*, voor kerkhof, de plaats, waar de dooden begraven worden, in het hoogd. *Gottesacker*. *Godwouds* is in gebruik geweest, voor *als God woude*, onder Gods gunſtige toelating: *ik kruip al mê Godwouds*. POOT.

God, hoogd. *Gott*, ULPHIL. *gud*, KERO *cot*, OTFRID. *got*, NOTK. *kot*, nederſ. *God*, angelſ. *god*, ijsl. *gud*, eng. *god*, zw. *gud*, deen. *gud*, perſ. *choda*. Zeer velen hebben dit woord van *goed* afgeleid. ADELUNG, echter, is van oordeel, dat het uit ééne bron, met den ſchandiſchen naam *Odin*, waaruit *Wodan* gevormd is, en waarmede men het Opperwezen bedoelde, zoude ontſtaan zijn. Is die gisſing gegrond; en houdt men, daarbij, in het oog de verwisſeling van gelijkſoortige letters; dan zoude het woord *God* zoo ver niet verwijderd zijn, als het, in den eerſten opſlag, wel ſchijnt, van het goth. *thiuth*, ſcijth. *zeut*, *ſeit*, lapland. *ſeita*, egypt. *zeut*, *theut*, *thout*, gr. *ζευς*, *δις*, *θεος*, dor. en lakon. *σεος*, eol. *σιος*, kret. *θιος*, lat. *deus*, ital. *dio*, fr. *dieu*, ſp. *dios*, het oude zw. *dis*, *this*.

GODHEID, z. n., vr., *der*, of *van de godheid*; meerv. *godheden*. Dit woord drukt uit deels de goddelijke volmaakt-

maaktheden van het hoogste Wezen, deels, en zoo wordt het meest genomen, den persoon van God zelven, in den verhevenen stijl. *Waar men ook de natuur beschouwt, ziet men onlochenbare bewijzen eener tegenwoordige Godheid.* In dezen zin wordt het ook van de heidensche Afgoden gebruikt, en duldt een meervoud. Zie *heid.*

GODIST, z. n., m., *van den godist;* meerv. *godisten.* Iemand, die, naar de voorschriften der rede, of, volgends den natuurlijken godsdienst, het Opperwezen erkent te belijden; gemeenlijk een *deist* genaamd.

GODSDIENST, z. n., m., *van den godsdienst;* meerv. *godsdiensten.* Elke handeling, die, uit gehoorzaamheid aan God, en tot zijne eer, verrigt wordt; zonder meervoud: *zijn daaglijksch beroep, uit pligt, waartenemen is ook godsdienst.* De openlijke vereering van het Opperwezen, door eene vergadering van menschen, die plegtig, tot dat einde, zamenkomen: *den godsdienst bijwonen — verzuimen. De godsdienst begint om twee uren.* De waarheden, naar welken ons hart en onze daden, in het vereeren van het hoogste wezen, geregeld moeten worden: *hij is een beminnaar van den kristelijken godsdienst.* In dien zin neemt het ook een meervoud aan, in zoover dit woord van allen valschen godsdienst gebezigd wordt: *er zijn verscheidene godsdiensten in de wereld.* Eindelijk wordt het genomen voor een bijzonder zamenstel van godsdienstige waarheden, naar de bijzondere bevatting van menschen: *hij is den roomschen godsdienst toegedaan.* Van hier *godsdienstig, godsdienstigheid, godsdienstiglijk.*

GODSHUIS, z. n., o., *van het godshuis;* meerv. *godshuizen.* Een huis, waar, uit liefde tot God, armen en bejaarden, kost en inwoning hebben; een gasthuis. *Gods huis*, als twee woorden geschreven, beteekent eene plaats, waar God vereerd wordt.

GODSVRUCHT, z. n., vr., *der*, of *van de godsvrucht;* zonder meerv. Eerbiedig ontzag voor God. Van *God* en *vrucht*, vrees, hoogd. *Furcht.* Van hier *godvruchtig*, godvreezende, niet *godsvruchtig*, omdat het woord *God* hier meer van den vierden, dan van den tweeden naamval heeft: zoo ook *godvruchtigheid, godvruchtiglijk.* Voor *godvruchtige* bezigen de Dichters dikwerf *godvruchte*, met uitwerping van *ig*, even als *doorluchte*, voor *doorluchtige.*

GODVERGETEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting, zoo men den aard der beteekenis nagaat: daar, evenwel, de eene den anderen in dit kwaad kan te boven gaan, lijdt het ook vergrooting: *godvergetener*, *godvergetenst*. Iemand, die het Opperwezen, met moedwil, miskent, en met zijne daden hoont: *hij is een godvergeten booswicht*. Merk aan, dat het, eigenlijk, een verled. deelwoord van *vergeten* is, doch hier, in eenen bedrijvenden zin voorkomt, naar den aard der deelwoorden, die zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben. Zie INLEID. bl. 175.

GOED, bijv. n. en bijw., *beter*, *best*. Het wordt, in vele beteekenisfen, gebruikt, die, evenwel, meest op eene volmaaktheid uitkomen. Aangenaam, bevallig: *wat anders hare schoonheid aangaat, ziet zij er zoo goed uit, als men wenschen kan*. Vruchtbaar: *wij hebben vele goede zomers achter elkander beleefd*. Dat aan het oogwit, aan zijne bestemming beandwoordt: *het is zoo goed*. *Mijn kleed is goed*. *God heeft den mensch goed geschapen*. Nuttig, heilzaam: *hoe menig jongeling slaat den goeden raad, welken zijne ouders hem geven, onachtzaam in den wind!* Gemakkelijk: *hij heeft, daar, een goed leven*. *Goede dagen hebben*. Deugdzaam: *iemand, van zulk een goed hart, konde niet anders, dan zich den roem aller braven verwerven*. Gunnend, welwillend: *hij droeg hem een goed hart toe*. Zachtzinnig: *hij is een goed mensch*. Bekwaam, geschikt: *die bijl is niet goed, om mede te kappen*. *Goede vrijdag*, de heilige vrijdag voor het paaschfeest. *De goede week*, de laatste week in de vasten. *Goed rond*, *goed zeeuwsch*, met alle opregtheid. Het wordt ook als een zelfstandig naamw., in het meerv., gebruikt: *de goeden*, de braven, de deugdzamen. Ook in het enkelv., van het onz. geslacht, *het goede*, de deugd: *doet het goede*. Pligt: *hij kent goed en kwaad*. *Goederhand*. *Ik weet van goederhand*, van iemand, op wien ik afkan. *Ter goeder trouw*, opregtelijk. *Zeg mij ter goeder trouw*. *Ter goeder trouw handelen*. *Ter goeder uur*, juist van pas. *Goedemannen*, scheidsmannen: *ik heb de zaak in handen van goedemannen gesteld*. Ook een schipperswoord: *op goedemannen zeggen*, dat is, zoo als men door het gerucht verneemt. Om zekere veelheid aanteduiden, zegt men *een goed* (groot) *gedeelte* — *een goede honderd gulden*, meer dan honderd. Voords

wordt

wordt dit bijv. naamw., bij onderscheidene werkwoorden, gevoegd, als bij *doen; goeddoen*, nuttig zijn: *die vermaning heeft hem goedgedaan.* Vergoeden, boeten: *wanneer zult gij mij die schade goeddoen?* Van hier het deelwoord *goeddoend*, niet *goeddoenend.* — *Goeddunken*, als een werkw., wel toeschijnen, willen: *het heeft den koning goedgedacht, zoo te handelen.* Als een naamwoord, voor meening, gevoelen: *ik zal er mijn goeddunken over zeggen.* Eigenwil: *hij leeft naar het goeddunken van zijn hart. Goedkeuren*, in iets behagen scheppen, *iets goedkeuren*, waarvoor men dikwijls zegt *iets voor goed* keuren; doch dit is lam en overtollig. Van hier *goedkeuring. Goedspreken*, door woorden borgtogt stellen: *ik heb voor zijne schulden goedgesproken. Goedmaken*, betalen: *ik zal het wel goedmaken.* Betoonen, bewijzen: *het zal mij verwonderen, hoe hij die stelling zal goedmaken. Goed maken*, twee woorden, heet ter deeg maken: *hij heeft dat kunststuk goed gemaakt. Goedvinden*, goedkeuren, werkw. en naamw. *Te goede. Te goede houden*, borgen; wel te onderscheiden van *ten goede houden*, niet euvel opnemen: ook *ten goede nemen. Te goede hebben*, in de gemeenzame verkeering, *te goeds hebben*, intevorderen hebben. Van hier *goedheid*, welk afgetrokken woord ook wel voor God zelven, de bron van goed, genomen wordt. Verder *goedig*, overhellend, geneigd, om goedheid te bewijzen; *goedigheid, goediglijk.* Zamenst.: *goedaardig, goedaardigheid, goedaardiglijk, goeddadig, goeddadigheid, goedertieren, goedertierenheid, goedertierenlijk, goedgunner, goedgunstig, goedgunstigheid, goedgunstiglijk, goedhartig*, enz., *goedsmoeds, goedwillig*, enz. Spieg. bezigt *goedrondsch*, voor gul, openhartig: *goedrondsche gezelligheid.* — Vond. *goedrondheid: uwe goetrontheit en rustigheit zal ons open hart aenzien.* Van *beter* komt *beteren, beterschap*, enz. Zie *best, beter.*

GOED, z. n., o., *des goeds*, of *van het goed*; meerv. *goederen.* Waarin alle volmaaktheid is: *God is het hoogste goed.* Bezitting: *hij heeft al zijne goederen den armen vermaakt. Vaste goederen. Roerende en onroerende goederen. Onregtvaardig goed bedijt niet.* Geld: *hij zit vast aan het goed.* Koopwaren: *het schip moest de goederen, in eene vreemde haven, lossen.* Kleederen: *hij heeft bijna geen goed aan het lijf*; in den dagelijkschen stijl.

Ook

Ook wordt het genomen voor een zeker ding, waarvan men den naam niet weet, of niet noemen wil. *Wat voor goed ligt daar op den grond? Duivelsdrek is een stinkend goed.* Oul. was het meerv. ook *goeden: die vol is van allerleij goeden.* Moerm. Zamenst.: *aardengoed*, *beddegoed*, *kindergoed*, *roofgoed*, *rouwgoed*, *scheergoed*, *speelgoed*, *stokgoederen*, (erfgoederen). *stukgoederen*, (koopwaren) *tafelgoed*, *theegoed*, enz.

Goed, hoogd. *Gut*, in sommige oorden *gutt*, *kutt*, Ulphil. *gods*, Kero *cuat*, Otfrid. *guat*, Tatian. en Willer. *guot*, opperzwab. *guat*, nederf. *goed*, zw. *god*, eng. *good*. Matth. Mart. vergelijkt het gr. *αγαθος*, goed, hetwelk hij van *γαθω*, *γηθω*, blijd zijn, afleidt, en hij brengt, tevens, bij het arab. גאר, גר, goed. Het is, zeker, een der oudste woorden in onze taal, dat met het gr. *γηθειν*, het lat. *gaudere*, het hebr. חדה, zich verheugen, misschien eenen oorsprong heeft.

GOEDKOOP, bijv. n. en bijw., *goedkooper*, *goedkoopst*. Niet dier, laag in prijs. *Dat zijn goedkoope waren. Gij hebt dat goedkoop gekocht.* Sommigen verdenken deze verbuiging, en spreken: *beter koop*, *best koop*. Men bedilt zelfs zulke uitdrukking, en zegt: *goedkooper* is *goed koper*, het tegengestelde van *kwaad koper*. Dan, men heeft ongelijk. Het woord *goed* is onveranderlijk en van *koop* onafscheidbaar, hetwelk alleen verbogen kan worden: *goedkoope*, niet *goede koop*, waren. Dit bijv. naamw. alleen neemt, dan ook, de uitgangen van *er* en *st*, in de trappen van vergelijking, aan: *goedkooper*, *goedkoopst*; even als *goedgunstig*, *goedgunstiger*, *goedgunstigst*. Zoo schrijft ook de Hoogduitscher: *wohlfeil*, *wohlfeiler*, *wohlfeilste*.

GOELIJK, bijv. n. en bijw., *goelijker*, *goelijkst*. Het wordt gebruikt voor schoon: *ik weet gewis, dat het een goelijk maagdeke is.* Smits. Die den schijn van schoonheid aanneemt: *hij zag 't blanketsel der alomverniste reden, de goelijke afgodin van 't averechtsch vernuft.* Moonen. Aanvallig, lieflijk: *het is een meisje van eenen goelijken aard. Goelijke aemsteljoffer, luister.* Vond. Hooft spreekt van eene *aantreklijke goelijkheid*, voor eene gedienstige hofdame. Fr. de Haas zegt: „*goelijk* beteekent zoo veel als *gaelijk*, *gadelijk*, dat „is, welvoeglijk, aangenaam, aantrekkelijk." Tuinm.

neemt het voor *goedelijk*; even als *kwalijk* voor *kwadelijk* staat. KILIAAN vertaalt *goedelick*; *benignus*, *clemens*, goedgunstig, goedertieren: in dien zin is het, bij ons, buiten gebruik. Van hier *goelijkheid*.

GOLF, z. n., vr., *der*, of *van de golf*; meerv. *golven*. Eene waterbaar. *Golf* schijnt, daarin, van *eene baar* onderscheiden, dat de laatste meer op de verheffing, de eerste meer op de nederstorting van het water doele; immers, het woord schijnt met *gulp*, *eene gulp waters*, eenige gelijkheid te hebben. *De golven verbrijzelden het geheele vaartuig*. Dichters gebruiken het ook voor de zee: *gelijk de orkaen op d' Indiaansche golf*. VONDEL. Het beduidt ook eenen zeeboezem: *de golf van Venetie*. In deze beteekenis schijnt het afteſtammen van het ital. *golfo*; en is, misschien, verminkt uit het gr. *κολπος*, een boezem; ook een inham der zee, tusschen twee, in zee uitstekende, bergschakels. Verkleinwoord *golfje*: *baar, noch kronkelgolfje speelt in mijn vijver*. TRIP. Van hier *golfachtig*, waarvoor OUD. zegt *gollefachtige wolken*.

GOLVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik golfde*, *heb gegolfd*. Dit woord wordt, gemeenlijk, bij Dichters gevonden, en wel in eenen oneigenlijken zin. Zoo gebruikt POOT het deelwoord *golvend*, van het haar, dat, in gekrulde lokken op de schouders nederhangt:

„ *Geef dan maer zoete slingertjes*,
„ *En pers, uit ted're min*,
„ *Dat golvend gouddraet zacht: mijn hartje schuilt er in*."

FEITH vertoont, door dit woord, de zigtbare beweging van den boezem:

„ *Met zwellenden boezem*,
„ *Door 't poppelend harte*
„ *Aan 't golven gebragt*.

Van hier *golving*; in den zelfden zin: *de trotsche golving der hairlokken*. FEITH.

GOM, z. n., vr., *der*, of *van de gom*; meerv. *gommen*. Eene lijmachtige vochtigheid, die uit plantgewassen druipt, en daarna stolt. *Arabische gom*. Van hier *gomachtig*, *gommig*, *gomrijk*. Het komt van het lat. *gummi*, gr. *κομμι*. Er is nog een woord, *gom*, *gome*, *goom*, bij KILIAAN, en *gome*, *goem* bij M. STOKE, dat oppassing, zorg, oppasser en man heet. Zie in *bruidegom*.

GOMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gomde, heb gegomd.* Met gom glanzig maken. *Zijden stoffen gommen.* Van hier *gommer*, *gomming*.

GONDEL, z. n., vr., *der*, of *van de gondel*; meerv. *gondels*. Een vaartuig, waarvan men zich, in Italie, en vooral te Venetie, bedient, zonder zeiltuig, met eenen zeer spitsen achter- en voorsteven. *Gij zult ter stroompoorte uit met eenen gondel ijlen naer Vader Changus.* Vondel. Van het ital. *gondola*.

GONNEN, *gonst*, zie *gunnen*, *gunst*.

GONS, z. n., m., *van den gons*; zonder meerv. Dommelend gebrom. *Met eenen gons snorde de slingersteen langs mijne ooren.*

GONST, z. n., vr., *der*, of *van de gonst*; zonder meerv. Een woord, op de Veluw gebruikelijk, om uittedrukken de overgeblevene kragt der mest, waarmede een zaaiakker, in een vorig jaar, verzien is. *Er is nog gonst in het land.*

GONZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gonsde, heb gegonsd.* Dommelen, zuizen. *Het water gonst*, zegt de Noordhollander, eer het begint te koken; iets, dat elders heet: *het raast*, *het zingt*, *het zuist*. Van hier *gonzing*. Alles is naar den klank gevormd.

GOOCHELEN, (*guichelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik goochelde, heb gegoocheld.* Door gezwinde handgrepen iemands oogen verblinden. *Met bekers goochelen. Uit de tas goochelen.* Het komt ook voor in eenen bedrijvenden zin: *iemand geld uit den zak goochelen.* Van hier *goochelaar*, *goochelares*, *goochelarij*, (*gokelrie.* Bijb. 1477). *goocheling*. Zamenst. *goochelspel*, *goocheltas*.

Goochelen, hoogd. *gaukeln*, nederf. *göcheln*, *kijkeln*, eng. *to juggle*, in sommige oorden van Duitschland *kocheln*, *keucheln*, *geucheln*. Het lat. *jocus*, boert, en het middeleeuw. *jocale* en *jocalus* komen hier zeer nabij. Adelung meent de bron te vinden in het woord *jähe*, *gähe*, gezwind, dat in Opperduit. *gach* wordt uitgesproken: ons woord *gaauw* is bekend.

GOOI, z. n., vr., *der*, of *van de gooi*; zonder meerv. Een worp, smak. *Hij wierp drie zessen in eene gooi.* Hooft bezigt het ook voor verwerping: *thans kregen burgerrecht, vrijdommen en handvesten de gooi.* Onz. *het gooi* is eene bekende landstreek in Zuidholl., het Gooiland.

GOOIJEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik gooide, heb gegooid.* Smijten, werpen. *Iemand eenen steen naar het hoofd gooijen. Iemand met eenen steen gooijen.* Ook met *naar*: *met eenen steen naar den vogel gooijen.* Van hier *gooijing.*

GOOR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dat, door eene soort van gesting, begint te bederven, en zuur te worden. *Goore melk. Goor stuk,* garstig. Het heeft, zeker, eenen oorsprong met het hoogd. *göre, gahre,* gest, gesting. *Goor* heet ook bij KIL. *slijk, mest.* Van hier noemen wij *goor land* eenen akker, die, zonder bebouwd en bemest te worden, vrucht draagt. In het hoogd. is er een woord *gare,* oudtijds *gor, hor,* dat drek, mest te kennen geeft. Van hier *goorachtig,* en het werkwoord *gooren,* zuur worden. Zamenst.: *goornat.*

GOOT, z. n., vr., der, of *van de goot;* meerv. *goten.* Eene houten of looden buis; ook eene kleine waterleiding door eene stad, of onder de daken der huizen. Op de Veluw heeft dit woord ook de beteekenis van een vertrek, waar men de vaten spoelt en schoon maakt; waartoe men veel water plengt. Verkleinwoord *gootje,* dat niet alleen eene kleine goot, maar ook een weinigje, dat uitgegoten is, aanduidt. Zamenst.: *goteling,* klein geschut, *gootsteen, gootwater.*

GORD, (*gorde*) z. n., vr., *der,* of *van de gord;* meerv. *gorden.* Een band, een riem, waarmede men iets omgordt. Het is in de scheepsbouwkunde gebruikelijk: *eene gord,* eene rib van het schip. Men kent ook *gording: de gordings van een schip,* de barkhouten. Zamenst.: *gordriem.*

GORDEL, z. n., m., *des gordels,* of *van den gordel;* meerv. *gordels.* Een sierlijke riem om de middel. *Iemand een hart onder den gordel steken. Den gouden gordel aangespen.* Van hier *gordelmaker.*

GORDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gordde, heb gegord.* Aanbinden, met eenen gordel vastmaken. *Het zwaard aan de heup gorden. Zich gorden,* zich den gordel omdoen.

Gorden, hoogd. *gürten,* bij KERO *curtan,* OTFRID. *gurten,* ULPHIL. *gaurdan,* angelf. *gijrdan,* eng. *to gird,* deens. *gierde,* zw. *giörda,* nederf. *gorre.* Het schijnt van *girus,* een kring, afteſtammen.

GOR-

GORDIJN, z. n., vr. *der*, of *van de gordijn*; meerv. *gordijnen*. Een voorhangsel, welk met ringen aan eene roede hangt, en opgetrokken, of weggeschoven kan worden. *Schuif van schaamte de gordijn.* VONDEL. *Achter de gordijn.* DECKER. Dikwerf zegt men *het gordijn: achter het gordijn.* VOLLENH. Men vindt ook nog dit geslacht bij HOOFT; alhoewel hij, anders, het vrouwl. heeft: *de gordijn vegen.* *Gordijn* is ook een woord van den vestingbouw, beteekenende een gedeelte van den wal tusschen twee zijdvleugels. Zamenst.: *gordijnring*, *gordijnroede*, enz.

Gordijn, nederf. *gardine*, deens. *gardine*, zw. *gardin*, eng. *curtain*, ital. *cortina*, fr. *courtine*, middeleeuw. *cortina*. Oudl. schreef men ook *gardijn*. Sommigen brengen het tot *gorden*, *opgorden*.

GORGEL, z. n., m., *des gorgels*, of *van den gorgel*; meerv. *gorgels*. De strot, de weg, waardoor de spijs naar beneden gestoten wordt. *Iemand den gorgel afsteken.* In eenen uitgestrekteren zin wordt het genomen voor de longpijp: *den gorgel reppen*, luid zingen. Zamenst.: *gorgelpijp*.

Gorgel, deen. *gurgel*, hoogd. *Gurgel*, eng. *gargle*, *gurgle*, *gorge*, fr. *gorge*, bij RABAN MAUR. *guerca*, of *guerca*, ital. *gorga*, middeleeuw. *gargalia*, *gorgia*, zw. *qwarka*, ijsl. *kuerkur*, finl. *curcku*, hebr. גַּרְגֶּרֶת. Misschien is alles gevormd naar het geluid, welk men met de keel maakt, onder het gorgelen. Veelligt behoort het lat. *gurges* insgelijks hierheen.

GORGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gorgelde*, *heb gegorgeld.* De keel met vocht spoelen, onder gestadige uitstooting van den adem. *Hij moet ieder uur, met dit drankje, gorgelen.* *Hoe dikwijls moet gij gorgelen?* Van hier *gorgeling*. Zamenst.: *gorgeldrank*, *gorgelwater*.

Gorgelen komt overeen met het lat. *gargarizare*, fr. *gargariser*, gr. γαργαρίζειν, ital. *gargogliare*.

GORS, z. n., vr., *der*, of *van de gors*; meerv. *gorzen*. Aangeslibt land bij eene rivier. Zamenst.: *binnengors*, *buitengors*. Waarschijnlijk behoort het tot het oude *gars*, *gers*, *gors*, voor *gras*.

GORT, z. n., vr., *der*, of *van de gort*; meerv. *gorten*. Hetzelfde als *grut*. *Gortenbrij*. Zamenstell.: *gortbeuling*, *gortmaker*, *gortmolen*, *gortworm*, *gortworst*. *Gortenteller*, (*gortentelder*) een gierigaard.

GORTIG, bijv. n. en bijw., *gortiger*, *gortigst*. Ongansch, ongezond. *Een gortig varken.* — Eene ziekte, die, door eene overvoeding van dit dier, gemeenlijk ontstaat, wanneer er zich in het spek kleine stippen, als korrels, vertoonen. In den dagelijkschen stijl zegt men: *hij maakt het gortig*, wanneer iemand niet wel opgepast heeft. Van hier *gortigheid*.

GORTSELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gortselde*, *heb gegortseld*. Dit woord is niet meer in gebruik. KILIAAN zet het over door *torrere*, aanbranden, schroeijen. Alleen hoort men dit woord nog in Noordholland, waar men het *garstelen* uitspreekt, zijnde een bakkerswoord, aanduidende het schroeijen van de, met dun deeg besmeerde, bovenkorst der brooden, welken men, tot dat einde, in den heeten oven brengt, eer zij gaar gebakken worden.

GOT, z. n., m., *des Gots*, of *van den Got*; meerv. *Gotten*. Zeker volk: *de Gotten waren de eerste volken*, *die*, *onder de regering van Markus Aurelius*, in het jaar 161, eenen *inval in het roomsche gebied deden*. *Toen zij in Dacië en Moesië waren*, *bragten zij de moesogottische taal daar in zwang*. Van hier *moesogottisch*.

GOUD, z. n., o., *des gouds*, of *van het goud*; zonder meerv. Het zuiverste, kostbaarste, en edelste metaal. *Fijn*, *digt*, *zuiver*, *onvervalscht goud*. *Goud smelten*. *Het is al geen goud*, *dat er blinkt*, schijn bedriegt. *De morgenstond heeft goud in den mond*, met den morgenstond opstaan en aan den arbeid te beginnen, is zeer voordeelig. *Mijn vriend is zoo trouw*, *als goud*, op zijne trouw kan ik mij verlaten. *Hij is met geen goud optewegen*, men kan deszelfs waarde niet genoeg schatten. — Een man, die door en door goedaardig is, heet een man *zoo goed*, *als goud*. Het wordt ook genomen voor goudgeld, gemunt goud: *men krijgt geen goud meer te zien*. *Eene ton gouds*, honderd duizend guldens. Voords allerlei dingen, uit goud gemaakt: *het was niets*, *dan goud*, *dat in zijn paleis blonk*. Gouden kleur: *het goud van den hals eener duif*. — *Vederen*, *met uijtgegravenen geluwen goude*. BYBELV. De Dichters gebruiken *goud*, figuurlijk, voor de stralen der zon:

„ *De Dichtvorst liet zijn reijen*,
„ *In 't stralend goudt van zijne Zonn'*
„ *Zich koestren en vermeijen*. SMITS.

Voor

Voor den glans der ſterren:

„ *'k Zucht na een zaal, die 't kristalijnen*
„ *Gewelf, met vlammende robijnen,*
„ *En eeuwig blinkend ſterre-goud*
„ *Bezaaid*, enz. DECKER.

Voor het rijpe graan: *'t vet der klai met gout belaên*. POOT. Van hier het onverbuigbare bijv. naamw. *gouden*. *Een gouden gedenkpenning*. *Goudenregen*, een heester. *Iémand gouden bergen beloven*, groote dingen beloven, welken men zelden nakomt. Zamenſtell.: *goudader*, *goudberg*, *goudbeurs*, *goudbloem*, *goudbraſem*, *gouddraad*, *goudgeel*, *goudgeld*, *goudgewigt*, *goudglid*, *goudgroef*, *goudgulden*, een geldſtuk van agt en twintig ſtuivers, *goudkever*, *goudklomp*, *goudkust*, *goudlaken*, *goudlakensch: goudlakenſche fazanten* — *goudleer*, *goudmijn*, *goudmunt*, *goudſchuim*, *goudſlager*, *goudſmid*, *goudſteen*, *goudtrekker*, *goudverw*, *goudvink*, *goudvinger*, anders ringvinger, *goudvisch*, *goudvlieg*, *goudworm*, een blinkende worm, anders *glimworm*, *goudwortel*, eene plant, *goudzand*, *goudzucht* (*auri ſacra fames*) — *goudzuiger*, een uitzuiper van het volk, enz.

Goud, bij KERO *cold*, OTFRID. *gold*, WILLER. *guold*, hoogd. *Gold*, angelſ. *gold*, eng. *gold*, deen. *guld*, zw. *gull*, ULPHIL. *gulths*, bij de krimſche Tartaren *goltz*, pool. *zloto*. MARTIN. leidt het af van *geel*, of, met het woord *geld*, van *gelden*, omdat men, reeds van ouds, de waarde der dingen, daarnaar bepaalde.

GOUW, z. n., vr., *der gouw*, of *van de gouw*; meerv. *gouwen*. Een oud woord, dat door KILIAAN vertaald wordt door *regio*, *ager*, *rus*, *terra*, *pagus*, *agger*, *foſſâ ſive aquagio obductus*. *Landſchap*, *akker*, *land*, *aarde*, *dorp*, *dijkwerk door eene graft omgeven*. Het is zeker het hoogd. *Gau*, land, dal, landſchap. Men mag het vergelijken met het hebr. 'ג & גיא, chald. גוה & גוא een dal, het gr. *γαια*, *γεα*, *γη*, de aarde, het land. Dit woord *gouw* is, in eenige plaatſen van Noordholland, nog gebruiklijk: *hij woont op de gouw*, dat is aan eenen zekeren hoogen weg, waarlangs eene waterleiding gegraven is. De ſtad *Gouda*, of *ter Gouw*, liggende aan de Gouwe, waar dezelve in den Yſſel valt, draagt hiervan zeker haren naam. Men ontdekt dit woord ook in de eigennamen van andere landen en ſteden, als in het graafſchap *Henegouwen*, enz. Zonder twijfel is het frie-

 ſche

sche woord *goo* hetzelfde, nog overig in *Oostergoo*, of het Oosterland, *Westergoo*, *Fivelingoo*. KILIAAN heeft ook *goo-graeve*, dat is een dorpgraaf, een regter over eenig grondgebied. Eindelijk is *gouw* bij ons de naam van eene plant, *groote gouw*, *stinkende gouw*, anders *goudwortel*, *schelwortel*, *schelkruid* genaamd.

GRAAD, z. n., m., *des graads*, of *van den graad*; meerv. *graden*. Dit woord is eigenlijk eene schrede, een voetstap, van het lat. *gradus*. In dien zin is het niet gebruikelijk. Men bezigt het, in de wiskunde, om het driehonderd en zestigste deel van een rond daardoor uittedrukken. *Van hier zeggen de aardrijkskundigen: *die plaats ligt op dertig graden lengte en veertig graden breedte*. In de geslachtrekening beduidt het de verwijdering van gemeenschaplijke stamouderen: *zij bestaan elkander in den vierden graad*. In de kruidkunde drukt het uit de hoegrootheid van hitte of koude: *die plant is heet in den derden graad*. Eindelijk gebruikt men het, in het algemeen, om eene hoegrootheid aanteduiden: *die man is, in den hoogsten graad, gierig*. Van hier *graadboog*, een werktuig, om de hoogte der zon te bepalen.

GRAAF, z. n., vr., *der*, of *van de graaf*; meerv. *graven*. Een werktuig, om mede te graven. Zamenstell.: *graafwerk*.

GRAAF, z. n., m., *des graven*, *des graafs*, of *van den graaf*; meerv. *graven*. Dit woord is zeer oud, en, in den ruimsten omvang, verstond men door eenen *graaf* iemand, die over eene zekere zaak het oppertoezigt had. In de taal der middeleeuwen heette hij *Comes*. Zoo noemde men den opperstalmeester des konings *comes stabuli*, waarvan het verbasterde woord *konstabel* ontstaan is. In het bijzonder was een *graaf*, *comes*, een regter over eenen zekeren oord, de voorzitter des geregts. In Keulen noemt men den zoodanigen, nog, met dien naam. In Nedersaks., waar het woord *grefe* luidt, beteekent het, heden nog, iemand, die het opzigt over eenige zaak heeft. Wij kennen, in dien zin, *dijkgraaf*, die het toezigt over dijken, *pluimgraaf*, over het wild, *zandgraaf*, die de zorg over duinen en zandgronden heeft. In eenen engeren en voortreflijkeren zin werd, in het duitsche rijk, iemand *Graaf* genoemd, die over eenen oord, eene gouw, (zie dit woord) het gebied had, en daar het halsregt mogt oefenen, een keizerlijk landregter. Deze waardigheid, met

met der tijd erfelijk wordende, werd deze ambtsnaam een eertitel, en het woord *Graaf* beteekende eenen adellijken, die, in waardigheid, op eenen Hertog volgde. In het vrouwl. geslacht *Gravin.* Zamenstell.: *burggraaf*, *landgraaf*, *markgraaf*, *ondergraaf*, *paltsgraaf*, *rijksgraaf.* Voorts komt, van *graaf*, *graaflijk*, *graaflijkheid*, *graafschap.*

Graaf, hoogd. *Graf*, frank. *gravu*, angelf. *gerefa*, nederf. *grefe*, eng. *grave*, en ook *reve*, deen. *gräve*, zw. *grefwe*, in het middeleeuw. *grafio.* De afstamming van dit woord ligt zeer in het donker. Misschien is de gissing van Ihre de waarschijnlijkste, die hetzelve van het oude woord *reffan* afleidt, dat straffen, tuchtigen beteekende.

GRAAG, bijv. n. en bijw., *grager*, *graagst.* Die eenen sterken trek naar eten heeft. *Hij is graag in het eten. Honger maakt eene grage maag. Ik ben heden niet graag.* Gaarn: *ik ben graag in zijn gezelschap. Dezen dienst wil ik hem graag bewijzen.* Die, of dat koopers vindt; in den gemeenen spreektrant: *de boter is heden niet graag. De waren willen graag aan den man.* Van hier *graagheid*, *graagte*, zoowel in den zin van grooten eetlust, als genegenheid, sterke begeerte.

GRAAN, z. n., o., *des graans*, of *van het graan*; meerv. *granen*, als er van meer soorten gesproken wordt. Allerlei koren, tarw, rog, boekweit, enz. *Of zijn graen 't vet der klai met goud belaan.* Poot. *De sikkel in het rijpe graan slaan. De granen slaan op — slaan af. Granen opleggen — opdoen.* Verkleinw. *graantje.* *Granen*, in het meerv., is bij Kil., nog, de knevelbaard van eene kat. Van hier gebruikt J. de Brun. de spreekwijs: *de granen opsteken.* Zamenstell.: *graanhandel*, *graankooper*, *graanmarkt*, *graanverkooper*, *graanvloot*, *graanzolder*, enz.

Het stamt af van het lat. *granum.* Het hebr. גרן heet ook, somtijds, koren.

GRAAT, z. n., vr., *der*, of *van de graat*; meerv. *graten.* Been van visch. *De visch is verrot aan de graat. Hij valt van de graat*, eene gemeenzame spreekwijs, voor: hij wordt zeer mager. In menschen en dieren heet het rugbeen *de ruggraat.* Van hier *gratig.*

Het woord schijnt, met het lat. *radius*, welk eene spitsigheid, in het bijzonder eenen straal te kennen geeft, uit eenen oorsprong ontstaan te zijn.

GRAAUW, bijv. n. en bijw., *graauwer*, *graauwst.* Grijs,

 asch-

aschverwig. *Graauwe haren. Graauwe erwten. De lucht staat heel graauw.* Van hier *graauwheid*, *graauwachtig*, *graauwigheid*, *graauwtje*, graauw schilderwerk, de zamengestelde woorden: *appelgraauw*, *aschgraauw*, *donkergraauw*, *ijzergraauw*, *lichtgraauw*, *muisgraauw* — *graauwbroeder*, minnebroeder, minderbroeder.

Het is een zeer oud woord, gelijk blijkt uit de scytische benaming van den berg *caucasus*, volgens PLIN, *graucasus*, *nive candidus*, grijs door sneeuw.

GRAAUW, z. n., o., *des graauws*, of *van het graauw*; zonder meerv. Het gemeene volk. *Ongelukkig*, *die onder het graauw vervalt.*

GRAAUW, z. n., m., *des graauws*, of *van den graauw*; meervoud *graauwen*. Een snaauw, een schielijk en hard woord, waarmede men iemand scherp berispt. *Iemand eenen graauw geven.* — *Last hij niet*, *hij krijgt een grauw.* ZEEUW.

GRAAUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik graauwde*, *heb gegraauwd.* Norsch, onvriendelijk spreken: *graauwen en snaauwen.* Van hier *toegraauwen*, *aspere alloqui.* Oul. werd het ook voor grijs worden gebezigd, en men zeide, b. v. *forghet niet*, *so grauwdij niet.*

GRABBEL, z. n., vr., *der*, of *van de grabbel*; zonder meerv. Eene opraping, zonder orde, van kleine dingen, die door elkander liggen. *Hij gooide*, *onder het volk*, *geld te grabbel.* Van hier het werkw. *grabbelen*, en het naamw. *grabbeling.* Van eenen oorsprong met grijpen, zw. *grabba*, ital. *grappare.*

GRACHT, zie *graft.*

GRAF, z. n., o., *des grafs*, of *van het graf*; meerv. *graven.* Eene uitgedolvene plaats, waarin men lijken begraaft. *Laat ons onzen vriend naar het stille graf geleiden.* Elke andere plaats, waar iemands lijk verblijft: *zij vreesden*, *in de baren*, *hun graf te zullen vinden.* *Hij vond reeds in de baarmoeder zijn graf*, in den verhevenen stijl. — *Hij gaat*, *met den eenen voet*, *in het graf*, hij bereikt eenen hoogen ouderdom: dit heet ook: *hij staat aan den rand van het graf.* — *Aan gene zijde van het graf*, na de opstanding. De dood: *zij hadden eene vriendschap*, *die*, *tot aan het graf*, *hun bijbleef.* Zamenstell.: *grafdicht*, *grafdief*, *grafkelder*, *grafkuil*, *graflied*, *grafmaker*, *gravenmaker*, *grafnaald*, *grafschrift*, *grafsteen*, *grafstede*, *graftomb*, enz.

GRAFT, z. n., vr., *der*, of *van de graft*; meerv. *graf-*

ten, Eene uitgegravene waterleiding. *Hij zwom door de graft.* — *Eene doove graft*, eene graft tusschen bolwerken, zonder water. *Eene graft vullen.* Ook de wederzijdsche grond langs eene graft: *hij woont op de gindsche graft.* De menschen, die op eene graft wonen; *de geheele graft is op de been.* Velen spellen *gracht*, daar de verwisseling van *f* en *ch* bekend is: doch, vergelijk INLEID. bl. 47. Zamenstell.: *achtergraft*, *stadsgraft*, *voorgraft*, enz.

GRAM, bijv. n. en bijw., *grammer*, *gramst.* Toornig, vergramd. *Op iemand gram zijn. Tegen iemand gram worden. Iemand gram aanzien. Iemand gram maken*, waarvoor men ook *gramen* gebezigd vindt: *dat sou mijn gramen.* CONST-TH. JUW. Oul. beteekende het ook droevig. Van hier *gramlijk*, *gramschap.* Zamenstell.: *grammoedig*, *grammoedigheid*, *grammoediglijk*, *gramstorig*, enz.

Gram, hoogd. *gram*, deen. en zw. *gram.* ijsl. *gram*, *gramur*, angels. *grame*, pers. *garm.*

GRANAAT, z. n., voor den *granaatboom* genomen, manl., — voor de *vrucht*, vrouwl., *des*, of *der*, *van den*, of *van de granaat*; meerv. *granaten.*

Granaat, vrouwl., is ook een oorlogstuig, dat, aangestoken zijnde, met de hand weggeworpen wordt, en, bij de openbersting, naar eenen granaatappel gelijkt. *Het barsten van de hantgranaet.* VONDEL. Van hier *granadier.* Zamenstell.: *granaatappel*, *granaatbloem*, *granaatboom*, *granaatkern*, *granaatschil*, *granaattas.* Het komt, denkelijk, van het lat. *granatum*, omdat de vrucht, in die taal, *malum granatum* heet. Men vindt ook *garnaten*, *garnaatappel.*

GRANAAT, z. n., m., *des granaats*, of *van den granaat*; meerv. *granaten.* Een edelgesteente. Voor den geslepenen steen is het manlijk, met een meervoud — voor de stof zelve is het onzijd., zonder meervoud. Het ontstaat uit het middeleeuw. *granatus*; en dat uit *granum*, eene korrel, omdat de ruwe steen, gemeenlijk, den vorm van eene hoekige korrel heeft.

GRANIET, z. n., m., *des graniets*, of *van den graniet*; meerv. *granieten.* Een zeer harde gevlekte steen van verscheidene kleuren, waaruit dikwijls gansche bergen bestaan. De gehouwene steen is manlijk, en lijdt, dan, een meerv., de stof zelve onzijdig. Misschien van *granum*, om zijne stippen en vlekken, afkomstig.

GRAP, z. n., vr., *der*, of *van de grap*; meerv. *grappen.* Klucht, aardigheid. *Het is maar uit de grap geschied.*

ſchied. Van hier *grappig*, koddig, *grappigheid.* Zamenſt.: *grappenmaker.*

GRAS, z. n., o., *van het gras*; zonder meerv. Allerlei veldgroente, kort wasſend kruid, dat voor de beesten tot ſpijs verſtrekt. *Groen gras. Gras maaijen.* — *Bij hooi en bij gras*, nu en dan, zeldzaam; in den gemeenen ſpreektrant. *Iemand het gras voor de voeten wegmaaijen*, hem de geſchikte gelegenheid tot iets benemen. — *Dit is reeds lang met gras begroeid*, dit is al eene oude gewoonte. *Gras over iets laten groeijen*, iets uitſtellen, ongemerkt laten voorbijgaan. *Gras* is ook eene zekere hoeveelheid van land; in het meerv. *grazen.* Zoo maken, in de groninger Omlanden, vijf *grazen* lands zes hollandſche morgens uit. In Gelderland beſlaat *een gras* veel minder land. Van hier *grazig*, vol gras: *eene grazige weide.* Ook, dat naar gras ſmaakt: *grazige boter.* — *Grasboter* is nieuwe boter. Voords *grasachtig*, *grasanjelier*, *grasbloem*, *grasgroen*, *grasharing*, die digt bij de kust gevangen is. — *Grashupper*, *graslook*, *grasmaaijer*, *grasmaand*, *grasmusch*, *grasworm*, *graswortel*, enz. Verkleinwoord *grasje.* Tot de zamengeſtelden behoort ook *grasduinen*, zijnde duinen, met gras bewasſen, of grashoopen, hoog grasland, of weiland, waarvan de gemeenzame ſpreekwijs *in grasduinen gaan*, voor veel en lekker eten, en zich daar bij verheugen, ontleend van het vee, dat in eene verſche hooge weide graast, en dartelt.

Gras, hoogd. *Gras*, Otfrid. *gras*, Notk. *cras*, nederſ. *gras*, angelſ. *graes*, *gaers*, (Kil. heeft ook *gars*, *ghers*) eng. *grasſ*, deen. *gräs*, zw. *gräs*, ijsl. *gras*, Ulphil. *gras*, gr. *γρα̋ις*. De meesten leiden het af van het angelſ. *growan*, eng. *grow.*, zw. *gro*, nederd. *groeijen.* Het lat. *gramen* ſtamt zeker af van *grao*, gr. *γραω*, waarmede *cresco*, van *creo*, in verwantſchap ſtaat.

GRATIG, bijv. n. en bijw., *gratiger*, *gratigst.* Van *graat.* Dat veel graten heeft: *gratige visch.*

GRATIG, zie *gretig.*

GRAVEEL, z. n., o., *des graveels*, of *van het* graveel; zonder meerv. Nierwee. *Hij heeft het graveel.* Van hier *graveelachtig*, *graveelig.* Oneigenl. zegt men: *dat is graveelig voor de beurs*, dat kost te veel. — *Graveeligheid.* In het fr. *gravelle*; ook *gravier*, dat tevens zoo veel is, als grof zand, van het lat. *gravis*, zwaar; in welken zin Brune zegt: *op den oever der riviere veel graveel verroeren.*

GRA-

GRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik groef*, *heb gegraven*. Delven. *Eene sloot — een graf — eenen kuil graven.* Uitsteken: *turf graven — zand graven.* Van hier *graver*, *graving*. Oul. werd het voor *grauuen* gebezigd.

Graven; hoogd. *graben*; Otfri. en Notker. *graben* Ulphil. *graban*, nederf. *grauen*, deen. *grave*, zw. *grafwa*, wallis. *crafa*. Hiermede komt overeen het eng. *to grave*, fr. *graver*; snijden, etsen. Zeker behoort hierheen ook het gr. *γράφειν*, en het lat. *scribere*, schrijven, met een scherp werktuig eene indrukking in iets maken, zoo als men, oudtijds, eerst schreef.

GRAVEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik graveerde*, *heb gegraveerd*. Figuren in eenige harde stof snijden. Van het fr. *graver*, dat met ons woord *graven* eenen oorsprong heeft. Van hier *graverer*, (*graveerder*) *graveerijzer*, *gravering*, *graveersel*, *graveerstaal*, *graveerwerk*. Dit woord, met dien basterduitgang, is, met andere dergelijken, reeds onder ons aangenomen. Oul. schreef men *graven*: *du sulste daerin graven die namen*. Bijb. 1477.

GRAZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik graasde*, *heb gegraasd*. In het gras weiden.: *De kudde graast in klaverrijke beemden*. Overdragt., overvloediglijk gebruiken: *hij graast lustig in een anders goed*. Voor *grazen*, bezigt Vond. het voorddurende werkw. *grazelen*.

Grazen, angelf. *grasian*, gr. *γραειν*.

GREB, z. n., vr., *der*, of *van de greb*; meerv. *grebben*. Greppel. Van *graven*.

GREEL, z. n., o., *des greels*, of, *van het greel*; meerv. *greelen*. Het haam, welk om den hals der paarden hangt, om te gemakkelijker te trekken. Het is uit *gareel* zamengetrokken.

GREENEN, onverbuigb., bijv. naamw., van *green*, eene soort van den, waarvoor men zegt *greenenboom*, (greinenboom). *Greenen hout*, *greenen plank*.

GREEP, z. n., o., *der*, of *van de greep*; meerv. *Grepen*. De daad van grijpen. *Hij gaf hem zoo veel geld, als hij, met eene greep, houden konde*. Een geoefend bestier over eenige zaak; *iemand de greep van het landsbestier afzien*. — *Ik heb er nog de greep niet van*. Eene aangeleerde behendigheid: *hij heeft daarin eene aardige greep*. — *Ik ken zijne grepen wel*. Eene handvol: *daar ligt eene greep schellingen*. Dat aangegrepen wordt, als het gevest: *de greep van eenen degen*. Zamenst.: *handgreep*, *let-*

lettergreep, *misgreep*. — Ook *mestgreep*, eene mestvork.

GREFT, zie *griffel*.

GREIN, z. n., o., *des greins*, of *van het grein*; meerv. *greinen*. Eene zekere ſtof van geiten of kemelshaar, met zijde, of wol. Van hier het ſtoflijke bijv. naamw. *greinen*: *een greinen borstrok*. *Grein* is ook het kleinſte gewigt eens apothekers; met een meerv. *Hij nam eenige greinen ſlaapgoed in*. Overdr.: *hij heeft geen grein verſtand*. Voords duidt het ook eene ſoort van zeer kleine peper aan, *geneesgrein*; gelijk het, oudtijds, voor *graan*, ook genomen werd. Verkleinwoord *greintje*, voor een weinigje: *dit was het oordeel van elk, die een greintje wijsgerig dacht*. Feith.

GREINEN, zie *greenen*.

GRENDEL, z. n., m., *des grendels*, of *van den grendel*; meerv. *grendels*, *grendelen*. Een ijſer, welk men op eene poort of deur, ſchuift, waarmede men dezelve dus vastmaakt. *Die ijzren grendlen deed in duizend ſtukken breeken*. Psalmber. *De grendels uwer poorten*. Psalmb. Van hier het bedr. werkw. *grendelen*, met den grendel ſluiten. Zamenſtell.: *grendelboom*, *grendelſlot*.

GRENIKEN, zie *grinniken*.

GRENS, z. n., vr., *der*, of *van de grens*; meerv. *grenzen*. Eene ſcheiding, een eindpaal. *Hij woont op de grenzen van Holland*. Overdragtiglijk: *over de grens van zijne kintsheit*. Vondel. Zamenſtell.: *grenspaal*, *grensplaats*, *grensſcheiding*, *grensſtad*, enz.

Dit oude woord heet in opperd. *granitz*, *gränitz*, nederſ. *grenſinge*, deens. *grändſe*, hoogd. *Gränze*, *grenze*; zw. *gräns*, middeleeuw. *granicies*, *grenicia*, pool. *granica*, boh. *hranice*. De IJslanders gebruiken, nog, een woord *grein*, eene afzondering, van het werkw. *greina*: dit is zeker het ſtamwoord, en komt met het gr. κρινειν overeen. De landen *Opper*- en *Nederkrain*, en het landſchap *Ukraine* hebben, denkelijk, van dit oude woord hunnen naam.

GRENZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grensde*, *heb gegrensd*. Aanpalen, gelegen zijn: *zijn land grenst aan het mijne*. Overdr.: *de dromen grenzen dicht aan ijdelheit en logen*. Vond.

GREPPEL, (*grippel*, *gruppel*) z. n., vr., *der*, of *van de greppel*; meerv. *greppels*. Een ſmal flootje in de landen; van *graven*. *Aan de oostzijde van de greppel*. Hooft.

GRETIG, bijv. n. en bijw., *gretiger*, *gretigst*. Happig, be-

begerig. *Hij is gretig naar geld. Een boek gretig ontvangen. Met een gretig oog alles beschouwen.* Van hier *gretigheid*, *gretiglijk*. Zie *ig*. Voor *gretig* is ook *gratig* gebezigd: *Terwijl zij gratigh is* enz. VOND.

GRIDSELEN, zie *griezelen*.

GRIEF, *grieve*, z. n., vr., *der*, of *van de grief*; meerv. *grieven*. Hartzeer, ſmart, verdrukking, bezwaar.

GRIEK, z. n., m., *des grieks*, of *van den griek*; meerv. *grieken*. Een van geboorte uit Griekenland. Het vr. is *griekin*. In den gemeenzamen ſtijl zegt men: *hij is een oude griek*, hij is een ſchalk — *hij is een regte griek*, hij is een wonderlijke ſnaak. Van hier *grieksch*. *De grieksche A*, de naam van het gekkenhuis te Delft. — *Grieksch vuur*, dat, door kunst, onder water brandt. Zamenſtl.: *griekenland*, waarvoor ook enkel *grieken* is gebezigd geworden.

GRIEL, z. n., vr., *der*, of *van de griel*; zonder meerv. Hetzelfde als *grabbel*. Van hier het werkw. *grielen*, voor grabbelen. Zamenſt.: *grielpenning*, die te grabbel geworpen wordt. VOND. bezigt *grielen*, voor vergieten, doen ſtroomen: *De dood is al gereed, om Iſaks bloed te grielen*.

GRIEND, z. n., vr., *der*, of *van de griend*, meerv. *grienden*. Een waard, waar twijg groeit, een wilgenwaard. Van hier *griendland*.

GRIES, *griezel*, zie *griezeltje*.

GRIET, z. n., vr., *der*, of *van de griet*; meerv. *grieten*. Zekere ſoort van Visch. *De vischmarkt ſchaft de kostelijke griet*. ANTON. Verkleinw. *grietje*.

GRIETENIJ, z. n., vr., *der*, of *van de grietenij*; meerv. *grietenijen*. Eene zekere uitgeſtrektheid van land in Friesland, waarover een *grietman* de ambtman is. Er is een oud ſakſ. woord *grith*, dat vrede beteekent: misſchien ſtamt dit daarvan af, zoodat *grietman* zooveel zij, als vrederegter, ſcheidsman. Of *grietman* is verkort van *gerigtsman*.

GRIETMAN, zie *grietenij*. — In het meerv. *grietmannen*, en *grietlieden*, naar het frieſche gebruik *grietslieden*.

GRIEVE, zie *grief*.

GRIEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik griefde, heb gegriefd*. Eigenlijk, met een ſcherp werktuig in iets ſteken. Van hier beleedigen, diep treffen. *Dat grieft mij*. — *In de taal van eenen gegrievden geest*. FRANTZEN. Uit eene bron met *graven*.

GRIEZELEN, (*grijzelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik griezelde, heb gegriezeld.* Eene huivering gevoelen: *van iets griezelen.* HOOFT bezigt *gridselen van vreeze.* Van hier *griezeling — grijzeling*, rilling van koude, van vrees.

GRIEZELTJE, z. n., o., *des griezeltjes*, of *van het griezeltje*; meerv. *griezeltjes.* Een ziertje. Van het oude *gries*, d. i. gruis, *griezel. Een griezeltje* is dan een *gruisje.*

GRIF, bijw., *griffer, grifst.* Zonder haperen. *Dat gaat hem grif van de hand.* Misschien is het zoo veel als *greep*, behendigheid, van *grijpen.*

GRIFFEL, ook *griffie*, z. n., vr., *der*, of *van de griffel*; meerv. *griffels.* Een werktuig, waarmede men op eene lei schrijft. Insgelijks eene ent. De bron ligt in *graven*, γραϕειν, met een spits ligchaam in iets indrukken.

GRIFFELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik griffelde, heb gegriffeld.* Voorddar. werkw. van het ongewone *griffen*, ingraven, overdr. indrukken, inprenten: *die woorden zijn in mijn hart gegriffeld.* Ook wordt het voor enten gebezigd.

GRIFFIE, z. n., vr., *der*, of *van de griffie*; meerv. *griffies, griffieën.* Eene griffel. Ook eene gedingstukkamer, waarvan het onduitsche woord *griffier*, een geheimschrijver bij de geregtshoven, hofschrijver, wiens ambt het *griffierschap* heet. Van denzelfden oorsprong, als *griffel.*

GRIFFOEN, z. n., m., *des griffoens*, of *van den griffoen*; meerv. *griffoenen.* Een roofvogel, naar eenen arend gelijkende. *Griffoenen slaen hun klaeuw.* VONDEL. Van het lat. *griphus*; of voor *grijphoen*, *grijfhoen*, *grifhoen*, nu *griffoen*, derhalve kwalijk *griffioen.*

GRIFT, z. n., vr., *der*, of *van de grift*, meerv. *griften.* Eene gegravene waterleiding, hetzelfde als *graft. Deze stroom door eene grift vaarbaar gemaakt.* MOONEN. Van hier draagt het riviertje de *grift*, op de Veluw, zijnen naam. Men bezigt het ook voor eene griffel, om te schrijven, en voor eene ingegriffelde ent.

GRIJN, z. n., m., *des grijns*, of *van den grijn*; het meerv. is niet in gebruik. Iemand, die grijnt, die van eenen knorrigen aard is. Zie *grijnen.*

GRIJNEN (*grenen*), onz. w., ongelijkvl. *Ik green, heb gegrenen.* Thands wordt het dikwijls gelijkvl. gebezigd: *ik grijnde, heb gegriind.* Dit woord heet, eigenlijk, het aangezigt, in het bijzonder den mond, vertrekken. Van hier

hier gebruikt men het, van kinderen, die, uit eene verdrietige ontevredenheid; schreijen. *Dat stoute kind doet niets, dan grijnen.* KILIAAN zet het ook over door *renidère, subridere*, de tanden, onder meesmuilend lagchen, laten zien. En zoo gebruikt HOOFT het: *daar is er, die vermeldt, dat de Prins als toen grenende, eenen hem naast gezeten in 't oor beet.* De oorsprong ligt weder, in den mond te vertrekken. Eindelijk gebruiken wij het woord voor morren, gemelijk zijn; van hier *grijnig*, knorrig; ook schreijend.

In het zw. en ijsl. heet *grina* den mond vertrekken, de tanden laten zien, in het angelf. *grennian grinnian*, eng. *to grin* en *girn*, ital. *sgrinare*, lat. *ringere.* IHRE denkt, dat de bron is in het oude *greina*, deelen, scheiden. Zie *grens.* In den zin, onderzusschen, van morren, grommen, lat. *grunnire*, fr. *gronder*, schijnt het een klanknabootsend woord te zijn.

GRIJNS, z. n., vr., *der*, of *van de grijns;* meerv. *grijnzen.* Eigenlijk een vertrokken aangezigt. Van hier een masker, eene mom. *Hebbende de grijns der loffelijke geveinstheit van 't aangezigt getrokken.* HOOFT. Een schijn, eene voorgeving: *en zulks onder vertooninge van een ijdele grijns van vreeze.* TRIP. Een geveinsde: *met geenen antikrist, die grijns.* VONDEL. Van hier *grijnsaard*, en het onz. werkw. *grijnzen*, het voorhoofd in fronsels trekken, uit verdrietigheid; ook knorrig, grommig zijn; en — lagchen. Van hier *grijnzing.* Zie *grijnen.*

GRIJP, z. n., m., *des grijps*, of *van den grijp;* meerv. *grijpen.* Grijpvogel.

GRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik greep, heb gegrepen.* De hand uitsteken, om iets ter deeg te vatten. *Hij greep het kind, eer het viel. Hij greep naar den vogel.* Vangen, vasthouden: *terwijl hij, in de stilte van den nacht, veilig meende te zijn, werd hij door de geregtsdienaars gegrepen.* Hebben: *waarom zouden dezelfde uitwerksels geene plaats grijpen, met opzigt, enz.?* Zoo ook de spreekwijs: *stand grijpen.* Magtig worden, bekomen: *mijn ziel grijpt moed! wijkt, boozen!* PSALMBER. Van hier *grijpachtig*, en *grijpvogel*, eigenlijk, en voor eenen vrek.

Grijpen, hoogd. *greifen*, ULPHIL. *greipan*, KERO *wiffan*, OTFRID. *greipon*, NOTK. *greiffon*, WILLER.

 gri-

griphen, angelf. *gripan*, nederf. *gripen*, zw. *gripa*, *grabba*, deen. *gribe*, eng. *to gripe* en *grope*, fr. *gripper*, ital. *grappare*, hebr. גרף, gr. *γριπευειν*. Het behoort tot het woord *rapen*, lat. *rapere*. In het hebr. heet de grijpende hand, de vuist אגרוף, gelijk de hand, bij de IJslanders, *reifr* heet.

GRIJS, bijv. n. en bijw., *grijzer*, *meest*, *zeer grijs*. Eene gemengelde kleur uit wit en zwart, lichtgraauw. *Waar de deugd het fieraad des ouderdoms is, daar zijn de grijze haren nog eerwaardiger. — Hij is grijs van ouderdom. Grijs zijn — grijs worden.* Van hier *grijsaard*, *grijsachtig*, *grijsheid*, *grijzigheid*. — Ook het onz. werkw. *grijzen*, grijs worden. — Eindelijk *grijskruid*, eene zekere welriekende plant.

Grijs, fr. *gris*, hoogd. *greis*, nederf. *griis*, ital. *griso*.

GRIJZELEN, zie *griezelen*.

GRIL, z. n., vr., *der*, of *van de gril*; meerv. *grillen*. Eene beuzeling: *wat zijn dat voor grillen?* Eigenzinnige ontevredenheid, nukken: *ik ken zijne grillen wel.* Ingebeeldde herfenfchim: *hij heeft altoos wonderlijke grillen in zijn hoofd.* Belachlijke poets: *hij regt aardige grillen aan.* Gesnerus leidt het af van het lat. *grijllus*, beteekenende eene koddige groep van fnaakfche beelden. Van hier *grillig*, *grilligheid*, *grilziek*.

GRIL, z. n., vr., *der*, of *van de gril*; meerv. *grillen*. Huivering, rilling. Van hier het onz. werkw. *grillen*, huiverig zijn; en *grillig*, iemand die huiverig is, en, dat huivering verwekt: *grillig weêr.* Van hier ook *grilling*. Zie *rillen*, waaruit *grillen* gevormd is. Hoogd. bezigt *gril* als een bijvoegl. naamw.: *grille winter*.

GRIM, z. n., vr., *der*, of *van de grim*; zonder meerv. Grimmigheid. *Valt op de grim van mijn verdrijver.* Hooft. *Spijt Moeders grim*, d. i. in fpijt van Moeders toorn. H. v. Merwede. Vond. heeft het hiervan gemaakte *grimbekken* gebezigd: *toen de bocken grimbeckten.*

GRIMAS, z. n., vr., *der*, of *van de grimas*; meerv. *grimasfen*. Grillen, malle kuren. Onduitsch woord, van het fr. *grimace*. Het is, in eenen goed nederduitfchen ftijl, niet te gebruiken, fchoon M. L. Tydw. het gebezigd heeft: *om God te paaijen met grimasfen.* Zoo ook Vond., die *grimmasfen* fchrijft: *En d'oogen fchrikken voor de fpooken en grimmasfen.*

GRIM-

GRIMLACH, z. n., m., *des grimlachs*, of *van den grimlach*; zonder meerv. Een ſtille, of gemaakte lach. Van *lach*, en *grimmen*, dat, met *grijnen* en *grijnzen*, beteekent den mond vertrekken.

GRIMLAGCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grimlachte, heb gegrimlacht.* Stil, of gemaakt, lagchen, zoodat men even de tanden ziet.

GRIMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grimmelde, heb gegrimmeld.* Wriemelen, krielen. *Het grimmelt er van mieren. Het grimmelt van volk.* HOOFT.

GRIMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grimde, heb gegrimd.* Oorſprongelijk beteekende het, even als *grijnen*, de trekken van het aangezigt veranderen. Omdat nu de hevige hartstogt van woedende gramſchap de gelaatstrekken zeer verzet, heet het woeden, en, van woede op de tanden knarſen. Van hier *grimmig*, *grimmigheid*. *Grimmen* wordt, ook, van eenen brullenden leeuw gebruikt, waarvan *grimming*. — Huilen, weenen: *dat kind doet niets, dan grimmen.* Grijnzen, morren: *grimt zoo niet onder malkander.*

GRINNIKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grinnikte, heb gegrinnikt.* Hetzelfde als ginniken. HOOFT bezigt *grenikken*, en ſchrijft het aan de Fortuin toe: *het grenikken der Fortuine.*

GRINT, z. n., vr., *der*, of *van de grint*; zonder meerv. Het tweede meel van de boekweit, in Gelderland *grinte*, *grante.* In het eng. is *to grind*, meel malen.

GRIPPEL, zie *greppel.*

GROBBELEN, zie *grabbelen.*

GROEF, z. n., vr., *der*, of *van de groef*; meerv. *groeven.* Graf, kuil: *de groef met aerde dekken.* VONDEL. *Te groeve noodigen — gaan*, voor, ter begraafnis noodigen — gaan. Van hier *groefbidder.* Voords de langwerpige holligheden in eenen pijlaar heet men ook deszelfs *groeven.* Zamenſt.: *ſteengroef*, *zandgroef*, *zoutgroef*, enz. — Voords *groefijzer*, *groefwerk.*

GROEI, z. n., m., *des groeis*, of *van den groei*; zonder meerv. Groeijing, wasdom. *Den boom midden in zijnen groei kappen. Het kind is in zijnen vollen groei.* Van hier *groeizaam*, *groeizaamheid.*

GROEIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik groeide, ben gegroeid.* Wasſen, toenemen, grooter worden door groeijing: *door dien regen is het gras ongemeen gegroeid.* Vetter en dikker

ker worden: *schoon die beesten maar op schrale landerijen weiden, groeijen zij evenwel sterk.* Vermeerderen: *zijn goedje is, in dien korten tijd, zeer gegroeid. Groeijen in eens anders leed*, zich over hetzelve verheugen. Van hier *groeijing, groeisel, groeisteen.*

Groeijen, angelf. *growan*, eng. *to grow*, deens. *groe*, zw. *gro*, lat. *creo*, *cresco.*

GROEN, bijv. n. en bijw., *groener, groenst.* Eene der hoofdkleuren. *In de ontluikende lente wordt het oog, door het groene bekleedsel, waarin zich alles vertoont, als op nieuw verrukt. — Een groen kleed.* Versch: *groene zalm, groene haring.* Onrijp: *hij eet de vruchten, als zij nog groen zijn. Mijner groene en onrijpe vaerzen.* VOND. Jeugdig: *een groene vrijer — aan iemands groene zijde zitten. Ick houw mij fris en groen.* WESTERB. Onbeschaafd, onbeleefd; in den gemeenzamen spreektrant: *hij is nog zoo groen. — Het wordt mij groen en geel voor de oogen*, alles verwart voor mijn gezigt. Het wordt ook zelfst. gebruikt, voor groene verw: *hij maalt spaansch groen.* Groene kleur: *hij is in het groen gekleed.* Groente, kruid: *het nieuwe groen is aangenaam.* Overdr. zegt HOOFT: *in 't groenste zijner jeught.* Verkleinw., *een groentje*, een onbedrevene: ook eene peer, *een sappig groentje.* Van *groen* is *groenachtig, groenig, groenigheid, groente.* Zamenstell.: *groenland, groenlandsvaarder, groenling*, een vogeltje, *groenman, groenmand, groenmarkt, groenmeisje, groenmoes, groentuin, groenverkooper, groenvrouw, groenwijf*, enz. Voords, *appelgroen, berggroen, bleekgroen, donkergroen, grasgroen, wintergroen, zeegroen*, enz

Groen, hoogd. *grün*, OTFRID. *gruan*, NOTK. *gruon*, nederf. *grön*, angelf. *grene*, eng. *green*, zw. *grön*, deens. *gröe*, ijsl. *graen.* Gelijk *viridis*, groen, van *virere* afstamt, zoo komt dit woord van het oude *gro*, groeijen.

GROENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik groende, heb gegroend.* Groeijen, groen worden, groen loof dragen. *Oock groent onse bedstede.* BYBELV. *Hij heet de bosschen groenen.* VOND. KILIAAN heeft ook *groenen, groeijen.* Van dit *groenen* komt *groensel*, voor *groeisel*, in de BYBELV. voorkomende.

GROEP, z. n., vr., *der*, of *van de groep*; meerv. *groepen.* Eene groef, graft. *De vijant begost een recht uitloo-*

loopende groep. HOOFT. Eene goot achter de koeijen, waarin haar drek vâlt: *de groep uitmesten.* Van *graven.* *Groep* heet ook, in de teekenkunde, eene vereeniging van beelden, in het fr. *groupe;* van het ital. *groppo.*

GROET, z. n., m., *des groets*, of *van den groet;* zonder meerv. *Doe hem, uit mijnen naam, den groet.* — *Zij bejegenden elkander met eenen schamperen groet. Iemand met eenen groet verwelkomen.*

GROETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik groette, heb gegroet.* Door middel van eenen groet zijnen eerbied bewijzen. *Bij de intrede in het koninglijke paleis, werd zijne gemalin van al de staatjuffers vriendelijk gegroet.* Door eenig teeken eeren: *de admiraal werd, bij het inloopen in de haven, met drie kanonschoten gegroet.* Heil toewenschen, geluk wenschen: *wees hartelijk, van mijnen wege, gegroet!* — *den Koningh groeten met den intreê in zijn rijk.* VOND. Met eenen groet afscheid nemen: *ik groet u.* Spottende zegt men: *iemand groeten*, voor afsmeeren, afrossen. — *Het graauw groette hem met eene hagelbui van steenen, toen hij ter poort inreed.* Van hier *groetenis.*

Groeten, hoogd. *grüszen*, nederf. *gröten*, angelf. *gretan*, eng: *to greet.* Waarschijnlijk mag men het afleiden van het oude *cruazen*, roepen, fr. *crier*, ons *krijten*, eng. *to greet.* Ondertusschen is er een oud sakf. woord *grith*, zw. *grid*, *grud*, dat vrede heet, hetwelk zeer denkelijk de oorsprong is, naardien aan iemand vrede toewenschen de oudste gewoonte van groeten was.

GROEVEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik groefde, heb gegroefd.* Met eene groef verzien. *Deze pijlaar is kunstig gegroefd.*

GROEZE, z. n., vr., *der* of *van de groeze;* zond. meerv. Het jeugdige groen. *De groeze afweiden.* VONDEL. Bij KIL. *groense, groese, grase*, die het door *cæspes viridis*, eene groene zode, vertaalt.

GROF, bijv. n. en bijw., *grover, grofst:* Groot, zwaar. *Een stuk grof geschut. Grof geld.* Welks deelen dik, niet fijn zijn: *hij is in eene grove pij gekleed. Grof linnen. Grove kousen. Grof zand. Grof meel.* Plomp, bot: *hij heeft een grof verstand.* Diep, hard: *hij heeft eene grove stem.* Het tegendeel van teeder: *hij is grof van leden.* Zeer, grootelijks: *grof mistasten. Had dan de Rechter zich niet grof genoeg vergrepen?* DECKER.

Grof liegen. Grof (om veel geld) *spelen. Gij maakt het te grof*, gij zegt te veel. Van hier *grofachtig*, *grofheid*, *groflijk*. Zamenstell.: *groflijvig*, *groflijvigheid*, *grofsmid*.

GROL, z. n., vr., *der*, of *van de grol*; meerv. *grollen*. Eene vod. Ook eene prul, beuzeling. *Gij verhaalt niets, dan loutere grollen. Grollen maken*. Van hier *grollig*, en het onz. gelijkvl. w. *grollen*, dat en knorrig zijn, en het lollende kattengeluid te kennen geeft; anders *krollen*.

GROM, (*groom*), z. n., o., *des groms*, of *van het grom*; zonder meerv. Ingewand van dieren: *hij leeft met met lillend groom*. VONDEL. In het bijzonder het ingewand der offerdieren; *in 't groom der offerhanden*. VONDEL. Het ingewand van visch heet ook *grom*. Van hier *grommig*. *Grommige visch*, uit welken het ingewand niet genoeg gezuiverd is. Van hier *grommen*, het ingewand uitdoen: *ik heb de visch gegromd*; waar van te Utrecht in gebruik is *de vischgrommers*, die de visch schoonmaken en thuis brengen. Oul. werd *grom*, *groom*, ook voor kroost, nakomelingen, gebezigd: *in haar zielverdervend groom*. H. F. WATERL. *Verscheurend eyghen groom*. HOOFT.

GROMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik grommelde, heb gegrommeld*. Zich wentelen. *Hij grommelde in zijn bloed*. Van hier *grommeling*, wenteling, en vuiligheid.

GROMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gromde, heb gegromd*. Het geluid der beeren: *het grommen van den beer*. VOND.

GROND, z. n., m., *des gronds*, of *van den grond*; meerv. *gronden*. De oppervlakte van den aardbodem: *hij viel op den grond*. Eene bepaalde uitgestrektheid lands: *Ik heb, daartoe, honderd roeden gronds gekocht. Dat huis beslaat niet veel grond*. Aarde. *Die boomen beminnen eenen vetten grond*. Onderste bodem van iets. Op den *grond der valei lagen vele doodsbeenderen*. BIJBELV. *Op den grond van het oog worden al de voorwerpen geteekend. Op den grond des vats vindt men de hef*. De bodem der zee, der rivieren: *het schip stiet aan den grond. Grond peilen. Een schip in den grond booren*. — *Iemand in den grond boren*, hem geheel aan den bedelstaf helpen. *Ik voel grond*. — *Grond voelen*, heet ook, in den gemeenzamen stijl, zijne bekomst hebben. *Te gronde gaan*, verzinken, en arm worden. Zandbank in zee: *hij is een ken-*

kenner der gronden. Hij is op de gronden vervallen. De oppervlakte van eene stof, van een doek: *dat lijnwaad heeft eenen rooden grond.* De vlakte van een wapenschild, het veld: *hij voert eenen gouden leeuw op eenen rooden grond.* Grondvest: *ende de gronden der bergen beroerden sich.* BIJBELV. *Ik heb den eersten grond van dat huis gelegd.* De aanvang van iets: *hij heeft eenen goeden grond, voor zijn volgende geluk, gelegd.* De eerste bestanddeelen eener zaak: *zijn gemoed is in den grond verdorven. Eene ziekte in den grond genezen.* Hart, genegenheid: *daar is tusschen hen geen goede grond.* De ware gesteldheid van iets: *ik kan achter den grond der zaak niet komen.* Het innigste, inwendigste van iets: *dit wensch ik u, uit grond van mijn hart.* Dat, waaruit men kan afnemen, dat iets zoo en niet anders is: *wat voor gronden hebt gij voor die stelling?* Een gevoelen, waaruit andere dingen afgeleid worden: *hij heeft schadelijke gronden omtrent den godsdienst.* Eerste beginsel: *hij verstaat de gronden dier wetenschap. Eene zaak uit den grond ophalen.* Van hier *grondelijk, grondig, grondiglijk.* Zamenstell.: *achtergrond, ankergrond, veengrond, voorgrond, zandgrond.* — *Grondbrakig,* H. D. GR. — *grondeigenaar, grondeigendom, grondgebied, grondgebouw, grondgetal, grondhaak, grondheer, grondijs, grondkundig, grondleen, grondleer, grondlegger, grondlegging, grondlegster, grondles, grondeloos, grondoorzaak, grondregel, grondregt, grondrent, grondschatting, grondscheiding, grondslag, grondsap, grondsteen, grondstem, grondstof, grondtaal, grondtekst, grondvast, grondvest, grondwet, grondwoord, (grondwoordrijke taal.) grondwortel,* enz.

Grond, hoogd. *Grund,* nederſ. *grund,* zw. *grund,* deens., *grund,* NOTK. *grunt,* eng. *ground,* pool. *grunt,* boh. *grunt.* De ware oorsprong ligt duister.

GRONDEL, zie *grondeling.*

GRONDELING, z. n., m., *des grondelings,* of *van den grondeling;* meerv. *grondelingen.* Een zekere riviervisch, in het eng. *a groundling,* bij KIL. ook *grondel.*

GRONDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik grondde, heb gegrond.* Grondvesten: *waer waert gij, doen ik de aerde grondede?* BIJBELV. Onz., grond voelen: *ik kan hier niet gronden.*

GRONDVESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik grondvestte, heb gegrondvest.* Den grond leggen. Van *grondvest.*

GROOM, zie *grom.*

GROOT, bijv. n. en bijw., *grooter*, *grootst.* Eene maat van uitgebreidheid aanduidende. *Hoe groot is uw akker?* Dat eene zekere ruimte beslaat, het tegendeel van klein: *eene groote stad — een groot huis. De groote teen*, in tegenstelling van de kleinere. Uitgestrekt in de lengte: *met groote schreden gaan.* Hoog: *een groote staak. Een groote reus.* Volwassen: *mijne kinderen zijn nog niet groot. Kinderen groot maken*, hen opvoeden. *Groot gaan*, zwanger zijn: *een vinnig boschgedrocht ging van dien gruwel groot.* Poot. Uit eene meenigte bestaande: *een groot aantal. Eenen grooten maaltijd*, die voor velen bestemd is, *aanregten. Hij had een groot gevolg achter zich*, vele personen in aantal. *De groote hoop*, de meenigte. *Eenen grooten voorraad opdoen.* Dat, naar zijne hoedanigheid, eene aanzienlijke maat van inwendige sterkte heeft: *een groot geschrei aanheffen. Teekens van groote blijdschap vertoonen. Groote hitte doorstaan. Grooten dorst lijden. Een groot leugenaar.* Gewigtig: *des menschen groote bestemming is voor de eeuwigheid gevormd te worden.* Aanzienlijk: *een groot heer. De groote wereld.* Voortreffelijk, die verhevene eigenschappen bezit: *de groote Schepper. Hij is een groot man.* Een eertitel: *de groote Heer*, de turksche Keizer. *Alexander de groote.* Het wordt, ook, als een zelfst. naamw. gebruikt, en wel in het enkelv. *een groot*, een halve stuiver: *drie groot*, twee blanken. *Een pond groot*, zes gulden. In het meerv., *de grooten*, de aanzienlijken. *Hij verkeert veel met de grooten.* Het verkleinwoord is *grootje*, voor grootmoeder. Van hier *grootheid*, *grootelijks.* Zamenst.: *grootachtbaar*, *grootbek*, *grootboek*, *grootdadig*, *groothartig*, *groothertog*, *grootmagtig*, *grootmeester*, *grootmoeder*, waarvoor, in den lagen spreektrant, *grootmoer* gebezigd wordt, welk zelfs bij Vond. voorkomt: *wij kennen d'aarde voor ons grootmoêr.* Zoo heeft hij ook *grootvaêr. Grootmoedig*, *grootmoedigheid*, *grootmoediglijk*, *grootmogende*, *grootmond*, *grootneus*, *grootoor*, *grootspraak*, *grootspreker*, *grootspreking*, *grootte*, *grootvader*, enz. Oud. bezigt *grootwoordige Redenaars.*

Groot, hoogd. *grosz*, Otfrid. *groz*, Willer. *gruoz*, nederf. *groot*, eng. *great.* Adelung leidt het, met het lat. *crassus*, dik, middeleeuw. *grossus*, eng. *gross*, fr. *gros*, uit eene bron af.

GROOTSCH,

GROOTSCH, (bij Kil. *groots*, *grootsch*) bijv. n. en bijw., *grootscher*, *meest*, *zeer grootsch*. Opgeblazen, hoovaardig: *zij is een grootsch wijf*. Heerlijk. *Een grootsch gebouw*. *Grootsch denkbeeld* Van hier *grootschheid*. Vond. bezigt *grootzig*, *grootzigheid*.

GROP, z. n., vr., *der*, of *van de grop*; meerv. *groppen*. Groef. *Veja groef eene grop in de aerde*. Vondel. Bij Kil. *grope*, *grubbe*.

GROS, z. n., o., *van het gros*; meerv. *grosſen*. *Het gros pijpen maakt twaalf dozijn*. *Hij verkoopt in het gros*, in het groot. Van hier het onduitſche *grosſier*. *Hij is een grosſier in zout*. Het beteekent ook het grootſte deel: *met het gros zijner magt*. Hooft. *Het gros der menſchen gelooft dit*. Van het middeleeuw. *grosſus*

GROT, z. n., vr., *der*, of *van de grot*; meerv. *grotten*. Een hol: *zij woont in eene grot*. Ook een kunstvertrek in eenen tuin, gemaakt van oude boomwortels, met mos bezet, en met koralen en ſchelpen ingelegd. Grotwerk.

GROUWEL, (*gruwel*) z. n., m., *des grouwels*, of *van den grouwel*; meerv. *grouwelen*. Hoogſte afkeer van iets: *God heeft eenen grouwel van alle afgoderij*. Afſchouwlijke misdaad: *Hij heeft zich aan afzigtige grouwelen ſchuldig gemaakt*. Van hier *grouwellijk*, *grouwellijkheid*. Zamenſt.: *grouweldaad*, *grouwelſtuk*.

Grouwel, bij Kil. *grouw*, *horror*, waarvan *grouwen*, welk Wacht. tot het gr. ριγεω, *rigeo*, brengt; en hiervan *grouwzaam*, (*gruuwzaam*) *grouwzaamheid*.

GROUWELEN, (*gruwelen*) voordd. onz. werkw., gelijkvl. *Ik grouwelde*, *heb gegrouweld*. Oul. was het onperſoonlijk: *het grouwelt mij daartegen*, *daarvan*. Van harte verfoeijen; van *grouwen*, (*gruwen*) eenen afſchrik van iets hebben.

GROUWEN, zie *grouwelen*, *gruwen*.

GRUIS, z. n., o., *van het gruis*; zonder meerv. Verbrijzeld puin. Verkleinw. *gruisje*. *Hij liep met bloote voeten over het ſcherpe gruis*. *In*, *aan gruis vallen*. Van hier *gruisachtig*, *gruisdroog*, *gruisijzer*, een glazenmakers werktuig, *gruiszand*, *gruizig*, *gruizigheid*. Ook het bedr., gelijkvl. werkw. *gruizen*, voor *vergruizen*. Waarſchijnlijk is het van het gr. γρυ, iets, dat zeer klein is.

GRUIT, z. n., vr., *der*, of *van de gruit*; zonder meerv. Bij Kil. heet het hef, droesſem. In Groning. wordt het woord voor alle ſlordig werk gebruikt. *De gruit in iets*

 bren-

brengen. Van hier het werkw. *gruiten*, dat, in Gron., het werk moffig behandelen aanduidt.

GRUPPEL, zie *greppel.*

GRUT, z. n., vr., *der*, of *van de grut*; meerv. *grutten.* Gort. Ook fcheepskost, van gort gekookt. *Gruttenbrij.* — Van hier het onz. werkw. *grutten*, gort pellen, in de grutterij, waarvan *grutter*, *grutterij*, *grutmolen.* *Grut* beteekent ook iets dat klein is, en uitgefchoten wordt: *het is maar grut.*

GRUUWZAAM, zie *grouwel.*

GRUWEL, z. n., m., *des gruwels*, of *van den gruwel*; meerv. *gruwelen.* Hetzelfde als *grouwel*, in alle zijne beteekenisfen. Oul. werd *gru* ook voor afkeer, affchrik gebezigd: *den gru van iets hebben.*

GRUWELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gruwelde*, *heb gegruweld.* Hetzelfde als *grouwelen*, in alle zijne beteekenisfen. Oul. was het ook onperfoonlijk: *maar oock hem daerteghen gruwelde.* St. Fr.

GRUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik gruuwde*, *heb gegruuwd.* Hetzelfde als *grouwen*, *grouwelen.* Oul. werd het ook onperfoonlijk gebezigd: *het gruuwt mij daarvan*, ik heb den fterkften afkeer daarvan.

GUDS, z. n., vr., *der*, of *van de guds*; meerv. *gudfen.* Een fteekbeitel met eenen hollen bek. Zamenft.: *dobguds.* Van hier het bedr. werkw. *gudfen*, uitfteken, en het onzijdig werkw. *gudfen*, taplings afloopen: *het bloed gudfte hem uit de wonden. Het christenbloedt gudst langs de ftraten*, Smids.

GUF, bijv. n. en bijw., *guffer*, *gufst.* Kil. vertaalt het door mild, verkwistend. *Hoe guf en grof aldaar wordt aangegaan.* J. D. Deck. Van hier *gufheid.* Dit woord gebruikt Oudaen: *wie 't groote beest op zijnen vollen draf, nu dronken van zijn gufheid, wil zien fchokken.* Het komt, denkelijk, van *geven.*

GUICHELEN, zie *goochelen.*

GUIG, z. n., vr., *der*, of *van de guig*; zonder meerv. Befpotting. *Iemand de guig nafteken.* Kiliaan kent een werkw. *guigen*, *beguigen*, befpotten.

GUIL, z. n., vr., *der*, of *van de guil*; meerv. *guilen.* Eene merrie, die niet gedragen heeft. Ook voor een onwetend mensch: *partijfchap hier geen lamme guilen looft.* Vond. Het hoogd. *Gaul*, lat. *caballus*, fr. *cheval*, en dit woord *guil* behooren tot eenen ftam. Vond.

be-

bezigt het manlijk, voor eenen laffen karel. *Dat ghij zoo armen guil (als ick) slaet 't lijf vol stramen.* Zoo zegt men ook, in de gemeenzame verkeering: *hij is een regte guil.* Het wordt ook als een bijw., voor lafhartig, gebruikt.

GUIS, *guize*, zie *verguizen*.

GUIT, z. n., m., *des guits*, of *van den guit*; meerv. *guiten*. Een spotboef, een deugniet. Verkleinwoord *guitje*. Van hier *guitachtig*, *guiterij*, *guitenstuk*, *guitwerk*, *guitenwerk*. Oul. was het hiervan gemaakte werkw. *guiten* in gebruik: *Maer soudt ghij met mij spotten en guiten.* CONST. DER MINN.

GUL, z. n., vr., *der*, of *van de gul*; meerv. *gullen*. Eene zekere jonge vischsoort. Verkleinw. *gulletje*.

GUL, bijv. n. en bijw., *guller*, (*gulder*), *gulst*. Zacht: *hij loopt door het gulle zand*. Dun: *gulle brij*. Openhartig: *ik heb het hem, met een gul hart, gezegd.* Mild: *hij is zeer gul.* Van hier *gulheid*. Zamenst.: *gulaardig*, *gulhartig*, *gulhartigheid*, *gulhartiglijk*.

GULDEN, onverb. bijv. naamw. Van goud. Gouden: *Het gulden vlies*. *Het gulden getal*, dat getal in de tijdrekening, welk aanwijst, het hoemeenigste een opgegeven jaar, in den cirkel der maan, zij. Het woord, zelfstandiglijk gebruikt, van het manl. geslacht, beteekent eene bekende munt van twintig stuivers, ook *een guldenstuk* genoemd. Zamenst.: *goudgulden*. Van hier *gul-deling*, een zekere appel.

GULP, z. n., vr, *der*, of *van de gulp*; meerv. *gulpen*. Eene groote baar waters, ook een groote teug. Eindelijk is het een kleermakerswoord, om eene kleine opening voor in eene broek aanteduiden. Verkleinwoord *gulpje*. Van hier het onz. werkw. *gulpen*, dat, dan eens, met groote teugen drinken, zwelgen, dan eens, eene opening hebben, aanduidt.

GULZIG, bijv. n. en bijw., *gulziger*, *gulzigst*. Zeer happig, gretig, iemand, die de spijs haastig inzwelgt. *Een gulzig eter*. De dichters noemen het graf, dat vele dooden, zonder verzadigd te worden, verteert, *het gulzige graf*. Van hier *gulzigaard*, *gulzigheid*, *gulziglijk*. Het komt met het lat. *gulosus* overeen.

GUNNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik gunde*, *heb gegund*. Niet benijden. *Aan iemand goede dagen gunnen*. *Ik gun u dat geluk*. Toestaan: *gun mij, dat ik uwe aandacht*,

dacht, voor eenige, oogenblikken, bij deze zaak bepale. Van hier *gunner*, *gunning*.

GUNST, z. n., vr., *der*, of *van de gunst*; meerv. *gunſten*. Gewillige toegenegenheid. *Bij iemand gunst hebben. Iemands gunst begeren — verzoeken.* Ook eene weldaad, uit gunst bewezen, in welken zin het een meerv. aanneemt: *welke gunst niet zullen genieten de ballingen van Napels.* HOOFT. Oudtijds ſpelde men *jonst*, *jonſte*. Van hier *gunſtig*, *gunſtiglijk*, *gunstling*, (*gunſteling*). Zamenſt.: *gunstbetoon*, *gunstbewijs*, *gunstblik* (bij CAMPH.), *gunstbrief*, *gunſteloos*, *gunstgenoot*, *gunstgodinnen* (*charites*) *gunstjagt*, *gunstrijk*, *gunstwoord*, een gunſtig woord. HOOFT bezigt ook *gunstvaardig*.

GUNT, *hetgunt*, voor *hetgeen*. Zie *geen*.

GUST, bijv. n. en bijw., niet dragtig. *Eene guste koe.* In den gemeenzamen ſtijl heet men eenen maaltijd *gust*, waarbij ſpek noch vleesch is.

GUUR, bijv. n. en bijw., *gurer* (*guurder*), *guurst*. Straf, ſtreng, van het weer geſproken. *De gure herfst komt met zijn buijen aan.* HOOFT. *Gure winterdagen — gure winden.* Stuursch: *hij is een guur mensch.* Van hier *guurheid*.

H.

H.

H, de agtste letter van het nederduitsche ABE, wordt in den aanvang eener lettergreep, en dat altijd voor eenen klinker, geplaatst: *hand*, *haar*, *huis*, of achter de *c* gevoegd, om daardoor, als een ondeelbaar letterteeken, den scherpen keelklank te vormen, hetzij in vreemde woorden, als: *cherub*, *chijl*; hetzij in zuiver nederduitsche, als: *noch*, *lach*, *licht*, *lucht*, *lagchen*, *schielijk*, *mensch*. Door versmelting vindt men haar achter de *t*, in *thands*, voor *te hands*. Eertijds gebruikte men haar insgelijks achter de *g*, om den klank dezer laatste letter te bewaren, als: *gheluk*, *begheven*; plaatsende dezelve ook achter aan, als: *heiligh*, *zaligh*. Zie over de natuur en het gebruik van de *h*, INL. bl. 64 env.

HA, een tusschenwerpsel, om daarmede meer dan eenen hartstogt uittedrukken. Het is, 1. eigenlijk, de uitdrukking van blijdschap: *ha! dat geeft verligting aan het hart!* 2. Van uitgelatene vreugd, die, met een blijd en luid lagchen, vergezeld gaat; wanneer men, door de verdubbeling van het tusschenwerpsel, den lagchenden toon nabootst: *ha! ha! ha! hoe konde het kluchtiger uitvallen?* 3. Van verwondering, met vergenoegen gepaard: *ha! vind ik u hier?* 4. Van verwondering met toorn vergezeld: *ha! schelm! ik heb u!* 5. Van ongeduldig verlangen: *hoort gij niet, ha!* 6. Van verdrietigheid: *ha! wat is dat talmen!* 7. Van verwijt: *ha! deugniet! dat is uw verdiende loon!* *Ha*, van het vr. geslacht, is ook een water bij Grevelingen: *tot over de Ha.* HOOFT.

HAAG, z. n., vr., *der*, of *van de haag*; meerv. *hagen*. Eene heining van laag boomgewas. *De geit werpt in de haag.* HOOGVLIET. *Eene haag snoeijen. Met het hout der hage.* BIJBELV. *Eene doornen haag.* HALMA gebruikt dit woord manlijk, misschien, omdat eene bekende stad van dienzelfden naam het manlijke lidwoord aanneemt: *hij woont in den Haag. Ik ban den heelen Haegh met al sijn achterklap.* HUIG. Schoon M. STOKE, van die plaats sprekende, het vrouwl. geslacht gebruikt: *in die Hage.* HUIG., ANTONID., MOON. en anderen bezigen *den Haag*, zelfs in den eersten naamval:

't Hof

't Hof en al den Haag krijgt voeten. VOLLENHOVE. Anders bezigt men doorgaans *'s Gravenhage*, in het onzijd. geslacht: *het vorstelijk 's Gravenhage is beroemd. Ik woon in het vrije 's Gravenhage.* Zamenst.: *bremhaag, doornhaag, kwikhaag, tuinhaag*, enz.—*haagappel, haagappelboom, haagbes, haagbezie, haagbeuk, haagbosch, haagdoorn, haageik, haagmes.*

Haag, hoogd. *Hag*, eng. *hedge*, fr. *haije*, zw. *hag*, middeleeuw. *haga, haia.*

HAAGDIS, z. n., vr., *der*, of *van de haagdis*; meerv. *haagdissen.* Een bekend viervoetig kruipend dier.

HAAI, z. n., m., *des haais*, of *van den haai*; meerv. *haaijen.* Een verslindende zeevisch. Van hier de spreekwijs, *er zijn haaijen op de kust*, men moet op het zijne passen, het loopt gevaar van weggenomen, of geroofd te worden.

HAAK, z. n., m., *des haaks*, of *van den haak*; meerv. *haken.* Een werktuig met eenen krommen bek, dat in iets gehaakt kan worden. Een schippersboom: *haal het met den haak naar u toe.* Een vischhoek: *de haak van den angel slipte uit den bek van den visch.* De bek van eene dreg: *een anker met vier haken.* Alle werktuig, waaraan men iets ophangt, als: *hij hing den schapenbout aan den haak.* Ook dat, waarmede men de kleederen toehaakt, en ophaakt: *een rok met haken.* Een kromme sleutel, om sloten optesteken, is ook een *haak.* Een zetterswerktuig: *letters op den haak zetten.* Een vuurroer, dat met eenen sleutel gespannen wordt, eene handbus, draagt ook den naam van *haak.* — Wanneer de timmerman het hout gelijkt houwt, of glad schaaft, dan brengt hij zijn werk *in den haak.* Van hier de spreekwijs: *het is niet in den haak*, het is niet gelijk het behoort. *Het is buiten den haak*, het komt te onpas. *En is dit oordeel niet buiten den haak.* A. BOGAERT. — *De pleitzaak hangt nog aan den haak*, is nog onafgedaan. In den vertrouwlijken spreektrant zegt men: *het zijn maar haken en oogen*, daarin is enkele verwarring. *De wereld is vol haken en oogen.* Verkleinw. *haakje.* Van hier *haakachtig.* Zamenst.: *haakswijs* — *bierhaak, bootshaak, brandhaak, enterhaak, puthaak, vischhaak, weerhaak*, enz.

Haak, hoogd. *Haken*, nederf. *hake*, deen. *hage*, zw. en

en ijsl. *hake*, angelſ. *hoc*, eng. *hook*, boh. en pool. *hak*, normand. en pikard. *acq*, hebr. חכה. Zeer denkelijk behoort hierheen het lat. *uncus*, en het gr. *ογκος*.

HAAL, z. n, m., *des haals*, of *van den haal*; meerv. *halen*. Trek. *Hij maakte die letter in eenen haal*. Teug: *over dien beker deed hij maar eenen haal*. Van *halen*. Zamenſtell.: *haalbier*, *haalkan*, *haalmaat*, *haalwijn*.

HAAL, z. n., vr., *der*, of *van de haal*; meerv. *halen*. Een ijzeren werktuig, waaraan men pot of ketel, over het vuur, hangt, nederlaat, of opſchort. Elders zegt men *het haal*. Zamenſtell.: *haalboom*, een houten of ijzeren boom, waaraan de haal hangt.

HAAM, z. n., o., *des haams* of *van het haam*; meerv. *hamen*. Een lederen of houten juk, op den hals der paarden, om met meer gemak te kunnen trekken.

HAAN, z. n., m., *des haans*, of *van den haan*; meerv. *hanen*. Het mannetje van eene hen. *De haan kraait in den vroegen morgen*. De mannetjes van andere vogelen, die tot dit geſlacht gebragt worden, dragen ook dien naam. Zoo noemt men het mannetje eener paauwin *den haan*; eenen kalkoen ook *den haan*, enz. Van hier de gemeenzame ſpreekwijzen: *zijn haan is koning* — *kraait altijd koning*, anderen moeten de vlag voor hem ſtrijken. *Hij ſpeelt den gebraden haan*, hij ſpeelt voor grootmeester. *Hij is een haan op zijnen eigen mesthoop*, in zijne eigene zaak durft hij wel. *Hij is een haan*, ook het verkleinwoord: *hij is een haantje*, een driftig, opvliegend, ook ſtout, ondernemend mensch. Voords noemt men den weerhaan op eenen toren ook *eenen haan*. *De haan* aan een roer: *den haan ſpannen* — *overhalen*. *De roode haan*, de brandende lont. Wanneer men een ſchip in brand wil ſteken, zeggen de ſchepelingen: *wij zullen den rooden haan laten kraaijen*. *Indien de roode haen ontſteekt een helſche mijn*. Vondel. Van hier *hanig*, wellustig. Zamenſt.: *knorhaan*, *korhaan*, *ſnoeshaan*, *ſpringhaan*, *zeehaan*, enz. — *Hanebalk*, *hanengerecht*, *hanekam*, *haneklaauw*, *hanenmat*, *hanepoot*, de poot van eenen haan, *hanepooten*, krabbelſchrift, *haneſpoor*, *hanetred*, holte in een ei, *haneveer*, de veer eens haans; overdr. eene feeks, een ruuw vrouwmensch, — *hanevoet*, eene bloem.

Haan, hoogd. *Hahn*, goth. *hana*, in de ſaliſche wetten, *chana*, Otfrid. *hano*, nederſ. *haan*, angelſ. *hana*, ijsl.,

ijsl., zw. en deen. *hane.* ADELUNG ontleent den naam van het fchelle geluid dezes vogels, gelijk dit dier, in vele andere talen, naar hetzelve den naam draagt.

HAANDER, z. n., m., *des haanders*, of *van den haander*; meerv. *haanders.* Eene mand, om vruchten in te plukken.

HAAR, perf. voornaamw., vrouwlijk, van *zij.* Het meerv. is gelijk aan het enkelv. Het drukt uit den tweeden naamval: *het is eene zuster van haar.* (Deze naamval is ook: *harer: ik ben harer gedachtig.*) Den derden naamval: *geef haar gelijk. Zeg het aan haar.* Den vierden: *bind haar vast.*

Haar, *hare*, *haar*, is ook een bezitlijk voornaamw. van den derden perfoon, op het vrouwl. geflacht betrekking hebbende. *De vrouw heeft haren man — hare dogter — haar kind verloren. Maagden moeten hare kuischheid zorgvuldig bewaren. De bloemen zijn van haren fteel gerukt. Haar* neemt ook de bepalende lidwoorden *de* en *het* voor zich; maar alsdan wordt het zelfft. genomen: *elk droeg zijn pak; maar ik droeg ook nog het hare.* Om de welluidendheid fchrijft men zoo wel het perfoonlijke, als het bezitlijke voornaamwoord, wel eens: *heur*, wanneer het naafte woord den verlengden klinker *aa* heeft. Sommigen onderfcheiden ook *haar* en *heur*, als ware het eerfte enkelv., het laatfte meervoudig. Dan, kiefche Schrijvers bedienen zich van die vrijheid, thands, niet meer, en erkennen geenzins dit onderfcheid.

HAAR, z. n., o., *des haars*, of *van het haar*; meerv. *haren.* Een bekend dekfel over het geheele ligchaam der dieren; ook aan het ligchaam der menfchen. In het bijzonder het hoofdhaar, wanneer het zoo wel een enkel haar, als de haren tezamen uitdrukt; fchoon men dan ook het meerv. *haren* bezigt. *Kort- lang- dik- zacht- wreed haar. Het haar kammen — fcheren — fnijden — korten — knippen. Een fchoon bosch haar hebben*, dat in Noordholl. heet: *eene goede vacht haar hebben.* Als men de fijnheid van iets wil uitdrukken, vergelijkt men het bij een haar: *het is zoo fijn, als een haar.* Als men eenen kleinen afftand aanduidt, bedient men zich van dit beeld: *hij mikt op een haar. — Het fcheelt mij geen haar — ik geef er geen haar, niets, om. Hij gelijkt hem op een haar*, hij gelijkt hem volmaakt. Om

fchrik

schrik uittedrukken is het: *de haren rijzen mij te bergen.* Om ergernis uittebeelden: *hij zal er geen grijze haren van zetten.* — *Elkander in het haar zitten*, eigenlijk: elkander aan de haren trekken, en overdragtiglijk: zich heftig tegen elkander verzetten. — *Zij heeft haar op de tanden*, zegt men van een bits wijf. Verkleinwoord *haartje*, een vezeltje aan gewassen en wortels. Sommigen schrijven en spreken: *hair*, *haair*. Daarvoor is geen grond. Men bediende zich, weleer, van de *i*, in het verlengen van de klinkeren, zoodat men, in de verbuiging, *de haren* schrijvende, de *i*, als eene hulpletter, buiten de verbuiging aannam: *hair*. Wij gebruiken daarom best, om de gelijkvormigheid met alle andere woorden, de *a* tot eenen hulpklinker, die in de verbuiging van zelf wegvalt: *den hare sieraad bijzetten* — *de haren vallen uit.* Van hier het onverbuigb. *haren: een haren gordel.* Voords: *haarachtig*, *harig*, *harigheid.* Zamenstell.: *haarband*, *haarbles*, *haarbos*, (een bos haar), *haarlok*, *haarnaald*, *haarsnijder*, *haartuit*, *haarvlecht*, enz.

Haar, hoogd. *Haar*, Willer. *har*, Tatian. *haru*, nederf. en deen. *haar*; eng. *hair*, angelf. *haer*, zw. *hår.* In het fr. heet een harige mantel der Monnikken *haire.* Ihre vergelijkt de eerste lettergreep der lat. woorden *hirtus*, *hirsutus*, en brengt dezelve met dit woord tot eenen stam, zijnde waarschijnlijk het angelf. *haeren*, vergaderen, als eene vergadering, bij vlechting, of lokken.

HAARD (*heerd*), z. n., m., *des haards*, of *van den haard*; meerv. *haarden*, anders *haardsteden*. Eene plaats, waarop men het vuur stookt. *Hij zit bij den haard. Er is geen vuur op den haard. Wij zitten bij den kouden haard.* In sommige plaatsen van Nederland, heet de kamer, waar men het vuur stookt, de *haard: zij zitten in den haard.* Wijders beteekent het het gansche huis, eene eigendommelijke bezitting: *opdat ik eens een eigen haart geniet.* Hoogvl. Van hier de spreekwijs: *eigen haard is goud waard.* In dezen zin zegt men ook *haardstede: hij vecht voor haardstede en altaren*, voor burgerlijke en godsdienstige voorregten. *Haard* is ook een ijzeren werktuig, waarin men vuur stookt: *een engelsche haard.* Verkleinw. *haardje*, een vuurwagen, een vuurhekje, waarin men, op den haard, stookt. Zamenst.: *haardgod*, *haardijzer*, *haardplaat*, *haardstede*, *haardstedegeld.*

Junius leidt dit woord af van het hebr. [illegible], waarme-

de het lat. *ardere* overeenkomt. Dan, daar *haard*, in de verwantschapte talen, niet enkel eene vuurstede, maar ook eene plaats, op de oppervlakte van den grond, tot een zeker gebruik bestemd, aanduidt, meent ADELUNG, dat het van *aarde* afstamt.

HAARKLOOVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik haarkloofde, heb gehaarkloofd.* Eigenlijk een haar doorklieven, spouwen. Overdr., over beuzelingen knibbelen. Van hier *haarkloover, haarklooverij, haarklooving.*

HAAS, z. n., m., *des hazen*, of *van den haas*; meerv. *hazen.* Een bekend wild. *Eenen haas in het leger schieten. Vele honden zijn des hazen dood*, men moet voor de overmagt bukken. Om de gelijkheid van gedaante en kortheid van het vleesch, noemt men *eenen haas* den uitgesneden lap vleesch, achter het nierenbed van een slagtbeest zittende. Verkleinw. *haasje.* Voords het onverbuigb. *hazen.* Zamenst.: *hazenjagt, hazekop, hazelip, hazemond, hazenpad: hij kiest het hazenpad*, hij gaat loopen. Wijders *hazenoot, hazenpastei, hazepoot, hazenslaap*, een onvaste slaap, *hazenwind*, windhond.

HAAST, z. n., vr., *der*, of *van de haast*; zonder meerv. Drift, schielijkheid. *Met der haast. In der haast. Ik heb groote haast. — Hij heeft er geene haast bij. Haast maken. Hoe meerder haast hoe minder spoed.* Het wordt ook als bijw. gebruikt. *Ik zal haast komen*, weldra, schielijk. Bijna: *hij is haast zoo ver, als gij.* Achter *zoo* neemt het de eigenschap van een voegwoord aan, en wordt aan het woord *zoo* gehecht, voor zoodra: *zoohaast als hij komt, zal ik het u zeggen.* Van hier *haastelijk.*

HAASTEN (*zich*), wederk. werkw., gelijkvl. *Ik haastte mij, heb mij gehaast.* Zich spoeden, reppen: *En mij gehaast, die paden inteslaan.* PSALMBER. In de overzetting van den Bijbel wordt het ook onzijdig gebruikt: *wie gelooft, die en zal niet haesten.*

HAASTIG, bijv. n. en bijw., *haastiger, haastigst.* Die veel haast heeft: *hoe zijt gij zoo haastig?* Oploopend: *hij is een haastig man.* Onverwacht, schielijk: *de koning is eenen haastigen dood gestorven.* Van hier *haastigheid, haastiglijk.* Zie *ig.*

HAAT, z. n., m., *des haats*, of *van den haat*; zonder meerv. Eene sterke afkeerigheid van iets, welk het verstand als kwaad beschouwt. *Een oude haat. Hij heeft ge-*

genoeg dan uwen haat te dragen. HOOGVL. *Haat dragen. Hij is bij elken mensch in den haat. Den haat des volks op zich laden.* Van hier *haatlijk*, *haatlijkheid* (*hatelijk*).

Haat, hoogd. *Hasz*, OTFRID. *haz*, nederf. *haat*, angelf. *hete*, eng. *hate*, deen. *had*, zw. *hat*, ijsl. *hatr*, goht. *hatiza*, middeleeuw. *atia*. Als men de uitblazing weglaat, heeft men het lat. *odium*; als men de uitblazing sterker maakt, het gr. *κοτος*. Misschien komt het af van *heet*, wegens de hitte, den hartstogten eigen.

HACH, z. n., vr., *der*, of *van de hach*; zonder meerv. Gevaarlijke waging: *de hach van iets hebben. De zaak in de hag stellen.* HOOFT. Van hier *hachlijk*, *hachlijkheid*. Het verkleinw. *hachje* gebruikt men van iemand, die, uit losheid en balddadigheid, zich in gevaar stelt.

HACHT, z. n., m., *des hachts*, of *van den hacht*; meerv. *hachten*. In eenige oorden van Nederland nog gebruikelijk, voor een dik stuk. *Geef mij eenen hacht brood.*

HAFT, z. n., o., *des hafts*, of *van het haft*; meerv. *haften*. Een gekorven diertje, dat, aan den avond van den dag, zijn huidje afstroopt. *In den haft-tijd aan de zijde eener rivier wandelende.* FEITH. *Het is er zoo dik als haft*, het is er in groote meenigte.

HAFTIG, een uitgang achter sommige bijvoeglijke naamwoorden gebruikelijk, om aanteduiden, dat iets waarlijk de eigenschap eener zaak heeft; van *haven*, *habèn*, *hebben*. In het hoogduitsch luidt het ook *haftig*. Zoodanige bijv. naamwoorden zijn: *ernsthaftig*, *heldhaftig*, *krijgshaftig*, *manhaftig*, *naamhaftig*, *zeeghaftig*. Om de voetmaat gebruiken de Dichters den uitgang *haft*: *om uw heldhafte daan draagt gij een lauwerkroon.* Voor *haftig* hebben eenige bijv. naamwoorden *achtig*, als: *deelachtig*, *waarachtig*, *woonachtig*, met den nadruk op dezen uitgang. Zie *achtig*.

HAGEL, z. n., m., *des hagels*, of *van den hagel*; het meerv. is niet in gebruik; men bezigt dan *hagelsteenen*. Gevrozene regendroppels, die, als ronde stukjes ijs, uit de wolken vallen. *Al het koren is door den hagel geslagen.* — *De hagel zal daarnaar slaan*, dat zal straf ten gevolge hebben. Om de gelijke gedaante, heet men, van lood gegotene, korreltjes ook *hagel*: van hier *ganzenhagel*, *musschenhagel*. Van *hagel* is *hagelachtig*, en de zamengestelde woorden: *hagelbui*, overdr.: *eene hagel-*

gelbui van steenen, een aantal geworpene steenen — *hagelgans*, zekere watervogel, *hagelslag*, *hagelsteen*, *hageltas*, *hagelwit*, enz.

Hagel, NOTK. *hagel*, angelf. *hagol*, hoogd. *Hagel*, zw. *hagel*, eng. *hail*, finl. *hauli*.

HAGELEN, onperf. werkw., gelijkvl. *Het hagelde heeft gehageld.* Er valt hagel. Overdr. wordt het van eenen digten drom van geworpene kogelen, handgranaten, enz. gebruikt: *'t gaat bijna alle geloof te boven, dat noch de meenigte der vijanden, noch 't geweldig hagelen der pijlen hem eenige vervaartheid aenjoeg.* A. BOGAERT.

HAGEN, onperf. werkw., gelijkvl. *Het haagde, heeft gehaagd.* Gevallen, aanstaan. *Dit haegt de Regge, die haer glazen stroom*, enz. MOONEN. Meest gebruikt met het zamengest. *behagen.* Van hier acht men het zamengestelde woord *hagendeveld* afkomstig, in den lagen stijl gebruikelijk, voor iets, dat, in zijne soort, uitmuntend is: *hagendeveld van nieuwe neuten!* (noten). — *Het is een hagendeveld!* een overvlieger. TUINM. zegt *hagen en veld*, d. i. dat in geen hagen en velden zoo te vinden is.

HAK, z. n., vr., *der*, of *van de hak*; meerv. *hakken.* Hiel: *hij heeft de koude in de hakken. Iemand op de hakken zitten*, van nabij vervolgen. In den deftigen stijl bezigt men liefst *hiel.* Het achterstuk onder den schoen: *ik heb nieuwe hakken laten maken.* De hiel van eene kous: *zij heeft de hak afgebreid.*

HAK, z. n., vr., *der*, of *van de hak*; meerv. *hakken.* Een houweel met twee tanden, om den grond omtehalen. Bij KIL. *hacke*, *spaeije.*

HAK, z. n., m., *des haks*, of *van den hak*; meerv. *hakken.* Een houw met eene bijl, met eene sabel, enz.: *hij gaf hem eenen hak in de schouder.* De tijd, wanneer het hout geveld, gehakt wordt; zonder meervoud: *het is, thands, in den hak van het hout.* Overdr., haat, nijd; zonder meerv. *Eenen hak op hem hebben.* HOOFT. Zamenstell.: *hakbank*, *hakbord*, *hakmes*, *hakmoes*, *hakpap*, enz.

HAKEN, bedr. en onz. w. gelijkvl. *Ik haakte heb gehaakt.* Bedr., met eenen haak halen: *ik heb het naar mij gehaakt, zoo ver ik kon* Onz., vastgehecht zijn: *mijne schaats haakte in de zijne.* In verwarring zijn: *zoolang die dingen nog haken, is er weinig aan te doen.* Begeven,

he-

hevig verlangen; met *naar*: *mijn ziel, die naar den vrede haakt.* PSALMBER. Van hier *haking*.

HAKKELEN, bedr. en onz. werkw., gelijkvl., zijnde het voorddur. woord van *hakken*. *Ik hakkelde, heb gehakkeld.* Bedr., in kleine ſtukken ſcheuren, waarvan het deelw., *gehakkeld*: *hij zit met gehakkelde kleederen.* Onzijd., eigenlijk, aan kleine ſtukjes hakken; oneigenlijk, ſtamelen, met gebrokene woorden en enkele lettergrepen ſpreken, omdat een hakkelaar de woorden aan ſtukjes hakt: *hij hakkelt.* Uit oneenigheid, veel woorden den hals breken: *als zij, na lang hakkelen wegens de goederen, met elkander overeengekomen waren.* Van hier *hakkelaar, hakkeling.* Zamenſtell.: *hakkelkees*, een ſtamelaar, *hakkeltong.* Zie *len*.

HAKKEN, bedr. werkw., gelijkvl. *Ik hakte, heb gehakt.* Eenen hak geven; met het voorzetſel *in*: *iemand in de ſchouder — in het been hakken.* Hier ſtaat *iemand* in den vierden naamval, hetwelk de derde naamval wordt, zoodra men zegt: *iemand eenen hak in de ſchouder hakken.* In ſtukken klooven: *hout hakken.* Tot kleine ſtukjes verbrijzelen: *vleesch hakken.* — *Een leger in de pan hakken*, alles over de kling laten ſpringen. Van hier *hakker, hakking, hakſel*; ook *gehakt*, voor gehakt vleesch: *een bal gehakt.*

HAKKENEI, z. n., vr., *der*, of *van de hakkenei*; meerv. *hakkeneijen.* Eene tel, een telpaard. *Hij biedt zijn' leenheer een ſneeuwitte hackeneie.* VONDEL. *Het veulen van de hackenij gaet gheern een telle*, leest men, als ook het verkleinw. *hakkeneitje*, bij J. DE BRUNE. KILIAAN heeft *hackeneije, telle*, en zet het over door *asturco, equus tolutarius*, in het fr. *haquenée*, eng. *hackney*, ital. *hacquinea*, ſp. *haca.* Men gist met GESNERUS, dat het woord den klank van een paard, dat den pasgang gaat, nabootst.

HAL, (*hel*), z. n., o., *des hals*, of *van het hal*; zonder meerv. De hardigheid der aarde door de vorst: *'t hal gekneedt van de hoefſlagen werd hoe langer hoe murwer.* HOOFT. *Het hal zit nog in den grond.*

HAL, z. n., vr., *der*, of *van de hal*; meerv. *hallen.* Een zeer oud woord, dat, in het gemeen, eene overdekte plaats te kennen geeft. Oul. was *hal, halle*, eene gemeene benaming van groote en openbare gebouwen, die ten gemeenen nutte gebruikt werden. Het is, thands, bij

ons bijzonder gebruikelijk, om, daardoor, eene plaats aanteduiden, waar vleesch, of lakens verkocht worden. Deszelfs oorsprong is zeer duister. Zamenstell.: *lakenhal*, *saaihal*, *vleeschhal*. Van het angelſ. *heal*, een paleis, eene zaal, vergaderplaats.

HALEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik haalde*, *heb gehaald*. In het algemeen duidt dit werkwoord aan eene overbrenging van iets, op eene bedoelde plaats, die nader bij ons is. *Haal mij die boeken eens*. *Ik zal u turf van den zolder halen*. *De boot naar zich halen*. Door beweging iets op eene andere plaats brengen: *het hoofd op de schouder halen*. — *De handen op den rug halen*. *Haal uwen hoed in de oogen*, trek hem wat neder. Door trekken naar boven brengen: *adem halen*. Aan brengen: *ik heb de brieven van het kantoor gehaald*. Ontbieden: *zij haalden nog vroegtijdig den wondheeler*. Met geweld naar zich trekken: *iemand de oogen uit het hoofd halen*. Schrapen: *gierigaards zijn graag, waar wat te halen is*. Veroorzaken: *door al dien arbeid heeft hij zich eene ziekte op den hals gehaald*. Ter wereld helpen brengen: *kinderen halen*. Opwegen: *ik denk niet, dat het honderd pond halen zal*. Van hier overdragt., in vergelijking komen: *hij kan niet bij hem in grootte halen*. — *Uw ongeluk haalt niet bij het mijne*. Zamenstell., *aanhalen*, enz.

Halen, hoogd. *hohlen*, OTFRID. en TATIAAN *holan*, nederſ. *halen*, eng. *to hale*. Het heeft zeer vele overeenkomst met het gr. *χαλαν*, lat. *chalare*, waarvan het fr. *caler*, naar beneden halen. Men heeft ook een gr. woord *ἑλκειν*, dat van *ἑλειν* afkomt.

HALF, *halve*, dat eigenlijk een zelfstandig naamwoord is, beteekenende oul. een deel; ook eene zijde; waarom *aan de andere zijde* bij NOTKER. heet *anderthalb*. Deze beteekenis is nog over in ons woord *allenthalve*, aan alle zijden. Het is bij ons gebruikelijk, vooreerst, als een voorzetſel, ſchoon het achteraan geplaatst wordt, en den tweeden naamval vereischt, beteekenende zoo veel als *om*. *wegens*: *ik heb het*, *duidelijkheidshalve*, *dus voorgesteld*. *Dit sprak hij gewetenshalve*. Men ziet hieruit, dat het, met het naamwoord aaneengehecht, gegeſchreven moet worden. Zoo plaatst men dit voorzetzel ook achter bezitlijke voornaamwoorden: *ik heb dit mijnenhalve gedaan*. *Hoor toch*, *uwenhalve*, *de echte waarheid*. Welluidendheidshalve voegen ſommigen hier

eene

eene *t* tusschen, schrijvende *uwenthalve*, *mijnenthalve*; doch anderen vermijden dit weder. In *allenthalve* schijnt de *t* al gewettigd. De aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden eigenen zich dit woord ook toe: *derhalve*, *deshalve*, *dierhalve*, *dieshalve*, *weshalve*; in welk geval zij den aard van voegwoorden bekomen. Een der onafscheidbare voorzetsels voegt het insgelijks achter zich, namelijk *be*: *behalve*; makende, in dien vorm, een voorzetsel en bijwoord.

Ten tweede, komt het voor als een bijvoeglijk naamw en bijw., om een deel van twee gelijke deelen uittedrukken: en wel eigenlijk, waar het niet alleen van ligchamen, maar ook van den tijd, de ruimte, ja, in een woord, van alles gebruikt wordt, waar van men zich eene helft verbeelden kan. *Een half brood. Eenen halven dag werken. Eene halve mijl, een halve gulden. Het vat is half vol. Half Amsterdam liep leeg. Het halve geld.* Men zegt ook: *hij komt half september, half april wederom*, dat is, op de helft van die maanden. *Hij zit halve nachten te blokken. De vrouw is ter halver dragt. Ten halve*, onvolmaakt. *Half* wordt ook als een bijwoord gebruikt, bij het tellen van al de halve uren: *het is half een. Wij eten niet voor half drie.* Met telwoorden wordt het woord *half*, *halve*, achteraangevoegd, om de helft van een grondgetal uittedrukken; in welk geval, *halve* voor manlijke en vrouwlijke, *half* voor onzijdige naamwoorden geplaatst wordt, zonder verder verbogen te kunnen worden: *derdehalve stuiver. Ik geef er derdehalve stuiver voor. Ik heb hem in vijfdehalf jaar, niet gezien.* Oul. bezigde men *half iets*, voor de helft van iets: *Ist oec dattu half mijn rijck heijste.* Bijb. 1477. Oneigenlijk wordt dit woord ook genomen, waar men zoo zeer niet op de juiste helft ziet: *dat is maar een half bewijs. Half dood. Half dronken. Eene halve zuster. Een halve geleerde*, enz. In Gelderland bezigt men het zamengestelde *halfscheid*, voor de helft; b. v.: *de halfscheid der boete betalen.*

Half, hoogd. *halb*, Ulphil. *halb*, Htfrid. *halb*, nederf. *half*, angelf. *healf*, eng. *half*, zw. *half* deen. *halv*.

HALFTER, z. n., m., *des halfters*, of *van den halfter*, meerv. *halfters*. Een touw, of leeren riem, om den hals der paarden: *gelijk het paart nae 't trecken, den halfter quijt word.* Vond. Ook *halster*, *helster*, *holster*. Het stamt

 af

af van *houden*; *halten* in het hoogd. In Nederſ. is het ook zonder *f*, *halter*, bij Kil. *halter*, *halfter*.

HALM, z. n., m., *des halms*, of *van den halm*; meerv. *halmen*. De ſteel van graangewasſen. Het lat. *calamus*, en het perſ. *calem*, en het gr. *καλαμος* hebben veel overeenkomst met dit woord. Zamenſtell.: *halmknoop*, *halmſteel*, *halmſtroo*.

HALS, z. n., m., *van den hals*; meerv. *halzen*. Een bekend deel des ligchaams van menſchen en dieren. *Iemand om den hals vatten*. *Een korte — lange hals*. Om de gelijkheid wordt aan andere dingen ook een hals toegeſchreven. Zoo zeggen wij: *eene fleſch met eenen langen hals*. *Eene kruik met eenen naauwen hals*. Het leven: *hij zit op den hals gevangen*. *Hij moet het met den hals betalen*. *Iemand om hals brengen*, vermoorden; ook overdr., voor doorbrengen: *bracht om hals een grooten ſchat*. Geschier. *Om hals raken*, omkomen. *Hij verzet er zijnen hals onder*. *Zijnen hals breken*, door vallen omkomen. *Velen woorden den hals breken*, veel ſpreken over eene zaak. De gauſche perſoon: *hij heeft het aan zijne onvoorzigtigheid te wijten*; *dat hij zich al die onheilen op den hals gehaald heeft*. *Ik heb het hem op hals en keel*, ten ſterkſte, *verboden*. *Dat is een regte hals*, een onnozele bloed. *Hals over kop*, met groote haast. *Hals* beteekent ook een dik ſcheepstouw, anders *ſmijt* genoemd. Het meerv. *halzen* gebruiken de Dichters in deze ſpreekwijs: *de burgers moesten op hunne vrije halzen het juk der ſlavernij dragen*. Dit meerv. *halzen* duidt ook wier, of ander watergras, aan, dat, onder het visſchen, aan de netten blijft zitten, of de beenen der zwemmenden belemmert. Zamenſtell.: *halsader*, *halsband*, *halsdoek*, *halsgeregt*, *halsheer*, *halsijzer*, *halskraag*, *halsregt*, *halsregter*, *halsſtraf*, *halsvriend*, *halszaak*; enz. Bijna al de verwante talen hebben dit woord, ſchoon zijn oorſprong onzeker is.

HALSSTARRIG, bijv. n. en bijw., *halsſtarriger*, *halsſtarrigst*. Hardnekkig, ſtijfhoofdig: *een halsſtarrig kind*. — Het is zoo veel als *ſtijfhalzig*, zegt Huydec., en Kil. heeft: *halsſtarrigh* is *ſter-halſig*, *obſtinatus*, van *ſter*, *ſtar*, *ſtarrig*, d. i. ſtijf, hard. Hooft, Vond. en anderen bezigden *halsſterk*, doch verkeerdelijk. — Van hier *halsſtarrigheid*, *halsſtarriglijk*.

HALSTER, zie *halfter*.

HALTE (*halt*), z. n., vr., *der*, of *van de halte*; zonder meerv. Een krijgswoord, den stilstand der voordrukkende manschap aanduidende: *hij heeft hen dikmaals gedwongen halte te houden.* Het komt af van *houden*, *holden*, *halten.* HOOFT bezigt het werkw. *halten*, voor halte houden: *doet hij de Ruiters halten op den weg*, enz.

HALVE, zie *half.*

HALVEREN, bedr. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. *Ik halveerde*, *heb gehalveerd.* De helft verminderen.

HALZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik halsde*, *heb gehalsd.* Een woord in den lagen spreektrant gebruikelijk, om uittedrukken eene sterke inspanning van kragten, om eenig werk te verrigten. *Wij hebben er lang genoeg over gehalsd.*

HAM, z. n., vr., *der*, of *van de ham*; meerv. *hammen.* Een schink. *Westfaalsche hammen.* Verkleinwoord *hammetje.* Het stamt van een verouderd woord *hammen* af, dat afsnijden aanduidde, zoodat *ham* een afgesneden stuk beteekent; in het bijzonder het billstuk van een varken. Van hier eene *boterham.* Het woord *ham* heeft, oudtijds, nog andere beteekenissen gehad, KILIAAN telt, onder anderen, die van eenen beemd; ook van eene woning, of van een gehucht, eenen drommel huizen. Van hier dragen, zeker, eenige plaatsen, in ons vaderland, den naam, die of enkel *Ham* heten, of met eene zamenstelling genoemd worden: *Droogenham*, *Blankenham.* In Groningen kent men *het Hamrik*, dat, zonder twijfel, eenen aanleg van een dorp, in eenen *beemdrijken* oord, te kennen geeft.

HAMEI, z. n., vr., *der*, of *van de hamei*; meerv. *hameijen.* Het buitenste hek van eene stadspoort; in. onduitsch: *de barriere.* *Hebbende de hamei doen oploopen.* HOOFT. — VONDEL schijnt het te nemen voor den sluitboom, welken men voor het buitenhek doet, als hij van *het schuiven der hameie* spreekt. En zeker geeft KILIAAN er deze beteekenis aan, als hij *hammeije*, *hameijde* verklaart, door *lignum transversum*, *quod ostiis opponitur.* Het stamt af van *ham*, dat, in Oostfriesland, nog eene omheinde, omtuinde streek aanduidt. Zoo is dan *hamei* een getralied hek, of iets dergelijks, dat ter afschutting dient. HUYDECOPER teekent aan, dat het, even als *ham*, ook een gehucht beteekend heeft. Dit is, dan, hetzelfde met het fr. *hameau.* KIL. heeft insgelijks *hammetje*, *ghehucht*, *vjculus.*

HAMEL, z. n., m., *des hamels*, of *van den hamel*; meerv. *hamels*. Een gesneden mannetje van een schaap. In het hoogd. *Hammel*; van *hammen*, affnijden. Zamenstell.: *belhamel*, ook overdr. voor iemand, die zich in alles het meest laat zien en hooren — een voorvechter. Zie *belhamel*.

HAMER, z. n., m., *des hamers*, of *van den hamer*; meerv. *hamers* en *hameren*. Verkleinwoord *hamertje*. Een werktuig, om te slaan, kloppen. *Hij is tusschen den hamer en het aanbeeld*, hij is in groot gevaar — lijdt aan alle kant. Overdragtig wordt de sterke doordringende kragt van iets *hamer* genoemd: *met den hamer van Gods woord*. VONDEL. Een held, voor wien geene magt bestand is, wordt wel eens genoemd *een*strijdhamer*. In het gemeene leven is het een teeken van ongenoegen: *wat hamer is dat?* Men mag het van hetzelfde *hammen* afleiden, dat snijden, stooten, slaan, verminken aanduidde: de *er* is slechts de uitgang. Dit *hammen* heeft zeer vele overeenkomst met het hebr. המם הום, dat het denkbeeld van *breken*, *verpletteren* met zich voert. Zamenstell.: *beukhamer*, *breeuwhamer*, *deurhamer*, enz. Voords: *hamerbijl*, *hamerslag*, dat zoowel aanduidt ijzerslag, of datgeen, welk, onder het smeden, van het ijzer afspat, als den gelijken slag met hamers: *hamerslag houden*. Voords *hamersteel*, enz.

HAND, z. n., vr., *der*, of *van de hand*; meerv. *handen*. Dat lid aan het menschlijke ligchaam, dat aan het uiterste des arms geplaatst is, om te grijpen, te houden, enz. *Met de hant daar voorbij te leiden*. HOOGVL. *De regterhand — de slinkerhand*. *Met de handen tasten*. *Eene lamme — eene verstuikte hand*. Wat komt, in het daaglijksche leven, meer te pas, dan dit nuttige lid? Daarom gebruikt men dit woord ook, om verscheidene denkbeelden uittedrukken. *Gewapenderhand op den vijand los gaan*, met den degen in de vuist. *Ik eerbiedig geene bevelen, zoo zij niet van hooger hand komen*, van de regering. *Hij heeft altijd de hoogerhand gekozen*, de regtere zijde. *De hand aan iemand houden*, voor iemand zorgen. *Wij moeten de hand er mede ligten*, wij behooren het goedkooper te geven; ook: wij moeten in de zaak wat toegeven. *De burgerij sloeg de handen in een*, stond elkander met raad en daad bij. *De koning hield zijnen gunsteling de handen boven het hoofd*, beschermde hem. *De handen slap laten hangen*, moedeloos worden. *Houd*

uwe

uwe handen te huis, wees voorzigtig, geef niet, laat u met de zaak niet in, enz. *Hij kan zijne handen niet te huis houden*, als hij wat kapen kan, laat hij het niet. *Ik heb mijne handen vol*, ik ben met bezigheden overkropt. *Nu had de vijand de handen ruim*, in zijn plan belemmerde hem niemand. *De handen aan den arbeid ſlaan*, met nadruk denzelven beginnen. *Iemand op de handen pasſen*, *zien*, hem naauwkeurig nagaan. *De laatſte hand aan het werk leggen*, hetzelve voleindigen. *Ik wasch er mijne handen van af*, ik neem dat niet voor mijne rekening. *In die onderneming heeft zeker een ander de hand*, hij werkt er bedekt onder. *De handen uit de mouw ſteken*, vlijtig beginnen te werken. *Handen aan het lijf hebben*, voor eenen zwaren arbeid berekend zijn. *Toen werden Filippus handen gebonden*, men bragt hem in de engte. *Nu wil ik er geene hand meer aan zetten*, ik laat mijne goede poging, voords, achter. *Hij wil er geene hand of vinger om verroeren*, de minſte poging niet om doen. *Twee handen op eenen buik*, zij beiden zijn het in alles eens. *Ledige handen weten geen werk*. *Van de hand in den tand*, zoo gewonnen, zoo geronnen. Wijders, door verſcheidene voorzetſels aantenemen, is dit woord, in de volgende ſpreekwijzen, gebruikelijk. *De zonde aan de hand houden*, dezelve niet geheel verlaten. *Iemand eene gelegenheid aan de hand geven*, bezorgen. *Hij ſloeg het paard*, *dat aan de hand liep*, dat aan de linkere zijde van het rijtuig was: van hier het bijv. naamwoord: *het aandehandſche paard*, in het gemeene leven. *Aan de winnende hand zijn*, beginnen te winnen. *De zieke is aan de betere hand*, begint te herſtellen. *Ik heb nog eenig geld achter de hand*, ik heb iets geſpaard. *Iemand bij de hand vatten*. *Een werk bij der hand nemen*, aanvangen. *Mijn vriend was nog niet bij de hand*, nog ongekleed. — *Boven 's hands*. — *Die koe viel zeer in de hand*, zij was zwaarder, dan men gedacht had. *Ik nam de papieren*, *zoo als zij mij in de hand vielen*, ik zocht ze niet uit. *Hare dogter komt haar reeds in de hand*, kan haar al iets helpen. — *Dat boek is in vele handen*, wordt veel gelezen. — *Met de handen over elkander zitten*, ledig zijn. — *Hij wist haar bijzonder naar de hand te gaan*, zich naar haar te voegen. *Iemand aan de hand gaan*, believen: *zij kwam er wel*, *maer om vrou Juno aen de hant te gaen*. VOND. *Bij tijts haer aen de hand te gaen*. HOOFT. *Iemand*

mand naar zijne hand wennen, zetten. Dat is een kolfje naar zijne hand, wind op zijne molen. — *Ik heb het hem, onder 's hands, gezegd*, in vertrouwen. *Hij heeft eene netelige zaak onder handen. Het werk is onder de hand uitgedegen. Ik zal dien knaap eens onder handen nemen*, hem te regt ſtellen. *Hij is nog al onder 's heelmeesters handen.* — *Iemand geld op hand geven*; bij den krijgsdienst gebruikelijk. *Iemand iets in handen geven* aan deszelfs behandeling aanbevelen. *De oproerigen hadden de wacht op hunne hand*, in hun belang. *Ik heb een glaasje op mijne eigene hand*, ik drink iets bijzonders. *Op zijne eigene hand*, op eigen gezag, *iets doen. Het werk loopt mij over de hand*, ik heb het al te drok. *De onlusten namen hand over hand toe*, vermeerderden gaandeweg. — *Te hands*, verouderd woord, voor nu; waarvoor wij *thands* bezigen. — *Iemand eenen brief ter hand ſtellen*, overhandigen. *Dat ſtaat u wel ter hand.* — *Ik heb mijn huis uit de hand verkocht*, niet bij openlijke veiling. *Vleesch uit de hand verkoopen*, niet bij het gewigt. *Dat valt uit de hand*, het voldoet niet aan de verwachting. *Ik heb het uit de eerſte hand*, zegt men van de beste koopwaren. — *Ik weet het van goeder hand*, van iemand, op wien ik aankan. *Een paard, dat van de hand*, aan de regtere zijde, *loopt*, een *vandehandsch paard. Iemand van de hand wijzen*, hem een verzoek weigeren. *Deze geſchiedenis is van hand tot hand overgeleverd*, van geſlacht tot geſlacht. — *Daar is nog koren genoeg voorhanden. Ik zit voor de hand*; eene ſpreekwijs in het ſpel: ik moet eerst. *Ik zal het voor 's hands*, ook *voor de hand, maar doen*, ik zal er maar eerst mede beginnen. *Gij moet het voor de hand opnemen*, niet uitkiezen. *Iemand de hand vullen*, ook overdr., voor tevredeſtellen, paaijen. Figuurlijk heeft *hand*, nog, verſcheidene beteekenisſen, als die van ſchrift: *hij ſchrijft eene meesterlijke hand.* Eene verteekening, een ſchuldbriefje: *nadat hij mij betaald had, ſcheurde ik de hand in ſtukken.* Een onderſchrift van den eigenen naam: *hij toonde mij eene valſche hand.* Zijde, kant: *de linkerhand opſlaan — omgaan.* Hulp: *de hand leenen.* Bezoeking door God: *zwijg toch! het is Gods hand.* Magt, vermogen: *het ſtaat niet altijd in uwe hand, uw ongeluk voortekomen.* Geweld: *onverhoeds verviel hij onder roovers handen.* Hetgene door de hand gemaakt is, als breiwerk, enz.: *zij breit eene*

eene losse hand. Dat naar eene hand gelijkt: *de hand eens aaps — eens ankers*. *Eene ijzeren hand*, een haak. Zoo heet een wegwijzer op de wegen, en een staak bij bruggen, wanneer de mast eens schips naar beneden moet, insgelijks *eene hand*. Eindelijk wordt, in den verhevenen stijl, *hand* voor den geheelen persoon genomen: *ontziet de dood het een geschep erde hant, dan een vereelte van arbeit*. Hooft. Verkleinw. *handje*: *ergens een handje van hebben*, iets doorgaands gewoon zijn, waarvoor men oul. zeide *ligte hand*: *daer sal hi af hebben een lichte hant*. Van Ghist. Van hier het onpers. werkw. *handen*, *het handde*, *heeft gehand*; in den dagelijkschen spreektrant gebruikelijk, voor, ter hand staan: *dat handt mij niet*. Voords: *handig*, *handigheid*. Zamenstell.: *handboei*, *handboekje*, *handboog*, *handboom*, *handbreed*, *handbreedte*, *handdadig*, *handdoek*, *handenloos*, *handeuvel*, *handgaauw*, *handgebaar*, *handgeklap*, *handgeld*, *handgemeen*, *handgetrouw*, bij Moonen, voor verbonden bij handtasting, *handgift*, *handgreep*, *handhouden*, *handhouding*, *handlanger*, *handmolen*, *handopening*, *handpaard*, *handschoen*, *handschrift*, *handtasting*, *handvatsel*, *handverdraai*, *handwater*, *handwerk*, *handwerksman*, *handzaag*, *handzaam*, enz. *Handdwaal* was oul. in gebruik voor handdoek. Zie *dwaal*.

Hand, hoogd. *Hand*, Ulphil. *handus*, Kero *hant*, Otfrid. *hant*, nederf. *hand*, eng. *hand*, deen. *hand*, zw. *hand*, bij de krimsche Tartaren *handa*. Het lat. *hendo*, *prehendo*, heeft er eenige overeenkomst mede. Wachter en Frisch gissen, dat het van het werkw. *haben*, hebben, vasthouden, afkomt, dat oudtijds, bij sommigen, *han* werd uitgesproken, gelijk de Landfriezen zeer daarbij komen. Zoodat *hand* eigenlijk dat lid des ligchaams is, waarmede men iets grijpt en heeft.

HANDE, een onzachtstaartige uitgang om de hoeveelheid, als in soorten verdeeld, aantewijzen. Hij is ons Nederlanderen voornamelijk eigen, even als *lei*, dat van dezelfde kragt is. In de zamenlassing stelt men voor deze uitgangen doorgaands *er*, of *der*, om den tweeden naamval van het woord, waarachter zij komen, aantewijzen. Ten Kate meent, uit de verwantschapte talen te mogen opmaken, dat wij oudtijds een ongelijkvl. werkw. *hinden*, *hand*, of *hond*, *gehonden*, d. i. bevatten, begrijpen, honden, gehad hebben, zoodat ons *hande* de soort-

ver-

verdeeling der dingen niet onvoeglijk in grepen zoude aanwijzen. WACHT. maakt de afleiding eenvoudiger, van het angelſ. *cind*, *genus*, eng. *kind*; dewijl niets gemeener is, dan dat de *k* in *h* verandert.

HANDEL, z. n., m., *des handels*, of *van den handel*; zonder meerv. In het algemeen allerlei bedrijf, om aan den kost te komen: *welken handel drijft gij?* Bij uitſtek beteekent het den koophandel: *bij dezen vrede is het te hopen, dat Hollands handel zijnen ouden bloei weder bekome. — Handel drijven — plegen.* Elke onderhandeling over eenige zaak: *in den handel over den vrede te Utrecht.* Het uitwendige levensgedrag, door daden zigtbaar: *bezie eens den handel der Grooten. Iemands handel en wandel.* Zamenſt.: *handelrijk*.

HANDELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik handelde, heb gehandeld.* Bedrijv., behandelen: *zij handelden hem teederlijk.* Iets, bij wijze van koop, verruilen: *hebt gij ook iets te handelen?* Onzijd., koopmanſchap drijven: *hij handelt ſterk op Lisſabon.* Bedrijven: *al zijn leven heeft hij eerlijk en opregt gehandeld.* Behandelen: *hoe zal men dan met zulken knaap handelen?* Gewagen, zoowel van iemand, die eene zaak beſpreekt: *hij heeft fraai over dat ſtuk gehandeld*; als van een boek, geſchrift, waarin iets geſteld is: *dat boek handelt over de inenting van de kinderziekte.* Wederzijds eene zaak onder handen nemen: *in die zamenkomst handelde men over den vrede.* Van hier *handelaar*, *handelbaar*, buigzaam en toegevend, *handeling*, koopmanſchap, en wijs van iets te doen.

HANDGEBAAR, z. n., onz., *des handgebaars*, of *van het handgebaar*; zonder meerv. Van *hand* en *gebaar*, van *baren*, *gebaren*, veel beweging maken. *Handgebaar* is derhalve eene bezigheid, waarbij de handen wat te dragen, of iets anders te verrigten hebben. Zie *baren*.

HANDHAVE, z. n., vr., *der*, of *van de handhave*; meerv. *handhaven*. Een handvatſel, bij welk men iets vasthoudt. Het woord begint al te verouden; men vindt het in de overzetting van den Bijbel: *op de hanthaven des ſlots.* Het komt van *hand* en *haven*, dat is hebben, houden. Van hier is het bedr. werkw. *handhaven*, *ik handhaafde, heb gehandhaafd*, met magt verdedigen: *de regten der menschheid handhaven. En handhaaf Jakobs recht.* L. BAKE. Van hier *handhaver*, *handhaving*, enz.

HANDREIKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik handreikte, heb ge-*

gehandreikt. Bijſtaan, helpen. Van hier *handreiker*, *handreiking.* Van *hand* en *reiken.*

HANDVEST, z. n., vr., *der*, of *van de handvest*; meerv. *handvesten.* Eigenlijk eene ſchriftelijke oorkonde onder eene verzekering, welke men met de hand gaf. Van hier heten *handvesten* de voorregten van eene ſtad, of plaats, die op eenen brief geſchreven, en met een aanhangend zegel bevestigd zijn.

HANDVOL, z. n., vr., *der*, of *van de handvol*; meerv. *handvollen.* Zoo veel men met de hand vatten kan. *Eene handvol duiten.* Eene geringe meenigte: *eene handvol volks*; ſchoon HUIJDEC. deze en dergelijke ſpreekwijzen afkeurt, als kunnende dit woord eigenlijk niet gevoegd worden bij zaken, die men niet met de hand omvatten kan. MOONEN bezigt nogthands ook *een handvol ſchepen.* Het verkleinwoord *een handjevol.*

HANEKRAAI, z. n., m., *des hanekraais*, of *van den hanekraai*; meerv. *hanekraaijen.* Eene kraaijing des haans. *Haangekraai* is onzijdig, en lijdt geen meervoud.

HANG, z. n., m., *des hangs*, of *van den hang*; meerv. *hangen.* Hout, of touw, waaraan men iets ophangt. In het bijzonder eene ſchuur, waar men vleesch of visch te rooken hangt. Van *hangen.* Zamenſt.: *bokkinghang*, enz. In Rotterdam hoort men *het hang*, voor eene ſtraat, waarſchijnlijk voor *het hangen*, derhalve *het hangen van den dijk*; even als men zegt *het hangen van den berg.*

HANGEL, *hangelen*, zie *hengel*, *hengelen.*

HANGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik hing*, (*hong*,) *heb gehangen.* Ophangen: *hij hing het papier te droogen.* Aan de galg hangen: *het geregt deed uitſpraak, dat hij gehangen zoude worden.* Overdr. *zijn geld aan iets hangen*, uitgeven — *zijn hart aan iets hangen*, overgeven: *al die hun hart aan 't werelds hangen.* H. DE GR. Onzijd. *Het uurwerk hangt aan den muur.* — *De dief heeft reeds drie maanden gehangen.* *Tusſchen hangen en worgen*; eene ſpreekwijs, om een gewis, ſchoon anders in zijne ſoort onzeker, gevaar uittedrukken. Het voorkomen van hangen hebben: *daar hangen dikke wolken aan de lucht.* Overdr. *Hem hangt een zwaar onheil over het hoofd.* Op zijde hellen: *dat huis* — *die molen hangt wat.* *Het hoofd op de ſchouder laten hangen.* Scheef ſtaan, leunen: *wat ſtaat gij daar te hangen?* Zachtkens aan eene ſchuinte loopen; in den dichterlijken ſtijl: *de grazende kudde hing*

hing aan den vruchtbaren heuvel. Voords wordt dit werkw. op de volgende wijzen nog gebruikt. *De meenigte bleef aan de lippen van haren wijzen leermeester hangen*, zij konde van het gehoor niet afgetrokken worden. *Hoe zou mijn aandacht aan zijn lippen blijven hangen.* Hoogvl. Sterke genegenheid voor iets hebben: *zijn hart hangt aan het goed.* Naauw aan iets verbonden zijn: *de vrede hangt aan den uitslag van dien krijg.* Dralend behandeld worden: *zijne zaak hangt nog voor het hof.* — *Die zaak hangt nog aan den spijker*, zij is nog onbeslist. *In twijfel hangen.* Van hier het deelw. *hangende. Met hangende poetjes komen*; een daaglijksch spreekwoord, van iemand gebruikt, die alleronderdanigst iets verzoekt. *Met hangende wieken te huis komen*, met beschaamdheid afdeinzen. Zelfstandig: *het hangen van den berg*, deszelfs zijde. Zamenst. *hangbast*, galgbrok, *hangblaker*, *hangbord*, *hangdief*, voor beul, in Cl. Spiegel, *hanggat*, een talmer, *hangijzer*, *hangkamer*, *hangkorf*, *hangman*, beul, *hangmat*, *hangoor*, een flordige vent, ook zekere tafel met hangende bladen, *hangschuur*, *hangslot*, enz. Vond. bezigt *hangwieken*, voor de wieken laten hangen.

Hangen, hoogd. *hangen*, Kero, Otfrid., nederf. ook *hangen*, eng. *tohang*, angelf. *hangan*; deens *hänge*, ijsl. *hanga*, Tatiaan en anderen *hahan*: en even dit doet Adelung gissen, dat het van *ha*, dat is hoog, afstamt.

HANS, een verkortte mansnaam, voor *hannes*; van het lat. *Johannes*, uit het hebr. *Jehochanan.* Het verkleinwoord *hansje*; van waar de schertsende uitdrukking, in het gemeene leven, om op de gezondheid der, nog ongeborene, vrucht te drinken: *hansje in den kelder!* Zamenst.: *hansworst*, eene benaming van eenen poetsenmaker, in de schouwtooneelen; ook *hansop*, eene speelpop der kinderen, die op de wijs van zulken tooneelgek opgekleed is. Om de gelijkheid, heet zeker nachtgewaad der kleinen, ook *hansop.* Na het invoeren van het kristendom, was deze doopnaam, *Hans*, in meenigvuldig gebruik: en, even daarom, werd het vaak een naamwoord van eenen iegelijken persoon. Frisch haalt daarvan een voorbeeld aan uit den keizerlijken artikelbrief bij Fronsberg: *niemand, hij zij wie hij zij, klein - of groot - hans, mag eenen kwaaddoener aanhouden*, dat is, ieder, arm of rijk. Dit woord bepaalt, dan, de beteekenis geen-

geenzins; behalve dat het gebruik er eene soort van verachting mede verknocht heeft: alleen het bijgevoegde woord geeft aan hetzelve de bepaling. Zoo noemen wij, thands nog, iemand eenen *grooten hans*, of *groothans*, een groot heer; eenen *pochhans*, *poshans*, eenen snoever, eenen *smalhans*, hem, die eene schrale keuken houdt, anders *schraalhans*: *schraalhans is daar keukenmeester*, daar valt niet veel te eten en te drinken.

HANTEREN, bedr. w., met eenen basterduitgang; gelijkvl. *Ik hanteerde*, *heb gehanteerd*. Behandelen. Van hier *hantering*, kostwinning.

HANZE, (*henze*), z. n., vr., *der*, of *van de hanze*; meerv. *hanzen*. Een verouderd woord, dat, eertijds, een verbonden gezelschap beteekende, gelijk *hans* een lid van hetzelve uitdrukte. Het is nog overig in de zamenstelling van *hanzesteden*, of, met den klank op de middelste lettergreep, *hanzeesteden*; in het middeleeuw. lat. *urbes ansaticæ*, *anseaticæ*, *hanseaticæ*; dat zijn steden, die met elkander eene *hanze*, een verdrag, aangegaan hebben. Door dezelve verstond men die steden, in Duitschland en naburige rijken, die, omtrent het jaar 1241, ten behoeve des koophandels, een verbond maakten. Wij kennen nog, onder dien naam, de steden Bremen, Lubek, en Hamburg; gelijk de twee laatst genoemden daartoe den voornaamsten grond legden. Men spelt en spreekt niet goed: *hanzeesteden*; alhoewel het gebruik dien misslag reeds schijnt gewettigd te hebben. De doling is, zeker, ontstaan uit een denkbeeld, als beteekende dit woord steden *aan zee* gelegen; daar van de 66, of, naar anderen, van de 85, maar een gering deel die ligging had. Dit woord *hanze* is ook nog kenlijk in *hanzebeker*, (*hansbeker*, *hensbeker*,) beteekenende, eigenlijk, eenen grooten beker, welken, boordevol geschonken, iemand, die in eene *hanze*, als lid, werd aangenomen, uitdrinken moest; eenen berkenmeijer. Van hier noemt men nog eenen *hanzebeker* eene groote bokaal, die, door eenen nieuwling, in sommige gezelschappen, of, bij plegtigheden, door het gansche gezelschap, geledigd wordt.

HAP, z. n., m., *des haps*, of *van den hap*; meerv. *happen*. Zoo veel, als men met den mond kan begrijpen, het zij een beet, het zij eene lepelvol. Van hier het onz. werkw. *happen*, bij KIL. *prendere*, *capere*; waarvan, misschien, ons *hapschaar*, ook *happa*, bij de kinderen gebruikelijk: *het is happa!* Voords *happig*, begeerlijk, *happigheid*.

Het woord bootst den klank van den mond na, als men met denzelven naar iets hapt. Het zamengest. *hapschaar*, *hapscheer*, van het manlijk geslacht, is, in het gemeen, een zeer begerig mensch; doch ook, in het bijzonder, een spotnaam van geregtsdienaren.

HAPEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik haperde*, *heb gehaperd*. Stuiten, stooten: *het werk hapert*. Te kort schieten: *het hapert hem aan geld*. *'t Geen aan de voorgaande manier scheen te haperen*. HOOFT. *Een haperend schip* bezigt VOND., voor een schip, dat vastgeraakt is. Hakkelen met de tong: *hij kan de les*, *zonder haperen*, *opzeggen*. Van hier *hapering*. Het komt, denkelijk, van *hapen*, dat is *haften*, *heften*, hechten, vastmaken; zoo dat het een voorddur. werkw. is.

HAPPEN, *happig*, zie *hap*.

HARD, bijv. n. en bijw., *harder*, *hardst*. Dat zich niet laat indrukken; het tegendeel van week. *Harde steen*. *Hard brood*. *Harde eijeren*. Overdr. geeft het ons een denkbeeld van iets, dat met eene kragt, voor welke men wijken moet, werkt. *Harde vorst*. *Harde winter*. *Harde storm*. *Harde krijg*. *Harde koorts*. *Door harden hongersnoodt gedreven*, HOOGVL. Van iets, dat ons zeer treft. *Harde taal*. *Hard andwoord*. *Hard bescheid*. Dat eene zekere ruuwheid heeft. *Harde stijl*. Dat iets uitstaan kan. *Een hard paard*. *Een hard man*. *Een harde kop*. Eene hevigheid, sterkte naar zijnen aard. *Hard loopen*. *Hard roepen*. *Het is hard koud* — *hij is hard ziek*. — *Eene harde stem*. Streng: *iemand hard behandelen*. Onbuigzaam: *zijt gij nog zoo hard van hart?* Moeilijk. *Hoe hard valt het*, *zijne wederhelft*, *door den dood*, *te verliezen! Die man heeft het hard*, hij heeft met groote rampen te worstelen. Van hier *hardachtig*, *hardheid*, *hardigheid*. Zamenst.: *hardebol*, een stijf hoofd, *hardhoorend*, *hardhoorig*, *hardlijvig*, *hardlooper*, *hardnekkig*, *hardvochtig*, enz.

Hard, hoogd. *hart*, ULPHIL. *hardus*, KERO en OTFRID. *harto*, nederf. *hard*, *harde*, angelf. *heard*, eng. *hard*, ijsl. *hardur*, deen. *haard*, zw. *hårdt*. Eertijds heette het ook groot, vast, sterk, dapper. Het sp. *harto*, veel, en het fr. *hardi*, koen, vloeijen uit deze bron. Het gr. κρατος, waarvan κρατερος, dapper, en κάρτα, zeer, hebben hiermede eenige overeenkomst.

HARDDRAVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik harddraafde*, *heb geharddraafd*. Zeer hard loopen; van paarden gebrui-

bruikelijk. Van hier *harddraver*, *harddraverij*, *harddraving*.

HARDEBOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hardebolde*, *heb gehardebold*. Met harde bollen, dat is hoofden, tegen elkander stooten. Overdr., iets hevig uitstaan: *met het schip tegen de dolle zee en felle winden te kunnen hardebollen*. BOGAERT. Insgelijks, in strijdige gevoelens zich sterk tegen elkander verzetten: *zij waren braaf aan het hardebollen*, in de gemeenzame verkeering.

HARDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hardde*, *heb gehard*. Bedr., hard maken. *Staal harden*. Uitstaan, verduren: *de schepelingen konden de koude niet harden*. Zich bedwingen; *hij konde het niet harden*; *hij moest het hem zeggen*. Onzijdig.: *ik kan niet langer harden van de koude*. — Van iemand, die van alles verzien is, zegt men: *gij kunt het daar wel harden*.

HARDER, zie *herder*.

HARIG, bijv. n. en bijw., *hariger*, *harigst*. Van *haar*. Met haar bezet. Ook zegt men van eene drooge, verschroeijende lucht, *eene harige lucht*. *Haeren* is bij KIL. *urentem spirare auram*.

HARING, z. n., m., *des harings*, of *van den haring*; meerv. *haringen*. Zekere visch, voor den koning der visschen gehouden. *Vette haring*. *Haring kaken*. *Ten haring varen*. *Ik zal er haring of kuit van hebben*; gemeen spreekw., voor: ik zal het eens wagen, ik krijge dan, wat ik krijge. *Zijn haring braadt daar niet*, d. i. men braadt daar voor hem geen haring; gemeene spreekwijs, voor: hij wordt daar niet vriendelijk onthaald. Zamenstell.: *haringbuis*, *haringdrooger*, *haringkaker*, *haringpakker*, *haringpakkerij*, *harington*, *haringvanger*, *haringvangst*, *haringvisscherij*, *haringwijf*, enz.

Haring, hoogd. *Häring*, nederf. *hering*, middeleeuw. *harenga*, ital. *aringa*, sp. *harinca*, fr. *harang*, *hareng*, angelf. *haering*, eng. *herring*. Naardemaal *l* en *r*, twee tongletters, dikwijls verwisselen, heeft men het van het lat. *halec* afgeleid, welk, zonder twijfel, van het gr. *ἅλς*, zout, afstamt, omdat men dien visch reeds vroeg inzoutte. TEN KATE brengt het tot angelf. *haran*, vergaderen, om het vergaderen bij scholen, aan dien visch eigen.

HARK, z. n., vr., *der*, of *van de hark*; meerv. *harken*. Een zeker getand gereedschap voor den tuin; ook voor het

het hooi, en het land. Van hier het bedr. w. *harken: den tuin harken — het hooi harken.* Voor *hark* zegt men ook *herk.* Misschien vindt het zijnen oorsprong in het oude *eren*, ploegen.

HARMONIE, z. n., vr., *der*, of *van de harmonie*; het meerv. is niet in gebruik. Dit onduitsche woord, uit het gr. afkomstig, geeft eene verbinding van onderscheidene deelen te kennen. Het meenigvuldige gebruik van de hoogd. Schrijvers, die hetzelve gewoonlijk bezigen, heeft dit woord bijna een burgerregt, in onze taal, gegeven, zoodat de nieuwste en keurigste Schrijvers hetzelve beginnen te bezigen: *zij geven aan zijnen geheelen stijl die zachte harmonie.* Feith. Zoo begint men ook reeds het bijv. naamw. *harmonisch* te gebruiken. Men bedient zich van dit naamw., om, daardoor, of uitte drukken de overeenstemming der beelden en verwen, in de schilderkunst, of die der tonen, in de zangkunst, of die der woorden en zaken, in den schrijfstijl. In het gemeene leven drukt het ook uit de overeenkomst van den wil en de genegenheden: *in goede harmonie met elkander leven.*

HARNAS, z. n., o., *van het harnas*; meerv. *harnassen.* Een oudtijds gebruikelijk wapentuig, meest van ijzer, om daarmede het ligchaam, tegen pijlen en ligte kogels, te bedekken. *Een harnas aangespen.* Overdr.: *ik zal daarover het harnas niet aangespen*, ik zal mij dat zoozeer niet aantrekken. Vond. heeft *het harnas tegen iemand dragen.*

Dit woord luidt in het middeleeuw. duitsch *harnachs*, middeleeuw. lat. *harnascha*, hoogd. *Harnisch*, eng. *harness*, fr. *harnois*, *harnas*, sp. *arnes*, ital. *arnese*, deen. en zw. *harnesk*, ijsl. *harneskia.* Wachter en Frisch leiden het af van het bijv. naamw. *ähren*, *ehern*, *eisern*, ijzeren, in het angels. *iren.* Men kan in die gissing berusten, zoo men niets beters heeft.

HARP, z. n., vr., *der*, of *van de harp*; meerv. *harpen.* Zeker snaarspeeltuig. *Harp* is ook eene koperen zeef, waarover men de granen stort, om die te zuiveren; van hier het bedr. w. *harpen*, het graan met de harp zuiveren. Zamenst.: *harpslager*, *harpspeler*, oudtijds *harpenaar.* Van *harp* is ook het werkw. *harpen*, op de harp spelen, gevormd.

HARPIJ, z. n., vr., *der*, of *van de harpij*: meerv. *harpijen.* Een gedrocht uit de fabelleer der Grieken, dat, door de Dichters, vertoond werd, voorzien met een vrouwen-

wenaangezigt, met ooren van eenen beer, en handen met vreeslijke klaauwen gewapend; van het gr. ἁρπυια. *Roofzuchtige harpijen.* VOLLENH. De Dichters bedienen zich inzonderheid van dit woord, als zij de onheilen van den twist, onder dit beeld, kragtig voorstellen. *Een twistharpij, die 't stil gemoed ontsteekt in toorn.* HOOGVL.

HARPLUIS, z. n., o., *van het harpluis;* zonder meerv. Geteerd werk, van oude touwen gemaakt, welk men in de reten van schepen inbreeuwt.

HARPOEN, z. n., m., *des harpoens,* of *van den harpoen;* meerv. *harpoenen.* Een werktuig, bij de walvischvangst gebruikelijk, eene werpspiets, met weerhaken verzien, die aan eene lijn gebonden, den visschen in de huid geworpen wordt. Van het gr. ἁρπη, eene kromme sikkel, een klaauw, een haak. Van hier het bedr. w. *harpoenen,* met den harpoen treffen, en *harpoener,* iemand, die dat doet, waarvoor ZORGDR. *harpoenier* heeft. Zamenstell.: *harpoenstok, harpoenwond.*

HARPUIS, z. n., o., *van het harpuis;* zonder meerv. Zekere harsachtige stof, waarmede men de huid van een vaartuig bestrijkt, om het tegen het gewormte te beveiligen. Van hier het bedr. w. *harpuizen.*

HARRE, zie *her, harre.*

HARREWARREN, onz. w., gelijkvl. *Ik harrewarde, heb geharreward.* Stribbelen, twist zoeken. Van hier *harrewarrerij.* TEN KATE schrijft *haarwarringen.*

HARS, z. n., vr., *der,* of *van de hars;* zonder meerv. Een klevend sap, dat uit eenige boomen vloeit. Sommigen verkiezen het onz. geslacht, gelijk ook in geheele streken van ons Vaderland *het hars* gehoord wordt. HALMA, PIETERSON en anderen stellen het vrouwl. Van hier *harsachtig, harsboom.*

HARSEN, zie *hersen.*

HARST, z. n., m., *van den harst;* meerv. *harsten.* Het rugstuk van eenen os. Verkleinwoord *harstje:* *een varkensharstje.* Van *harsten, hersten, herdsten,* bij KILIAAN *braden, assare.* Hiermede komt het lat. *ardere* overeen.

HART, z. n., o., *des harten,* of *van het hart;* meerv. *harten.* Die bekende vleeschklomp in het ligchaam van mensch en dier, die, door zijne beurtelingsche opening en sluiting, het bloed uit de bloedaderen inlaat, en door de slagaderen uitstoot; de bron des levens en der warmte. *Nadat hij onthoofd was, liet de Regter hem het hart uit het ligchaam halen.* — *Iemand het hart met eenen moord-*

moorddolk doorstooten. Het hart slaat, het opent en sluit zich: *het hart klopt*, deze opening en sluiting is sneller, dan gewoon. In den sierlijken stijl zegt men van eene zwangere moeder, dat *zij het kind onder haar hart draagt.* — *Nu is mijn hart ligter*, de angstige zorg is over; daardoor toch wordt het bloed naar het hart gejaagd, en de borst wordt gedrukt. Men zegt ook: *nu is er mij een steen van het hart.* — *Hij ligt mij na aan het hart*, ik zorg teeder voor hem. *'t Hart ligt hem hooger*, hij is hoogmoedig. Paffenr. In denzelfden zin gebruikt Hooft de spreekwijs: *het hart te hoog hebben.* Figuurlijk wordt het *hart* genomen voor het uitwendige deel, waaronder het hart ligt; de borst: *zink aan dit kloppend hart, en voel, of ik het ben.* Feith. Ook voor den ganschen persoon, schoon met opzigt tot eene teedere betrekking op anderen: *harten, voor elkaar geschapen, scheidt de God der liefde niet.* Feith. Het midden van iets: *het hart van eenen boom.* — Ook: *in het hart van de zee* — *van den winter* — *van den zomer*; hier gebruikt men, in de dagelijksche taal, het verkleinw. *hartje.* Dat naar een hart gelijkt: *een gesuikerd hart*, een gebak. In het meerv. *harten*, in het kaartspel, waarvan *hartenaas*, enz. Inwendige levenskragt: *wijn versterkt het hart.* De gedachten, de inwendige voorstellingen van eene zaak: *ik heb allang in mijn hart gehad.* — *Hij draagt het hart op de tong.* Het geweten: *uw hart heeft u reeds veroordeeld.* Lust en trek naar iets: *hij heeft zijn hart aan die dingen opgehaald.* Moed: *de vijand vlamde wel op dien buit, maar hij had het hart niet, om denzelven aantetasten.* — *Lumey, latende door deze en dusdanige woorden, zich 't hart onder den gordel steken.* Hooft. Dit heet ook: *iemand een hart onder den riem steken*, dat, wel eens, verkeerd gezegd wordt: *iemand eenen riem onder het hart steken.* De spreekwijs is duidelijk, als men zich iemand verbeeldt, die tot den strijd aangegord is, en den oorlogsriem om de middel draagt; terwijl hij van binnen vol vrees is; zulk eenen *een hart onder den riem steken*, is, hem moed inboezemen. Liefde, teedere genegenheid, aandoening: *hij won aller harten.* — *De gesneuvelde held ligt in het hart van alle weldenkende vaderlanders begraven.* Hierheen behooren de spreekwijzen: *harten roeren* — *bewegen* — *breken* — *wonden* — *treffen* — *gaande maken.* — *Zijn hart voor iemand sluiten.* Het gemoed: *die taal was voedsel voor het hart. Tot iemands*

ver-

verstand en hart spreken. Van harte, opregtelijk. *Iemand van harte lief hebben*; dit heet ook: *uit grond des harten. Ter harte. Iets ter harte nemen*, behartigen. Deze uitdrukking is nog een spoor van het vr. geslacht, waarin dit woord, bij de Ouden, voorkomt. HOOFT bezigt *zijn hart eten*, voor grooten spijt over iets hebben. Verkleinwoord *hartje*, om de genegenheid uittedrukken: *mijn hartje!* Ook zegt men, *in het hartje*, voor, in het midden, of in het beste gedeelte: *in het hartje van den nacht. In 't hart e van de Mei.* MOON. Van hier *hartelijk*, *hartelijkheid*, *hartig*. Zamenst.: *hartader*, *harteleed*, *harteloos*, *hartelust*, *hartenet*, *hartvang*, doodlijke flaauwte, *hartewee*, *hartzeer*, enz.

Hart, hoogd. *Herz*, ISIDOR., KER., OTFRID. *herz*, ULPHIL. *hairto*, angelf. *heort*, eng. *heart*, nederf. *hart*, deen. *hierte*, zw. *hjerte*. Hiermede heeft vele gelijkheid het gr. *καρδια*, *κηρ*, lat. *cor*.

HARTOG, zie *hertog*.

HARTSTOGT, z. n., m., *des hartstogts*, of *van den hartstogt*; meerv. *hartstogten*. Drift, genegenheid, aandoening. *Ongeregelde hartstogten. Zijne hartstogten waren in beweging. Zijne hartstogten bedwingen.* Dit woord wordt in het manl. en vrouwl. geslacht gevonden. Misschien doet men best, het, even als het enkele togt, manl. te nemen.

HASPEL, z. n., m., *des haspels*, of *van den haspel*; meerv. *haspels*, en *haspelen*. Een werktuig, waarop men het garen, van de spoel en den klos, windt. Het spreekwoord, *op den haspel passen*, beduidt naauw toezien, alles nagaan. — *Dat is een haspel van een mensch*; in den dagelijkschen stijl, voor: dat is een sukkel, een halve gek. Wanneer men iets uitdrukt, dat met iets anders niet strookt, zegt men: *dat sluit als haspelen in eenen zak.* Een houtje in de viool, regt onder de brug, om des klanks wil er ingezet, draagt insgelijks dien naam; gelijk ook een zeker oorlogstuig zoo genoemd wordt, anders een friesche of spaansche ruiter geheten, zijnde een balk met ijzeren punten, om den weg aftesluiten. Van hier het bedr. gelijkvl. werkw. *haspelen*, dat, eigenlijk, garen op den haspel winden aanduidt, en figuurlijk verwarren uitdrukt. *Alles door elkander haspelen. De Etna haspelt gesmolten steenen en klippen in de lucht.* VOND. Ook: *over eene zaak haspelen.* Van hier een *haspeler*, (*haspelaar*,) *haspeling*, *haspelraam*, *haspelwerk*.

HASSEBASSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hassebaste*, *heb gehassebast*. Hoofdbreken met iemand hebben: ook tieren, razen; in de gemeenzame verkeering. *Dezen met zijn hassebassen*. GESCHIER. *En eerloos hassebassen*. J. DE DECK. OUD. heeft *hassebasserij*.

HATEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik haatte*, *heb gehaat*. Haat toedragen. *Iemand haten*. *De zonde haten*. Niet goedkeuren; in den gemeenzamen stijl: *ik haat het aan dit huis*, *dat het er zoo rookt*. Van hier *hater*, *haatster*, *hatelijk*, waarvoor oul. *hatig* in gebruik was: *en in een hatigh hof*. VOND. Zie verder *haat*.

HAVE, z. n., vr., *der*, of *van de have*; zonder meerv. Dat, welk iemand bezit, goederen, middelen; van *hebben*, oul. *haven*. *Neem al den buit*, *de have*, *en al het vee*. HOOGVL. Zoo ook *varende have*, voor roerende goederen. Ook dieren, die ons eigendom zijn: *levende have*. Van hier *haveloos*, niet, gelijk men dikwerf meent, iemand, die niet gehavend, maar die zonder have, die arm is; en daarvan vuil, slordig, dewijl armen doorgaands slordig zijn; — *haveloosheid*, angelf. *heafenleas*, *heafenleaste*. Voords *havezaat*, oudtijds *avesate*, *avesathe*, van *have* en *zitten*. Men noemt, in eenige streken van Gelderland, met dien naam eene heerenbehuizing, waarbij men have en goederen heeft, op het platte land.

HAVEN, z. n., vr., *der*, of *van de haven*; meerv. *havens*. Eene veilige en beslotene plaats voor schepen. *Om eens de haven in te varen*. HOOGVL. *Hij is in behouden haven*, hij is buiten gevaar. *Hij is op eene vreemde haven geweest*, bij eene ontuchtige vrouw. Figuurlijk, voorgesteld doel: *hij is in de haven zijner begeerte*. *In de haven zijns heils te sneuvelen*. HOOFT. Van hier noemen de Dichters den hemel, het groote doel onzer streving, met dien naam: *mijne volle ziel koos de Deugd ter geleidsvrouwe naar deze zalige haven*. FEITH. Van hier *havencijns*, *havengeld*, *havenmeester*, *havenregt*, enz.

Haven, hoogd. *Hafen*, in eenige oude schriften *hab*, *habe*, nederf. *haven*, eng. *haven*, deen. *havn*, zw. *hamn*, gall. en wall. *aber*, fr. *havre*, middeleeuw. *habulum*. De afleiding van *haben*, hebben, door FRISCH voorgestaan, is niet onwaarschijnlijk, omdat de schepen, daar, buiten gevaar, en behouden zijn.

HAVENEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik havende*, *heb gehavend*. Onz., in eene haven ten anker komen; schoon het woord meest bedr. gebruikt wordt, voor reinigen: *de kin-*

kinderen havenen. Ook op land of tuin toegepast: *gij moogtze naar uw lust Gehavent, met goet zaet bezaeien, en gerust den oogst verwachten.* MOON. Van hier *havening: en wat hem ter havening wierd toegezonden.* BÓGAERT. *Uw tuin ſtont wilt, en riep luitkeels om havening.* MOON. In den gemeenzamen ſtijl heet het ook afroſſen: *hij werd, daar, deerlijk gehavend.*

HAVER, z. n., vr., *der*, of *van de haver*; zonder meerv. Een bekend graangewas voor paarden. Zamenſt.: *haverbezie, haverkrij, havergort, havermeel, haverpap, haverſtroo*, enz.

HAVERIJ (*averij*), z. n., vr., *der*, of *van de haverij*; meerv. *haverijen.* Schadevergoeding aan hen, wier goederen, in eenen ſtorm, over boord geworpen moesten worden; welke vergoeding door hen geſchiedt, wier waren, op denzelfden bodem ingeſcheept, behouden in de haven komen. In het algemeen alle ſchade en onkosten, die, bij eenig ongemak der ſchepen of onheil op reis, geleden zijn. In het fr. *avarie.*

HAVIK, z. n., m., *des haviks*, of *van den havik*; meerv. *havikken.* Zekere roofvogel. Zamenſtell.: *havikskruid, haviksneus.* Van *haben, haven*, houden, vasthouden, grijpen.

HAZELAAR, z. n., m., *des hazelaars*, of *van den hazelaar*; meerv. *hazelaren.* Hazelnotenboom. De vrucht heet *hazelnoot.* — Naar dezen boom, of deszelfs vrucht, heet de korhoen *een hazelhoen.* En een zeker kruid, mansoor, draagt den naam van *hazelwortel.*

HE, een tusſchenwerpſel, dat gebruikt wordt, wanneer men iemand roept: *he! hoor eens!* of ook, in den vertrouwlijken omgang, als men zich verwondert: *he! zegt gij dat?*

HEBBEN, bedr. w., onregelm. *Ik had, ik heb gehad.* Houden: *ik heb eenen ſtok onder den arm.* Vasthouden: *hebt gij hem?* Bezitten: *die man heeft veel goed.* Verzien zijn met iets: *ſommige diertjes hebben agt voeten.* Ondervinden: *honger — dorst hebben.* Oefenen: *geduld met iemand hebben.* Verkrijgen: *morgen zult gij uw geld hebben.* Bevoordeelen: *wat hebt gij toch aan dien twist?* Bekleeden: *een groot gezag hebben.* Toelaten: *mijne ouders willen het niet hebben.* Moeten; met de onbepaalde wijs achter zich: *ik heb mij voor alle ondeugd te wachten.* — *Ik heb veel te doen*; in de gemeenzame verkeering, ook: *ik heb veel nering — verkoop veel.* Oul. was *zich hebben*, of liever *hem hebben*, voor zich gedragen, in

in gebruik: *ende David had hem* (d. i. *zich*) *oec wijsselick.* Bijb. 1477.

Hebben wordt ook als een hulpwoord gebruikt, wanneer deszelfs tegenwoordige en onvolmaaktverledene tijd *heb*, *had*, gelijk ook het deelwoord *hebbende*, ontleend worden, om, met het verled. deelw. van andere werkwoorden, derzelver volmaaktverled. en meer dan volmaaktverled. tijden te vormen. *Ik heb gedrukt*, *ik had gedrukt*, *gedrukt hebbende*. Alle bedrijvende werkwoorden nemen dit hulpwoord bij zich: *ik heb hem de hand gedrukt*. Alle wederkeerende werkwoorden: *hij heeft zich geschaamd*. Onperſ. werkwoorden: *het heeft geregend*. Sommige onzijd. werkwoorden: *hij heeft geslapen*. In het oude alem. van de agtste of negende eeuw vinden wij, door dit hulpwoord, den toekomenden tijd uitgedrukt. In sommige gevallen vereischt dit hulpwoord *hebben* niet het verledene deelwoord, maar de onbepaalde wijs der werkwoorden achter zich: te weten, wanneer die werkwoorden eene onbepaalde wijs, zonder *te*, aannemen, als: *ik moet gelooven*. Zulke werkwoorden zijn: *doen*, *durven*, *kunnen*, *laten*, *moeten*, *mogen*, *willen*. Als ook, die eene gewaarwording uitdrukken: *hooren*, *leeren*, *voelen*, *zien*. Dezen worden dus gebruikt: *ik heb hem doen geesselen*. *Ik heb hem niets durven weigeren*. *Ik heb hem niet kunnen spreken*. *Ik heb hem laten varen*. *Ik heb hem moeten beloven*. *Ik heb hem niet mogen aantreffen*. *Ik heb hem willen zeggen*. *Ik heb hem hooren vertellen — hem leeren kennen — hem voelen kruipen — hem zien opklimmen*. Niet: *ik heb hem gedaan geesselen*, enz. Van *hebben* is *hebber* en *hebster*, niet buiten zamenst. gebruikelijk: *een bevelhebber*, enz. Zoo ook *hebbing*, als *magthebbing*, *heerschappijhebbing*. Oud. Van hier *hebachtig*, happig, *heblijk* (*hebbelijke handjes*, bij Hooft), *heblijkheid*, *hebzucht*, *hebzuchtig*.

Hebben, hoogd. *haben*, Ulphil. *haban*, Kero *haben*, angelſ. *haebban*, nederſ. *hebben*, zw. *hafwa*, eng. *have*, fr. *avoir*, lat. *habere*, ital. *avere*, ſp. *aver*, in het pamfijl., naar het getuigenis van Favorinus, *ἄβειν*, in het arab. יהו.

HEBREER, z. n., m., *des hebreers*, of *van den hebreer*; meerv. *hebreers*, *hebreen*. Een nakomeling van Heber, uit den Bijbel bekend. Van hier het bijv. woord *hebreeuwsch*. *De hebreeuwsche taal*. *Hij leest het hebreeuwsch*.

HECHT, bijv. n. en bijw., *hechter*, *hechtst*. Vast aaneen

aan gevoegd. *Een hecht werk.* Figuurlijk, duurzaam: *men had een hechte vrede te verwachten.* Hooft. Van hier het bedr. en onz. gelijkvl. w. *hechten, ik hechtte, heb gehecht.* Aan elkander vastmaken: ook overdr.: *zijn hart aan het goed hechten.* Onzijd., vast zijn: *dat wil niet hechten.* Overdr.: *waarop geen valschheid hecht.* L. Bake. Voor *hechten* is ook *heften*, oul. *haften*, in gebruik geweest. Van hier *hechtenis, hechting, hechtsel, hechtheid.*

HEDE, z. n., vr. *der*, of *van de hede*; zonder meerv. In Groningen verstaat men, daardoor, werk, of de grofste, ruigste draden van het hennep. Naar den groning. tongval moest het *heede* geschreven worden. Kiliaan heeft *hede*, hoogd. *Hede.*

HEDE, een verouderde uitgang van zelfst. naamwoorden, waarvoor wij thands *heid* bezigen. Van dit *hede* heeft men het meerv. *heden.* Zie *heid.*

HEDEN, (oul. ook *huiden*), een bijwoord van tijd. De tegenwoordige dag. *Zij is heden begraven. Heden morgen — heden middag*, enz. *De dag van heden was een zeldzame dag.* Van hier het bijw. *hedendaags*, en het bijv. naamw. *hedendaagsch.* Hooft bezigt *het hedensch krijgsgebruik.* Het heeft vele overeenkomst met het lat. *hodie;* doch het stamt, zeer waarschijnlijk, af van het oude voornaamw. *ha, he, hi*, hij, deze, hebr. הוא. Dit is duidelijker te zien uit het Goth. *hita*, Otfrid. en Notker. *hiuto, hiut*, Ker. *hiutu.*

HEEF, zie *hef.*

HEEL, bijv. n. en bijw. Geheel. Meest in de daaglijksche taal gebruikelijk: *zij heeft den heelen dag gearbeid.* In den schrijfstijl gebruikt men beter *geheel.* Als bijwoord heeft het de beteekenis van zeer: *zij is heel ziek. Anders zoude ik er nog al heel wat tegen kunnen zeggen.— Het is heel wel. Heel en al*, ganschlijk. *Heel* heeft ook de beteekenis van genezen, van *heelen. De wond is weder heel.* Niet gebroken: *de schotel is nog heel. Heels huids.* Vond. Alles in den vertrouwlijken spreektrant. Van hier *heelheid.* Zie *geheel.*

HEEL, bijv. n. en bijw., *heler, heelst.* Achterhoudend, niet vriendelijk. *Zij kwam mij zoo heel voor. Hij is niet heel tegen zijne vrienden.* Van hier *heelheid*, onvriendelijkheid. Van *helen*, verbergen.

HEELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik heelde, heb geheeld.* Bedr., heel maken, genezen. *Ik hoop uwe wond rasch*

rasch te heelen. Onz., beter worden: *de wond begint te heelen.* Van hier *heeling.* Zamenst.: *heelkunst*, *heelkruid*. *heelmeester*, *heelpleister*, *heelvleesch*, enz.

Heelen, oul. *heilen*, moesog. *hailjan*, angelſ. *hoelan*, alem. *heilon*.

HEEM, z. n., o., *des heems*, of *van het heem*; meerv. *heemen* en *heemſteden*. In Groningen verstaat men, door dit woord, eene afgegravene werf, waarop eene boerenbehuizing staat. Van hier *heemſtede*, *heemſtedegeld*. Bij Kiliaan, die het vertaalt door *domus*, *patria*, *locus natalis*, is het *heijm*. Het is hetzelfde als het hoogd. *Heim*, angelſ. *ham*, nederſ. *heime*, zw. *hęim*, eng. *home*. Men kent dit nog in ons *inheemsch* en *uitheemsch*, voor inlandsch en uitlandsch, *heïmlijk*, *geheim*, dat binnenshuis, of in het verborgene, geschiedt. Van *heem* stamt het woord *heemraad*, *heemraadſchap*, af. Door *heemraden* verstaat men, gewoonlijk, zulke aanzienlijke ambtenaren, die het toezigt op de dijkwerken hebben: *de heemraden van het hondsbosch*, enz. Men kan de verklaring, door Kil. opgegeven, aannemen, als zijnde lieden, die het vaderlandsche *heem*, den algemeenen grond, met zorg gadeslaan. De oudheid van het woord *heemraad* blijkt daaruit, dat het reeds in een privilegie van Graaf Floris den V., van het jaar 1270, voorkomt: *nisi heemraderen ita vera declaratione etc.* Privil. v. Dordr.

HEEN, (*oudtijds hin*, *hen*, *henen*,) een bijw. van plaats, de rigting naar eene plaats aanduidende. Het wordt geplaatst, door aanhechting, achter andere bijwoorden, als *daarheen*, *ergensheen*, *gindsheen*, *hierheen*, *nergensheen*, *waarheen*. Men bedient zich ook van dit bijwoord voor werkwoorden, die eene beweging beteekenen, in welk geval het eene begonnene verwijdering van eene plaats aantoont, als: *heengaan*, *heenkomen*, welk ook zelfst. gebezigd wordt, als: *een goed heenkomen zoeken* — zoo ook *heenreizen*, *heenvaren*, *heenvliegen*. Schoon het in de vervoeging afſcheidbaar is: *ik ging heen*, *ben heengegaan* — *heen te gaan*, schrijft men het best aan elkander. Voor *heen*, zegt men ook nog *henen*, als *henengaan*, enz. F. de Haas bezigt *hene*, *henegaan*. — Vond. *henerekken*, voor snel en vlugtig wegloopen, anders ook *henen*: *en als een bakſteen los in 't water henenzonk*. Bij andere werkwoorden geplaatst geeft het eene voordurende werkzaamheid te kennen: *heenpraten*, *heenbabbelen*, enz. Somtijds staat het alleen, met uitlating van het werkwoord;

woord; bijzonder geschiedt zulks, als de werkwoorden *kunnen*, *moeten*, *willen*, *zi n*, en het hulpwoord *zullen* gebruikt worden: echter is dit alleen in den vertrouwlijken spreektrant te dulden: *ik kan er niet heen. Ik moet heen.* Ook bij uitdrukkingen van hartstogten in tooneeldicht: *ellendige! ik wil heen. . . .* Van dit *heen* is misschien het woord *henekleed*, (heenkleed,) een doodkleed, afkomstig. M. L. TIJDW. bedient er zich van: *wat volk, van 's aardrijks lui'ren af tot aan zijn heenekleed, Gods oordeel bezuure.* Zoo zoude het het laatste kleed beteekenen, waarmede men iemand heenzendt. Eenigen vergelijken hier wel het woord *heem*, bedekking; dan de Groningers spreken het met de zacht-lange *e* uit, en de Gelderschen zeggen *hennekleed.* Of misschien is het verkieslijker, de afleiding te zoeken in het oudfriesche *hune* of *hunne*, dat eenen dooden beteekende; waarvan *hunnebedden.*

HEEP, z. n., vr., *der*, of *van de heep*; meerv. *heepen.* Eene soort van hakmes, waarmede men, in Gelderland, de dunne takken der boomen afhouwt. Van *houwen*, *ik hieuw*; door de verwisseling van de lipletters. Schoon het, in het hoogd. *Hippe* luidt, spreekt men het, in Gelderland, met de scherp-lange klinkers uit. KIL. heeft ook *heepe.*

HEER, (*heir*,) z. n., o., *des heers*, of *van het heer*; meerv *heren.* Eene groote meenigte van dingen, die nevens elkander zijn: *hemel en aerde, ende al haer heijr.* BIJBELV. De sterren heten, in de BIJBELV., *het heijr des hemels.* Gemeenlijk nemen wij het woord voor eene, tot den krijg uitgeruste, meenigte; een krijgsheer: *over een heer bevel voeren.* Al de hedendaagsche schrijvers bijna schrijven *heir.* Ondertusschen is de *i* enkel een hulpklinker, die geenzins tot het wezen des woords behoort; welk, daarom, in het meerv., waar die hulp onnoodig is, regelmatig *heren* maakt. Men bediene zich derhalve ook, overeenkomstig alle andere woorden, in het meerv. veel liever van eene *e*, en schrijve in het enkelv. *heer.* KIL. heeft ook *her.* M. STOKE spelt *heer* of *here.* Aanverwante talen bevestigen die spelling. OTFRID. heeft *heri*, angelf. *here*, *herig*, *herg*, ijsl. *her.* Zelfs ons *herberg*, *hertog*, van *heer* afstammende, bewijzen, dat de *i* hier eene vreemde figuur maakt. Zamenst.: *heerbaan*, *heerbijl*, *heerhamer*, *heerkragt*, *heerleger*, *heer-*

heerschaar, *heerschouw*, *heerspits*, *heertogt*, *heervaart*, *heerweg*, enz.

HEER, z. n., m., *des heeren*, of *van den heer*; meerv. *heeren*. Zoo wel een ieder, die over anderen iets te bevelen heeft, als ook iedere bezitter van eenigen eigendom. In beiderlei opzigten wordt het Opperwezen, in de BIJBELVERT., *Heer* genoemd. Wijders dragen alle Overheden, van den hoogsten stand af, tot den minsten trap toe, dezen naam: *de keizer* — *koning*, enz. *onze Heer*. *De groote Heer*, de turksche Keizer. *De Heeren zijn op het stadshuis vergaderd*. *De knecht zal zijnen Heer roepen*. In opzigt tot eenige bezitting: *wie is heer van dit huis?* Een titel, welken men aan iemand geeft, hetzij dat men hem eert, hetzij men hem, dien men niet kent, uit bescheidenheid dus noemt: *mijn Heer!* groote openbare wegen heten *'s heeren wegen*. Oudt., werd de naam *heer*, bij uitstek, aan de Regters en Schepenen gegeven. Van daar onze spreekwijs: *het zal wat wezen, als het voor de Heeren komt*. Te Dordrecht is het, van de vroegste tijden, in gebruik geweest, zulken, welker vaders in den schepensstoel gezeten hebben, *Heerenzonen* te noemen. Sommigen verkiezen den derden naamval *den Heere* te verbuigen. Oudtijds evenwel was de eerste naamval ook *Heere*. Daar het gebruik, in de naamwoorden, de stompe *e* reeds lang heeft weggelaten, is het taaleigen, den derden naamval, door geene achtergevoegde *e*, van den eersten te onderscheiden, maar eenvoudig *de heer*, *den heer*, of *aan den heer*, te verbuigen. Van hier *heerlijk*, *heerlijkheid*, bij HOOFT *heerlekij* en *heerlijkij*. Zamenst.: *ambachtsheer*, *betaalsheer*, *geneesheer*, *kraamheer*, enz. Voords: *heerendienst*, *heerenhuis*, *heerenknecht*, *heerenloon*, *heerenwoning*, enz. VOND. bezigt *heerin* in het vrouwl. geslacht. Dit oude woord luidt reeds bij ISIDOR. *herr*, WILLER. *herro*, opperzw. *heer*, *heir*, nederf. *heer*, *herr*, angelf. *hearra*, ijsl. zw. en deen. *herre*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het tot het geslacht der woorden *ar*, *eer*, *eere* behoort. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat dit woord bij OTFRID. *herero*, bij TATIAAN *heristo* luidt, zijnde het eerste de vergelijkende, het laatste de overtreffende trap van *her*, dat is *eer*, *eerder*.

HEERD, zie *haard*.

HEERSCHAP, z. n., o., *des heerschaps*, of *van het heerschap*; het meerv. is niet in gebruik. Dit woord beteekent, ei-

eigenlijk, een afgetrokken denkbeeld, de magt, namelijk, van anderen iets te bevelen. In dien zin, echter, is het buiten gebruik, behalve in de zamengest. *het vrijheerſchap*, enz. VOND. bezigt buiten zamenst.: *heerſchap over broeders*. En de BIJB. 1477. heeft: *heerſchap hebben boven*, d. i. *over iemand*. Daar ondertusſchen, naamwoorden, in *ſchap* eindigende, ook den zin van een vereenigd ligchaam, eene vergadering aannemen, en, dan, van het vr. geſlacht zijn, als *de prieſterſchap*, vorderde de regelmatigheid van taal *de heerſchap* te zeggen; dan, M. STOKE bezigt, in dien zin, het onz. geſlacht: *dat ſi theerſcap — van Hollant*, (dat zijn de heeren) *groet ende clene hadden gebrocht aan hare ſtricke*. Thands is ook het woord, in dien zin, buiten gebruik, en men verſtaat er ſlechts eenen enkelen heer door: *is het heerſchap te huis?* Op het platte land, hoort men die uitdrukking daaglijks, en dan heeft het woord een meerv.: *de landliên maakten van hun heerſchappen tijrannen*. VOND. In den zin van meester, bezigt MOONEN *de heerſchap*: *Gij zijt van Reinheldin en haar alwaardig hart de lieve heerſchap*. Van hier: *hij ſpeelt het heerſchap*. Keurige ſchrijvers, VONDEL, HOOFT, DECKER, en anderen ſchreven dus. Wij hebben nog andere woorden in *ſchap*, die eenen enkelen perſoon te kennen geven: *boelſchap*, *maagſchap*, *vriendſchap*, *vroedſchap*. Van *heerſchap* is *heerſchapper*, voor heerſchappijvoerder, in de overzetting van den BIJBEL. Voords *heerſchappij*. Zie *ſchap*. Oul. was het hiervan gevormde onz. w. *heerſchappen* in gebruik, voor heerſchappij voeren: *omdat hi heerſchappen ſoude boven* (thands zouden wij zeggen *over*) *alle creaturen*. BIJB. 1477. *Lang, lang moet Karel leven, lang heerſchappen op zijner Vaderen troon*. J. DE DECK.

HEERSCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik heerschte, heb geheerscht*. Heerſchappij voeren; met *over*. *God heerscht over alles*. *Rijken heerſchen over de armen*. *Heerſchende zonde*. Figuurlijk; in zwang gaan: *het is, thands, een heerſchende ſmaak onder de geleerden*. *Daar heerſchen vele vooroordeelen*. Wanneer, op eene aanhoudende wijs, iets zich aan de zinnen vertoont, gebruikt men *heerſchen*, in den verhevenen ſchrijfſtijl: *in die ſombere vallei heerschte eene aandoenlijke ſtilte*. Van hier *heerschachtig*, *heerschachtigheid*, *heerſcher*, *heerſching*. De zamengest.: *heerschlust*, *heerschzucht*, *heerschzuchtig*, *heerschzuchtigheid*.

Heer-

Heerschen komt van het oude *heersch*, bij VOND. *eene heersche Vrouw*. HOOFT gebruikt nog *heerschheid*.

HEESCH, bijv. n. en bijw., *heescher*, *meest*, *zeer heesch*. Die geen geluid kan geven, schor. Men gebruikt het zoo wel van eenen persoon, als van eene zaak. *Ik ben heesch. Ik heb een heesch geluid*. Van hier *heeschachtig*, *heeschheid*. Bij NOTK. luidt het *heis*, hoogd. *heiser*, nederſ. *heestrig*, in sommige oorden van ons Vaderland *heesterig*, angelſ. *has*, eng. *hoarse*, zw. *hees*, ijsl. *haes*, deen. *häs*.

HEESTER, (naar den geld. tongval, *heister*,) z. n., m., *des heesters*, of *van den heester*; meerv. *heesters*. Een kort opschietend gewas: ook jong, afgekapt plantsoen van beuken en eiken, waarvan men bosschen aanlegt.

HEET, bijv. n. en bijw., *heeter*, *heetst*. Dat eene groote maat van warmte heeft. *Heet water. Heet ijzer. Heete zomer*. Dat sterke warmte veroorzaakt: *hij ligt aan eene heete koorts*. Dat sterk de zenuwen prikkelt: *hij kaauwt heete peper*. Zeer gezet op iets: *hij is heet op het spel*. Ridsig: *een bok is een heet dier*. Spreekw. zijn: *het ging er heet van den rooster*, men vocht er sterk. *Het is een heet hangijzer*, eene gevaarlijke onderneming. *Smeed het ijzer, wanneer het nog heet is*, neem de gelegenheid waar. — *Hij werd op heeter daad betrapt*, juist toen hij het feit beging. Zamenſt.: *heethoofd*, *heethoofdig*, enz. Het is een zeer oud woord, behoorende tot het verouderde *eit*, vuur. Ons woord *eest*, lat. *æstus*, gr. *αἶθος*, behooren hiertoe.

HEETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heette*, *heb geheet*. Heet maken: *den oven heeten*. Van hier *heeter*.

HEF, z. n., vr., *der*, of *van de hef*; zonder meerv. Van *heffen*. Droessem: *het vat loopt op de hef* Oneigenlijk, geringheid, slechtheid: *de hef des volks*. — *Godts blat wert van de hef der tijden aangevogten*. MOONEN. Oul. schreef men ook *heef*: *en als een weinig heefs des werelts deeg doen suijren* H. DE GR. Van hier (oul.) *heefdeech*: *du en suls niet offeren op heefdeech*. BIJB. 1477.

HEFFEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik hief*, *heb geheven*. Opbeuren: *zij hieven hem op het paard. Ten doop heffen*. Met gezag eischen: *geld heffen. Ook schreef Alba, dat de schattingen, die hij zou heffen*. HOOFT. Van hier *heffer*, *heffing*, *hefster*. Zamenſt.: *hefboom*, *hefdeeg*, *hefoffer*. Men begint dit woord ook gelijkvl. te maken: *ik hef-*

hefte, *heb geheft*. Doch vergelijk onze aanmerking op *bewegen*. Voords ſtamt het woord, met *hoofd*, *heuvel*, enz. van het oude *ha*, hoog, af.

HEFT (*hecht*), z. n., o., *des hefts*, of *van het heft*; meerv. *heften*. Waarbij men iets aanvat; van *heften*. *Het heft van een mes*. Figuurlijk: *het hecht der heerſchappije*. Hooft. Zie Inl. bl. 47.

HEFTIG, zie *hevig*.

HEG, z. n., vr., *der*, of *van de heg*; meerv. *heggen*. Eene haag: *zij verſchool zich achter de heg*.

HEI, een tusſchenwerpſel, om ſtil te houden. *Hei! loop zoo rasch niet!*

HEI, z. n., vr., *der*, of *van de hei*; het meerv. is niet in gebruik: men zegt dan *heiblokken*. Een werktuig, om palen te heijen.

HEI, zie *heide*.

HEID, een woord buiten zamenſtelling niet in gebruik. Oudtijds drukte het eenen *perſoon* uit, zoo wel van het vrouwl., als manl. geſlacht. Zoo leest men bij Kero: *heiteo antfankidu*, dat is, aanzien van perſonen. Zoo zegt Isidorus overzetter: *dhero zueio heido*, der twee perſonen. Thands wordt dit woord, in zamenſtelling, als een onzachtſtaartige uitgang, achter naamwoorden, bijvoeglijke en zelfſtandige, en achter deelwoorden gebruikt; om het hoedanige tot eene hoedanigheid overtebrengen, als: *godheid*, *menschheid*, *brooschheid*, *gierigheid*, *belezenheid*, *bedrevenheid*, enz. Men gebruikt het ook achter eenige bijwoorden, als *t'achterheid*, (bij Hooft) *nabijheid*, *tegenheid*. Alle, dus gevormde, naamwoorden zijn, zonder onderſcheid, van het vrouwlijke geſlacht, en hebben het meerv. getal *heden*: *bedenkelijkheid*, *bedenkelijkheden*, *afſchouwlijkheid*, *afſchouwlijkheden*, enz.; naardemaal deze woorden, oudtijds, op *hede* eindigden: *bedenkelijkhede*, waarvan, regelmatig, het meerv. *bedenkelijkheden* ontſtaat; ſchoon men oul. ook *heiden* bezigde: *dat ſims vader ſchamelheiden ontdect waren*. Bijb. 1477. Ondertusſchen beteekent deze uitgang de eigenſchap, de hoedanigheid, en ſomwijlen ook den ſtaat van eenen perſoon, of eene zaak: *de godheid*, het godlijke wezen; *de menschheid*, de menſchlijke natuur; *kindschheid*, de kindſche toeſtand; *blindheid*, de ſtaat eens blinden; *goedheid*, de eigenſchap, welke iemand, die goed is, bezit. Zulke afgetrokkene denkbeelden worden,

den, weder, figuurlijk genomen, voor de personen of zaken zelven. Van hier *godheid*, god zelf; *dwaasheid*, eene dwaze daad, enz. In dien zin alleen nemen zij een meerv. getal aan. Het woord *kristenheid* beduidt het geheele ligchaam der kristenen, gelijk *menschheid*, somtijds, het menschdom te kennen geeft.

Deze uitgang luidt, in het hoogd., *heit* en *keit*, angelſ. *had* en *hade*, eng. *hood* en *head*, zw. *het*, deen. *hed*. Daar het oudtijds eenen persoon beduidde, is het niet onwaarschijnlijk, dat het oude voornaamw. *ha*, *he*, hij, hebr. הוא, de wortel van dit woord is.

HEIDE (*hei*), z. n., vr., *der*, of *van de heide*; zonder meerv. Heidestruik; een plantgewas. *Ik heb eenen bezem van heide gemaakt*. Eene dorre landstreek, waar meest heide groeit: *het vijandelijke leger sloeg zich op de groote heide neder*. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *heiden*: *een heiden bezem*, anders ook *heibezem*. Zamenst.: *heidebloem*, *heidestruik*, *heikrekel*, enz.

HEIDEN, z. n., m., *des heidens*, of *van den heiden*; meerv. *heidenen*. Iemand, die buiten de kennis van den waren God leeft. Na de bevestiging van den joodschen staat droegen alle volken, buiten de Joden, dien naam. En nu heet men heidenen, die niet tot het Kristendom, Jodendom, en Turkendom behooren.

Toen zich, voor eene reeks van jaren, in ons Vaderland, eenige onbeschaafde benden van vreemde landloopers, hier en elders, ophielden, die tevens zich beroemden, gelukzeggers te wezen, heeft het woord *heiden* ook de beteekenis van landlooper, handkijker, aangenomen. Het vrouwl. woord is *heidin*; verkleinw. *heidinnetje*. Van hier *heidendom*, *heidensch*.

Dit woord luidt bij Otfrid. *heithiner*, Notk. en anderen uit de middel-eeuwen *heiden*, eng. *heathen*, hoogd. *Heide*, deen. en zw. *hedning*, ijsl. *heidin*, goth. *haithns*, angelſ. *hæthne*, alem. *heidanc*, kimbr. *heidner man*. Het is zeer aanneemlijk, dat het afstamt van *heide*, welk woord, eertijds, gelijk ons *veld*, *land*, tegen de steden werd overgesteld. Het zoude, dan, uitdrukken iemand, die op het land woont, en daar, volgends het denkbeeld, welk wij, thands, aan het woord hechten, den afgoden, in verzaking van den waren God, dient. Deze meening wordt versterkt, daardoor, dat, na Konstantijns tijd, de heidenen, die den waren God miskenden, *pagani*, dorp- of land-

land-bewoners, door de westersche Kristenen, genoemd werden, nadat die afgodendienaars uit de steden verdreven waren. In navolging van dien latijnschen naam zouden, dan, de noordsche Kristenen zulken, naar de *helde*, heidenen, dat is landbewoners, genoemd hebben. FRISCH en anderen leiden het af van het gr. *εθνη*, *εθνικός*.

HEIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heide*, *heb geheid*. Door middel van eene hei indrijven. *Palen in den grond heijen*. Onzijdig is het een zeewoord: *dat schip heit geweldig*, dat is, het gaat te diep door het water. Van hier *heijer*, *heijing*. Zamenst.: *heibaas*, *heiblok*, *heimast*, *heipaal*, *heiwerk*, enz.

HEIL, z. n., o., *des heils*, of *van het heil*; zonder meerv. Allerlei welvaart, van welken aard ook. *Iemand alle heil en zegen toewenschen*. *Hij zoekt zijn heil bij God*. In den godgeleerden zin beteekent het al de weldaden van God door Kristus: *de orde des heils*. Van *heilen*, heelen. Zamenst.: *heilbegerig*, (VOND. bezigt *heilgerig*) *heilbron*, *heilfontein*, *heilrijk*, *heilweg*, *heilwensch*, *heilzaam*. *Heil* is in het moesog. *hails*, angelf. *hal*, alem. *heil*.

HEILAND, z. n., m., *des heilands*, of *van den heiland*; meerv. *heilanden*. Heilaanbrenger, verlosser: *Jezus is de heiland der wereld*. — *Ende daer sullen heijlanden opkomen*. BIJBELV. TEN KATE merkt te regt aan, dat dit woord een deelwoord is van *heilen*, heelen, genezen. Het is bekend, dat dit een oud overblijfsel der Franken en Alemannen is, die het deelw. dus laten eindigen, als: *sceffant*, scheppende. Ons *vijand*, van *vijen*, haten, is van dienzelfden vorm. Men vergist zich derhalve, wanneer men *heilland*, als eene zamenstelling van *heil* en *land*, bezigt.

HEILBOT, z. n., vr., *der*, of *van de heilbot*; meerv. *heilbotten*. Zekere groote platvisch.

HEILIG, bijv. naamw. en bijw., *heiliger*, *heiligst*. Eigenlijk, dat heil, welvaart aanbrengt; van *heilen*, heelen. In deze beteekenis is het verouderd. Het wordt, thands, gebruikt in eenen zedenlijken zin, betrekking hebbende op zedenlijke en geestlijke volkomenheden. Zoo is het Opperwezen in nadruk *heilig*. Zoo noemen wij alle redelijke schepselen, die de deugd beminnen, en dat met daden betoonen, *heilig*. In den kerkelijken zin wordt het, als een naamw., gebruikt voor eenen Kristen, die voor uitnemend deugdzaam geacht is: *de aanroeping van*

de Heiligen. *Hier verheffen wij eenen heilig — om zoo groot een heilig alzins te dienen.* VOLLENH. Dat op die heiligheid gegrond is, en op de bevordering van dezelve uitloopt: *de heilige schrift.* *Een heilig voornemen hebben.* Dat voor beleedigingen, beschadigingen of misbruiken beveiligd, van het gemeene gebruik afgezonderd, en tot een heilig gebruik bestemd is: *eene heilige plaats.* *Het heilige regt.* *Uwe vriendschap is mij heilig.* *Ik zal het heilig bewaren.* *Heilig verzeker ik u.* Misschien heet daarom, dat been, dat onder de schaamdeelen ligt, *het heiligbeen.* In den verhevenen stijl beteekent het iets, dat ons diepen eerbied inboezemt: *ik werd zeer getroffen door de heilige stilte van dat woud.* Verkleinw. *heiligje*, een afbeeldsel van eenen heilig; ook eene print, waarop beeldtenissen der Heiligen geteekend staan: voords, in het gemeen, eene print van wat beeldtenissen ook. Van hier *heiligdom*, *heiligheid*, *heiliglijk.* Zamenst.: *heiligavond*, vieravond; ook een tijd, waarin men niet werkt, *heiligbeen*, *heiligbitter*, *heiligmaker*, *heiligmaking*, enz. Zie *ig.*

HEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heiligde, heb geheiligd.* Heilig maken: *de mensch wordt door de waarheid geheiligd.* Voor heilig erkennen: *uw naam, o God! worde geheiligd!* onder het getal der Heiligen plaatsen: *iemand om zijne deugd heiligen.* Eenen eerbied voor iets betoonen: *die dag worde altijd door mij geheiligd!* Tot een heilig gebruik afzonderen: *zij heiligden zich tot dien plegtigen dienst.* Van hier *heiliging.*

HEILLOOS, bijv. naamw. en bijw., *heilloozer, heilloost.* Van *heil*, en *loos.* Zonder heil: *o! die dag zal voor hem heilloos zijn!* Zeer snood: *het heilloos heir van Ammon.* VOND. Wanneer iemand hier, om zoogenoemde welluidendheid, eene *l* wilde weglaten, en *heiloos* bezigen, dan zou hij zijne meening niet uitdrukken, dewijl *heiloos* niet anders dan *zonder hei* is.

HEILOVER, z. n., m., *des heilovers*, of *van den heilover*; meerv. *heilovers.* Bij KILIAAN voor ojevaar. In Geld. *heilever*; misschien *heillever*, of liever *heileiber.* *Eiber* wordt hij in Gron. genoemd: bij KIL. *eijber*, *eber.* Uit bijgeloof kan de vogel dien naam dragen, als bragte hij, door zijn nestelen, heil aan.

HEIM, hetzelfde als het oude *heem*, voor huis, vaderland. Van hier *heimzoeken*, bezoeken, en overdr. *vi irrumpere ali-*

alicujus aedes; wijders, het verouderde *heimstier*, voor huuwlijksgoed, zijnde datgeen, welk door den Vader van de Bruid, na het voltrekken van het huuwlijk, tot eenen bruidschat, aan het huis (*heim*) van den Bruidegom *gestierd* werd. HOOFT bezigt *heim*, in dezen zin: *de schipper dan te heijm gekeert*. Voor geheim, komt het bij SIX VAN CHAND. voor: *in sijn heimen raad*. HOOFT heeft ook *heimwaart*. Hiertoe behooren ook *Nieuwenheim*, *Dossenheim* enz., *Deutichen*, *Gornichem*, enz.

HEIMELIJK, bijv. n. en bijw., *heimelijker*, *heimelijkst*. Verborgen: *eene heimelijke zaak*. *Een heimelijk gemak*. *Hij gaat heimelijk te werk*. *Den afgoden, in het heimelijke, dienen*. Van hier *heimelijkheid*. Zie *lijk*. Oudt. bezigde men ook *hemelijk*, van *hemelen*, *heimelen*, bedekken, verbergen.

HEIMPJE, (*heempje*), bij KIL. *heijmken*, *heijmelken*, *heempken*,) verkl. z. n., o., *des heimpjes*, of *van het heimpje*; meerv. *heimpjes*. Zoo noemt men, in Gron., Friesl., en elders, eene soort van krekels, die zich op warme plaatsen, als bij bakkersovens, enz., schuilhouden. Van *heim*, *heimelijk*.

HEIMRAAD, zie *heem*.

HEINDE, bijw. van plaats. Nabij. *Toen zij van heinde en veer geschenken brogten*. VOND. *Heinde en ver gaan*; waarvoor POOT zegt: *zijdt en veer*. Bij KILIAAN *hende*. VOND. zegt: *wat hier om heind was of omtrent*; waarvoor wij nog, schoon gebrekkelijk, hooren zeggen: *gij zijt er hen of omtrent niet bij*. Oul. zeide men ook *heinde bij*, voor digt bij. HOOFT gebruikt den vergelijkenden trap; *zommighe heinder*, *zommighe veerder*. Ook den overtreffenden: *'t heinste aan Maastricht*.

HEINEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heinde*, *heb geheind*. Omtuinen, omringen: *ic sal dien wech heijnen mit eenen stenen want*. BIJB. 1477. De zamengest. *omheinen*, *afheinen*, zijn meest in gebruik. Van hier *heining*, eene heg. *Heinsloot*, eene sloot tusschen twee landerijen.

HEIR, zie *heer*.

HEISA, tusschenwerpsel, om onze blijdschap uittedrukken. *Heisa! mijn vriend!*

HEISTER, zie *heester*.

HEK, z. n., o., *des heks*, of *van het hek*; meerv. *hekken*. Een getralied afschutsel. *De plaats werd met een ijzeren hek afgesloten*. *De hekken zijn verhangen*, de zaken zijn

veranderd. Bij de uitvaart van een lijk zegt men van het achterste paar: *zij sluiten het hek.* — *Het hek is van den dam*, er is geen toezigt. Het allerachterste van een schip is deszelfs *hek.* Van hier *hekbalk*, *hekboot*, *hekgeld.* Het woord komt, met *heg* en *haag*, uit eene bron. In eenige oorden hoort men ook *het hekken*.

HEKEL, z. n., m., *des hekels*, of *van den hekel*; meerv. *hekels*. Een zeker werktuig, door welks scherpe tanden men hennep, vlas, enz. trekt. *Iemand over den hekel halen*, figuurl., iemand sterk doornemen, berispen. Om de gelijkheid der hekeltanden, die naauw aan elkander staan, zegt Hooft: *zij vonden eenen hekel van spietsen voor de borst.* — *Met het hoofd tegen den hekel loopen*, dat is, zich teleurgesteld zien in zijn plan, bot vangen. Bedr. w., gelijkvl., is *hekelen*, door den hekel halen; oneigenlijk, iemands gebreken sterk doorhalen. Van hier *hekelaar*, *hekeling*, *hekelster.* Zamenstell.: *hekeldicht*, *hekeldichter*, *hekelschrift*, *hekelteef*, enz. Zie *ekel.*

HEKS, z. n., vr., *der*, of *van de heks*; meerv. *heksen*. Eene benaming, waarmede men, in het gemeene leven, eene tooveres bedoelt. Ook een scheldnaam, waarmede men de listigheid van een wijf, of eenig huisdier, uitdrukt. Hoe dikmaals draagt de snoepsche kat dezen naam niet! Dit woord luidt in het angelf. *haegesse*, eng. *hag*, hoogd. *Hexe*, zw. *hexa*, sp. *hechisera*, *Hag* is in het ijsl. kloek, ervaren; en in het zw. een snood bedrieger, een schalk. Waarschijnlijk is het, dan, een woord, met eenen vrouwl. uitgang, beteekenende eene bedriegster. Van dit woord is een onz. werkw. *heksen*, het werk van eene heks bedrijven, gevormd; van hier *hekserij*.

HEL, zie *het hal.*

HEL, z. n., vr., *der*, of *van de hel*; het meerv. is buiten gebruik. Eigenlijk eene verholene, verborgene plaats, overeenkomstig met het oude saksische *hil*, waarvan ons *hol*, *verholen*, en het hoogd. *hüllen*, *verhüllen* afstammen. In dien eigenlijken zin heet, nog, een verborgen onderruim, voor in een schip, waar blokken en touwen liggen, *de hel.* De kleermakers kennen dit haatlijke woord, wanneer men van hunne *hel* spreekt, waar sommigen de overgeschotene nieuwe lappen van laken, enz. verstoppen. Zoo noemt men ook een pakhuis, waar geslokene goederen bewaard worden, als mede de plaats, waar men

men schepen aan den ketting legt, met den naam van *hel*. De gewone beteekenis, ondertusschen, welke men aan dit woord hecht, is die van de verblijfplaats der verdoemden: *in de hel komen*. Die daar verblijf houden; tevens met het denkbeeld van gezagvoerers: *over die daad juichte de hel*. Helsche straf: *eene hel op aarde hebben*. Eén onverdraaglijk verdriet: *een kwaad wijf is eene hel in huis*. Groote twist en krakeel: *de hel bouwen*. Het woord *hel* heeft, volgends de oostersche fabelkunde, in de overzetting van den Bijbel, ook de beteekenis van het schimmenrijk; gelijk het daar somtijds ook die van graf heeft. Hiermede komt de spreekwijs *zoo donker als de hel* overeen; ook *heldonker*, *helduister*. Van hier *helsch*. Zamenst.: *helhond*, *helleveeg*, *hellewacht*, *hellewicht*, enz.

HEL, bijv. n. en bijw., *heller*, *helst*. Doordringend, schel en zuiver van geluid: *eene helle stem*. VOND. Eene groote maat van licht hebbende: *'s lantarens helle vlam verflouwt*. SIX. v. CH. *Het gebeurde op den hellen middag*. In den eersten zin behoort het tot *hal*, *hallen*, klinken: in den laatsten komt het nabij het hebr. הלל, blinken, en het gr. ἥλιος, waarvan het lat. *sol*, de zon.

HELAAS, een tusschenwerpsel, waarmede wij klagen. Het gr. ελεειν, *miserari*, *commiserari*, komt hier in aanmerking.

HELD, z. n., m., *des helds*, of *van den held*; meerv. *helden*. Eigenlijk iemand, die voor den strijd eene groote maat van ligchaamskragten bezit. *Hoe vele helden vielen er niet voor Troje!* Thands, in het algemeen, iemand, die, in den krijg, moed en dapperheid betoont: *Buonaparte is niet minder held, dan staatsman*. In den dagelijkschen stijl, iemand, die in eenige zaak uitsteekt: *hij is een held in het drinken*. Het vrouwl. is *heldin*. Zamenst.: *helddadig*, *heldenbloed*, *heldendaad*, *heldendicht*, *heldhaftig*, *heldenstuk*, enz.

Held, hoogd. *Held*, STRIJKER. *helt*, nederf. *held*, deen. *heldt*, angelf. *haeleth*, zw. *hjelt*. In het hebr. heet sterkte חיל. Het woord *Celten*, waarmede de volken, in het noorden en westen van Europa, genoemd werden, komt, misschien, hiermede, in oorsprong, overeen; daar het bekend is, dat zij, wegens ligchaamlijke sterkte, beroemd waren.

HELDER, bijv. n. en bijw., *helderer*, *helderst*. Dat in zich eene aanmerkelijke maat van licht heeft: *de heldere*

vlam sloeg over de daken. Dat de lichtstralen gemakkelijk doorlaat: *een helder glas.* *Eene heldere wolk.* Glansrijk, schoon, net: *dat is een helder huis — een heldere doek — eene heldere meid.* Welklinkend: *die klok slaat helder.* Oneig., *iemand helder afrossen*, hem lustig afkloppen. Van hier *helderheid.* Verkl. bijw. *heldertjes.* Het komt overeen met het hoogd. *heiter*; van het oude *eit*, vuur, *eiten*, branden.

HELDEREN, bedr. en onz. w. gelijkvl. *Ik helderde, heb en ben geholderd.* Bedr., *het oog te helderen.* Hooft. *Maar heldert uw gezigt.* Vond. Onzijd., *de lucht heldert*, wordt helder — *is gehelderd.* Zamenst.: *ophelderen.*

HELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik heelde, heb geheeld*; oudtijds *ik hal, heb geholen.* Verzwijgen: *heel uwe misdaad voor mij niet.* Verbergen: *hij heeft de gestolene goederen geheeld, zoo lang hij konde. De schaduw, die de kuilen heelt, waarin gij uw genoegjens teelt.* Hooft. Van hier *heler: de heler is zoo goed, als de steler*, anders, *de heelder is zoo goed als de steelder.* — *Heling.*

Helen, hoogd. *hehlen*, Ker. *helan*, Otfrid. *hilan, halan*, bij de zwab. Dichters *helen*, deen. *häle*, angelf. *helan*, nederf. *holken*, zw. *haela*, lat. *celare.*

HELFT, z. n., vr., *der*, of *van de helft*; meerv. *helften.* Het halve gedeelte van iets. *Gij moet dat bier, op de helft, laten verkoken. Van de helft der winst leven.* Van *half.*

HELGER, zie *aalgeer.*

HELIKON, z. n., m., *des helikons*, of *van den heliken*; het meerv. is niet in gebruik. Een beroemde berg in Phocis, aan Apollo en de Zanggodinnen toegewijd. Overdragt. wordt de plaats, waar Dichters hunne vergadering houden, ter beoefening van de dichtkunst, *helikon* genoemd. Ook dragen de gezamenlijke Dichters dezen naam. Van hier zegt Vond.: *indien gij eenige bloemen op den nederlandschen helikon plukken wilt.*

HELLEBAARD, z. n., m., *des hellebaards*, of *van den hellebaard*; meerv. *hellebaarden.* *Met den hellebaart in der hant.* Hooft. Eene spiets met eene *barde*, dat is, met eene soort van bijl, bij Kil. door *dolabra, ascia, bipennis*, vertaald. Met dit oorlogstuig konde men steken en houwen. Groote Heeren hebben nog eene lijfwacht te voet, die zulke hellebaarden dragen, *hellebaardiers*,

diers, deswege, geheten. Het woord komt van *barde* eene bijl, ook *bardaks* genoemd, en *hellen*, dat eertijds strijden beduidde. Frisch leidt het af van *helm* en *barde*, omdat men in den strijd, daarmede, den helm van den vijand zocht doortehouwen. Ondertusschen zoude men *helm*, in dien zin, voor eenen langen steel houden. Zie *helm*. Kil. kent ook *helmbarde* alleen. Vondel is, om den uitgang *barde*, voor het vrouwl. geslacht.

HELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik helde, heb geheld.* Voorover hangen. *Dat huis helt wat.* Wegzakken: *want haer huijs helt nae den doot.* Bijbelv. Overhellen, geneigd zijn: *dat gij nog eenigzins naar de oude liefde helde.* A. Harts. Van hier *helling*, overhanging. Oneigenlijk: *Staten en rijcken hebben hunne hellinghen en overhangen.* De Brune. Eene scheepswerf: *het vaartuig staat op de helling.* Wijfjeshennep wordt, om de zwaarte des tops, ook *helling* genoemd, daar de mannetjesplant zadeling heet.

HELLER, z. n., m., *des hellers*, of *van den heller*; meerv. *hellers*. De kleinste koperen munt, een halve penning. *De vorst zal nu den sloep niet eenen heller geven.* De Decker. Misschien van *half*, *helf*.

HELLIG, bijv. n. en bijw., *helliger*, *helligst*. Dit woord, in Gron., zeer gebruikelijk, in den daaglijkschen stijl, beduidt boos. Misschien zoo veel, als door de hel aangezet, schoon men dien nadruk er niet, in zijne gedachten, aanhecht. Kiliaan heeft dit woord ook, doch geeft er eene andere beteekenis aan, die, namelijk, van afgemat, vermoeid; hoogd. *hellig*. Hij schijnt het echter, mede te bedoelen, omdat hij er *agitatus* achtervoegt. Zie *ig*.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*, meerv. *helmen*. Een lange steel. Het woord is, buiten zamenstelling, niet in gebruik. Van hier *helmstok*, de stok, waarmede het roer gedraaid wordt; *helmbaard*, waarvoor Hooft, Vond. en anderen *hellebaard* bezigen, eene barde met eenen helm, of steel. Van hier *hellebaardier*. Het komt van *helden*, dat is houden.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*; zonder meerv. Eene grassoort, waarmede men de duinen beplant, om het wegstuiven te beletten. Door verbasterde uitspraak uit *halm* oorspronkelijk. *Door 't planten van den helm.* Hooft. Zamenst. *helmplant*, *helmstruik*.

HELM, z. n., m., *des helms*, of *van den helm*; meerv. *helmen*. Een halfrond deksel van het bovenste deel eens ligchaams. In het bijzonder een ijzeren stormhoed, die, oudtijds, eene noodzakelijke behoefte in den strijd was, en thands, tot sieraad boven een wapen geplaatst wordt. *Eenen helm opzetten. Een opene helm.* Een vlies, waarmede sommige kinderen en dieren ter wereld komen: *hij is met eenen helm geboren.* Het deksel van eenen ketel, waarin men sterke wateren stookt:

„ *Tot dat het aardsche stof voor dood zinkt naar beneden,*
„ *En de uitgepuurde geest in zijnen hellem klimt.*

M. L. Tijdw.

Zamenstell.: *helmgat*, *helmkam*, *helmspits*, *helmteeken*, *helmtop*, enz.

Helm, Otfr. *helm*, middeleeuw. *helmus*, ital. *elmo*, fr. *heaulme*, *heaûme*, deen. *hiälm*, angelf. *helm*, eng. *helm*, pool. *helm*, hoogd. *helm*, ijsl. *gialmur*, zw. *hjelm*. Het komt, volgends sommigen, van *helen*, bedekken, af; doch waarschijnlijk behoort het tot het oude *helmen*, voor beschermen.

HELMET, z. n., o., *des helmets*, of *van het helmet*; meerv. *helmetten*. Dichters bezigen het voor *helm*. *Op 't helmet*, zegt Vondel. Eng. *helmet*, ital. *elmetto*.

HELPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik holp*, (*hielp*, oudt. *halp*,) *heb geholpen*. Iemands toestand volkomener maken: *mét geene artsenij te helpen.* Vondel. Uit eenen nood, een gevaar, eene verlegenheid redden: *de koningen holpen elkander uit dien hachlijken toestand.* Zijne kragt tot voordeel van anderen aanwenden: *eene maagd aan den man helpen. Iemand aan een ambt helpen.* Ook in eenen kwaden zin: *iemand in den grond helpen* — *vorsten om land en luiden helpen.* Hooft. — *Zoo waarlijk helpe mij God!* manier van eedzwering. *Ik kan het niet helpen*; eene wijs van zich te verontschuldigen. Van hier *helper*, *helpster*. — *Helpzeel*, (hulpzeel), waarvoor ook *hennepzeel*.

Helpen, Ker. *helfan*, Ulph. *hilpan*, nederf. *helpan*, hoogd. *helfen*, eng. *to help*, deen. *hiälpe*, zw. *hjelpa*, ijsl. *hialpa*, wallis. *helpu*, lettisch *gelbmi*. Ihre leidt het van *heil* af, *heilpen*, *helpen*. In het gr. heet ὄλβος heil. Wachter acht de benaming van *alp*, *alf*, *genius loci-daemon*, *vel bonus vel malus*, angelf. *aelf*, *elf*, hiertoe betrekkelijk — eene benaming, welke de oude Duitschers, voor de invoering van het Kristendom, aan de beschermers

mers gaven, die, naar hunne meening, over bijzondere plaatsen waakten.

HELSTER, zie *halfter*.

HEM, een tusschenwerpsel, een roepwoordje, om iemand te doen stil staan: *hem, hem! hoor hier.* TEN KATE vond bij de oudheid den wortel *hem, ham*, of *haam*, ijsl. *hem, contineo.* De zin van in- of tegenhouden vertoont zich in het hoogd. *hemmen: eine Sache hemmen.*

HEM, de verbogene naamval van het persoonlijke voornaamwoord *hij. Van hem, aan hem, hem.* Zie *hij.* Dit *hem* was, voor anderhalve eeuw, nog in gebruik, voor *zich: en dit volck van verre saghen, 't welck hem door de hoogte van den dijc zeer breed verthoonde.* VEL.

HEMD, z. n., o., *des hemds*, of *van het hemd*; meerv. *hemden.* Een linnen dekkleed, dat op het bloote lijf gedragen wordt. *Iemand tot op het hemd uitschudden. Een wollen hemd. Het hemd is nader dan de rok*, de liefde begint van zich zelve. *Hij heeft geen hemd aan het lijf*, hij is zeer arm. Over de spelling van dit woord, zie INL. bl. 42. Het is allerwaarschijnlijkst, dat het van *hemen, heimen*, dekken, bevatten, afstamt. Zamenstell.: *hemdendoek; hemdennaaister, hemdrok, hemdslip*, enz.

HEMEL, z. n., m., *des hemels*, of *van den hemel*; meerv. *hemelen.* Een oud woord, dat, eertijds, een dak, in het bijzonder, een gewelfd dak, beduidde. In die beteekenis kennen wij, nog, eenen *hemel* van kostlijke stof, welken men boven het hoofd van vorstelijke personen stelt. Onder zulken *hemel* draagt men, nog, den gezegenden ouwel bij de Roomschen. Eene koets, eene ledekant hebben, elke, haren *hemel.* KILIAAN heeft ook *hemel*, voor gehemelte, het verwulfsel des monds. Meest, echter, beteekent het het, voor het gezigt, ronde en blaauwe gewelf, dat boven de oppervlakte der aarde verheven is, en dezelve als bedekt; zonder meerv. *Onder den blaauwen hemel slapen.* De lucht, de wolken: *de regen valt van den hemel op aarde. Een betrokkene hemel.* Hemelstreek, een land, een oord, met een meerv., in den verhevenen stijl gebruikelijk: *maar wat zij eens voor elkander geweest waren, waren ze nog, en hadden, onder vreemde en verschillende hemelen, nimmer een oogenblik opgehouden het in den volsten zin te zijn.* FEITH. Het geheele, onafmeetlijke wereldruim: *de sterren prijken met haren glans aan den hemel.* De zigtbare ligchamen in die ruimte: *den*

loop

loop der hemels waarnemen. De plaats, waar het Opperwezen, in eenen godgeleerden zin, zijne heerlijkheid aan de Zaligen vertoont: *in den hemel, daar geen donkerheit wort gevonden.* VOLLENH. Het Opperwezen zelf: *o goede Hemel! sta mijn bijbelpoezij, in deze barning, met uw' geest en ijver bij!* HOOGVLIET. Een gezegende gelukstaat: *hij geniet eenen hemel op aarde.* De hemellingen: *'t is nectar, 't is ambroos, waar van de Hemel leeft.* WESTERB. Van hier het onz. werkw. *hemelen*, naar den hemel vliegen: *ei let hoe blij elk serafijntje hemelt, en waelt en woelt en wemelt.* SMITS. Ten hemel varen, sterven:

Zo nog haar flaauwste beeldtenis
Hem daar voor de oogen wemelt —
Ach! waarom dan niet weergekeerd,
En in haar' arm gehemeld? FEITH.

Hemelen heet ook, in Geld., zoo veel als reinigen, schoon maken; in Gron. *hemmelen*, bij KIL. *hemelen, componere, concinnare, ornare.* Van hier *hemelsch.* Zamenstel.: *hemelboog, hemeldauw, hemelheer,* (hemelheir) *hemelhof, hemelhoog, hemelkloot, hemellicht, hemelling, hemelloop, hemelrijk, hemelsblaauw, hemelsgezind, hemelvaart, hemelvreugd, hemelwaart,* enz. VOND. bezigt *hemelsdom; wat heeft de Godtheit hier een hemelsdom geplant.* Zoo ook *hemelcier:*

't Verjaart op heden, dat die hemelcier Marije
De zaalge Moedermaagd trad in haar heerschappije.

Hemel, ULPH. *himin*, ISIDOR., KER., OTFRID., WILLER. *himil, himile*, deen. en zw. *himmel*, hoogd *Himmel.* TEN KATE brengt het tot het oude *hemen*, overdekken, bevatten; *hemel* is derhalve zoo veel als den aardkloot omvattende, overdekkende. Uit het hol en verwulftig overdekken komt ons *verhemelte*, en uit de schoonheid en reinheid van den starrenhemel ons *ophemelen.*

HEMELVAL, z. n., m., *des hemelvals*, of *van den hemelval*; zonder meerv. Een woord door Dichters gebruikt, in navolging van het griekſche διοπετης, ὐρανοπετης, dat uit den hemel gevallen is. Zij willen er mede uitdrukken of eene leer, die onmiddellijk van God komt: *wat Jezus spreekt, is hemelval.* Of eene wet, door den Hemel zelven gegeven:

Zij vat den Godt op 't woort, en tegen zeegeboden
En wetten, eeuwigh in den raet der watergoden,
Als hemelval, en staetorakels vastgezet. ANTON.

Of

Of een gezang, naar de rollende engelenwijzen aangeheven: *om, met een' klank van hemelval, eeuwig in mijns Goëls roem te rijzen.* L. TRIP. Het komt reeds bij SPIEGH. voor.

HEMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hemde, heb gehemd.* Iemand, door het uitroepen van *hem*, terug doen keeren; ook *hummen*. POOT bezigt het voor terugroepen: *en hemt, op dwalende ommewegen, de vromen.* Dit *hemmen, hummen*, is ook *emutire, simplicem edere vocem*, *eenen zachten hemkuch maken.*

HEN, zie *heinde.*

HEN, de verbogene naamval des meerv. getals van het persoonl. voorn. *hij.* *Van hen, aan hen, hen.* Vergelijk INL. bl. 114. Zie *hij.*

HEN, z. n., vr., *der*, of *van de hen*; meerv. *hennen.* Het wijfje van eenen haan, en van andere vogelen, die onder die soort geteld worden. *Eene broeische hen.* Eigenlijk beduidt dit woordje eene van het wijfjesgeslacht in het dieren- of plantenrijk, van het oude ijsl. en zweed. manl. voornaamw. *han, hun*, dat *hij* beteekent, wallis. *hwn, hon, ijn*, pers. *ein, an*, hebr. היא. Zamenstell.: *henneëi, hennegat*, opening boven in het roer, waarin de roerpen vastgemaakt is, *hennentaster*, een albedil, enz. KIL. heeft *henne, homo imbellis, muliebri animo*, bij ons thands *janhen.*

HENEN, een bijw. van plaats, oudt. ook *hen hin*, zie *heen.* In zamenstelling met werkwoorden, bezigt HOOFT *henenbranden*, enz. VOND. *henendrijven, henenslapen*, enz. POOT *henendeizen*, enz.

HENG, z. n., vr., *der*, of *van de heng*; meerv. *hengen.* Bij KIL. *henghe, henghene.* Hengsel, waaraan eene venster, enz. hangt:

't Kompas dat kanze brengen
Door ongebaanden plas en toonen 's weerelts hengen. VOND.

Van het verouderde *hengen*, nu *hangen.*

HENGEL, z. n., m., *des hengels*, of *van den hengel*; meerv. *hengels.* Eene angelroede. Zie *angel.*

HENGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hengelde, heb gehengeld* Met den hengel visschen: *in eene ringsloot hengelen.* *Hengelen* is ook een voordd. werkw. van *hangen*, en beteekent al hangende op zijde zich heen en weder bewegen. Zoo wordt het van vliegende diertjes gebezigd: *zoo eene vlieg haar tedere vlugt, waarop zij hengelt in bedomp-*

dompter lucht langs gras en heester, verlochenen? M. L. Tijdw. Zoo *hengelt* een vaartuig, als het, leunende op den wind, heen en weder zeilt. *Hengelende om de gaaten, daar de zuiderzee uitloopt.* Hooft. *Naar iets hengelen*, trachten. *Om iemands deur hengelen*, om iemands deur zwieren, als of men er aan vast ware; zoo *hengelt de mug om de vlam.* Van hier *hengelaar*, *hengelroede.* Spiegh. heeft *vriendschaps hengelaas.*

HENGEN, veroud. w., (nu *hangen*) nog overig in *gehengen.*

HENGSEL, z. n., o., *des hengsels*, of *van het hengsel*; meerv. *hengsels.* Iets, dat boogswijs gekromd is, om een ding daardoor te kunnen op *hangen.* *Het hengsel van eenen emmer*, enz. Ook voor eene heng. Zamenstell.: *hengselkorf*, *hengselmand*, *hengselstoof*, enz.

HENGST, z. n., m., *van den hengst*; meerv. *hengsten.* Een ongesneden paard. Van hier *hengstig*: *eene hengstige merrie*, eene, die bronstig is. Van hier *hengstebron*, eene fabelbron op den zangberg, door den hoef van Bellerofons hengst geslagen: *geen helikon, noch hengstebron ontsiere mijn' gedichten!* — *Uit de hengstebron drinken*, een dichter zijn. In het deen. heet *hest* een paard. Ihre leidt het af van *haast*, gelijk *equus* van ὠκυς, snel.

HENKER, z. n., m., *des henkers*, of *van den henker*; meerv. *henkers.* Een rakker, een diefhenker. Van *henken*, dat is hangen. *De henker!* een gemeen woord, om te zweren.

HENNEP, (*hennip*,) z. n., m., *des henneps*, of *van den hennep*; zonder meerv. Eene plant, van wier draden men zeildoek, enz. maakt. *Hennep plukken* — *braken* — *te broeijen leggen.* De draden dier plant: *hennep spinnen.* Van hier het onverb. *hennepen*; *door eene hennepen venster kijken*, opgehangen worden aan eene hennepen koord. Halma eigent aan dit woord het manlijke geslacht toe, schoon Vondel in het voorbeeld, door Hoogstraten aangehaald, het onz. bezigt. Het manl. geslacht wordt ook meest, in de uitspraak, gehoord. Doch Vondel schijnt, met opzet, het onzijdige geslacht te gebruiken, omdat hij niet de plant, maar het doek, uit hennep gemaakt, het zeil, bedoelt. Hij zoude duister en min kiesch geschreven hebben, hadde hij het manl. geslacht gebezigd. Het vóorbeeld is dit: *De wint de doeken vult en doet het hennep klemmen.* Dus zij *hennep*, de plant

vrouwl.

vrouwl., de gemaakte stof, het hennepen doek, onzijdig. Zamenstell.: *hennepakker*, *henneplinnen*, *hennepstok*, *hennepzaad*, enz. *Hennepzeel* is een zeel van hennep gemaakt, anders *kruizeel*; doch sommigen verkiezen *helpzeel*. Zie *helpen*. Voor *hennep* zegt men ook, gelijk bij Kil., *kennep*; in het lat. *cannabis*. Misschien is deze naam, gelijk de plant, van oostersche herkomst. Althands de Perzen noemen de plant nog *cannab*.

HENSBEKER, *henzebeker*, zie *hanze*.

HER, (*herre*, *harre*,) z. n., vr., *der*, of *van de her*; meerv. *herren*. Duim van een vensterhengsel, waarop de venster draait. Sierlijk zegt een onbekend Dichter van het oog: *daar 't, op zijn' herren zich draeijende, zijn' weg beveiligt voor 't versperren, zich opendoende of sluitende als een wind. Het aardrond te ligten uit zijn harren. Toten harre des hemels.* Bijb. 1477.

HER, een bijw. van plaats, beduidende, even als *heer*, eene toenadering uit de verte naar ons toe: *Van oude tijden her. Van alle oudheit her.* Hooft. Het is, in zamenstelling, ook gebruikelijk, als *herom*, waarvan *heromloopen*, ook *omher*, *omherwandelen*; — *heruit*, waarvan de werkw. *heruitdrijven*, *heruitjagen*; — *herwaart*. Het dient insgelijks als een onafscheidbaar voorzetsel voor sommige werkwoorden, hebbende de beteekenis van wederom, of eene plaatsing in den vorigen stand, of eene herdoening van de vorige daad, als: *herkaauwen*, *herdoopen*, enz. In het moesog., frankd. en angelf. is het niet te vinden, en schijnt dus van jonge geboorte.

HERADEMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik herademde*, *heb herademd*. Adem halen, in het lat. *respirare*: *du en sulste nemmermere herademen.* Bijb. 1477.

HERAUT, z. n., m., *des herauts*, of *van den heraut*; meerv. *herauten*. Eertijds verstond men, door dit woord, eenen gezant in den krijg, eenen plegtigen uitroeper, eenen opziener bij openbare wedstrijden, die de adellijke wapens en het voorvaderlijke stamhuis moest onderzoeken. Zulken kent men nog aan de hoven, als eertijds in Frankrijk. Thands bedient men zich van dit woord, om er eenen plegtigen aankondiger van eene gewigtige zaak door te verstaan, als van vrede, vrijheid, aankomst eens Vorsten, enz. *Ende een heraut riep met kracht.* Bijbelv. Ihre leidt het af van het wallis. *herod*, een bode, een gezant. Door eene ingeschovene *l* heeft men het hoogd.

He-

Herold, middeleeuw. lat., *heraldus*, it. *araldo*, fr. *herault*, *heraut*. Ware dit echt, men schreve, dan, in het meervoud, beter, ten einde de oorsprongelijke *d* te bewaren, *herauden*.

HERBAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *baren*: *ik herbaarde*, *heb. herbaard*. Wederbaren. Van hier het verouid verled. deelw. *herboren*. Woorden, in den zedelijken zin meest alleen gebruikelijk, voor vernieuwen, verbeteren, vernieuwd, verbeterd; waarvan *herboorte*, voor wedergeboorte, bij VOLLENH. en VONDEL, welke laatste *herboren* ook voor door kunst voordgebragt, gebruikt, wanneer hij van de beeldtenis eens overledenen zegt, dat zij uit den schilder-*herboren is*. Het is ook gebruikelijk voor ontstaan: *zoo wordt de waare rust herbooren*. PSALMBER.

HERBERG, z. n., vr., der, of *van de herberg*; meerv. *herbergen*. Eigenlijk eene plaats, waar zich een *heer*, dat is eene meenigte, bergt tegen het guure weder. Van hier heet eene haven bij de Engelf. *harbour*. In het bijzonder een oord, waar zich een *krijgsheer*, onder den blooten hemel, tegen onweder *verbergt*. Dit is bij NOTK. *herebirga*, *herebergo*, bij WILLER. *hereberga*, het oud fr. *hereberge*. Sommigen meenen, dat het, oorspronkelijk, *heerberg* is; dewijl van ouds, een *landheer*, op zijne reis, of in den oorlog, voor zich eenen vrijen intrek, of huisvesting bedong, in het kasteel van zijnen Leenman, dat dus zooveel als eene *bergplaats* voor eenen *Heer* konde heten. Dan, deze schijnt de oorspronkelijke beteekenis niet te zijn, omdat de zachte, maar niet de harde *e*, die in *heer* klinkt, in het woord gevonden wordt. Thands is het de naam van eene huisvesting voor Reizigers, die daar, voor eenen korten tijd, intrekken: ook eene plaats, waar men zich met gezelschap verlustigt; zelfs gebruikt men het voor kroeg. Verkleinwoord *herbergje*. Van hier het bedr. en onz. w. *herbergen*. Voords *herbergier*, *herbergierster*, *herberging*, *herbergzaam*, *herbergzaamheid*.

HERBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *binden*. *Ik herbond*, *heb herbonden*. Op nieuw binden.

HERBLINKEN, onz. w., ongelijkvl.. Van het onscheidb. voorz. *her* en *blinken*: *ik herblonk*, *heb herblonken*. Op nieuw blinken. *De Vader der welsprekentheit herblonk*. VONDEL.

HER-

HERBLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *bloeijen: ik herbloeide, heb herbloeid.* Wederom bloeijen.

HERBOREN, zie *herbaren.*

HERBOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *bouwen: ik herbouwde, heb herbouwd.* Iets, dat vervallen is, weder opbouwen. Van hier *herbouwing.*

HERBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *brengen: ik herbragt, heb herbragt.* weder brengen. Men vindt het ook met het voorz. ſcheidb. gebezigd, voor naar ons toe brengen: *dewijl er geene hergebragte gewoonte* enz. BRUNE.

HERDAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *dagen: ik herdaagde, heb herdaagd.* Andermaal dagvaarden. *Als zij bij tromſlagh herdaaght waaren.* HOOFT. Het kan ook onzijd. gebezigd worden, met *zijn*, van *dagen*, dag worden, *herdagen* derhalve wederom dag worden.

HERDENKEN, bedr. w., onregelm. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *denken: ik herdacht, heb herdacht.* Weder in de gedachten brengen. Van hier *herdenking.*

HERDER, z. n., m., *des herders*, of *van den herder*; meerv. *herders.* Eigenlijk, en, in den ruimſten omvang, iemand, wien iets in bewaring toebetrouwd wordt, ſchoon het woord, bij ons, in dien zin niet in gebruik is. De IJslanders noemen eenen ſchatmeester *fehirdi*, de Angelſ. eenen opziener van kinderen *cijlda-hijrde.* Wij verſtaan door dit woord, in het bijzonder, iemand, die het opzigt over eene veekudde heeft, hetzij hij de eigenaar derzelve, hetzij voor loon een oppasſer zij. In den ſtijl des Bijbels heeft dit woord nog eene andere figuurlijke beteekenis, waarvan de kristenen, heden nog, hunne opzieners met den naam van *herders* betitelen. Het vrouwl. is *herderin.* Oul. bezigde men ook *herde: En Abel was een herde.* BIJB. 1477. Van hier *herderdom, herderlijk.* Zamenſt.: *herderloos, herdersdicht, herdersfluit, herdershuisje, herdershut, herderskout, herderslied, herderspijp, herdersſpel, herdersſtaf, herderstas, herderszang*, enz.

Herder, hoogd. *Hirt*, ULPHIL. *hairdeis*, KER., OTFR. *hirti, hirto, hirt*, nederſ. *heerde*, angelſ. *heard, heord, hiord, hyrde*, deenſ. *hijrde*, zw. *herde*, ijsl. *hijrde*, let-

lettisch *kerdzius*. Het komt, zeker, van het oude *herden*, *hirten*, hoeden, bewaren, angelſ. *hyrdan*, zw. *hjorda*, fr. *garder*. *Hirten* is, ondertusſchen, het voordur. w. van *hiren*, angelſ. *hiran*, *hyrian*, hoeden, bewaren.

HERDOEN, bedr. w., onregelm. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *doen: ik herdeed, heb herdaan*. Hervatten, weder doen: *de zaak is niet te herdoen*. Van hier *herdoening*.

HERDOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *doopen: ik herdoopte, heb herdoopt*. Weder doopen. Figuurl., eenen anderen naam geven: *wij hebben hem herdoopt*. Van hier *herdooper*, *herdooping*.

HERDRUK, z. n., m., *des herdruks*, of *van den herdruk*; meerv. *herdrukken*. Eene herdrukking, en een boek, dat herdrukt is.

HERDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *drukken: ik herdrukte, heb herdrukt*. Van nieuws drukken. Hiervan *herdrukking*.

HEREENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *eenen*, dat buiten zamenſt. niet in gebruik is: *ik hereende, heb hereend*. Weder vereenigen. *Waarom hereent hij den band van ziel en lighaam niet?* Frantzen. Ook *hereenigen*, waarvan *hereeniging*.

HEREERLIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *eerlijken*. Wederom eerlijk verklaren. *De heughenis van Egmondt te hereerlijken*. Hooft.

HEREISCHEN, bedr. w., gelijkvl., en ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *eiſchen: ik hereischte*, (ook *hereesch*) *heb hereischt*, (ook *hereeſchen*). Wederom eiſchen. *Penningen hereiſchen*. Hooft. Van hier *hereiſcher*, *hereiſching*.

HERFST, z. n., m., *van den herfst*; zonder meerv. De gewone tijd der inoogſting van vruchten. *D'onwéérbuien van den herfst*. Hoogvl. Figuurl., *hij is in den herfst zijns levens*. Zamenſt.: *herfstachtig*, *herfstboter*, *herfstdag*, *herfstdraad*, *herfsthoen*, *herfsthooi*, *herfstkaas*, *herfstmaand*, *herfsttijd*, *herfstvrucht*, *herfstweder*, enz.

De afleiding is onzeker. De inoogſting heet in het eng. *harvest*, angelſ. *haerfest*. Er is in het angelſ. een woord *aerfwa*, verwerven. Dit ziet Adelung voor den wortel aan, omdat men, in den herfst, zich van alles verziet. Wachter meent, dat de bron in het goth. *ar*, koren, en

en het angelſ. *fön*, nemen, ſchuilt. Het aanneemlijkſte komt mij voor, dat het van het angelſ. *hæran*, vergaderen, verzamelen, afſtamt, zijnde *de herfst* de tijd der inzameling van de vruchten — van den oogst.

HERGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *gieten: ik hergoot, heb hergoten.* Weder gieten. *Hergoten koperwerk.* Oneigenl.: *zie daar Nederland dan hergooten.* Feith.

HERGRIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *grijpen: ik hergreep, heb hergrepen.* Van nieuw grijpen. Oneigenl., weder opvatten, weder beginnen: *hij hergreep de aanſpraak.* Hooft.

HERGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *groeijen. Ik hergroeide, ben hergroeid.* Op nieuw groeijen: *een ander tack zal hergroeijen in zijn plaats.* Vond.

HERHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *halen: ik herhaalde, heb herhaald.* Herdoen: *de aderlating moet herhaald worden.* Herzeggen: *iemands woorden herhalen.* Van hier *herhaler, herhaling.*

HERHEFFEN, bedr. w. ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *heffen: ik herhief, heb herheven.* Weder heffen: *zijne ſtem herheffen.* Vond. Van hier *herheffing*, bij Hooft te vinden.

HERHOUDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *houden: ik herhield, heb herhouden.* Wederhouden. *Van veele inzichten kraftelijk herhouden.* Hooft.

HERHUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *huwen: ik herhuuwde, heb herhuuwd.* Wederom huwen. Ook *herhuuwlijken: de rouw der mannen beſtaat alleen daarin, dat zij zich niet mogen herhuwlijken.* Bogaert.

HERING, zie *haring.*

HERINNEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *inneren*, het voorddur. w. van *innen: ik herhinnerde, heb herinnerd.* Wederom in het geheugen brengen. *Zich iets herinneren. Herinner u de vorige blijken onzer opregte vriendſchap. Iemand iets herinneren.* Verkeerdelijk zegt en ſchrijft men: *zich aan iets herinneren, iemand aan iets herinneren.*

HERK, zie *hark.*

HERKAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb.

 voorz.

voorz. *her* en *kaauwen: ik herkaauwde, heb herkaauwd.* Andermaal kaauwen. *Zieke koeijen herkaauwen haar voeder niet.* Ook onzijd., *de koe ligt en herkaauwt.* Overdr. herdenken, *een liefhebber, die meer de gedachten herkauwt, dan de letters boekstaaft.* M. L. TIJDW. Van hier *herkaauwing.*

HERKAMMEN, (*herkemmen,*) bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kammen: ik herkamde, heb herkamd.* Wederom kammen.

HERKEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *keeren: ik herkeerde, ben herkeerd.* Terug gaan. *Op dat ze tot haar eigene plaats mochten herkeeren.* BOGAERT.

HERKENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kennen: ik herkende, heb herkend.* Weder kennen. *Zoodra hij zijnen naam noemde, herkende ik hem aan zijne gelaatstrekken.* Van hier *herkenning.*

HERKNEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *kneeden: ik herkneedde, heb herkneed.* Andermaal kneeden.

HERKNOOPEN, bedr w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *knoopen: ik herknoopte, heb herknoopt.* Eigenlijk, weder knoopen. Meest, echter, in eenen oneigenlijken zin gebruikelijk: *de gescheidene vriendschap herknoopen.* Van hier *herknooping.*

HERKOKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *koken: ik herkookte, heb herkookt.* Andermaal koken: *spijs herkoken.* Figuurlijk, zorgvuldig wederom overwegen: *dat voorstel zal ik nog eens wel herkoken.* Van hier *herkoking.*

HERKOMEN, onz. w., onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *komen: ik herkwam, ben herkomen.* Weder komen. *De Maaght herkomt nu van den hemel neer.* K. v. MANDER. Van hier *herkomst, herkomstig.* H. DE GR. bezigt *herkomen* als een zelfst. naamw. in het meerv.: *de ongeschreven wetten zijn oude herkomen.*

HERKOOP, z. n., m., *des herkoops, van den herkoop;* zonder meerv. Herhaalde koop. *Dat huis kostte mij veel minder bij den herkoop.*

HERKOOPEN, bedr. w. onregelm. Van het onscheidb. voorz. *her* en *koopen: ik herkocht, heb herkocht.* Weder koopen. Van hier *herkooper herkooping.*

HERKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz.

voorz. *her* en *krijgen: ik herkreeg, heb herkregen.* Wederom krijgen. *Iemands gunst herkrijgen.* Van hier *herkrijging.*

HERKRUISEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik herkruiste, heb herkruist.* Op nieuw kruisen: *herkruist door offerhoon.* VOND. Van hier *herkruising.*

HERKUSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik herkuste, heb herkust.* Op nieuw kussen: *kust en herkust den mond.* VOND.

HERLADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *laden: ik herlaadde,* (oul. *herloed*) *heb herladen.* Van nieuws laden. *Een geweer — een schip herladen.* Van hier *herlading: doch vindende nocht verschiet van herladinge.* HOOFT.

HERLEEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leeren: ik herleerde, heb herleerd.* Wederom leeren. *En de verwende maaghen allengskens haaren plicht moghten herleeren.* HOOFT.

HERLEVEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leven: ik herleefde, ben herleefd.* Wederom het leven ontvangen: *eens zullen de dooden herleven.* Nieuwen wasdom en tier verkrijgen: *in de lente herleeft de gansche natuur.* Nieuwen lust en nieuwe kragt ontvangen: *die man begint, in zijnen ouderdom, te herleven.* Den ouden gang gaan: *met den vrede herleeft de koophandel.* Van hier *herleving.*

HERLEVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *leveren: ik herleverde, heb herleverd.* Weder leveren. *Belangende 't herleeveren van sterkten.* HOOFT.

HERLEZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *lezen: ik herlas, heb herlezen.* Andermaal lezen. Van hier *herlezing.*

HERMAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *maken: ik hermaakte, heb hermaakt.* Van nieuws maken. Hiervan *hermaking.*

HERMALEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *malen: ik hermaalde,* (oul. *hermoel*) *heb hermalen.* Wederom malen. Van hier *hermaling.*

HERMANEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *manen: ik hermaande, heb hermaand.* Wederom manen. Hiervan *hermaning.*

HERMELIJN, (*armelijn, armijn*) z. n., o., *des hermelijns,*

lijns, of *van het hermelijn*; meerv. *hermelijnen*. Eene soort van wezeltje, geheel wit, behalve aan het uiterste van den staart, waar het eenigzins zwart is; levende in de noorderdeelen van Europa en Azia. Zijn bont draagt denzelfden naam; zonder meerv. Ook gelijksoortig nagemaakt pelswerk, dat met witte en zwarte vlekken verzien is. Eer men den regelregten weg naar het noorden wist, bezorgde ons Armenie zijne bonten en pelswerken: van hier draagt dit dier, naar dat landschap, zijnen naam. Voords is van hier het onverbuigb. *hermelijnen*, (*armelijnen*): *het armelijne voêr*. VONDEL.

HERMETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *meten*: *ik hermat*, *heb hermeten*. Andermaal meten. Van hier *hermeting*.

HERMUNTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *munten*: *ik hermuntte*, *heb hermunt*. Wederom munten. *Oud geld hermunten*.

HERNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *naaijen*: *ik hernaaide*, *heb hernaaid*. Wederom naaijen.

HERNEMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *nemen*: *ik hernam*, *heb hernomen*. Hervatten: *hij hernam het woord*. Heroveren: *de vesting hernemen*. Van hier *herneming*.

HERNIEUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *nieuwen*: *ik hernieuwde*, *heb hernieuwd*. Wederom nieuw maken, herbouwen. Van hier *hernieuwing*.

HERNOEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hernoemde*, *heb hernoemd*. Andermaal noemen: *den hernoemden vliet kennen*. VOND. Van hier *hernoeming*.

HEROPKOMEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *herop* en *komen*; *ik kwam herop*, *ik ben heropgekomen*. Van nieuws opkomen. *Een braakdrank van heropkomende walghe*. HOOFT.

HEROPTOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *herop* en *tooijen*: *ik tooide herop*, *heb heropgetooid*. Wederom optooijen. *De vijandt vindende 't heroptooijen te gevaarlijk*. HOOFT.

HEROVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *overen*, dat in zamenst. alleen gebruikt wordt: *ik heroverde*, *heb heroverd*. Hernemen. Van hier *heroveraar*, *herovering*.

HER-

HERPACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *pachten*: *ik herpachtte*, *heb herpacht*. Andermaal pachten. Van hier *herpachting*.

HERPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *pakken*: *ik herpakte*, *heb herpakt*. Van nieuws inpakken. Van hier *herpakker*, *herpakking*.

HERPAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *paren*: *ik herpaarde*, *heb herpaard*. Wederom paren: ook hertrouwen.

HERPASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *pasſen*: *ik herpaste*, *heb herpast*. Weder pasſen.

HERPAUK, zie *pauk*.

HERPEKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voor. *her* en *pekken*: *ik herpekte*, *heb herpekt*. Weder met pek beſtrijken.

HERPERSEN, bedr. w. gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *perſen*: *ik herperste*, *heb herperst*. Andermaal perſen.

HERPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *planten*: *ik herplantte*, *heb herplant*. Wederom planten. Van hier *herplanter*, *herplanting*.

HERPOTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *poten*: *ik herpootte*, *heb herpoot*. Weder poten.

HERPROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *proeven*: *ik herproefde*, *heb herproefd*. Van nieuws proeven. Van hier *herproeving*.

HERREKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *rekenen*: *ik herrekende*, *heb herrekend*. Andermaal rekenen.

HERROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *roepen*: *ik herriep*, *heb herroepen*. Weder intrekken door openbare afkondiging: *de Koning heeft zijn gegevene bevel herroepen*. In het gemeen, intrekken, afſchaffen, vernietigen: *een gedane overgift te herroepen*. Hooft. Waarvoor Hooft ook *herroep* bezigt. Van hier *herroeping*, *herroeplijk*, *herroeplijkheid*.

HERROLLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik herrolde*, *heb herrold*. Op nieuw rollen: *in haar oude gedaante herrolt*. Vond. Van hier *herrolling*.

HERSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *ſchepen*: *ik herſcheepte*, *heb herſcheept*. Van nieuws inſchepen. Van hier *herſcheping*.

HERSCHEPPEN, bedrv. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her en scheppen: ik herschepte, heb herschept.* Wederom scheppen.

HERSCHEPPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *scheppen: ik herschiep, heb herschapen.* Van gedaante doen veranderen. *De oude dichters droomden, hoe menschen in dieren herschapen wierden.* Vernieuwen: *herscheppende zijnen moedt.* HOOFT. Zedelijke verandering toebrengen; een kerkelijk woord: *herscheppende genade.* Van hier *herschepping.*

HERSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schijnen: ik herscheen, ben herschenen.* Weder verschijnen. *O! die de wereld zijt herschenen, als een zon.* VONDEL. Van hier *herschijning.*

HERSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schikken: ik herschikte, heb herschikt.* Wederom schikken. Van hier *herschikking.*

HERSCHOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schouwen: ik herschouwde, heb herschouwd.* Van nieuws schouwen. Van hier *herschouwing.*

HERSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *schrijven: ik herschreef, heb herschreven.* Op nieuw schrijven. Van hier *herschrijving.*

HERSEN, (*harsen*), z. n., vr., *der*, of *van de hersen*; meerv. *hersens. hersenen.* Het brein. *Iemand de hersenen inslaan. Zijne hersens loopen door*, hij kan niet geregeld denken. *Het scheelt hem in de hersenen*, hij is niet wel bij het hoofd. Figuurlijk, een schrander man, een diep denker: *zaaken, van arbeidzaame hersenen gemeldt.* HOOFT. Het woord is in het meerv. alleen gebruikelijk, schoon het, somtijds, bij de Ouden in het enkelvoudige getal voorkomt, en HOOGSTRATEN van oordeel is, dat het voorbeeld, uit HOOFT, hierheen ook behoort: *de knecht loopt met de harssen op den hoet.* Zamenstell.: *hersenbeeld, hersenbekken, hersenklier, hersenloos, hersenpan, hersenschim, hersenverdichtsel, hersenwoede,* enz.

HERSMEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *smeden: ik hersmeedde, heb hersmeed.* Van nieuws omsmeden. *Dan zal men de zwaarden tot ploegijzers, de spiessen tot sikkelen hersmeeden.* HAMELSVELD.

HERSMELTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *smelten: ik hersmolt, heb hersmolten.* Van nieuws smelten.

HER-

HERSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *snijden: ik hersneed, heb hersneden.* Wederom snijden.

HERSPADEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spaden: ik herspaadde, heb herspaad.* Met de spade weder omwerken. Van hier *herspading*.

HERSPELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spelden: ik herspeldde, heb herspeld.* Met spelden versteken.

HERSPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spelen: ik herspeelde, heb herspeeld.* Het spel hervatten.

HERSPELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spellen: ik herspelde, heb herspeld.* Van nieuws spellen. Van hier *herspelling*.

HERSPETEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *speten: ik herspeette, heb herspeet.* Weder aan het spit doen.

HERSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *spitten: ik herspitte, (herspittede) heb herspit.* Wederom spitten. Van hier *herspitting*.

HERSTEKEN, bedr., w., ongelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *steken: ik herstak, heb hersteken.* Weder steken.

HERSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *stellen: ik herstelde, heb hersteld.* Op de vorige plaats stellen: *de schijven op een dambord herstellen.* Van hier het bevelwoord in de wapenoefening: *herstelt u!* Lappen: *kleederen herstellen.* Tot den ouden stand terugbrengen: *den Godsdienst herstellen. De vrijheid.*, enz. *herstellen.* Wederom gezond maken: *ik zal u, met Gods hulp, schielijk herstellen. — Ik ben nog niet volkomen hersteld.* Van hier *herstelbaar, hersteller, herstelling, herstelster.*

HERSTICHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *her* en *stichten: ik herstichtte, heb hersticht.* Herbouwen. *Kerken, beelden, altaaren te herstichten.* HOOFT. Van hier *herstichting*.

HERT, z. n., o., *des herts*, of *van het hert*; meerv. *herten.* Een bekend wild. *Een schichtig hert.* Verkleinwoord *hertje.* Zamenstell.: *hertenjagt, hertenpastei, hertenvleesch, hertshoorn, hertstong*, mildkruid, steenvaren. Oul. werd het ook manlijk gebezigd: *si deelden den hert.*

hert. Esopet. Ook is het vrouwl. *hertin* in gebruik geweest.

HERTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *teekenen: ik herteekende, heb herteekend.* Op nieuw teekenen. Van hier *herteekening.*

HERTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *telen. Ik herteelde, heb herteeld.* Andermaal telen: *door zijne kunst herteelt.* Vond. Van hier *herteling.*

HERTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *tellen: ik hertelde, heb herteld.* Op nieuw overtellen.

HERTIMMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *timmeren: ik hertimmerde, heb hertimmerd.* Weder optimmeren. Van hier *hertimmering.*

HERTOG, z. n., m., *des hertogs, hertogen,* of *van den hertog*; meerv. *hertogen.* Een woord, dat, in de oude tijden, eenen aanvoerder van een krijgsheer, die aan deszelfs ſpits vooruit trok, te kennen gaf; van *heer* (*heir*) en *tiegen, tuigen,* trekken. In het angelſ. *heretoga,* ijsl. *hertog,* zw. *haertig,* hoogd. *Hertzog,* middeleeuw. *heretochius.* Naderhand vertegenwoordigden zulke legerhoofden gauſche landen, wier manſchap zij ten krijg aanvoerden, en hadden, in vredestijd, aldaar het hoogſte gezag, zelfs boven de Graven. Heden ten dage is een *hertog* een beheerſcher van een *hertogdom,* of van zulk een land, waarover, oudtijds, een heeraanvoerder, een hertog, de magt had; of van een land, dat, naderhand den titel van hertogdom ontving: ook noemt men *hertogen* zulke perſonen, die van eenen Vorst tot die waardigheid verheven zijn. Het vrouwl. is *hertogin.* Van hier *het hertogdom.* Zamenſtell.: *Aartshertog, groothertog.*

HERTOGT, z. n., m., *des hertogts,* of *van den hertogt;* het meerv. is niet in gebruik. Wedertogt, terugtogt. *Eenen hertogt doen.* Van *her* en *togt* van *tiegen.*

HERTRED, z. n., m., *des hertreds,* of *van den hertred;* het meerv. is niet in gebruik. Terugtred, aftogt. Van *her* en *tred.*

HERTROUWEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *trouwen.* Bedr., met *hebben: ik hertrouwde, heb hertrouwd.* Wederom trouwen: *ik heb eene ſchoone vrouw hertrouwd.* Onz., met zijn: *ik hertrouwde, ben hertrouwd.* In dien zin is het meest gebruikelijk: *hij is voor de derde reis hertrouwd.*

HER-

HERVALLEN, onz. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vallen*: *ik herviel*, *ben hervallen*. Weder vallen: *hij hervalt ſteeds in het zelfde kwaad*. Weder afvallen: *uitgezeit de Leeraars, hervallenen en oproerighen*. HOOFT.

HERVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vatten*: *ik hervattede*, *heb hervat*. Weder ondernemen: *Maximiliaan hervat den handel der bemiddeling*. HOOFT. Weder bezoeken; in den daaglijkſchen ſtijl: *ik zal het eens hervatten*. Van hier *hervatting*.

HERVERWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *verwen*: *ik herverwde*, *heb herverwd*. Op nieuw verwen.

HERVINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vinden*; *ik hervond*, *hed hervonden*. Een woord, bij Dichters gebezigd, voor wederom vinden. *Zoo zult gij eens uw' gade in beter oord hervinden*. J. G. DOORNIK.

HERVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *voegen*: *ik hervoegde*, *heb hervoegd*. Weder zamenvoegen. Bij HOOFT vindt men het bijv. naamw. *hervoegbaar*: *hervoeghbaare ladders*.

HERVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *voeren*: *ik hervoerde*, *heb hervoerd*. Terug voeren. *Wat wint hervoert het Delffche wetorakel?* VOND. Van hier *hervoering*.

HERVORMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vormen*: *ik hervormde*, *heb hervormd*. Eenen nieuwen vorm aan iets geven: *de Ouden beuzelden, dat Dafne in eenen boom hervormd was*. *Een worm in een vliegje hervormd*. Zedenlijk verbeteren: *de zeden hervormen*. Herſtellen: *den Godsdienst hervormen*. Van daar de *hervormden*, aanklevers van den herſtelden Godsdienst. Hier van *hervormer*, *hervorming*.

HERVOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vouwen*: *ik hervouwde*, *heb hervouwen*. Op nieuw vouwen. Van hier *hervouwing*.

HERVRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *vragen*: *ik hervroeg*, *heb hervraagd* (oudt. *hervragen*.) Wederom vragen.

HERWAART, bijw. van plaats. Naar dezen oord toe: *kom herwaart*.

HERWANNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz.

voorz. *her* en *wannen: ik herwande, heb herwand.* Anderwerf wannen.

HERWAPENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *wapenen: ik herwapende, heb herwapend.* Op nieuw wapenen. Van hier *herwapening: de Duitſchen gelieten zich graatig naa herwaapening.* HOOFT.

HERWARMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *warmen: ik herwarmde, heb herwarmd.* Andermaal warmen: *wiens bloet zijn koets herwarmt.* VOND. Van hier *herwarming.*

HERWASSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *waſchen: ik herwiesch, heb herwaſchen.* Overwaſchen.

HERWEGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *wegen: ik herwoog, heb herwogen.* Andermaal wegen: ook op nieuw overwegen.

HERWENTELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *wentelen: ik herwentelde, heb herwenteld.* Bedr., wederom wentelen: *ik wentelde en herwentelde het vat.* Onzijd., Gedurig om en om gewenteld worden. *Het radt, dat om uwe aſſe herwentelt.* VOND.

HERWERVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *werven: ik herworf, heb herworven.* Weder verwerven. *Het herwerven der ouwde vrijdoomen.* HOOFT.

HERWIJDEN, (*herwijen*) bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *wijden: ik herwijdde, heb herwijd.* Op nieuw inwijden. *De groote kerk werd herwijdt.* HOOFT. Van hier *herwijding.*

HERWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *winnen: ik herwon, heb herwonnen.* Weder winnen, overwinnen. *Om de plaats te herwinnen.* HOOFT. Van hier *herwinning.*

HERWISSEL, z. n., m., *des herwiſſels*, of *van den herwiſſel;* zonder meerv. Nieuwe wiſſeling, in den koophandel gebruikelijk.

HERWITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *witten: ik herwittede, heb herwit.* Overwitten.

HERWRIJVEN (*hervrijven*), bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *wrijven: ik herwreef, heb herwreven.* Andermaal wrijven.

HERZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz.

voorz. *her* en *zaaijen: ik herzaaide, heb herzaaid.* Weder zaaijen.

HERZAMELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zamelen: ik herzamelde, heb herzameld.* Wederom verzamelen. Bij HOOFT ook *herzamen.*

HERZEGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zegenen: ik herzegende, heb herzegend.* Weder zegenen.

HERZEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zeggen: ik herzeide, heb herzegd.* Nog eens zeggen. Van hier *herzegging.*

HERZIEN, bedr. w., onregelm. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zien: ik herzag, heb herzien.* Weder zien, overzien. Van hier *herziening.*

HERZINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zingen: ik herzong, heb herzongen.* Op nieuw zingen.

HERZOEKEN, bedr. w., onregelm. Van het onſcheidb. voorz. *her* en *zoeken: ik herzocht, heb herzocht.* Andermaal zoeken. Van hier *herzoeking.*

HESP, z. n., vr., *der*, of *van de hesp*; meerv. *hespen.* Eigenlijk, het hieltje, achterſte van eene ham. Bij KIL. *hespe, hamme.*

HET, een woordje, dat, in onze taal, in onderſcheidene gevallen gebruikt wordt. Men plaatst het voor onzijdige naamwoorden, in het enkelvoudige getal, dienende voor een *bepalend* lidwoord, omdat het de zaak, van welke geſproken wordt, bepaalt en duidelijk aanwijst: *het paard, het ſieraad, het blanketſel.* Zoo ook voor de onbepaalde wijs der werkwoorden, wanneer zij als zelfſt. naamw. voorkomen: *het eten, het ſlapen, onder het loopen.* Men bedient zich van hetzelve bij werkwoorden, die onperſoonlijk genoemd worden, waar het de plaats van den verzwegenen derden perſoon vervangt: *het dondert, het berouwt mij.* Het wordt gevoegd voor ſommige aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden, zonder dat het afgeſcheiden geſchreven wordt: *hetgene, hetzelve, hetzelfde, hetwelk.* Men bedient zich van dit woordje bij het werkwoord *zijn*, waar het, als een voornaamwoord, plaats grijpt, betrekking hebbende op alle geſlachten, in het enkelv., zoowel als in het meerv., als: *het is een braaf man, het zijn dappere ſoldaten, het is eene goede vrouw, het is een ſtout kind.* Somwijlen wordt het achter-

teraan geplaatst: *ik ben het, die u roep. Gij zijt het, die mij weldoet. God is het, die dit doet.* Bij andere werkwoorden vervangt het de plaats van een betrekkelijk voornaamwoord, op het vorige naamwoord terug slaande: *ik werd verzocht dit werkje te willen overzien; ik las het*, enz. Indien het op eenen geheelen zin slaat, wordt het zoo wel voor als achter denzelven gezet. *Hij houde het mij ten goede, dat ik hem, voor het minste, van vitlust beschuldigd heb. — Zoo eene zaak te ondernemen, heeft veel in zich: wij wagen het nogthands.* Oudtijds besloeg het ook de plaats van *daar*, of *er: het liep een man*, voor, *daar liep een man.* Nog zegt men: *het was eene kerk vol volk*, voor, *daar was.* In Hooft vindt men daarvan nog sporen: *het hangt een heuvel over deeze stadt. Het viel, dat pas, een' dikke sneeuw.* Bij verkorting, schrijft men *'t: 't paard*, enz.; doch dit kan alleen in dichtmaat geduld worden.

HETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik heette*, (oudt. *hiet*) *heb geheten.* Bedr., eenen naam geven: *iemand, bij zijnen doop, Pieter heten.* Noemen, de eigenschap van iets erkennen: *gij heet mij meester en Heere.* Bijbelvert. *Ik heet u welkom.* Figuurlijk, drukt het de verwondering over den hoogen graad van een ding uit: *dat heet ik slapen!* Oordeelen: *dat kan ik onmooglijk goed heten. Iemand heten liegen.* Gebieden: *wie heeft u dat geheten?* Onz., genoemd worden: *hij heet Jakob.* Beduiden: *hoe heet dat in het latijn? — Wat zal dat heten?* in het gemeene leven, voor: waarom geschiedt zulks? In verwondering: *dat heet eerst vriendschap!* Dit onzijdige werkw. houdt, in de vervoeging, het hulpw. *hebben* bij zich. Daartegen strijdt niet de uitdrukking: *hij is Jan geheten;* trouwens dit is de verledene tijd van den lijdenden vorm, *geheten worden.* Oul. beteekende het ook beloven. Doch, zal men *heten*, of *heeten* schrijven? Kiliaan, en de Vertalers des Bijbels kiezen het laatste. In eenige oorden van ons Vaderland spreekt men het uit *hijten, hieten*, dat voor de scherpe *ee* insgelijks pleit. Aan de Maas hoort men het eerste, met eene zachte *e*. Zeker is, dan, bij de Ouden, gelijk meer plaats had, de tweederlei uitspraak in gebruik geweest. Ondertusschen schijnt het verschil, ten voordeele van de zachte uitspraak, beslist te moeten worden. In de noordsche tongvallen is het *heten, hetan*, nederf. *heten*, angelf. *hætan, hettan*,

moe-

moesog. *haitan*. Het eng. deelw. *hight*, geheten, staaft het insgelijks. En de zaak schijnt uitgewezen door het oude woord *chedan*, *quedan*, (waarheen het zeker behoort) dat zeggen aanduidde. Bekend is het lat. *cedo*, zeg op, welks eerste lettergreep ook kort is, en zeer denkelijk hierheen behoort.

HETTE, zie *hitte*.

HETZIJ, voegwoord. Of: *hetzij man of wijf. Hetzij ik raze, of schelde; hij hoort evenwel niet.* Dit voegwoord vereischt, uit zijnen aard, de aanvoegende wijs. Wanneer men *dat* er achtervoegt, schrijft men het afgescheiden: *het zij dat ik kome*. BIJBELVERT.

HEU (*heude*, *hode* bij KIL.), z. n., vr., *der*, of *van de heu*; meerv. *heuen*. Eene soort van koopvaardijschip, met eenen vlakken bodem, die eenen gaffelmast, met een mars- en stagzeil, voert.

HEUG, eigenlijk een zelfst. naamw., bij KIL. *heughe*, *hoghe*, die het door *mens*, *sensus*, *intellectus*: *consolatio*: *spes*: *delectatio*, *voluptas*, *lætitia* verklaart. Het is bij ons, in de beteekenis van zin, genoegen, nog gebruikelijk: *hij doet het tegen heug en meug. Hij drinkt tegen heug en meug.*

HEUGEL, z. n., m., *des heugels*, of *van den heugel*; meerv. *heugels*. Hetzelfde als *haal*.

HEUGEN, onpers. w., gelijkvl. *Het heugde*, *het heeft geheugd*. Geheugen. *Helpt heugen aan veel rampen.* VOLLENHOVE. *Het heugt mij.* Van hier *heugenis*, voor het geheugen: *d'eenige soort van heugenis*. HOOFT. *Heugenis* is ook voor verheugdheid in gebruikt geweest.

HEUGLIJK, bijv. n. en bijw., *heuglijker*, *heuglijkst*. Van *heug* en *lijk*. Dat ons verheugt. *O heuglijke dag!* HOOFT bezigt het voor blijd, vrolijk: *vind ik mij heuglijk en somtijds treurigh.* Van hier *heuglijkheid*. Zie *lijk*.

HEUKER, z. n., m., *des heukers*, of *van den heuker*; meerv. *heukers*. Een kruidenier in het klein. In Gron. is dit woord gebruikelijk. Bij KIL. *hoecker*, *hucker*, eng. *houckster*, *huckster*.

HEUL, z. n., m., *des heuls*, of *van den heul*; zonder meerv. Mankop, slaapbol, slaapkruid. Van hier heet het uittreksel, uit alle soort van witte mankoppen, *heulsap*. Van hier ook *heulbloem*, *heulzaad*.

HEUL, z. n., o., *des heuls*, of *van het heul*; zonder meerv.

meerv. Hulp, bijstand: *heul aan hen zoekende.* Hooft. *Die 't heul was van ons leven.* J. de Decker. *Zijn ziel vind nergens heul.* J. de Marr. Kiliaan verklaart het door lot, kaveling. Van hier het onz. werkw. *heulen*, dat dezelve door loten, kavelen, omschrijft, en, bij ons, den zin heeft van aanspannen, zamenspannen: *met iemand heulen. o Spijt! hij heult met hem.* Vond.

HEUL, z. n., vr., *der*, of *van de heul*; meerv. *heulen.* Een houten bruggetje, dat los over eene wetering gelegd wordt. *Men moet de heule legghen, en mennen, als de zonne schijnt, en hoeijmaand is.* Brune. Verder, allerlei houten bruggetjes, waarover men rijdt. Van hier het onz. werkw. *heulen: wij heulden bij alle bruggen*, dat is, bij iedere heul, bij elke brug kusten wij elkander.

HEUP, z. n., vr., *der*, of *van de heup*; meerv. *heupen.* Het buitenste verhevene deel, beneden de lenden, en, aan beide zijden des ligchaams, dat door het heupbeen gevormd wordt. Een kussentje, dat gedragen wordt, om de vrouwenrokken optehouden, draagt ook dien naam. Zeer waarschijnlijk, gelijk *heuvel*, *huppen*, *huppelen*, *heffen*, van *ha*, *hab*, hoog. Van hier *heupbeen*, *heupjicht*, *heupwee.*

HEUSCH, bijv. naamw. en bijw.; *heuscher*, *meest*, *zeer heusch.* Beleefd: *gij zijt te heusch, om dat verzoek afteslaan.* Van hier *heuschheid*, *heuschlijk.* Het woord is verbasterd uit *hofsch*, *hoofsch*, *hovisch*, *heuvisch*, *heusch*, oul. *hoesch.*

HEUVEL, z. n., m., *des heuvels*, of *van den heuvel*; meerv. *heuvels*, *heuvelen.* Eene kleine hoogte. *De vliet, die van eenen heuvel schiet.* Hoogvl. Verkleinw. *heuveltje.* Van *heven*, *heffen.* Zamenst.: *heuvelachtig*, *heuveltop.* Oul. is ook *hil*, voor heuvel, in gebruik geweest: *den berghen eñ den hillen.* Bijb. 1477.

HEVE, z. n., vr., *der*, of *van de heve*; zonder meerv. Hetzelfde als hef. *Light yemandt op zijn heve.* Brune.

HEVEL, z. n., m., *des hevels*, of *van den hevel*; meerv. *hevels.* Eene houten handspaak, waarmede scheepstimmerlieden iets opheffen. Ook eene pijp, waarmede wijnverlaters de stukvaten, door het bomgat, aftappen. Oudt. beteekende het ook deesem, waarvan het werkw. *hevelen*, welks deelw. nog in gebruik is: *geheveld brood.* Alles van *heffen.*

HEVIG, bijv. n. en bijw., *heviger*, *hevigst.* Jagtig: *he-*

vig

vig bloed. Snel: *hevige stroom*. Driftig; van de hartstogten gesproken: *een hevige toorn* — *eene hevige gramschap* — *een hevig gemoed* — *eene hevige aandoening*. Geweldig; van den wind, als hij zich verheft: *er woei een hevige orkaan*. Dat met drift en gramschap vergezeld gaat: *een hevig gevecht*. *Hij werd hevig beschuldigd*. *Zij kregen hevige woorden met elkander*. Van hier *hevigheid*, *heviglijk*. Van *heffen*. Zie *ig*.

HIACINT, z. n., m., *des hiacints*, of *van den hiacint*; meerv. *hiacinten*. Een edelgesteente: *met blaauwen hyacint*. Hoogvl. Ook is het eene bloem. Van het gr. ὑάκινθος, lat. *hijacinthus*.

HIEL, z. n., m., *des hiels*, of *van den hiel*; meerv. *hielen*. Hak, achterste van den voet. *De koude deed zyne hielen bevriezen*. *Iemand op de hielen zitten*, kort volgen. *Zij volgen mij op de hielen*. *Hij toonde zijne hielen* — *hij ligtte de hielen*, hij ontvlugtte. — *Zij is nog zoo jong, en begint al naar hare hielen omtezien*, zegt men van eene dogter, die aan de vrijers begint te denken. Verkleinw. *hieltje*: *het hieltje van de ham kluiven*, zijnen laatsten stuiver verteren. Zamenst.: *kakhiel*, *hielstuk*. Van *hiel* is het zeemanswoord *hielen*, achterover hellen; en *eene hieling* is het achterste van de kiel.

HIER, een bijw. van die plaats, waar de sprekende persoon zich bevindt, wordende zoo wel in den stand van beweging, als in dien van rust gebezigd. *Kom hier*. *Ik ben hier*. *Hij ligt hier*. Daar, ondertusschen, de plaats of oord, waar men is, zeer onbepaald kan zijn, bevat het bijw. *hier* ook eenen min of meer ruimen omvang. *Hier* (in dit pakhuis) *krielt het van rotten*. *Hier* (in dit land) *vriest het nooit*. — *Men spreekt er, hier en daar, van*. In dien zin neemt het ook voorzetsels aan: *hij ging van hier*. Meest, echter, worden zij achteraan gezet: *hij ging hierdoor* — *het water stroomt hierlangs* — *hij woont hierboven* — *hieronder*. Men bedient zich, wijders, van dit bijw., om eene tegenwoordige zaak, de zaak, waarvan men spreekt, of waarvan het naast gesproken is, te beteekenen. *Hier* (in deze zaak) *mistetasten is zeer gevaarlijk*. *Hier* (in deze overheersching) *vond de muitzucht stof tot opschudding*. In dien zin heeft het ook voorzetsels: *van hier ontstaat al die kwelling*. Zoo ook: *hieraan*, *hierdoor*, *hierin*, *hiermede*, *hiernevens*, *hierom*, *hierop*, *hierover*, *hiertegen*,

 hier-

hiertoe, *hieruit*, *hiervan*, *hiervoor*. Eindelijk beteekent het den tegenwoordigen tijd. *Hier* (toen hij dit zeide,) *kon ik mijne tranen niet langer bedwingen*. *Hierna beter*. — Als voegwoord lijdt het eenige zamenstellingen: *hierenboven*, *hierentusſchen*, *hierenbinnen*. *De Staten hierenbinnen* (middelerwijl) *ziende*. Hooft. Het woord wordt ook met het bijv. naamw. *landsch* gebruikt: *hierlandſche boter*. *De hierlantſche ſchepen*. N. Wits. Men hoort dit veel in Gelderland. Dit bijwoord is, zonder twijfel, uit het oude voornaamwoord *ha*, *hi*, *he*, deze, en misſchien uit *ar*, dat in het gemeen, eene plaats beduidde, afteleiden.

HIJ, een perſ. voornaamw., van het manlijke geſlacht; meerv. *zij*. *Hij is onlangs overleden*. Zie de buiging, Inl. bl. 113. *Hij*, tegen *zij* overgeſteld, beteekent zoo veel als het mannetje onder de dieren: *is het een hij, of eene zij?* een mannetje, of een wijfje? *Nu heeft ſij geworpen geijtlammers*, *juist een echt paar*, *een hij en zij*. K. v. Mand. *Hij of ſij*. Zie *ſij*. Het heeft te veel overeenkomst met het hebr. הוא, dan dat men hetzelve daarmede niet zoude vergelijken.

HIJGEN, (oul. ook *gijgen*), onz. w., gelijkvl. *Ik hijgde*, *heb gehijgd*. Ook ongelijkvl.: *ik heeg*, *heb gehegen*. Het is een klanknabootſend woord, dat het zwoegende geluid van iemand, die bezwaarlijk de lucht in de long inhaalt, uitdrukt. *Naar den adem hijgen*. *Hijgt naer d'aemtocht op het lest*. Vond. *Een trotſe Preſident*, *dien ik*, *tot hijgens toe*, *loop zoeken*, enz. A. Harts. *Geen toegeneepen long kan ſterker naar den aasſem hijgen*. M. L. Tydw. Figuurl., naar eene zaak ſterk jagen: *ik hijg van verlangen naar uw heil*. *Of hijgden 's afgronds kaecken meer naer mijn kinderen*, *dan naer zijn broeders bloed?* Vond. Van hier *hijger*, *hijging*.

HIJLIK, z. n., o., *des hijliks*, of *van het hijlik*; meerv. *hijliken*. Een huuwlijk. Het woord is in de daaglijkſche taal alleen gebruikelijk. Van hier *hijlikmaken*, koppelen, *hijlikmaakſter*, *hijlikmaker*. Ook wordt zekere koek, welken men, bij die gelegenheid, ten beste gaf, *hijlikmaker* geheten. Waarſchijnlijk behoort het tot het ijsl. *hiuu*, moeſog. *heiwa*, angelſ. *hiwe*, *familia*, huisgezin, als zijnde een verbond van zamenleving en huishouding.

HIJMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hijmde*, *heb gehijmd*.

Het-

Hetzelfde als hijgen. In Groningen wordt dit woord veel gehoord. Bij Kil. *himmen*, *himen*.

HIJS (*hijze*), z. n., vr., *der*, of *van de hijs*; meerv. *hijzen*. Een ſtuk rookvleesch. Kil. kent *hijſe*, *præſecta portio*, *carnis portio exosſis*, en *hijſen*, *abſcindere partem*.

HIJSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik heesch*, *heb geheſchen*. Ook gelijkvl.: *ik hijschte*, *heb gehijscht*. Door middel van eene katrol optrekken. *Waren uit het ſchip hijſchen*. *Zeilen hijſchen*. Het is in het hoogd. *hisſen*, deen. *hisſe*, zw. *hisſa*, middeleeuw. *haucire*, eng. *to hoiſe*, fr. *hausſer* en *isſer*. Het zal tot het geſlacht van *hoog* behooren. Zamenſt.: *hijschblok*, *hijschtouw*.

HIJZOP, z. n., m., *des hijzops*, of *van den hijzop*; het meerv. is niet in gebruik. Een plantgewas. *Ontſondig mij met rechten hijſop*. Marnix. Van het lat. *hijsſopus*, gr. ὑσσωπος, hebr. אזוב. Vond. bezigt het vrouwlijk, doch het manlijke geſlacht ſchijnt hier het eigenaardigſte te zijn.

HIK, z. n., m., *des hiks*, of *van den hik*; meerv. *hikken*. Een onwillige, ſtootende zucht, in eenige plaatſen van het Vaderland, *ſnok* geheten. *Den hik hebben*. *Zijne woorden werden door den hik afgebroken*. Verkleinw. *hikje*, in de daaglijkſche taal gebruikelijk, voor een oogenblikje: *ik kom op een hikje weder*.

HIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hikte*, *heb gehikt*. Den hik hebben. Het woord is naar den klank gevormd.

HILD, z. n., vr., *der*, of *van de hild*; meerv. *hilden*. Naar den geld. tongval is het *hilde*, waardoor men, in dien oord, eene plaats boven de koeijen, op den ſtal, verſtaat, geſchikt om hooi, ſtroo, of ſchoven te bergen. Kil. heeft *hilde*, *ſchelf*. *Pabulatorium*, *promptuarium*, *foenile*. Bij de Friezen is *hilde ditio*, *territorium*, grondgebied.

HILLETJE, z. n., o., *des hilletjes*, of *van het hilletje*; meerv. *hilletjes*. Het klepje in eene pomp.

HILT, z. n., vr., *der*, of *van de hilt*; meerv. *hilten*. Zoo noemt men, in Noordholland, de kruk boven aan eenen kloet, waaraan men hem vasthoudt. Van *houden*.

HILTIK (*hieltik*), zie *bikkel*. Van hier *hiltikken*, met bikkels ſpelen.

HINDE, z. n., vr., *der*, of *van de hinde*; meerv. *hinden*. Het wijfje van een hert, oul. *hertinne*. *Hindebei* is hieruit

zamengesteld. Men vindt het bij MOONEN. Anderen schrijven, met KIL, *hinnenbei*. ADELUNG pleit voor *himbei*. HALMA schrijft *hennebeï*, of *hennebezie*.

HINDER, een verouderd voorzetsel en bijv. naamw., beteekenende achter, waarvan nog de overtreffende trap, naamwoordelijk gebruikt, *het hinderste*, de billen: *het hinderste van een paard*. Anders is het nog overig in zamenstelling: *hinderhoede*. *Het beleijdt der hinderhoede*, voor achterhoede, vindt men bij HOOFT. Zoo ook *hinderlaag*, eene verborgene plaats, waar de vijand schuilt: *in hinderlaag liggen*. *Hindertogt*, voor achtertogt, is weinig meer in gebruik. *Hinder* wordt ook, als een zelfst. naamw., gebruikt, van het manl. geslacht, alhoewel HOOFT het onz. verkiest; zonder meerv, beteekenende beletsel, nadeel, *iemand hinder doen* — *het zal hem geenen hinder doen*, *ik heb daar van geenen hinder gehad*, *gevoeld*, enz. *Den rechte hinder doen* heeft J. MOERM., voor het regt krenken. Van hier het bedr., gelijkvl. w. *hinderen*, stremmen, beletten: *dat hindert mij in den gang*. Schade toebrengen: *dat zal uwe gezondheid hinderen*. Maken, dat iets niet uitgevoerd worde: *omdat ik het offeren hinderde*. VOND. Van hier *hindering*, *hindernis*, *hinderlijk*. Zamenst.: *hinderbeer*, bij VONDEL voorkomende, *hinderpaal*, beletsel, verhindering. Oul. is *hinderwaert* in gebruik geweest, voor achterwaart.

HINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hinkte*, *heb gehinkt*. Oudtijds ongelijkvl.: *ik honkte*, *heb gehonken*. Op één been voorthuppelen, als kinderen doen. *Hij konde het langst van allen hinken*. Mank gaan, zich, in het gaan, meer op de eene, dan op de andere zijde bewegen: *hij was hinckende aen sijne heupe*. BIJBELVERT. *Op beide zijden hinken*. Figuurlijk beduidt deze laatste spreekwijs onzeker zijn, wat men kiezen zal. *Op twee gedachten hinken* is eene bijbelsche uitdrukking van denzelfden zin. *Niemand hinkt aan een anders zeer*, elk wordt door zijnen eigenen ramp het best gekneld. *De hinkende bode* ook *het hinkende paard*, *komt achteraan*, de slimste tijding hoort men het laatste — de zaak wordt eindelijk erger. Overdragt., zwak zijn: *hoe hinkend ook mijn betrouwen zij*. M. L TIJDW Dezelfde bezigt het ook, voor niet naar den regel zijn: *ik zal niemand over het hinken van eene letter uitlagchen*. — *Die woorden hinken achteraan*. Onvoldoende, waarop men niet af kan: *dit getuighenis van Connestaggio hinkt*.

hinkt. HOOFT. In eenige zorde vallen; doch alleen in den ſtijl des Bijbels: *als ick hinckte, waren ſij verblijdt.* Van hier *hinking.* Zamenſt.: *hinkepink,* een ſpotnaam van iemand, die hinkt. Voords *hinkperk, hinkſpel.* GESCHIER bezigt *hinkepinken: en de kreupel hinckepinken.*

HINNEKEN, zie *ginneken.*

HIPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hipte, heb gehipt.* Het voordd. *hippelen* is meest in gebruik. Met kleine ſprongen zich bewegen: *den ſpanjaarden hippelde 't hart in den boezem.* HOOFT. Zie *huppelen.*

HISTORIE, z. n., vr., *der,* of *van de historie;* meerv. *historien.* Eene geſchiedenis. *Ik zal die historie hooger ophalen.* VONDEL. Van het lat. *historia,* gr. ἱστορία, bij KIL. niet te vinden. In den deftigen ſtijl bedient men zich liever van *geſchiedenis.* In de daaglijkſche taal gebruikt men het voor eene netelige zaak: *dat is eene heele historie.* Van hier *historisch, historieſchilder, historieſchilderkunst, historieſchrijver.*

HIT, z. n., m., *des hits,* of *van den hit;* meerv. *hitten.* Eigenlijk, een hitlander. Voords, een paard uit Hitland; en eindelijk een inlandsch paard, dat naar dat ras gelijkt. *Een zwarte, dubbele hit.*

HITS, zie *hitſig.*

HITSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hitſte, heb gehitst.* Eigenlijk, door vuur heet maken. Doch het wordt gebruikt voor ſterk aanzetten. *De honden op het boschzwijn hitſen.* Figuurl., opruijen, aanſtoken: *het guitjen, dat landt tegen landt over einde kan hitſen.* HOOFT.

HITSIG, bijv. n., *hitſiger, hitſigst.* Dat, door eene groote maat van warmte, ſnel in beweging is. *Hij heeft hitſig bloed. Verkoelde voor een tijd ſijn hitſig ingewand.* F. v. DORP. Ridſig: *eene hitſige teef.* Die door hevigen trek gedreven wordt: *hij is hitſig naar geld.* DE DECK. bezigt hiervoor *hits: dus hits met al zijn hart naar macht van munt te ſtaen.* Van hier *hitſigheid.* Zie *ig.*

HITTE (*hette*), z. n., vr., *der,* of *van de hitte;* zonder meerv. De toeſtand van een ligchaam, waarin het heet maakt, dat is, eenen zeer hoogen graad van warmte veroorzaakt. *De hitte van gloeijend koper — der zon — des vuurs.* De dampkring, door de heete zonſtralen grootelijks verwarmd: *onder den evenaar heerscht niet altijd eene onverdraaglijke hitte.* Het ſmertelijke gevoel van hitte:

de koorts veroorzaakt eene brandende hitte. Eene groote maat van drift, begeerte, werkzaamheid, enz.: *hij is nog in de hitte zijner jongheid.* — *In de hitte van den ſtrijd. Dit braght eenige huivering in de hitte der gemeenzaamheit.* Hooft. Toorn: *Eneas vervolgt in zijne hitte den verbaesden.* Vondel. Hevige vervolging: *tegens de Spaanſche hitte.* Hooft. Van hier *hittig*, *hittigheid*, *hittiglijk.* Wacht. brengt het tot het gr. αἴθος.

HO, een tusſchenwerpſel, om ſtil te houden. *Ho, paard!* is het voermanswoord.

HOBBEL, z. n., m., *des hobbels*, of *van den hobbel*; meerv. *hobbels.* Eene oneffene hoogte, een knobbel. In Overijsſel zegt men: *de boter is in den hobbel*, wanneer door onweder, of andere oorzaken, geen boter uit de melk kan getrokken worden. Van hier in den gemeenzamen ſpreektrant: *het is alles in den hobbel*, verkeerd, verward. Van hier *hobbelig*, oneffen: *een hobbelige weg*; *hobbeligheid.* Ook het onz., gelijkvl. werkw. *hobbelen*, heen en weder bewogen worden: *het jongetje hobbelt op het houten paard.* Van hier *hobbelpaard.* — *Zij hobbelen met het ſchuitje in de graft. Hobbelen* wordt ook van iemand gezegd, wanneer de woorden, als over eene oneffene, hobbelige tong, ſtootend heen vallen; wanneer hij ſtamelt. Van hier *een hobbel*, *hobbelbek*, ook *hoddebek*, een ſtamelaar. Oneigenlijk, traag voordgaan: *om hier in tot een beſluit te komen, hobbelde jaar en dach.* M. L. Tijdw.

HOBBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hobde*, *heb gehobd.* Op en neder bewogen worden. *Na lang hobben en tobben, raakten wij de haven binnen.* — *Wij hebben wat met hem gehobd en getobd*, wij hebben lang met hem geſukkeld.

HOE, een bijwoord van ondervraging naar de oorzaak, rede, geſteldheid, wijs, of uitkomst. *Hoe kunt gij dat uitſtaan? Hoe kunnen die dingen te zamen gaan? Hoe ſtaan de zaken in dat rijk? Hoe heeft mijn zoon zich gedragen? Hoe zal die knoop zich ontwikkelen? Hoe zoo? Hoe dat? Hoe groot? Hoe lang?* Van bevestiging, met verwondering vergezelſchapt. *Hoe troostrijk is ware godsdienst voor den verlatenen mensch!* Van hoegrootheid: *hoe zal die dartelheid u namaals berouwen!* Een voegwoord van redegeving. *Het is mij glad ontſchoten, hoe hij zich hierover uitgelaten hebbe.* Van verhaal. *Daarna beſchreef hij, hoe de Spanjaards de ſtad overmeesterd hadden.* Van toegeving: *hoe ſterk de ſtad zij, zulk een vijand zal haar*

te magtig vallen. Hoe ik het ook aanvange, ik zie er geene uitkomst aan. In dien zin wordt het ook met *wel* en *zeer*, als een woord, geschreven: *zij onderteekenden het geschrift, hoezeer het aan hun plan afbreuk deed. — Ik moet het u zeggen, hoewel ik veel van u houd.* Oul. was *hoeneer*, voor wanneer, ook in gebruik, gelijk dit in den gemeenzamen spreektrant nog gebezigd wordt. *Hoe* wordt ook, bij verdubbeling, met den vergelijkenden trap gebruikt: *hoe langer hoe meer. Hoe eer hoe beter. Hoe nader de vijand kwam, hoe meer onze moed aanwies.* Sommigen schrijven hier: *zoo langer zoo meer*, dat niet met den eigenen aard onzer taal strookt. — Ondertusschen plaatst men *hoe* ook achter *zoo*, bij voorb.: *zijner gedachtenis komt zoo veel meer lofs toe, hoe hij zich min ontzien heeft.* Hooft. *Hoe of wat*, het eene of andere. *Gij moet zeggen hoe of wat.* Eindelijk wordt *hoe* ook, als een zelfst. naamw., gebruikt, van het onz. geslacht, om eene rede, oorzaak, enz. uitttedrukken. *Hij vorscht het hoe der dingen na.*

HOED, z. n., m., *des hoeds*, of *van den hoed*; meerv. *hoeden*. Een hoofddeksel van mannen en vrouwen. Meest, echter, in den eersten zin: *hij zond hem eenen hoedt en zwaardt.* Hooft. *Eenen hoed optoomen — omboorden. Den hoed opzetten — afnemen. Iemand den rooden hoed opzetten*, hem Aartsbisschop maken. De hoed was van ouds ook het teeken der vrijheid. Romeinschen slaven werden de haren afgeschoren, en een hoed opgezet, als zij uit den dienst traden en vrij werden. Van hier teekent men de Vrijheid met eenen hoed op de speer. *Hoed* is ook eene zekere groote maat van smidskolen, of kalk, enz.: *een hoed kolen. Een half hoedt gerstes.* Kijb. 1477. Zamenstell.: *jagthoed, ijzerhoed, regenhoed, reishoed, stormhoed, vingerhoed*, enz. — *Hoedband, hoedenkramer, hoedenmaker, hoedenmakerij, hoedenwinkel*, enz.

Hoed, hoogd. *Hut*, Ker. *hut*, nederf. *hood*, angelf. *hod*, eng. *hat*, deen. *hat*, zw. *hatt*, wallis. *hett*. Zonder twijfel behoort het tot het veroud. *hedan*, *hudan*, eng. *to hide*, bedekken. Dit zien wij in ons *hoeden*. Hetzelfde denkbeeld ligt in het aangrenzende κευθειν. In vele woorden heerscht die beteekenis, als in *huid*, *huis*, *hoos*, (kous) *hut*, enz.

HOEDANIG, *hoedanige*, vragend voornaamw., hetzelfde als: wat voor een. *Hoedanige man is u verschenen? Hoedanige vrouw sprak met u? Hoedanig kind is het?* Men voegt er ook het lidwoord *een*, *eene*, achter; in welke zamenvoeging *hoedanig* onverbogen blijft: *hoedanig een man is hij? Hoedanig eene vrouw hebt gij?* Men gebruikt het ook bij eene verwonderende bevestiging: *hoedanig een is deze, dat hem de winden en de zee gehoorzaam zijn!* Ook staat het in eenen verhalenden zin geplaatst: *hij berigtte, hoedanig het land was.* Somtijds heeft het de beteekenis van zoodanig als: *gij treft er gebouwen aan, hoedanigen in andere landen niet ligt gezien worden.* Van hier *hoedanigheid.*

HOEDE, z. n., vr., *der*, of *van de hoede*; zonder meerv. Bescherming: *ik nam al die verlatene weezen onder mijne hoede.* Voorzorg: *op zijne hoede zijn. Wees, tegen al dit kwaad, gedurig op uwe hoede.*

HOEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoedde, heb gehoed.* Tegen kwaad dekken: *schapen, vee, eene kudde hoeden.* Het woord wordt ook op zich zelf gebruikt voor weiden, het herdersambt waarnemen: *Israel hoedde om eene vrouwe.* Bijbelvert. *Zich hoeden*, tegen eenig onheil op zijne hoede zijn. *Hoeden* beteekende oul. ook ter vrouw nemen. Van hier *hoeder*, *hoedenis*, (bij Hooft) *hoederin*, *hoedster.* Zie, over de afleiding, in *hoed.*

HOEF, z. n., m., *des hoefs*, of *van den hoef*; meerv. *hoeven.* Het hoornachtige gedeelte aan den voet eens paards, ezels, muils, enz. *Met den vluggen hoef.* Vondel. Zamenstell.: *hoefblad*, *hoefijzer*, *hoefhamer*, *hoefkruid*, *hoefmes*, *hoefnagel*, *hoefsmid*, *hoefstal*, enz.
Hoef, nederf. *hoof*, hoogd. *Huf*, angelf. *hof*, eng. *hoof*, deen. *hov*, zw. *hof*, ijsl. *höf*, gr. ὁπλη.

HOEF, (*hoeve*) z. n., vr., *der*, of *van de hoef*; meerv. *hoeven.* Een oud woord, dat, oorspronkelijk, een omtuind stuk akkergronds beteekende, en wel bepaaldelijk zoo veel land, als men voor zijn huisgezin, tot onderhoud, genoeg had. Thands is het eene hofstede op het platte land, waaronder het bouwland mede begrepen wordt. Het komt, met het woord *hof*, uit eene bron. Van hier *hoevenaar*, *hoefhurer*, *hoefwachter.*

HOEFSLAG, z. n., m., *des hoefslags*, of *van den hoefslag*; meerv. *hoefslagen.* Een slag van den hoef eens paards,

paards, enz. *'t Hal gekneedt van de hoefslagen.* HOOFT. *Onlanx waarna een hoefslag van zijn eigen paardt hem het leven kostte.* HOOFT. Van hier *hoefslagbron.*

Ons lippen hebben noit den hoefslachbrun ghenaackt,
Die vollik, 't botte volk volmaakte dichters maakt.
SPIEGH.

HOEFSLAG, is ook zamengesteld van *hoef*, *hoeve*, *hoeve lands*, en *slag*, en beteekent dan het gedeelte van den dijk, of weg, welk iedere hoeve moet maken, of herstellen, en waarop dezelve is aangeslagen. Onze Landlieden weten ook, als er eene kade, of een weg, staat geschouwd te worden, welke hun *hoefslag*, en waar elk hunner *gehoefdslaagd zij*. Van hier beteekent *hoefslag*, bij overdragt, de plaats, welke voor het verblijf van iemand, of voor den stand van iets geschikt is: *want, terwijl ik van mijn Lalage zing, en onbekommert omzwerve, buiten mijnen hoefslag.* VOND. *Dat muuren uit gelit en hoefslag zullen knellen.* ANTONID.

Eer 't al bezielend Licht de warrende Elementen
Hun hoefslag wees, en de aarde op stel en orde bragt.
M. L. TIJDW.

Van hier het bedr. w. *hoefslagen*, in hoefslagen verdeelen.

HOEGROOTHEID, z. n., vr., *der*, of *van de hoegrootheid*; zonder meerv. Bepaalde grootte van eenige zaak.

HOEK, z. n., m., *des hoeks*, of *van den hoek*; meerv. *hoeken*. Een spitse kant: *eene tafel met vier hoeken*. Het uiterste van iets: *hij woont op den hoek der straat*. Eene kaap, of een uitstekende hoek lands: *toen wij den hoek van Afrika omgezeild waren*. Dewijl zulke kapen of hoeken, zeer hinderlijk kunnen zijn aan de Zeelieden, zoo is van hier de spreekwijs: *den hoek te boven zijn*; *hij is den hoek*, of *het hoekje, al te boven*, is het gevaar al ontkomen, heeft zijn oogmerk bereikt. Eene afgelegene plaats: *in het noorden der stad is een gure hoek, die nimmer de zon ziet. Hier lag de vloot om dezen hoek.* VOND. *Iets uit den hoek halen. In eenen hoek versteken* Gewest, streek: *uit dien hoek verwachten wij eenen zwaren storm. De zuidenwint dreight uit zijnen hoek te blazen.* VOND. Een denkbeeldige hoek, in de wiskunde: *deze rigting maakt eenen hoek van drie en twintig en een halven graad. — Hij is den hoek om*; in de volkstaal, voor: hij is overleden. Zoo ook:

ook: *uit den hoek komen*, voor den dag komen, zich openbaren. Een weerhaak, waarmede men vischt: *hij heeft den hoek uitgeworpen. Hij heeft den hoek al in de keel*, de man is al in het net. In sommige plaatsen, wordt *hoek* genomen voor *hoekbank*, anders toonbank, in eenen winkel: *zij zat in den hoek — ik stond voor den hoek*. Verkleinw. *hoekje: om het hoekje van de straat.* — Van hier: *hoekachtig*, *hoekig*. Zamenst.: *hoekbank*, *hoekboot*, *hoekhuis*, *hoekkeper*, (een balk, die den hoek verbindt en houdt) *hoekman*, (een beeld, dat, aan de hoeken van de spiegels der schepen, tot sieraad gesteld wordt) *hoekmeting*, *hoekmeetkunde*, *hoeksteen*, *hoekswijs*, *hoektand*, *hoekwant*.

HOEKER, z. n., m., *des hoekers*, of *van den hoeker*, meerv. *hoekers*. Een buisje, of ander vaartuig, dat uitgaat, om met hoekwant te visschen. Wijders, andere daarnaar gelijkende schepen. Zamenstell.: *driemasthoeker*, enz.

HOEKSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Een naam, uit de vaderlandsche geschiedboeken bekend, wegens den twist der Hoekschen en Kabeljaauwschen. Van *hoek*, vischhaak.

HOEN, z. n., o., *des hoens*, of *van het hoen*; meerv. *hoenders*, *hoenderen*. KILIAAN heeft nog *hoeneren*. In het gemeen, zoo wel een haan, als eene hen: *de hoenders zijn al op het hok*. Men neemt het, in het bijzonder, voor een jong van eene hen; ook voor eene hen. *Hij staat er in, als malle Jan onder de hoenderen*, hij spreekt er onbedachtelijk van. Zamenstell.: *hoenderbout*, *hoenderdief*, *hoenderei*, *hoenderhok*, *hoenderkooper*, *hoendermaag*, *hoendermarkt*, *hoendermelker*, (een liefhebber van hoenders,) *hoendernest*, *hoenderpastei*, *hoenderpoot*, *hoendersoep*, enz.

HOEP, z. n., m., *des hoeps*, of *van den hoep*, meerv. *hoepen*. Een ring zonder ingelegde steenen; ook een band om vaatwerk. Zamenstell.: *hoephout*, *hoepkooper*, *hoepmaker*, *hoepring*, *hoepstok*.

HOEPEL, z. n., m., *des hoepels*, of *van den hoepel*; meerv. *hoepels*. Een hoep om een vat. Van hier *hoepelrok*. En het werkw. *hoepelen*, met den hoepel spelen.

HOER, z. n., vr., *der*, of *van de hoer*; meerv. *hoeren*. Eigenlijk, ieder vrouwmensch, dat zich aan elken manspersoon, om loon of winst, prijs geeft. *Eene openbare*

hoer,

hoer. Wijders, eene ongehuuwde maagd, die zich, uit zwakheid, laat bezwangeren: *hij heeft eene hoer van haar gemaakt*. Eindelijk, elke, die, door verbodenen bijſlaap, de wetten der kuischheid ſchendt. Men bedient zich, dan, van dit woord, met eene beleedigende verachting. Van hier: *hoerachtig*, *hoerdom*, *hoererij*, *hoersch*: *hoerſche en overſpelige bijſlapingen*. Oudaen. Zamenſtell.: *hoerekind*, *hoerendop*, *hoerengewaad*, *hoerenjager*, *hoerenkot*, *hoerenlied*, *hoerenloon*, *hoerenpol*, *hoerenpraat*, *hoerentaal*, *hoerenvoogd*, *hoerenwaard*, *hoerenwaardin*, *hoerenwerk*, *hoerhuis*, anders ook *hoerenwinkel*: *ende hij gingh den Israelitiſchen man na in den hoerenwinkel*. Bijbelvert. Het ſcheldwoord *hoerezoon*, dat men in het *ſtadr. van Dev.* nog vindt: *ſo wie den anderen ..... ſcheldet voor ſchelm ..... hoerenſoon*, enz., is bij ons meest in onbruik geraakt. Bij de Engelſchen is niets gemeener dan *ſon of a whore*; en bij ons hoort men nog *hoerekind*.

Eene echtbreekſter is bij Otfrid. *huru*, in de monzeeiſche glosſen *huor*, nederſ. *hore*, angelſ. *hor*, eng. *whore*, deen. *hore*, hoogd. *Hure*, zw. *hora*, finl. *huora*, ijsl. *hoora*, normand. *hore*, ſp. *gorrona*, alban. *kurbar*, ſlavon. *kurwa*, *kŭrwa*, bij eenige Tataren *cher*. Wachter leidt het af van het nederſ. *heuern*, huren; en zoo zoude eene hoer een vrouwmensch zijn, door eenen wellusteling, voor loon, gebruikt. Anderen geven andere gisſingen op.

HOERERÉN, onz. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. *Ik hoereerde*, *heb gehoereerd*. Hoererij bedrijven. Eigenlijk zoude men *hoeren* moeten zeggen; doch *hoereren* is meest in gebruik.

HOEST, z. n., m., *van den hoest*; zonder meerv. Een woord, om den klank natebootſen, wanneer de lucht, met geweld, uit de long geſtooten wordt. *Hij is in eenen zwaren hoest geſtikt. De zeugen kuchen van eenen aemborſtigen hoest*. Vond. *Hij had er den hoest van*, hij bekreunde er zich weinig om. Wacht. brengt dit woord, gelijk het volgende *hoesten*, tot het gr. ὠθεῖν, *impello*. In het ijsl. is het *hooſta*, even als *hoer*, ijsl. *hoora*. Gemeenlijk beandwoordt de ijslandſche *oo* onze *oe*.

HOESTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hoestte*, *heb gehoest*. De lucht door den hoest uitſtooten. *Hij moest gedurig hoes-*

hoesten. In den gemeenzamen stijl zegt men van iemand, die het verzoek van anderen afslaat: *hij hoest hun wat.*

HOETELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hoetelde, heb gehoeteld.* Broddelen, het werk ten halve doen. *Terwijl Philips hier te hoetelen lagh.* HOOFT. Van hier: *hoetelaar* (bij KIL. *hoeteler*, *homo nihili, inanis*), *hoetelaarster*, *hoetelarij*, (*hoetelerij*,) *hoetelwerk.* Dit woord begint reeds buiten gebruik te geraken.

HOEVEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hoefde, heb gehoefd.* Bedr., noodig hebben: *een lichaam, dat noch mijr noch balssem hoeft.* VOND. Onz., met *hebben.* Noodig zijn, gedwongen zijn: *hoevende, neerings en koophandels halven, voor geen' plaats te wijken.* HOOFT. Toegelaten worden: *het zwaard der geregtigheid hoeft slechts in de vuist van snoodaards te zijn; dra valt het op den nek der brave burgeren.* OUDAEN bezigt *ons hoeft*, voor *wij hoeven*, of behoeven. In al deze gevallen is het zamengest. *behoeven* ook gebruikelijk.

HOF, z. n., m, *des hofs*, of *van den hof*; meerv. *hoven.* Een tuin: *gij bevindt die bloem gestolen uit den hof.* HOOGVL. *Zoo moet de pijnboom in den hof voor u wijcken.* VOND. In Groningerland hoort men *het hof.* Dit geslacht houdt A. KLUIT ook voor het oorspronglijke. ADELUNG denkt, dat het, door verwisseling van de keelletter in de uitblazende lipletter, gevormd is uit *haag*, *heg*, eene omtuining. Misschien is het voor *hoef*, *hoeve*, dewijl *hofstede*, oul., *hoefstede* was: *die hoefsteden sullen werden vervult mit tarwe.* BIJB. 1477. L. v. VELTH. bezigt *hofstede*, voor hoofdstad. *Ende Baldach is oec die hofstede.* Zamenstell.: *hofbed*, *hofbloem*, *hofgewas*, *hofhuisje*, *hofkruid*, *hofstede*, enz.

HOF, z. n., o., *des hofs*, of *van het hof*; meerv. *hoven.* Eens vorsten woonplaats: *aan het Egiptische hof.* HOOGVL. *Aan de koninglijke hoven is het voor de deugd gevaarlijk. Ten hove verschijnen.* De vorst met de hovelingen: *het hof is op de jagt. Deze tijding was een donderslag voor het hof. Zijn hof bij iemand maken*, zich in iemands gunst dringen. *Men hield daar open hof*, vrije tafel. Verder is het de plaats, waar men pleit: *de zaak hangt nog bij het Hof.* De Regters, die daar vergaderen: *iemand voor het Hof dagvaarden. Het Hof heeft het vonnis reeds gestreken.* Ook wordt deze naam gegeven aan kloosters, godsdienstige en weldadige gestichten, gelijk blijkt

blijkt uit de benamingen van *bagijnhof*, *vrouwenhof* — *het hof*, of *hofje*, *van de koker*, enz. Van hier *hoflijk*, *hoflijkheid*. Zamenstell.: *hofbarbier* (bij VOND.) *hofbediende*, *hofbloem*, *hofdienst*, *hofgeregt*, *hofgezin*, *hofhond*, *hofhouding*, *hofjuffer*, *hofjonker*, *hofmeester*, *hofnar*, *hofpoort*, *hofpop*, *hofprediker*, *hofraad*, *hofregt*, *hofsleep*, *hofstad*, *hofstoet*, *hofwacht*, enz. MOONEN bezigt, *hofhoorig*, voor onderhoorig aan het hof.

HOK, z. n., o., *des hoks*, of *van het hok*; meerv. *hokken*. Eene afgeschotene plaats, om er vee, enz. in opte-sluiten, of te bergen. *Jaag den hond in zijn hok. Bij iemand het hok inkrijgen*, d. i. iemands vertrouwen en genegenheid winnen: *om dat hok weder in te krijgen*. HOOFT. Zamenst.: *duivenhok*, *ganzenhok*, *hondenhok*, *schapenhok*, *turfhok*, enz. Ook eene wijk voor ontakelde schepen. In sommige oorden van het Vaderland is *hok* insgelijks een hoop gebondene schoven, die, om te droogen, op den graanakker gesteld worden. In de twee eerste beteekenissen heeft het, met *hek*, eenen oorsprong.

HOKKELING, z. n., m. en vr., *des hokkelings*, of *van den hokkeling*, — *der*, of *van de hokkeling*; meerv *hokkelingen*. Een jarig kalf. Het manl. *hokkeling* neemt men, boertender wijs, ook voor eenen knaap, die vroeg opgeschoten is. J. DE DECK. neemt *Hokkelingen*, voor jonge en onervarene lieden, in het huuwlijk verbonden:

Indien vrou venus word voor een malloot gehouden,
Omdatze door den bant zich met haer dartel kind,
Bij jonge domme Liën, bij hokkelingen vint.

HOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hokte*, *heb gehokt*. Hetzelfde als *hukken*, waarvoor thands alleen *hurken*, nederhurken. *Hokken* is nog in het kaartspel gebruikelijk, om te kennen te geven, dat iemand geene volgende kaarten meer kan spelen: *het hokt: bij wien hokt het?*

HOL, bijv. n. en bijw., *holler*, *holst*. Dat inwendig eene ledige ruimte heeft: *een holle boom. Holle kiezen*. In het midden ingebogen: *hol geslepene glazen. Met de holle hand water drinken. Hol of bol raden*, of de hoed met het holle, of met het bolle boven zal vallen. Ingezonken: *hij heeft holle oogen*. Diep, als uit een hol opkomend: *hij heeft eene holle stem*. Onstuimig; van het water gesproken, wanneer, onder de oppervlakte, eene holligheid schijnt te zijn: *er liep eene holle zee. Er ging ee-*

eene holle deining. Het water stond hol. Huydec. merkt aan, dat dit *hol* zeer eigenaardig bij *golf* geplaatst wordt, uit hoofde van de overeenkomst der lettergrepen *hol* en *gol*, waardoor het holgaan der zee wordt nagebootst: *met holle golven.* Hoogvl. *Het zal er hol afloopen*, men zal er, zonder hevigen twist, niet afkomen. — *Hol over bol wegloopen*, zich met overhaasting wegmaken. *Hol over bol liggen*, zeer oneenig onder elkander zijn. In den gemeenen stijl: *holder de bolder*, hol over bol. Van hier: *holachtig*, *holligheid*, *holte.* Zamenstell.: *holblok holdsblok*, (klomp,) *holbuik*, (vraat) *holbuikt*, (*holbuikte honger* vindt men bij Hooft.) *holijzer*, *holoogig*, *holrond*, *holwortel.* Het werkw. is *holen*, zamengesteld *uitholen*, angelf. *holian.*

HOL, z. n., o., *des hols*, of *van het hol*: meerv. *holen.* Eene spelonk: *onbeschaafde volkeren wonen vaak in de holen der bergen.* Het nest van roofdieren: *de leeuw ligt in zijn hol.* De buik van een vaartuig: *hij viel in het hol van het schip.* De ingebogene vlakte der hand, en onder den voet: *het hol van de hand* — *van den voet. Hol* wordt ook nog in eenen geheel anderen zin gebruikt. *De paarden raken op hol*, op den loop. *Op hol raken*, losbandig worden. *Zijne zinnen zijn op hol. Iemand op den hol helpen.* Hooft. verkiest, hier, het vrouwlijke geslacht: *'t landt aldus' op de hol koomende.* Alzoo het de daad van *hollen* aanduidt, schijnt het taalmatiger, met Halma, het manl. geslacht te kiezen.

HOLBOLLIG, zie *oubollig.*

HOLLA, een tusschenwerpsel, om, door eenen toeroep, iemand stil te doen staan.

HOLLAND, z. n., o., *hollands* — *van het holland*; zonder meerv. Een bekend gewest in ons Vaderland: *de Staten van Holland en Westfriesland.* Ook wordt *Holland*, bij de Buitenlanders, somwijlen, voor het geheele Gemeenebest genomen: *sedert den oorlog tusschen Engeland en Holland.* Van hier *hollander*, voor iemand, die in dat gewest geboren is, en voor eenen Nederlander. Zoo ook *hollandsch.*

HOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik holde*, *heb gehold.* Op den loop zijn: *zijne paarden waren aan het hollen geraakt.* Ook van menschen: *als jonge lieden eens aan het hollen zijn*, *dan*, enz. Figuurlijk: *de driften zijn aan het hollen. Zijne hollende begeerten intoomen.* — *Een*

teer-

teergevoelig hart, bekoord door het denkbeeld van tot grooter volmaaktheid door te dringen, geeft zich aan de vlugt zijner hollende verbeeldingskracht over. Feith. Van hier *holster*, in Gron. een wijf, dat lomp en plomp al, wat haar in den mond komt, uitflapt.

HOLSTER, z. n., m., *des holsters*, of *van den holster*; meerv. *holsters*. Dit woord drukt uit en den knapzak van eenen soldaat en den koker eener pistool. Zamenstell.: *holsterkap*, *holstermaker*. Het komt af van *hol*.

HOM, z. n., vr., *der*, of *van de hom*; meerv. *hommen*. Gelt van den mannetjesvisch. Verkleinw. *hommetje*, meest gebruikelijk voor eenen homvisch. Van hier *hommerd*. Zamenstell.: *hombaars*, *hombokking*, enz.

HOMBERGAT, z. n., o., *des hombergats*, of *van het hombergat*; meerv. *hombergaten*. Tuingat, dat, boven in de toppen der mastitengen, gemaakt wordt.

HOMMEL, z. n., vr., *der*, of *van de hommel*; meerv. *hommels*. Eene soort van groote, ruige, zwarte en dikke bijen, die in den grond nestelen, en, naar hare gonzende, eentonige dommeling, den naam dragen. *Vuige hommels*. Vond. Van hier het onz. werkw., dat derzelver gegons uitdrukt, *hommelen*, dat ook van andere bijen gebruikt wordt: *een zwerm van hommelende bijen*. Vond. Voords, van iemand, die binnen 's monds mompelt, zegt men: *hij hommelt*. Van hier *hommeling*.

HOMP, z. n., vr., *der*, of *van de homp*; meerv. *hompen*. Een ongeschikt, dik stuk. *Geef hem eene homp brood*. In het geslacht volgen wij Pieterson. Halma en Hoogstraten kiezen het manlijke. Kil. heeft *hompen*, *partes extremas abscindere*.

HOMPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hompelde, heb gehompeld*, en *ben gehompeld*. Strompelvoeten; met *hebben*: *hij heeft zoo lang gehompeld, tot dat hij voorover viel*. Met *zijn*: *hij is naar de kamer gehompeld*. Zie Inl. bl. 144, 145. Van hier: *hompelaar*, *hompelig*, *hompeling*, *hompelvoet*.

HOND, z. n., m., *des honds*, of *van den hond*; meerv. *honden*. Een bekend huisdier. *Mijn hond kwispelstaartte, toen ik te huis kwam.* — *Dat is een vuile hond*, een boosaardige. — *Hij is bekend, als de bonte hond*, hij is om zijne daden, bij allen in eenen kwaden reuk. — *Kome ik over den hond, zoo kom ik ook over den staart*, overwinne ik

ik het grootere, zoo overwin ik ook het mindere. *Slapende honden wakker maken*, eene moeilijkheid, welke men mijden kan, veroorzaken. — *Den hond in den pot vinden*, komen, als de tafel afgedekt is, en de hond de vaten uitlikt. — *Hij bijt, als de hond, naar den steen*, hij blijft aan de tweede oorzaken hangen. — *Als men eenen hond wil slaan, kan men wel eenen knuppel*, of *stok*, *vinden*, als men iets zoeken wil, om onregt te plegen, kan men altoos iets vinden. — De *hond* is ook de naam eener ster. *De groote en kleine hond*, twee gesternten. Verkleinwoord *hondje*. *Hij is van het hondje gebeten*, hij is trotsch; in den gemeenen spreektrant. Van hier het onz. w. *honden*: *het zal er honden*, daar zullen stokslagen vallen. Zamenstell.: *hondenbrood*, *hondenhok*, *hondenkot*, *hondennest*, *hondenslager*, *hondenvel*, *hondsdagen*, *hondsdistel*, *hondsdraf*, *hondsgras*, *hondshonger*, *hondskers*, *hondskruid*, *hondsluis*, *hondsster*, *hondstand*, *hondstong*, *hondsvot*, *hondsworm*, *hondswortel*, enz.

Hond, bij Otfrid., Notk. en Tatian. *hunt*, *hund*, eng. *hound*, angelſ. *hunde*, nederſ., deen en zw. *hund*, hoogd. *Hund*, ijsl. *hund* en *hun*, Ulphil. *hunds*, wallis. *cwn*, lat. *canis*, *gr.* *κυων*. Plato zegt uitdrukkelijk, dat dit woord van de Barbaren, dat is scijthen, afstamt. Adelung meent, dat dit dier van zijne gezwindheid zoo genoemd zij. Althands *to hunt* is, bij de Engelschen, jagen, vervolgen, angelſ. *huntian*.

HONDERD, een grondgetal van tienmaal tien eenheden. Het wordt als een onverbuigb. bijvoegl. naamw. gebruikt. *Ik ontving de honderd gulden meest in goudgeld*. Ook zonder lidwoord: *hij bleef mij honderd dukaten schuldig*. Het zelfstandige naamw. laat men ook wel uit: *ik zal u de honderd betalen*, namelijk *dukaten*. *Hij kan aan honderd toe tellen*. Dit ronde getal drukt ook eene onbepaalde meenigte uit: *ik heb het u wel honderd reizen gezegd*. *In dat boek zijn wel honderd fouten*. Somtijds wordt het verbogen: *er zijn bij honderden voor die brug gebleven*, dat is, bij meenigten. Als zelfstandig naamw. gebruikt men het van het vr. geslacht, om het stoflijke cijfergetal uittedrukken: *de honderd*. Onzijdig is het een verzamelend getal: *ik geef voor het honderd van die raapkoeken tien gulden*. *Hij slaat in het honderd om*, in het ruwe. Hooft heeft *honderdy*, *centuria*. Van hier *honderd-*

derdste. Zamenstell.: *honderdhandig*, *honderdjarig*, *honderdmaal*, *honderdoogig*, *honderdvoud*, *hondervoudig*, *honderdwerf*, enz.

Honderd, hoogd. *hundert*, deen. *hundred*, zw. *hundrade*, ijsl. *hundrud*, eng. *hundred*. In oudere talen ontbreekt deze uitgang, zijnde bij TATIAN. *hund*, goth. *hund*, *hunda*, angelf. *hund*, wallis. *cant*, alban. *kinnt*; waarmede het lat. *centum* overeenkomt. De uitgang *erd*, *ert* is, door verzetting, uit *red*, *rat*, *rath* ontstaan, gelijk uit de vergelekene talen blijkt. Deze uitgang beteekent, naar JHRE, zoo veel als *streep*, omdat men oudtijds, door middel van streepjes, telde en rekende. Van hier is, in het zw., *attraed*, tagtig, *niraed*, negentig. *Hund* was, in de oudste talen, slechts tien. Tienmaal tien is bij ULPHIL. *tachund tachund*; in het angelf. *hund teontig*; zevenmaal tien, aldaar, *hund seofontig*; welk met den gr. uitgang *κοντ*, en het lat. *gint* overeenkomt. TEN KATE brengt het tot het oude *hinden*, *hand*, *hond*, bevatten, houden.

HONDSCH, bijv. n. en bijw., *hondscher*, *zeer hondsch*. Van *hond*. Op de wijs der honden: *het dier toont zijnen hondschen aard*. Zeer onbeleefd: *ik ben daar hondsch behandeld*. Vuil, onrein: *Natuur*, *door 't hondsche Sodoms Volk verkragt*. *Van al*, *wat reed'lijk heet*, *door hondschen trek verbijsterd*. M. L. TYDW.

HONDSVOT, z. n., m., *des hondsvots*, of *van den hondsvot*; meerv. *hondsvotten*. Een scheldnaam, welke gebezigd wordt, om iemand de grootste beschimping aan te doen: *hij is een hondsvot*. Men is het over den aard van dit woord niet eens. In het deen. is het *hundsfot*, zweed. *hunsfott*, hoogd. *Hundsfott*, volgens HAAS *Hundsfutt*. IHRE gelooft, dat het uit *hundhuswud*, hondshoofd, zamengetrokken is. ADEL. oordeelt, dat het voor *Hundsvogt*, d. i. oppasser van de honden, gebezigd wordt. KIL. heeft het woord *fotte*, *cunnus*; en misschien is ons *hondsvot* uit *hond* en *fot*, *fotte*, zamengesteld; althands J. G. HAAS zegt: *Fut ist so viel als weibliche Schaam*. *Dazu gehört Hundsfutt*. En J. VOS zegt:

Ik ben een hondsvot, *zoo gij zeght*; *maar 't is gezocht*.
Ik zou een hondsvot zijn, *zoo 'k u had voordgebrocht*.

HONEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoonde*, *heb gehoond*. Oudt. bedriegen, doch thands: met verachting behandelen,

len, beleedigen: *iemand honen.* Lasteren: *om den levenden Godt te hoonen.* Bijbelvert. Van hier *honer.* Zamenst. *hoonspraak*, lastering. Oul. zeide men ook *hoonen*; doch thands is de uitspraak *honen.*

HONGAAR, z. n., m., *des hongaars*, of *van den hongaar*; meerv. *hongaren.* Iemand uit Hongarije. Van hier *hongaarsch.*

HONGER, z. n., m., *des hongers*, of *van den honger*; zonder meerv. Het gevoel van mangel aan voedsel. *Die zou den honger wreken.* Hoogvl. *Honger hebben. Honger lijden. Den honger stillen — verdrijven — boeten. Nadat de honger geboet was.* Vond. *Den honger wetten*; eene dichterlijke spreekwijs. *Van honger sterven. Honger naar brood.* Hongersnood; doch alleen in de overzetting van den Bijbel: *ende daer was honger in dat lant, behalven den eersten honger.* Sterke begeerte naar iets: *de honger naar geld is onverzadelijk.* Van hier: *ambtshonger.* Hiervan zijn: *hongerig, hongerigheid.* Zamenstell.: *geeuwhonger, hondshonger, veehonger. Hongerlap, hongerlijder, hongersnood.*

Honger, Ulphil. *huhrus*, Otfrid. *hungar*, angelf. *hungor*, hoogd., eng., deen., zw. en ijsl. *hunger.* Ihre leidt het af van het goth. *hunjan*, verlangen.

HONGEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik hongerde, heb gehongerd.* Honger hebben. *Indien de gene, die u haet, hongert, geeft hem broot te eten.* Bijbelv. In dien zin wordt het ook onpers. gebruikt; met den vierden naamval: *indien dan uwen vijand hongert, spijzig hem.* Meest, echter, gebruikt men de omschrijving: *ik heb honger.* In de overzetting van den Bijbel heet het ook hongersnood lijden: *toen gansch Egijpte hongerde.* Eene sterke begeerte naar iets hebben; vooral in eenen godgeleerden zin: *naar de gerechtigheid hongeren.* In den oneigenlijken zin wordt het niet onpers. gebezigd. Ook wordt het bedrijv. gebruikt, als: *zich dood hongeren*, zich, door zich spijs te onthouden, den dood veroorzaken.

HONIG, z. n., m., *des honigs*, of *van den honig*; zonder meerv. Het zoete sap, dat door de bijen bereid wordt. *Om den honig op te zoeken.* Hoogvl. *Zoeter, dan honig. Honig uitsnijden. Honig puren. Ongepijnde honig*, die nog niet uitgesneden, of uit de raten geperst is: ook die, na het uitsnijden, uit de bijencelletjes van zelf vloeit. *Iemand honig om den*

mond smeren, iemand vleijen. *Men smeerde hun nu dien honigh om den mondt.* HOOFT. Figuurlijk: *honig van vleeschelijk vermaak.* VOLLENH. *En aen dien rijken gront gaf hem de Zanggodin den honig in den mont.* ANTONID. Sommigen willen *honing* spellen; doch F. DE HAES merkt te regt op, dat de spelling *honig* de voorkeur verdient. Het woord schijnt, oorspronkelijk, een bijvoeglijk naamw. te zijn, van *hoon* of *hon*, met den uitgang *ig* achter zich, even als van *geest*, *geestig*, *boom*, *boomig* komt. Dit *hoon* of *hon* beteekende, misschien, eene soort van zoetigheid, en is nog overig in het gr. *οινος*, lat. *vinum*, wijn: immers zal men den zoeten most eerder, dan den gegesten wijn, gekend, en dien *οινος* genoemd hebben. Eenige aanverwante talen kennen ook de *n* in den uitgang niet. In het hoogd. is het *Honig*, *Hönig*, nederf. *honnig*, angelf. *hunig*, zw. *honag*, KERO en ISIDOR. *honec.* Van hier: *honigachtig*, *het honigdom*, bij VOND., het rijk der bijen. Zamenstell.: *maagdenhonig*, *rozenhonig.* — *Honigbij*, *honigbloem*, *honigdauw*, *honigdrank*, *honigkoek*, *honigkruid*, *honigsap*, *honigverw*, *honigwater*, *honigwijn*, *honigzoet.*

HONIGRAAT, z. n., vr., *der*, of *van de honigraat*; meerv. *honigraten.* Van *honig* en *raat*, van het oude *raten*, d. i. maken, zamenstellen. De wassen celletjes, waarin de bijen haar werk leggen; of de huisjes voor het uitbroeijen. Meest wordt het gebruikt voor de, met honig gevulde, celletjes. VONDEL gebruikt dit woord manlijk: *met zoeten honigraet*; schoon hij *raat* vr. heeft. De Bijbelvertalers hebben het vr. geslacht: *hij dopte den staf in eene honigrate.* Zie *raat.*

HONIGZEEM, z. n., o., *des honigzeems*, of *van het honigzeem*; zonder meerv. De honig, zoo als hij uit de raat druipt; ongepijnde honig. *Eene versade ziele vertreedt het honichseem.* BIJBELV. VOND. gebruikt het ook manl., schoon, hierin, niet natevolgen: *daer dommelende bijen om zoeten honigzeem, haer wellust, komen vrijen.* Van *honig* en *zeem.* Zie *zeem.*

HONK, z. n., o., *des honks*, of *van het honk*; het meerv. is niet in gebruik. Een woord, in eenige kinderspelen gebruikelijk, beduidende zoo wel de plaats, van waar men loopende begint, als het uiterste einde, naar welk men heenstreeft. Van hier de spreekwijs: *bij honk blijven*, niet uitgaan. *Loop niet van honk. Van den ingang*

gang tot het honk voortloopende. OUD. *Hij volgt u in het dorp, en bij de ſtraet, en verre van honck.* VOND. Overdr.: *al ging de vreê van honck, zij kan noch weder komen.* VOND. *Maer waertoe om bewijs zoo ver van honck gegaen?* J. DE DECK. In het gemeen gebruikt men het voor een einde: *dit was het honck van de langdurige reize.* VOND.

HONKEREN, zie *hunkeren.*

HOOFD, z. n., o., *des hoofds*, of *van het hoofd*; meerv. *hoofden.* Het bovenſte deel des menschlijken ligchaams, in het gemeene leven en den min beſchaafden ſpreektrant, *kop* genaamd; zijnde *hoofd* eene waardigere uitdrukking. In den deftigen ſchrijfſtijl wordt het ook van den kop der dieren gebruikt. *Iemand het hoofd afſlaan. De vijand droeg het bebloedde hoofd op eene piek.* De deelen van het hoofd, als de kruin: *iemand eenen ſlag op het hoofd geven. Een kaal hoofd.* De ſlapen: *hij heeft pleisters aan het hoofd.* Het aangezigt, het voorhoofd: *toen hij dit zeide, kreeg hij eene kleur om het hoofd.* Het inwendige gedeelte des voorhoofds: *ik heb pijn in het hoofd.* De herſenpan: *iemand het hoofd klooven.* Het brein: *de drank is hem naar het hoofd gevlogen.* Verſtandige vermogens: *hij is niet wel in het hoofd. Het hoofd loopt hem om*, hij wordt verward: *Vorst Eneas liep het hoofd van zorgen om.* VOND. *Hij kan alles leeren, zoo hij het hoofd er maar bij heeft.* Het geheugen: *het is mij door het hoofd gegaan. Ik kan de les zoo ſchielijk niet in het hoofd krijgen. Hij heeft het al in het hoofd.* Eigenzinnigheid: *zijn hoofd volgen.* Koppigheid: *het kind was pas een jaar oud, of het toonde reeds zijn hoofd. Het jongetje heeft een hoofd.* Verbeelding: *hij heeft het hoofd vol zotternijen. Niemand kan hem die inbeelding uit het hoofd praten.* Voornemen: *Filips had groote aanſlagen in het hoofd.* Het leven: *dat zal u het hoofd kosten. Hij durfde er zijn hoofd onder verzetten.* De ganſche perſoon: *gekroonde hoofden. Zoo veel hoofden zoo veel zinnen. Daar zullen hoofden vallen. Hoofd voor hoofd.* Voords wordt het in de volgende ſpreekwijzen gebruikt: *handen op het hoofd krijgen*, over iets in moeite komen. *Zijn hoofd ſtooten*, in zijn voornemen niet ſlagen. *Ik ſtond voor het hoofd geſlagen*, bedremmeld. *Iemand voor het hoofd ſtooten*, onbeſchoft bejegenen. *Het hoofd opbeuren — hangen laten*, moed hebben — denzelven verliezen. *Iemand het hoofd warm maken*, iemands drif-

driften gaande maken. *Den vijanden het hoofd bieden. De hoofden bij elkander steken*, een eedgespan smeden. *Iemand het hoofd wasschen*, hem berispen. *Hem hangt een onheil boven het hoofd. Het hoofd staat hem dwars*, het loopt er met hem door. *Twee hoofden onder eene kaproen*, zij beiden zijn het eens. *Met het hoofd tegen den muur loopen*, eene ondoenlijke zaak willen uitvoeren. *Waarheen hangt u het hoofd?* Wat hebt gij in den zin? *Ik zal er mijn hoofd niet mede breken*, mij er niet mede bemoeijen. *Zijn hoofd rusten*, voor zich gerust houden, is eene gemeenzame spreekwijs, waarin het anders onzijd. w. *rusten* bedrijvend gebezigd wordt: *die ruste zijn hooft*. Const. der Minn. *Rust uw hoofd maar*. Eindelijk wordt *hoofd* nog van vele dingen gebruikt; als, om den voornaamsten gezagvoerer uittedrukken: *Kristus is het Hoofd der gemeente. Verhief hierom 's Lands balling tot 's Lands hooft*, opperhoofd. Vond. De aanzienlijkste plaats: *hij zit aan het hoofd der vergadering*. De spits: *hij trok, aan het hoofd des legers, den vijand te gemoet*. De voorsteven eens vaartuigs: *wij lagen, in dien storm, met drie ankers voor hoofd*; wanneer men het lidw. meest weglaat. Een gevaarte, om, in zeehavens, het geweld des waters te breken: *hij lag met het schip voor het hoofd. Wij wandelden naar het hoofd*. Uitstekende voet van het gebergte in-zee, of van het hooge land: *wij zeilden het hoofd van St. Vincent gelukkig voorbij*. Het beginsel van iets; zoo lezen wij in de Bijbelvert., van de rivier, uit Eden voordgaande, *dat zij werd tot vier hoofden*, d. i. *hoofdstroomen*. *Hoofden* zijn hier de beginsels der rivieren. Het begin van eenen brief heet deszelfs *hoofd*. Zoo ook het *hoofd* van een boek. Het boveneinde van eene bladzijde: *hij leest op het hoofd*, dat is, verkeerd. De plaats, waar men met het hoofd ligt, hetzij op het bed, hetzij in het graf, noemt men *het hoofd*, anders het *hoofdeneinde*. Voords alles, dat naar een hoofd gelijkt: *het hoofd van eenen spijker*, enz. Oorzaak, rede: *uit dien hoofde*. Men gebruikt, wijders, dit woord in de zamenstelling van vele woorden, waar het oneigenlijk genomen wordt, om de voornaamheid eener zaak uittedrukken, als: *hoofdbegrip*, *hoofddeel*, *hoofdgeregt*, *hoofdgeschil*, *hoofdingeland*, *hoofdinhoud*, *hoofdkerk*, *hoofdketter*, *hoofdkwartier*, *hoofdleer*, *hoofdletter*, *hoofdman*, *hoofdmannin*, bij A. Moonen te vinden,

den, *hoofdmanschap*, *hoofdmisdaad*, *hoofdofficier*, *hoofdpunt*, *hoofdregter*, *hoofdschout*, *hoofdschuid*, *hoofdsom*, *hoofdspansel* (*diadema*), bij Spiegh., *hoofdspil*, *hoofdstad*, *hoofdstof*, *hoofdstuk*, *hoofdtak*, *hoofdtouw*, *hoofdtreffen*, *hoofdvonnis*, *hoofdvijand*, *hoofdwacht*, *hoofdwerk*, *hoofdwet*, *hoofdzaak*, *hoofdzaaklijk*, *hoofdzetel*, *hoofdzonde*. In andere zamenstellingen drukt het den persoon uit, met eene soort van verachting, als: *ligthoofd*, *loshoofd*, *snaakshoofd*, *zwaarhoofd*. Ook met eene soort van eerbied: *mijn manshoofd*; eene spreekwijs, door getrouwde vrouwen, van hare mannen gebruikt wordende. Van *hoofd* is het verkleinw. *hoofdje*. Voords: *hoofdig*, *hoofdigheid*. Zamenstell.: *hoofdader*, *hoofdband*, *hoofddeksel*, *hoofddoek*, *hoofddraaijing*, *hoofdduizeling*, *hoofdeneinde*, *hoofdgat*, *hoofdgeld*, *hoofdhaar*, *hoofdkleed*, *hoofdkussen*, *hoofdluis*, *hoofdpeuluw*, *hoofdpijn*, *hoofdscheel*, *hoofdsluijer*, *hoofdvleesch*, *hoofdvloed*, *hoofdwindsel*, *hoofdworm*, *hoofdwrong*, *hoofdzeer*, *hoofdzweer*, in den eigenlijken zin, en, oneigenlijk, voor moeite.

Hoofd, bij Isidor. *haubide*, Ker. en Otfrid. *haubit*, Notker. *houbet*, Willer. *hoibet*, nederf *höfd*, *höved*, hoogd. *Haupt*, oudfriesch *haud*, Ulphil. *haubith*, angelf. *heafod*, ijsl. *haus* en *hoffod*, zw. *hufwud*, eng. *head*, bij Kil. ook *hood*; nog in den gemeenen spreektrant te Dordrecht gebruikelijk, *het schip ligt aan het groote hood*. Hier beandwoorden weder de moesog. en ijsl. *au*, en de angelf. en eng. *ea* aan onze lange harde *óó*. Het komt gewis uit die bron, waaruit *heffen* ontspringt, namelijk het angelf. *heafian*; zoodat het, in het gemeen, iets, dat verheven is, aanduidt, en dus het verhevenste deel des ligchaams, dat zich opheft, om, als bestierder van het gansche ligchaam, al wat uitwendig voorkomt, waartenemen. Het lat. *caput*, en het gr. *κεφαλη* schijnen hiermede vele overeenkomst te hebben.

HOOFSCH, bijv. n. en bijw., *hoofscher*, *meest*, *zeer hoofsch*. Dat van het hof is, dat naar het hof zweemt. *Hoofsche juffers*. *Hoofsche zwier*. *Hoofsche zeden*. — *Och of die hoofsche kunst met u waar overleden!* De Decker. *Hoofsche Baanderheren*. M. L. Tydw. Van hier *hoofschheid*. Het is zamengetrokken uit *hovesch*, *hovisch*.

HOOG, bijv. n. en bijw., *hooger*, *hoogst*. Verheven, het tegendeel van laag. *Een hooge boom*. *De hoogste berg onder den hemel*. *Hoog water*, de vloed. In sommige ge-

vallen ſtaat het voor den vergelijkenden trap: *hij heeft een hoog voorhoofd*, hooger dan gewoonlijk. *De man met de hooge ſchouder*, wanneer de eene ſchouder hooger, dan de andere, is. *Zij is hoog zwanger*, op het punt van baren. Oneigenlijk, van kleuren geſproken, als een woord: *hoogrood*, *hooggeel*, wanneer die kleuren ſterk in het gezigt vallen. Van het geluid: *een hooge toon*. Van den tijd: *het is hoog tijd, dat wij gaan. Hij heeft eenen hoogen ouderdom bereikt. Hoog in jaren.* Van iets, dat het gewone begrip te boven gaat: *hij gaat op de hoogeſchool, en leert, daar, de hooge wetenſchappen. Dat is mij te hoog*, mijn verſtand kan dat niet vatten. Van den prijs: *de granen worden tot eenen hoogen prijs opgekocht.* Van waarde: *de hooge God. Hieraan ontdekken wij den hoogen oorſprong der ziel. De hooge overheid.* Van hier de zamenſtell.: *hoogachtbaar*, *hoogedel*, *hooggeboren*, *hooglofſlijk*, *hoogmogend*, enz. Trotsch: *hij heeft eenen hoogen dunk van zich zelven.* Van hier: *hoogdravend*, *hooggezind*, *hooghartig*, *hoogmoed*, (*hoomoed*, bij Hooft), *hoogmoedig*, eertijds ook in eenen goeden zin voor grootmoedig, *hoogvliegend*. Gewijd, heilig: *een hooge eed. En vierden den hoghen dagh harer pasſien.* Guld. Leg. Hiertoe behoort ook de ſpreekwijs: *het hooge woord moet er uit* — *eindelijk kwam het hooge woord er uit*, voor eene plegtige betuiging, of gewigtige ontdekking. Dat eene inwendige ſterkte heeft: *zij hadden hooge woorden met elkander. Hij is, in eenen hoogen graad, onverzetlijk. De hoogſte ſtraf. De hoogſte misdaad. Het hoogſte goed. De ziekte is op haar hoogſte.* — *Ten hoogſte. Ik ben ten hoogſte verwonderd. De hooge* wordt door ſommige Dichters voor den hemel gebezigd: *in*, *uit*, *van den hoogen*, namelijk *hemel*. Hierheen behoort, wanneer men, in zamenſt., dit woord gebruikt, voor zeer: *hoogbejaard*, *hoogberoemd*, *hoogdringend*, *hooggeleerd*, *hoognoodig*. *hoogſtaatlijk*, *hoogwaardig*, *hoogwigtig*, enz. Van *hoog* is *hoogheid*, *hooglijk*, *hoogte*. Zamenſtell.: *hoogachter*, *hoogachting*, *hoogboord*, *hoogboordig*, *hoogbootsman*, *hoogborſtig*, *hoogduitsch*, *hoogerhand*, *hoogerhuis*, *hoogeſchool*, *hooggezaghebber*, *hooglander*, *hooglandsch*, *hoogleeraar*, *hooglied*, *hoogmis*, *hoogmuil*, *hoogrug*, *hoogruggig*, enz.

Dit oude woord is reeds bij Isidor., Otfrid. en anderen *hoh*, Ulphil. *hauhs*, ijsl. *ha*, zw. *ha*, *hög*, angelſ. *heah*, hoogd. *hoch*, *höher*, in den vergelijkenden trap,

 eng.

eng. *high*, deen, *hoj*, nederſ. *hoog*, wallis. *uch*. *Ha*, *ho*, is, naar WACHTER, de zinlijke, in de menschlijke natuur gegrondde, uitdrukking, om iets, dat boven ons is, te beteekenen. Hij brengt het woord *hoog* bij, om te toonen, hoe groot de kragt der natuur zij, in het vormen van woorden. Volgends hem is het met ſommige woorden zoo gelegen, dat zij niet ſlechts als uitbeeldingen van onze denkbeelden, maar ook van de zaken zelve aantemerken zijn. Wanneer wij iets, dat boven ons is, willen aanduiden, dan ſtooten wij de ingeademde lucht naar boven, met eene blijkbare overeenkomst der ſtem met de zaak zelve: *hef*, *heffen*, *heuvel*, *hoofd*, *hoop* (*cumulus*), *hoog*.

HOOGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoogde*, *heb gehoogd*. Ophoogen: *uit vrees voor den ijsgang werd de dijk twee voeten gehoogd*. Meer bieden: *hij hoogt tien gulden* Den prijs doen klimmen: *en werd hun veroorloft de lasten op ſpijs te hooghen*. HOOFT. Het licht, in een ſchilderſtuk, door diepſels van ſchaduw, verheffen: *dat ſtuk is ſterk gehoogd*. Van hier; *hooging*, *hoogſel*.

HOOGEPRIESTER, z. n., m., *des hoogenpriesters*, of *van den hoogenpriester*; meerv. *hoogepriesters*. De Opperpriester. Dit woord mag men eene uitzondering op den regel achten, dat, van alle zamengeſtelde woorden, ſlechts het laatſte woord verbogen wordt; daar het eerſte woord *hooge*, hier, de verbuiging mede aanneemt: *want alle hoogepriester uijt de menſchen genomen*, enz. *Dewijle wij dan eenen grooten hoogenpriester hebben*. BIJBELVERT. Zoo ook *het hoogepriesterſchap*, het ambt des hoogenpriesters; *des hoogenpriesterſchaps*, of *van het hoogepriesterſchap*. Van hier *hoogepriesterlijk*; welk woord, nogthands, den gewonen regel volgt, om dat de aard dezes woords dat eischt, als ſtaande *hooge* en *priesterlijk* met elkander niet gelijk, daar *hooge* de natuur van een onveranderlijk bijw. hier aanneemt.

HOOGTIJD, z. n., m., *des hoogtijds*, of *van den hoogtijd*; meerv. *hoogtijden*. Een gewijdde viertijd: *op de gewone hoogtijden houden zij het nachtmaal*. *Tot den hoogtijt*. HOOGV. *Op den hoogtijdt*. MOON. Bruiloft: *wij houden over haar eenen hoogtijd*. Men onderſcheide dit woord van het onzamengeſtelde: *het is hoog tijd*. Volgends ſommigen is dit *hoog* in *hoogtijd* van het oude *heuge*, *hoge*, *mens*, *ſenſus*, en ook *laetitia*. KIL. heeft ook *heughtijdt*,

tijdt, *hoghetijdt*, *hooghtijdt*. Zie *heug*. Dòch volgends de rotterdamsche uitspraak, is het van *hoog*, met de lange harde *óó*. — Van dit *hoogtijd* heeft men het bijvoegl. *hoogtijdelijk* gevormd, voor zondaagsch, feestdaagsch: *hoogtijdelijke cleederen*. Cl. Spieg. Vondel en Hooft gebruiken *hoogtijd* vrouwlijk; de eerste ook onz. Daar *tijd*, thands, meest manl. gebruikt wordt, doet men best, de zamengestelden in hetzelfde geslacht te nemen.

HOOI, z. n., o., *des hoois*, of *van het hooi*; zonder meerv. Afgemaaid gras. *Het hooi broeit*. *Hooi winnen*. *Hooi keeren*. *Hooi opsteken*. *Bij hooi en bij gras* — *te hooi en te gras*. Zie *gras*. Van hier *hooiachtig*. Zamenst.: *hooiakker*, *hooiberg*, *hooiboter*, *hooibouw*, *hooigaffel*, *hooikaas*, *hooikar*, *hooiland*, *hooimaand*, *hooimaaijer*, *hooimarkt*, *hooimijt*, *hooiopper*, *hooirook*, *hooischuur*, *hooitijd*, *hooivork*, *hooiwagen*, (ook voor zekere soort van spin) *hooizolder*, enz.

Wachter en vele anderen leiden het van *houwen*, afhouwen, af.

HOOIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hooide*, *heb gehooid*. Hooi inhalen. *Naauwlijks hadden wij gehooid*, *of*, enz. Overdragt. *Met eene zaak hooijen*, iets schandekoop weggeven. Van hier: *hooijer*, *hooister*.

HOOMOED, hetzelfde als *hoogmoed*. Zie onder *hoog*. Hooft gebruikt dit woord.

HOON, z. n., m., *des hoons*, of *van den hoon*; zonder meerv. Eene, met schimp en spot verbondene, verachting. *Om een' gewaanden hoon*. Hoogv. *Den hoon van Achilles bloet inkroppen*. Vond. *En niemandt moest zich inbeelden*, *dat het voor een' kleenen hoon gerekend wert*. Hooft. Oul. beteekende het ook bedrog.

Hoon, Notk. *huoh*, *honida*, Otfrid. *huah*, *hue*, deen. *haan*, zw. *hån*, boh. *hanha*, hoogd. *Hohn*. Hiermede komt overeen het fr. *honte*, ital. *onta*, schande. Zelfs het gr. ὄνειδος, en het lat. *honos*, (welk woord, naar A. Gellius, N. A. XII, 9, ook schande kan heten,) zijn hiervan niet ver verwijderd.

HOOP, z. n., m., *des hoops*, of *van den hoop*; meerv. *hoopen*. Verkleinwoord *hoopje*. De verzamelde meenigte van dingen, op en boven elkander: *een hoop houts*. *Hij zette het geld*, *bij hoopjes*, *op de tafel*. *Iets op den hoop toegeven*. *Bij den hoop koopen*. De verzameling van le-

vende ſchepſels bij elkander: *met eenen zwakken hoop van herderen.* Hoogvl. *Een talrijke hoop ſoldaten. De dwaasheit van den meesten hoop.* Hooft. *De gemeene hoop*, het ongeletterde volk. *Het volk kwam te hoop*, bij elkander. *Van overal te hoop.* Vond. *Te hoop roepen.* In het gemeene leven gebruikt men het voor een aantal, en dan luidt het *hoopen: een hoopen kinderen. Een hoopen volk. Een hoopen leugens.* Zamenſtell.: *overhoop*, op en door elkander: *het ligt hier alles overhoop. Overhoop vallen*, omvallen. *Alles overhoop halen*, door elkander halen, verwarren.

Daar het heerſchende begrip in dit woord eene ophooping is, behoort het, zeker, tot het geſlacht der woorden *hoog*, *heffen*, *heuvel*, enz.

HOOP, (*hope*,) z. n., vr., *der*, of *van de hoop*; zonder meerv., welk echter door Hooft gebezigd wordt. De verwachting van een toekomend, mooglijk goed. *Goede hoop hebben. Op hoop leven. Het is buiten hoop. Zich met eene ijdele hoop voeden. De hoop opgeven. In zijne hoop te leur geſtelt.* Hoogvl. *Zich in zijne hoop bedrogen vinden. Zijne hoop bouwen op iemand.* Vond. Van hier: *hopeloos*, *hopeloosheid*.

HOOPEN, zie *ophoopen*.

HOOREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik hoorde, heb gehoord.* Onz., zijn gehoor hebben: *de oude man kan ſlecht hooren.* Toeluiſteren: *hoor naar hetgene ik u zeggen zal.* Zich naar het gehoorde ſchikken, daaraan gehoorzaam zijn: *hij wilde naar den goeden raad zijner ouderen niet hooren. Zich hooren laten*, ſpreken. Iets door het gehoor vernemen: *ik mag er niet van hooren.* Bedr., in denzelfden zin: *men hoort wonderlijke geruchten. Ik heb hem hooren zeggen. Ik heb het van hooren zeggen.* Tijding ontvangen: *en hoor de nederlaegh van Efraim.* Vond. Somwijlen beteekent het begrijpen, verſtaan, in den bijbelſtijl: *gij hebt het niet gehoord — de ſchapen hooren zijne ſtemme.* Bijbelvert. Ook verhooren: *Maer dank den Hemel, die mijn klagten wilde hooren.* A. Harts. Van hier *hoorer*, *hoorder*, voor *toehoorer*, *hoorplaats*, voor *gehoorplaats.* Het ſtamt van *oor* af.

HOORN, zie *horen*.

HOOS, z. n., vr., *der*, of *van de hoos*; meerv. *hoozen.* Eene waterhoos, een waterpijlaar — *exhauſtus aquae vi ventus turbulenti.* Van *hoozen*.

HOOS, *z. n., vr., der*, of *van de hoos*; meerv. *hozen*. In Groningerland en elders, voor eene kous. Zamenstell.: *hozeband, hozevoetling*. VOND. gebruikt het woord *gehoosd: Gehoost met purpre laersjes. Lederen hozen, waerdoor men verstaan moet laerzen, die van achteren en aan de buitenzijde van het been, tot aan de heup komen, en aan de binnenzijde zoo hoog ze kunnen*. PALUDAN. Van hier *onthozen, caligas exuere*.

HOOVAARDIG, (bij KIL. *hooghvaerdigh, hoovaerdigh*,) bijv. n. en bijw., *hoovaardiger, hoovaardigst*. Iemand, die het oordeel over zijne eigene voortreflijkheid naar buiten vertoont, uit eene bron van hoogmoed. In het bijzonder, wanneer men dit door kleederpracht aan den dag legt. Van *hoog* en *varen*. Van hier *hoovaardigheid, hoovaardiglijk, hoovaardij*, bij F. VAN DORP, *hoogvaardij*, en bij HOOFT ook *hoovaard: o sot hoovaart!*

HOOZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoosde, heb gehoosd*. Water uit eene boot, of uit iets anders, met een daartoe geschikt werktuig, scheppen. Men spreekt het ook *oozen* uit. Van hier *hoozer, hoosvat*, enz. Het lat. *hausio*, of *haurio*, komt hiermede overeen.

HOP, (*hoppe*), z. n., vr., *der*, of *van de hop*; zonder meerv. Eene bekende plant, in de bierbrouwerijen noodig. Men gebruikt het woord zoo wel voor de geheele plant, als voor de bloemen, *hopbellen* genaamd. *Zoo ligt als hop. Hop plukken. Hop droogen*. Van hier *hopachtig*. Zamenstell.: *hopakker, hopbel, hopeest, hopketel, hopkooper, hopland, hoppestaak, hoppezak*, enz. Van hier ook het bedr. gelijkvl. w. *hoppen*, met hop verzien; *het bier hoppen*.

HOP, z. n., m., *des hops*, of *van den hop*; meerv. *hoppen*. Een zekere vogel. *Tereus verkeerde in eenen hop*. VOND. Uit het lat. *upupa*.

HOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hoopte, heb gehoopt*. Een toekomend goed verwachten. *Ik hoop het beste van hem. Ik hoop, dat* enz. Vertrouwen: *op God hopen*. In het gemeene leven neemt men het ook voor wenschen.

HOPMAN, z. n., m., *des hopmans*, of *van den hopman*; meerv. *hopmans, hopmannen*, en *hoplieden*. Een hoofdman over eene krijgsbende, voornamelijk, over eene gewapende burgerij. Van *hop*, dat is *hoofd*, en *man*. Anderen brengen het tot *hop*, voor *hoop* en *man, praefectus multitudinis*.

HOP-

HOPPERD, z. n., m., *des hopperds*, of *van den hopperd*; zonder meerv. Het bier in den hopketel, wanneer de hop er nog niet van afgescheiden is.

HOR, z. n., vr., *der*, of *van de hor*; meerv. *horren*. Een dun, klein plankje, welk de kinderen aan een touwtje binden en in het ronde draaijen. Het heeft, naar het snorrende geluid, dien naam.

HORDE, z. n., vr., *der*, of *van de horde*; meerv. *horden*. Eigenlijk een tatarisch woord, dat, met ons *heer*, *heir*, eenen zelfden oorsprong heeft, en gebruikt wordt van een zwervend herderleger van volken, die, hun leven lang, in zulke horden omtrekken:

De wilde Tater, die met groote horden draeft,
Veel duizent mijlen lank met paerdenbloet gelaaft
H. DE GR.

De Tartaren zijn zeer woest, wreed en oorlogszugtig van aart en doen hunne geburen veel overlast, alsze met gehele legers, die zij horden noemen, door hunne grenzen breken. W. A. BACHIENE. In eenen engeren zin beteekent het eenen stam van zulke volkeren, die onder een opperhoofd staan.

HORDE, z. n., vr., *der*, of *van de horde*, meerv. *horden*. Een stuk werks, van teen gevlochten, tot meenigerlei gebruik, hetzij tot beschutting, hetzij tot drooging, hetzij tot vervoering, hetzij tot bevloering. *Langs een' brug van tonnen, met horden gevloert.* HOOFT. *Hij werd, op eene horde, naar het galgeveld gesleept.* Verkleinw. *hordetje*, inzonderheid voor zeker stuk werks, dat men in de vensterramen plaatst, om niet gezien te worden. Zamenstell.: *hordenmaker*, *hordenvlechter*, *hordenwand*.

HOREN, (ook *hoorn*,) z. n., m., *des horens*, of *van den horen*; meerv. *horens*. De spitse uitwassingen aan de hoofden van sommige viervoetige dieren. *De koe heeft haren horen afgestooten. De stier nam de vrouw op zijne horens. Iets op zijne horens nemen*, een zwaar werk op zich nemen, om het, zonder hulp, te volvoeren. *De horens afstooten*, zie onder *Afstooten*. *Zijne horens opsteken*, zijn gezag in het bewind toonen. *Iemand horens opzetten: zij heeft haren man horens opgezet*, zij boeleerde met eenen anderen man. Dat naar horens gelijkt. Zoo schrijven onze Dichters, in navolging van de Ouden, der maan *horens* toe, wanneer zij over de helft afgenomen is. De spitse hoeken; *hoornen des altaars*. BIJBELVERT. Een ko-

koperen werktuig, hetwelk Dooven gebruiken: *hij hoort door eenen horen.* Een holle horen, van het dier afgescheiden, dienende voor een vat: *rechtvaardigheit greep thans den opgevulden horen.* HOOGVL. *De horen des overvloeds.* Schilders beelden den Overvloed af door eenen horen, vervuld met allerhande voorname vruchten, die over de randen des horens heenhangen. Een werktuig, om op te blazen: *als gij hooren zult het geluijt des hoorns.* BIJBELV. *Den horen luide uit alle maght steken.* VOND. Van hier: *blaashoren*, *toethoren*, enz. Voor zekere soort van torren met kleine hoornen, zegt men, gelijk KIL. ook heeft, *horentoren*, waarschijnlijk voor *hoorntor.* De stof, waaruit kammen, enz., gemaakt worden; van het onz. geslacht, zonder meerv.: *hij arbeidt in horen. Lantaarnen met doorzigtig horen verzien.* Zoo noemen de Smeden de stof, waaruit de paardenhoef bestaat, en vooral, dat van den hoef afgesneden wordt, *horen*; onz., zonder meerv. Bereid kalfs- of schaapsleer, waarvan men banden voor boeken maakt: *een boek in horen gebonden.* In eenige oorden des Vaderlands is *horen* ook van het onz. gesl. Verkleinw. *horentjè.* Het onveranderlijke bijv. n. is *hoornen horenen: een hoornen kam.* Van hier *horenachtig.* Zamenstell.: *horenbeest*, *horenblazer*, *horendier*, *horendrager*, een man, die eene overspelige vrouw heeft, *horengeld*, *horenloos*, *horenslak*, *horenslang*, *hoorenvee*, *horenwerk*, buitenwerk met twee halve bolwerken, *horenworm*, *horenziek*, eene ziekte der runderen aan de horens. Ook is het zamengestelde bijv. naamw. *horendol* in gebruik: *horendolle stieren.* F. DE HAAS

Horen, *hoorn*, ULPHIL. *haurns*, OTFRID. *horn*, nederf., angels., eng., zw., hoogd, deen., ijsl. *horn*, lat. *cornu*, ital. *corno*, fr. *corne*, sp. *cuerno*, gr. *κερας*, hebr., arab., chald. en sijr. קרן, pers. *corn.* Zoo oud dit woord is, zoo waarschijnlijk is het ook, dat het behoore tot *ha*, *har*, hoog, en in het algemeen beteekene iets, dat verheven is.

HORIZON, (*horizont*,) z. n., m., *des horizons*, *horizonts*, of *van den horizon*, *horizont*; zonder meerv. Gezigteinder: *die die sterren op mijnen horizon moght werpen.* DECK. *Die Vrankrijks horizont met schreiende kristal*, enz. VOND. In den deftigen stijl gebruike men liever het nederd. *gezigteinder.* Het komt af van het gr. ὁρι-

ὁρίζων. In de gemeenzame taal zegt men: *dat gaat boven mijnen horizon*, voor: dat gaat boven mijne bevatting. Doch J. Lublink merkt hierbij aan, dat dit verkeerd gezegd is, dewijl wij datgeen, welk *boven* onzen gezigteinder is, zien, maar niet wat nog *beneden* de kimmen, en dus nog niet binnen het bereik van ons gezigt is; en ſtelt daarom voor: *dit, of dat, is beneden mijnen horizon*.

HORN, z. n., m., *des horns*, of *van den horn*; meerv. *hornen*. Eigenlijk, een ſpitſe uitſtekende hoek; hetzelfde woord als *horen*, ſchoon van bepaalder gebruik. In het gemeene leven zegt men: *in hoeken en hornen*. Vele plaatſen zijn daarnaar benoemd: *avenhorn*, *barzingerhorn*, *dirkshorn*, *tuitgenhorn*; plaatſen, die, oorſpronge-lijk, op eenen uithoek aangelegd zijn. Hooft gebruikt het zamengeſt. *hornſcheef*: *hornſcheeve naadernisſen*.

HOROSKOOP, z. n., onz., *des horoskoops*, of *van het horoskoop*; meerv. *horoskopen*. Basterdw., uit het gr. Geboorteſter, bij Meijer *uurſchouw* genaamd: *'t geluk, ſtaeg aangebeên van ſterfelijke zielen, in het horoscopus dees hemelſtaatſe ſloot*. Vond.

HORREL, z. n., m., *des horrels*, of *van den horrel*; meerv. *horrels*. Eigenlijk, een ſtoot; van het voordd. w., *horrelen*, van *horren*, hetzelfde als *horten*. In het gemeene leven bezigt men het voor eene kleine oneenigheid: *dat was een heele horrel*. Van hier *horrelvoet*.

HORS, zie *ors*.

HORST, z. n., vr., *der*, of *van de horst*; meerv. *horſten*. Een woord, dat geheel buiten gebruik geraakt is, en, eertijds, digt ineen gegroeid kreupelbosch beteekend heeft. Op de Veluwe heeft men eenige plaatſen, die *de Horst* heten. Het is in ſommige eigennamen nog overig: *van der Horst*, *Veenhorst*, *Binkhorst*, *Bronkhorst*, *Langhorst*, enz.

HORT, z. n., m., *des horts*, of *van den hort*; meerv. *horten*. Een korte ſtoot. *Een hort ook, een haapering op wegh, waar, om 't heele werk over ſtagh te werpen*. Hooft. *Iemand eenen hort geven*. *Met eenen hort uitrukken*. *Met horten en ſtooten*, nu een weinig, dan een weinig.

HORTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hortte, heb gehort*. In het gaan ſtooten: *met dusdaanigh horten en voortſlaan, quaamen de Brabanders tot het waaghen van den ſprongh*. Hooft.

HOOFT. Bonzen, aanstooten: *'t hort alles tegens een.* M. L. TIJDW. Van eene onstuime zee zegt VOND., dat zij *op klippe en steenrots bruischt, en onder 't vreeslijk horten, zo zwaer gelijk een berg, voorover komt te storten.* In zijn werk haperen:

„ *Dat alles eijndelijk zich, zonder scher geluidt,*
„ *Of horten op de maat, naar eisch der stoffe sluit.*

OUDAEN.

Figuurlijk, niet gelukken: *dies hortte 't spaansch geluk hier.* HOOFT. *Eene hortende rede*, waarin geene vloeijendheid is. Het woord komt overeen met het fr. *heurter, hurter.*

HORZEL, z. n., vr., *der*, of *van de horzel*; meerv. *horzels, horzelen.* De grootste soort van wespen, die op bijen en groote vliegen jagt maakt. *De felle horzel dorf haar scherpen angel*, enz. VOND. *Gelijk de horsels*, schrijft HOOGVL., *in den warmen zonneschijn.* Ook VONDEL, ergens: *de felle horsel mengde zich met een scherpen angel hier onder.* Doch men zal de zachtere z, meestal in dit woord hooren. Van hier het onz. w., *horzelen*, dat en van het geluid der horzelen, en van geraas en gekijf gebezigd wordt. Hiervan *de horzeling.*

HOSSEBOSSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hosseboste, heb gehossebost.* Eene stootende beweging maken, bij voorb., met eenen stoel, waarop men zit, dan naar achteren, dan naar voren. Een woord van den klank gevormd. Ook als een onzijd. naamw.: *het hossebossen van den wagen.*

HOT, z. n., vr., *der*, of *van de hot*; zonder meerv. Het dik van geschiftte, gekernde melk. Het verkleinw. *hotje* wordt in Gron. en Geld. voor eenen kleinen oogenblik gebruikt; doch in den laagsten stijl: *ik zal nog een hotje blijven.* Anderen noemen het *hetje.*

HOTSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hotste, heb gehotst.* Botsen, schokken: *de wagen hotste verschrikkelijk.* In het hoogd. wordt het voor stootend wiegen gebruikt.

HOTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik hotte, ben gehot.* Tot hot loopen. *De melk is gehot.* Gaan, voordgaan, gelukken; in het gemeene leven: *het wil met de zaak niet hotten. Dat zal niet hotten.*

HOU, een tusschenwerpsel, om stil te houden. Het is van *houd*, hoogd. *halt.*

HOUD, *houde*, verouderd z. n., beteekenende gunst, gene-

negenheid, waarvan het bijv. n. *houd*, voor gunstig, genegen, mede in gebruik geweest is: *iemand houd zijn*, waarvoor wij thands zeggen *houw en getrouw*. Het zelfstandige *houd*, *houde*, was ook hetzelfde als ons hulde: *en zwoeren hem houde*. MELIS STOKE.

HOUDEN, (oudtijds *holden*,) bedr. w., ongelijkvl. *Ik hield*, *heb gehouden*. Dit werkwoord heeft een uitgestrekt gebied in onderscheidene spreekwijzen. Eigenlijk is het iets, met de hand, of op dergelijke wijs, aanvatten. *Iets in de hand houden. Het mes tusschen de tanden houden. Het papier tegen het licht houden. Den zak open houden. Den toom kort houden*; fig., *iemand kort houden*, hem zijnen wil niet geven. *De vork bij den steel houden. Iemand* in *het oog houden*, op hem acht geven. Inhouden, bevatten: *steenen watervaten, elck houdende twee of drie metreten*. BIJBELV. Voor vallen bewaren: *door ankers wordt de muur gehouden*. Ook wederkeerend: *houd u vast. Houd u aan den boom, met de beide handen* Figuurl.: *ik houd mij aan Gods woord*, ik verlaat mij op hetzelve. De vlugt beletten: *met hun tienen konden zij den dief niet houden*. Hierheen behoort de spreekwijs: *het uitgeworpene anker hield het schip*. In eene zekere rigting brengen: *de handen op den rug houden. Hij hield den kop scheef*. De beweging van iets verhinderen: *hij kon zijn water niet houden. Houd den mond*, zwijg. Door dwang de beweging stuiten: *het paard in toom houden. Iemand in toom houden*, hem voor losbandigheid bewaren. Door zedenlijke beweegredenen ophouden: *als gij gaan wilt, zal ik u niet langer houden*. Dit door dwang doen: *de kinderen onder scherpe tucht houden*. Den toestand, de veranderingen van een ding bestemmen. *Iets geheim houden. Dit hield het land lang in onrust. — Ik zal u vrij houden*, voor u betalen. *Het met iemand houden*, eens zijn, — *het met eene vrouw houden*, in ontucht leven. *Iemand bij*, of *aan*, *zijn woord houden*, zich op iemands gedane belofte beroepen. HOOFT heeft: *aan iemand een goed woord bij den Koning houden*. Van hier het deelwoord *gehouden*, voor, verpligt, met het voorzetsel *in*: *de navolgende geslachten zijn, daarom, niet weinig gehouden in de doorluchtige pennen der historieschrijveren. — Vergeet d' ondank'bre lier, in wien zij is gehouden?* L. TRIP. Dezen toestand bestemmen, ten aanzien van de uitwendige omstandigheden eener zaak: *de ke-*

kamer schoon houden. Een dagboek houden. Ten aanzien van zijn eigen gedrag, bij eenige hinderpalen; wederkeerend: *de soldaten hielden zich dapper. Houd u standvastig. Zich tevrede houden.* De voordduring eener zaak, als ook derzelver uitwendigen toestand, door geschikte middelen, bestemmen: *vuur op den haard houden. Opene tafel houden. Paarden — meiden en knechts houden.* Eene zaak, met betrekking op de uitwendige omstandigheden, tot daadlijkheid brengen: *gastmaal — hoogtijd — geregt — landdag houden. Eene redevoering houden.* Zijne verpligting vervullen: *houd woord.— Hij hield den eed. Ik zal mijne belofte houden.* Zorgen, dat men zich, overeenkomstig eene zaak, gedrage: *de geboden van God houden.* Schatten, oordeelen: *ik heb hem altijd voor een eerlijk man gehouden.* Veinzen; als een wederk. w.: *hij hield zich doof. Veel van den wijn houden*, daarvan een groot liefhebber zijn. Het wordt ook geheel alleen gebruikt, voor uithouden: *de stad hield het er lang*, zij stond het beleg zoo lang uit. Onzijdig: *het ijs kan nog niet houden*, het breekt. *Die kalk houdt niet*, hij valt af. Hier heen behoort de spreekwijs: *steek houden*, dat eigenlijk is, wanneer de naad niet uitscheurt. *Dat bewijs zal steek houden*, het zal voldoend bevonden worden. Verder: *de wagen hield stil. — Het zal hard houden, zoo hij er doorkomt.* Van hier *houder*, ook voor eene vischkaar, doorgaans *houwer* genoemd, *houding.* Zamenstell.: *houkind*, (*houdkind*,) voedsterling.

Houden, Ker., Otfrid. *haltan*, Isidor. *haldan*, nederf. *holden*, hoogd. *halten*, deen. *holde*, angelf. *healdan*, eng. *to hold*, zw. *halla*, ijsl. *halda.*

HOUT, z. n., o., *des houts*, of *van het hout*; het meerv. *houten* is in sommige gevallen gebruikelijk. De stof, waaruit het ligchaam van boomen en struiken bestaat; zonder meerv. De *bliksem trof den boom zoo, dat de schors weggenomen en het hout ontbloot werd. Hard, week, taai, zacht hout. Hout schaven, zagen.* Brandhout: *hout kappen. Haal wat hout aan het vuur.* Talhout: *honderdhout, duizendhout*, dat bij het getal van honderd of duizend verkocht wordt. Takken van eenen boom: *de boom heeft te veel hout. Hout uit den boom nemen. In het hout schieten.* Een stuk hout, tot zeker einde bestemd; met een meerv. *Het kruis van eene venster bestaat uit twee houten. Zij maakten de houten in den buik des schips. Een hout aanbidden*, een

 beeld

beeld van *hout*. *Aan het hout hangen*, aan het kruis; in de BIJBELVERT. Een boom, of struik, ten aanzien der gesteldheid zijns houts: *pokhout*, *brazilienhout*, enz. Een bosch, geboomte: *de slagorde had het voorste van den houte in*. HOOFT. *In midden den houte des paradijs*. BIJB. 1477. Zoo wordt het bosch, bij Haarlem en Alkmaar, *het hout* genoemd. Indien zin duldt het een meerv. Verkleinw. *houtje*; van hier de spreekwijs: *op zijn eigen houtje*, op zijn eigen gezag. Van hier *houtachtig*, *houtig*, *houting*, van het manl. geslacht, eene soort van Visch. Zamenstell.: *houtakker*, *houtbeitel*, *houtdraaijer*, *houthakker*, *houthouwer*, *houtkloover*, *houtkooper*, *houtkraai*, *houtmade*, *houtmarkt*, *houtmeter*, *houtmijt*, *houtschild*, een kruijer, een arbeider, *houtschuur*, *houtslang*, *houtsnip*, *houtstapel*, *houtskool* — *houtkool*: *anderen schilderen de zon met houtkolen*. VOND. — *houttelder*, *houttuin*, *houtvester*, opzigter van bosschen, *houtvlot*, *houtwachter*, *houtwagen*, *houtwerk*, *houtwinkel*, *houtzolder*, enz.

Hout, OTFRID., NOTK., WILLER. *holza*, nederf. *holt*, friesch *holde*, angelf. *holt*, eng. *holt*, zw. *hult*, hoogd. *Holz*. Zeer na bij komen *υλη* en *αλσος*.

HOUTEN, onverbuigb. bijv. naamw. Van hout: *een houten vat*. Overdr., stijf, lomp: *hij is een houten man*.

HOUVAST, z. n., o., *van het houvast*; meerv. *houvasten*. Een werktuig van ijzer, om iets vast te maken. Voor *houdvast*: dan, het gebruik heeft hier, te onregt, de *d* weggeworpen.

HOUW, bijv. naamwoord en bijw. Getrouw. Het is in de spreekwijs, *aan de overheid houw en getrouw blijven*, alleen gebruikelijk. Bij KIL. heet het *houd*, *hold*, *huld*. Gelijk, door het gebruik, *voude* in *vouw* veranderd is, zoo heeft men het oude *hold*, *houd*, in *houw* verkeerd. Het drukt uit iemand, die het beste van zijnen Heer gaarn ziet en het tracht te bevorderen. Zie *houd*, *houde*, *hulde*, *hulden*, *inhuldigen*.

HOUW, z. n., vr., *der houw*, of *van de houw*; het meerv. wordt niet gebruikt. In Gelderland en elders benoemt men, met dit woord, een gebrek aan de oogen van paarden en rundvee, dat uit een hard vliesje bestaat, zich, uit den hoek der oogleden, over den appel heentrekkende. Bij KIL. *houwe in d'ooghe*. *Unguis*; *membranula quædam in oculo*. In het hoogd. *Hauk* en *Haug*.

HOUW,

HOUW, z. n., m., *des houws*, of *van den houw*; meerv. *houwen*. Een slag met eenen houwer: *ik heb den houw op mijnen arm ontvangen*. De toegebragte wond door eenen houw: *hij toonde mij den schrikkelijken houw, die nog wijd gaapte*. Hakking van een bosch: *dat is hout van den tweeden houw*. Vrijheid, om in een bosch te hakken: *competeerde elk te zijner beurte den houw daarin*. HOOFT. *Ergens den vollen houw vinden*, aldaar den ruimen overvloed rijkelijk aantasten. *Houw*, van het vr. gesl., *die Haue* in het hoogd., is ook een werktuig, om te houwen; *eene kalkhouw*, een kalkkloet.

HOUWEEL, z. n., o., *des, houweels*, of *van het houweel*; meerv. *houweelen*. Een spits werktuig, om, door houwen met hetzelve, den harden grond omtehalen.

HOUWELIJK, *houwlijk*, zie *huuwlijk*.

HOUWEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik hieuw, heb gehouwen*. In het gemeen, met de scherpte van een snijdend werktuig slaan en daardoor, iets kwetsen. *Iemand met de bijl houwen. Naar iemand houwen. In stukken houwen. Hout houwen.* — Ook *beeld, steen houwen. Er op in houwen*, dom toeslaan. Van hier: *houwer*, ook voor een zijdgeweer, *houwing*. Zamenstell.: *houwbijl, houwblok, houwbosch, houwdegen, houwhamer, houwmes*, enz.

Houwen, OTFR. en NOTK. *houuen*, nederf. *houen, houwen*, middeleeuw. *houare*, angelf. *heawian*, eng. *to hew*, hoogd. *hauen*.

HOVEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik hoofde, heb gehoofd*. Bedrijv., aan het hof ontvangen. *Wat Babilon, wat ooit Chaldeeuw aen Alexander schonk, dat hooftze hier*. VOND. Men stelt het, anders, gemeenlijk in vereeniging met *huizen*, in den zin van iemand prachtig aan zijnen disch te onthalen: *ergens gehuisd en gehoofd zijn. Het staet hem dier genoegh, dat hij Eneas huisde en hoofde*. VOND. *Met verbodt van hen te huijzen, te hooven, oft ongemeldt te houden*. HOOFT. *Zoecken dan de wijfjes in haer mans ziele zoetelick ghehuijst en ghehooft te wezen*. DE BRUNE. Overdr. *daer wijsheit is gehooft*. H. DE GR. Onzijd., gastmaal houden, zich aan eenen goeden disch vergasten: *om te houden vroolijcke maaltijden, en dat noemen sij hoven*. R. VISSER. *Dat's een jongman, die kan hoven*. WESTERB. *Daar geen brood is, is 't kwaad hoven*, spreekw.

HOVENIER, z. n., m., *des hoveniers*, of *van den hovenier*; meerv. *hoveniers*. Een tuinier, iemand, die, om daghuur, in den hof werkt. Van hier, in het gemeene leven, het onz. w. *hovenieren: hij is aan het hovenieren.* Vrouwl. woord, *hovenierster.*

HUDS, z. n., vr., *der*, of *van de huds*; meerv. *hudsen*. Eene flet, een versletene lap, oud kleedje. *Die het heel wel maken, als zij in de hudsen zijn, voor dat de handwijzer op, en neêrslaet.* DE BRUNE. *Hudsen*, *hedsen*, bij KIL. *panniculi, panni viles, triti et laceri.*

HUGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huugde, heb gehuugd.* In Groningen hoort men dit woord, en men bezigt het, daar, van kinderen, die een lekker beetje van andere kinderen, met vleijende woordjes, afvragen. *Hugghen* kent KIL.; maar verklaart het door *naauw toezien*. Het eng. *to hug* heet teederlijk liefkozen.

HUI, zie *heu.*

HUI, z. n., vr., *der*, of *van de hui*; zonder meerv. Wei van melk. *Honden met vette huij aen te vocken.* VOND.

HUI, een tusschenwerpsel van opwekking. *Hui, hui, vliedet uit den noordenlande!* BIJBELVERT. Hebr. הוי.

HUICHELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huichelde, heb gehuicheld.* Een voorkomen hebben, als ware men een godsdienstige; in het stuk van godsdienst veinzen. *Ende die godtlooslick handelen, sal hij doen huijchelen.* BIJBELV. Van hier *huichelachtig, huichelaar, huichelaarster, huichelares, huichelarij, huichelij, huicheling, huichelsch.*

HUID, z. n., vr., *der*, of *van de huid*; meerv. *huiden.* De uitwendige, natuurlijke bedekking van het ligchaam, bij mensch en dier. *Eenen aal de huid afstroopen. Eene afgestroopte huid*, een balg. *Het zweet loopt hem bij de huid neder — met huid en met haar*, geheel en al, in de gemeenzame taal. — *De dingen door de huid zien*, tot op den grond der zaken doordringen. *Met de heele huid er afkomen*, zonder schade het ontkomen. *Hij kreeg de huid vol slagen. — Wat op de huid*, slagen, *krijgen. De vijand kreeg lustig wat op de huid. Met de huid*, met zijn lijf, *betalen. Hij heeft er de huid aan gewaagd. De huid*, het leven, *ten dierste verkoopen.* Het bekleedsel van vruchten: *hij nut zijn uien met de huit.* VOND. De planken, die rondom een schip geslagen worden: *het vaartuig kreeg eene nieuwe huid.*

Daar het woord, in het gemeen, van eene bedekking ge-

gebruikt wordt, is het zeer waarschijnlijk, dat het, met *hoed*, van *hoeden*, bedekken, afstamt. Zamenstell.: *aalshuid*, *beerenhuid*, *koehuid*, — *huidenkooper*, enz.

HUIDEN, bijw. van tijd, hetzelfde als *heden*. Van hier *huidig*; *tot den huidigen dag toe*.

HUIDVETTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huidvette*, *heb gehuidvet*. Leertouwen. Van hier *huidvetter*, *huidvetterij*.

HUIF, z. n., vr., *der*, of *van de huif*; meerv. *huiven*. In het gemeen, de bovenste, ronde bedekking van een ding. Bijzonder een vrouwlijk hulsel: *toen zij de huif der goddelijke maegt aengrepen*. VOND. *Iemand de huif afligten*, zijne bedriegerijen ontdekken. OUD. De kap, het linnen overdek van een voer- en rijdtuig is *de huif*; van hier het zamengestelde *huifkar*. In Gelderland noemt men, somtijds, eenen bijenkorf *huif*; in het eng. *hive*. De kap, welke men den valken opzet, om hen tam te maken, wordt, bij de valkeniers, derzelver *huif* geheten. Van hier het bedr. w. *huiven*, beteekenende het hoofd dekken: *huift met goudt de koeij*. HOOFT. Het bekleedsel des ingewands draagt ook dien naam. Sommigen noemen de tweede maag der herkaauwende dieren *de huif*; schoon zij wel eens, verkeerd, *hoeve* schrijven, KIL. heeft hier ook *huyve*.

HUIG, z. n., vr., *der*, of *van de huig*; meerv. *huigen*. De lel, het tapje achter de tong, aan den ingang der keel. *De huig hangt mij*. *De huig ligten door zout*, door zout er aan te brengen haar doen opkrimpen. Fig., *iemand de huig ligten*, iemands geld, behendig, te zoek maken, hem door bedrog het ontvreemden. *De huig*, zonder meerv., voor keelontsteking: *hij is aan de huig gestorven*.

HUIK, z. n., vr., *der*, of *van de huik*; meerv. *huiken*. Eene falie der vrouwen — ook een van laken, of andere stof, gemaakt vrouwenkleed, met eene kap: *eene brabandsche huik*. *De huik naar alle winden hangen*, zich, uit geveinsdheid, naar den tijd schikken. *Eene huik* noemde men ook een dekkleed, waarmede men kinderen, in onecht geteeld, bedekte, wanneer de Ouders trouwden en dezelven, als de hunnen, erkenden. Van hier: *onder de huik trouwen*. *Huik* is ook een geheel ander woord, beteekenende eene nedergebukte houding: *op de huik zitten*, anders genoemd: *op de hurkjes zitten*. Zie het volgende woord.

woord. Van *huik*, in de eerste beteekenis, is het zamengest. *huikmaker*. Verkleinw. *huikje*.

HUIKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huikte, heb gehuikt*. Op de huik zitten, nederbukken, duiken, hurken. *Hij huikt van zwaren last*. *Huiken* is ook een zeemanswoord: *met huikende zeilen varen*, als men zwicht, de zeilen ingijpt. Van hier *huiker*. Voor *huiken* is ook *hukken* in gebruik: *met een huckend zeijltjen laveren*. DE BRUNE. KIL. heeft *hucken* alleen. In Overijssel zegt men *hoeken*, of *op de hoeken zitten*.

HUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huilde, heb gehuild*. Een sterk, klaaglijk, doordringend geluid maken. *De noodstormen huilden*. FEITH. *Huilende winden*. Zoo *huilen honden*, *wolven*, enz. Ook worden groote en zware *kanonkogels* gezegd te *huilen*. Dichters spreken ook van *huilenden honger*, wanneer men van honger huilt. — *Met de wolven huilen, met welken men in het bosch is*, zich naar het gezelschap schikken. Met eene luide en klaaglijke stem weenen; meest met het denkbeeld van iets laags: *de man huilde, als een kind*. Van hier *huiler*. Zamenstell.: *huilebalk*, een die ligt huilt; van *balken*, huilen; derhalve twee woorden van eene en dezelfde beteekenis; welke zamenvoegingen bij de Ouden veel voorkomen, b. v. *ruilebuiten*, enz.

Huilen, hoogd. *heulen*, nederf. *hulen*, eng *to howl*, deen. *ulfwa*, ijsl. *ylfa*, *yla*, finl. *ulwon*, fr. *hurler*, *houler*, van waar *houleux*, van den *huilenden* storm gebruikelijk, ital. *urlare*, sp. *ahullar*, *aullar*, lat. *ejulare*, gr. ὀλολύζειν, ὑλαεῖν. hebr. ילל, arab. אלל, sijr. אלא. Het klagende gehuil drukken zoo vele natien, op hetzelfde bijna, uit.

HUIS, z. n., o., *des huizes*, of *van het huis*; meerv. *huizen*. Verkleinw. *huisje*. Een bedekt gebouw, een, naar de regels der bouwkunde ingesloten, ruim, om er allerlei verrigtingen in waartenemen. In dien zin is het meest zamengesteld: *bakhuis*, *brouwhuis*, *giethuis*, *kakhuis*, *stookhuis*, *waschhuis*, enz. Eene plaats, om er iets in te bergen, in te steken, optesluiten; ook in zamenstell.: *beenderhuis*, *brilhuis*, *duifhuis*, *gekkenhuis*, *geweerhuis*, *klokhuis*, *peperhuis*, verbasterd van *papierhuis*. Zie *papier*. Eene wijkplaats, om zich te verbergen: *schilderhuis*, enz. Een verblijf der dieren: *een fikkenhuis*. *Het huis der spinnekoppen*. BIJBELV. *Het eeuwige huis*, het graf. Een, voor menschen bestemd, woon-

woonhuis: *een huis bouwen — afbreken — verwen.* — *Met de deur in het huis vallen*, de noodige voorzigtigheid verzuimen. *Te huis — van huis zijn. In huis komen. Van huis gaan.* — *Ik kan den man niet te huis brengen*, het is mij ontgaan, wie hij zij. *Waar zal men dat te huis brengen?* hoe dat verklaren? *De vloot komt te huis*, binnen de haven. *Ik ben daarvan niet tehuis*, dat ſtrookt met mijne denk- en handelwijs niet. *Bij iemand te huis liggen*, inwonen; ook figuurl.: *hij ligt bij zijne vrouw te huis*, zijne vrouw ſpeelt den baas. Al de perſonen, die in een huis wonen; zonder meerv.: *het heele huis raakte op de been.* Het huisgezin, vrouw en kinderen: *elk moet voor zijn huis zorgen. Elk huis heeft zijn kruis.* Een geſlacht: *het huis van Bourbon. Van adellijken huize zijn.* Een kantoor van koophandel: *ik heb die goederen aan een voornaam huis verkocht. Te huis komen* wordt ook gezegd van dingen, die ons als van zelf en onverwacht overkomen: *Maer nu, God lof, komt mijn geluk al tefſens mij t'huis.* VONDEL. Van hier *huislijk.* Zamenſtell.: *huisarmen*, *huisbakken*, *huisbediende*, *huisbeleid*, *huisbeſtier*, *huisbewarer*, *huisbewaarder*, *huisbewind*, *huisbezoeking*, *huisblad*, vischlijm, *huisbraak*, *huisdeur*, *huisgenoot*, *huisgezin*, *huisgoden*, *huisheer*, *huishond*, *huishuur*, *huisknaap*, *huisknecht*, *huiskrakeel*, *huislook*, *huisman*, *huismoeder*, *huistwist*, *huisvader*, *huisvrouw*, *huiszorg*, enz.

Huis, hoogd. *Haus*, ULPHIL., ISID., KER., OTFRID. *hus*, nederſ., deen., zw. *hus*, eng. *houſe*, ſlavon. en wend. *hisha*, kroat. *kusha*, hong. *haz.* Het lat. *caſa* komt er nabij. WACHTER leidt het, met *huid* en *hut*, uit eene bron af; uit *hoeden*, bedekken. Het ſchijnt van den zelfden oorſprong, als het gr. *οἶκος.* Men heeft ſlechts de *x* weg te laten, en de *o* met eene ſcherpe blazing uitteſpreken, om de overeenkomst te zien.

HUISHOUDEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik hield huis*, *heb huisgehouden.* Het huis beſtieren. *Die vrouw kan wel huishouden.* Verkeeren: *men kan niet met hem huishouden.* Razen, tieren: *hij houdt ſlecht huis met zijne vrouw. Wie heeft hier zoo huisgehouden?* Het wordt ook zelfſt. gebruikt: *die man heeft een zwaar huishouden.* Van hier: *huishouder*, *huishouding*, *huishoudſter.*

HUISRAAD, z. n., o., *des huisraads*, of *van het huisraad*; zonder meerv. Alles, dat tot nooddruft of gemak in het huis dient. Zamengetrokken uit *huisgeraad.* Men hoort

hoort het onz. geslacht het meest gebruiken, schoon Halma en Hoogstraten ook voor het manl. zijn.

HUISVESTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik huisvestte, heb gehuisvest*. Bedr., iemand een vast verblijf bezorgen: *ik heb hem drie dagen gehuisvest*. Onz., met *hebben*, huisvesting hebben: *hoe lang zal hij daar nog huisvesten?* Overdr.: *'s Lands oppermagt huisvest nu in 's Lands Staten*. Wagen. Van hier *huisvesting*.

HUIVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik huiverde, heb gehuiverd*. Van binnen eenige koude gewaarworden, en daardoor beven, of grillen. Van hier *huiverig*, van koude trillende; ook, die ongaarn tot iets overgaat, *huiverigheid*, *huivering*, ledentrilling door koude: *de koorts met eene huivering krijgen*.

HUIZEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik huisde, heb gehuisd*. Bedr., iemand in zijn huis ontvangen: *iemand huizen en hoven*. *'t Waer een getrouwde vrouw te huysen bij de Boel*. F. v. Dorp. Onz., wonen, zich ophouden: *daer de helsche lastraar huyst*; en overdr.: *de stad, die gij regeert, en daer de sonde huyst*. F. v. Dorp. Huishouden: *de vijand heeft hier slecht gehuisd*. Van hier *huizing*, een verblijf: *uit de onderste huizingen*. Vond. Ook noemt men de hut en kajuit op een schip *de huizing*.

HUKKEN (ook *hurken*), onz. w., gelijkvl. *Ik hukte, heb gehukt*. Gaan nederzitten op de hielen, huiken. *Zij hukte neêr in 't groen*. Vond. Zoo zegt ook Poot:

Hier zweeg de maegt en hukte met haer leden,
In 't groen van Pindus neer.

Zie *huiken*, *hurken*.

HUL, z. n., vr., *der*, of *van de hul*; meerv. *hullen*. Verkleinw. *hulletje*, (*hulligje*). Een linnen kinderkapje: ook eene soort van vrouwenmuts. *De vrouwen, die zij om haer linnen hullen en witte schorteldoecken van verre voor gewapende mannen hadden aenghesien*. Vel.

HULDE (oul. ook *houde*), z. n., vr., *der*, of *van de hulde*; zonder meerv. De onderdanigheid van eenen onderdaan aan zijnen heer, voordkomende uit eene zucht tot deszelfs best. *Iemand hulde bewijzen*. De diepste onderdanigheid aan het Opperwezen, met liefde gepaard: *God is aller hulde waard*. Psalmber. Gehoorzame onderwerping aan iets anders: *aan de waarheid hulde bewijzen*. Oul. beteekende het ook gunst: *Gods vrientscap*

ende ʃijn hulde. Seghel. Van hier het bedr. w. *hulden: ik huldde, heb gehuld: den landsheer hulden*, denzelven, door hulde en trouw te zweren, bij den aanvang van zijn gebied, erkennen. *Naadat Kaizar Karel zijnen zoone, gehult in den jare* 1549, *de lesʃen der regeeringe had ingeʃcherpt.* Hooft. Waarʃchijnlijk van het oude *hold*, dat is getrouw. Zamenʃt.: *huldegift.*

HULDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik huldigde, heb gehuldigd.* Voorddurend w. van *hulden.* Zie *hulde.* Van hier *huldiging*.

HULK, z. n., vr., *der*, of *van de hulk;* meerv. *hulken.* Eene ʃoort van vaartuig, een lastʃchip, met eenen platten bodem. Bij de Dichters wordt het ook voor andere ʃchepen genomen. *Ten leste ick mijne hulck voor 't ancker rijen zie.* Vond. Figuurl., *de hulk van zijn geloof wordt ginds en weêr geʃlingert.* Hoogvl. *Zij, die de hulk van ʃtaat, als wijze Palinuren, te roer ʃtaan, hebben, ʃtaâg, een oog in 't zeil van doen.* Zamenʃtell.: *ʃtaatshulk*.

Hulk, hoogd. *Holk*, *Hulke*, angelʃ. *hulc*, zw. *holk*, fr. *hulque*, it. *hulca*, middeleeuw. *hulcum*, *hulca*, *ulcus.* Reeds bij de Grieken heette ὁλκας een lastʃchip.

HULLEN, bedr., w., gelijkvl. *Ik hulde, heb gehuld.* Iemand de hul opzetten, opʃchikken: *zij was bezig met zich te hullen. De gehulde juffer.* Maar *gehuldde*, met *dd*, is van *hulden: de gehuldde vorst.* Wijders gebruikt Vondel het woord, in het algemeen, voor verʃieren: *met den hoed der vrijheid hullen. Haar hoofdʃtad met die pracht en majeʃteit gehuld.* J. de Marre. schim bezigt het van het morgenrood: *Naer 't morgenroot, dat aarde en hemel hult.* Oul. beteekende het ook bedekken. Van hier: *huller*, *hulʃter.* Men acht dit *hullen* zamengetrokken van *huivelen*, zijnde het voordd. w. van *huiven.*

HULP, z. n., vr., *der*, of *van de hulp;* zonder meerv. De handeling, waarmede iemand of iets helpt. In het bijzonder, de daad, waardoor iemands toeʃtand volkomener wordt; als de herʃtelling van de gezondheid: *ik heb weinig hulp bij dien drank gevonden.* Redding uit eene verlegenheid: *iemand te hulp komen. Van alle hulp ontbloot zijn.* Bijʃtand: *de arbeider riep om hulp. Ik zal u, met Gods hulp, genezen. Met de hulp van eene fakkel ontkwam hij dien duisteren oord.* Een helpende perʃoon; in welken zin het een meerv. aanneemt: *ik ʃal hem eene hul-*

hulpe maken, die als tegen hem over zij. Bijbelvert. Van hier *hulpzaam.* Zamenst.: *hulpbende, hulpeloos, hulploos, hulpmiddel, — noodhulp*, enz. Oul. bezigde men ook *help, helpe: Eñ wien si te helpe wesen wouden.* Bijb. 1477.

HULSEL, z. n., o., *des hulsels*, of *van het hulsel*; meerv. *hulsels.* Een hoofddeksel der vrouwen: *zij draagt een noordhollandsch hulsel.*

HULST, z. n., m., *van den hulst*; het meerv. is niet in gebruik. Hulstboom, steekpalm. Van hier *hulstbosch.* In het fr. *houx*, eng. *hollij*: misschien uit het lat. *ilex. Huls* is ook in gebruik geweest. Van hier *hulzenboom*, en het groning. *hulzebosch.*

HULZE, z. n., vr., *der*, of *van de hulze*; meerv. *hulzen.* De bast van schilgewassen, als boonen, erwten, enz. *Groene aren in hare hulsen.* Bijbelv. Het komt van *hullen*, bedekken.

HUN, *hunne, hun*, bezitlijk voornaamwoord, van den derden persoon, betrekking hebbende op meer dan eenen persoon, of een ding, en slaande op naamwoorden van het manl. geslacht. *Hun vader, hunne moeder, hun kind. De kinderen moeten hunne ouders vreezen. Zij hebben het hunne er toegedaan*, als zelfst. gebruikt. *De burgers namen de steenen hunner straten weg. Hunner* is ook de tweede naamval, in het meerv., van het pers. voornaamw. *hij: wees hunner gedachtig ten goede*, dat is aan de belangen van hen. Over Huijdecopers kieschheid, thands door velen met gezag ingevoerd, om *hun* te schrijven, in den derden naamval van het pers. voornaamw. *hij*, in het meerv., zie Inl., bl. 114.

HUNKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik hunkerde, heb gehunkerd.* Dit woord drukt eigenlijk uit zijne begeerte op eene bedelachtige wijs te kennen geven: *En gij, mijn geitjes, die, van d'avondstar gewenkt, naar huis toe hunkert.* Moon. *Hij liep hunck'ren bij de vrouwen.* F. v. Dorp. Het hijgende verlangen der kinderen naar voedsel: *het wichtje hunkerde naar de borst.* Men kan het afleiden van de hijgende in- en uitblazing van den adem, waardoor men zijne driftige begeerte te kennen geeft; indien dit woord zelf zijnen oorsprong aan dit natuurlijke geluid, welk een verlangende maakt, niet verschuldigd zij. Althands *hunkeren*, dat ook van paarden gebezigd wordt, als zij, aan de ledige krib staande, aan

aan den ſtalknecht, door een zeker geluid, hunnen trek naar voeder te kennen geven, ſchijnt een klanknabootſend woord te zijn. Hooft bezigt *heukeren: ende, zat zijnes, naa den ouwden Heer zouden heukeren.* Voords beteekent het haken, begeren; met *naar, om: hij hunkert naar eer. Om een ambt hunkeren.* Van hier *hunkering.*

HUNNEBED, zelfſt. naamw., o., meest in het meerv. gebruikt, *hunnebedden.* Zoo worden de groote ſteenhoopen genoemd, die in het landſchap Drenth, inzonderheid tusſchen Geelmuiden en Coevorden, nog heden gevonden worden. Men gist, dat zij enkel geſtrekt hebben tot begraafplaatſen der oudſte Volken dezer Landen, naardien, in de oude friesſche taal, *hunne* een lijk beteekent; gelijk in Groningen de waden, of doodkleeden, *hunnekleeden* genoemd worden; zijnde het, bij de oudſte noordſche Volken gebruikelijk geweest, de dooden, en inzonderheid voorname mannen, onder zekere heuvelen, of bergjes, te begraven.

HUPPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik huppelde, heb, en ben gehuppeld.* Zich ſchielijk, met kleine ſprongen, bewegen: *de ekſter huppelt.* Van vreugde ſpringen: *David huppelde voor de ark. De genezene heeft, onder innig gevoel van dankbaarheid, gehuppeld.* Met *zijn: de ekſter is naar het nest gehuppeld.* Van hier *huppelaar, huppeling.* Het is een voordd. w., van *huppen, hippen.*

HUPSCH, bijv. naamw. en bijw., *hupſcher, meest, zeer hupsch.* Dit woord wordt, in de daaglijkſche zamenleving, gebruikt, om eene taamlijk goede geſteldheid uittedrukken, iets minder dan dat, welk men, anders, ſchoon heet. Dat ons voor het uitwendige wel aanſtaat: *zij is een hupsch meisje. Hoe? ſprakze, zal een held zo frisch en hupsch van leên.* J. de Deck. Die zich, naar het uitwendige, wel gedraagt: *hij is een hupsch mensch.* Dat, met opzigt tot het innerlijk goede, wat meer dan middelmatig is: *hij heeft daaraan hupsch geld verdiend. Hij heeft een hupsch goedje bij elkander. Dat kind begint hupsch te lezen.* Van hier *hupschheid.*

Het ſchijnt te behooren tot het verouderde *hof*, dat in het zweed. nog gebruikelijk is, en eenen behoorlijken, ſchikkelijken aard van iets uitdrukt. Ons *hoeven, behoeven* komt ook uit die bron.

HURK, z. n., vr., *der*, of *van de hurk*; meerv. *hurken.*

Het

Het verkleinw. *hurkje*. Het is in het meerv. alleen gebruikelijk: *op de hurken zitten*, eene hukkende houding hebben, zoodat de aars achter op de hielen rust. Van hier het onz. w., *hurken*, *ik hurkte*, *heb gehurkt*: *men zag 'er, dat schaamele wijven, hurkende op de mesthoopen, met de huik over het hoofd getrokken, de beenderen navorschten.* Hooft.

HUT, z. n., vr., *der*, of *van de hut*; meerv. *hutten*. Verkleinw. *hutje*. In het gemeen, eene bedekte plaats, om zich er in te verbergen, hetzij eene tent, een gebouw, een huis. *Ende in Salem is zijne hutte.* Bijbelv. In het bijzonder, een ligt opgeslagen verblijf, om er in te schuilen, van stroo, riet, boomtakken, enz. gemaakt. *In de lage hut dringen.* Hoogvl. *Eene nachthut. De hut eens veehoeders. Loofhut. In hutten wonen.* Een slecht, laag aan den grond gebouwd, armlijk huisje: *men vindt wel eens meerdere vergenoegdheid in de nederige hut des armen, dan in het trotsche paleis des rijken.* De verblijfplaats der stierlieden en andere mindere bevelhebbers, op een schip: *de schipper, afgemat door waaken, koude en ongemak, hielt door een zwaare koorts de hut.* Bogaert.

Hut, Otfrid. *hutto*, Notk. *hutta*, nederf. *hutte*, hoogd. *hütte*, angelf. *hutte*, fr. *hutte*, eng. *hut*, deen. *hytte*, zw. *hydda*, pool. *huta*, boh. *hutj*, lettisch *guta*, finl. *cota*, estnisch *codda*, wallif. *cwtt*. Het stamt af van het oude *hutan*, ons *hoeden*, bedekken, eng. *to hide*, gr. *κευθειν*.

HUTSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik hutste*, *heb gehutst*, In kleine stukjes snijden, en dan door elkander schudden. Van hier *hutspot*. *Zijn hutspot en krawei.* J. de Deck. Het voorddur. w. *hutselen* is meest in gebruik: *Minos hutselt de loten.* Vond. *En de tuimelende Taeg hutselt 'er zijn blonde plassen.* Poot. Van hier *hutseling*, en het zamengest. *hutselbeker*.

HUUR, z. n., vr., *der*. of *van de huur*; meerv. *huren*; in enkele gevallen gebruikelijk. De loon der dienstboden; zonder meerv. *Hoe veel huur verdient gij?* De tijd van zich te verhuren: *mijne huur is den eersten November begonnen.* Dienst; met een meerv. *De meiden gaan in de huur. Zij heeft drie huren gehad: deze is hare vierde.* Geld, dat van verhuurde goederen inkomt: *de huur van dat huis is veel. Te huur hangen. De huur is verschenen.*

Za-

Zamenst.: *huurbrief*, *huurceel*, *huurgeld*, *huurhuis*, *huurloon*, *huurkamer*, *huurkoets*, *huurpaard*, *huurpenning*, enz. Van *huur* is ook het bedr. w. *huren*, *ik huurde*, *heb gehuurd*. In huur aannemen. Van hier *hurer*, *huurder*, *huurster*, *huurling*.

HUUWLIJK, *huwelijk*, (*hylik*, *houwlijk*), z. n., o., *des huuwlijks*, of *van het huuwlijk*; meerv. *huuwlijken*. Echte staat. *Een huuwlijk maken* — *koppelen*. *Ten huuwlijk nemen*. *Een huuwlijk aangaan* — *voltrekken* — *sluiten*. Van hier *huuwlijken*, *huwelijken*, *houwelijken*, *houwlijken*), huwen. Oneigenlijk, koppelen, bijslepen: *in voornemen den Engelschen*, *nadien ze zich aan dit oorlog hadden laten houwelijken*, enz. HOOFT. Van hier *huuwlijksch*. Zamenst.: *huuwlijksband*, *huuwlijksbelofte*, *huuwlijksfeest*, *huuwlijksgoed*, enz.

Behalve hetgeen in opzigt tot de afstamming van het woord *hylik* gezegd is, dat ook hier te pas komt, kan ook nog ons oude *houw*, d. i. getrouw, aangevoerd worden, als zijnde het *huuwlijk*, (*houwlijk*) eene verbindtenis van getrouwheid.

HUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik huuwde*, *heb gehuuwd*. Ten huuwlijk geven. *Ik heb mijne dogter aan hem gehuuwd*. *Met iemand gehuuwd zijn*. Naauw verbonden: *het volk heeft zich gehuuwd aan den dienst van vreemde goden*. FRANTZ. Dichters bedienen zich veel van dit woord, om eene onverbreeklijke vereeniging aanteduiden. Zoo zegt HOOGVLIET: *het menschlijk leven*, *aan den vluggen tijt gehuwt*. En MOONEN:

Wanneer hij, *met triomfen overlaeden*,
De zwaerden heeft gegijzelt in hun schê,
Al 't Christenrijk gezaligt met den vrê,
En aen d' olijf gehuwt zijn lauwerbladen.

In het gemeen paren, vereenigen:

Hij huwde aan Bartâs klare stem
Den weerklanck zijner luiten. VOND.
Den gallem van zijn keel
Eendrachtigh huwen aan de lieffelijke veel. VOND.

Voor huuwlijk:

De dag van huwen wederbaart
Den mensch tot een volmaakter leven. VOND.

Het woord, ondertusschen, stamt denkelijk af van het oude *hiu*, *hew*, een huisgezin, eene familie. Van hier *huuwbaar*, *huuwbaarheid*.

NEDERDUITSCH
TAALKUNDIG
WOORDENBOEK.

I—L.

NEDERDUITSCH
TAALKUNDIG
WOORDENBOEK,

DOOR

P. WEILAND.

I — L.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART,
MDCCCIII.

VOORBERIGT.

Wederom vind ik mij genoodzaakt, om een kort voorberigt, ook voor dit *vierde* ſtuk van mijn Woordenboek, te plaatſen, dat echter, waarſchijnelijk, het laatſte zal zijn, uitgezonderd voor dat ſtuk, welk het ſlot dezes werks zal uitmaken. Ik heb, eigenlijk, niet veel te berigten; doch dat weinige is voor mij van belang. *Vooreerst*, dan, zeg ik den ſchrijver van de beoordeeling van het *derde* ſtuk, in de *N. vaderl. Bibliotheek*, welmeenend dank voor zijnen raad ten aanzien van de verouderde en in onbruik geraakte woorden, en verzeker hem, dat ik voorgenomen heb, denzelven optevolgen, werkelijk bezig zijnde, de mij onder de hand voorkomende woorden van dien aard opteteekenen, ten einde daarvan, na den afloop des werks, eene zoo veel mogelijk volledige lijst te geven. *Ten andere*, betuig ik niet minder mijnen dank aan den ſteller van de recenſie van boven gemelde ſtuk in den *K. en Letterbode*, voor zijne medegedeelde aanmerkingen, waarvan ik voorzeker een goed gebruik zal maken. Dan, ten aanzien van ſommige derzelven, moet ik eenige tegenbedenkingen voordragen; onder anderen: dat het woord *kerſtenen* voor *doopen*, in dit *vierde* ſtuk, op de letter K voorkomt, terwijl ik daarbij hetzelfde voorbeeld van Hooft gebezigd heb, welk door den Recenſent is aangevoerd geworden. Wijders: dat het bijvoeg. naamwoord, of deelwoord *geletterd*, welk de Recenſent vruchteloos op de G gezocht heeft, op de letter L, bij *letteren*, te vinden is; terwijl deze letter (tot aan het woord *Lijster*) en gevolgelijk ook de K, voor 28 Octob., en dus voor dat de gen. recenſie in het licht kwam, reeds

afgedrukt waren. Verder moet ik nog aanmerken, dat men niet kan zeggen, dat deze of gene spreekwijs overgeslagen is, wanneer dezelve even zoo goed bij een woord dat nog volgen moet, en in die spreekwijs mede voorkomt, kan geplaatst worden. Zoo zegt de Recensent, b. v., bij het woord *huis*: „ wij „ missen hier het bekende spreekwoord *oost west, thuis best*." Maar waarom moet dit juist hier, en waarom kan het ook niet bij *oost*, of *west* staan? Ik veroorloof mij dikwerf zoodanige verschuivingen, gelijk ook het geval met het genoemde spreekwoord geweest is, om bij het eene woord niet te veel, en bij het andere niet te weinig te zeggen.

Ik verblijd mij intusschen regt hartelijk, dat de toon, waarop deze recensie gesteld is, veel zachter klinkt, dan de vorige. Doch misschien heb ik tot dien harderen toon wel eenige aanleiding gegeven! En is de Recensent diegene, welken ik, sedert korten tijd, daarvoor gehouden heb, dan spijt het mij zeer, ooit te hebben moeten twisten met iemand, die, als mensch, als man van smaak, en als geleerde, bij mij, en bij allen, die hem kennen, in de hoogste achting staat: dan is het een man, die door de wijsheid van Nederlands Bestuur, in een vak geplaatst is, dat, schoon van het uiterste gewigt, inzonderheid voor de studerende jeugd, echter tot voor weinige jaren, altoos over het hoofd gezien is: dan is het een man, die mij eer aandoet met mijn werk openlijk te beoordeelen, en mij, in de voordzetting en volmaking van hetzelve behulpzaam te willen wezen.

ROTTERDAM
9 Nov.
1803.

NADERE VERKLARING VAN EENIGE VERKORTINGEN.

Fr. Burm.	Fr. Burman.
S. Cost.	S. Coster.
Stadr. v. Dev.	Stadregt van Deventer.
J. v. Broekh.	J. v. Broekhuizen.
Diog. Laert.	Diogenes Laertius.
Plaut.	Plautus.
J. Lubl.	J. Lublink de Jonge.
Breder.	Bredero.
Ev. Wassenb.	Ev. Wassenberg.
Noordh.	Noordholland.
Friesl.	Friesland.
Nederf.	Nederfakfisch.
Haag. Conf.	Haagfche Conferentie.
Jak. Merl.	Jakob Merin .
Vlam.	Vlaming.
W. v. Heemsk.	Willem van Heemskerk.
Tafelb.	Tafelboek.
Bog.	Bogaert.
J. H. Kr.	J. H. Krul.
Vel. Chr. v. Hoorn.	Velius Chronyk van Hoorn.
Psalmber.	Psalmberyming (gereformeerde).
V. Maerl.	Van Maerlant.
Homer.	Homerus.
Ond.	Onduitsch.
Abijsf.	Abijsfinie.
J. J. Scheuchz.	J. J. Scheuchzer (bijbel der Natuur).
Pieters.	Pieterson.
Diosc.	Dioscorides.
Hamelsv.	Y. van Hamelsveld.
Overz. v. Newt.	Overzetting van Newton.
Overz. v. Herv.	Overzetting van Hervey.
V. Alph.	Hieron. van Alphen.
Lev. v. Sinte Franc. M. S.	Leven van Sinte Franciscus. Handfchrift.
D. v. Hoogstr.	David van Hoogstraten.
Voorr.	Voorrede.
Levensbefch. v. Erasm.	Levensbefchrijving van Erasmus.

Twe-

Twespr.	Twespraak der Kamer in liefd' bloeijende.
HORAT.	HORATIUS.
V. GHIST.	VAN GHISTELEN.
D. HEINS.	DANIEL HEINSIUS.
L. OFFERH.	L. OFFERHAUS.
VIRGIL.	VIRGILIUS.
PAUL. DIAC.	PAULUS DIACONUS.
SCHUTT.	SCHUTTE.
G. J. VOSS.	GER. JOH. VOSSIUS.
RODENB.	THOM. RODENBURGH.
SOMM.	S. J. SOMMER.
GYSB. JAP.	GYSBERT JAPIX.

VERBETERINGEN.

Bl. 5 reg. 20 *eentoonig*, lees *eentonig*.
42 — 8 van ond. pragtiglijk, *lees* prachtiglijk.
51 — 2 en 7 jigt, *lees* jicht.
93 — 23 *een gedweege*, lees *eene gedweege*.
99 — 9 גוּצ, lees גוּע.
103 — 3 van ond. חלב, lees חלב.
104 — 18 גרי, lees גדי.
— — 9 van ond. een draaikap, *lees* eene draaikap.
105 — 6 eene kam, *lees* eenen kam.
163 — 4 van ond. *vormswijze*, lees *wormswijze*.
197 — 25 גַרְגְרָה, lees גַרְגְרַת.
201 — 1 *erfeijk*, lees *erfelijk*.
206 — 16 ijſer, *lees* ijzer.
213 — 19 affmeeren, *lees* affmeren.
214 — 5 van ond. *booren*, lees *boren*.
223 — 7 van ond. *hanengerecht*, lees *hanengevecht*.
271 — 1 vrouwl., *lees* manl.
292 — 17 van ond. *ik honkte*, lees *ik honk*.

I.

De I is de derde klinker in de nederduitsche letterlijst, gelijk zij, daar, als letter, de negende plaats beslaat. Schoon zij, in de volkspraak, aan het begin eener lettergreep, voor eenen volgenden klinker, een medeklinker wordt, is en blijft zij, nogthands, eigenlijk, een klinker. Waarom wij geene rede zien, om, met Adelung, de woorden te rangschikken naar eene I en naar eene JE. Wat uitspraak zij ook ontvangt; zij behoudt hare natuur: zij behoude dan, in de schikking, ook hare plaats. Wacht. zegt, dat, bij het uitspreken van de *j*, of *jod*, het midden van de tong naar het bovenste van het verhemelte gebragt wordt, en den gedrukten en verdikten adem aantrekt, om dien met de vokaal uittedrijven. De Grieken kunnen deze letter, zoo min als *w* en *f*, uitspreken. Bij hen is de ἰῶτα altijd eene vokaal. Ten Kate noemt haar eene verhemeltelettet. Zie verder Inl. bl. 68, volgg.

JA, een bijwoord en voegwoord. Als een bijwoord van bevestiging na eene voorgaande vraag: *kent gij hem? Ja.* Van hier de gemeenzame spreekwijs: *ik geloof van ja. Iets met ja beantwoorden. Ik zeg er ja toe. Ja wel.* Na een verzoek: *ja! ik zal komen.* Als eene bevestiging van de vorige toezeggingen: *ja! ik kom haastelijk.* Bijbelv. Om eenen wensch uittedrukken: *ja, komt Heere Jesu!* Bijbelv. Voor immers: *ik ben, ja, geen kind meer.* Als een voegwoord van bevestiging: *waar is de Heere de Godt van Elie? Ja dezelve?* Bijbelv. Van versterking: *hij verjoeg, ja doodde hen.* Het wordt, in dien zin, met andere woorden gevoegd: *ja, dat meer is. Ja ook. Ja toch. Ja zelfs.* Somtijds wordt het als een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht gebruikt: *uw neen is zoo goed, als zijn ja. — Toen zij 't krachtigh ja liet slippen.* Hoogvl. Zamenst.: *jabroeder, jabroer (qui omnibus assentitur), jawoord.* Dit woordje is reeds bij Ulphil. *ja*, Otfrid. *jo, ja*, ijsl. *jà, ja*, zw. *ja, jo*, angelf. *gea, ja, giffe*, hoogd. *ja*, eng. *yes, yea*, wallis. *is*, brittan. *hiu*, gr. ναί, γε, dor. γα, hebr. כה, nikobar. *aa.* Het behoort tot het oude werkw. *jahon, jehon*, zeggen, toestemmen, waarmede het lat. *ajo* overeenkomt.

JAAP, *z. n.*, m. Een verbasterd woord, uit den naam *Jakob*, in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk. Zoo zegt men, b. v., *Jaap van Dijk*, bedoelende onzen, op het land opgevoedden, Dichter *Jakob van Dijk*. In de straattaal is *jaap* ook een veeg, eene snede door het aangezigt. Verkleinw. *jaapje*.

JAAR, z. n., o., *des jaars*, of *van het jaar*; meerv. *jaren*. Naar den zeer waarschijnlijken oorsprong van dit woord, beduidt het den tijd van den eenen tot den anderen oogst. Thands is het de tijd, in welken de zon haren schijnbaren loop, door den zonneweg, volbrengt, gedurende twaalf maanden, of drie honderd vijf en zestig dagen. *Het jaar loopt ten einde. Jaar uit jaar in. Het heilige jaar*, in de roomsche kerk, in welk het groote jubelfeest geopend wordt. Twaalf maanden: *het is nu zestig jaar*, of *jaren*, *geleden. Hij is bij de dertig jaren oud*. Het naamwoord laat men ook weg: *hij is reeds in de tagtig*. Ten opzigt der weersgesteldheid en vruchtbaarheid: *een droog nat- schraal jaar. Een misjaar*. — *Jaar en dag* is, in de saksische regten, een jaar, zes weken en drie dagen. Voor eene lange poos: *ik heb hem, in jaar en dag, niet ontmoet*. — *Nieuwjaar*; als het jaar begint: ook voor eene gift op nieuwjaar, en, in Gelderland, eene dunne gerolde wafel; anders *een nieuwjaarskoek*. Ouderdom: *dat past niet voor eenen man van zijne jaren. In mijne jonge jaren. Onder den last der jaren gebukt gaan. Hij is op zijne jaren*. Tijd, in het algemeen: *uwe jaren en zullen niet geeindigt worden*. BIJBELVERT. Van hier *jaarlijks*, bijw., *jaarlijksch*, bijv. naamw., *jarig*. Zamenst.: *leerjaar*, *maanjaar*, *moordjaar*, enz. — *Jaarboek*, *jaardicht*, *jaargeld*, *jaargetij*, *jaargetijde*, *jaarkring*, *jaarloon*, *jaarmarkt*, *jaartand*, *jaarweek*, zeven jaren, in den bijbelstijl. OUD. heeft *jaarblafferts*, voor *annales*; *de heilige jaarblafferts der boekboeken*.

Jaar, KER. *jar*, ISIDOR. *jaar*, nederf. *jar*, eng. *year*, ULPHIL. *jer*, angelf. *ger*, *gear*. TUINMAN leidt het af van *εαρ*, de lente, of liefst van ירח, de maan. WACHT. van het zw. *ijra*, in eenen kring omdraaijen, gr. *γυρουν*. Dan, daar dit voor de eerste uitvinders te wijsgerig is, is de gissing der genen veel gegronder, die het van het oude *ar*, (waarmede ons *aar*, korenaar, overeenkomt,) zw. *år*, afleiden, welk de inzameling van vruch-

vruchten beteekent. Dit woord heet, in Zweden, ook een jaar, gelijk het ijsl. *aar* en deen. *aar*. De gewoonte, om, naar de inoogstingen, de jaren te rekenen, is bij alle volken, zeer oud, en nog niet geheel uitgestorven De Oudduitschen en Noordelingen telden den ouderdom wel gemeenlijk bij winters, maar echter was ook de deeling van oogsttijd tot oogsttijd, eene bekwame jaarsrondte, dewijl men in het Noorden slegts eenen oogst heeft. Eenigen brengen hierheen het bekende vers van Virgilius: *post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas*.

JAARSCHAAR, z. n., vr., *der*, of *van de jaarschaar*; meerv. *jaarscharen*. Het gene, dat in een jaar, als vruchten, van het land *geschaard*, dat is, ingezameld, wordt. Van *jaar* en *schaar*, een ingezamelde hoop. *Al heeft de landman een quade jaarschare*. De Brune. *Datter menigmael zoo grooten jaerschaer van vruchten gekomen is*. Oud. Hooft bezigt het voor een getal van jaren: *indien eenighe jaarschaaren van pachten en renten geheeven zijn*. Kil. kent die beide beteekenissen ook, en voegt er nog andere bij.

JADDER, z. n., o., *des jadders*, of *van het jadder*; meerv. *jadders*. De melkvaten van koebeesten. *Waerin de boerin het melkzwangere jadder der koeien molk*. Overzett. van Hervey. *Uw jadders, dik van room en kostlijk voedsel, schroeien*. Hoogvl. *Al 't voedsel dijt tot melck, waarvan de jadders zwellen*. Vond. Dit woord heet, in Groningen, *jaar*, door insmelting. Wanneer het beest geslagt, en het jadder er afgesneden is, heet men het, aldaar, *jidder*, nederf. *jidder*, *gidder*, door insmelting *het gier*, in Gelderland. Het komt overeen met *uijer*, schoon dit woord ook van andere dieren gebezigd wordt, bij Kil. *uder*, *uyder*, *huyder*, *wder*, *wr*, *ore*, hoogd. *Euter*, opperd. *eiter*, eng. *udder*, angelf. *uder*, finl. *utare*, gr. *οὐθαρ*, æol. *οὔθαρ*, waarmede het lat. *uber*, deen. *iver*, zw. *jufwer*, *jur* overeenkomen.

JADEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik jaadde, heb gejaad*. Dit woord wordt in Noordholl. gebruikt, om, daardoor, het bezorgen van de koeijen, op den stal, uittedrukken. Misschien is het zoo veel als *gaden*. De *j* en *g* vervangen toch wel meer elkanders plaats, als: *jonst*, *gunst*, enz.

JAGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik joeg, ik heb* en

en *ben gejaagd.* Bedr., doen vlieden: *den vijand op de vlugt jagen. Hij joeg de raven uit het nest.* Doen voordgaan: *beesten in de weide jagen.* Met schielijk geweld, uit het bezit van iets, drijven: *iemand uit huis en hof jagen. Dienstboden uit de huur jagen.* Met kragt indrijven: *het zwaard door den nek jagen. Iemand den degen door het lijf jagen. Ik hoor de spijckeren door hout en handen jagen.* DE DECKER. *Iets door het keelgat jagen*, inzwelgen. — *Hij heeft al zijn goed door de keel gejaagd*, doorgebragt. Aanzetten: *niemand jaagt u.* Oul. was *iemand jagen*, voor *najagen*, in gebruik. Onzijd., met *hebben*; op de jagt gaan: *hij houdt veel van jagen.* — *Hij heeft met drie honden gejaagd.* Eene trekschuit, door middel van een paard, doen voordgaan heet ook *jagen. Zijn pols jaagt hevig*, slaat schielijk. Sterk rijden: *hij jaagt altoos zoo, als hij rijdt.* Ook met *zijn*: *hij is met vier paarden door onze plaats gejaagd.* Van hier: *jaagster*, *jager*. Zamenst.: *jaagland*, *jaagpaard*, *jaagpad*, *jaagschuit*, *jagermeester*, *jagersstuk*, stuk van eenen haas, of van een konijn, bezijden den staart. WACHT. acht *jagen* afkomstig van *ἄγειν*.

JAGT, z. n., vr., *der*, of *van de jagt*; het meerv. is niet in gebruik. De handeling van jagen, of vervolgen. *Jagt op iets maken. Jagt op dieven maken* — *op de dievenjagt zijn. De kaper maakte jagt op dat schip.* De handeling van wild, met honden, natejagen, om het te vangen en te dooden: *op de jagt zijn. Van de jagt leven.* De kunst van jagen: *hij legt zich op de jagt toe. Hij verstaat de jagt.* Het regt om te jagen: *de jagt verpachten.* De tijd om te mogen jagen: *de jagt is open. Het is beslotene jagt.* Haast, drift: *groote jagt hebben*, *jagt maken.* Zamenst: *hazenjagt*, *hertenjagt*, *konijnenjagt*, enz. *Jagtbosch* (bij VOND.), *jagtduivel*, in den gemeenen spreektrant, iemand, die eene onverzadelijke drift voor de jagt heeft; ook iemand, die nooit tijd gunt, *jagtgaren*, *jagtgeregt*, (*jagtgerigt*) *jagtgeweer*, *jagtgezel*, (*venationis socius*) *jagtgodin*, *jagthoed*, *jagthond*, *jagthoren*, *jagthuis*, *jagtkleed*, *jagtnet*, *jagtpaard*, *jagtregt*, *jagtroer*, *jagtsneeuw*, fijne sneeuwvlokjes, die ligt wegstuiven, *jagtspiets*, *jagtspriet*, *jagttijd*, *jagtvang*, *jagtvogel*, een valk, bij voorb., welken men op de jagt gebruikt; oneig., een jong mensch, die niet ligt op eene plaats blijft. VOLLENHOV. bezigt *jagt*, in zamen-

menstelling met *mensch: de satan — in menschejagt en zielverslinden, zonder genade en zonder ophouden groeijende.*

JAGT, z. n., o., *des jagts*, of *van het jagt*; meerv. *jagten*. Een jagtschip voor den pronk en het gemak. Van *jagen*, omdat het snel zeilt, of schielijk voordgetrokken wordt. Zamenst.: *advijsjagt*, *oorlogsjagt*, *speeljagt*, *trekjagt*, *zeiljagt*.

JAGTEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik jagtte*, *heb gejagt*. Onz., zich zeer haasten, jagt hebben: *hoe jagt gij altoos zoo?* Driftig naar iets haken: *jaghtende naa 't vaststellen der dwingelandije*. HOOFT. Bedr., aanzetten, om zich te haasten: *iemand jagten — ik werd te veel gejagt, om het goed te doen*. Het is het voorddur. w. van *jagen*. Van hier *jagtig*, voor driftig hakende: *jaghtige gierigheid*. HOOFT.

JAK, z. n., o., *des jaks*, of *van het jak*, meerv. *jakken*. Een oud woord, beteekenende, weleer, een pansier, eenen wapenrok: *een schoon jak van maalien*. HOOFT. Thands een kort vrouwenkleed: *zij liet haar jak verstellen*. In de gemeene taal: *iemand wat op het jak geven*, hem afrossen.

Jak, hoogd. *jacke*, nederf. *jak*, *jakke*, eng. *jack*, fr. *jaque*, ital. *giacco*, sp. *jaco*, zw. *jacka*, deen. *jakke*. Het gr. ἰακη legt HESIJCH. uit door σκεπη, een dekkleed. Bij VEGETIUS is *jacca* eene soort van paardendek.

JAKHALS, z. n., m., *van den jakhals*; meerv. *jakhalzen*. Een dier, dat in het Oosten, vooral in Sijrie, te huis hoort, en eene soort van vos, of wilden hond, is, van eenen allerstoutsten aard. TUINMAN leidt het van het eng. *jak*, een guit, een boef, en *hals* af. Het is waarschijnlijker, dat het woord verbasterd is uit het hebr. שׁעל, welk dier de Turken en Perzen *Schagal* noemen. In het hoogd. ook *Schakal*. Dit woord klonk iets naar ons nederd. *jakhals*, dat een geheel ander woord, oorsprongelijk, is, en, bij ons, te kennen geeft een schraal, schurkig mensch: *een arme jakhals*. En in zoo ver kan men TUINMANS gissing toestaan. *Hals*, toch, is, bij ons, meermalen, een slechte, een eenvoudige bloed. Van dit laatste *jakhals*, dat bij ons ook voor eenen knol, een slecht, afgereden paard, gebruikt wordt, is het onz. w. *jakhalzen: ik jakhalsde, heb gejakhalsd*, voor te paard rijden.

JAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jakte, heb gejakt.* De Vlaamschen gebruiken dit woord voor het paard met de knappende zweep voordjagen; gelijk *jakke*, bij hen, eene voermanszweep aanduidt. Wij hebben nog eene spreekwijs: *jakken en jagen.*

JALOERSCH, bijv. n. en bijw., *jaloerscher, meest, zeer jaloersch.* Bij KIL. *jaloes, jeloes.* Naijverig, minnenijdig. Van hier *jaloerschheid*, (*jaloesheyd* bij KIL.) en *jaloezij.* Uit het fr. *jaloux*, en dat van het lat. *zelus*, gr. ζηλος, ijver.

JAMMER, (KIL. *jamer, jammer*,) z. n., o., *des jammers*, of *van het jammer*; meerv. *jammeren.* Eene erbarmlijke weeklagt: *so soudt gij mijne grauwe hairen met jammer ten grave doen nederdalen.* BIJBELV. Hoogste ellende: *over 't jammer van dien staet.* DE DECKER. *Ick verdraege ontelbaerheên van jammeren.* VOND. De overzetters des Bijbels gebruiken het ook manl: *opdat ik den jammer niet en sie.* In het gemeene leven zegt men: *het is jammer*, het is te betreuren. Van hier *jammerlijk.* Zamenst.: *jammerdaad*, bij CAMPH., *jammergeschrei, jammerhartig, jammerhol*, bij VOND., *jammerklagt, jammerklagtig, jammerzang*, klaaglied. De Dichters gebruiken *jammerdal* en *jammerrijk.* Het laatste is, bij hen, de plaats der verdoemden, het eerste het verblijf der ellendigen op aarde. F. DE WAEL bezigt *jammerwiel*, voor *jammerkolk.*

Jammer, bij OTFRID. *jamor*, NOTK. *amerlichi*, deen. *jammer*, hoogd. *jammer*, zw. *jaemmer*, ijsl. *ijmr*, angelf. *geomor.* Daar is er, die het van het oude *hearm*, schade, verlies, afleiden. Eerder schijnt het woord eene nabaauwing van het zuchtende en klagende geluid eens ellendigen te zijn. M. ST. heeft altoos *jamer.*

JAMMEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik jammerde, heb gejammerd.* Jammergeschrei maken: *ik zag hen handen wringen, en hoorde hen jammeren.* — *Jammert niet om Priaems end.* VOND. Ook onpers.: *het jammert mij van dien man.* VOND. gebruikt hier den tweeden naamval: *men moet zich uwer jammeren.* Ook zegt hij: *mij jammert moeder* enz. Van hier *jammernis*, bij VOND. te vinden. *Jammeren*, lat. *gemere.*

JAN, z. n., m., *van jan*; zonder meerv. Een mansnaam. *Hij is boven jan*, eene uitdrukking, in het kaartspel gebrui-

bruikelijk. *Iemand jan maken*, dubbel winnen. *Jan alleman*, iedereen. *Jan Trijntjes*, *Jan Hen*, een verwijfde, in den gemeenzamen spreektrant. — *Jan de wasscher*, bij de Zeeuwen *meisjenknecht*. Zamenst.: *janhagel*, achterstraatsch volk; ook eene soort van koek.

JANGELEN, zie *janken*.

JANITSAAR, z. n., m., *des janitsaars*, of *van den janitsaar*; meerv. *janitsaren*. Een verbasterd woord, uit het turksche *genitzeri*, of *gengitzeri*, waarmede de Turken hunne bezoldigde landtroepen uitdrukken.

JANKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jankte*, *heb gejankt*. klagend huilen, van honden of vossen sprekende. *De hond jankt om een stuk broods*. Ook van menschen: *wij zijn dit jammeren, dit bijster jancken moê*. VOND.

. . . . . daer nimmer 's Hemels lamp
Inschijne, en ghij met recht mooght jancken om uw ramp.
VOND.

Oneig.: *om een ambt janken*. Kijven, razen: *jankt zoo niet*. Van hier: *janker*, een knorrepot, ook een wellustige, anders *venusjanker*, bordeelbrok. Voords is het een klanknabootsend woord, gelijk het lat. *gannio*. Voor *janken* is ook *jangelen* in gebruik, eng. *to jangle*.

JANUARIJ, z. n., m., *van januarij*; zonder meerv. De eerste maand in het jaar, louwmaand. Van den latijnschen naam *Januarius*; van *Janus* eene heidensche Godheid.

JAPON, z. n., m., *des japons*, of *van den japon*; meerv. *japonnen*, Eene lange, tot op de voeten nederhangende, kleeding van mans en vrouwen. De benaming is ontleend van Japan, een magtig rijk beoosten China; derhalve een kleed, in navolging van de Japaners. Van hier ook *japonsch*: *een japonsche rok* — *een japonsche*, *japansche deken*.

JAS, z. n., m., *van den jas*; meerv. *jassen*. Een overrok van mannen; en thands ook van vrouwen. Verkleinw. *jasie*. Ook de boer van troef in het kaartspel.

JASMIJN, z. n., vr., *der*, of *van de jasmijn*; meerv. *jasmijnen*. Een boompje, dat welriekende bloemen draagt. In het fr. *jasmin*.

JASPIS, z. n., m., *van den jaspis*; het meerv. is niet in gebruik; dan zegt men *jaspissteenen*. Een edelgesteente: *van geelen Jaspis*. VOND. Voor de stof, den ruwen steen,

is het onzijdig: *bergen van groen jaspis.* Ook *jasp*: *puick van jasp.* VOND. De naam is oostersch; in het hebr. ישפה, perſ. *jascp*, gr. *ιασπις*.

JASSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jaste*, *heb gejast.* Het jasſpel op de kaart ſpelen. Ook bedr.: *een ſpel jasſen.*

JAVELIJN, z. n., vr., *der*, of *van de javelijn*; meerv. *javelijns*, *javelijnen*. Onduitsch woord; een werpſchicht: *de javelijns en lansſen.* MOON. Fr. *javeline.*

JAWOORD, z. n., o., *des jawoords*, of *van het jawoord*; zonder meerv. De toeſtemming van eene Vrijſter aan eenen Vrijer, tot het aangaan van een huuwlijk. Van *ja* en *woord*. *Het jawoord vragen*, *geven* — *om het jawoord vrijen.* VOND. zingt hiervan zeer geestig:

De wil zou overſlaan, maar blijft in twijfel hangen,
Het jawoord, dat de gunst te met naar voor toedrong,
Is rijp, en in den mond, maar hapert op de tong,
En kan er kwalijk uit; enz.

IBER, z. n., m., *des ibers*, of *van den iber*; zonder meerv. *Den Iber dien roem te laten.* VOND. Eene rivier.

JE, een zachtſtaartige uitgang achter zelfſtandige naamwoorden, die dezelven, doorgaands, vrouwlijk maakt, en uit het lat. *ium* en *ia* ontſtaan is, als; *falie* uit *pallium*, *griffie* uit *graphium*, *foelie* uit *folium*; zoo ook *evangelie*, *olie*, *menie*. Uit *ia*, als: *glorie* van *gloria*, *andijvie* van *endivia*, *malie* van *malia*; De woorden, die dezen uitgang hebben, voegen eene enkele *n*, of *s*, in het meerv., achteraan, als: *olie*, *olien*, *knie*, *knien*, *berrie*, *berries*.

JE, onze algemeene verkleinende, of vleijende uitgang, gevoegd achter andere naamwoorden, die, daardoor, eene verkleinde beteekenis krijgen, en altoos van het onzijdige geſlacht worden: als *kusje*, *handje*, enz. Om de welluidendheid, plaatst men voor dezen uitgang dikwerf eene *t*, of *p*, niet willekeurig, maar naar gelang van de letters, die voorafgaan. Zoo komt *je*, achter *d* en *t*: *kladje*, *matje*, *draadje*, *praatje*, *bedje*, *fletje*, *kleedje*, *ſpleetje*, *lidje*, *hitje*, *kistje*, *krijtje*, *geitje*, *hoedje*, *godje*, *rotje*, *loodje*, *pootje*, *putje*, *rietje*, *goedje*, *ſnoetje*, *bruidje*, *guitje* — *mandje*, *kantje*, *ventje*, *kindje*, *lintje*, *vriendje*, *hondje*, *lontje*, *puntje*, *gunstje*, *kunstje*. Achter *f*: *grafje*, *graafje*, *befje*, *teefje*, *grifje*, *wijfje*, *briefje*, *hofje*, *kuifje*, *turfje*. Achter *g*: *zaagje*, *wegje*, *ſteegje*, *wiegje*, *dingje*, *ringje*,

dog-

dogje, *mugje*. Achter *k*: *dakje*, *ſtaakje*, *plekje*, *boekje*, *ſtrikje*, *dijkje*, *hokje*, *doekje*, *ſtrookje*; *krukje*, *kruikje*. Achter *p*: *lampje*, *trapje*, *knaapje*, *klepje*, *ſtreepje*, *knipje*, *pijpje*, *pompje*, *ſtropje*, *hoopje*, *ſtoepje*, *ſtuipje*. Achter *s* en *ſch*: *dasje*, *blaasje*, *kaarsje*, *kansje*, *weesje*, *vleeſchje*, *viſchje*, *wijsje*, *kiesje*, *vosje*, *doosje*, *lusje*, *luisje*: —*Tje* achter *l* en *n*, *aaltje*, *keeltje*, *dweïltje*, *boeltje*, *kooltje*, *muiltje*, *ſchoteltje*, *keuteltje*, *ſchepſeltje*, *kraantje*, *ſteentje*; *fonteintje*, *wijntje*, *hoentje*, *zoontje*, *kruintje*. Achter *r*: *ſnaartje*, *kamertje*, *ankertje*, *wevertje*, *vleijertje*, *wippertje*, *hoertje*, *vloertje*, *loopertje*, *kuipertje*. Achter *w*: *klaauwtje*, *keuwtje*, *vrouwtje*. Achter tweeklanken: *haaitje*, *eitje*, *koetje*, *fooitje*: *Pje* achter *m*: *haampje*, *kraampje*, *zoempje*, *kiempje*, *priempje*, *oompje*; *zoompje*, *pruimpje*.

Hierbij moet aangemerkt worden, dat vele woorden van eene lettergreep, of waarvan de laatſte lettergreep ſlechts *eenen* klinker heeft, uitgaande op *b*, *l*, *m*, en *n*, en in het meervoud den laatſten medeklinker verdubbelende, als *krib*, *kribben*, *bel*, *bellen*, *ham*, *hammen* enz. verlengd worden, en *tje* hebben; als: *ſlabbetje*, *kribbetje*, *tobbetje*, *ſchubbetje*, —*balletje*, *ſchelletje*, *krokodilletje*, *holletje*, *bulletje* — *hammetje*, *ſtammetje*, *ſchimmetje*, *kommetje*, —*kannetje*, *wennetje*, *kinnetje*, *zonnetje*, *japonnetje*, *bunnetje*, en de vrouwlijke benamingen, op *in* uitgaande: *boerinnetje*, *engelinnetje*, *vriendinnetje*, *koninginnetje*, *ſlavinnetje* enz. Voor *je* zegt men ook *jen*, als: *draadjen*, *lapjen*. Dit *je*, *jen*, was, oudtijds, *gen*, als: *ſchaapgen*; naar den brabandſchen tongval *ken*, als: *draadken*; of, in ſommige woorden, om de welluidendheid, *sken*, gelijk: *jongsken*, *doeksken*. Men zeide ook *kijn*, zoo als nu nog de groninger tongval heeft *doekkiin*, met twee *ii*. Deze uitgang is in het hoogd. *chen*, angelſ. *kyn*, *cyn*, *cin*. Van dezen uitgang is een ſoortgelijke gansch verſchillend, die uit het fr. *ge* gevormd is, als: *bosſchaadje*, *plantaadje*, *vrijaadje*, welken ook *gie*, eertijds, geſchreven en uitgeſproken zijn. Alzulke woorden zijn vrouwlijk.

JE, in het gemeene leven gebruikelijk als een tusſchenwerpſel, om eene ſoort van verwondering uittedrukken. Het ſchijnt eene verkorting te zijn uit den naam *Jezus*, zonder noodzaak gebruikt. Men hoort ook *jemij*, *jemenij*,

nij, verbasterd, misschien, uit het oude onbetaamlijke stopwoord *Jezus marij!*

IEBENBOOM, zie *ijf*.

IEDER, *iedere*, een bijvoegl., persoonlijk voornaamwoord, eigenlijk, algemeen telwoord, zoo veel als elk, iegelijk. Zie *elk*. *Iedere dag*, *iedere maand*, *ieder jaar*. Als zelfst., *ieder heeft op u het oog*. Ook met het niet bepalende lidwoord *een*: *een ieder onzer*. In de verbuiging is het: *eens ieders*, *eens iederen*, of *van eenen ieder*, *aan eenen ieder*, *eenen ieder*. *Iedereen* is ook in gebruik.

IEGELIJK, *iegelijke*, een bijvoegl., persoonl. voornaamwoord. Elk, wie hij zijn moge. *Voor iegelijcken manne*. Bijbelv. *Iegelijke vrouw*. *Naar het gewigt van iegelijken kandelaar*. Meest plaatst men er het niet bepal. lidw. *een* voor: *naar de spraak van een iegelijk volk*. *Iegelijk*, en *één iegelijk* worden ook zelfst. gebruikt, en dus verbogen: *eens iegelijks*, *eens iegelijken*, of *van eenen iegelijk*, *aan eenen iegelijk*, *eenen iegelijk*. Oul. schreef men in den derden en vierden naamv. ook *eenen iegelijken*. Bijn. 1477.

JEGEN, zie *jegens*.

JEGENS, voorzetsel, beheerschende den vierden naamval, en gevende eene betrekking tot iets te kennen. *Liefde jegens de ouders*. *Pligten jegens God en den naasten*. — *zich jegens iemand wel gedragen*. Oul. bezigde men *jegen* en *jegens*, voor *tegen*, *contra*: *dat die twee jeghens den derden daar in eens zijn* H. d. Gr. *In 't jegendeel* vinden wij bij Spiegh. en anderen, waarvoor thands *in tegendeel* gebruikt wordt. Van hier, *jegenwoordig*, *jegenswoordig*, welke woorden men, thands, met eene *t* schrijft, *tegenwoordig*.

IEMAND, een pers. voornaamw., dat in het enkelv. alleen gebruikelijk is, en eenen zekeren, onbepaalden persoon aanduidt. Van het oude *ie*, welk Kil. door *aliquis* vertaalt, en *man*, deen *mand*. Kil. heeft nog *ieman*. *Iemand uwer heeft het gezegd*. *Ik ken iemand*. *Iemands goeden naam kwetsen*. Oudtijds gebruikte men, in de verbogene naamvallen, *iemanden*: *iemanden overhooren* — *aanhouden met iemanden*. Kiliaan.

JENEVER, z. n., m., *des jenevers*, of *van den jenever*; meerv. *jenevers*, *jeneveren*. Jeneverboom: *welker spijze was de wortel der jeneveren*. Bijbelvert. Sterke drank, uit koren en dambezien gestookt; zonder meerv.: *klaren je-*

ne-

never drinken. Bittere jenever. 'Zamenst.: *jeneverbezie, jeneverboom, jeneverdrank, jeneverolie, jenevervat*, enz. Van het fr. *genevre*, ital. *ginevro, ginepro*; uit het lat. *juniperus*.

JENGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jengelde, heb gejengeld.* Tuinman vergelijkt dit woord, met het griekfche κιγκλίζειν, dikwijls bewegen. Het is, zeker, het zelfde met het groning. *gengelen*, dat een voordd. woord van *gangen*, gaan, is.

JENOFFEL, (bij Kil. *ghenoffel, gheroffel*) z. n., m., *des jenoffels*, of *van den jenoffel*; meerv. *jenoffels*. Bij Vondel, in zijne eerste gedichten, wordt dit woord aangetroffen, beduidende eenen kruidnagel. Het is verminkt van het lat. *caryophillus*.

JENT, (Kil. *ghent, jent*,) een bijv. naamw., thands geheel buiten gebruik, beduidende fraai, net:

Soo soud ik strengh
Met armen engh,
Uw jente lijfjen prangen. Hooft.

In het fr. *gent*, van het lat. *gens, gentilis*. Van hier het zeeuwsche woord *jentaard*, een krakende pronker: *den jentaert te spelen*. Brune. Ook *jentiel*: *jentiel goddin*. Hooft.

IEPENBOOM, zie *ijp*.

IER, een klemstaartige basterduitgang, achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, en eenen werkenden, manlijken persoon aanduidende, van dezelfde kragt, als *aar* en *er*, gelijk: *aalmoezenier, hovenier, herbergier, tuinier*. Zulke uitgangen nemen den vrouwlijken uitgang *ster* weder achter zich: *hovenierster, tuinierster*. Hij schijnt, door het fransche kanaal *ier*, tot ons gekomen te zijn.

IER, z. n., m., *des iers*, of *van den ier*; meerv. *ieren*. Een inboorling uit *Ierland*. Van hier *iersch*: *iersche boter*. *Het iersch*, de iersche taal.

IET, een klemstaartige uitgang achter onduitsche woorden, om, daardoor, iemand van eenig volk, of geslacht, aanteduiden. *Een sodomiet, Israeliet*. Van het lat. *ita*. Men begint, hiervoor taalmatiger, den uitgang *er* te gebruiken: *Sodommer, Israeller*, enz.

IETS, (*iet*) een onbepaald, onveranderlijk voornaamw., van het onz. geslacht, in het enkelv. alleen gebruikelijk, en beteekenende, in het algemeen, eene zaak, waarvan ons, verder, niets bekend is, of dewelke, wij niet nader aantoo-

toonen willen, dan dat zij bestaat. *Naerdien zonder 't iet het oog gelijck staet met de blinden.* VOND. *Als niet komt tot iet, kent het zich zelf niet, of is 't allemans verdriet.* Het tegendeel van niets: *ik hoor iets. Ik heb u iets te zeggen.* Met den tweeden naamval achter zich: *iets nieuws. Dat is iets anders.* Een gedeelte van het geheel: *ik zal er u maar iets van toonen. Er is iets van het beeld in stukken.* Een weinig: *hij bevindt zich iets beter. Hij beeldt zich iets in.*

Iets, hoogd. *etwas*, bij ons, oudt., *ietwes*, bij VOND., DE DECK., en anderen *ietwat*, KER. *eddesvvas*, *eddervvas*, OTFRID. *ethesvvaz*, ISIDOR. *eovviht*, *hvvazs*, opperd. en nederſ. *ichtwas*, *echt*, *ichts*, angelſ. *auht*, *awht*, *awiht*, eng. *aught.*

JEUGD, z. n., vr., *der*, of *van de jeugd*; zonder meerv. De eerste vroege leeftijd des menschen, dan eens tegen den ouderdom, dan tegen de manlijke jaren overstaande. *Men onderhield mij daarover in mijne jeugd. — Van uwe jeugt af.* HOOGVL. *In het bloeijen zijner jeugd.* Jonge lieden: *de jeugd met een goed voorbeeld voorgaan.* MELIS STOKE gebruikte dit woord voor eenen jongman, ook voor eene jonge dogter. *Jeugd* is voor *joged*, oudt. *joechd*, *joechde*, voor *joechede*, *jonghede*. Angelſ. *Jogoth.* Voords is van hier *jeugdig*, *jeugdigheid.*

JEUKEN, (*joken*,) onz. w., gelijkvl. *Ik jeukte, heb gejeukt.* Jeukte hebben. *Mijne handen jeuken mij. De wond begint te jeuken. De rug jeukt hem*, hij wil geslagen zijn. *De handen jeuken hem*, hij is vechtens gezind. *De ooren jeuken hem*, hij is onrustig van begeerte, om iets nieuws te hooren. Van hier *jeuking*, *jeukerig*, *jeukte.* HOOFT. heeft *jeukering van min in leden oud en stram.* En *jeukſel van de min* komt bij DE POTTER voor.

IEWERS, een bijw. van plaats. Ergens. Men gebruikt het thands in de volkstaal alleen. VOND. zegt nog *stop iewers heenen de spruit. Iewers* en *niewers.* HAAGSCHE CONFER., en CAMPH. *En is iewers toe te bezighene.* BIJB. 1477.

IG, een zachtstaartige uitgang, die zeer dikwijls in onze taal gebruikt wordt, om bijvoegl. naamwoorden te vormen. Zoo plaatst men denzelven achter zelfstandige naamwoorden, als: *aderig*, *bloedig*, *doornig*, *harig*, *haastig*, *moerassig*, *hongerig*, *dorstig*, enz. Zulke bijv. naamwoorden beteekenen het bezit, het hebben, de tegen-

genwoordigheid van die eigenschap, die door het zelfst. naamw. uitgedrukt wordt: *een moedig paard*, dat moed bezit; *gebrekkig schrift*, met gebrek verzeld. Dikwijls sluit het het denkbeeld van veelheid mede in, als: *aderig marmer*, dat vele aderen heeft, *kwastig hout*, *bloedige oorlog*, *grazige weide*, *harige kin*, enz. Somtijds beduiden dus gevormde woorden iets, dat in de eigenschap van het zelfst. naamw. gegrond is, of aan dezelve gelijk is. *Een aandachtig toehoorder*, die met aandacht toehoort, *een aandachtig gebod*, dat uit aandacht voordvloeid. Ook sluiten zij wel andere begrippen mede in: *wellustige liederen*, die den wellust kittelen. Men bedient zich van deze bijv. naamwoorden in zamenstellingen vooral, daar zij, buiten zamenstelling, niet willen gebruikt worden, als: *veelverwig*, *geheimzinnig*, *eenoogig*, *driehoofdig*, *viervoetig*, *tweetongig*, *dubbelhartig*, enz. In welke allen het denkbeeld van het hebben, het bezitten, uitgedrukt wordt.

Ook vormt men, door dezen uitgang, van bijvoegl. naamwoorden nieuwe bijv. woorden, als, van het oude *neder nederig*, van *een eenig*. Bij deze woorden schijnt het slechts eenen toestand te betekenen. Bij andere woorden wordt het denkbeeld van het hoofdwoord verkleind, en men wil er eenige gelijkheid door te kennen geven, als: *goedig*, *zurig*, *zoetig*, dat het goede, zure, zoete nabijkomt.

Achter werkwoorden, door afkapping van den uitgang, wordt *ig* ook gevoegd, als: *slaperig*, *afwendig*, *voorloopig*, *gaperig*. Zulke woorden hebben of de kragt van een deelwoord, als: *volstandig*, *afwendig*, *woelig*, *voorloopig*; of zij geven eene vaardigheid, graagte, gedurigheid te kennen, als: *slaperig*, die graag slaapt, *gaperig*, die gedurig gaapt, *stootig*, die schielijk stoot.

Achter bijwoorden, als: *nietig* — voorzetsels, als: *vorig*: *de vorige week*. Al deze, dus gevormde, bijvoegl. naamwoorden lijden, indien de natuur der zaak het niet hindert, hunne trappen van vergrooting, als: *haastig*, *haastiger*, *haastigst*, — *moerassig*, *moerassiger*, *moerassigst*. Van de meeste kunnen ook afgetrokkene naamwoorden in *heid* gemaakt worden, als: *eeuwigheid*, *goedigheid*, *zurigheid*, enz. In de *werken van de Maatschappij der nederl. Letterkunde*, worden de woorden *kleinigheid*, *stilligheid*, *zoetigheid*, enz. afgekeurd; doch Fr. v. Le-

LY-

LYVELD merkt aan, dat dit, misschien, te onregt geschiedt.. Er zijn ook zelfst. woorden, in *ig* uitgaande, die van de genoemde bijv. naamw. geheel verschillen, als: *mijterdrig*, *bliksemdrig*, *vaandrig*. Trouwens, in dezen uitgang is eene verkorting, zijnde *drig* voor *drager*. Zie *drig*. Oul. is het zeer in gebruik geweest, voor het deelwoord in *de* uitgaande, *ig* te bezigen, als: *wetentich*, voor *wetende*, *bevechtig*, voor *bevechtende*, enz. Thands maakt men hierin dit onderscheid, dat men bijvoegl. naamwoorden in *ig* bezigt, om den aard en de geneigdheid aanteduiden, en deelwoorden in *de* eindigende, om de dadelijke werking te kennen te geven, als: *levendig*, in wien het leven op eene uitstekende wijs werkzaam is, in tegenoverstelling van dof, zwaarmoedig, — *levend*, *levende*, die, of dat, *leeft*, in tegenoverstelling van dood. Zoo ook *slaperig* en *slapende* — *ijverig* en *ijverende* — *twistig* en *twistende*, enz.

Deze oude uitgang luidt bij ULPHIL. *eig*, *agr*, frankd. *ig*, angelf. *ig*, hoogd. *ig*. Het is zeer waarschijnlijk, dat, gelijk L. TEN KATE wel aanmerkt, die, hierin, door ADELUNG gevolgd wordt, dezelve een deelwoord van het oude moesogot. *aigan*, frankd. *eigan*, kimbr. en ijsl. *eiga*, angelf. *oegan*, *agan*, gr. *ἔχειν*, *hebben*, is.

IJ, een klemstaartige uitgang van zelfst. naamwoorden gevormd van andere naamwoorden, die dezelven van het vrouwl. geslacht maakt. Zulke gevormde naamwoorden beduiden eene werking, als: *bedelarij*, *afgoderij*, *huichelarij*, *dieverij*, enz. Ook eenen staat, of eene waardigheid, als: *voogdij*, *abtdij*, enz. Eenen oord, waar men zijn verblijf houdt, eene plaats, waar men werkt. Zoo is *abtdij* ook de woning eens abts, *bakkerij*, *brouwerij*, enz., plaatsen, waar men bakt, brouwt, enz. Eene verzameling van eenheden, als: *burgerij*, *ruiterij*, *soldatij* (bij BRUNE): *landerij* behoort hierheen, denkelijk, ook. Het is zeker een basterduitgang van het middeleeuw. latijn, veranderende de Monniken hun *ia* in *ij*. Althands, basterdwoorden, die in *ia*, of het fr. *ie* eindigen, gaan bij ons op *ij* uit, gelijk: *malvazij*, *malvesie*, — *haverij*, *avaria*, *avarie*, — *kanselarij*, *chancelerie*, enz. Oul. was *ij* of *sij* in gebruik, thands *hij* of *sij*. Zie *sij*.

IJ, z. n., o., *van het ij*; zonder meerv. Een bekende inham der zuider zee.

In Zuiderzee verdrinkt het IJ. VOND.

TEN

Ten Kate vergelijkt het angelſ. *ijtha*, *æſtus marinus*, omdat het IJ, van het begin tot het einde, aan eb en vloed onderworpen is.

JICHT, (oudt. *gicht*) z. n., vr., *der*, of *van de jicht*; zonder meerv. Eene bekende pijnlijke kwaal. *Hier werd hij van de jicht aangetast*, Hooft. *De vliegende jicht*. Van hier: *jichtig*. Zamenſt.: *handjicht*, *darmjicht*, *nierjicht*, *voetjicht*. Ten Kate's vindingrijke giſſing is eene vergelijking van *gichen*, *gichten*, dat belijden heet, en, voords, eene belijdenis door pijniging afperſen (gelijk *gichter* eenen beul) te kennen geeft. Zoo zoude, dan, deze kwaal, om de trekking der pezen en pijnlijke wringing, *gicht*, *jicht* genoemd zijn.

IJDEL, bijv. n. en bijw., *ijdeler*, *ijdelst*. Beroofd van de tegenwoordigheid van andere dingen, ledig. *Eene ijdele plaats*; ſchoon men het woord in dien zin niet veel gebruikt; wel als zelfſtandig, in de wijsbegeerte: *het ijdel*, *ſpatium vacuum*. Waartusſchen ledige plaatſen zijn; alhoewel men het woord, dan, liefst intrekt in *ijl*, als: *ijl haar*, wanneer, op het hoofd, vele ledige plaatſen zijn, waar geen haar groeit. Zoo ook: *ijl linnen*, in het welk dunne ſteden zijn. Anders wordt het woord, meest, figuurlijk gebruikt, als ontbloot van gegrondheid en waarheid: *hij vleit zich met eene ijdele hoop*. *Hare beelden zijn een ijdel ding*. Bijbelv. Ontbloot van duurzaamheid: *ijdele eer*, die vergangelijk is. *Ons ijdel leven*. Bijbelv. Zonder nut: *gij houdt u met ijdele dingen bezig*. Ledig van deugd en vroomheid: *met ijdele lieden omgaan*. Ledig van ernst: *ijdele jeugd*. *Wees zoo ijdel niet*. Voor eenen oogenblik, beroofd van het vermogen, om zijn verſtand wel te gebruiken: *hij is ijdel in het hoofd*. Hier gebruikt men ook het ingeſmoltene woord *ijl*, waarvan het onz. werkw. *ijlen*, *hij ijlde*, *heeft geijld*, los in het hoofd zijn. Oul. werd *ijdelen* ook bedr. gebezigd, bij Kil. *evacuare*, ledigen: *den pot ijdelen*. Van hier: *ijdelheid*, *ijdellijk*. Zamenſt.: *ijdeldarm*, eigenl.; en oneigenl., iemand, die altoos klaar is, om te eten, *ijdeltuit*, *ijltuit*, een losbol, en het werkw. *ijdeltuiten*, *ijltuiten*: *ik ijdeltuitte*, *heb geijdeltuit*. Hooft bezigt *ijdelſprekendheid*, voor ijdele praat: *en ſtoft — met ijdelſpreekenheit en dreigementen*. *IJdel* is, in het alem., *ital* — *ital ruam*, *vana gloria*.

IJF, (Kil. *ibenboom*, *ievenboom*; bij anderen *iebenboom*) z.

z. n., m., *des ijfs*, of *van den ijf*; meerv. *ijvenboomen*. Eene soort van boom, die altijd groen is, het meest bekend onder den naam van *taxis*. In het angels. *iv*, *iw*, eng. *ijew*, fr. *l'if*. middeleeuw. *ivus*.

IJK, z. n., m., *des ijks*, of *van den ijk*; het meerv. is niet in gebruik. Een geslagen, of gebrand, merkteeken op maten en gewigten, ten blijke dat zij juist de grootte en zwaarte hebben. Van hier het bedr. gelijkvl. werkw. *ijken*, den ijk zetten; *ijker*, *ijkijzer*, *ijkmaat*. Misschien van het lat. *ico*.

IJL, z. n., vr., *der*, of *van de ijl*; het meerv. is niet in gebruik. Haast, spoed. *In aller ijl*. VOND.

IJL, bijv. n. en bijw. *ijler*, *ijlst*. Het is zamengetrokken uit *ijdel*. *Eene ijle koorts*. Van hier *ijlen*. Zie verder *ijdel*. Van hier *ijlhoofd*, (*ijdelhoofd*) een losbol, *ijlhoofdig*, (*ijdelhoofdig*,) *ijlhoofdigheid*, *ijltuit*, (*ijdeltuit*.)

IJLEN, onz. werkw. gelijkvl. *Ik ijlde*, *heb geijld*. Haast, spoed hebben. *Naar huis ijlen*. CAMPH. heeft *zich ijlen*. Van hier *ijlings*, met spoed.

IJM, z. n., vr., *der*, of *van de ijm*; meerv. *ijmen*. In Gron. en Gelderl., in welken laatsten oord men het *imme*, (bij KIL. ook *imme*) uitspreekt, verstaat men door dit woord eene honigbij. Van hier het geld. *imker*, iemand, die bijen houdt. Zamenst.: *ijmenstal*, enz.

IJP, (*iep*,) z. n., m., *des ijps*, of *van den ijp*; meerv. *ijpen*. Eene soort van olmboom. *Uw honighbije schuw' den ijp*. VOND. Van hier het onverand. *ijpen*: *eene ijpen naaf*. Voor *ijp* is ook *ijpelaar* bij de Dichters in gebruik. Zamenst.: *ijpenbosch*, *ijpenlaan*, enz.

IJRE, (*iere*,) z. n., vr., *der*, of *van de ijre*, zonder meerv. Zoo noemt men, in groningerland, het vette nat, dat uit beestendrek, uit paardenmest, enz. uittrekt, en in eenen kuil bijeen loopt. In Gelderland geeft men dit den naam van *aalte*, wegens deszelfs vettigheid, van het ijsl. *ala*, vet maken.

IJS, z. n., o., *van het ijs*; zonder meerv. Bevrozen water. *Er is ijs in den put*. Eene ijsbaan: *zij ontmoetten elkander op het ijs*. — *Hij staat op glad ijs*, is in gevaar, de voorspoed zal hem doen vallen. *Beslagen ten ijs komen*, zie *beslaan*. *Hij heeft het ijs gebroken*, hij heeft de eerste hinderpalen weggenomen. J. CATS vergelijkt zeer eigenaardig den mensch, en alle aardsche grootheid, bij ijs van eene nacht:

Eilaes! de mensch en alle pracht
En is maer ijs van eene nacht.

Van hier het onz. w. *ijzen*, eene bijt, uit voorzorg tegen brand-, in het ijs maken. Zamenst.: *ijsbaan*, *ijsbeer*, *ijsbreker*, een zwaar vaartuig, om het ijs te breken, *ijsdam*, *ijsgang*, stroomend ijs, *ijskegel*, *ijskelder*, *ijskoud*, zonder trappen van vergrooting — *ijskrap*, *ijsschol*, *ijsschots*, *ijsslede*, *ijsspoor*, *ijsvogel*, *ijszee*, enz.

IJs, hoogd. *Eis*, nederf. *is*, deen. *iis*, zw. *is*, angelf. *is*, *isa*, Notk. *is*, eng. *ice*. Het is onzeker, of dit woord afstamme van het nederf. *aisen*, *esen*, bij ons *ijzen*, *eizen*, koud van schrik worden, omdat de aanraking van het ijs waarlijk eene trilling veroorzaakt. Althands, wij weten, tot hiertoe, niets beters.

IJSLIJK, bijv., n. en bijw., *ijslijker*, *ijslijkst*. Verschrikkelijk: *dat was een ijslijk gevecht*. Van hier *ijslijkheid*. De Ouden zeiden *egislich*, van *ege*, *egge*, d. i. de scherpte des zwaards, en *lich*, d. i. gelijk.

IJSSEL, z. n., m., *van den ijssel*; zonder meerv. Eene bekende rivier. *Hij doet den IJssel buigen*. Hooft. Anders is dit woord bij beproefde schrijvers, zelfs bij Hooft, vrouwlijk. Het tegenwoordige gebruik helt, meest, naar het manl. geslacht over.

IJVER, z. n., m., *des ijvers*, of *van den ijver*; zonder meerv. Dit woord heet, eigenlijk, de inbijtende, invretende gesteldheid eener zaak. Deze beteekenis is geheel verouden. In het nederf. is een werkw. *eftern*, *vriefern*, dat van het invreten des etters gezegd wordt. Het wordt, nu, in de oneigenlijke beteekenis alleen, gebruikt voor verscheidene onrustige gemoedsbewegingen; als voor toorn; *dat ik de kinderen Israëls in mijnen ijver niet vernield en hebbe*. Bijbelv. Ongenoegen over het kwade, of hetwelk men er voor houdt: *een heilige ijver*. *IJver voor de waarheid*. *Zijn blinde ijver vervoert hem*. Hevig ongenoegen over gekrenkte eer en liefde; schoon men, dan, meest het zamengestelde *ijverzucht* bezigt. Nijd: *de ijver doot den slechten*. Bijbelv. Sterke begeerte, om iets te doen: *eene zaak met ijver behartigen*. *Iemand met ijver dienen*. *Geef uwe dichten niet in uwen eersten ijver aan het licht*. Vond.

In het ijsl. is *aefr* brandend, hitsig, *aefast* zieden, *ijfast* toornig zijn, en *ijfr* toornig. Van *ijver*, is *ijverig*,

rig, vurig, naarstig en jaloersch — *ijverigheid*. Zamenst.: *ijvergloed*, *ijverhitte* (bij CAMPH.), *ijverloos*, *ijvervuur*, *ijverzucht* — *naijver*.

IJVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik ijverde*, *heb geijverd*. IJver toonen. Toornig zijn: *Ik ijvere over Jeruzalem*. BIJBELV. Iemands voorregten, met ernstig ongenoegen over de schending, verdedigen: *met onverstand ijveren*. Iemand, wegens ontrouwheid in de liefde, verdenken, en zijn ongenoegen daarover laten blijken: *dat hij ijvert over zijne huysvrouwe*. BIJBELV. Eene levendige drift in eene zaak toonen: *voor, in eene zaak ijveren*. VOND. zegt: *met den zwaerde ijveren*, voor vechten. Van hier *ijveraar*, *ijvering*.

IJZEGRIM, z. n., m., *des ijzegrims*, of *van den ijzegrim*; zonder meerv. Zoo noemt men eenen verdrietigen en knorrigen jongen. Het is een bekende naam van den wolf uit *Reintje de Vos*, een oud duitsch gedicht. De naam is reeds oud, en komt, sedert de twaalfde eeuw, in het lat. zoo wel, als in andere europesche talen voor. JAK. MERLIN noemde den wolf *Ysengrin*. En in een, nog ongedrukt, fransch gedicht van de dertiende eeuw, *le Renard couronné*, dat, misschien, den grondslag voor het duitsche gedicht gelegd heeft, komt de naam *Isengrin* bestendig voor. Men kan het afleiden of van de *rosse* kleur des ijzers, (*isembrunus* heet in het middeleeuw. lat. rosachtig bruin,) of van *ijzen*, schrikken, en *grim*, grimmigheid.

IJZEL, z. n., m., *des ijzels*, of *van den ijzel*; zonder meerv. Fijne gevrozene regen. HOOGVL. gebruikt het onz. geslacht: *en hadt het ijssel uit zijn baart en pruik gestreken*. HALMA verkiest het manlijke, dat, in de dagelijksche taal, ook het meest gehoord wordt. Van hier het onz. w. *ijzelen*, en *ijzeling*.

IJZEN; (*eizen*) onz. w., gelijkvl. *Ik ijsde*, *heb geijsd*. Koud van schrik worden: *dat iemands ziel doet ijzen*. VOND. *Ik ijsde op dat gezigt*. — *Ik ijs daarvoor*. De Ouden maakten onderscheid tusschen *ijzen* en *eizen*. Het eerste beteekende bij hen koud worden, bevriezen, het laatste schrikken. Wij hebben de beide denkbeelden vereenigd, schoon het schrikkende het hoofddenkbeeld uitmaakt; en wij spellen nu, meest, *ijzen*. Van hier *ijzing*.

IJZER, z. n., o., *des ijzers*, of *van het ijzer*; zonder meerv.

meerv. Het flechtste in waardij, schoon het nuttigste en hardste metaal. *Eene staaf ijzer. Gloeijend ijzer. IJzer smeden. — Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is*, men moet de gelegenheid niet verzuimen. *Nood breekt ijzer*, in nood kan men doen, waarvoor men, anders, staat. *Ik kan geen ijzer met handen breken*, ik kan geene onmooglijke dingen doen.' Dingen, die uit ijzer gemaakt worden; met het meerv. *ijzers*. Hoefijzer: *het paard heeft zijn ijzer verloren*. Staande en liggende haardplaat, haardijzer. Zoo zegt men in Noordholland: *het staande ijzer schuren*. Kluisters, boeijen: *zij deden hem de ijzers aan*. Een hoofdversiersel der vrouwen, dat, eertijds, uit glad ijzer, maar, met de toeneming der weelde, uit zilver en goud gemaakt is, en den ouden naam behouden heeft: *zij heeft een ijzer op. Een gouden, zilveren ijzer*. Zoo gebruikt men de zamenstell. *strijkijzer: een koperen strijkijzer*. Voords wordt het, schoon meest in zamenstell., van allerlei ijzeren werktuigen gebezigd: *brandijzer, diefijzer, duimijzer, hangijzer, ploegijzer, wafelijzer*, enz. Van hier het onveranderl. bijv. n. *ijzeren*. Voords: *ijzerachtig*, en de zamengest. *ijzerdraad, ijzergraauw, ijzerhard, ijzerkoek, ijzerkraam, ijzerkruid, ijzermijn, ijzerroest, ijzersintels, ijzerslag, ijzersmet, ijzersmid, ijzerverken, ijzerverkooper, (ijzerkooper) ijzervlek, ijzervonk, ijzerwerk*, enz.

IJzer, Kero *isar, isarn*, engelf. *isen, isern*, nederf. *isen, isern*, hoogd. *eisen*, en het bijv. n. *eisern*, zw. *jern*, deen. *jern*, eng *iron*, wallis. *hajarn*, ierl. *jarann*, sp. *hierro*. Het lat. *ferrum* komt met de noordsche tongvallen overeen. Anders heeft de overige uitspraak veel overeenkomst met het lat. *aes*, eertijds *aesis*, dat een algemeene naam van metalen, bijzonder ook van ijzer en staal, was.

IJZIG, bijv. n. en bijw., *ijziger, ijzigst*. Oul., met ijs bedekt, ijskoud: *het ijzig Noorden*. Oud. *En wil haer hert versteent en ijsig minnen*. W. v. Merw. Thands wordt het gebruikt van iets, dat doet ijzen: *eene ijzige steilte*.

IK, persoonl. voornaamw. van den eersten persoon, en van alle geslachten. Zie over de verbuiging, Inl. bl. 113. *Ik heb de zaak verstaan. Ik ben het*. In den brievenstijl laat men het wel, uit eene soort van hoflijkheid, weg:

heb uwen van 23 *mei wel ontvangen.* Doch dit geschiedt zonder genoegzamen grond. — *Ik zelf heb het gezien.*

Ik, hoogd. *ich*, angelf. *ik*, deen. *jeg*, zw. *jag*, ijsl. *eg*, Ulphil. *ik*, gr. *ἐγω*, boeot. *ιωγα*, *ιωγε*, lat. *ego*, ital. *io*, fr. *je*, sp. *y*, eng. *I*, flavon. *ia*, *ga*, wend. *jest*, lett. *es*. Bij de Hebr. zelfs, ten minste als een *suffixum* der werkwoorden, י. Men verwondere zich niet over die algemeene overeenstemming, daar de natuur ons leert, door de, met *ik* verbondene, intrekking van den adem, ons zelven aanteduiden. Van dit *Ik* heeft men het zelfst. *ikheid* gevormd, welk reeds bij Spiegh. voorkomt. *Ik* wordt ook als zelfst. gebezigd: *mijn ik*, mijn wezen.

IKKER, z. n., m., *des ikkers*, of *van den ikker*; meerv. *ikkers*. Men vindt dit woord bij Spiegh., en volgends Vlaming beteekent het eigenzinnige trotschheid; zoo ook *ikkerig*, *ikkerij*, *ikkerschap*. Vond. heeft *o nimmerslapende ickers!* Misschien verstaat men er de zwarte helsche spoken door, anders *nikkers* genaamd. Zie dit woord.

ILIAS, z. n., vr., *der* of *van de ilias*; zonder meerv. Het is, eigenlijk, een grieksch woord, door Homeer gevormd, en gebruikt, om er zijn uitnemend dichtwerk mede te benoemen, waarin hij den ondergang van *Ilium*, dat is Troje, bezingt. Vondel en andere mannen van gezag hebben dit woord ontleend, en verstaan er eene *reeks* door, doch bepaaldelijk, of met de uitdrukking van rampen: *eene ilias van ontelbare rampzaligheden.* Vond. *Afgesloofd door een ilias van rampen.* Hoogvl. Zoo Antonides: *de bloedige ilias der orelogen.* Of met bedoeling op eene *reeks* van ellenden: *om eene Ilias hier mede te stofferen.* Vond. Ook heden ten dage wordt het, schoon wel eens onoordeelkundig, nagevolgd.

IMBOEDEL, *imboel*, zie *inboedel*.

IMMER, bijw. van tijd. Ooit. *Niets stelt u immer palen.* Psalmber. Telkens, van dag tot dag: *door deze gelegenheid werd zijne strafwaardige liefde immer heviger.* In de dagelijksche taal zegt men ook: *immer of ooit. Immer en altoos.* Bij Kil. *jemer*, *iemer*, *immer*; uit het oude *ie*, ooit. Hij zegt, dat *ooit* en *nooit* alleen op den verledenen tijd slaan; zoo zegt ook Leupenius, en voegt er bij, dat *immer* en *nimmer* alleen van den toekomenden tijd gebezigd worden; b. v.: *wie heeft dat*

ooit

ooit gehoord? Ik heb het nooit gelezen. Ik zal er immer naar vragen. Gij zult het nimmer hooren. ZEIJDELAAR zegt: *ooit* is *immer*, en *nooit* is *nimmer*. Van hier het zamengest. *immermeer*, wordende het denkbeeld der tijdsbepaling door *meer* versterkt: *niemant van hen sal (zijnen) broeder immermeer konnen verlossen.* BIJBELV. Oul. bezigde men ook *emmermeer: hi sal die doot nederwerpen ewelyk eñ emmermeer (in sempiternum).* BIJB. 1477.

IMMERS, bijw. en voegwoord van bevestiging. Zekerlijk, trouwens. Bijw.: *ik heb het u immers gezegd.* Voegw.: *ik verwacht geen heil van menschen; zij kunnen mij immers niet helpen.* Ook wordt het vooraan geplaatst: *God is mijne toevlugt; immers is het bij hem zoo veilig!*

IMPOST, z. n., m., *van den impost*, het meerv. is niet gebruikelijk. Onduitsch woord, zoo veel als belasting, van het fr. *impôt*, *impost*, dat, eigenlijk, opgelegd heet, van het lat. *impositum.*

IN, een klemstaartige uitgang, makende het meerv. *innen.* Men plaatst denzelven achter naamwoorden, die eenen manlijken persoon beteekenen, en vormt hen, daardoor, tot woorden, die eene vrouw aanduiden. Zoo voegt men hem achter naamwoorden, die een manlijk ambt, bedrijf, eene levenswijs, waarde, eenen staat, enz. beteekenen, als: *keizerin*, *koningin*, *bakkerin*, *boerin*, *priesterin*, *smittin*, *zangerin*, enz.; van *keizer*, *koning*, *bakker*, enz. Zoo worden ook andere naamwoorden, die eenen persoon van het manl. geslacht beteekenen, tot naamw. van het vr. geslacht, als: *vijandin*, *vriendin*, enz. Op deze wijs worden de namen van mannetjes, onder de dieren, tot namen van wijfjes, als: *ezelin*, *kameelin*, *paauwin*, *wolvin*, *beerin*, enz. De Ouden bezigden doorgaands *inne*, en schepten in dezen uitgang somtijds behagen, b. v. *striderinne*, *verleyderinne*, *rechterinne*, *toverinne*, *Apostelinne (Maria Magdal.)*. Zoo vinden wij bij HUIG. *Adamin*, voor *Eva* — *Burgerin*, *knapin*, *dienarin*, *voogdin*, *heerin*, *neilandin*, *minnarin*, *schenkerin*, enz. bij VOND. — *Vaderin*, (*parens*) bij HOOFT en W. v. HEEMSK. Zonder twijfel is deze uitgang het verouderde duitsche voornaamwoord *in*, *hin*, d. i. zij. Bij de IJsl. is *hin* zij. Zie op *hen: eene hen*, *hinne*, het wijfje van eenen haan.

IN, een voorzetsel, dat veel gebruikt wordt, en, in het algemeen, een zijn, eenen stand om het middelpunt, of

 om

om het binnenste van een ander ding, ook een streven daarnaar toe beteekent. Het heeft den derden en vierden naamval bij zich, naar mate het eenen stand van rust, of van beweging te kennen geeft. In het hoogd. *in*, *ein*, eng. *in*, *into*, angelf. *on*, *into*, wallis. *yn*, *en*, lat. *in*, gr. *ἐν*. Met den derden naamval, in den stand van rust; wanneer het beteekent eene plaats: *in de kamer omwandelen*. *In de stad zijn*. *In het graf rusten*. *In eenen brief lezen*, enz. Eenen toestand, bij of onder wiens aanwezen iets is: of geschiedt: *In groote haast uit het huis loopen*. *In treurigheid nederzitten*. *In den echten staat leven*. *Iemand in drift slaan*, enz. Een voorwerp van eene bezigheid, van eene dadelijke of lijdelijke verandering: *ik heb een genoegen in het spel*. *In de zangkunst ervaren*. *Hij is in zijnen arbeid voorspoedig*. Een hulpmiddel, of werktuig, waardoor iets geschiedt: *het paard in toom houden*. *Het geld in eenen zak dragen*. Eene beweegoorzaak: *ik reis naar Berlijn, in hoop van den koning te zien*. *Ik deed het, in verwachting van heul te vinden*. De aard en wijs, zoo als iets is, of iets geschiedt: *in geloof bidden*. *In het zweet uws aanschijns*. *Ik bid u, in Gods naam*. *In het zwart gekleed*. Eenen tijd, wanneer iets geschiedt, of geschied is, of geschieden zal: *zij storf in haar veertigste jaar*. *Dat heb ik in mijne jeugd geleerd*. *Ik moet er in vier dagen zijn*. Eene during: *in eene week is dat alles verwoest*.

Met den vierden naamval, in den stand van beweging; wanneer het eene plaatst beteekent, waarheen de beweging geschiedt: *water in den emmer putten*. *Iemand in de oogen zien*. *Zich in de deur plaatsen*. *In huis komen*, enz. Eenen toestand, die zich ontwikkelt, of nabij de ontwikkeling is: *in armoede, ellende, verachting vervallen*. *In onbruik geraken*. *In eene ziekte storten*. Eene stof, alwaar de plaats, naar welke de beweging, gerigt is, de stof mede insluit. *In koper, goud, in was arbeiden*. Eenen vorm, eene gedaante: *bind uwe haren in eenen staart*. *Bloemen in eenen bondel maken*. Eene uitstrekking: *zij bouwden honderd en dertig voeten in de hoogte*. Een onzeker getal: *het weegt in de honderd pond*. Eenen tijd, wanneer er *tot* bijgevoegd wordt: *uw rijk dure tot in de eeuwigheid*. — Bij de Ouden was *in* dikwijls zoo veel als *op*: *in der aarden*, voor *op de aarde*.

In wordt ook met andere woorden zamengevoegd, als met

met werkwoorden, waar het een scheidbaar voorzetsel is, beteekenende of eene beweging: *inroepen*, *inkomen*, *inpakken*; of eene rust: *instaan*, *inhebben*, *inhouden*, (*behelzen*); — met zelfst. naamwoorden: *inborst*, *ingeland*, *inhoud*, *inschuld*. Met bijv. naamwoorden, wanneer het eene versterking aanduidt: *inbitter*, *inblijde*, *inzoet*. Zoo zeiden de Ouden: *invurig*, *inhartig*, *ingloeijend*.

INADEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ademen*: *ik ademde in*; *heb ingeademd*. Ook *inasemen*. Door den adem naar zich halen. *Eene verderfelijke lucht inademen*. Van hier: *inademing*.

INBAKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bakeren*: *ik bakerde in*, *heb ingebakerd*. Door bakeren inwinden.

INBAKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bakken*: *ik bakte in*, *ben ingebakken*. Onder het bakken inkrimpen: *dat deeg bakt in*. Vastkleven; in den lagen stijl: *de haren bakken er in*.

INBALSEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *balsemen*: *ik balsemde in*, *heb ingebalsemd*. Met balsem insmeren. *Een lijk inbalsemen*. Van hier: *inbalseming*.

INBAND, z. n., m., *des inbands*, of *van den inband*; meerv. *inbanden*. Inbinding, besnoeijing: *alle voorrechten des Lands te handthaaven zonder eenigen inbandt*. Hooft. *Op de bepalingen en inbanden*. Hooft.

INBEELDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *beelden*: *ik beeldde in*, *heb ingebeeld*. Een beeld van iets indrukken: *'t geen door den zin 't begrijp wordt ingebeelt*. Vond. Inprenten, wijsmaken: *den menschen dit soecken intebeelden*. Aldeg. *Maar geld en eer* enz. *haar dienaars beelden in*. Hooft. Iets ongegronds aan het verstand opdringen: *hij beeldt zich in*, *dat hij koning is*. *Zich veel inbeelden*. Van hier: *inbeelding*.

INBELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bellen*: *ik belde in*, *heb ingebeld*. Door bellen doen inkomen.

INBERGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bergen*: *ik borg in*, *heb ingeborgen*. Door bergen in eene plaats brengen: *goederen inbergen*.

INBERSTEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bersten*: *ik berst in*, *ben ingeborsten*. Met eenen berst indringen: *de geweldige stroom berst diep*

het land in. Eene ingeborstene zee. Die ter moortspeloncke inberst. VOND.

INBEUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *beuren: ik beurde in, heb ingebeurd.* De waarde der verkochte goederen in geld ontvangen. *Ik heb heden nog niets ingebeurd.* Van hier: *inbeuring. Inbeuren* is ook door opbeuring inbrengen. HOOFT gebruikt het oneigenl.: *zich ter fortuijne der Grooten in te beuren.*

INBIJT, z. n., m., *des inbijts*, of *van den inbijt*; zonder meerv. Nu *ontbijt.* Men vindt dit woord bij BRUNE, ook bij KIL.

INBIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bijten: ik beet in, heb ingebeten.* Invreten. *Sterk water bijt de metalen in.* Van hier: *inbijting.* Zie *bijten.*

INBIJTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bijten: ik bijtte in, heb ingebijt.* Door middel van gehakte bijten binnen brengen. *Het schip inbijten.* Dat laatste werkw. is gelijkvl., omdat het van het naamw. *eene bijt* afgeleid is. Zie INL. bl. 133.

INBIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bikken: ik bikte in, heb ingebikt.* Eene groef in eenen steen hakken.

INBINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *binden: ik bond in, heb ingebonden.* Door binden vereenigen. *Ingebonden haar. Een boek inbinden.* Iets in iets anders binden: *jonge telgen in stroo inbinden.* Naauwer binden: *het zeil eene reef inbinden.* Oneig., intoomen: *zijne hartstogten inbinden. Zijnen reislust inbinden.* VOND. *Hij zal wat moeten inbinden*, zijne tong bedwingen. Ook beteekent deze spreekwijs, van het zeil minderen ontleend, zijnen staat wat moeten verminderen. Wederkeer., *zich inbinden tegen iets*, voor zich verzetten: *maar 's Hertoghen gezanten bonden er zich teeghens in.* HOOFT. Ook onz.: *ik bond hier tegens in.* VOND. Van hier: *inbinding.*

INBITTER, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *bitter.* Zeer bitter. *Inbittere kruiden.* Zeer vijandelijk. *Een inbitter hart.* HOOFT.

INBLAZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *blazen: ik blies in, heb ingeblazen.* Door blazen inbrengen: *ik heb die erwten, door eene bus, er ingeblazen.* — Ook onz.: *de wind blaast ten schoorsteen in,*

in. Meest wordt het, oneigenlijk gebruikt, als voor voorlezen, om iemands geheugen te helpen; ook iets van te voren zeggen aan eenen ander, hoe hij zich uitdrukken zal. Ingeven; in eenen goeden zin: *moed inblazen. Niet anders of Jeruzalem een ziel en blijschap wiert ingeblazen.* VOND. Ook in eenen kwaden zin: *achterdocht — kwaad*, enz. *inblazen.* Aankondigen, verspreiden: *de velttrompetter blaest de spelen, eerst begrepen, van eenen heuvel in.* VOND. Van hier *inblazer*, *inblazing: eene goddelijke inblazing;* schoon meest in eenen kwaden zin: *door inblazing des duivels.*

INBLIJD, *inblijde*, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *blijde.* Innig blijd.

INBLINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *blinken: ik blonk in, heb ingeblonken.* Blinkend inschijnen. *Op 't gezangk van hemelreien, die ter klove inbloncken.* VOND.

INBOEDEL, (*inboel*) z. n., m., *des inboedels*, of *van den inboedel;* meerv. *inboedels.* Alle huisraad in een huis, met al de noodwendigheden eener huishouding. *Het dierbaarst van den inboedel.* HOOFT. TUINMAN vergelijkt het gr. εμπολαν, verkrijgen, winnen; waarom hij *inboedel*, door have, al wat men heeft, verklaart. Oul. werd het ook onz. gebruikt: *hadden dat inboel.* BIJB. 1477.

INBOEZEMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boezemen: ik boezemde in, heb ingeboezemd.* Eigenlijk in den boezem steken. Doch het woord wordt, oneigenlijk alleen, gebruikt. Ongemerkt, behendig inprenten: *iemand een kwaad vermoeden inboezemen.* Ook: *iemand een goed gevoelen inboezemen.* Geheim indringen: *hij wist zich zulx t'hunner vriendtschap in te boezemen.* HOOFT. Diep indringen: *niet dom genoeg, om zich t'eenen dorpe in te boezemen.* HOOFT. Van hier: *inboezeming.*

INBONZEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bonzen: ik bonsde in, heb ingebonsd.* Door eene bons instorten. *De deur inbonzen.*

INBOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boomen: ik boomde in, heb ingeboomd.* Door middel van eenen boom naar binnen brengen. *Men boomde met alle man het vaartuig in.*

INBOORLING, z. n., m. en vr., *des inboorlings*, of *van den inboorling*, — *der*, of *van de inboorling*; meerv. *inboorlingen*. Ingeboren. *Alle inboorlinck sal dese dingen alsoo doen*. Bijbelv. Zie *ling*.

INBOREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *boren*: *ik boorde in*, *heb ingeboord*. Door eene boor een gat in iets maken. *Ingeboorde planken*. Meest fig., indringen: *na*, *met zijn leger*, *in het midden des vijands ingeboord te hebben*.

INBORST, z. n., vr., *der*, of *van de inborst*; het meerv. is niet in gebruik. Aard, neiging, natuurlijke gesteldheid. *Een jongeling van eene edele inborst*. Van *in* en *borst*. Bij Vond. vindt men het bijv. *inborstig*.

INBRAAK, z. n., vr., *der*, of *van de inbraak*; zonder meerv. Huisbraak. *Eene inbraak doen*. Zie *inbrek*, *inbreuk*.

INBRANDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *branden*: *ik brandde in*, *heb ingebrand*. Met een gloeijend of heet ijzer indrukken. *Ingebrandde letters*. Door vuur inmaken: *deze figuren zijn ingebrand in de kling*. Onz., door branding ineten: *heete olie brandt op de huid in*. Door branden in zwaarte verminderen; met *zijn*: *die koffijboonen branden niet veel in*, *op het pond*.

INBREIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *breijen*: *ik breide in*, *heb ingebreid*. Door breijen inhechten. *Het ingebreide stuk in een net*. Eenige steken op eene breinaald maken, heet *de naald inbreijen*.

INBREK, z. n., vr., *der*, of *van de inbrek*; zonder meerv. Inbreuk. Hooft gebruikt dit maal.: *na den inbrek*. Doch zie *afbrek*.

INBREKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *breken*: *ik brak in*, *ben ingebroken*. Met geweld de hinderpalen wegbreken, om eenen ingang te krijgen: *door dat gat is een dief ingebroken*. *De ruiterij brak op den vijand in*. Bezwijken: *de dijk zal inbreken*. Van hier: *inbreker*, *inbreking*.

INBRENGEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *brengen*: *ik bragt in*, *heb ingebragt*. Inwaart brengen: *hooi inbrengen*. Winnen: *hij brengt in de week*, *maar eenen daler in*. Geld bijschieten: *nu hadden die van Holland luttel ingebraght*. Hooft. Tot verdediging, tot verschooning, met woorden iets aanhalen:

wat

wat brengt gij hier tegen in. Hij bragt eene beschuldiging in. Van hier: *inbrenger*, *inbrengster*, eene, die, voor anderen, goed in de bank van leening brengt.

INBREUK, z. n., vr., *der*, of *van de inbreuk*; het meerv. is niet in gebruik. Geweldige inbreking: *door eene inbreuk van water kwam de rijnlandsche boezem vol.* Schending, verbreking: *dat is eene groote inbreuk op 's Lands wetten. Inbreuk op iets doen.* Van *in* en *breuk*.

INBROKKELEN, voorddur., bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *brokkelen*: *ik brokkelde in*, *heb ingebrokkeld*. Kleine stukjes in iets, door breking, indoen. *Ingebrokkeld brood.*

INBROKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *brokken*: *ik brokte in*, *heb ingebrokt*. Kleine brokjes indoen. *Ik heb het in de melk gebrokt.* Overdragt.: *wat in de melk te brokken hebben*, een goed vermogen bezitten, in den gemeenen spreektrant. *Hij zal er het zijne bij inbrokken*, bij verliezen. *Zich inbrokken*, zich zelven te nakomen, in gevaar begeven: *hij heeft in zijn wraeck zich zelven ingebrockt.* Vond. *Den moed inbrokken*, hem geheel verliezen. *Niet met een heeft hij daar den moet ingebrokt.* Hooft. Van hier: *inbrokking*: *inbrokking zijner eighe middelen.* Hooft.

INBRUISEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *bruisen*: *ik bruiste in*, *ben ingebruist*. Met gebruis inkomen. *De zwaan kwam, met opgespannene wieken, op ons inbruisen. — Het heugt u, hoe gij ten doorgebroken dijke inbruischte.* Hoogvl.

INBUIGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *buigen*: *ik boog in*, *heb ingebogen*. Bedr., naar binnen buigen: *ik heb het draadwerk ingebogen.* Onz., inwaart gebogen worden: *de lat begon intebuigen.* Van hier: *inbuiging*.

INDACHTIG, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Gedachtig: *Heere wij zijn indachtig, dat*, enz. Bijbelv. *Iemand iets indachtig maken. Der belofte indachtig. Mij is indachtig*, enz. Oud. Oul. was *indacht*, zelfst. naamw., in gebruik: *Dat ghij met indacht aanhoort ons ghebreken.* Houw.

INDAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dagen*: *ik daagde in*, *heb ingedaagd*. Van buiten inroepen, om, op eenen zekeren dag, voor het regt te ver-

verschijnen. *De vrouw daagde haren man in.* Van hier: *indaging.*

INDALEN, onz. w., gelijkvl. Van het onscheidb. voorz. *in* en *dalen: ik daalde in, ben ingedaald.* Naar binnen dalen: *die met lieve lonkjes dalen twee verliefde harten in.* Hoogvl.

INDAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dammen: ik damde in, heb ingedamd.* Door afdammen water in eene plaats besluiten. Van hier: *indamming.*

INDAUWEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dauwen: het dauwde in, het is ingedauwd.* Dauwend invallen. Fig.: *dat nu 't mijnen gedachte indauwt.* Hooft.

INDELVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *delven: ik dolf in, heb ingedolven.* Door delven indringen. Van hier: *indelving.*

INDENKEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *denken: ik dacht in, heb ingedacht.* Nadenken. *Ik heb die zaak nader ingedacht.*

INDIE, z. n., o., *van Indie;* zonder meerv. Eene groote landstreek in de oude en nieuwe wereld. Ook een gedeelte derzelve: *nederlandsch Indie.* Men zegt ook: *uit de Indien terug keeren,* wanneer het als een meervoud schijnt gebruikt te worden. Zoo zegt Vondel: *het apostolische licht hadde de Oostindien beschenen.* Zamenstell.: *oostindie, westindie.* Van hier: *indiaan, indiaansch, indisch.* Dus genaamd naar den stroom Indus.

INDIEN, voorwaardelijk voegwoord. Zoo, bijaldien. Met eene aantoonende wijs: *indien ons sterfuur vast staat, dan* enz. Met eene aanvoegende wijs: *indien God ons nog eenige jaren levens toesta, zoo zullen wij,* enz. Uit *in* en den verbogenen naamv. van *die,* aanwijzend voornaamw.

INDIJKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dijken: ik dijkte in, heb ingedijkt,* Door middel van eenen dijk insluiten. Van hier: *indijking.*

INDOEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *doen: ik deed in, heb ingedaan.* Ergens iets insteken, inbrengen. *Ik heb het mes in de scheede gedaan.* Oneig., tegenspreken: *welke oneerbiedenis, van den Prinse, ingedaan werd, met zeggen, ik heb er een vader aan verlooren.* Hooft. Dezelve bezigt het ook voor overtui-

tuigen: *de Patriarch, ingedaan van de woorden des konings.* Mengen, ingieten noemt men ook *indoen.*

INDOMPELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dompelen: ik dompelde in, heb ingedompeld.* In het water dompelen. *Aan 't ingedompelt hooft.* VOND. *Geen vuur had het Siddimsdal ten pekpoele ingedompelt.* HOOGVL. Van hier: *indompeling: sommigen beweren, dat de doop, door indompeling, moet geschieden.*

INDOOPEN, (*indoppen*,) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *doopen: ik doopte in, heb ingedoopt.* In saus instippen. *Ik heb mijn brood nog niet ingedoopt.* Ook wordt het gebruikt voor in iets anders indompelen. Zoo noemt iemand de hooge kleur van gouden boterbloemen haar *indoopsel.* Van hier is ook *indooping.*

INDOPPEN, zie *indoopen.*

INDOUWEN, (*induwen*,) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *douwen: ik douwde in, heb ingedouwd.* Met eenen douw indrukken. Van hier: *indouwing.*

INDRAAIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *draaijen: ik draaide in, heb ingedraaid.* In iets door draaijing inbrengen. *Hij heeft eene wiek in de wond ingedraaid. — Hij weet zich overal indraaijen*, hij weet zich, behendig, overal bij te voegen. Door draaijen iets maken: *hij heeft er schoone figuren ingedraaid.* Onzijdig, met *zijn: hij is, met de koets, die straat ingedraaid.* Van hier: *indraaijing.*

INDRAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dragen: ik droeg in, heb ingedragen.* Binnen dragen: *goederen indragen.*

INDRAGT, z. n., vr., *der, of van de indragt;* zonder meerv. Geweld: *de indraght, gedaan aan uw eere, staat met eerlijke voldoening te boeten.* HOOFT. *Duld nooit, dat op die heilige onderpanden, onderpanden van vrijheid en godsdienst, de minste indraght geschiede.* P. H. v. D. WALL.

INDRANG, z. n., m., *des indrangs, of van den indrang;* zonder meerv. Het indringen, eene inbreuk.

INDRIJVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drijven: ik dreef in, heb ingedreven.* Bedr., naar binnen drijven: *koeijen indrijven.* Met geweld inslaan: *hij dreef den nagel er diep in.* Graveren: *beel-*

beelden, *kunstigh ingedreeven*. VOND. Onz., met *zijn*: *het schip drijft de haven in*. Van hier: *indrijving*.

INDRILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drillen*: *ik drilde in*, *heb ingedrild*. Door eenen dril in iets een gat boren.

INDRINGEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *dringen*: *ik drong in*, *heb* en *ben ingedrongen*. Bedr.: *iemand in eenig ambt indringen*. Ook wederk.: *hij heeft zich in dien vriendenkring ingedrongen*. Anders is het, meest onzijdig, met *zijn*: *het sweert*, *dat in de binnenste kameren indringen sal*. BIJBELV. *Hij is met de ruiterij ingedrongen*. Van hier: *indringer*, *indringing*.

INDRINKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drinken*: *ik dronk in*, *heb ingedronken*. Inzwelgen: *hij drinkt de bespottinge in als water*. BIJBELV. Vocht naar zich trekken: *vloeipapier drinkt den inkt in*. Dichters zeggen ook: *den vogelenzang met de ooren indrinken*.

INDROEVIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *droevig*. Zeer droevig. *Indroeve*, bij KIL.

INDROOG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *droog*. Zeer droog.

INDROOGEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *droogen*: *ik droogde in*, *ben ingedroogd*. Door opdroogen inkrimpen: *door het liggen in de zon zijn die wortelen ingedroogd*.

INDRUIPEN, (*indroppen*, *indruppen*), bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *druipen*: *ik droop in*, *heb* en *ben ingedropen*. Met droppelen laten inloopen: *olie in eene wond indruipen*. Het onzamengest. *druipen* gebruikt VOND. Ook bedr.: *druipt honigh op mijn lippen*. Het onz. is echter meest in gebruik; met *zijn*: *de olie is er ingedropen*. Van hier: *indruiping*.

INDRUISCHEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *druischen*: *ik druischte in*, *ben ingedruischt*. Met gedruisch invallen.

INDRUK, z. n., m., *des indruks*, of *van den indruk*; meerv. *indrukken*. Aandrang, geweld: *om 's vijands indruk te stuiten*. HOOFT. Voords wordt het meest figuurlijk gebruikt, voor de werking eener zaak op het mensch-

menschlijke gemoed: *die onverwachtte dood maakte sterken indruk op hem.* — *Hij leeft onder indrukken*, zegt men van iemand, die gevoelig omtrent zijne eeuwige belangen is. *Iemand eenen kwaden indruk geven van eene zaak*, eene verkeerde bevatting in deszelfs verstand veroorzaken.

INDRUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *drukken*: *ik drukte in*, *heb ingedrukt*. Door drukking indouwen: *zij hebben hem eenen dolk ten boezem ingedrukt.* — *Letteren in steenen ingedrukt.* Bijbelv. Oneigenl., *iemand wijze lessen indrukken.* *Om dit te wege te brengen, zouden zij hun onder anderen, ook hebben ingedrukt, dat* enz. Wagen. *Beelden indrukken*, voor denkbeelden geven, bezigt Spiegh. Van hier: *indrukking*, *indruksel.*

INDRUPPEN, zie *indruipen.*

INDUIKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *duiken*: *ik dook in*, *heb* en *ben ingedoken*. Onder water houden: *dan sult gij mij in de gracht induijcken.* Bijbelv. Onz., met *hebben*. Diep gaan, van een schip gesproken: *het vaartuig duikt in.* Zich verbergen; met *zijn*: *zoo datze ter klove indoken.* Vond.

INDUWEN, zie *indouwen.*

INEEN, bijw., beduidende zoo veel als in elkander, buiten zamenstelling niet in gebruik, als *ineenrollen*, *ineensmelten*, *ineenschieten*, enz. Poot bezigt *ineenkreuken*: *en ijzer en metaal en staal ineengekreukt.*

INEIGENEN, bedr. w. gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *eigenen*: *ik eigende in*, *heb ingeeigend.* Terug nemen, zich weder eigen maken: *om de verkofte geestelijke goederen weder in te eigenen.* Hooft.

INENTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *enten*: *ik entte in*, *heb ingeent.* Eene ent inzetten: *tegen natuur in den goeden olijfboom ingeentet.* Bijbelv. Oneig., in de kinderziekte, vreemde smetstof, door middel eener vlijm, in het bloed brengen: *hij heeft zich de pokjes laten inenten.* Diep inprenten: *maar deze liefde vernoegde haar ingeente eerzucht niet.* Bogaert. Tusschenvoegen, inmengen: *'t ontvouwen deezer stoffe, ten breedste, en met inenting van alle bijpassende reedenen.* Hooft. Van hier: *inenter*, *inenting.*

INETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz.

voorz. *in* en *eten: ik at in, heb ingegeten.* Verteren, slijten: *roest eet het ijzer in.* Onz., met *hebben: de kanker eet in. Geldzucht is een inetend kwaad.* Van hier: *ineting.*

INETSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *etsen: ik etste in, heb ingeetst.* Door de etskunst laten inbijten. *Figuren in eene plaat inetsen.*

INETTEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *etteren: ik etterde in, ben ingeetterd.* Door den etter verbeten worden. *De wond is ingeetterd.* Fig., erger worden: *eenighe schrijvers melden, hoe de verbittering zoo diep inetterde.* HOOFT.

INFLANSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *flansen: ik flanste in, heb ingeflanst.* In het ruige inbrengen: *Een en hetzelfde gezegde overal inflansen.*

INFLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *flikken: ik flikte in, heb ingeflikt.* Een laag woord, beteekenende iets, door opflikken, inlappen. Overdr.: *hij weet zich overal in te flikken*, door lage vleijerij zich toegang te verwerven.

INFRAAI, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *fraai.* Zeer fraai.

ING, (ingekort van *inge*) een zeer gemeene onzachtstaartige uitgang, die, gevoegd achter (de werkwoorden, naderhand achter) het zakelijke deel der werkwoorden, naamwoorden van het vrouwlijke geslacht vormt, om de dadelijke werking van dat woord, waarvan zij gemaakt worden, uittebeelden. Zoo ontstaan van *lezen*, *draaijen*, *werpen*, *rotten*, de naamwoorden *lezing*, *draaijing*, *werping*, *rotting*, die allen de daad van *lezen*, *draaijen*, enz. aanduiden. Hoe rijk is onze taal! Immers, zoo laten zich van alle werkwoorden zulke naamwoorden van dadelijke werking vormen, schoon allen niet in gebruik zijn. Oudt. gingen vele van werkwoorden gevormde naamwoorden (*verbalia*) dus uit, die nu, door besnoeijing van de lettergrepen, dezen uitgang bijna geheel verloren hebben; b. v. *wandeleninge*, *wandelinge*, nu *wandel. Bewijzeninge*, *bewijzinge* — *bewijs. Spijzeninge*, *spijzinge* — *spijs. Prijzeninge*, *prijzinge* — *prijs. Koopeninge*, *koopinge* — *koop. Doopeninge*, *doopinge* — *doop. Hopeninge*, *hopinge* — *hoop.* Dikmaals vindt

vindt men dezen uitgang in de zamengestelde naamwoorden, die in de enkele niet in gebruik zijn, als: *beleving*, *uitpomping*, *afpaling*, *afloopking*, *bekoming*, enz. Men moet hiermede niet verwarren andere naamwoorden, die dezen uitgang hebben, als: *rotting*, *bokking*, *haring*, *penning*, enz.

Deze uitgang is in het hoogd. *ung*, frankd. *ung*, angelf. *unge*, *ung*, *ing*. Bij de Engelschen gaan de deelwoorden in *ing* uit; die ook wederom als naamwoorden gebruikt worden.

INGAAN, (KER. *inkan*, OTFRID. *ingan*,) bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *gaan*: *ik ging in*, *heb* en *ben ingegaan*. Bedr. Iemand in het gaan inhalen: *iemand ingaan*. Beginnen, aangaan: *met iemand eene weddenschap ingaan*. *Een verdrag ingaan*. *Vrientschap* (*vriendschap*) *ingaan*. BIJB. 1477. *Aangaan* is, hier, meest in gebruik. Onz., met *zijn*. Intreden: *hij is er eerst ingegaan*. Inschieten: *de degen gaat gemakkelijk in en uit*. Ingestoken worden: *dat ten monde ingaet, verontreijnigt niet*. BIJBELV. Wel aanstaan, en daardoor koopers vinden: *die goederen gaan er wel in*. Behagen: *dit ging den volke wel in*. HOOFT. Aanvangen: *is uw leerjaar al ingegaan?* *Ons slavernij gaat in*. VOND. Uitmaken, bevatten: *agt duiten gaan in eene stuiver — vijf en veertig flesschen gaan in een anker*.

INGADEREN, (*ingaren*,) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gaderen*: *ik gaderde in*, *heb ingegaderd*. Inzamelen. Van hier: *ingaderer*, (*ingaarder*) *ingadering*.

INGANG, z. n., m., *des ingangs*, of *van den ingang*; meerv. *ingangen*. De daad van ingaan, zonder meerv. *om te weten uwen inganck*. BIJBELV. *Iemand den ingang verbieden*. Werking op den wil: *uwe vermaning zal toch geenen ingang bij hem vinden*. Begin: *de huur heeft nu haren ingang*. Eene opening, waardoor men ingaat, met een meerv.: *die straat heeft eenen naauwen ingang*. *De ingangen des huijses*. BIJBELV.

INGEBEELD, verl. deelw. van *inbeelden*. Die zich iets inbeeldt: *een ingebeeldde zieke*. Dat, hetwelk men zich inbeeldt: *eene ingebeeldde hoop*.

INGEBOREN, verl. deelw., van het scheidb. voorz. *in*, en *geboren*, van het oude *beren*. Zie *baar*. *Ingeboren* is van de geboorte af bezeten, anders *aangeboren*, ingeschapen,

innatus: met haar' ingebooren' aanminnigheit. Hooft. Het wordt ook zelfstandig gebruikt, voor inboorling: *ofte is hij een ingeboorene des huyses?* Bijbelv. Van hier: *ingeboortig.* Hooft.

INGEERFDE, z. n., m. en vr., *des ingeerfden*, of *van den ingeerfden*, — *der*, of *van de ingeerfde*; meerv. *ingeerfden.* Een eigendommelijk bezitter, anders, *eigenerfde* genoemd. Het is, eigenlijk, het verl. deelwoord van *inerven.* *Alwaar de ingeerfden te groot een' bekooring leden.* Hooft.

INGEESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in*, en het verouderde *geesten: ik geestte in, heb ingegeest.* *Ingheesten* bij Kil., die het door *inspirare* overzet. De Ouden gebruikten dit woord voor ingeven door den geest, en wel, met een onscheidb. voorz.: *God ingeestte hem.* Van hier *ingeesting: met ware verborghender ingeestinghe.* Tuinman. *Ingeesting des gemoeds (instinctus)* komt bij Oud. voor. Het deelw. *ingegeest* is nog in gebruik: *met den zelfden ingegeesten Schrijver.* Overz. v. Herv. *De krachtige uitdrukkingen der ingegeeste Schrijveren op dit stuk.* Frantzen. Het enkele *geesten* was bij de Ouden blazen. Waar, in de tegenwoordige overzetting van den Bijbel, staat: *de wind blaest, waerhenen hij wil*, stond in de oude van 1477: *die geest geestet, so waer hi wilt.* Dus zeiden zij ook *ontgeesten*, voor buiten de zinnen verrukken.

INGELAND, z. n., m., *des ingelands*, of *van den ingeland*; meerv. *ingelanden.* Die eenig land in eenen bedijkten polder heeft: *de ingelanden van de Woudmeer.*

INGESCHAPEN, verl. deelw. van het onbruikb. werkw. *inscheppen.* Aangeboren, door schepping ontvangen: *dat is hem ingeschapen.* *Ingeschapene kennis.* *Vernuft en dapperheit een lichaem ingeschapen.* Vond.

INGETOGEN, bijv. n. en bijw., *ingetogener, ingetogenst.* Die zich van alle buitensporigheid onthoudt, zedig. Van hier *ingetogenheid.* *Ingetogen* is ook het verl. deelw. van het oude *intijgen, intiegen*, intrekken: *nederlanders, te diep inghetoogen.* Hooft.

INGEVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *geven: ik gaf in, heb ingegeven.* Naar binnen brengen: iemand een *geneesmiddel ingeven.* Inleveren: *de gezanten gaven hun verzoek bij de Staten in.* Inruimen, afstaan: *goede orde zoud' hij doen houden binnen d'in-*

s'ingegeeve steden. HOOFT. Tusschenvoegen, invoegen: *toen het gestarnte den hemel ingegeven wert*, zoo vertaalt VOND. het *immissa sidera cælo.* Inboezemen, in den zin geven: *wie heeft u dat ingegeven? — Alle schrift is van God ingegeven.* BIJBELV. Van hier *ingever, ingeving*, het kerkel. woord *inspiratio.*

INGEVOLGE, voorz. Eigenlijk is het zoo veel als achtervolgends, van *in* en *gevolg. Ingevolge uwe ernstige begeerte.*

INGEWAND, z. n., o., *des ingewands*, of *van het ingewand;* meerv. *ingewanden.* Eene algemeene benaming van de inwendige deelen in het ligchaam van mensch en dier. Men gebruikt het, bij verzameling, in het enkelv. getal, meest: *het ingewand uit een beest doen.* Ook is het meerv. in gebruik, wanneer men van meer ingewanden spreekt: *hij heeft al de ingewanden verbrand.* Men gebruikt dit woord ook voor bijzondere deelen, als voor de lijfmoeder, baarmoeder: *'t ongeboren wicht in 't ingewant der maeght.* VOND. Voor het gedarmte: *bezie eens, hoe zijn ingewanden krimpen.* VOND. *Ende alle sijne ingewanden zijn uytgestort.* BIJBELV. *Het gerommel mijns ingewandts.* BIJBELV. Voor *ingewand*, zeide men oudt. ook *inader: en stortte syn inader op die aerde en hij is doot.* BIJB. 1477. Ook *inghedoe: moederlijke inghedoe.* TAFELB. Bij KIL. *inghedom.* Figuurlijk, voor andere inwendige deelen van iets: *het ingewand der aerde.* VOND. Binnenste deelen eens lands: *voorgenomen hebbende tot de ingewanden van Asië door te breken.* BOGAERT. *Met den vijandt in 't ingewandt.* HOOFT. Eigene inwoners en landgenoten, in tegenstelling van vreemden en vijanden: *zich teegens 't gevaar te verzeekeren, dat uit haar eijghen ingewant opstaan moght'.* HOOFT. Van hier de spreekwijs: *in eigen ingewand wroeten*, wanneer een volk, door inwendige verdeeldheid, zich zelf verzwakt. Kinderen worden *het ingewand*, of de *ingewanden* der Ouderen geheten: *en eetende met smaak zijn eigen ingewant*, zijnen Zoon. VOND. *t' onmenschlijk wroeten in mijn eigen ingewanden*, Izaak slagten. HOOGVL. *Ik sal mij van mijn soon, mijn ingewant, afscheuren.* FR. V. DORP.

INGEWEIDE, z. n., o., *des ingeweides*, of *van het ingeweide;* zonder meerv. Ingewand van beesten, vogelen

en visschen. In Gron. gebruikt men dit woord. Het enkele *geweide* is ook in zwang.

INGEWROCHT, zie *inwerken.*

INGEZETEN, z. n., m., *des ingezetens*, of *van den ingezeten*; meerv. *ingezetenen.* Die eene vaste woonplaats ergens heeft, een inwoner: *Ingesetene van dorre plaetsen.* BIJBELV. Het beandwoordt aan het hoogd. *Beisitzer*, welk WACHT. verklaart door zoodanigen, die in eene stad woont en leeft, zonder het burgerregt te hebben.

INGIERIG, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in* en *gierig.* Het voorz. versterkt de beteekenis. Zeer gierig: *u inghierich hert.* HOOW.

INGIETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gieten: ik goot in*, *heb ingegoten.* Vloeibare stof, door gieten, in iets instorten: *het water*, *welk ik er ingegoten had*, enz. Mededeelen: *het noit veranderen wort niet van boven ingegoten.* VOND. Fig., in den gemeenzamen stijl: *men kan u het verstand met geenen trechter ingieten.* Van hier: *ingieting.*

INGIJPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gijpen: ik gijpte in*, *heb ingegijpt.* Een zeewoord. *De zeilen ingijpen*, inhalen en toebinden.

INGLIJDEN, (*moesog. ingaleithon*) onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *glijden: ik gleed in*, *ben ingegleden.* Door glijden invallen, inkomen: *het glijdt ongemerkt in.* Fig.: *wanneer de vindenstijd*, *door de afloop van 't genadig heden in 't strenge namaals ingegleden*, enz. M. L. TIJDW. Van hier: *inglijding.*

INGLIPPEN, onz w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *glippen: ik glipte in*, *ben ingeglipt.* Naar binnen glippen. Van hier: *inglipping.*

INGLOED, z. n., m., *des ingloeds*, of *van den ingloed*; het meerv. is niet in gebruik. Hevige gloed. Van *in*, dat den zin versterkt, en *gloed.* *O ingloet*, *ons te sterck!* VOND.

INGOED, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het zinversterkende voorz. *in* en *goed.* Doorgoed, zeer goed.

INGOLPEN, zie *ingulpen.*

INGOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gooijen: ik gooide in*, *heb ingegooid.* Inwerpen; in den

den dagelijkschen stijl gebruikelijk. *Zij gooiden er eenen hoop steenen in.* Door insmijten breken: *glazen ingooijen.*

INGORDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gorden: ik gordde in, heb ingegord.* Door omgorden intrekken. *Ingegordde zeilen.*

INGRAVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *graven: ik groef in, heb ingegraven.* Door graven indringen. Van hier: *ingraving: het is eene ingravinge aen sijne achterste ofte aen sijne voorste zijde.* BIJBELV.

INGREEP, z. n., vr. *der*, of *van de ingreep*; zonder meerv. Het ingrijpen. Men gebruikt het figuurlijk voor eene gewelddadige aanmatiging van iets: *zijn ingreep in de kroon.* OUDAAN.

INGRIFFELEN (*ingriffen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *griffelen: ik griffelde in, heb ingegriffeld.* Met eene griffel insnijden, ingraven: *ik heb mijnen naam in dezen boom ingegriffeld.* Inenten: *ingegriffelde loten.*

INGRIJPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *grijpen: ik greep in, heb ingegrepen.* In iets grijpen. Doch meest oneigenlijk; *de kammen van het molenrad zijn te kort, om goed integrijpen.*

INGROEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *groeijen: ik groeide in, ben ingegroeid.* In iets groeijen: *zijn rok is nu te wijd, maar hij zal er wel ingroeijen.* Door groeijen onder elkander vereenigd worden: *ingegroeide takken.*

INGROEN, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *groen.* Zeer groen.

INGROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *groeven*, dat buiten zamenstelling weinig in gebruik is: *ik groefde in, heb ingegroefd. Hij bezag de pijlaars, welken ik kunstig had laten ingroeven*, met groeven insnijden, inschaven.

INGULPEN, (*ingolpen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *gulpen: ik gulpte in, heb ingegulpt.* Met groote teugen indrinken; *onder 't ingulpen van eenen berkemeier met wijn.* BOGAERT. *Hij golpt zoo veel koudt waaters in.* HOOFT.

INHAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *haken: ik haakte in, heb ingehaakt.* Met eenen haak in iets vasthechten. Van hier: *inhaking.*

INHAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *hakken: ik hakte in, heb ingehakt.* Met hakken inſlaan. *De getergde ſoldaten hakten op den hoop in.*

INHALEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *halen: ik haalde in, heb ingehaald.* Door halen indragen: *turf en hout inhalen.* Naar zich halen: *haelt uwe kant in.* BIJBELV. Intrekken: *haal uwen buik wat in. Dat Memfis 't hooft inhale!* VOND. Figuurlijk: *zijn woord inhalen,* herroepen het geen men gezegd heeft. Naar beneden trekken, naar zich trekken: *de zeilen inhalen.* Inzuigen: *hij heeft die ſpin, onder 't zingen, door den adem ingehaald.* Vergaderen: *Gelden inhalen.* Over zich brengen: *Vorsten uitſtooten is oorlogh inhaalen.* HOOFT. Plegtig verwelkomen: *de Vorst werd door de gansche burgerij ingehaald.* Inwinnen: *ik zal, dat ten achteren is, weder zoeken intehalen.* In ſnelheid overtreffen: *iemand in het loopen inhalen. Wij haalden het ſchip, op de hoogte van dat eiland, in.* Schraapzuchtig zijn: *maateloosheid van inhaalen.* HOOFT. Het deelwoord *inhalende* gebruikt men, in dien zin, veel: *een inhalend mensch.* Ook *inhalig, inhaligheid.* Van hier: *inhaling.*

INHAM, z. n., m., *des inhams,* of *van den inham;* meerv. *inhammen.* Eene zeetong, die eene inwijk, eene kreek in het vaste land maakt: *daar Euripus den hals des inhams ſchuurt.* VOND. *Breede inhammen.* HOOFT. Van *ham,* eene ſnede, omdat daardoor het land als gebroken wordt. Zie *ham* en *hamel.*

INHANDELEN, bedr. w., gelijkv. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *handelen: ik handelde in, heb ingehandeld.* Door verruiling inkrijgen.

INHANGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *hangen: ik hing in, heb ingehangen.* In iets hangen: *eene deur inhangen.*

INHEBBEN, bedr. w., onregelm. Van het ſcheidb. voorz. *in,* dat eene rust beteekent, en *hebben: ik had in, heb ingehad.* In zijne magt hebben: *de vijand had reeds drie ſchanſen in.* Bezetting hebben: *Heerentals, inhebbende zestien hondert man'.* HOOFT. Beteekenen, beduiden: *die woorden hebben heel wat in; — wat heeft dat in? Die boodſchap zal niet veel inhebben.*

INHECHTEN (ook *inheften*), bedr. w., gelijkv. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *hechten: ik hechtte in, heb ingehecht.* In iets hechten: *inhechten van den ploeg,* TEN KATE.

IN-

INHEEMSCH, (oud. *inheimsch*) bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Inlandsch: *inheemsche vonk.* Vond. Van *in* en *heem*, *heim.* Zie *heem.*

INHEET, bijv. naamw. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat den zin versterkt, en *heet.* Regt heet.

INHEIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *heijen: ik heide in, heb ingeheid.* Door middel van een heiblok inslaan: *op 't rijzenhooft en de ingeheide palen.* Vond.

INHEILIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *heiligen: ik heiligde in, heb ingeheiligd.* Inwijden, inzegenen: *Kristus ging zijn' grooten ommegank inheiligen.* Vond. *De koning pleghtelijk gekroont en de ingeheilight werdt.* Hooft.

INHIJSCHEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hijschen: ik heesch in, heb ingeheschen.* Ook gelijkvl.: *ik hijschte in, heb ingehijscht.* Door hijsching inbrengen.

INHOLLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *hollen: ik holde in, ben ingehold.* Hollend inkomen: *'t gekrijt holt straat in, straat uit.* Hooft.

INHOUD, z. n., m., *des inhouds*, of *van den inhoud*; meerv. *inhouden*, in eenige gevallen slechts gebruikelijk. Al de zaken, die in een geschrift, eene rede, een boek, begrepen zijn. *De inhoud van den brief. Het boek was van dezen inhoud. Gezangen van hemelschen inhoud.* M. L. Tijdw. *De inhouden dezer gesprekken.* Vertal. van Herv. Datgene, welk een ruim bevatten kan, deszelfs grootte: *de ligchaamlijke inhoud der zon, naar vierkante mijlen gerekend*, enz. Bij Hooft en Vondel wordt *inhoud* ook onzijdig gebruikt. Onze ooren zijn, thands, aan het manlijke meest gewend; alhoewel het onzijdige het oudste geslacht schijnt te zijn.

INHOUDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *houden: ik hield in, heb ingehouden.* In zijne ligchaamlijke ruimte bevatten: *de beker houdt veel in.* Bijbelv. Eenen zakelijken inhoud hebben: *zijn brief hield in, dat* enz. Binnen houden: *dat walgelijke braakmiddel konde ik niet inhouden. Zijn water inhouden*; waarvoor men ook *houden* zegt. Fig., bedwingen. *zijne gramschap inhouden — zich inhouden.*

INHOUT, z. n., o., *des inhouts*, of *van het inhout*;

 meerv.

meerv. *inhouten*. *De inhouten van een schip*, deszelfs ribben, die den buik maken. Ook zegt men, in den gemeenzamen spreektrant, van iemand, die gezond en van ligchaam wel gesteld is: *hij is goed van inhouten*.

INHULDIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *huldigen*: *ik huldigde in*, *heb ingehuldigd*. Voor de eerste reis, aan eenen Vorst, of anderen persoon, zijne hulde bewijzen, en hem, daardoor, voor dengenen erkennen, die hij is. Van hier: *inhuldiging*.

INHUREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *huren*: *ik huurde in*, *heb ingehuurd*. Iets, het welk men in huur heeft, voor het vervolg huren.

INJAGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *jagen*: *ik joeg in*, *heb ingejaagd*. Naar binnen drijven: *den vijand injagen*. Door snel rijden inhalen; *wij joegen die voorrijders, binnen een uur, in*.

INK, z. n., m., *des inks*, of *van den ink*; meerv. *inken*. Zoo noemt men den ingang, de opening van eene puit, eene soort van fuiknet. Het zal, misschien, uit het oude *inge*, eene naauwe engte, verbasterd zijn.

INK, zie *inkt*.

INKABBELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kabbelen*: *ik kabbelde in*, *heb ingekabbeld*. Door kabbeling indringen, en dus uitholen.

INKANKEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kankeren*: *ik kankerde in*, *ben ingekankerd*. Door kanker ingevreten worden. Oneigenlijk: *de boosheit kankert in*. VOND. *Ingekankerd kwaad*. Van hier: *inkankering*.

INKARNAAT, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting; uit het fr. *incarnat*, rood als de verw van granaatbloesem, die hoog, rozenrood is: *inkarnate wangen*. J. H. KRUL. Van het middeleeuw. lat. *ingranatis*. Het wordt, meest, zelfstandig gebruikt, voor vleeschkleur; en de Dichters spreken van *het inkarnaat der lippen*. *Het gloeiend inkarnaat*. HOOGVL. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *inkarnaten*:

Purpere eglantieren blaken
Op den inkarnaten mont. HOOGVL.

INKEEP, z. n., vr., *der*, of *van de inkeep*; meerv. *inkepen*. Inkerving.

INKEER, z. n., m., *des inkeers*, of *van den inkeer*; zon-

zonder meerv. De nadenking van iets met een ingekeerd gemoed, berouw: *iemand tot inkeer brengen. Tot inkeer komen.*

INKEEREN, onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *keeren: ik keerde in, ben ingekeerd.* Van den weg bij iemand ingaan: *als een reijsiger, die flechts inkeert, om te vernachten.* BIJBELV. Fig.: *inkeeren in zijnen eigenen geest.*

INKELDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kelderen: ik kelderde in, heb ingekelderd.* Een woord, in het gemeene leven gebruikelijk, in den kelder doen: *ik heb de wijnflesfchen reeds ingekelderd.*

INKEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kepen: ik keepte in, heb ingekeept.* Eene keep in hout maken.

INKERVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kerven: ik korf in, heb ingekorven.* Eene kerf in iets fnijden. Ook onz., met *hebben*; invreten: *daarentusfen neep de behoefte, inkervende van dagh tot dagh.* HOOFT. Van hier: *inkerving.*

INKHORENTJE, zie *eekhorentje.*

INKIJKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kijken; ik keek in, heb ingekeken.* Inzien.

INKIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kippen: ik kipte in, heb ingekipt.* Inkepen, eene keep in iets maken.

INKLAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *klampen: ik klampte in, heb ingeklampt.* Doór klampen in iets inhechten. Figuurl.: *zoo zij hem t'haarder parthije konde inklampen.* HOOFT. Tusfchenvoegen; *twee brieven hebben mij hier inklampens waardt gedocht.* HOOFT.

INKLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kleeden: ik kleedde in, heb ingekleed.* Een plegtig gewaad aantrekken: *laat Samfon inkleeden.* VOND. *Het feest met ftaatfie inkleeden.* VOND. Oneigenl., bedekken, opfieren: *de verhevenfte lesfen in fabelen inkleeden.* Van hier: *inkleeding.*

INKLEPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *kleppen; ik klepte in, heb ingeklept.* Door kleppen indagen.

INKLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *klimmen: ik klom in, ben ingeklommen.*

Door opklimmen inkomen: *en 't volck sal der inklimmen.* Bijbelv.

INKLINKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *klinken: ik klonk in, heb* en *ben ingeklonken.* Door klinken inslaan: *eenen nagel inklinken.* Met geweld inslaan, zoodat het klinke: *en klonck 't gevloeckt gebou de kruin in met den donder.* Vond. *Hij klonck den varre de harssens in.* Vond. Onz., met *zijn*; met gedruisch inrijden: *de paarden klinken ter stad in.* Hooft. *Ingeklonken tot diep onder de vijanden.* Hooft.

INKLOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kloppen: ik klopte in, heb ingeklopt.* Door kloppen indrijven: *zoo klopt gij het stof in.* Onz., met *zijn*; door kloppen dunder worden: *dat boek zal veel inkloppen.*

INKNAGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *knagen: ik knaagde in, heb ingeknaagd.* Knagend ineten. Van hier: *inknaging: inknaging in de vliezen en vleeschachtige deelen.*

INKNARSEN (*inknersen*), onz. w., gelijkvl., met *hebben.* Van het scheidb. voorz. *in* en *knarsen: ik knarste in, heb ingeknarst.* Door knarsen indringen: *dat de schicht inknerst in het brein.* Vond.

INKNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *knoopen: ik knoopte in, heb ingeknoopt.* Door knoopen inbinden. Fig., bedwingen: *de ongebondenheid inknoopen.* Ernstig aanbevelen; in de dagelijksche taal: *ik heb het hem ter dege ingeknoopt.*

INKOKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *koken: ik kookte in, heb* en *ben ingekookt.* Bedr., door koken indrijven: *ik heb er die bruine kleur ingekookt.* Onz., met *zijn*, door koken verminderen: *het is op de helft ingekookt. Verkoken* is hier meest gebruikelijk.

INKOMELING, z. n., m. en vr., *des inkomelings*, of *van den inkomeling*, — *der*, of *van de inkomeling*; meerv. *inkomelingen.* Vreemdeling.

INKOMEN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *komen: ik kwam in, ben ingekomen.* Ingaan: *ik sliep, toen hij inkwam.* Ook is het een beschaafd woord in den bijbelstijl: *tot eene vrouw inkomen*, haar bekennen. Intrekken: *zoodra de vijand ingekomen zal zijn.* Inzei-

len: *eens in het jaar komen de schepen in.* Ingebragt worden: *die waren mogen niet inkomen.* Van hier het deelw. *inkomende: inkomende en uitgaande schepen* — *inkomende en uitgaande goederen, regten*, enz. *Inkomen* als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, voor rent, baat, inkomst: *hij had, van die landerijen, een inkomen van tien duizend guldens.*

INKOMST, z. n., vr., *der*, of *van de inkomst*; meerv. *inkomsten.* Ingang, zonder meerv.: *na mijne inkomst in het vaderland.* — *Voor de inkomst der vloot.* Het inkomen, de baat, de rent; met een meerv.: *hij leeft van zijne inkomsten.*

INKOOP, z. n., m., *des inkoops*, of *van den inkoop*; zonder meerv. Een koopen, om weder te verkoopen. *Zij kosten mij zelven twee schellingen, bij den inkoop.*

INKOOPEN, bedr. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *koopen: ik kocht in, heb ingekocht.* Koopen, om te verkoopen. *Hij koopt het duur in.* Door geld, deel aan een gezelschap, inwoning in een huis, enz. verwerven: *zij hebben zich in het gasthuis ingekocht.* Van hier: *inkooper.*

INKORTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *korten: ik kortte in, heb ingekort.* Door intrekken korter maken: *kort uw touw in.* Fig., beteugelen: *hij moet ingekort worden.* Verminderen: *eene schuld allengs inkorten. Iemands gezag inkorten.* Ook onz.: *dat kort in.* Van hier: *inkorting.*

INKORVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *korven: ik korfde in, heb ingekorfd.* Dit *korven* is, eigenlijk, in eenen korf doen. Oneigenlijk gebruikte men het voor de maag te vullen. Bij Kil. *corbitare, in ventrem immittere, devorare. Hij spert zijn mond op, om dat in te korven.* Brune.

INKOSTELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het versterkende voorz. *in* en *kostelijk.* Zeer kostelijk: *met een inkostelijk aavondmaal.* Hooft. Zie *lijk.*

INKOUD, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het versterkende voorz. *in* en *koud.* Streng koud, fijn koud.

INKRAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *kraaijen: ik kraaide in, heb ingekraaid.* Door gekraai inroepen: *zoo dra de wakkre haen den midnacht innekraeit*, Vond.

IN-

INKRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *krijgen*: *ik kreeg in*, *heb ingekregen*. Binnen zich ontvangen: *het ſchip kreeg water in*. Binnen krijgen: *ik kan het vat niet inkrijgen*. *Ik heb mijn geld ingekregen*.

INKRIMPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *krimpen*: *ik kromp in*, *heb* en *ben ingekrompen*. Door krimpen digter maken: *ik heb het laken ingekrompen*. Het verſpreidde vereenigen: *hij beval het heir in te krimpen*. Hooft. *Zich inkrimpen*, zijne levenswijs en vertering verminderen. Onz., met *zijn*: *de zenuwen krimpen in*, worden, door krimping, korter. *Het doek krimpt in*. *De wind krimpt in*, het tegendeel van *uitſchieten*. Fig: *op deze bedreiging krompen zij in*, lieten zij hunne vrijmoedigheid varen. Van hier: *inkrimping*.

INKROPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kroppen*: *ik kropte in*, *heb ingekropt*. Eigenlijk in den krop indouwen. Het wordt, meest, figuurl. gebruikt. *Toorn*, *hoon inkroppen*. *Het kan al die ingekropte ellende niet verduwen*. Vond. *Mijn' ingekropten rou*. Vond. *Inkroppende zijnen haat tegens de geenen*. Hooft.

INKRUIJEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kruijen*, voor *kruiden*: *ik krooi in*, *heb ingekrooijen*, (in Noordh. *ik krood in*, *heb ingekroden*; elders: *ik kruide in*, *heb ingekruid*). Door kruijen inbrengen. Fig., met gezag, tegen genoegen invoeren: *het beſluit wordt ingekruit*. Vond. *Die rieden hem*, *hen met der tijdt ten treſlijkſten ampten in te kruijen*. Hooft.

INKRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kruipen*: *ik kroop in*, *ben ingekropen*. Door kruipen inkomen. *Nadat hij de hut ingekropen was*. Ongemerkt toenemen: *dat kwaad kruipt hoe langer hoe meer in*. Van hier: *inkruiping*.

INKT (*ink*, *int*), z. n., m., *des inkts*: of *van den inkt*; zonder meerv. Een bekend zwart vocht, om mede te ſchrijven, of te drukken. *Met noit verderffelijken inkt*. Anton. *Met onuitwisch'bren inkt geſchreven*. M. L. Tijdw. Vondel gebruikt, ergens, het meerv., uit eene dichterlijke vrijheid: *ik wensch met mijn pen en inten*, enz.

Men is het, in de ſpelling van dit woord, niet eens geweest; ſchrijvende ſommigen *ink*, of *int*. Thands is de ſpel-

ſpelling *inkt* de gebruikelijkſte. Trouwens, voor dezelve is ook de meeste grond, omdat, naar de aanteekening van M. MARTINIUS, het woord afſtamt van het gr. *εγκαυςον*, *encauſtum*, dat, eigenlijk, *ingebrand* heet. Het *encauſtum* was, namelijk, eene zekere gebrandde ſtof, waarmede de Ouden teekenden. Ook heette een purperkleurig merk, of teeken, hetwelk de oosterſche Keizers onder hunne brieven zetteden, *het heilige encauſtum*. Wijders ſchijnt het genomen voor allerlei vocht, om mede te ſchrijven, en dus de bron van ons woord *inkt*, te zijn, in eenige oorden van Nederland *enkt*, KIL. *enckt*, dat er nader aangrenst. Het poolſche *inkaust* komt er nog nader bij; it. *inchiostro*, eng. *ink*, fr. *encre*. Zamenſt.: *inktkoker*, *inktpot*, *inktvlak*: *zulk een inktvlak uit onze boeken te wisſchen*. VOND. Oul. bezigde men ook *inkthoorn*, voor inktkoker: *eñ hi hadde een ſcrivers incthoerne an ſine lendene*. BIJB. 1477.

INKUILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kuilen*: *ik kuilde in*, *heb ingekuild*. Vruchten, voor den vorst, in eenen kuil brengen.

INKUIPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kuipen*: *ik kuipte in*, *heb ingekuipt*. In vaatwerk ſluiten. *Gerookte hammen inkuipen*.

INKWAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *kwakken*: *ik kwakte in*, *heb ingekwakt*. Met geweld ingooijen, inſmijten. Klanknabootſend woord.

INLAAG, z. n., vr., *der*, of *van de inlaag*; meerv. *inlagen*. Het inleggen. *De inlaag van geld*. *Inlaag van ruiteren*. HOOFT. Dat ingelegd wordt. Zoo noemt men eenen ingeſlotenen brief *eene inlaag*.

INLADEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *laden*: *ik laadde* (oul. *loed*) *in*, *heb ingeladen*. In een ſchip laden. Van hier: *inlading*.

INLANDER, z. n., m., *des inlanders*, of *van den inlander*; meerv. *inlanders*. Het tegendeel van *uitlander*. Van hier: *inlandsch*.

INLAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *lappen*: *ik lapte in*, *heb ingelapt*. Slordig, als met lappen, invoegen: *die twee brieven heeft hij in zijn boek ingelapt*. Inzwelgen: *even als drinkebroers*, *die alles inlappen*. In dezen zin ſchijnt het klanknabootſend te zijn.

IN-

INLASSCHEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lasschen: ik laschte in, heb ingelascht.* Met lasschen inzetten. *Ik liet hier een stuk inlasschen.* Tusschenvoegen: *hier zal ik een verhaal inlasschen.* Van hier: *inlassching.*

INLATEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *laten: ik liet in, heb ingelaten.* Binnen laten: *de vijand klopte aan het klinket; en de verraders lieten hem in.* Achter laten: *hij dronk den wijn op, welken ik er ingelaten had.* Invoegen: *eene lat in de ribben inlaten. Zich met iemand inlaten*, met hem in gesprek treden. *Zich in eene handeling — in een pleitgeding inlaten.* Oul. werd het ook onpersoonl. gebezigd: *eñ den cloppenden wert inghelaten*, d. i. wordt opengedaan (*pulsantibus aperitur*). GULD. TROEN. Van hier: *inlating.*

INLAVEREN, onz. w., met eenen basterduitgang, gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *laveren: ik laveerde in, ben ingelaveerd.* Laverend inkomen.

INLEELIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van het voorz. *in*, dat hier de beteekenis versterkt, en *leelijk.* Zeer leelijk.

INLEG, z. n., m., *des inlegs*, of *van den inleg*; zonder meerv. Geld dat ingelegd wordt, in de loterij, of anders: *ik heb mijnen inleg betaald.*

INLEGERING, z. n., vr., *der*, of *van de inlegering*; het meerv. is niet in gebruik. Plaatsing van krijgsvolk. *Met inleeghering van tien of twaalf duizent mannen.* HOOFT. Van *inlegeren*, dat weinig in gebruik is. Bij HOOFT vindt men het: *het heir ging ontrent Leyde inleegheren.*

INLEGGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leggen: ik legde (leide) in, heb ingelegd (ingeleid).* Tot gebruik opleggen: *ik heb tien tonnen bier ingelegd.* Inmaken: *komkommertjes inleggen.* Met stukjes inlijmen: *mijn kabinet is konstig ingelegd.* Enger maken: *een kleed inleggen.* Te zamen brengen: *hoe veel moeten wij inleggen, om dien maaltijd te vieren? — Eenen wijngaard inleggen*, eene rank in de aarde leggen, om nieuwe wortels te schieten. *Lof, eer, schande met iets inleggen*, behalen. *Geld inleggen*, in de loterij. *Tegen iemand inleggen*, zich met woorden tegen hem verzetten. Van hier: *inlegging, inlegsel*, ingelegd werk. *Met een inlegsel van levend saffier.* OVERZ. VAN HERVEY.

IN-

INLEIDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leiden: ik leidde in, heb ingeleid.* Naar binnen leiden. Bijzonder drukt het uit, wanneer men openbare personen aan de koninglijke hoven inbrengt, en aan den Vorst aanbeveelt: *door den Kroonprinse ingeleid, ter gunstiger gehoor bij 't Opperwezen raken.* M. L. Tijdw. Wijders, verleiden, bedotten: *om de gemeente in te leiden, en verknocht te maken.* Hooft. Van hier: *inleider.*

INLEIDING, z. n., vr., *der*, of *van de inleiding;* meerv. *inleidingen.* Behalve, dat het de driederlei beteekenissen van het genoemde *inleiden* aanneemt, beteekent het, nog, den aanvang, het begin eener rede. Ook de aanleiding, het onderrigt in eene zaak. Ook het daarover geschrevene werk; met een meerv.

INLEKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lekken: ik lekte in, ben ingelekt.* Lekkende indruipen.

INLEVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *leveren: ik leverde in, heb ingeleverd.* Overgeven: *een verzoek, een smeekschrift — zijn bezwaar inleveren.* Van hier: *inlevering.*

INLEZEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lezen: ik las in, heb ingelezen.* Inzamelen: *vruchten inlezen.* Van hier: *inlezing.*

INLICHTEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lichten: ik lichtte in, heb ingelicht.* Onz., met zijn licht in eene plaats dringen. *Licht er eens in.* Bedr.: *iemand van eene zaak inlichten*, figuurl., voor iemand van iets inlichting geven: *ingelicht door de gegrondde aanmerkingen van sommigen*, enz. Van hier: *inlichter, inlichting.*

INLIGGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *liggen: ik lag in, heb ingelegen.* Kil. kent de, nu verouderde, spreekwijs: *inleggen van een kind*, voor in de kraam liggen. Hooft bezigt het van krijgsvolk, dat, ergens, gelegerd is; alhoewel hij *inleggen* spelt: *hoe d'inleggende knechten den burger ondraagchlijk vielen.*

INLIJMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lijmen: ik lijmde in, heb ingelijmd.* Door lijmen in iets vastmaken. Van hier: *inlijming.*

INLIJSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in*

in en *lijsten: ik lijstte in, heb ingelijst.* In eene lijst voegen. Doch fig.: *ingelijst in het geslachtregister.* FRANTZEN.

INLIJVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lijven*, dat, buiten zamenstelling niet in gebruik is: *ik lijfde in, heb ingelijfd.* Eigenlijk, in een lijf steken, in welken zin het bij SIX V. CHAND. voorkomt:

Maar trager dan een schicht, die d'Afrikaner spant,
En afschiet, om een draak of tijger intelijven.

Tot een medelid van een genootschap, van een vereenigd ligchaam, maken. *De treflijkste Leeden deszelven landschaps in te lijven.* HOOFT. Van hier: *inlijving.*

INLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loegen: ik loegde in, heb ingeloegd.* Invlijen. In Groningen gebruikt men dit woord: *turf inloegen.* KIL. kent een werkw. *loghen, hey loghen, componere foenum in metam.*

INLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *lokken: ik lokte in, heb ingelokt.* Door lokken naar zich brengen, door aanloksfelen inbrengen: *zij heeft hem ingelokt*, in huis. *Wanneer de westewind den zomer inlocke.* VOND. Van hier *inlokking.*

INLOOGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loogen: ik loogde in, heb ingeloogd.* In de loog zetten. *Ik heb het linnen laten inloogen.* Van hier: *inlooging.*

INLOOP, z. n., m., *des inloops*, of *van den inloop*; zonder meerv. Het inloopen.

INLOOPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loopen: ik liep in, heb* en *ben ingeloopen.* Bedr., in het loopen inhalen: *hij konde zijnen hond inloopen.* Onz., met *zijn*; in eene plaats loopen, komen: *het schip liep de haven in. Tegen elkander inloopen.* Ook fig.: *die gewaarwordingen loopen lijnregt tegen elkander in.* *Inloopen* is ook een zetterswoord: *dat schrift loopt in*, de letters beslaan minder plaats, dan men dacht. Doorbreken: *dit jaer werdt ook de sijp bedijckt, maer liep binnen korte jaren weder in.* VEL. CHRON. V. HOORN.

INLOODSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *loodsen: ik loodsde in, heb ingeloodsd.* Binnen loodsen. Van hier: *inloodsing.*

INLOSSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in*

in en *lossen: ik loste in, heb ingelost.* Door losgeld in zijn bezit brengen: *die dat verzette pand zoo dier hebt ingelost.* M. L. Tijdw. Van hier *inlossing.*

INLUIDEN, (*inluijen*) bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *luiden: ik luidde in, heb ingeluid.* Door klokkenluiding, een teeken van een begin geven: *de kermis inluiden.* Door gelui inroepen: *ik heb hem, tweemaal, laten inluiden.* Fig. *de Eendragt, 'die als balling scheen geweken, wierde weder ingeluid.* Trip. Door schoone woorden bedriegen. Zoo vertaalt Vond. het *seu versare dolos* van Virgil. door: *of ons inteluiden.* In het gemeen, bedriegen: *getrouwe harten door gaven en door wencken inluiden.* Vond. *Daarna Antonius door Tarentijnsch en Brundusijns verdragh en 't huwelijk zijner zuster ingeluidt.* Hooft. Van hier *inluiding.*

INLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *luisteren: ik luisterde in, heb ingeluisterd.* In het oor luisteren: *iemand iets inluisteren.* Een klanknabootsend woord; even als het lat. *insusurrare in aurem.*

INMAKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *maken: ik maakte in, heb ingemaakt.* Inleggen: *snijboonen inmaken.* Van hier het verl. deelw. *ingemaakt*, fig. gebruikt: *een ingemaakte guit.* M. L. Tijdw. Van hier *inmaking.*

INMANEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *manen: ik maande in, heb ingemaand.* Door manen invorderen. *Schulden inmanen.* Van hier *inmaner, inmaning.*

INMENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mengen: ik mengde in, heb ingemengd.* Door mengen indoen, onder iets mengen. *Ik heb het water er ingemengd.* Fig.: *zich in een verschil inmengen.* Van hier *inmenging, inmengsel.*

INMENNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mennen; ik mende in, heb ingemend.* Door mennen invoeren: *hij liet waaghens met eetwaaren ter stadt inmennen.* Hooft.

INMETEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb voorz. *in* en *meten: ik mat in, heb ingemeten.* Door meting inkrijgen. Fig., vergelden: *want zij den godeloos naer d'uitmaet van het quaet weer inmeet voor altoos.* Vond.

VOND. Ook, onder het meten, verminderen; wanneer het onz. met *zijn* gebruikt wordt.

INMETSELEN (ook *inmetsen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *metselen: ik metselde in, heb ingemetseld.* Door metselen invoegen. *Een stuk in den zijdmuur laten inmetselen.* Van hier *inmetseling.*

INMIDDELS, bijw. van tijd. Middelerwijl.

INMIJNEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *mijnen: ik mijnde in, heb ingemijnd.* Zijn eigendom, bij openbare veiling, inkoopen.

INMONDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *monden: ik mondde in, heb ingemond.* De uiterste einden van iets in elkander steken. *Hierom heeft de Schepper de slagaderen in de aderen doen inmonden.* HERVEIJS OVERZETT.

INNAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *naaijen: ik naaide in, heb ingenaaid.* Door middel van naald en draad tezamen voegen: *boeken innaaijen.* Door naaijen invoegen. *Eenen lap in het hemd innaaijen.* Door naaijen insluiten: *hij had het geld, tusschen de voering, ingenaaid.* Door naaijen enger maken: *ik heb de mouwen eenigzins laten innaaijen.* Van hier *innaaijer, innaaijing.*

INNAGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *nagelen: ik nagelde in, heb ingenageld.* Met nagelen indrijven, vastmaken.

INNEMEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *nemen: ik nam in, heb ingenomen.* Door opnemen inbrengen: *het regent: neem het goed in.* Intrekken: *zoodra de donder zich hooren liet, nam men de zeilen in.* In een schip ontvangen: *wij moesten hem, bij dat eiland, wachten, waar wij hem zouden innemen.* Onder dak ontvangen: *zij namen ons allen in, om den regen, die overquam.* BIJBELV. *Bezetting innemen.* In zich nemen: *ik kan dien bitteren drank niet innemen.* Fig.: *in twijfelachtige gevallen goeden raad innemen.— Bevelen innemen.* Met geweld nemen: *de vijand nam alle vaste steden in. Eene plaats stormender hand innemen.* Beslaan, bezetten: *de soldaten namen de geheele markt in. Het gezelschap nam het gansche huis in.* Fig.: *in dien de droefheid uw hart heeft ingenomen.* HOOFT. bezigt het voor verstaan: *Ik acht, mijn Heer die neemt*

mijn

mijn meening zeer wel in. Genegenheden winnen: *hij nam mij, met dien brief, geheel in. Iemands hart innemen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *voor — tegen iemand ingenomen zijn.* Van hier *innemend*, bevallig; *innemer*, *inneming*.

INNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik inde, heb geind.* Invorderen. *Al waare schoon ijets daaraf geint bij den ontfanger.* HOOFT. Van hier *inning*.

INNERLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Inwendig. *De innerlijke waarde van een stuk geld.* Zie *lijk*.

INNIG, bijv. n. en bijw., *inniger*, *innigst*. Inwendig: *dat vloeit uit het innige van mijn hart.* Meest gebruikt men dit woord, om eenen hoogen graad van opregtheid en inwendig gevoel aantewijzen. *Hij is een innig kristen. Ik heb vele achting voor innige godsvrucht. Een innig gebed. Innige blijdschap*, enz. Van hier *innigheid*, *inniglijk*. Zie *ig*.

INOOGSTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *oogsten: ik oogstte in, heb ingeoogst.* Veldvruchten in den oogst inzamelen: *granen inoogsten.* Ook wordt het onzijd. gebruikt: *wij waren aan het inoogsten.* Figuurl., in eene groote maat verkrijgen: *lof inoogsten. Gij zult begrijpen, hoe duldloos het zijn moet, altijd schande voor eer in te oogsten.* FEITH. Van hier *inoogsting*.

INPAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pakken: ik pakte in, heb ingepakt.* Van hier *inpakking*.

INPALMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *palmen: ik palmde in, heb ingepalmd.* Allengskens naar zich halen. *Eene lijn — een touw inpalmen.* Fig.: *eene schuld inpalmen. Het meeste deel van het bewind inpalmen. — Parma, pooghende meer en meer van de stroom in te palmen*, enz. HOOFT.

INPASSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *passen: ik paste in, heb ingepast.* Meten, of iets in iets anders sluite. Ook onz., met *hebben: het heeft er weleer ingepast.*

INPEPEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *peperen: ik peperde in, heb ingepeperd.* Eigenlijk in peper leggen, met peper instrooijen. Men gebruikt het, in de dagelijksche taal, voor iemand iets,

ten dierste, betaald zetten: *ik zal hem dat wel dubbel inpeperen.*

INPERSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *persen: ik perste in, heb ingeperst.* Door middel van persing inbrengen.

INPIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *pijpen: ik peep in, heb ingepepen.* Eigenlijk pijpend inblazen. Fig., door fraaije woorden aan het verstand brengen: *men zal niemandt licht inpijpen, dat hij een oort min weerdigh is, als de prijs.* De Brune.

INPLAATSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plaatsen: ik plaatste in, heb ingeplaatst.* Inzetten. Van hier *inplaatsing.*

INPLANTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *planten: ik plantte in, heb ingeplant.* Inpoten: *boomen, enz. inplanten.* Oneigenl., door onderwijs in het gemoed overbrengen: *zijne Ouders hebben hem de deugd vroeg ingeplant. De kerk heeft woestijnen zeden ingeplant.* Vond.

INPLENGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plengen: ik plengde in, heb ingeplengd.* Plengend ingieten.

INPLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *ploegen: ik ploegde in, heb ingeploegd.* Een woord bij de Timmermans gebruikelijk, wanneer zij groeven aan planken maken, gelijk aan de vorens, die door den ploeg gemaakt worden.

INPLUKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *plukken: ik plukte in, heb ingeplukt.* Trekkend inhalen: *weshalve wij het schooverzeil ook inplukken.* Bogaert.

INPOMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheid. voorz. *in* en *pompen: ik pompte in, heb ingepompt.* Door pompen inbrengen

INPOTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *poten: ik pootte in, heb ingepoot.* Inplanten.

INPRATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *praten: ik praatte in, heb ingepraat.* Inpreken.

INPRANGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *prangen: ik prangde in, heb ingeprangd.* Prangend instouwen, indrukken.

IN

INPREKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *preken*: (voor *prediken*) *ik preekte in*, *heb ingepreekt*. Inpraten, met vele en nadrukkelijke woorden in het gemoed brengen.

INPRENTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *prenten*: *ik prentte in*, *heb ingeprent*. Door herhaalde leering diep indrukken. *Die les is hem te diep ingeprent*, *dan dat zij*, enz. Van hier *inprenting*.

INPRESSEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *presſen*: *ik preste in*, *heb ingeprest*. Met alle kragt, en eene ſoort van geweld, inbrengen: *ik moest hem dien drank inpresſen*. Het is, door verzetting, voor *inpersſen*; ſchoon het gebruik wil, dat het eenigzins anders gebezigd worde.

INPRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *prikken*: *ik prikte in*, *heb ingeprikt*. Met eene ſcherpe punt inſteken.

INPROPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *proppen*: *ik propte in*, *heb ingepropt*. Proppend inprangen.

INPUILEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *puilen*: *puilde in*, *is ingepuild*. Inzakken, het tegendeel van uitpuilen.

INPUTTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *putten*: *ik putte in*, *heb ingeput*. Inſcheppen, Inpompen.

INREGENEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *regenen*: *ik regende in*, *ben ingeregend*. Door regenen invallen: *is hier veel water ingeregend?* Onperſoonl., met *hebben*: *ik dacht*, *dat het hier zoude ingeregend hebben*.

INREKENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rekende in*, *heb ingerekend*. Oud. bezigt het voor tellen, toetellen, *adnumerare*. In dezen zin is het verouderd; zoo als ook in dien, waarin F. D. Wael het neemt: *groote en wackere verſtanden*, — *met de welcke ick mij* — *niet en wil inrekenen*. Thands wordt het, in de gemeenzame verkeering, gebezigd, voor onder de asch verbergen, om te bewaren: *vuur inrekenen*.

INRENNEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *rennen*: *ik rende in*, *heb* en *ben ingerend*. Bedr., door rennen inhalen: *zommighe ruiters faalden eenighe burghers in te rennen*. Hooft. Onz. met

met *zijn*; rennend inkomen: *hij is de stad ingerend. Dewelke, met opstuijvende felligheit, daarop inrennen,* Hooft.

INRID, z. n., m., *des inrids*, of *van den inrid*; zonder meerv. Het inrijden. Van *in* en *rid*.

INRIGTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rigten*: *ik rigtte in, heb ingerigt.* In orde zetten: *ik heb mijne tafel daarnaar ingerigt, om vele gasten te kunnen plaatsen.* Fig., schikken, regelen: *zijne voordragt naar de vatbaarheid der Toehoorderen inrigten. Rigt uwe reis goed in.* Van hier *inrigting.*

INRIJDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijden*: *ik reed in, heb* en *ben ingereden.* Bedr., door rijden doen inbuigen: *toen hij elk den rug zogt in te rijden.* L. Trip. Rijdend inhalen: *ik heb hem, bij den tweeden mijlpaal, al ingereden.* Onz., met *zijn*; rijdend inkomen: *hij is dien weg ingereden.*

INRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijgen*: *ik reeg in, heb ingeregen.* In eene rij vereenigen: *koralen inrijgen.* Met een rijgsnoer intrekken: *het keurslijf inrijgen.* Door rijgen dunder maken: *gij hebt u niet genoeg ingeregen.*

INRIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkv. Van het scheidb. voorz. *in* en *rijten*: *ik reet in, heb ingereten.* Bedr. Inscheuren: *hij heeft het laken ingereten.* Onz., met *zijn*: *het doek reet in.* Men vindt ook *ingeretene wonden.* Zie *rijten.*

INROEIJEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roeijen*: *ik roeide in, heb* en *ben ingeroeid.* Bedr., door roeijen inhalen: *wij konden de boot niet inroeijen.* Onz., met *zijn*: roeijend inkomen: *wij kwamen de haven inroeijen.* Van hier *inroeijing.*

INROEPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roepen*: *ik riep in, heb ingeroepen.* Tot zich roepen: *gij moet hem inroepen, zoodra hij voorbijgaat.* Fig.: *de dorheit der woestijnen roept den honger in.* Vond. Openlijk indagen: *hij werd, door de Overheid, weder ingeroepen.* Door een geroep, den aanvang van iets te kennen geven: *de markt inroepen.* Van hier *inroeper, inroeping.*

INROEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *roeren*: *ik roerde in, heb ingeroerd.* Door roeren inmengen.

IN-

INROESTEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *roesten: ik roeste in*, *ben ingeroest*. Door den roest ingevreten worden: *het ſtaal is geheel ingeroest*. Wegens den roest klemmen, vastzitten: *de nagel is er ingeroest*.

INROLLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *rollen: ik rolde in*, *heb ingerold*. Tot eene rol inwinden: *rol het papier in*. Door rollen dunder maken: *rol het pak iets in*. Rollend inbrengen: *vaten inrollen*. Ook onz., met *zijn*; rollend inkomen: *het vat is er van zelf ingerold*.

INROND, z. n., o., *des inronds*, of *van het inrond*; meerv. *inronden*. Eene ronde opening van binnen: *nisſen en inronden*, *gevult met beelden*. BOGAERT. Van *in* en *rond*.

INROSSEN, (*inrotſen*) onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *rosſen: ik roste in*, *ben ingerost*. Rosſend inrennen: *hij quam ſchielijk ten dorpe inrotſen*. HOOFT. KIL. heeft ook *rosſen* en *rotſen*, *equitare*.

INRUILEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ruilen: ik ruilde in*, *heb ingeruild*. Door ruiling inhandelen. Van hier *inruiling*.

INRUIMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ruimen: ik ruimde in*, *heb ingeruimd*. Door ruimte te maken overgeven: *ik moest hem mijn bed inruimen*. *Zijn broeder ruimende in de lang bekleede plaets*. VOND. Toelaten: *belangende het wijder inruimen der oefening van den Roomſchen godsdienst*. HOOFT. Van hier *inruiming*.

INRUKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *rukken: ik rukte in*, *ben ingerukt*. Met geweld invallen: *na dat de woedende vijand*, *met al de ruiterij*, *ter ſtad was ingerukt*. Van hier *inrukking*.

INSCHELLEN, bedr. w. gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſchellen: ik ſchelde in*, *heb ingeſcheld*. Door middel van eene ſchel inroepen.

INSCHENKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſchenken: ik ſchonk in*, *heb ingeſchonken*. Door ſchenken ingieten. Men gebruikt het zoo wel van het vat, waarin geſchonken wordt, als van het vocht, dat er inkomt. *Bier inſchenken — een glas bier inſchenken*.

INSCHEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz.

 in

in en *fchepen: ik fcheepte in, heb ingefcheept.* In een fchip laden. Van hier *infcheping.*

INSCHEPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fcheppen: ik fchepte in, heb ingefchept.* Door fcheppen indoen.

INSCHEPPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fcheppen: ik fchiep in, heb ingefchapen.* Door de natuur ingeven. Zie *ingefchapen.*

INSCHERPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fcherpen: ik fcherpte in, heb ingefcherpt.* In het gemoed diep inprenten, bij aanhoudendheid onderwijzen: *de lesfen der deugd moeten den kinderen vroeg ingefcherpt worden.* Van hier *infcherping.*

INSCHEUREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fcheuren: ik fcheurde in, heb ingefcheurd.* Bedr., eene fcheur beginnen te maken: *ik heb het doek reeds ingefcheurd.* Onz., met *zijn: dat zal infcheuren.*

INSCHIETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fchieten: ik fchoot in, heb* en *ben ingefchoten.* Bedr., indoen: *ik heb het brood in den oven ingefchoten.* Tusfchenvoegen: *papier in eenen hoop infchieten.* Oneig., *het leven infchieten*, verliezen. *Ik zal u wreeken, of hier het leven infchieten.* VOND. *Ik moet er veel van het myne by infchieten.* Door fchietgeweer in ftukken fchieten: *in dat oproer, fchoot men hem de glazen in.* Onz., met *zijn*, ingaan: *die balk fchiet diep in.* In het geheugen vallen; het tegendeel van ontfchieten: *toen ik dat hoorde, fchoot mij juist in*, enz.

INSCHIJNEN, onz. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fchijnen: ik fcheen in, heb ingefchenen.* Inwaart fchijnen. *Op 't licht, dat ingefchenen de fchaduwen der wet verdreef.* VOND. Van hier *infchijning.*

INSCHIKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fchikken: ik fchikte in, ben* en *heb ingefchikt.* Onz. met *zijn*; fchikkend inkomen: *hij is er met zijnen ftoel ingefchikt.* Bedr., toegeven, voegen: *kan die zaak niet ingefchikt worden?* Van hier *infchikking.*

INSCHOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *fchokken: ik fchokte in, heb ingefchokt.* Infchrokken: *ik zou het ingewant en het been en vleesch in-*

inschokken. VOND. *Daar is onderscheidt tusschen kaauwen, erkaauwen, en inschokken.* HOOFT.

INSCHOOIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schooijen: ik schooide in, ben ingeschooid.* Schooijend inkomen. *Dezelve luiden, zoo nat zij waren, schooiden er mee steewaarts in.* HOOFT.

INSCHOON, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting; van *in*, dat den zin versterkt, en *schoon.* Zeer schoon.

INSCHOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schoppen: ik schopte in, heb ingeschopt.* Schoppend inbrengen. Ook overdr.: *hij is in dat ambt ingeschopt*, het is hem, op eene onregte wijs, opgedragen.

INSCHRAPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrapen: ik schraapte in, heb ingeschraapt.* Gieriglijk inhalen. *Geld inschrapen.*

INSCHRIJDEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrijden: ik schreed in, ben ingeschreden.* Schrijdelings inkomen:

Laat hem met pijnen ter venster intreden,
En als hij is half, oft meer ingeschreden,
Ghelaat u te sine bevreest en vervaert.

CONSTE DER MINN.

INSCHRIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrijven: ik schreef in, heb ingeschreven.* Inteekenen: *ik heb mijnen naam laten inschrijven.* Tot een huuwlijk aanteekenen: *zij zijn gisteren ingeschreven.* Van hier *inschrijver, inschrijving.*

INSCHROBBEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrobben: ik schrobde in, heb ingeschrobd.* Door schrobben indrijven.

INSCHROEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schroeven: ik schroefde in, heb ingeschroefd.* In iets vast schroeven. Van hier *inschroeving.*

INSCHROKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schrokken: ik schrokte in, heb ingeschrokt.* Gulzig inslokken. Zie *inschokken.*

INSCHUDDEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *schudden: ik schudde (schuddede) in, heb ingeschud.* Door schudden doen invallen.

INSCHUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *in* en *ſchuiven: ik ſchoof in, heb ingeſchoven.* Door ſchuiven inbrengen.

INSCHULD, z. n., vr., *der*, of *van de inſchuld*; meerv. *inſchulden.* Eene geldſchuld, welke men invorderen kan: *met bevel, om de inſchulden in 's koninx handen te leeveren.* HOOFT. Bij H. DE GR. is *inſchuld* perſoonlijk regt, *jus perſonale: Toebehoren . . . beſtaat in behering ende inſchuld.* Van hier *inſchuldenaar*, door HOOFT gebruikt. Van *in* en *ſchuld.*

INSGELIJKS, voegw. en bijw. Als een zamenbindend voegwoord; ook, daarbeneven: *insgelijks hadde elck van haer vier vleugelen.* BIJBELV. Als een vergelijkend bijw.; op dezelfde wijs: *ende insgelijks ſeijden ſij ook alle.* BIJBELV. Bij KIL. ook *eensgelijk.* Sommigen willen *insgelijks*, door *eensgelijks*, verdringen; doch dat ſmaakt naar noodelooze kieschheid. *Insgelijks* is zamengetrokken van *in des gelijks*, *in des gelijken*; wordende het voorzetſel *in* dikwerf met den tweeden naamval gebruikt, als *in der tijd*, *in der daad*, *in des gelijks*, *insgelijks.*

INSLAAN, bedr. en onz. w., onregelm. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlaan: ik ſloeg in* (van *ſlagen*), *heb* en *ben ingeſlagen.* Bedrijv., door ſlaan indrijven: *eenen paal inſlaan.* Met eenen ſlag inbreken: *glazen inſlaan.* Omſlaan, omvouwen: *gij moet daar eene vouw inſlaan. Eenen draad inſlaan.* Inſpannen: *paarden inſlaan.* Opleggen: *bier voor den zomer inſlaan.* Opzuipen: *hij ſloeg al den wijn in.* Onz. met *zijn*; opgaan: *hij is eenen anderen weg ingeſlagen.* Indringen: *in dezen toren is de blikſem, eens, ingeſlagen.*

INSLAG, z. n., m., *des inſlags*, of *van den inſlag*; meerv. *inſlagen.* Het inſlaan; zonder meerv.: *den inſlag van wijn vercijnzen.* De waren, welke men inſlaat, dragen ook den naam van *inſlag*; zonder meerv. Inweefſel; met een meerv.: *men ſchiet den inſlag door de ſcheeringe.* VOND. Van hier de ſpreekwijs *de ſchering en de inſlag.* Omſlag, zoom: *een rok met eenen breeden inſlag.* Zamenſt.: *inſlagcedel*, (*inſlagceel*), *inſlagſpoel.*

INSLAPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlapen: ik ſliep in, ben ingeſlapen.* Aanvangen te ſlapen: *ik was pas ingeſlapen, toen hij mij opriep.* In den

den verhevenen ſtijl, voor geſtorven zijn: *duizenden liggen hier, welke in de Eeuwigheid zijn ingeſlapen.* C. v. D. G.

INSLEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlepen: ik ſleepte in, heb ingeſleept.* Slepend intrekken.

INSLIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlijpen: ik ſleep in, heb ingeſlepen.* Door ſlijpen inmaken. *Die ſchuinſche ſtreep heb ik er laten inſlijpen.*

INSLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlikken: ik ſlikte in, heb ingeſlikt.* Door ſlikken naar binnen brengen: *pillen inſlikken. Drup en dauw al nuchtren inneſlicken.* Vond. Van hier *inſlikking.*

INSLINGEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlingeren: ik ſlingerde in, heb ingeſlingerd.* Door ſlingeren inwerpen: *de vijand ſlingerde zware ſteenen de ſtad in.* Slingerend in den mond brengen en opeten: *hij ſlingert alles maar in. Zij ſlingeren 't vlees rauw in, misgaders d' ingewanden.* Bogaert.

INSLIPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlippen: ik ſlipte in, ben ingeſlipt.* Ongemerkt inkomen: *Schoonhoove, oft ontſloopen zijnde, oft ingeſlipt,* enz. Hooft.

INSLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlokken: ik ſlokte in, heb ingeſlokt.* Door de zwelgkeel inbrengen: *hij ſlokte heele brokken in.* Verſlinden: *het vermogen eener weduw inſlokken.* Door onregt zich iets toeeigenen: *vervaarlijker noch zouw 't Spaanſche geweldt zijn, in dien 't ook Portugaal inſlokte,* Hooft. Van hier *inſlokking.*

INSLORPEN, (*inſlurpen*) bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſlorpen: ik ſlorpte in, heb ingeſlorpt.* Door ſlorpen inbrengen: *indien de vloet u door zijn' halgh quaem in te ſlorpen.* Vond. Van hier *inſlorping.*

INSLUIMEREN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſluimeren: ik ſluimerde in, ben ingeſluimerd.* Aanvangen te ſluimeren: *het kind ſluimerde op den ſchoot der moeder in.*

INSLUIPEN, onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſluipen: ik ſloop in, ben ingeſlopen.* Sluipend inkomen. Fig.: *ingeſlopen misbruik.*

INSLUITEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſluiten: ik ſloot in, heb ingeſloten.*

ten. Bedr., achter een flot bewaren: *men is hier zoo gierig, dat men het brood in de kas insluit.* In eenen meer algemeenen zin: *eenen brief — een leger rondom — eene stad insluiten.* *Insluiten* heet ook, in eene rede, tusschen twee sluitteekens, iets inplaatsen. — Begrijpen: *Nederland is in den vrede mede ingesloten.* Onzijd., met *hebben*; net inpassen in eene opening: *de bout sluit er net in.* Van hier *insluiting.*

INSLURPEN, zie *inslorpen.*

INSMAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *smakken: ik smakte in, heb ingesmakt.* Met geweld inwerpen: *smack er groote steenen in.* VOND.

INSMELTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *smelten: ik smolt in, heb* en *ben ingesmolten.* Bedr., door smelten inmengen: *tin en lood bij elkander insmelten.* Verliezen: *ik heb er veel geld bij ingesmolten.* Onz., met *zijn*; vereenigd worden: *die letters zijn, uit schielijkheid, onder het uitspreken in elkander gesmolten.* Door het smelten verminderd worden: *vuile metalen smelten in.* In het algemeen, verminderd worden: *het leger, bij dien slag, vrij wat ingesmolten.* Van hier *insmelting.*

INSMEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *smeren: ik smeerde in, heb ingesmeerd.* Smerend inwrijven: *linnen met zeep insmeren.*

INSMIJTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *smijten: ik smeet in, heb ingesmeten.* Inwerpen: *steenen ter stad insmijten.* Door smijten doen invallen: *terwijl hij het hoogh geberghte met den donder de kruin insmeet.* VOND. Door smijten omwerpen: *uw vesting, die ingesmeten,* enz. M. L. TIJDW.

INSNAKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *snakken: ik snakte in, heb ingesnakt.* Met gretigheid inslikken. *Honden die 't bloed gestolckt insnacken.* VOND. *Ook hebt gijme ingesnakt met onverzaeden krandt.* HOOFT.

INSNAPPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *snappen: ik snapte in, ben ingesnapt.* Insluipen, schielijk inloopen, lat. *proripere se intro: ende ingesnapt zijnde, bezet de poort.* HOOFT.

INSNIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *snijden: ik sneed in, heb ingesneden.* Eene snede in iets maken: ook door insnijding graveren.

Eene

Eene opening in eenen dijk maken heet, bij HOOFT, ook *insnijden*. Van hier *insnijding*.

INSNORREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *snorren: ik snorde in, ben ingesnord*. Met gesnor invliegen.

INSNUIVEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *snuiven: ik snoof in, heb ingesnoven*. Door snuiven in den neus optrekken: *zij snuiven zeeschuim in*. VOND.

INSOPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *soppen: ik sopte in, heb ingesopt*. In sop indoopen: ook met sop inmaken.

INSPANNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spannen: ik spande in, heb ingespannen*. Voor den wagen spannen: *paarden inspannen*, *osfen inspannen*, voor den ploeg. Oneigenlijk, met ijver aanwenden: *alle kragten inspannen*. In eenen kwaden zin zegt men: *met iemand inspannen*, wanneer het onzijdig gebruikt wordt; doch meest bezigt men dan *aanspannen*, *zamenspannen*. *Tegens het recht der vrijheit ingespannen*. VOND. Van hier *inspanning*.

INSPAREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *sparen: ik spaurde in, heb ingespaard*. Uitzuinigen (*parcendo acquirere.*): *zoo veel hij in vier of vijf jaaren t' huis kon inspaaren*. HOOFT.

INSPATTEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spatten: ik spatte (spattede) in, ben ingespat*. Indruischen: *de soldaaten spatten t' zijnen herbergh' in*. HOOFT. Inpuilen: *de muur zal van onder inspatten*.

INSPIJKEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spijkeren: ik spijkerde in, heb ingespijkerd*. Met spijkers inhechten.

INSPITTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spitten: ik spitte (spittede) in, heb ingespit*. Door spitten indringen, inbrengen.

INSPOEGEN, zie *inspugen*.

INSPOELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spoelen: ik spoelde in, ben ingespoeld*. Aanspoelend indrijven: *het wrak is ter haven ingespoeld*. Ook somtijds bedr.: *ik heb al het bloed er ingespoeld*.

INSPRAAK, z. n., vr., *der*, of *van de inspraak*; zonder meerv. Ingeving: *ik neig het oor, daar'k op Gods inspraak wacht*. PSALMBER. *Naar de inspraak van het geweten*, het inwendige gevoel. Tegenspraak: *inspraak op iets maken, doen*.

IN-

INSPREKEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spreken : ik sprak in, heb ingesproken.* In de rede tusschenspreken : *spreek er niets in.* Door spreken veroorzaken : *iemand moed inspreken — een hart in het lijf spreken.*

INSPRINGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *springen : ik sprong in, ben ingesprongen.* Met eenen sprong inkomen : *hij sprong ten huize in.* Achteruit wijken : *de muur sprong, boven, drie voeten in.*

INSPUGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spugen : ik spoog in, heb ingespogen.* Inspuwen.

INSPUITEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *spuiten : ik spoot in, heb ingespoten.* Door spuiten inbrengen. Van hier *inspuiting.*

INSPUWEN, zie *inspugen.*

INSTAAN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *staan : ik stond in, heb ingestaan.* Borg zijn : *ik sta voor hem in. Ik wil er niet voor instaan, of het waar zij. Ik sta voor zijne eerlijkheid in.* Eene twistzaak voor iemand opnemen : *hij stond voor zijne vrouw in.*

INSTALLIG, bijv. n. en bijw.; zonder trappen van vergrooting. In de dagelijksche verkeering gebruikelijk, voor in eenen kwaden reuk gebragt : *een huis installig maken*, maken, dat niemand het bewonen wil. Misschien van het oude *stall*, dat verblijf, woning beteekende; en dan heeft het de naaste betrekking op een huis, en zegt zoo veel als onbewoonbaar, onbruikbaar. Echter zegt men ook *iemand installig maken*, hem het vertrouwen, dat hij bij anderen heeft, ontnemen.

INSTAMPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stampen : ik stampte in, heb ingestampt.* In iets stampen : *peper in den vijzel stampen.* Door stampen instooten : *eenen paal instampen.* Door stampen in eene engere ruimte inbrengen : *dat goed laat zich wel instampen.* Door stampen inbuigen en breken : *stamp den vloer niet in.* Met moeite inprenten : *deze weldaden hunnen kinderen en kindskinderen instampen.* BOGAERT. Van hier *instamping.*

INSTAPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stappen : ik stapte in, heb* en *ben ingestapt.* Bedr., door stappen inhalen : *hij wenscht zijn leitsvrou in te stappen.* VOND. Onz., met *zijn*; door stappen intreden : *hij is er vrijmoedig ingestapt.*

INSTEIGEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz.

voorz. *in* en *steigeren: ik steigerde in, ben ingesteigerd.* Steigerend inkomen. *Het paard kwam ter poort insteigeren.*

INSTEKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *steken: ik stak in, heb ingestoken.* Bedr., in eene opening steken: *palen insteken. Eenen draad insteken*, in de naald. Oul. zeide men ook *eenen dijk insteken*, voor *doorsteken.* Oneig.: *ik heb mij er niet willen insteken*, mij in die zaak niet willen inwikkelen. Inluisteren: *dat heeft hij van zich zelven niet; een ander heeft het hem ingestoken.* Van hier *insteker*, oul. voor oorblazer. *Een boek insteken*, losse vellen tot een boek innaaijen. Onz., met *hebben*; verborgen zijn: *daer dubbelzinnigheit noch schalckheit innesteeckt.* VOND. *Zoo er iets geestigs insteekt.* VOND. Achterblijven: *driemaalen bleef haar taal ten vollen krop insteeken.* HOOGVL.

INSTELLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stellen: ik stelde in, heb ingesteld.* In het gemeen, wordt dit woord gebruikt, om eenen aanvang van iets te kennen te geven. Bij voorb.; iemand, die de eerste is, om eene wet te maken, *stelt* haar *in.* — *De gezondheden instellen*, dat is, eer men drinkt, de orde voorschrijven, in het drinken van de gezondheden te volgen. — *Het huuwlijk instellen*, met gezag hetzelve invoeren. *Zich instellen*, eenen aavang nemen: *dat spel stelt zich fraai in. Hij kan zich niet gelaeten instellen.* VOND. Van hier *insteller*, *instelling*, voor de daad van instellen, en de ingestelde zaak.

INSTEMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stemmen: ik stemde in, heb ingestemd.* Inwilligen: *ik heb die zaak mede ingestemd*; waarvoor gemeenelijk, *toestemmen* gebezigd wordt. Van eenerlei gevoelen zijn: *velen zal hij vinden, die niet met hem instemmen.* Van hier *instemming.*

INSTENDIGLIJK, bijw. Met sterken aandrang. *Men vermaande hem zoo instendiglijk.* HOOFT. Van *in* en *stendiglijk*; van *stendig*, *standig*, *stand.* Hiervoor zegt men dikwerf, bij verbastering, *instantelijk.* Zie *lijk.*

INSTIEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stieren: ik stierde in, heb ingestierd.* Stierend inbrengen.

INSTIJGEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *stijgen: ik steeg in, ben ingestegen.* Stijgend indringen: *de lucht, die ter tralie inquam stijgen.* VOND.

IN-

INSTIKKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtikken: ik ſtikte in, heb ingeſtikt.* Door ſtikken met de naald inwerken: *die bloemen zijn er kunſtig ingeſtikt.*

INSTIPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtippen: ik ſtipte in, heb ingeſtipt.* Even indoopen.

INSTOMMELEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtommelen: ik ſtommelde in, ben ingeſtommeld.* Met geſtommel inkomen: *hij kwam ter kamer inſtommelen.*

INSTOOTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtooten: ik ſtiet in, heb* en *ben ingeſtooten.* Bedr., naar binnen ſtooten: *zich eenen ſplinter in de hand ſtooten.* Aan ſtukken ſtooten: *hij ſtiet eene ruit met den elboog in.* Onz., met *hebben: hij ſtiet met den degen op den vijand in.* Met *zijn*; met geweld inrijden: *een' poort, waardoor de ruiter quam inſtooten.* Hooft.

INSTOPPEN, bedr. w., gelijkv. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtoppen: ik ſtopte in, heb ingeſtopt.* Door ſtoppen indouwen.

INSTORMEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtormen: ik ſtormde in, ben ingeſtormd.* Met geweld indringen: *ten hemel inſtormen.* Vond. *Op iemand inſtormen.*

INSTORTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtorten: ik ſtortte in, heb* en *ben ingeſtort.* Bedr., ſtortend indoen: *appels in eene mand ſtorten.* Doen vallen: *die de bergen inſtort.* Vond. Overdr., ingeven, inboezemen: *dat hij den bootsluiden ſtandtvastigheit inſtortte.* Hooft. Mededeelen, begaven: *alles, wat den dingen ingeſtort beknopt in Godt alleen bijeen gevonden wort.* Vond. Onz., met *zijn*; invallen: *de toren is ingeſtort.* In eene vorige ziekte vallen: *de kranke is weder ingeſtort.* Met geweld inſtroomen: *de zee kwam, met vollen boezem, door de wijde breuk inſtorten.* Van hier *inſtorting.* In Clare Spieg. wordt het voorz. onſcheidb. gebezigd: *die viant. . . . . inſtort gemeenlijcken dusdanige quade gedachten in den herten.*

INSTOUWEN, (ook *inſtuwen*) bedr. w., gelykvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtouwen: ik ſtouwde in, heb ingeſtouwd.* ſterk indrukken.

INSTREVEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtreven: ik ſtreefde in, heb ingeſtreefd.*

Stre-

Strevend inkomen: *gereedt, om, met het oopenen der poorte, ter ſtadt in te ſtreeven.* HOOFT.

INSTRIJKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtrijken: ik ſtreek in, heb* en *ben ingeſtreken.* Bedr., ſtrijkend indoen: *ik heb het geld er ingeſtreken.* Onz., met *zijn;* met gezwindheid inkomen: *zich onderwindende, 't krijgsvolk te doen inſtrijken.* HOOFT. *Wie ſo ruiterlijck ter bane comt ingeſtreken dan?* CONSTE DER MINN.

INSTROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtrooijen: ik ſtrooide in, heb ingeſtrooid.* Met ſtrooijen indoen.

INSTROOMEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtroomen: ik ſtroomde in, ben ingeſtroomd.* Stroomend inkomen.

INSTRUMENT, onduitsch z. n., o., *des inſtruments,* of *van het inſtrument;* meerv. *inſtrumenten.* Werktuig: *alle inſtrument, dat tegen u bereijdt word.* BIJBELV. Het gereedſchap eens wondheelers: *hier maakt men inſtrumenten.* Een ſtoute knaap heet, in de dagelijkſche taal, *een inſtrument.* Van het lat. *inſtrumentum.*

INSTUIVEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſtuiven: ik ſtoof in, ben ingeſtoven.* Stuivend inkomen: *zie! hoe is dat zand hier ingeſtoven!* Met ſtuivend nat inſtorten: *toen de ſtroom ter dijkbresſe inſtoof.* HOOGVL. Met geweld inkomen: *de paarden komen inſtuiven.* HOOFT.

INSTUREN, zie *inſtieren.*

INSTUWEN, zie *inſtouwen.*

INSULLEN, onz. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *ſullen: ik ſulde in, ben ingeſuld.* Door ſullen inglijden.

INTAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. voorz. *in* en *tappen: ik tapte in, heb ingetapt.* Een woord, in de dagelijkſche zamenleving gebruikelijk; inſchenken: *ik heb er bier ingetapt.*

INTEEKENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het ſcheidb. Voorz. *in* en *teekenen: ik teekende in, heb ingeteekend.* Iets als een teeken inſchrijven. Van hier *inteekenaar, inteekening.*

INTERDEEL, z. n. o., *des interdeels,* of *van het interdeel;* het meerv. is niet in gebruik. Nadeel, ſchade: *tot interdeel van ſcippers.* R. PALUD. Zie *achterdeel.*

INTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *teren*: *ik teerde in*, *heb* en *ben ingeteerd*. Bedr., door vertering minder maken: *al zijn goed bijna interen*. Onz., met *zijn*: *hoe veel zijt gij al ingeteerd?* Ook met *hebben*: *wat hebben wij allang ingeteerd!*

INTEUGELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *teugelen*: *ik teugelde in*, *heb ingeteugeld*. Den teugel korter nemen. Meest overdr., voor bedwingen, wederhouden, matigen: *zijne begeerten* — *driften* — *iemands fierheid*, *trotschheid inteugelen*. Van hier *inteugeling*.

INTIEGEN, (*intijgen*, *intuigen*) onz. verouderd w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *tiegen* (*tijgen*, *tuigen*): *ik toog in*, *ben ingetogen*. Intrekken. Het verl. deelw. *ingetogen* is nog in gebruik. Spiegh. heeft *intogeling*, voor aankomeling in een land.

INTILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *tillen*: *ik tilde in*, *heb ingetild*. Inbeuren, door optillen inbrengen.

INTOEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *toeven*: *ik toefde in*, *heb ingetoefd*. Inwachten: *dit geschiedde*, *om zeekre vendels in te toeven*. Hooft.

INTOGT, z. n., m., *des intogts*, of *van den intogt*; zonder meerv. Inkomst, het intrekken. Van *in* en *togt*.

INTOOMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *toomen*: *ik toomde in*, *heb ingetoomd*. Inteugelen. Oneigenlijk, voor het bedwingen en beteugelen van hartstogten: *Mevrouw 't is kunst de blijdschap in te toomen*. Vond. Van hier *intooming*.

INTOOVEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *tooveren*: *ik tooverde in*, *heb ingetooverd*. Door behendigheid inbrengen: *ik zag niet*, *hoe hy den bal er in tooverde*. Iets zoo in iets anders inbrengen, of vastbinden, dat het niet, dan met groote moeite ontward, of losgemaakt kan worden: *wat hebt gij er dat weer ingetooverd*.

INTRAPPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *trappen*: *ik trapte in*, *heb ingetrapt*. Met de voeten intreden: *trap er toch niet in!* Door trappen breken: *en trapt Godts vijanden de pan in dertighmael*. Vond.

INTREDE (*intred*), z. n., vr., *der*, of *van de intrede*; zonder meerv.

meerv. Plegtige inkomst: *op gewapende intrede.* Hooft. *Op haer groete en heilzame intreê.* Vond. De laatste schrijver gebruikt het ook mannelijk; welk geslacht het oorspr ongelijke schijnt te zyn.

INTREDEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *treden: ik trad in, heb* en *ben ingetreden.* Bedr., in stukken treden: *Messias komt dees slange het hooft intreên.* Vond. Door treden inhalen: *ik zal hem wel intreden.* Fig.: *zijn stijl treedt Tacitus nergens in.* Hooft. Onz., met *zijn*; ingaan: *zij is den hof ingetreden.*

INTREK, z. n., m., *des intreks*, of *van den intrek*; het meerv. is niet in gebruik. Het intrekken: *bij den intrek des legers.* Eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt: *wij hebben daar onzen intrek. Zijnen intrek nemen.* Van *in* en *trek.*

INTREKKEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *trekken: ik trok in, heb* en *ben ingetrokken.* Bedr. met trekken inhalen: *hij trok de balen met een touw in.* Naar zich halen: *trek uwe beenen wat in.* In eene zaak betrekken: *gij wordt mede in dat twistgeding ingetrokken.* Afschaffen: *eene gegevene orde intrekken.* Naauwer maken: *een schip boven een weinig intrekken.* Onz., met *zijn*; inkomen: *indien de vijand dieper intrekt. — Ter stad intrekken.* Inkrimpen: *die plank trekt, door de hitte, in.* Van hier *intrekking.*

INTUIMELEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *tuimelen: ik tuimelde in, ben ingetuimeld.* Tuimelend invallen. *Hij is, hals over hoofd, door het gat, ingetuimeld.*

INTUSSCHEN, voegw. en bijw. Middelerwijl. Voegw.: *intusschen rijst de waan al hooger.* Hoogvl. Bijw.: *ik zal het intusschen doen.*

INVAL, z. n., m., *des invals*, of *van den inval*, meerv. *invallen.* Eene onverwachtte aannadering, met strooping vergezeld: *de Turken hebben, eertijds, herhaalde invallen in Hongarije gedaan.* Eene invallende gedachte: *hij krijgt, somtijds, aardige invallen.* Eene plaats, waar men dikwijls komt; zonder meerv.: *hier is de zoete inval.* Van *in* en *val.*

INVALLEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vallen: ik viel in, ben* en *heb ingevallen.* Onz., met *zijn*; vallend inkomen: *hij viel ten donkren afgrond in.* Hoogvl. Inschieten: *het oog vangt de*

de invallende lichtstralen op. Instorten: *het huis is, onder het opmetselen, ingevallen.* Eenen inval doen: *de vijand is ons van ter zijde ingevallen. Op het leger invallen.* In de gedachten schieten: *juist viel mij toen in.* Vermageren: *zijne kaken zijn heel ingevallen.* Inzinken: *met ingevallene oogen.* In iemands rede vallen: *toen ik dit zeide, viel de koning mij in.* Schielijk tusschen komen: *zoodra men aan deze noot komt, moet de basstem invallen.* Bedr., door vallen breken: *het kind viel, helaas! de hersens in. — Hij viel den vloer in.*

INVAREN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *varen: ik voer in, heb* en *ben ingevaren.* Bedr., door middel van een vaartuig inbrengen: *hij voer de goederen ter stad in.* Varend inhalen: *hij konde dat roofschip niet invaren.* Onz., met *zijn*; inkomen met een schip: *hij voer de haven in.* Met der woon intrekken: *dit huis is te huur, om met November intevaren.* Inrijden: *gezegent ingevaren de poort van Amsterdam.* VOND. Tegenspreken: *hij voer hem met stijve kaken in.* Dichters gebruiken ook *invaren* voor zich stout naar boven verheffen. Zoo zegt VOND. van een slotgevaarte, dat het *de starren ingevaren is.*

INVATEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vaten: ik vaatte in, heb ingevaat.* In vaten doen. *Den wijn invaten.*

INVATTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vatten: ik vattede in: heb ingevat.* In zich vatten, vasthouden: *zij (de steenen) zullen met goude ingevat zijn in hare vullingen.* BIJBELVERT.

INVEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vegen: ik veegde in, heb ingeveegd.* Door vegen inbrengen.

INVERGIFT, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *in* en *vergift*, een verled. deelw. van het oude *vergiften.* Het voorz. versterkt hier den zin. Zeer vergiftig: *uw invergifte flits.* VOND.

INVESTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vesten: ik vestte in, heb ingevest.* Vast inzetten: *al eer de bergen ingevestet waren.* BIJBELV., ook SPIEGH.

INVIJLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vijlen: ik vijlde in, heb ingevijld.* Door vijlen inwerken: ook door vijlen kwetsen.

INVLAMMEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb.

voorz. *in* en *vlammen: ik vlamde in, heb ingevlamd.* Inbranden: *het lemmer van een zwaard invlammen*, door middel der vlam, met gouden, of zilveren draden beleggen.

INVLECHTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlechten: ik vlocht in, heb ingevlochten.* Tot eene vlecht inbinden: *ingevlochten haar. Ingevlochten werk. Sijne wortelen worden bij den springader ingevlochten.* BIJBELVERT. Oneig., sierlijk tusschenvoegen: *hoe hij de glorij van Rome overal invlegt.* HOOGVL.

INVLIEGEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vliegen: ik vloog in, ben* en *heb ingevlogen.* Onzijd., met *zijn*; vliegend inkomen: *de duiven zijn al ingevlogen.* Met alle snelheid naderen. *Fineus komt met eene speer ingevlogen.* VOND. Met eene vaart inzeilen: *de vloot kwam, met volle zeilen, de haven invliegen. Tegen iemand invliegen*, zich tegen hem verzetten. Bedr., door vliegen breken: *de vogel heeft het glas ingevlogen.*

INVLIETEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlieten: ik vloot in, ben ingevloten.* Vlietend inkomen.

INVLIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlijen: ik vlijde in, heb ingevlijd.* Door vlijen indoen, invoegen. Inlasschen: *en zoo bekwaam niet in 't lighaam der historie kon ingevlijd worden.* WAGEN.

INVLOED, z. n., m., *des invloeds*, of *van den invloed*; het meerv. is niet in gebruik. Dit woord wordt, in eenen oneigenlijken zin, gebruikt voor de werking van eene zaak op eene andere: *welken invloed had dat zeggen op uw hart? Den invloed der starren op des menschen lotgevallen gelooven.* Ook van de zedenlijke uitwerking eens persoons op anderen: *ik hoop dat gij uwen invloed daar toe zult te werk stellen.* Oul. zeide men *invlieting: der planeten wercken ende hoer inulietinghe.* GULD. TROEN. Van *in* en *vloed.*

INVLOEIJEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vloeijen: ik vloeide in, ben ingevloeid.* Vloeijend inkomen: *uit wiens kil eene ader invloeit.* VOND. Tusschenvoegen: *hij liet hier, met voordacht, invloeijen*, enz.

INVLUGTEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vlugten: ik vlugtte in, ben ingevlugt.* Vlugtend inkomen: *hoe ze de wildernis invlughte.* VOND.

INVOEGE, voegw. Zoo dat. Van *in* en *voeg*. *Dezelfste schreumte deed hen met zijn naakte zeggen te vreede zijn: invoeghe dat hij binnen de vesten ontfangen werd.* Hooft. Men gebruikt het ook zonder het voegwoord *dat*: *hij spreekt niets dan billijkheid, invoege men hem de toestemming niet weigeren kan.* — *In dier voege* is ook in gebruik. Zie *voeg*.

INVOEGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *voegen*: *ik voegde in, heb ingevoegd.* Voegend invullen: *steenen invoegen.* Tusschenvoegen: *ik heb dit er nog ingevoegd.* Van hier *invoeging*.

INVOER, z. n., m., *des invoers*, of *van den invoer*; zonder meerv. Het invoeren: *schatting op den invoer van buitenlandsche goederen leggen.*

INVOEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *voeren*: *ik voerde in, heb ingevoerd.* Met een rij- of vaartuig inbrengen: *granen van buiten invoeren.* Dat bij anderen in zwang is, inbrengen: *wetten* — *gewoonten* — *een gevoelen invoeren.* Van hier *invoering*.

INVOLGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *volgen*: *ik volgde in, heb ingevolgd.* Volgend bijblijven, bijkomen, inhalen: *zoo werd de middelbare rentenacht, kunnende 't burgherjaar niet involghen*, enz. Hooft. Aanstonds achter iemand volgen: *een soldaat was d'eerst, die de veste beklom; stoutelijk ingevolght van de rest.* Hooft. Dadelijk nakomen: *ik heb uwe lessen ingevolgd. Iemands begeerte involgen.* Van hier *involging*.

INVORDEREN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vorderen*: *ik vorderde in, heb ingevorderd.* Inmanen: *schulden invorderen.* Van hier *invorderaar*, *invordering*.

INVOUWEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vouwen*: *ik vouwde in, heb ingevouwen.* Binnenwaart vouwen.

INVRETEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vreten*: *ik vrat in, heb ingevreten.* Bedr., met geweld ineten: *dat ijzer wordt geheel van den roest ingevreten.* Onz., met *hebben*: *kanker vreet geweldig in.* Overdr.: *de burgertwist vreet in.* Vond.

INVRIJVEN, hetzelfde als *inwrijven*.

INVULLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *vullen*: *ik vulde in, heb ingevuld.* In eene ope-

opene plaats van eenig geschrift iets inschrijven. Van hier *invulling*.

INWAAIJEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *waaijen*: *ik woei in*, *ben ingewaaid*. Door den wind binnenwaart wijken en vallen: *al mijne glazen zijn ingewaaid*. Ook kan het bedr. gebruikt worden: *de wind heeft mijne glazen ingewaaid*.

INWAART, bijw. van plaats. Binnenwaart. *Aan deze zijde strekte zich de zee inwaart*. De vergelijkende trap wordt in de overzetting van den Bijb. gevonden: *een ander voorhof, inwaarder, dan dat voorhuys*. Van *in* en *waart*. Zie *waart*.

INWACHTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wachten*: *ik wachtte in*, *heb ingewacht*. Intoeven: *iemand inwachten*. Afwachten: *eene goede gelegenheid inwachten*. Van hier *inwachting*.

INWASSEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wassen*: *ik wies in*, *ben ingewassen*. Door wassen in iets vastgroeijen. *Nagels, die in het vleesch ingewassen zijn*.

INWATEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wateren*: *ik waterde in*, *ben ingewaterd*. Van water, dat indringt, doortrokken worden: *de plint is ingewaterd*. Van hier *inwatering*.

INWEEKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *weeken*: *ik weekte in*, *ben ingeweekt*. Iets in vocht leggen, om het week te maken. Anders noemt men het *in de week*, elders *in de weeke*, *leggen*.

INWELLEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wellen*: *ik welde in*, *ben ingeweld*. Door middel eener onderliggende wel inzakken.

INWENDIG, bijv. n. en bijw.; *inwendiger*, *inwendigst*. Innerlijk. *De staat was inwendig bedorven*. *Eene inwendige kwaal*. *Na den inwendigen mensche*. BIJBELV. Van *in* en *wendig*; van *wenden*. Zie *ig*.

INWENTELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wentelen*: *ik wentelde in*, *heb* en *ben ingewenteld*. Bedr., inwaart wentelen: *eenen steen inwentelen*. In Gelderl. gebruikt men het als een onz. w., met *zijn*, in den zin van weder in eene ziekte storten: *hij wentelt weder in*.

INWERKEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *werken*: *ik werkte in*, *heb ingewerkt* (oul.

ik wrocht in, heb ingewrocht). Door bewerking inmaken: *sommigen beschrijven het geloof, als een ingewrocht vermogen*. — *Met al mijne kragt kan ik het er nog niet inwerken*. In het gemoed doen inblijven: *dat men de waarheden niet derwijze kan inwerken*. Overz. van Herv. — *Mijn ingewerkt verlangen*. M. L. Tijdw.

INWERPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *werpen*: *ik worp* (*wierp*) *in*, *heb ingeworpen*. Door werpen inbrengen: *dat deze arme weduwe meer ingeworpen heeft*, enz. Bijbelv. Door werpen breken: *ergens de glazen inwerpen*. Met geweld inbrengen: *zij onderwonden zich, soldaaten in te werpen*. Hooft. Onverwachts doen ontstaan; *iemand eene twijfeling inwerpen*. *Kwade gedachten inwerpen*. Van hier *inwerping*, *inwerpsel*.

INWEVEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *weven*; *ik weefde in*, *heb ingeweven*. Door weven inwerken. Figuurl.: *bijteekeningen ten voorneemlijken werke inweeven*. Hooft. Van hier *inweefsel*, in den eigenlijken zin: ook fig.: *door een verstandig inweefzel van de verhevenste stukken*. Overz. van Hervey.

INWIJDEN (*inwijen*), bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wijden*: *ik wijdde in*, *heb ingewijd*. Tot een zeker gebruik, op eene plegtige wijs, wijden, heiligen: *eene kerk* — *een altaar inwijden*. Bij de roomsche Kristenen gebruikt men het ook van personen: *eenen abt* — *eene non inwijden*. In lage schertstaal zegt men: *iets inwijden*, het welk men voor de eerste reis gebruikt. Van hier *inwijding* (*inwijing*).

INWIJK, z. n., vr., *der*, of *van de inwijk*; meerv. *inwijken*. Inham, kreek, kleine baai.

INWIJKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wijken*; *ik week in*, *ben ingeweken*. In eene plaats de wijk nemen: *terwijl die genen dieper in Duitschland inweken*. L. ten Kate. Inbuigen; *die muur is ingeweken*. Van hier *inwijking*.

INWIKKELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wikkelen*: *ik wikkelde in*, *heb ingewikkeld*. In eenen omslag doen. Men gebruikt het meest fig.; *zich in eene zaak inwikkelen*. *Wanneer de warzucht zich in den staat inwikkelt*. Van hier het verl. deelw. *ingewikkeld*, als bijw. gebruikt; met bedekte woorden: *ik heb het hem, ingewikkeld, gezegd*. Van hier *inwikkeling*.

IN-

INWILLEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *willen: ik wilde in, heb ingewild.* Men gebruikt, bij verkorting, dit woord, met affnijding van een ander werkwoord, dat eene beweging of rust beteekent. (*Dit*) *was teikens genoegh, van den averechtfchen weg in te willen* (namel. *gaan*). Hooft.

INWILLIGEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *willigen: ik willigde in, heb ingewilligd.* Zijne toeftemming tot iets geven: *ik heb zijn verzoek ingewilligd. Aan 't inwillighen oft weigeren der fomme.* Hooft. Van hier *inwilliging.*

INWINDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. Voorz. *in* en *winden: ik wond in, heb ingewonden.* In een windfel doen. Van hier *inwindfel.*

INWINNEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *winnen: ik won in, heb ingewonnen.* Weder winnen: *mijn verlies heb ik fchielijk weder ingewonnen.* Zoeken te verwerven: *iemands genegenheid inwinnen.* Zoeken opteloopen: *getuigen inwinnen.* Van hier *inwinning.*

INWIPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *wippen: ik wipte in, heb* en *ben ingewipt.* Bedr., met eene wip inwerpen: *de plank werd er ingewipt.* Onz., met *zijn*; met eenen ligten fprong inkomen: *hij wipte de kamer in.*

INWOEKEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *woekeren: ik woekerde in, heb* en *ben ingewoekerd.* Door woeker verkrijgen: *ik heb dat verloren geld weder ingewoekerd.* Onzijd., gebruikt men dit woord ook figuurl., voor door gewoonte in zwang raken: *dat kwaad woekert hoe langer hoe meer in.*

INWOELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz, *in* en *woelen: ik woelde in, heb ingewoeld.* In garen of touw inwinden.

INWONEN, onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *wonen: ik woonde in, heb ingewoond.* In eene plaats wonen: *bij iemand inwonen.* Fig.; *Inwoonende in het lichaem.* Bijbelv. Zoo ook: *inwonende zonde — inwonende genade*, in de godgeleerdheid. Van hier *inwoner, inwoning, inwoonfter.*

INWORTELEN, onz. w., gelijkvl. Van het fcheidb. voorz. *in* en *wortelen: ik wortelde in, ben ingeworteld.* Wortelen in de aarde fchieten: *die boom wortelt diep in.*

Men gebruikt het meest figuurl., in eenen kwaden zin; het beeld ontleend zijnde van zulk onkruid, dat diepe wortelen schiet: *eene ingewortelde ziekte — gewoonte. Een ingeworteld kwaad. Met de ingewortelde afgoderije.* Bogaert. Van hier *inworteling.*

INWRIJVEN, (*invrijven*) bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wrijven: ik wreef in, heb ingewreven.* Met wrijven inbrengen. Oneig., betaald zetten; in den gemeenen stijl: *ik zal hem dit wel inwrijven.*

INWRINGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *wringen: ik wrong in, heb ingewrongen.* Met wringen indraaijen: *ik heb er de schroef ingewrongen.*

INZAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zaaijen: ik zaaide in, heb ingezaaid.* Door zaaijen instrooijen: *fijn ingezaaide zaet.* Vond. Voor de tweede reis zaaijen. *Ingezaaide boekweit*, enz., is, in Gelderl., boekweit, die, na het mislukken van het eerste gezaaide, op nieuw gezaaid wordt. Fig.: *dat Godt den mensch inzaeide een zaet en mogentheit van redenkavelen.* Vond.

INZAAT, z. n., m., *des inzaats*, of *van den inzaat*; zonder meerv. Zoo noemt men, op de Veluw, het hoogste bod op goederen, bij de eerste veiling: *de inzaat is met duizend gulden verhoogd.* Van *in* en *zaat*; van *zetten.*

INZAGE, z. n., vr., *der*, of *van de inzage*; zonder meerv. Van *inzien.* Inzien: *ik heb geene inzage in die zaak gehad.*

INZAGEN, bedr. w., gelykvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zagen: ik zaagde in, heb ingezaagd.* Aanvangen met zagen; ook eene snede, met eene zaag, in hout maken.

INZAKKEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zakken: ik zakte in, ben ingezakt.* Door zakking invallen. Van hier *inzakking.*

INZAMELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorsz. *in* en *zamelen: ik zamelde in, heb ingezameld.* Inooghsten: *vruchten inzamelen.* Verzamelen: *geld inzamelen.* Van hier *inzamelaar, inzameling.*

INZEEPEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zeepen: ik zeepte in, heb ingezeept.* Met zeep insmeren: *den baard inzeepen.*

INZEGENEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz.

voorz. *in* en *zegenen*: *ik zegende in*, *heb ingezegend*. Door zegening inwijden: *eenen leeraar inzegenen*. Van hier *inzegening*.

INZEILEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zeilen*: *ik zeilde in*, *heb* en *ben ingezeild*. Bedr., zeilend inhalen: *de vrijbuiter kon ons schip niet inzeilen*. Fig.: *de ingezeetenen deezer stadt zaaghen zich dapper ingezeilt*, HOOFT. Onz., met *zijn*: *wanneer het schip uit vreemde landen de haven innezeilt*. VOND.

INZENDEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zenden*: *ik zond in*, *heb ingezonden*. Naar binnen zenden.

INZETTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorsz *in* en *zetten*: *ik zette* (*zettede*) *in*, *heb ingezet*. In eene plaats zetten: *ik heb mij twee valsche tanden laten inzetten*. — *Geld inzetten*, in eene loterij, of een spel. *Ingezette steenen in eenen ring*. — *De roofvogel zette er zijne klaauwen in*. Instellen, bij verkoop het eerste bod doen: *ik heb het huis ingezet*. Verordenen: *eene wet inzetten*. *Iemands gezondheid inzetten*, instellen. Oul. werd het voor opleggen gebezigd: *ende hebben haar handen ingheset op die* enz. BIJB. 1477. Van hier *inzetsel*, *inzetter*, *inzetting*.

INZIEDEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voor. *in* en *zieden*: *ik zood in*, *ben ingezoden*. Door zieden minder worden: *het is*, *op de helft*, *ingezoden*. Van hier *inziedsel*.

INZIEN, bedr. en onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *zien*: *ik zag in*, *heb ingezien*. Bedr., met zijn verstand beschouwen: *ik heb dat stuk niet diep genoeg ingezien*. *Maar anderen zien dit stuk anders in*. G. BRANDT. Verschoonen: *zie mijne zwakheden wat in*. Onz., met *hebben*; inkijken: *daer 't licht niet inzien kon*. VOND. De onbepaalde wijs des werkwoords wordt ook zelfst. gebruikt, voor oordeel, bevatting: *naar mijn inzien*. *Mijns inziens*, *moest dit plan anders aangelegd zijn*.

INZIGT, z. n., o., *des inzigts*, of *van het inzigt*; meerv. *inzigten*. Van *inzien*. Nazigt; zonder meerv.; *naar 't ontzetten van Gent zouw men inzigt neemen op de lasten*, HOOFT, Bedoeling; met een meerv.: *tegens het inzight*. HOOFT. *Doorgaans voldeeden stof noch inzigt aan het oogmerk van den milden uitdeeler*. M. L. TIJDW. *Het verschcijden insicht van de oude Regierders van 't landt*. H. D.

D. GR. Voords gebruiken VONDEL en HOOFT dit woord ook vrouwl. Zie *doorzigt*.

INZIJN, onz. w., onregelm. Van het scheidb. voorz. *in* en *zijn*: *ik was in*, *ben ingeweest*. In de dagelijksche taal, gebruikt men dit woord, met verzwijging van een naamw. van plaats: *hij is er in*.

INZIJPEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zijpen*: *ik zijpte in*, *ben ingezijpt*. Zijpend indruipen.

INZINKEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zinken*: *ik zonk in*, *ben ingezonken*. Door zinken invallen: *met ingezonkene oogen*.

INZOET, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zoet*. Zeer zoet: *de inzoete vijgen*. VOND.

INZONDERHEID, bijw. Voornamelijk, bijzonder. Van *in* en *zonder*, dat, oul., voor *bijzonder* gebruikt werd.

INZOUT, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zout*. Zeer zout.

INZOUTEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zouten*: *ik zoutte in*, *heb ingezouten*. In het zout leggen. Van hier *inzouting*.

INZUIGEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zuigen*: *ik zoog in*, *heb ingezogen*. Zuigend intrekken: ook fig.: *lessen inzuigen*. *Ingezoge gezintheidt wordt niet licht verworpen*. HOOFT.

INZUIPEN, bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zuipen*: *ik zoop in*, *heb ingezopen*. Zuipend inzwelgen: *hij zoop den drank in*. *Inzuipen 't zoet vergif van woeste zeën*. VOND.

INZULTEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zulten*: *ik zultte in*, *heb ingezult*. Met zout of azijn inleggen: *haring in pekel ingezult*. HOOGVL. Men gebruikt, ter onderscheiding van *inzouten*, dit woord ook oneigenlijk: *een vernuft*, *in het merg van kunsten en wetenschappen ingezult*. *Ingezouten* zoude hier niet gebruikt willen zijn. Van hier *inzulting*.

INZWACHTELEN, bedr. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwachtelen*: *ik zwachtelde in*, *heb ingezwachteld*. In eenen zwachtel wikkelen. Van hier *inzwachteling*.

INZWART, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergroo-

grooting. Van *in*, dat den zin versterkt, en *zwart*. Zeer zwart.

INZWELGEN. bedr. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwelgen: ik zwolg in, heb ingezwolgen*. Door de zwelgkeel inbrengen: *eenen brok inzwelgen*. Oneig.: *de zee zwelgt schatten in. Zij zijn gereed, den ijdelsten lof, dien men hun geeft, intezwelgen*. Van hier *inzwelging*.

INZWEMMEN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwemmen: ik zwom in, ben ingezwommen*. Zwemmend inkomen.

INZWEREN, onz. w., ongelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zweren: ik zwoer in, ben ingezworen*. Door zwering invreten: *het is tot op het been ingezworen*.

INZWEVEN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zweven: ik zweefde in, ben ingezweefd*. Zwevend inkomen: *ik zweef de ruime lucht in*. VOND.

INZWIEREN, onz. w., gelijkvl. Van het scheidb. voorz. *in* en *zwieren: ik zwierde in, ben ingezwierd*. Zwierend inkomen: *hij kwam op schaatsen inzwieren. Terwijl de Godin ten hemel innezwiert*. VOND.

JOELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik joelde, heb gejoeld*. Een dronkaards geraas maken, krioelen, vrolijk zijn. TUINMAN leidt het af van het bacchusfeest der Kelten en Duitschers, *jol* of *jul* genoemd, hun grootste en langdurigste feest, ter eer van *Julvatter*, Vader der vrolijkheid. In het moesogot. heet *goljan*, verwelkomen, en *geol*, in het angelf., het vrolijke kersfeest. Het fransche *joli*, blijd, vrolijk, komt hiermede overeen; zoo ook ons verouderde *jolijd*.

JOFFER, zie *juffer*.

JOK, zie *juk*. Van hier *jokbeen*, (*jukbeen*) in de ontleedkunde, het been voor in het hoofd, onder het oog, dat zich onder de slapen des hoofds uitstrekt.

JOK, z. n., welk alleen in het enkelvoud, en zonder lidwoord gebruikt wordt. Boert. *Jok en ernst. Uit joks*, om niet, zonder winst of verlies, *spelen*, bij de kinderen gebruikelijk. Lat. *jocus*. Zamenstell.: *jokspreuk*.

JOKEN, (*jeuken*) onz. w., gelijkvl. *Ik jookte, heb gejookt*. Sterk begeren, verlangen: *de paarden joken naar den stal: Als het op is, is het joken gedaan*, in den gemeen-

meenzamen spreektrant. *Zijn armen van zelf jookende, om alles t' omvademen.* HOOFT. Van hier *jokerig.*

JOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jokte, heb gejokt.* Boerten: *Isaac was jockende met Rebecca.* BIJBELV. Eene verzachtende uitdrukking: *gij jokt*, voor, gij verbeelt de waarheid. Men maakt gemeenlijk, dit onderscheid tusschen *jokken* en *liegen*, dat het eerste beteekent onwaarheid spreken, zonder benadeeling van anderen, en het laatste onwaarheid spreken, ten nadeele van anderen. Van hier *jokkenaar*, *jokkenaarster*, *jokkernij.* *Jocari* heet bij de Lat. schertsen.

JOL, z. n., vr., *der*, of *van de jol*; meerv. *jollen.* Een jutsche boot, met twee spitse stevens. Verkleinw. *jolletje.* Γαυλος was eene soort van Fenicische vaartuigen, van גול, גלל. TUINMAN meent, dat dit woord, daarmede, eenen oorsprong zoude hebben.

JOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jolde, heb gejold.* Een kreunend geluid maken: *de koeijen jolden en loeiden naar hare benomen kalveren.* J. DE BRUNE.

JONG, bijv. n. en bijw., *jonger*, *jongst.* Het tegengestelde van oud: *jonge druiven*, *jonge wortels*, *jong gras*, *jonge boomen*, enz. Van dieren en menschen: *een jonge leeuw*, *een jong rund*, *eene jonge vrouw*, (die, kort getrouwd is) *een jong kind.* — *In mijne jonge jaren. De jonge leeftijd. Jong zijn. Hij is nog jong. Jong zijn* heet ook, in sommige oorden van Nederland, zoo veel, als ter wereld komen; in de dagelijksche taal: *hij is in Mei jong geweest. Jong worden*, verjongen. De stellende trap *jong* wordt ook als een zelfst. naamwoord van het onz. geslacht genomen; meerv. *jongen*, voor een jong dier: *'t wanschapen jong.* VOND. *De kat heeft jongen.* De Ouden verstonden dit ook van kinderen: *Sint Jan, die een suijverlijck jong was.* TUINM. Van hier nog de onbeschaafde spreekwijs: *Zij is met jong. Van jongs aan*, van de jeugd af. TEN KATE heeft *jongtijdsche konstnamen.* De vergelijkende trap *jonger* wordt ook als een zelfst. n. gebruikt; meerv. *jongers*, *jongeren*, voor knecht: *Abraham seijde tot zijne jongers.* BIJBELV. *Jongers en Vrouwen.* HOOFT. Zoo bezigt het de BIJBELV. ook in den zin van leerling, krijgsknecht en jongeling. Ook L. BAKE: *jongers door het zwaard gevallen.* De overtreffende trap, *jongste*, heeft, in eenige-

ge gevallen, de beteekenis van laatste: *de jongste lust eener vallende fortuine*: Hooft. *Uwen jongsten brief heb ik bewaard. De jongste dag. Het jongste geregt.* Van dit *jongst* is *jongstleden* gevormd. Van hier *jongheid*, bij Vond. *jongkheid*, ook voor jonge manschap: *'k verwacht de jongkheid van ons eilant met den degen hier langs gevoert.* Zamenstell.: *jonggezel*, *jongman*, (jongeling) *jongvrouw* (ongetrouwde maagd). Oul. was *jonckwijf*, *jongwijf*, in gebruik, voor dienstmaagd.

Jong, hoogd. *jung*, ker. *jung*, nederf. *jung*, angelf. *geong*, eng. *young*, zw. *ung*, ijsl. *ungr*, Ulphil. *jugg*, perf. *gevon*, oudlat. *junis*.

JONGELING, z. n., m., *des jongelings*, of *van den jongeling*. Een jongman. Schoon, anders, alle zelfst. naamwoorden, van grondwoorden afgeleid, en in *ling* uitgaande, manl. en vr. zijn; zoo wil het hedendaagsche gebruik, nogthands, dat dit woord van het manl. geslacht alleen verstaan worde. De ouden, evenwel, zeiden *jongelinge*, voor, jonge dogter. Vondel schijnt het woord ook ruimer te nemen: *der jongelingen en oulingen lijken leggen door elkanderen*. Van hier *jongelingschap*. Zie *ling*.

JONGEN, z. n., m., *des jongens*, of *van den jongen*; meerv. *jongens*. Een jonge persoon van het manlijke geslacht, die de jaren eens jongelings nog niet bereikt heeft; in den vertrouwlijken spreektrant: *toen ik nog een kleine jongen was. Dat is een goede jongen. Ghehazi, die als zijn jongen of knecht hier gebruikt wordt.* Vollenh. Dikwijls fluit het het denkbeeld van minachting in: *hij is een boerenjongen*. Zoo ook: *kootjongen*, *snotjongen*, *schandjongen*, *weesjongen*, *hondsjongen*, *straatjongen*, enz. Ook beduidt het, in de dagelijksche taal, kinderen in het gemeen, zoo wel meisjes als knechtjes: *hoe veel jongens hebt gij?* Wijders; een leerling bij handwerkers, een handlanger: *een kleermakers jongen*. Zoo ook: *leerjongen*, *legerjongen*, *koksjongen*, *postjongen*, *scheepsjongen*, *winkeljongen*, enz. Verkleinw., *jongetje* (*jongsken*).

JONGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jongde*, *heb gejongd*. Jongen werpen, van sommige dieren gesproken: *de hinde heeft gejongd. Deze kat jongt tweemaal in het jaar.*

JONGER, zie *jong*.

JONK, z. n., o., *des jonks*, of *van het jonk*; meerv *jonken*.

ken. Een indiaansch vaartuig. *Scheepstimmerwerven, waarop allerhande vaartuigen, als jonken, enz. gemaakt werden.* Bogaert. *Met rijk gelade jonken.* Vond. Fr. *jonque.*

JONKER, (*jonkheer*) z. n., m., *des jonkers*, of *van den jonker*; meerv. *jonkers.* Een woord, uit *jonge heer* zamengesteld. Eertijds was het een eertitel van prinsen en zonen van den hoogen adel. Eene zeer oude benaming, die, nog, onder de Tatarische volkeren gebruikelijk is, onder welken de zoon van den regerenden Heer *Chonkar* heet. Thands verstaat men, door dat woord, eenen edelman: *een ambtsjonker, landjonker, hofjonker, leijonker, staatjonker.* Ook met met verachting: *popjonker, saletjonker.* De zoon uit een adellijk huis heet, in zijne mindere jaren, bij ons ook *jonker.* Insgelijks iemand van een aanzienlijker geslacht, die zich in den krijgsdienst begeeft, draagt den naam van *jonker*, zoolang hij het werk van een gemeen soldaat doet. — Omdat velen, die den naam van *jonker* voeren, weinig doen, heet *het jonkeren handwerk oefenen* zoo veel, als straatslijpen, ledig gaan. Een speelnoot op eene bruiloft, die het pas getrouwde paar met palm enz. bestrooit, wordt *strooijonker* genoemd. Van hier *jonkerachtig.* Uit scherts zegt men van het wild, als het, door een beginsel van rotting, ruikt: *het is zoo jonkerachtig*, anders *adellijk.*

JONKHEER, zie *jonker.*

JONNEN, zie *gunnen.*

JONST, zie *gunst.* — *Och oft u ionste my ionnen woude.* Conste der Minn.

JOOD, z. n., m., *des joods* of *van den jood*; meerv. *joden.* Een afstammeling van een bekend volk. Van het hebr. woord *jehoudi*, dat is een nazaat van *Juda.* Vrouwl. *Jodin.* Van hier *jodendom, joodsch, joodschap* (Jodendom: *de bloem der joodschap.* Vond.) Zamenstell.: *jodengenoot, jodenkerk, jodenkriek*, een zekere vrucht, *jodenlijm.*

JOOL, z. n., m., *des jools*, of *van den jool*; meerv. *joolen.* Druil, halve gek: *onze joolen van Paapen, hier te lande, hebben 't quaadt genoegh.* Hooft. Kil. heeft *joole stulta, ignava mulier.*

JOOP, z. n., vr., *der* of *van de joop*; meerv. *jopen.* Eene soort van appelen, hoogrood van kleur. *Zoete, zure jopen.* De dorre knoppen van rozen, anders *bottels* gehe-

heten, dragen ook den naam van *jopen*. Zamenstell.: *jopenbier*.

JORDAAN, z., n., vr., *der*, of *van de jordaan*; zonder meerv. Eene bekende rivier in Palestine. *Door de kil dier splijtende Jordane*. VOND. *Het water van de stroomende Jordaan*. HOOGVL. De Overzetters van den Bijbel nemen het manl. en vrouwl.

JOUW, z. n., vr., *der*, of *van de jouw*; zonder meerv. Een slepend geroep van schimp en spot: *daarop schreeuwden de soldaaten een lange jouw*. HOOFT.

JOUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik jouwde*, *heb gejouwd*. Met eene jouw beschimpen: *men jouwde over hen*, *als (over) eenen dief*. BIJBELV. Van hier *uitjouwen*.

IRIAS, z. n., vr., *der*, of *van de irias*; meerv. *iriassen*. Een wortel: ook eene bloem. Misschien van het lat. *iris*.

ISCH, een zachtstaartige uitgang, die, achter naamwoorden gevoegd, dezelven tot bijvoeglijke naamwoorden vormt. Men bedient zich van dezen uitgang, om bijv. naamwoorden te maken, die een land of volk aanduiden als: *belgisch*, dat tot de Belgen behoort, *oziatisch*, dat uit Azie afkomstig is, of daarop betrekking heeft. Zoo ook: *arabisch*, *keltisch*, *gothisch*, *persisch*, *saksisch*, enz. Ook bedienen wij ons van dezen uitgang, om eenige gelijkheid of gegrondheid te kennen te geven, als: *afgodisch*, aan de afgoderij gelijk, daarop gegrond, *wettisch*, dat in de wet bevolen is. Men vormt, door dezen uitgang, ook bijv. naamwoorden van vreemde naamwoorden, om eene gelijkheid, of eenen oorsprong, uittedrukken, als: *poëtisch*, *profetisch*: ook eene betrekking of gegrondheid, als: *apostolisch*, *mozaisch*, *theologisch*, *evangelisch*, enz. In andere bijv. naamwoorden is deze uitgang in *sch* verkort, als: *kindsch*, *duivelsch*, *barbaarsch*, *aardsch*, *hemelsch*, enz. Somtijds wordt het nog gevonden. Zoo zegt POOT: *barbarisch graf*; en VOND.: *het heldisch lichaem*. Woorden, dus gevormd, lijden, als de aard der zaak het niet belet, hunne trappen van vergrooting; schoon men, om de hardheid, den overtreffenden trap, liefst omschrijft. Deze uitgang is bij ULPHIL. *isk*, angelf. en nederf. *isk*, ital. *esco*, in den slavonischen tongval *isk*, in het latere lat. *iscus*. Het is zeer waarschijnelijk, dat deze uitgang, door eene meer sisfende uitspraak, uit *ig* ontstaan is.

ISHEID, z. n., vr., *der*, of *van de isheid*; het meerv. is niet in gebruik. Een woord door Vondel gevormd, om het zijn (*existentia*) eener zaak uittedrukken: *zoo 's weerelts isheit quaem te spruiten uit een nootwendigheit.* Van den derden persoon des werkwoords *zijn*, en den uitgang *heid*. Zie *heid*.

IST, een klemstaartige bastaarduitgang, uit het monnikenlatijn tot ons overgekomen, om manlijke personen van een zeker bedrijf aanteduiden, als: *bloemist*, *klokkenist*, *orgelist*. Men kan zulke woorden ook omschrijven: *een liefhebber*, of *verkooper van bloemen*, *klokspeler*, *orgelspeler*.

ITALIE, z. n., o., *van het Italie*. Een bekend land. Van hier *italiaan*, *italiaansch*. *De italiaansche taal*.

ITTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ittede*, *heb geit*. Een zeeuwsch woord. Tot het huwelijk overhalen: *een weduw is best te itten, als zij noch met het lamper omhangen is*. J. de Brune.

JUBELJAAR, z. n., o., *des jubeljaars*, of *van het jubeljaar*; meerv. *jubeljaren*. Een plegtige feesttijd bij de Joden, die om het vijftigste jaar gevierd werd. Van het hebr. יובל. Zoo noemde men ook, sedert de tijden van Bonifacius de agtste, het eerste jaar eener nieuwe eeuw. Het enkele *jubel* wordt, in de gemeenzame verkeering, ook gebezigd: *dit gebeurde*, *bij gelegenheid van het jubel*. Van hier ook *jubelfeest*.

JUCHT, z. n., o., *des juchts*, of *van het jucht*; zonder meerv. Russisch leder, dat, op de eene zijde, rood en glanzig is, en sterk ruikt. *Een bijbel in jucht gebonden*.

JUFFER, (*joffer*) z. n., vr., *der*, of *van de juffer*; meerv. *juffers*. Verkleinwoord *juffertje*, *jufferken*, *jofferken*. Het woord is verbasterd uit *jongvrouw*. *Juffer* was, eertijds, eene benaming van adellijke jonge Dogters: thands eene beleefde uitdrukking voor Dogters van den burgerstand zelfs. In Gelderl. noemt men getrouwde vrouwen, die van eenig aanzien zijn, ook wel *juffers*. J. Bara noemt de onkuische Alimene *juffersflet*. Ook dragen een bedwarmer, een blok zonder schijf, en een paal of mast, die dun en lang is, dien zelfden naam. Van hier *jufferachtig*, *jufferlijk*, *jufferling*, *jufferschap*. Zamenstell.: *domjuffer*, *hofjuffer*, *kamerjuffer*, *staatjuffer*, enz.

JUGCHE, z. n., vr., *der*, of *van de jugche*; zonder meerv. Bij Kil. *juche*. *Jus*, *jusculum*. In Gron. hoort

hooft men dit woord nog, waar men; door hetzelve, een gebrek van dunheid verstaat. Koffij, die zeer dun is, draagt daar, om die rede, den naam van *jugche.*

JUICHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik juichte, heb gejuicht.* Zijne vreugd, door een luid geschreeuw, aan den dag brengen, en, voords, in de hoogste maat vreugd gevoelen en die uiten. *Het volk juichte, zoodat het bosch weergalmde.* Het voorwerp des gejuichs drukt men uit met het voorz. *over: over den vrede juichen.* In den verhevenen stijl plaatst men dit ook in den derden naamval: *juicht Gode, gij gantsche aerde!* Bijbelv. Vond. bezigt *iemand te gemoet,* of *in het gemoet juichen,* voor al juichende iemand tegentreden: *mijn Dochter juicht hem vrolijk in 't gemoet.* Het is een klanknabootsend woord, en het drukt, gelijk het gr. *ιαχειν*, het naturelijke geluid van uitgelatene vreugde uit. Dit geluid is bij de Grieken *ιω*, *ιου*, bij de Lat. *io*, bij de Duitsch. *juch.*

JUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik juilde, heb gejuild.* Huilen: *de donder uitgerolt in 't ende mort en juilt.* Vond. Een klanknabootsend woord. Van hier *juiling.*

JUIST, bijv. n. en bijw., *juister, zeer juist.* Even, net: *de juiste grootte kan ik u niet zeggen. Juist zoo veel. Juist van pas. Juist geraden. Juist op denzelfden tijd.* A. Harts. *Is nu zijn hart en zin op Adam juist gevallen.* Vond. Van hier *juistheid.* Van het fr. *juste.*

JUK, (*jok*) z. n., o., *des juks,* of *van het juk*; meerv. *jukken.* In het algemeen, beduidt dit woord zamengebondene deelen, die bestemd zijn, om iets te dragen. In het bijzonder, een gebind van planken en balken onder eene brug: *de brug heeft, door den ijsgang, twee jukken verloren.* In Groningerland noemt men kleine bruggen, over weteringen, *jukken.* Een houten werktuig, dienstig voor ossen, om te trekken: *den ossen het juk opleggen.* Fig., is het een staat van drukkende dienstbaarheid: *het juk der slavernije.* Hooft. *Een volk onder het juk brengen. Het juk verbreken. Het juk afwerpen. Het juk van moeite en zorg.* L. Bake. Een houten werktuig, op de schouders gelegd, om iets te dragen: *het groenwijf sloeg hem met het juk. Een melkjuk.* — *Een juk ossen,* twee, door het juk verbondene, ossen, en voords een paar: *vijf hondert jock ossen.* Bijbelv. Een *juk* heet ook, in de overzetting van den

Bijbel, zoo veel land, als twee osfen, in eenen dag ploegen. Van hier het bedr. w. *jukken*, het juk opleggen: *gejukt* (beladen) *met glinstrend kroonegout.* VOND. Zamenst.: *jukbeen*, (*jokbeen*) *jukgespan*, *jukgordel*, *jukriem.*

Juk (*jok*), KER. *johhe*, *johche*, NOTKER *joh*, nederf *jok*, *jiik*, hoogd. *Joch*, ULPHIL. *juk*, *gajuk*, angelf. *juc*, *jeoc*, *geoc*, eng. *yoke*, *yoak*, lat. *jugum*, ital. *giogo*, fp. *jugo*, fr. *joug*, boh. *gho*, perf. *juk*, wallif. *jwk*, finl. *juco.* Andere talen laten het keelgeluid weg, als deen. *aag*, zw. *ok.* Men denkt, voor het naaste, dat alles afstamt van een woord, dat eene verbinding beteekende, zoo als *jungo* bij de Lat., waarmede het gr. ζυγος of ζευγος, van ζευγειν, overeenstemt.

JULIJ, z. n., m., de zevende maand in het jaar, die een en dertig dagen heeft, in den deftigen spreek- en schrijfstijl *hooimaand* genaamd. Het is eigenlijk de tweede lat. naamval van *Julius*, naar de oude gewoonte. *Den derden van Julius* noemde men *den derden Julii*, *Julij.* Van hier, dat alle naamvallen dien uitgang behouden hebben: *in Julij*, enz. De lat. naam is van *Julius Caesar* ontleend.

JUNIJ, z. n., m., de romeinsche naam der zesde maand des jaars, hebbende dertig dagen, anders *zomermaand.* Karel de Groote noemde haar *bracmanoth*, braakmaand. KIL. kent nog dien naam. Men noemt haar ook *wiedemaand.* De lat. naam *Junius* zoude, naar de Godin JUNO, volgends anderen, naar den romeinschen burgemeester JUNIUS BRUTUS, genoemd zijn.

JURK, z. n., vr., *der jurk*, of *van de jurk*; meerv. *jurken.* Een overtrek voor kinderen. Verkleinw. *jurkje.* Zamenst.: *morsjurk*, *smuljurk.*

JUT, een verbasterde naam van den beruchten Paus, Johannes de agtste. Van hier de spreekwijs: *dat zal te sint Jutmis gebeuren*, dat is nimmer, omdat men, ter eer van dezen Paus, nooit mis gevierd heeft.

JUWEEL, z. n., o., *des juweels*, of *van het juweel*; meerv. *juweelen.* In het gemeen allerlei geslepen edelgesteente, in het bijzonder een diamant: *zij blinkt van juweelen. Gulden juweele.* BIJB. 1477. Overdr. zegt men van eene schoone juffer: *zij is een juweel.* Ook van ieder ander voortreflijk mensch: *hij is een juweel van een mensch.*

mensch. Voords noemt men eene kostelijke, waarde, en aangename zaak een *juweel.* Van hier het onverb. *juweelen: een juweelen ring.* Voords *juweelier*, (iemand die in juweelen handelt, of die edelgesteenten inzet) *juweelierster.* Deze beide woorden verliezen, door de schielijkheid van uitspraak, hunne oorspronglijke, scherpe *ee*, als hoorende men, gemeenelijk, *juwelier*, *juwelierster.* De naauwkeurige Kil. heeft hier *juweellier*, eene *l*, om den scherpen toon te bewaren, te meer plaatsende. Zamenst.: *pronkjuweel*, *puikjuweel.* — *Juweelkoffer.* Six v. Chand. heeft van dit *juweel* een bedr. werkw. *juweelen* gevormd: *Apol sijn kar juweelende*, enz.

Juweel, hoogd. *Juwele*, nederſ. *ovele*, eng. *jewel*, zw. *juwel:* Men stelt, dat wij dit woord uit het fr. *joyau*, (oud. *joyaul*, middeleeuw. *jocale*) ontleend hebben; sp. *joijel.* De groote Salmasius meent, dat dit woord niet van *jocus*, *joculus*, *jocula*, iets, dat ons vergenoegen aanbrengt, zoude afstammen, maar van het arab. *johar*, een edelgesteente. Volgends Reitz is *juweel* van het gr. κειμηλιον.

IVOOR, z. n., o., *des ivoors*, of *van het ivoor*; zonder meerv. Elpenbeen. *Eene doos uit ivoor gedraaid.* Dichters gebruiken dit woord, om de blankheid en den netten vorm van iets uittebeelden. Zoo noemt Vondel de borsten van Eva *twee bronnen van ijvoor.* Van hier het onverbuigb. naamw. *ivoren: een ivoren kam.*

Kil. en Brune, een zeeuwsch schrijver, hebben hier de scherp-lange *oo: ivooren*; gelijk ook de Overzetters van den Bijbel, in de oudste drukken. L. ten Kate volgt Kiliaan niet, maar stelt, te regt, de zacht-lange *o*. De doorgaande uitspraak en de afleiding van het lat. *ebur*, *ebor*, staven deze spelling.

K.

K, is de zevende medeklinker, gelijk zij de tiende letter van het ABC, naar de gewone rangschikking, uitmaakt. Zij is de laatste keelletter, naardien de Q een overtollig letterteeken is. Zie, voords, INLEIDING, bl. 70, 71.

KA, zie *kauw*.

KAAG, z. n., vr., *der*, of *van de kaag*; meerv. *kagen*. Een zeker binnenlandsch vaartuig. Zamenstell.: *kaagman*, een schipper, die eene kaag bevaart, ook *kaagschipper*.

KAAI, z. n., vr., *der*, of *van de kaai*; meerv. *kaaijen*. Metselwerk aan het water, dienende voor eenen dijk of dam; ook een kleine dijk, in het algemeen. *Van deze kaeij*. VOND. *Het schip ligt aan de kaai*. In het fr. *quai*. Zamenstell.: *winterkaai*, *zomerkaai*, — *Kaaiboef*, een kruijer, die de schepen opwacht, *kaaidijk* (*kadijk*), *kaailooper*, *kaaimeester*.

KAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaaide*, *heb gekaaid*. Een zeewoord, ook *toppen* genaamd. *De ra kaaijen*, is de nok, of het uiterste einde der ra, naar beneden trekken, en aan den mast binden, wanneer het schip te veel slingert, of door eene engte moet.

KAAK, z. n., vr., *der*, of *van de kaak*; meer. *kaken*. Verkl. *kaakje*, dat ook eene kleine taart aanduidt. Het been, waarin de kiezen en tanden geplaatst zijn. *In zijne kaek gevlogen*. VOND. Hierheen behooren de spreekwijzen: *stijf in de kaken zijn*, stout spreken. *Door de kaken jagen*, alles doorbrengen, opteren. *Uit de kaken*, het geweld, *des doods* — *des verderfs redden*. *Met stijve kaken*, met onbeschaamdheid, *iets lochenen*. De kieuwen der visschen noemt men ook *kaken*. Van hier heet men de kieuwen der haringen uitsnijden, *haring kaken*. Anderen brengen dit tot het oude *kaak*, dat is ton; zoo dat *den haring kaken* dan eigenlijk zou beteekenen den haring invaten, inzouten; te meer, dewijl de kunst van het wel toebereiden van den haring juist daarin, en niet in het uitsnijden van de kieuwen, zou gelegen zijn. Van hier: *kaker*. Zamenstell.: *kaakmes*. Voords eene wang: *de rimpels op de kaek*. VOND. *Zij kreeg eenen blos op de kaken*. *Ingevallene ka-*

ka-

kaken. Als de eerste wol uw' kaaken van den baardt beschaauwen deé. Hooft. Van hier de zamenstell.: *kaakbeen, kaakslag.* In het eng. is *cheek* eene wang.

KAAK, z. n., vr., *der*, of *van de kaak*; meerv. *kaken.* Eene openbare plaats, waar misdadigers, aan eenen pijlaar gebonden, tot schande te pronk staan, of ook gegeeseld en gebrandmerkt worden. *Aan de kaak komen — staan — zetten. Zijne feilen op de kaak te zetten.* Hooft. Wij hebben een verouderd woord *kaak*, fr. *caque*, dat eene soort van ton beteekent. Kiliaan leidt het daarvan af, uit hoofde der ronde gedaante van die steenen zuil, die tot zoodanige schandplaats verstrekt. Eindelijk is *kaak* ook een zeewoord, eenen rukwind aanduidende.

KAAL, bijv. n. en bijw., *kaler* (*kaalder*), *kaalst*. Het tegendeel van ruig, beroofd van het noodige haar, zonder veders, of loof. *Een kaal voorhoofd. De jongen zijn nog kaal. Kale boomen. Een kale berg*, met geen boomen of struiken bewassen. *Een kale rok*, waarvan de eerste wolnoppen reeds afgesleten zijn. Fig., ontbloot van het noodige, dat bij eene zaak past: *een kaal schip*, zonder wand. *Een kale boeg*, zonder ankers. *Eene kale reede*, zonder schepen. *Eene kale steng*, zonder mars. *Eene kale keuken.* In het bijzonder, geldeloos: *eene kale juffer. Een kale jonker — pronker. Hij is van den kalen adel. Hij is zoo kaal als eene luis*, gemeen spreekwoord, voor: hij is dood arm. *Iemand kaal maken, kaalplukken. Kaal worden.* Van de noodige gronden ontbloot; in eenen verachtelijken zin: *dat is eene kale verontschuldiging.* Slecht van waarde: *een kaal middagmaal.* In zijne bedoeling te leur gesteld: *hij is er kaal afgekomen.* Van hier: *kaalheid, kaalachtig.* Zamenstell.: *kaalkin, kaalkop, kaaloor, kaalpoot*, eene duif met kale pooten, overdr., een, die geen geld heeft. Van dit *kaal* heeft men het zelfstandige *kalis*, voor iemand, die niet veel bezit, gemaakt. Hooft bezigt het: *een deel kalissen.*

Kaal, oul. *kaluw, kaluwe*, Notk. *chal*, pool. *golij*, nieuwpersisch *khal*, hoogd. *kahl*, lat. *calvus.* Misschien komt alles uit het hebr. קלל of חלק glad, kaal zijn.

KAAM, z. n., vr., *der*, of *van de kaam*; zonder meerv. De schimmel, die zich, als eene witte huid, op bier, wijn,

wijn, azijn enz. zet. Het heeft met *kim*, *kiemen*, eenen oorsprong. KIL. kent *kiemen*, dat, thands, *kamen* heet, dat is, kaam zetten: *het bier heeft gekaamd*. Voords is hiervan: *kaamachtig*, *kaamsel*, *kamig*.

KAAN, z. n., vr., *der*, of *van de kaan*; meerv. *kanen*. Eene soort van middelmatig vaartuig, waarvan men zich, op de Elve, Oder, Wezer enz. bedient; zijnde zonder verdek. '*'k Zie den Wijssel uit zijn kanen schudden maght van opgeleide granen.*' VOND. *Kaan* is ook eene soort van mand.

Kaan, hoogd. *kahn*, nederſ. *kaan*, deen. *kane*, zw. *kana*, fr. *canot*, eng. *canoe*, lat. *cijmba*, bij JUVEN. *canna*. Het behoort tot het geslacht dier woorden, die eene holle ruimte beteekenen. De oudste kanen maakte men van uitgehoolde boomen, gelijk de Jndianen, nog, hunne kano's doen.

KAAN, z. n., vr., *der*, of *van de kaan*; meerv. *Kanen*. Stukjes van allerlei uitgesmolten vet noemt men, in Geld. en Gron., *kanen*. KIL. vertaalt *kaan* door *arvina vilior ex balænis*.

KAAP, z. n., vr., *der*, of *van de kaap*; meerv. *kapen*. Een stuk lands, dat, als een hoofd, in zee uitsteekt; een voorgebergte. *Bij de kaap van Aktium*. VOND. Bij uitnémendheid heet de groote uithoek van Afrika *de Kaap*. Van het fr. *cap*, it. *capo*, eng. *cape*, sp. *cabo*. Uit het lat. *caput*, een kop, hoofd. Eene groote houten baak, op eenen hoek lands, heet men, aan de Helder, ook *kaap*, anders *kaapstander*.

KAAP, z. n., vr., *der*, of *van de kaap*; zonder meerv. Vrijbuit op zee. *Te kaap*, of *op de kaap*, *varen*. Zie *kapen*

KAAR, z. n., vr., *der*, of *van de kaar*: meerv. *karen*. Eene vischkaar. In eenige oorden van Nederland verstaat men er ook eene *kar* door. Zie dit woord.

KAAR, z. n., m. en vr., *des kaars* — *der kaar*, of *van den* — *van de kaar*; meerv. *karen*. Een woord, dat bijna, reeds in onbruik geraakt en zoo veel is als lieve vriend — vriendin. Het is van het oude sakſ. *karen*, nu *keuren*, *kiezen*. Bij de Lat. is *carus* eene benaming van eenen lieven vriend. Bij HOOFT vindt men: *beleidt bij den Hartog van Joijeuse zijnen kaar*. Hij gebruikt ook het verkleinwoord: *koning zonder kaarkens*, dat is gunstelingen. Ook bij VOND. leest men:

En

En wenschte lot en deel
Te hebben met haar kaartje,
En dood te zijn als Saartje.

Nog zegt men in sommige oorden van Nederland: *o! zij zijn zulke karen*, zulke vertrouwde vrienden. KIL. heeft: *kare*, *kaerken*, *cara*, *amica*.

KAARDE, z. n., vr., *der*, of *van de kaarde*; meerv. *kaarden*. Eene distel in het gemeen: *wat lust heeft een ezel anders, als om kaerden af te weijden?* DE BRUNE. In het bijzonder is het eene distel met zeer scherpe punten aan den top; van het lat. *carduus*. Men noemt dezelve *vollers*, of *weverkaarde*; dewijl men, op sommige plaatsen van Europe, de toppen dezer plant, tot het hekelen van wol, gebruikt. Van hier draagt het getande ijzeren werktuig, om wol te kammen, dien zelfden naam: *met kam en scherpe kaerd wol kemmen.* VOND. Ribben der artisjok en beet noemt men ook *kaarden*, fr. *cardes*. Zamenstell.: *kaardenbol*, *kaardendistel*, *kaardenmaker*, *kaardensteker*.

KAARDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaardde*, *heb gekaard*. Wol met de kaard bereiden. Van hier *kaarder*, *kaardsel*, *kaardster*.

KAARS, (*keers*) z. n., vr., *der*, of *van de kaars*; meerv. *kaarsen*. Gedraaid kattoen, met ongel of was omgeven, dienende tot licht. *Met maegdewasse kaers.* VOND. *Bij de kaars werken. De kaars loopt af. Er is een dief aan de kaars. De kaars snuiten. Iets met het uitbranden der kaars verkoopen*; wanneer de koop verrigt moet zijn, eer eene, daarbij, opgestokene kaars uitgebrand is. — *Dat is zoo regt als eene kaars*, zeer regt. Van iemand, wien men, weldra, betrappen zal, zegt men: *hij vliegt al om de kaars.* Van hier, die een zacht doodbed heeft, en weinig of geen smert, in zijne laatste oogenblikken, toont te hebben, bezigt men het vertrouwlijke spreekwoord *hij gaat uit als eene kaars.* Verkleinw. *kaarsje*. Zamenstell.: *nachtkaars*, *smeerkaars*, *stalkaars*, *waskaars*. — *Kaarsbak*, *kaarsdief*, iets, dat de kaars doet afloopen, *kaarskist*, *kaarslade*, *kaarslemmet*, *kaarslicht*, *kaarsongel*, *kaarssmeer*, *kaarssnuiter*, *kaarssnuitsel*, *kaarsenmaker*, *kaarsenmakerij*, *kaarswerk*, enz.

Zeer waarschijnelijk van het lat. *cera*, was, gr. *κηρος*, middeleeuw. *ciergius*; welk woord, aanvangelijk, van de

waskaarſen gebruikt werd, welke men, bij den openlijken eerdienst, aanſtak.

KAART, z. n., vr., *der*, of *van de kaart*; meerv. *kaarten*. Eene ſpeelkaart. Van het lat. *charta*, papier. *Op kaarten* — *met de kaart ſpelen*, ook *kaarten* genaamd. *De kaarten doorſchieten* — *omdeelen* — *afnemen*. *De kaart vergeven*. *Eene goede* — *kwade kaart hebben*. *Iemand in de kaart kijken*, deszelfs geheime aanſlagen beſpieden. *De gekken krijgen de kaart*, zijn gelukkig. *Eene kaart* is ook eene beknopte meetkundige afbeelding, het zij van de oppervlakte der aarde, of van een gedeelte derzelve, eene landkaart; het zij van het vlak der zee en derzelver bevaarbare en onbevaarbare gronden, eene zeekaart; het zij van de ſterrenbeelden, eene hemelkaart. — *Eene afgezette kaart*, waarin onderſcheidene kleuren de onderſcheidene deelen der oppervlakte aantoonen. *Ik vind dat niet op de kaart*. *Die plaats ligt niet in de kaart*. In zeeland zegt men *kaarten uitzetten*, of *iets in de kaart ſtellen*, voor, bij openlijke aanplakking, bekend maken, dat iets te koop is. Verkleinw. *kaartje*. Het onverb. bijv. n. is *kaarten*: *een kaarten huis*. Zamenſtell.: *kaartgeld*, *kaartkooper*, *kaartſpel*, *kaartſpeler*, *kaartwinkel*.

KAAS, (*kees*) z. n., vr., *der* of *van de kaas*; meerv. *kazen*. Geſtremde melk, van hui gezuiverd, tot eenen klomp, door middel eens vorms, zamengedrukt; eene bekende lekkernij. *Hoewel ik vette kaas perſte*. VOND. Andere ſpijs draagt ook dien naam, als: *eijerkaas*, uit geronnene melk en eijeren. *Hoofdkaas*, hoofdvleesch, in de gedaante van eene kaas gevormd. Van het manl. geſlacht vindt men, bij VOND. en anderen, ook voorbeelden. Het meeste gebruik van den ſlependen uitgang *kaze*, *keze*, ſpreekt voor het vrouwl. Zamenſtell.: *kaasboer*, *kaasbord*, — *kaasjager*, een, die met kaas rijdt, overdr., een oud man, die nog naar de meisjes omziet. TUINM. meent, dat *kaasjager* gezegd wordt voor *kasjager*, bij KIL. voorkomende, en bij denzelven ook *kasboef* genoemd, zijnde deeze *kasjagers*, of *kasboeven*, eigenlijk, bedriegers, die voorgaven, heilige overblijfſels te bezitten, welke zij in een kasje omvoerden, en aan het gemeene Volk om geld vertoonden; — *kaaskamer*, *kaaskooper*, *kaasleb*, rundſel, *kaaslucht*, de ſterke reuk der

der kaas, *kaasmat*, vorm, *kaasmarkt*, *kaasnap*, *kaasvat*, *kaasvorm*, *kaaswei*, *kaaswinkel*, *kaasworm*, *kaaswrangel*. Verkleinw. *kaasje*, waarvan *kaasjeskruid*.

KAATS, z. n., vr., *der*, of *van de kaats*; zonder meerv. Een woord in het kaatsſpel gebruikelijk, beteekenende de plaats, waar de bal, na den eerſten ſtuit, valt. Als men die plaats merkt, noemt men het: *de kaats teekenen*. *Ik teekende die kaats*. HOOFT. Fig.: *hij weet de kaats wel te teekenen*, hij weet zijne rekening, tot zijn voordeel, goed te maken. Zamenſtell.: *kaatsbaan*, *kaatsbal*, *kaatsdak*, *kaatsmeester*, *kaatsnet*, *kaatsſpel*, *kaatszeef*.

KAATSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaatste*, *heb gekaatst*. Den bal in het kaatsſpel ſlaan: *Ik kaats liever met het net*, *dan met de hand*. — *Die kaatst*, *moet bal wachten*, ſcherts wordt met ſcherts betaald. Van hier *kaatſer*.

Ons *kaatſen* komt overeen met het fr. *chaſſer*, eng. *to catch*, ital. *cacciare*, zw. *kasta*, goth. *keſan*, angelſ. *ceast*, in welke allen het denkbeeld van voordjagen, voorddrijven het heerſchende is.

KAAUW, zie *kauw*. *Kaauw* is ook een zelfſt. naamw. vr. Kaauwſel, gekaauwde beet.

KAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaauwde*, *heb gekaauwd*. Spijs met het gebit malen. *Spijs kaauwen*. Overdr.: *daar Ajax Ulijsſes dit te kaauwen geeft*. VOND. *Het verledene leed kaauwen*, met ſmert herdenken. VOND. Van hier *kaauwer*, *kaauwing*, *kaauwſel*. Zamenſtell.: *kaauwtanden*, een werkwoord.

KABAS, z. n., vr., *der*, of *van de kabas*; meerv. *kabasſen*. Een hengſelkorfje van ſtroo, of biezen. *Zij leit vijgen in haer kabasſe*. VOND. Van het fr. *cabas*.

KABASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kabaste*, *heb gekabast*. Behendiglijk ſtelen: *gelijk Robert met het anker*, *dat hij docht te kabasſen*. HOOFT. *Ziet*, *dat gij draaden uit haar hair kabast*. HOOFT.

KABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kabbelde*, *heb gekabbeld*. Een klanknabootſend woord, uitdrukkende den zachten ſlag van het water, wanneer het bewogen wordt. *Het beekje kabbelt tegen den oever*. VONDEL gebruikt het ook in eenen bedrijvenden zin: *akkers*, *die gekabbelt worden*, die, door den zachten ſlag van het water,

ee-

eenigzins van onderen afgespoeld worden, en aarde verliezen. Van hier is: *kabbeling*. Zamenstell: *kabbelstroom* (bij OUD.).

KABEL, z. n., m., *des kabels*, of *van den kabel*; meerv. *kabels*; men bezigt ook het zamengest. *kabeltouwen*. Een dik touw, om het anker te houden, te boegseren, schepen te vertuijen, enz. *Den kabel insteken*, door den ankerring vastmaken. *Den kabel vieren*, uitschieten. *Maak die kink uit den kabel. Er is eene kink in den kabel*, de zaak vindt tegenstand; in den vertrouwlijken spreektrant. *Dat is een kabel op zolder*, dat middel is nog ver te zoeken. Zamenst.: *kabelgaren*, *kabelgat*, *kabelkleed*, *kabeltouw*.

Kabel, hoogd. en nederf. *kabel*, fr. en eng. *cable*, middeleeuw. *caplum*, *cuplum*. Het gr. *καμιλὸς* verklaart Suidas door een dik touw, schoon anderen ontkennen, dat dit een grieksch woord is. De hooge ouderdom, ondertusschen, van ons woord blijkt uit het hebr. חֶבֶל, dat een touw beteekent.

KABELJAAUW, z. n., m., *des kabeljaauws*, of *van den kabeljaauw*; meerv. *kabeljaauwen*. Een zeevisch, die gedroogd, onder den naam van stokvisch bekend is: *Eenen kabbeljaau tot twee en twintig gulden te betaalen*. HOOFT. Van hier *kabeljaauwsch*, een woord, uit de vaderlandsche geschiedenis genoeg bekend. Zamenst.: *krimpkabeljaauw* — *kabeljaauwvangst*, *kabeljaauwvisscherij*.

Hoogd. *kabéljau*, fr. *cabeliau*, deen. *kabliau*, middeleeuw. *cabellauwus*, *cabelgensis*. Onze nederlandsche ooren zijn anders aan *bb* gewend, *kabbeljaauw*.

KABINET, z. n., o., *des kabinets*, of *van het kabinet*; meerv. *kabinetten*. Een onduitsch woord, dat, in eenige oorden van Nederland, *kamnet*, *kammenet* wordt uitgesproken; van het fr. *cabinet*. Een schrijn, eene kas met verscheidene laden: *'k ontsluit het kabinet*. HOOFT. In het bijzonder eene kas, waarin zeldzaamheden der natuur en kunst bewaard worden. Wijders, een groot vertrek, waar die stukken aan de Liefhebbers vertoond worden: *het kabinet des konings bevat eene schoone verzameling*. Ook, bij overnoeming, de aldaar verzamelde zeldzaamheden: *zijn kabinet wordt verkocht*. Een geheim vertrek, voornamelijk, van Vorsten: *de koning liet hem in zijn kabinet brengen*. In het bijzonder de zaal, waar ge-

geheime zaken van-ſtaat beraadſlaagd worden: *hij kent de geheimen van het kabinet.* In het gemeen eene afgezonderde plaats, waar men iets leert, het welk juist alle man niet weet: *weetenſchappen gequeekt in 't kabinet van Venus.* HOOFT.

KABOUTER, z. n., m., *des kabouters*, of *van den kabouter*; meerv. *kabouters.* Een kleine knaap, of jongen: *laat die kabouters zich maar vermaken.* Met eene ſoort van verachting, iemand, die weinig aanzien heeft, en zich, door zijn gedrag, belachlijk maakt: *een van die kabouters deed zijne triomfelijke intreê.* HOOFT. *'t Welk dien Kabouter eerst geholpen heeft te paard.* DE DECKER. In de geestenleer des ouden bijgeloofs is *kabouter*, of, liever, *kaboutermanneken*, eene ſoort van middelgeesten, die, des nachts, in de gedaante van kleine dwergjes, verſchijnen, en allerlei huislijken dienst bewijzen. Zulk eenen drol noemt men ook *bergmannetje*, omdat bergbewoners, misſchien, het meest met die weldadige geestjes ophadden. In het hoogd. *kobold*, dat met het middeleeuw. *gobelinus*, en het fr. *gobelin*, een bietebaauw, overeenkomt. Misſchien komt het van het gr. κοβαλος, welk woord, door den Verklarer, of Scholiast, van Aristofanes, van eene ſoort van middelgeesten wordt uitgelegd. KIL. heeft zich ook op dit gr. woord beroepen, en verklaart het door eenen middelgeest, die de daden der menſchen naaapt.

KABUIS, z. n., vr., *der*, of *van de kabuis*; meerv. *kabuizen.* Een klein vertrek, om wat voorraad te bergen; ook eene ſcheepskeuken. Zie *kombuis.* Van hier het zam. *kabuiskool*, bij verkorting *buiskool.*

KAD, een zelfſt. naamw., door VOND. in zijne vroege gedichten gebruikt: *noijt meel, noch olij faelde, in kruijcke, noch in kad.* Uit het verband blijkt, dat hij er eene flesch voor de olie door verſtaat. Bij de Grieken is καδος een vat, om wijn in te doen, en כד bij de Hebr. eene kruik, flesch. Verkiest men het woord voor onze taal te bewaren, men diene het geſlacht dan maar te bepalen, dat, meest, naar het vrouwelijke ſchijnt overtehellen. Zie *kit.*

KADE, z. n., vr., *der*, of *van de kade*; meerv. *kaden.* Een kleine dijk, anders *kaai.* *Achter de graftkade.* HOOFT. Van hier het zamengeſt. *kadijk.*

KADRAAI, z. n., vr., *der*, of *van de kadraai*; meerv. *ka-*

kadraaijen. Een zoetelaars vaartuig, waarmede men bij de schepen, die op de reede liggen, waren uitvent. Van hier het werkw. *kadraaijen*, en het naamw. *kadraaijer.* Misschien uit *kade*, *kaai* en *draaijen.*

KAF, z. n., o., *des kafs*, of *van het kaf*; zonder meerv. Het fijne afval van gedorschte granen. *Het lichte kaf.* VOND. *Het kaf uit het koren wannen. Er is geen koren zonder kaf*, hoe men ook zorg draagt, mengen zich, nogthands, slechten onder de braven. *Dat is kaf gedorst*, dat is vergeefsch werk. Het schijnt, met *kappen*, uit eene bron te zijn.

KAFFA, z. n., o., *van het kaffa*; zonder meerv. Trijp, zekere stof.

KAGCHEL, z. n., vr., *der*, of *van de kagchel*; meerv. *kagchels.* Een bekend werktuig, om in te stoken. *De kagchel stoken.* Zamenst.: *potkagchel*, *kagcheloven.* Dit woord luidt in het middeleeuw. *cugnolius*, ital. *coccia*, zw. *kakel*, pool. en hoogd. *kachel*, boh. *kachljk.* WACHTER leidt het af van *κοχλειν*, draaijen, JUNIUS van *cacabus*, Anderen van *coquere.* Het is onzeker.

KAI, zie *kei.*

KAJUIT, z. n., vr., *der*, of *van de kajuit*; meerv. *kajuiten.* Eene verblijfplaats, op het achterschip, voor de Opperſten des vaartuigs, of voor andere Aanzienelijken. *De kajuit afhuren. In de kajuit.* HOOFT. Zamenst.: *kajuitjongen*, *kajuitwachter.*

In het deen. *kahijt*, fr. *cahutte*; waaruit blijkt, dat het woord uit *ka*, kouw, kooi, en *hut* zamengesteld is. In Zweden was *kajuta*, voorheen, een klein huis.

KAK, z. n., m., *des kaks*, of *van den kak*; zonder meerv. Achterlast; in den onbeschaafden stijl. *Kak hebben*, aandrang gevoelen, om zijn gevoeg te doen. Ook drek, stront, gr. *κακκη.* *Kak maken*, eene lage uitdrukking, voor krakeel zoeken.

KAKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kakelde, heb gekakeld.* Een klanknabootsend woord, om het geluid van hoenderen, enz. natebaauwen. Ook wordt het voor snappen, veel spreken gebruikt, als het voorddur. werkw. van *kaken*, welk H. DE GR. nog bezigt: *waer bij gelijckt gij best dat overtolligh kaken?* En WESTERB.: *waer toe langh vergeefs gekaeckt?* Van hier *kakelaar*, (*kakeler*) *kakelarij*, *kakelster.* Zamenst.: *kakelbont*, dat is zoo bont, als een hoen: *hij is kakelbont gekleed*,

de

de kleur zijner kleederen maakt eene belachlijke mengeling. Van kleuren, die verscheiden zijn, en niet bij elkander passen, gebruikt men dit woord.

KAKEN, *kaker*, zie *kaak*.

KAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kakte*, *heb gekakt*. Een woord, van kinderen veel gebruikt, als zij, door stoelgang, aan de behoefte der natuur voldoen moeten. Van hier *kakker*, *kakkerij*, *kaksel*, *kakster*. Zamenst.: *kakhiel*, (winterhiel) *kakhuis*, *kakhuisbril*, *kakhuisdeur*, *kakhuisveger*, (schoonmaker, lediger,) *kakkebed* (een kind, dat het bed bevuilt) *kakschool*, (school voor kleine kinderen), *kakstille* (een stilletje) *kakstoel*. In het gr. *κακκαν*, lat. en it. *cacare*, eng. *to cack*, boh. *kakati*, deen. *kakte*.

KAKKERLAK, z. n., m., *des kakkerlaks*, of *van den kakkerlak*; meerv. *kakkerlakken*. Een gekorven diertje, dat veel in bakkerijen zich ophoudt, gelijk het ook de lading der schepen doorknaagt.

KAKKETOE, z. n., vr., *der*, of *van de kakketoe*; meerv. *kakketoeen*. Eene soort van papegaai, die sterk schreeuwt.

KAKS, bijw., in den vertrouwlijken spreektrant gebruikelijk. *Als kaks*, welstaanshalve, bij OUD., WESTERB. en Anderen. HOOFT zegt in Ware-nar: *men zalder as kacx t'aevont op het hylik zitte*. TUINM. zegt: *kak* schijnt ook geveinsd beduid te hebben; want *kackepeis* (bij KIL.) was een geveinsde vrede. Zoodat *als kaks* dan, bij veinzing, of in schijn, zoude beteekenen, bij KIL ook *kakkemik*.

KALABAS, (*kalbas*) z. n., vr., *der*, of *van de kalabas*; meerv. *kalabassen*. Een flach van pompoenen. Van hier *kalabas-flesch*.

KALAMIJNSTEEN, z. n., m., *des kalamijnsteens*; of *van den kalamijnsteen*; meerv. *kalamijnsteenen*. Eene soort van steen, waarmede men rood koper geel maakt.

KALAMINK, (*kalmink*, *kallemink*) z. n., o., *des kalaminks*, of *van het kalamink*; zonder meerv. Zekere wollen stof. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *kalaminken*: *een kalaminken hemdrok*.

KALANDER, z. n., vr., *der*, of *van de kalander*; meerv. *kalanders*. Een zwart wormpje, dat het koren verslindt. *De kalander legt hier haer granen*. VOND. Om de voetmaat, en in de dagelijksche verkeering, bezigt men ook *klander*: *geen klander eet het koren*. HOOGVL. Zoo noemt men ook den glans,

glans, door drukking, op eenige stof gemaakt, in het fr. *calandre*. Van hier het bedr. gelijkvl. w. *kalanderen*, *klanderen*, glans op eenig doek maken. De winkel, waar dit geschiedt, is *eene kalanderij*. Van hier *kalanderer*, *klanderer*. *kalanderster*, *klanderster*. Zamenstell.: *kalandermolen*. Misschien van *glans*. Het fr. *galant*, fierlijk, en ons oude *kalaansch*, heeft hiermede vele overeenkomst.

KALANT, (*klant*) z. n., m. en vr., *des kalants* — *der kalant*, of *van den* — *de kalant*; meerv. *kalanten*. Een koopvriend, of eene koopvriendin, iemand, aan wien men zijne waren gewoon is te slijten. *Zoo hellept mij het hof aan eenen hoop kalanten*. Hooft. *Hij heeft vaste kalanten*. *Kalanten krijgen* — *verliezen*. *Iemand zijne kalanten onttrekken*. Zamenst.: *jaarkalant*, *scheerkalant*. Het gemeene zegwoord: *dat is een klant*, voor eenen snaak, eenen koddigen vent, schijnt het fr. *galant* te zijn. Ons woord *kalant* is uit het fr. *chaland*. Dan, wat beteekent dit woord eigenlijk? Het hoogd. *kaland* beduidde, eertijds, eene broederschap van godsdienstige personen, zoo als vele zulke gezelschappen, in de dertiende eeuw, ontstonden; doch, die zich, weldra, eerder door smullen en brasfen, dan door stichtelijke verrigtingen bekend maakten. De verzameling dier leden, op vaste tijden, noemde men met denzelfden naam, gelijk, nog, in het Sleeswijksche, de jaarlijksche bijeenkomst der Geestelijken dien naam draagt. Van hier kan het woord de beteekenis aangenomen hebben van eenen vriend, die aan eenen ander iets gunt, en, daarom, dikwijls bij hem komt; en verder, iemand, die ons nering gunt en toebrengt. Ondertusschen is de oorsprong duister. Zoo ons woord met het hoogd. een zij, mag men, met Adelung, de bron in het lat. *calendae*, de eerste dag van iedere maand, zoeken. Althands, reeds in de elfde eeuw, heette *kalendae*, in Frankrijk, eene bijeenkomst der Geestelijken van eenen ring, dewijl zij, telkens, op den eersten dag van elke maand geschiedde.

KALEFATEREN, (*kalfateren*, *kalfaten*) bedr. w., gelijkvl. *Ik kalefaterde*, *heb gekalefaterd*. De reten van een vaartuig met werk breeuwen, met talk, pek en teer bestrijken, voor het indringen des waters; ook het schip lappen. *Hij kalfatert zijn lekke kiel*. Vond. *Ik moest mijn schip*, *in de eerste haven*, *laten kalefateren*. In den dagelijkschen wandel zegt men: *ik zal dat wel kalefateren*,

ten, ik zal dat wel stellen. Van hier *kalefatering*. Zamenst.: *kalefaathamer*.

Dit woord luidt in het hoogd. en nederf. *kalfatern*, zw. *kalfatra*, fr. *calfater*, *calfeutrer*, it. *calfattare*, middeleeuw. *calafatare*, nieuw gr. *καλέφατειν*. Men leidt het, gewonelijk, af van het fr. *cale*, een scheepsbodem, kiel, en *fait*, it. *fatto*, vertteld, gemaakt.

KALES, z. n., vr., *der*, of *van de kales*; meerv. *kalessen*. Onduitsch woord, met den klemtoon op de laatste lettergreep, beteekenende eene zeekere opene koets. Zamenst.: *postkales*, *reiskales*. Hoogd. *kalesche*, fr. *caleche*, it. *kalessa*. Alles stamt, denkelijk, van het slavon. *kolossa*, wagenwielen, af.

KALF, z. n., o., *des kalfs*, of *van het kalf*; meerv. *kalvers*, *kalveren*, *kalven*. Een jong van sommige dieren. Zoo noemen de jagers een jong van een hert, onder het jaar, *een kalf*, *een reekalf*. In gewonere beteekenis, een jong van een rund. Het draagt dezen naam in het eerste jaar. *Een nuchteren — een gemest kalf. Een zoogkalf. — Als de kalvers op het ijs dansen*, dat is, nooit. *Hij dempt den put, als het kalf verdronken is*, hij komt met zijne hulp te laat. *Hoe komt het kalf bij zijnen maat?* hoe komt zulk een vriendenpaar te zamen? In de Overzetting van den Bijbel komt het voor, in de beteekenis van eene jonge koe: *soo gij met mijn kalf niet haddet geploegt*. Van hier het spreekw.: *met iemands kalf ploegen*, heimelijk van hem, met raad en daad, ondersteund worden. Oneigenlijk heet het jong van een gelijkend zeedier, *zeekalf*. Een jong, kinderachtig mensch: *hij is nog een regt kalf. Dat is een kalf*, *een goed kalf*, een zachte bloed. Een uitbraaksel, uitspuigsel: *hij heeft tweemaal een kalf gemaakt*. Van het overgeven op zee gebruikt men dit meest. Misschien, om de gelijkheid des geluids, bij het braken, met dat eens kalfs, en de voorovergebogene houding van het ligchaam, als krope men op vier beenen. Timmerlieden noemen den bovendrempel eener deur, den dwarsstijl, *een kalf*, en de drukkers, dus, den ondersten dwarsbalk eener pers. Zamenst.: *kalfkoe*, die met kalf is, *kalfborst*, *kalfshoofd*, *kalfshuid*, *kalfskop*, *kalfskruid*, eene plant; *kalfsleer*, *kalfsnat*, *kalfsoogen*, groote oogen, *kalfsrib*, *kalfsschijf*, (*kalverschijf*) *kalfsschinkel*; *kalfsvel*, eig.; en oneig.; de

trom: *men roert het kalfsvel; kalfsvleesch, kalfsvet, kalverachtig, kalverknien*, knien, die naar binnen gebogen ſtaan, *kalverliefde*, eerſte liefdedrift.

Kalf, hoogd. *kalb*, Notk. en Willer. *chalb*, eng. *calf*, angelſ. *calf*, nederſ. *kalf*, deen. *kalf*, zw. *kalf*, *kalv*. Ihre leidt het woord af van het galliſche *galba*, vet, geil, hebr. חלב. Anders is, bij Alberus, *galb* de bel van eenen hond. Misſchien is het dan beter, dat de naam op het geluid dezer dieren zie, en dat dezelve, daarom, afſtamme van *galpen*, nog, in Gron., van het geluid van ſchreijende kinderen gebruikelijk.

KALIBER, z. n., o., *des kalibers*, of *van het kaliber*; zonder meerv. Onduitsch woord, van het fr. *calibre*. Men verſtaat er door de wijdte der ziel, of des monds, van een geſchut, of van een geweer; ook de doorſnede eens kogels. *Een ſtuk van klein kaliber*. In den dagelijkſchen ſpreektrant gebruikt men het ook voor hoedanigheid: *dat is van ſlecht kaliber*.

KALIS, zie *kaal*.

KALK, z. n., m., *des kalks*, of *van den kalk*; zonder meerv. Gebrandde ſteenen of ſchelpen, om, met water en zand gemengd, tot het metſelen te gebruiken: *ongeleschten kalk met water ſlisſen*. Vond. *Kalk blusſchen. Ongebluschte kalk. Kalk branden. Kalk beſlaan — mengen. — Levende kalk*, die, met water, nog niet gelescht is. Zamenſt.: *kalkbak, kalkbrander, kalkbrok, kalkgruis, kalkkloet, kalkoven, kalkpot, kalkput*, eene plaats, waar men gebluschte kalk bewaart, *kalktob, kalkwater*. Het ſtamt af van het lat. *calx*.

KALKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kalkte, heb gekalkt*. Met kalk beſtrijken.

KALKOEN, z. n., m., *des kalkoens*, of *van den kalkoen*; meerv. *kalkoenen*. Verkleinw. *kalkoentje*. Een bekende, thands inlandſche, vogel: *een gebradene kalkoen*. Van hier *kalkoensch: een kalkoenſche haan — hen. Hij is zoo rood, als een kalkoenſche haan*, zegt men van iemand, wien de boosheid in het gelaat ſtijgt. De punten onder de hoefijzers der paarden dragen, bij de ſmeden, den naam van *kalkoenen*. Kil. heeft *kalkoen, cornu pedis equini*. Het verkleinw. neemt men elders voor een glaasje, om alſemwijn enz. uit te drinken: *ik zal dat kalkoentje op de lippen nemen*. Ondertusſchen wordt de

de naam des vogels afgeleid van Calicut, zijnde de plaats van waar hij, eerst, in ons land overgebragt is. Men noemt hem, deswege, *het kalikutsche hoen*, bij VOND. *kalikoet*.

KALLEMINK, zie *kalamink*.

KALLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kalde, heb gekald.* In Geld. bezigt men dit woord voor zamenpraten; ook voor zeggen: *wat kaltge?* d. i. wat zegtge? De eerste grondbeteekenis is roepen: *So dat si calleden allegader om Philippe sinen vader.* v. MAERL. En deze beteekenis heeft het ook in het zweed., ijsl. en engel. — HOOFT bezigt het voor vertellen: *hoort, hoe Palemon kalt.* Thands wordt het, in den zin van veel praten, snappen, gebruikt: *hoor haar eens kallen.* Van hier *kaller, kalling, kalster.* Zamenst.: *kallemoer, kalmoer*, snapster, *kallevaar*, snapper. Eng. *to call.* Eenige gelijkheid heeft het gr. *καλειν* en het chald. קל. De boven aangehaalde overeenkomst met de verwantschapte talen toont duidelijk, dat *kallen* geene verkorting van *kakelen* is, gelijk men wel eens beweerd heeft.

KALM, bijv. n. en bijw., *kalmer, kalmst.* Stil, van het weder op zee gesproken. *Eene kalme zee.* Fig., *eene kalme ziel*, die zich zelve, in rampen, bezit. Van hier *kalmte*, stilstand van wind: *wij hadden eene aangename kalmte op zee.* Oneig., stille gerustheid: *nu ontstond er kalmte in de ziel.* Rust van staatsberoerten: *dewijl men scheen de kalmte uit geenen anderen hoek te kunnen verwachten.* HOOFT. Ital. *calma*, fr. *calme*.

KALMINK, zie *kalamink*.

KALMUS, z. n., m., *van den kalmus*; zonder meerv. Een welriekende, inlandsche wortel van eene rietsoort, lies of leus genoemd. *Gemeene kalmus*, in onderscheiding van den aziatischen. *Ingemaakte kalmus. De beste calmus uijt verren lande.* BIJBELV. Van het lat. *calamus*, riet. Zamenst.: *kalmuswortel*.

KALOT, z. n., vr., *der*, of *van de kalot*; meerv. *kalotten.* Verkleinw. *kalotje.* Een hoofddeksel, een mutsje, Fransch *calotte*, van het gr. *καλυπτος*, bedekt. Bij HOMER. komt *καλυπτρα* voor, als een vrouwen hoofddeksel.

KALUW, bijv. n. en bijw., *kaluwer, kaluwst.* Kaal. Verouderd woord. Van hier *kaluwaard*, die een kaal

hoofd heeft: *een kaluwaert moet hem wachten van tuikebollen.* De Brune. Zie *kaal.*

KALVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kalfde, heb gekalfd.* Een kalf werpen. *Sijne koe kalft, ende en misdraegt niet.* Bijbelv. Ook gebruikt Vond. het van merrien: *eer de merrien kalven.*

KALVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kalverde, heb gekalverd.* Een kalf maken, op zee overgeven, braken. Zie *kalf.*

KAM, z. n., m., *des kams*, of *van den kam*; meerv. *kammen.* Een zeer oud woord, dat het bovenste deel van iets aanduidt, bijzonder, als het tegelijk iets uitsteekt. Zoo heet, aan hoenders, een vleezige, gemeenlijk roode, in de lengte schietende, gekorvene uitwas op den kop, *kam. Die haan heeft eenen driedubbelen kam. Den kam opsteken.* Oneig., voor moedig zijn: *den kam opsteken in dit perk.* Vond. *Hij heeft eenen rooden kam*, hij is boos. *Iemand in den kam zitten*, met bitse taal, zich tegen hem verzetten. Het uitstekende deel van eenen helm: *men kende geen pluimaedje als op den kam der helmen.* Antonid. Hiermede komt overeen het lat. *coma*, gr. *κομη*, het lat. *cumulus*, van het oude *cumus*, het fr. *cime*, *comble*, het middeleeuw. *camba*, een toren, het hebr. קוֹמָה en קָמָה. In deze allen heerscht het denkbeeld van eene bovenste spitsheid. Tanden, of korte staven, aan den kant van raden, om in andere tanden integrijpen, heten ook *kammen.* Van hier het *kamrad.* Een werktuig, dat met zulke tanden verzien is. Zoo noemt men *eenen kam* het werktuig, waarmede men de haren reinigt. *Een horen — ivoren kam. Een digte — holle kam. Met den kam reinigen.* Een werktuig, om wol te reinigen: *een wolkam. Men scheert edel en onedel over eenen kam*, men behandelt hen op eene wijs. Het werktuig, waarmede de Wevers de draden der schering uit elkander houden, is, bij ons, insgelijks *een kam.* Voor aan het galjoen van een schip vindt men *den kam*, anders *uitlegger* geheten. Zamenst.: *kamborstel*, *kamhuis*, *kampot.* — *Helmkam*, *paardenkam*, *roskam*, *weverskam*, *wolkam*, enz.

KAMEEL, (*kemel*) z. n., m., *des kameels*, of *van den kameel*; meerv. *kameelen* (*kemelen*). Het vrouwl. *kameelin* (*kemelin*); meerv. *kameelinnen* (*kemelinnen*). Een be-

bekend nuttig dier, dat zijn vaderland, in heete zandige landen, heeft, waar het, tot dragen van zware lasten, gebruikt wordt. Op de zuiderzee noemt men zeker zwaar werktuig, om schepen over ondiepten als heen te dragen, *kameel*. Het woord is uit het hebr. גמל, dat de naam van dit dier is, gr. *κάμηλος*, *camelus*. Zamenst.: *kameeldrijver*, *kameelshaar*, (*kemelshaar*) *kameelsrug*, enz.

KAMELEON, z. n., o., *des kameleons*, of *van het kameleon*; meerv. *kameleons*. Eene soort van haagdis, zich op boomen ophoudende. *Die, als 't kameleon, met menig slag van verwen zijn behulpen*. VOND. Men droomde, eertijds, van dit dier, dat het allerlei kleuren, naar mate der ligchamen, waarop het lag, aannam, en van de lucht leefde. Beide is door Natuuronderzoekers valsch bevonden. Het vangt, met zijne lange tong, gekorvene diertjes en de verscheidenheid van bepaalde kleuren ontstaat uit de onderscheidene gesteldheid zijner driften. Het woord is uit het gr. *χαμαιλεων*, lat. *chamæleon*.

KAMELOT, z. n., o., *des kamelots*, of *van het kamelot*; zonder meerv. Stof uit kameels of geitenhaar geweven; ook uit wol gemaakt, dat het vorige nabij komt. *Een mantel van gewatert blanckelblaeuw kamelot*. VOND. Van hier het onverbuigb. *kamelotten*,

KAMEN, *kamig*, zie *kaam*.

KAMENIER, z. n., vr., *der*, of *van de kamenier*; meerv. *kamenieren*. Kamerdienares van eene min of meer aanzienelijke vrouw, ook *kameniersster*, bij KIL. *kameriere*. Van hier het bedr. werkw. *kamenieren*, optooijen: *zij kameniert zich langer dan een uur*. Van *kamer*.

KAMER, z. n., vr., *der*, of *van de kamer*; meerv. *kamers*, *kameren*. In den uitgestrektsten en eigenlijksten zin, elke holle ruimte; in welke beteekenis het nog, in eenige enkele gevallen, gebruikt wordt. Zoo noemen de Slagers de holle ruimte voor het nierbed *de kamer*; van hier *een kamerstuk*. De achterste holte van eenen mortier, waarin het kruid geladen wordt, heet *eene kamer*, waarvan, in eenen anderen zin, *een kamerstuk*. De holligheid in eenen zadel, of een haam, om het paard niet te drukken, draagt den naam van *kamer*. Een ingesloten

 ruim,

ruim, zoo als het gat, waar de kabelkouwen, op het ſchip, rond geſchoten liggen, is *de kamer*. Zoo ook *eene kruidkamer* op een ſchip. Oul. werd het ook voor een huis genomen, zoo als men nog te Utrecht heeft *de Staten kamer*. In eenen engeren zin beteekent het ieder vertrek, of afgeſchoten gemak van een huis. Hierheen behooren de zamenſt. *kunstkamer*, *ſchatkamer*, *geweerkamer*, *muntkamer*. Het vertrek, waarin een Vorst woont. Van hier de zamengeſt. *kamerdienaar*, *kamerheer*. Een vertrek, waarin perſonen vergaderen, tot handhaving van openbare zaken, als de zamenſt.: *aalmoezenierskamer*, *gildekamer*, *leenkamer*, *pleitkamer*, *pondkamer*, *raadkamer*, *regtkamer*, enz. Ook ſomtijds voor de perſonen zelve: *de kamer is gevolmagtigd*. Hierheen behooren die oefenſcholen der dichtkunst, *de rederijkerskamers*, zoo als er, voorheen, in ons Vaderland, verſcheidene waren: *de Kamer*, *de Lavendelbloem*, met de ſpreuk: *uit levender jonst*. *De Kamer*, *het vijgeboomken*, onder de ſpreuk: *het zoet vergaren*. *De oude Kamer*, *in liefde bloeijende*, enz. *De kamer de goudsbloemen*, onder de ſpreuk: *uit jonſte begrepen*; en vele andere. — Een afgeſloten vertrek, waarin men zich ophoudt, boven den grond: *zijne kamer houden*. *Hij ſlaapt in de beſtreecke kamer*. Vond. Zamenſt.: *achterkamer*, *benedenkamer*, *binnenkamer*, *bovenkamer*, *hangkamer*, *kelderkamer*, *kraamkamer*, *opkamer*, *ſlaapkamer*, enz. Een vertrek, om iets te zetten, te bergen, te verrigten, enz.: *broodkamer*, *kaaskamer*, *mangelkamer*, *poeijerkamer*, *ſchrijfkamer*, enz. Voords zijn van hier de zamenſt.: *kamerbewarer*, (*kamerbewaarder*) *kamerbezem*, *kamerdeur*, *kamergang*, *kamergeraas*, *kamergeregt*, *kamerkat*, gekamerd meisje, *kamerkruid*, eene plant, *kamerling*, eerſte bediende van eens Vorſten kamer, *kamerpot*, *kamerſpel*, *kamerſtoel*, enz. Schoon het woord vrouwl. is, wordt het, in een enkel geval, manl. gebruikt: *binnen 's kamers*.

Kamer, hoogd. *kammer*, Ker. *chamara*, Otfr. *kamaru*, Tatian. *kamara*, Notk. *chamer*, eng. *chamber*, fr. *chambre*, ital. *camera*, lat. *camera*, gr. *καμαρα*, eene verwelfde plaats. Men leidt het, gewonelijk, af van het oude brittan. *cammo*, ik maak gebogen, gr. *καμπτ*.. Adelung wil, dat het ſlechts eene hardere uitſpraak

van

van *heim*, bedekt, verborgen, zoude zijn. *Kamer* zoude, dan, eene plaats beduiden, waar men iets verbergt, of kan verbergen.

KAMERAAD, z. n., m. en vr., *des kameraads* — *der kameraad*, of *van den* — *de kameraad*; meerv. *kameraden*. Het vrouwl. is ook *kameraadsche*. Eigenlijk iemand, die met ons, onder een dak woont, een bediende; wijders, een maat, medemakker, medgezel. Van het fr. *camerade*; schoon het, eigenlijk, van ons woord *kamer* afstamt. Het beduidde, eerst, soldaten, die met elkander eene kamer bewoonden. Dikwerf wordt nog een soldaat, dien men roept, zonder den naam te kennen, *kameraad* geheten.

KAMEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kamerde, heb gekamerd*. Op eene kamer houden: *hij kamert, in de stad, een meisje*. Op eene kamer sluiten: *men kamerd' hem, daar Biron gelegen had*. HOOFT.

KAMFER, z. n., vr., *der*, of *van de kamfer*; zonder meerv. Hars van den kamferboom, in Japan groeijende: *nu zien we de kamferboomen de kamfer schreien*. ANTON. Eenigen leiden het woord af van het hebr. *copher*, anderen van het arab. *caphur*. In het nieuwgr. heet zij *καφουρα*.

KAMILLE, z. n., vr., *der*, of *van de kamille*; meerv. *kamillen*. Eene bekende plant met welriekende bloemen. Van het lat. *chamæmelum*, *chamomilla*, gr. *χαμαιμηλον*.

KAMIZOOL, z. n., o., *des kamizools*, of *van het kamizool*; meerv. *kamizolen*. Een kort onderkleed onder den rok. Uit het fr *camisole*, van het middeleeuw. *camisia*, een hemd, en, in verderen zin, elke bedekking van het ligchaam, bij SUIDAS *καμισιον*, boh. *kamijzola*, pool. *kamizela*.

KAMMELING, z. n., vr., *der*, of *van de kammeling*; zonder meerv. Korte, uitgekamde wol. Het schijnt den uitgang *ling* achter het woord *kam* te plaatsen, of een naamw. van het voorddur. werkw. *kammelen* te zijn

KAMMEN (*kemmen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik kamde, heb gekamd*. Van *Kam*. Met den kam in orde maken: *het haar kammen. Wol kammen*. Met den kam reinigen: *ik ben nog niet gekamd*. Met den kam vangen: *luizen kammen*. Dichters gebruiken dit woord oneigenlijk, van het water: *baren*, *golfjes*, *kemmen*. Trouwens, in dien

dien figuurl. zin, wil het gebruik *kemmen*, voor *kammen*; *om d' oneffe vloên te kemmen*, (stil en effen te maken). Hooft. Van hier *kammer*. Dit woord luidt in het angelſ. *caemban*, eng. *to comb*, *to kemb*, deen. *kämme*, hoogd. *kämmen*, zw. *kaemma*, opperd. *kampeln*. Het lat. *comere*, dat vooral van den opſchik van het hoofdhaar gebezigd wordt, komt hiermede overeen.

KAMOESLEÊR, (*kamuisleêr*) z. n., o., *des kamoesleêrs*; of *van het kamoesleêr*; zonder meerv. Zwart geverwd leêr, waarvan men rouwſchoenen plagt te maken. Van hier het onverb. *kamoesleêren*. Misſchien van het fr. *chamois*, zeemleêr, bereid geitenleêr. *Leêr* is zamengetrokken van *leder*, en heeft de zacht-lange *e*.

KAMP, z. n., m., *des kamps*, of *van den kamp*; meerv. *kampen*. Een veld, een ſtuk land, van eene onbepaalde grootte, dat afgegraven of omtuind is: *in eenen kamp vol boomen*. Hooft. *Ik heb dien kamp met rogge bezaaid*. *Een zaaikamp*. *Een kamp lands*. Van het lat. *campus*.

KAMP, z. n., m., *des kamps*, of *van den kamp*; het meerv. *kampen* is weinig in gebruik. Eene ſtreving, om zijne wederpartij door ſterkte te overwinnen; een dadelijke ſtrijd, waar man tegen man vecht. *Tot den kamp bekoren*, Vond. *Ik geef den kamp gewonnen*. Een gevecht tusſchen meer perſonen, in eene beſlotene plaats: *gerust den kamp aanſchouwen*. Vond. Het wordt ook als een bijw. gebruikt, voor gewonnen: *iets kamp geven*, opgeven, gewonnen geven; ook voor effen, in het ſpel gebezigd: *het is kamp*. *Wij zijn kamp*. *Wij zullen kamp ſpelen*. *Kampop*: *dat is kampop*.

KAMPANJE, z. n., vr., *der*, of *van de kampanje*; meerv. *kampanjen*. Het verdek boven de hutten der ſchepen, aan den achterſteven: *Eneas ſliep op de kampanje*. Vond. Het is zeker een vreemd woord, en ſchijnt uit het fr. *campagne*, eene vlakke landſtreek, ontſtaan te zijn. Doch, wat betrekking hebben die twee woorden op elkander? Misſchien moet men, hier, eene uitſtekende hoogte in het oog houden, en het met *kam*, dat ook *kamp*, ergens, is uitgeſproken, en het middeleeuw. *camba*, een toren, tot eenen oorſprong brengen.

KAMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kampte*, *heb gekampt*. Streven, om zijne wederpartij te overwinnen, wanneer man tegen man vecht; *ik kampe alzoo*, *niet als de lucht*

ſlaan-

ſtaende. Bijbelv. Ook wordt het van meer perſonen gebruikt, die in eene beſlotene plaats vechten. Ook gebruikt men het van kinderen, die elkander, in eene of andere zaak, de loef pogen afteſteken: *op de ſchool kampten zij, wie best konde ſchrijven.* E. Kool bezigt het bedr., voor betaald zetten: *zo ver vergeet u niet, om 't leed aan u geſchied, met leed te willen kampen.* Van hier *kampgevecht*, *kamphaan*, (vechthaan) *kampvechten*, *kampvechter*, (het oude *kampioen*).

Kampen, Ker. *chamfan*, nederſ. *kämpen*, deen. *kämpe*, hoogd. *kämpfen*, wallis. *campa*, angelſ. *campian*, middeleeuw. *campire.* Wachters afleiding van *kam*, *cham*, dat, in de Saliſche wetten, eene hand beteekent, is niet onwaarſchijnelijk, naardien de eigenlijke aard van een kampgevecht was, elkander, door worſtelen en wringen, onder de voet te werpen.

KAMPERFOELIE, z. n., vr., *der*, of *van de kamperfoelie*; zonder meerv. Geitenblad. Van het lat. *caprifolium.*

KAMPERNOELIE, z. n., vr., *der*, of *van de kampernoelie*; meerv. *kampernoelies.* Paddeſtoel, duivelsbrood. Fr. *champignon.*

KAMPERSTEUR, z. n., m., *des kamperſteurs*, of *van den kamperſteur*; zonder meerv. Eene zekere ſpijs, die de plaats van ſteur zoude vervangen; namelijk harde eijeren met mosterd.

KAMUIS, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Ingedrukt van neus, zoodat de neusgaten naar boven gebogen ſtaan; platneus. *Kamuize geitjes* zijn, bij Vond., *ſimæ capellæ.* Overdr.: *al ſtooten wij ons hooft, wij moeten niet terſtont kamuijs van daer wijcken.* De Brune. In het fr. *camus*, eng. *camoys.* Het lat. *camus* wordt, door Isidor., verklaard door een nijptuig, op den neus van fiere hengſten, waarmede men hen teugelt. In het gr. *κημος*, *καμος*, van *καμω*, *καμνω*, ombuigen, krommen. *Camurus* is krom, bij de Latijnen.

KAMUISLEER, zie *kamoesleêr.*

KAN, z. n., vr., *der*, of *van de kan*; meerv. *kannen.* In het gemeene leven, een vat uit hout, ſteen, tin, koper, of blik gemaakt, om vloeibare ligchamen in te doen, met een lid, of dekſel, en een oor, of handvatſel: *in de kan.* Vond. Eene zekere geijkte maat voor wijn, ſterken-

kendrank, bier enz.: *hij kocht twee kan brandewijn. In 't vegen*, uitledigen, *van de kan*. De Decker. *Bij de kan verkoopen. Van de kan houden*, op den drank verslingerd zijn. *Hij heeft te diep in de kan gekeken*, te veel gezept. *Hij wil altijd het onderste uit de kan hebben*, hij is te begeerlijk. Zamenstell.: *kannegeluk*, het onderste uit de kan, *kannelid*, *kannenwasscher*, *azijnkan*, *bierkan*, *drinkkan*, *koffijkan*, *melkkan*, enz. Het behoort, even als het lat. *canna*, een riet, tot het groote geslacht dier woorden, die, in het gemeen, eene holle ruimte beteekenen. Zie *Kaan*.

KANAAL, z. n., o., *des kanaals*, of *van het kanaal*; meerv. *kanalen*. Eene buis, goot, gegravene waterleiding. Het bed van eenen vloed, eene zeeengte. Zoo heet, bij uitstek, die zeeengte, die Frankrijk van Engeland scheidt: *in het kanaal overliep hen een storm*. Ook wordt het oneigenlijk gebezigd: *ik heb dat uit een zeer goed kanaal*, uit eene goede hand — ik kan daarop staat maken. Van het lat. *canalis*.

KANALJE, z. n., vr., *der*, of *van de kanalje*; meerv. *kanaljes*. Een laag schimpwoord, om het slechtste volk te beteekenen; zonder meerv.: *daar woont kanalje*. Ook gebruikt men het voor eenen enkelen persoon: *zij zijn twee kanaljes*. Van het fr. *canaille*.

KANARIE, z. n., vr., *der*, of *van de kanarie*; meerv. *kanaries*. Een bekende vogel, uit de kanarische eilanden in Europa gebragt. Zamenst.: *kanariesuiker*, *kanarievlugt*, *kanarievogel*, *kanariezaad*, enz.

KANASTER, (*knaster*, *kanasser*, *knasser*, *kannasser*) z. n., m., *des kanasters*, of *van den kanaster*; meerv. *kanasters*. Eigenlijk de naam van eene uit riet (*canna*) gevlochtene kist, waarin eenige voordbrengsels van vreemde Landen, en inzonderheid, de beste soort van rooktabak, *varinas* genoemd, tot ons overgevoerd worden. *Ik heb van dien varinastabak honderd knasters gekocht*. Ook draagt die tabak zelf, in de dagelijksche taal, dezen naam: *dat is regte kanaster*. Wanneer men, al boertende, het geringste boven het beste wil verheffen, zegt men: *dat is andere tabak dan knaster*.

KANDEEL, z. n., vr., *der*, of *van de kandeel*; zonder meerv. Een aangename, warme drank, aan Kraamvrouwen gewonelijk toegediend, en uit wijn, suiker, kaneel, en eijerdooiers toegemaakt, be-

bestaande: *wij noodigen u op de kandeel.* Hooft. In Groningen zegt men *het kandeel.* Hoogstr. en Halma verkiezen ook dit geslacht. Insgelijks vindt men bij Hooft: *ingenomen hebbende haar kandeel.* Voords schijnt het woord van het fr. *chaudeau* te zijn. Van hier *kandeelmaal*, *kandeelpot*, *kandeelwijn*.

KANDELAAR, z. n., m., *des kandelaars*, of *van den kandelaar*; meerv. *kandelaars*, *kandelaren*. Een werktuig, waarop men eene kaars zet *Toegelicht van gulden kandelaar.* De Decker. *Het licht staat op den kandelaar*, de waarheid wordt zonder een deksel vertoond. Zamenstell.: *kandelaarspijp.* In het fr. *chandelier*, van het lat. *candela*, eene kaars.

KANDIJ, z. n., vr., *der*, of *van de kandij*, zonder meerv. Suiker, die tot kristal is geschoten. *Witte — bruine kandij.* Zamenstell.: *kandijpot*, *kandijsuiker*, *kandijstroop*. Wij hebben dit woord van het fr. *candir*, it. *candire*, in suiker inleggen.

KANEEL, z. n., o., *des kaneels*, of *van het kaneel*; zonder meerv. Zekere indische boomschors. *Zij proeft welriekend pijpkaneel.* Vond. Van hier het onverb. kaneelen: *maar geen kaneelen vieren.* Hooft. Zamenstell.: *kaneelbloem*, *kaneelboom*, *kaneelkoekje*, *kaneelpijp*, *kaneelstok*, *kaneelsuiker*, *kaneelwafel*, *kaneelwater*, *kaneelwijn*. Uit het fr. *canelle.*

KANEFAS, z. n., o., *van het kanefas*; zonder meerv. Eene soort van ruuw, ongebleekt lijnwaad; ook geweven kattoen, met verhevene strepen: *een waterslang van veertien ellen beste kanefas.* Zorgdrag. Uit het fr. *canevas.* In de middeleeuwen was *canevasium* eene soort van hennepdoek, van het lat. *cannabis*, hennep.

KANKER, z. n., m., *des kankers*, of *van den kanker*; zonder meerv. Eene invretende kwaal aan het ligchaam. *Bloedende kanker. Iemand van den kanker snijden.* Eene kwaal aan vruchtboomen: *die boom heeft den kanker.* Oneig., een inkruipend kwaad: *het licht, dat den kanker der Schriftgeleerden aanwijst.* Vond. Van het lat. *cancer*, dat eenen kreeft en kanker aanduidt, om dat dit kwaad bij eenen voordkruipenden kreeft vergeleken wordt, die, met zijne scharen, alles rondom zich aangrijpt en verteert. Van hier *kankerachtig*, en het onz. gelijkvl. werkw. *kankeren*, dat, bij Hooft, in eenen

fi-

figuurlijken zin voorkomt: *het zeer kankerde verder en verder.* Zamenstell.: *kankerbloem*, *kankerkruid*.

KANON, z. n., o., *des kanons*, of *van het kanon*; meerv. *kanonnen*. Een woord, in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, voor een stuk geschut. Van hier het onduitsche *kanonnier*; van het fr. *canon*.

KANS, z. n., vr., *der*, of *van de kans*; meerv. *kansen*. Eene schijnbare gelegenheid. *Zoo troost' ik mij de kans.* VOND. *Dubbele kans. Kommerlijker kans hebben.* HOOFT. *Ik heb geene kans. Eene kans wagen. De kans is aan 't keeren. Fluks keert de kans.* M. L. TIJDW. *De kans is verkeerd. Zijne kans verkijken. Anderen de kans afzien. De kans verloopen.* HOOFT. *De kans verliezen — kwijt zijn — winnen.* — In het fr. en eng. *chance*. Bij KIL. is *kans*, *kansse*, ook een dobbelsteen, en een gooi, met dobbelsteenen. Van hier het werkwoord *kansen (alea ludere)*: *gedobbelt en gekanst*. BREDERO. Zamenstell.: *kramerskans*, *krijgskans*, enz.

KANSEL, z. n., m., *des kansels*, of *van den kansel*; meerv. *kansels*. Eigenlijk eene, door hekwerk, afgeslotene plaats, van het middeleeuw. *cancellus*, dat bijzonder te kennen gaf het koor der kerk, welk, met hekwerk, van het overige deel was afgescheiden; in het eng. *chancel*. In dat koor bragt men, denkelijk, den spreekstoel, waarvan het woord bij ons, thands, een verheven gestoelte aanduidt, van welk redevoeringen tot het volk gehouden worden. *Den kansel beklimmen.* Zamenstell.: *kanselrede*, *kanselstijl*. Van hier het onduitsche woord *kanselarij*, *kanselerij*, van het vr. geslacht: *in de kancelerij*, HOOFT. Eigenlijk eene plaats met tralien afgesloten; maar het is, in het bijzonder, bij ons eene plaats, waar openbare papieren van algemeen aanbelang, boeken en oorkonden bewaard worden. Van hier het ond. *kanselier*.

KANT, z., n., m, *des kants*, of *van den kant*; meerv. *kanten*. Eigenlijk de scherpe zijde van iets: *houd het vat op zijnen kant. Hij stiet zich aan den kant van de tafel.* Iets, dat afgebrokene kanten heeft, eene homp: *een kant brood.* Wijders, de uiterste zijde of vlakte van iets, de rand: *het viel op den kant van het water. Aan den zeekant wonen. Langs den kant varen. Dat raakt kant noch wal*, dat komt in het geheel niet bij. Eene zijde in het algemeen; en, nog verder, elke oord: *hij*

is

is naar den kant van Frankrijk vertrokken. Hij woont aan dien kant. Gij moogt aen dezen kant uw schoonste in schaduwe eeren. VOND. *De volle neiging van zijn hart wendt zich naar den kant van den Godsdienst.* In dezen zin neemt het de volgende voorzetsels aan: *aan alle kanten*, alom. *Men schreeuwt dit aan alle kanten uit. Ga aan eenen kant. Zich aan eenen kant begeven. Dat werk moet aan eenen kant*, het moet gedaan zijn. *Het vaatje op zijnen kant zetten*, uitdrinken. *Het kost aan den kant van* (omtrent) *duizend gulden. Ik zal het over alle kanten bezien. Het staat op zijnen kant*, er zal, binnen kort, verandering voorvallen. *Het is een stuivertje op zijnen kant*, het gebeurt niet ligt. *Van kant raken*, sneuvelen. *Iemand van kant helpen*, dooden. *Van weerkanten*, wederzijds. Verkleinw. *kantje: om het kantje heen praten.* Van hier *kantig*; voords *agtkantig*, enz. Zamenstell.: *binnenkant*, *buitenkant*, *duinkant*, *slootkant*, *waterkant*, *zelfkant*. — *Kantbeitel*, *kantteekening*, *kantspier*, in een vaartuig, bij de wang van het schip geplaatst.

KANT, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eigenlijk, dat nette hoeken, kanten heeft; voords, fraai: *dat staat kant. Dat is een kant vertrek. Alles is kant en klaar.* Dat naar den kant smaakt. Zoo noemt men vaatschen wijn: *hij is geweldig kant.* Op den kant gezet, dwars: *het zeil kant zetten.* Voords is dit bijv. naamw. in zamenst. alleen gebruikelijk: *agtkant*, *driekant*, enz.: *een driekante hoed.*

KANT, z. n., vr., *der*, of *van de kant*; meerv. *kanten*. Spelde of naaldewerk. *Brabandsche kant. Kloosterkant.* Van hier het onverb. *kanten*: *eene kanten muts.* Zamenst.: *kantboordsel*, *kantdoos*, *kantwerk*. Zij is, om hare spitse hoeken, met *kant* uit eenen oorsprong. *Kant*, in den eersten zin, is, in het hoogd. en nederf., *kante*, deen. en zw. *kant*, it. *canto*, *cantone*, fr. *coin*. De hooge ouderdom van dit woord blijkt uit het gr. κανθος, een hoek, in het bijzonder de hoek van het oog.

KANTEEL, z. n., m., *des kanteels*, of *van den kanteel*; meerv. *kanteelen.* Eene borstwering, die op den kant, rondom, ingekorvene schietgaten heeft. *Eenen kanteel der vesten inkrijgen.* HOOFT.

KANTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kantte*, *heb gekant.* Eenen kant aan iets maken: *eenen steen kanten.* Oneig., *zich*

zich kanten, met *tegen*: *ik kant mij daartegen*, ik verzet mij tegen die zaak. Het voorddur. w. *kantelen* is eenen anderen kant boven brengen: *eenen balk kantelen*; anders *kenteren*.

KANTOOR, z. n., o., *des kantoors*, of *van het kantoor*; meerv. *kantoren*. Een schrijfvertrek: *hij zit in zijn kantoor*. Een zijvertrek in een voorhuis, ook *kantoortje* genaamd. Een kabinet, waarin men schrijf- en rekenboeken opsluit: *het kantoor glad wrijven*. Een openbaar gebouw, waar 's Lands gelden liggen, ontvangen en uitgegeven worden: *geld op het kantoor ontvangen*. De openbare handelhuizen der Europeers, in Indie, dragen ook dien naam: *de Hollanders hebben, in Indie, vele kantoren*. Van hier *postkantoor* — *kantoorbediende*, *kantoorinkt*, *kantoorknecht*, *kantoorpen*, enz. Uit het fr. *comptoir*, it. *contora*, hoogd. *contor*, *comptor*, *comtor*. Sommigen schrijven, in onze taal, *comtoir*; doch zie Inl. bl. 75.

KANTSHAAK, z. n., m., *des kantshaaks*, of *van den kantshaak*; meerv. *kantshaken*. Eigenlijk een ijzeren haak, om zware ligchamen, welke men kantelen wil, daarmede aan eenen anderen kant aantegrijpen. In den onbeschaafden stijl zegt men: *iemand bij de kantshaken grijpen*, iemand aanpakken. Men hoort het gewonelijk *kanshaken* uitspreken.

KAOS, (*chaos*, zie Inl. bl. 75) z. n., m., *van den kaos*; zonder meerv. Uit het gr. *χαος*, een ongevormde klomp, een bajert, in welken, naar de denkbeelden der grieksche en latijnsche Dichters, alle hoofdstoffen, voor het ontstaan van dit wereldstelsel, zonder orde met elkander vermengd waren. Fig.; eene verwarde zaak: *tot eenen chaos*. Vond. *Het is een kaos van verwarring. Zijne rede is voor mij een ondoordringbare kaos*.

KAP, z. n., v., *der*, of *van de kap*; meerv. *kappen*. Verkleinw. *kapje*. Een oud woord, dat, in den uitgebreidsten zin, de bedekking, de uiterste bekleeding van van iets te kennen geeft, komende met het hebr. חפה, חפא, en het lapl. *kappod* overeen. In het bijzonder eene bovenste, ronde bedekking: *de kap van den schoorsteen*. Voords, opperste bedekking, het denkbeeld van rondheid niet in acht genomen zijnde: *de kap van eene*

kas

kas afnemen. De trotsche Schouwburg heft zijn spitse kap nu op. VOND. Verder een deel der kleeding; zoo als dit woord, eertijds, aanduidde een wijd bovenkleed, als eenen mantel, in het middeleeuw. *capitium* en *capa*, ijsl. *kaapa* genoemd, gedragen door vorstelijke personen. Zoo zegt Koning Henrik, bij HOOFT, van zich zelven: *niet uitgestreken met kap en rappier.* Vooral een gewaad van Aanzienelijken in de kerk: *op de kap des Kardinaals te laaten vallen.* HOOFT. Van hier *eene monnikskap. Zich in de kap steken — de kap aanschieten*, monnik worden. *Een Franciscaner monnik werdt in de kap onthalst.* HOOFT. *De kap op den tuin hangen:* het monniksleven verlaten. *Er schuilt veel boeverij onder de kap*, onder het momaangezigt der vroomheid wordt veel kwaad bedreven. In eenen naauweren zin, een hoofddeksel. Voorheen werd het woord, in alle europesche talen, voor eenen hoed gebruikt, zoo als, nog, het angelf. *caeppe*, eng. *cap.*, fr. *chapeau*, wallach. *kappella.* Thands gebruikt men het voor een vrouwen hulsel, vooral in Noordholl.: *zich de kap zetten.* Aan eenen vrouwen mantel, heet het aangenaaide hoofddeksel *de kap: de kap over het hoofd trekken.* Dergelijke dragen nu nog veel de Monniken. Van hier: *iemand de kap vullen*, hem wat wijs maken. *In de kap geleid worden*, bedrogen worden. *De kap trekken*, eene pots spelen; ook in den gemeenen spreektrant, voor stout, ook voor onrustig zijn, van kleine kinderen: *hij heeft, van nacht, de kap getrokken.* — *Iemand de kap verzetten*, anders, de ooren wasschen. Het verkleinwoord *kapje* beduidde, voorheen, eene kalot der Leeraren: *hij droeg geene paruik, maar een kapje.* Het teeken van zamentrekking, dat men somtijds boven eenige woorden, bezigt, als; *gebo̊n, do̊n*, noemt men *een kapje.* Zamenstell.: *kapraaf* (*kaprave*), dakspar, *kapstander*, topstander, *kapstok.* Dit woord luidt, in het zw., *kappa*, hoogd. *kappe*, eng. *cap*, ital. *cappa*, boheem. *kape*, lat. *cappa*, gr. *καππα.*

KAPEL, z. n., vr., *der*, of *van de kapel*; meerv. *kapellen.* Eene kleine kerk: *hij predikt in de kapel.* Een afgeschotene hoek in eene grootere kerk: *hij ligt in de kapel begraven. Met de kappel van 't koor.* HOOFT. Van hier het onduitsche *kapellaan*, kapelpriester, bijpriester. Voords: *kapelmeester*, die het opzigt over de ka-

kapel-muzijk heeft, *kapelmeesteres*: *eerwaardige kapelmeest'res van Sions zangerige reijen.* M. L. Tijdw. du Fresne teekent aan op *capa*, *capella*, dat, gelijk wij gezien hebben, het woord *capa*, *kap*, voorheen, eene soort van kleedij was, die het hoofd mede bedekte; zoo dat *capella* eene zoodanige kleine kap was. Nu maakten de fransche Koningen, van de kap des heiligen Martens, een bijzonder heiligdom, voerden haar alom met zich, en benoemden eenige personen als opzieners daarover, die, in den aanvang, *kapellanen* genoemd werden. Het duurde niet lang, of de plaats, waar dat heilige overblijfsel, met andere heiligdommen, bewaard werd, kreeg denzelfden naam van *kapel*; en zoo werd, allengs, elk bedehuis met dien naam vereerd. Van hier blijkt ook, dat de spelling *kapel* voor *kappel* de keur verdient. — In roomsche Landen dragen de huisjes aan de gemeene wegen, waarin Heiligen voorgesteld worden, insgelijks den naam van *kapellen*, of *kapelletjes*. Zoo ook worden de herbergen dikwerf *kapelletjes* genoemd: *hij kan geen kapelletje voorbijgaan*, *zonder eens aanteleggen*. In het gemeene leven is *eene kapel* ook het deksel van eenen overhaalketel. Ook draagt zeker diertje dien naam. Zamenstell.: *dagkapel*, *nachtkapel* enz.

KAPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaapte*, *heb gekaapt*. Op vrijbuit varen; ook behendig wegnemen. Van hier *kaper*, de vrijbuiter en het schip, hetwelk hij bevaart. Uit het fr. *capre*, van het lat. *capere*, vangen.

KAPER, z. n., vr. *der*, of *van de kaper*; meerv. *kapers*. Eene soort van vrouwen hoofddeksel, in Noordholland. Van *kap*.

KAPERSON, zie *kaproen*.

KAPITAAL, z. n., o., *des kapitaals*, of *van het kapitaal*; meerv. *kapitalen*. Een onduitsch woord, uit het lat. *capitalis*. Eene hoofdsom, waaruit men gewin, of renten maakt: *hij heeft veel kapitaal*. *Een man van groot kapitaal*. In het gemeen, eene som gelds: *ik heb hem een kapitaal van duizend gulden bijgezet*. Als bijv. naamw.: *kapitale letters*, hoofdletters: *dat is een kapitaal varken*, dat is schoon in zijne soort.

KAPITEEL, z. n., o., *des kapiteels*, of *van het kapiteel*; meerv. *kapiteelen*. In de bouwkunst heet dus het bo-

bovenste deel van eene zuil, van eenen pijlaar. Lat. *capitulum*, *capitella*, ital. *capitello*. *Seven waren voor het eene kapiteel.* BIJBELV.

KAPITEIN, z. n., m., *des kapiteins*, of *van den kapitein*; meerv. *kapiteins*. Hopman, hoofdman. Zoo noemt men, in den krijgsdienst, eenen zekeren overste over eenige manschap. De voornaamste van een oorlogsschip draagt mede dien naam: *zeekapitein*. Op elk ander schip, zelfs op eene schuit, noemt men den meester *kapitein*. De aanvoerder eener roofbende: *zij kregen den kapitein gevangen*. Van hier *het kapiteinschap*, de waardigheid van eenen kapitein. Zamenstell.: *scheepskapitein*, *kapiteingeneraal*, opperste veldheer, *kapiteinluitenant*, *kapiteinsplaats*, deszelfs ambt. Van het fr. *capitain*

KAPITOOL, z. n., o., *des kapitools*, of *van het kapitool*; zonder meerv. Van het lat. *capitolium*. Eene vesting van het oude Rome, op den saturnusberg gebouwd, dus genoemd, naardien men, bij het uitgraven van de grondvesten, een menschenhoofd vond. *Het hooge kapitool.* VOND.

KAPITTEL, z. n., o., *des kapittels*, of *van het kapittel*; meerv. *kapittels*, *kapittelen*. Dit woord is uit het middeleeuw. *capitulum*, een verkleinw. van *caput*, een hoofd. Wij verstaan, daardoor, een deel van een boek, of geschrift, anders hoofddeel, hoofdstuk: *de Bijbel is in kapittelen verdeeld*. Fig. verwijt: *ik zal u het kapittel wel voorlezen*. Een geschrift in kapittelen verdeeld. In dezen zin is het wel, bij ons, niet gebruikelijk, zoo als, in de middeleeuwen, *capitula* en *capitularia* dikwijls voorkomen, voor verzamelingen van kerkelijke wetten, als ook, voor regelen van eenige geestelijke orden, gemeenten en gestichten. Van hier beteekent *kapittel*, nog, de verzameling van zulke personen, in welke hunne verordende regels voorgelezen worden: *het kapittel der kanoniken*. *Het domkapittel.* De leden zelve: *het kapittel is gescheiden*. *Hij heeft mede eene stem in het kapittel*, hij heeft mede iet te zeggen. Ook de plaats, waar leden van een kapittel zamenkomen: *hij gaat in het kapittel van het klooster*. Zamenstell.: *kapitteldag*, *kapittelstok*, stokje, om het welk suiker vastgehecht is; ook iets, dat daarnaar gelijkt, en van goud gemaakt is, om snoeren, om den hals, vast te maken.

KAPITTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kapittelde, heb gekapitteld.* Van *kapittel.* Het kapittel aan iemand voorlezen, hem scherp doornemen. Het middeleeuw. *capitulare*, fr. *chapitrer.*

KAPLAKEN, z. n., o., *des kaplakens*, of *van het kaplaken*; meerv. *kaplakens.* Eigenlijk laken, doek voor eene kap. Men noemt zoo de vereering, welke een schipper, nog boven de bedongene vracht, van eenen koopman krijgt. In het fr. *drap de chausse.* Men acht deze benaming gesproten uit zeker gebruik, daarin bestaande, dat de schippers, na het volbrengen van de reis, hunne vrouwen eene nieuwe lakensche huif, of het stof daartoe, te huis bragten; of dat zij voor het, boven de bedongene vracht penningen, ontvangene geld, gemeenelijk, zulk eene kap, of huif kochten.

KAPOEN, z. n., m., *des kapoens*, of *van den kapoen*, meerv. *kapoenen.* Een gesnedene, gelubde haan. *Hij is zoo vet, als een kapoen.* Volgens WACHT. is *kapoen* voor *kaphaan*, van *haan* en *kappen*, *afkappen*, *præcidere; castrantur enim galli, testiculorum præcisione.* Lat. *capo*, gr. *κάπων*, bij KIL. ook *kaphaan.*

KAPOETS, *kapoetsmus*, zie *kapuitsmuts.*

KAPOT, z. n., vr., *der*, of *van de kapot*; meerv. *kapotten.* Eene wijde muts. Ook een overkleed voor mannen en vrouwen. Fr. *capotte.*

KAPOT, bijw., zonder trappen van vergrooting; slechts in het gemeene leven gebruikelijk. *Kapot slaan*, in stukken slaan. *Hij is kapot*, hij is er zoo verslagen over, dat hij als verstomt. *Hij is kapot*, hij is doodgeslagen. *Iemand kapot maken.* Uit het fr. *capot*, een woord in het kaartspel gebruikelijk, waar *iemand kapot maken*, *kapot spelen*, heet, al de trekken halen.

KAPPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kappelde, ben gekappeld.* Schiften: *de melk is gekappeld.* Voortddur. w. van *kappen.*

KAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kapte, heb gekapt.* Met geweld afscheiden, hakken. *Het anker kappen*, als men geenen tijd heeft, om het optewinden; deszelfs kabel doorhakken. *Den kabel kappen*, *Zie daar de kabels van mijn vleeschelijk betrouwen gekapt.* M. L. TIJDW. *Zij moesten den mast kappen. Boomen kappen*, het onnutte hout uithouwen. *Platen kappen*, eene spreekwijs, bij Smeden gebruikelijk. *Kool kappen*, fijn snijden. *Kappen* heet

heet ook, met opzet eene taal verminken; als gaauwdieven doen, om niet verstaan te worden. *Borgoens kappen*, gaauwdieventaal spreken. Van hier *kapper*, *kapping*, *kapsel*. Zamenstell.: *kaphamer*, *kapmes*.

KAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kapte*, *heb gekapt*. Eigenlijk de kap zetten, als eene kap vormen. Van hier het haar optooijen, in het bijzonder, dat van vrouwen: *het haar — het hoofd kappen*. *Zij is nog niet gekapt*. Van boven versieren: *gekapt met weelige pluimaadjen van aardig vloeijend lof*. Hooft. Van hier *kapper*, *kapsel*.

KAPPER, z. n., vr., *der*, of *van de kapper*; het meerv. *kappers* is meest in gebruik. De geslotene bloeiknoppen van den kapperboom, een heestergewas, dat de kappers voordbrengt. Men legt haar, ten gebruik voor de keuken, in azijn. Uit het ital. *cappari*, fr. *capres*, van het gr. *κάππαρις*. Het verkleinwoord *kappertje* gebruikt men van kleine, digte kool, *kappertjeskool*, ook *kapperkool* geheten. *Kappertje* is ook een verkleinwoord van *kap*, om eene soort van tamme duiven aantetoonen, die, op het achterhoofd, een opstaand kapje dragen. Zamenstell.: *kapperboom*.

KAPPOOT, z. n., vr., *der*, of *van de kappoot*; meerv. *kappoten*. Eene soort van wapenrok, een mantel: *hij werpt zijn' kappoot wegh*. Hooft. Fr. *capot*.

KAPROEN, (*kapruin*) z. n., vr., *der* of *van de kaproen*; meerv. *kaproenen*. Een hoofddeksel: *om dat men den armen bloedt daatlijk een kapproen over 't hooft trok*. Hooft. Van hier de spreekwijs van twee, die met elkander eens zijn: *twee hoofden onder eene kaproen*. Men noemt eenen neusnijper voor paarden *kaproen*, anders *kaperson*, verbasterd uit het fr. *caveçon*, *cavesson*.

KAPUITSMUTS, z. n., vr., *der*, of *van de kapuitsmuts*; meerv. *kapuitsmutsen*. In Groningen, waar men het *kapoetsmuts* (elders *karpoetsmuts*), uitspreekt, verstaat men, daardoor, eene tuige muts, tegen buijig weder opgezet. Eene dergelijke, van papier gemaakt, draagt, bij spelende kinderen, den zelfden naam. In Nedersaksen noemt men eene reismuts *kabuushood*. Uit het lat. *caputium*, waarvan het eng. *capouch* en het fr. *capuce* afstammen. In het hoogd. *caputze*.

KAR, (*karre*), z. n., vr., *der*, of *van de kar*; meerv. *karren*. Zeker rijtuig met twee wielen; elders ook met een wiel, anders *kruikar*, ook *kaar*, in sommige streken, ge-

genoemd. *Hij bragt mij eene kar zand.* Op de Veluwe zegt men van eenen tragen voetganger: *het is of hem eene kar aan den aars gebonden was.* Dichters, die zich de zon met paarden verbeelden, schrijven aan haar ook eene kar toe: *zoo lang de morgenſtar de kar der Zonne opwekken koom.'* VOND. Zamenſtell.: *karreman, karrepaard.* — *Aschkar, drekkar, hooikar; mestkar.* enz. Van het lat. *carrus.*

KARAAK, (*kraak*) z. n., vr., *der*, of *van de karaak*; meerv. *karaken.* Zeker oud ſpaansch of portugeesch ſchip, zoowel tot den oorlog, als koophandel geſchikt. *Gheen hulcken of karaken groot ghenoegh.* DE BRUNE. Zamenſtell.: *kraakſchip, damkraakſchip* Bij KIL. *karacke, karraecke, kraecke.* In het fr. *caraque.*

KARAAT, z. n., o., *des karaats*, of *van het karaat*; meerv. *karaten, karaats.* Een klein gewigt, om goud en edelgeſteenten te wegen; van twaalf grein voor het goud, van vier grein voor de geſteenten. Dit woord is, in het arab., *kerat*, ital. *carato*, fr. *carat*, middeleeuw. *chirat, caractis, caracta, ceratio.* Sommigen leiden het van *graad* af, anderen van het gr. *κεράτιον*, eene ſoort van peulvrucht, St. Jans brood genaamd, bij de Turken *kyrrat, kyrat*; die, met een, diende tot een gewigt. BRUCE, in zijne reis door Abijſſ., zegt, met zeer veel vertrouwen: ,, *karat, karaat* is, eigenlijk de boom of ,, vrucht van de *erythrina picta Linnaei*, uit Indie, die ,, in Abijsſinie *kuara* heet. Deze boom ſchijnt, in de ,, oudſte tijden, aldaar, tot goudwegen gebruikt, waar- ,, van de gewoonte, om de fijnheid des gouds, naar ,, karaats, te ſchatten, oorſprongelijk is."

KARABIJN, z. n., vr., *der*, of *van de karabijn*; meerv. *karabijnen.* Een roer met een draaiſlot, voorheen een geweer der ligte ruiterij. Thands verſtaat men er door een roer met eenen getrokkenen loop, dat den kogel ver brengt. *Die de zwangre karrabijn quam los te drukken.* VOND. Bij HOOFT komt het ook voor eenen karabijnruiter voor: *hij ſlingerde zijn' Carabijnen voor zich.* Uit het fr. *carabine.*

KARAKTER, z. n., o., *des karakters*, of *van het karakter*; meerv. *karakters.* Eene figuur, op papier, ſteenen enz. gemaakt. Zoo noemt men nog bijgeloovige teekens *karakters*; als ook letters in het ſchrijven, of drukken. Figuurl. is het ieder merk, dat de eene zaak

van

van de andere onderscheidt: *dat is tegen het karakter van een eerlijk man.* In het bijzonder, het gansche gemoedsbestaan van eenen mensch, waardoor hij van anderen onderscheiden is: *het karakter hangt af van de verschillende neigingen.* Uiterlijke waarde, rang, waardoor men onderkend wordt: *dat past niet voor eenen man van uw karakter.* Uit het gr. χαρακτηρ.

KARAVAAN, z. n., vr., *der*, of *van de karavaan*; meerv. *karavanen.* Een woord, waarmede men een groot gezelschap reizende kooplieden, enz., in het oosten verstaat. Van het arab. *kairavan*, turk. *kervan.* Ook bezigt men het nog voor een groot getal van menschen, in de gemeenzame verkeering: *ik wachtte slechts drie gasten, maar zij kwamen met eene geheele karavaan.*

KARBATS, z. n., vr., *der*, of *van de karbats*; meerv. *karbatsen.* Eene lederen zweep. WACHTER leidt het af van het oude *kar*, *kor*, leder, en *baten*, *boten*, nederſ. *batschen*, lat. *batuere*, fr. *battre*, slaan; derhalve niet *karwats.*

KARBEEL, z. n., m., *des karbeels*, of *van den karbeel*; meerv. *karbeels.* Een stuk hout, tot ondersteuning van een ander. BOGAERT spelt *karabeel*: *karabeels, sparren en latten.*

KARBONKEL, z. n., m., *des karbonkels*, of *van den karbonkel*; meerv. *karbonkelen*, *karbonkels.* Een naam van een edelgesteente. uit het lat. *carbunculus*: *eenen karbonkel in 't voorhoofd voeren.* VOND.

KARDEEL, z. n., o, *des kardeels*, of *van het kardeel*; meerv. *kardeels.* Touwwerk, waarmede men de zeilen ophijst. Zamenstell.: *kardeelblok*, waar het kardeel doorgaat. Misschien het fr. *cordeau*, en, met *koord*, uit eene bron.

KARDINAAL, z. n., m., *des kardinaals*, of *van den kardinaal*; meerv. *kardinalen.* In de roomsche kerk een eernaam der voornaamste Geestelijken naast den Paus. Van hier *kardinaalschap.* Zamenstell.: *kardinaalshoed.* Uit het middeleeuw. *cardinalis.*

KARDOES, z. n., vr., *der*, of *van de kardoes*; meerv. *kardoezen.* Eene papieren bus, of vorm met buskruid. Ook een uitgesneden plankje, tot steunsel voor eene andere plank. Zamenstell.: *kardoesgaren*, *kardoeskist*, *kardoeskoker*, *kardoeskrop*, het einde van de kardoes, *kardoes-*

doesnaald, *kardoespapier*, *kardoesscherp* (kardoesschroot), *kardoesstok*, *kardoestas*. Van het fr. *cartouche*.

KAREELSTEEN, z. n., m., *des kareelsteens*, of *van den kareelsteen*; meerv. *kareelsteenen*. Een tigchelsteen. Van het fr. *quareau*.

KAREL, (*kerel*) z. n. m., *des karels*, of *van den karel*; meerv. *karels*. Een mansnaam, in het middeleeuw. *carlus*, en *carolus*. Het beduidt, eigenlijk, eenen man, zijnde een zeer oud woord, dat, eertijds, van elken manspersoon gezegd werd, doch, vooral, van een dapper en sterk man; ook zelfs van een getrouwd man. In al deze beduidenissen is het, in den deftigen stijl, veroud. In den vertrouwelijken spreektrant zegt men het, nog, van geringere personen: *dat is een wakker — een braaf — een kloek karel*. In den laagsten stijl hoort men dit woord, aangaande getrouwde mannen, gebruikt: *dat is mijn karel*. Voor eenen slechten vent: *loop heen karel!*

Karel, hoogd. *kerl.*, nederf. *keerl*, deen en zw. *karl*. Bij OTFR. is *karl* een getrouwd man. — *Ane charilis miteslaf* is, bij NOTK., zonder 's mans bijslaap. Bij STRIKKER is *cherling* vorst en held. Het wallis. *carl*, angelf. *ceorl*, eng. *churl*, ital. *carlona* beduiden eenen landman, een gering mensch, in tegenstelling van den adel. Daarentegen beteekenen het eng. *carle* en deen. *karle*, dikmaals, niet meer dan eenen manlijken persoon, ja iets van het manl. geslacht. Zoo is *carl-cat*, in het eng., een kater, *carl-hemp*, mannetjeshennep. Dan, wat nu de eerste beduidenis van dit woord zij, blijft duister. IHRE meent, dat, door verandering van de lipletter in de keelletter, het met het lat. *vir*, een man, eenerlei is.

KARIG, bijv. naamw. en bijw., *kariger*, *karigst*. Die, uit verkleefdheid aan zijn eigendom, het noodige gebruik daarvan niet nemen durft; zuinig, deun, gierig. *Hij is een karig man*. Schraal, mager: *kan er eenige milde vrucht wassen op zoo karigen grond?* Van hier *karigheid*, *kariglijk*. Zie *ig*. In het zw. en deen. *karrig*, hoogd. *karg*. Misschien van het angelf. *car*, zorg, en den uitgang *ig*. ADELUNG leidt het af van het zw. *kara*, zamenrapen. WACHTER brengt het, met *gierig*, tot eenen oorsprong. Het is, waarschijnlijk, het zelfde woord als het eng. *chary*, deun, zuinig.

KARKANT, z. n., m., *des karkants*, of *van den karkant*; meerv. *karkanten*. Een halssnoer van edelgesteente voor vrouwen. *Of zij haren karkant verkogt hadde*. Hooft. *Geen halskarkanten van perlen*. Vond. Fr. *carcan*.

KARKAS, z. n., vr., *der*, of *van de karkas*; meerv. *karkassen*. Koperdraad, met zijde of garen gewoeld, hetwelk, om de stevigheid, in de kant van vrouwenmutsen vastgenaaid wordt.

Het is het fr. *carcasse*, ital. *carcasso*, dat een rif, geraamte, doodsbeenderen heet. Wegens eenige gelijkheid met een rif draagt het dien naam.

KARMEN, zie *kermen*.

KARMEZIJN, (*karmozijn*) z. n., o., *des karmezijns*, of *van het karmezijn*; zonder meerv. Eene hoogroode kleur, die iets van het blaauwe heeft. *Al waren sij root als carmoisijn*. Bijbelv. Van hier het onverbuigb. *karmezijnen*. *De karmozijne kers*. Hooft. In het sp. luidt het *carmesi*, ital. *chermisi*, eng. *crimson*, middeleeuw. *carmesinus*. Zij, die *karmozijn* spellen, beroepen zich op het fr. *cramoisi*. Dan, naar de aanteekening van J. J. Scheuchzer, *Bijb. der Nat.*, stammen al deze woorden van het arab. *kermes*, eenworm, af, met welk woord men bijzonder de cochenille benoemt, welk diertje de scharlakenverwers gebruiken. De spelling *karmezijn* heeft, dus, de voorkeur.

KARN, zie *kern*. *Karn* noemt men ook een vat moskovische talk; meerv. *karns*. In het zw. is *kar* een vat.

KARNOFFELEN, *karnuffelen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik karnoffelde*, *heb gekarnoffeld*. Slaan, met stokken, of vuisten: *hij heeft hen deerlijk gekarnoffeld*. Eigenlijk zoo slaan, dat het vel, of de huid, gekwetst worde; van het oude *karnoffel*, bij Kil. *hernia*, eene breuk.

KAROLIJNTJE, (*karlijntje*) z. n., o., *des karolijntjes*, of *van het karolijntje*; meerv. *karolijntjes*. Eene soort van vrouwenmuts, genoemd naar den naam eener Prinses. In Gron. dragen de Weezen zulke mutsen.

KARONJE, z. n., vr., *der*, of *van de karonje*; meerv. *karonjes*. Onduitsch woord (in het gr. *καρωνεια*, *cadaver*), in den allerlaagsten stijl gebruikelijk; een scheldnaam: beest, kreng enz., waarmede slechte Vrouwlieden elkander uitmaken. Van het fr. *carogne*, eene prij.

KAROOT, (in het gemeene leven, *kroot*) z. n., vr., *der*, of *van de karoot*; meerv. *karoten*. Beetwortel: *zoo rood als eene kroot*. Uit het ital. *carotta*, *carota*. Men noemt, eene rol van gesponnenen tabak, die naar zoodanigen wortel gelijkt, met dienzelfden naam; doch men bezigt dan meest het woord *karot*; meerv. *karotten*; waarvan men snuiftabak maakt. Van hier de zamenstell.: *karottenfabrijk*, *karottentouw*, *karottentrekker*, *karottentrekkerij*.

KAROS, z. n., vr., *der*, of *van de karos*; meerv. *karossen*. Eene prachtige koets — een staatsiewagen: *rijdt in de karos*. VOND. Fr. *carosse*, ital. *carrozza*. MENAGE leidt dit woord van het lat. *carruca* af. DU CANGE zegt, dat *carrucæ* zoo veel waren als *vehicula honoratorum*, en *vehicula suspensa*, op riemen hangende.

KAROT, zie *karoot*.

KARPER, z. n., m., *des karpers*, of *van den karper*; meerv. *karpers*. Een riviervisch. In het middeleeuw. *carpio*. Misschien uit het lat. *cyprinus*, gr. κυπρινος.

KARPET, z. n., o., *des karpets*, of *van het karpet*; meerv. *karpetten*. Grof gestreept doek, om in te pakken, of tot een vloerkleed te gebruiken. Uit het fr. *carpette*.

KARPOETS, *karpoetsmus*. Zie *kapuitsmuts*.

KARS, zie *kers*.

KARSAAI, zie *karsei*.

KARSEI, z. n., o., *des karseis*, of *van het karsei*; zonder meerv. Zekere wollen stof. Het onverb. bijv. n. is *karseijen*. Uit het ital. *carisea*, fr. *carisde*, *cariset*, *creseau*. Gemeenelijk zegt men *karsaai* en *karsaaijen*.

KARSPEL, zie *kerspel*.

KARSTELING, z. n., m., *des karstelings*, of *van den karsteling*; meerv. *karstelingen*. Eene soort van luchtig gebak. Bij KIL. *krantselink*, omdat het gedraaid werk is, als een kransje. PIETERS. verkiest het vrouwl. geslacht.

KARTEL, z. n., m., *des kartels*, of *van den kartel*; meerv. *kartels*. Eene ingetakte kerf, op den rand van eenig ligchaam: *'k had meer pijlen, dan uw rantje kartels telt*. M. L. TIJDW. Van hier *kartelig*: *karteligh doorwrocht met kleene beelden*. VOND. *Kartelige melk*.

KARTELEN, (KIL. *kertelen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kartelde*, *heb* en *ben gekarteld*. Bedr., beteekenende rond-

rondom den rand infnijden. Thands wordt het onz. meest gebezigd, voor fchiften, zamenloopen: *de melk is gekarteld.* Ook voor haken, haperen: *het kartelt.* Ook voor omkronkelen. Van hier *karteling.* Het is van *kerten*, *karten*, voortdur. werkw. van het oude *karen*, fnijden, waarvan *kerven.*

KARTETS, z. n., vr., *der*, of *van de kartets*; meerv. *kartetfen.* Eene kardoes van bordpapier, zwilk of blik, gevuld met kogelen, nagels, fchroot enz. Uit het fr. *cartouche.* Zamenft.: *kartetskogel*, *kartetsvuur.*

KARTOUW, z. n., vr., *der*, of *van de kartouw*; meerv. *kartouwen.* Eene foort van grof gefchut, korter dan andere ftukken. *Heele* — *halve kartouw.* *Onder de krakende kartou.* VOND. *Dat is eene kartouw in zijne beurs*, dat is hem groote fchade. HOOFT en VONDEL fpellen anders *kortouw.* De Hoogduitfcher fpelt het met eene *a*, *kartaune*; de zweed ook, *kartow.* Hiermede komt het middeleeuw. *cartouwe* overeen. Indien het afftamme van *quartana*, als FRISCH en anderen denken, beteekenende dus, oorfprongelijk, een ftuk van de vierde grootte, zoude de fpelling *kartouw* te verkiezen zijn, boven *kortouw.*

KARVEEL, z. n., o., *des karveels*, of *van het karveel*; meerv. *karveels.* Eene foort van portugeesch fchip. *Twee karveels op ftroom.* HOOFT. Fr. *caravelle*, fp. *caravala.* Bij de Grieken is καραβος en καραβιον eene foort van vaartuig. ISIDOR. verklaart *carabus* door eene foort van lederen fchuitje.

KARVIEL, z. n., o., *des karviels*, of *van het karviel*; meerv. *karviels.* Blok van het touwwerk aan het groote marszeil. Misfchien van *kerven*, om de inkerving van dat blok, waardoor dat touw glijdt.

KARWATS, zie *karbats.*

KARWEI, z. n., vr., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Een windbrekend kruid. Fr. *carvi*, uit het lat. *carum*, gr. καρον. BAUHINUS, door M. MARTIN. *in Lex.* aangehaald, meent, dat het van het landfchap Karie, waar het in overvloed groeit, zijnen naam heeft.

KARWEI, z. n., vr., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Zoo noemt men de inwendige deelen, het ingewand, van een kalf, fchaap, enz. *Kerweijen*, van *kerven*, is, bij KIL., infcheuren, vaneenfcheuren, en *ker-*

 weije,

weije, eene inscheuring, insnijding. Of dit hetzelfde woord zij, is onzeker.

KARWEI, z. n., vr., *der*, of *van de karwei*; zonder meerv. Ergens spreekt men ook *het kerwei*. Een moeielijk werk, waaraan vrij wat te doen valt, en dat met winst gepaard gaat. In het bijzonder gebruiken Metselaars en Timmerlieden dit woord van een gebouw, waaraan zij arbeiden. Ook een buitengewoon werk, dat de knechts, op ongewone uren, tusschen de schoftijden, of wanneer zij niet voor hunne Bazen te werken hebben, verrigten: *hij heeft daar eene karwei*, of *een karweitje*. Ook: *hij heeft daaraan eene goede karwei*, in den vertrouwelijken spreektrant, voor, hij heeft eene goede winst daaraan. Zware of moeilijke arbeid, welken men voor eenen ander doet, heet in het fr. *corvée*: misschien is ons woord daaruit ontstaan.

KAS (*kast*, lat. *capsa*, middeleeuw. *cassa*), z. n., vr., *der*, of *van de kas*; meerv. *kassen*. In den ruimsten, en, misschien, eigenlijken zin, elke wel bewaarde plaats. Zoo noemt men de holligheden, waarin de tanden en kiezen zitten, *kassen*; *de kies zit los in hare kas*. Bij de Goudsmeden noemt men *de kas*, waarin de steen van eenen ring gezet wordt. Zoo ook *de kas* van een zakuurwerk. Van hier zegt M. L. Tijdw.: *de kas van 't hemelsch lichaam paaren aan 't flonkerend gesteent van 't Goddelijk gemoed*. In engeren zin, eene plaats, om iets te bewaren, van planken gemaakt, gesloten of opgesloten: *eene boekenkas*, *tinnekas*, *zilverkas*, *etenskas*. Die eenen zilverwinkel opzet, zet eene *kas* op. Van daar *kashouder*. Allerbijzonderst, eene geldkas: *zijne kas is berooid*. *Zijne kas is bestolen*. Het geld zelf: *ik heb*, *thands*, *eene slechte kas*. *Wel bij kas zijn*, eenen goeden voorraad van geld hebben. Eene geldsom tot een zeker gebruik bestemd: *eene armenkas*. — *Bij iemand in de kas zijn*, in zijne gunst staan. Het verkleinw. is *kasje*, welk, in de dagelijksche verkeering, ook voor gevangenis gebezigd wordt: *hij zit in het kasje*. Zamenstell.: *kasboek*, het buitenste boek van eenen riem papier, ook het boek, waarin de kasrekening gesteld is. — *kasgeld*, *kaspagter*, *kasrekening*. In het ital. *cassa*.

KASKIEN, (*kaskijn*) z. n., m., *des kaskiens*, of *van den kaskien*; meerv. *kaskienen*. Een pronkjak met eenen zeer langen schoot, onder de noordhollandsche Boerinnen

men in gebruik. Uit het fr. *casaquin*, en dit uit het ital. *casachina*, het verkleinw. van *casacca*, een rijrok. Het zakelijke deel dezes woords vindt men reeds in het gr. καϛας en καϛος, dat, bij XENOFON, POLLUX en HESYCHIUS, eene soort van ruig gevoederd kleed aanduidt. Bij KIL. is *kajacke*, *kasacke*: *een grof graine kasjak*. HOOFT.

KASSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kaste*, *heb gekast*. In eene kas zetten: *die paerel*, *in het gout der eeuwigheit gekast*. HOOGVL.

KASSIE, z. n., vr., *der*, of *van de kassie*; zonder meerv. Een uitlandsche boom. *Plant hier groene kassie*. VOND. Die soort, die, in onze apotheken, het bekendste is, noemt men *pijpkassie*. In de Overz. van den Bijbel vindt men dan eens *casia*, dan eens *cassie*, in het hebr. קדה, (bij DIOSCORID. κιττω) en קציע.

KASSIER, z. n., m., *des kassiers*, of *van den kassier*; meerv. *kassiers*. Een, die eens anders kas houdt. Zamenst.: *kassiersboek*, *kassiersknecht*, *kassiersrekening*. Van het fr. *caissier*.

KASSIG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dit woord wordt van papier gezegd: *dit papier is vrij kassig*, bij dien riem zijn vele gescheurde vellen. Zie *ig*.

KASSIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kassijde*, *heb gekassijd*. Een oud woord, hetwelk KILIAAN vertaalt door *sternere viam silicibus*, eenen weg bestraten met keisteenen. Bij VOND. vindt men het verled. deelw. *gekassijd*: *de gekassijde straten*. Uit het fr. *chaussée*.

KAST, zie *kas*.

KASTANJE, z. n., vr., *der*, of *van de kastanje*; meerv. *kastanjen*, *kastanjes*. Zekere vrucht. Het meerv. is meest in gebruik: *gekookte*, *gebradene kastanjes*. *Met iemands handen de kastanjes uit het vuur halen*, beteekent, in de gemeenzame verkeering, iemand tot eene gevaarlijke onderneeming te werk stellen. Den boom noemt VOND. *kastanjelaar*. Zamenst.: *kastanjeboom*, *kastanjebruin*, *kastanjekleur*, *kastanjepan*, *kastanjeverwig*. In het ital. *castagna*, lat. *castanea*, gr. καϛανα. Men meent, dat zij haren naam, naar eene oude stad in Magnesie, *Castana*, waar zij in meenigte groeide, zoude ontvangen hebben

KASTEEL, z. n., o., *des kasteels*, of *van het kasteel*; meerv. *kasteelen*. Van het lat. *castellum*, een verkleinwoord van *castrum*. Eigenlijk, een klein slot, elke kleine vesting. Wij gebruiken het voor eene kleine

ves-

vesting aan eene ſtad gebouwd, om dezelve of te ſterken, of in toom te houden: *er ligt zes honderd man op het kasteel.* HOOFT bezigt hiervoor ook *blokhuis. Kasteelen in de lucht bouwen* zegt men van iemand, die van groote ontwerpen zwanger gaat, welke op niet moeten uitloopen. Voords wordt een heerenhuis, dat verſterkt is, met dienzelfden naam benoemd; zelfs, in het algemeen, een oud en hecht gebouw, waarop een Aanzienelijke woont. Al jokkende zegt men van eene kleine, vervallene hut: *wie woont in dat kasteel?* Op groote ſchepen noemt men de ſchans, of den bak, *kasteel: het voorkasteel, het achterkasteel.* Dit laatſte woord bezigt men ook, ſchertſender wijs, voor de billen. De Dichters noemen groote ſcheepsgevaarten, *zeekasteelen.* VONDEL, daarop doelende, zegt: *hoe bralt dat vorſtelijk kasteel!*

KASTELEIN, z. n., m., *des kasteleins*, of *van den kastelein*; meerv. *kasteleins.* Eigenlijk, iemand, die, op een kasteel, ſlot, of blokhuis, het bevel heeft, van welken deszelfs verdediging afhangt; een ſlotvoogd. Zoo noemde men, in de middeleeuwen, de burggraven. De ſlotvoogd van het kasteel, in Antwerpen en elders, draagt nog dien naam. Voords elke bewaarder van een groot heerenhuis: *de kastelein van het Loo.* Eindelijk dragen dien naam voorname herberghouders, ja mindere herbergiers. Schoon het woord *kasteel* eene ſcherp-lange uitſpraak heeft, gebruiken wij in dit woord, echter, eene zachtkorte *e*; trouwens, het is uit het fr. *châtelain*; terwijl *kasteel* niet zoo zeer van het lat. *castellum*, als wel uit het fr. *château* gevormd is, en daarnaar zijne uitſpraak regelt. Van hier is ook het woord *kastelenij*, de woning van eenen kastelein, eenen ſlotvoogd.

KASTIJDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kastijdde, heb gekastijd.* Een woord, uit het lat. *castigare* gevormd, door kerkelijke Schrijvers ingevoerd, en in de roomſche kerk het meest gebruikt. *Zich*, of *zijn ligchaam kastijden*, is, aldaar, zich, om Gods wil, of tot bedwinging van zinnelijke lusten, allerlei onaangename gewaarwordingen veroorzaken. Van hier beteekent het, voords, ſtraffen, tot verbetering, gelijk een Vader zijnen kinderen doet: *ik heb mijnen zoon met de roede gekastijd.* Van de burgerlijke ſtraf, anderen aangedaan, met oogmerk, om eenen misdadiger tot belijdenis te brengen: *dan ſullen de oudſten dien man nemen en kastijden*

den hem. Bijbelv. Ook drukt het somtijds uit eene ligtere straf, dan men schijnt verdiend te hebben: *ik zal hem kastijden en loslaten.* Bijbelv. Eindelijk, in eenen bijbelschen zin, wordt God gezegd menschen *te kastijden*, wanneer hij, in eene vaderlijke betrekking, hen met ellenden, tot hunne verbetering, bezoekt. Van hier *kastijder*, *kastijding*, bij Otfrid. en Notk. *kestiga*, *chestiga.* Men heeft ook een voorddur. werkw. *kastijdigen.* Van hier *kastijdiging*, eene gedurige kastijding.

KASTOOR, z. n., m., *des kastoors*, of *van den kastoor*; meerv. *kastoren.* Dit woord is ontleend uit het latijn, waar *castor* de naam des bevers is. Hiervan noemt men eenen hoed, uit haar dezes diers gemaakt, *kastoor: een pluimaedje bedekt den kastoor.* Vond. *Een halve kastoor*, wiens stof deels uit beverhaar, deels uit haar van andere dieren bestaat. Van hier het onverbuigb. *kastoren: een kastoren hoed.*

KASTROL, z. n., vr., *der*, of *van de kastrol*; meerv. *kastrollen.* Een keukenwoord, waardoor men eene ijzeren of koperen pan verstaat, zonder voeten, met eenen steel, of met twee ooren, waarin men iets braadt. Uit het fr. *casserole*, *casserolle.*

KASUIFEL, z. n., vr., *der*, of *van de kasuifel*; meerv. *kasuifels*, *kasuifelen.* Priesterlijk manteltje, een kort kleed zonder mouwen, hetwelk de Priester aanheeft, als hij de mis doet, misgewaad: *men torst er kelcken uit, kasfuifelen en kappen.* Vond. Voor de personen zelve: *men moet naer alle hoecken omzien, daer kazuifels komen.* De Brune. Halma verkiest het manl. geslacht. Wij volgen M. Stoke, die het vr. heeft: *hi offerde ene kasufle diere.* Uit het fr. *chasuble*, middeleeuw. *casubula.*

KAT, z. n., vr., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten.* Een bekend viervoetig dier, van welke soort tammen en wilden zijn. *Eene snoepsche kat.* *Eene cyprische kat.* *Zij leven als katten en honden*, in het gemeene leven, zij kunnen elkander niet verdragen. *Hij gaat met hem om, als de kat met de muis*, hij behandelt hem ruuw, onbarmhartig. *Bij nacht zijn alle katten graauw*, in het donkere kan men over de schoonheid niet oordeelen. *Hij loopt als de kat om den heeten brij*, hij weet niet, hoe hij de zaak zal beginnen. *Eene kat in den zak koopen*, iets koopen, zonder het te bezien. *De kat de*

bel

bel aanbinden, eene spreekwijs beteekenende: zich, om eenen ander, in gevaar begeven. *Hij steekt er de kat in*, hij scheidt er uit. *Dat is der kat de kaas bevolen*, zoo stelt men den wolf tot herder. *Dat is geene kat, om zonder handschoenen aantetasten*, dat is een moeilijk werk. Dit zegt men ook van personen, die kloek en wakker zijn. — *De kat uit den boom kijken*. Zie *boom*. *Als men de kat op het spek bindt, wil zij niet vreten*, opgedrongene weldaad wordt miskend. *Dat van katten komt, muist gaarn*, een spreekwoord, waarmede men de voldoening van eene drift eenigzins verschoont. Van een vinnig meisje — ook van eene hoer, zegt men: *zij is eene kat*. Voords, is *kat* eene algemeene uitdrukking, die het geslacht onbepaald laat. Als men het mannetje bedoelt, zegt men *kater*; waar van F. v. Dorp het onzijd. werkw. *kateren* gevormd heeft: *om, langs de stad en buert, te katren heel den nacht*. Het wijfje noemde men *katin*: *als een katin, die haer jonghen doot vindt*. Brune. Thands zegt men slechts *kat*: *de kat heeft jongen*. Verkleinw. *katje*, jonge kat. *Hij is het katje van de baan*, hij is meester van allen. *Argantes, hier het katje van de baan*. A. Harts. Zamenst.: *civetkat*, *meerkat*, *zeekat*. *Kataal*, aal, die het eten niet waardig is, — *katads*, aas voor de katten; overdr. een slecht, niets waardig mensch: *zij is een regt kataas*, — *kattekruid*, *kattekwaad*, *kattemof*, *kattenoogen* (*katoogen*, graauwe oogen) *kattepis*, *kattenspel* (krakeel), *kattestront*, *kattestaart*, *katuil*, *katvisch*, *katzwijm* (flaauwte).

De naam van dit dier is zeeroud en algemeen. Nederſ. *katte*, hoogd. *katze*, angelſ., eng. en deen. *cat*, ital. *gatta*, *gatto*, middeleeuw. *catta*, *cattus*, *catus*, *gatus*, fr. *chat*, wallis. *cath*, brittan. *caz*, rusſ. *kote*, pool. *kat*, turk. *kadij*, armen. *citto*, lapl. *gato*, wallach. *katussa*, boh. *kocka*. De oorsprong is onzeker.

KAT, z. n., vr., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten*. Een klein werpanker, dat voor een grooter geworpen wordt, om deszelfs kragt te vermeerderen. Van hier het onz. werkw. *katten*, met *hebben*, eene kat langs den kabel uitwerpen; misschien dus genaamd naar eene kat, die met hare nagels zeer vasthoudt. Een paal op de kaai, waaraan de ankerstok gehecht wordt, heet ook *kat*.

kat. *Het anker achter de kat werpen*, met het varen uitscheiden. Zamenst.: *katteblok.*

KAT, z. n., vr., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten.* Eene soort van schip, een katschip, met eenen bak van voren, en anderhalf verdek; even als een fluitschip, schoon iets kleiner. Het schijnt, dat dit schip, om zijne snelheid, dezen naam draagt. In het oudfransch heet *chaz* en het middeleeuw. *catta*, *cattus*, *gatus*, *gattus*, eene gelijke soort van vaartuig. Ons *jagt*, *jagen* heeft hiermede overeenkomst.

KAT, z. n., vr., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten.* Eer het buskruid was uitgevonden, was *eene kat* eene soort van stormtuig, om muren omtewerpen, een stormkat. Misschien had men verscheidene soorten, deels om te stooten, deels om groote steenen te slingeren. Naderhand was *eene kat* een kamerstuk, om groote steenen kogels te werpen: *dat men hem bonde an ene catte.* M. Stoke. Het woord schijnt met het fr. *jetter*, zw. *kasta*, werpen, uit eene bron te zijn. In den vestingbouw is *kat* eene hoogte, om het geschut te stellen, en van ver iets te ontdekken, een bolwerk: *eene schietkat.* *Eene platte kat.* *Hij stichtte drie platte katten.* Hooft. *Men ziet nu kat en schansen.* J. de Marr. In het zw. is *kase* en *kast* eene ophooping, gr. χωςος. In het hoogd. heet *kasten* eene opgehoopte meenigte garven, bij de Geld. *een gast.*

KAT, z. n., vr., *der*, of *van de kat*; meerv. *katten.* Het verkleinw. *katje.* Zoo noemt men, en meest met het verkleinwoord, de langwerpige bloeisemknoppen aan notenboomen, hazelaars, kastanjeboomen, (namel. niet de wilde, maar wier vrucht men eet) enz.

KATEEL, z. n., o., *des kateels*, of *van het kateel*; meerv. *kateelen.* Bij Kil. zijn *kateylen*, *kateelen*, meubelen, huisraad, goederen, bezittingen. Bij overdragt zegt Brune van een boos wijf: *die met al haer boenen zulcken katteijl niet en konnen glad maken.* *Het beste katheil* is, bij Kil., *pretiosissimum pecus domesticum*, *aut aliud ornamentum*, het kostelijkste huisvee, of ander fieraad. In het eng. heet *cattel*, *cattle*, allerlei vee, en *cattals*, *chattels*, eigendommelijke bezitting.

KATER, *katin*, zie *kat.*

KATER, z. n., m., *des katers*, of *van den kater*; meerv. *katers.* In Overijssel heet men eene kleine boerenplaats, bij

bij welke weinig land is, *eene katersplaats*, *katenstede*. In Gron. draagt een boer, die weinig land en vee heeft, den naam van *keterboer* (keuterboer). In het hoogd. is het *köthener*, nederf. *köther*, *kather*, eng. *cottager*. De oorfprong is in *kot*, een gering, flecht huisje.

KATERN, z. n., vr., *der*, of *van de katern*; meerv. *katernen*. Eenige gefchrevene of gedrukte bladen, in elkander gelegd, aan elkander genaaid.

KATHALZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kathalsde*, *heb gekathalsd*. Tobben, te vergeefs veel arbeid doen. In het nederf. *katthalfen*, waar het, even als het hoogd. *katzbälgen*, flaan, en, voords, hevig twisten te kennen geeft. In het nederf. heet *kafe*, gekijf, flagerij, in het angelf. *kaes*, wallis. *cat*, *cad*.

KATIJVIG, bijv. n. en bijw., *katijviger*, *katijvigst*. Die, door allerlei rampen en ellenden, bezocht wordt, ellendig, ongelukkig. Een woord, dat bijna verouderd was, doch, door hedendaagfche Schrijvers, weder meer gebruikt wordt. Bij Kil. *kattijf*, *kattijvigh*. *Het eijnt zijnen tijd katijvigh*. Vond. *Het zijn kattijvighe en teere zielen*. Brune. Van hier *katijvigheid*: *o Dood! help een onzaligh man uijt zijn katijvigheden*. Vond. *Zijn de katijvigheden dezes levens enkel een gevolg der natuur?* Hamelsv. *Dit te fien was katijvicheit*. Bijbel 1477. Uit het ital. *cattivo*, fp. *cativo*, fr. *chetif*. Kil. fchijnt het tot het lat. *captivus*, een krijgsgevangen, te brengen, omdat het lot dier ongelukkigen, in de tijden der oude barbaarschheid, zoo ellendig was. Anders zoude men het van *kwaad*, als zijne bron, kunnen afleiden.

KATROL, z. n., vr., *der*, of *van de katrol*; meerv. *katrollen*. Eene windas. *Met de katrol opwinden*. Verkleinw. *katrolletje*. Zamenftell.: *katroltouw*. Bij Kil. *katerrol*, *katershoofd*.

KATTEN, zie *kat* een werpanker.

KATTOEN, (*katoen*, bij Kil. ook *kottoen*), z. n., o., *des kattoens*, of *van het kattoen*; meerv. *kattoenen*, in enkele gevallen gebruikelijk. Boomwol: *het beste kattoen wordt bij Smijrna gevonden*. Het doek uit die ftof geweven: *gedrukt kattoen*. *Oostindisch kattoen*. *Een koopman in bonten en kattoenen*. Een gedraaid lemmet: *het kattoen brandt in de pijp*. Van hier het onverbuigbare *kattoenen*: *kattoenen kousen*. *Eene kattoenen juffer*.

fer, eene kale juffer, die een kattoenen kleedje draagt. Zamenstell.: *kattoenbaal*, *kattoenboom*, *kattoendraad*, *kattoendrukker*, *kattoenwinkel*. Wij hebben dit woord uit het fr. *coton*, ital. *cotone* ontleend. Het woord is, gelijk de stof, oostersch. De Egyptenaars noemen een zeker gewas, dat wol uitlevert, *cotnem segiar*. Boomwol heet, in het arab., *cotum*, *alcoton*, waarvan het sp. *algodon*. De Sijriers noemen haar *cot*. M. MARTINIUS vergelijkt ook het hebr. כתן, waarvan כתנת, eene soort van kattoenen rok.

KAUW, z. n., vr., *der*, of *van de kauw*; meerv. *kauwen*. Eene ka, een zekere vogel. Naar zijn geluid dus genoemd.

KAUWOERDE, (*kawoerde*) z. n., vr., *der*, of *van de kauwoerde*; meerv. *kauwerden*. Zeker gewas. In het lat. *cucurbita*, oul. bij ons *korvits*, hoogd. *kurbisz*. — *Onze kauwoerden te doen verdorren*. OVERZET. van NEWT. *cardiphonia*.

KAVALJE, z. n., o., *des kavaljes*, of *van het kavalje*; meerv. *kavaljes*. Een woord in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, om een oud rompslompig ding te beteekenen. *Hij behelpt zich met een oud kavalje van een huis*. Eigenlijk is het een oude knol, die, door rossen, rijden en zweepslagen, afgemat en verdorven is. Van *caballus*, fr. *cheval*.

KAVEL, z. n., m., *des kavels*, of *van den kavel*; meerv. *kavels*, *kavelen*. Lot, dat, in het verdeelen van goederen enz., geworpen wordt. *Ik heb eenen goeden kavel getrokken*. De ceel, waarmede men dit lot trekt, is *de kavelbrief*. *Kavel* is ook een afgeperkt deel. Van hier *de duinkavel*.

KAVELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kavelde*, *heb gekaveld*. Bedr.; door het lot deelen: *'t is geen goed, dat gekavelt en verdeelt kan worden*. BRUNE. Zoo zegt men ook *kiezen*, *of kavelen*, d. i. kiezen, of bij het lot verdeelen. Door het lot verkrijgen, en, voords, op eene zeldzame wijs iets deelachtig worden: *hij kavelt eer, zo wel voor 't een als 't ander lant*. J. v. BURG. In juiste deelen scheiden, fijn berekenen: *en is bij 't naareekenen van de loop der maane te bevinden, dat zij treflijk wel tij gekaavelt hadden*. HOOFT. *Om gronden en getij te kavelen*. Overz. v. HERVEIJ. Van hier de spreekwijzen: *tijd en tij kavelen* — *maat kavelen*. *Met*

den tijd zodanig te kavelen. BOGAERT. *Zoo veel is er aan gelegen, om tijd en tije wel te kunnen kavelen.* BRUNE. *Zoo dat zij geen tijdt van treffen konden kaavelen.* HOOFT. *Zij zouden vlijtelijk maat kaavelen.* HOOFT. Onz., met *hebben*; loten: *men kavelt, eer men die waren verkoopt. — Zulx men om 't opperbewindt kaavelen moest.* HOOFT. Van hier *kaveling*, dat niet alleen de daad van verdeeling door het lot, maar ook een deel aantoont: *dat goed zal bij kavelingen verkocht worden.* Zamenstell.: *redekavelen*, enz. Men kan dit woord tot *kabel* brengen, als eene verdeeling door een touw, een snoer, aantoonende. Dan, hierin is het denkbeeld van loten geenzins opgesloten. Misschien is het, daarom, beter, het zw. *kafle* en *kaefling* te hulp te nemen, beteekenende eenen kleinen, ronden staf. Dat men, ondertusschen, in de oudste tijden, zich, in het loten, van staven bediende, is bekend.

KAWAAN, z. n., vr., *der*, of *van de kawaan*; meerv. *kawanen*. Eene slechte soort van schildpad.

KAWOERDE, zie *kauwoerde*.

KAZEMAT, z. n., vr., *der*, of *van de kazemat*; meerv. *kazematten*. In den vestingbouw, een verwelfde kelder onder den wal, waarin schietgaten zijn. Ook gebruikt men het voor een hutje. Uit het ital. *casematta*, van *casa*, een huis, en *matto*, blind, bedekt, of het sp. *mata*, laag, diep.

KAZEN (*kezen*), onz. w., gelijkvl. *Ik kaasde, ben gekaasd.* Dik worden, zamenloopen. *De melk is gekaasd.*

KAZIJN (*kozijn*), z. n., o., *des kazijns*, of *van het kazijn*; meerv. *kazijnen*. De zijposten, boven- en onderdrempel van eene deur, of venster, zamengevoegd, in wier sponning deuren en vensters sluiten. Misschien van het fr. *chassis*, eene raam.

KED, zie *kid*.

KEDEL, z. n., m., *des kedels* of *van den kedel*; meerv. *kedels*. Een linnen overkleed. Het gebruik wil in dit woord eene intrekking in *keel*, *kiel*. Het denkbeeld van bedekking is hier het meest heerschend. Het heeft, met het gr. χιτων, en het hebr. כתנת, eenige gelijkheid.

KEEL, z. n., m., *des keels*, of *van den keel*; meerv. *kelen*. Een linnen overtrek, overkleed, in sommige stre-

streken van Nederland dus genoemd; anders gemeenlijk *kiel*. Zamengetrokken van *kedel*. Zie *kedel*.

KEEL, z. n., vr., *der*, of *van de keel*; meerv. *keelen*. Scheepstimmermans woord, beteekenende eene strook van eene plank. Het schijnt, met *kiel*, eene wig, uit eene bron te komen. In het hoogd. heeft men *keil*, *kiel*, welke woorden, in hunne uitgestrektste beteekenis, iets, dat lang, dun en scherp is, aanduiden.

KEEL, z. n., vr., *der*, of *van de keel*; meerv. *kelen*. De naauwe weg, waardoor de spijs wordt ingebragt. Somtijds noemt men dus ook het voorste deel van den hals onder de kin. *Eene kwade keel*. *Eene zeere keel*. *Hij heeft ontsteking in de keel*. *Het schoot mij in de verkeerde keel*, zegt men, als iets vreemds den ingang der longpijp drukt, waardoor de ademhaling belemmerd wordt. *Een varken de keel afsteken*. *Iemand bij de keel vatten*, hem met geweld vangen. *Iemand het mes op de keel zetten*, *houden*, hem in de uiterste verlegenheid brengen. In de lage taal zegt men: *de keel smeren*, voor drinken. *Alles door de keel jagen* — *lappen*, alles opmaken. *Die guldens bijten hem de keel af*, hij verlangt, dezelve te verteren. Stem, geluid: *hij heeft eene heldere keel*. *Eene groote keel opzetten*, schreeuwen. *Nu steekt al 't volk de keel op*. Hoogvl.

Daar d'Ouderlingen ——
De galmen van hun gulde snaaren
Vermengen met der Englen keelen. De Deck.

Luidkeels. *Luidkeels schreeuwen*. In den vertrouwelijken stijl bezigt men het voor het leven: *bij mijne keel!* Zamenst.: *keelader*, *keelband*, *keelgat*, *keelknobbel*, *keelkruid*, (mondhout anders genaamd) *keelletter*, *keelziekte*, enz. Bij Ker. *chelu*, bij Notk. *chila*, Willer. *chela*, angelf. *ceole*, *caele*, lat. *gula*, eng. *gullet*, bij Kil. *keele*, *kele*.

KEEN, z. n., vr., *der*, of *van de keen*; meerv. *kenen*. Kloof, spleet, voornamelijk aan het bovenste einde eens dings. *Ik heb de handen vol kenen*. Het zaad, in zijne eerste splijting, als het begint te spruiten, heet ook *keen*. Fig., de eerste aanvang eener zaak: *om de keenen van den smaak te doen uitspruiten*. Feith.

KEEP, z. n., vr., *der*, of *van de keep*; meerv. *kepen*. Eene kerf. *Eene keep in hout maken*. *Hij houdt zijne*

keep, hij ſtaat op zijn ſtuk. Ook *keep houden*, vasthouden. In het nederſ. is *kippen* afhouwen; van *kappen*. *Kip* is bij ons ook in gebruik. Verkleinw. *keepje*.

KEER, z. n., m., *des keers*, of *van den keer*; meerv. *keeren*. Eigenlijk, de daad van keeren. Men gebruikt dit woord, in de volgende beteekenisſen. Eene omwending, verandering: *hij gaf aan zijn voorſtel eenen gansch anderen keer. De zaken nemen eenen anderen keer. Nu neemt de wind een keer.* M. L. Tijdw. *Als de jonkheidt neemt haar' keer.* Hooft. Eene reis: *middelerwijle ging de Kardinaal eenen keer doen door Duitslandt.* Hooft. Verandering van reis: *men nam ſchielijk zijnen keer na Kales.* Hooft. Een bepaalde oogenblik, die ſchielijk veranderen kan: *haar quam te voren, wat het in den keer ſcheelde, Bourgognen te misſen, oft des meester te zijn.* Hooft. *Dat ſcheelt mij zoo veel in den keer.* Omloop: *het jaar heeft zijnen keer gedaan.* Beurt: *wanneer wordt het mijn keer.* Maal: *elken keer mistasten. Dat is de zesde keer. Drie keeren. In eenen keer*, in eens. *Te keer gaan*, zich verzetten: *den vijand te keer gaan.* Zamenſtell.: *keerweer*, z. n., m., eene blinde ſtraat, waarvan *keerweerlaan*, — *keerweg*, *keerzijde*, als: *de keerzijde van eenen gedenkpenning.*

KEEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik keerde, heb* en *ben gekeerd.* Bedr. wordt dit woord in twee verſcheidene hoofdbeteekenisſen gebruikt, doch die, in den grond, zeer na aan elkander komen, even als het lat. *verrere* en *vertere*. Vooreerst, reinigen, ſchoon maken. *De kamer keeren*, anders uitkeeren. *Zij keert het huis met bezemen.* Bijbelvert. Ten tweede, aan een ligchaam, deszelfs zijden of deelen, eene andere rigting geven: *het onderſte boven keeren. Een kleed keeren.* Oneig.: *toen keerde hij zijne rede tot den koning.* Terug drijven, tegenhouden: *de poort open gebroken zijnde, was de vijand niet te keeren. Het water keeren. Een kwaad keeren.* Stieren: *de Hemel keere dit ten beste!* Verkeeren, hoeden, beletten: *God keer 't.* Vond. Duiden: *iets ten kwaadſte keeren.* Wederk., *zich keeren: hij keert zich naar het vuur. Ik kan mij niet keeren of wenden.* Oneig.: *zij zullen ſich keeren tot fabelen.* Bijbelv. *Zich aan iets keeren*, is beweegreden van zijn gedrag uit iets ontleenen: *die zich, noch*

nocht aan 't ontzagh des Koninx, nocht aan de vreeze des Allerhoogsten, gekeert hebben." Hooft. *Ook keert Gods magt zich niet aen ongeneesbre kwaalen.* L. W. v. Merken. Oul. werd het ook voor veranderen gebezigd: *ende Pharao keerde iosephs name.* Bijb. 1477. Onzijd., met *zijn*; een andere rigting nemen, zich keeren: *hij keert naar huis. Ons ligchaam zal eens tot verrotting keeren. Terug keeren. Achterwaart keeren.* Omwenden, veranderen: *de kans kan keeren. Fluks keert de kans*'. M. L. Tijdw. Van hier *keering*, wederkomst. De koker van den mast heet ook *keering*.

Adelung is van oordeel, dat dit woord van den klank gevormd is, welken zware ligchamen, in het keeren, maken.

KEERS, zie *kaars*.

KEES, zie *kaas*.

KEES, een verkortte mansnaam, van kornelis, kornelius. Anders ook een gemeene naam der apen. *Kees*, voor keeshond; ook een bekende bijnaam, als ontleend van de fierheid en trouw, aan die soort van honden, voornamelijk, eigen: *hij is een regte kees.* Zamenstell.: *keeshond*.

KEEST, z. n., m., *van den keest*; zonder meerv. Kern, pit, merg. *De keest van noten. Den keest smaken.* Van Hasselt op Kil. Oneig., het voornaamste van eene zaak: *die de kern en de keest van de rechte godvrugtigheijd gesmaakt hebben.* De Brune. *So moet uw geest, vol kunst en keest, onsterflijk blijven.* Alid. Brun. Dit woord was, voor anderhalve eeuw, en zelfs nog later, veel meer in gebruik, dan heden. Misschien is het van *kiezen*, zoo dat het de keur van iets, het beste, zal zijn.

KEET, z. n., vr., *der* of *van de keet*; meerv. *keeten*. Eene plaats, waar men het zout kookt en zuivert. *Het rookt hier als eene keet.* Van hier het bedr. w. *keeten: het zout keeten*, zuiveren. Het woord *keet* is, eigenlijk, een gering, slecht hutje, anders *kot* genaamd. In Duitschland noemt men de hutten, waarin men zout zuivert, *kothen*. En van hier is misschien de naam gebleven; naardien, toch, zulke werkplaatsen, om den gestadigen rook, er niet schoon uitzien. Ten Kate brengt het tot het oude *keeten*, zuiveren.

KEETEN, zie *keten*.

KEFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kefte, heb gekeft.* Blaf-

Blaffen, als kleine hondjes doen. Fig., snappen, praten. Van hier *keffer*, ook voor iemand, die met niets beduidende bedenkingen aanvalt en zoekt te vervaren; *dat die vermaerde Man, die keffer op mijn zanden, niet eens voor 't licht en treed*, enz. J. DE DECK. — *keffing*, *keffter*.

KEG, (*kegge*) z. n., vr., *der*, of *van de keg*; meerv. *keggen*. Eene wig; *'t is een zot, die van zijn vuijst een kegge maekt*. BRUNE. Verkleinw. *keggetje*. Het is, met *kegel* en *kiel*, uit eene bron, en schijnt, in het algemeen, een lang, dun, scherp ligchaam aanteduiden. Zie *kegel* en *kiel*.

KEGEL, z. n., m., *des kegels*, of *van den kegel*; meerv. *kegels*, *kegelen*. Een lang, rond, spits toeloopend hout met eenen voet, bekend in een zeker spel, waar men zulke houten met klooten omwerpt. *De kegels opzetten — omgooijen — omsmijten — omschieten*. Een lange straal gevrozen water draagt, om de gelijkheid, dien zelfden naam; *kegel*, *ijskegel*. Van hier het onz. gelijkvl. werkw. *kegelen*, met kegels spelen. Hiervan *kegelaar*, (*kegeler*) met de zameng. *kegelbaan*, *kegelblok*, *kegelsnede*, (*kegelsnee*) *kegelspel*, *kegelspeler*, *kegelvormig*. Het worteldeel dezes woords is *keg*, dat, in het algemeen, een lang, dun ligchaam aanduidt; met den uitgang *el*.

KEI, z. n., m., *des keis*, of *van den kei*; meerv. *keijen*. Een keisteen, bij KIL. ook *vlinte*, welk woord, in Friesl. en Gron., nog gebruikt wordt. Voor *kei* heeft KIL. ook nog *kegel*, zoodat *kei* en *keg* van eenen oorsprong schijnen. Verkleinw. *keitje*, *keiken* bij HOOFT: *vol blinkend' oosterkeikens*. Overdr. wordt *kei* voor eene groote stompheid van verstand gebruikt; *de kei leutert hem — hij is met den kei gekweld — hij heeft eenen kei in het hoofd*, hij is half gek. *Ik zal u van den kei snijden*; in het gemeene leven, voor: ik zal u van uwe dwaasheid genezen. *Dat is een kei van eenen vent*. KIL. heeft het in dezen zin. Zoo zegt ook WESTERB: *Jij bent quaed, en daertoe key*. Van hier *keiachtig*.

KEILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keilde*, *heb gekeild*. Met platte, ronde steentjes werpen. *De jongens keilden in het water*. Om de gelijkheid zegt men ook: *met den hoed in de lucht keilen*. Elders wordt het ook bedrijv. gebezigd; *iemand iets naar het hoofd*, *iets tegen den*

graune

grond keilen. Het stamt af van *keil*, zamengetrokken uit *kegel*, dat bij KIL. een kei is.

KEIZEL, (*keezel*) z. n., m., *des keizels*, of *van den keizel*; meerv. *keizels*. Een steen, een kei, anders *keizelsteen*; *vonken uit Sisyphus keizelsteen.* HOOFT. *Het slaan verwekt de vonk uit 's keizelsteens quetsuur.* HOOFT. Van hier ook *keizelgruis*. In Friesl. is het enkele *keizel*, ook voor puin, steengruis, gebruikelijk.

KEIZER, z. n., m., *des keizers*, of *van den keizer*; meerv. *keizers*. Een woord, gevormd uit het lat. *caesar*, dat, eigenlijk, een stamnaam van een aloud aanzienelijk geslacht te Rome was. Thands is het een eernaam van eenen persoon, die de hoogste wereldlijke magt in handen heeft, een Vorst over meer dan een koningrijk. Het drukt uit den voormaligen roomschen titel van *Imperator*. In Europa hebben de Opperhoofden van het turksche en roomsche rijk dezen naam zich toegeëigend, bij welken het hoofd van het russische rijk, naderhand, gevoegd is. Zonder nadere bepaling verstaat men door *den Keizer* den roomschen Keizer. Vrouwl. *keizerin*. Van hier *keizersch*, *keizerdom*. Zamenstell.: *keizershof*, *keizerskroon*, (ook eene bloem) *keizerrijk*. De naam van *Keizer*, welken onze Voorouders, en al de andere duitsche en noordsche Natien, van de Romeinen geleerd hebben, toont ook, dat bij de Romeinen de *c* als eene *k* is uitgesproken; gelijk de Grieken het dus ook, *καισαρ*, hebben overgenomen.

KEIZERLIJK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Aan den Keizer toebehoorend, in deszelfs waarde gegrond. *De keizerlijke Staten. Een keizerlijk Generaal.* Als zelfst. naamw., voor de soldaten van het roomsche rijk: *de Keizerlijken behielden de overhand.* Zie *lijk*.

KEKELEN, zie *kakelen*.

KEKER, z. n., vr., *der*, of *van de keker*; meerv. *kekers*. Eene soort van driekantige, platte erwten. In het hoogd. *die kicher*, van het lat. *cicer*.

KEKEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kekerde, heb gekekerd.* Stootend spreken, babbelen: *hij stond te kekeren.* Voortdur. werkw. van het oude *keken*, snappen.

KEL, (*kil*) bijv. n. en bijw., *kelder*, *kelst*. Verschrikt, zoo dat men eene koude trilling gewaarwordt. *Kel worden.* Het komt, met *kald* (*kold*), uit dezelfde bron. Van hier

kelheid. In Gron. en Friesl. hoort men dit woord. Kil. heeft *kel*, *perterritus*, *pavidus*. In Gelderl. heeft men een woord, *kelde*, welk Kil. ook kent.

KELDER, z. n., m., *des kelders*, of *van den kelder*; meerv. *kelders*. Eene gegravene plaats onder de aarde, hetzij om daarin te wonen, hetzij allerlei verrigtingen waartenemen, hetzij allerhande dingen te bewaren. *In eenen donkeren kelder*. Hooft. *Kelder* is, in Geld., eene bijzondere plaats, waar allerlei sterke dranken ter verkoop bewaard worden, hetzij die plaats boven of onder den grond is: *eenen kelder houden*. Een houten kistje, waarin flesschen met sterke wateren opgesloten worden, heet *een kelder*, *keldertje*. In den lagen stijl zegt men: *hij gaat naar den kelder*, hij gaat te gronde. Verkleinw. *keldertje*. Zamenst.: *bierkelder*, *fruitkelder*, *grafkelder*, *ijskelder*, *scheepskelder*, *wijnkelder*, enz. Wijders: *keldergat*, *keldergraf*, *kelderhals*, eene plant, *kelderhouder*, een verkooper van sterken drank in het groot, *kelderkamer*, *kelderkeuken*, *kelderknecht*, *kelderkoorts*, ongesteldheid des ligchaams door den drank, *kelderman*, een, die in eenen kelder arbeidt, *keldermeester*, *keldertrap*, *kelderwind*, een werktuig, om groote zwaarten optetillen, *kelderziekte*, enz.

Kelder, hoogd. *Keller*, Notk. *chellir*, in de zwabensp. *keler*, nederf. *keller*, deen. *kiälder*, angelf. *cellare*, eng. *cellar*, zw. *kaellare*, sp. *cillero*, fr. *cellier*. Het lat. *cella*, en *cellarium*, en het middeleeuw. *cellare*, onze woorden *keel* en *kuil* behooren allen tot een wortelwoord, waarin het begrip eener holligheid, holte, het meest heerscht. Ten Kate brengt het woord *kelder*, als zijnde eene plaats, om spijs en drank, door de koelte, voor het bederf te bewaren, tot het oude *kelde*, *frigus*, van *kel*. *kil*, koud.

KELDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kelderde*, *heb gekelderd*. In den kelder leggen. *Ik heb den wijn nog niet gekelderd*.

KELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik keelde*, *heb gekeeld*. De keel afsteken: *een varken kelen*. *Laurens trak het (mes), ende keelde daarmede den Hertogh*. Hooft.

KELK, z. n., m., *des kelks*, of *van den kelk*; meerv. *kelken*. Verkleinw. *kelkje*. Een drinkglas, boven wijder dan onder, met eenen voet. *Men zagh den kelck uit louter gout geklancken*. Vond. *Den kelk ledigen*. In het

het bijzonder, de zilveren of gouden beker, welken men, in het heilige Avondmaal, drinkt: *den leeken den kelk onthouden*. Uit de nederd. vertaling van den Bijbel, waar *kelk* eene toegedeelde maat van iets aanduidt, is de oneigenlijke spreekwijs: *de kelk des toorns*. *Den kelk des lijdens drinken:*

Moet ge in dit jaar ten grave dalen,
De kelk is wrang; maar medicijn. V. ALPHEN.

In de kruidkunde heten kelkvormige bloemen van planten *kelken*. *De kelk van eene bloem*. Zamenst.: *kelkdief*, een dief van den kelk eener kerk, *kelkwijn*, wijn voor de mis.

Het woord schijnt aftestammen van het lat. *calix*, en dat van het gr. κυλιξ; alhoewel het, met die woorden, uit eene bron voordvloeijen, en, met *keel*, *kolk*, *kuil*, *kelder*, van een woord, dat een hol ligchaam aanduidt, afstammen kan.

KEMEL, *kemelin*, zie *kameel*, *kameelin*.

KEMMEN, zie *kammen*.

KEMPHAAN, z. n., m., *des kemphaans*, of *van den kemphaan*; meerv. *kemphanen*. Verkleinw. *kemphaantje*. Een zekere vogel, dus genaamd om de vechterijen, welke die vogelsoort, telkens, aanregt. Van *kamp* en *haan*. *Hij is een kemphaantje*, hij is een regte twistzoeker.

KEN, uitgang der verkleinde naamwoorden, in Braband en eenige oorden van ons Vaderland gebruikelijk, waarvoor wij, gemeenelijk, *je*, of *pje*, of *tje* bezigen: *haanken*, *meisken*, *pijpken*. Indien er eene *g*, of *k* voorgaat, voegt men er eene *s* bij: *jongsken*, *koeksken*. Dit *ken* komt met het angels. *kijn* en het gr. κη overeen, Φιαλιτκη, *fleschken*. In het hoogd. is het *chen*. De *s* achter *ken* (*kens*) maakt de woorden tot bijwoorden: *zachtkens*.

KENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keende*, *ben gekeend*. Splijten, bersten: *mijne handen kenen door de koude*. *De gerst is reeds gekeend*. Fig.: *zoodra het verstand begint te kenen*. Het schijnt, met *kim*, *kiem*, uit eene bron te zijn: anders is καω, bij de Grieken, splijten. Zie *kiemen*.

KENNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kende*, *heb gekend*. Eene duidelijke, in het bijzonder, eene zinnelijke voorstelling van iets ontvangen; doch slechts, inzoover men, reeds voorheen, eene klare voorstelling van de zaak gehad heeft: *thands ken ik die hand*. *Men kent den vogel*

aan de veders. Ik ken hem aan zijnen hoed. Eene, door de uiterlijke zintuigen gewrochte, voorstelling van eene zaak hebben, zoodat men haar van eene andere zaak kan onderscheiden: *het kind kent de letters al. Ik ken dien man niet.* Uit den omgang kennis krijgen: *wij kennen elkander nog maar drie maanden.* Een duidelijk begrip van eene zaak hebben, derzelver wezen en eigenschappen zich klaar voorstellen: *hij kent de kragt der verleiding. God kent het hart.* Erkennen, met eenen invloed op den wil kennen: *nu hij rijk is, kent hij zijne vrienden niet meer.* Achten: *kent mij waardigh zijn genade.* VOND. Oul. werd het ook voor bekennen, belijden, gebezigd: *want si sullen mi alle kennen,* BIJB. 1477. Ook wordt het met andere woorden gebruikt. *Iemand door en door kennen. Van buiten kennen. Op den duim kennen,* of, *op zijn duimpje kennen,* dat is, met weinige moeite en wel kennen. *Hij kent het zeekompas volleedig op zijn' duim.* M. L. TIJDW. *Te kennen geven,* bekend maken. Oul. werd het ook met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij des mans niet en kende.* LEVEN J. C. Van hier *kenbaar, kenbaarheid, kennelijk,* dat ligt te kennen is; ook bekend: *als na rechten kennelijk is.* H. DE GR. — *kenner.* Zamenst.: *kenletter (litera characteristica), kenmerk, kenschets, kenteeken,* en het werkw. *kenteekenen,* — *kenzaad: de kenzaden der deugd,* dat is, de eerste beginsels. Ondertusschen is *kenzaad* niet uit *kennen* en *zaad,* maar uit *kenen,* bij KIL. uitspruiten.

Kennen; ISID. *chennan,* OTFRID. *kennan,* hoogd. *kennen,* angels. *connan,* eng. *to ken,* zw. *kaenna,* deen. *kiände.* Bij de Grieken is κεννειν, van HESYCH. verklaard door συνιέναι, ἐπίστασθαι, kennen, weten. *Kennen* en *kunnen,* of *konnen,* gelijken veel naar elkander, en zijn daarom van sommigen dikwerf verward en vermengd, als *kon* voor *kende: zij was 't, ik kon* (kende) *haar.* HOOGVL. *Maer mij kon Jesus wel.* G. BRANDT. Zoo ook *ken* voor *kan: min achten als het geen dat men niet sien en ken.* WESTERB. *Die u bekooren ken.* FR. V. HOOGSTR. Bij de Ouden is dit onderscheid van *kennen (nascere)* en *kunnen,* of *konnen (posse)* in acht genomen: *die niet bidden en can, die en kent God niet.* LEV. V. SINTE FRANC. MS.

KENNEP, (*kennip*) [illegible] *des kenneps,* of, *van den kennep;* zonder meerv. Hetzelfde als *hennep;* uit het

lat.

lat. *cannabis*. *Ende begost men broodt van kennip en raapzaadt te bakken*, HOOFT. Van hier *kennepblauwel*, een werktuig, om kennep te braken. Bij de Engelschen is *a blow* een slag, een veeg; ook is bij KIL. *het vlas blouwen*. Voords: *kennepkoek*, enz.

KENNEWE, (bij KIL. *kenneve*) z. n., vr., *der*, of *van de kennewe*; meerv. *kennewen*. Een houten ring, om den hals van beesten in de weide: *de beste koeije metter kennewe daer toe*, VAN HASSELT OP KIL. Misschien van *kennep*, als daarvan oorspronglijk gedraaid.

KENNIS, z. n., vr., *der*, of *van de kennis*; meerv. *kennissen*. Eene klare en duidelijke voorstelling van iets: *de kranke ligt buiten kennis*. *Uw heil vloeit voord uit de kennis van God*. Bewustheid: *het is zonder mijne kennis geschied*. *Hij draagt nog kennis*. *Zoodra ik er kennis van heb*. *Ik zal er u kennis van geven*. Ervarenheid: *hij heeft daarvan geene kennis*. Onderzoek: *kennis van eene zaak nemen*. Vriendelijke omgang: *kennis met iemand maken*. *Zij komen in de kennis*. *De oude kennis vernieuwen*. Wetenschap, verstand: *een man van bedrevene kennis*. *Hij heeft maar gemeene kennis*. Bij overdragt, gebruikt men het voor vriend, of vriendin: *zij is myne kennis*. *'t Is beter, dat men dit een oude kennis vergh*. VOND. *Hij is eene oude kennis van mijnen Vader*. Zamenstell.: *schepenkennis*. Zie *nis*.

KENTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kenterde*, *heb* en *ben gekenterd*. Bedr., kantelen, omdraaijen, op zijde leggen: *hij doet de gekenterde schepen oprechten*, BOGAERT. *Eenen balk kenteren*. Onz., omrollen; met *zijn*: *de mast kentert*. *De stroom kentert*. Van *kant*, *kanten*, *kanteren*, *kenteren*.

KENZAAD, zie onder *kennen*.

KEPER, z. n., vr., *der*, of *van de keper*; meerv. *kepers*. De aard en wijs van te weven, waar de inslag over eenige draden der schering ligt, en het werk digt wordt aangeslagen, waardoor het hechter en sterker wordt. *Dat lint heeft eene fijne keper*. *Men kent de fijnte van dat stuk aan de keper*. *Den grond van gekeperde stof noemt men keper*. *Iets op de keper beschouwen*, naauwkeurig bezien. Het woord stamt van het oude *kepen*, vasthouden, eng. *to keep*. Bij KIL. is *keper* ook een winkelhaak. Van hier is het een woord in de wapenschildkunde; waar *kepen* beteekent twee platte banden, in

in de form van eenen winkelhaak, of half openen passer: *een wapen met eene gevlamde keper* — *van eene gedeelde keper*, met twee kleuren — *van eene roode keper* — *eene gekromde keper. Een wapenschild met zes roode kepers.* Eindelijk beteekent *keper* eenen balk, als: *een hoekkeper*, een balk, die den hoek keept, dat is verbindt en houdt — *kielkeper*. In dien zin moet het manlijk genomen worden, om dat het, als dan, de naam van een werktuig is, dat het werk eens mans vervangt. Zie A. Kluit, Voorr. tot D. van Hoogstr., § 14. Voords is van hier het bedr. w. *keperen*, met eene keper weven: *gekeperd doek*, *gekeperde zijde*, *gekeperd lint*. Zie verder *kipperen*.

KEREL, zie *karel*.

KERF, z. n., vr., *der*, of *van de kerf*; meerv. *kerven*. Verkleinw. *kerfje*. Eene insnijding in een ligchaam, die naar beneden spits toeloopt. *Eene kerf in eenen stok snijden*. In Gron. gebruikt men het voor de natuurlijke scheiding der billen: *de aarskerf. Het gaat uit de kerf*, het gaat te ver. *Als hunne misdaden uit de kerf gaan.* Hooft. Zamenstell.: *kerfbyl*, *kerfstok*, stok, waarop elke kerf een gekocht stuk, dat nog te betalen is, aanduidt. *De kerfstok is vol. De kerfstok loopt te hoog. Den kerkstok afbetalen*. Oneigenlijk ook, wanneer een stoute jongen, na vele verschoonde misdaden, op nieuw zondigt, zegt men: *de kerfstok is vol*. En, wanneer hij gestraft wordt, heet het: *den kerfstok afdoen*, *afbetalen*.

KERK, z. n., vr., *der*, of *van de kerk*; meerv. *kerken*. Verkleinw. *kerkje*. Een gebouw, dat aan den openbaren, gemeenschappelijken godsdienst gewijd is. *Eene kerk bouwen. Eene kerk inwijden. De oude kerk te Amsteldam. Uit de kerk komen. Hij woont naast de kerk. De kerk is afgebrand*. De godsdienstoefening in zulk een gebouw: *de kerk is uit. De kerk duurt lang*. De menschen in de kerk: *de kerk gaat aan*, *gaat uit*. Eene der kristelijke gezindheden: *hij voegde zich bij de roomsche kerk*. Het gansche kristendom: *de strijdende kerk*. Van hier *kerkachtig*, *kerkelijk*, *kerkeling*: *gewijde kerkelingen*. Hoogvl. — *kerksch*: *hij is zeer kerksch*; in Noordholl. zegt men: *de kerkschen*. Zamenstell.: *kerkbeeld*, *kerkbelofte*, *kerkbesluit*, *kerkbewarer*, *kerkbewaarster*, (*bewaarder*; *bewaardster*) *kerkboek*, *kerkdag*, *kerkdief* — *dieverij*, *kerkedienaar*, *kerkekamer*, *kerkeorde*, *kerkeordening*, *kerkeraad*,

kerkgang, *kerkgebaar*, *kerkgebod*, *kerkgebruik*, *kerkgenoot*, *kerkgewelf*, *kerkgewijde*, *kerkgezag*, *kerkgezang*, *kerkglas*, *kerkgoed*, *kerkheer*, *kerkkoster*, *kerkkosterin*, VOND., — *kerkkroon*, *kerkleer*, *kerkleeraar*, *kerklicht*: *Kalvijn was een kerklicht van zijnen tijd*, *kerkmeester*, *kerkmis*, *kerkpijlaar*, *kerkportaal*, *kerkregel*, *kerkroof*, *kerkrooster*, *kerkroover*, *kerkschender*, *kerkschenderij*, *kerkschennis*, *kerksieraad*, *kerkstijl*, een stut der kerk (*een Simon zelf*, *een kerkstijl*, VOLLENH.) *kerkstoel*, *kerkstraf*, *kerktijd*, *kerktoren*, *kerkuil*, *kerkvergadering*, *kerkvoogd*, enz.

Dit oude woord luidt bij ISIDOR. *chirichhu*, KER. *chirichu*, NOTK. *chilichu*, *chilcha*, angelf. *cijrice*, *cijre*, eng. *kerk*, en *church*, nederf. *karke*, deen. *kirke*, hoogd. *kirche*, zw. *kijrka*, pool., boh., wend. *cerkiew*, *cirkuo*. Tot hiertoe is de gemeenste afleiding van het gr. κυριακος, of κυριακη, welke woorden zoo wel eenen godsdienstigen dag, als een godsdienstig huis, en eene godsdienstige verzameling aanduiden; beteekenende, eigenlijk, dat des Heeren is. Dan, het is aanmerkelijk, dat dit gr. woord, in de lat. taal, nooit is aangenomen; weshalve men geene rede zoude kunnen geven, waarom de eerste duitsche Leeraars, die, onkundig in het grieksch, zich, in alle andere gevallen, met het latijn moesten behelpen, hier juist een grieksch woord ontleenen. Om welke oorzaak de meening van CHRIST. KÖRBER aanmerking verdient, die denkt, dat *kerk* van *keren*, keuren, kiezen, afstamt, en eene letterlijke overzetting van het woord *ecclesia* is, als zooveel zijnde, als eene uitgekozene meenigte: te meer, daar er honderd andere voorbeelden kunnen bijgebragt worden, dat men, bij de invoering van den kristelijken godsdienst, in deze en naburige landen, de kristelijke kunstwoorden uit het latijn en grieksch letterlijk vertaalde.

KERKER, z. n., m., *des kerkers*, of *van den kerker*; meerv. *kerkers*. Een gevangenhuis voor openbare kwaaddoeners; een woord in den deftigen stijl gebruikelijk. *In den donk'ren kerker smijten*. HOOGVL. *Ik vlie niet, oft men schoon mijn' kerker open doet*. HOOFT. In denzelfden verhevenen en dichterlijken stijl heet het grove en logge ligchaam, inzoover het den geest in hoogere vlugt belet, en waaruit men, door den dood, ontslaakt wordt, *een kerker*: *zo lang wij, onzen aardschen kerker met ons om-*

cresson, het hoogd. *kresse*. Adelung leidt het, wegens den scherpen smaak, van het opperd. *räsz*, scherp op de tong, af. In het angelſ. is, daarom, *cressae* mostaard.

KERSAVOND, enz., zie *kerst*.

KERSPEL, z. n., o. *des kerspels*, of *van het kerspel*; meerv. *kerspels*. Men spreekt dit, in sommige plaatsen, *kaspel*, *karspel* uit. Men verstaat, door dit woord, eene wijk, eene gemeente, die in eene en dezelfde kerk gaat; een kerkdorp. Bij Kil. is zijne eerste beteekenis eene vont, waarin *kerstenen*, dat is kristenen, gedoopt worden; en van hier eene wijk, eene kerkgemeente, een kerkdorp. De uitgang *pel* oordeelt Kil. uit *poel*, waarmede hij den naam der doopvont bedoelt, verbasterd te zijn. zoude het, misschien, met het drenthsche woord *spil*, een kreits, omtrek, te vergelijken zijn? Men kent, in Drenth, geregtsbannen, welke men *dingspillen* noemt. *Kerspel* zoude, dan, voor *kerstspil* zijn.

KERSPENDOEK, z. n., m., *des kerspendoeks*, of *van den kerspendoek*; meerv. *kerspendoeken*. Een doorschijnende doek, dundoek, floers, lamfer: *God heeft zich als door een kerspendoeck gheopenbaert*. Brune. Bij Kil. is *kerspe*, *kerspendoek*, van het fr. *crêpe*, lamfer, floers. Kil. heeft ook *kespe*: *elcken aers wilt een kespendoeck hebben*. Brune.

KERST, een oud woord, zijnde de eigendommelijke naam van den Verlosser, door verzetting, uit het lat. *christus*, gr. *χριςος*. Van hier heette een kristen, oulings, *kersten*: *ten kerstenen ghelove*. Bijb. 1477. Van dit *kerst* zijn nog eenige zamengestelde woorden overig, waarin, nogthands, de *t*, door het gebruik, versleten is, als *kersavond*, (*kerstavond* nog bij Kiliaan) de dag voor kersdag; ook een geschenk, welk, om dien tijd, de Dorpschoolmeesters, in Geld., ontvangen, anders *kersavondje*. Voords: *kersdicht*, *kersfeest*, *kerskoek*, *kerslied*, *kersmis*, (de godsdienstige mis, die, in den vroegen morgen van het kersfeest, in de roomsche kerk, bediend wordt: ook de tijd der kersdagen) *kersnacht*.

KERSTENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kerstende*, *heb gekerstend*. — Doopen, eenen kristen maken: *hij liet zich kerstenen*. Vond. *De staatsie van 't kerstenen des Dauphins*. Hooft. In het middeleeuw. heet *christianare*, en het oudfr. *chrestienner*, doopen.

KERTELEN, zie *kartelen*.

KER-

KERVEL, z. n., vr., *der*, of *van de kervel*; zonder meerv. Een bekend kruid. *Dolle kervel.* Zamenstell.: *duivenkervel*, *tuinkervel*, — *kervelkoek*, *kervelmelk*, *kervelmoes*, *kervelstruif*, *kerveltaart*. Uit het fr. *cerfeuil*; en dat uit het lat. *cerefolium*, gr. *χαιρεφυλλον*, *chærefyllum*.

KERVEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik korf*, *heb* en *ben gekorven*. Bedr., eene kerf insnijden: *ik heb de visch gekorven.* Fijn snijden: *tabak kerven.* Omhakken: *zij moesten den mast kerven.* Nijpen, benadeelen: *inheemsche oorlogen korven haar van alle kanten.* HOOFT. Verijdelen: *men kerf' zijn' opzet.* HOOFT. Onz., met *hebben*, slijten, afmatten, vermindering aanbrengen: *door 't kerven der jaren aan 't eindt haasten.* HOOFT. *Dat zal kerven*, in de dagelijksche taal, voor, dat zal eene intering maken. Met *zijn*; bersten: *dat laken zal kerven. Mijn hoed kerft.* Van hier *kerver*, *kerving*.

Kerven, hoogd. *kerben*, nederf. *karven* en *karnen*, angelf. *ceorfan*, eng. *to carve*, deen. *karve*, zw. *karfwa*, lettisch *kerpu*. Het stamt af van het oude *karen*, snijden, dat, nog, in het gr. *κερειν*, *κειρειν*, snijden, in het hebr כרה, graven, uitsnijden, en in ons *scheren* overig is. Nog nader komt het hebr. כרב, dat, eigenlijk, kerven heet, waaruit ons *graven* en het gr. *γραφειν* insgelijks ontstaan zijn.

KERWEI, zie *karwei*.

KET, z. n., vr., *der*, of *van de ket*; meerv. *ketten*. Eene keten: *beugels*, *slot en ket werden mij afgedaan.* J. T. JOSEPHS DROEF EN BLIJEIND SPEL. In Gron. gebruikt men dit woord. In het hoogd. *die kette*.

KETEL, z. n., m., *des ketels*, of *van den ketel*; meerv. *ketels*; Verkleinw. *keteltje*. Een bekend ijzeren of koperen vat, om iets in te koken. *Terwijl het wijf den heeten ketel schuimt.* VOND. In de geschutgieterij heet het binnenste ruim van eenen mortier, tot aan de kamer toe, de ketel, waarvan het zameng. *bomketel*. Voords zijn de zamenst.: *aschketel*, *brouwketel*, *koffijketel*, *traanketel*, *teerketel*, *vischketel*, enz. — *Ketelboeter*, (zie *boeten*), *ketellapper*, *keteltrom*, enz.

KETELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketelde*, *heb geketeld*. Hetzelfde als *kittelen*. Zoo vindt men bij VOND.: *zich ketelen*. Bij HUIG.: *dat kan mijn lust bekoren*, *en ketelen mijn keel* enz.

En besiet eens 't poppegoedt,
Dat soo ketelt haer ghemoedt. GESCH.

Van hier *ketelachtig*: *ketelachtig van gehoor.* BIJBELV.

KETELIG, bijv. n. en bijw., *keteliger*, *keteligst.* Hetzelfde als *kittelig*, doch in den oneigenlijken zin alleen gebruikelijk: *nu vreesde ik, dat mijne konstfeilen keteligе kenners zouden afschrikken.* M. L. TIJDW. Een *ketelig* kenner is daar iemand, die al te kiesch is, wiens smaak niet ligt voldaan kan worden. In het gemeene leven zegt men: *dat is eene ketelige zaak*, eene bedenkelijke zaak, die met behoedzaamheid moet behandeld worden. Zoo zegt HOOFT: *de keetelighste zaaken door 't intoomen van hartstochten met taaije lijdtsaamheit beleidt.* Zie *ig.*

KETELSTREELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketelstreelde, heb geketelstreeld.* Met kittelend vermaak streelen: *'t geen krabt en ketelstreelt.* OUDAAN.

KETEN, (*keeten*) z. n., vr., *der*, of *van de keten*; meerv. *ketenen.* Verkleinw. *ketentje.* Het woord beduidt, eigenlijk, eene verzameling van eenige, in eene rij verbondene, dingen. Zoo noemen wij eene lange reeks van aan elkander stootende bergen, *eene keten van bergen*, *eene bergketen.* Voor de gansche schering op het weefgetouw: *terwijl het wijf het spoel schiet door de keten*, enz. VOND. *Het laken schietspoel ruischt door d'aengespanne keten.* VOND. Eene rij ijzeren, koperen enz. schakels, tot allerlei gebruik: *gelijk de eerste schakel eene lange keeten nasleept.* VOND. Slaafsche boeijen: *hij strijkt hem een bloedige keeten van den hals.* HOOFT. *En wij Ellendige, wij vast aen deze keeten.* DE DECKER. Slavernij: *iemands ketenen verbreken.* Banden der gevangenen: *daer hij met ketenen gebonden was.* BIJBELV. Waarmede iets anders gebonden wordt: *de hond lag aen de keten.* Ketenen, die tot sieraad gedragen worden: *met een keten van uwen hals.* BIJBELV. *Eene goude keten.* VOND. Fig., sterke banden: *geboeid in de ketenen van onreine lievde.* FRANTZEN. Eene schakel van onmiddellijk aan elkander hangende dingen, waarvan het eene in het andere gegrond is; in eenen goeden zin: *de geheele keten der bijbelsche godgeleerdheid.* *Dit breekt de keten der geschiedenissen.* Meest, echter, gebruikt men het van eene rij aaneengeschakelde, onaangename dingen: *eene keten van leugens, lasteringen en ongelukken.* *Ik zie, in de toekomst, niets dan eene keten van elkander opvolgende ram-*

tampen. Overzie de lange keten van ongenoegens. FEITH. Zamenst.: *armketen*, *halsketen*, *kinketen*, *putketen*, *sleutelketen*, enz. — *Ketenschakel*.

Ketin, OTFRID. *ketin*; WILLER. *ketene*; nederf. *kede*, *kee*; hoogd. *kette*, deen. *kiäde*, zw. *kedja*, *ked*, ierl. *caddan*, wall. *chaden*. Men hoeft het niet van het lat. *catena* afteleiden: wij hebben een oud woord *gaden*, (zie *gade*) dat vereenigen beteekent, en duidelijk de bron schijnt te zijn, waaruit het woord, door de verharding van den keelklank, ontstaan is. DE DECKER, HOOFT en ook dikwijls VOND., schrijven *keeten*, hetwelk met den rotterdamschen tongval overeenkomt; doch *keten*, met de zacht-lange *o* beandwoordt aan het moesogott., ijsl., frankd. en angelf. Ook duldt de *e* hier verkorting, in *ketting*.

KETENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ketende*, *heb geketend*. Met eene keten vastmaken: *de galeiboeven waren aan elkander geketend*. *Ik heb Arminius gekeetent*. HOOFT. Fig., sterk verbinden door weldaden: *harten ketenen*. VOND. *Den zeilsteen van Europe*, *daer de liefde van den Batavier geketent aen bleef hangen*. K. BRANT. Zamenbinden: *hoe ketent gij dat?* Van hier *ketening*.

KETSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ketste*, *heb* en *ben geketst*. Het kissende geluid, welk een geweer maakt, als het op de pan afbrandt. *Mijn geweer ketste*. Figuurl., niet doorgaan, afspringen: *die zaak is geketst*. *Ketsen* is ook zooveel als *kitsen*. Zie dit woord.

KETTER, z. n., m., *des ketters*, of *van den ketter*; meerv. *ketters*. Eigenlijk iemand, die gronddwalingen, ten aanzien van den godsdienst, beweert; verder, in eenen zin, welken, in vorige eeuwen, de roomsche Kristenen aan dit woord gegeven hebben, beteekent het iemand, die van de aangenomene begrippen der, toen heerschende, kerk eenigermate afweek: *de ketters verbranden*. *Er is geen ketter zonder letter*, d. i. ieder heeft gronden voor zijn gevoelen. Van hier *ketterbeul*, *ketterdom* (al de ketters). MOONEN. Voords *ketterij*, de vaardigheid, om gronddwalingen in de leer te beweren, bijzonder eene afwijking van de heerschende leerbegrippen der roomsche kerk; zonder meerv.: *iemand van ketterij verdenken*. Deze dwaling zelve; met een meerv.: *ketterijen uitstrooijen*. Verschillend gevoelen: *want daer moeten oock ketterijen onder u zijn*. BYBELV. *Hij zal geene ketterij in de we-*

veld brengen, zegt men van iemand, die niet zeer schrander is. *Kettersch.* Zamenst.: *aartsketter*, *hoofdketter*. — *Kettermenten*, gemeen woord, vloeken en tieren als een ketter, *kettermaker*, *kettermakerij*, *kettermeester*, geloofsonderzoeker. — Men treft dit woord, in de oude alemannische en frankische schrijvers, niet aan; terwijl NOTK. zich bedient van *irrar*, dwaler, *keloubirre*, *globirre*, *loubirre*, geloofsdwaling, of ook het lat. *haereticus* behoudt. Ten tijde der zwab. spelen, waar het *ketzer* heet, schijnt het eerst in zwang geraakt te zijn.

Hoogd. *ketzer*, nederf. *ketter*, deen. *kiätter*, zw. *kaettare*, pool. *kacerz*. Met zekerheid kan de afleiding niet bepaald worden. FRISCH leidt het af van het lat. *hæreticus*. Anderen denken, dat het zoo veel is, als iemand, die de stomme zonde doet. Te weten; in de 15 en 16 eeuw werd het woord, meermaals, gebruikt van zulkeenen zondaar, en voords, van elken snooden booswicht. Reeds neemt KÖNIGSHOVEN het woord *kezerij* voor Sodoms zonde. In dien zin leidt IHRE het af van het zw. *kät*, *kätja*, geil, geilheid. KIL. heeft *k ts-merrie*, eene hengstige merrie. Daar nu, gemeenelijk, aan dit woord een hatelijk denkbeeld kleeft, meent men, dat het, uit haat, toegepast is op dwalenden in de leer, als begingen zij geestelijke hoererij, of Sodoms zonde. Vele waarschijnelijkheid heeft, eindelijk, de gedachte van hen, die het van *catharus*, gr. *καθαρος*, rein, afleiden. Dezen naam gaven zich, in den aanvang, de Novatianen. Naderhand noemde men, uit verachting, de Waldenzen met dien naam; en wel vooral in de twaalfde en volgende eeuwen. Uit dien hoofde dan, daar het woord *ketter*, om dien tijd, in zwang kwam, is het waarschijnelijk, dat men, van toen af, elken afwijker in de leer *katharus*, *ketter*, noemde.

KETTING, z. n., m., *des kettings*, of *van den ketting*, meerv. *kettingen*. Eene keten; schoon van een weinig bepaalder gebruik. *Eenen hond aan den ketting leggen. Het vaartuig ligt aan den ketting. Eene mand met wijn aan eenen ketting hangen.* In de weverijen zegt men: *den ketting op den boom brengen. De ketting van een zakuurwerk. Den ketting van eene klok optrekken.* Zij, die het woord vrouwlijk gebruiken, (gelijk HOOFT: *het trof de ketting*; zoo ook PIETERS. en anderen) schijnen het

het uit *ketening* zamengetrokken te houden. Misschien is het manl. geslacht verkiesselijker; en het woord schijnt van denzelfden aard te zijn, als *haring*, *penning*, *schelling*, *teerling*, enz. Verkleinw. *kettingje*. Zamenst.: *raketting*. — *Kettingkogel*, *kettingsteek*, naaisterswoord, *kettingwerk*, zakuurwerk met eenen ketting.

KEUKEN, z. n., vr., *der*, of *van de keuken*; meerv. *keukens*. Verkleinw. *keukentje*. De plaats, waar spijzen gekookt en toebereid worden. *Die fijne leer die hout de keuken warm*. De Decker. De toebereiding van de spijzen: *de keuken bezorgen*. De spijs zelve: *wij hebben de koude keuken medegenomen*. Huishouding: *hij is eene schrale keuken gewoon*. *Eene vette keuken*. Oudt. *koken*: *wel is dit lecker niet het heerschap van de koken?* Breder. Zamenst.: *achterkeuken*, *gaarkeuken*, *kelderkeuken*, *zomerkeuken*. — *Keukendeur*, *keukengereedschap*, *keukenklouwer*, gortentelder, *keukenlatijn*, slecht latijn, *keukenmeester*, *keukenmeid*, enz. Van *koken*.

KEULE, z. n., vr., *der*, of *van de keule*; zonder meerv. Een welriekend kruid, anders boonenkruid. Misschien van het lat. *cunila*.

KEULEN, z. n., o., *keulens* — *van het keulen*; zonder meerv. Eene bekende stad aan den Rijn. Van het lat. *colonia*, wegens eene romeinsche volkplanting. Van hier *keulsch*: *keulsch gewigt*, ligt gewigt. *Hij weegt met keulsch gewigt*. *Keulsch aardewerk*. *Ik woon in het keulsche*, onder het gebied der stad — onder het aartsbisdom Keulen. *Een keulenaar*, een inwoner van Keulen.

KEUR, z. n., vr., *der*, of *van de keur*; meerv. *keuren*. Verkiezing: *zich gelaten uit vrije keure te doen*. Hooft. *Dat staat aan uwe keur*. Het goed zelf, dat gekozen wordt: *ik zal er u de keur uit geven*. Overvloed, meenigte, waaruit men kiezen kan: *daar is keur van goed*. Het beste, het voornaamste: *begraeft uwen dooden in de keure onzer graven*. Bijbelv. *Tien juffers zijn vast bezig in de keur van speserijen*. Hoogvl. Eene verkiezing van Vorsten, Overheden, enz.: *wanneer is het Raadskeur? Niet, dat ik mij zelven ingewikkelt heb door de pracherije van een besteke keur*. Hooft. Zoo wordt dit woord, nog, gebruikt van de vrije verkiezing van een Hoofd des duitschen Rijks, wanneer het te kennen geeft het keurregt; ook het land, dat zulk regt heeft: *Keurbrandenburg*,

burg, *Keurſakſen*, enz. Vaak beteekent het den Vorst, of zijne Gezanten, die dit regt bezitten: *Keurmeets verklaarde*, enz. In deze zamenſtellingen wordt het woord, zonder lidwoord, als een eigennaam gebezigd. Ook beduidt het eene willekeur, eene wet uit een vrij beſluit van Overheid en onderdanen gemaakt; insgelijks eene, op die wijs vastgeſtelde, geldboete: *tegens de forme in 't raamen van de gemaakte keure.* Hooft. *Keuren vernieuwen. Keuren van den Raad vernietigen.* Een geſtempeld merk op gemaakt goud of zilver, waaraan men deszelfs deugdzaamheid, naar de proef genomen, kenteekent: *groote keur — kleine keur. Amſteldamſche keur. Keur houden.*

De ſmeltkroes in handen
Beproeft hij zijn goud:
Hoe 't noodvuur moog branden,
't Vernietigt geen aasje, dat hemelkeur houdt. Feith.

Vondel gebruikt dit woord onverſchillig, dan eens manl., dan eens vrouwlijk. Het vrouwlijke verkiest Hooft: het ſchijnt ook de voorkeur, door het meeste gebruik, te verdienen. Oul. ſchreef men *kore*, nog overig in het deelw. *gekoren*, van *koren*, dat is kiezen. Van hier *keurig*, kiesch: *hoe zijt gij zoo keurig?* Schoon: *dat is keurig porſelein.* — *Keurigheid*, *keurlijk*, *keurlijkheid*, *keurling* (*keurelijk*, *keureling*). Zamenſt.: *keurbende*, *keurboon*, *keurheer*, *keurhuis*, keurvorſtelijk huis, *keurmeester*, toetsmeester, en overſte van een gild, *keurmuts*, keurvorſtelijke muts, *keurprins*, *keursman*: *een keursman van de deugd om Vorſten te vergoden.* L. Trip. Voords *keurſtem*, *keurteeken*, *keurtin*, *keurvorst*, *keurvorſtelijk*, *keurvorſtendom*, *keurvorstin.* — *Keurnoot*, (*keurgenoot*) geldersch woord, *keurwond*, *keurzaad*, enz.

KEUREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik keurde*, *heb gekeurd.* Beproeven, of zilver en goud keur kunnen houden. Zamenſt.: *goedkeuren*, *kwaadkeuren.*

KEURS, z. n., vr., *der*, of *van de keurs*; meerv. *keurzen.* Een keurslijf, rijglijf, van vrouwen: *hij trouwt haar, met de twee kinderen onder de keurs der bruidt.* Hooft. *Keurs* is, in den gemeenen ſpreektrant, ook voor vrouw, of meisje, gebezigd, even als *broek* voor man: *de broucken moeten danſen, ſoo as 't de keurs belieft.* Huig. Van het fr. *corps.* Zamenſt.:

keurs-

keurslijf — *onderkeurs*: *in een' onderkeurs*. Hooft.

KEUS, z. n., vr., *der*, of *van de keus*; meerv. *keuzen*, schoon niet veel in gebruik. Verkiezing: *doe slechts eene keus. Eene goede — kwade keus. Eene onberouwelijke keus.*

Laat nooit de keus van mijn gemoed,
Met uwe keuze, strijden. v. d. Berg.

Van *kozen*, dat is kiezen.

KEUTEL, z. n., vr., *der*, of *van de keutel*; meerv. *keutels*. Harde, zamengedrongene drek van eenige dieren; somtijds ook van menschen: *paardekeutel*, *muizekeutel*, *rottekeutel*, *schapekeutel*, enz. Waarschijnelijk komt het woord van het hoogd. *koth*, drek, en den uitgang *el*.

KEUTEREN, zie *koteren*.

KEUVEL, z. n., vr., *der*, of *van de keuvel*; meerv. *keuvels*. Een hoofddeksel voor de kloosterlingen. In eenige oorden van Noordh. noemt men dus eene vrouwen kaper. Het schijnt, met *kap*, *kop*, eenen oorsprong te hebben.

KEUVELEN, zie *kevelen*.

KEUZELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik keuzelde*, *heb gekeuzeld*. Bij Kil. beteekent dit woord met knikkers, of balletjes spelen. Meestal wordt het gebezigd in den zin van veel prat n, vleijend spreken: *hij zat zoo lief te keuzelen*. En dan is het voor *kozelen*, van *kozen*, waarvan *liefkozen*. Voor *keuzelen* zegt men ook *keuvelen*. Van hier *keuzelaar*, snapper.

KEVEL, z. n., m., *des kevels*, of *van den kevel*; meerv. *kevels*. Eigenlijk een werktuig, om te kaauwen; om welke rede het manl. geslacht boven het vrouwl., door Halma gekozen, de voorkeur verdient. Het woord duidt bij ons aan het tandvleesch zonder tanden: *hij moet met de kevels bijten*. Van *kieuw*, *kaauwen*.

KEVELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kevelde*, *heb gekeveld*. Eigenlijk de kevels gedurig bewegen; van hier babbelen. Voor dit *kevelen* bezigt men gemeenelijk *keuvelen*. Zamenst.: *kevelkin*, eene lange platte kin.

KEVER, z. n., m., *des kevers*, of *van den kever*; meerv. *kevers*, *keveren*. Eene algemeene benaming van gekorven, gevleugeld ongedierte, met harde dekschilden; in het bijzonder, de spaansche vlieg. *Als er honingdauw, sprinkhanen, keveren wesen sullen*. Bijbelv. Dewijl dit ongedierte, om de schade, welke het, door zijne afknaging,

ging, aan het plantenrijk toebrengt, het meest bekend is, schijnt de naam van *kaauwen* aftestammen. PIETERS. heeft aan dit woord het vr. geslacht geeigend: ik volg HALMA; te meer, omdat de eigenlijke beteekenis *eenen kaauwer* schijnt aanteduiden. Zamenst.: *goudkever*. — *Keverbek*, diklip, *kevervlieg*.

KEVIE, z. n., vr., *der*, of *van de kevie*; meerv. *kevies*. Eene kouw, kooi. Ook eene boeren etenskas, met eene getraliede deur. Hoogd. *käfich*.

KEVIS, z. n., vr., *der*, of *van de kevis*; meerv. *kevissen*. Een bijwijf. Van hier het zamengest. *keviskind*. Bij KIL. is *kebisse*, *kebse*, *kevisse*, een bijwijf, hoogd. *kebsweib*. Dus is *keviskind*, een kind uit een bijwijf geteeld. SCHILTER leidt het af van het zw. en ijsl. *kaeps*, *kaebs*, een lijfeigene, een knecht, een slaaf, (het lat. *captus* mag men hiermede vergelijken), omdat men, gewoon was uit lijfeigene vrouwspersonen, bijwijven te verkiezen.

KEZEN. zie *kazen*.

KIB, (*kibbe*) z. n., vr., *der*, of *van de kib*; meerv. *kibben*. Verkleinw. *kibbetje*. Zoo noemt men, in Geld., het achterste van een fuiknet, waarin de aal vastloopt. Bij KIL. is *kip*, *knippe*, *decipula*.

KIBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kibbelde*, *heb gekibbeld*. Twisten, als kinderen onder elkander doen. Een voorddur. werkw., van *kijven*. Zamenstelling: *kibbelkunst*. *Fraai is het zeggen van Erasmus, dat, door de vermenging van de christelijke leer met de philosophie van Plato, de godgeleerdheid eene distelige, knoestige, twistrijke kibbelkunst was geworden*. LEVENSBESCHRYV. V. ERASM.

KIBBELING, z. n., vr., *der*, of *van de kibbeling*; zonder meerv. *Kibbeling van eenen gezouten visch*, de afval, iets, dat afgesneden, weggeworpen wordt. Het woord ontstaat niet van het vorige *kibbelen*, maar van *kippen*, *kippelen*, *kibbelen*. *Kippen* is, in het nedersaks., afhouwen. Ons woord *kappen* is bekend.

KICH, *kigchen*, zie *kuch*, *kugchen*.

KID, *kidde*, (*ked*) z. n., vr., *der*, of *van de kid*; meerv. *kidden*. Eene kleinere soort van paarden: *eene noordsche kid*. Fries. *kedde*.

KIDZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kidsde*, *heb gekidsd*.

Eenig vocht, met geweld, uit geslotene lippen, straalswijze uitspuwen.

KIEFT, zie *kievit.*

KIEKEBOE, (*kijkeboe*). Een tusschenwerpsel, welk woord men gebruikt, als men zijne tronie voor kinderen, beurtelings, ontdekt en toedekt: *kiekeboe spelen.* Misschien, echter, staat het in betrekking met het gr. κικκαβαῦ, dat het geluid van schreeuwende nachtuilen aanduidt; van κικκαβη, nachtuil.

KIEKEN, (*kuiken*) z. n., o., *des kiekens*, of *van het kieken*; meerv. *kiekens*. De jongen eener hen, eend, gans, zwaan. *De klockhen dekt vergeefs het sidderende kiecken.* VOND. Zamenst.: *kiekendief*, wouw, *kiekenpastei.* Het woord luidt, in het nederf. *kiken*, *küken*, angelf. *cicen*, eng. *chichen*, hoogd. *kuchen*, *küchlein*, zw. *kijckling*, deen. *kijlling*. In het angelf. heet *coc*, eng. *cock*, een haan. Bij de Grieken zoude κοκκα ook een hoen beduiden. Volgens HESYCH. is κικκος een haan, en κικκα eene hen.

KIEL, z. n., m., *des kiels*, of *van den kiel*; meerv. *kielen*. Een linnen overtrek. Zie *kedel*, *keel*.

KIEL, z. n., m., *des kiels*, of *van den kiel*; meerv. *kielen*. Eene keg, wig: *eenen kiel in het hout slaan.*

KIEL, z. n., vr., *der*, of *van de kiel*; meerv. *kielen*. De lange bodembalk van een schip: *het vaartuig was lek aan de kiel. Ontswommen op de kiel van Hoofdts bewenschte schuit.* C. HUIGENS *Het schip heeft de looze kiel verloren.* In den dichterlijken en verhevenen stijl wordt het voor een schip genomen: *hoe fiks een zeeman de brooze kiel bestuurt.* HOOGVL. *Zij jaagen de brooze kiel, die ze bezielen, langs geen vrolijk dartelende golven.* FEITH. De Schrijver verstaat er het zwakke ligchaam door. Van hier het bedr. gelijkvl. werkw. *kielen*, hielhalen. Zamenst.: *kielgangen*, gaarboorden eens schips, *kielkeper*. BOGAERT. — *Kielwater*.

KIELHALEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kielhaalde*, *heb gekielhaald. Een schip kielhalen*, een schip op zijde halen, om de kiel te verbeteren. *Iemand kielhalen*, eene scheepsstraf, wanneer de misdadiger, door middel van een touw, welks eind aan de groote ra vastgemaakt is, onder het schip doorgehaald wordt. Schertsend zegt men zulks ook, wanneer iemand doornat gemaakt wordt.

KIEM, z. n., vr., *der*, of *van de kiem*; meerv. *kiemen*. Het eerste uitspruitsel van het zaad. Verkleinw. *kiempje*. Het is ook voor kaam, zonder meerv., in gebruik geweest. Van hier *kiemig*: *'t kiemigh bloedt*. HOOFT.

KIEMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kiemde, heb gekiemd*. Eene kiem zetten; van zaden gesproken. M. L. TIJDW. spelt *kimmen*: *een zaadje, op 's hemels juisten stond, gekimt uit zijn' ontdooiden grond*. Het wordt, ook, oneigenlijk, voor aanvangen, ontluiken gebruikt: *zijn verstand kiemde*. Voor *kiemen* wordt ook *kijnen* gebezigd: *'t schijnt, dat het zaed wel kijnt, maer geenen wortel schiet*. WESTERB. Het heeft, met *kim*, *kaam*, eenen oorsprong.

KIEPEKORF, z. n., m., *des kiepekorfs*, of *van den kiepekorf*; meerv. *kiepekorven*. Zoo noemt men, in Gron., sterke, van grof teenwerk gevlochtene, langwerpige manden, waarin aardewerk wordt overgezonden. Het is hetzelfde woord als het nederf. *die kiepe*, dat eene mand aanduidt, welke men op den rug draagt.

KIER, z. n., m., *des kiers*, of *van den kier*; zonder meerv. Als eene deur even openstaat, zegt men: *de deur staat op*, of *aan*, *eenen kier*. In Friesl. bezigt men het onzijd.; *de deur in het kier zetten*. Het zal, misschien, van *keeren* afstammen; althands COORNH. zegt: *de deur staet aen keer*.

KIES, z. n., vr., *der*, of *van de kies*; meerv. *kiezen*. Baktand: *te bijten met de kies*. VOND. *Holle kies*. *Kwade kies*. *Pijn in de kiezen hebben*. Zamenst.: *kiespijn*, *kiezentrekker*, enz. Bij KIL. ook *kuijse*, in Gron. nog in gebruik.

KIESCH, bijv. n. en bijw., *kiescher*, *meest*, *zeer kiesch*. Die naauw kiest, keurig: *hij is kiesch in het eten*. Net, naauwkeurig: *kiesche schrijvers*. Van hier *kieschheid*.

KIESKAAUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kieskaauwde*, *heb gekieskaauwd*. Langzaam eten, zonder smaak het voedsel gebruiken: *kieskaeuwende den tip van 't gras afknaegen*. VOND. *Kieskaeuwen over eenen mug en hap happen eenen kemel*. OUD.

KIEUW, z. n., vr., *der*, of *van de kieuw*; meerv. *kieuwen*. Kaakbeen: *mijne kieuwen doen mij zeer*. *De visch is bleek aan de kieuwen*. Muil, kaak: *het monster blies*

vlam

vlam en vuur uit zijne kieuw en kopre keelen. VOND.
Van *kaauwen.*

KIEVIT, z. n., m., *des kievits*, of *van den kievit*; meerv. *kievitten.* Men zegt ook, bij verkorting, *kieft.* Een bekende vogel, die, naar zijn geluid, dezen naam draagt. Zamenst.: *kievitsei*; ook eene bloem, die de gedaante en kleur van zulkeen ei heeft.

KIEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik koos, heb gekozen*, (*gekoren*, van *koren*, *keuren*, *kieren*, bij KIL.). Verkiezen, eene keus doen: *partij kiezen. De vlugt kiezen. Een goed heenkomen kiezen. Eene regering kiezen. Iemand tot schout kiezen. Zo dat mijne ziele de verworginge kiest.* BYBELV.

Want onder luttel lieden,
Daar hij uit kiezen gaat. HOOFT.

Gij moet kiezen of deelen. In de scheepvaart heet dieper in zee steken, of afvaren, na aan eene kust, of in eene haven, geankerd te hebben, *zee kiezen.* Van hier *kiezer*, *kiezing.* Voords: *kiesbaar*, *kiesheer.*

Bij OTFR. *kiusen*, ULPH. *kausjan*, angelſ. *ceosan*, *cijsan*, eng. *to choose*, hoogd. *kiesen*; nederſ. *köſen*, zw. *kesa*, ijsl. *kiosa*, fr. *choisir.*

KIF, z. n., o, *des kifs*, of *van het kif*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gron., de gemalene run, den eek, wanneer dezelve in de looijerskuip reeds gebruikt is. Het schijnt, met *kaf*, tot het nederſ. *kiven* te behooren, hetzelfde als ons *kijven*, dat, eigenlijk, kaauwen, en voords malen, verbrijzelen aanduidt.

KIFFEN, zie *keffen.*

KIJF, z. n., vr., *der*, of *van de kijf*; zonder meerv. Geschil, twist; *der staten magt in de kijve stellen.* HOOFT. *Waarmeede het uit de kijf was, dat hunne partij boeven dreef.* HOOFT. *En haer mont vertorent tot kijf.* BYB. 1477. *De zaak is buiten kijf.* Van hier *kijfachtig*. Zamenst.: *kijflust*, *kijfwoord.* HOOFT. Dit vinden wij ook in de TWESPR.: *neemt ons eerste kijfwoord*, d. i. het woord, waaromtrent wij het eerst verschilden. Oul. was ook *kijfkind*, voor bastaard, onecht kind, in gebruik.

KIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik keek, heb gekeken.* Zijn ligchaam in eene rigting zetten, om iets te zien. *Door een gat kijken. Over de deur kijken. Uit de venster kijken. Op zijnen neus kijken*, bedremmeld staan.

Ie-

Iemand in den mond kijken. Met zijnen mond vol tanden staan te kijken. In het gemeene leven zegt men: *ik zal het eens kijken*, voor ik zal het zien te doen. In dien zin wordt het woord niet bedr. genomen, maar de vierde naamval wordt door een uitgelaten werkwoord beheerscht. Van hier *kijker*, aanschouwer, toekijker. In den schertsenden stijl zegt men *de kijkers*, voor de oogen. Verkleinw. *kijkertje (oogje)*. Hooft. Ook voor eenen verrekijker: *geef mij dien kijker eens.* Zamenst.: *handkijker*, *piskijker*, *sterrenkijker*, enz. Voords: *kijking*, het verkleinw. *kijkje: hij gaat om een kijkje.* Zamenst.: *kijkduin*, *kijkgat*, *kijkglas*, *kijktoren*, *kijkuit*, *kijkvenster*.

KIJN, een uitgang, oudtijds gevoegd achter sommige zelfst. naamwoorden, om die tot verkleinwoorden te vormen. Bij Hooft vindt men nog: *door 't speelziek windekijn.* Zie *je*.

KIJNEN, zie *kiemen*, *kenen*.

KIJT, z. n., vr., *der*, of *van de kijt*; zonder meerv. De eijeren van visschen, anders *kuit* genaamd: *zoo haest als de visschen uit de kijte ghekipt zijn.* Brune. Bij Kil. is *kijte*, *kiete*, *kuite*, *roghe. Ova piscium.*

KIJVEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik keef*, *heb gekeven.* Twisten: *om dat sij met hem gekeven hadden.* Bijbelv. Hevig, en met veel gedruisch twisten: *zij keven met elkander.* Het schijnt, met *kevel*, van kaauwen aftestammen, en dus, eigenlijk, bijten aanteduiden. Althands het hoogd. *keifen*, twisten, heeft, in eenige oorden van Opperd., die beteekenis; in de Monseeis. Glossen *chiuvan.* Van hier, voords, zijn: *kijvaadje*, *kijver*, *kijverij*.

KIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kikte*, *heb gekikt.* Het minste geluid met den mond maken: *hij durft kikken noch mikken. En zoo daer iemand kickt.* Vond. Het naamw. *kik* is ook in gebruik: *hij zegt kik noch mik.* Het is een klanknabootsend woord. Van hier *kikker*, kikvorsch, ook *kikkerd* — *kikkerrid*, de eitjes van kikvorschen. — Voords: *kikhalzen*, (*kokhalzen*, *kukhalzen*) in spijs of drank bijna stikken: *slooven*, *dat hij kikhalz'.* Hooft.

KIKVORSCH, z. n., m., *van den kikvorsch*, meerv. *kikvorschen.* Een bekend diertje, van het kwakkende en rikkekikkende geluid dus genaamd. Zie *vorsch*.

KIL, zie *kel*.

KIL,

KIL, z. n., vr., *der*, of *van de kil*; meerv. *killen*. Eene diepte tusschen twee droogten: *als zij in de kille daalden, nat wordende ten buik en naavel toe*. Hooft. Het bed van eene rivier: *een ſtroom, die door een kleen vlak en ſmalle kil, tot in de Iſer, ſtreeft*. Hooft. *Als de ſtroom een nieuwe kil gemaakt hadde*. Hooft. Het water zelf: *een ſtroom, die met zijne kil in zee loopt*. Vond. *De zon kookte de kil der holle vlieten*. Vond. Ons *kuil* en het gr. κοιλος komen hiermede overeen.

KIL, z. n, vr., *der*, of *van de kil*; zonder meerv. Koude: *de eerſte kil van het bier wegnemen*. Het is ook een bijv. naamw.: *in killen nachtdauw*. Schutte. *Zoo lang hem 's meesters zorg voor killen ſtorm behoedt*. M. L. Tijdw. *Een kille ſchrik*. Van hier *kilheid*, huiverigheid. *Killig*, koud: *het Noorden killig ijs*. J. de Marr. Zamenſtell.: *kilkoud*. Zie verder *kel*.

KILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kilde*, *heb gekild*. Eene tintelende koude veroorzaken: *het bevrozene brood kilt aan de tanden*. Eene zoodanige koude gevoelen: *mijne voeten killen mij*. Yskoud zijn: *gunt mij, dat de doodt met haar killend' handt deez' weenend' oogen luike*. Hooft. *Killen* is ook een zeemanswoord, dat van de zeilen gebruikt wordt; anders levendig houden, met de zeilen aan den wind liggen. Hooft gebruikt het bedrijvend voor dooden: *hij deed ze ter zelver uure, als ze in hechtenisſe geſtelt werden, killen en begraaven*. In het eng. is *to kill* eenen manſlag begaan. Van het woord, in de eerſte beteekenis, is *killing*, tinteling.

KIM, z. n., vr., *der*, of *van de kim*; meerv. *kimmen*. Het woord duidt, in het gemeen, eene ſcherpe verhooging aan, en is, met *kam*, *kaam*, *kiem*, van eenen oorſprong. In het bijzonder noemen de Kuipers dus de ſcherpe einden van een vat, die boven den bodem uitſteken. De uitſtekende kromme rand, de kromte eens ſtevens heet ook *kim*. Zoo ook wordt de bovenrand van een vat, of glas, door Dichters *de kim* genoemd:

Wanneer de ſchenker doet het ſap der druijven klimmen,
In 't cryſtallijne glas tot boven aan de kimmen. Westerb.
Een roemer, ter kim toe vol geſchonken. Poot.

Eindelijk draagt de uitſtekende gezigteinder dien naam: *de zon is onder de kim*. *De dagh loopt van de kim*. Hoogvl. *Zij (de zon) nijght naa 's aardtrijks kim*. Hooft.

HOOFT. *De zon rijst ter kim uit;— zij is boven de kim.* Van hier *kimmeloos: van 't kimmelooze wraakverschiet:* M. L. TYDW.

KIMMEN, zie *kiemen.*

KIN, z. n., vr., *der*, of *van de kin*; meerv. *kinnen*. Het vooruitstekende deel aan den kop der dieren, vooral aan het menschelijke aangezigt, beneden de onderlip: *tot de kin in 't water.* VOND. *Eene ronde — spitse — breede — platte kin. Eene gladde kin*, die nog baardeloos is. *Hij heeft een kloofje in de kin.* Zamenstell.: *kaalkin, kevelkin, kloofkin, langkin, spitskin*, enz. Voords: *kinijzer, kinketting.*

Bij RAB. MAUR. luidt dit woord *chinni*, nederl. en hoogd. *kinn*, eng. *chin*, angelf. *cinn*, gr. *γενυς, γενειον, κιννος.* Het schijnt aan *kim*, in oorsprong, nabij te zijn, als beduidende, in het gemeen, iets, dat uitsteekt.

KIND, z. n., o., *des kinds*, of *van het kind*; meerv. *kinders, kinderen.* Verkleinw. *kindje* (oudt. *kindeken*). Een mensch, zoo ver hij, door ligchamelijke voortteling, zijn wezen van anderen ontvangen heeft, zonder opzigt op zijn geslacht, dat, door de woorden *zoon* en *dogter*, nader bestemd wordt. Vooreerst, met betrekking op hen, van welken men zijn wezen en bestaan ontleent; en wel, in den bepaaldsten zin, met opzigt op beide ouders: *geene kinderen hebben. Zij kregen zes kinderen bij elkander.* De vader *teelt kinderen*, de moeder *baart kinderen. Zusterskinderen, broêrskinderen*, kinderen, welker moeders of vaders elkanders zusters of broeders zijn. Wijders, met opzigt op stamvaders, of voorouders: *de kinderen van Israël.* In zoover alle redelijke schepselen hun aanwezen aan een Opperwezen verschuldigd zijn, heten zij *kinderen* van eenen algemeenen Vader. Oneigenlijk, ten opzigt der geboorteplaats: *zij zijn landskinderen*, in hetzelfde land geboren; — der onderhouding, opvoeding, bezorging, opzigt: *iemand tot zijn kind aannemen. Een gelukskind. Een stadskind, stedekind*, die, wegens verkwisting, onder stads opzigt wordt gesteld. *Aalmoezenierskind, kostkind, minnekind*, enz.; — der onderrigting: *zij heeft breikinderen.* Voords: *naaikind, schoolkind*, enz.; — der liefde: *mijne kinderen! wacht u voor het kwade;* — der nieuwe gezindheid, door de kragt van den godsdienst: *de*

aan-

aanneming tot kinderen, in den bijbelstijl; — der nauwe betrekking op iets; meest in den stijl der Schrift: *een kind des duivels*, *der hel*, *des doods*, *des toorns*, *der zonde*, *der wereld*, enz. Hierheen behoort de uitdrukking: *een kind van weelde*. Eindelijk, ten opzigt van voordbrenging: zoo noemt men een boek, *een papieren kind*. Zoo heten Dichters hunne werken, *kinderen hunner hersenen*. *Ware blijdschap is het kind van bedaerde gedagten*. Overz. v. Herv. Ten tweede, in betrekking op de voordbrenging alleen, wanneer dit woord aanduidt den mensch, van zijne ontvangenis tot aan de geboorte, en onmiddellijk na dezelve: *een kind onder het hart dragen*. *Zwanger van een kind zijn*. *Van kinde groot zijn*. Hooft. *Zij is met kind*, lage spreekwijs, gelijk de volgende: *met kind maken*. *Een kind te verdeling leggen*. *Zij beviel van een dood kind*. Ten derde, in betrekking op den ouderdom, wanneer menschen, van de geboorte tot aan het tiende jaar, *kinderen* genoemd worden: *nu wordt de man een kind*. *Zoo eigenzinnig als een kind*. In den Bijb. van het jaar 1477 wordt het jong eens diers ook *kind* genoemd. De Schrijvers der middeleeuwen geven dikwijls den naam van *kind*, lat. *puer*, fr. *enfant*, enz. aan minderjarige Vorsten: *die heere van streene ende dat Kijnt van Putte*. Privil. v. Dordr. *Van kindsbeen af*. In den Bijbel heten onervarene Kristenen *kinderen*. Oul. was het meerv. ook *kinder*: *en had gheen kinder ghewonnen*. Bijb. 1477. Ook *kinden*. Van hier *kinderachtig*, *kinderachtigheid*, *kinderlijk*, *kindsch*, *kindschap*, *kindschheid*. Zamenst.: *kinderbed*, (*kinderbedvrouw*, voor kraamvrouw, bij Kil.) *kinderbel*, *kinderbier*, (*kindelbier* in Gron.) *kinderdoop*, *kindergeld*, *kindergoed*, *kinderhuis*, *kinderhuisraad*, *kinderjaren*, *kinderkamer*, *kinderkost*, *kinderluren*, *kinderloos*, *kinderloosheid*, *kindermaal*, *kindermeester*, *kindermeid*, *kindermoord*, *kindermoorder*, *kindermuts*, *kinderpap*, *kinderpokjes*, *kinderpop*, *kinderpraat*, *kinderrijk*, die veel kinderen heeft, *kinderschoenen*, (*zijne kinderschoenen uittrekken*, *afleggen*, uit zijne kindschheid gaan) *kinderschool*, *kinderspel*, *kinderspreukje* (bij Oud.), *kindertucht*, *kindervraag*, *kinderwerk*, *kinderzalig*, vruchtbaar in kinderen, *kinderzaligheid*. Hooft.

Kind, reeds bij Isidor. *chindh*, Ker. *chind*, Wil-

LER.

LER. *kint*, OTFRID. *kind*, hoogd. *kind*, nederſ. *kind*, oudfriesch *kin*, *kinne*, *knia*, *kni*, op ſommige plaatſen van Noordh. *klin*, angelſ. *cild*, eng. *child*. Het is zeer waarſchijnelijk, dat het een verled. deelw. is van het oude *kinnen*, telen: *ik kinde*, *heb gekind*. Bij ULPHIL. is dit *keinan*, angelſ. *cennan*, gr. *γεννᾶν*, lat. *gignere*, oudt. *genere*, waarvan de verled. tijd *genui*, en *genus*, *gens*, enz. Van hier ons woord *kunne* en het eng. *kind*, een geſlacht.

KINDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kinderde*, *heb gekinderd*. Kinders krijgen: *heeft uwe vrouw nog nooit gekinderd?*

KINK, z. n., vr., *der*, of *van de kink*; meerv. *kinken*. Een draai in eenig touwwerk: *maak die kink eens uit het touw*. *Er is eene kink in den kabel*, een kronkel in het touw, ook figuurl., eene belemmering in het werk. *Uit de kinke blijven*, de verwarring ontwijken, het gevaar vermijden. *Hij is al uit de kinke*, hij heeft zich al gered. Het is zeer waarſchijnelijk, dat het woord, met het lat. *concha*, eenen oorſprong heeft. Draaijen heet in het gr. *κοχλεῖν*.

KINKEL, z. n., m., *des kinkels*, of *van den kinkel*; meerv. *kinkels*. Misſchien ſtamt dit woord, met den uitgang *el*, van het voorgaande *kink* af, en beteekent iemand, als ware het, met verdraaide herſenen: althands drukken wij daardoor uit, bij wijze van ſcheldnaam, eenen plompaard, eenen lompen boer: *dat vergult den rijmer*, *gelijck een krans van boterbloemen den kinkel*. VOND. *Geen kinkelsbrein zoo ſlug*, enz. M. L. TIJDW. Van hier het zameng. *ſchrinkinkel*. HOOFT.

KINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kinkte*, *heb gekinkt*. Een woord, van den klank gevormd, beteekenende met de punt op iets raken, dat het eenen klank geeft en terugſtuit. Zoo *kinken* de kinderen met den werptol, als zij met de punt des tols eenen anderen tol zoeken te treffen. In een ander kinderſpel is het, met de punt van een ei, op een ander ei zacht ſtooten; waarvan *kinkei*. Overdr.: *de felſte ſchichten der Fortuins kinken in een verſtaald gemoedt*. HOOFT.

KINKHOEST, (bij KIL. ook *kichhoest*, *kindhoest*) z. n., m., *van den kinkhoest*; zonder meerv. Een kinderhoest, die met eene zware ademhaling en gevaar van ſtikking vergezeld gaat. Van *kink*, dat is draai, en *hoest*, als zijnde een worghoest, waardoor de longpijp als toegedraaid

draaid wordt. Hoogd. *keichhusten*, nederf. *kuchhoest*; *kinkhoost*, zw. *kikhösta*, eng. *chincough*.

KINKHOREN, (*kinkhoorn*) z. n., m., *des kinkhorens*, of *van den kinkhoren*; meerv. *kinkhorens*. Eigenlijk een gedraaide horen, een blaaswerktuig, waaruit een fcherp geluid gewrongen wordt. Wij verftaan er, thands, door een wenteltrapvormig zeegewas, dat de gedaante van zulkeenen horen heeft. Het eerfte gedeelte des woords is, zeker, met *concha*, *κογχη*, hetzelfde in oorfprong; zijnde *kink* een omdraai. VOND. heeft *kinkklaroen*: *hij grijpt de kinkklaroen*.

KINNEBAKKEN, z. n., o., *des kinnebakkens*, of *van het kinnebakken*; meerv. *kinnebakkens*. Die beenderen des hoofds, of van den kop der dieren, waarin de tanden vastftaan; het kakebeen: *fo wierp hij het kinnebacken uit fijne hant*. BYBELV. Wang: *hare tranen loopen over het kinnebacken*. BYBELV. Men zegt ook *kinnebak*, welk woord PIETERS. vrouwl. ftelt. Het meerv. daarvan vindt men in de BYBELV.: *beijde kinnebacken, ende de penfe*. Het woord *bakken*, of *bak*, beteekent eigenlijk eene uitftekende verhooging, waarom nog het verhevene gedeelte van het aangezigt, onder de oogen, *bak* heet. Het woord *kin* wil ADELUNG afleiden van kaauwen: misfchien is het eenvoudiger, de eigenlijke beteekenis van *kin* te houden. Van hier *kinnebakshamn*, *kinnebakflag*.

KINNETJE, z. n., o., *des kinnetjes*, of *van het kinnetje*; meerv. *kinnetjes*. Een agtfte deel van een vat, ook een agtendeel genoemd: *een kinnetje boter*. *Een kinnetje bier*. Bij KIL. *kindeken*, *kinneken*. Om de kleinheid van het tonnetje zal het den oneigenlijken naam van *kindeken* dragen.

KIP, z. n., vr., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*. Een band of hoepel om eene rol ftokvisch. Misfchien van het oude *kepen*, eng. *to keep*, vasthouden.

KIP, z. n., vr., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*. Eene keep. Van *kappen*, bij KIL. *kippen*, nederf. *kippen*. Zie *keep*. Van hier *kipmolen*, waar hennip geklopt wordt. KIL. heeft *kippen*, *cudere*, *ferire*, *icere*.

KIP, z. n., vr., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*. Eene knip, eene val. Men gebruikt het in de lage fpreekwijs: *kip*, *ik hebje*. Het woord fchijnt klanknabootfend te zijn.

KIP, z. n., vr., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*. Een hoofddeksel voor kinderen, eene klapmuts, in Geld. *eene kips*, *kipse*. Het schijnt, met *kap*, en het hoogd. *kipse*, eene spitse verhooging, uit eene bron gevloeid te zijn.

KIP, z. n., o., *des kips*, of *van het kip*; meerv. *kippen*. Zoo noemt men, in Geld., eene smalle streep houts aan den ploeg, aan het ploegijzer vastgemaakt; welk kip over den grond schuurt. Men zoude het van *kepen*, vasthouden, kunnen afleiden, omdat dit hout het ploegijzer vastknelt.

KIP, z. n., vr., *der*, of *van de kip*; meerv. *kippen*. In de dagelijksche taal, een jong hoen, en, in het gemeen, hoenders. Dus genoemd, omdat zij uit den dop gekipt zijn. *Met de kippen op stok gaan*, vroeg gaan slapen. In den gemeenen spreektrant worden hoeren ook *kippen* genoemd; en van hier de spreekwijs *kippen op zolder houden*.

KIPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kipte*, *heb gekipt*. De schaal van een ei doorpikken: *de vogeltjes zijn gekipt*. *En kipt haer eiers*. VOND. BRUNE gebruikt het van de visschen: *uit de kijte gekipt*. Het beteekent ook met eene kip vangen, en voords, vangen, grijpen, treffen. HOOFT zegt: *anderen gekipt van den koeghel*. Wegstelen: *opdat het niemant zou kippen*. HOOFT. *Kippen* is ook uitkiezen, anders *uitkippen*. Van *kippen*, in de eerste beteekenis, is *het kipsel*, zonder meerv., de gekipte jongen. BRUNE gebruikt dit woord.

KIPPEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kipperde*, *heb gekipperd*. Dit woord, dat in Geld. *keperen* heet, wordt gebruikt van een prikkelend gevoel der handen, wanneer zij van koude doortinteld zijn. Een voorddur. werkw., van *kippen*, snijden, gevoelig raken, eng. *to chip*.

KIRREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kirde*, *heb gekird*. Het woord drukt, met zijne trillende letters, het geluid der tortelduiven uit. Van hier klaaglijk weenen: *ik kirrede als een duijve*. BIJBELV.

KISSEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kiste*, *heb gekist*. Onz., met *hebben*, een sissend geluid maken: *kissen is, eigenlijk, dat geluid, het welke het koud water van zich geeft, wanneer een gloeiende stof daer in gedompeld word*. FR. DE HAES. *Kissend water*. HOOGVL. Ook zegt men het van de gloeijende stof zelve: *om 't kissend ke-*

koper in den keelback te verkoelen. VOND. Bedr., ophitsen: bij voorbeeld, als men eenen hond, door een sissend geluid met den mond te maken, op iemand aanhitst: *hij kiste hem tegen den dief.*

KIST, z. n., vr., *der*, of *van de kist*; meerv. *kisten*. Verkleinw. *kistje*. Een langwerpig, vierkantig, uit planken zamengeslagen ruim, met een deksel daarop, om iets daarin te leggen. *De kleederen liggen in de kist. De goude kist ontwijden.* VOND. *Kisten en kussen vol hebben. Den sleutel op de kist leggen*, den boedel bankbreukig verklaren. Doodkist:

Dit zuikert ons het gallig leven.
Dit strooit de kist met Edens kruid. M. L. TYDW.

Iemand in de kist leggen. Zamenst.: *appelkist*, *bondkist*, *doodkist*, *geldkist*, *haverkist*, *kleerkist*, *kruidkist*, *pakkist*, *schatkist*, enz. — *Kistdeksel*, *het kistmaken*, (*iemand bij het kistmaken* (*kistenmaken*) *bestellen*) *kistmaker*, *kistenmaker*, *kistenpand*, een tilbaar onderpand, dat in eene kist kan bewaard worden.

Kist, hoogd. *kiste*, nederf. *kiste*, eng. *chest*, angelf. *cest*; fr. *caisse*, deen. *kiste*, zw. *kista*, ijsl. *kista*, perf. *castr*, lat. *cista*, gr. κιστη. Inzoover het een ingesloten ruim beteekent, mag men het vergelijken met het hebr. כיס, een koffertje, *marsupium*, *loculus*, *crumena*, *in quam pecunia aliaque res reconduntur*, zoo als J. SIMON. *in Lex.* zegt.

KISTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kistte*, *heb gekist*. In eene kist pakken: *citroenen kisten*. In eene doodkist leggen: *een lijk kisten.*

KIT, z. n., vr., *der*, of *van de kit*; meerv. *kitten*. Eene groote kruik. Van hier vindt men, bij VOND., *kittebroer*, voor eenen, die veel van drinkgelagen houdt. Men mag het woord met het gr. καδος, hebr. כד vergelijken: anders is כיס ook een drinkbeker. Of hiervan ontstaan zij *eene kit*, voor een bordeel, omdat men daar zuipt, is onzeker. Men kan het ook, met *kot*, uit eene bron afleiden. Er is nog eene lage spreekwijs: *de kit boenen*, het hoerhuis uitstubben ergens genaamd.

KITS, z. n., vr., *der*, of *van de kits*; meerv. *kitsen*. Een engelsch galjoot, een ligt vaartuig, met een verdek en drie masten. Fr. *queche*. Vergelijk *katschip*.

KITSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kitste*, *heb gekitst*. Bedr., met een zeker geluid afschieten: *zij kit-*

kitzen een hageljaght van looden op de stormveirdighen. HOOFT. Onz., met *hebben*, beteekent het een kletsend geluid in het water maken. Zoo *kitsen* de jongens, met eenen platten steen, in het water.

KITTELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kittelde, heb gekitteld.* Door het aanraken van gevoelige ligchaamsdeelen, den hoogsten graad van jeuking veroorzaken. *Iemand kittelen. Iemand in de zijde — onder de kin — onder den voet kittelen.* Van eenen aangenamen drank zegt men: *hij kittelt op de tong*, wanneer het onz. gebruikt wordt. *De as, stuivend' in den mond van duizendt dichters, zal hun kittlend' op de tong zijn lof het uit doen breiden.* HOOFT. *Iemands ooren kittelen*, hem dingen verhalen, welke hij graag hoort. Zachtelijk aanraken: *knokkels kittelen de veel.* HOOFT. Figuurlijk, eenen hoogen graad van zinnelijke, aangename gewaarwordingen veroorzaken, gewonelijk in eenen kwaden zin: *dat liedje kittelt haren smaak. Zich kittelen*, zich innerlijk verheugen. Vleijend vermaken: *zoo kitteld' haar de hoop.* HOOFT. Van hier *kittelaar*, in de ontleedkunde, *kitteling*, eigenlijk en oneigenlijk; OUD. heeft *keelkittelingen*; *kittelachtig*, *kittelig*, *kitteligheid*. Zamenst.: *kitteloorig*, bij HOOFT voorkomende, haastig, oploopend, *kitteloorigheid*. — *Kittelkeurig*. HOOFT. *Kitteltongig*. HOOFT.

Kittelen, hoogd. *kitzelen*, *kützelen*, nederf. *kiddeln*, (in Gron. *kiddelen*) eng. *to kittle* en *tickle*, deen. *kilke*, en *kildre*, angelf. *citelan*, zw. *kittla*, fr. *chatouiller*, lat. *titillare*, lett. *kutteht*, finl. *cutitus*. Het schijnt een voorddur. werkw. te zijn van een verouderd werkw. *kiten*, ligt steken, aanroeren; daar, toch, de kitteling eene soort van aangename aanraking is.

KITTIG, bijv. n. en bijw., *kittiger*, *kittigst*. Net, puntig. In de volkstaal hoort men: *een kittig meisje*. Afgeregt, vurig: *kittiger op 't beschadighen dan op 't beschutten.* HOOFT. Misschien is de oorsprong het vorige *kiten*. Zie *ig*.

KLAAR, bijv. n. en bijw., *klarer*, (*klaarder*) *klaarst*. Vele lichtstralen van zijne oppervlakte terugwerpend: *klaer als krijstal.* BYBELV. Vele lichtstralen doorlatend, doorzigtig, het tegendeel van troebel: *klaar water. Een klaar glas. Klare wijn.* Onbewolkt: *eene klare lucht. Klaar weder.* Openbaar, zeker: *die zaak is mij zoo klaar,*

klaar. Dat blijkt zoo klaar, als de dag. Vaardig, gereed: *ik ben klaar, om te reizen. Is het eten klaar? Klaar maken.* Geene hinderpalen meer hebbend: *het huwelijk is klaar.* Ligt om te verstaan: *ik zal u eene klare plaats uit den schrijver aantoonen. Het is daar niet klaar*, daar is iets in den weg. Helder, duidelijk: *hij heeft eene klare stem. Een klaar geluid.* Zuiver, net: *och die reynigheyt die weet wat, och s' is so puntich en klaer.* BREDERO. Van hier *klaarheid, klarig, klarigheid, klaarachtig, klaarlijk.* Zamenst.: *klaarblijkelijk, klaarblijkelijkheid, klaarblijkend, klaaroog*, een kruid, anders oogenklaar, *klaarschijnend, klaarziend.* Inzoover het woord doorzigtig, helder beteekent, is het, in het deen., nederf., hoogd., zw. *klar*, eng. *clear*, lat. *clarus*, fr. *clair*, gr. *γλαυρος, γαλερος.* De oorsprong schijnt in *la, lo*, licht, te zijn, zoodat de *k* slechts de voorgevoegde keelklank zij.

KLAAS, z. n., m. Een eigennaam eens mans, verkort van *Nikolaas*, uit het lat. *Nicolaus. Een houten klaas*, een bot, lomp mensch. Zoo noemt men, in de Gron. Ommel., ook eenen houten nap, met eenen korten, krommen steel.

KLAAUW, z. n., m., *des klaauws*, of *van den klaauw*; meerv *klaauwen.* De gekloofde voet van eenige dieren, als van schapen, herten, zwijnen, enz.: *zij gebruikte den klaauw van eenen eland tegen de vallende ziekte.* Het vee zelf; *daer en zal niet een klaeuw achterblijven.* BYBELV. Inzoover zich het denkbeeld van grijpen, vatten, haken hiermede vereenigt, drukt het woord uit de vingers aan de handen, en de teenen aan de voeten der dieren. Van menschen gebruikt men het met verachting: *zoo lang gij uw' woekerenden klaeu slaet in uws naesten goed.* DE DECKER. *Iemand in zijne klaauwen krijgen. Diefsklaauwen.* Van dieren: *men kent den leeuw aan den klaauw.* Van roofvogels: *zoo min de duif een' prooi den haviksklaau ontzet.* HOOGVL. Van hier de spreekwijs: *ergens zijne klaauwen inslaan*, zich iets met geweld aanmatigen. De Dichters schrijven ook aan den Dood, de Afgunst, den Haat, den Nijd, enz. *klaauwen* toe, wegens de nadeelen, door dezelven aan het menschdom berokkend. Een slag: *de kat gaf hem eenen klaauw met haren poot.* Dat naar eenen klaauw gelijkt: *met witte gember, en haer kostelijken klaeu.* ANTON. Ankerhand:

overmits de klauw (des ankers) was recht getrokken, Bogaert. Zoo heet ook een tuingereedschap, met tanden, om te wieden, *een klaauw*, gemeenelijk, anders *klauw*, waarvan *klouwen*, *opklouwen*. Verkleinw. *klaauwtje*: *de klaauwtjes der wijngaardranken*. Zamenst.: *beerenklaauw*, enz. *Klaauwhamer*.

Klaauw, hoogd. *klaue*, Notk. *chlauuo*, opperd. *klaa*, nederſ. *klaue*, eng. *claw*, deen. *kloe*, *klav*, zw. *klo*, *klöf*, ijsl. *klö*, angelſ. *clawn*. Het komt af van *klieven*, *klooven*.

KLAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klaauwde*, *heb geklaauwd*. Met de nagels krabben: *de kat heeft mij geklaauwd*. *Zijn hoofd klaauwen*. *Klaauw uw hoofd daarover niet*, wees deswege niet misnoegd. Gemeenelijk zegt men, in dezen zin, *klouwen*: *o! hij zal zijn hoofd nog klouwen*, hij zal nog verlegen en mismoedig zitten.

KLAAUWIER, (*klavier*, bij Kil. *klauwiere*) z. n., m., *des klaauwiers*, of *van den klaauwier*; meerv. *klaauwieren*. Verkleinw. *klaauwiertje*. Een haakswijze ſpijker, wiens omgebogene punt naar boven ſtaat: *een ſchoorſteenkleed in klaauwieren haken*. *Dragende den wreeden klavier* (*ſeverus uncus*, bij Horat.). Vond. *De klaauwieren van het orgel*, Fr. *clavier*. Het woord wordt ook onz. gebruikt, vooral, wanneer het een zeker ſnaarſpeeltuig aanduidt: *meesters, die 't klavier behandelt*. M. L. Tydw. *Op het klavier ſpelen*, Onz. is ook *het klaauwier*, datgene aan een ſpinnewiel, waaraan men den klos ſteekt; rondom welks ſpil de klos draait.

KLAD, z. n., vr., *der*, of *van de klad*; meerv. *kladden*. Vuiligheid, ſmet; *hij worp eene klad van ſlijk op haar kleed*. De opgedroogde vuiligheid in de hoeken der oogen: *hij heeft kladden in de oogen*, Fig., *de klad dezer ketterij*. Hooft. Lasterende beſchuldiging: *iemand eene vuile klad aanwrijven*, *Iemand eene klad op het lijf werpen*. *Indien zij zonder klad door 't leven was gegaan*. Hooft. *Deze klad uitwisſchen*. Hooft, *Nochtans en is daarom mijne eer met eenige kladde beſpat*. Hooft. *Ik heb den hervormden Godsdienst behoedt van de gewisſe kladde*. Hooft. *Om de klad te verduisteren*. Hooft. Een ſchrift in het ruuw geſteld: *de klad van de overgezette Aulularia*. Hooft. De Kooplieden noemen dat boek, waarin zij de dagelijkſche zaken vlugtig opteekenen,

pen, *de klad*, of *het kladboek*, *Klad* heet ook eene groote verlaging in den prijs, door te goedkoop iets wegtegeven: *hij heeft er de klad ingebragt*. *Klad*, voor kladpapier, schijnt ons te zijn. Ook wordt een morsig vrouwspersoon dus genoemd: *zij is een regte kladde*. *Ey, valsche kladde*. Col. v. Ryss. Eindelijk noemt men de gesloten knoppen van klissenkruid, in Gron., *kladden*, Geld. *klassen*. Bij Kil. *kladde*, *klisse*. *Lappa*. Van hier de spreekw. *hij houdt aan als eene klad*, hij bindt, telkens, zijn verzoek aan. Het meerv: *kladden* is ook gebruikelijk in de lage spreekwijs: *iemand bij de kladden krijgen*, hem aangrijpen. Van hier *kladdig*, *kladdigheid*, *kladderig*. Zamenstell.: *kladdeboter*, boter, die vervalscht wordt, om haar tot eenen lagen prijs te verkoopen: ook een morsig wijf. Voords: *kladpapier*, *kladschilder*, *kladschilderen*, *kladschilderij*, *kladschuld*, kleine schuld.

KLADDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kladde*, *heb* en *ben geklad*. Bedr., bevuilen: *gij zult uw schrift kladden*. *En kladden met een roest de groente van haar blaên*. Hooft. Doormengen: *de spijzen ondereen kladden*. Onz., met *hebben*: *in een boek kladden*. *Op een papier kladden*. Slingeren, te goedkoop aan den man maken: *hij heeft met die waren geklad*. Met *zijn*; kladdig worden: *dat schrift zal kladden*. Van hier *kladder*, vuilmaker — kladschilder — een, die onder den prijs verkoopt, *kladdery*, morserij — slecht schilderwerk — verkooping onder de waarde, *kladding*. Van *kladden*, heeft men het woord *kladdei*, *gladdeije*, met eenen basterd uitgang, in de beteekenis van een morsig vouwmensch gemaakt, en daarvan het werkw. *kladdeijen*, bij Kil. *profundere*, *dissipare maculando*.

KLAGE, z. n., vr., *der*, of *van de klage*, meerv. *klagen*. Eene klagt: *ick sal mijner klage vergeten*. Bijbelv. *Volhard in zijne klage*. Vond. Zamenstell.: *rouwklage*, *weeklage*. Van hier *klaaglijk*, *klagelijk*.

KLAGEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klaagde*, *heb geklaagd*. Onaangename gewaarwordingen, door eene, op eene zekere wijs gebogene, stem, openbaar maken. Onz.: *man en wijf klaagden*. Het onderwerp der klagt drukt men met *over* uit: *hij klaagt over zijne kinderen*. *Over iemand aan de overheid klagen*. Bedr.; *men sal eene klagelicke klage klagen*. Bijbelv *Ik zal mijn jammer*

 aan

aan God klagen. Dat is God geklaagd! Ik zal het den meester klagen. Hier is *aanklagen* ook gebruikelijk. Van hier *klager*, *klaagster*, *klaging*. Zamenstell.; *klaaghuis*, *klaaglied*, *klaagpsalm*, *klaagrede*, *klaagschrift*, *klaagstem*, *klaagtoon*, *klaagvrouw*.

Klagen, hoogd. *klagen*; Ker. *clagen*, Otfrid *klagen*, nederf. *klagen*, zw. *klaga*. Het is eene nabootsing van de klaagstem. Het gr. *κλαιω*, ik ween, behoort hierheen ook.

KLAGT, z. n., vr., *der*, of *van de klagt*; meerv. *klagten*. Geklag: *met zijne klagte*. Vond. Eene zaak, waarover men klaagt: *zijne klagten voor God uitstorten*. Beschuldiging: *zware klagten van iemand hooren*. *Eene klagt tegen iemand hebben*. Eene kerkelijke vergadering, waar de klagten der behoeftigen gehoord worden, draagt ook den naam van *klagt: zich bij de klagt vervoegen — voor de klagt gaan*, *op de klagt zitten*. Van hier *klagtig*: *over iemand klagtig vallen*. Zamenstell.; *jammerklagt*, *lijkklagt*, *minneklagt*, *rouwklagt*.

KLAI, zie *klei*.

KLAK, z. n., vr., *der*, of *van de klak*; meerv. *klakken*. Eene vlek, die door het druppen van een vloeibaar ligchaam ontstaat: *eene klak, met inkt, op het papier maken*. Het bootst, eenigzins, den klank van den rollenden drop na: althands heeft dit woord *klak* die kragt in het zameng. *klakkebos*, *klakkebus*, een klapbos, waarmede jongens spelen, wanneer zij eene prop in eenen houten koker slaan, en die met geweld weder daaruit drijven; waardoor eene *klak*, of een klap, veroorzaakt wordt.

KLAKKELOOS, bijv. n. en bijw. Halma verklaart dit woord door plotselijk, onverwacht. Hooft gebruikt het woord meer dan eens, in den zin van zonder genoegzamen grond: *edoch, om niet zoo klakkeloos de Engelschen af te snijden. De Hartogh, om zijn klakkeloos vertoeven te vrijen van arger achterdocht.* — Slap, zonder aanwending van noodige kragten, lafhartig: *hoe dit volk klakkelooze weere bood*. Hooft. Zoo ook: *den uitval uit Sinte Catharine klakkeloos wederstaan te hebben*. Hooft. Het woord zal, eigenlijk, misschien, aanduiden, stil, zonder *klak*, dat is zonder eenig geluid; van hier plotseling, onverwacht: *uw hoofdt is vrij van onheyls klackloos treffen*. Camph. Voords, zonder eenige beweging, eenige mei-

te, eenige aanwending van kragten, bij welke eenig gedruisch plaats heeft. Zie *loos*.

KLAKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klakte, heb en ben geklakt.* Bedr., eene klak maken: *het papier klakken.* Onz., met *hebben*; slecht schrijven, met veel klakken te maken; *foei, wat is dat klakken!* Schieten, dat het eene klak geeft; *hij klakt met zijne bos.* Met *zijn*; bevlekt worden door inktklakken: *leg het niet daarop, opdat het niet klakke.*

KLAM, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eenigzins vochtig: *door het natte weder is alles klam. Het klamme zweet sloeg, brak hem uit. Klamme handen.* Van hier *klamheid, klamachtig*. Eigenlijk duidt het aan kleverig, eenen zekeren middelstand tusschen vochtig en droog, waarom het, zeker, met *klemmen*, uit eene bron voordvloeit. HOOFT schrijft *klem: uw klaauwen klem van bloedt.*

KLAMP, z. n., m., *des klamps*, of *van den klamp*; meerv. *klampen*. Een hulpmiddel, om iets vast te houden, te verbinden: *sla er eenen klamp tegen. Houten klampen.* Zoo heet eene dwarsplank, die twee planken verbindt, een klamp. Vele stapels hooi, door inzakking naauw vereenigd, heten *een klamp hooi.* Wij volgen, in het geslacht, PIETERSON; HALMA en HOOGSTRATEN verkiezen het vrouwl.

KLAMPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klampte, heb geklampt.* Bedr., klampen onder iets slaan: *holblokken, klompen klampen*, als de schoenmaker stukjes leer onder dezelven vastklampt. Hechten: *ik zal het eene op het andere klampen.* Fig.: *om ellendt op ellendt der ellendigen te klampen.* HOOFT. Gijzelen, om eene schuld vastzetten: *ik zal hem klampen, als ik hem vind.* Met eenen scherpen scheepshaak aanhalen en vasthouden: *zij klampten elkander aan boord. Iemand aan boord klampen*, iemand hard om eene zaak aanvallen. VOND. bezigt *klampen* voor stapelen: *zoo klampte David op overspel verraet en godvergeten moort.* Onz., met *hebben*; sterk kleven: *de sneeuw klampt aan de holsblokken.* De oorsprong van *klampen* en *klemmen* is een.

KLANK, z. n., m., *des klanks*, of *van den klank*; meerv. *klanken*. Een aangenaam en helder geluid van eenigen duur. Het woord zelf bootst dit geluid na. Zoo geven metalen, muzijkwerktuigen enz. *eenen klank* van zich.

 Een

Een doove klank. En kaatst den klank weerom. HOOFT.
Men gebruikt het ook voor welluidende maatgezangen:
Met oprechte vreugdeklanken,
U te loven, U te danken. V. D. BERG.
Voor fraai muzijk of gezang doen hooren zegt POOT *nektar bieden in klank.* Zoo noemt men ook de uitspraak van de woorden derzelver *klank.* Overdr., voor naspraak; *eenen leelijken klank achter zijnen rug hebben. Zijn' voorbarigheidt in die hatelijke moordt gaf zijner achtbaarheidt eenen quaden klank na.* HOOFT. Zamenstell.: *rijmklank, tegenklank, weerklank, — klankteeken.* Het woord is gevormd van den verouderden onvolm. verl. tijd des werkw. *klinken:* evenwel zijn *klinken* en *klank geven* onderscheiden, daar het eerste woord, wegens de fijnere *i*, een kleiner, fijner geluid, het laatste een grover en sterker geluid uitdrukt. Van groote klokken zegt men liever: *zij hebben eenen goeden klank;* dan: *zij klinken.* Het lat. *clangor*, gr. *κλαγγη*, komt met dit woord naauwkeurig overeen.

KLAP, z. n., m., *des klaps*, of *van den klap*; meerv. *klappen.* Weder een woord, dat het natuurlijke geluid nabootst, dat, door het zamenslaan van twee breede, harde, of van een hard en een week ligchaam, veroorzaakt wordt. Van hier *iemand eenen klap geven*, dat is, eenen slag toebrengen, die klapt. Oneig., beuzelarij, gesnap: *dat gij zijn dwaezen klap gelooft.* VOND. *En vocrden vuilen klap.* HOOFT. *Tdelen klap uitslaan. Maer begonst veel klaps te drijven.* GESCH. Voords worden sommige dingen, die eenen klap geven, met dien naam, in onze taal, benoemd; die, evenwel, liefst vrouwlijk willen gebruikt worden. Voor een gereedschap der nachtwacht: *hij loopt met de klap.* Voor eene lazarusklap: *hij ontvangt de duiten op de klap. Met de klap loopen*, bedelen. *Hij loopt op de klap* is eene andere spreekwijs, die aanduidt, dat men ongenoodigd bij iemand zijnen honger wil stillen, en juist den oogenblik waarneemt, wanneer men zal eten. Voor de klap van eenen hoed: *hij loopt met de klap neer.* Zoo *de klap* van eenen kelder, van eenen wagen, van eene schuit, enz. Ook dragen sommige dingen den naam van *eene klap*, die, alhoewel zij geen geluid geven, in onze verbeelding, echter, dit schijnen te doen. Zoo hebben eenige vrouwenmutsen hare *klappen.* Dus kent men *de klap*, anders *de klep*.
ee-

eener broek, enz. Van hier *klapachtig*. Zamenstell.: *klapbeentje*, *klapgeld*, loon der nachtwacht, *klaphek*, *klaphout*, kuipershout: *klaphout verkoopen*, snappen. — *Klaplooper*, die op de klap loopt, *klapmuts*, ook voor het achterste gedeelte van sommige trekschuiten, *Klapnoot*, *klappernoot*, *klapoor*, een gezwel aan het gemacht, *klaproos*, *klapperroos*, *klapspaan*, houten veer van eene molentreem, overdr. een man, of eene vrouw, die niets geheim houdt, — *klapstok*, boeren tijdwijzer, *klaptouw*, *klapvlies*, *klapwaker*, *klapwieken*, onz. w.: *ik klapwiekte*, *heb geklapwiekt*, met de wieken klappen.

KLAPPEI (*klappeije*), z. n., vr., *der*, of *van de klappei*; meerv. *klappeijen*. Eene klapachtige vrouw. Het woord heeft eenen klemstaartigen basterduitgang, even als *liverei*. Van dit *klappei* is het onz. w. *klappeijen*.

KLAPPEIJEN, zie *klappen*.

KLAPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klapte*, *heb geklapt*. Onz., met *hebben*; een klappend geluid maken: *laat de venster zoo niet klappen*. *Met* (ook *in*) *de handen klappen*. Geluid geven: *de tiktakschijven klappen*. Oud. Snappen, praten: *dat vrouwmensch klapt den ganschen avond door*. *Klappende vogels*. Belijden: *de gevangene wil niet klappen*. Overbrengen: *uit de school klappen*. Bedr. *de handen klappen*. *De gevangene heeft alles geklapt*. Van hier *klapper*, snapper: *desen grooten klapper*. Gesch. *klappertje*, een met buskruid gevuld gevouwen papier, dat, aangestoken, eenen klap geeft: *een klappertje afsteken*; — *klappernij*: *groot voedsel vonden deze klappernijen*. Hooft. — Van hier het voordd. w., *klapperen*, *klappering*. Zamenstell.: *klapperboom*, *klapperman*, *klapperolie*, *klappertanden*, (wanneer de tanden op malkander klappen): *daar zitze en klappertant alleen*. Vond. Van dit *klappen* heeft men het zelfst. *klappei*, *klappeije* gevormd, met eenen basterduitgang, in de beteekenis van praatster, snapster; en hiervan het werkw. *klappeijen*. Dit woord *klappen* is in het eng. *to clap*, zw. en ijsl. *klappa*. Hierheen behoort het ital. *colpo*, het fr. *coup*, het gr. *κολαπτω*, het lat. *colaphus*.

KLAREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klaarde*, *heb geklaard*. Van *klaar*. Schoonmaken, reinigen: *om de vloer van puin en belemmering tot gaalijkheit der preke te klaaren*. Hooft. *Eene rekening klaren*, haar zuiveren. *Eene pleitzaak klaren*, bij slotvonnis afdoen. Van hier noemde men,

voor-

voorheen, de vergadering der overijsselsche Staten, te Deventer, de *klaring*, omdat daar de zaken bij slotvonnis werden afgedaan. Voords beteekent het iets behendig doen, in den lagen stijl: *Ik zal dat wel klaren*. Bij Vond. vindt men, dat, toen Orestes Aegijsthus doodde, hij hem ter zelfde plaats aan eene zijde holp, *daer hij 't Agamemnon klaerde*, dat is, waar Aegijsthus den Vorst vaardig, behendig vermoord had. M. L. Tijdw. zegt ergens: *die volvaardig weet te klaaren de schikking, die zijn vrijen wil bekoort*.

KLAROEN, z. n., vr., *der*, of *van de klaroen*; meerv. *klaroenen*. Een blaasspeeltuig, dat een schel geluid geeft; uit het fr. *clairon*. *En hemelsche klaroen naer onze maght te zetten*. Vond. Zamenstell.: *kinkklaroen*, *bloedklaroen*, *krijgsklaroen*: *wen 't hoort de krijgsklaroenen steken*. Hoogvl.

KLAS, zie *klad*, eene klis.

KLASSEN (*klessen*, *klatsen*, *kletsen*), onz. w., gelijkvl. *Ik klaste*, *heb geklast*. Hetzelfde als *kletsen*. *Zijn geesselzweep doet klassen*. Vond.

KLATER, z. n., vr., *der*, of *van de klater*; meerv. *klaters*. Een ratel, een woord van het heldere geluid gevormd.

KLATEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klaterde*, *heb geklaterd*. Een geklater maken: *de donder klatert*. *Een klaterend geluid*. *En 't buldrende geluk vrij klatre met zijn zweep*. Hooft. Van hier *klatergoud*, eigenlijk; overdr. voor schijngoed.

KLATS, een tusschenwerpsel, om het geluid van weeke ligchamen uittedrukken, als men dezelven tegen andere ligchamen werpt: *klits*, *klats*. Vond.

KLAUTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klauterde*, *heb geklauterd*. Klimmen, zoo dat men zich met handen en voeten vasthoudt: *zij klauterden*, *als katten*. Hooft. *Naar boven klauteren*. Van hier *klauteraar*, *klautering*. Het stamt af van *klaauw*. Zie, voords, Inl. bl. 145.

KLAVAATSHAMER, z. n., m., *des klavaatshamers*, of *van den klavaatshamer*; meerv. *klavaatshamers*. Breeuwhamer. Het woord baauwt het geklop der herhaalde slagen des breeuwers na.

KLAVECIM (*klavecimbaal*, *klavecimbel*), z. n., vr., *der* of *van de klavecim*; meerv. *klavecimmen*, of liever *klavecimbalen* (*klavecimbels*). Een snaarwerktuig, waarop mu-

muzijk gespeeld wordt: *om de klavesim te roeren.* HOOFT. Ital. *clavicembalo*, fr. *clavecin*. Zie *cimbaal*.

KLAVER, z. n., vr., *der*, of *van de klaver*; zonder meerv. Een bekend kruid, een goed voedsel voor paarden en vee. *Breede klaver. Roode klaver*, met roode, *witte klaver*, met witte bloemen. *In versche klaver.* HOOGVL. Van hier *klaverig*. Om haar klaauwvormig blad schijnt het, met *klaauw* en *klieven*, eenen oorsprong te hebben. Van hier *klaveren*, een teeken op kaarten: *klaveren aas — klaveren koning*. Zamenst.: *klaverblad*, *klaverdoek*, kanefas, *klaverjassen*, een kaartspel, en zich rollend in de klaver vermaken, *klaverveld*, *klaverweide*, *klaverzode*. — *Steenklaver*, enz.

KLAVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klaverde*, *heb geklaverd*. Klauteren: *men hoeft de katte niet te leeren klaveren.* BRUNE. *Tot dat een jong schipper, aan d'andre zijde boven geklavert.* HOOFT. De aanmerking van DE HAES is op dit woord, dat het niet alleen *klauteren*, maar ook *in de klaver weiden* beteekent; en hij beroept zich op VOND. *Ovid.*, 2 b. ℣ 1082. Zoover het het eerste aanduidt, stamt het van *klaauw* af.

KLEED, z. n., o., *des kleeds*, of *van het kleed*, meerv. *kleederen*, in eenige gevallen, ook *kleeden*. Dat aan het menschelijke ligchaam tot deksel, of ook tevens tot sieraad strekt. *Een nieuw kleed. Kleederen verstellen. Dat kleed staat hem niet. Het kleed maakt den man. Een kleed aandoen — aantrekken — uittrekken. Een kleed afleggen. Een kind in de klederen — kleeren steken. Iemand in de kleeren steken*, hem bedotten. *Dat komt aan mijne koude kleeren niet*, dat is mij gansch onverschillig. Vuil linnen, wanneer het zamengetrokkene *kleeren* mede gebruikt wordt: *mijne vrouw is met de kleeren bezig*. Alles, waarmede iets omhangen, of bedekt wordt: *sij sullen daerover een kleet van purper uijtspreijden.* BIJBELV. In dien zin zegt men, in het meerv., *kleeden*, niet *kleederen*. Hierheen behooren de zameng.: *altaarkleed*, *beddekleed*, *dekkleed*, *kabelkleed*, *paardekleed*, *regenkleed*, *schanskleed*, *schoorsteenkleed*, *stoelkleed*, *tafelkleed*, *vloerkleed*, *wagenkleed*, *wiegekleed*. Voords zijn de zamenst.: *kleerbezem*, *kleerborstel*, *kleerkamer*, *kleerkas*, *kleerkist*, *kleerkooper*, (*kleerverkooper*) *het kleermaken*, *kleermaker*, *kleermand*, *kleerschaft*, *kleersnijder*, *kleerstok*,

kleer-

kleertob, *kleerwinkel*, *kleerworm*, *kleerzolder*, enz. Verkleinw. *kleedje*.

Kleed, hoogd. *kleid*, bij STRYK. *chlaid*; in het zwabensp. *claid*; nederf. *kleed*, angelf. *clatha*, eng. *claath*, waar ook *cloth* zoowel lijnwaad en doek, als een kleed is, deen. *klæde*, zw. *klaede*. Het eng. *cloud*, eene wolk, is hetzelfde woord, zijnde, eigenlijk, eene bedekking van den hemel door wolken.

KLEEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kleedde*, *heb gekleed*. Kleederen aantrekken: *hij kleedt hem van het hoofd tot de voeten*. *Zich kleeden*. *In den rouw kleeden*. Figuurl.: *kleedt die toonen in den rou*. HUIGENS. Bedekken, verbergen: *lettren, in loode kookers kleeden*. HOOFT. *Gekleed zijn*. *Ik ben nog niet gekleed*. Van hier *kleedaadje*, *kleedij*, *kleeding*.

KLEEF, z. n., o., *Kleefs* — *van het Kleef*; zonder meerv. Eene stad, en een hertogdom. Van hier *kleefsch*: *kleefsch geld*.

KLEEMSCH, bijv. n. en bijw., *kleemscher*, *meest*, *zeer kleemsch*. Kleverig, pappig: *het wittebrood is kleemsch*, het is niet gaar gebakken. In het nederf. is *kleimen*, *klehmen*, eng. *to cloom*, doen kleven. L. v. BOLHUIS heeft het werkw. *kleemen* aangeteekend. Het heeft, met *leem*, eene bron. Zie *sch*.

KLEEN, zie *klein*.

KLEI, *klai*, z. n., vr., *der*, of *van de klei*; zonder meerv. Vette, vaste aarde: *spoel de klei van de wielen af*. Kleiland: *hij woont op de klei*. Kleiakker: *'t vet der klai met gout beladn*. POOT. Kleiweg: *de klei rijden*; ook figuurl. voor in gevaar en ongeval geraken: *hij heeft bedroefd de klei gereden*. Pijpenklei: *de klei rollen*. *In klei boetseren*. In den verhevenen stijl heet ons ligchaam, ten opzigt van zijne broosheid, *uit klei gevormd*: *onze ziel, uit de gehuurde wooning van geboetzeerd klaaij ontslagen*. J. FRANTZEN. Het verschaft ook een beeld van ongevoeligheid, logheid: *ongelukkig de ziel van klei*. FEITH. Het woord wordt ook onz. gevonden: *op het harde klaij*. VOND. De Ouden gebruikten het altijd vrouwl.; welk geslacht ook, thands, meest in zwang is. Van hier *kleiachtig*. Zamenst.: *kleiaarde*, *kleiboer*, *kleigrond*, *kleiland*, *kleispoor*, *kleiweg*. Het begrip van kleven, van taaije vettigheid, is het meest heerschende

in

in dit woord, waarom men het, met *kleven*, *klis*, *leem*, eenen oorsprong schijnt te moeten geven.

KLEIJE, z. n., vr., *der*, of *van de kleije*; meerv. *kleijen*. Het meerv. is meest in gebruik. Door *kleijen* verstaat men, in Gelderl., het achterste, de zemelen van boekweit. Bij Kil. is *kleije*, *klije*. *Furfur*, *acus*, *palea*. In het hoogd. *kleije*, zw. *kli*. Adelung leidt het af van *klieven*, inzoover het, eertijds, verbrijzelen beduidde. In de *Monseeis*. *Gloss*. heet het *cliuva*.

KLEIN, (*kleen*) bijv. n. en bijw., *kleiner* (naar sommiger tongval, *kleinder*) *kleinst*. Het tegendeel van groot. In het algemeen, dat eene geringere maat van uitgebreidheid heeft, dan andere dingen: *Europa is kleiner dan Azia*. *Eene kleine stad*. *De kleine vinger*. *Een kleine berg*. *Klein snijden*, *stooten*, *malen*, *wrijven*. *De kleine Profeten*, in tegenstelling van de schriften der vier overigen, die, in de Bijbelrol, eene grootere ruimte beslaan. De mensch heet *de kleine wereld*. *Klein geld*, in het gemeene leven, het tegendeel van grof geld. — Ook als een naamw. *In het klein handelen*. *In het klein schilderen*. *In het klein arbeiden*. Dat in de lengte korter is: *kleine schreden*. *Eene kleine mijl*. Ten opzigt der hoogte: *een kleine boom*. *Klein van persoon* — *van gestalte*. *Een klein mannetje*. Dun: *klein bier*. Oneigenlijk, onvolwassen, *hij heeft nog kleine kinderen*. *Kleinste* wordt, in de Bybelvert., voor jongste, gelijk *grootste* voor oudste, gebezigd. Hierheen behoort het verkleinw. *kleintje*: *hoe vaart uw kleintje?* *Kleintje* is ook, dat klein van waarde is: *ik zal mij met een kleintje vergenoegen*. Van hier *kleintjes*: *dat huis valt wat kleintjes*. Voords, ten opzigt der during: *noch eenen kleynen tijt ben ik bij u*. Bybelv. Ten opzigt der meenigte: *een klein aantal*. *Eene kleine som*. In het gemeene leven zegt men: *eene kleine honderd boomen*. Als een bijwoord: *een klein weinig geduld*. Ten opzigt der inwendige gesteldheid: *eene kleine winst*. *Die zijn zaligh lot*, *hoe kleen*. Poot. Ten opzigt van moed: *'t hart werdt hem kleener*. Hooft. Weinig waard: *hij is klein in zijne eigene oogen*. Met verachting vergezeld: *acht uwen vijand niet klein*. Onvermogend: *zijne kragt is klein*. Ten opzigt der wigtigheid: *eenen kleinen aanvang maken*. *Een klein begin*. *Een klein verstand*. Ten opzigt van aanzien: *hij is onder grooten en kleinen zeer gezien*.

zien. Van hier het werkw. *kleinen*, dat, bij Hooft, bedr. en onz. voorkomt. Bedr., kleinmoedig maken: *door uwe leughenen 't hart te kleinen.* Minder maken: *zijn leedt kleinen.* Onz., verminderen: *als de hoop der genâade kleinde.* Kleinder worden voor het oog: *als ghij de daaken ziet kleenen.* Ook het bedr. w., met eenen basterduitgang, *kleineren*, iemands achting benemen. Voords: *kleinheid*, *kleinigheid*, *kleinte*, *kleinachtig.* Zamenst.: *kleinachter*, *kleinachting*, *kleingeloovig*, *kleinhartig*, *kleinhartigheid*, *kleinhartiglijk*, *kleinmoedig*, *kleinsmid*, *kleinverwer*, *kleinzeerig*, ook voor ligt geraakt, *kleinzeerigheid.*

Klein, hoogd. *klein*, Notk. *chlein*, Willer. *chlein*, in den zwabenspieg. *clain*, nederf. *kleen*, zw. *klen.* De *k* is hier slechts het keelgeluid, en behoort niet tot den wortel. Het stamwoord is nog in het nederf. *leen*, mager (bij de Gron. boeren *kleen*, *klein*) angelf. *laene*, *hlaene*, eng. *lean.* Onze verouderde verkleinende uitgang *lijn*, en de hoogd. *lein* behooren hierheen ook.

KLEINOOD, z. n., o., *des kleinoods*, of *van het kleinood*; meerv. *kleinooden.* Allerlei kostelijk edelgesteente, en uit kostelijke metalen gemaakte dingen, welke men tot fieraad heeft; ook *kleinoodie* genaamd: *haar maakte hij zijn' kleinoodjen.* Hooft. Alles, wat ons dierbaar is, draagt dien zelfden naam: *dat boek is een dierbaar kleinood der oudheid: Achtbaarheid, dat kostelijk kleinnoodt, in den zin van de werelt.* Hooft. De spelling met eene *n*, *kleinood*, is de echte, als zijnde het woord zamengesteld uit *klein* en *ood.* Bij de Ouden, diende *ood*, of *ode*, om naamwoorden, die bij ons in *heid* uitgaan, te vormen. Bij Notk. is *bettelode*, bedelarij, als zeide men *bedelheid.* Ondertusschen is *ood* een zeer oud woord, dat, in alle europesche talen, voorkomt, en, in het gemeen, een goed, eene bezitting te kennen geeft. *Heritum*, *hereotum* is, in de middeleeuwen, heergoed, (heirgoed) dat is, de noodige wapens en toerusting voor een krijgsheer. In de dagelijksche taal kennen wij nog *allodiale goederen: allodium* was, in de middeleeuwen, een eigendommelijk, aangeerfd goed. In het oude zweedsch is *od*, *öde* zeer dikwijls een schat, in het ijsl. *audur*, rijkdom, overvloed. *Kleinood* beduidt, dan, eigenlijk, kleine dingen, welke eenen schat, of rijkdom in zich bevatten. Wanneer *klein* in *kleinood*, tot het angelf. *cleen*,

d. i. zuiver, behoorde, zou het eenen zuiveren schat beteekenen. HUYDEC. brengt het tot het oude *clene*, dat niet alleen klein, maar ook weinig, en dus raar, zeldzaam beteekende, zoo dat *kleinood* eenen zeldzamen schat zou aanduiden.

KLEINS, *kleinzen*, zie *klens*, *klenzen*.

KLEM, zie *klam*.

KLEM, z. n., vr., *der*, of *van de klem*; meerv. *klemmen*. Eigenlijk nijping, waardoor iets geklemd wordt: *hier liggen voetangels en klemmen*. Ook neemt HUIGENS het voor eenen naauwen doortogt: *dat in de kiese klem van d'oore niet en gaat*. *Hij heeft de klem in den mond*, als de mond zich niet kan openen. Overdr., verlegenheid: *in de klem geraken, zitten*. *Toen mijn ziel was in de klem*. VOND. Benadeeling, verdrukking: *mijn geude vrijheit in de klem*, VOND. Nadruk in woorden en daden: *eene rede, die geene klem heeft*. *Met klem van woorden*. VOND. Kragt en sterkte, om iets te verrigten: *zijn navolger had de klem der heerschappije nauw aengegrepen*. BOGAERT. *De vaderslachtiga is de klem des heirtoghts quijt*. VOND. *De klem der regering*. Het woord wordt, in alle geslachten, gevonden; het vrouwl. is, echter, het gebruikelijkste.

KLEMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klemde, heb geklemd*. Bedr., nijpen: *hij klemde zijnen voet*. Met alle kragt aanzetten: *de strijdt (was) wel geklemt*. HOOFT. Onz., met *hebben*: *de deur klemt*. Benaauwen: *dat klemt mij om het hart*. *Om het hart klemmen*. HOOGVL. Sterken indruk achterlaten: *zoo uw gelukstaat klemt op uw verlichte Reden!* M. L. TYDW. Van hier de zamengest.: *klemgrond*, (waarop de schepen hechten) *klemhaak*, waartusschen de timmerman de planken, welke hij aan de schaafbank schaven zal, klemt, — *klemrede*, *klemspreuk*, *klemvogel*, (bij KIL. ook *klampvogel*) eene soort van havik, omdat hij zijne prooi tusschen de pooten vasthoudt, — *klemwoord*. Voords: *klemmerkruid*, *klemmerblad*, eiloof, welks bladen, door fijne vezeltjes, aan boomen, of muurwerk, zich vasthechten, *klimmerblad* door D. HEINS geheten: *met klimmerbladen groen*.

ADELUNG leidt het van *leem* af. Het eng. *to clamm*, anders *to cloom*, heet kleven, gelijk het hoogd. *klemmen*, eertijds, die beteekenis ook gehad heeft. Vergelijk *klam*.

KLENS, (*kleins*) *der*, of *van de klens*; meerv. *klenzen*. Een werktuig, om iets te laten doorzijgen, een teemsdoek, ten einde het nat zuiver en helder worde, anders ook *klenzer* genaamd; van het werkw. *klenzen*, anders *kleinzen*, van *klein*, angelf. *clæn*, zuiver, *kleinen*, *kleinzen*, angelf. *clænan*, *clænsan*, zuiveren, als alleen het kleine en fijne doen doorzijgen, derhalve zuiveren, reinigen: *melk klenzen*. Klein maken: *mond, die ter nauwer nood, met kevels tandeloos kan kleinzen kruim van brood*. Bake. Hiervan *klenzing*, *kleinzing*, in het angelf. *clænsung*, voor zuivering: *for thinre clænsunge*, d. i. voor uwe reiniging. In het eng. is *clean*, zuiver, klaar, helder. Ons oude woord *kleinster* is eene vonk, anders *gleinster*, waarvan *gleinsteren*, *glinsteren*.

KLEP, z. n., vr., *der*, of *van de klep*; meerv. *kleppen*. Een woord, dat, in sommige gevallen, met *klap* verwisseld wordt, in sommige gevallen verkiest het gebruik *klep*. Vond. gebruikt het als een onveranderlijk tusschenwoord, om eenen klank van hamers natebaauwen: *klep, klep het aenbeeld ging*. Voor eenen opslag op de tas van een kleed, welken men *eene klep* noemt. Zoo ook *de klep* van eene pomp. Zie voords *klap*.

KLEPEL, z. n., m., *des klepels*, of *van den klepel*; meerv. *klepels*. Het ijzeren werktuig, dat in eene klok hangt, en, door zijne aanraking aan den binnenkant der klok, het geluid veroorzaakt: *de klepel is uit de klok gevallen*. Voor de klok zelve: *als hij den dooden met den klepel beluidt*. Vond. Voor den bek eens ojevaars; omdat hij, met denzelven, een kleppend geluid slaat: *de ojevaar klept met zijnen klepel*. Vond. Schertsend, voor de tong: *zij heeft eenen lustigen klepel*. Eertijds noemde men eenen klopper aan de deur, *deurklepel*. Van *kleppen*.

KLEPPEL, z. n., m., *des kleppels*, of *van den kleppel*; meerv. *kleppels*. Klapspaan aan de treem eens molens.

KLEPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik klepte, heb geklept*. Onz., met de klep slaan: *de nachtwacht klepte*. De klok, in het aantrekken, zoo dwingen, dat de klepel slechts den eenen binnenrand rake, heet *kleppen*. Het slaan der ojevaren: *het steil verblijf der kleppend' oojevaaren*. Psalmber. Bedr., *de klok kleppen*. Van hier *klepper*, *klepperman*, (klapperman), nachtwacht.

In

In den dichterlijken stijl, heet een dravend paard, dat met zijne hoeven tegen den grond klept, *een klepper: men ziet den klepper zich in 't peffenperk verhitten.* Vond. Verkleinw. *kleppertje.* Van hier het voortdur. w: *klepperen: de ojevaar kleppert.* Iemand, wiens tanden, door koude, op elkander slaan, wordt gezegd *te klepperen.* Dit heet, anders, *klappertanden*, bij Vond. *klippertanden.*

KLERK, z. n., m., *des klerks*, of *van den klerk*; meerv. *klerken.* Een onduitsch woord, van het lat. *clericus*, uit het gr. κλῆρος, dat eigenlijk een lot beteekent, van κληρόω, d. i., bij het lot verkiezen. Κληρὸς zegt dan zooveel als door het lot gekozen, gelijk wij in het N. Testam. van Matthias lezen; waardoor dan verder de Geestelijkheid den naam van *clerici*, en daarvan *clergie*, gekregen heeft, in tegenstelling van de leeken. Dewijl nu, in de middeleeuwen, de wetenschappen en kundigheden, bij de Geestelijken alleen bijna, gevonden werden; dezen ook het lezen en schrijven best verstonden, bediende men zich, meest, van zoodanigen tot openbare schrijvers. Van hier heeft het woord *klerk*, bij ons, den naam van hulpschrijver behouden. *Een klerk op het stadskantoor — bij eenen koopman — bij eenen pleitbezorger*, enz. L. Trip noemt den kundigen geschiedschrijver, L. Offerhaus, *der eeuwen trouwen Klerk.* Van hier *het klerkschap*, het ambt eens klerks.

KLESSEN, zie *klassen*, *kletsen.*

KLETS, z. n., vr., *der*, of *van de klets*; meerv. *kletsen.* Een woord, dat een snerpend geluid nabootst: *hij gaf hem eene klets met de zweep.* Ook als tusschenwoord: *klets! klets! zoo sloeg hij hem op de wang.* Schuld, in het gemeene leven: *iemand eene klets aanzetten.* Iets borgen heet, *iets op de klets halen.* Zamenst.: *kletsoor*: eene lange zweep.

KLETSEN, (*klessen*) onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kletste, heb gekletst.* Onz., eenen kletsenden klank veroorzaken: *met eene zweep kletsen. De gooten kletsen op 't gesteent.* S. v. Ch. *D'olifanten sloegen, onder 't kletzen der ooren, een afschrikkelijk geluit.* Bogaert. Bedr., werpen, smijten: *eenen steen in de glazen kletsen.*

KLETTEREN, zie *klateren.*

KLEUMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kleumde, heb gekleumd.* Stijf van koude zijn: *hoe staat gij daar zoo te*

kleumen? HOOFT zegt ergens: *uw' vlam ontdooij zijn' kleumde ſtrammigheên.* Van hier *kleumer: gij zijt een regte kleumer.* Iemand, die niet veel koude verdragen kan, en, daarom, digt bij het vuur kruipt, noemt men *kleumsch.* Als men het nederſ. *verklamen*, van koude ſtijf worden, bij ons *verkleumen*, vergelijkt, mag men het veilig van *klem*, *klemmen*, afleiden.

KLEUNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kleunde, heb gekleund.* Kloppen, ſlaan: *nu kleunt men hem met ſtokken.* VOND. Het woord ſchijnt klanknabootſend te zijn. Het gr. κλονεῖν heet geraas maken, en ook ſlaan, kloppen; dat eveneens van den klank ſchijnt gevormd te zijn.

KLEUR, z. n., vr., *der*, of *van de kleur*; meerv. *kleuren.* Het uitwendige gelaat der dingen, zoo als het, door de verſchillende wijziging van de lichtſtralen, aan ons oog zich vertoont. *Witte — gele — roode — blaauwe — groene — zwarte kleur. Eene ſchoone kleur. Eene vaste kleur. Eene kleur, die niet verſchiet. Eene verwelkte kleur. Die 't oog verwart door haar dommeling van kleuren.* M. L. TIJDW. De blos op het aangezigt: *eene kleur krijgen. Eene friſſche — eene gezonde kleur hebben.* Schijnrede: *hij wist de zaak eene ſchoone kleur te geven.* Uit verachting, zegt men van iemand, die zich bij eene partij voegt, bij welke men teekens of leuzen draagt: *hij is van de kleur.* In het gemeene leven zegt men *kleurd*, voor *gekleurd: hij droeg eene kleurde broek*, van eene andere kleur, dan zwart. Het werkw. *kleuren* is ook, ſchoon weinig, in gebruik. Het deelw. heeft HOOFT: *uw' kinderen minnelijk gekleurt.* Van het fr. *couleur*, lat. *color.* Sommige ſchrijven *koleur*, *coleur*: doch, zie INL. bl. 74, 75.

KLEUTER, z. n., vr., *der*, of *van de kleuter*; meerv. *kleuters.* Een klein meisje: *eene ſtoute kleuter.* HOOFT zegt: *dat het dusſchen kleuter was.* Zamenſt.: *kleutergeld*, bij KIL., *klotergeld*, klein geld: *hij deder mijn zoo veul kleutergelts bijlangen.* HOOFT. KIL. heeft ook *kloterboek*, *adverſaria.* Het ſchijnt, met *klotteren*, *klonteren*, uit eene bron te zijn. *Klotz* in het hoogd., *kluns* in het zw., ons *klont* (waarheen ook *kluit* behoort) is *maſſa conglomerata.* Eene *kleuter* is, dus, een kort, ineengedrongen meisje. *Kleutergeld* kan men nu ook, gemaklijk, uit die bron afleiden.

KLEVEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kleefde, heb gekleefd.*

kleefd. Onz., met *zijn* en *hebben*; door eene taaije vochtigheid aan iets blijven hangen: *pek kleeft aan de vingeren. Mijne tong kleeft, van dorst, aan het gehemelte.* In den vertrouwelijken spreektrant zegt men: *dat kleeft aan de ribben*, voor, dat voedt wel. Zijn hart aan iets hangen: *blijf altijd aan het hemelsch kleeven.* A. K. Doch meest in eenen verachtelijken zin: *aan 't ak'lig zondeleeven berouw- en schaamtloos kleeven.* F. S., in M. L. Tydw. Zoo zeide reeds Otfrid.: *bala, ther uns klibit*, de boosheid, die ons aankleeft. Bedr.: *twee bladen papier aan elkander kleven. De bij kleeft de spleet.* Vond. *Maar kleev aan uwen disch voor eeuwig onze lippen.* Bull. Van hier *kleving*, *kleverig*, *kleverigheid*, *klevig*, — *kleefachtig*. Hooft.

Kleven, hoogd. *kleben*, Otfr. *klivan*, *kleban*, Notk. *chleben*, nederf. *kliven*, *kleven*, angelf. *cleofan*, eng. *to cleave*, deen. *kläve*, zw. *klibba*, pool. *kleil.* In het gr. is *γλια*, leem. Dit *leem* is, misschien, de wortel. Dat, toch, de *k* flechts een voorvoegsel is, blijkt uit het wend. *lepin*, kleven.

KLIBBER, z. n., o., *des klibbers*, of *van het klibber*; zonder meerv. Bij Kil. *klebber*, *klibber*, *klubber*; die het door *gutta viscosa ex arboribus defluens*, taaije, kleverige gom, die uit de reten der boomschors druipt, vertaalt. Vond. gebruikt het eenigzins anders, als hij spreekt van *eene galeie, geverwt met klibber-breijn en bloed*, verstaande daardoor de verscheurde ingewanden, die aan de zijden der galei kleefden. Van *kleven*.

KLIEF, z. n., vr., *der*, of *van de klief*; meerv. *klieven*. Kloof, spleet. Het woord is bijna geheel verouderd. In Gron. gebruikt men het nog, schoon men het, daar, met eene zachtere keelletter uitspreekt, *glieve*: *door de glieve van de deur*, dat is, door de reet, de spleet derzelve.

KLIEK, z. n., vr., *der*, of *van de kliek*; meerv. *klieken*. Verkleinw. *kliekje*. Overgeschotene brok van den maaltijd: *gij zult uwe klieken morgen opeten.* Ook wordt het in den zin van uitgespogen slijm gebezigd. In het nederf. is *ein klicks* een weinigje, dat overgeschoten is. Het komt, dan, zonder twijfel, van *klicken*, dat, in het hoogd., van den klank gevormd is; en aanduidt een taai ligchaam in kleine stukken smijten.

KLIEKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kliekte*, *heb gekliekt*.

Stukken en brokken van het geen men eet overlaten. Ook spugen, rogchelen, slijm uitwerpen. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Van hier *klieker*, *kliekster*. Zamenst.: *kliekpotje*, kwispedoor, *kliekschuld*.

KLIER, z. n., vr., der, of *van de klier*; meerv. *klieren*. Sponsachtig deel in het ligchaam van mensch en dier, om deszelfs vochten aftescheiden: *hier zijn de klieren, wier ampt het is het doorgaende vocht te kleinzen*. Overz. v. Herv. Een gezwel aan de keel: *hij heeft de koude klieren*. Verkleinw. *kliertje*. De kraag van een hemd heet, in Gelderland, *eene klier*. Van hier *klierachtig*, vol klieren: *de klierachtige zelfstandigheid van het brein*. Zamenst.: *keelklier*, *pijnappelklier*, *traanklier*, — *kliergezwel*, enz.

KLIEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kliefde*, *heb gekliefd*, (oudt. *kloof*, *gekloven*). Klooven: *hout klieven*. In den dichterlijken stijl: *de zee klieven*. *Na zo veel zee te klieven*. Bogaert. *De baren klieven*. *De lucht klieven*. Hooft schijnt het onz. te nemen, in den oneigenl. zin van verbroken worden; wanneer het het hulpw. *zijn* vereischt: *laat nemmermeer deze vrundschap klieven van eenigh misverstandt*. Het woord schijnt den klank van ligchamen, welke men doorklieft, natebootsen.

KLIF, z. n., o., *des klifs*, of *van het klif*; zonder meerv. Eigenlijk, de steile buitenkant van het land, waartegen de zee in den winter aanslaat; ook de afgang eener steilte: *aan de zijde van 't klif*. Hooft. Moonen schrijft *klift*, en bezigt dit vrouwl.: *begonnen aen de klift*. Zoo ook H. de Gr.: *werpt van een hooge klift veel letteren naer beneen, nooit sal daeruit ontstaen een boek met goede reên*. Doch mogelijk is *klift* hier voor *kluft*. Eng. *cliff*, lat. *clivus*. Het heeft, met *klip*, misschien, denzelfden oorsprong.

KLIJF, z. n., o., *des klijfs*, of *van het klijf*; zonder meerv. Klemmerkruid, klimop: *gedoog*, *dat dit groene klijf zich magh kringklen om uw hooft*. Vond. Van *klijven*, dat is kleven.

KLIK, z. n., m., *des kliks*, of *van den klik*; meerv. *klikken*. Het onderste koperen, of ook ijzeren, stuk eener kolf: *de klik raakt den paal*. Six v. Chand. bezigt het voor eene kolf zelve. Het woord is klanknabootsend. Een lomperd heet, in de dagelijksche taal, *een houten klik*.

KLIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klikte*, *heb geklikt*,

Eigenlijk, een klein en fijn geluid, *klik*, geven. Voords in het geheim klappen, anders *verklikken*. Van hier *klikker*, *klikster*. Zamenstell.: *klikspaan*. Ook wordt dit woord onzijd. gebezigd, in de beteekenis van genoeg zijn: *o! honderd gulden klikken er niet aan*. Zoo zegt men ook in het hoogd.: *es klecken keine hundert Thaler*.

KLIKKLAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klikklakte*, *heb geklikklakt*. Het geluid van verdubbelde slagen: *'t gedruis vervult de lucht, en klikklakt in onze ooren*. J. DE MARR. *De wapens klickklacken*. VOND. Zie *geklikklak*.

KLIKSPILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klikspilde*, *heb geklikspild*. In sommige oorden gebruikelijk, voor lanterfanten.

KLIM, z. n., o., *des klims*, of *van het klim*; zonder meerv. Klimop: *de boom omhelst van 't klim*. DE DECKER.

KLIMAAT, z. n., vr., *der*, of *van de klimaat*; meerv. *klimaten*. In eenige oorden zegt men ook *het klimaat*. Een onduitsch woord, uit het gr. en lat. *clima*. In eenen zuiveren stijl plaatst men daarvoor het woord, *luchtstreek*.

KLIMMEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik klom*, *heb* en *ben geklommen*. Eigenlijk, zich vasthoudende opstijgen: *hij is op den boom geklommen*. *Op eene ladder klimmen*. Met moeite opstijgen: *op eenen berg klimmen*. *Wij hebben reeds drie uren geklommen*. Maar: *wij zijn op den berg geklommen*. Opstijgen, langzaam naar boven gaan: *de zon is aan het klimmen*. *De rookzuil klom*. *De vloed klimt*. *Klimmen* zegt men ook van de galgestraf: *hij moest klimmen*. Van eenen hengst: *hij heeft nog nooit geklommen*. Van honden: *het speelen, dat de honden t'samen hebben, 't welck eintlijk uitkomt op een klimmen van den eenen op den anderen*. HOOFT. Rijzen, in het zingen: *zij klimt met hare stem*. Fig., denkbeeldig klimmen: *zijn gebed klom, door lucht en wolken heen*. In geluk toenemen: *hij is in het klimmen*. *In het klimmen der jaren*, in het aannaderen des ouderdoms. Toenemen: *mijne smert klimt met elken dag*. Van hier *klimmer*. Het woord vloeit uit dezelfde bron, waaruit *klam*, *klamp*, *klemmen*, enz., ontstaan zijn. Zamenst.: *klimboon*, *klimstag*, touw onder aan den boegspriet, tot behulp

hulp der matrozen, die aan het blind- of brameil iets te doen hebben.

KLIMOP, z. n., o., *des klimops*, of *van het klimop*; zonder meerv. Eiloof: *mijn klimop noemd' ik die.* Hooft.

KLING, z. n., vr., *der*, of *van de kling*; meerv. *klingen*. Het blanke lemmer van eenen degen: *iemand voor de kling eifchen. Voor de kling vorderen.* Hooft. *Hij leert de pen, en niet de kling alleen.* Vollenh. *Die zoo wel van pen als van de kling zich dienen kon.* G. Brandt. *Zich op de kling verlaten. De bezetting over de kling jagen. Hij liet alles over de kling fpringen.* Het woord wordt naar het klinkende geluid zoo genaamd. Kil. heeft *klincke*, *klinghe*. Ook beteekent, naar A. Kluits aanteekening op de lijst van Hoogst., *kling* een klif, *clivus*. Dorre duinen noemt men daarom *klingen*: *vergast het gansche dorp, en zet zich op de klingen.* J. de Marr. In het hoogd. heet *eine Klinge*, een heuvel. Zeker, hebben fommige plaatfen daarvan nog hare benaming, als: *Klingenberg*, *Klingenouw*, enz. Het woord, in dezen zin, fchijnt eenen klomp verbondene deelen te beteekenen. Het eng. *to kling*, vast vereenigen, en ons *klongel*, *klongelen* fchijnen van denzelfden oorfprong te zijn.

KLINGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik klong, heb geklongen.* Klinken. Het woord is reeds buiten gebruik. Vond. zegt nog: *daer d'Engelen klingen, en danfen en fpringen.* En D. R. Kamph.: *laet de heldre cimbael klingen.* Zamenft.: *klingbuil*, *klingelbuil*. Zie *klinken*.

KLINK, z. n., m., *des klinks*, of *van den klink*; meerv. *klinken*. Een klap, die klinkt: *dat deez' met eenen klink een fchip kan floopen.* Hooft. *Zo iemand hun een klink gaf.* Oud. Doch vrouwlijk is het voor een werktuig, dat, door zijn nedervallen, de deur vasthoudt: *de deur is op de klink. Eene klink* is ook een omgeklonkene fpijker. Aan eene kous vindt men ook *eene klink*. Dezelfde naam wordt, even als in het nederf., aan eene fcheur gegeven; wanneer het woord ook vrouwl. is. In den dagelijkfchen omgang zegt men insgelijks *van klink*, voor van belang, van gewigt: *dat was een bewijs van klink.* Zamenft.: *klinkdeur*, klinket, *klinkdicht*, *klinkklaar*, zuiver, onvervalscht: *klinkklaar goud. Klinkklaar*

klaar water — vet; ook voor enkel: *op 't klinkklaar rammelen*. J. DE DECK. Voords: *klinkletter*, *klinkwerk*, houtwerk, dat zamengeklonken wordt. Het woord schijnt, wat zijne eerste helft aangaat, tot *glans*, *glinsteren*, te behooren.

KLINKEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik klonk*, *heb geklonken*. Onz., met *hebben*; klank geven: gespannene snaren, klokken, dunne stukken van zekere metalen, glas, schellen, enz., *klinken*, als zij geslagen worden. *Zij klonken, nog eens, met de glazen, bij het drinken van de gezondheid. Ik zal hem met klinkende munt* (ook *met klinkende rede*) met gereed geld, *overhalen*. Door het gehoor vernemen: *die daad zal elk vreemd in de ooren klinken*. Veel gerucht maken: *thands klonk die kreet uit de vesten van Jeruzalem*. J. FRANTZEN. Bedr., omklinken: *ik zal het nageltje klinken*. Eenen klink toebrengen: *de bloetraat klinkt hem in zijn aangezicht*. VOLLENH. Met eenen luiden slag iets bewerken: *kolossen, door de hant geklonken*. ANTONID. Met geweld op iets slaan: *Sisyphs keizelsteen, met Plutoos staf geklonken*. HOOFT. *Klinken op een bekken*. VOND. Wegwerpen, dat het eenen klank geeft: *de voorste klonk de scheer hem naer 't hooft*. VOND. Vastmaken: *in ketenen klinken. Andromeda was aan eene rots geklonken*. Fig., zijn vol beslag krijgen, dat van eene zaak gezegd wordt, welke men in stilte zoekt te volbrengen: *en 't waar geklonken, hadde zeker oude vrouw geen wapen geroepen*. HOOFT. Van hier *klinker*, eene klinkletter, ook eene soort van harden baksteen: *klei moet door kracht van lucht en vuur tot een mop en klinker droogen*. M. L. TIJDW. Sommigen spellen *klinkerd*, voor *klinkaard*. In Geld. heet eene zekere soep *klinkerd*. In het hoogd. is *klinkerkott*, een brij, waarin stukjes vleesch en klonterig meel gekookt zijn, anders *das klunkermusz*; van *klunker*, eene klont.

Klinken, bij SCHILTER *clingen*, hoogd. en nederf. *klingen*, zw. *klinga*, eng. *to clink* en *clank*, boh. *klinkati*, lat. *clangere*, gr. κλαγγω en λιγγω.

Kling, *klang* zijn de nabootsingen van het geluid zelf, waar de *i* eenen fijnen, hoogen, de *a* eenen groven toon, en de *n*, door den neus uitgesproken, een aanhoudend geluid uitdrukt.

KLINKET, z. n., o., *des klinkets*, of *van het klinket*; meerv. *klinketten*. Een woord met eenen basterduitgang, uit

uit het middeleeuw. *cliquetus*, fr. *cliquet*, eene klink. Wij verstaan, daardoor, eene kleine deur in eene stadspoort, of in eene andere groote poort: *'t verdoemde poortklincket*. VOND. *Door 't klinket de zuiderhofpoorte in.* ANTONID.

KLIP, z. n., vr., *der*, of *van de klip*; meerv. *klippen*. Eene val, om vogels te vangen. In Groning. zetten de Jongens zulke *klippen* voor musschen. Het woord is van den klank gevormd, welken die val, bij het nedervallen, geeft.

KLIP, z. n., vr., *der*, of *van de klip*; meerv. *klippen*. Eene steile, harde rots, bijzonder als hare kruin vele gespletene en verdeelde spitsen heeft; het zij men haar op het vaste land, of in de zee, aantreffe. Men gebruikt het woord wel meest van klippen in zee: dan, daar het woord *rots* de zelfstandigheid, *klip*, eigenlijk, de gedaante uitdrukt, mag men het ook van steenklippen, op het vaste land, bezigen. Men zegt, in goed nederduitsch: *de steenbok beklimt de hoogste klippen der Alpen*. In de Overz. tt. van den Bijbel leest men, in dien zin, van *een scherpte van eene steenklippe*. Het zameng. *klipgeit* bevestigt dit ook. Het gezag van HOOFT komt hier bij: *ghij deedt beeken door de klippen ruischend' vlieten*. Ondertusschen is het van scherpe bergachtige spitsen in zee meest in gebruik: *eene klippe op 't lijf te zeilen*. HOOFT. *Op eene klip blijven — vervallen — stooten — geworpen worden*, enz. *Eene blinde klip*, welker kruin onder water staat. *Hij zal die klip niet te boven zeilen*; ook oneigenlijk, voor: hij zal dat gevaar niet te boven komen. In het gemeene leven zegt men van eenen onbeschaamden leugenaar: *hij liegt tegen de klippen aan*. Voords, wordt, in den oneigenlijken zin, datgene, het welk men met moeite en gevaar bekomt, of, dat ons een hinderpaal en aanstoot is, *eene klip* genaamd. Van hier *klipachtig*. Zamenst.: *klipgeit — steenklip*, *zeeklip*.

Klip, hoogd. en deen. *klippe*, zw. *klippa*, angelf. *clif*, eng. *cliff*, wallis. *clip*, gr. *λεπας*. Het is, naar alle gedachten, uit eene bron, met *klieven*, angelf. *clypan*, zw. *klippa*; zoo komt het lat. *rupes* van *rumpere*, en ons *rots*, denkelijk, van *rijten*. De gedaante eener eigenlijke klip bevestigt deze afleiding, als zijnde eene afgerukte spits eener rots.

KLIPPEL, zie *kluppel*.

KLIPPERTANDEN, zie *kleppen*.

KLIS, z. n., vr., *der*, of *van de klis*; meerv. *klissen*. De stekelige knop van klissekruid, die, op wollige stof geworpen, daaraan vastkleeft. Het woord schijnt, om die klevende eigenschap, dus genoemd. Zie *klei*. — *Iemand met klissen werpen*. *Zij hield hem zoo vast, als eene klis*. Het plantgewas zelf: *overgroeit met klisse*. VOND. Een verwarde knoop: *dat haar zit vol klissen*. Fig., *die aanhangt eenen klis van zwarigheên*. HOOFT. Uit dit voorbeeld blijkt, dat het woord ook manl. genomen wordt. HOOGSTR. en HALMA nemen het vrouwl. De oude uitgang *klisse*, en de vergelijking van het hoogd. *die klette* schijnen ook meest voor het vrouwl. geslacht te stemmen. Zamenst. *kliskruid*, *klissekruid*.

KLISSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kliste*, *ben geklist*. In eene verwarde klis zitten. Het deelw. is meest in gebruik. Het welk VIRGIL. zegt: *concretos sanguine crineis*, vertaalt VOND.: *zijn hair geklist van bloed*. — *Uw hair te zaam geklist met bloedt*, leest men bij HOOFT.

KLISTEER, z. n., vr., *der*, of *van de klisteer*; meerv. *klisteren*. Darmspoeling. Een woord, in de dagelijksche taal alleen, voorkomende, met het werkw. *klisteren*. *Eene klisteer zetten*. Van het lat. *clijster*, uit het gr. *κλυϛηρ*, van *κλυζειν*, wasschen.

KLIT, z. n., vr., *der*, of *van de klit*; meerv. *klitten*. Hetzelfde als *klis*. *Hij gooide mij met klitten*. *Het garen is in de klit*. HOOFT zegt *een klit*, d. i. een digt, op een gepakte hoop, *van drie honderd man*.

KLITS, zie *klets*. VONDEL zegt, als een tusschenwerpsel; *klits! klats!* Van hier het bedr. w. *klitsen*, anders *kletsen*: *zulx hij zijnen hoedt teeghens de vloer klitste*. HOOFT. *Ende klitsen 't den kop te plettre*. HOOFT.

KLITS, z. n., vr., *der*, of *van de klits*; meerv. *klitsen*. Eene teef, het wijfje van eenen hond. In Gron. gebruikt men het oneigenlijk alleen, als men een jong vrouwmensch hare onkuischheid verwijt: *zij is eene klits*.

KLOEK, bijv. n. en bijw., *kloeker*, *kloekst*. Gaauw, verstandig, schrander: *eene kloecke huijsvrouwe is eene croone hares heeren*. BIJBELV. *Kloek van verstand*. *Kloek van vernuft*. HOOFT. *Een kloek verstand*. *Kloeke koppen*, *schrandere schrijvers*. OUD. Als bijw.: *kloeck verstandig*. BIJBELV. *Een kloek kind*; en, omdat gehoorzaam,

zaamheid in de kloekheid gegrond is, noemt men, in Gron., *een kloek kind*, een zoet, stil, onderdanig kind. In den dagelijkschen stijl zegt men: *ik kan uit hem niet kloek* (anders *wijs*) *worden*, ik kan, uit zijn verhaal, den zamenhang der zaken niet vatten. Vaardigheid bezittend: *door het kloek bekleden van eenigh nieuw gebruik*. Hooft. In het bijzonder, vaardig tot den strijd, dapper: *een kloek soldaat*. *Want alle dese waren kloecke helden*. Bijbelv. Dewijl nu, met het denkbeeld van dapperheid, dat van dikte en grootte ligtelijk verbonden wordt, heet *kloek*, zoo veel als groot, lang: *een kloek karel*. *Ter lengte van eenen kloeken duim*. Bogaert. *Hare jongen worden kloeck*. *worden groot door het koorn*. Bijbelv. Van hier *kloekelijk*, *kloekheid*. Zamenstell.: *kloekaard*, *kloekhartig*, onversaagd, *kloekhartigheid*, *kloekhartiglijk*, *kloekmoedig*, dapper, *kloekmoedigheid*, *kloekmoediglijk*, *kloekzinnig*, schrander, *kloekzinnigheid*, *kloekzinniglijk*.

Het woord beduidde, voorheen, eigenlijk, ziende, en, bepaalder, scherp ziende: dan, in dien zin, is het geheel veroud, en uit de voorbeelden blijkt, dat het zich bepaald heeft tot het zien met de oogen des verstands. Bij Ker. luidt het *claulicho*, Otfrid. *glau*, angelf. *gleaw*, nederf. *klook*, hoogd *klug*, deen. *glog* en *klog*, zw. *klok*, ijsl. *klokr* en *glöggr*. Het oude *glau* beduidde, eigenlijk, helder. Helder weêr, heldere oogen zijn, in het nederf, *glaues wetter*, *glaue augen*. De keelklank, die, in de verwante talen, dan zachter dan harder is, behoort, zekerlijk, niet tot den oorsprong. Het schijnt afteſtammen van het, in Opperd. nog gebruikelijke werkw. *lugen*, dat is zien, gr. *λαω*, eng. *to look*.

KLOEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloekte*, *heb gekloekt*. Versterken, moed geven: *'s morgens quam hij 't peerdt besoecken*, *en met soete woorden cloecken*. Gesch. Buiten zamenstelling is het niet meer in gebruik. Van hier *verkloeken*.

KLOEN, z. n., o., *des kloens*, of *van het kloen*; meerv. *kloenen*. Hetzelfde als *kluwen*. *Een kloen garen*. Het woord wordt, in Gron., veel gebruikt; waar men ook zegt van iemand, die te veel gepooid heeft: *hij heeft een kloen*, misschien, om de slingerende en draaijende bewegingen, welken zulk een, in den gang, maakt.

KLOET, z. n., m., *des kloets*, of *van den kloet*; meerv. *kloeten*. Een schipboom. Ook neemt men het voor eenen kalk-

kalkklopper, kalkstok. *Hij is een regte kloet*, een plompaard. *Daar zit klei aan den kloet*, daar schort iets. *Hij slaat overal zijnen kloet in*, hij mengt zich in alle zaken.

KLOETEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloette, heb gekloet.* Met eenen kloet, een vaartuig voorddouwen.

KLOF, z. n., m., *des klofs*, of *van den klof*; meerv. *kloffen*. Dit woord is, in eenige oorden van Nederland, en in de dagelijksche taal alleen, gebruikelijk. Wanneer iemand, in een schoon huis, met vuile schoenen lomp komt inloopen, zegt men: *daar komt hij met zijne kloffen*. Van hier ook het onz. w. *kloffen*. Het woord is klanknabootsend.

KLOK, z. n., vr., *der*, of *van de klok*; meerv. *klokken*. Eene hen, die te broeijen zit; ook, die hare kiekens dekt. Naar het geluid zoo gevormd. Anders *klokhen*. Het woord *klok* behoort tot de dagelijksche taal; in den deftigen stijl zegt men *klokhen*. De *o* wordt hier zacht-kort en scherp-kort uitgesproken.

KLOK, z. n., m., *des kloks*, of *van den klok*; meerv. *klokken*. Eigenlijk, een zeker geluid, dat men, met de keel maakt, onder het doorzwelgen van eenig vocht. Van hier een teug zelf: *een klok bier*. Verkleinw. *klokje*. De *o* is hier zacht-kort.

KLOK, z. n., vr., *der*, of *van de klok*; meerv. *klokken*. Dit woord wordt met eene scherp-korte *o* uitgesproken. Een stuk metaal, als een rond en omgekeerd vat, waarin een klepel hangt, die, door beweging, aan beide binnenranden raakt en geluid slaat. *Op zeker teeken van de klokke*. Hooft. *Eene klok gieten. Eene klok doopen. De klok treden — trekken — luiden, kleppen. De klok slaat*. Voor bekend, ruchtbaar worden, zegt men *aan de klokreep raken*. Oud. Eene zaak ruchtbaar maken noemt men, *haar aan de klok hangen*. Ook: *aan de groote klok trekken. Eene klok opsteken*, luid schreeuwen. *Met een opgesteeken klok*. Hooft. Een hangend uurwerk: *trek de klok op. De klok staat stil* Eenige dingen, die naar eene klok gelijken. *Eene glazen klok. Eene klok*, eene vuurstulp. *De klok*, het deksel van eenen helm. Oul. droeg een mantel, of huik, ook dezen naam: *de mans droeghen een klocke, ofte mantel*. Reyersb.

> *Heden kort, als simmerocken,*
> *Morgen lanck, als vrouweklocken.* Gesch.

Het verkleinw. *klokje*, een bloemklokje. Zamenstell.: *boom-*

boomklok, *brandklok*, *poortklok*, enz. *Klokgieter*, *klokgieterij*, *klokhuis*, *klokkenmaker*, *klokkenspel*, *het klokspelen*, *klokklepel*, *klokluider*, *klokreep*, *klokslag*, *klokspijs*, metaal, waarvan men klokken giet; ook kost, welken men graag eet — *kloktoren*, *kloktouw*. Het woord schijnt tot *lok*, *loch*, eene opening, te behooren.

KLOKER, z. n., m., *des klokers*, of *van den kloker*; meerv. *klokers*. Zoo noemt men, in Noordholl., eenen pijpenvroeter, om het *klokhuis* uit de pijpen te halen.

KLOKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik klokte*, *heb geklokt*. Met eenen klok drinken: *hij klokt goed in het bier*. Het geluid van eene broeihen slaan: *het klokken der hennen*. Dat naar zulk geluid zweemt: *de eigene inboorlingen der Kaape werden van de Hollanders om hunne klokkende taale Hottentotten geheeten*. Bogaert.

KLOKKENIST, z. n., m., *des klokkenists*, of *van den klokkenist*; meerv. *klokkenisten*. Een woord met eenen basterduitgang, anders klokspeler.

KLOMMER, z. n., m., *des klommers*, of *van den klommer*; meerv. *klommers*. Leugen, uitvlugt. Misschien, met het lat. *clam*, heimelijk, het gr. κλέμμα, eene heimelijke daad, uit eene bron.

KLOMP, z. n., m., *des klomps*, of *van den klomp*; meerv. *klompen*. Verkleinw. *klompje*. Een zamenhangend, ongefatsoeneerd stuk van eene tamelijke grootte: *een klomp kopererts*. Een misselijke hoop van verscheidene dingen zamen vereenigd, in wanvoegelijke orde: *zij smolt drie werelden tot eenen klomp*. Vond. Hierheen behoort *mengelklomp*. Overdr.: *mijn ziel is zat dien klomp der ijdelheit*. Hoogvl. Om de lompe en plompe gedaante, noemt men houten schoenen *klompen*. *Met de klompen op het ijs komen*, onvoorzigtig iets aanvaarden. Van hier *klompachtig*, *klompig*. Zamenst.: *aardklomp* — *klompzak*, klop, slag, in den boertenden stijl, *iemand lustig klompzak geven*, in Friesl. gebruikelijk. Het komt, zeker, met *lomp*, uit eene bron. Misschien vindt men dezelve in *leem*, om het denkbeeld van klevende verbinding.

KLONGEL, z. n., vr., *der*, of *van de klongel*; meerv. *klongels*. Eene verachtelijke benaming, waarmede het denkbeeld van hoerachtigheid vereenigd is: *zij is eene klongel*, eene hoer. Het schijnt, met het eng. *to cling*, dat vast aanhangen beduidt, uit eene bron gevloeid.

Hier-

Hiertoeh behoort het zw. *kluns*, *massa conglomerata*, ons verouderde *klonge*, door Kil. *glomus* vertaald. Zoo dat *klongel*, eigenlijk, een vrouwmensch is, dat zich ligt aan iemand verbindt en verflingert. Van *klongel* is het onz. werkw. *klongelen*, dat zooveel is als zijnen tijd met nietige bezigheden slijten. Ook wordt het gebezigd voor zijn goed, op eene losse wijs, weg geven, te zoek maken: *zij klongelt met haar geld*. Deze denkbeelden kunnen voortgevloeid zijn uit eene handelwijs van ontuchtige vrouwlieden. Van hier *klongelster*. Zie *el*.

KLONT, z. n., vr., *der*, of *van de klont*; meerv. *klonten*. Zeer denkelijk heeft dit woord denzelfden oorsprong, als klomp, (in het nederf. worden *klump* en *klunt* met elkander verwisseld) gelijk het, in beteekenis, met hetzelve naauw verwantschapt is: alleen gebruikt men *klont* van ongefatsoeneerde stukken van kleinere hoegrootheid. Zoo neemt men het voor eene aardkluit:

„ *'t Glimpend kouter door de klont*
„ *Van zijn' erffelijken gront*. Poot.

Voor taaije, geronnene, kleine stukken in het bloed: *eene klont bloeds*. *De stijffel is vol klonten*. Verkleinw. *klontje*: *een klontje suiker*. Van hier *klontig*. Vond.

KLONTER, z. n., m., *des klonters*, of *van den klonter*; meerv. *klonters*. Dit woord heeft dezelfde beteekenis, als het vorige; schoon het gebruikt wordt van een hard en taai ligchaam in iets, dat vloeijend moet zijn: *er zijn klonters in de melk*. *Zij kreeg, door klonters in de melkvaten, eene zwerende borst*. Van hier *klonterig*. Zie *er*.

KLONTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klonterde*, *ben geklonterd*. Tot klonters verdikken, als een klonter zich zetten. Bij vergelijking gebruikt Hooft het: *want zijn wambaswrong, gevult met paardshair, klonterd' om 't ijzer (der spiets)*.

KLOOF, z. n., vr., *der*, of *van de kloof*; meerv. *klooven*, met de scherp-lange *oo*, volgens den rotterdamschen tongval. Eene spleet, die door eenig geweld gemaakt is: *om een ente in de kloof te zetten*. Vond. *Eene kloof in de handen — in het vel — in de aarde*. *De kloof van een zakuurwerk*. Een gat, door scheuring, in eene rots veroorzaakt: *opdat se woonen souden in de kloven der dalen*. Bijbelv. Naardien, nu, met eene kloof in rotsen het denkbeeld van schuilen en veilig zijn

naauw

naauw vereenigd is, gebruikt M. L. het ook voor beveiliging: *Vader! berg uw' schootzoons koop in uwe eeuwige Almagts klove.* Het woord is gevormd van den onvolm. verl. tijd der aanvoegende wijs van *klieven*, welk werkw., eertijds, ongelijkvl. was, en *kloof*, *kloove*, met de scherp-lange *oo* had. Verkleinw. *kloofje*: *een kloofje in de kin.* Zamenst.: *kloofbijl*, *kloofhamer*, *kloofhout*, *kloofkin.*

KLOOSTER, z. n., o., *des kloosters*, of *van het klooster*; meerv. *kloosters*. Eene vaste, met muren ingeslotene plaats, waarin Monniken en Nonnen, van het gewone verkeer met de wereld afgezonderd, leven. *Een mannen — een vrouwenklooster. In een klooster gaan. In een klooster werpen. Zich in een klooster begeven.* Men noemt ook *een klooster* eenen langen, hollen balk, waarin een aantal celletjes zijn, geschikt om rotten op korenzolders te vangen. Wijders, eene afgezonderde plaats: *verscholen in de kloosters van een afgezonderd prieel.* OVERZ. V. HERVEY. Van hier *kloosterachtig*, *kloosterling*. Zamenst.: *kloosterbroêr*, *kloostergaren*, *kloostergelofte*, *kloostergoed*, *kloosterjuffer*, *kloosterkerk*, *kloosterlatijn*, *kloosterleven*, *kloosterlieden*, *kloostermoeder*, *kloosterregel*, *kloostertucht*, *kloostervader*, *kloostervolk*, *kloostervoogd — voogdij*, *kloostervrouw*, *kloosterwet*, *kloosterzuster*. Het woord komt af van het lat. *claustrum*, eene ingeslotene plaats.

KLOOSTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloosterde*, *heb gekloosterd.* In een klooster sluiten. Waarvan *kloostering*.

KLOOT, z. n., m., *des kloots*, of *van den kloot*; meerv. *klooten*. Een houten bal: *met klooten spelen. De kloot rolt nog*, de zaak is nog niet afgedaan. Een kogel: *een kloot uit het geschut nam hem zijn been weg.* Het woord, in dien zin, wordt bij HOOFT gevonden. Een ronde hoop: *die zich aan een' kloot verzamelt hadden.* HOOFT. Hetwelk men zich als een rond voorstelt, het geheelal: *het opperste gewelf van d'onbekeinde kloot.* HOOFT. De sterrenhemel: *die den kloot des hemels draegt.* VOND. De aardbol: *om den kloot der aerde.* VOND. *Om den kloot der weerelt.* VOND. *Bij 't waere zonlicht, dat men ver om dezen kloot ziet rennen.* SCHUTTE. De teelballen: *de linker*, *regter kloot.* Van hier *klootachtig*. Zamenst.: *aardkloot*, *buskloot*, *donderkloot*,

kloot, *hemelkloot*, *vuurkloot*, *wereldkloot* — *klootboog*, *klootjesvolk*, janhagel, (bij Oud.), *klootspel*, *klootvormig*, *klootzak*, *klootzakje*. In het geslacht van dit woord, moet men Hooft, die, door de zoetvloeijendheid verlokt, hetzelve wel eens vrouwl. gebruikt, zoo als uit het gegevene voorbeeld blijkt, niet navolgen.

Adelung brengt het, met *klomp*, tot een wortelwoord.

KLOOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kloofde*, *heb gekloofd*. Door middel van eene kloof te maken, doorhouwen: *hout klooven*. Hooft. Ook onz., met *zijn*: *het hout klooft niet wel*. Vaneensplijten: *mijne lip klooft door de koude*. *Door de droogte is het aardrijk gekloofd*. *Eene gekloofde klaeuw*. Bybelv. Van hier *kloover*, *klooving*. Zamenst.: *haarklooven*. Met regt maakt Huydecoper dit woord gelijkvl., omdat het van het zelfst. *kloof* afstamt. Fr. de Haes stemt dit toe, en, echter, is hij met dit woord verlegen, en wil het als eene uitzondering op den regel aangemerkt hebben; alzoo hij van oordeel is, dat *kloof* van *klooven*, en niet *klooven* van *kloof* afstamt. Dan, alles is hier regelmatig. *Kloof* is van *klieven*, dat voorheen ongelijkvl. was, *ik kloof*. Het zelfst. *kloof* vormde een gelijkvl. werkw. *klooven*, *kloofde*, *gekloofd*, met de scherp-lange *oo*, naar den rotterdamschen tongval, en overeenkomstig met het angelf. *cleafan*; hoewel Kil. en anderen het, met de zacht-lange *o*, *kloven*, bezigen. Dan, wat onderscheid is er tusschen *klieven* en *klooven*? De Overzetters van den Bijbel gebruiken beide door elkander: *die de zee klieft* — *die de zee klooft*. Het fijne onderscheid wordt meenigmaal, door het gebruik, ook nu nog, verzuimd. *Klieven* is, in orde, eerder dan *klooven*. Door *klieven* ontstaat wel, maar niet altijd, eene blijvende *kloof*. Dus *klieft* men de zee, de baren, de lucht; en de vaneengescheidene deelen vereenigen zich weldra. Men mag dus, oordeelkundig, niet zeggen: *de lucht*, *de zee*, *de baren klooven*. Waar, derhalve, geene kloof achterblijft, mag men het woord *klooven* niet bezigen. Dan, waar men, door klieven, eene kloof krijgt, en in die kloof weder van nieuws houwt, daar *klooft* men. Zoo *klooft* men hout. Eigenlijk is dus *klooven* in de kloof houwen, door de kloof grooter te maken, doen splijten, en voords, in het algemeen, eene kloof veroorzaken. *Klieven* is een alge-

meener woord, en geeft te kennen iets, met geweld, vaneenscheiden, hetzij eene kloof achterblijve, of niet.

KLOP, z. n., m., *des klops*, of *van den klop*; meerv. *kloppen*. Een klap, die een dof geluid maakt: *met een' verbaasden klop*. HOOGVL. *Geen vat, dat klank geeft op den klop*. DE DECKER. Slaag: *iemand klop geven — klop krijgen*; zonder meerv. De slag des bloeds in de aderen: *de klop der ad'ren weet van geen' gerijmde maat*. HOOFT. Een geklopt, of geslagen teeken op zekere munt: *deze schelling heeft eenen goeden klop*. Het woord is, met *klappen*, in oorsprong, naauw vereenigd. Zamenst.: *klophamer*. *klopschéen*, een schoenmakers gereedschap, ook een zakvedeltje, *klopsteen*, boekbindersteen, *klopzee*, het zeewater, dat tegen het schip stampt.

KLOP, z. n., vr., *der*, of *van de klop*; meerv. *kloppen*; Eene geestelijke dogter, die, als zij zich in dien staat begeeft, aan den Leeraar harer kerk de gelofte aangaande de onthouding van den echt doet. Ook *klopzuster* genaamd. Eenigen leiden den naam af van het *kloppen* aan de deuren; omdat zij, in tijden, toen het, in ons land, voor Roomsgezinden wat onveilig was, aan de deuren der Roomschen aanklopten, om te zeggen, waar de heimelijke vergaderingen zouden gehouden worden. Dan, het schijnt eenigzins vreemd, dat zulkeen louter toeval, eenen plegtigen naam, voor altijd, aan die Maagden zoude gegeven hebben. De gedachte van KIL. is gegronder, wanneer men gist, dat het, oorspronkelijk, een schimpwoord geweest zij: dat, namelijk, *eene klop* zoo veel zij, als eene maagd, die gesneden is, *virgo castrata*, *quae se propter regnum coelorum castravit*, die zich, om den godsdienst, als ontvrouwd heeft. Althands, *een klophengst*, *equus castratus*, droeg wel eens den naam van *monnik*, gelijk wij eene gesnedene big, nog, *eene non* noemen.

KLOPHENGST (ook *klaphengst*), z. n., m., *van den klophengst*; meerv. *klophengsten*. Een gelubde hengst, wien men, met eenen houten klophamer, de zaadballen verplettert. *Kloppen* is, bij KIL., *castrare*. Naardien de, op die wijs ontmande, hengsten niet altijd de drift om te klimmen verliezen, noemt men ook niet behoorlijk gesnedene hengsten *klophengsten*. Wanneer een der ballen, of die beide, niet in den balzak hangen, maar in het ligchaam opgetrokken zijn, als ware het dier gelubd, draagt het, insgelijks, dien naam.

KLOP-

KLOPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik klopte*, *heb geklopt*. Bedr., ſlaan, dat het eenen klop geve. *Een boek kloppen. Hennip kloppen. Eijeren kloppen. Stof uit de kleeren kloppen. Iemand op den duim — op de vingers kloppen*, hem zacht beſtraffen, van ter zijde doorſtrijken. Fig., kwellen, knagen: *en als 't gedacht van ſmart geklopt wordt*. HOOFT. Onz., met *hebben*; ſlaan, zich bewegen: *het hart klopt*. Een beſchuldigend geweten noemen wij *een kloppend geweten*, omdat daarmede een ſnellere omloop des bloeds en, bij gevolg, eene klopping des harten natuurlijk vergezeld gaat. Van hier noemen wij het geweten ook wel *den klopper* en, met een verkleinw., *het kloppertje*. *Een klopper* is ook een deurklopper. Voords is van hier *klopping*.

KLOS, z. n., m., *van den klos*; meerv. *kloſſen*. Een garenklos. Ook een bal van de klosbaan: *zijn hant zou ſpelen met uw hooft*, *gelijk de lepel met den klos*. VOND. Een knuppel, waarmede men ſpeldenwerkt, wordt ook dus genaamd. Zamenſt.: *klosbaan*, *klosbeitel*, lepel of ſchepper, waarmede men in de klosbaan ſpeelt, *klosbeugel*, *kloskoord*, *klospoort*, *klosring*, enz. Het verkleinw. *klosje* (*klosken*): *de castor zijn kloskens afbijtende*, zijne zaadballetjes. BRUNE.

KLOSSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kloste*, *heb geklost*. Bedr.: *koord kloſſen*, door middel van kloſſen, dezelve tweernen. Ook heet *kloſſen* op eenen klos winden. Onz., in de klosbaan ſpelen: *zij kloſſen*. *Kloſſen* heet ook, in de dagelijkſche taal, een lomp geraas in het loopen maken: misſchien uit *klotſen* verbasterd. Men vindt het bij HOOFT: *die kloste op ſtomp of ſtelt*. Van hier *klos*, als een bijw. gebezigd: *zij kwam daar zoo klos klos aanloopen*. *Klos* en *kloſſen* hebben denzelfden oorſprong als *kloot*.

KLOTSEN, onz w., gelijkvl. *Ik klotste*, *heb geklotst*. Dit woord drukt een dof geluid uit, bij voorb., van water, dat met geweld tegen iets aanſlaat: *de baren klotsten tegen het ſchip*. *Aan 't ſchuimend zout*, *dat klotſende op een klip*. HOOGVL. Van hier *klotſing*.

KLOUWEN, zie *kluwen*.

KLOUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klouwde*, *heb geklouwd*. Breeuwen. Ook ſlaan, afroſſen. Van hier *klouwer*, kalefaathamer. Men gebruikt, voords, dit woord, om, op eene boertige wijs, iets groots uitedrukken: *dat is een klouwer van eenen os!* Voords zegt

men *den tuin klouwen*, opharken. *Zijn hoofd klouwen*; ook fig., voor in verlegenheid zitten, zich niet weten te redden.

KLOVENIER, zie *kolvenier*.

KLUCHT, z. n., vr., *der*, of *van de klucht*; meerv. *kluchten*. Eene zaak, die lagchen verwekt, eene poets, eene boert: *eene aardige*, *zoete*, *wonderlijke klucht*. *Eene klucht vertellen*. Een ſpel op het tooneel, om te doen lagchen: *Plautus nutte klucht*. VOND. Het onz. werkw. *kluchten*, eene klucht aanregten, heeft BRUNE. Van hier *kluchtig*, *kluchtigheid*. Zamenſtell.: *krijgskluchtigheid*. HOOFT. Voords: *kluchtmaker*, *kluchtſpel*, *kluchtſpeler*.

Klucht ſchijnt, met *lagchen*, uit eene bron voordgevloeid te zijn, zijnde de *k* ſlechts een behulp der uitſpraak.

KLUFT, z. n., vr., *der*, of *van de kluft*; meerv. *kluften*. Dit woord, van *klieven* afkomſtig, zal, eigenlijk, aanduiden iets, dat als eene kloof geſpouwen en vaneen gerukt is. In dien zin is het in Opperd. nog gebruikelijk. Ook wordt het genomen voor eene afgedeelde wijk in eene ſtad. In Gron. heeft het die beteekenis, waar de Toeziener over zulk eene wijk *klufthee*r heet. Wijders, dat, door klieven, van iets anders afgerukt is, een klomp. Zoo vertaalt VONDEL de uitdrukking van VIRGILIUS, *lentis masſis*: *van taeie kluft bij kluft*. Eene afhellende ſchuinte heet in Gron. ook *kluft*. In de OVERZETT. v. HERVEY leest men: *de ijsſelijke kluften of ſchuintens van ijs*. In dezen zin ſchijnt het tot *klif* te behooren, en voor *klift* geſchreven en uitgeſproken te zijn. HALMA wijst, bij dit woord, op *rijhaak*, en, bij KIL., heeft het ook nog den zin van een hol, dat is eene kloof, in eene ſteenrots. Zamenſt.: *kluftpredikant*, predikant over eene wijk in de ſtad.

KLUIF, z. n., vr., *der*, of *van de kluif*; meerv. *kluiven*. Een klaauw, vooral van vogels. Het meerv. is meest in gebruik: *geen duif heeft vreesſelijcke kluiven*. VOND. Handen van menſchen, met het denkbeeld van verachtelijk geweld: *mogte ik hem maar eens in de kluiven hebben! Uit mijne kluiven onttrekken*. VOND. In de gemeenzame verkeering wordt het ook van eene praatſter, — een veel en zot babbelend wijf, gebezigd: *zij is eene regte kluif*. Het verkleinw. is *kluifje*, een beentje, waarvan men het vleesch afkluift. Het woord is, in oorſprong, met *klaauw* gelijk.

KLUIFFOK, z. n., vr., *der*, of *van de kluiffok*; meerv. *kluif-*

kluiffokken. De voorfok op een fchip. Misfchien van *klieven.*

KLUIS, z. n., vr., *der*, of *van de kluis*; meerv. *kluizen.* Eigenlijk, eene naauwe, beflotene plaats. In het bijzonder de grot van eenen kluizenaar. Voords, het verwulffel van eenen kelder. Eindelijk zijn *de kluizen* van een fchip twee gaten voor aan den boeg, waardoor de ankertouwen gevierd worden. Zamenft.: *kluisgat*, *kluishout*, de balk, waarin de kluizen zijn; ook het ftopfel der kluisgaten. Het fchijnt van het lat. *claufus*, gefloten, afteftammen; of het lat. *claudere* moet, met *kluis*, eenen algemeenen oorfprong hebben.

KLUISTER, z. n., vr., *der*, of *van de kluister*; meerv. *kluisters.* Eene boei, waarin iets gefloten wordt: *zij deden hem de kluisters aan. Buiten dwang van ijſre kluister.* VOND. *De paarden gaan met kluisters in de weide.*

KLUISTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kluisterde, heb gekluisterd.* In kluisters fluiten: *eer men hem weg bragt, werd hij aan de handen gekluisterd.* Vastbinden, fterk gehecht maken: *een ziel aan 't ftof gekluisterd.* PSALMBER. *Diepdenkende zielen onwederftaanbaar aan zich te kluisteren.* FEITH. Hiervan *kluistering.* *Kluister*, *klooster*, *kluis*, *claudere* — allen uit eene bron.

KLUIT, z. n., vr., *der*, of *van de kluit*; meerv. *kluiten.* Een droog, ongefatfoeneerd, zamenhangend ftuk, van eene geringe grootte; doch flechts in eenige gevallen. *Eene kluit aarde*, waarvoor men ook *kluit* alleen zegt: *fpruit niet het golvend graan uit een veragte kluit?* M. L. TYDW. Hierheen behoort de lage fpreekwijs: *uit de kluiten gegroeid zijn*, eene tamelijke lengte hebben. *Hij komt op de kluiten*, zijn goedje begint te vermeerderen. Een brok turf: *hij ftookt den oven met kluiten heet.* Bij KIL. is *kluit* ook eene klucht. Bij HOOFT is het in die beteekenis voorhanden: *den lachert fpeelen, als 't de zotte kluit vereischte.* Verkleinw. *kluitje*, ook voor kandij: *hij lust geen kluitjes.* Een brokje turf: *die een kluitje heeft, heeft er graag een turfje bij*, elk zoekt zijn weinigje te vermeerderen. Van hier *kluitachtig*, *kluitig.* Zamenft.: *kluitboog*, een boog om kluiten of keijen mede te fchieten.

Kluit, hoogd. *klosz*, eng. *clod*, nederf. *klute.* Het behoort, met *kloot*, tot eenen wortel.

KLUIVEN, (oul. *knuiven*) bedr. w., ongelijkvl. *Ik kloof*,

kloof, *heb gekloven*. Eigenlijk iets, met den duim en voorsten vinger wegnemen, pluizen. Voords, met kleine beetjes van iets afknagen: *een beentje kluiven*. *Gij zult daaraan wat te kluiven hebben*, die zaak zal u moeite kosten. Verteren: *de minne kluift mijn vleesch*. HOOFT. Het wordt ook onz., met *hebben*, gebruikt, voor, door veel en laf te praten, zich gek aanstellen: *wat zit zij weer te kluiven!* Van hier *kluiver*, die kluifjes pleegt afteknagen, overdragt., een gierigaard. Voords: *kluiving*. Naar de eerste beteekenis van het woord, komt het van *klaauw* af. Zie *kluif*.

KLUIZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kluisde*, *heb gekluisd*. Op de wijs van eenen kluizenaar wonen, zich alleen, zonder vrouw, behelpen: *hoe lang hebt gij al gekluisd?* *Kluizen* is ook een scheepswoord, beteekenende tegen de kluisgaten eens schips aanslaan. — *Het zal*, *daar*, *lustig kluizen*, men zal, daar, wakker over hoop liggen.

KLUIZENAAR, z. n., m., *des kluizenaars*, of *van den kluizenaar*; meerv. *kluizenaars*. Iemand, die, uit een godsdienstig zwak, het gezellige leven haat, en eenzaam in eene grot, eene kluis, woont. Voords, iemand, die zich, in zijne woning, armelijk behelpt, zonder behulp van eene wederhelft, of van dienstboden. Eindelijk een, die weinig uitgaat. Het vr. is *kluizenaarsche*, *kluizenaarster*.

KLUNDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik klunderde*, *heb geklunderd*. Bij KIL. is dit woord, die het door *pulsare* vertaalt. In de volkstaal, te Gron., wordt het nog gebruikt, gelijk ook het naamw. *geklunder*, een helder geraas, een luid gestommel. Indien het niet, onmiddellijk, eene nabootsing van een aanhoudend helder geraas zij, zoo mag men het als een voorddur. werkw. van *kleunen*, gr. κλονειν, beschouwen. Zie *kleunen*.

KLUPPEL, (*knuppel*, *kneppel*) z. n., m., *des kluppels*, of *van den kluppel*; meerv. *kluppelen*, *kluppels*. Een werktuig, om te kloppen: *hij sloeg hem met eenen kluppel op het hoofd*. *De kluppel van eenen vlegel*. Van hier het bedr. werkw. *kluppelen*, met kluppelen slaan, doodslaan. Zamenst.: *kluppelkoek*, *kluppelvers*, een regel van een vers, die op het einde even eens luidt, als de vorige regel.

KLUTS. zie *klutsen*.

KLUTSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik klutste*, *heb geklutst*. Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid,

luid, welk door het kloppen van eijeren in eene kom veroorzaakt wordt. Door elkander slaan: *ik heb drie eijeren geklutst.* Vondel zegt, bij overdragt: *men klutst* (bouwt) *een houte hut.* Ook komt bij denzelven *schepen klutsen* voor. Zoo zegt men ook: *alles door elkander klutsen. Hij klutst in zijn gemoed veel ongeslepen kuren.* P. Pers. Men gebruikt het ook voor tutselen en knutselen. Zamenst.: *klutsei.*

KLUUN, (*kluin*, *kleun*, *kloen*) z. n., vr. en onz., *der kluun* — *des kluuns*, of *van de* — *het kluun*; zonder meerv. Het woord, vrouwl. genomen, is zekere gebaggerde turf, in Geld.; — onzijd. is het eene soort van lekker bier, in Groningen.

KLUWEN, (*kloen*, *klouwen*), z. n., o., *des kluwens*, of *van het kluwen*; meerv. *kluwens.* Een rond ligchaam, dat uit draden, die op elkander gewonden worden, bestaat: *een kluwen garen.* Van eene zaak, die zich zelve ontwikkelt, zegt men: *hoe zal dat kluwen afloopen? Die den draad heeft, vindt het kluwen ligt*, die het beloop eener zaak begint te kennen, zal haar, weldra, tot in den grond doorzien. Dus zegt Hooft: *om, bij vervolgh van den draadt, aan 't kluwen te raken.* Oneigenlijk wordt het genomen voor een hulpmiddel, om uit eene netelige omstandigheid gered te worden: *zonder het kluwen, welk ons het geloof aan de Voorzienigheid aan de hand geeft, vertoont ons de geschiedenis van het menschdom niets anders dan eenen doolhof.* Van hier is het gelijkvl. bedr. w. *kluwenen*, tot een kluwen opwinden. De spreekwijs der lat. Dichters, *glomerare pulverem*, is door Vond. nagevolgd: *in 't kluwenen van stof.* Dit woord is in het nederf. *klouwen*, angelf. *cleouuae*, eng. *clew.* Het hoogd. *kloben*, het lat. *globus*, *gleba*, ons *klaauw*, *kleven*, het walis. *clwm* schijnen allen tot eene bron te behooren.

KNAAP, z. n., m, *des knaaps*, of *van den knaap*; meerv. *knapen.* Verkleinw. *knaapje.* In het gemeen beduidt dit woord eenen jongen, eenen jongeling: *een kleine knaap. Een jonge knaap. Verschoon dien ongebaerden knaep.* Vond. Naardien nu jongere personen, gewonelijk, den ouden dienen, heeft het woord de beteekenis van eenen jongen knecht, eenen bediende, ook eenen slaaf, aangenomen: *dus nam Abimelech scapen, ossen, knapen* enz. Byb. 1477. Vooral in zamenstell.: *her-*

herdersknaap, *lijfknaap*, *altaarknaap*, met het vr. *knapin*. Zoo gebruikt VOND.: *lijfknapin*, *schildknapin*. Van hier is *knaapschap*, dienstbaarheid. Het is ook eene soort van waardigheid onder den adel. Te weten; een jonker, die nog geen ridder was, maar het werk eens ridders nog leeren moest, deszelfs wapens droeg, en hem in een gevecht bijstand deed, droeg den naam van *eenen knaap*. Van hier het zameng. *schildknaap*. In het eng. eertijds *knave*, zw. *knape*, nederf. *knape*, middeleeuw. *knapo*. Oul. werden de Vroedschappen, somwijlen, ook *knapen* genoemd: *buten den twintich goede knapen*. KEUR. D. ST. HOORN. Ook is het woord tot andere zaken overgegaan, inzoover zij de plaats eens dienenden knaaps vervangen. Zoo noemen wij eenen lichtstander, waarop eene kaars of lamp staat, *eenen knaap*. Eindelijk, naardien jongens, om hunne losheid, vaak balddadig zijn, zeggen wij: *hij is een knaap*, dat is een gast.

Knaap, hoogd. *knabe* en *knappe*, angelf. *cnapa*, zw. *knape*, ijsl. *knapa*, deen. *knab*, eng. *knave*. In het middeleeuw. heet *chnapina*, eene maagd, en, in het spaan., is *ganapa* een lastdrager. M. MARTINIUS haalt, uit het Glosf. van ISIDOR., aan: *gnabat*, (waarvoor MART. liefst, *gnaba* leest) *natus*, *generatus*, *filius*, *creatus vel enixus lingua Gallica*, dat de oude Galliers, in hunne taal, *gnabat* (of, *gnaba*) eenen zoon noemden, iemand, die, door voortteling, zijn aanwezen ontvangen heeft.

KNAAUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knaauwde*, *heb geknaauwd*. Knagend kaauwen, kaauwen, om uitte zuigen: *knaauwende 't vulsel van zijn bedde*. HOOFT. *De angel, dien ik knauw*. HOOFT. *Worteltjes, die geknauwt en uitgespoogen zijnde*. BOGAERT. Van hier *knaauwing*, *knaauwsel*. Gr. χναυω.

KNABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knabbelde*, *heb geknabbeld*. Met de tanden aan iets knagen, op iets, dat hard is, bijten, zoodat het een zeker geluid maakt: *die op 't gouden mondstuk bijt en knabbelt*. HOOGVL. Voords, in het gemeen, knagen, met kleine brokjes afbijten: *de muizen hebben aan het brood — aan de kaas geknabbeld*. VONDEL gebruikt het bedr.: *het gebit knabbelen*. Van hier *knabbelaar*, *knabbelaarster*, *knabbeling*. Een voordd. w. van *knappen*.

KNA-

KNAGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik knaagde, heb geknaagd.* Met de tanden langs een hard ligchaam scherp vijlen, knabbelen. Het woord schijnt klanknabootsend. *De hond knaagt het been,* of *aan het been.* Fig.: *'t geen zoo veele jaaren langh den Staat geknaaght heeft.* HOOFT. Langzaam invreten, onzijd.: *de kanker knaagt tot in 't gebeente.* HOOGVL. Voords, wroegen, beschuldigen: *het geweten knaagt hem. Een knagend geweten.* Verdrietig lijden veroorzaken: *het knaagen van mijn smarten.* HOOFT. Van hier *knaging,* knabbeling, wroeging, uitterende droefheid.

KNAK, z. n., m., *des knaks,* of *van den knak;* meerv. *knakken.* Eigenlijk, een onveranderlijk tusschenwoord, dat den klank nabootst, welken een hard ligchaam veroorzaakt, wanneer het onverwacht breekt, of breken wil: *knak! en het brak in stukken.* Voords is het een zelfst. naamw. geworden, voor eene breuk: *die steel heeft eenen knak.* Fig., een nadeel, dat niet ligt overwonnen kan worden: *door dat waken kreeg zijne gezondheid eenen knak. Hunne vriendschap kreeg eenen knak,* eene verwijdering, eene koelheid. Men gebruikt het ook bijvoegl.: *hij is knak,* hij is gestoord.

KNAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knakte, ben,* en *heb geknakt.* Onz., met *zijn;* eene breuk krijgen: *de steel is geknakt.* Bedr., met eenen knak breken: *hennep knakken. En knakt, tot splinters toe, den kooker.* HOOFT. Overdr., nadeel aan iets toebrengen: *om 't spaansche juk te knakken.* HOOFT. *Het gezagh knakken.* VOND. en BRANDT. *Iemands lof knakken.* OUD. Zamenstell.: *knakhamer.*

Knakken, hoogd. en nederf. *knacken,* eng. *to knack,* deen. *knecke,* zw. *knacka, knaka, knaecka,* gr. *κνάγειν, κνάειν.*

KNAP, z. n., vr., *der,* of *van de knap.;* meerv. *knappen.* Geluid door knappen veroorzaakt: *het gaf eene knap. Knap,* zonder meerv., in de dagelijksche taal, voor spijs: *hij houdt veel an de knap.* De verbrandde korst van zoeten koek, fijn gemalen en onder koffij gemengd, wordt elders *knap* genoemd: *zij drinken knap;* zonder meerv.

KNAP, bijv. n. en bijw., *knapper, knapst.* Vast sluitend, net: *dat kleed staat knap.* Bekwaam, handig, vaardiglijk, welora: *Machtelt staakt' haar naaldwerk knap.* HOOFT. *Knap ter pen,* die fraai en vlug schrijft.

All' volxken knap ter hand. J. DE DECK. *Zij is eene knappe meid. Knapjes.* Zamenstell.: *knaphandig*, vaardig, *knaphandigheid*, *knaphandiglijk.*

KNAPPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knapte, ben en heb geknapt.* Onz., eenen knap geven; met *hebben*: *met den duim en vinger knappen.* Met eenen knap breken; met *zijn: de stok is aan stukken geknapt.* Bedr., eten: *'k heb zoo meen'gen mug geknapt.* HOOFT. Knaphandig grijpen: *de schout zal hem wel knappen.* Zamenstell.: *knapbus*, *knapkoek*, *knapzak.*

KNARSEN, (*knersen*) onz. w., gelijkvl. *Ik knarste, heb geknarst.* Eene soort van krassend geluid maken: *in 't ijzer knarssen.* HOOFT. *Met de tanden knarsen. Hij knarst op zijne tanden, van boosheid. Een valsche knarsende toon.* FEITH. Van hier *knarsing.* Zamenstell.: *knarsbeen*, kraakbeen, *knarsetanden*, werkw., *ik knarsetandde, heb geknarsetand.* Het is een voordd. w., van *knarren*, (KIL. *knerren*) dat, in het hoogd. en nederf., gevonden wordt, angelf. *gnijrran*, deen. *knarre*, zw. *knarra*, eng. *to gnar.*

KNECHT, z. n., m., *des knechts*, of *van den knecht*; meerv. *knechts*, *knechten.* Eigenlijk, een jong manspersoon, een jong gezel. In die verouderde beteekenis noemt OTFRID. Kristus jongeren *knehto.* In TATIAN. draagt het kind Jezus den naam van *kneht*, en de manlijke kinderen te Bethlehem *thi knehta:* het verkleinw. *knechtje* (*knechtken*) wordt, in dien zin, nog in de Overz. van den BIJB. gevonden: *wanneer eene vrouwe een knechtken gebaert zal hebben.* In de dagelijksche taal is het nog een vleiwoord der Ouderen: *hij is een brave knecht. Kom, mijn knecht!* Daar jongere lieden, gemeenelijk, ouderen ten dienste staan, heeft dit woord, eertijds, de beteekenis van eenen dienaar gehad. Bij ISIDOR. *chneht*, bij WILLER. *gnecht.* Zoo noemde men personen van hoogen adel *knechten des rijks.* Jonkers, die den Ridders dienden, droegen den naam van *knechten.* Hierheen behoort het eng. *knight.* In dien eerwaardigen zin komt het woord, meenigmaal, in de Overz. van den BIJB. voor, waarvoor wij, thands, het woord *dienaar* gebruiken. Voords, in bepaalderen zin, een soldaat: *doende eenen goeden koop der knechten, ongewaapent, doorslippen.* HOOFT. Hiervan de zameng.: *krijgsknecht*, *voetknecht.* Ver-
schei-

ſcheidene handwerkslieden noemen hunne dienaars met dien naam: als *bakkersknecht*, *brouwersknecht*; *ſlagersknecht*, enz. Men gebruikt, dan, liefst het meerv. *knechts*. Voords, een dienstbode: *hij heeft eenen knecht gehuurd*. *Knechts en meiden*. Zamenſtell.: *huisknecht*, *kelderknecht*, *lijfknecht*, *ſtalknecht*, enz. Oneig., iets, dat de plaats van eenen dienstbode vervangt. Zoo noemt men eene kleine tafel, welke men, onder het eten, naast zich zet, om er iets op te plaatſen, *eenen ſtommen knecht*. Van hier *knechtelijk*, *knechtsch*, *het knechtſchap*. Zamenſtell.: *knechtsloon*, *knechtswijze*. Het verachtelijke denkbeeld, welk men, thands, met dit woord verbindt, is aan hetzelve niet wezenlijk, maar ontſtaat ſlechts daaruit, dat men het zoo vaak van dienstdoende lieden van de minste ſoort bezigde.

WACHTER vindt vele overeenkomst tusſchen dit woord en het hebr. כהן, gr. *κονειν*, dienen. Als men het allereerſte denkbeeld overweegt, (daar het, eigenlijk, eenen jongen knaap beteekent) zoude men het, met het lat. *gnatus*, een zoon, uit eene bron kunnen afleiden.

KNEEDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kneedde*, *heb gekneed*. Een vochtig ligchaam met handen of voeten goed doorwerken, om al deszelfs deelen naauw aan elkander te verbinden. *Deeg in den baktrog kneeden*. *Klei kneeden*. In den dichterlijken en verhevenen ſtijl wordt het op andere zaken, oneigenlijk, overgebragt. Vermurwen, week maken: *met zijne tong, die diamanten kneet*. VOND. Tot teeder medelijden brengen, bewegen, roeren: *iemands hart kneeden*. VOND. *Dat ſteenigh hartjen kneeden*. HOOFT. *Om 't hart tot meêdogentheit te kneden*. HOOGVL. Ineen dringen, tot eenen kleinen hoop maken: *maar d'eeuwen in zijn vuist tot oogenblikken kneedt*. HOOGVL. Leiden, dwingen, buigen: *als Cleora hære ſtreelende toonen kneedt*. OVARZ. v. HERV. Van hier *kneeder*, *kneeding*, *kneedſter*.

Men is het niet eens, hoe men zal ſchrijven, *kneeden* of *kneden*. De rotterdamſche tongval wil *kneeden*. Hiermede komt overeen het angelſ. *cnaedan*, en het eng. *to cnead*, het zw. *knåda*, het nederſ. *kneiten*, *kneien*. De hoogd. ſchrijft, thands, *kneten*, eertijds *knäten*. KIL. heeft *kneden*; de BYBELVERT., ſchoon in vele drukken *kneeden* gezet is, heeft *kneden*; de, in dit ſtuk naauwkeurige, maaslandſche ſchrijver, HOOGVLIET, volgt dit

ook,

ook, gelijk mede de dordsche BEVERWYK, die op dit stuk niet minder kiesch is: en hiermede stemt in het Hoogd. *kneten*, het boh. *knetij*. De Groning. en Geld. spreken insgelijks *kneden* uit. Voor den rotterdamschen tongval pleiten de meesten der aanverwante talen.

KNEEP, z. n., vr, *der*, of *van de kneep*; meerv. *knepen*. Een overblijvend indruksel, door knijpen veroorzaakt: *daarin staan nog de knepen van het touw*. Inval van achteren in een kleed. Van hier *eene korte* — *eene lange kneep*. Eene plooi, die in iets geknepen is: *de knepen van eene bef*. Eene neep: *zij gaf hem eene brave kneep*. Oneig., bedwinging: *hadd' hen Billij, met de kneep der burghen niet in dwang gehouden*. HOOFT. Drukkend onheil: *dat de hooftluiden de kneep der oorloge zwaarlijk uitstaan zouden*. HOOFT. Looze streek: *dat zijn maar knepen*. Zamenstell.: *kneeprok*.

KNEKEL, zie *kneukel*.

KNEL, z. n., vr., *der*, of *van de knel*; meerv. *knellen*. Klemming, knijping aan alle kanten: *den duim, die knel van pen en zwaart*. HOOFT. Eene val, waarmede men vossen knelt: *de vos is in de knel*. Fig.: *hij is in de knel*, hij is in verlegenheid.

KNELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knelde, heb gekneld*. Aan alle kanten drukken: *zijne hand tusschen iets knellen*. Prangen, nijpen: *hij knelde hem zoo vast tusschen zijne handen, dat* enz. *Knellende banden*. SCHUTTE. Drukken, benaauwen: *als d' angst hen knelt*. PSALMBER. *Hij heeft de heerschappij met meerder strengheit gekneld*. HOOFT.

KNEPPEL, (*knepel*) z. n., m., *des kneppels*, of *van den kneppel*; meerv. *kneppels*. Hetzelfde als *kluppel*, door verwisseling van de lipletters. *Met den kneppel dooden*. HOOFT. *Wat Cupido en Venus 't zamen breyde, in 't eijndt de kneppel scheijde*. RODENBURGH. Overdr. zegt M. L. TYDW.: *den galgenknepel Barrabas*. Het werkw. *kneppelen* gebruikt HOOFT: *andere werden van de omgeworpe boomen gekneppelt*.

KNERSEN, zie *knarsen*.

KNETTEREN, zie *knitteren*.

KNEU, z. n., vr., *der*, of *van de kneu*; meerv. *kneuen*. Een zekere zangvogel, een vlasvink. Verkleinw. *kneutje*. Naar het geluid, welk hij maakt, dus geheeten. Anders *kneuter*. Zamenstell.: *kneunest*, oneig., een

spaar-

ſpaarpot; van hier *kneubeurs*, ſpaarbeurs, *kneupenning*, ſpaarpenning.

KNEUKEL, (*knekel*, *knokel*, *knokkel*) z. n., m., *des kneukels*, of *van den kneukel*; meerv. *kneukels*. Het uitſtekende been, in de gewrichten der gebogene vingeren: *ſtaagh wert de kneukel ſtram*. Hooft. Dezelfde ſpelt ook *knukkel: indien de knukkel geen verſtand en had van knikken*. *Iemand op de kneukels ſlaan*. *Iemand in de kneukels krijgen*, in het gemeene leven. Ook voor allerlei beenderen; en van hier *knekelhuis*, *kneukelhuis*, voor beenderhuis. Zamenſtell.: *kneukelſop*, voor ſlagen; bij Gesch. Van *knook* en den uitgang *el*.

KNEUTER, (*knoter*) z. n., vr., *der*, of *van de kneuter*; meerv. *kneuters*. Eene kneu. Verkleinw. *kneutertje*. Van hier *kneuteren*, (*knoteren* bij Kil.) zingen als eene kneu: *musch en knoter tjilpt en kneutert*. Vond. Men gebruikt het ook voor ſtamelen, insgelijks voor mompelen uit verdriet. Van hier *kneutering*, *kneuterig*: *kneuterighe en ghemelicke ouderdom*. Brune. Het geld. woord *kneuter* en *kneuterig*, voor kronkel, kronkelig, is uit eene andere bron. Zie *knuidelen*.

KNEUZEN, (*knoſen* bij Kil.) bedr. w., gelijkvl. *Ik kneusde*, *heb gekneusd*. Door drukking kwetſen, blutſen: *de appel is, door den val, gekneusd*. *Mijn been was zwaar gekneusd*. *Naaktarmde reuzen zouden dit zwaardt met geen' logge mookers kneuzen*. Hooft. Overdr., *het gezag — den moed kneuzen*. Vond. *'t Woest geweldt — het recht kneuzen*. Hooft. *Eer de reeds gekneusde Maroboduus* (*fracto jam Maroboduo*) *voorts in den grondt bedorven waare*. Hooft. Van hier *kneuzing*.

In het angelſ. is *cnocian*, *cnucian*, ſlaan, ſtooten. Het lat. *noceo* ſchijnt uit dezelfde bron te zijn.

KNEVEL, z. n., m., *des knevels*, of *van den knevel*; meerv. *knevels*. Het ſchijnt hetzelfde woord als *knepel*, *kneppel* te zijn, hoogd. *knebel*. Althands, *knebel* is, in het hoogd., een korte dikke knuppel, welken men ſommigen dieren dwars in den bek doet. Van hier, zegt Martinius, is *knevel*, wegens eenige gelijkheid, de geſpletene en geſpitste baard, onder den neus, die aan beide zijden van den mond uitſteekt, even als hadde iemand een dwarsſtokje in den mond. Adelung keurt die vergelijking ook goed. In dien zin dan zegt Vond.: *de lange knevel ſtonk van 't zengen*. De borſtelige haren

ren aan den bek van honden, katten, muizen enz. heten ook *knevels*. *Dat is een knevel*, dat is een drollige, ook sterke, vent. Zamenstell.: *knevelbaard*, *knevelijzer*, om de knevels te zetten. Voords is *knevel* een band. Het hoogd. *knebel* is een korte kneppel, waarmede men de twijgbanden om de garven toetrekt. Van hier is het bedr. w. *knevelen*, de armen, met touwen, digt aan het lijf binden, gelijk men kwaaddoeners doet — in boeijen slaan: *Dan zal de Landaart, wreed gekneveld in uw' wil*, J. DE MARR. Voords gebruikt men het voor plunderen, uitzuipen: *het krijgsvolk knevelt den boer*; ook voor zware, onbillijke lasten opleggen, het uiterste afpersen: *hen knevelt, en de huid zoekt van het lijf te stroopen*. J. DE MARR. Van hier *knevelaar*, *kneveler*, *knevelarij*, *knevelerij*, *kneveling*. Zamenstell.: *knevelband*.

KNIBBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knibbelde*, *heb geknibbeld*. Kleine stukjes van iets afbreken: *aan het — van het brood knibbelen*. Van den prijs, door naauw dingen, iets aftrekken is ook *knibbelen*. Eindelijk, gebruikt men het voor haarkloven, om beuzelingen, waarin men niets toegeven wil, twisten: *knibbelen met woorden*. HOOFT. Hiervan *knibbelaar*, *knibbelarij*, *knibbelig*, *knibbeling*, *knibbelster*. Zamenstell.: *knibbelziek*, *knibbelzucht*, *knibbelzuchtig*. Volgends de eerste beteekenis schijnt het een voorddur. w. van *knijpen* te zijn.

KNIE, z. n., vr., *der*, of *van de knie*; meerv. *knien*. Het uitstekende been aan menschen en vele dieren, waar het gewricht, dat het dij- en scheenbeen vereenigt, eene buiging voorwaart maakt. *De knien buigen*. *Ik heb mijne knien nog niet gebogen*, in het gemeene leven, voor: ik heb het, tot dus ver, druk gehad. *Op de knien liggen*. *Op de knien bidden*. *Dienze alle, met d'eene knie op d' aard', eerbiedenis deden*. HOOFT. *Op zijne knie vallen*. *Op de knie vallen*, zegt DE HAES, is fraaijer, of liever poetischer, gezegd, dan *op de knien vallen*. Ik zoude zeggen, het is naturelijker. *Op de knien vallen* geeft eer te kennen, door ongelukkige struikeling, op de beide knien neêrkomen: maar hij, die, uit eerbied, voor eenen mensch dit doet, buigt, gewonelijk, maar eene knie, en *valt dus op de knie*. HOOFT gebruikt de spreekwijs: *aan iemand te knie vallen*. Fig.: *de achtbaarheit der regeeringe op de knie helpen*. HOOFT. *Iets onder de knie hebben*, iets meester zijn. *Volken onder de knie brengen*,

gen, bedwingen. Dat naar eene knie gelijkt: *de knie op den boegspriet*. Eeh kromhout, dat de deelen der schepen aan elkander houdt, draagt ook dien naam. Bógaert bezigt, in dien zin, het meervoudige *knies*: *de balken hier en daar met knies versterkt*. Zamenstell: *knieband*, *kniebankje*, *knieboog*, *kniebuiging*, *kniedicht*, (*knievers*, dat men op de knie, en dus in haast, vervaardigde; zoo als de Rederijkers dikwerf deden), *kniegesp*, *knielap*, *knieschijf*, *kniestuk*, knielap van een lijfwapen, en een schilderstuk, waarin het beeld tot aan de knien uitgeschilderd is, enz.

Knie, Ker. *chneu*, R. Maur. *chniu*, Otfrid. *knio*, hoogd. *knie*, nederſ. *knee*, deen. *knä*, angelſ. *cneow*, *cneou*, eng. *knee*, Ulphil. *kniu*, ijsl. *hnie*, *knie*, zw. *knae*, lat. *genu*, gr. κονυ, γονυ, γνυα, alban. *giu*, fr. *genou*, ital. *ginocchio*. Martinius meent, dat het, door verwisseling van lipletters, uit het hebr. כרע, krommen, afstamt. Het is onzeker.

KNIELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knielde*, *heb* en *ben geknield*. De knie of knien uit eerbied buigen: *voor God knielen*. *Zij hebben nooit voor afgoden geknield*. Wanneer men, in den tegenwoordigen tijd, den stand van eenen knielenden wil uitdrukken, zegt men: *hij is geknield*, hij ligt op de knien. Van hier *knieling*. Het bijw. *knielig* is ook in gebruik geweest: *knielig te voet vallen*. J. T. Jos. droef. In het eng. *to kneel*, deen. *knäle*.

KNIEZEN, zie *knijzen*.

KNIJF, z. n., o., *des knijfs*, of *van het knijf*; meerv. *knijven*. Volgens Huydec. is het eigenlijk een lang puntig mes, of ponjaard. Wij bezigen het thands voor een knipmes: *in zijn borst dit knijf tot an het hecht te drucken*. Bredero. Oul. werd het ook voor eene soort van degen gebezigd, en was een wapentuig, dat men op zijde droeg. Men trok te veld met zwaarden en *knijven*. Zamenst.: *knijfmes*, *knijfmesje*. Eng. *knife*, fr. *canif*, hoogd. *kneif*, angelſ. *knife*, zw. *knif*, deen. *kniv*, nederſ. *knief*. Van *knijpen*, inzoover het, eertijds, snijden beduidde.

KNIJN, zie *konijn*.

KNIJP, z. n., vr., *der*, of *van de knijp*; het meerv. is niet in gebruik. Engte, knijping: *hij is in de knijp*, zegt men in het gemeene leven.

KNIJ-

KNIJPEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kneep, heb geknepen.* Aan twee kanten drukken, nijpen: *hij kneep zijnen vinger tusschen de deur.* Met den duim en vinger, of met eene scherpe tang sterk drukken: *iemand in den arm knijpen. Het vleesch werd hem, met gloeijende tangen, uit zijn ligchaam geknepen.* Afpersen: *de boeren knijpen.* In de zeevaart gebruikt men dit woord onzijd., als men scherp bij den wind zeilt: *zij knepen langs den wal.* Ook in het gemeene leven, wanneer iets ter naauwernood geschiedt, of, als eene zaak niet gemakkelijk gaat: *het zal er knijpen.* SPIEGH. zegt *op het knijpen komen*, waarvoor wij thands bezigen *als het op den nijpert komt*, als de nood dringt — *op het nijpertje.* Zie *nijpen.* Van hier *knijper*, iemand, die knijpt; voords, een vrek, gierigaard, even als het gr. *κνιπος*; eindelijk iets, waarmede men knijpt, waarom men de scharen der kreeften *knijpers* noemt. Zamenstell.: *knijprok, knijptang.*

Knijpen, hoogd. *kneifen*, *kneipen*, nederf. *knipen*, deen. *knibe*, eng. *to nip*, (ons *nijpen*) zw. *knipa*, ijsl. *klipa*, ang. *clypan*, gr. *κνιπειν*, hetwelk HESYCHIUS verklaart door *ξυειν*, schaven, schrapen, schrabben.

KNIJZEN, (*kniezen*) onz. w., gelijkvl. *Ik knijsde, heb geknijsd.* Zich van hartzeer kwellen, een knagend verdriet hebben: *over iets knijzen.* Van hier *knijzer, knijzig, knijzing.* Hiermede komt eenigzins overeen het gr. *κνιζειν*, iemand angst en kommer verwekken, in eenen overdragt. zin.

KNIK, z. n., m.; *des kniks*, of *van den knik*; meerv. *knikken.* Eene halve breuk: *een steel, die eenen knik heeft.* Overdr., tegenspoed, afbreuk: *in deze knik van 't geluk der nassauschen.* HOOFT, die het, daar, vr. gebruikt. Een wenk, door het knikken van het hoofd aangeduid: *hij gaf hem eenen knik, dat hij dat doen zoude.* Overdr. zegt HOOFT: *het heir, 't welk dezen knik der zaken voor geenen aanvang van overhand wilt aantenemen.*

KNIKKEBEENEN, *knikkebollen*, zie *knikken.*

KNIKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik knikte, ben en heb geknikt.* Onz., met *zijn*, eene halve breuk krijgen: *de stoel is geknikt.* Fig.: *de trouw aan 't knikken gebraght.* HOOFT. Eenen wenk geven; met *hebben*: *gy knikt; en wraak wijkt voor berouw.* M. L. TIJDW. *Hier*

heeft

heeft met het hoofd geknikt. Ten val neigen, beginnen in-teltorten: *dat hunne woonplaats door geen aardtbeevingh geknikt hadt.* Hooft. Bedr. eene halve breuk maken: *ik heb het eigeknikt.* Van hier *knikker* een gebakken aardklootje, *knikking.* Van het eerste is het onz. w. *knikkeren*, zamenstell.: *knikkerjongen*, *knikkerspel*, *knikkertijd.* Het woord is klanknabootsend. Voords zijn van hier de zamengest. onz. w. *knikkebeenen*, bij Vond., en *knikkebollen*, met het hoofd knikken, door slaperigheid, of zwakheid: *zij knickebollen door hun overwightigheit.* Vond. Voords *knikstag*, eene gebogene stag, die geknikt schijnt.

KNIP, z. n., m., *des knips*, of *van den knip*; meerv. *knippen.* Een knipslag: *hij gaf hem eenen knip tegen den neus.* In het gemeen, een slag: *knip krijgen*, *knip geven.* Een hak met eene schaar: *zij deed eenen knip in het linnen.* Verkleinw. *knipje*, ook voor een *knipbeugeltje*, zoo genoemd van het geluid, welk bij het openen toedoen gehoord wordt. Voords een vogelknip; ook een bordeel. Zamenstell.: *knipbeugel*, — *knipluis*, van het mannel. geslacht, een verachtelijke bijnaam van kleermakers, *knipmes*, en het onz. w. *knipoogen* — *knipschaar*, *knipslag*, *knipslot.*

KNIPPELEN, zie *knipperen.*

KNIPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knipte*, *heb geknipt.* Eenen knip geven: *iemand tegen het voorhoofd knippen. Haar' lipjes mooghelijk mijn' lippen met lodderlijke toghjens knippen.* Hooft. Met eenen knip vangen: *de vogels zijn geknipt.* Met list vangen: *de dief werd, bij nacht, geknipt.* Met eenen knip breken: *luizen knippen.* Met eene puntschaar snijden: *hij heeft dat kunstig geknipt.* Van hier *knipsel.* Alles is van den klank gevormd.

KNIPPEREN, (*knippelen*) onz. w., gelijkvl. *Ik knipperde*, *heb geknipperd.* Met het knipperspel spelen. Zamenst.: *knipperspel.*

KNISPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knispte*, *heb geknispt.* Een klanknabootsend woord, bijna van dezelfde kragt als knippen: *hij duwde en knispte hem het gloeijende gezicht en d'oogen uit het hooft.* Vondel.

KNITTEREN, (*knetteren*) onz. w., gelijkvl. *Ik knitterde*, *heb geknitterd.* Dit woord drukt het fijne, krakende geluid uit, door, uit het vuur springende, vonken veroorzaakt. Hoogd. *knistern*, nederf. *gnistern.* Gemeenelijk bezigt men het, voor drukken, blusfen, be-

beschadigen, van vruchten: *gij hebt de pruimen in uwen zak geknetterd.* Hetzelfde als *kwetteren.*

KNOBBEL, z. n., m., *des knobbels*, of *van den knobbel*; meerv. *knobbels.* Eene bultachtige hoogte: *het papier zit vol knobbels. Knobbels op de handen hebben.* Het is een verkleinwoord van *knob*, waarvoor *knop* (eng. *knob*) in gebruik is. Van hier *knobbelachtig*, *knobbelig.*

KNOCHTEN, zie *verknochten.*

KNOD (*knodde*), z., n., vr., *der*, of *van de knod*; meerv. *knodden.* Een rondachtig ligchaam, een knoop, knobbel. Het zamengestelde *knoddestok*, een stok met eenen dikken knoop van onderen, is nog bij de Gelderschen in gebruik.

KNODS, z. n., vr., *der*, of *van de knods*; meerv. *knodsen.* Een stok, die van onderen in eenen dikken knoop eindigt: *gewapent met den knots.* Hoogvl. Het vrouwl. geslacht is het ware, door Vond. gebezigd: *hij grijpt de zwaere knods. — Met zijne harde knods.* De oorsprong is in *knod.* Zamenstell.: *knodsdrager*, *knodsslag.*

KNOEIJEN, (in sommige oorden des Vaderlands *knoeijen*) bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik knoeide, heb geknoeid.* Bedr., slordig arbeiden: *hij heeft zijn werk geknoeid.* Onz., *hij doet niets, dan knoeijen.* Van hier *knoeijer*, *knoeijerij.* Zamenstell.: *knoeiwerk.*

KNOEST, z. n., m., *van den knoest*; meerv. *knoesten.* Een kort, dik, ineengedrongen ligchaam. In het bijzonder, eene kwast in het hout: *die planken zijn vol knoesten. Tot eenen harden knoest moet een scherpe beitel zijn*, hardnekkigheid moet met kragt gekeerd worden. Het woord schijnt uit eene bron, met *knods*, te komen. Van hier *knoestig.*

KNOET, z. n., m., *des knoets*, of *van den knoet*; meerv. *knoeten.* Een lomp, plomp mensch, een mof. Van hier *knoetachtig*, *knoetig.*

KNOFFELEN (*knuffelen*), bedr. w., gelijkvl. *Ik knoffelde, heb geknoffeld.* Drukken: *ick selje soo knoffelen, en vleijen en vrijen*, Nosem. Met de vuist onzacht stooten: *zij knoffelde hem lustig.* Het schijnt het hoogd. *knöbeln* te zijn, van *knöbel*, dat in het meerv. de vuist te kennen geeft; eigenlijk de middelste kneukels der vier vingeren, wanneer men dezelven in den bal der hand sluit, om eene vuist te vormen. Ons *knobbel* komt hiermede overeen. Voords, ruuw behandelen: *wie niet ontrennen kan, wort van de buffels doodt geknuffelt.* Vond.

Van

Van hier *knoffelig: mijne handen zijn knoffelig*, dat is, er is eene ftrammigheid, door de koude, in de vingeren, zoo dat ik dezelven, naar mijnen wil, niet buigen kan. Eigenlijk is *knoffelig*, als de vingers, door ftrammigheid, niet regtuit ftaan kunnen, maar *de knoffels*, dat is de kneukels, uitwaart gebogen zijn.

KNOFLOOK, (*knooplook, knoplook*) z. n., o., *des knoflooks*, of *van het knoflook*; zonder meerv. Eene foort van uijen, bekend wegens den fterken, vervelenden reuk. Omdat, voords, de vuist eenigzins zweemt naar eenen bol knoflook, zegt men fchertfend: *hij gaf haar knoflook*, vuistflagen.

KNOK, z. n., m., *des knoks*, of *van den knok*; meerv. *knokken*. Eene benoeming van de vaste inwendige deelen des ligchaams — de beenderen: *hij is zwaar van knokken. Iemand de knokken in ftukken flaan.* Zie *knook*.

KNOKKEL, z. n., m., *des knokkels*, of *van den knokkel*; meerv. *knokkels*. Hetzelfde als *kneukel*. Oneig., een kinkel, lomperd. Van hier *knokkelachtig*, onbefchoft.

KNOL, z. n., m., *des knols*, of *van den knol*; meerv. *knollen*. Eigenlijk een rondachtig, vast ligchaam. In het bijzonder, eene raap. *Iemand knollen voor citroenen verkoopen*, hem bedriegen. Iets, dat flecht en ongezien is; als een flecht paard: *hij zat op eenen knol. Een knol van een vent*, een bloed. Van hier *knolachtig*. Zamenftell.: *knolakker*, *knolland*, *knolradijs*, *knolrond*, enz. *Knolrond* is een woord door de Aardrijksbefchrijvers ingevoerd: NEWTON *beweerde, dat de aardkloot eene knolronde gedaante had.*

KNOOK, z. n., m., *des knooks*, of *van den knook*; meerv. *knoken*. Hetzelfde als *knok*, bij KIL. *knoke*. In dien zin is het in het hoogd. gebruikelijk. HOOFT gebruikt het oneig.: *maar de fterkfte knook der vestinge was een raavelijn.*

KNOOP, z. n., m., *des knoops*, of *van den knoop*, meerv. *knoopen*. Het beduidt, in het gemeen, een klein, rond ligchaam: *de knoop aan een ftuk gefchut*, de druif. *De jager plagh zijn roof te hangen aen den knoop, den flotknoop van 't gewelf.* VOND. Dat, waarmede men eenen rok toeknoopt, is *de knoop*. Voor zoo ver hiermede een beeld van vereeniging verbonden is, gebruikt men het voor verband, zamenhang: *in de knoopen der natuurlij-*

 ke

ke oorzaaken. Hooft. Hierheen behoort de spreekwijs: *de knoop des huwelijks. Van den knoop der ondertrouwe.* Vond. *Een knoop in eenen draad. Eenen knoop leggen — maken — ontbinden.* Fig., eene verwarde zaak, een geschil, eene twistvraag: *hier ligt de knoop.* Onze harde *o*, in dit woord, komt met het hoogd. *knauf*, angelf. *cnaep* overeen. Van hier *knoopig.* Zamenstell.: *knoopgat* (*knoopsgat*) *knoopgras*, (*knopgras*), *knoopmaker*, *knoopenmaker*, *knoopwinkel*, *knoopenwinkel.*

KNOOPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knoopte, heb geknoopt.* Toeknoopen. Fig., vastmaken: *waaraan hij de blikzems van zijn ban knoopte.* Bogaert. *Weeteude, dat hij aan bittere woorden felle werken knoopte.* Hooft. Van hier *knooping.*

KNOOPLOOK, zie *knoflook.*

KNOP, z. n., m., *des knops*, of *van den knop*; meerv. *knoppen.* Dit woord grenst, in beteekenis, zeer na aan knoop, als gevende, in het gemeen, een rond ligchaam te kennen, en wel dikwijls aan het bovenste einde van iets. *De knop van eenen stoel, van eenen rotting. De knop van eenen degen — van eenen vlagstok — van eenen zadel — van eene spelde*, enz. In het bijzonder beteekent dit woord, in het plantenrijk, de botten, waarin de jonge bladeren en bloesems gesloten en ingewikkeld liggen: *de boomen zijn vol knoppen. De knop van bloemen — van eene roos*, enz. *De lente geeft den knop, en dan de roos.* Vond. Zamenstell.: *knopspelde.*

KNOPGRAS, *knoopgras*, zie onder *knoop.*

KNOPLOOK, zie *knoflook.*

KNOPPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik knopte, heb* en *ben geknopt.* Knoppen krijgen: *de boomen knoppen reeds.* Fig.: *reeds knopt de straf.* Hamelsv.

KNOR, z. n., m., *des knors*, of *van den knor*; meerv. *knorren.* Hoogstraten verklaart het door *kwast*, *bult.* Eigenlijk is het eene benaming van een vast, rondachtig, uitstekend ligchaam, en komt overeen met het hoogd. *knorren.* Halma geeft er de beteekenis van de hardste en meest kraakbeenachtige deelen der beenderen aan. Van hier het zamengest. *knorbeen*, kraakbeen, *knorvleesch*, zenuwachtig vleesch.

KNORF, z. n., m., *des knorfs*, of *van den knorf*; meerv. *knorven.* Knoop: *dit van gedachten is, dat wij knorren in biezen zoeken.* Hooft.

KNOR-

KNORHAAN, z. n., m., *des knorhaans*, of *van den knorhaan*; meerv. *knorhanen*. Een zekere eetbare zeevisch, anders *zeehaan* genoemd. Ook een zekere vogel, anders *korhaan*.

KNORREN, onz. w., gelijkvl. *Ik knorde, heb geknord*. Het naturelijke geluid, welk varkens maken, of honden, die getergd worden. In het gemeene leven gebruikt men het oneigenlijk, voor morren, preutelen, gemelijk zijn:

'k Laat heur buld'ren, knorren, razen,
Boerten, ſpotten. RODENBURG.

Het meeste deel knorde daar tegen. HOOFT. *Op iemand knorren. Knorrende op Tiberius.* HOOFT. *Knorren* en *kruilen* bezigt VOND van de duiven, voor korren: *duif en doffer trekkebekt, knort en kruilt*. Van hier *knorachtig, knorrig*. Zamenſtell.: *knorrepot*, grijnſaard.

KNOT, z. n., vr., *der*, of *van de knot*; meerv. *knotten*. Bijna hetzelfde als *knod*, als zijnde een rondachtig ligchaam. In het bijzonder heet een hard, ingengedraaid bosje gehekeld vlas *eene knot*, ook *knut*, of met het verkleinw., *een knotje, knutje*. Ook de vlasknoppen, de huisjes, waarin het vlaszaad, of lijnzaad, beſloten zit, noemt men *knotten*. Van hier het bedr. w. *knotten*, dat niet alleen te kennen geeft het vlas in bundeltjes draaijen en tot eene knot binden, maar ook de rijpe zaadhuisjes, de knoppen, van het vlas plukken. En, overgebragt tot boomen: *de boomen knotten*, beteekent het derzelver kroon afhouwen. Fig., de kragt en werking van iets hinderen: *het bijgeloof is daardoor geknot*. M. L. TIJDW. gebruikt het ook oneigenlijk:

Het uur van Godts getergde wraak,
Mag Duivelſche Rebellen knotten.

Van hier *knotting*. Zamenſtell.: *knotwilg*.

KNOTER, zie *kneuter*.

KNUFFELEN, zie *knoffelen*.

KNUIDELEN, (in Gron. *knoedelen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik knuidelde, heb geknuideld*. Iets in kronkelige en wanſtaltige vouwen maken. In Gron. gebruikt men dit woord. Het is een voorddur. w. van het, nog in het hoogd. gebruikelijke, *knüllen*. Miſschien behooren hierheen het gelderſche *kneuter* en *kneuterig*, voor kronkel en kronkelig.

KNUIST, z. n., m., *van den knuist*; meerv. *knuisten*.

Hetzelfde als *knoest*. Gemeenelijk wordt dit woord voor vuist, of hand, gebezigd, in den lagen spreektrant: *ik zal hem mijne knuisten doen gevoelen. Gij moet er met uwe knuisten afblijven.* BRUNE neemt het oneigenlijk, voor een kort ineengedrongen mensch: *het zijn de kortste knuijsten, die de beste vuijsten hebben.* Zie *knoest*.

KNUIVEN, zie *kluiven*.

KNUPPEL, zie *kluppel*. In Gron. noemt men de kleine klosjes, waarop het kloostergaren zit, welken men tot het speldenwerk gebruikt, *knuppels*.

KNUREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knuurde, heb geknuurd.* In de volkstaal te Gron. gebruikt men dit woord voor talmen, futselen, met zijn handwerk niet voordschieten.

KNUT, zie *knot*.

KNUTSELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik knutselde, heb geknutseld.* Kleinigheden van hout en andere dingen maken, om den tijd doortebrengen. Van hier *knutselaar* (*knutseler*), *knutselarij*, *knutseling*.

KODDE, z. n., vr., *der*, of *van de kodde*; meerv. *kodden.* Snakerij, aardigheid. Het woord begint geheel uit het gebruik te raken. Ondertusschen is het nog overig in *koddenaar*, eene benaming van eene kneu, een sijsje. Voords, in het verkleinwoord *kodderijtje*, een snakerijtje, *koddig*, snaaksch, *koddigheid*, *koddiglijk*.

Eertijds beteekende dit woord (bij KIL.) *coleus*, *testiculus*, angels. *codde*, *marsupium testiculorum*. Hiervan is, waarschijnelijk, ons *kodde*, *facetiae*, *jocus*, ontleend, als zinspelende op boerterijen over het teelvermaak; doch tegenwoordig is de zin van *koddig* op alle geestigheid en aardigheid betrekkelijk geworden.

KODDEBEIJER, z. n., m., *des koddebeijers*, of *van den koddebeijer*; meerv. *koddebeijers*. HALMA verklaart dit woord door duinmaaijer. Doorgaans noemt men landsdienaars, die op het jagen en visschen, in den verbodenen tijd, acht geven, en hetzelve beletten moeten, met den verachtelijken naam van *koddebeijers*. Doordien zulke personen, gemeenelijk, met eene dikke knods gewapend zijn, schijnt het eerste deel dezes woords uit *kodde* ontstaan te zijn, dat is eene knods, bij KIL. *kodde*, *kudse*, *kuis*, *kuise*. Iemand dus, die met zijne knods heen en weder slingert.

KODSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kodste, heb gekodst.*

Bra-

Braken, overgeven; klanknabootſend woord: *hij begon te kodſen*. KIL. en PLANT. hebben *kidſen*.

KOE, (*koei*) z. n., vr., *der*, of *van de koe*; meerv. *koeijen*. Het wijfje van een rund, wanneer zij hare volle jaren, en vooral, als zij reeds gekalfd heeft. *Eene vette — magere — guste — tochtige koe. Eene bonte — vale — roode koe. En huift met goudt de koeij*. HOOFT. *Koeijen melken. Eene verdronkene koe uit de ſloot halen*, het oude leed weder ophalen. Wanneer men het zwaarſte eener zaak te boven is, en alles zoo goed als in zijne magt heeft, zegt men: *men heeft de koe bij de horens*. In de dagelijkſche taal, wordt een onbeleefd mensch *eene koe* geheten; voords, *eene domme, botte, luije koe*; met verachting. *Ik ben zoo luchtig als een vogeltje, dat koe heet*. Een ſchip, dat traag zeilt, noemt men ook *eene koe*. Zamenſtell.: *zeekoe*. — *Koebrug*, eene brug, om koeijen, in en uit een vaartuig, te doen gaan; ook een ondiep verdek op een ſchip, waaronder iets verborgen wordt, — *koedief*, *koedille*, ſtinkende kamille, *koedrek*, *koedrijver*, *koegras*, *koehaar*, *koeherder*, *koehoren*, *koeijenkaas*, *koeijenmelk*, *koeijenvleesch*, *koeijenuijer*, *kooekamp*, *koemelk*, *koemelker*, *koemest*, *koepok*, *koepokſtof*, *koeſlede*, boerenſlede, *koeſtaart*, *koeſtal*, *koeſtront*, *koevlieg*, *koevoet*, eigenlijk, voords eene ijzeren handſpaak, *koeweide*, enz.

Koe, bij NOTK. *chuo*, nederſ. *ko*, meerv. *koie*, perſ. *chau*, hoogd. *kuh*, ijsl. *ko*, zw *ko*, deen. *koe*, angelſ. *cu*, eng. *cow*, ruſſ. *kua*. Bij COLUMELLA, komt *ceva* voor: *Altinæ vaccæ, quas ejus regionis incolæ cevas appellant*. In het malabar. of liever kirendiſche, *ko*. Daar het eerſte onderſcheidende kenteeken, dat ons, in dit dier, het meest treft, deszelfs geloei is, is het zeer waarſchijnelijk, dat hetzelve van dit geluid den naam hebbe. MARTINIUS beroept zich op het arab. קעא, luid roepen. Bij de Thalmudisten is קיע geluid geven, waarvan קיעקיע een geluid heet. Zoo ontſtaat het gr. *βους* van *βοω*, loeijen, luid roepen. NOTK. neemt, daarom, *chuoe*, voor osſen; gelijk een os, in het alban. *ka*, in het perſ. *gao* heet. Deze afleiding is, daarom, naturelijker en gegrondder, dan, met FRISCH en anderen, op het gr. *κυειν*, dragtig zijn, te denken.

KOEK, z. n., m., *des koeks*, of *van den koek*; meerv. *koeken*. Verkleinw. *koekje*. Een ſmakelijk gebak van

meel,

meel, boter, honig, eijeren enz., gemeenelijk vlak en rond van gedaante, alhoewel ook anders langwerpig: *gij moet u met dezen koek genoegen.* VOND. *Zoete koek. Hij eet koek. Een dikke koek,* eene zuster. Wanneer men eene drukking op de borst gewaar wordt, zegt men, in het gemeene leven: *het ligt mij daar als een koek voor het hart. Het zal dezen nacht eenen koek,* of *een koekje, bakken,* het zal sterk vriezen. Dat naar eenen koek gelijkt, als gesmolten metaal, in de gedaante van eenen koek gehard, bij KIL. *koek, brood van metaal. Een koek* is ook een zilveren klomp van honderd en vijftig mark. Van hier draagt, in den gemeenen spreektrant, grof geld, en zelfs allerlei geld, dezen naam: *ik zou dat huis wel koopen, maar ik heb geene koeken.* Bij de vroedkundigen hoort men van *den moederkoek.* Zamenstell.: *aschkoek, honigkoek, ijzerkoek,* enz — *Koekenbakker, (koekbakker) koekendeeg, (koekdeeg). koekenkraam (koekkraam), koeketer, koekenpan,* enz. Denkelijk komt het woord van *koken,* zoover het, eertijds, ook bakken beduidde.

KOEKELOEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik koekeloerde, heb gekoekeloerd.* Een eenzaam leven leiden, te huis blijven, en, voords, werkeloos zijn: *een man, die 't huys, met een warmen tabbert, aen den heijrt zit en koeckeloert.* BRUNE. KIL. verklaart *kokerol, kokeloer,* door eene slak in haar huisje; en, van hier, eenen mensch, die als een slakkenleven leidt. Eene zoodanige slak heet, in het sp., *caracol.* Zie verder *kokkelen.*

KOEKOEK, z. n., m., *des koekoeks,* of *van den koekoek;* meerv. *koekoeken.* Een bekende vogel, naar zijn geroep dus genoemd: *gelijk de havick den koeckoeck bespottede.* VOND. Eene soort van uitstekende venster, waardoor de dag valt, heeft denzelfden naam; als ook iemand, welken men, anders, eenen horendrager noemt. Zamenstell.: *koekoeksbloem,* eene soort van waterplant, *koekoekszang,* enz.

KOEL, bijv. n. en bijw., *koeler (koelder), koelst.* Een weinig koud, den middelstand tusschen warm en koud aanduidende: *een koel huis. Eene koele woning. Een koele kelder. Een koele dag. Een koele wind. Koele schaduw. Koele drank. Een koele daauw. Een koele avondstond. Eene koele roos.* POOT. Oneigenlijk, tot liefde, genegenheid, betrekking enz. overgebragt, beteekent

kent *koel* zooveel als onverschillig: *iemand koel ontvangen. Een koel bescheid geven. Met een koel gelaat. Hij andwoordde heel koel. Een koele vrijer. — Koel in 't leeren* HOOFT. Tot driften betrekkelijk gemaakt, is het bedaard: *koel van zinnen. Hij doorstak hem in koelen bloede.* Verkl. bijw. *koeltjes*. Van hier *koelheid*; zoo ook *koeltje*, zamengest. *labberkoeltje*. Het is, met *koud* (*kold*), van een geslacht. Zamenst.: *koelbak*, *koeldrank*, *koelkelder*, *koelketel*, *koelkuip*, *koeloven*, *koelmoedig*, *koelsmoeds*, *koelvat*, *koelzinnig*, enz. CAMPH. heeft *koelliefdigheid*.

KOELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik koelde*, *heb* en *ben gekoeld*. Bedr., koud maken, koel maken: *ijzer in den bak koelen. Glaswerk in den oven koelen. En in zijn bloet het moordmes koelt.* VOND. Figuurlijk, gebruikt men het van driften en gemoedsbewegingen, die met eene hitte vergeleken worden; en, dan, beteekent *koelen* dezelven bevredigen, voldoen, doen ophouden: *zijne lusten koelen. Hij koelde aan haar zijnen minnebrand. Zijnen moed koelen. Om uw wraakgierigheidt te koelen.* HOOFT. Onz., koel worden; met *zijn*: *het weêr begint wat te koelen. Het begint te koelen*, de wind wakkert op. HOOFT gebruikt het als een zelfst. naamw.: *een labber koelen*. Fig.; *zijne liefde koelde langzamerhand. Uw moed moet koelen.* SPIEG. Van hier *koeling*; ook *koelnis*, bij VOND.: *koelnis van dien gloet*.

KOELTE, z. n., vr., *der*, of *van de koelte*; zonder meerv. Een koele wind: *eene wakkere — eene stijve — eene frissche koelte*. Koele plaats: *in de koelte van de lommer*. Van iemand, die, in zijne soort, een kruk is, wordt het gebruikt: *een dichter in de koelte*. Zie *te*.

KOEN, bijv. n. en bijw., *koener*, *koenst*. Die geen gevaar schuuwt, stout, ondernemend, onversaagd; en, dat in die vaardigheid gegrond is: *wie maakt u zoo koen? Eene koene daad. Gewoont' en noodt maeckt koen.* CAMPH. *Een eerlijk opzieht tusschen 't koen en 't goedertieren.* HOOFT. Van hier *koenheid*, *koenlijk*.

Koen, hoogd. *kühn*, OTFRID. *chuan*, NOTK. *chon*, in het oude gedicht op den heiligen ANNUS, *cün*, bij HORNECK *chuen*, angelf. *con*, *coone*, *cene*, zw. *kon*, *kyne*, waar het ook snel, gezwind heet. Daar het, bij de oude schrijvers, zeer dikwijls voor dapper gebruikt wordt, schijnt het, met *kunnen*, eenen gemeenen oorsprong te hebben.

KOEPEL, z. n., m., *des koepels*, of *van den koepel*; meerv. *koepels*. Eene ronde kap van eene kerk, of van een ander gebouw, in de gedaante van eenen halven kogel. Ook een tuinhuis, waarop zoodanige kap gezet is. Uit het ital. *cupola*, fr. *coupole*, *coupe*, middeleeuw. *cuppula*.

KOER, z. n., m., *des koers*, of *van den koer*; meerv. *koeren*. Torenwachter, ſtadstrompetter. Zamenſtell.: *koerhuis*, *koertoren*. *Koer* is, eigenlijk, eene hoogte om te *koeren*, dat is naauwkeurig te beſchouwen, te verſpieden; uit eene bron met *kuren*, dat in de volkstaal overig is. Zie dit woord.

KOEREN, (*korren*, bij KIL. *koerien*) onz. w., gelijkvl. *Ik koerde*, *heb gekoerd*. Een klanknabootſend woord, om het geluid van duiven uittedrukken: *de ringelduif zal bezigh zijn met korren*. VOND.

KOERS, z. n., m., *van den koers*; zonder meerv. Loop, vaart: *koers nemen* — *koers houden* — *koers zetten*. *Van koers veranderen*. *Om haren wank'len koers te rigten*. M. L. TYDW. Wending: *wat koers zullen de zaken nemen?* Eene vaste orde, een regel op iets: *de koers van regering*. *De koers der wisſelbrieven* — *van het geld*. Van het fr. *cours*.

KOESEN, (*koetſen*) wederk. w., gelijkvl. *Ik koeste mij*, *heb mij gekoest*. *Zich koeſen* gebruikt men, in de volkstaal, van honden, die met den buik op de aarde liggen: *koes u*. Misſchien het fr. *couche-toi*.

KOESTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koesterde*, *heb gekoesterd*. Door eene aangename warmte troetelen, verkwikken; zacht behandelen: *de moeder koesterde haar kind in den ſchoot*. *De ſlangen koesteren zich in de zon*. *Die voor het aengeſicht des coninckx ſtae en hem koestere*. BIJBELV. *De gryze ſneeuwvlokken koesterden het aardrijk tot vruchtbaarheid*. KRIEGER. Opkweeken, voeden: *zij wenschte, dat vroom zogh het kleentje koester'*. POOT. Fig., aankweeken, veel met iets ophebben: *hij koesterde die ſtreelende hoop*. *Een voornemen koesteren*. *Een wantrouwen koesteren*. *Zijne begeerlijkheden koesteren*. *De wetenſchappen koesteren*. *Deeze of zoortgelijke gedachten in den boezem te koesteren*. FRANTZEN. Van hier *koesteraar*, *koestering*.

KOET, z. n., vr., *der*, of *van de koet*; meerv. *koeten*. Eene kleine zwarte eend: *wanneer de koeten in het zant dobberen*. VOND.

KOETEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik koeterde, heb gekoeterd.* Kromtongen, gebrekkig praten als de kinderen. Van hier *'koeteraar.* Zamenstell.: *koeterwalen*, gebroken nederduitsch spreken, van eenen waal, of franschman. Van hier *koeterwaal.*

KOETS, z. n., vr., *der*, of *van de koets*; meerv. *koetsen.* Eene soort van zeer gemakkelijk rijtuig, dat overdekt is en op riemen hangt. *Voor de koets te spannen.* VOND. *Met de koets rijden. Hij rijdt koets en paarden.* Eene zachte bedstede, als het praalbed van Vorsten, hetzij om in te slapen, hetzij om aan tafel te liggen, naar de wijs der Oosterlingen, hetzij om in gedragen te worden: *uit koningklijke koets opstaande.* HOOFT. *Die daer liggen, en weeldich zijn op haere koetsen.* BIJBELV. Voords, een huwelijksbed, in den diehterlijken stijl: *naer dees gewenschte koets.* VOND. Hierheen behooren de zameng.: *bruiloftskoets, echtkoets, rouwkoets, trouwkoets.* De Dichters, die, naar hunne verbeelding, de Zon als den bedgenoot van Tethis verzieren, schrijven aan dezen vermoeiden voerman van den dag ook eene koets toe, waarop hij des avonds uitrust: *van 's gulden daageraads roosdragende prieelen, tot 's laten avonds koets.* HOOFT. Eindelijk eene gemeene slaapplaats. Zoo noemt men de bedsteden der boerenknechts, in Noordholl., *koetsen.* Van hier het onduitsche woord *koetsier.* Zamenstell.: *koetsenmaker, koetshuis, koetspaard, koetspoort*, stalpoort, *koetsslede, koetswagen*, enz.

In de eerste beteekenis het fr. *coche*, in de andere het fr. *couche.*

KOETSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik koetste, heb gekoetst.* Als wederk. *zich koetsen* is het hetzelfde als *koesen.* Dit werkw. wordt, ondertusschen, in eenen bijzonderen zin, in Gelderl., gebruikt, alwaar, in de papiermakerijen, *koetsen* beteekent de geschepte vellen, van den vorm, op de vilten doeken leggen: die dit doet is *de koetser*, en de plaats, waar hij de vellen legt, heet *koetsstoel.*

KOEVER, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. KIL. vertaalt het door *abundans, copiosus*, overvloedig, talrijk. BRUNE zegt: *daer van Arkadien koever placht te wezen*; en R. VISSER: *soo de wijn koever en overvloedigh was.* Misschien uit het fr. *couvert*, dat ook de beteekenis van eene volheid heeft; eigenlijk bedekt. Althands

thands *koeverdak*, dat bij KILIAAN voorkomt, is zeker het fr. *couvert*. Een huis met leijen dekken heet toch, in het fr. *couvrir une maison*. Van dit *koever* is, bij KIL., een werkw. *koeveren*, *koevereren*, verkrijgen, verwerven. TH. RODENBURGH zingt op de bruiloft van S. J. SOMMER: *nu Sommer koevert alst de koevering uws lucken*. En R. VISS. zegt: *als sy wat koevereren, met sparen, of deur goede neeringe*. In de gemeenzame verkeering wordt het nog gebruikt, schoon men dan, veelal, *keuvereren* bezigt: *zij waren juist aan het keuvereren*, hunne omstandigheden verbeterden, hun tijdelijk goed vermeerderde, *toen hun dat ongeluk bejegende*. In Groningen zegt men *keuveren*: *zij keuveren aardig aan*.

KOF, z. n., vr., *der*, of *van de kof*; meerv. *koffen*. Een koffchip, met twee masten, bijna als eene smak, zijnde iets grooter, en den bezaansmast niet op het achterhek hebbende. Bij HESYCHIUS is *κωπη* eene soort van schepen.

KOF, zie *kuf*.

KOFFER, z. n., m., *des koffers*, of *van den koffer*; meerv. *koffers*. Eene soort van eene kist. HOOFT verkiest het vr. geslacht: *en ondertusschen eighe koffer te vullen*. VONDEL gebruikt het onz.: *in 't koffer van Darius*. Wij verkiezen, met anderen, het manl. geslacht, gelijk in vele naamwoorden, die in *er* uitgaan en een werktuig beteekenen; schoon het waarschijnelijk is, dat wij het uit het fr. *coffre* ontleend hebben; van het lat. *coöperire*, misschien, afstammende, dat bedekken beteekent. Men zoude het ook van *conferre*, dat is *comportare*, medevoeren, mededragen, kunnen afleiden. Verkleinw. *koffertje*, ook een stilletje. Zamenst.: *kofferdeksel*, *koffermaker*, *kofferslot*, enz.

KOFFEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kofferde*, *heb gekofferd*. In eenen koffer pakken. Het deelw. *gekofferd* vindt men bij VONDEL: *gekoffert*, *als een kostelijken schat*.

KOFFERTORIE, z. n., o., *des koffertories*, of *van het koffertorie*; meerv. *koffertorien*. Men vindt, bij KIL., dit onduitsche woord, die het door *omslag* verklaart. Gemeenelijk wordt dit woord voor eenen omslag van een boek gebruikt, en men spreekt het *kaffetorie*, *kappetorie*, in Noordholland *kappetoris*, uit. Het is uit het middeleeuw. *coöpertorium*, een deksel.

KOF-

KOFFIJ, z. n., vr., *der*, of *van de koffij*; zonder meerv. De gele of blaauwe boonen van den koffijboom: *koffij malen*. De drank zelf: *koffij drinken*. Zamenftell.: *koffijbaal, koffijbakje, koffijboon, koffijgeld, koffijhuis, koffijmaker, koffijkan, koffijketel, koffijkleur, koffijkopje, koffijmelk, koffijmolen, koffijpot, koffijwater*, enz. Het gewas fchijnt, oorfprongelijk, uit gelukkig Arabie te zijn. De boon heet, bij de Arabieren, *kahve*, bij de Turken *caouhe*, *cahveh*. Bogaert zegt, dat de Arabieren de boon ook *ban* heten, den drank *kaova*, bij de Perf. *kahwee*; en van hier ons *koffij*, hoogd. *kaffeh*.

De drank werd, in het jaar 1652, door eenen koopman uit Smijrna, Daniel Edwards, in dit werelddeel bekend, en begon, eenige jaren naderhand, gebruikt te worden; nadat men denzelven, wel agt honderd jaar vroeger, in Arabie gedronken had.

KOG, z. n., vr., *der*, of *van de kog*; meerv. *koggen*. Een zeker oud koopvaardijfchip, ook wel met krijgsvolk bemand, van voren en van agteren iets rond. Men kan hare form in het oude amfteldamfche wapen zien. *Aan eene kog te reeden*. Hooft. *Vijf en twintigh kogghen werden in zee gebraght*. Hooft. *Hij hoede uw kogh en kiel voor ftranden*. Vond. Fr. *coque*, ital. *cocchio*, oudzw. *kogg*, hoogd. *kogge*, ijsl. *kuggr*, middeleeuw. *cogo* en *coqua*.

KOGCHEL, z. n., m., *des kogchels*, of *van den kogchel*; meerv. *kogchels*. Hoerenwaard: *dat hij zijn welvaert op gelijken voet zou ftellen met dien van eenen veragtelijken en woesten kogchel*. Overz. van Hervey. Zamenft.: *kogchelhuis*.

KOGEL, z. n., m., *des kogels*, of *van den kogel*; meerv. *kogels*, *kogelen*. Men fchreef, weleer, ook *koegel*: *anderen gekipt van den koeghel*. Hooft. Een volmaakt rond, of bijna rond ligchaam, welk men uit ftukken gefchut, geweren en piftolen werpt. *Eenen kogel krijgen*, door eenen kogel getroffen worden. *Iemand eenen kogel geven* — *fchenken*, hem met eenen kogel nederfchieten. *Eenen kogel wisfelen*, met piftolen elkander te keer gaan. Ook tot iets anders dienende: *met eenen kogel mosterd malen*. *Kogel* is ook een geheel ander woord, beteekenende eene bijenkap, *ijmkogel* in Gelderl. genoemd, hoogd. *kogel*, lat. *cucullus*. Zamenft. der eerfte beteekenis: *draadkogel, kettingkogel*. — *Kogelbak, kogelvorm*. Middeleeuw.

co-

cogilum, ital. *cogula*. Misschien komt het woord, uit eene bron, met het hoogd. *kollern*, welk werkw. het geluid van een voordrollend rond ligchaam uitdrukt. Hiermede mag men, dan, vergelijken het gr. *κυλιω* en het hebr. גלל, wentelen. Van *kogel* is het werkw. *kogelen: ik kogelde, heb gekogeld*. Met kogelen beschieten; ook, met steenen naar het hoofd gooijen.

KOK, z. n., m., *des koks*, of *van den kok*; meerv. *koks*. Iemand, die de kunst, om spijzen te bereiden, verstaat en oefent. *Trekt een kok door langzaam kooken uit zijn rundvleesch 't beste sap*. M. L. Tydw. *Het zijn allen geene koks, die lange messen dragen*, allen zijn niet, zoo als zij schijnen. *De honger is de beste kok*, honger vindt den besten smaak in spijzen. Zamenst.: *manskok*, *scheepskok*. — *Koksjongen*, *kokskraauwel*, *koksmaat*, enz.

KOKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kookte, heb gekookt*. Onz., met *hebben*, zieden: *het water kookt*. *De erwten hebben al een uur gekookt*. Oneig. zegt men ook: *de ketel — de pot kookt al*. Fig. is het, wanneer, door toorn en gramschap, het bloed in eene buitengewone beweging komt: *het bloed kookte hem in de aderen*. Het onstuimig opborrelen van water: *daer d' Elve kookt*, enz. Vond. Voor walging gevoelen, eene neiging tot braken hebben, bezigt men ook *koken: hij begon te koken*. Bedr.: *visch koken*. *Zij moet den pot koken*. Fig.: *de maag kookt de spijs*, als zij dezelve verteert. In verdere figuur: *hij kookt in 't hart de wrokken*, zegt een vaderlandsch Dichter. Met oordeel en verstand iets behandelen: *dat zij met alles te lezen, niets behoorlijk koken*. Overz. van Hervey. Van hier *kokaadje*, *koker* (*zoutkoker*, zoutmaker) *kokerij*, *koking*. Zamenst.: *kookfornuis*, *kookhuis*, *kookkunst*, *kookpan*.

Koken, hoogd. *kochen*, nederf. *kaken*, deen. *koge*, eng. *to cook*, zw. *koka*, middeleeuw. *cocinare*, lat. *coquere*. Daar onze onbeschaafde Voorouders raauwe spijzen aten, is het denkelijk, dat de kunst en het woord, uit het vroeger beschaafde Italie, tot ons overgekomen zijn.

KOKEN, zie *keuken*.

KOKER, z. n., m., *des kokers*, of *van den koker*; meerv. *kokers*. In het gemeen, een lang, hol ligchaam, om er iets in te bewaren, of in te steken. In het bijzonder is het een pijlkoker: *en knakt den kooker en de schichten*. Hooft. *Vele pijlen op zijnen koker hebben*, vele treffende reden gereed hebben.

'k

'k Had meer pijlen op mijn koker
Voor Gods eere in uwen roem. M. L. Tijdw.
Dat komt uit eens anders koker, een ander heeft het hem ingegeven. De plaats, waarin men korte geweren steekt: *toen rukten (zij) het zinkroer uit den koker.* Hooft. Voords, *de koker van een mes* — *van eenen mast* — *van een scheepsroer.* Verkleinw. *kokertje.* Zamenst.: *breikoker*, *inktkoker*, *pijlkoker*, *zandkoker*, enz. — *Kokermaker.*
Koker, hoogd. *köcher*, Notk. *chocher*, in het zwabensp. *kocher*, in de glosfen van Boxhorn *cohhar*, deen. *koger*, zw. *koger*, angelf. *cocer*, ijsl. *kogur*, sp. *cuchar*, eng. *quiver*, middeleeuw. *cocura*, *cocurra*, *cucurum*, nieuwgr. *κουκουρον*, ital. *coccaro*, fr. *carquois.*

KOKEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kokerde*, *heb gekokerd.* In eenen koker steken: *de brieven in lood gekookert.* Hooft. In de gemeenzame verkeering bezigt men het ook voor bedriegen: *ik laat mij zoo ligt niet kokeren!* — *Ik zal hem wel kokeren.*

KOKERMUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kokermuilde*, *heb gekokermuild.* Den mond in plooijen trekken, in de form van eenen geopenden koker; grimlagchen. Het komt bij Oud. voor, en is ook nog in gebruik.

KOKET, z. n., o., *des kokets*, of *van het koket*; zonder meerv. Al, wat gekookt is: *het bitter koket.* Hooft.

KOKHALZEN, zie *kikhalzen*, onder *kikken.*

KOKINJE, z. n., vr., *der*, of *van de kokinje*; meerv. *kokinjes.* Zekere gedraaide suiker, in Noordh. *taai* genaamd; misschien, met *konkel*, uit eene bron. Zie dit woord.

KOKKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kokkelde*, *heb gekokkeld.* Geluid maken als een haan, van het oude *kock*, *kocke*, fr. *coq*, eng. *cocke*, een haan. Van dit *kokkelen* is ook *kokkeloeren*, bij Kil. *canare instar gallinacei*, waarvoor men, bij verbastering, ook *koekeloeren* zegt.

KOKKELOEREN, zie *kokkelen.*

KOKOSBOOM, z. n., m., *des kokosbooms*, of *van den kokosboom*, meerv. *kokosboomen.* Zekere indiaansche vruchtboom, wiens vrucht *kokosnoot* heet.

KOKOSNOOT, zie *kokosboom.*

KOL, z. n., vr., *der*, of *van de kol*; meerv. *kollen.* Witte plek voor het hoofd van een paard. Hoogvl. neemt het ook voor de plek op het voorhoofd van een horenbeest: *daar men den geurgen offerwijn op zijnen wit-*

witten kol, *voor 't zwarte voorhooft*, *plengt*. Een zoodanig geteekend paard draagt denzelfden naam. Voords, alzoo men zich de tooveresſen verbeeldde, op zulke paarden te rijden, of liever op eenen bezemſtok, in plaats van een paard, hebben zulke wezens dezen naam ook ontvangen: *driekoppig' Hekate*, *nachtloopſter*, *luiſtervink*, *weêrmaakſter*, *groote kol*. Hooft. *Nu geloof ik dat de kollen ros en wagen met de maan van den hemel af doen hollen*. Hooft. *Op kol rijden*, tooveren; en zwerven, hollen. *Kol* is ook een ſlag voor den kop, met den hamer; wanneer het van het manl. geſlacht is. Uit het voorbeeld van Hoogvl. ziet men, dat het, in de eerſte beteekenis, ook manl. genomen wordt. Wij volgen Pieters. en Halma, in het vr. geſlacht. Van hier *kolachtig*. Hooft. Zamenſt.: *kolbijl*. — *Kolrijder*, *kolrijdſter*, bij Oud. — *Tooverkol*.

KOLDER, (*koller*), z. n., m., *des kolders*, of *van den kolder*; meerv. *kolders*. Een harnas, van leder, dat ſlechts de borst en den rug bedekte, en aan den hals vereenigd was; voords, een borstharnas in het gemeen; ook een rok zonder mouwen. Uit het middeleeuw. *collare*. *Dus ſpreekt hij*, *ſchiet den dubblen kolder uit*. Vond. Zamenſt.: *malienkolder*: *ende doodt mij*, *want deze malienkoller heeft mij opgehouden*. Bybelv. *Ringkolder*: *om te tasten*, *of hij met ringkolder mocht gehardt weezen*. Hooft. *Kolder* is ook eene ziekte onder de dieren, bijzonder onder de paarden, die derzelver dierelijke verſtand beneemt: *hij heeft den kolder in den kop*. Eindelijk draagt een kleine papieren vlieger den naam van *kolder*, misſchien om de wilde draaijingen, welken dezelve maakt, even als dieren, die den kolder hebben. Zamenſt.: *koldergat*, opening, waarin de ſpil van den helmſtok ſteekt, — *kolderſtok*, waarmede de roerpen bewogen wordt.

KOLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik koolde*, *heb gekoold*. Dit woord is in Geld. gebruikelijk. *Klompen kolen* is, daar, holsblokken, in den winter, met gloeijende asch van binnen doorwarm maken.

KOLEUR, zie *kleur*.

KOLF, z. n., vr., *der*, of *van de kolf*; meerv. *kolven*. Een ſtok, die van onderen dik en rondachtig is: *met een ruwe kolf in de vuist*. Vond. *Gelijk een Herkules naa knodzen en naa kolven*, *zoo grijpt hij*, enz. Hooft. Het on-

onderste van een roer: *hij sloeg hem met de kolf van het geweer dood.* Een stok met eene koperen klik van onderen, waarmede men den kolfbal slaat: *hij komt met de kolf aan den paal*, of *het stuk*. *Kolf aan stek*, voor *aan het stuk*, zegt men, als iemand met de kolf tegen den paal staat. *De kolf naar den bal werpen*, om een klein ongeluk den moed opgeven. In de scheikunde, worden glazen, met eenen ronden buik en eenen engen hals, *kolven* genoemd, wegens de gedaante. Verkleinw. *kolfje*: *het is een kolfje naar zijne hand*, dat ambt komt hem schoon te pas; die zaak komt hem wonderlijk wel te stade. Zamenst.: *kolfbaan*, *kolfbal*, *kolfhout*, een dikzak, bot mensch, *kolfoog*, een visch. WACHT. acht dit *kolf*, lat. *clava* (*per metathesin*) afkomstig van *kloppen*.

KOLIBRIETJE, (*kolobrietje*), z. n., o., *des kolibrietjes*, of *van het kolibrietje*; meerv. *kolibrietjes*. Een bont amerikaansch vogeltje, tot de spechtsoort behoorende, de kleinste onder alle bekende vogelen.

KOLIJK, z. n., o., *des kolijks*, of *van het kolijk*; zonder meerv. Onduitsch woord, in zuiver nederduitsch, darmwee, of darmpijn. Van het gr. κωλον, de kronkeldarm; omdat dezelve het meest daardoor aangedaan wordt.

KOLK, z. n., vr., *der*, of *van de kolk*; meerv. *kolken*. In het gemeen een kuil, de diepte onbepaald zijnde. Zoo neemt men het voor de plaats op den haard, waarin de asch valt: *het zij men 't laet de kolk des haerts bevolen*. VOND. Zamenst.: *aschkolk*, *haardkolk*. In het bijzonder, eene draaikolk: *daer d' Elve kookt door 't glöjen harer kolck*. VOND. Voorts eene grondelooze diepte, waarom men het duistere schimmenrijk dus noemt: *uit den bedroefden kolk, alwaar mijn Pluto streng het tsaaghachtige volk doet poplen met zijn' stem*. HOOFT. Oneig.: *daar ik, met vasten tred, die jammerkolk ontwijk*. PSALMB. *De grondelooze kolk der eeuwigheid*. Zamenstell.: *draaikolk*, *slindkolk*, *stinkkolk*, *vuurkolk*, enz. *Kolk* neemt HOOFT anders vrouwelijk, schoon hij in het aangehaalde voorbeeld er van afwijkt. *In eenen kolk*, zegt HOOGVL. MOONEN volgt dit ook: Het vrouwelgeslacht heeft reeds het meeste gezag bekomen.

KOLKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kolkte*, *heb gekolkt*: Met eene draaljende beweging om hoog rijzen: *en 't kolc-*

ken van den rook den open hemel ſluit. VOND. In de gemeene taal is het ook klanknabootſend: *het kolkt mij zoo in 't lijf. Het kolkend hertjen klapt 't geen ſchaemt de ſpraeck belet.* S. COST.

KOLLEBLOEM, z. n., vr., *der*, of *van de kollebloem*; meerv. *kollebloemen.* Anders korenroos genaamd.

KOLLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kolde, heb gekold.* Voor de kol van den kop ſlaan, bollen; eenen kol toebrengen. *Kollen* is ook onz., met *hebben*, op kol rijden, tooveren: *zij heeft van nacht gekold.* Oul. werd *kollen* ook voor betooveren gebezigd: *die met het lonken van u kollende geſicht.* S. COST.

KOLOKWINT, z. n., m., *des kolokwints*, of *van den kolokwint*; meerv. *kolokwinten.* Anders *kwintappel*, eene uitlandſche, zeer bittere vrucht: *ende las daervan ſijn kleet vol wilde coloquinten.* BIJBELV. In het lat. *colocijnthis.* ital. *coloquintida.*

KOLOM, z. n., vr., *der*, of *van de kolom*; meerv. *kolommen.* Van het fr. *colonne*, lat. *columna.* Zuil, pijlaar: *tegens eene vreesſelijke kolom.* VOND. Dat naar eene zuil gelijkt: *terwijl d' Almaghtige de lichtkolom bewoog.* HOOGVL. Zoo ook: *vuurkolom*, *wolkkolom.* De Boekdrukkers noemen de halve zijde van een gedrukt blad *eene kolom.* Denkbeeldig ſpreekt men van *eene kolom van lucht.*

KOLORIET, z. n., o., *des koloriets*, of *van het koloriet*; zonder meerv. Onduitsch woord, beteekenende de kunst, om de verwen wel te mengen, om de juiste kleuren aan een ſchilderſtuk te geven; vooral, als men naakte beelden ſchildert: *het koloriet alleen maakt nog een punt van eenig gewigt.* FEITH. *Eene ſchilderij van puinhoopen, met het ſchoone koloriet van een groot meester.* OVERZ. VAN HERVEY. Omdat de dichtkunst, in haren aard, eene ſoort van ſchildering is, wordt het woord ook daarop toegepast: *een heerlijk koloriet in een gedicht verſpreiden.* Uit het fr. *coloris.*

KOLOS, z. n., m., *van den kolos*; meerv. *kolosſen.* Een woord, uit het grieksch ontleend, dat, eigenlijk, de naam van een reusachtig koperen ſtandbeeld, op het eiland Rhodus, was. Men gebruikt het, nog, van eenig kunstwerk, dat de naturelijke grootte overtreft: *kolosſen, niet van erts gevormt, noch door de hant geklonken.* ANTON.

KOLSTERSTOK, zie *kolderstok.*
KOLVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kolfde, heb gekolfd.* In de kolfbaan spelen. Van hier *kolver.*
KOLVENIER, z. n., m., *des kolveniers*, of *van den kolvenier*; meerv. *kolveniers.* Schutter. Van *kolf*, zeker geweer, roer, of bus, anders *kolfbus*, *kolfroer.* Zij, die dit geweer gebruikten, werden *kolveniers* genoemd, waarvan de *kolveniers doele*, te Amsteldam, zijnen naam ontleend heeft, alwaar de schutters gewoon waren, zich in de behandeling van dit geweer te oefenen. Anderen schrijven *kloveniers*, naar de *colevrines*, waarmede de schutters oudt. schoten, zijnde een fransch woord, en beteekenende zoo veel, als bus, of roer. Doch Fr. Burm. beweert, dat het fransche woord van ons *kolf* afkomstig is.
KOM, z. n., vr., *der*, of *van de kom*; meerv. *kommen.* Een holle bak, hetzij grooter of kleiner van omtrek. Verkleinw. *kommetje.* *Hij liet de kom met het eten vallen.* Eene waterkom: *hij liet eene kom voor goudvisch in den hof graven.* Ook eene haven, waar schepen veilig liggen: *ter komme in.* Vond. Kleine binnenlandsche zeeën dragen ook dien naam. Zamenstell.: *baarskom*, *melkkom*, *papkom*, *spoelkom*, *vischkom*, *waterkom*, enz. Hoogd. *kumpf* Reeds bij de Grieken was κομβος een diep vat.
KOMBAARS, z. n., vr., *der*, of *van de kombaars*, meerv. *kombaarzen.* Scheepsdeken: *zij wierpen het lijk, in eene kombaars genaaid, buiten boord.*
KOMBOF, z. n., vr., *der*, of *van de kombof*; meerv. *kombofs*, *komboffen.* Zoo noemt men, in Geld., eene hut, elders *eene boed* genaamd, waarin men stookt en kookt en allerlei ruig keukenwerk doet.
KOMBUIS, z. n., vr., *der*, of *van de kombuis*; meerv. *kombuizen.* Scheepskeuken. Het laatste gedeelte schijnt uit *huis* ontstaan te zijn. *Men ziet de kombuis.* Vond.
KOMEDIE, zie *schouwburg.*
KOMEET, z. n., vr., *der*, of *van de komeet*; meerv. *kometen.* Eene staartster: *het verschijnen eener ijsselijke komeete.* Hooft. Van het lat. en gr. *cometa.*
KOMEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kwam*, (van het oude *kwemen*, bij Ulphil. *quiman*, Isidor. *quheman*, Ker. *ghuueman*, Otfr. *queman*) *ben gekomen.* Men vervoegt dit woord dus: *ik kom*, *gij komt*, *hij komt*, *ik kwam*, *gij kwaamt*; gebiedende wijs: *kom*, *komt.* Het

woord drukt, in het gemeen, uit tegenwoordig worden, zonder onderscheid van aard en wijs. Men gebruikt het, in eene naauwere en, misschien, eigenlijkste beteekenis, van levendige schepselen, die, uit eigene kragt, aan eene plaats zich tegenwoordig stellen. Eigenlijk: *daar komt de koning. Niemand is nog gekomen. Hij zag den vijand komen.* De aard en wijs, waarop men komt, worden, in het gemeene leven, dikwerf met het verledene deelw. uitgedrukt: *daar komt hij aangesprongen.* Ook met het tegenw. deelw.: *hij komt dansend en springend.* Het oogmerk, waartoe men komt, wordt dus uitgedrukt: *hij komt, om toetehooren.* Ook: *ik kom, u iets zeggen.* De plaats wordt met allerlei voorzetsels uitgedrukt: *wij konden niet aan den wal komen. Aan land komen. Achter iemand komen. Buiten deur komen. In huis komen. In de wereld komen. Wat komt mij daar in den weg? Kom mij niet onder de oogen. Hij komt nog niet onder de menschen. Iemand na op den hals komen. Uit de kerk komen. Van Amsteldam komen. Zoo dikwijls hij mij voor oogen komt. Te huis komen.* De wijs, op welke men komt: *hij komt met geweld. Te voet — te paard — te scheep komen.* De tijd, wanneer men komt: *hij kwam om een uur. Bij nacht komen.* Men plaatst bij dit werkwoord ook allerlei bijwoorden: *ik zal dra komen. Kom hier. Hij kwam binnen. Hij komt weinig. Steelswijze komen. Hij konde niet hooger komen. Die spade komt, komt ook.* Oneigenlijk wordt het met allerlei voorzetsels en bijwoorden, in vele gevallen, gebruikt: *aan een ambt komen. Hij kwam, met zijn twintigste jaar, aan de kroon. Hij kan niet aan den gang komen. Iemand aan het leven komen. Iets te weten komen. Achter de waarheid komen. Hij konde niet achter de zaak komen. In de kraam komen. In verzoeking komen. In den hemel — in de hel komen. In gevaar komen. Men komt wel eens met bedriegers verder, dan met eerlijke lieden. Met eene zaak te regt komen. Op de gedachten — op eenen inval komen. Hij konde op de zaak niet komen. Zij komen niet overeen. Ik kan uit dat schrift niet komen. Uit de schulden komen. Iemand te gemoet komen. Bij eene zaak te kort komen. Tot zich zelven komen. Tot bedaring — tot nadenking komen. Men kwam van scheldwoorden tot slagen. Nu kom ik tot de zaak. Hij zal nog tot uitersten komen. Ik kan er niet*

toe komen. Om hals komen Om het leven komen. Hier drukt het voorzetsel het verlies van iets uit. Zoo zegt Hooft: *om neeringe, welvaart, en vrijheeden te komen.* Zoo ook elders: *zij komt om lijf of lidt.*

Van levenlooze dingen wordt dit woord ook gebruikt; en wel eigenlijk: *ik heb tabak laten komen. De brief is met de schuit gekomen. Er moet nog wat komen. De tijd komt. Hij spreekt al, wat hem in den mond komt. Het komt al, dat ten laatste komt.* Oneigenl., ontstaan: *er komt een storm. Er zal dierte komen.* In iets anders gegrond zijn: *hoe komt het, dat hij niet zien kan?* Geschieden, gebeuren: *het kome, hoe het wille. Oft quame, dat hij u hadde soe verre ghesproken.*Conste d Minn. Kosten: *hoe hoog komt u dat goed?* Voords, met vele voorzetsels. *De zaak is mij ter ooren gekomen. Te pas komen. Te stade komen. Laat de zaak niet te ver komen. Het zal wel aan den dag komen. Dat komt niet aan mijne koude kleeren. Het komt in geene bedenking. Het huis kwam in den brand. De zaak is op het hoogste gekomen. Dat woord komt van het hebreeuwsch.* Ook wordt het voor *toekomen* gebezigd: *Aen u komt dit geschenk.* J. Cats.

Men gebruikt ook achter dit werkw. eene onbepaalde wijs met *te: de steen kwam op de breede zijde te liggen. Hij kwam op zijne voeten te staan. Zoo hij binnen een jaar kome te sterven. Hij kwam vroeg te trouwen.* Men moet, ondertusschen, zich hier wachten, om de Franschen niet natevolgen: *hij kwam dit te doen, te schrijven* is niet goed; men zegge: *hij deed, schreef dit.* In eenige weinige gevallen alleen is dit te dulden. In eenen deftigen stijl schrijft men liefst: *zoo hij binnen een jaar sterve. Hij trouwde vroeg.* De twee eerste voorbeelden eischen *komen* noodzakelijk bij zich. Het deelw. *komende: op komenden wege.* Hooft. *De gaande en komende man.* Voor het verled. deelw. *gekomen*, werd oul., veelal, *komen* gebezigd: *daer 't was so verre comen.* L. v. Velth.

Komen, Willer. *cuman*, Notk. *chomen*, Tatian. *cuman*, hoogd. *kommen*, nederf. *kamen*, angelf. *cyman*, *coman*, eng. *to come*, deen. *komme*, zw. en ijsl. *komma.* Het schijnt, met het hebr. קום, dat, in onze Bijbeloverz., meer dan eens door *opkomen* vertaald wordt,

verwantschapt te zijn. Het gr. κωμάζειν, *gaan*, is van het oude κωμειν.

KOMENIJ, z. n., vr., *der*, of *van de komenij*; zonder meerv. Kramerij, kruidenierswinkel: *eene komenij doen*. Zamenstelling: *komenijpraat*, bij VONDEL. *Komenijswinkel*.

KOMFOOR, z. n., o., *des komfoors*, of *van het komfoor*; meerv. *komforen*. Een werktuig, waarin men kolen vuur doet. *Een zilveren komfoor*. Zamenstell.: *tabakskomfoor*, *tafelkomfoor*. Men beschouwt het als afkomstig van het fr. *chaufoir*. KIL. heeft *kaffoor*, *kaufoir*, *foculus*.

KOMIJN, z. n., m., *des komijns*, of *van den komijn*; zonder meerv. Zekere plant, of derzelver zaad. Verkleinw. *komijntje*, een zeker driepuntig gebak, dus genaamd, omdat men er komijnzaad in bakt. Zamenst.: *komijnkaas*, anders *komijnde kaas*, *komijnzaad*. In de Overz. van den Bijbel wordt het onz. gebruikt: *ende het comijn slaet men uijt met den stock*. Van het lat. *cuminum*, gr. κύμινον, hebr. כמן.

KOMKOMMER, z. n., m., *des komkommers*, of *van den komkommer*; meerv. *komkommers*, *komkommeren*. Eene bekende vrucht: *wij gedencken der concommeren*. BYBELV. Zamenstell.: *komkommerhof*, *komkommerzaad*, enz. Uit het lat. *cucumer*.

KOMMER, z. n., m., *des kommers*, of *van den kommer*; meerv. *kommeren*. Beslag op tilbare of ontilbare goederen, drukkende woeker: *gheld op kommer nemen*. KILIAAN. *Renten en kommeren op dezelve goederen*. HOOFT. In het hoogd. *kummer*, dat, eigenlijk, aanduidt vasthouding, bemagtiging, inneming. ADELUNG leidt het af van *kam*, dat, in de salische wetten, de hand beteekent. Hiervan schijnt een verouderd werkw. *kamen*, nemen, ontstaan te zijn, welks voordd. werkw. *kommeren* is.

KOMMER, z. n., m., *des kommers*, of *van den kommer*; zonder meerv. Eigenlijk, een luid gesteen, gezucht, gejammer, van het oude *kuimen*, zuchten, dat, bij KIL., nog te vinden is. Voords beteekent het mangel aan de noodwendigheden des levens: *kommer en gebrek lijden*. *Sij sullen het broot met kommer eten*. BYBELV. *Maer sooder kommer* (gebrek aan wijn) *was*. R. VISS. Een hooge graad van angst en hartzeer over rampen:

wat

wat heeft mij dat eenen kommer veroorzaakt! Van kommer en verdriet verlost worden. Ist in mijn macht uwen kommer te stelpen, HOUW. MAAGD. *In 't dulden van korten kommer.* HOOFT. *Kommer* is ook een jagerswoord, voor drek, of afgang, van hazen. Van hier *kommerlijk*, *kommerloos*, *kommernij*, bij POOT — *kommernis*, bij CAMPH. Zamenst.: *kommerrijp*, welk woord van vruchten gebruikt wordt, die geenen tijd gehad hebben, om volkomen rijp te worden.

Kommer, hoogd. *kummer*, STRYK. *chumber*, bij andere oude zwab. Dichters *kumber*, nederf. en deen. *kummer*, eng. *cumber*, zw. *bekymmer*, wall. *cijmwij*. Het is van ons verouderde werkw. *kuimen*, oud hoogd. *kumen*, nederf. *quimen*, lat. *gemere*, zuchten.

KOMPANJE, hetzelfde als *kampanje*. *Het was daar sobere kompanje*, het was daar armelijk. Van hier *kompanjemeester*, opzigter over een landspakhuis. Men zie, voords, de afleiding in *kampanje*. Anders zoude men het van het oude fr. *compagner*, dat is het lat. *compingere* kunnen afleiden; zijnde het woord, dan, zooveel als een opboeisel.

KOMPAS, z. n., o., *van het kompas*; meerv. *kompassen*. Een streekwijzer op zee, waarop de twee en dertig winden geteekend staan: *mijn verdraaid kompas*. M. L. TYDW. *En 't walen van de naald aan 't luisternauw kompas*. HOOFT. *Op het kompas zeilen. Het kompas volgen. De streek van het kompas. De pen van het kompas. Zijn kompas is verdraaid*, het hoofd staat hem niet wel. Zamenstell.: *peilkompas*, *zeekompas*. — *Kompasnaald*. Van het ital. *compasso*, dat, eigenlijk, een cirkel is.

KOMPOST, z. n., vr., *der*, of *van de kompost*; zonder meerv. Mengelspijs, mengeldrank. KILIAAN vertaalt het door *muria*, *conditus*, *conditura*: *salgama*. *De bitt're kompost ik verzoete*. VOND. Van het lat. *compostum*, voor *compositum*.

KOMST, z. n., vr., *der*, of *van de komst*; zonder meerv. Aankomst. Van hier *komstig*: *de komstige vervulling der godspraak*. J. FRANTZEN.

KONCILIE, z. n., o., *des koncilies*, of *van het koncilie*; meerv. *koncilien*. Een woord, waardoor men de oude kerkelijke vergaderingen der Kristenleeraren ver-

staat: *'t Koncilie van Trenten.* Hooft. Van het lat. *concilium.*

KOND, bijw., van *kennen.* In het gemeene leven gebruikt men het voor bekend, en voegt het bij *doen* of *maken: het welcke de Heere ons heeft kont gedaen.* Bybelvert. In den deftigen stijl is het gansch buiten het gebruik geraakt. Bij Rab. Maur. *chund tuon*, bij Notk. en Otfrid. *kund duan.* In openbare bevelen is het ook, somtijds, nog in den smaak: *elk zij kond, dat* enz. Van hier *kondschap*, (*kundschap*) z. n., vr.; meerv. *kondschappen*, berigt, bescheid: *kondschappen ligten. Op kondschap uitgaan. Deze kundschap heb ik uit eenen persoon.* Hooft. Van hier het bedr. werkw. *kondschappen*, en het naamw. *kondschapper.*

KONFIJT, z. n., vr., *der*, of *van de konfijt*; zonder meerv. Ond. woord, voor suikerooft. Van hier *konfijten*, in suiker inleggen. *Hij is in die zaak gekonfijt*, in het gemeene leven, voor: hij verstaat het stuk op zijnen duim. *In boosheid gekonfijt zijn.* Van het fr. *confit.*

KONFILJE, z. n., vr., *der*, of *van de konfilje*; zonder meerv. Melisse, een zeker kruid.

KONFOOR, zie *komfoor.*

KONGERAAL, z. n., m., *des kongeraals*, of *van den kongeraal*; meerv. *kongeralen.* Zekere soort van aal. Lat. *conger*, fr. *congre.*

KONIJN, (*knijn*) z. n., o., *des konijns*, of *van het konijn*; meerv. *konijnen.* Een bekend viervoetig wild. Van het lat. *cuniculus.* Het mannetje heet *ram*, het wijfje *voedster.* Misschien draagt het den naam van *Canalis*, omdat het *kanalen*, dat is gangen en holen, onder de aarde maakt. Verkleinw. *konijntje.* Zamenstell.: *konijnenbosch*, *konijnenhok*, *konijnenhol*, *konijnenjagt*, *konijnenkooi*, *konijnenkruid*, *konijnenpastei*, *konijnshaar*, enz.

KONING, z. n., m., *des konings*, of *van den koning*; meerv. *koningen.* Het vr. is *koningin.* In het algemeen, iemand, die de hoogste magt over meerderen heeft, de hoogste Overheid, zoover zij door eenen wordt voorgesteld. Zoo noemt de Schrift het Opperwezen, op eene uitstekende wijs, *Koning.* In veel flaauweren zin, dragen, in andere werelddeelen, buiten Europe, alle onafhangelijke Vorsten, al gebieden zij slechts over eenen

nige weinige fteden, zelfs over eene ftad, dien naam. In dien zin lezen wij, in de OVERZ. *van den* BYBEL, meenigmaal, van *koningen*. Ook, wanneer deze kleine Vorften, den grooteren onderworpen zijn, behouden zij dien naam. In de middeleeuwen benoemde men, dus, de ftadhouders zelfs. In eenen naauweren zin, die thands, in Europe, de gewonelijkfte is, beteekent dit woord eenen beheerfcher van een koningrijk, volgende, in rang, op eenen keizer: *de koning van Pruifen — van Denemarken*. Deszelfs gemalin heet *eene koningin*. In den dichterlijken ftijl heet de maan *de koningin des hemels — van den nacht*. Iets, dat, in zijne foort, boven anderen uitfteekt: *den koning in het kegelfpel omwerpen*, den middelften kegel. In het fchaakfpel is het voornaamfte ftuk *de koning*. Dat daaraan volgt heet *koningin*, welke naam, op eene zonderlinge wijs, in Europe, gevormd is. Het fchaakfpel is een oud krijgsfpel van oosterfche vinding. Het ftuk naast den koning heet, in het perf. en arab. *pharz*, of *pherzan*, dat is veldheer, wiens ambt dit ftuk, in het fpel, ook wezenlijk vervangt. Het fpel in Europe bekend wordende, hield dit ftuk eerst den naam van *fercia*, zoo als het, in de twaalfde eeuw reeds, met dien naam voorkomt, in het oudfr. *fierçe*, *fierge*. Uit onkunde van het woord fmeedde men daaruit *vierge*, maagd, dat, eindelijk, in het lat. door *virgo*, *domina*, *regina* vertaald is. Van hier, dat dit ftuk *koningin* genoemd is. — Voords noemt men, onder de dieren, fommigen met dezen naam. De arend is *de koning* onder de vogelen; de leeuw onder het viervoetige gedierte; de haring onder de visfchen. De bij, die den geheelen korf bevrucht, anders *moer* genaamd, heet ook, fchoon zeer oneigenlijk, *koning*. *Koning* is ook een woord der fcheikunst, als het metaal van alle andere deelen gezuiverd is. Halfmetalen dragen ook dien naam: *fpietsglaskoning*, enz. Verkleinw. *koningje*, een koning van kleine magt; ook een klein vogeltje. Van hier *koningdom*, *koninglijk*, *het koningfchap*. VOND. Zamenftell.: *koningrijk*, *koningsbrood*, *koningsgezind*, *koningshuis*, *koningskaars*, eene bloem, *koningskind*, *koningskleur*, *koningsmoord*, *koningsmoorder*, *koningsftaf*, *koningszeer*, *koningszoon*, enz.

Koning, ISIDOR. *chuninc* en *chuningo*, KER. *chuning*, WILLER. *kuning*, hoogd. *könig*, nederf. *könig*, *konning*,

ning, angelſ. *cijning*, *cijnig*, *cijng*, eng. *king*, zw. *konung*, deen. *kong*, *konge*, finl. *kuningas*, in het oudkoerlandsch *könix*. Men ziet hieruit, dat de uitgang *ig* uit *ing* ontſtaan is, waarover A. Kluit, in eene aanteekening op Hoogstratens Naaml., anders bedenking maakt. Het komt dan nu aan op de eerſte helft des woords, *kon*, *kun*, of *kijn*. Wachter en anderen brengen den oorſprong tot *kunne*, een geſlacht, omdat, in de eerſte tijden, de oudſte van eenig geſlacht tevens deszelfs koning was. Waarſchijnelijker is de gedachte van Frisch en anderen, die het woord van *kunnen* afleiden, omdat toch *de magt* het uitſtekendſte kenmerk eens konings is. Waarvan het ook herkome, men zal vele overeenkomst vinden tusſchen dit woord en het tatariſche *chan*, en misſchien ook het hebr. כהן, een priester, een vorst.

KONKEL, z. n., vr., *der*, of *van de konkel*; meerv. *konkels*. Dit woord heeft, thands, zijne oorſprongelijke beteekenis geheel verloren, en wordt niet dan oneigenlijk gebruikt. Bij Kil. is *konckel* eene draaikolk, *konckelwronckel* zamengedraaid, *konckelen* omdraaijen. Wijders, om de draaijing en rondheid is het, bij hem, ook een ſpinrokken, even als het opperd. *kunkel*. Het behoort dan, zeer waarſchijnelijk, tot *kink*, een draai. Van hier is *konkelen*, eertijds, voor ſpinnen gebruikt. Gelijk nu nog, op het platte land, het jonge vrouwvolk tot ſpinnen bijeenkomt, (welke bijeenkomst *eene ſpinning* heet) zoo was zulks, van oude tijden af, reeds het gebruik. Van daar heeft het woord *konkelen*, ſpinnen, wegens de praatzucht van dergelijke ſpinſters, eene oneigenlijke beteekenis gekregen; deels van praten, babbelen; deels van brouwen, ſmeden, overleggen, in het geheim bewerken; deels van koffij drinken, onder het vrouwvolk, op eenen ſluiptijd. Van hier *konkelſter*. Dit is voords de rede, dat *konkel* een lui, ledig, ſlordig vrouwmensch beteekent: *zij is eene regte konkel*; ja zelfs eene vod, eene ſlet: *het zijn maar konkels — gij laat uwe konkels overal liggen*. Zamenſtell.: *konkelpot*, koffijketel, koffijpot.

KONNE, zie *kunne*.

KONNEN, zie *kunnen*.

KONST, zie *kunst*.

KONSTABEL, (*konſtapel*) z. n., m., *des konſtabels*, of *van*

van den konstabel; meerv. *konstabels*. Een bediende onder het krijgsvolk, die den kanonniers ten dienst staat, ook zelf wel de stukken afsteekt; een busschieter. Zamenstell.: *konstabelskamer*, eene plaats op het schip, onder de kajuit, *konstabelsmaat*. Het woord is uit het middeleeuw. *constabularius*. Dit woord is uit *stabulum*, een stal, eene ligplaats. In de middeleeuwen noemde men *stabularii* soldaten, die ééne woning betrokken, wier opziener *constabularius* heette. Hiervan is ons woord *konstabel*. Voords was *konstabel* ook de eerste der hooge ambtenaren van de fransche kroon; opperveldoverste: *het slot van Vezou door den constabel van castiljen weder ingenomen*. HOOFT. Uit het fr. *connétable*, verbasterd uit *comes stabuli*, opperstalmeester.

KONT, z. n., vr., *der*, of *van de kont*; meerv. *konten*. verkleinw. *kontje*. Het achterste, de aars. In veler ooren, is dit een zeer vuil woord. De onschuld op het platte land, die in de woorden zelve geene onkuischheid kent, schaamt zich, nogthands, niet, in de dagelijksche taal, dit woord, vooral het verkleinw., te gebruiken. In Gelderl. hoort men het dikmaals. Misschien is het, om het onderscheidende teeken der geslachten aan dat deel des dierelijken ligchaams, met *kunne*, uit eene bron.

KONTERFEITEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik konterfeitte, heb gekonterfeit*. Uitschilderen, afbeelden. Van hier *konterfeitsel*. Een woord weinig meer in gebruik; althands in eenen deftigen stijl onvoegelijk. Van het fr. deelw. *contrefait*, nagebootst.

KONZENILJE, (*cochenilje*) z. n., vr., *der*, of *van de konzenilje*; zonder meerv. Eigenlijk een gekorven diertje, dat, in Mexiko, gevonden wordt aan eene plant, nopal geheten, eene soort van indiaansche vijg. Van zulke gedroogde diertjes komt de kostelijke karmezijn en scharlaken verw, behoudende dienzelfden naam. Het woord ontstaat van het sp. *cochinillas*, een verkleinw. van *cochino*, *cochin*, in Spanje de naam van eene pissebed, een zeker bloedeloos diertje.

KOOI, z. n., vr., *der*, of *van de kooi*, meerv. *kooijen*. Dit woord drukt, in het gemeen, eene plaats uit, waar men zich ter ruste nederlegt. Zoo noemt men, in het gemeene leven, met eene soort van verachting, elke slaapplaats: *hij is al te kooi*. De slaapplaats des Schippers,

pers, ook andere ſlaapplaatſen voor Reizigers, op een vaartuig, ook eene hangmat, waarin het ſcheepsvolk ſlaapt, noemt men met dien naam. Eene plaats, waar ſchapen opgeſloten worden, en veilig rusten kunnen: *de wolf kwam tot de koij*. VOND. Eene kouw voor vogelen: *om hoogh hijsſen een' driekante kooij van musketvrije planken*, HOOFT. Eene plaats, waar men eenden vangt: *hij heeft eene kooi gepacht*. Die daar woont en eenden vangt, heet *kooiman*. Een bijenkorf: *als de bijen, om in de kooij te zeer bevollikt, niet elkandre te verdringen*, enz. HOOFT. Bij de Drukkers noemt men de wiggen, of korte ſluithouten, om den vorm vast te zetten, *kooijen*. Zamenſtell.: *konijnenkooi*, *ligtekooi*, *mestkooi*, *ramskooi*, *ſchaapskooi*, enz. In het deen. is *koij* eene hangmat, in het zw. *koite*. Dit komt overeen met het gr. κοιτη, een bed.

KOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kooide*, *heb gekooid*. In eene kooi zetten: *eenen vogel kooijen*. Men gebruikt het ook onz., met *hebben*, voor bijſlapen (lat. *coire*); doch meest in eenen kwaden zin, voor in ontucht leven: *zij kooijen met elkander*.

KOOK, z. n., vr., *der* of *van de kook*; zonder meerv. De toeſtand van eene zaak, als dezelve dadelijk kookt: *het water is aan de kook*. *De ketel is van de kook*. *Iets in*, *aan de kook maken*.

KOOL, z. n., vr., *der*, of *van de kool*; meerv. *kolen*. Een doorgebrand, droog en brokkelig ligchaam. In het bijzonder doorgebrand hout of turf; *zij nam eene kool in de ſtoof*. *Houtskool* — *turfkool*. *Eene kool vuur*. *Gloeijende* — *doove kool*. *Eene geglommene kool*. *Een huis in kolen leggen*, hetzelve in den brand ſteken. *Aan kolen raken*, verbranden. *Ik zit*, of *ſta*, *op heete kolen*, ik heb groote haast. *Er is eene veiling van engelſche kolen*, ſteenkolen. *Met eene zwarte kool teekenen*, — *malen*, een kwaad in zijne afzigtigheid vertoonen: *wanneer hij d'ondeugt met een zwarte kole maalt*. HOOGVL. Overdr., voor minnevuur, zoo als zich dat in het ſtralende oog vertoont: *als de gebluste kool weer*, *in haar oogh*, *geglommen*. HOOFT. Zeer geestig zegt dezelfde Schrijver, deswege, van een blind oog van eene zekere boel: *dekkende de doove kool met een plaasterken van zijde*. Het vurige gezwel eener pestbuil heet men insgelijks *kool*. verkleinw. *kooltje*. Zamenſtell.: *ſmidskool*, *ſteenkool*. —

Ko-

Koolaarde, *koolbak*, *kooldrager*, *koolhaler*, (*koolhaalder*) een schip, of schipper, die kolen haalt, *koolkrabber*, *koolmees*, ook voor eenen koopman in kolen, lat. *carbonarius* — *koolschip*, *koolvloot*, *koolzak*.

KOOL, z. n., vr., *der*, of *van de kool*; meerv. *koolen*. Een bekend gewas in onze moestuinen: *witte* — *roode* — *savooische kool*. *Sluitkool*. *Kabuiskool*. *Boerenkool*. Oul. verstond men onder *kool* allerlei groenten: *of ijmant den anderen schade dede an tuine* (omtuining), *an willigen en koel* enz. STADR. V. DEVENT. *Kool verkoopen* is, in de dagelijksche verkeering, door zotte vertellingen misleiden — *iemand kool verkoopen*, anders *knollen voor citroenen verkoopen*. *Het sop is de kool niet waard*, een spreekwoord. Verkleinw. *kooltje*. *Iemand een kooltje stoven*, in den gemeenzamen omgang, voor eene poets spelen. Zamenstell.: *bloemkool*, *winterkool*. — *Koolblad*, *koolhaas*, *koolhof*, *koolluis*, *koolmoes*, *koolplant*, *koolspruit*, *koolstronk*, *kooltuin*, *koolworm*, *koolzaad*.

Men onderscheide dit woord van het vorige: geen heeft de zacht-lange, dit de scherp-lange uitspraak. Dit is niet alleen gegrond in den onderscheiden tongval van onderscheidene oorden des Vaderlands, maar wordt ook door de aanverwante talen bevestigd. Het eerste woord luidt, in het nederf., *köle*, deen. *kul*, bij WINSBECK *kol*, angelf. *col*, zw. *kol*, ijsl. *kol*; het laatste is, in het nederf., *kaul*, eng. *kale*, deen. *kaal*, angelf. *kawl*, zw. *kål*, ital. *caolo*, fr. *chaux*, *caule*, *choux*; lat. *caulis*, waarvan het, misschien, afstamt; schoon anderen, den oorsprong in *olus*, *holus*, moeskruid, meenen te ontdekken. Het eerste stamt af van een verouderd duitsch woord *kol*, vuur, en behoort tot eenen wortel met het lat. *calere* en *calor*, en het gr. ηλιος.

KOON, z. n., vr., *der*, of *van de koon*; meerv. *koonen*. Wang: *de suikere koon van een dochter te kussen*. VOND. *Tot dat hij eens de schaer op kin en koonen gebruikt*. DE DECKER. *Eene dikke koon hebben*. Verkleinw. *koontje*. POOT. Zamenstell.: *koonslag*.

KOOP, z. n., m., *des koops*, of *van den koop*; het meerv. is buiten gebruik. De handeling, om eenen eigendom aan iets, voor eenen bedongenen prijs, te krijgen: *ik heb daar eenen slechten koop gedaan*. *Op den koop maken*. *Iets te koop hebben*. *Dat huis staat te koop*. *Goederen te koop dragen*. *Zijne eer te koop dragen*, zich oneerlijk gedragen.

gen. Het koopverdrag zelf: *wij zullen 't zaam den koop wel worden eens.* De Decker. *Eenen koop sluiten — maken — opzeggen — breken. De koop is klaar. Iets op den koop toekrijgen. De koop gaat aan. Ik geef koop*: ik sta van mijnen eisch af. *Ik doe het, op dien koop*, ik doe het, onaangezien dit of dat — heb het hart, om het te doen. *Op dien koop, kon iemant lichtelijk aan den tijtel van maroosvlegel geraecken.* Vond. Het geld, dat voor iets betaald wordt; schoon in zamenst. alleen: *rouwkoop, wijnkoop.* De prijs, wanneer het als een bijv. woord gebruikt wordt: *goedkoope waren. Dierkoop.* Als een bijwoord: *ik heb dat goedkoop gekocht. Gij komt er goedkoop af.* Verkleinw. *koopje*: *aan dat boek heb ik een koopje*, het kost mij weinig. *Ik heb er een koopje aan*, ik ben er wakker mede aangehaald. Zamenstell.: *aankoop, inkoop, verkoop*, — *koopal*, z. n., m. en vr., *koopbrief, koopceel, koopdag, koopgierig, koopgoed, koophandel, kooplieden, kooplust, koopman, koopmanschap*, en het werkw. *koopmanschappen, kooppenningen, koopstad, koopvaarder, koopvaardij, koopvaardijschip, koopvrouw, koopwaar, koopwijf* enz.

KOOPEN, bedr. w., onregelm., *ik kocht, heb gekocht.* In het algemeen, nemen: *koopt zonder gelt.* Bybelv. Verwerven: *dat bloet, dat ons den zoen des hemels koopen moest.* De Decker. *Koopt de waerheijt.* Bybelv. Voor geld het genot van iets verkrijgen: *zich in den kost koopen. Zich in een gasthuis — uit eene gevangenis koopen.* In den bepaaldsten zin, den eigendom van iets, tegen eenen bedongenen prijs, aan zich brengen: *boeken koopen. Ik heb mijnen kinderen speelgoed gekocht. Voor iemand iets koopen. Voor baar geld, voor gereed geld koopen. Op dag koopen, op tijd koopen*, op voorwaarde, van het geld, op eenen bepaalden dag, of tijd, te geven. Van hier *kooper*, met de zamengest.: *boterkooper, kleerkooper*, enz. *Koopster*, met de zamengest.

Koopen, Ker. *choufan*, Ulphil. *kaupan*, hoogd. *kaufen*, nederf. *kopen* en *köpen*, angelf. *ceapan*, eng. *to cheapen*, dingen, handelen, deen. *kiobe*, zw. *köpa*, fr. *achéter*, *achepter*, van *captare*, boh. *kupowati*, finl. *caupaan*. Daar dit woord, oudtijds, ook beduidde met eenen handslag beloven, en die handeling, in het koopen, reeds vroeg in gebruik was, is Adelungs gissing niet ongegrond, die het van het oude woord *gaf*, *gauf*, de

de hand, afleidt. Hiermede komt overeen het lat. *capere*, nemen, waarvan *captare* en het fr. *achêter*. Bij de Hebr. heet כַּף de holle hand. Echter komt het gr. κουφιζω, *onere levo*, *exonero*, *ontlasten*, hier mede in aanmerking, dewijl koopers diegenen van een gedeelte van derzelver last ontheffen, die hunne koopwaren ter markt brengen.

KOOR, z. n., o., *des koors*, of *van het koor*; meerv. *koren*. Een rei van dansende of zingende personen: *het algemeene koor*. Hierheen behooren de zam.: *dankkoor*, Bybelv., *engelenkoor*, *hemelkoor*: *de feestmuzijk der blijde hemelkooren*. Poot. Het achterste gedeelte eener kerk, waar het altaar bij de Roomschen is: *na de mis, quam hij weder in 't Koor*. Hooft. Voords, in elke andere kerk, de plaats, die, in vorige tijden, daartoe bestemd was: *op het koor trouwen*. Eene verhevene plaats in eene kerk, of in een ander gebouw, van waar gezongen wordt: *ten kore komen*, mede tot het gezang verschijnen. Van het lat. *chorus*, gr χορος. Hiermede komt overeen het hebr. כוּר, *in globum congessit*. Zamenstell.: *koordeken*, *koorjongen*, *koorkind*, *koorkleed*, *koorknaap*. — *Koorlamp*: *hij zuigt den olijfoli uit de gewijde koorlampen*. Vond. *Koorkosteres*, Vond., *koorrok*, *koorzang*, *koorzanger*.

KOORD, z. n., vr., *der*, of *van de koord*; meerv. *koorden*. Een gedraaid snoer van zijde, kemelshaar, wol, enz. Zamenstell.: *kloskoord*, *liskoord*, (*litskoord*) *mantelkoord*, enz. Eene gedraaide lijn, een touw: *op de koord dansen*. *Met de koord gestraft worden*, opgehangen worden. *Die de koorde brack*. Vond. *Iemand aan zijne koord*, anders *aan zijn snoer*, *krijgen*, hem medetrekken in het bedrijven van eene zaak. Zamenstell.: *koordendanser*, *koordendanster*. Van het fr. *corde*, lat. *chorda*.

KOORN, zie *koren*.

KOORTS, z n., vr., *der*, of *van de koorts*; meerv. *koortsen*. Oudtijds schreef men *korts*. Eene bekende ziekte, die, op gezette tijden, telkens wederkomt. *Alledaagsche* — *anderdaagsche*, *derdendaagsche koorts*. *Afgaande koorts*. *Slepende koorts*. *Heete* — *brandende koorts*. *Van een koude koorts geslagen*. Hoogvl. *De koorts hebben*. *De koorts krijgen*. *Lang aan de koorts gaan*. Van hier *koortsachtig*, *koortsig*. Zamenstell.: *koorts-*

koortsbast, *koortsdrank*, *koortsmiddel*. — *Binnenkoorts*, *blutskoorts*, *minnekoorts*, enz.

KOOT, z. n., vr., *der*, of *van de koot*; meerv. *koten*. Eene schipperskooi. Van eenen oorsprong met *kot*.

KOOT, z. n., vr., *der*, of *van de koot*; meerv. *koten*. Been uit den hiel van een varken, of van eenen os, waarmede jongens spelen: *wij keven altemet*, *'t is waer*, *om koot of knikkers*. POOT. Met eene soort van verachting wordt het ook van menschen gebruikt: *dit geraamt van schenkels en van kooten*. HOOFT. Voor de beenen, van menschen, in de gemeenzame verkeering: *hij staat vast op zijne koten*. *Wakker op zijne koten zijn*. *Ghij hinckt*, *uw wijf is fris en wacker op haer koten*. WESTERB. Bij verdere overbrenging: *dat werk staat op zijne koten*. *Als ik uw letteren zo wacker op haer koten geplant zie*. J. DE DECKER. Verkleinw. *kootje*. Zamenstell.: *kootjongen*, *koottijd*.

KOP, z. n., m., *des kops*, of *van den kop*; meerv. *koppen*. Verkleinw. *kopje*. Een woord, dat, in het algemeen, een ligchaam beteekent, dat eenige diepte heeft. In het bijzonder, een werktuig, om uit te drinken, iets uit te gieten: *eenen kop koffij inschenken*. Het verkleinw. *kopje* is, hier, meest in gebruik. *Uit eenen gouden kop den wijn plengen*. *Hij vat een' gouden kop vol wijn*. HOOGVL. Een zeker werktuig, om, met doorvlijming van het vel, bloed aftetrekken: *iemand koppen op den arm zetten*. Zamenstell.: *koppenzetter*, *koppenzetster*, *koppenzetting*. Eene zekere maat van drooge en natte waren: *twee kop zout*. *Een kop melk*.

Dit woord is zeer oud, bij SCHILTER *koffe*, hoogd. *kopf*, zw. *kopp*, *kappe*, ital. *coppa*, fr. *couppe*, middeleeuw. *cupa*, perf. *cub*, *cobba*, dalmat. en hong. *kuppa*, wall. *kup*, in het gr., bij HESYCH., *κυβ6α*. Het lat. *scyphus* is uit dezelfde bron. Het hebr. קב, eene holligheid, komt hiermede overeen.

KOP, z. n., m., *des kops*, of *van den kop*; meerv. *koppen*. Het ronde, bovenste deel van een ding: *de kop eener speld*. *De kop van eene pijp*, de ketel. *De kop van eenen spijker*, enz. Het hoofd van een dier: *zij sloegen den os voor zijnen kop*. Het hoofd eens menschen, in den vertrouwelijken spreektrant, en wel van zoodanig eenen, welken men juist geene uitstekende achting

meent

meent ſchuldig te zijn: *hij houdt den hoed op den kop. Hij ſloeg hem tegen den kop aan. Met den blooten kop loopen. Iemand den kop voor de voeten leggen*, hem onthoofden. *Met den kop ſchudden. Hals over kop uit de deur ſtooten. Den dief bij den kop vatten. Dat zal hem op den kop druipen*, vroeg of laat zal het hem te huis komen. *De kop ſtaat hem niet goed. Met den kop tegen den muur loopen.* Geheugen: *hij heeft het al in den kop.* Vatbaarheid, om iets te begrijpen en intezien: *op dat ligchaam zit een ſchrander kop.* De geſteldheid des gemoeds: *hij heeft eenen onverzettelijken kop.* Het leven: *dat zal hem den kop kosten.* De perſoon zelf: *ik ſtond over de opluikende vonken van dezen poëetiſchen kop verſtomd.* FEITH. *Eene bende van honderd koppen. Met overlast van knechten tuchteloos en overzeeſche koppen.* HOOFT. Een ſchrander mensch: *kloeke koppen, ſchrandre ſchrijvers.* OUD. Van hier *koppig*, eigenzinnig, ook dat ligt naar het hoofd vliegt: *die wijn is koppig — koppigheid, koppiglijk.* Zamenſt.: *kopſtuk.* Het woord komt, zeker, uit eene bron, met het fr. *chef*, ital. *capo*, lat. *caput*, gr. *κεφαλη*.

KOPER, z. n., o., *des kopers*, of *van het koper*; zonder meerv. Een bekend metaal. *Rood, geel koper. In koper ſnijden-etſen. Koper ſmelten.* Dat uit koper gemaakt is: *op dat boelhuis werd veel koper en tin verkocht.* Van hier het onverb. *koperen: eene koperen tabaksdoos.* Wijders het bedr. werkw. *koperen*, dat, in het verl. deelw. meest gebruikelijk is: *een vaartuig met eenen gekoperden bodem*, een ſchip, dat met koper beſlagen is. Voords: *koperachtig, koperig.* Zamenſt.: *koperberg, koperblad, koperdraad, kopererts, kopergeld, kopergieter, kopergroen, kopermijn, kopermolen, kopermunt, koperroest, koperrood, het koperſlagen, koperſlager, koperſnee, het koperſteken, koperwerk.*

Koper, OTFRID. *kuphar*, STRYK. *chopher*, hoogd. *kupfer*, nederſ. *kopper*, angelſ. *cyper*, eng. *copper*, deen. *kobber*, zw. *koppar*, fr. *cuivre*, ſp. *cobra*, middeleeuw. *cuprum*, *cyprinum*. Alles is uit het lat. *æs cyprium*, omdat het den Romeinen, in meenigte, uit het eiland Cyprus, werd aangebragt, zoo als Feſtus verzekert.

KOPIJ, z. n., vr., *der*, of *van de kopij*; meerv. *kopijen.* Afſchrift: *geef mij er kopij van.* Zoo ook eene zaak, die naar eene oorſprongelijke teekening gemaakt is: *eene kopij van Rubbens.* Bij de Drukkers het ſchrift, waar-

naar men de letters zet: *men is om kopij verlegen.* Eene geringe schets: *dat is maar eene kopij* (ook enkellijk *dat is maar kopij*) *van de zaak.* Het woord is, in den dagelijkschen stijl alleen, gebruikelijk, als ook het daarvan ontleende de ond. woord *kopijeren*, *kopieren.* Uit het lat. *copia*, fr. *copie*, eene meenigte. Misschien werd, in de middeleeuwen, een afschrift van oorkonden of eenig boek dus genaamd, omdat, door dat afschrijven, de zaak vermeenigvuldigd, en een zoodanig boek onder veelen verspreid werd.

KOPPEL, z. n., o., *des koppels*, of *van het koppel*; meerv. *koppels.* Het woord is eigenlijk een band, inzoover dezelve dient, om dingen daarmede vast te maken. In dien zin komt het bij Kil. nog vóór. Voords, een paar, dat, door eenen band, gebonden is, of gebonden kan worden: *het koppel konijnen is, thands, duur.* Eindelijk, een aantal, eene vereenigde meenigte, in de dagelijksche taal: *zij liepen bij geheele koppels weg. Zij stonden op een koppel*, op eenen hoop. Zamenst.: *koppelwoord.* Uit het fr. *couple*, lat. *copula.* Reeds bij de Hebr. heette כֶּבֶל een band: ook komt כָּפַל, dubbel, in aanmerking.

KOPPELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koppelde, heb gekoppeld.* Met een koppel, dat is met eenen band, binden: *honden — paarden koppelen.* Vereenigen: *woorden koppelen.* Eene verbinding tusschen twee personen maken; in eenen verachtelijken zin, omdat, doorgaands, bij den eenen, of bij beiden, eene hartelijke vereeniging ontbreekt: *hij is aan die vrouw gekoppeld. Een huwelijk koppelen.* Van hier *koppelaar*, paardentuischer, — huwelijksmaker — hoerenwaard, *koppelaarster*, *koppelares*, *koppelarij*, *koppeling*, *koppelwoord.*

KOPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kopte, heb gekopt.* Koppen zetten, door middel van eenen kop (zie dit woord) bloed aftrekken: *iemand op de handen koppen.* Bij Kil. heeft het nog andere beteekenissen, die verouderd zijn. Van hier *kopper*, *kopster.*

KOPPERMAANDAG (*koppertjes — koppeltjesmaandag*), z. n., m., *des koppermaandags*, of *van den koppermaandag*; meerv. *koppermaandagen.* De tweede maandag in het nieuwe jaar, die, in sommige oorden van Nederland, in vrolijkheid wordt doorgebragt. In Gron. is dezelve, vooral voor Boekbindersknechts, een dag van onthaal. Kiliaan vertaalt *kopperen* door eene vrolijkheid vieren. Op de Gron. jaarmarkt viert men ook ee-

eenen kopjesmaandag. TEN KATE meent, dat deze benaming ontleend zij van het zamenkoppelen van het gemeene volk, om vreugd te bedrijven. Anderen brengen haar tot het zamenkoppelen, of vereenigen, door het huwelijk; zoodat deze dag, eigenlijk, eenen maandag zou beteekenen, waarop men gewoon was, te huwelijken. Oul. werd deze dag *verloren* maandag genoemd, en bij de Gelderschen *raasmaandag.*

KORAAL, z. n., m., *des koraals*, of *van den koraal*; meerv. *koralen.* Eigenlijk koorjongen, die, onder den opperkoorzanger, in de roomsche kerken, zingt: *hij verdooft met klokgeluit d'allerleelfte kerkkooraelen.* VOND. Voords een zanger in den rei: *in 't muzijk van hemelsche koraelen.* ANTON. *Daar zal ik wandlen met de hemelsche koralen.* HOOGVL. Van het middeleeuw. *choralis*, of het gr. χορωλης, iemand, die op de fluit speelt, in eenen rei. Sommigen schrijven *choralen* voor zangers, en *koralen* voor gewassen, of gesteenten.

KORAAL, z. n., vr. en o., *der*, of *van de koraal* — *des koraals*, of *van het koraal*; meerv. *koralen.* Een steenachtig gewas in de gedaante eens booms, dat, op den grond der zee, gevonden wordt, en van kleine wormen ontstaat, die het tot hunne woning bouwen. De stof zelve is onzijdig: *wit — rood koraal.* Dichters gebruiken het voor eene roode kleur: *een 't korael van uwen mont.* VOND. Voor de roode lippen, of den mond zelven: *vleesrobijnen, leenigh krael, mondtjen minnelijk van tael.* HOOFT. Van de stof draait men ronde bolletjes, die zoowel tot paternosters, of rozenhoedjes gebruikt, als, tot sieraad, aan eene rij geregen en om den hals gedragen worden; wanneer het vr. is, en een meerv. heeft: *een snoer van koralen.* Verder, dragen ronde bolletjes, die aan een snoer geregen worden, denzelfden naam: *zij dragen koralen om den hals.* Van hier het onverb. *koralen*, dat van koraal gemaakt is: *een koralen korfje.* Dat rood als koraal is, in den dichterlijken stijl: *van bleekheidt der gedaant', en rood koraalen mondt.* HOOFT. *Kraele lippen, die staegh douwen g'lijck de lentens morghen doet.* T. RODENBURGH. *Nu kust hij ook met vreugt aen haer koralen mont.* POOT. Zamenst.: *amberkoralen, bloedkoralen, pijpkoraal.* — *Koraalagaat, koraalboom, koraalkruid, koraalwerk.* Van het gr. en lat. *corallium.* Zie *kraal.*

KORBEEL, z. n., m., *des korbeels*, of *van den korbeel*;

meerv.

meerv. *korbeelen.* Een ſteen, die in eenen muur uitſteekt, en waarop een balk rust. Van het fr. *corbeau.*

KORDELIER, z. n., m., *des kordeliers*, of *van den kordelier*; meerv. *kordeliers.* Ond. woord, een minderbroeder; uit het fr. *cordelier*, van *cordeau*, eene koord, welke de Monniken om het lijf dragen.

KORDEWAGEN, z. n., m., *des kordewagens*, of *van den kordewagen*; meerv. *kordewagens.* Een kruiwagen. Bij DE BRUNE. Bij KIL. *kordewaghen* en *koordewaghen*, in Gron. *korrewagen.* Het is, door letterverzetting, voor *krodewagen*, van *kruiden*, dat is *kruijen*, afſtomſtig.

KOREN, (*koorn*) z. n., o., *des korens*, of *van het koren*; het meerv. *korens* is, in ſommige gevallen alleen, gebruikelijk. Allerlei graan, dat tot brood en meelſpijs gebruikt wordt; zonder meerv.: *dus ſegenstu den ſcheut van 't koren.* MARNIX. *Wanneer het koren onder den vlegel kraekt.* VOND. *Koren dorſchen — wannen. Och! zag men 't koorn in goudgeele aaren!* SCHUTTE. In Noordh. verſtaat men er, bij uitnemendheid, gerst door: *het koren is, naar evenredigheid, dierder dan de tarw.* Het meerv. is gebruikelijk in het zameng. *gerſtekoren*, voor gerſtekorrel. In den dagelijkſchen ſtijl, komt het, in de beteekenis van een weinigje, voor, met het verkleinw. *korentje: ik heb geen koren brood in huis. Ik heb geen koren* (elders *korrel*, *karrel*) *tijd meer. Zijn korentje groen eten*, zijn goed vroeg opmaken. Zamenſt.: *korenaar*, *korenakker*, *korenberg*, *korenbeurs*, *korenbijter*, anders *korenbout*, *korenbloem*, *korenbrander*, *korenbrandewijn*, *korendorſcher*, *korendrager*, *korengarf*, *korenhalm*, *korenharp*, *korenhoop*, *korenkooper*, *korenland*, *korenligter*, *korenmaat*, *korenmarkt*, *korenmeter*, *korenmolen*, *korenroos*, *korenſchoof*, *korenſchop*, *korenſchuur*, *korenworm*, *korenzolder*, enz. Het woord is met *kern* naauw verwantſchapt. In het moeſog. is het *kaurne*, angelſ. *corn*, alem. *korn.* De moeſog. *au* zou de ſcherplange *oo* vorderen, doch de twee andere voorbeelden komen met onze zachtte *o* en de doorgaande uitſpraak overeen.

KOREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koorde, heb gekoord.* Dit werkw. is klanknabootſend, het geluid uitdrukkende, welk men, onder het braken, of overgeven, ſomtijds hoort. In Gron. en elders is dit woord gebruikelijk. Bij KIL. vindt men *koren*, *karen*, *vomere*, overgeven. VOND. zegt: *de basterd* (dat is basterdwijn) *eerst gekoort recht tusſchen d'hoornen gieten.* Van hier *koring.*

Ne-

Nederſ. *kören*, opperd. *köken*, hoogd. *kotzen*, bij Kil. *kotſen*, allen van den klank gevormd.

KORENT, zie *korint*.

KORF, z. n., m., *des korfs*, of *van den korf*; meerv. *korven*. Een vat, dat van twijg of teenen gevlochten is, om daarin iets te leggen, te dragen, enz. *Gebruik den korf*. Vond. *Door den korf vallen* is niet veel meer in gebruik; het beteekende, eigenlijk, zijn voorſtel tot een huwelijk afgewezen zien; voords gebruikte men het, meest, voor afgeſlagen worden in zijn aanzoek, om eene kerkelijke waardigheid te bekomen. De oorſprong van die ſpreekwijs ſchijnt te zijn, dat men, eertijds, iemand, van welken eene dogter vreesde ten huwelijk verzocht te zullen worden, eenen korf achter de huisdeur zette. Althands, men vindt nog ſporen van zulk een gebruik. In Duitschland noemt men het: *eenen korf bekomen*, *zich eenen korf halen*. Verkleinw. *korfje*. Zamenſt.: *bijenkorf*, *broodkorf*, *ſchanskorf*, *vischkorf*, enz. — *Korfdrager*.

Korf, Otfrid. *korb*, Notk. *chorb*, hoogd. *korb*, nederſ. *korf*, deen. *kurv*, ijsl. *körf*, fr. *corbeille*, ital. *corba*, lat. *corbis*. Het komt, met *kaar*, uit eene bron, en beteekent, in het gemeen, een hol vat.

KORHAAN, z. n., m., *des korhaans*, of *van den korhaan*; meerv. *korhanen*. Eene ſoort van vogel. Voords: *korhoen*, een hazelhoen.

KORIANDER, z. n., m., *des korianders*, of *van den koriander*; zonder meerv. Welriekend zaad eener plant, in Noordholland veel geteeld wordende. *Het man nu was als corianderzaet*. Bijbelv. Lat. *coriandrum*. De naam is van griekſchen oorſprong. Hesychius zegt: *κοριον* is *το κοριανδρον*, of liever *κοριαμβλον*. De oude Grieken, zegt Galenus, noemden het *κορίαννον*. Men leidt het af, zegt Gorrhæus, van *κορις*, eene weegluis, omdat de bladen dezer plant naar zulk ongedierte zouden ruiken. De Duitſcher noemt het daarom *wanzendille*, dat is weegluisdille.

KORINT, (*korent*, in het dagelijkſche leven *krint*, *krent*) z. n., vr., *der*, of *van de korint*; meerv. *korinten*. Eene ſoort van kleine, ronde rozijnen, genaamd naar de ſtad Korinthus, uit welke plaats alleen zij, in den aanvang, aangebragt werden. Spottend noemt men opgedroogde zeeren, om de kin van kinderen, *korinten*. Zamenſt.:

 ko-

korintenbrood (*krentenbrood*), *korintenkakker*, gierigaard, die, uit gierigheid, zijn gevoeg, als ware het, niet doen durft.

KORK, zie *kurk*.

KORNEL, z. n., vr., *der*, of *van de kornel*; zonder meerv. Fijne zemelen, waarvan men zich bedient, om hoenders te mesten. Van *koren*, *kern*.

KORNEL, (*kolonel*, fr. *colonel*) z. n., m., *des kornels*, of *van den kornel*; meerv. *kornellen*. Een overste van eenen hoop voetknechten.

KORNELLE, zie *kornoelje*.

KORNET, z. n., vr., *der*, of *van de kornet*; meerv. *kornetten*. Een kromme horen, eene kromme fluit: *de kornet*, of *op de kornet blazen*. Fr. *cornet*. Een standaart der ruiterbenden. Zoo schijnt VONDEL het te nemen, *om onder onze jonge ridderschap de kornet te voeren*. De standaarddrager zelf; wanneer het manl. is. Eindelijk, eene bende ruiters onder eenen standaard: *Juliaan Romero ontbiet de kornet van Mendosa*. HOOFT. Van het fr. *cornette*. Zamenst.: *kornetmuts*, eene vrouwen tuitmuts, ook enkellijk *kornet*.

KORNIKKELHUIS, zie *knekelhuis*.

KORNIS, z. n., vr., *der*, of *van de kornis*; meerv. *kornisfen*. Kroonlijst. Eenigen schrijven ook *karnis*, in navolging van het hoogd. *karnisz*. Zoo men het woord voor onze taal wil houden, is de spelling *kornis* beter, omdat het afstamt van het fr. *corniche*, en dat van het lat. *coronis*. KIL. heeft ook *kornisse*.

KORNOELJE, z. n., vr., *der*, of *van de kornoelje*; meerv. *kornoeljen*, *kornoeljes*. De vrucht van den kornoeljeboom. Van het fr. *cornouille*, uit het lat. *cornus*, middeleeuw. *cornolium*. In eenige oorden van het Vaderland noemt men haar *kornelle*, en den boom *kornellenboom*; hoogd. *kornelle*, *kornelbaum*. Van *kornoelje* heeft men het bijvoegl. naamw. *kornoeljen*, dat tot den kornoeljeboom behoort, of daarvan afkomstig is.

KORNUIT, z. n., m., *des kornuits*, of *van den kornuit*; meerv. *kornuiten*. In het gemeene leven alleen, is dit woord gebruikelijk, waar men, door hetzelve, eenen jongen makker van eenen jongen losbol verstaat. Somtijds wordt het ook van meerbedaagden, meest echter van jonge lieden, verstaan. Het verkleinw. is *kornuitje*. Het woord schijnt uit het geldersche en overijssel-

sche

fche *keurnoot* verbasterd te zijn, zoodat het iemand zou beteekenen, welken wij zelven als makker kiezen. In het nederf. *kornut*. Met dien naam komen ook voor de Bijzitters van het oude veemgeregt, het westfaalfche bloed, of heimelijk geregt genoemd. Hiervan nader op *veem*. Eindelijk is het de naam van eenen zangvogel.

KORPORAAL, z. n., m., *des korporaals*, of *van den korporaal*; meerv. *korporaals*, *korporalen*. Een gemeen onderofficier bij het voetvolk. In het gemeene leven zegt men *kapperaal*. Men diende dit woord eerder *kaporaal* te fchrijven, van het fr. *caporal*, ital. *caporale*, dat van *capo*, het hoofd, affiamt.

KORRE, z. n., vr., *der*, of *van de korre*; meerv. *korren*. Eene foort van fleepnet, waarmede men oesters vangt. Van hier het werkw. *korren*, *korde*, *gekord*, zijnde eene wijs van oesters vangen, bij de Schiermunnikoogers in gebruik. Van hier *oesterkor*, — *koroester*, *kortijd*. In het gr. is κυρτος een fleepnet.

KORREL, z. n., vr., *der*, of *van de korrel*; meerv. *korrels*, *korrelen*. Hetzelfde als *kerrel*. *Als vocht en zonnefchijn de zwakke korrel voeden met levensfap en vuur*. M. L. Tijdw. Pieterson is ook voor het vrouwl. geflacht. Vondel, die het, oneigenlijk, voor pit, merg neemt, heeft het manl.: *verftonden zij te recht den korrel van de faeck*. Zie el. Verkleinw. *korreltje*. Van hier *korrelig*.

KORRELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik korrelde*, *ben gekorreld*. Aan korrelen vallen.

KORREN, zie *koeren*.

KORS, zie *kers*.

KORSEL, zie *korzel*.

KORSET, z. n., o., *des korfets*, of *van het korfet*; meerv. *korfetten*. Een flap rijglijf. Verkleinw. *korfetje*. Van het fr. *corfet*.

KORST, z. n., vr., *der*, of *van de korst*; meerv. *korften*. Verkleinw. *korstje*. De harde, drooge oppervlakte van een weekachtig ligchaam: *de korst van eene pastei*. *De korst van brood*, het tegendeel van de kruim. *Te bijten in deze korst*. Vond. De gedroogde oppervlakte van modder: *alzoo zij* (*de paarden*) *dikwijls door de korst heen ftapten*. Hooft. *De korst van eene zweer*. *Zich tot eene korst zetten*. In het gemeene leven heeft men ook een onz. w. *korften*, tot eene korst worden.

Van hier *korstachtig*, *korstig*; *korstigheid*. Zamenstell.: *korstpastei*. In het nederf. *korste*; door letterverzetting, die, in dit woord, bij andere volkeren gemijd wordt. Hoogd. *kruste*, ital. *crosta*, fr. *crouste*, *croûte*, eng. *crust*. ADELUNG wil het lat. *crusta*, eene korst, niet voor den stamwortel aangezien hebben, maar denkt, dat al die woorden van den klank gevormd zijn, die, door het bijten in eene harde korst, veroorzaakt wordt.

KORT, bijv. naamw. en bijw., *korter*, *kortst*. Een betrekkelijk woord, aanduidende eene geringere uitbreiding in de lengte dan iets anders, waarbij het vergeleken wordt: *de alkmaarder el is korter, dan de schager*. Het tegendeel, dus, van lang. *Een korte rok*. *Den kortsten weg gaan*. *Hij is kort van gezigt*, hij kan niet ver zien. *Kort van armen*. *Kort geweer*, in tegenoverstelling van pieken. *De korte ribben*. Malsch, het tegendeel van dradig: *kort vleesch*. Oneigenl., van de during des tijds: *de kortste dag*. *Eene korte wijl*. *De mensch leeft eenen korten tijd*. *Dat was eene korte vreugd*. *Hij deed eene korte aanspraak*. *Een kort begrip*. *Een korte klinker*. *Eene korte lettergreep*. *Hij kwam kort na mij*. *Kort voorheen*. *Kort daarop*. Bijzonder van eene during des tijds, in welke eene verandering geschiedt: *iets met korte woorden voordragen*. *Kort en goed*. Met eenige werkwoorden gebruikt men het, op de volgende wijs: *iemand kort houden*, naauw opzigt op hem slaan. *Iemand een hoofd korter maken*, hem onthoofden. *Ik zal het kort maken*, ik zal mij haasten. Met voorzetsels: *hij is kort voor het hoofd*, hij is driftig, ook *kort van stof*, in de gemeenzame verkeering. *Hij is kort van besluit*. *Kort af*. *Zij sloeg hem zijne bede kort af*. *Te kort*. *Te kort zijn*. *Daar is een gulden te kort*. *Te kort komen*, schade, verlies, nadeel lijden; ook in den zin van *te kort schieten*, tegen eenen ander niet opkunnen, of ook in gebreke blijven:

't Is kunst, de blijdschap in te toomen,
Zoo wel als rouw te matigen, wij komen
In beide wel te kort. VOND.

Te kort doen. *Iemand te kort doen*, hem benadeelen, het zijne niet geven. *Zich te kort doen*, de handen aan zich zelven slaan. *In het kort*, binnen korten tijd, met korte woorden. *Binnen korten*, *binnen kort*. *In korten*; *ik zal hem in korten ontkominge geven*. BYBELV.

Van

Van hier *korts*, bijw., voor korteling. Voords *kortheid*, oul. ook in de beteekenis van schaarschheid: *dat er overal kortheydt was van cooren.* SCHRIEK — *kortachtig*, *kortelijk.* Zamenstell.: *kortademig*, (*kortasemig*) *kortbondig*, *kortbondigheid*, *kortbondiglijk*, *kortborstig*, *kortborstigheid*, *kortnagelen*, *kortom*, *kortoor*, *kortooren*, werkw., *kortvoêr*, sterke drank, *kortzigt*: *een wisselbrief*, *op kortzigt te betalen*, — *kortzigtig*, enz.

Kort, bij OTFRID. *churc*, *churt*, KER. *scurc*, NOTK. *churz*, hoogd. *kurz*, ned., deen. en zw. *kort*, eng. *short*, oudfr. *cors*, thands *court*, ital. *curto*, lat. *curtus*, sp. *corto*, gr. κυρτος, wall. *skurtu*, alban. *isskurtar*, perf. *chord* en *churd*, pool. *krotky*, hong. *kurta*. Hoe oud dit woord ook zij, men mag, veilig, deszelfs oorsprong in ons verouderde *karen*, gr. κειρειν, *snijden*, zoeken. *Kort* is dan, eigenlijk, afgesneden.

KORTAADJE, z. n., vr., *der*, of *van de kortaadje*; het meerv. is buiten gebruik. Loon van eenen makelaar. Van het fr. *courtage.*

KORTADEMIG, (*kortasemig*, *kortamig*,) bijv. n. en bijw., *kortademiger*, *kortademigst*, *zeer kortademig*. Van *kort* en *ademig*, van *adem*. Dit wordt gezegd van iemand, die, zich stil houdende, wel eenen onbelemmerden ademtocht heeft, maar door eene korte en kleine beweging vermoeid wordt en te hijgen staat. De beteekenis verschilt dus van die van *aamborstig.*

KORTEGAARD, (elders *kortegarde*) z. n., vr., *der*, of *van de kortegaard*; zonder meerv. Een wachthuis, uit het fr. *corps de garde* verminkt.

KORTELAS, z. n., vr., *der*, of *van de kortelas*; meerv. *kortelassen*. Eene korte, breede sabel: *wier wapen zwaert nog kortelas*, *maar kakebeen of schinkel was*. VOND. Uit het fr. *coutelas*, bij KIL. *kortelasse.*

KORTELING, z. n., m., *des kortelings*, of *van den korteling*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gelderl., de overgeschotene einden van schilhout, of talhout, die de volle lengte niet kunnen houden. Ook is het een bijw. voor onlangs: *den kortelingh onderschepten nieuwlingh.* HOOFT.

KORTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kortte*, *heb gekort*. Bedr., korter maken: *nagels korten*. *Haar korten*. *Eenen vogel de vleugels korten*. *Iemand de vleugels korten*, deszelfs magt besnoeijen. *Den kabel*

korten, inhalen. *Het anker korten*, een schip, door het intrekken van het ankertouw, digter bij het anker brengen; dit noemt men ook: *het schip korten. Hij deèd de zwaare scheepen zo dicht onder den wal korten, als de grond toeliet.* Bogaert. *Bot korten*, het tegendeel van vieren. *Touw korten.* Aftrekken: *ik heb op de rekening eenen gulden gekort.* Met opzigt op de during: *den tijd — den avond korten.* Verminderen: *kunt ghij, wanneer 't u lust haar' vreeze korten.* Hooft. *Iemands magt — gezag — aanzien korten.* Onz., met *zijn*; korter worden: *de dagen beginnen te korten.* Als zelfst. naamw.: *het korten der dagen.* Van hier *korting.*

KORTSWIJL, z. n., vr., *der*, of *van de kortswijl*; zonder meerv. Vrolijkheid, boert, tijdverdrijf: *uit kortswijl iets doen, zeggen*, enz. *Het was maar kortswijl*, geenzins ernst. *Ten eind ik, opgejukt, een kortswijl schoon verstrek aan d' opgeblazenheidt.* Hooft. Sommigen, als Hoogvliet, spellen *kortswil*; schoon dit niet natevolgen is: immers, het is uit *korten* en *wijl*, dat is tijd, zamengesteld; en dus iets, dat den tijd, op eene zoete wijs, kort. Men onderscheide het van *eene korte wijl*, eene kleine during. Van hier is het onz. w. *kortswijlen*, boerten, en *kortswijlig*, *kortswijligheid.*

KORTWIEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kortwiekte, heb gekortwiekt.* De vleugels korten, van de vogelen: *eene duif kortwieken*, om het wegvliegen te beletten. Overdr.: *iemand kortwieken*, beteugelen, bepalen. *Om den waanwijzen hoogmoed van het menschlijk verstand te kortwieken.* Frantzen. Hiervoor heeft Kil. *kortvlerken, kortvlogelen*, d. i. *kortvleugelen.*

KORVEN, zie *kerven.*

KORZEL, bijv. n. en bijw., *korzeler*, *korzelst.* Ligt toornig, gemelijk, eigenzinnig, hardnekkig: *korzele luijden moeten teer ghehandelt werden.* De Brune. *Alva nam zijnen wegh op Uitrecht met eenen korzelen moedt.* Hooft. *Het korzel hooft des woesten wildemans.* Poot. *Wat sal het korsel hooft doch in de werelt maken?* J. Cats. Van hier *korzelheid*, *korzelig.* Zamenstell.: *korzelhoofd*, *korzelhoofdig*, *korzelhoofdigheid*, *korzelkop.* Het eerste deel des woords schijnt vele overeenkomst te hebben met het begin van het fr. *courroux*, verbolgenheid, verstoordheid.

KOS-

KOSSEM, z. n., m., *des kosfems*, of *van den kosfem*; meerv. *kosfems*. De halskwab, het vel, dat runderen onder den hals hangt: *hij ftreelt den kosfem*. VOND. *Eene koe, die de kosfem op de fchenen hangt*. VOND. F. DE HAES bepaalt dit woord, op het fpoor van VONDEL en ANTONIDES, zoodanig, dat het zal uitdrukken de kwab, die even boven de borst van runderen of koebeesten hangt. Boertend gebruikt men het ook voor de onderkin van menfchen: *al pronckende op zijnen oosfem als eenen waeghals*. VAN BERCHEM.

KOST, z. n., m., *van den kost*; zonder meerv. fpijs, eetbare ligchamen, zoover die als fpijs gebruikt worden. *Op eigenen kost teren*. *Smakelijke — goede — flappe — gezonde kost*. *Hier fcheen de kost op hout gefchildert*. POOT. *Wanneer een huurling zich afflooft om de fob're kost*. M. L. TYDW. *Eenen armen kost plukken*. VOND. *Om den kost arbeiden*. Het ganfche onderhoud: *hij heeft den onbezorgden kost*. *Bij iemand in den kost gaan*. *Zich in den kost befteden*. *Voor zijn huisgezin den kost winnen*. *Hij is goed voor zijnen kost* *De heele — de halve kost*. *Iemand in den kost hebben — nemen*. Verkleinw. *kostje*: *iemand op een fober kostje onthalen*. Zamenftell.: *kostganger*, *kostgangfter*, *kostgeld*, *kostkind*, *kostfchool*, *kostwinning*. — *Lepelkost*, *melkkost*, *mondkost*, *reiskost*, fpijs op de reis, *teerkost*, enz. ADELUNG leidt het af, door invoeging van eene *s*, van *kaauwen*. Het lat. *guftare*, proeven, heeft hiermede eenige overeenkomst.

KOST, z. n., m., *van den kost*; meerv. *kosten*. Uitgaaf, welke men doen moet, om een oogmerk te bereiken, bijzonder van baar geld: *voorwaer met kleenen kost befteed ghij mij ter aerde*. DE DECKER. *Ten mijnen koste*. Van hier de fpreekwijs: *te koste leggen*. *Hij legt aan de opvoeding van zijne kinderen alles te koste*. *Te koste geven*. Oneigenlijk gebruikt het de BYBELV.: *ick fal voor uwe zielen te coste gegeven worden*. Meest wordt het in het meerv. gebruikt: *hij heeft het geding met de kosten verloren*. *Kosten doen — maken*. *Op iemands kosten teren*. Oneig., nadeel, afbreuk, fchade: *ten koste van zijn leven*. *Bewimpel het ftuk niet ten koste der waarheid*. *Ten koste der deugd*. Zamenftell.: *kosteloos*, *kostvrij*.

Het woord *kost*, voor uitgaaf, befteding van geld, is

ze-

zeker hetzelfde woord als *kost* voor fpijs, omdat, in de oude tijden der eenvoudigheid en armoede, de uitgaaf, bij elke bezigheid, hoofdzakelijk, zoo niet geheel, in de toereiking van voedfel beftond.

KOSTBAAR, bijv. n. en bijw., *kostbarer*, (*kostbaarder*) *kostbaarst*. Dat veel kost: *zulke maaltijden bij te wonen valt mij te kostbaar*. *Een kostbaar onthaal*. Zie *baar*.

KOSTEL, bijv. n. en bijw., *kosteler*, *kostelst*. Dit woord, dat zoo veel is als kostelijk, wordt nog in Geld. en Gron. gebruikt, waar men het *kosfel* uitfpreekt. Vond. zegt: *van Hijdaspes den kostelen vliet*. *Met die kostele gewaden*. Hooft. Van hier *kostelheid*: *mitsgaders de kostelheeden meer tot ftaatfij dan ftichting dienende*. Hooft. Zie *el*.

KOSTELIJK, bijv. n. en bijw., *kostelijker*, *kostelijkst*. Kostbaar: *het valt daar kostelijk te teren*. Die veel verteert: *dat is een kostelijk man*. Dat eene groote waarde heeft: *kostelijke juweelen*. *Een kostelijk huis*. *Een kostelijk kleed* — *gastmaal* enz. *De kostelijke tijd gaat dus verloren*. *Het is kostelijk weêr*. *Kostelijke fpijs* — *wijn*, enz. *Hij gaat kostelijk gekleed*. Van hier *kostelijkheid*. Zie *lijk*.

KOSTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kostte*, *heb gekost*. Op baar geld te ftaan komen, waar de prijs in den vierden naamval ftaat: *dat huis kost eene ton gouds*. De perfoon, die de kosten doet, ftaat in den derden naamval: *dat land kost mijnen ouderen duizend gulden*. In verdere beteekenis, tot eene zaak vereischt worden: *dat kost mij veel turf en hout*. *Het heeft mij maar drie woorden gekost*. *Dat kost moeite en arbeid*. *Hoe veel burgerbloed heeft onze vrijheid niet gekost!* Somtijds laat men het naamw. ook uit: *ik zal het uitvoeren*, *het koste wat het wille*. *Wat kost het niet*, *eer men het zoo ver gebragt heeft!* Het verlies van eene zaak naar zich trekken: *uwe opvoeding heeft mij vele tranen gekost*. *Dat zal hem zijne gezondheid* — *zijne eer* — *zijnen kop* — *zijn leven kosten*.

Kosten, hoogd. en nederf. *kosten*, deen. *koste*, zw. *kosta*, eng. *to cost*, ital. *costare*, fr. *couster*, *coûter*, fp. *costare*, middeleeuw. *costarè*, *custare*, boh. *kosftowati*, pool. *koſztuje*. Schoon het lat. *conftare* hiermede veel overeenkomt, is het waarfchijnelijker, nogthands, dat het van *kost*, uitgaaf, afftamme.

KOS-

KOSTER, z. n., m., *des kosters*, of *van den koster*; meerv. *kosters*. Opzigter, bewarer van eene kerk. Het woord ſtamt af van het middeleeuw. *custos*, *costurarius*. Het vrouwl. *kosteres* en *kosterin*. Voords, van hier *kosterſchap*. Zamenſt.: *domkoster*.

KOT, z. n., o., *des kots*, of *van het kot*; meerv. *kotten* Een ellendig, ſlecht huis, een gering en vuil vertrek: *in dit benaeude kot*. Vond. Verkleinw. *kotje*: *in de kotjens*. Bybelv. Zamenſtell.: *duivenkot*, *hoerenkot*, *hoenderkot*, enz. Het komt, met *hut*, uit eene bron. Eene hut noemen de Finlanders *cota*; in het esthniſche is het *codda*.

KOTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kootte*, *heb gekoot*. Met koten ſpelen. Men gebruikt het ook voor lichtmisſen: *het is beter vroeg gekoot*, *dan laat*.

KOTEREN, (bij Kil. *koteren*, *keuteren*) bedr. w. gelijkvl. *Ik koterde*, *heb gekoterd*. Uitſtooten: *de tanden met de penne koteren*. Kil. *De tanden met een patrijsvere koteren*. De Brune. Van hier *kotering*: *dat de koteringh van den boomgaert meer waerdt is*, *als de volle pluck van 't ooft*. De Brune.

KOTTER, z. n., m., *des kotters*, of *van den kotter*; meerv. *kotters*. Eene ſoort van oorlogsvaartuig.

KOUD, bijv. n. en bijw., *kouder*, *koudst*. Eigenlijk, van alle warmte verſtoken. Daar er, nu, geen ligchaam bekend is, of het heeft eenen graad van warmte, is *koud* eene betrekkelijke uitdrukking, aanduidende eenen minderen graad van warmte, dan die in andere ligchamen gevonden wordt; het tegendeel van warmte en hitte. In het algemeen, minder warm, dan iets anders: *het eten is mij te heet*; *laat het wat kouder worden*. Door vuur niet heet of warm gemaakt: *de oven is nog koud*. *Ik heb de koude keuken bij mij*. *Koudeſchaal* (aaneengeſchreven) ook *koudſchaal*, *eten*. Dat door vuur niet aangeſtoken is: *leg een koud vuur aan*. *Koudvuur* is een toeval en gebrek des ligchaams. Daar wij, gemeenelijk, naar de natuurlijke warmte van ons ligchaam, de maat der koude berekenen, zoo noemen wij *koud*, dat mindere warmte, dan ons ligchaam, heeft: *de ſneeuw is koud*. *Het is een koude winter*. *Het is koud*. *Het wordt kouder*. *De koude koorts*. *Mijne handen — voeten zijn koud*. *Dat komt mij niet aan mijne koude kleeren*. Oneigenlijk zegt men het van gemoedsbewegingen, die koude veroorzaken:

ken: *wat kouder schrik beroert mijne ingewanden!* POOT. Van warm gevoel ontbloot: *doch niemant ving haar hart; dat bleef zoo kout gelijk de Nigervloet.* POOT. *Heb ik immer ooit of ooit Jesus liefde koud gevonden?* SELS. Dat geene harten roeren kan: *dat was een koud verhaal. Hij blaast koud en heet uit eenen mond*, hij is valsch. In den gemeenen spreektrant zegt men ook *kouw: ik heb kouwe handen.* Van hier het z. n. *koude*, zonder meerv.; koude lucht: *er heerscht eene strenge koude.* Het onaangename gevoel, welk een koud ligchaam in ons veroorzaakt: *hij is stijf van koude.* Eene opzwelling, met ontsteking gepaard, door koude veroorzaakt: *zij heeft de koude in de handen.* De koorts; in het gemeene leven: *hij heeft de koude.* Koele wind: *daar waait eene mooije koude*, of met het verkleinw. *koudje: daar waait een mooi koudje.* Eene mindere maat van warmte: *gij kunt het wel drinken: de koude is er af.* In den gemeenen spreektrant zegt men ook *kouw: hij zat in de kouw.* Van hier *koudachtig*, *koudelijk*, *koudheid*, *koudjes.* Zamenstell.: *koudepis*, *koudslagter*, eene beschaafde uitdrukking voor vilder, in Gelderl., *koudvochtig*, *koudvochtigheid.*

Koud, (eertijds *kold*, dat op vele plaatsen, nog gezegd wordt) ULPHIL. *kalds*, KER. *chalt*, hoogd. *kalt*, nederf. *kold*, deen. *kold*, angelf. *ceald*, eng. *chill* en *cold*, zw. *kalt.* Daar de koude een onaangenaam gevoel verwekt, zoo schijnt het, dat het woord, in het gemeen, zooveel als smertelijk geweest is; en, dan, zoude het niet alleen tot eene bron, met het hebr. חל, nederf. *köle*, smert, *killen*, hevig smerten, behooren; maar het is dan ook niet vreemd, hoe de Latijnen het tegendeel van koud, door hetzelfde woord uitdrukken, *calidus*, ital. *caldo*, fr. *chauld*, *chaud.*

KOUS, z. n., vr., *der*, of *van de kous*; meerv. *kousen.* Een kleed, dat om de voeten en beenen getrokken wordt. *Onderkousen — bovenkousen. Kousen breijen — weven — stoppen. Kousen aantrekken. Hij komt met de kous op het hoofd te huis*, d. i. met eenen verkeerden uitslag van zaken. *Hebje een blaauwe kous van doen?* VOND. Voords, wordt dit woord van andere bekleedsels ook gebruikt, als voor het lederen bekleedsel om eenen kabel. Zelfs draagt, bij de Schippers, een ijzeren ring, in eenen strop geklonken, om het touw voor doorslijting te bewaren, den naam van *kous.* *Kous* is ook datgeen, waar-

waardoor men den kruidwijn laat zijgen. Voor eene soort van drinkschaaltje, gelijk ook voor de vrouwelijkheid, komt het insgelijks voor. Zamenst.: *kousenband*, *kousenbreijer*.— *breister*, *kousenlapper* — *lapster* — *stopster*, *kousenverkooper*, *het kousenweven*, *kousenwever*, *kousenweverij*, *kousenwinkel*.

Kous, fr. *chausse*, ital. *calze*, nieuwgr. *καλτζα*, sp. *calça*. Men brengt dit alles tot het lat. *calceus*. Misschien echter is het lat. *caliga*, alam. *kaliza*, *kalza*, volgens onzen tongval *al* in *ou* veranderd zijnde, de grond van ons *kous*.

KOUT, z. n., m., *des kouts*, of *van den kout*; zonder meerv. Gemeenzame praat, gesprek: *om den onderlingen kout te vervrolijken*. OVERZ. VAN HERV. *Staeckt onnutten kout*. VOND. *Van hier en gints wat kouts uitslaan*. HOOFT. *Hij heeft een' wijzen kout geleidt*. DE DECKER. Zamenst.: *herderskout*.

KOUTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik koutte*, *heb gekout*. Zoetelijk praten: *eenen kout kouten*. Ook onz.: *met elkander kouten*. *In 't koutent herdersdicht*. P. SCHIM. Verhalen: *ze is 't Molij*, *zoon*, *waeraf Homerus kout*. DE DECKER. Van hier *kouter*, *koutster*. Het heeft misschien, met *kallen*, eenen oorsprong. Het gr. *κωτιλλω* is *fabulor*, *loquor*, *garrio*.

KOUTER, (in Gelderl. *kolter*) z. n., o., *des kouters*, of *van het kouter*; meerv. *kouters*. Ploegijzer, dat door de klont snijdt: *het kouter legt in de schuur*. HOOGVL. *Het glimpent kouter*. POOT. *Daer 't bezigh kouter den klaigront scheurde*. POOT. *Het heiligh kouter smeden*. POOT.

Kouter, (*kolter*) hoogd. *kolter*, fr. *coultre*, *coutre*, middeleeuw. *cultra*, bij PLINIUS *culter*. Het schijnt, met het lat. *culter*, uit eene bron te vloeijen. Althands, er is een oud woord *kutten*, eng. *to cut*, nedersf. *katten*, *kadden*, dat snijden beteekent; de *l* behoort slechts tot den tongval. Zamenstell.: *ploegkouter*.

KOUW, z. n., vr., *der*, of *van de kouw*; meerv. *kouwen*. Eene kooi, kevi: *in d'ysre kou*. VOND.

KOVEL, zie *keuvel*.

KOZIJN, zie *kazijn*.

KRAAG, z. n., m., *des kraags*, of *van den kraag*; meerv. *kragen*. Eene geplooide lob, die, in vorige tijden, met vele vouwen om den hals, in de gedaante van

van een rad, gedragen werd: *eenen kanten kraag dragen*. Hieruit zijn ontstaan *de kragen* der mantels, rokken, hemden. *De kraag* aan eene wapenrusting: *zonder ysren kraegh*. VOND. Voor hals, in het gemeene leven: *iemand naar*, of *bij*, *den kraag vatten*. *Het zal hem zijnen besten kraag kosten*, het leven. Zamenstell.: *halskraag*, *hemdskraag*, *mantelkraag*, *ringkraag*. — *Kraagman*, een zilveren dukaton, waarop een borstbeeld met eenen kraag gestempeld staat.

Daar het denkbeeld van vooruitsteking, hier, het meest heerschend is, mag men den oorsprong in het hoogd. *ragen*, vooruitsteken, stellen.

KRAAI, z. n., vr., *der*, of *van de kraai*; meerv. *kraaijen*. Een bekende vogel. *De kraaijen nae haren aert*. BYBELV. *Grijze* — *zwarte kraai*. Zamenst.: *bontekraai*: *eene bontekraai maakt geenen winter*. — *Houtkraai*, *zandkraai*. — *Kraaijennest*, *kraaijenvoet*, een kruid, *kraaipeer*, *kraaipen*. De vogel draagt den naam naar zijn geluid. קרא komt hiermede overeen.

KRAAIJEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kraaide*, *heb gekraaid*. Onz., met *hebben*; geluid maken als eene kraai. Van hanen zegt men het ook: *eer de hane gekraeyt sal hebben*. BYBELV. *Geen haan zal er naar kraaijen*, niemand zal er iets van hooren. Schreeuwen: *hij kan wakker kraaijen*. Verklikken: *wie heeft daarvan gekraaid?* Bedr.: *de haan kraait onweêr*. *Oproer kraaijen*.

Begint de zuidewint, op zee, naer wensch te waaijen,
En met slecht water ons al weder t' schip te kraaijen.
VOND.

Van hier *kraaijer*, anders verklikker, verachtelijk gezegd, van iemand, die aangesteld is, om op smokkelarijen te passen. Het woord heeft vele overeenkomst met het gr. *κραζειν*, *κραειν*, en het hebr. קרא.

KRAAK, zie *karaak*. Van hier *kraakporselein*, fijn porselein, dat met spaansche karaken, of kraken, overgevoerd werd.

KRAAK, z. n., vr., *der*, of *van de kraak*; meerv. *kraken*. In Noordholland noemt men dus eenen zolder, eenen beun, of een beuntje, in eene kerk; wegens het kraken der trappen en zoldering. VONDEL gebruikt het, boertend, voor een schip.

KRAAK, z. n., m., *des kraaks*, of *van den kraak*; het meerv.

meerv. wordt niet gebruikt. Een krak, eene kraking. Zamenstell.: *kraakzindelijk.*

KRAAL, zie *koraal.*

KRAAL, z. n., vr., *der*, of *van de kraal*; meerv. *kralen.* Zoo noemt men, in beschrijvingen van de Kaap, de afgeperkte plaats, waar de woningen der Hottentotten staan: *eene kraal van vier hutten*; ook eene groote opene plaats, met staketwerk omgeven, waarin men vee drijft. Zoo leest men ook in eene beschrijving van de olifantenjagt op Ceilon, van *eene groote en sterke houten kraal, of bijkans rond palissadewerk, waar in zij de olijphanten drijven.* Men vindt het woord ook bij den naauwkeurigen BOGAERT: *mitsgaders zes kraalen ten dienste van 't genoemde vee.* En, elders, bij denzelfden schrijver: *het huis en de twe gemetzelde kralen*, waar het eene plaats is, met muren, in stede van paalwerk, omringd. Het schijnt een uitheemsch woord te zijn.

KRAAM, z. n., vr., *der*, of *van de kraam*; meerv. *kramen.* Koopwaren, waarmede men in het klein handelt; zonder meerv.: *de kraam inpakken. Zijn voddekraam haelt hij dan voor den dagh, en steltze toe.* DE DECKER. *De kraam opschikken. Dat dient niet in zijne kraam*, dat smaakt hem niet. Elke handel, iedere bezigheid; in eenen verachtelijken zin: *dat verderft de gansche kraam.* De opgeslagene winkel, met een meerv.: *kramen opzetten. Met eene kraam op de markt staan!* Voor al wat er is, alles zamengenomen, onverschillig van welke dingen, zegt men *santekraam*, in de gemeenzame verkeering: *de heele santekraam.* Zamenstell.: *beuzelkraam, boekenkraam, ijzerkraam, koekenkraam, koekkraam, poppenkraam, wafelkraam*, enz. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Het hoogd. werkw. *kramen* heet, eigenlijk, losse, bewegelijke dingen met eene soort van gedruisch verzetten; iets, dat, in de kramerij, gedurig voorvalt. Het woord grenst, dus genomen, zeer na aan *rammelen.*

KRAAM, z. n., vr., *der*, of *van de kraam*; zonder meerv. Bevalling van een kind. *In de kraam komen. In de kraam bevallen. In de kraam liggen. Daar Agrippina in haar jonghste kraam van Julia gelagh.* HOOFT. *Zij moet in de kraam. Zij had eene kwade kraam.* Zamenstell.: *miskraam.* — *Kraambed, kraambevalling, het kraambewaren, kraambewaarster, kraambeen;* on-

gemak aan het been, door de bevalling veroorzaakt, *kraambier*, *kraamheer*, *kraamkamer*, *kraamkind*, *kraammaal*, *kraamſtoel*, *kraamvrouw*, *kraamwaren*: *uit kraamwaren gaan*. Dit woord, gelijk het, in beteekenis, zeer veel van het vorige verſchilt, heeft ook eenen gansch anderen oorſprong. TUINMAN gist, dat het, door letterverzetting, van *kermen* afſtamme. Zoude het niet gegrondet zijn, aan hetzelve eenen gemeenen oorſprong, met *kram*, *kramp*, *krimpen*, toeteſchrijven? Hoe zigtbaar is, bij die gelegenheid, niet de wringing en zamentrekking van uit- en inwendige ligchaamsdeelen!

KRAAN, z. n., vr., *der*, of *van de kraan*; meerv. *kranen*. Een kraanvogel: *een Strymonſche kraen ter neêr te werpen*. VOND. Deze vogel heet, in de oude Beijerſche wetten, *crano*, in het zwabenſp. *cranch*, hoogd. *kranich*, *krahn*, *krohn*, nederſ. *krahn*, *krohn*, angelſ. *cran*, *craen*, eng. *crane*, zw. *kran*, *trana*, walliſ. *garan*, middeleeuw. *grua*, lat. *grus*, gr. γερανος. Daar deze vogel een allerdoordringendst geluid ſlaat, is het waarſchijnelijk, dat hij, in al die talen, daarnaar den naam drage. Ondertusſchen, draagt een groot houten gevaarte, om zware lasten uit ſchepen te hijſchen, denzelfden naam. Men denkt, dat dit, om de gelijkheid met den hals en langen bek dezes vogels, dus genoemd zij. ADELUNG gist, dat die gelijkheid enkel toevallig, en het denkbeeld van trekken, hier, het meest heerſchende zij. Althands, in de *Turijnſche ſtatuten* van 1360, bij CARPENTIER, komt *cranare*, in den zin van trekken, optrekken voor. Eindelijk, is *kraan* een tap met eenen ſleutel: *bierkraan*, *koffijkraan*, *wijnkraan*. Fig., *door een gerekte kraan van eeuwen*. MOONEN. Verkleinw. *kraantje*. Zamenſtell.: *kraanbalk*, waaraan het anker voor den boeg hangt; *kraankind*, een arbeider aan de kraan, *kraanmeester*, *kraanoog*, bekend wegens zijne doodende kragt voor vele dieren, *kraanoogen*, onz. w., met half beſchotene oogen ſlapen, *kraanrad*, *kraanſleutel*, *kraanvogel*, *kraanzaag*, *kraanzomer*, het begin der winterige dagen.

KRAAUW, z. n., vr., *der*, of *van de kraauw*; meerv. *kraauwen*. Krab, klaauw: *de kat gaf hem eene kraauw*. *Iemand eene lustige kraauw geven*, hem ſterk doornemen.

KRAAUWAADJE, z. n., vr., *der*, of *van de kraauwaad-*

waadje; zonder meerv. Jeukerige zweren, schurft; omdat men dezelve vaak kraauwen moet.

KRAAUWEL, z. n., m., *des kraauwels*, of *van den kraauwel*; meerv. *kraauwels*, *kraauwelen*. Kromme gaffel: *al wat de krauwel optrock*, BYBELV. Kromme nagel der dieren: *zij besmetten met hare vuile kraeuwels*. VOND. Menschennagel, in eenen lagen zin: *blijf er met de kraauwels uit*.

KRAAUWEN, (*krouwen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik kraauwde*, *heb gekraauwd*. Hetzelfde als klaauwen, klouwen. — Krabben: *de huid kraauwen*. *Zijn hoofd kraauwen*, *krouwen*, ook overdragt., voor in verlegenheid zitten. *Iemand kraauwen*, hem lustig doorstrijken. *Kraauwen* is ook schrapen, naar zich nemen. Van hier *kraauwer*, pachter, *kraauwerij*, knevelarij, *kraauwsel*: *ende met drooge schurfte*, *ende met krauwsel*. BYBELV. Het woord drukt, voords, uit de kromte der vingeren in het krabben, en behoort, met *krabben*, tot het geslacht van *krom*.

KRAB, z. n., vr., *der*, of *van de krab*; meerv. *krabben*. Een bekende schulpvisch. Het komt, met *kreeft*, uit eene bron; van *krabben*, vasthouden met de nagels.

KRAB, z. n., vr., *der*, of *van de krab*; meerv. *krabben*. De daad van krabben, zonder meerv. Eene kraauw, krabbel, met een meerv.

KRABBEL, zie *krabbelen*.

KRABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krabbelde*, *heb gekrabbeld*. Voordd. w., van *krabben*. Overdragt. beteekent het flordig schrijven, of teekenen. Van hier *krabbelaar*, *krabbelaarster*, *krabbeling*. Het naamw. *krabbel* is ook in gebruik, waarvan *krabbelig*. Zamenstell.: *krabbelvuisten*, met vuisten vechten.

KRABBEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krabde*, *heb gekrabd*. Met de nagels kraauwen: *het hoofd krabben*. *Iemand in het aangezigt krabben*. Van hier *krabber*, een, die gewonelijk krabt, een werktuig, om te krabben; ook eene schuit, om krabben te vangen. Voords *krabbing*, *krabsel*, *krabster*. Ital. *grappare*, *grappeggiare*.

KRAGT, z. n., vr., *der*, of *van de kragt*; meerv. *kragten*. Door verwisseling van *g* en *f* schreef men ook *kraft*. In eenen meer bepaalden en eigenlijken zin is het iets, dat eene beweging veroorzaken of ophouden kan, en daaromtrent dadelijk werkzaam is. *Daartoe wordt*

eene groote kragt vereischt. Kragt in de handen hebben. Waar 't aan de kracht hapert. HOOGVL. *Al zijne kragten inspannen. Zij had geene kragt meer, om te spreken. Die spijs zal kragt bijzetten. Mijne kragten nemen af. Met kragt roepen — schreeuwen. Boven zijne kragt arbeiden.* Ook zegt men het van levenlooze zaken: *hij kende de kragt des wijns nog niet. Het kruid heeft eene onbedenkelijke kragt.* Zoo zegt men het ook van andere dingen: *kragt der verleiding — der voordeelen. Straks overviel mij weder de kracht der zonde in mijne leên.* MUNTER. Men heeft het woord ook gebruikt voor een krijgsheer: *men hield hunne kraften 't zamen wel te beloopen ten getale van vijf en twintig duizendt knechten.* HOOFT. *Corbulo verdeelt zijn' krachten.* HOOFT. Van hier voor de nadeelen en verwoestingen, door een leger veroorzaakt: *terwijl gij, in den droom der Fransche heerschappije zijnde, alle uwe kraften op ons zocht te baaren.* HOOFT. Vermogen, sterkte: *God onderhoudt het geheelal door zijne kragt. Den vijand met kragt aantasten.* Gezag, magt; *nu was des vorsten kragt gebroken.* Overlast: *men doet mij kragt en geweld aan.* Een groot aantal: *een' ontallijke kraft van menschen.* HOOFT. Een opgetaste hoop: *zoo groot een' kraft van goudt.* HOOFT. Zoo zegt ANTONID.: *een kraft van nat, als gij in uwe wadde omvat. Uit kragt*, uit hoofde: *uit kragt van uitersten wil.* Van hier *kragtig, kragtiglijk*, en het verouderde bijv. n., *kragtel.* HOOFT heeft het daarvan gevormde naamw., *kragtelheid: die d' allergoedigst' is der krachtelheden schoon.* Zamenst.: *verbeeldingskragt, zeggens-* of *zeggingskragt. — Kragtdadig, kragtdadigheid, kragtdadiglijk, kragteloos, kragteloosheid.*

Kragt, (*kraft*) bij KER. *chraft*, OTFRID. *kraft*, NOTK. en WILLER. *chraft*, hoogd. *kraft*, bij de zweedsche Dichters *kraht*, deen en zw. *kraft.* Als men op de verwisseling van de *f* en *g* acht geeft, mag men het veilig van *krijgen*, met de hand nemen, afleiden. WACHTER brengt het, *per epenthesin*, tot het gr. κρατὸς.

KRAK, z. n., m., *des kraks*, of *van den krak*; meerv. *krakken.* Dit woord is, eigenlijk, een tusschenwerpsel, dat den klank nabootst, welken men hoort, wanneer een ligchaam van eenige grootte breekt: *krak! daar lag de mast! En d' oostewint allengs te stijven krak*

op krak. VOND. Dit *krak op krak*, zegt HUYDEC. schijnt gezeid te worden van het stijven van den wind; doch het moet verstaan worden van het kraken van masten en kielen, veroorzaakt door het stijven, of opsteken van den wind. Van daar vormt men het als een naamwoord, dat dit geluid uitdrukt: *de mast gaf eenen grooten krak. De mast kreeg krak op krak.* Breuk, scheur: *aan die schotel zijn twee krakken.* Verzwakking, vermindering: *zijn gezag kreeg daardoor eenen krak. De pais aldus eenen krack krijgende.* VOND. *Zo kan men mij de krack des priesterdoms in eeuwigheit niet wijten.* VOND. Zoo ook noemt men iets, dat oud, vervallen is, en dreigt te kraken, of te breken, *eenen krak: dat huis is een oude krak.*

KRAKEEL, (*krakkeel*) z. n., o., *des krakeels*, of *van het krakeel*; meerv. *krakeelen.* Een hevige twist: *in het krakkeel.* HOOFT. *Krakeel tegen iemand drijven — krakeel hebben — krijgen.* Het meerv. is in de OVERZ. van den BYB.: *haet verwekt krackeelen.* En bij POOT: *in beroerte en krakkeelen.* Het woord is, zeker, klanknabootsend. Van hier *krakeelachtig*, *krakeelig*. Zamenstell.: *krakeellust*, *krakeelziek*, *krakeelziekte*, *krakeelzucht*, *krakeelzuchtig*: *krakkeelzuchtige genegdheden.* OVERZ. V. HERV.

KRAKEELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krakeelde, heb gekrakeeld.* Krakeel hebben. Van hier *krakeeler*, (*krakeelder*) *krakeelster.*

KRAKELING, z. n., m., *des krakelings*, of *van den krakeling*; meerv. *krakelingen.* Een zeker hard gebak, dat, onder het opeten, kraakt.

KRAKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kraakte, heb gekraakt.* Bedr., met gekraak breken: *noten kraken. Kwade noten kraken*, onheil voorspellen. *Dat is eene harde noot, om te kraken*, dat is eene moeijelijke zaak, om uitt te voeren. *Zijne nootjes wel kraken*, zich wel verzorgen. Ledigen, opeten: *twee flesschen wijn kraken. Ik heb den heelen koek gekraakt.* Verslinden: *des arends kromme bek, die 't alles dacht te kraaken.* HOOFT. Krenken, verzwakken: *en ziektens, die hem nog niet kraaken.* A. HARTS. Onz., met *hebben*; gekraak maken: *de trap kraakt. Het vriest, dat het kraakt. Mijn gramschap zal u treffen, dat het kraekt.* POOT. *Hij kraakt van goud. Van goudraat kraekte 't kleedt der*

wakkre hovelingen. Poot. In den dagelijkschen stijl, zegt men van eene vrouw, die op het uiterste gaat, en zoo zal baren: *zij begint te kraken.* Oul, zeide men ook *met het craken* (thands *krieken*) *van den dagh.* Schrieck. Het deelw. is *krakend: krakende wagens duren wel het langst*, zwakken overleven vaak sterkeren. Hooft gebruikt *krakende tijden*, voor benaauwde tijden. Van hier *kraker*, notenkraker, *kraking: de krakingen syner hutte.* Bybelv. Zamenstell.: *kraakamandel, kraakbeen, kraakbeentje, kraakbes, kraakbezie, kraaksteen.* Gr. κρεκειν.

KRAKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krakte, ben gekrakt.* Eenen krak (voor vermindering genomen) krijgen: *de liefde schielyk kraekte door het quaet vermoeden.* Rodenburgh. Ook gebruikt hij het bedr.; *wiens getrouwheijt niet gekrackt kost werden.* Festus haalt uit Ennius aan *cracentes*, van *cracea*, ik ben klein, dun, waarvan de latere Latijnen hun *gracilis*, dun, gemaakt hebben.

KRAL, meerv. *krallen.* Een hoogd. woord, dat bij onze, oorspronglijk nederlandsche, Schrijvers niet gevonden wordt. In de nederd. overzetting van het werk van Scheuchzer komt het voor, in den zin van de klaauwen eens tijgers. Vondel gebruikt daarvoor *kraauwels.* Men heeft dat vreemde woord niet noodig; en te meer moet men daar tegen waken, omdat, door het onophoudelijk overzetten uit het hoogd., zoo vele basterdwoorden in onze rijke moedertaal worden ingedrongen.

KRAM, z. n., vr., *der;* of *van de kram;* meerv. *krammen.* Een zamengebogen ijzer met twee spitse punten; *eene kram in eenen boom slaan. Daar kram noch grendel hem besluit.* Poot. Een duim waaraan iets vastgemaakt, of gehangen wordt: *hoe hij de werelt uit haer krammen en naven wrikt.* Poot. De sloten aan een boek; *een kerkboek met zilveren krammen.* In Gron. gebruikt men het voor *kramp: de kram hebben*, zonder meerv. Het woord behoort tot het geslacht van *krom.*

KRAMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kraamde, heb gekraamd.* In de kraam komen. Van hier *kramerij*, het kramen.

KRAMER, z. n., m., *des kramers*, of *van den kramer;* meerv. *kramers.* Een, die, bij het stuk, uit eene kraam, of uit eenen openen winkel, verkoopt. Van hier *kramerij*, kramerswaren. Zamenstell.: *beuzelkramer, marktkramer,*

mer, *marskramer*; enz. — *Kramerskans*, *kramerslatijn*.

KRAMMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kramde*, *heb gekramd* Met eene kram vastmaken.

KRAMP, z. n., vr., *der*, of *van de kramp*; zonder meerv. Eene snelle en geweldige zamentrekking van eene of meer spieren in het dierelijke ligchaam: *de kramp in het been* — *in de maag* — *in de ingewanden hebben*. Fig.: *zonder nieuwe kramp der kerken*. Hooft. Het komt van *krimpen*, en behoort tot *krom*.

KRANG, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Geldersch woord, beteekenende verkeerd: *de krange zij van eene kous*. *Iets krang er opzetten*. Zamenstell.: *krangkant*. Het komt af van *krengen*, en behoort, met *kronkelen*, *krom*, misschien, tot eene bron. Zie *krengen*.

KRANK, bijv. n. en bijw., *kranker*, *krankst*. De eerste beteekenis van dit woord is dun, slank. Dezelve is, thands, geheel verouderd. Bij Graaf Kraft von Loggenburg vindt men het woord in dien zin: *siten krank*, dat is, slanke zijden. Eene figuur van die beteekenis vindt men in *krank bier*, bij Kil., dat is, dun, slecht bier. In het gemeene leven hoort men ook: *een kranke draad*, die door dunheid ligt breekt. Voords gebruiken wij het, oneigenlijk, voor zwak, slecht, gering: *omdat zij kranken troost braghten*. Hooft. *Mijne kranke hoop is uit*. *Naar mijne kranke vermogens*. *Krank geluk*. *Kranke steun*. Hooft. *Mijne kranke beurs kan het niet lijden*. *Een krank schip* — *gebouw*. *De Grieken hebben het te kranck*, delven het onderspit. K. van Mand. Oul. werd het ook voor weinig, gering, gebezigd: *dat si hadden cranke spoede*. L. v. Velth. In den oneigenlijken zin gebruiken wij het, meest, van dierelijke ligchamen en derzelver deelen, om dien toestand te beteekenen, waarin zij voor hunne verrigtingen ongeschikt zijn; het tegendeel van gezond: *het gantsche hoofd is kranck*. Bybelv. *Hij wert kranck aen de voeten*. Bybelv. Wanneer de ongesteldheid zich over het geheele ligchaam verspreidt, zegt men: *hij is krank*. *Doodkrank zijn*. *Hij ligt krank te bed*. *Krank maken*. Bybelv. Als zelfst. n.: *de kranke*. *Kranken bezoeken*. Van hier *krankachtig*, *krankheid*, *krankte*. Zamenstell.: *krankbed*, *krankenbewaarster*, *krankenbe-*

 zoe-

zoeker, *krankhoofd*, (een onzinnige, *krankkop* bij HOOFT) *krankzinnig*, *krankzinnigheid*, *krankzinnig-lijk*. MEL. ST. bezigt het bedr. w. *kranken*, voor *krenken*: *om dat roomsche rike te cranken*.

Uit hoofde der eerste beteekenis mag men het tot den wortel van *rank*, dun, slank, brengen. Men zoude, anders, *krenken* als de bron liefst opgeven, ware dit woord niet zijne afleiding en beteekenis aan *krank* verschuldigd.

KRANS, z. n., m., *van den krans*; meerv. *kransen*. In het algemeen, een kringvormig, rondachtig ding: *een pekkrans*, een ring van touwwerk, in hars en pek gedoopt, om licht te geven; ook om brand te stichten. *Een rozenkrans*, koralen, tot eenen kring geregen. Het darmscheidsel in koeijen heet de *krans*, wegens zijne ronde gedaante. Oneigenlijk noemt men *eenen krans*, eenen vertrouwlijken vriendenrei, die, op gezette tijden, zamenkomt; ook het verkleinw. *kransje*. In engere beteekenis een kringvormig sieraad om den bovenrand eens dings: *ende gij sult eenen goudenen krans rondom de lijste derzelver maken*. BYBELV. Eene gevlochtene kroon van bloemen, om het hoofd van menschen: *den gevlochten krans scheuren*. VOND. *Dus vlocht mijn kunst Emanuël een' krans van heldepalm*. POOT. Om het hoofd van dieren: *zij leidden den os met eenen krans door de stad*. In het gemeen, een van groene bladen gemaakte krans: *goede wijn behoeft geenen krans*. Luister, grootheid: *'t geen mij mijn kransse gaf. dat oordeel van mijn krans*. HOOFT. Zamenstell.: *bloemkrans*, *eikenkrans*, *eiloofkrans*, *heldenkrans*, *lauwerkrans*, *laurierkrans*, *lofkrans*, *letterkrans*, enz. — *Kranskruid*, *kranswerk*, *kranswijze*.

Het behoort tot het geslacht der woorden *rand* en *rond*.

KRANSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kranste*, *heb gekranst*. Met eenen krans versieren: *den schedel der Geleertheit met heiligh loof te kransen*. POOT. *De gekranste maaghdt*. HOOFT. Tot luister verstrekken: *hoe kranst ghij mijne glorij*. RODENB.

KRANT, z. n., vr., *der*, of *van de krant*; meerv. *kranten*. In de dagelijksche taal, voor gedrukte nieuwstijding, nieuwspapier; *loopmaar* bij HOOFT. Van het fr. *courant*, loopende.

KRAP, z. n., vr., *der*, of *van de krap*; zonder meerv. Meekrap, eene plant, waarmede men rood verwt.

KRAP, z. n., vr., *der*, of *van de krap*; meerv. *krappen*. Kram aan een boek. Met *krab* uit eene bron.

KRAP, z. n., vr., *der*, of *van de krap*; meerv. *krappen*. Een varkensrib, waarvan het vet afgesneden is. Bij KIL. is *krappe frustum decerptum*, en *krappen abscindere*. Hiermede komt het lat. *carpere* overeen. Zamenst.: *varkenskrap*.

KRAP, bijw., naauwlijks, pas: *krap meten. Dat kan krap uit eene el. Hij komt krap toe*. Verkleinw. *krapjes*. Het schijnt, door verwisseling van tongletters, het hoogd. *knap* te zijn. Zie *knap*.

KRAS, een tusschenwoord, dat een raauw geluid nabootst. *Dan roepen de raven kras, kras*. VOND. *Hij zweert bij kris en kras*. Bij HOOFT komt het als een naamw. voor van het manl. geslacht: *mits dat de grendel gaf een' kras*.

KRAS, bijv. n. en bijw., *krasser*, *meest*, *zeer kras*. In de dagelijksche taal, voor sterk: *hij is een krasse karel. Dat is een kras wijf*.

KRAS, z. n., vr., *der*, of *van de kras*; meerv. *krassen*. Schrap, door iets scherps veroorzaakt: *hij maakte verscheidene krassen in den rand van de tafel*. Verkleinw. *krasje*. Zamenstell.: *krasijzer*.

KRASGAT, z. n., o., *des krasgats*, of *van het krasgat*; meerv. *krasgaten*. Het zakgat in eenen vrouwenrok. Uit scherts dus genaamd, van *krassen*, kraauwen, krouwen.

KRASSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kraste*, *heb gekrast*. Bedr., eene kras toebrengen: *hij kraste haar met eene speld*.

Wil ik 't op den grondt verhaalen?
Neen: 't waar jammer, hals gekrast,
Daar zoo schoon een koorn op wast. HOOFT.

Voords, door afschrabben schoonmaken: *een roer van binnen krassen*. Onz., met *hebben*; een raauw geluid slaan, als sommige vogels: *ik zal de krassende rave opwekken*. VOND. Het treden des haans, omdat hij, dan, gewonelijk den eenen vleugel over den grond schuift, noemt men, wegens dat geluid, *krassen*. *Eene pen krast*, als zij door gebrek van effene punten, in het schrijven spat. Ook *krassen* de schaatsrijders, wanneer zij hunne vaart stuiten, en ophouden. Zoo ook de

paarden, wanneer zij met de hoeven over den grond strijken, krabben: *een ros beklimmen, dat briescht en schuimbekt, krabt en krast.* D. Smits. Van hier *krasser, krassing.* Het woord is klanknabootsend.

KRAT, (*kret*) z. n., o., *des krats*, of *van het krat*; meerv. *kratten.* Het achterstuk van eenen wagen. In Noordholl. noemt men ook dus de voorbank op eenen boerenwagen. Zoo gebruikt het ook Hooft:

Geen goodtje bleef er, dat
Niet liever, op het krat
Van schoone Doris wagen, zat.

KRAUWEI, zie *karwei.*

KREATUUR, z. n., vr., *der*, of *van de kreatuur*; meerv. *kreaturen.* Onduitsch woord, uit het lat. *creatura.* In de Overz. van den Bijbel komt het voor, in den zin van alles, dat geschapen is. In het bijzonder voor menschen. In den dagelijkschen stijl gebruikt men het voor redelooze schepsels, in het onz. geslacht: *het stomme kreatuur.* In den deftigen stijl zegt men *schepsel.* Eindelijk zegt men het van lieden, die onder het gezag van anderen staan, en zoo doen willen en moeten, als die hun voorschrijven: *hij gebruikt er zijne kreaturen toe.* De Italianen noemen zoo (en daarvan is de spreekwijs) de kardinalen, die, door den Paus in hunne waardigheid gesteld, zich gemeenelijk naar deszelfs wil moeten schikken.

KREB, zie *krib.*

KREEFT, z. n., m., *des kreefts*, of *van den kreeft*; meerv. *kreeften.* Zekere bekende schaalvisch: *kreeften koken. Dat is een looze kreeft*, een doortrapt vrouwmensch. *Mij dunckt, gij slacht den kreeft en kruipt al achterwaert.* Vond. *Hij gaat den kreeftengang*, hij leert terug; ook, hij gaat verkeerde wegen. Van hier heeft men een onz. werkw. gevormd, *kreeften*, teruggaan: *het luck zeer schielijck rugwaerts kreeft.* Rodenburgh. Oneig., in de sterrekunde, een teeken van den dierenriem, tusschen de tweelingen en den leeuw: *de zon in den kreeft. Dat land ligt onder den kreeft.*

't Vollek dat den grooten kreeft
Oft den stier bereden heeft. Hooft.

Dichters gebruiken het voor de brandende zonstralen, dewijl de zon, in dat teeken, op haar hoogste is: *en d'oord gebraden van den kreeft*, zegt Vond., door Poot nage-

gevolgd: *en daer de kreeft het zuiden braet. Gequelt door 't branden van den kreeft.* VOND. Zamenstell.: *rivierkreeft. — Kreeftsoog, kreeftscharen*, enz.

Men kan het woord afl.iden van *kruipen*, lat. *repere*, of, met *krab*, tot eenen oorsprong brengen. De Zweed noemt hem *kräfweta, krabba*.

KREEK, z. n., vr., *der*, of *van de kreek*; meerv. *kreken*. Verkleinw. *kreekje*. Eene kromme grift, een smalle vliet, die met eenen elboog loopt: *langs de rivier van Ankee, vlietende met eene kreeke achter de stad Jakatra*. BOGAERT. *In 't slijm van uwe gracht en kleene kreeke.* ANTONID. *Door beek door kreek geflodderd.* PAFFENR. Zamenstell.: *mosselkreek*.

Dit woord is in het eng. *creke, creek*. Het denkbeeld van *kromte* is hier het meest heerschend. *To crook* heet, bij de Engelschen, omkrommen. Het behoort dan, zeker, tot het geslacht der woorden, *kruk, kronkel, krom*.

KREEL, (*kriel*) z. n., vr., *der*, of *van de kreel*; meerv. *kreelen*. Smal boordsel; *een hoed met eene gouden kreel.* Van hier het werkw. *kreelen: eenen hoed kreelen*, met eene kreel boorden.

KREET, z. n., m., *des kreets*, of *van den kreet*; meerv. *kreten*, dat zelden te pas komt. Een groot geschreeuw, meestal uit moed en blijdschap voordkomende; *op dien kreet*. VOND. *De kreet der overwinning*, HOOFT. Zamenst.: *moordkreet, oorlogskreet, wapenkreet, weekreet*. HOOFT gebruikt het, doorgaands, vrouwl.: *op de versche kreet van de beroerte*. Zoo ook FRANTZEN: *onder de uitwerkselen der weekreete, die zij hebben aangeheeven*. Het veiligste schijnt, om, hier, VONDEL te volgen. HALMA stelt het ook mannelijk. Het komt van *krijten*.

KREEUWEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kreeuwde, heb gekreeuwd.* Schreeuwen. Ook wordt het, in de dagelijksche verkeering, voor kibbelen, twisten, onder de kinderen, genomen: *die kinderen zitten altoos te kreeuwen*.

KREGEL, zie *krijgel*.

KREITS, z. n., m., *van den kreits*; meerv. *kreitsen*. Een kring: *men vond in 't midden een kreis, en daarbinnen dit veirs geschreeven.* HOOFT. Een zekere omtrek, eene ruimte, welke men zich als eenen kring voorstelt: *in dezen kreis, vijf jaaren lang leger gehouden.*

den. HOOFT. *Binnen den kreits der stedevesten te vinden.* POOT. *Men zie dit uit het naar gezicht der kerkenkreitzen.* F. HALMA. Eene, in hare grenzen ingeslotene, afdeeling van een land, zonder opzigt op de gedaante, of uitgestrektheid: *Duitschland werd, eertijds, in kreitsen verdeeld.* In de sterrekunde noemt men de loopbaan der hemelligchamen derzelver *kreits*: *de maan, die om de maent haren kreits voltrekt.* VOND. *Kwam Laurens Koster eens uit 's hemels kreitsen hier.* POOT. Voor de ronde hemelligchamen neemt men het ook: *die uw' troon op starrekreitsen bouwt.* POOT. Zamenstell.: *kreitsbrieven.*

Kreits, bij STRYK. *chraiz*, nederf. *kreit*, hoogd. *kreis*, zw. *krets*, deen. *kreds*, pool *kres*. In zoover het een denkbeeld van kromte in zich sluit, schijnt het uit eene bron, met *krom*, te komen. Het gr. γυρος en lat. *gijrus* komen hiermede overeen.

KREKEL, z. n., m., *des krekels*, of *van den krekel*; meerv. *krekels*. Eene soort van kleinen springhaan: *men maect oock eenen douwkrekel sittende op de luidt.* VAN MANDER. *De heesche krekels wenschen om den.* POOT. Het woord is van het geluid, welk dit diertje maakt, gevormd. Wij hebben een oud woord *kreken*, dat is kraken, eng. *to creak*, *to creek*. Van hier *krekelen*, een geluid als een krekel slaan: *den dag verspillen met ijdel niets beteekenend krekelen.* OVERZ. v. HERVEY. Voords, *krekelig*, knorrig, gemelijk.

KREKT, (*krek*) bijv. n. en bijw., *krekter*, *krekst*. Juist, naauwkeurig, net: *hij is een krekt man. Krek dertig stuivers. Het is er krek.* Denkelijk het fr. *correct*.

KREMER, zie *kramer*.

KRENG, z. n., o., *des krengs*, of *van het kreng*; meerv. *krengen*. Prij, dood aas: *op dit krengh.* SIX VAN CHANDEL. *Dat is een vuil kreng*, een vuilaardig mensch. *Hij stinkt als een kreng.* Van hier *krengachtig*: *een bleeke krengagtige pestige ziekte.* OVERZ. VAN HERV. Van het versletene *krengen*, angelf. *gecringan*, d. i. sterven; en dus is het met het fr. *charogne*, bij ons *karonje*, uit eene bron, namelijk van *krenge*, de tegenw. tijd, en *kronge*, de verledene tijd der aanvoegende wijs van het boven genoemde *krengen*.

KRENGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik krengde*, *heb*

heb gekrengd. Bedr., in het rijden eenen draai maken: *eenen wagen krengen.* Een schip op zijde leggen, om een lekgat te stoppen, heet *een schip krengen.* Voords, onz., met *hebben*; op eene zijde zeilen: *het schip kreeg eenen kogel onder water, en moest krengen.* Naauw dingen: *waarom krengt gij toch zoo?* in sommige oorden van Nederland. Van hier *krenging.* Het woord behoort tot den stamwortel *krom.* Zie *krang.*

KRENKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krenkte, heb gekrenkt.* Beschadigen, verzwakken, nadeel toebrengen: *dat zal uwe gezondheid krenken. Als die de schoonheit krenkt.* Hooft. *Het verstand — het geheugen krenken. Dat krenkt de vriendschap. God zal zijn waarheid nimmer krenken.* Psalmber. *Iemands goeden naam krenken. Dit krenkt de eer mijner ouderen.* Poot. *Zonder de welvaarenheit des geduls te krenken.* Hooft. Spiegh. bezigt het onzijd.: *maer 't lichaem krenkt.* Het woord is afgeleid van *krank.* Nan hier *krenking, krenkte*, krankheid.

KRENSELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krenselde, heb gekrenseld.* Een geldersch woord, de korenwan links en regts schudden, om het graan te zuiveren. Zie *krinsen.*

KRENT, zie *korint.*

KREPEL, bijv. n. en bijw., *krepeler, krepelst.* Hetzelfde als *kreupel: kreepel van quetsuuren.* Hooft. Oul. werd het ook zelfst. gebezigd: *desen ouden crepel van de deur wech smijten.* Constth. Juw. Zie *kreupel.*

KREPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krepte, heb gekrept.* Met eenen kam het haar in eene klit maken: *het haar kreppen.* Van het fr. *créper*; en dat van het lat. *crispus*, kroes.

KRET, zie *krat.*

KREUK, z. n., vr., *der*, of *van de kreuk*; meerv. *kreuken.* Kronkelige, verkeerde vouw: *uw rok is vol kreuken.* Frons: *indien het voorhooft zat een wijze kreuk.* Vond. Oneig., verkeerde handelwijs, vlek: *grootdaadigheit krijght een' misstaande kreuk.* Hooft. *Dat is eene kreuk in uwe eer.*

KREUKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kreukte, heb gekreukt.* Bedr., fommelen, vol kreuken maken: *uwe muts is geheel gekreukt.* Rimpels veroorzaken: *de doodt, in wie 't vermaken noit wies tot lachens toe, die kreukte toen*

toen de kaaken. HOOFT. Buigen: *als ik in uw klaarheidt zie, anders, dan gekreukter knie.* HOOFT. Oneig.: *Godts vrêverbont, door geen verloop van tijd te kreuken.* MOONEN. *Die nocht van leedt uw woordt laat kreuken.* HOOFT. Verlies toebrengen: *maar niet heeft hen zoo zeer gekreukt, dan de nijdt op de Trevirs.* HOOFT. *Het recht te kreuken.* HOOFT. *Zijne eer kreuken.* Onz., met *hebben*; den moed opgeven: *dit versloeg die van Diest niet zoo zeer, dat zij ten eersten opeisch kreukten.* HOOFT. Voor *kreuken* is, oudtijds, *kroken* gebezigd: *het gekrookte riet.* BYBELV. Van *kreuken* is een voordd. w. *kreukelen.* Het behoort, met *kruk*, *kronkel*, tot den wortel *krom*.

KREUNEN, (KIL. *kronen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kreunde, heb gekreund.* Een slepend, zacht, droevig geluid, door den neus, maken; van den klank gevormd. *En zijn kermen en zijn kreunen.* HOOFT. Bij KIL. ook *groonen*, eng. *to groan*, zuchten. Het lat. *grunnire* grenst hieraan. Voords wordt het ook wederk. gebruikt voor zich iets aantrekken: *ik kreun mij weinig aan die leugens.* HOOFT gebruikt hier eenen tweeden naamval: *en zoo de staaten zich niet kreunen onzer zaak.* Zoo ook D. SMITS: *kreunen zich der wereld niet.* Men zegt ook nog: *ik kreun mij des weinig.* Bij HOOFT vindt men, voords, een verkleinw.: *aan zijn gesnikte kreuntjes.*

KREUPEL, *krepel*, (KIL. *kropel*), bijv. n. en bijw., *kreupeler*, *kreupelst.* Gebrekkelijk in den gang, van natuur, of door toeval, mank, verminkt aan de voeten: *kreupel gaan. Hij was kreupel aen beyde sijne voeten.* BYBELV. Ook van zaken, in welken eene merkelijke gebrekkelijkheid plaats heeft: *een kreupel andwoord. Hij schrijft kreupel. Een kreupel dichter. Het schijnt, dat uwe magt wat kreupel gaat.* A. HARTS. Traag, langzaam: *de betaling komt kreupel bij.* Als zelfst. naamw.: *de kreupele, die gesont gemaeckt was.* BYBELV. *De kreupele wil den blinden leiden*, hij, die zelf gebrekkelijk en onvermogend is, wil anderen te regt helpen. Van hier *kreupelachtig*, *kreupelheid.* Zamenstell.: *kreupelbosch*, *kreupelgras*, *kreupelstraat.* Van *kruipen.*

KREUS, z. n., vr., *der*, of *van de kreus*; meerv. *kreuzen.* Hetzelfde als gergel; eene inkerving aan het ondereinde van duigen. Een kuiperswoord, in Overijssel

ſel en Gelderl. gebruikelijk. Het werktuig, waarmede de kreus gemaakt wordt, heeft denzelfden naam. Misſchien, uit eene bron, met het fr. *creux*, diep, uitgegraven. Anders *kroos* genaamd.

KREUTE, z. n., vr., *der*, of *van de kreute*; meerv. *kreuten*. Een woord, dat zelden, en in de vertrouwelijke taal alleen, in ſommige ſtreken des Vaderlands, gebruikt wordt. Moeders zeggen wel aan kinderen, wanneer dezelve iets gedaan hebben, dat te berispen is: *o! kleine kreute!* Er is een hoogduitſch woord *kröte*, dat eene pad beteekent. Bij Kil. *krodde*. In het gemeene leven noemt de Duitſcher een klein, boosachtig manneken, *eine kröte*. Misſchien is het hetzelfde woord.

KREVEL, (*kriewel*) z. n., vr., *der*, of *van de krevel*; zonder meerv. Eigenlijk eene wemelende beweging, en, voords, jeukte, door dat gewemel veroorzaakt: *krevel hebben*. Vond. gebruikt het als een tusſchenwoord: *het keelgat kreet gans krevel*. Van hier het onz. werkw. *krevelen*, jeukte door krevel veroorzaken: *het krevelt mij aan den hals. Gheport door 't minnekruijdt, 't geen krev'lend is geſtadich*. Rodenburgh. Van hier *kreveling*. Zamenſtell.: *krevelkruid*, *krevelzaad*. — *Paardekrevel*, een kruid.

KRIB, (*kreb*, *krub*) z. n., vr., *der*, of *van de krib*; meerv. *kribben*. Een voederbak der beesten: *het paard bijt de krib aan ſtukken. In zijne redenvoering over de kribbe van Christus*. Hoogvl. *Van zijne krib tot aan het graf*, dat is, van Jezus nederige geboorte af tot aan zijnen dood. Van hier noemt men, nog, eene ſlaapplaats voor kinderen *eene krib*, in de gedaante van eenen voederbak. Het meerv. *kribben* gebruikt men van gevlochten werk, aan de oevers van rivieren, achter welk men aarde of ſteenen werpt, om den ſtroom afteleiden, en de dijken te beveiligen. Zamenſtell.: *kribbebijter*, een paard, dat gedurig in de krib bijt; ook voor een netelig, bits mensch, vrouwel. *kribbebijtſter*. Het woord, in wat beteekenis ook, ſchijnt, in het gemeen, eene holle ruimte te beteekenen, en met *krop* tot eenen wortel te behooren.

KRIB, z. n., vr., *der*, of *van de krib*; meerv. *kribben*. Eene tegenſtreefſter, een boos wijf: *heb met die krib niet te doen*. Hooft zegt: *de koorts is een hartnekkige krib*.

krib. En van de Fortuin zegt RODENBURGH: *al wil de kribbe langer in 't luck niet vertoeven*. En elders: *dus wat de kribbe doet, 't is vruchtloos tijt verloren*. Van hier *kribbig*, gemelijk, tegenstrevend, vuilaardig, *kribbigheid*. Zamenstell.: *kribbekat*, een vuilaardig meisje.

KRIBBELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Bedr., flordig met de pen schrijven, *krabbelen*. Onz., aanhoudend kribben, waarvan *kribbeling*, bij RODENBURGH voorkomende.

KRIBBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kribde, heb gekribd*. Tegenstreven. Van krakeelige kinderen zegt men: *zij kribben met elkander*. Zoo als RODENBURGH van de Fortuin zegt, dat zij *eene krib* is, zegt HOOFT, ergens, van het Lot: *doch kribt noch al, maar 't kribt om 't joks; — zoo de kans kribde*. Van hier *kribberij*. RODENBURGH. Het woord schijnt met *krabben*, met de nagels wonden, gelijk kribbige kinderen doen, verwant te zijn. Van *kribben* is, voords, een voordd. w. *kribbelen*.

KRIEBELEN, zie *kriewelen*.

KRIEGEL, zie *krijgel*.

KRIEK, z. n., vr., *der*, of *van de kriek*; meerv. *krieken*. Eene soort van krekel. Met *krekel*, waarschijnelijk, uit eene bron.

KRIEK, z. n., vr., *der*, of *van de kriek*; meerv. *krieken*. Verkleinw. *kriekje*. Zekere kleine kers met eenen langen steel. Een zeker gewas heet men *krieken over zee*. Zamenstell.: *kriekenboom*, (*kriekelaar* bij VOND.) *Kriek* heet, in het Mekelenburgsche, klein. Het schijnt met *krakke* en het hoogd. *kriechen*, kruipen, overeenkomst te hebben.

KRIEKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriekte, heb gekriekt*. Kraken, schoon een fijner geluid uitdrukkende. Bij KIL. *kricken*. *Krieken* is ook piepen, krekelen als eene kriek.

KRIEKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriekte, heb gekriekt*. Dit woord, dat, meest, in de onbepaalde wijs, als een zelfst. naamw. gebruikt wordt, *het krieken*, (*in 't krieken van den allerschoonsten dagh*. POOT) beteekent het doorbreken der eerste stralen van het morgenlicht, aan den gezigteinder. Men vindt het ook, somtijds, vervoegd: *zoo lang de dag zal krieken*. POOT. *Van daar de dagen krieken*: POOT. *De dagraad kriekt*. S. v. CHAND. Het deelw. gebruikt dezelfde Dichter: *het kriekende ge-*

ten pronkt met koele roozekransen. KIL. zet *kriecken, krieckelen* over door *rutilare*, schijnen, flikkeren als goudglans.

In het nederf. is *krik*, schijn, glans, en *krieken* schijnen. Eigenlijk is het een krak, eene breuk. Maar, dewijl, naar eene gewone figuur, dingen, die door de ooren vernomen worden, denzelfden naam houden, als zij met oogen slechts kunnen waargenomen worden, zoo is het *krieken* van den dag het aanbreken des dags. Dit *aanbreken* is, even daarom, ook van de eerste aanlichting der zonnestralen gebruikelijk. Oul. zeide men ook *het kraken van den dag*, zie *kraken*. Dit en het vorige *krieken* zou dan een en hetzelfde woord zijn.

KRIEL, zie *kreel*.

KRIEL, z. n., o., *des kriels*, of *van het kriel*; zonder meerv. Eigenlijk, iets, dat grimmelt en zich gestadig beweegt. Voords klein goed, uitschot: *dat is maar kriel van appelen.* Van het manl. en vr. geslacht, *een — eene kriel*, beteekent het een kort mensch. Verkleinw. *krieltje*, een kruiphaantje, kruiphennetje. Zamenstell.: *krielhaan, krielhen.*

KRIEL, (*kril*) bijv. n. en bijw., *krieler, krielst*, (*kriller, krilst*). Dartel, wellustig: *die met een dertel oogh ons krielen sinnen lokken* CATS. *Daar kriele saters schuilen.* J. V. BROEKH. *Kriele ontuchtigheid.* N. VERST. *Die met een lichtekoij zijn kriele tochten bluscht.* JONKT. Van hier *krielheid*, wellustigheid. TEN KATE houdt het voor eene zamentrekking van *kregel, kriegel, facile instigatus.* Het schijnt, eigenlijk, eene jeuking veroorzakende beweging te beduiden, en met het werkw. *krielen* verwant te zijn.

KRIELEN, onz.-w., gelijkvl. *Ik krielde, heb gekrield.* Dit woord wordt, eigenlijk, van kleine levende diertjes gebruikt, wanneer zij, in eene ontelbare meenigte, door elkander wiemelen: *die kaas krielt van mijten.* Voords, van een aantal andere voorwerpen, wanneer er eene beweging bij bespeurd wordt: *van schepen af en aan, om waar, om goudt te haalen, zal 't krielen op het IJ.* HOOFT. Eindelijk wordt zoo zeer niet op het denkbeeld van beweging, maar op dat van eene veelheid van kleine voorwerpen gezien: *dat boek krielt van drukfouten.* Het woord komt zeer na aan *kriewelen.*

KRIEMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriemelde, heb ge-*

kriemeld. Talmen, marren, schoorvoeten. Voordd. werkw. van het veroud. *kriemen*, dat, bij Kil., door klagtig vallen wordt verklaard. Het zoude, in dien zin, met *kermen*, uit eenen wortel ontsproten zijn. Dan, ook schijnt het, met een, als een voordd. werkw. van *kribben*, *kribbelen* beschouwd te moeten worden; althands, *kriemelig* heet zoowel klein in malkander geschreven, kribbelig, als talmachtig. Zamenstell.: *kriemelschrift*, heel klein schrift, dat gekribbeld is.

KRIEPE, (ook *krippe*) z. n., vr., *der*, of *van de kriepe*; meerv. *kriepen*. Een kruiphennetje: *andere koopen de krippe, en deze etenze*. De Brune. Van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEWEL, z. n., vr., *der*, of *van de kriewel*; zonder meerv. Hetzelfde als *krevel*. *Zij heeft de kriewel in het gat*, zij kan niet stil zitten. Zamenstell.: *kriewelkruid*, enz.

KRIEWELEN, (*kriebelen*, *krevelen*,) onz. w., gelijkvl. *Ik kriewelde*, *heb gekrieweld*. Zich gedurig bewegen, krielen: *op de tinnen oft spitsen kriewelt de kruipende worm*. Herv. Overzett. Jeukte door krieweling veroorzaken: *het kriewelt mij zoo, aan den arm*. Van hier *krieweling*. Bij Hooft vindt men het naamw. *gekriewel*. In het hoogd. *kriebelen*, nederf. *kribbelen*. Het is een voordd. werkw. van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEZEL, z. n., vr., *der*, of *van de kriezel*; meerv. *kriezels*. Een klein afgescheurd stuk; van *rijten*, met eene voorgevoegde *k*. Het verkleinw. *kriezeltje* is meest in gebruik, voor het kleinste, geringste: *gij zult er geen kriezeltje van hebben*.

KRIJD, zie *krijt*.

KRIJG, z. n., m., *des krijgs*, of *van den krijg*; meerv. *krijgen*. Eigenlijk een kreet, een geschreeuw, hetzelfde als het verouderde *krije*, dat bij Kil. nog voorkomt, het oude hoogd. *chreij*, *chri*, het fr. *cri*. Van hier zijn *krijschen*, *schreijen*. In den zin van geschreeuw vindt men het nog bij Melis Stoke: *mar si leiden haren crych*. Thands gebruikt men het voor twist, strijd, hevige oneenigheid: *van waer komen krijgen en vechterijen onder u?* Bybelv. *Wij willen daarover geenen krijg aanregten*. Meest, echter, voor eenen openbaren oorlog: *door den krijg in Italie*. Hooft. *Mannen van den krijg*. Hoogvl. *Eenen krijg voeren*. Fig.: *begeerlijkheden*, *die krijg voe-*

vôêren tegen de ziele. Bybelv. *Den krijg volgen: Hij kan den krijg niet volgen*; hij kan niet mede doen: *In den krijg gaan*; dienst nemen. Van hier *krijgsch*: *krijgsche moortrumôeren*; bij Camph.; en *krijgslijk* bij Hooft.

De oorlog, de krijg heeft, in meer talen, den naam van het geschreeuw; immers, de oudste volkeren vingen denzelven, gewonelijk, met eenen wapenkreet aan. Zoo heet het gr. *κραυγη*, dat met *krijg* na verwant is; zoowel krijg, als een geschreeuw. Voords *βοη*, en, misschien, ook het lat. *bellum*, van het geluid gevormd; daar wij nog *bellen* kennen.

Inmiddels zijn van dit woord vele zamengestelde naamwoorden: *krijgsbedrijf*, *krijgsbende*, *krijgsbode*; *krijgsdaad*; *krijgsdeugden*, *krijgsgebruik*, *krijgsgevangen*; *krijgsgereedschap*, *krijgsgeweer*, *krijgsgezel*, *krijgsgezind*, *krijgsgod*, *krijgsgodin*, *krijgshaftig*, *krijgshaftigheid*, *krijgshandel*, *krijgsheer*, (*krijgsheir*) *krijgsheld*, *krijgsheldin*, *krijgshoofd*, *krijgskans*, *krijgsknecht*; *krijgskunst*, *krijgsleger*, *krijgslieden*, *krijgslist*, *krijgsloon*, *krijgslot*, *krijgsmagt*, *krijgsman*, *krijgsmantel*, *krijgsorde*; *krijgsoverste*, *krijgsraad*, *krijgsregt*, *krijgsrusting*; *krijgstogt*, *krijgstrompet*, *krijgstucht*, *krijgsverbond*; *krijgsvolk*, *krijgswapen*, *krijgswet*, *krijgswoord*; *krijgzuchtig*, en nog meer dergelijke.

KRIJGEL, (*kregel*, *kriegel*), bijv. n. en bijw., *krijgeler*; *krijgelst*. Die zich niet ligt iets uit de hand laat nemen, onbuigzaam; hardnekkig, gramstorig: *hij valt te krijgel*: Vond. *De kriegele en ontrouwe pais*: Hooft. Het zam. *eerkriegelheid* heeft Hooft. Men zegt ook *kregel*; en dit is thands zelfs meest in gebruik: *het kregele jong eener ezelinne*. Overz. van Herv. *Hij is een kregel mensch*. In Gron. gebruikt men het ook als een zelfst. naamw.: *wat is die kregel er nog in!* Hooft gebruikt het onz. w. *kriegelen*, voor graauwen, norsch spreken. Van hier *krijgelheid*; *krijgelig*; (*kriegelig*, *kregelig*) *krijgeligheid*. Het schijnt van *krijg* (bij Kil. ook *kriegh*) en den uitgang *el* te zijn. Zie *kriel*, *kril*.

KRIJGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik krijgde*, *heb gekrijgd*. Bedr., oorlogen: *om ons te helpen*, *en om onze krijgen te krijgen*. Bybelv. Meest wordt het onz. gebruikt: *tegen iemand krijgen*: Het woord begint reeds

te verouderen. Van hier *krijger*, thands *krijgsman*: *o praal van alle krijgers*. J. Vos.

KRIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik kreeg*, *heb gekregen*. Met de hand aantasten, grijpen: *ik zal mijnen hoed krijgen*. *Appelen uit eene mand krijgen*. Vangen, in zijne magt krijgen: *ik heb dezen dag maar eenen haas gekregen*. *Snoek aan den hoek krijgen*. *De dief is gekregen*. Ontvangen, bekomen, in de uitgestrektste beteekenis van dit woord. Men kan hiervan ontelbare voorbeelden bijbrengen. Zie hier eenige proeven: *eene ziekte — eene koorts — de pokken — het darmwee krijgen*. *Geld — brieven — eene bediening krijgen*. *Wij krijgen vrede — oorlog*. *Kinderen — eene vrouw krijgen*. *Tanden — kiezen krijgen*. *Eenen schrik krijgen*. *Slagen krijgen*. *Verstand krijgen*. *Hij krijgt zijne jaren*. *O! krege mijn boezem lucht!* *Deze Apostaet heeft trek na 't Roomsch fatzoen gekregen*. De Decker. *Eenen kogel krijgen*, door eenen kogel getroffen worden. *In eenen slag diepe wonden krijgen*. *Iemand aan zijn snoer krijgen*. *De gade krijgt hem aan haer snoer*. Poot. *Hij kreeg harde woorden met hem*. *Iemand lief krijgen*. *Te kwaad krijgen*. *Ik krijg hem niet te zien*. *Ik heb wat te doen gekregen*. *Iets van doen krijgen*. *De leeuw krijght de muis van doen*. Hooft. Van hier *krijgelijk*, waarvoor, thands, *verkrijgelijk*: *na dit leven krijgelijk*. Lodenstein.

Daar de eerste beteekenis, eigenlijk, is met de hand aantasten, wil Adelung, dat het met *grijpen* naauw verwant zij. Frisch heeft vele voorbeelden aangehaald, waar *grijpen*, (in het oude hoogd. *kriepfen*) en *krijgen* (hoogd. *kriegen*) hetzelfde beteekenen.

KRIJSCH, z. n., m., *van den krijsch*; meerv. *krijschen*. Krijsching. Hoogstr. neemt het onzijdig; doch dan schijnt het verkort voor *gekrijsch* te zijn. Men gebruikt dit woord zelden meer: *het gekrijsch* is het meest in zwang.

KRIJSCHEN, onz. w. gelijkvl. *Ik krijschte*, *heb gekrijscht*. Ook ongelijkvl.: *ik kreesch*, *heb gekreschen*. Een woord, van den klank gevormd, dat een luid geschreeuw nabootst, door menschen of dieren aangeheven. Van menschen: *dies d'herder deerlijk kreesch*. Vond. Van dieren; wanneer men het van ezels vooral zegt: *de ezel kreesch uit ongeduld*. Vond. Van hier het

voordd.

woordd. *krijfelen*, knarfen, *krijfeltanden*, (*krijzeltanden*) knarfetanden. Van *krijfchen* is het naamw, *krijfching*.

Krijfchen, hoogd. *kreifchen*, nederf. *krifchen*, *kriskén*, dithmar. *kröfchen*, middeleeuw. *cruscire*, oudfr. *croisfir*, boh. *criceti*, gr. *κρίζειν*.

KRIJT, z. n., o., *des krijts*, of *van het krijt*; het meerv. is buiten gebruik. Een woord, dat, met *kreits*, eenen oorfprong en beteekenis heeft, als zijnde een kring, doch, thands, weinig in gebruik is. *In 't midden van dit krijt*. Vond. In het bijzonder, eene afgeperkte plaats, gefchikt voor allerlei wedfpelen; de *circus* en *ἀγών* der Ouden: *toen liet Neptunus een' appel in het krijt en renperk vallen*. Vond. *Dat wij u hadden verwonnen in 't crijt*. Houwaert. Nog heden ten dage beteekent, naar de aanteekening van F. de Haes, *krijte*, in Friesland, een perk. Uit hoofde nu, dat onze levensloop door vele tegenheden leidt, wordt dit moeijelijke leven met dien naam benoemd: *kom, aengename doot! en help ons uit dit krijt*. Vond. Bij Kil. *krijt des wereldts*. Zoo zegt Vondel: *gedurende dat ik in 's weerelts krijt* (dat is in het ftrijdperk dezer wereld) *mijn broofche leven flijt*.

KRIJT, (*krijd*) z. n., o., *des krijts*, of *van het krijt*; zonder meerv. Eene witte, kalkachtige, ligte aarde, tot fchrijven vooral gebruikt wordende: *met krijt iets aanfchrijven*. *Zoo wit als krijt*. *Bij iemand in het krijt ftaan*, iemand fchuldig zijn. Andere aardftoffen voeren ook dien naam: *rood — zwart krijt*. Van hier *krijtachtig*. Zamenftell.: *krijtberg*, *krijtgebergte*. — *Hoerenkrijt*: *met hoerenkrijt rekenen*, iets hooger aanfchrijven, dan verteerd is.

Kiliaan fpelt *krijd*, *krijdachtig*, en het werkw. *krijden*, met krijt aanfchrijven. In het hoogd. is het naamw. ook *kreide*, en het werkw. *kreiden*. Dan, naardien bij ons het werkw. allang verouderd is, en de uitfpraak de zachte letter verhard heeft, is *krijd* geheel buiten gebruik geraakt.

Ondertusfchen is het woord van het lat. *creta* afkomftig. Deze krijtaarde zoude, naar het zeggen van Isidor., van het eiland Kreta haren naam hebben. Adelung wil, dat dit eiland, integendeel, van deze krijtaarde benoemd zij, en dat deze ftof van het fchrijven

 (het

(het oude hoogd. *grazzen*, *griten*, gr. χαρσειν) hunen naam ontleend hebbe.

KRIJTEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kreet*, *heb gekreten*. Een klanknabootsend woord, uit eenen oorsprong met *krijschen*, nederſ. *kriten*. Men verſtaat er door klagelijk weenen, als kinderen doen: *hoe zit gij zoo te krijten? Zij heeft hare oogen rood gekreten. 'k Heb dertien jaren hier mijn oogen blind gekreeten*. L. W. v. Merk. *En 'k hoor den naklank weer van Abels deerlijk krijten*. Poot. *D'uit alm gekreete keel*. Hooft. *Het waait, dat het krijt*, het waait geweldig. *Krijtende dwarrelwinden*. Oud. *De krijtende tienden* zijn tienden van blatende lammeren. *Dat is de krijtendſte onregtvaardigheid*, anders ſchreeuwendſte genaamd, eene onregtvaardigheid in den hoogſten graad. Van hier *krijter*, *krijtertje*, een zakvedeltje. In het perſiſ. *ghiriſten*, en in het goth. *greitan*, ſchreijen, *grets*, geſchrei, cambr. *cri*. Een ſchreijend kind is in het ijsl. *graetingr*.

KRIJZELTANDEN, zie *krijſchen*.

KRIK, tusſchenwerpſel, dat een fijner geluid dan krak is: *de mast ging krik! krak!* Van hier het onz. w. *krikken*, en het zameng. *krikkrakken*, waarvan *het gekrikkrak van den mast*, bij Vond. Voords, *krikkemik*, een werktuig, om ſteenen, balken enz. optetillen; van *mik* en *krikken*, — *Krikman* is, in kleine kroegen, brandewijn.

KRIL, zie *kriel*.

KRIMP, z. n., vr., *der*, of *van de krimp*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk krimping. Oneig. gebruikt men het voor nood, gebrek: *daar is nog geene krimp*. Van hier *krimpig*, huiverig. Zamenſtell.: *krimpdarm*, *krimpkabeljaauw*, *krimpkous*, iemand, die kleumsch is, *krimpvisch*, *krimpzalm*.

KRIMPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik kromp*, *heb* en *ben gekrompen*. Bedr., de uitgebreidheid van iets intrekken, de deelen van een ligchaam nader bij elkander brengen: *de kleermaker heeft het laken gekrompen*. Overdr.: *doch de koning, om de ſmaat te krimpen*, enz. Hooft. Onz. met *zijn*: *het doek krimpt*. Smaller worden: *daar Hollandt krimpt voor 't ſtuiven van de duinen*. Hooft. Korter worden: *gelijk wanneer de herfst, in 't krimpen van de dagen*. Vond. Ingetrokken worden: *hoe zijn ingewanden krimpen van*

pijn.

pijn. VOND. Terug gedreven worden: *de wind krimpt*, het tegendeel van uitschieten. Onz. met *hebben*; zich intrekken: *hij krimpt van de koude*. Toegeven, zich schikken: *die willen, dat ik krimp', en rouw op rouwe klamp*.' HOOFT. *De schipper krimpt*, hij knijpt bij den wind op. Van hier zijn: *krimperd*, een, die kleumsch is, ook voor krimpvisch, *krimping*, *krimpster*.

Het behoort tot het geslacht der woorden *kram*, *kramp*, *kronkel*, *krom*.

KRING, z. n., m., *des krings*, of *van den kring*; meerv. *kringen*. Een ronde omtrek: *hij trok eenen kring, met den rotting, rondom zich in het zand. In eenen kring om 't outer staan*. HOOGVL. *Eenen kring sluiten* — *rondom iemand eenen kring slaan*. Voor de loopbaan der hemelligchamen: *Hij stiert de wentelende kringen der eens geschapen' dingen*. F. S., in M. L. TIJDW. Voor de hemelbollen zelve, welke men, thands, veelal, met de Duitschers, *spheren* noemt, schoon onze oorspronkelijke Schrijvers het nederd. *kringen* bezigen:

Der starren eindeloos getal
Speelt, met een' flonkerenden val,
Een gloeiende muzijk van kringen. POOT.

Een omloop van het begin tot het begin: *het jaar sluit zijnen kring*. Iemands stand, beroep, bezigheid, bedrijf van zaken, in wier midden hij als verkeert, noemt men, in den vertrouwelijken stijl, *kring*: *dat past hem niet in zijnen kring*. Ook zegt men, bij voorb.: *zich dagelijks aan den kring der bezigheden onttrekken*. — *In den kring der huisselijke vrienden*, enz. Van hier *kringachtig*, *kringswijze*. Zamenstell.: *dierkring*, (*dierenkring*), *gezigtkring*, *jaarkring*, *maankring*, *omkring*, *topkring*, *zonnekring*.

Het denkbeeld van afwijking van eene regte lijn, en dat van eene rondte bespeurt men in dit woord; het behoort, dus, deels tot *krom*, deels tot *ring*.

KRINGELEN, zie *krinkelen*.

KRINKEL, z. n., m., *des krinkels*, of *van den krinkel*; meerv. *krinkels*. Eene krinkelige bogt. Het zam. *krinkelvloed* heeft POOT.

KRINKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krinkelde, heb gekrinkeld*. Zich kronkelig buigen: *die weeldiger kringkelt*. VOND. *Gekrinkeld haar*. *Eenen krans van kringkland klimop*

winnen. Poot. Men bezigt het ook wederk.: *dat het veil zich om uw hooft krinkelt*. Vondel, die ook *kringelen* gebruikt.

KRINSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik krinste, heb gekrinst*. Zuiveren, schoon maken. Bij Kiliaan komt het voor, die het door zuiveren van granen verklaart. Men vindt het bij De Brune, die *krijnsen*, *krijnssen* spelt: *ten tijde van den oegst, zal hij 't kaf krijnsen, en zuiver graen zeer wel onderscheijden*. Het voordd. werkw. *krenselen* is, in Gelderl., nog in zwang. Als men den keelklank weglaat, heeft men den wortel *rein*. Men mag hiermede vergelijken het gr. κρινειν en het lat. *cernere*, welke woorden, oorspronkelijk, ziften, afscheiden, reinigen beduiden.

KRIOEL, z. n., o., *des krioels*, of *van het krioel*; het meerv. is niet in gebruik. Gewemel, geloop door elkander: *het wachthuis vol kryoels*. Hooft. *Wat was er een krioel? wat leefd' het door de gassen*. Hooft. *Het zinnekoor bij na in radeloos krijoel verwarrende*. Rodenburgh.

KRIOELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krioelde, heb gekrioeld*. Door elkander wemelen, zweven: *het krioelt er van beesten*. *Niet anders, dan we vaak de bijen zien krioelen*. F. de Haes. Voornamelijk verstaat men er een vrolijk woelen en wemelen van menschen ondereen door: *Al 't hof krioelt*. Vond. *Behalven 't bruilofthuis, dat schatert en krioelt*. Hooft. *Zoo woelde en krioelde het door straaten en steegen*. Hooft.

Daer d' Engelen zingen, krioelen en klingen,
En dansen en springen. Vond.

Van hier *krioeling*. Het woord is zoo gevormd, dat zijn klank een vrolijk gewoel uitdrukt, en, met een, eene wemelende beweging, uit verwantschap met *krillen*, te kennen geeft.

KRIP, z. n., o., *des krips*, of *van het krip*; zonder meerv. Zekere wollen stof, gekronkeld floers. Van hier het onverb. *krippen*: *een krippen sluijer*. Fr. *crêpon*, uit het lat. *crispus*. Ons *krimpen* kan ook in aanmerking komen.

KRIPPELTJE, z. n., o., *des krippeltjes*, of *van het krippeltje*; meerv. *krippeltjes*. Kruimeltje. Het schijnt, voor knibbeltje, van *knijpen* aftestammen.

KRIS,

KRIS; een woord gebruikelijk in de spreekwijs: *hij zweert bij kris en kras.* Misschien uit den naam *Kristus* verminkt.

KRISSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kriste, heb gekrist.* Een klanknabootsend woord, knitteren, gelijk eene braudende lamp somtijds doet. Zoo vertaalt VOND. de woorden van HERO aan LEANDER, bij OVIDIUS: *sternuit et lumen, mijn licht krist ook.*

KRISTAL, z. n., o., *des kristals*, of *van het kristal*; meerv. *kristallen.* Een zekere doorschijnende of half doorschijnende steen, uit eene voorheen vloeibare stof ontstaande, van meer dan eenerlei gedaante, voornamelijk van eene zeshoekige. Een steen van dien aard en die gedaante heeft een meerv. getal, en schijnt van het manl. geslacht, daar de stof zonder meerv. en onzijdig is. Ook noemt men het fijnste glas *kristal.* Dichters nemen het voor iets, dat doorschijnend is. In de scheikunde zegt men van zouten, die in eene hoekige gedaante als kristal voorkomen: *zij schieten in kristal.* Van hier *kristallig*, en het onverb. *kristallen: aan uw kristalle vliet.* R. BOILEAU. Zamenstell.: *bergkristal.* — *Kristalschieting.*

KRISTALIJN, z. n., o., *des kristalijns*, of *van het kristalijn*; zonder meerv. Kristal: *de langduurige koud maakt ijs tot kristalijn.* HOOFT. Dit woord wordt anders door Dichters meest gebruikt van doorschijnende ligchamen, als voor de zigtbare lucht: *het blaauwe kristalijn.* VOND. Voor het water van rivieren: *daar Kedron versmolt in 't kristallijn der heilige Jordaan.* HOOGVL. *Langs 't kristallijn der Schie.* POOT. Zoo noemt iemand de zee *een dobberend kristalijn.* Van hier het onverb. *kristalijnen*, dat uit kristal gemaakt is: *kristalijnen glazen.* Dat helder is als kristal: *'t kristalijnen gewelf.* DE DECKER. *Eene kristalijnen beek. Het kristalijnen vocht in het oog.*

Kristal, *kristalijn*, van het lat. *crystallus*, gr. κρυσαλλος.

KRISTUS, z. n., m., *van den kristus*; het meerv. *kristussen* is van zulken alleen gebruikelijk, die zich voor den Kristus uitgeven. Eene bekende benaming van den beloofden Verlosser, uit het gr. χριςος, een gezalfde. Van hier *kristen*, een, die den Kristus belijdt, *kristensch*, (*kristensch hart.* VOND.) *kristelijk*, *kriste-*

 lijk-

lijkheid, *kristendom*, de kristenen en de belijdenis van het kristelijke geloof, *kristenheid*, al de kristenen. Het werkw. *kristenen*, tot eenen kristen vormen, heeft VONDEL: *hoe Willebrort den harten toelichte en christende.* Zamenstell.: *kristengeloof*, *kristenleer*, *kristenrijk*, enz.

KRITS, z. n., m., *van den krits*; meerv. *kritsen*. Kring, hetzelfde als *kreits*. *De pais in haren krits voltogen.* VOND. *Tot wapenen gebruiken zij gevlamde kritzen.* BOGAERT. *Hij is in zijnen krits*, hij is regt vergenoegd. *De weeld' is in haar' krits.* HOOFT. *Maar als uw geldt, geweldt, en list zijn in hun krits.* HOOFT. Men gebruikt ook de spreekwijs, *in vollen krits staan*. dat is, alles hebben, zoo als het behoort.

KRODDE, z. n., vr., *der*, of *van de krodde*; zonder meerv. Eene soort van onkruid, dat veel tusschen haver groeit.

KROEG, z. n., vr., *der*, of *van de kroeg*; meerv. *kroegen*. Eigenlijk een drinkvat, hoogd. *krug*, bij OTFRID. *kruag*, ijsl. *kroo*; waarschijnelijk, uit eene bron met *kruik*. In dien zin gebruiken wij het niet, maar wel voor eene slechte herberg, waar men drinkgelagen maakt: *in eene kroeg zitten*. *Iemand uit de kroeg halen*. *Elders badtstooven en kroeghen.* HOOFT. Men brengt het ook tot het oude *croft*, *crocht*, eene spelonk. Zamenstell.: *bierkroeg*, *jeneverkroeg*, *smokkelkroeg*. — *Kroeghouder*, *kroeglooper*, *kroegvlieg*, drinkebroer, *kroegwaard*.

KROEGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kroegde*, *heb gekroegd*. Een metselaars- en timmermanswoord. Teren in eene kroeg, als een huis onder dak is. Ook beteekent het in eene kroeg dikmaals loopen. Van hier *kroeger*, zoowel een, die eene kroeg houdt, als die in eene kroeg verkeert.

KROES, z. n., m., *van den kroes*; meerv. *kroezen*. Beker: *met zijnen platten kroes.* VOND. *Schenk ons elk een' grooten kroes vol mê.* POOT. Elders eene maat van eenige natte waren, eene kan, of twee mengelen: *twee kroes melk*. *Een kroes bier — jenever — brandewijn*. Een aarden vat, om metalen te smelten: *zilver in eenen kroes smelten*. Om de gedaante van eenen kroes geeft men ook dien naam aan den vuurmond van eenen brandenden berg, in hedendaagsche schriften *krater* (het lat. *crater*, een groote beker, welk woord PLINIUS van den mond

mond des Etna's bezigt, gelijk Diog. Laertius het grieksche κρατηρ) geheten. Zoo zingt Trip: *de lava van Vesuvius, ontsprongen uit zijn' geborsten kroes*, enz. Zamenst.; *smeltkroes*.

Kroes, fr. *cruche*, nederf. *kroes*, eng. *cruse*, deen. *kruus*, zw. *krus*, pool. *kruz*, finl. *kruus*, middeleeuw. *cruselinum*, *crusolium*, waarmede het gr. κρωσσος, eene aarden kruik, zeer vele overeenkomst heeft. Het schijnt van denzelfden stam als *krom*, *kruk*, *kroeg*, *kruik* te zijn. Het denkbeeld van kromte is reeds in het hebr. קרס.

KROES, bijv. naamw. en bijw., *kroezer*, *meest*, *zeer kroes*: *kroest* gebruikt Hooft. Digt gekruld: *kroes haar*. *Kroeze lokken*. Vele rimpels hebbende: *een kroes voorhoofd*. Fig., verwilderd, barsch: *Mars, dien zij zijn' kroeze zinnen alzoo t'ontlaaten weet*. Hooft. *Hij is, tegenwoordig, zoo kroes*. *Zijn hoofd staat kroes*. Wreed: *matroozen kroes van opzicht*, Hooft. Stuursch: *kroeze en blaauwe oogen*. Hooft. Fel, wrevelmoedig: *kroesch van lange droefheid*. Hooft. Zamenstell.: *kroeskop*. Het schijnt tot het geslacht van *krom* en *rond* te behooren.

KROEZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kroesde*, *ben gekroesd*. Sterk gekronkeld, kroes zijn: *gekroest haijr*. Bym. van Doorebslaer.

KROFT, (*krocht*), z. n., vr., *der*, of *van de kroft*; meerv. *kroften*. Kiliaan heeft *krofte*, *krufte*, *krochte*, en hij verklaart het door eenen bedekten gang onder den grond, eene spelonk. Omdat nu spelonken veel in rotsachtige oorden zijn, wordt het genomen voor eenen steenachtigen heuvel: *een bron van levensvogt brengt Hij uit droege krogt*. Lodenstein. Hooft gebruikt het een en andermaal voor eene uitstekende hoogte: *met doorgraaven van heuvelen, kroften en velden*. En elders; *'t vlak lag meest ooverstroomt; en weenigh kroften, die uitkeeken*. In den eersten zin komt het met het lat. *crypta*, gr. κρυπτη, overeen. In den anderen schijnt het naar *kluft* te gelijken.

KROK, z. n., vr., *der*, of *van de krok*; het meerv. is buiten gebruik. Eene soort van wilde wikken, een onkruid onder rog en gerst. Het woord schijnt te zien op het *kruipen* dezer plant, hoogd. *kriecken*.

KROKEN, een woord nog in Braband gebruikelijk, zie *kreuken*.

KRO-

KROKODIL, z. n.; m., *des krokodils*, of *van den krokodil*; meerv. *krokodillen*. Een halfslachtig dier, dat zich veel in den Nijl ophoudt. *Uit den muil van dezen krokodil*. HOOGVL. *Hij heeft den krokodil de veinskunst afgekeeken*. POOT. Zoo verkiezen ook HALMA, HOOGSTRATEN en ANTONIDES het manl. geslacht. VONDEL, die, hier, geen leidsman schijnt te zijn, verkiest het vrouwlijke. Het zameng. is *krokodilstranen*, geveinsde tranen. Trouwens, men verziert, dat dit booze dier, wanneer het menschen; welken het zoekt opteslokken, tot zich lokt, tranen als een kind zoude weenen. Het woord, inmiddels, is uit het gr. κροκοδειλος. EUSTATHIUS zegt: *de landkrokodil is bang voor saffraan*; en leidt, daarom, het woord af van κροκος, saffraan, en δειλιαειν, vreesachtig zijn.

KROL, z. n., o., *des krols*, of *van het krol*; meerv. *krollen*. Een klein huisje. Van hier *krollig*, met kleine vertrekken verzien: *een krollig huis*.

KROLLEN; zie *krullen*.

KROLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krolde, heb gekrold*. Grollen, lollen als eene kat. Van hier *krolsch*. Zamenst.: *krolziek*, *krolziekte*.

KROM, bijv. naamw. en bijw., *krommer*, *kromst*. Dat van eene regte lijn afwijkt, het tegendeel van regt. *Eene kromme lijn*. *De rivier loopt krom*. *De Seine krom van loop*. HOOFT, *Krom buigen*. *Krom en gebukt gaan*. *Een kromme hals*, ook voor een werktuig, waarmede men iets overhaalt. *Kromme sprongen maken*, van de hazen ontleend, beteekent iemand door listige uitvlugten ophouden. *Zijne handen staan krom*, hij is diefachtig. In naauweren zin is het een gebrek, *krom*, dat, eigenlijk, regt zijn moest: *eenen krommen rug* — *kromme beenen* — *kromme voeten hebben*. Oneigenlijk, ongeoorloofd, kwaad, dat van waarheid, deugd en wetten afwijkt: *ook zie 'k den kromsten twist niet onbemiddelbaar*. POOT. *Het kromme regt maken*. *Die 't krom te rechten en het rechte poogt te krommen*. F. DE HAES. *De grootste vleijsters aldermeest de kromste ganghen gaen*. RODENB. *Kromme wegen ingaan*. Van hier *kromachtig*, *kromheid*, *krommelijk*, *kromte*, (oudt. *kromme*). Zamenstell.: *krombeen*, *krombogtig* bij HOOFT — *kromgevingerd*: *kromgevingerde handen*, die naar het stelen staan, *manus furtificae*, bij PLAUT. — *Kromhals*, die

die eenen krommen hals heeft, *kromhoren*, *kromhout*, *kromhouwer*, eene sabel, *kromkrauwelhaak*, bij OUD.: *de vingeren hebben ze zoo klef en zoo met kromkrauwelhaken bezet*. *Krommes*, *kromneus*, *kromsteven*, een zeker schip; *kromtaal*, *kromtalen*, werkw., *kromtong*, *kromtongen*, werkw., *kromtongig*, *kromvoet*, *kromweg*, *kromwulf*, een gewelf, dat krom is.

Krom, bij ISIDOR. *crumb*, OTFRID, *krumb*, NOTK. *chrumpf* en *chrumb*, hoogd. *krumm*, nederf. *krumm*, angelf. *crumm* en *cramp*, eng. *crump*, zw. *krum*, wallis. *crwmm*, bij de krainsche Wend. *hrom*, finl. *kijmaerae*, lat. *camurus* en *curvus*. Het behoort tot het geslacht van *kram*, *kramp*, *krimpen*, *kruk*, enz.

KROMMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kromde*, *heb* en *ben gekromd*. Bedr., krom maken, buigen: *dat hij sijn hooft kromme, gelijck een biese*. BYBELV. Wederk.: *zich krommen*. *Zich in alle bogten krommen*. Oneig.: *het regt krommen*. *Het heiligh recht krommen*. HOOGVL. Onz., met *zijn*; krom worden: *het moet vroegh krommen, dat een goede haeck zal wezen*. DE BRUNE. Dit spreekw. beduidt, dat men zich, van jongs af, aan de deugd moet gewennen. Van hier de deelwoorden *krommende*, *gekromd*, voorovergaande: *de krommende knien*. BYBELV. *Gekromde ouderdoom*. HOOFT. Van hier *krommer*, zeker hout: *zware krommers tot scheepshout*, — *kromming*.

KROMSTAART, (*kromsteert*), z. n., m., *des kromstaarts*, of *van den kromstaart*; meerv. *kromstaarten*. Eigenlijk, iemand, die eenen krommen staart heeft. Bij KIL. is het ook nog eene soort van gemunt geld van zeer weinige waarde. Het woord is nog overig in het zameng. *kromstaartsbier*, dat, in Gron., *kromsterbier* wordt uitgesproken. Het is het slechtste bier, dat, oudtijds, eenen kromstaart, bij de kan, kostte. Het bier, dat daarop volgt en zes duiten geldt, noemt men, daarom, *blanken* bier. Misschien was een *kromstaart* een halve stuiver.

KRONIJK, z. n., vr., *der*, of *van de kronijk*; meerv. *kronijken*. Dit woord is uit het lat. en grieksche *chronicon*, beteekenende een jaarboek, waarin de geschiedenissen, van jaar tot jaar, achtervolgd worden. *De boeken der kronijken*, twee geschiedboeken des ouden Testaments. *Mogt het u beuren de kronijk van onze*

zwarigheid aan te hooren. Hooft. *Los verhaal van suffende kronijken.* Poot. In den deftigen stijl, zegt men, thands, *jaarboek.*

KRONKEL, z. n., m., *des kronkels*, of *van den kronkel*; meerv. *kronkels.* Kreuk, plooi, die kort en krom loopt: *het papier zit vol kronkels.* Het zamengest. *kronkeldrom* gebruikt Poot: *een kronkeldrom van zwarte Razernijen. Kronkelkoord.* Hooft. Het behoort tot *krom*, *krinkel*, *kring*, *kreuk*, *kruk.*

KRONKELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kronkelde, heb gekronkeld.* Kreuken, in kronkels maken: *eene zijden stof kronkelen. Zich kronkelen.* Ook wordt het onz. met *zijn* gebruikt: *het papier kronkelt. De vreed' ontsluit haar troon van kronkelende wolken.* J. Vos. *De kronkelende golven.* Overz. v. Hervey.

KROON, z. n., vr., *der*, of *van de kroon*; meerv. *kroonen.* Een kreits, kring. In het bijzonder de bovenste uitstaande rand van een ding; gelijk blijkt uit de zamenstell. *kroonlijst*, *kroonwerk.* Voornamelijk heeft eene soort van hoofdsieraad, reeds van oude tijden, den naam van *kroon* gedragen, zijnde een band of krans, tot een teeken van voortreffelijkheid, eer en waardigheid. De Goden der Ouden werden *met kroonen* van allerlei loof vertoond: Priesters hadden eene *kroon*, onder het offeren.. In de oude wedspelen dong men naar de *kroon*, als eenen prijs. Van hier heet, in de overz. van den Byb., de loon van den geestelijken strijd *eene kroon der regtvaardigheid.* Fig. beteekent het, daarom, eer, roem, luister: *zeergewenschte broeders, mijne blijdtschap ende croone!* Bybelv. *De kroon der heerlijkheid.* Hierheen behooren de spreekwijzen: *de kroon spannen*, boven anderen uitsteken: *Iemand eene kroon opzetten*, hem tot eer verstrekken, hem luister bijzetten, hem prijzen. *Iemand de kroon van het hoofd stelen*, hem schandvlekken, hem eene blijvende schande aandoen. Dat uitmunt onder meerderen van zijne soort: *hij is de kroon van zijn geslacht.* In den allerbepaaldsten zin is het woord eene benoeming van het hoofdsieraad van Vorsten, als van Keizers, Koningen, Pausen: *de Vorst verscheen met eene gouden kroon, schitterende van edelgesteente.* Vond. bezigt dit woord in eenen zeer ruimen zin: *een kroon van goude glansen. — En vlecht een glorikroon van straalen om zijn hairen.* Oneig., de waardigheid van zulk eenen Vorst;

Vorst, met de daarmede gepaard gaande magt en heerschappij: *gij zult de kroon beerven.* HOOGVL. *Aertsvijanden van zijne kroon.* MOONEN. *Tot de kroon komen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *naar de kroon steken*, des konings heerschappij lagen leggen. Wijders, in het algemeen, naar iemands eer staan, hem den roem betwisten: *wie Flakkus lier wil steecken naar de kroon.* VOND. *Haer zuster durft haer steken naer de kroon.* ANSLO. Het ligchaam van den staat, het koningrijk: *die goederen zijn aan de kroon van Engeland vervallen.* Eene zilveren en gouden munt: *eene fransche kroon.* Zonder twijfel, om het gekroonde borstbeeld, dat daarop gestempeld staat. Voords worden vele dingen, om de gelijkheid, *kroonen* genoemd. De uitgebreidde takken van eenen boom: *geen kleene stam kan een groote kroon dragen.* HOOFT. De schanddoornen, om des Heilands hoofd gevlochten: *zoo veel wonden als prickels aan die kroon.* DE DECKER. Een koperen bol met uitstekende armen, waarop kaarsen branden; ook van kristal enz. gemaakt: *de kroonen in eene kerk opsteken. Eene glazen, kristallen kroon.* Een werktuig, om garen optewinden: *het garen van de kroon nemen.* De horens van een beest, hert enz: *het hert heeft zijne kroon afgestooten.* Verkleinw. *kroontje: het kroontje van het oog*, het wit. Zamenstell. *gloriekroon*, *kerkkroon*, *lauwerkroon*, *martelkroon*, *muurkroon*, die, oudtijds, gegeven werd aan hem, die den muur eener belegerde stad, voor anderen, beklom, *rijkskroon.* — *Kroonengoud*, zekere goudsoort, *kroonlijst*, *kroonprins*, *kroonrad*, zeker rad in een uurwerk, *kroonras*, eene soort van fijn saai, *kroontjeskruid*, *kroonwerk*, enz.

Het is zeer waarschijnelijk, dat wij dit woord uit het lat. *Corona*, fr. *couronne*, ontleend hebben, schoon de harde *oo*, in *kroon*, *kroonen*, volgens KIL. en de maaslandsche uitspraak, met het gr. *κορωνίς*, *summitas*, *vel apex alicujus rei*, overeenkomt. Behalve dit, behoort het tot de woorden *krans* en *rond*, en drukt, eenigzins het denkbeeld van rondheid uit. In het wallis. is *crwnn*, *cren*, en in het ijsl. *cruin* rond. In het hebr. heet קרן een horen, een krans, eene kroon, eer, luister.

KROONEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kroonde*, *heb gekroond.* Met een hoofdsieraad omwinden: *men kroonde eertijds de Dichters met laurier.* Den prijs toekeuren:

ee-

eene gekroonde, anders *bekroonde*, *verhandeling over eenig onderwerp*. Sieren, optooijen: *gij kroont het jaer uwer goetheijdt*. Bybelv. Luister en eer verschaffen: *het einde kroont het werk*. *U kroont verdiende lof*. Poot. *Iemand met eenen kluppel kroonen*, hem toedekken met slagen. In de eigenlijkste beteekenis des woords, iemand, onder de plegtige opzetting van eene kroon, de koninglijke waardigheid en magt opdragen, of dezelve daardoor bevestigen: *eenen koning kroonen*. Van hier heten Vorsten *gekroonde hoofden*, dat zijn Pausen, Keizers en Koningen. Het naamw. *krooning* is de plegtige handelwijs zelve, de inhuldiging van eenen Vorst.

KROOS, z. n., vr., *der*, of *van de kroos*; meerv. *krozen*. Hetzelfde als kreus, slechts met eenen anderen tongval. Halma noemt het onz., schoon men, gewonelijk, het vrouwl. geslacht hoort uitspreken.

KROOS, (*kroost*, bij Kil. ook *kroes*, *kroest*) z. n., o., *van het kroos*; zonder meerv. De kronkelige ingewanden, hoogd. *gekröse*, denkelijk van *kroes*, sterk gekronkeld. *Een krassende rave*, *die op het kroos en darmen van ghevelde lijken aest*. De Brune.

KROOSJE, z. n., o., *des kroosjes*, of *van het kroosje*; meerv. *kroosjes*. Kleine pruimpjes.

KROOST, (*kroos*) z. n., o., *van het kroost*; zonder meerv. Waterkroost, eendengroen.

KROOST, z. n., o., *van het kroost*; zonder meerv. Afval van eendvogelen en ganzen: *dus zegt men afval voor 't kroost van ganzen*. Outhof. *Kroost*, zegt Huydec., is, in het gelaat der menschen, datgene, welk ieder in het bijzonder heeft, en waardoor elk mensch te kennen is. Vond. zegt, dat kalisto den knaap Arkas *aan het kroost*, d. i. aan de trekken, aan de zweming van het gelaat, *kende*, namelijk voor haren zoon. *En 't vaderlijcke kroost straalt levende uit uw wezen*. Vond. Overeenkomstig met dezen zin, dien men, weleer, algemeen aan het woord *kroost* hechtte, daar men hetzelve met gelaat en gelaatzweming verwisselde, spreekt S. van Hoogstraten van de *kroostkunde*, voor gelaatkunde, of aanzigtskunde. Nog wordt het woord *kroost*, voor gelaat, in Braband en onder Breda, gebezigd. En daar de kinderen, gemeenelijk, iets van hunner Ouderen *kroost* voeren, gelijk S. van Hoogstr. zegt, of omdat in de kinderen het beeld der Ouderen als herleeft,

leeft, zoo worden de kinderen zeer gemeen het kroost der Ouderen genoemd: *door ſtaatzucht aengedreven, gelt zijn gebodt ons manlijk kroost het leven.* Poot. Ook wordt het van dieren gezegd, alhoewel met betrekking op menſchen, die, eigenlijk, door dezelven bedoeld worden: *gij adderenkroost! wie heeft u aangewezen, enz.?* Hamelsv. Overz. Zamenſtell. *nakroost.*

KROOT, zie *karoot*

KROP, z. n., m., *des krops*, of *van den krop*; meerv. *kroppen.* De voormaag in graanetende vogelen, waar de korrels, eer zij in de maag komen, geweekt worden: *de haan heeft zijnen krop vol.* In eenen verachtelijken zin wordt het van menſchen, die veel en gulzig eten, gezegd: *hij heeft zijnen krop gevuld.* Een verhard gezwel onder de kin: *eenen krop hebben.* Borst: *hij ſtak den krop voor uit.* De boezem der vrouwen:

Bloemert wierp, met roozeblaaden,
In haar aanzicht, nek, en krop. Hooft.

Gemoed: *haar krop werd zoo vol, dat zij enz.* — *Schreijen met een vollen krop.* Vond. *Dit ſteekt hen in den krop,* (zij zijn daarover gebelgd) Vond. *Des moors verbolgen krop.* Hooft. De hals van de blaas is *de krop* derzelve. Voor ſalaad: *ik heb de kroppen laten ſchieten.* Pieterson verkiest, in deze laatſte beteekenis, het vrouwl. geſlacht. Van hier *kroppig*, droog, dat ligt ſtopt; ook hoofdig, kwaadaardig. Zamenſt.: *kropaas*, deeg, om hoenderen te mesten, *kropader*, *kropbeen*, *kropgans*, *kropgezwel*, *kroplap*, *kropſalaad*, *kropvogel*, *kropzweer.*

KROPPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kropte, heb* en *ben gekropt.* Bedr., den krop vullen door eten te geven: *jonge vogels kroppen.* Ook wordt het van andere dingen gebezigd: *de Vlisſingers hadden, met eenighe ſchaepen vol puins, de Schelde gekropt.* Hooft. *Leed kroppen*, anders *opkroppen.* *Lonken, die kroppen 't hart met overvloedt van vonken.* Hooft. Onz., met *hebben*; tot eene krop ſchieten: *de ſalaad begint te kroppen.* Met *zijn*; dik worden: *zoo men 't laat in 't goede graazen niet, zoo kropt het aan het quaadt: en berst wel dikwijls uit.* Hooft. Van hier *kropper*, kropſalaad; ook, die een kropgezwel heeft, insgelijks eene duif met eenen dikken krop, ook wel *kropperd* — *kroppersch*: *kropperſche duiven.*

KROPPIER, z. n., vr., *der*, of *van de kroppier*; meerv. *krop-*

kroppieren. Bij KIL. *kroppier*, *achterkroppier.* Het is een ond. woord, beteekenende het verhevene deel van een paard, bij den ſtaart; anders het gat: *die in de zale niet kan, moet te vrede zijn op de kroppier te zitten.* DE BRUNE. Uit het fr. *croupiere*, *croupe*, ital. *groppa.*

KROT, z. n., o., *des krots*, of *van het krot*; meerv. *krotten.* Een kot, een klein huisje. Verkleinw. *krotje.* Ook voor een bordeel, of hoerhuis. En van hier het onz. w., *krotten*, met *hebben*, voor nachtbraken, en wel in *krotten*, of ſlechte huizen, bordeelen: *hij had den genſchen nacht gekrot.*

KROT, (*krotte*) z. n., vr., *der*, of *van de krot*; meerv. *krotten.* Een vlaamsch woord, beteekenende kladdig ſlijk, dat, op de kleederen ſpattende, opdroogt. Van het fr. *crote*, *crotte*, ſlijk, modder; misſchien uit het lat. *crusta*, eene korst. DE BRUNE gebruikt het verkleinw., *krotje: neuskrotje*, voor ſnottebel. KILIAAN heeft *krotte*, en het w. *krotten*, ſlijk van de kleederen afborstelen. Wij vinden het woord *krot* ook voor nadeel, verlies, gebezigd: *daer ghij hun groote krot ende hinder mede doet.* VEL. CHR. v. HOORN.

KRUB, zie *krib.*

KRUGCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kruchte*, *heb gekrucht*, Klagen, ſtenen. Van hier *krugcherd.* Van den klank gevormd.

KRUICIFIX, (*krucifix*) z. n., o., *van het krucifix*: meerv. *kruicifixen.* Ond. woord, in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, beduidende een afbeeldſel van Kristus, hangende aan een kruis. Uit het lat. *cruci adfixus*, aan het kruis gehecht.

KRUID, z. n., o., *des kruids*, of *van het kruid*; meerv. *kruiden.* Een gewas, eene plant, die niet onder heesters of boomen geteld kan worden. In eenen zeer uitgebreidden zin bevat dit woord alle ſoorten van zulke gewasſen. Men gebruikt dan de zameng.: *kruidkenner*, *kruidkunde.* LUBL. DE JONGE ſtelt voor, om, in de plaats van *kruidkunde*, voor *botanie*, een algemeener woord te nemen, en wel *plantkunde* (en dus ook *plantkenner*), voor zoo ver ook boomen, heesters en andere gewasſen binnen het bereik dier wetenſchap liggen. — Bepaalder, met uitzondering van gras en halmſchietende granen: *dat de aerde uitſchiete grasſcheutkens, kruyt zaet zaeijende na ſynen aert.* BYBELV. Nog bepaalder, eetba-

bare kruiden: *hij leest kruiden voor de keuken.* Speserijen: *het fijne kruid is opgeslagen.* Hierheen behooren de zam.: *kruiddoos*, *kruidkoek*, *kruidnagel*, *kruidnagelboom*, *kruidnagelhout*, *kruidnoot*, *kruidwinkel.* Heelkruiden: *gij moet kruiden op jenever zetten. Met 't schild van heijlzaam kruid.* JONCKTYS. Enkele eetbare gewassen noemt men ook wel met den blooten naam van kruid: *ik begeer geen tuinboonen zonder kruid*, voor *kuun*, boonkruid. Oneigenlijk zegt men van stoute kinderen, in de dagelijksche taal: *ik ken dat kruid wel.* Verkleinw. *kruidje. Kruidje roer mij niet*, een zeker kruid; ook een netelig mensch. Van hier *kruidachtig*, *kruidig: die kost is heel kruidig*, in het gemeene leven *kruijig.* Voor net, kostelijk, zwierig: *eene kruidige* (*kruijige*) *vrijster*, waarvoor men ook *kruiderig* zegt; b. v. *kruiderig gekleed.* Zamenstell.: *adderkruid*, *bloedkruid*, *boonkruid*, *boonenkruid*, *citroenkruid*, *duizendkruid*, enz. — *Kruidbed*, *kruidboek*, *kruidhaler*, *kruidhof*, *kruidlezer*, *kruidworm*, enz.

Kruid, OTFRID. *chrut*, WILLER. *krut*, bij NOTK. in het meerv. *chriutter*, *chroter*, hoogd. *kraut*, nederſ. *kruud*, zw. *krut* en *krydda.* Het stamt, zonder twijfel, van het angelſ. *growan*, zw. *gro*, ons *groeijen*, af.

KRUID, z. n., o., *des kruids*, of *van het kruid*; zonder meerv. Buspoeder, schietkruid: *kruid en loot te koop. Hij heeft al zijn kruid verschoten*, ook: hij heeft al zijne kragten verspild. Zamenst.: *kruidbus*, *kruidflesch*, *kruidhoren*, *kruidhuis*, *kruidkamer*, *kruidkoker*, *kruidkooper*, *kruidlepel*, *kruidmaat*, *kruidmaker*, *kruidmolen*, *kruidstoof*, *kruidton*, *kruidtoren.* ADELUNG leidt het woord af van een verouderd werkw. *kruten*, ons *gruizen*, *vergruizen.*

KRUIDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruidde*, *heb gekruid.* Met speserij bestrooijen, vermengen: *die worst is sterk gekruid. Gekruidde kaas*, anders *kruiderkaas*, *kruijerkaas.* — *Gekruidde wijn*, anders *kruiderwijn*, *kruijerwijn.* Van hier *kruidenier*, *kruidenierswinkel*, *kruiderij.*

KRUIDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruiderde*, *heb gekruiderd.* Hoefsmidswoord; een stuk nieswortel op de borst van een paard leggen, om het van eenig ongemak te genezen.

KRUIJEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik krooi*, *heb gekrooijen* (*ik krood*, *heb gekroden*). Men gebruikt het

ook gelijkvl.: *ik kruide*, *heb gekruid*. Op eenen kruiwagen vervoeren: *ik alleen kan driehonderd pond kruijen*. Fig.: *iemand tot een ambt kruijen*, hem, tegen zijne verdiensten, aan een ambt helpen. Onz., met *hebben*: *hij kan zwaar kruijen*. *Met kruijen den kost winnen*. Van het ijs op rivieren, wanneer deszelfs schotsen, door den stroom, voordgedreven worden en op elkander schuiven, zegt men: *het ijs kruit*. Van hier *kruijer*. Zamenstell.: *kruijersgild*, *kruijerswerk*, *kruiwagen*, *kruizeel*. In Friesl. zegt men nog *kroden*. Zie *kruiwagen*.

KRUIK, z. n., vr., *der*, of *van de kruik*; meerv. *kruiken*. Eene aarden waterflesch, met eenen buik: *eene kruik met wijn*. Ook uit andere stof gemaakt: *eene griekſche kruik*. Vond. Eene lederen waterflesch: *ende ſij hadde haer kruijke op hare ſchouder*. *De kruik gaat zoo lang te water*, *dat zij breekt*, de kwaaddoener wordt eindelijk eens gestraft. *Ergens de kruiken beſtellen*, het bestel. van eene zaak hebben. Eene *kruik* noemt men ook de *urna* der oude Romeinen, waarin zij de asch der verbrandde lijken bewaarden. Daar, eindelijk, de grieksche en latijnsche Dichters stroomgoden verzierden, van welken ieder over eene bijzondere hoofdrivier het opzigt had, zoo hebben ook onze vaderlandsche Dichters deze beeldtenis behouden, en stellen zich dezelven voor, als goten zij den stroom uit eene kruik: *die den ſtroom uit zijne kruik giet*. Vond. *Stroomkruik* heeft Hoogvl. Van hier, dat de Dichters dit woord voor den oorsprong, de bronwel des rivierwaters, nemen: *de Scharp' gemuilband en in zijne kruik gedompeld*. Antonid. Voor den uitgang eener rivier, waar zij zich met een ander water vermengt: *daar Mincius zijn kruik in Padus boezem ſtort*. Vond. *Daer de Schie haer kruik giet in de Maes*. Poot. Verkleinw. *kruikje*. Zamenstell.: *aschkruik*, *bierkruik*, *inktkruik*, *oliekruik*, enz.

Kruik, Otfrid. *kruag*, hoogd. *krug*, nederſ. *kruke*, middeleeuw. *creche*, *cruga*, *corcha*, dat, door die letterverzetting, met het lat. *orca*, *urceus* overeenkomt. Bij Ulphil. *aurkge*, fr. *cruche*, oudfriesch *crocha*, zw. *kruka*, eng. *crook*, angelſ. *crocca*, wall. *cregen*. Het behoort tot het geslacht van *kroeg*, *kruk*, *krom*, enz.

KRUIL, z. n., vr., *der*, of *van de kruil*; zonder meerv. Men gebruikt het in de spreekwijs: *om de kruil*, om de kool, om te lagchen.

KRUI-

KRUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kruilde, heb gekruild.* Een woord, dat een zeker geluid van duiven nabootst; eng. *to croo.* *Duif en doffer trekkebekt, knort en kruilt.* VOND.

KRUILING, z. n., m., *des kruilings*, of *van den kruiling*; meerv. *kruilings*, *kruilingen.* Eene soort van kleine appelen. HALMA kiest het vr. geslacht. Het schijnt, als *guldeling*, *krakeling*, *haring* enz. meer naar het manl. te hellen.

KRUIM, z. n., vr., *der*, of *van de kruim*; het meerv. is buiten het gebruik. Het binnenste van brood, het tegendeel van korst: *en sluit' de kruim in eene korst.* VOND. Overdr., voor verstand: *in dat boek steekt kruim.* Verkleinw. *kruimpje.* Van hier *kruimachtig*, *kruimig.*

KRUIMEL, z. n., vr., *der*, of *van de kruimel*; meerv. *kruimels*, *kruimelen.* Verkleinw. *kruimeltje.* In stukken gewrevene kruim, broodkruimel: *de hen pikt de kruimels op.* *De broodkruimelen steken hem*, hij is heel dartel. In het gemeene leven gebruikt men het ook voor een weinigje: *hij krijgt geene kruimel van dat alles.* Van hier *kruimelig*, ook voor karig, gierig.

KRUIMELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kruimelde, heb* en *ben gekruimeld.* Bedr., aan kruimelen wrijven: *ik heb het brood gekruimeld.* Onz., met *zijn*; met kruimelen uitvallen: *dat brood kruimelt zeer.* Van hier *kruimeling*, welks meerv. *kruimelingen* de fijne brokjes van scheepsbeschuit te kennen geeft.

Al deze woorden hebben hunnen oorsprong van het angelf. *cruman*, vergruizen, dat met het gr. *κριμνον*, eene kruimel, en het hebr. גרם, verbrijzelen, verwant is.

KRUIN, z. n., vr., *der*, of *van de kruin*; meerv. *kruinen.* De eerste beteekenis dezes woords schijnt die van eenen ronden kring te wezen, overeenkomende met het wallif. *crwnn*, *cren*, ijsl. *cruin*, rond, en uit eene bron, met *kroon*, lat. *corona*, voordgevloeid te zijn. Die eerste beteekenis kan men nog vinden in *de kruin* van sommige roomsche Geestelijken, wier hoofd zoo geschoren wordt, dat er een kring, door de blijvende haarstrook, gevormd wordt. Men noemt dat, daarom, in het fr. ook *la couronne*, de kroon. Van hier is het woord overgegaan, om den hoofdschedel uittedrukken: *geen hair gaat van uw kruin verloren.* RABSFELD.

Het hoofd in het gemeen: *daer paste hem der dichtren lauwerkroon om zijne kruin.* VOLLENHOVE. *Het schort hem in de kruin*, het loopt met hem door. *Hij kan dat niet in zijne kruin krijgen*, niet begrijpen. Voords bedienen Dichters zich van dit woord, om het uitstekende toppunt, het bovenste deel van iets aanteduiden. Zie hier eenige voorbeelden: *op de kruin van 't ravelijn.* HOOFT. *De kruin des westertorens.* VOND. *De kruin des bergs.* Voor stadsgebouwen: *van Nisaes hooge kruin.* VOND. Voor wouden op den top der bergen: *de bergen van hunn' kruin berooven.* HOOFT. Voor de oppervlakte der zee: *zomtijdts doe ik zuchten den zeeman, die te trots mijn blaeuwe kruijn bezeyldt.* RODENB. Voor de kim der morgenwolken: *scharp uchtens goude kruin in 't oosten schittert.* HOOFT. En meer andere voorbeelden. Eindelijk wordt het voor den ganschen persoon genomen: *verachten de baerden, en prijsen geschoren kruinen.* RODENB.; bij welken ook een bijv. n. *gekruind* voorkomt: *rond gekruinde bomen.* Zamenst.: *kruinpunt*, (*kruinstip* bij HOOFT) het *zenith* bij de Hemelloopkundigen genaamd, — *kruinscheren.*

KRUIPEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik kroop, heb* en *ben gekropen.* Eigenlijk, zich, door middel van de voeten, langzaam op den grond voord bewegen; wanneer het vooral van gekorvene dieren en wormen gebruikt wordt: *'t kruijpende gedierte, dat op der aerde kruijpt.* BYBELV. Insgelijks van zulke viervoetige dieren, die op hunne korte beenen langzaam voordgaan: *dit sal u onder het kruijpende gedierte onrein zijn; het weselken, de schiltpadde, de swijnegel*, enz. BYBELV. Van menschen, wanneer zij op handen en voeten, of knien, voordgaan: *het kind kruipt, eer het loopt. Ik konde door het gat niet heen, of ik moest kruipen. Hij heeft op handen en voeten gekropen*, en, *hij is op handen en voeten door het gat gekropen.* Zie Inl. bl. 145. Voords gebruikt men het woord in eenen engeren zin, met het bijbegrip van eene vernederende bukking; wanneer het gezegd wordt van schepselen, die anders niet kruipen. Zoo *kruipt* de hond, die gedreigd wordt. *De vos kroop in zijn hol.* Oneig., zegt men het van gewasfen, die hunne ranken laag langs den grond schieten: *de aardbezien kruipen over het pad. Een' wingert, die langs d'aerde kruipt en slingert.* POOT. Van eene vlam: *om de*

de kruipende vlam tot blaakren op te stooken. Hooft. Van den wind, wanneer zij ongemerkt verandert: *de wind kruipt naar het westen.* Van de langzame vordering eener zaak: *dat werk gaat kruipend.* Oneig. wordt het ook van menschen gebruikt, wanneer zij, b. v., iets steelswijze doen: *te bedde kruipen.* Wanneer zij zich slaafsch vernederen: *hij gedroeg zich jegens den vorst met eene kruipende laagheid. Hij kroop voor mij, toen hij in nood was.* Wanneer zij tragelijk voordgaan: *ik kom den weg schier gekropen. In zijne schulp kruipen*, zijn woord niet durven houden. *Iemand in het gat kruipen*, hem laag vleijen. Deelw. *kruipend: het kruipende gedierte.* Voords *kruipelings: kruipelings indringen.* De Brune. *Kruiper*, *kruiping.* Zamenstell.: *kruiphen*, kleine hen — klein vrouwmensch, *kruiphol.*

Kruipen, hoogd. *kriechen*, Notk. *chriechen*, *chresan*, zw. *kräka*, *krijpa*, ijsl. *kreika*, *kriupa*, nederſ. *krupen*, angelſ. *creopan*, eng. *to creep*, fr. *croupir*, gr. ἑρπειν, waaruit het lat. *serpere* en *repere.* Ons nederd. *rijp* en *rups* zijn uit dezelfde bron. Het woord schijnt en eene nabootsing van het geritsel eens kruipenden diers te zijn, en tevens op het vasthouden met de *kromme* nagelen, in het voordgaan, te zien; zoodat de wortel *krom* mede in aanmerking kan komen. A. Myl. vraagt: heerscht er niet zekere overeenkomst tusschen het gr. χριμπτειν, *manibus extremis niti*, het fr. *griper*, en ons *kruipen?*

KRUIS, z. n., o., *des kruises*, of *van het kruis*; meerv. *kruisen.* In den eigenlijksten zin een regt ligchaam, op welks boveneinde een ander ligchaam overdwars zich uitstrekt, in de gedaante van eene lat. T, welke gedaante, anders, *het Antoniuskruis* heet. In deze oorspronglijke en eerste beteekenis komt het nog, somtijds, voor. Zoo noemen de papiermakers hun houten werktuig, waarmede zij, in de hangschuren, de vellen op de geschorene touwen hangen, om te droogen, *een kruis.* In verderen zin, ieder ligchaam, dat een ander ligchaam, op eene zekere wijs, doorsnijdt, of de gedaante en figuur van hetzelve. Zoo noemt men het *St. Andries*, of *het bourgondische kruis*, dat de form van eene groote X heeft. Een gaffelkruis is als eene Y. Meest wordt iets *een kruis* genoemd, wanneer twee ligchamen elkander, in eenen regten hoek, doorsnijden. Hiervan

zegt men: *iets in het kruis leggen*, het zoo plaatsen, dat het die gedaante hebbe. Men gebruikt, hier, ook het bijw. *kruiselings: hij zat met de beenen kruiselings.* Van hier wordt de naam *kruis* aan vele dingen geeigend. *Het kruis van den rug. Het kruis in eene venster. Een nieuw kruis in eene broek zetten.* En in meenige andere gevallen. In eene naauwere beteekenis, is een kruis een werktuig, waarop men, eertijds, slaven, voornamelijk, eene smadelijke en smertelijke doodstraf aandeed. Zoo erkennen alle kristenen, dat Jezus aan *een kruis* gehecht en daarop gestorven is. Voords het teeken des kruises: *een kruis maken*, of *slaan.* Een halssieraad: *een diamanten kruis.* Het lijden van Kristus: *roemen in het kruyce onzes Heeren.* Bybelv. De leer van den gekruisigden: *de ergernisse des kruices.* Bybelv. Het lijden der kristenen: *zijn kruis op zich nemen. Onder het kruis leven, prediken*, dat is onder vervolging. Allerlei wederwaardigheden in het gemeen: *ik heb veel kruis in de wereld. Dit kortstondig kruis.* M. L. Tydw. *Ieder huis heeft zijn kruis*, ook *ieder huisje heeft zijn kruisje*, elk mensch heeft zijn lijden. De voornaamste zijde van gemunt geld, wegens het gestempelde kruis op verscheidene muntstukken. Hierheen de spreekwijs: *kruis noch munt hebben*, geen geld hebben. *Kruis of munt?* eene vraag in een zeker spel. Verkleinw. *kruisje.* Van hier *kruiselings.* Voords heeft Vond. *het kruisdom*, voor het verdrukte kristendom. Zamenstell: *huiskruis*, huisselijke ramp. — *Kruisbeeld*, *kruisbeeldwerker*, *kruisbeting*, (kruishout) *kruisberg*, *kruisbezie*, *kruisbezienboom*, *kruisbloempje*, *kruisboek*, kasboek, *kruisboog*, *kruisboom*, een kruis, *kruisbroeder*, eene soort van geestelijken, *kruisdagen*, drie plegtige bededagen voor hemelvaartsdag, *kruisdistel*, *kruisdood*, *kruisgalg*, — *kruisgetuige*, bij H. Dull. — *kruisgezant*, *kruisgulden*, tien guldens, *kruisharing*, die gevangen en getond is, na den dag der kruisvinding, die op den derden van bloeimaand invalt, *kruishoek*, eene plaats, waar het goed is met schepen te kruisen, *kruishout*, het hout van het kruis — dwarshout — kruisbeting — en een tuig, om krassen in hout te maken, *kruisklamp*, *kruiskerk*, *kruiskazijn*, *kruiskool*, houtskool, *kruiskring* van den hemelkloot, *kruisleer*, *kruisnet*, totebel, *kruispaal*, *kruispad*, *kruisraam*, *kruis-*

kruissteng, *kruisstuk: het kruisstuk van een lam* — *kruisstraat*, *kruistogt*, de zoogenaamde heilige oorlog tegen de ongeloovigen en ketters, dus geheten naar het kruis, welk zij, die denzelven mede ondernamen, op hunne kleederen lieten naaijen, *kruisvaarder*, soldaat in den h. oorlog, *kruisvaart*, *kruisverheffing*, de veertiende dag van herfstmaand, *kruisvinding*, *kruisweg*, *kruiswerk*, *kruiswijze*, — *kruiswoord*, bij JUNG — *kruiswortel*, *kruiszeil*.

Kruis, bij ISIDOR., OTFRID. en WILLER. *cruce*, STRYK. *chreuce*, in het gedicht op den heil. ANNUS *creiz*, bij de zwab. Dichters *kruice*, hoogd. *kreuz*, nederf. *krüz*, angelf. *cruce*, eng. *cross*, zw. *kryss* en *kors*, deen. *kors*, slavon. *krest*, wend. *krisch*, perf. *crusc*. Omdat dit woord, zeer vroeg, in eene duitsche gedaante voorkomt, verkiest ADEL. hetzelve niet zoo zeer van het lat. *crux* afteleiden, als wel aan het lat. en duitsche woord éénen oorsprong toetewijzen; te weten het wortelwoord *kruk*.

KRUISEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kruiste*, *heb gekruist*. Bedr. wordt het van gewapende schepen gezegd, die op eene zekere hoogte heen en weder varen: *het schip kruist de engte*. HOOFT. *De rappe zeeliên kruissen de zoute zee*. POOT. Heen en weder loopen, in den loop als doorsnijden: *hij heeft den weg wel driemaal gekruist*. In het kruis leggen. Bij POOT vindt men het deelw.: *terwijl wij stil en zacht, dus met gekruiste kuiten, hier zitten*. Aan een kruis hechten: *Alexander liet vele duizenden kruisen*. *Het vleesch kruisen*, eene bijbelsche spreekwijs. Het teeken van het kruis maken, wederk.: *zich voor het eten kruisen*. Leed, hartzeer verwekken: *denk, hoe 't mij kruist*. VOND. Men gebruikt ook het deelw. *gekruist: de gekruiste kristus*. *Met iets gekruist zijn*. *Het leven is met de vagebonderij niet meer ghekruijst*. RODENB. Onz., met *hebben: op zee kruisen*. *Op de vijandelijke schepen kruisen*. Van hier *kruiser*, een schip, dat op zee kruist, meerv. *kruisers*, het volk, dat op dien bodem ingescheept is.

KRUISIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruisigde*, *heb gekruisigd*. Aan een kruis klinken. Oneig.: *der wereld gekruisigd zijn*, eene bijbelsche uitdrukking. Het is eigenlijk een voorddur. werkw. van *kruisen*.

KRUIVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kruifde*, *heb gekruifd*.

 Dit

Dit woord is, thands, geheel uit het gebruik, en deszelfs beteekenis bijna vergeten, omdat de zaak, daardoor gemeend, in onze tijden, geheel in onbruik is. Bij Schrijvers van vorige eeuwen komt het woord meer dan eens voor, en beteekent het haar met glinsterend goudstof bestrooijen: *goedt hebt gij dan blonde kuiven met poeetsche schaft te kruiven, dat ze blijder blinken schier.* HOOFT. Van hier de deelw. *kruivend*, *gekruifd*: *al flonkert kruivend goudt, zoo zwaddrigh, om uw hoofdt.* HOOFT. *Brengt uw' broeder den gekruifden Min.* HOOFT. *En tintelt er een star, die repp' haar hooft gekruift.* HOOFT. Dezelve zet het lat. van TACITUS: *rutilatum crinem*, door *gekruift hair* over; voor welk *gekruifd* ook *kruifd* gevonden wordt: *om de kruifde plek van de lokjes.* HOOFT. *Met blonde en kruifde pruik.* VOND. Voords *kruivig*: *'t blonde haijr kruivich teijen op met glinsterend gesteent'.* RODENB. Eindelijk wordt ook het, hiervan gevormde, zelfst. naamw. *gekruif* bij RODENB. gevonden: *heur blonde haijrs gekruijf.* De oorsprong des woords is onzeker.

KRUIWAGEN, z. n., m., *des kruiwagens*, of *van den kruiwagen*; meerv. *kruiwagens*. Een bekend voertuig, zijnde een wagen met een wiel, die met de handen voordgestuuwd wordt. Oneigenl., veel vermogende voorspraak tot het verkrijgen van ambten, of andere voordeelen: *hij heeft eenen goeden kruiwagen* — *hij zit op den kruiwagen.* KIL. heeft *krodewagen*, van het oude *kroden*, nu *kruijen*.

KRUIZEMUNT, z. n., vr., *der*, of *van de kruizemunt*; zonder meerv. Munte, lat. *mentha*, eene plant. Zij draegt haren naam, omdat haar blad *kruis*, dat is kroes, is; derhalve niet *kruis en munt*.

KRUK, z. n., vr., *der*, of *van de kruk*; meerv. *krukken*. Een sterke stok, met een gaffelvormig dwarshout aan zijn boveneinde, waarvan zich lamme of kreupele menschen bedienen: *op krukken gaan.* Een stok met een dwarshout: *eenen vogel op de kruk hebben.* Overdr. noemt men eenen knoeijer, broddelaar, met dezen naam; wanneer het woord manl. is: *hij is maar een kruk.* *Eene kruk* wordt ook wel eens een zwak vrouwmensch genaamd. De Italianen hebben *gruccia*. Naar de aanmerking, reeds door J. LIPSIUS gemaakt, is dit woord met het lat. *crux*, ons *kruis*, en *krom* van eenen oorsprong.

ſprong. Het begrip van kromte heerscht er ook, wanneer wij eene ſoort van deurknop, waarmede men het ſlot open draait, *kruk* noemen.

KRUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik krukte, heb gekrukt.* Met krukken gaan; ook na eene ziekte ſukkelen. Van hier *krukkig*, voor ziekelijk, ſukkelende, in de dagelijkſche verkeering.

KRUL, z. n., vr., *der*, of *van de krul*; meerv. *krullen.* Het woord beteekent, in het algemeen, eene rigting, die van eene regte lijn afwijkt. Zoo gebruikt Hooft het voor de fronſelende omkromming van den neus: *en zie, naar dat mij dunkt, de krul in iemandts neuze.* Datgene, dat door de ſchaaf van het hout wordt afgezonderd, en, om zijne dunheid en veerkragt, zich omkromt: *hij brandt krullen onder den pot.* Voornamelijk wordt het genomen voor de haarlokken, die, of van natuur, of door kunst, omgebogen worden: *zijn haar is uit de krul.* Overdr.: *een zeggenstrant, die ſtijf ſtaat van krullen der redeneerkunde.* Trip. *Hij moet altijd eene krul meer hebben, dan een ander.* Kuur, gril: *wonderlijke krullen in het hoofd hebben.* Van hier *krullig*, wonderlijk, verward — koddig. Zamenſtell.: *krulbol*, (*krullebol*) *krulijzer*, *krulkool*, *krullenjongen*, de jongſte op eenen timmersmanswinkel, die de krullen moet opzamelen. *Krullenmaakſter*, *krulpriem*, *krulſalaad*, *krultabak*, ook enkellijk *krul* genoemd: *goudſche krul* — *krultang*. Zonder twijfel behoort het woord tot *kronkel*, *krom*.

KRULLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik krulde, heb gekruld.* Bedr., in krullen leggen: *eene pruik krullen.* Krulswijze buigen. *een weelig luchje krulde de vaen.* Vond. *Dat de Eufraat met ſchuim zeekere ringen krulde, gelijk een ſluierkroon.* Hooft. Onz., met *hebben*: *mijn haar krult niet.* Zich krulswijze buigen: *de baren krullen boven 't vlak, en geesſelen de rotſen.* Hoogvl. Van hier *krulling*.

KUB, zie *kib*, *kibbe*.

KUCH, (*knuch*, *knoch*) z. n., vr., *der*, of *van de kuch*; het meerv. is buiten gebruik. Het woord is van den klank gevormd, beteekenende eenen droogen, ſtootenden en korten hoest. Eene longziekte van koebeesten heet, om dezelfde rede, *kuch.* Verkleinw. *kuchje.*

KUDDE, z. n., vr., *der*, of *van de kudde*; meerv. *kudden.* Een hoop klein vee, van ſchapen, geiten, enz.

Ee-

Eene kudde drijven — weiden. D' Aartsvader komt zijn grage kudde weien. Hoogvl. *Gij verscheurt en vilt de kudde.* De Deck. Oneig., naar den bijbelschen stijl: *de kudde van Kristus*, de kerk. Zamenstell.: *kuddeboter*, verkensreuzel, *kuddehoeder*. *Kudde* wordt zeer wel gebruikt van tamme, maar niet van wilde dieren. Vond. spreekt derhalve kwalijk van *eene kudde wreede wolven*.

M. Martinius leidt het woord van het lat. *coetus*, een verzamelde hoop, af: dit schijnt slechts, gevallig, in den klank der letteren overeen te komen. Misschien is het uit eene bron met het eng. *kid*, een geitje, hebr. גדי. Anders grenst het aan het hebr. גד en גדוד, een troep, hoop.

KUDS, *kudse*, zie *knods*.

KUF, z. n., vr., *der*, of *van de kuf*; meerv. *kuffen*. Kit, vuile kroeg: *een deel gespuis, dat men uit kraamers winkels, kuffen, en kroegen, opstommelde.* Hooft. *Het kuf en kroege krielt van macht van ambachtslieden.* J. de Deck. In Nederf. heet *küffe* een slecht, gering huis, een kot. In zoover dit woord eene holle ruimte beteekent, behoort het tot *koffer*, het hoogd. *kufe*, ons *kuip*. Een kuil, hol heet in het chald. גב.

KUGCHEN, (*kigchen*, *knugchen*, *knogchen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kuchte, heb gekucht.* De kuch hebben: *gij weet dat minne flaeuwt en liefde griffig knochte.* Rodenb. Van hier *kugcher*, *kuchster*, *kugching*, (*knugcher*, *knogcher*).

KUIF, z. n., vr., *der*, of *van de kuif*; meerv. *kuiven*. Een vedertop, op het hoofd van sommige vogelen: *de vogel stak zijne kuif op.* Een zeker vrouwenhulsel: *bekoort door deze kuif.* Vond. Verkleinw. *kuifje*. In het fr. *coife*. Inzoover het eene bedekking van het bovenste deel des hoofds aanduidt, schijnt het met *kap*, *huif*, uit eene bron te komen. Van hier *kuivig*, welk bij v. Mander met *haar* zamengesteld voorkomt: *haijrkuijvige Grieken.* Zamenstell.: *kuifhen*, *kuifmuts*.

KUIJER, z. n., m., *des kuijers*, of *van den kuijer*; zonder meerv. Wandeling. Verkleinw. *kuijertje*. *Ik heb eenen kuijer van drie uren gedaan.*

KUIJEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuijerde, heb gekuijerd.* Kiliaan verklaart het door omwandelen, om zich te verkwikken. Bij Hooft vindt men het zam. *omkuijeren*. In Geld. gebruikt men het ook voor kouten, welke beteekenis bij Kil. ook voorkomt. In dien zin

zin zegt HOOFT: *naa reeden van ſtaat gekuijert.* Van hier *kuijering.* In den eerſten zin ſchijnt het een voordd. w. van *keeren*, in den laatſten van *kouten.*

KUIKEN, zie *kieken.*

KUIL, z. n., m., *des kuils*, of *van den kuil*; meerv. *kuilen.* Door dit woord wordt, in het gemeen, eene diepte verſtaan, een gat in de aarde, eene holte. Meenigvuldig zijn de voorvallen, waar dit woord te pas komt: *eenen kuil graven — delven — dempen. Nu gae ik naer den woesten kuil, daer Daniel* enz. POOT. Een graf, met verachting: *zij worpen het lijk in den kuil. De kuil van een visſchers net*, deszelfs achterſte gedeelte. *De kuil van den hals.* Verkleinw. *kuiltje: een kuiltje in de kin — in de wangen.* Van hier *kuilachtig*, *kuilig.* Zamenſtell.: *kuilhaar*, ook *kuilmos* genaamd. Het woord behoort tot den wortel, waarop het gr. κοιλος, het lat. *coelum*, en ons woord *kil* gegroeid zijn.

KUILEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuilde, heb gekuild.* Eigenlijk, eenen kuil maken. Verder, in eenen kuil leggen, zetten: *aardappels — boomen* enz. *kuilen.* Begraven, in eenen verachtelijken zin: *Jakob werdt, als verwaten, aan de veste gekuilt.* HOOFT. Ook zonder dat verachtelijke denkbeeld: *den konstenaar alhier gekuilt is ſterf — geboortedagh geweest.* HOOFT.

KUIM, (bij KIL. *kuijm*, *kume*) bijw. Naauwelijks.

Si voeren cume op enen daghe
Die langhe van enen armborstſlaghe. M. STOKE.

Op ſommige plaatſen der Veluw, gebruikt men nog dit woord. Wanneer iemand wat ziekelijk is en krukt, zegt men: *het is maar kuim met hem.* Het is het hoogd. *kaum.* Bij OTFRID. is *kumig*, ziek, nederſ. *küm*, krank, zwak. In TATIAN. is *cumida* krankheid, en bij de Gr. καμειν ziek zijn.

KUIMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuimde, heb gekuimd.* Zuchten. Zie *kommer* en het vorige *kuim.*

KUIN, bijw., dat geheel verouderd is. Als men de voorbeelden van HOOFT en VONDEL, die hetzelve gebruiken, naleest, ſchijnt het de beteekenis van bloot, naakt, voor het oog zigtbaar, gansch alleen, te hebben: *uw lasterſtukken ſtaan nu kuin in top geſteigert.* VOND. *Als Glimes 't volk van den Zeeuwſchen Admiraal zoo kuin op het boevenet zagh ſtaan.* HOOFT. *En (het geestige gedrocht) zit zoo kuin; men zoud' het van den roemer knippen,*

pen, zegt Hooft van eenen vlinder, door diamant op een drinkglas gesneden. (*Zij*) *laaten den vijandt in hoogh koomen. Daar stond hij toen kuin, en verwondert van de nieuwe werken* enz. Hooft.

Sen hoedt . . . . die sat hem vrij wat kuijn,
Wat scheefjes en wat schuijn. Breder.

Als men het tot *koen* brengt, schijnt het een denkbeeld te zijn, dat als een gevolg van koenheid kan beschouwd worden..

KUIP, z. n., vr., *der*, of *van de kuip*; meerv. *kuipen*. Een wijd houten vat, dat van boven open is, om allerlei vocht in te doen. *De vrolijke oogstmaand valt de kuip met wijn*. Hoogvl. In de brouwerijen heet een groot vat *eene kuip*. *De werkkuip* — *gijlkuip*. In de blaauwverwerijen kent men de spreekwijs: *eene kuip zetten*, haar toebereiden. *Eene kuip*, in de stijffelmakerijen. *Kuip* der leertouwers. *Op de kuipen werken*, leer bereiden. Eene vleeschton: *de os is in de kuip*. Zamenstell.: *badkuip*, *doopkuip*, *spekkuip*, *vischkuip*, *vleeschkuip*, *waschkuip*, enz.

Kuip, hoogd. *kufe*, nederf. *kope*, *kupe*, fr. *cuve*, pool. *kuva*, middeleeuw. *cupa*, *cuva*, *caupus*. Het behoort, met *koffer*, tot het geslacht der woorden, die eene inwendige ruimte beteekenen.

KUIPEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kuipte*, *heb gekuipt*. Vaten of tonnen binden, het geheele ambacht van eenen kuiper waarnemen: *een vat kuipen*. *Het kuipen*, zelfst., het kuipersambacht. Onz. met *hebben*; rondloopen, om iets te krijgen: *om een ambt kuipen*. De spreekwijs kan ontleend zijn van het gedurig omloopen des kuipers om een vat, gelijk het lat. *ambire*; of, in navolging van het hoogd. *küfer*, in het gemeene leven *küper*, welk woord genomen wordt voor iemand, die, in wijnhuizen, zijne opwachting bij Heeren maakt, omdat men, in Duitschland, in groote wijnhuizen, veelal kuipers tot knechts en oppassers gebruikt. Van hier *kuiper*, *kuiperij*, ook voor bedeling om een ambt:

Eer kroonzucht met haer kuiperijen,
De nederduitschman quam bestrijen. Moon.

Zamenstell.: *bekuipen*, — *kuiphout*, *kuiphuis*, *kuiploon*.

KUIS, (bij Kil. *kuijse*, *kuse*) z. n., vr., *der*, of *van de kuis*; meerv. *kuizen*. Hetzelfde als *kies*. In Gron. gebruikt men dit woord. Deze bijzondere tongval schijnt

aan-

aanteduiden, dat het, met *kuis*, eene knods, tot eenen wortel behoort, dewijl baktanden de gedaante eener knods, die dik toeloopt, eenigzins vertoonen.

KUIS, (bij KIL. *kuijs*, *kuijse*, *kudse*) z. n., vr., *der*, of *van de kuis*; meerv. *kuisen*. Geldersch woord, hetzelfde als *knods*. Van hier het werkw. *kuisen*: *eenen os kuisen*, met eene kuis doodslaan: *soo als men ossen kuist*. F. v. DORP.

KUISCH, bijv. n. en bijw., *kuischer*, *kuischst*, *zeer kuisch*. De eerste beteekenis van dit woord is rein, zie *kuischen*. *Het is in dat huis heel kuisch*, dat is, puntig, zindelijk. Meest wordt het gebruikt voor eene bepaalde reinheid van iemand, die in staat is, om alle onregtmatig gebruik van de dierelijke drift tot bijslaap te vermijden: *eene kuische dogter*. *Dat kwetst kuische ooren*. In deze gesteldheid gegrond: *van mijnen kuissen echt*. HOOFT. *Kuische gebaren* — *woorden* — *gedachten* — *liefde*. Bij KERO is *unchuseida*, onreinheid. Van hier *kuischelijk*, *kuischheid*. Misschien stamt het, met het lat. *castus*, van eenen wortel af.

KUISCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuischte*, *heb gekuischt*. Zuiveren, reinigen: *het is genoegh*, *dat zij 't slijck quijt zijn*, *latende een ander het vuijltje kuissen*. DE BRUNE. *Zeemleder kuischen*, op den kuischmolen zacht en schoon maken. *Hennep kuischen*. GESCHIER heeft *kinders besorghen en kuijschen*. *Wij kuischen ons gedicht met loutre heiligheit*. H. DULL. *Ik zal dat wel kuischen*, wel maken, stellen. *Indien de Fortuin*, *die het salius kuischte*, *mij ook den voet niet dwers had gezet*, die het hem behendig veroorzaakte. VOND. *Zij zal*, *die mij dit kuischte*, *mijn wraek gevoelen*. VOND. Voor nabootsen, naäpen, bezigt HOOFT *nakuischen*. Zamenst.: *kuischboom*, zeker heestergewas, *kuischkalf*, *kuischmolen*.

KUIT, z. n., vr., *der*, of *van de kuit*; meerv. *kuiten*. Het vleeschachtige deel van het been: *een koegel*, *die de kuit quetste*. HOOFT. *Met gekruiste kuiten*. POOT.

KUIT, z n., vr., *der*, of *van de kuit*; het meerv. *kuiten* is niet veel in gebruik. Zaad van de moedervisschen: *kuit schieten*. *Ik zal er haring noch kuit van hebben*, ik krijg er niets van. *Daar wil ik haring of kuit van hebben*, daarvan wil ik het een of ander vernemen, onder-

dervinden, genieten. *Eene kuiter*, een wijfje van visschen, dat kuit schiet. Zamenstell.: *hardkuit*, in de dagelijksche taal, het wijfje van eenen haring, *weekkuit* het mannetje. *Kuitbaars*, *kuitbot*, *kuitvisch*, enz.

KUITJEBUITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kuitjebuitte*, *heb gekuitjebuit*. In sommige oorden van Nederland, voor ruilebuiten. In het nederf. *kütjebüten*, op eene woekerachtige wijs ruilen.

KUKHALZEN, zie *kikken*.

KUL, z. n., vr., *der*, of *van de kul*; meerv. *kullen*. De mannelijke roede. Het woord beteekent, eigenlijk, lang en rond. Oul. beteekenden *de kullen* ook de teelballen, gelijk Kil. heeft. Van hier *beverskullen*. Zoo ook bij Plant. Het behoort tot het geslacht der woorden *kogel*, het hoogd. *kaul*, een kogel. In het nederf. is *kule*, een ronde dikke stok, eene knods; in het boh. is *kul* een paal. *Kulbaars* (Kil. *kulbars*, hoogd. *kaulbars*) is een kleine baars, met eenen ronden kop.

KULLEKENSKRUID, z. n., o., *des kullekenskruids*, of *van het kullekenskruid*; zonder meerv. Zeker gewas.

KULLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kulde*, *heb gekuld*. Gemeen straatwoord, voor foppen, bedriegen.

KUND, zie *kond*. Van hier *kundbaar*. Rodenb.

KUNDE, z. n., vr., *der*, of *van de kunde*; zonder meerv. Bedrevene kennis: *mits de kunde der plaatsen*. Hooft. Van hier *kundig*, met eenen tweeden naamval: *der zaken kundig* — *des onkundig*, daarvan onkundig. F. de Haas. — *Kundigheid*. Zamenstell.: *bouwkunde*, *geneeskunde*, *oordeelkunde*, enz. Van *kennen*.

KUNDIG, zie *kunde*.

KUNDSCHAP, zie *kond*.

KUNNE, z. n., vr., *der*, of *van de kunne*; het meerv. is niet in gebruik. Eigenlijk, geslacht, voordbrenging, van het oude *kinnen*, *kennen*, (nog in ons *bekennen* overig) voordbrengen, telen. Zie *kind*. *De zwakke kunne*, het vrouwelijke geslacht. *Eene vrouw*, *die hare kunne overtroffen heeft*. *Allen mans kunne* (*virilis sexus*). Byb. 1477. Poot gebruikt, ergens, het meerv.: *d'eenheit van twee jonge kunnen*; waar hij het niet als een afgetrokken denkbeeld, maar bepaald voor *menschen* neemt. Het lat. *cunnus*, teellid der vrouwen, behoort, zonder twijfel, tot dezelfde bron.

KUNNEN, (*konnen*) onz. w., onregelm. *Ik kan*, *gij kunt*,

kunt, *hij kan*. — *ik konde*; *heb gekonnen*. Voor *konde* zegt men ook *kon*, doch slechts in den eersten en derden persoon van het enkelv. getal. *Ik konde* komt, regelmatig, van den verouderden tegenw. tijd *ik kon*; en *ik kon*, voor *ik konde*, schijnt eene ongelijkvloeijende vervoeging van den tegenw. tijd *ik kan* te wezen. Men vervoegde, eertijds, den onvolmaaktverl. tijd, ook: *ik kost*. Men spreekt ook nog somtijds: *ik heb niet gekost*. Voor *kunnen*, *konnen* vindt men ook bij de Ouden *konen*. Het woord beduidt, in het algemeen, door geene hinderpalen belet worden, dat iets zij, of gedaan worde. Het vordert de onbepaalde wijs van het volgende werkwoord zonder *te*: *ik kan u beloopen*. Wanneer het hulpwoord *hebben* geleend moet worden, om den volm. verled. en meer dan volm. verled. tijd te vormen, plaatst men *kunnen* in de onbepaalde wijs: *ik heb niet kunnen komen*. Zoodra het werkw. verzwegen wordt, heeft men, regelmatig, het deelw.: *ik heb niet gekonnen*. In eene naauwere beteekenis beduidt het mogelijk zijn: *de zieke konde in dien tusschentijd gestorven zijn*. In eenen ruimeren zin, door geene wezenlijke of toevallige belemmering verhinderd worden, te zijn, of iets te doen. In het gemeen, zonder nadere aanduiding van de hindernis: *men kan over die brug niet rijden*. *Dat kan mij niet helpen*. In het bijzonder, met betrekking op de hinderpalen, die het zijn of werken beletten. Hier zijn zoo vele soorten van beteekenissen, als er hinderpalen mogelijk zijn. Eenige zullen genoeg wezen. Ten aanzien van de naturelijke bepaaldheid der dingen, kragt, vermogen hebben, om iets te doen, of te lijden: *stof kan niet denken*. *God kan alles doen*, *wat hij wil*. Ten aanzien van gelegenheid en andere toevallige omstandigheden: *nu kunt gij u wreken*. *Nu kan ik ontvlugten*. Van magt en geweld: *hij kan mij nadeel doen*. Van regt: *hoe zoudet gij mij kunnen aanklagen?* Ten aanzien van zedenlijke belemmering; door de billijkheid, door de zedenlijke pligten niet belet worden: *men kan aan menschelijke zwakheid wel eenen traan veroorloven*. *Gij kunt niet meer van mij verlangen*. Ten opzigt van geoorloofdheid: *gij kunt hem verzekeren, dat ik het weet*. Van inzigt en overtuiging: *kan een man, die dat verstand heeft, nog zulke vooroordeelen koesteren?* Ten opzigt van den wil: *ik kan dat spotten niet langer dulden*. Van geschiktheid, vaardigheid,

heid, oefening: *hij kan ſchoon ſchrijven. Hij kan engelsch ſpreken.* Van het geheugen: *hij kan zijne les*, onderſcheiden van: *hij kent zijne les.* Het eerſte is: hij heeft haar in het hoofd, hij weet haar van buiten op te zeggen; het laatſte: hij weet, wat hij van buiten leeren moet. Men gebruikt, bij dit woord, ook uitlatingen: *er kan maar eene pint in dat fleschje*, namelijk *ingaan.* In de dagelijkſche taal zegt men voor, ik konde het niet helpen: *ik konde er niet voor.* Dit werkw. heeft geene bevelende wijs.

Kunnen, bij NOTK. *chunnen* en *quunnen*, weten, WILLER. *kunnon*, hoogd. *können*, nederſ. *kōnen*, zw. *kunna*, deen. *kunne*, angelſ. *connan*, eng. *to can.* Het is, in oorſprong, met *kennen* verwant.

KUNST, (*konst*) z. n., vr., *der*, of *van de kunst*; meerv. *kunſten.* Door den uitgang *st* ſtamt het van *kunnen* af, en heeft, naar mate dat werkw. verſcheidenlijk gebruikt wordt, ook verſcheidene beteekenisſen. De natuurelijke of ligchamelijke kragt van iets, de mogelijkheid, om eene beweging of verandering buiten zich daar te ſtellen. In het gemeene leven zegt men: *ik zal mijne kunst eens aan hem toonen*, toonen, wat ik doen kan. In engere beteekenis, menſchelijke kragt, en wat daarin gegrond is, in tegenſtelling van de natuur: *hoe veel verſchillen de werken van kunst bij die der kunſtelooze natuur!* In nog bepaalderen zin, vaardigheid, om iets tot dadelijkheid te brengen: *eene kunst uitvinden. Eenen hond kunſten leeren. Dat is geene kunst*, dat kan elk. Hierheen behooren de werktuigelijke *kunſten*, die ſlechts eene vaardigheid der handen vereiſchen, en ook *handwerken* genoemd worden: *ſmeedkunst*, enz. Ook, die zoo zeer geene vaardigheid der handen vereiſchen, als wel nadenking en vlijt vorderen; vooral, wanneer zij niet ſlechts uit behoefte, maar tot vergenoegen geſchieden: *drukkunst*, *draaikunst*, *etskunst*. *De vrije kunſten*, eene benaming van die kunſten, die door vrije perſonen geoefend werden; daar (gelijk onder Grieken en Romeinen) ſlaven of onvrijen de bloot werktuigelijke kunſten behandelden: *ſpraakkunst*, *rekenkunst*, *dichtkunst*, *zangkunst*, enz. Derzelver plaats is, thands, door *de ſchoone kunſten* vervangen, als: *toonkunst*, *bouwkunst*, *redekunst*, *dichtkunst*, enz. *Beeldende kunſten* zijn de *beeldhouwkunst*, *graveerkunst*, *ſchilderkunst*, *teekenkunst*,

kunst, enz. Zij worden ook flechts *kunften* genaamd: *een liefhebber der kunst.* *De zwarte kunst*, eene wijs van graveren, of etfen op koper, waar de plaat op glas afgetrokken kan worden. *Zwarte kunst* is ook zoo veel als tooverij, zijnde eene kwalijk begrepene overzetting van het middell. *nigromantia*, dat uit *necromantia* verdorven is, beteekenende bezwering van dooden, doodenwaarzeggerij: In nog engeren zin, eene vaardigheid, met moeite, vlijt en nadenking verbonden; zonder meerv. *Die ring is met vele kunst bearbeid.* Een kunstftuk; zonder meerv.: *hij heeft fraaije kunst bij zich.* Verkleinw. *kunstje.* Van hier *kunftelijk*, *kunfteloos*, *kunftenaar*, *kunftenarij*, *kunftig*, *kunftiglijk.* Zamenftell.: *kunstgenoot*, *kunstgenootfchap*, *kunstgreep*, *kunstkamer*, *kunstkooper*, *kunstlievend*, *kunstredenaar*, *kunstregel*, *kunstftuk*, *kunstvuur*, *kunstwerk*, *kunstwerktuig*, *kunstwoord*, *kunstzweer* (*fontanel*, bij J. LUBL.), enz.

KUREN, onz. w.; gelijkvl. *Ik kuurde*, *heb gekuurd.* Gluren, pinkoogen, in het kijken de oogleden toehalen.

KURK, (*kork*) z. n., o. en vr.; *des kurks — der kurk*; *van het — van de kurk*; meerv. *kurken.* De zwamachtige fchors des kurkbooms. De ftof is onz.: *geknoopt om 't ruige korck.* VOND. Dat van de ftof gemaakt is, vr.: *doe de kurk op de flesch.* *Eene kurk* aan een fnoer, al is zij van hout, behoudt den naam. *De kurken van een net*. Uit het lat. *cortex*, fchors.

KURKUMA, (*kurkema*) z. n., vr., *der*, of *van de kurkuma*; zonder meerv. Geelzuchtwortel, een wortel van een oostindisch gewas, waarmede men geel verwt, en die in de heelkunde gebruikt wordt. Bij LINN. *curcuma.* Men wil, dat het arab. *crucum*, waarvan het lat. *crocus*, faffraan, afftamt, eene benaming van vele gele wortelen zij.

KUS, z. n., m.; *van den kus*; meerv. *kusfen.* De drukking van den mond op een ligchaam, vooral ten teeken van eerbied, liefde en teederheid: *een kus op de hand — op den voet — op den zoom van iemands gewaad.* Meest wordt het voor eenen kus op den mond, gebezigd, tot een teeken van liefde, vriendfchap en teederheid: *of gij hem fchijnt den kus te geven.* VOND. *Van liefde kleven nu haere ongeveinsde kusfen.* POOT. *Iemand eenen kus toewerpen*, dat is, met buiging van het ligchaam haar

eenen ander toe, zijne eigene hand kussen, en dezelve, voords, naar het voorwerp als toewerpen. *Den kus afvegen*, waarvoor, weleer, *den kus uitspouwen* gebezigd werd. — *Ten kusse en keur gaan*, bij eenen ruimen voorraad, eene vrije verkiezing hebben. Zie *kust*. Verkleinw. *kusje*. Zamenstell.: *handkus*, *voetkus*. — *Kushandje*: *kushandies bieën aan Venus ster*. M. L. Tydw.

KUSSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kuste*, *heb gekust*. Eenen kus geven: *uit het schip gestapt zijnde*, *kuste hij den vaderlandschen grond*. *Iemand de hand*, *den voet*, *den zoom des kleeds kussen*. *Hij kuste de tranen van hare wangen*. *Iemand voor den mond* — *op de wang kussen*. *Orpha kuste haer zwegher*. Bijb. 1477. Dichters bedienen zich, in hunne beeldrijke taal, van dit woord, en passen het op levenlooze zaken toe, wanneer dezelve elkander op eene zachte wijs raken: *daer Hermus met zijn vloet en zilvre wielingen de groene zoomen kust*. Poot. *Eene beek*, *die de oevers kust*. *Maas en Rotte lekt en kust*. H. Dull. *Waar mos en gras de groenende oevers kussen*. *Wanneer de dageraad de blozende oostkim kuste*. Hoogvl. Bij letterspeling, zegt Vond. *de kust kussen*. Oneig.: *de roede kussen*, met eerbiedige onderwerping de nuttige kastijding verdragen. Van hier *kusser*, *kussing*.

Kussen, Otfrid. *kussen*, Notk. *chusen*, angels. *cyssan*, eng. *to kiss*, hoogd. *küssen*, zw. en deen. *kyssa*. wallis. *cusann*, gr. κυσειν & κυειν. Het woord schijnt het geluid uittedrukken, dat door den kus veroorzaakt wordt.

KUSSEN, z. n., o., *des kussens*, of *van het kussen*; meerv. *kussens*. Verkleinw. *kussentje*. Een, met een week ligchaam opgevulde, buidel: *een beddekussen*, *hoofdkussen*, *naaikussen*, *oorkussen*, *speldekussen*, *stoelkussen*, enz. *Op het kussen raken*, in de regering komen. *Op het kussen zitten*, in de regering zijn. *Zich verzetten tegens de veelen*, *die op 't kussen zitten*. Hooft. Zamenstell.: *kussenleeuw*: *op 's lants kussenleeu gezeten*. Moon. *Kussenbaar*. Hooft. Men kan met dit woord vergelijken het hebr. כִּסֵּא, כִּיס en כֶּסֶת. In het fr. *coussin*, eng. *cushion*, ital. *coscino*.

KUST, z. n., vr., *der*, of *van de kust*, meerv. *kusten*. Het deel eens lands aan zee gelegen, de zeeoever met het, voor een groot gedeelte, daarachter liggende land. *Op elke kust*. Moonen. *De engelsche kust aandoen*.

die kust bevaren. De Decker. *Langs de kust varen. Die man heeft, in zijne jonge jaren, alle kusten bezocht,* hij verkeerde met ruig en raauw. Zamenstell.: *kustbewarer, (kustbewaarder) kustvarer, (kustvaarder) kustwachter,* enz. Van het fr. *coste, côte,* uit het lat. *costa,* eene rib, zijde.

KUST, z. n., vr., *der*, of *van de kust;* zonder meerv. Het woord is gebruikelijk in de spreekwijs: *te kust en te keur gaan. Mooghje niet gaan niet te kust' en te keur?* Hooft. *Ten kusse en keure gaan* spelt Vond. Zoo ook Moon. *Ik kan het te kust en te keur kwijt worden.* Het is zooveel als verkiezing, van *kiezen, koos, gekozen.*

KUSTING, z. n., vr., *der*, of *van de kusting;* zonder meerv Een geregtigd aandeel aan een verkocht huis, of ander pand, waarvan men renten trekt: *de helft der koopenningen op kusting houden.* Zamenstell.: *kustingbrief: met potgelt, renten, kustingbrieven.* Vond. Kil. verklaart *kusting* door eenen eed, van weduw, of weduwnaar gedaan, dat de goederen van de overledene wederhelft zuiver op de boedellijst aangeteekend zijn.

KUT, z. n., vr., *der*, of *van de kut;* meerv. *kutten.* Eigenlijk, eene snede, van het verouderde *kutten*, snijden, eng. *to cut*, snijden. Bij het onbeschaafdste graauw gebruikt men dit woord, om het vrouwelijke schaamdeel, daardoor, uittedrukken. J. Lipsius brengt het, in den laatst genoemden zin, tot het lat. *cutis*, het vel. Anderen leiden het van het gr. *κυθος*, zaad, af.

KUUN, z. n., vr., *der*, of *van de kuun;* zonder meerv. Een toekruid, welk men bij tuinboonen gebruikt; anders *keule.*

KUUR, z. n., vr., *der*, of *van de kuur*, meerv. *kuren.* Gril, poets: *hij regt zotte kuren aan. Ja elk mispreer die kuuren.* Poot. *Wat werck ick zoete kueren!* Rodenb. *Kuur*, van het lat. *cura*, beteekent ook eene genezing van eene wonde, of ziekte, welke men niet vooraf gezien had; eene onverwachtte herstelling.

KW, een zamengesteld letterteeken, waarvoor, in de schriften van vroegere tijden, zelfs in die van onze eerste Letterhelden, *qu* gevonden wordt. Men heeft er over getwist, of men die ingewortelde gewoonte moeste laten groeijen, of uitrukken. In onze tijden is die twist uitgewezen, en men gebruikt, met algemeene toestemming, *kw;* en dat te regt, naardien dit letterteeken veel juister den klank uitdrukt, dan *qu*. De Latijnen, die

k noch *w* hadden, drukten die beide letteren, naast elkander komende, uit door *qu*; schoon zij ook niet altijd de *q* gehad hebben. De *q* is zeker een overblijfsel van de Fenicische of heb. ק, *kof*, *kuf*. Onze Voorvaders, het lat. *abc* overnemende, behielden de *q* mede. Zij is dus vreemd, en wij kunnen haar te regt missen. Dit letterteeken *kw*, voords, staat alleen in het begin van een woord, of eene lettergreep; en, wanneer men den oorsprong der woorden nagaat, zal men meest bevinden, dat eene der beide letteren wegvalt; schoon somtijds beide onontbeerlijk zijn, om de naauwkeurige uitdrukking van het geluid. In vele gevallen moet *k* of *w* weggeworpen worden. Bij voorb., schrijf het lat. *quartus* (*de vierde*), met nederd. letters *kwartus*, en gij vindt de *k* slechts een keelgeluid; zijnde nu hetzelfde woord als ons *vier*. Zoo is het lat. *qualis* ons *welke*, *quod* ons *wat*. *Kwik* komt van *wegen*, *bewegen*. Bij Ulphil. is *quivan*, leven, het lat. *vivere*, ons *weven*, dat is *zweven*. Bij ons is *kwalm* en *walm* in gebruik. Ons *komen* heeft in de vervoeging *kwam*. Eindelijk voor *kw* hebben de Duitschers *qu*, de oude Gothen *q*, de Angelf. *cv* of *cu*, de oude Zweden *kv*, de hedendaagsche *qv*, de IJsl., in vele gevallen, *kv*, en de Wallis. *chw*.

KWAAD, bijv. n. en bijw., *kwader*, *erger*, *kwaadst*, *ergst*. Het tegendeel van goed. Het wordt in meer dan eene beteekenis gebruikt. Voor leelijk, niet schoon: *zij ziet er zoo kwaad niet uit*. Boos, ondeugend: *hij is een kwaad werktuig*. *Ik heb met een kwaad wijf te doen*. Verderfelijk: *zij gaven hem eenen kwaden raad*. *Een mensch van eenen kwaden omgang*. Ongemakkelijk; *nog twee kwade weken, dan zijn wij het te boven*. Dat weinig winst, rent, en voordeel aanbrengt: *wij hadden een kwaad jaar*. Slecht: *ik had een kwaad vermoeden*. Moeijelijk: *dat was een kwade weg*. Ongeneeslijk: *hij is aan eene kwade koorts gestorven*. Toornig, gestoord: *kwaad op iemand zijn*. *Kwaad worden*. *Iemand kwaad maken*. Beleedigend; *het zij niet kwaad in uwe oogen*, bijbelsche spreekwijs. Slecht, niet deugend; *kwade noot*. Onheil en ramp aanbrengend: *vrees niet in kwade tijden*. Ongelukkig, heilloos; *en maakt uw deerlijk lot door ongeduld niet kwader*. L. W. v. Merk. Ook als een zelfst. naamw., voor ondeugd: *mijd het kwade*. *De kwade*, de duivel. *Te kwaad*. *Zij krijgen het te kwaad*, zij raken in het onderspit. *Het te kwaad hebben*. *Vraag*

den waard, *wat wij te kwaad hebben*, hoe veel wij moeten betalen. *Er is nog twee gulden te kwaad. Ten kwade: hare gedachten zijn tegen mij ten quade.* Bybelv. *Het kwaad hebben*, ongelukkig zijn, in nooddruft leven. *Ter kwader uur*, ongelukkiglijk. *Ter kwader trouw*, bedriegelijk. Van hier *kwaadheid*, boosheid, toornigheid. Zamenstell.: *kwaadaardig*, *kwaadaardigheid*, *kwaadaardiglijk*, *kwaaddoener*, (*kwaaddoender*) *kwaadgelatig*, *kwaadgezind*, bij Camph. — *kwaadgunstig*, *kwaadschik*, bij Oud.: *zich quaedschik aanstellende*; zoo zegt men ook nog: *goedschiks*, *of kwaadschiks* — *kwaadsprekend*, *kwaadsprekendheid*, *kwaadspreker*, *kwaadspreking*, *kwaadspreekster* — *kwaadtalig*, bij Vond. *kwaadwillig*, *kwaadwilligheid*, *kwaadwilliglijk*, *kwaadzeer*. *Kwadertieren* is oul. in gebruik geweest, voor het tegendeel van *goedertieren*: *Mer wi en willen u niet quadertieren* (*molesti*) *wesen.* Bybel 1477.

KWAAD, z. n., o., *des kwaads*, of *van het kwaad*; meerv. *kwaden*. Het tegendeel van het goed. Allerlei ondeugd, zonde, snoodheid, overtreding: *het kwaad met oogluiking dulden. De luiheid is de wortel van alle kwaad. Kwaad doen. Kwaad bedrijven.* Laster: *hij heeft veel kwaad van mij gesproken.* Ramp, ongeval, straf: *quaden tot sonder getal toe hebben mij omgeven.* Bybelv. *Daarvan zal u geen kwaad overkomen.* Beleediging: *wat kwaad heeft hij u gedaan?* Schade: *zal het mij ook kwaad doen, als ik dat ete?* Ziekte, ongemak: *hij heeft kwaad onder de leden.* Booze toeleg: *kwaad brouwen.*

KWAAL, z. n., vr., *der*, of *van de kwaal*; meerv. *kwalen*. Aanhoudende smert en ziekte: *in een ongeneeslijke quaal te verkeeren.* Hooft. *Met de kwaal.* Hoogvl. Ook hevige gemoedssmert: *ik heb uwe kwaal*, *die u verteert*, *ontdekt. Zoo lang die jongeling mij zijnen mont zal weigeren*, *ziet Sempsar hulp noch troost voor haar' bedroefde quael.* Vond. Het stamt af van *kwellen*. In het zw. *gval*, ijsl. *quöl*, hoogd. *qual.*

KWAART, z. n., vr., *der*, of *van de kwaart*; meerv. *kwaarten*. Eene maat, in Gron., voor karnemelk. Misschien van het lat. *quartus*, als een vierdedeel van eene grootere maat zijnde. Als men, op de schepen, een nieuw kwartier volks op de wacht roept, schreeuwt men: *kwaart! kwaart!* Van het fr. *quart.*

KWAB, z. n., vr., *der*, of *van de kwab*; meerv. *kwabben.* Eene soort van slijmigen visch, op strand aangetroffen wordende. Zamenstell.: *kwabaal.*

KWAB (*kwabbe*) z. n., vr., *der*, of *van de kwab*; meerv. *kwabben.* Eene lel, een klomp, die, door zijne inwendige vocht, of zijn inwendig vet, ligt bewogen wordt en trilt: *daar zitten kwabben vet op de ribben. Hij heeft eene groote kwab aan de kin. De kwab van eenen os*, de koslem. Dit woord komt, waarschijnelijk, van *wibbelen*, voortdurend w. van *weven*, dat is bewegen, zweven.

KWAK, z. n., m., *des kwaks*, of *van den kwak*; meerv. *kwakken.* Een zeker geraas, dat door iets, in het vallen, of nederwerpen op den grond, gehoord wordt; zonder meerv.: *dat gaf eenen harden kwak!* Voor de zaak zelve; met een meerv. Zoo neemt men het, in Groningen, voor speeksel, welk men op den grond spuugt: *de vloer ligt vol kwakken.* Het weinigje, dat, na het drinken, in een glas overblijft, heet, op sommige plaatsen, *kwak*; omdat men zulks, in herbergen, op den vloer werpt. Van bier wordt het dikwerf gebezigd, om eenen kleinen overgeschotenen hoop aanteduiden: *er ligt nog een kwak turf, hout, enz. in de schuur. Kwak* is ook een bijnaam van eenen latijnschen schooljongen, elders ook *big* genoemd. En deze bijnaam is, waarschijnelijk, klanknabootsend, van het *kwaken*, *kwakken* ontleend, welk dikwerf bij eerstbeginnenden, onder het opzeggen van hunne lessen, gehoord wordt. Kil. echter heeft *quack*, *res frivola*; en van hier bezigt Cats het voor eenen beuzelaar. Voor eenen kwinkslag, eene vertelling, wordt het ook genomen; wanneer Halma het vrouwl. geslacht verkiest. Het verkleinw. *kwakje*, ook voor een vertelseltje, sprookje.

KWAKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwaakte, heb gekwaakt.* Ook gebruikt men *kwakken.* Het woord drukt het geluid van eene eend, eene gans uit: *de gans quaeckte vast.* Vond. Van hier is het tot de menschen overgebragt, voor veel, en op den zelfden toon, praten, babbelen; waarvoor men echter liefst *kweken* bezigt. Van eenen kikvorsch zegt men liefst *kwakken: terwijl quakkende vorschen onder het digte kroos zwermen.* Overz. van Herv. *Kwakken* is ook een geluid slaan, als kwakkels.

KWAKER, z. n., m., *des kwakers*, of *van den kwaker*; meerv. *kwakers.* Iemand die tot de gezinte der kwa-

kers

kers behoort. Dezelve werd, in Engeland, door Joh. Fox gesticht. Hare leden beroemden zich over goddelijke ingevingen, onderwijlen zij in sterke zenuwtrekkingen en allerlei onnatuurelijke bewegingen van het ligchaam vervie en. In het eng. *quaker*, van *to quake*, trillen, bewegen, beven. Om die rede noemen de Engelschen hen ook *tremblers*, trillers, bevers. Voords nemen wij *kwaker*, in het algemeen, voor geestdrijver, en *kwakerij* voor geestdrijverij.

KWAKKEL, z. n., m., *des kwakkels*, of *van den kwakkel*; meerv. *kwakkels*, *kwakkelen*. Kwartel, wachtel, zekere vogel: *sij baden, ende hij dede quackelen komen*. Bybelv. Dus genoemd, denkelijk, naar het geluid, welk hij slaat. Zamenstell.: *kwakkelbeentje*, een fluitje, om de kwakkelen te lokken.

KWAKKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwakkelde*, *heb gekwakkeld*. In Groningerl. gebruikt men een woord *wakkelen*, in den zin van bewogen worden, dat met *wiggelen*, van *wegen*, bewegen, afstamt. Zonder twijfel is *kwakkelen*, in zijnen oorsprong, van eene gelijksoortige beteekenis, overeenkomende met het hoogd. *quackelen*, zw. *hveka*, eng. *to quake*. Van hier kan men de volgende figurelijke beteekenissen afleiden; als van niet gestadig zijn in het vriezen, wanneer de vorst zich, bij poozen, hervat: *het kwakkelt zoo wat met vriezen*; waarvan *kwakkelwinter*, slappe, ongestadige winter. *Kwakkelen* gebruikt men ook van eene ongestadige gezondheid: *hij is aan het kwakkelen*. In dien toestand verkeerende, zegt men ook, in het dagelijksche leven: *met den geneesheer kwakkelen*. Van hier *kwakkelziekte*. *Kwakkelen* is ook langzaam en op denzelfden toon spreken, veel snappen; waarvan *kwakkelaar*: *ghij zijt een quakkelaar, en bleeft hier geirne met deze vrouwen kouten*. Hooft. *Ook was hij een kwakkelaar (homo dicax)*. Hooft. *Kwakkelen* gebruikt Kiliaan ook bedr., in den zin van ligtzinnig, onnut verdoen; *verkwakkelen* anders. Van hier *kwakkelgeld*, kleingeld, welk men ligt verdoet, en onnut uitgeeft. Het zamengest. *kwakkelnet*, voor sleepnet, heeft, misschien, zijnen oorsprong uit de eerste beteekenis van bewegen.

Kwakkelen is, eindelijk, ook geluid slaan, als de kwakkels.

KWAKKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik kwakte*, *heb*

heb gekwakt. Onz.; een zeker geraas, eenen kwak, in het vallen, maken; *hij viel op den grond, dat hij kwakte.* Speekſel (*kwąk* in Groningerl. genaamd) op den grond ſpugen: *kwak niet op den vloer.* Bedr.; iets met geweld gooijen, zoodat het eenen kwak geeft: *hij kwakte hem tegen den muur — tegen dęn grond*, enz. Zie, verder, op *kwaken.*

KWAKZALVEN, onz, w., gelijkvl. *Ik kwakzalfde, heb gekwakzalfd.* Kwakzalversgoed verkoopen: *hij wint met kwakzalven den kost.* Men gebruikt het ook voor lapzalven, zich zelven, door huismiddeltjes, zoeken te genezen: *lig zoo niet te kwakzalven met dat been.* Van hier *kwakzalver*, in den engſten en, misſchien, eigenlijkſten zin, iemand, die, ſchoon in de wondheelkunst onervaren, met veel geſchreeuw, op markten en ſtraten, zalven en andere heelmiddelen aan anderen aanprijst; voords ieder, die, desonkundig, zich uitgeeft, om uit- en inwendige kwalen te kunnen genezen. Men gebruikt dit woord, telkens, in eenen verachtelijken zin. Van hier *kwakzalfſter*, *kwakzalverij.* Het is onzeker, wat eigenlijk de eerſte helft des woords beteekene. Of men denken moete op *kwakken*, dat is ſchreeuwęn, zwetſen, pogchen, of op *kwakkelen* zijn geld verſpillen, of op *kwakkelen*, in den zin van bij tusſchenpoozen gezond en ongezond zijn, is niet wel te bepalen: ſchoon dit laatſte wel eenigen ſchijn heeft, omdat men ook zegt: *met den geneesheer kwakkelen.*

KWALIEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwaliede, heb gekwalied.* Dit woord ſchijnt van den klank gevormd, beteekenende keuzelen, talmachtig met kinderen praten en omgaan; ook, in het gemeen, laf en langzaam ſpreken, en hetzelfde telkens herhalen: *zij zat een gansch uur bij mij te kwalien.*

KWALIJK, bijv. n. en bijw., *kwalijker, kwalijkst.* Het woord is uit *kwadelijk* zamengetrokken. Men gebruikt hetzelve op verſcheidene wijzen. Niet goed: *dat is kwalijk van u gedaan.* Ten kwade: *iets kwalijk duiden. Iets kwalijk nemen. Neem het mij niet kwalijk. Hij is den vaderlande kwalijk gezind.* Verkeerd: *gij begrijpt die zaak kwalijk.* Niet wel: *ik ben kwalijk te vrede.* Ongelukkig, met rampen worſtelend: *het gaat die menſchen kwalijk in de wereld.* Lasterlijk: *nooit heeft hij kwalijk van mij geſproken.* Bezwaarlijk, moeijelijk: *hij*

hij konde dat kwalijk lezen. Kwalijk hooren — zien. Die last is kwalijk te dragen. Ziekelijk: *hij bevindt zich kwalijk. Hij vaart kwalijk. Kwalijk varen* is ook tegenspoed hebben, ongemak lijden; waarvan het zam. *kwalijkvaart*, en *kwalijkvaren: gij zult daarvan geen kwalijkvaren krijgen.* Mislijk, flaauw: *hij wordt kwalijk.* Ter naauwer nood: *hij was er kwalijk, of* enz. Onvergenoegd: *zich kwalijk houden.* Lastig, vervelend: *hij is daar kwalijk gezien.* Van hier *kwalijkheid*, mislijkheid, flaauwte. Zie *lijk*,

KWALM, z. n., m., *des kwalms*, of *van den kwalm*; het meerv. is niet in gebruik. Een dikke damp: *de kwalm der lamp.* In Gron. gebruikt men dit woord. De *k* behoort, zeker, niet tot den wortel. Het is, met *walm*, *walmte*, uit eene bron. Zie die woorden. Van *kwalm* is ook het onz. gelijkvl. w. *kwalmen*, in Gron. gebruikelijk.

KWALSTER, z. n., m., *des kwalsters*, of *van den kwalster*; meerv. *kwalsters.* Rogchel, fluim, taaije slijm: *vele kwalsters uitspugen.* Een woord, in de onbeschaafde taal gebruikelijk. In het angelf. heet *goelster*, etter. Misschien stamt het, even als *gal*, van *geel* af, zoodat de *w*, in de afleiding, wegvalle. Misschien is het klanknabootsend, als ontleend van het geluid, welk, bij het opbrengen van fluimen, gehoord wordt.

KWALSTER, z. n., m., *des kwalsters*, of *van den kwalster*; meerv. *kwalsters.* Haveresch, lijsterbessenboom. Misschien, om den slijmerigen aard der bezien dezes booms.

KWALSTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwalsterde, heb gekwalsterd.* In de straattaal, kwalsters opbrengen en uitspugen.

KWANSUIS, *kwanswijs*, zie *kwant.*

KWANT, z. n., m., *des kwants*, of *van den kwant*; meerv. *kwanten.* Snaak, schalk, gast: *hij vraegt den quant met grooten ernst.* De Decker. *Ik heb dien quant dien roemlust verleert.* De Deck. *In de intrekkende banden der zelve quanten vervallen.* Poot. Van hier is het bijw. *kwantswijs*, als een kwant, op de wijs van eenen kwant, dat is geveinsdelijk, naar den schijn: *hij hield zich kwantswijs, als wilde hij gaan.* Men speldt het gemeenelijk, *kwanswijs*, *kwansuis*, *quansuis: want om de fleur quansuis.* De Deck. Het woord *kwant* is, zeker, van *wenden*: het hoogd. *gewandsweise* bevestigt zulks. *Quanten* is, in het hoogd., heen en weder be-

we-

wegen, en *quant* is, in die taal, een schijn, eene geveinsde handelwijs. Uit die beteekenis van heen en weder bewegen is ook *kwant*, bij KIL. een ruilebuiter, waarvan het werkw., dat nog in gebruik is, *kwantselen*, ruilebuiten, *kwantselaar*, (*kwantseler*) *kwantselig*, *kwantselster*.

KWANTSWIJS, zie *kwant*.

KWAPS, bijv. n. en bijw., *kwapser*, *kwapst*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor ongesteld, ziekelijk, koortsig: *gij ziet er zoo kwaps uit! Sij is geweldig quaps en moet geduurich braken.* J. CATS.

KWARREL, z. n., m., *des kwarrels*, of *van den kwarrel*; meerv. *kwarrels*. Een klein, ineengedrongen, bultig ding, inzonderheid onder de vruchten: *onder die appelen*, of *peeren*, *zijn vele kwarrels*. Van hier *kwarrelachtig*, *kwarrelig*. Met *warren*, *warrelen*, *dwarrelen*, uit eenen oorsprong.

KWART, z. n., o., *des kwarts*, of *van het kwart*; meerv. *kwarten*. Het vierde deel van een geheel; uit het lat. *quartus*. In de dagelijksche taal alleen is het gebruikelijk: *twee kwarten in de loterij*. Verkleinw. *kwartje*: *een kwartje jenever*. Zamenst.: *kwartanker*, *kwartboek*, ook *kwartijn* genaamd, een boek, welks blad het vierde van een vel beslaat.

KWARTEEL, z. n., o., *des kwarteels*, of *van het kwarteel*; meerv. *kwarteelen*. Zekere maat van natte waren: *een kwarteel traan*. Uit het fr. *quartaud*, *quartant*.

KWARTEL, z. n., m., *des kwartels*, of *van den kwartel*; meerv. *kwartels*. Kwakkel, wachtel. *Hij is zoo doof als een kwartel*,

KWARTIER, z. n., o., *des kwartiers*, of *van het kwartier*; meerv. *kwartieren*. Een vierdedeel. In het gemeene leven alleen bedient men zich van dit woord. Een vierde gedeelte van een uur: *het is kwartier over agten. Daar slaat het kwartier. Mijn buitengoed ligt drie kwartier van de stad.* Het vierde gedeelte van eenen duim: *eene plank van vijf kwartier dikte*. Eene vierde verdeeling van den maneschijn: *het is heden het eerste kwartier* — *laatste kwartier*. Een bout van een schaap heet ook *een kwartier*; van hier *lamskwartier*. Het vierde gedeelte van een wapenschild is *een kwartier*. Voords, in het gemeen, een bewijs van adeldom, een wapenschild: *die willen dan gehult en gehuijst zijn met*

ade-

adelicke ſtukken en geleende quartieren. De Brune. Het vierde gedeelte eener ſtad, eens oords, eens omtreks: *de meijerij van 's Hertogenbosch wordt in vier kwartieren verdeeld.* Dit woord blijft, ſchoon ook een oord, eene ſtad in meer wijken verdeeld zij: *in wat kwartier van de ſtad woont gij?* Wijders, een oord, eene ſtreek, onbepaald: *het is, in dat kwartier, goed te jagen. Het kwartier van Nijmegen.* Een kantoor van zulken oord: *geld van het kwartier ontvangen.* Zamenſtell.: *achterkwartier, voorkwartier.* — *Kwartierſchout*, een ſchout over een der kwartieren van de Meijerij, *kwartierdag*, vergadering der afgezondenen eens kwartiers, *kwartiersvergadering.* Het woord is uit het fr. *quartier*, lat. *quartus.* Oul. bezigde men het hiervan gevormde bedr. w. *kwartieren*, voor in vier deelen ſcheiden, bij Kil. *in quatuor partes dividere. Den rock ſonder naet die en wouden ſy niet quaertieren.* Lev. J. C.

KWARTIER, z. n., o., *des kwartiers*, of *van het kwartier*; meerv. *kwartieren.* Ook dit woord, van eene geheel andere beteekenis, is uit het fr. *quartier*, en beduidt eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt. Bijzonder gebruikt men het van ſoldaten, beteekenende eene woning, waar zij eene wijl hun verblijf hebben, in tegenſtelling van het verblijf onder tenten, in het leger: *het volk in de winterkwartieren leggen. Zijn kwartier betrekken.* Somtijds wordt het ook voor eene of meer tenten genomen: *het kwartier van den veldmaarſchalk. Het hoofdkwartier in een leger.* Ook eene ſtad, of een dorp, waar het hoofdkwartier ligt. In het gemeene leven noemt een ſoldaat zijnen intrek bij burgerlieden *zijn kwartier.* Van hier, in het algemeen, ſchoon in den lagen ſtijl, eene verblijfplaats: *ik heb een goed kwartier.* Fig. neemt men, in den krijg, *kwartier* voor lijfsgenade: *om kwartier roepen. Geen kwartier geven*, alles over de kling jagen. *Een tegenſtrever, die nimmer quartier geeft.* Overz. van Herv. Zamenſtell.: *kwartiermaker, kwartiermeester*, een beambte onder land en zeevolk. Van hier het bedr. w., *inkwartieren*, waarvan *inkwartiering.* Schoon dit woord uit het fr. *quartier* oorſprongelijk is, moet men, echter, dit fr. woord niet uit het lat. *quartus*, maar uit eene andere bron afleiden. De Franſchen zetten, vaak, eene keelletter in plaats van onze blazende lipletter *w*, als *guerre* voor ons *war*, (welk woord de

Eng.

Eng. nog voor oorlog gebruiken), *güespe*, *gulpe* voor *wesp*, *gué* voor *wad*, *gant* voor *want*, enz. Het is, dus, zeer denkelijk, dat dit *quartier* uit eene bron, met het hoogd. *warten*, wachten, voordvloeije; of, dat het van *waren*, *weren*, dat is blijven, duren, ontstaan zij. Bij OTFRID. is *gifuare* een huis.

KWARTS, z. n., o., *van het kwarts*; meerv. *kwartsen*, doch slechts van soorten gebruikelijk. Een woord in de bergstofkunde voorkomende, zijnde eene glasachtige, zeer harde, halfdoorzigtige steensoort, gewonelijk met kristalschietingen op de bovenzijde. Waarom men het, wegens die oneffene punten, afleidt van *waart* (*wart* bij KILIAAN), dat is eene *wrat*. Van hier *kwartsachtig*.

KWASSIEHOUT, z. n., o., *des kwassiehouts*, of *van het kwassiehout*; zonder meerv. Eene soort van bitter hout, in Amerika, door de Inwoners, tegen venijnige slangenbeten eerst gebruikt. In onze apotheken overgenomen, bevindt men het een heilzaam koortsmiddel. Het hout zou zijnen naam van eenen slaaf, in Suriname, QUASJE genaamd, die de eerste ontdekker er van was, ontleend hebben.

KWAST, z. n., m., *van den kwast*; meerv. *kwasten*. Verkleinw. *kwastje*. Knoest, weer: *in dat hout zijn vele kwasten*. Fig.: *Pieter Pieterszoon en Albert Markus, twee harde quasten*. HOOFT. *Dat is een kwast van een mensch*, een koppige vent. In Gron. zegt men *oest*, ook bij KIL., die tevens *ast* heeft, voorkomende. De *kw* schijnen hetzelfde denkbeeld met meer sterkte uittedrukken. Van hier *kwastig*, knoestig — koppig, *kwastigheid*, onverzettelijke hardigheid: *onder and're gedenkenissen zijner quastigheit*. HOOFT.

KWAST, z. n., m., (naar PIETERS.; bij HALMA vrouwl.) *van den kwast*; meerv. *kwasten*. Verkleinw. *kwastje*. Zamengebondene borstels: *ik zal er den kwast nog eens opzetten*, het nog eens verwen. Franjen, tot een bundeltje gebonden, tot sieraad en gebruik: *het paard had eenen rooden kwast op den staart. Een kwast aan eene trompet — op den hoed*, enz. *Er hangt geen kwast in de bedstede. — Dat hebt gij aan uwen kwast*, die schade hebt gij. Fig.: *dat is een kwast*, die zijnen hoogmoed, door zijne kleeding, dwaaslijk aan den dag legt; een gek, een zot. Van hier *kwastig*: *Borgoensche* vaa-

vaanen met quastigh kruis van bloedt. HOOFT. *Een kwastige vent*, een eigenzinnige zot. VOND. heeft *quasteloos* (*kwasteloos*).

Kwast, hoogd. *quast*, nederf. *quest*, zw. *qvast*, deen. *koest*. ADEL. vergelijkt het lat *fascia*, een bindfel, en brengt het, liefst, tot *vatten*, omvatten, verbinden.

KWE, (voor *kwede*) z. n., vr., *der*, of *van de kwe*; meerv. *kween*. Zekere vrucht. Zamenftell.: *kweappel*: *ik zal u graeuwe queappels plukken*. VOND. *Kweappelboom*, *kwedoorn*, een doornboompje, dat lange en roode bezien draagt, *kwemoes*, *kwepeer*, *kwepeerenboom*, *kwevleesch*, ingefuikerde kween, *kwewijn*.

Kwe (*kwede*), hoogd, *quitte*, *quette*, nederf. *que*, boh. *kutna*, fr. *coin*, *coing*, ital. *cotagna*. Alles uit het lat. *malum cijdonium* of *cotoneum*, gr. *κυδωνιος*, omdat men deze vrucht uit Cijdon, eene ftad op het eiland Kreta, eerst ontving.

KWEEK, z. n., v., *der*, of *van de kweek*; zonder meerv. Puingras. Eene grasfoort, die, in Geld., *kwek* heet, en zich, door weelig wortels te fchieten, ongemeen fterk vermeenigvuldigt. Van *kwik*. Zie dit woord.

KWEEKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kweekte*, *heb gekweekt*. Bezorgen, dat iets in zijnen ftand blijve, wasfe, groeije en zich vermeenigvuldige: *boomen kweeken*. Koesteren, opvoeden: *kinderen zorgvuldiglijk kweeken*. Fig., den bloei van iets bevorderen: *geleerdheid en wetenfchappen kweeken*. *Deze gemeente zachtmoedelijk queeken met een rechtvaardige regeeringe*. HOOFT. Voedfel aan iets geven, in eenen oneigenlijken zin: *zijne trotschheid kweeken*. *Hoope queeken*. HOOFT. *Iemands gunst kweeken*. Begunstigen: *terwijl Vitellius zijnen naarijveraar queekt*. HOOFT. Van hier *kweekerij*, een enthof, met de zam.: *boomkweekerij*, *entkweekerij*, *telgkweekerij*, enz., *kweeking*, *kweekfel*, teelfel, *kweekfter*. Zamenftell.: *kweekhof*, *kweekfchool*, *kweektuin*. De oorfprong is in *kwik*. Zie dit woord.

KWEELTJE, z. n., o., *des kweeltjes*, of *van het kweeltje*; meerv. *kweeltjes*. Zoet gezang van eenen vogel: *zij antwoordt met een queeltjen*. RODENB. Verkleinw. van *kweel*, dat is gekweel; van *kwelen*. Er is nog een ander woord *kweeltje*, in de beteekenis van den gering-

ſten graad van bederf — van vlakje, ſmetje: *er is geen kweeltje aan. Ik zal zorgen, dat er geen kweeltje aankome.* Van *kwelen*, voor kwijnen, verwelken.

KWEEN, z. n., vr., *der*, of *van de kween*; meerv. *kwenen*. Dit woord beteekende bij onze Taalverwanten, oudtijds, eene vrouw, huismoeder. De oude Duitſchers noemden, trouwens, eene vrouw *quen*, of *quena*, zw. *qvinna*. Eerſte ſtaatsvrouwen droegen, bij de oude Gothen, Kimbren en Denen, dienzelfden naam. Nog heden heet *a queen* eene koningin, bij de Engelſchen. De Engelſchen hebben nog een woord *quean*, dat uit deze bron is, en een oneerlijk vrouwmensch beteekent. Bij KIL. is *quenè vacca taura*, *vacca ſterilis*, en ook *mulier vana*, *meretrix*. Het gr. *γυνη*, eene vrouw, komt hiermede overeen, gelijk ook het boh. *zena*, het luſat. *ſchena*, het pool. *zona*; misſchien alles uit *γεινειν*, telen, waarmede ons *kennen* (bekennen) en *kunne* overeenkomen. Ondertusſchen beduidt *kween*, bij ons, een wijfje van het rundvee, en wel eene koe, die onvruchtbaar is: *de vale, leelijke, doch wel gegelde queen*. DE DECKER. Met verachting noemen wij een onvruchtbaar vrouwmensch *eene kween*. JONCTYS neemt het voor eene afgebruikte hoer: *mennigh jongelingh omarmt een halfrotte queen*.

KWEER, bijv. n. en bijw., *kwerer*, (*kweerder*) *kweerst*. Walgelijk zoet; in Gron. gebruikelijk. Het is onzeker, wat de eerſte beteekenis van dit woord zij.

KWEERN, (*kwern*, bij KIL. *querne*) z. n., vr., *der*, of *van de kweern*; meerv. *kweernen*. Een handmolen. Van hier *kweernen*, *kwernen*, met eenen handmolen malen. Moeſog. *quairnus*, angelſ. *cwearn*, *cweorn*, *cwyrn*, deen. *quærn*, eng. *quearn*, *quern*.

KWEESTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kweestte*, *heb gekweest*. Op het eiland Tesſel en Vlieland gebruikt men dit woord van eene zeldzame manier van vrijen, bij welke de deuren, of venſters, open ſtaan, en de vrijer op het bedde vrijt, liggende, of zittende, op de deken, waaronder de vrijſter zich bevindt. Van hier *kweester*.

KWEKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kweekte*, *heb gekweekt*. Hetzelfde als *kwaken*.

KWEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwekte*, *heb gekwekt*. Kakelen, kwaken.

KWEL, z. n., vr., *der*, of *van de kwel*; het meerv. is bui-

buiten gebruik. Kwelling: *door moeijelijke quel van lang vertoef* Hooft. *De quel scheen u gheen quel* Rodenb. Het woord is weinig meer in gebruik. Van hier *kwelachtig*, *kwellijk*: *zoo quellijk* (zorgelijk) *een krijgsdienst*. Hooft. *Kwellijkheid*: *hoewel die onderworpen zijn veel quellickheden*. Rodenb. *Kwel* wordt ook voor *wel*, gebezigd. Van hier *kwelwater*, voor *welwater*. Zie *wel*.

KWELDER, z. n., vr., *der*, of *van de kwelder*; het meerv. is niet in gebruik. Buitendijksch land: *de schapen loopen op de kwelder*. Zamenstell.: *kweldergras*: *en 't kweldergras, in vogte reeten, te meer gedeegen, fierer tiert*. M. L. Tydw. Waarschijnelijk, van *kwel*, dat is eene wel, wegens het *kwellende* water, dat is, dat gestadig uit den grond opwelt.

KWELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kweelde*, *heb gekweeld*. Zoetelijk zingen; van vogelen sprekende: *daar nimmer Philomeel haar vreugd en liefde kweelde*. Lannoy. Van menschen zegt men het ook; wanneer Huydec. en F. de Haes willen, dat men het nimmer in eenen vrolijken zin zal gebruiken. Het is waar, dat men dit, doorgaans, zoo gebezigd vindt. Zoo zegt Poot in een treurdicht op den dood van Hoogstraten: *schoon ik naar de kunst niet queel*. En Vondel: *waerom en queeldij niet en spijst mijn droeven geest met eenigh klaeglyck lied?* En Koornhert: *zijt getroost*, *voedster*, *wil niet meer kwelen*. Evenwel wijkt men ook wel eens van dien regel af. Althands, Hooft zegt ergens: *maar meereminnen zang* (dat is loftuiterij) *belas mijn' ooren niet*, *al queelden zij haar best*. *Laet Apollo comen spelen*, *en met Pan een lietjen quelen*. Geschier. *Wanneer de werelt queelt een liefelicken toon*. F. v. Dorp. Men volge dan wel het meest gebruikelijke. Met dat al schijnt de genoemde stelling van Huydec. en De Haes op eene verwarring van *kwelen*, zingen, met *kwelen*, kwijnen, te berusten; daar, toch, die twee werkwoorden, oorspronkelijk, verschillen. *Kwelen*, zingen, is een voordd. werkw., anders *kwedelen*, *kwetelen*, van het oude *quedan*, *quaden*, spreken, *queden*, *quederen*, *garrire* bij Wacht. Zie verder *kwetteren*. Over *kwelen*, kwijnen, zie het volgende. Voords is van hier *kweling*.

KWELEN, (bij Kil. *quelen*, *quenen*, *quijnen*) onz. w., gelijkvl. *Ik kweelde*, *heb gekweeld*. Kwijnen, verwel-

ken: *Basan en Carmel quelen: oock queelt de bloeme Libanons*. Bybelv. *Bezochte schaduwen en wandelwegen kwelen*. H. Dullaert. Van menschen wordt het ook gezegd, eigenlijk: *zijn lijf queeld en sterft*. Van Mander. Oneig., bezwijken: *ik kweel van liefde. De hoochste van het volck des lants quelen*. Bybelv. Van hier *kweling*. Wat de afleiding van dit woord aangaat: er is geen twijfel aan, of de *k* is slechts een keelklank, voor het wortelwoord gevoegd. Dit wortelwoord is het oude *welk*, waarvan *verwelken* nog overig is, door sappeloosheid slap hangen. Door letterverzetting is het een met het lat. *flacceo*, *flaccidus*.

KWELLEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwelde*, *heb gekweld*. Bij K. v. Mand. vindt men het deelw. ongelijkvl. *gekwolen*, om het rijm, voor *gekwollen*. Plagen, moeijelijk vallen: *den vijand onophoudelijk met bommen kwellen*. Schertsen: *zij kwelden die juffer met haren neef*. Eene groote smert gevoelen: *van de jicht gekweld worden. Met het graveel gekweld zijn*. Onlust des gemoeds veroorzaken: *die zaak kwelt mij dag aan dag. Dan kwelt mij knagend zielverdriet*. Wederk.: *zich over iets kwellen*. Van hier *kwellaadje*, beangstiging, verdriet: *die quellaadje uit het hooft te slaen*. Vond. Voords *kweller*, *kwelling*, moeijelijkheid, *kwelster*. Zamenstell.: *kwelbast*, plaagbast, *kwelduivel*, plaagduivel, *kwelgeest*, booze geest, schertser.

Kwellen, Otfrid. *qualen* en *quellen*, Willer. *quelen*, hoogd. *quälen*, zw. *qvälja*. Het is niet onwaarschijnelijk, dat het tot het zw. *välla*, beangstigen, kwellen, behoort. Het oude *bal*, kwaad, angelf. *balo*, bij Schilt. *wala*, mag men ook in aanmerking nemen; te meer, daar Kil. het vlaamsche *quaele* door kwaadheid, boosheid verklaart.

KWENDEL, z. n., vr., *der*, of *van de kwendel*; het meerv. is buiten gebruik. Eene welriekende plant, wilde thijm. Denkelijk van het lat. *cunila*, *cunilago*.

KWENGELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwengelde*, *heb gekwengeld*. In Gron. gebruikt men dit woord: *met water kwengelen*, dat is, door beweging van het watervat, gedurig storten en kleine plassen maken. Het woord zal, met *zwengel*, uit eene bron afstammen. *Wegen*, *zwagen*, *waggelen*, *wankelen*, *zwanken*, *zwenken*, *zwingen*, *zwengel* hebben eene bron.

KWERN.

KWERN, zie *kweern*.
KWETELEN, zie *kwetteren*.
KWETER, zie *kwetteren*.
KWETS, z. n., vr., *der*, of *van de kwets*; meerv. *kwetsen*. Eene bekende pruim, die, aan den boom hangende, door regen en wind, op den grond stortende, door den val ligt *gekwetst* wordt en in stukken berst. HALMA is voor het manl. geslacht. In het hoogd. is zij ook vrouwl.
KWETS, z. n., vr., *der*, of *van de kwets*; het meerv. is niet in gebruik. Kwetsing, nadeel: *daar hun marren minder quets doen moghte*. HOOFT. *Tegens quets van droeve sterfsijkheidt*. HOOFT. *Met een wreede quetz'*. K. VAN MANDER.
KWETSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwetste*, *heb gekwetst*. Het woord wordt van harde ligchamen gezegd, wanneer zij weekere ligchamen drukken, en daardoor kneuzen of blutsen: *kwets die appelen niet*. Van hier wordt het voor wonden, bezeeren gebruikt: *een koegel, die de kuit quetste*. HOOFT. *Aan het hoofd — in den arm — aan het been gekwetst zijn*. Straffen, kastijden: *Gods kwetsen is geneezen*. M. L. Oneig., schenden: *iemand in zijne eer kwetsen*. Ergeren, beleedigen: *stoffen, die ik hoope dat niemants ooren quetsen*. POOT. *Dat dit immer kuische ooren kwetste*. FEITH. Van hier *kwetsing*, *kwetsuur*: *een mont der gaepende quetzuure*. VOND. *Met de minquetsuur*. POOT.

Kwetsen, hoogd. *quetschen*, nederf. *quietsen*, *quösen*, zw. *qväsa*, angelf. *cwysin*, eng. *to quash* en *squeese*. Het woord is klanknabootsend, en een voordd. w. van het, nog in het nederf. gebruikelijke, *quedden*, *quetten*, drukken. Het lat. *quatere*, *quassare*, *cutere*, en het wend. *kweezczu*, slaan, drukken, behooren hierheen ook.
KWETTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwetterde*, *heb gekwetterd*. Voordd. w. van *kwetten*, drukken, blutsen, anders *knetteren*, *knitteren*: *de pruimen worden gekwetterd in den korf*. Van hier *kwetterig*, geblutst, *kwetterigheid*, *kwettering*.
KWETTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwetterde*, *heb gekwetterd*. Kakelen, praten: *of als twee of drije, die daer quetteren*. VAN MANDER. Hierheen behoort het vrouwl. naamw. *kweter*, waardoor men, in sommige stre-

ftreken van Gelderland, den tongriem verftaat, inzoover dezelve, bij fommige kinderen, het fpreken belet, en daarom dient gefneden te worden. Het woord fchijnt ontleend van het fnijden van den tongriem, welk men fommigen vogelen doet, die daardoor *het kwetteren* leeren. Trouwens, *kwetteren* noemt men, in Gron., *kwetelen*, en men gebruikt het van vogelen: *eene kwetelende zwaluw*. Ondertusfchen is *kweter*, *kwetteren*, *kwetelen*, bij Kil. *quedelen*, van het oude *quedan*, dat, bij Otfrid., gevonden wordt en fpreken beduidt, zw. *queda*. De Engelfchen gebruiken nog *quoth i*, *quoth-he*, voor, zeg ik, zegt hij. De oude Latijnen, ten tijde van Ennius en Pacuvius, zeiden *cedere*, hetwelk zij *kedere* uitfpraken. Voor dit *kwetteren* hoort men, in de dagelijkfche verkeering, ook *kawetteren: wat ftaat hij daar weer te kawetteren.*

KWEZEL, z. n., vr., *der*, of *van de kwezel*; meerv. *kwezels*. Dit woord, dat, misfchien, met *vezel* en *beuzel* naauw verwant is, beteekent, eigenlijk, eene kleinigheid, een wisjewasje. Van hier is het overgegaan tot eene benaming van eene geestelijke dogter. *Klopjes*, zegt S. van Emden, *worden in Brabant Quezels genaamd*. Misfchien, omdat zij veel gewigt leggen op dingen, die, in den Godsdienst, van weinig belang zijn, ware beuzelingen. En, omdat fchijnheiligheid zich juist daaraan kenfchetst, is *eene kwezel* bij ons ook voor eene fchijnheilige gebruikelijk. Van hier *kwezelen*, futfelen, beuzelen, *kwezelaar*, futfelaar, *kwezelarij*, fchijnheiligheid, *kwezelachtig*.

KWIBUS, z. n., m., *van den kwibus*; meerv. *kwibusfen*. In het gemeene leven, een zot: *een regte kwibus*. Een gek op eenen fchoorfteen draagt, in Geld., ook dien naam. Misfchien uit het lat. *qui*, *quis*.

KWIDAM, z. n., m., *des kwidams*, of *van den kwidam*; meerv. *kwidams*. Een los, roekeloos, zot handelend mensch. Van het lat. *quidam*, iemand.

KWIJL, z. n., vr., *der*, of *van de kwijl*; het meerv. is buiten gebruik. Zever, flijmachtig fpeekfel, dat, bij fommige gelegenheden, van zelf uit den mond loopt. Om deze rede mag men het woord, misfchien, met *kwel*, dat is *wel*, tot eene bron brengen. *De kwijl loopt hem uit den mond*. Wij volgen Pieterson in het geflacht. Halma en Hoogstr. zijn voor het onz. In

vele oorden des Vaderlands hoort men ook *de kwijle* uitspreken; zoodat het vr. wel het oudste geslacht schijnt te zijn. Zamenstell.: *kwijlbab*, *kwijlebab*, een kwijldoek, oneigenlijk, babbelaar of babbelaarster, die zoo druk zit te babbelen, dat de kwijl uit den mond loopt: *'t is een quijlbab.* HOOFT. Voords *kwijlband*, *kwijldoek*, *kwijllap*, *kwijlslab*.

KWIJLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwijlde, heb gekwijld.* De kwijl laten loopen, zeveren. Van hier *kwijlaard*, *kwijler*, *kwijling*: *den zieken tot kwijling brengen.*

KWIJN, z. n., m., *des kwijns*, of *van den kwijn*; het meerv. is niet in gebruik. Kwijning, uittering, getreur: *'t blijde gejuig in d' oogst slaat nu aan den kwijn.* LODENST.

KWIJNEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwijnde, heb gekwijnd*: Slap hangen, verwelken: *de boom omhelst van 't klim quijnt zonder jeugd en blaren.* DE DECKER. *Een krans van lof, dat nemmer dorr' of quijn'.* HOOFT. Dof, flaauw, bleek van kleur zijn: *de lichtbol, weggezonken, verguld de velden met een' kwijnenden luister.* OVERZ. V. HERV. Langzaam uitteren: *hij kwijnt aan eene ziekte. Eene kwijnende ziekte. De Joodsche mogentheit quijnde aan eene oorlogskoorts.* POOT. Door droefheid lusteloos zijn: *gij schenkt uw vleesch en bloed, om 't kwijnende gemoed*, enz. SCHUTTE. *De liefde doet hem deerlijk quijnen.* HOOFT. Van hier *kwijning*, uittering. Het woord grenst naauw aan *kwelen*, bij KIL. ook *quenen*, *quijnen*. Men mag *dwijnen*, *zwijnen*, dat bij KIL. nog overig is, mede in aanmerking nemen.

KWIJT, bijw., vrij, los, ledig, weg, verloren; in eenen natuurelijken en zedenlijken zin. Men gebruikt het, met eenen vierden naamval, bij de volgende werkwoorden; als, met *zijn*; *hij is zijnen hoed kwijt. Raken*: *hij raakt al zijn goed kwijt*, hij verliest het. *Maken*: *zich van iemand kwijt maken*, hem verlaten. *Ik zal u van dat pak kwijt maken*, ontlasten. *Want hij heeft ons los en vrij, quijt gemaeckt van slavernij.* H. DE GR. *Schelden*: *hij schold hem het geld kwijt.*

Ook heeft de Godt der wouden,
Noch Pan, noch wildeman, noit boete quijtgeschouden (gescholden). VOND.

Worden: *hoe zal ik hem kwijt worden?* Eindelijk, met

 gaan,

gaan, voor kwijt raken, verliezen: *Hiermet ga ick mijn' man, naest Godt mijn toevlught quijt.* Hooft.

Oock queelt de tack meest alle tijd,
En 't boomtje gaet sijn kroontje quijt. J. de Deck.

Ook is het voor vrij raken, ontkomen, gebezigd geworden: *die sal met vier ponden tournoijs quijt gaen.* Aldegond. Oul. werd *kwijt zijn* ook met den tweeden naamval gebezigd: *dat ick mijns mans qwijt bin.* Lev. J. C. Zamenstell.: *kwijtbrief, kwijtschelding, kwijtwording.*

Kwijt, hoogd. en nederf. *quitt*, eng. *quit*, fr. *quitte*, zw. *qvitt*, ijsl. *qwittur.* In het Britt. is *quytaat* verlaten, en *quytet* vrij maken. Er is een oud stamwoord *wit*, beduidende afgezonderd, los, vrij. Hierheen behoort dit woord, gelijk ook het lat. *viduus, vidua*, ons *weduw:* misschien ook ons voorzetsel *uit*, ons *wijd, wieden*, enz.

KWIJTEN, (zich) wederk. w., ongelijkvl. *Ik kweet mij, heb mij gekweten.* Dit woord wordt bij Kil. bedr. gevonden, en beteekent, eigenlijk, vrij maken, los maken, ontdoen: *ende ic quite alle die eerstgheboren van minen sonen.* Byb. 1477. Zoo zeide men oudtijds ook: *ik kweet mijne beloften*, ik ontdeed mij, door dezelve te volbrengen, van derzelver verbindtenis. *Hoe quijtge hier uw plichten?* Moon. *Iemand den eed kwijten*, hem er van ontslaan. Thands gebruikt men het wederk. alleen: *zich van zijnen pligt — van zijne belofte kwijten.* Ook: *zich dapper kwijten. Hij kweet zich als een eerlijk man.* Van hier *kwijting*: *dat ik uw lijdens volle prijs mijn kwijting heeten mag!* M. L. Tydw.

KWIK, bijv. n. en bijw., *kwikker, kwikst.* Dit woord beduidt, eigenlijk, beweeglijk, dat zich beweegt, voords vlug, aardig, gaauw, levendig, vrolijk, tierig. In dien figurelijken zin vindt men het bij Vond.: *in 't quickste van den maij — van de lent. Maer nimmer zag men in het kwikste van den tijd.* N. Verst. *In het quikste van zijn dagen.* Moon. Als zelfstandig naamw., meerv. *kwikken*, komt het bij Hooft voor: *zendende nog drie Italiaansche kwikken.* Nog zegt men, in de gemeenzame verkeering: *het is maar kwik*, het is niets, het is maar eene aardigheid. Van het onz. geslacht, zonder meerv., beteekende het, oulings, levend gedierte, zoo als het bij Kil. voorkomt. Thands is *het kwik* gebruikelijk voor

kwik-

kwikzilver, dus genoemd wegens deszelfs vlugheid en vloeibaarheid; waarom het, in het lat., ook *argentum vivum* heet. Van hier *kwikachtig*, *kwiksch: de quixe vrijerschap.* T. ROEMER. Verkleinw. *kwikje*, een aardig ſtrikje: *met ſtrikjes en kwikjes*; ook een pronkſtertje. Zamenſtell.: *kwikhaag*, eene van zelve opſchietende haag, *kwikkebil*, eene vrouw of vrijſter, die niet veel van zitten houdt, eene loopſter, een ligt vrouwmensch, *kwikkebillen*, *kwikpil*, *kwikſtaart*, een vogeltje, wegens de beweging van den ſtaart dus genaamd, *kwikſtaarten*, *kwikzand*, welzand, dat onder de voeten uitwijkt, (HALMA verklaart het ook door zand, waaronder een weinig kwik is) *kwikzilver*. Van hier ook *verkwikken*, d. i. verlevendigen, het welk eigenlijk van zieken gezegd wordt, die door een geneesmiddel *verkwikt*, verlevendigd worden: Dit woord is een der oudſten in onze en aanverwante talen. In de agtſte eeuw reeds vindt men *kecprunno*, in het gelderſche *kwikborn*, bij WILLER. *quekkon wazzera*, levend water, eene wel. Bij ISIDOR. is het werkw. *chiquihhan*, en bij NOTK. *chichen*, en bij OTFRID. het bijv. n. *quek* en *queqkas*. In het angelſ. is *cuce*, *cwic*, *cwicu*, levend, levendig, vlug, eng. en hoogd. *quick*, zw, *qvick*. Het ſtamt af van *wegen*, *bewegen*, *wakker*.

KWINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwinkte*, *heb gekwinkt*. Een verouderd werkwoord, met *winken*, *wenken*, uit eene bron, en beteekenende bewegen, trillen. Van hier het baſterdſtaartige gelijkvl. w. *kwinkeleren*, dat van het zingen der vogelen, met eenen trillenden gorgel, gebruikt wordt: *'t gevogelt quinkeleert en zingt*. POOT. Voords beduidt het, in het gemeen, zingen, vrolijk zijn. Van hier *kwinkelering*, *kwinkeleerſter*. Hierheen behoort *kwinkſlag*, een onverwacht kluchtig gezegde.

KWINKERD, z. n., m., *des kwinkerds*, of *van den kwinkerd*; meerv. *kwinkerds*. Een, die ſcheel ziet; dus wegens de beweging van de oogen genaamd.

KWINT, z. n., vr., *der*, of *van de kwint*; meerv. *kwinten*. Eene loosheid, ſtreek: *aardige kwinten*. Kuur, gril: *zijne kwinten zijn onverdraaglijk*. Voor *kwinkt*; van *kwinken*. Fr. *quinte*, nederſ. *quinte*. Van hier *kwintig*.

KWINT, z. n., vr., *der*, of *van de kwint*; meerv. *kwinten*. De fijnste snaar van eene vedel. Ook een woord in de zangkunst. Van het lat. *quintus*, vijfde.

KWINTAPPEL, zie *kolokwint*.

KWIPSCH, bijv. n. en bijw., ziekelijk, niet wel: *zij ziet er zoo kwipsch uit*. Misschien uit eenen oorsprong met *wepsch*, *weepsch*, smakeloos, laf.

KWISPEDOOR, z. n., vr. en onz., *der*, of *van de kwispedoor*, *des kwispedoors*, of *van het kwispedoor*; meerv. *kwispedoren*. Spuugpot. Bij verbastering, van het spaansche woord *escupedor*, of *escupidero*.

KWISPEL, z. n., m., *des kwispels*, of *van den kwispel*; meerv. *kwispels*. Het harige uiteinde van den staart, bij Kil. *cauda*. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn, en meteen het denkbeeld van beweging intesluiten; met *wispelen* uit eene bron. Voords beteekent het eenen wijkwast, poeijerkwast, witkwast: *men kan wel met een kwispel twee muyren witten*. De Brune. Zamenst.: *kwispelbies*.

KWISPELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik kwispelde*, *heb gekwispeld*. Bedr., met eenen kwispel strijken. — *Iemand kwispelen*, hem met eene snerpende roede slaan. Onzijd., met den staart slaan, of strijken: *gelijk een tijger, die al kwisplend met den staart, zijn tuchtheer vleit*. J. de Marr.

KWISPELSTAARTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik kwispelstaartte*, *heb gekwispelstaart*. Met den staart de beide zijden des ligchaams slaan, met den staart spelen, aan eenige beesten, en voornamelijk aan de honden eigen, tot bewijs van vriendschap; *de hond kwispelstaartte, toen ik te huis kwam*. Fig., vleijen.

Daar *kwispel* een staart is, zoo heeft in *kwispelstaarten*, eigenlijk, eene overtolligheid plaats, en *kwispelen* alleen drukt hetzelfde denkbeeld uit. Kil. heeft ook *wispelstaarten*, en Plantyn *wipstaarten*.

KWISTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik kwistte*, *heb gekwist*. Verkwisten; welk zamengestelde meest gebruikelijk is: *en quist de kracht sijns geests*. Camph. *En sij quisten hunnen tijdt*. Gesch. Van hier *kwistig*, verkwistend. Zamenstell.: *kwistgeld*, doorbrenger, ook *kwistgoed*, *kwistpenning* geheten; allen van het manl. geslacht. Onder-

dertusschen, dit *kwisten*, dat verdoen, doorbrengen beduidt, en bij Otfrid. even eens *quisten* heet, behoort tot het geslacht van *woest*, *verwoesten*, lat. *vastare*. Het oudfransche *guaster*, nu *gâter*, is hetzelfde woord.

L.

L, is de elfde letter van het nederd. ABE, de agtste der medeklinkers, en de tweede tongletter. Zij opent of sluit eene lettergreep, als: *lam*, *mal*. — Nooit duldt zij eenen medeklinker achter zich, in het openen van eene lettergreep, als: *lak*, *les*, *list*, *lot*, *lus*. Integendeel verdraagt zij dit wel, in het sluiten van dezelve; gelijk zij ook, in het openen, achter eenen medeklinker staan kan, als: *fulp*, *glimp*. In het eerste geval, rolt zij over op de *p*, daar zij, in het laatste, door de *g* voordgedreven wordt. Zie INL. bl. 15.

L en R zijn twee zeer na verwante letters, die, in alle talen, dikwijls met elkander verwisseld worden; iets, dat, in de afleiding van woorden, vooral, in aanmerking moet genomen worden. Voor het lat. *ulmus* zegt de franschman *orme*, en wij *olm*: voor *peregrinus* de italiaan *pelegrino*, de franschman *pelerin*, en wij *pelgrim*. In onze eigene taal ziet men dit: *schalmei* vindt men, bij K. v. MANDER, *schar-mei* gespeld. Wordt niet de uitgang *elen*, bij sommige werkwoorden, met *eren* verwisseld, als: *snippelen*, *snipperen*? Zoo zegt men ook *stamelen* en *stameren*, *bobbelen* en *bobberen*. En voor *wandelen* zeiden de Ouden ook *wanderen*. In den dagelijkschen tongval geschiedt dit ook meer dan eens: voor *bitterkers* zegt men, om het gemak, *bittelkers*. Trouwens, men vindt menschen, ja geheele volkeren, welken het onmogelijk is, de *r* uittespreken. Hen, welken dit bezwarelijk valt, zal men, daarom, eenen klank, aan de *l* grenzende, meest hooren bezigen. Ook worden *l* en *u* dikwijls verwisseld. Zoo zeide men voorheen *vergouden*, voor *vergolden*, *gewoud*, voor *geweld*, *schoud*, voor *schuld*; en nog zeggen wij, somtijds, *soudenier*, voor *soldaat*, *soudeersel*, voor *soldeersel*. Integendeel hebben wij nu de *u*, waar eertijds *l* was, in *goud*, *koud*, *houden*, *oud*, enz., voor *gold*, *kold*, *holden*, *old*, enz. En het is aanmerkelijk, dat de Franschen *sols* en *fols* als *sous* en *fous* uitspreken. Hierheen behoort ook ons *wilde* en *woude*.

LAAG, bijv. n. en bijw. *lager*, *laagst*. In de uitspraak, bezigt men ook *leeg*. Het tegendeel van hoog: *twee lage boom-*

boomſtammen. De gewone ſtand van de afgeloopene zee, de eb: *het is laag water.* Beneden; in de dagelijkſche taal: *kom om laag.* Gering, met eene ſoort van verachting: *een man van lagen ſtaat. Die, in haar' laagen ſtaat, zijn dienstmaagd niet verſmaadt.* PSALMB. Nederig: *zich laag houden.* Ondeugend, ſlecht: *eene lage ziel. Lage gedachten over iemand hebben.* Verachtelijk: *zij ſprak laag van haren man. Laag op iemand vallen.* Verkleinw. *laagjes.* Van hier *laagheid*, ſlechtheid, ondeugende daad, *laagte*, eene plaats, die niet hoog is, fig. armoedige ſtaat. Zamenſtell.: *laagſchout*, een ſchout van een nedergeregt, *laagloopers*, valſche dobbelſteenen, die geen hooge oogen werpen, *lagerhand*, linkerhand.

Laag, hoogd. *leg*, *lege*, deen. *lav*, zw. *låg*, eng. *low*, ijsl. *lagr.* Het is het ſtamwoord van *leggen* en *liggen.*

LAAG, (*lage*) z. n., vr., *der*, of *van de laag*; meerv. *lagen.* Eene rij naast of op elkander liggende dingen: *eerst eene laag zand, dan eene laag ſteen. Twee lagen kaas.* Een aantal ſtukken, langs de beide zijden van een oorlogsſchip, op ieder verdek: *een ſchip van twee lagen*, als het, op beide verdekken, ſtukken voert. In eenen anderen zin, noemt men *eene laag* al de ſtukken, aan de eene zijde van een ſchip: *zij gaven den vijand de volle laag. De beide lagen geven*, de eene zijde na de andere afſteken. Eene bedekte plaats, om iemand, onverhoeds, te beſpringen: *hij ſchoot zeven herten uit zijn bedeckte laege.* VOND. Krijgsvolk, tot dat zelfde einde, ergens, ſchuilende: *gaan de gebroeders toe, ende leggen eene laagh van gewaapenden.* HOOFT. Een verraderlijke aanſlag: *van de laage gehoort hebbende.* HOOFT. *Iemand lagen leggen. Lagen, Henrik in zijne kindsheidt geleidt.* HOOFT. Zamenſtell.: *ribbenlaag*, *winterlaag.* — *Hinderlaag*, *nederlaag.* — *Lageloos.* HOOFT. In oorſprong, een met het vorige woord.

LAAI, z. n., vr., *der*, of *van de laai*; zonder meerv. Een, reeds verouderd, woord (gelijk het daarvan gevormde werkw. *laaijen*), beteekenende het licht van eene vlam. Het is nog overig in het zamengeſtelde *lichtelaai*, *lichterlaai*; *'t Vrije hart, dat lichterlai vlamde in 't hartje van den Mai.* MOON. *Het ſlagt den lichtelaaien heert.*

heert. M. L. Tydw. *Een lichtelaaije gloed*, eengloed, die eenen zeer helderen vuurglans van zich geeft. *In lichterlaaijen brand*, in volle vlam. Vond. en Hoogvl. fpellen *lichterlage*. Het werkw. wordt nog bij De Brune gevonden: *als het hout begint te laeijen*. Het behoort tot het geflacht der woorden *gloeijen*, *licht*, *logchem*, het lat. *lux*, *lumen*, het gr. φλοξ, ijsl. *loge*, alem. *lauga*, vlam.

LAAN, z. n., vr., *der*, of *van de laan*; meerv. *lanen*. Eene wandeldreef, wederzijds met boomen beplant: *rij ftuks de jachtlaan door*. Vond. In het eng. *lane*. Zamenftell.: *hoflaan*, *tuinlaan* enz.

LAAR, bijv. n., *larer*, (*laarder*) *laarst*. Kil. verklaart dit woord door ijdel, ledig. Het fchijnt hetzelfde te zijn, als het hoogd. *leer*, dat ook *lär* en *lar* wordt uitgefproken, bij Notk. *lare*, angelf. *gelaer*. Wij gebruiken het fomwijlen nog voor dun, fchraal: *lare melk*. *Lare thee* is, op de Veluw, flappe thee, zonder melk. In Gelderland heeft men een zelfft. n. van het onz. geflacht; meerv. *laren*. *Een laar in een bosch* is, daar, eene plaats, die niet met boomen bezet is, eene opene ruimte. Bij Kil. is het een onbebouwde grond.

LAARS, (*leers*) z. n., vr., *der*, of *van de laars*; meerv. *laarzen*. Verkleinw. *laarsje*, halve laars. Eene flappe ftevel: *hij hadde alree de goude laers aan 't been getrokken*. Vond. *Martinins* leidt het van *leer*, *leder* af.

LAARZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laarsde*, *heb gelaarsd*. Laarzen aandoen: *zich laarzen*. Oneig. zegt Poot: *door zijn gelaersden heldetrant*. De Dichter volgt het lat. *cothurnatus* na, dat, eigenlijk, wil zeggen *hoog gefcheeid*, omdat men de helden, op het oude tooneel, dus vertoonde; van daar is het verheven, hoogdravend. G. Schroder zegt daarom: *en leeren Sophocles in hooger laarzen gaan*. *Laarzen* is ook eene zekere ftraf den matrozen aandoen, anders, naar het eng., *bridfen* genoemd.

LAAS, tusfchenwerpfel, voor *helaas*: *doen ze zwack laes! den laetften ademfnack*, enz. De Decker. De Ouden fchreven ook *lacij*.

LAAT, bijv. n. en bijw., *later*, *laatst*. Spade: *waarom komt gij zoo laat? Het is later*, *dan ik gedacht had*. *Laat in den avond*. *Het zal laat worden*. *Beter laat dan nooit*. Van een bepaald uur gebruikt men het ook, fchoon

ſchoon er, eigenlijk, het denkbeeld van ſpade aanleiding toe gegeven heeft: *hoe laat is het? In het late najaar. Late kerſen*, die laat rijp worden. De overtreffende trap *laatst* wordt gebruikt van dingen, die geen ander ding van hunne ſoort na zich hebben, ten opzigt van tijd, plaats en orde. Ten opzigt van den tijd: *de laatſte dag in het jaar. Hij voert altoos het laatſte woord.* Dikwijls ook ſlechts in zoover, als eene zaak, tot hiertoe, nog geene andere zaak na zich heeft: *de laatſte reis, dat ik hem ſprak. Het gebeurde laatst, dat hij enz. Hij ſneuvelde, in den laatſten veldtogt.* Bijzonder zegt men het van dingen, die ſtervenden betreffen: *iemand het laatſte olieſel geven. Den laatſten ſnik geven. De laatſte pligten afleggen. Iemand de laatſte eer aandoen*, hem grafwaart verzellen. Ten opzigt van het ſlot der eeuwen: *het laatſte oordeel*, het jongſte geregt, in den bijbelſtijl. Met betrekking tot eene plaats: *de laatſte duit in den zak.* Tot orde: *hij was de laatſte*, hij ſloot het hek. *Ten laatſte*, eindelijk. *In het laatſte. Voor het laatſte.* Zamenſtell.: *laatstleden.* De ſtellige trap *laat* komt overeen met het hoogd. *lasz*, nederſ. *laat*, Notk. *lazzo*; de overtreffende trap *laatst* is, bij oude frank. en opperd. ſchrijvers, *lezest*, *lezist*, angelſ. *laesta*, hoogd. *letzt*, gr. *λοισθος*. Het woord ſchijnt met het w. *laten* verwant te zijn.

LAATDUNKEND, *laatdunkendheid*, zie *laten.*

LAAUW, bijv. n. en bijw., *laauwer*, *laauwst.* Een woord, dat den geringſten graad van warmte, in vloeibare ligchamen, uitdrukt. *Het water is al laauw. Het bloed is nog laauw. Het water laauw laten worden.* Fig., ijverloos: *laauw in den godsdienst zijn.* Van hier *laauwachtig*, *laauwelijk*, ijverloos. *laauwheid.* Het werkw. *laauwen*, laauw maken en laauw zijn, is weinig meer in gebruik: *mits ondertusſchen de hitte van 't bloedt laauwde.* Hooft. *Zich laauwen* heeft Paffenr.:

En laat het kille ſtael zich lauwen in het plengen
Van 't warme menſchenbloed.

Het ſchijnt, met *laf*, *ſlaauw*, tot eene bron te behooren. In ſommige oorden wordt het ook *leuw* uitgeſproken.

LAAUWDAAT, (*louwdaat*), z. n., vr., *der*, of *van de laauwdaat*; meerv. *laauwdaten.* Bij Kil. een lui wijf; zoo ook nog in de zamenleving: *zij is eene regte laauwdaat*, een lui, lam wijf, ook eene zottin, malloot.

Die middelbaer schoon is en fier in 't treden,
Die wort boven een schoone laudate begheert.
CONST. D. MIN.

Van hier *laauwdaatachtig*: *die laudaatachtig gaen zijn te misprijzen.* CONST. D. MIN. — KIL. brengt het tot *lauw* (*laauw*) en *daet* (*daad*); en dus is *laauwdaat*, bij hem, zoo veel als eene vrouw, die laauw van daad, of in haar doen, is, *mulier facto sive opere tepida.*

LABAAR, z. n., vr., *der*, of *van de labaar*; meerv. *labaren.* Een groote linnen halsdoek.

LABBEI, z. n., vr., *der*, of *van de labbei*; meerv. *labbeijen.* Klappei, snapster. Van hier het w. *labbeijen*, snappen.

LABBEN, onz. w., gelijkvl. *Ik labde, heb gelabd.* Snappen, klappen, overbrieven. Van hier het zamengestelde *labbekak*, m. en vr., van *labben*, en *kak*, oul. achter; derhalve zoo veel als achterklapper, achterklapster; zoo ook het werkw. *labbekakken.* Van hier *labber*, van den wind gebruikelijk: *eene labbere koelte*, een zachte wind, die de zeilen niet sterk spant, maar ben doet wapperen. *Met een labber koeltje* (anders ook als een woord, *labberkoeltje*) *uit den noordoosten.* BOGAERT. Wijders *labberen.* *'t Zeeluchtje labberde ons aanminnig te gemoet.* HUYDEC. — *Labberen*, het voordd. w. van *labben*, snappen, is bij KIL. *vana loqui*, *blaterare.* Voords *labberlot*, z. n., m., een plug, een straatschender. Tevens schijnt het, om het begrip van beweging, tot *labberen* te behooren.

LABBERDAAN, zie *abberdaan.*

LABIRINT, (*labyrinth*) z. n., m., *des labirints*, of *van den labirint*; meerv. *labirinten.* Uit het grieksche λαβύρινθος, dat een naam van een zonderling gebouw, op het eiland Kreta, was, bestaande uit verwelfde gangen, die zoo kunstig in elkander liepen, dat men den uitgang bezwaarlijk konde vinden. Van hier neemt men het voor eenen doolhof: *dat men in de kleine naeuheid der dichten somtijds maelt als in een' labirinth.* POOT. Oneig. gebruikt men het voor eene verwarde zaak, welker zamenhang en uitkomst men niet ligt bespeuren kan. POOT neemt het ook in eenen nadeeligen zin: *ontbeer vooral geen' draat in 's rijkdoms labijrint.*

LACH, z. n., m., *des lachs*, of *van den lach*; het meerv. is

is niet in gebruik. Bij VOND., MOON. en anderen is het mannel.; maar HOOFT bezigt het vrouwelijk. Het lagchen: *een lieve — blijde — zoete lach. Lach met lach betaalen.* SELS. *Met eenen lach bekooren.* VOND. *Eenen gedwongenen lach geven. Grooten lach hebben. Vol lachs zijn. Maar schoon gij den lach doet rijzen.* POOT. *Met eenen schampren lach.* M. L. TYDW. Zamenstell.: *grimlach.* Verkleinw. *lachje: lonkjes, lachjes.* SMITS. IJsl. *hlaatur*, alem. *hlahtar.*

LACHTER, z. n., m., *des lachters*, of *van den lachter*; het meerv. is buiten gebruik. Laster. Het woord is reeds verouderd. Bij VOND. vindt men het: *tot Godts of 's menschen lachter. Die doet hem zelven grooten lachter.* B. HOUW. Schande, smaad: *te haren lachter.* M. STOKE. Van hier het veroud. werkw. *lachteren: du en sültste dî selven niet lachteren noch prijsen.* GULDE LEGENDEN. *Dat hi den levenden God lachteren zoude.* BYBELV. 1477.

LADDER, (*leeder, leêr*, in sommige oorden des Vaderlands *ledder*) z. n., vr., *der*, of *van de ladder*; meerv. *ladders.* Een beweegbaar werktuig, om, langs deszelfs sporten, in de hoogte te klimmen: *hervoeghbaare ladders.* HOOFT. *Met eene ladder op den nok.* VOND. *Op eene ladder klimmen. Eene Stad met ladders bestormen.* Oneig., worden de holle zijstukken van eenen boerenwagen *ladders* genaamd. Trapswijze vordering: *en klimtge op deezen voet van de eene sporte op de aer der deugden ladder op.* M. L TYDW. Verbinding van dingen, van welken het eene telkens het andere, in volkomenheid, te boven gaat: *langs de ladder der wezens tot derzelver oorsprong op te klimmen.* FEITH. Verkleinw. *laddertje.* Zamenstell: *boomladder, brandladder, galgeladder, stormladder. — Laddersprong*, de afrolling eens opgehangenen van de ladder.

Ladder, hoogd. *leiter*, NOTK. *leitero*, KER. *hleitar*, angelf. *hläddr*, in het zwabensp. *laiter*, nederf. *ledder*, eng. *ladder*, pool. *letra.* Het is zeer denkelijk, dat het woord van *leiden* ontstaan zij.

LADE, (in het gemeene leven *la*) z. n., vr., *der*, of *van de lade*; meerv. *laden.* Verkleinw. *laadje.* Een woord, dat, eertijds, in het algemeen, eene ingeslotene of bedekte ruimte beduidde. Bij KIL. en in het hoogd.

hoogd. zijn daarvan sporen genoeg. Wij gebruiken het, thands, meest voor een vierkantig houten ruim, dat ingeschoven wordt, om daar in iets te leggen: *het ligt in de lade van de tafel — van het kabinet*. De vierkante raam, waarin de Wevers het riet of den kam sluiten, en waarmede zij den inslag vastslaan, heet *de lade*: *en het werk, geslagen met de lade* (*percusso pectine*, bij OVID.) *krijght zijn beslag*. VOND. Zamenstell.: *ladetafel* (*latafel*). — *Schrijflade*, *schuiflade*, *tafellade*, *treklade*. Wegens het eerste denkbeeld van sluiten, brengt men het, misschien, best tot eene bron, met *lid*, een deksel, *kleed*, het lat. *claudo*, ons *sluiten*, enz.

LADEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik laadde*, *heb geladen*. (Voor *laadde* zeide men, oudtijds, *loed*: *dit loed gij*. DE DECKER.) Ligchamen van eenige zwaarte ter vervoering, op of in iets leggen: *hij heeft twee pakken op den ezel geladen*. *Kaffijbalen in een schip laden*. *Waren op eenen wagen laden*. Vaak verzwijgt men het voertuig: *mest laden — hout laden*. Ook wel den last: *ladet uwe beesten*. BYBELV. *De maag laden*, te veel spijs gebruiken. Fig.: *meer laden*, *dan men dragen kan*, iets ondernemen, dat de kragten te boven gaat. Bloot gesteld zijn aan de werkingen eener bezwarelijke zaak: *met sonden geladen zijn*. BYBELV. *Gods toorn op zich laden*. Voords, gebruikt men het van allerlei soort van schietgeweer, wanneer men het noodige kruid en lood er in doet: *eene pistool — een roer — een stuk geschut laden*. *Zij doen niets dan lossen en laden*, zij schieten onophoudelijk. *Deze vrouw doet niets dan lossen en laden*, een onbeschaafde spreekwijs, gebruikt van eene vrouw, die telkens, na de bevalling, weder bezwangerd wordt. Het deelw. *geladen* gebruikt men, in de spreekwijs: *het op iemand geladen hebben*, hem een kwaad hart toedragen. Van hier *lader*, een, die het geschut laadt, — een reeder — en een laadlepel, *lading*, bevrachting — lading van eene pistool enz. Zamenstell.: *scheepslading*. Voords *laadbus*, *laadgat*, *laadkruid*, *laadlepel*, *laadpan*, *laadpriem*, *laadstok*.

Laden, OTFRID. en TATIAN. *laden*, hoogd. en nederს. *laden*, angelf. *ladan*, *hladan*, eng. *to load*, pool. *laduje*, deen. *läsfe*, ijsl. *hlada*, zw. *lada*, *ladda*, *lassa*, finl. *ladan*. Het eerste denkbeeld van zwaarte,

vaz

van onaangenaamheid, schijnt dit woord tot eene bron, met *leed* en *last*, te brengen. Er is nog een woord, dat, bij de Hoogduitschers, in gewoon gebruik is, namelijk *laden*, dat, oorspronkelijk, roepen beteekende. Somtijds gebruiken wij het ook nog, in de spreekwijs: *de vroedschap laden*, bijeen roepen, doen vergaderen. Dit woord komt uit eene andere bron; denkelijk van *luid* In het wallis. heet *llais* de stem. Bij OTFRID. en TATIAN. komt *giladan*, bij ULPHIL. *lathon*, in den zin van roepen, voor.

LAF, bijv. n. en bijw., *laffer*, *lafst*. Onzout, smakeloos: *laffe kost*. Bij KIL. heeft het nog andere beteekenissen, als die van laauw, loom, slap. Wij zeggen nog: *het is laf weder*, het is zoel weder, wanneer de warmte vele dingen slap en loom maakt. Oneig., dwaas, zonder verstand en oordeel voordgebragt: *eene laffe taal*. Van hier *lafheid*, *laffelijk*. Zamenstell.: *lafbek*, een jong, onbeschaamd, dwaas mensch, *lafhartig*, blood, *lafhartigheid*, *lafhartiglijk*, — *lafmoedig*. RODENB. en HOOFT. Het woord schijnt tot *flaauw*, *laauw*, te behooren, wat zijnen oorsprong aangaat.

LAGCHEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik lachte, heb gelagchen*. Oudtijds: *ik loech*, *loeg*; nog bij VOND.: *de kindsche tijt loeg ieder vrolijk aan*. HOOFT gebruikt het ook gelijkvl.: *ik heb gelacht*; dat niet natevolgen is. Het beduidt eene aangename gewaarwording, door verlenging en opening van den mond, en, somwijlen, met een onregelmatig geluid, zelfs met schudding van het ligchaam, aan den dag leggen: *om iemand lagchen*. *Over iets lagchen*. *Ik kon mij van lagchen niet onthouden*. *Luidkeels lagchen*. *Zich te bersten lagchen*. *Zich slap lagchen*, in de dagelijksche taal. Een geringe graad van lagchen, waarbij de mond slechts verlengd en geopend wordt, is, vaak, een teeken van vreugde, vergenoegen, vriendelijkheid, gunst enz.; maar ook van andere gesteldheden der ziel, als van spotzucht: *hij lacht met alles*. Van verachting, verwijt en beschimping: *in iemands verderf lagchen*. Van grootmoedige uittarting: *met iemands dreigingen lagchen*. *Beschermers, die met gevaaren lagchen*. SELS. Van standvastig geloof: *die met Gods beloften wel te vreden, lacht met al de onwaarschijnlijkheden*. M.L. — CAMPH. bezigt het met eenen tweeden

naamval: *en lachen uw's. In de vuist lagchen*, in het gemeene leven, zich heimelijk over iets verheugen, bijzonder over eens anders schade. In de dagelijksche taal zegt men, wanneer iets weinig geteld wordt: *in die zaak is wat gelagchen.* Of: *ik lach er wat om.* — *Het lagchen*, als een zelfst. naamw.: *doe wert onse mont vervult met lachen.* Bybelv. In den verhevenen schrijfstijl, gebruikt men het van iets, dat ons, door zijne bekorelijke gestalte, een aangenaam en streelend genoegen geeft: *de lagchende lente. Daer lacht een beemt.* Vond. *Met lachend groen.* Psalmb. *Het lagchend gelaat der Natuur.* Feith. *Stille en effene vergenoeging lachte op het ongerimpelde voorhoofd. Al lagchende*, zonder ernst, boertende: *ik zeide het al lagchende.* — Ook willends of onwillends: *hij zal dat al lagchende betalen.* Van hier *lagchelijk*, bij Rodenb. voorkomende, *lagcher*, *lachster*, *lagcherij*. Zamenstell.: *lachrimpel*, *lachspier*, *lachtrek*, *lagchebek.*

Lagchen, bij Tatian. *lahhan*, Notk. *lachen*, hoogd. en nederf. *lachen*, Ulphil. *hlahjan*, ijsl. *hleja*, eng. *to laugh*, angelf. *hlihan*, *hlahan*, hebr. לעג, deen. en zw. *le* en *lee*, gr. *γελαειν*, waar *γε* met de goth., ijsl. en angelf. *h* overeenkomt. Misschien is het woord van den klank gevormd.

LAGEN, (*leegen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik laagde heb gelaagd.* Verminderen: *de lasten op spijs, drank, en diergelijke te hoogen oft laaghen.* Hooft. Vernederen: *die een ander verheft, wordt zomtijds van den verheffingh gheleeght.* De Brune.

LAK, bijv. n. en bijw., *lakker*, *lakst.* Bij Kil. komt het voor, in den zin van weelderig, dartel, wellustig. Op de Veluw gebruikt men het, in eenen meer eigenlijken zin: *het koorn staat lak*, als de halmen wel geil opschieten, maar de aren niet zwaar geladen zijn. *Lak* heeft, in dien oord, ook den zin van laf, zouteloos. Ook Teuton. *lack*, *onghesalten*, *insulsus.*

LAK, z. n., o., *des laks*, of *van het lak*; zonder meerv. Roode, doorzigtige gom of hars, uit Oostindie tot ons komende, om daarmede te vernissen. Ook nagemaakt lak uit bloemsappen en eenige houtsoorten getrokken: *geel- blaauw- rood lak.* Voords *zegellak.* Zamenstell.: *lakwerk.* In de eerste beduidenis, is het woord van oosterschen oorsprong. Dit roode hars heet, in het arab.,

laci.

lach, perſ. *lac*, waarvan het middeleeuw. *laca*, het fr. *laque*, het ſp. *laccra*. Het ſchijnt, dat men, naderhand, elke roode, en, verder, iedere verw *lak* noemde.

LAK, (*lek*) z n., o., *des laks*, of *van het lak*; het meerv. wordt niet gevonden. Een ſtilſtaand water, een poel, een meer: *aan den oever van het lak Benacus*. HOOFT. Het is een oud europeesch ſtamwoord, waarheen het lat. *laous*, *lacuna*, het zw. *lag*, it. *lago*, fr. *lac*, ſchotſche *loch* enz. behooren. In het gr. is λακκος *foſſa*, *fovea*.

LAK, z. n., m., (bij HOOFT onz.) *des laks*, of *van den lak*; het meerv. is niet in gebruik. Valſche beſchuldiging, lastering: *iemand eenen lak op den hals werpen*, *eenen lak aanwrijven*. *En moogelijk zullen kwade tongen u weer een' lack opwerpen*. VOND.

Om een vuilen lak te ſmijten
Op het puik der Isrelijten. SIX v. CHAND.

Bij KIL. *laecke*; *lacke*: *Defectus*, *vitium*, *vituperium*, *probrum*, *ignominia*. In het eng. is *lack of moneij* gebrek aan geld. In het zw. is *klikka* eene vlek, en *klaek* ſchande. Het ijsl. *hhlak*, en het zw. *lack* beteekenen eene feil, fout. Van hier het zamengeſt. *belakken* eenen lak aanwrijven — *lakſchouwen*, ook *belakſchouwen*, iets beſchouwen, met oogmerk, om er laag op te vallen.

LAKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laakte*, *heb gelaakt*. Misprijzen, verachten: *iemands doen laken*. *Wat deed Pythagoras zoo zeer de visvangst laken?* DE DECKER. Van hier *laakbaar*, *laakſter*, *laker*, *laking*. Zamenſtell: *laakziek*, *laakzucht*.

LAKEN, z. n., o., *des lakens*, of *van het laken*; meerv. *lakens*. Dikke wollen ſtof: *leidsch laken*. *Fijn*, *grof laken*. *Laken weven*, *bereiden*, *verwen*. Ook voor linnen, lijnwaad; in het bijzonder voor een bedlaken: *ſchoone lakens*. *Onder een laken liggen* — *ſlapen*, elkander in de hand werken, in eene voorgenomene zaak. *Zij nemen hunne winst onder lakens en dekens*; zij teren alles op. *Hij heeft dat geld al weer onder de lakens gebragt*. Voor een zeil: *het is vlak voor het laken*, vlak voor den wind. *Het ging nu vlak voor 't laken*. BOGAERT. *Gouden laken*, eene bloem; ook *goudlakenſche* bloem genaamd. ADELUNG brengt dit woord tot den oorſprong van *lak*, eene gom. Voords, is van hier *lakensch*. Zamenſtell.: *lakenbereider*, *lakenhal*, *lakenhandel*, *lakenkooper*, *lakenkoopmanſchap*,

schap, *lakenmaker*, *lakennopster*, *lakenpers*, *lakenraam*, *lakenverwerij*, *lakenvoller*, (*lakenvolder*) *lakenwever*, *lakenweverij*, *lakenwinkel*.

Bij KERO, reeds, is *lahhan* een linnen doek en mantel; bij OTFR. is *lahan* een windeldoek, en bij SCHILTER, heet *gelach* een doek. In het frankth. is *min lahhan*, mijn kleed.

LAKKEI, z. n., m., *des lakkeis*, of *van den lakkei*; meerv. *lakkeijen*. Een voetknecht, volgdienaar, lijfknecht van aanzienelijke heeren. Wij hebben dit woord uit het fr. *laquais* ontleend; schoon er een oud woord is *lakken*, got. *laikan*, hoogd. *läcken*, zw. *lacka*, dat loopen beduidt. Bij KIL. is *lackeijen* loopen.

LAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lakte*, *heb gelakt*. Met zegellak sluiten. Het zamengest. *toelakken* is meest in gebruik.

LAKKRIS, (*lakkeris*) z. n., o., *van het lakkris*; zonder meerv. Zoo noemt men, in Gron., het drop, of afkooksel van zoethout, den wortel van kalissenhout, anders ook kalissiehout. Bij KIL. is *lackerisse* de wortel zelf. Hoogd. *lakritze*, zw. *lakrits*, eng. *licorish*, fr. *liquirice* en *reglisse*, ital. *ligoritia*, middeleeuw. *liquiritia*, boh. *likorice*. Allen zijn uit het gr. *γλυκυῤῥιζα*, dat is een zoete wortel.

LAKMOES, z. n., o., *van het lakmoes*; zonder meerv. Eene hoogblaauwe verw, uit het sap van een zekere plant, met kalk en pis bereid. *Lak* beteekent, in deze zamenstelling, eene verw, uit planten bereid. Zie *lak*. *Moes* schijnt te zien op de toebereiding van de verw, die, eer zij gedroogd wordt, tot een moes, of eenen brij gekookt moet worden.

LAKOOI, z. n., vr., *der*, of *van de lakooi*; meerv. *lakooijen*. Eene plant met welriekende bloemen, anders *violier* genaamd. *Eene witte-paarsche-bonte lakooi*. De naam past, eigenlijk, voor de witte stokviolier, omdat dezelve uit het gr. *λευκοιον*, of *λευκον ιον*, witte violier, verbasterd is. Zamenstell.: *lakooibloem*.

LALIJK, zie *leelijk*.

LALLEN, zie *lellen*.

LAM, bijv. n. en bijw., *lammer*, *lamst*. Dit woord drukt uit het gebrek eener al te zwakke beweging, of van het geheele gemis daarvan. In den laatsten zin lijdt het geene trappen van vergrooting. *Eene lamme hand*. *Iemand lam*

lam slaan. Hij is lam in al zijne leden. In het bijzonder, voor lam aan de voeten: *selfs sullen de lamme den roof rooven.* Bybelv. Oneig., van behoorelijke kragt ontbloot: *'s Menschen lamme pooging.* M. L. Tydw. Van waarheid en gegrondheid ontbloot: *dat is een lam bewijs.* Dat al de noodige deelen niet heeft: *een lam vers. Dat beeld is lam geschilderd.* Van hier *lamheid*, *lammigheid*, in den eigenlijken en figurelijken zin. Zamenstell.: *lendenlam*, slap.. *Lamgat*, *lampoot*, scheldnaam, in den gemeenen spreektrant, voor iemand, die traag en lui is.

Bij Tat. *lam*, in den zin van beroerd, geraakt, hoogd. *lahm*, nederf. *lam*, eng. *lame*, angelf. *laem*, *lam*, zw. *lam*, ijsl. *lamr*, pool. *lamac*, slav. *lomiti.* Het woord schijnt, eertijds, in het gemeen, een gebrek beteekend te hebben. Otfrid. zegt: *der sprache bilemit*, dat is stom. Hierheen behoort het oude *lammer*, *lemmer*, beletsel, *belemmeren*, (*in de spraak belemmerd*) *leemte.* Bij Notk. is *lam* gevoelloos.

LAM, z. n., o., *des lams*, of *van het lam*; meerv. *lammeren.* Een jong schaap: *een jarig lam. Een lam slagten. Als een lam leven*, stil en vreedzaam. *Een man als een lam*, zachtmoedig. *Een zoet lam*, een lief kind. Bij Hoogvl. vindt men in het meerv. ook *lammers*: *geen ooilam werpt te vroeg zijn lammers. Lammeren* is het verkieslijkste. Verkleinw. *lammetje*, *lammeken.* Zamenstell.: *melklam*, *ooilam*, *paaschlam*, *zuiglam*, dat zuigt, *zooglam*, dat opgekweekt wordt zonder zuigen. — *Lammekensoor*, zeker gewas, *lammerzacht*, bij Oud, *lammetjes* (*lammertjes*) *pap*, bloempap, *lamsbout*, *lamsgebraad*, *lamshoofd*, *lamsvacht*, *lamsvel*, *lamsvleesch.*

Bij Otfr. en Tat. *lamp*, Isid. *lambu*, bij Ulphil., in het angelf., eng. en zw. *lamb*, hoogd. *lamm*, deen. *lam*, gr. *αμνος.* Dit woord is ouder, dan het woord schaap, en wordt bij Ulphil. altoos daarvoor gebruikt.

LAMBRIZERING, z. n., vr., *der*, of *van de lambrizering*; meerv. *lambrizerings*, *lambrizeringen.* Timmermanswoord, in het gemeene leven alleen, voorkomende. Houten beschietsel voor muuren; uit het fr. *lambrisser.*

LAMFER, (*lamper*, *lampers*) z. n., o., *des lamfers*, of *van het lamfer*; meerv. *lamfers* Doorschijnend dundoek, floers: *door een kerspendoek of lampers.* De Brune. Het is nu gebruikelijk voor eenen rouwfluijer alleen: *wiens lamper is slechts etter en vuijl bloed.* Vond. *Vendels*,

dels, met zwart lampers betrokken. HOOFT. *Als zij (de weduw) noch met lampers omhangen is.* DE BRUNE. De gewone uitspraak is tegenwoordig *lamfer*. HALMA is voor het manl. geslacht. In Groningen zegt men *de lamfer*. Zamenstell.: *lamferverhurer*, (*verhuurder*) *lamferwerker*. Om de doorschijnendheid dezer stof, is het denkelijk, dat het tot *lamp*, als wortelwoord, behoore: λαμπρος is, bij de Gr., doorschijnend, helder, licht.

LAMMEREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik lammerde, heb gelammerd.* Onz., lammeren werpen: *de schapen beginnen te lammeren.* Bedr.: *soo lammerde de kudde gesprenkelde* enz. BIJBELV.

LAMMERT, (*lambert*) z. n., m. Een mansnaam. Van hier het bijv. n. *lammertsch: lammertsche noten*, eene soort van hazelnoten. Misschien, omdat zij tegen half september, St. Lambertsdag, rijp zijn. Anderen schrijven *lamberdsche* noten, of *lombardsche noten*, omdat zij veel uit Lombardije komen. De spelling *lammetjesnoten* is, zonder twijfel, onecht.

LAMOEN, zie *limoen*.

LAMOEN, z. n., o., *des lamoens*, of *van het lamoen*: meerv. *lamoenen.* Zoo noemt men eenen disselboom met twee armen, tusschen welke een paard gaat. De lange disel draagt, in Noordholl., ook den naam van *lamoenstok*. Het schijnt uit het fr. *limon* tot ons overgekomen te zijn. De regelmatigheid onzer taal vordert, dan, ook het onz. geslacht, alzoo de vrouwl. en manl. uitgang *on* bij de Fr., door ons overgenomen, doorgaans het onzijd. *oen* vormt.

LAMP, z. n., vr., *der*, of *van de lamp*; meerv. *lampen*. Een kop, waarin men olie, door middel van een lemmet, brandt, dienende tot een licht: *in de brandende lamp*. VOND. *Eene staande — hangende lamp. Eene koperen- blikken lamp. Bij de lamp werken.* Van iets, waarover men lang zit te blokken, zegt men; *het riekt naar de lamp. Oratorische figuuren, die, na alle mogelijke polijsting, nog naar de lamp rieken.* FEITH. Oneig.: *zoodra de zon de weerelt met hare lamp bescheen.* VOND. *De lamp des levens*, het levenslicht. In den verhevenen stijl gebruikt men het ook voor eenen doorluchtigen persoon: *edog ook deze lampe te ontijdig in de kragt zijner jaaren zijnde uitgeblust*, L. TRIP, Verkleinw. *lampje*, Zamenstell.: *lampolie*,

Lamp.

Lamp, hoogd. *lampe*, eng. *lamp*, deen *lampe*, boh. *lampa*, lat. *lampas*, gr. λαμπας. Het ſchijnt met *glimmen*, *glimpen*, *vlam* enz. verwant te zijn.

LAMPER, *lampers*, zie *lamfer*.

LAMPET, z. n., o., *des lampets*, of *van het lampet*; meerv. *lampetten*. Eene kom of kruik, dienende tot water om de handen te waſſchen: *'t zilveren lampet*. VOND. Ook eene groote porſeleinen ſchotel. Zamenſtell.: *lampetkan*, *lampetſchotel*. De oorſprong is onzeker.

LAMPREI, (ook *lampreel*) z. n., vr., *der*, of *van de lamprei*; meerv. *lampreijen*. Een jong konijn: *trekje heen, om lampreij en knijn in duin?* VOND. Verkleinw. *lampreitje*. Bij KIL. *lampraes*, *lampreel*, fr. *lapreau*. *Lampe* is een oude hoogd. naam voor eenen haas, in het fabelachtige rijk der dieren. Miſſchien van het brittan. *lamma*, ſpringen, eene eigenſchap van hazen en konijnen.

LAMPREI, z. n., vr., *der*, of *van de lamprei*; meerv. *lampreijen*. Prik, zekere viſch, aan borſt noch buik vinnen hebbende. Van het lat. *lampetra*. MARTINIUS leidt den naam af van het latijnſche *lambo*; *a lambendis petris*, omdat zich deze viſch aan ſteenen, onder water zijnde, vaſt zuigt.

LANCET, z. n., o., *des lancets*, of *van het lancet*; meerv. *lancetten*. Ond. woord, vlijm, laatijzer. Uit het fr. *lancette*.

LAND, z. n., o., *des lands*, of *van het land*; meerv. *landen*. Het vaſte deel van den aardbol, in tegenſtelling van het water, voornamelijk van de zee. In dien zin is het meerv. ongewoon. *Zij ontdekkten land. Het vaſte land. Te water en te land. Te land omreizen. De zee ſpoelt daar land aan. Hij kreeg pas het land onder de voeten. Hij ſprong aan land. Iemand aan land zetten. Aan land komen. Van land ſteken — varen. Men kan geen land met hem bezeilen*, men kan met hem niet omgaan. *Land peilen. Hij voelt land*, hij heeft genoeg gegeten. *Land winnen — bedijken*. Bijzonder, met opzigt op den akkerbouw, het vaſte deel des aardbodems, inzoover het tot vruchten telen gebruikt wordt; zonder en met een meerv.: *het land bouwen, meſten, ploegen. Land huren. Een morgen lands. Onbebouwd land*. In tegenſtelling van eene ſtad: *op het land wonen. Het landleven*. In tegenſtelling van het bergachtige: *het platte land*. Ten op-

opzigt van vruchtbaarheid: *mager-dor-schraal land, Braakland*. Een deel des aardbodems, binnen zijne grenzen bepaald, zoo als het door een volk, onder dezelfde wetten levende, bewoond wordt; met een meerv.: *naar vreemde landen reizen. Het land van belofte. Frankrijk is een vruchtbaar land. Iemand uit het land verbannen. Den vijand in het land hebben. In mijn land is dat niet gebruikelijk. Hier te lande. Achter land sukkelen*, ginds en elders omdolen. De inwoners: *het gansche land treurt*. Gebied: *Rome met zijn onderhoorig land*. De staat, met betrekking tot de openbare kas: *het land bestelen. Het land te kort doen*. — *Land* en *lieden*, of *luiden*, vindt men dikwerf met het koppelwoord *en* bijeen: *Land en Lieden beroeren*, *Die over land en luij tot hoofden zijn geset*. Westerb. Dikwijls voegt men dit woord achter den naam van een volk, om deszelfs woonplaats en oord aanteduiden: *Lapland, Finland, Schotland, Griekenland, Moorenland*, enz. Wanneer de eerste helft des woords reeds het land beteekent, is deze zamenvoeging onoordeelkundig: *Egypteland* is, daarom, aftekeuren: *Egypte* is genoeg. Van zulke woorden vormt men weder volksnamen: *schotlander, laplander, engelander*. Voords zijn de zamenst.: *landbedrieger, landbeschrijver, landbeschrijving, landbestier, landbouw, landbouwer, landbouwing, landbouwkunde, landdag, landdeken*, deken van het land, *landdekenschap, landdief, landdier, landdieverij, landdrost, landdrostambt, landedelman, landgenoot, landgeregt, landgoed, landgraaf, landheer*, (*lanter* in Geld.) *landhoef, landhuis, landhuur, landkaart, landleven, landlieden, landlooper, landmagt, landman, landmeter, landpaal, landpacht, landplaag, landregt, landreis, landrijk, landscheiding, landschool, landschrijver, landsknecht*, soldaat, *landslasten, landslieden, landsman, landspraak, landstad, landstreek, landswijze, landvlugtig, landvolk, landvoogd, langvoogdes, landvoogdij, landvorst, landvorstin, landvrouw*, (landheerin), *landvrucht, landweer*, dam of borstwering, *landweg, landwerk, landwijf, landwind, landzaat, landzatin*. Vond. — *Landziekte, landzigt*, en andere meer. Men maakt, doorgaans, dit onderscheid tusschen *landman, landlieden*, en *landsman, landslieden*, dat de eersten boeren, landbewoners, en de laatsten afkomstigen van hetzelfde vaderland zijn.

Land,

Land, Otfr. *lant*, Ulphil. *land*, hoogd. *land*, fr. *lande*, heide, woeste gronden, angelſ. *lond*, eng., deen., zw. en nederſ. *land*. In het walliſ. is *llan* eene vlakte.

LANDAARD, z. n., m., *des landaards*, of *van den landaard*; zonder meerv. Een volk, inzoover het de zeden en gewoonten van zijn land heeft aangenomen, en zich, daardoor, van andere volken laat onderkennen: *dit zou den lantaart ligt verwekken tot haat*. Hoogvl. Van *land* en *aard*.

LANDEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik landde*, *ben* en *heb geland*. Onz., met *zijn*; aan land komen: *de vloot is in Tesſel geland*. Bedr., aan land zetten: *om volk te landen*. Hooft. Van hier *landing*.

LANDERIJ, z. n., vr., *der*, of *van de landerij*; het meerv. *landerijen* is meest in gebruik. Weiland, (weideland) akkers: *ſchoone landerijen*. Zie *ij*.

LANDOUW, z. n., vr., *der*, of *van de landouw*; meerv. *landouwen*. Velden, vruchtbare akkers, wel bewaterd land, waterrijke oord: *dees genoeghelijcke landouw te verlaten*. Vond. Van *land*, en *auwe*, *ouwe*. Zie *auwe*. Onkundig van dezen oorſprong, zegt en ſchrijft men ook *landsdouw*; doch in oude tijden bezigde men niet anders dan *landouwe*: *peijs en vrede in die landouwen*. Houw.

LANDSCHAP, z. n., o., *des landſchaps*, of *van het landſchap*; meerv. *landſchappen*. Een gewest, een land: *in dit landſchap*. Vond. In deze oude beduidenis komt het, bij Ker., voor: *landscaffi*, (*fone rumen landscaffen*, uit verre landen) *lantſcheffi* bij Tatian., *lantſcheffi* bij Notk., *landſcipe* in het angelſ. Bij overnoeming, voor de regering van een landſchap: *hierentusſchen kreegh Leicester antwoordt van de landſchappen*. Hooft. Schilderij van een dorp, of oord op het land, eng. *landskape*; verkleinw. *landſchapje*: *dat landſchap is ſchoon getroffen*. Zamenſt.: *landſchapſchilder*, enz. Zie *ſchap*.

Dit woord wordt, gelijk het, oorſprongelijk, van het vrouwel. geſlacht is, ook nog ſomtijds vrouwel. genomen: *de landſchap Drenthe*. De overijsſelſche Chron., bij Dumbar, zegt daarom: *de Lantſcap Drenthe*. Zoo vindt men, bij van Ghistelen: *omdat wi tonen ſullen*, *dat wi onſe Lantſchap verſoecken*.

LANFER, zie *lamfer*.

LANG (*leng*), bijv. naamw. en bijw., *langer*, *langst*.

 Dit

Dit woordt drukt, in het algemeen, de uitgestrektheid eens ligchaams uit, in tegenstelling van kort, breed en dik. *De tuin is honderd voeten lang. Dat doek is dertig ellen lang.* De maat staat in den vierden naamval. Langer dan gewonelijk: *mijn baard is lang. Een lange hals. Lang haar hebben. Iets op de lange baan schuiven*, iets uitstellen. Met betrekking tot de hoogte van eenen mensch: *eene lange vrouw.* Aaneenhangend: *lang bier.* Met opzigt tot eene meenigte: *het is lange jaren geleden.* Vooral gebruikt men dit woord ten opzigt der during: *de dagen worden langer. De langste dag. Ik heb drie lange nachten, slapeloos, doorgebragt. Een lang gebed. In langen tijd. Een lange klinker. Een lange brief. Eene lange reis. Een werk van eenen langen adem*, een groot werk. *Eene lange wijl.* Als een bijwoord: *lang leve de Koning! Het is lang geleden. Tien jaren lang. Ik zal het niet lang maken*, ik zal schielijk afbreken. *Hij zal het niet lang meer maken*, in de dagelijksche taal, hij sterft binnen kort. *Ik zal u niet langer tergen. Men zal uw' slaap niet langer steuren.* Poot. *Ik kom daar langer niet. Het wordt hoe langer hoe kouder. Hoe langer hoe meerder*; waarvoor men weleer, ook *langs hoe meerder*, en *hoe langs zoo meerder*, bezigde. In vergelijking: *hij is lang zoo geleerd niet, als Newton. — Lang daar na. Lang voorheen. Hoe lang is het geleden? Bij lang: maar Dafne was zoo bang voor 't minnen niet bij lang.* Poot. *Ik heb in lang niet van hem gehoord. In het lange*, breedsprakig. *Over lang hoorde men het reeds. Overlang*, aaneen geschreven, is zeer *lang.* Van hier *lange*, verouderd woord, voor *langte*, nu *lengte*; *langheid*, *langachtig.* Zamenstell.: *langbaard*, *langbeen*, *langhals*, *langkin*, *langlenden*, *langlijf*, *langlip*, *langmuil*, *langneus*, *langoor*, *langtong*, iemand, die eenen langen baard, een lang been enz. heeft: het laatste woord *langtong* beduidt eenen snapper. Voords: *langdradig*, *langdradigheid*, *langdurig*, *langdurigheid*, *langharig*, *langlevend*, *langmoedig*, *langmoedigheid*, *langmoediglijk*, *langstlevend*, *langwerpig*, *langwerpigrond*, *langwijlig*, *langwijligheid*.

Lang, bij Ker. en Otfrid. *lang.* Ulphil. *laggs*, (dat *langs* uit te spreken is) angels. *lang*, *laeng*, *long*, hoogd. *lang*, *lange*, eng. *long*, zw. *lång*, lat. *longus*.

LANGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik langde*, *heb gelangd.*

Een

Een woord, dat, in het gemeene leven alleen, gebruikt wordt, voor iets, met het uitstrekken van de hand, geven, toereiken: *lang mij den rotting eens. De leidsman, die weleer, om aen d'Hebreen te langen*, enz. H. d. Gr. Oudtijds gebruikte men het ook voor *lengen: door 't langhen van de tijdt.* Rodenb.

LANGS, voorzetsel, beheerschende eenen vierden naamval. Het heeft zijne betrekking op eene plaats, en beteekent eene strekking nevens de lengte van iets: *zij reden langs de huizen.* Ook eene achtervolgende beweging in de lengte: *langs de straat loopen. Langs het pad der deugd stijgt men ten hemel op. Langs wat weg zijt gij gekomen?*

LANGZAAM, bijv. n. en bijw., *langzamer, langzaamst.* Niet schielijk: *langzaam loopen — zeilen — arbeiden. Een langzame tred.* Traag, die, in zijne daden, talmachtig is: *een langzaam mensch. Dat werk gaat langzaam voort.* Laat, spade: *de hulpbenden komen langzaam bij.* Van *lang* en *zaam.* Zie *zaam.*

LANK, z. n., vr., *der*, of *van de lank*; meerv. *lanken.* Een woord, dat reeds begint te verouderen, beteekenende de zijde, inzonderheid de zijde, het weeke van den buik: *den jachthond bijtet nu in de dijen, dan in de lancken.* K. v. Mander. *Wiens lancken bijster langh vallen.* Vond. *Hij zet hem de knijeschijve in zijn lancken.* De Brune. Bij Rab. Maurus *lancha*, middeleeuw. *longa, langa, longua*, fr. *longe.* Zie *flank.*

LANS, z. n., vr., *der*, of *van de lans*; meerv. *lansen.* Eene spiets, speer: *zij drilde hare lans.* Vond. Zamenstell.: *lansknecht*, beter *landsknecht*, een gemeen soldaat te voet; een reeds verouderd woord. Trouwens, eene lans was geen geweer voor een gemeen soldaat te voet, maar voor eenen ridder. Van dit *landsknecht* is een kaartspel, dat *landsknechten* heet.

Lans, hoogd. *lanze*, fr. *lance*, it. *lancia*, eng. *launce, lance*, zw. *lans*, ijsl. *lans*, lat. *lancea*, ierl. *langa*, gr. λογχη. Naar de verklaring, welke Varro, Nonius en Diodorus van dit woord hebben gegeven, is het een oud keltisch woord. Martinius leidt het van *lang* af. Adelung helt meer over naar het britt. *lanca*, werpen, fr. *lancer.* Zoo kan het dan, oorspronkelijk, eene werpspiets beteekend hebben. Dit komt met het

zeg-

zeggen van DIODORUS overeen: „ *de oude gallen*" zegt hij, „ *werpen spietsen, welke zij lansen* (λαγκιας) *noemen.*"

LANTAARN, (*lanteern*) z. n., vr., *der*, of *van de lantaarn*; meerv. *lantaarnen*. Een werktuig, met doorschijnende zijden, om, daarin, een brandend licht te zetten, tot schutting voor wind en regen. *Eene blikken lantaarn*. *Eene blinde lantaarn*, die maar eene doorschijnende zijde heeft, welke men wegdraaijen kan. *Eene groote lantaarn zonder licht*, een lijvige karel met een klein verstand. *Eene lantaarn* noemt men ook een glazen dak, om, daardoor, den dag in een vertrek te doen vallen. Het vertrek zelf behoudt denzelfden naam. Verkleinw. *lantaarntje*. Zamenstell.: *lantaarndrager*, *lantaarngeld*, *lantaarnmaker*, *lantaarnopsteker*, *lantaarnpaal*, *lantaarnvulder*. HOOFT heeft *lantaarnhoornsch gezigt*.

Lantaarn, hoogd. *laterne*, ital. *lanterna*, fr. *lanterne*, eng. *lantern*. Alles van het lat. *laterna*. Dit lat. woord leidt PEROTTUS van *latere* af, omdat het licht, daarin, als verborgen wordt. Doch IHRE merkt aan, dat, daar, in het angelf., een licht en eene lantaarn *lecht ern*, *liktern* heten, van *arn*, *ern*, een oord, eene plaats, waarschijnelijk het lat. woord, uit eene dergelijke bron, voordgevloeid zij.

LANTERFANT, (bij KIL. *landtrefant*, *landtrouwandt*) z. n., m., *des lanterfants*, of *van den lanterfant*; meerv. *lanterfanten*. Lediglooper, straatslijper.

Dus doende krielt all 't lant eerlang aan alle kanten,
Van lediggangeren, doenieten, lanterfanten.

J. DE DECK.

Van hier het onz. w. *lanterfanten*, straatslijpen, sammelen: *dwazen mogen ijdel lanterfanten aan een klappende merkt*. M. L. TYDW. *Men redt met lanterfanten geen oproer*. HOOFT. *Lanterfanten* en *rinkelrooijen* worden dikwerf bijeen gevoegd, terwijl het eerste gebezigd wordt van zulken, die den dag met leeg loopen, het andere van hen, die den nacht met ongebondenheden verspillen. Overeenkomstig hiermede spreekt men van lieden, die de dagen verlanterfanten, en de nachten verrinkelrooijen. Van hier *lanterfanterij*. KIL. leidt het woord af van *land* en *trouwant*, *trauwant*. In het fr. heet *truand* een luiaard, die niet werken wil, een schooijer,

jer, eng. *truant*. Misschien komt het lat. *lentus* hier mede in aanmerking.

LANTERLU, (*lanturlu*), z. n., o., *van het lanterlu*; zonder meerv. Een zeker kaartspel. *Lanterlu hebben*, vijf kaarten van eene kleur, in dat spel, hebben. Van hier *lanterluijen*, lanterlu-spelen. Fr. *lanturlu*.

LAP, z. n., m., *des laps*, of *van den lap*; meerv. *lappen*. Verkleinw. *lapje*. In het gemeen, een week, buigzaam, afhangend stuk van onbepaalde grootte. Men gebruikt, in dien zin, het verkleinw. *het oorlapje*, de oorlel. Bij de slagers zijn *lapjes vleesch*, die, uit het rund, uitgesneden worden. Overschot van een stuk lijnwaad: *wat moet ik u voor dien lap betalen?* Het verkleinw. *lapje* neemt men voor het zeil, in den vertrouwelijken stijl: *het is vlak voor het lapje*. Een afhangend stuk van een versleten kleed: *de lappen hangen hem bij het lijf neder*. Kleine stukken van linnen, wollen, of leder: *eenen lap op een hemd — eene broek — eenen schoen zetten*. *Oude lappen*. *Lappen en leuren*. Een *waslap*, waarmede men, door middel van was, glad wrijft, *schuurlap*. Een stukje van de opperhuid: *een lap vel*. Het denkbeeld van weekheid en buigzaamheid wordt ook geheel verloren, in de volgende spreekwijzen: *eenen lap op eenen ketel — eene pan* enz. *zetten*. Ook wordt, in den gemeenzamen spreektrant, een dronkaard *een lap* genoemd: *hij is een groote lap*. *Een lap* is ook een klanknabootsend woord, voor eenen klap, eene oorvijg, met eene slappe hand toegebragt: *ik gaf hem eenen lap*. Zamenstell.: *borstlap*, *galgelap*, enz. — *Lapkist*, *lapmarkt*, *lapsnijder*, *lapsnijdster*, *lapwerk*, *lapwoord*, *lapzalf*, slechte zalf, *lapzalven*, niet behoorlijk meesteren. Ook zegt men: *een schip lapzalven*, iets ten ruwe daaraan vermaken. — *Hij zoekt dat zoo wat te lapzalven*, te verschoonen. Van hier *lapzalver*, *lapzalverij*, *lapzalving*.

Lap, hoogd. en nederf. *lappen*, eng. *lap*, in de monseeische glosf. *lappa*, angelf. *laeppe*, deen. *lap*, zw. en ijsl. *lapp*, in eenige gevallen *lobus*, in het lat., gr. λοβὸς, λαιβὸς, λαφὶς. Om de afhangende weekheid, uit eene bron, met *flap*. Hierheen behooren *lip*, *lomp*, eene oude vod, *flep* enz.

LAPLAND, z. n., o., *van lapland*; zonder meerv. Zeker

ker land onder de kroon van Zweden. Van hier *laplander*, *laplandsch*. Het meerv. *lappen*, voor laplanders, is ook gebruikelijk.

LAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lapte*, *heb gelapt*. Eenen lap op iets zetten: *een hemd* — *eenen borstrok lappen*. *Schoenen lappen*. *Eene deur* — *eene venster lappen*. *Een huis lappen*. *Een schip lappen*. *Eenen ketel lappen*. *Hij weet dat zoo wat te lappen*, te verschoonen. Ongepast zamenvoegen: *het lappen van versletene kundigheden op uw eigen gezuiverd ontwerp van het Christendom*. HERV. OVERZ. *Lappen* is ook drijven, doordrijven, doorwerpen: *dat hij hem de pijcke door 't lijf heeft gelapt*. VAN MAND. Hiervan de spreekwijs: *door de billen lappen*, doorbrengen, verkwisten. *Alles in zijn gat lappen*, in den lagen stijl, alles uitzuipen. In dezen zin komt het van *lap*, een klap. Van hier *lapper*, met de zam. *kleerlapper*, *scheepslapper*, *schoenlapper*, enz. — *lapperij*, *lapster*.

LARDEREN, zie *doorspekken*. Dit woord heeft zich in de dagelijksche taal ingedrongen, voor bespekken, met spek besteken. Zamenst.: *lardeerpriem*, *lardeerspeetje*, *lardeerspek*. Het is van het fr. *larder*, en dit van het lat. *lardum*.

LARIE, z. n., vr., *der*, of *van de larie*; het meerv. is, thands, buiten gebruik. KIL. verklaart het door eene lompe, dwaze, ijdele snapster. Het woord wordt, bij ons, nog gebruikt voor gekkernij, beuzeling: *het is maar larie*. Van hier het onz. w. *larien*, beuzelen: *larien (larijen) bij de buren*. BREDER. *Lariester: trots remant van de beste larijsters*. BREDER. Zamenstell.: *lariemoer*, voor een slecht, lui vrouwmensch, bij het lage gemeen. Misschien is het een figuur van *laar*, dat is ledig. Er is ook een oud woord *laren*, hoogd. *lären*, dat luid snappen heet, waarvan men het zoude kunnen afleiden. *Lerrij* is geraas in het eng.

LARIKSBOOM, z. n., m., *des lariksbooms*, of *van den lariksboom*; meerv. *lariksboomen*. Eene soort van pijnboom, wiens hout naar het roode zweemt, gevlamd en zeer hard is. Uit het lat. *larix*, gr. λαριξ. Bij KIL. *lerckenboom*.

LARP, (*lerp*) z. n., vr., *der*, of *van de larp*; meerv. *larpen*. Een werktuig, om mede te slaan, hetzij eene roede, hetzij eene lange zweep: *om de slagen eener lerpe*

pe te ontfangen. Want — zich in die gestalte te geesselen, enz. HOOFT. *Mijn hengsten hoefden dan bestier van lerp nocht reep.* HOOFT. Een slag, in het algemeen: *eene larp om de ooren.* Het is een klanknabootsend woord.

LARPEN, (*lerpen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik larpte, heb gelarpt.* In Groningerland gebruikt men dit woord van eene bijzondere manier van dorschen, zoodat al de vlegels te gelijk op het dorschkleed geslagen worden: *koolzaad larpen.* In eenen anderen zin bij HOOFT: *dit moet men lerpen met een' windt, die snel en scherrep slaat.*

LASCH, z. n., vr., *der*, of *van de lasch*; meerv. *laschen.* Hetzelfde als *lies: in de schaft getroffen en de lasch.* VOND.

LASCH, z. n., vr., *der*, of *van de lasch*; meerv. *laschen.* Een stuk, dat ergens aangezet, of tusschen iets ingevoegd wordt: *eene lasch in eenen rok zetten. Eene lasch onder aan den steven van een schip. De lasch* (het overgezette stuk) *uit Tacitus heb ik op 't einde van 't bladt geklampt.* HOOFT. *De Spanjaardts vertoonen zich voor de lasch* (de herstelde bres). HOOFT. Het kenteeken, waar iets aangelascht is: *dat ijzer heeft, daar, eene lasch. Lasch* is ook een kuiperswoord, anders *klank* genaamd, zijnde de keep in eenen hoepel, waarin eene dergelijke keep gevoegd wordt, om den hoepel ineen te lasschen. Het mes draagt, daarvan, den naam van *laschmes.*

Lasch. hoogd. *lasche*, nederf. *laske*, zw. *laska.*

LASSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laschte, heb gelascht.* Eene lasch inzetten: *Kors verstelt Jorijntjes bouwen; last hij niet, hij krijgt een graauw.* ZEEUW. Aaneenvoegen: *ijzer — hout lasschen.* Aaneenrijgen: *brieven aan elkander lasschen.* In elkander voegen: *eenen hoepel lasschen.* Van hier *lassching.* Zamenstell.: *laschijzer, laschwoord*, koppelwoord.

LAST, z. n., m., *van den last*; meerv, *lasten.* Eene onvolkomenheid, een mangel, en in eenen engeren zin, eene zedenlijke onvolkomenheid; in welke, reeds verouderde, beteekenis het nog voorkomt in de spreekwijs: *daar is veel ten uwen laste*, men brengt vele beschuldigende bezwaren tegen u in. *Iemand iets te last leggen*, hem over iets beschuldigen, deswege een verwijt doen. Dat deze beteekenis zich, eertijds, verder uitgestrekt heeft, is aftenemen uit het ijsl. *last* en *laust*, dat, nog, een zedenlijk gebrek beduidt; en uit het gr.

λαιση

λαιςη en λαιςλη, schande. In eene, meer gewone, beteekenis is het eene groote maat van drukkende zwaarte: *de zuilen bogen zich onder den last des gebouws. Het kameel bezweek onder den last der pakken.* De eigenschap van iets, hetwelk wij, met sterken tegenzin, met gevoel van het bezwarelijke en onaangename, doen, of lijden: *onder den last der jaren gebukt gaan.* De zaak zelve, die de drukkende zwaarte aanbrengt: *een dier last opleggen.* In het bijzonder, vracht, lading: *last innemen, lossen. Last breken*, een gedeelte der lading lossen. Eene zekere maat van koopmanschap, eene zwaarte van vier duizend pond; wanneer het onz. is: *een last koorn. Een schip van honderd en twintig last. Een last haring*, veertien ton. *Tien last haring*, niet *lasten*; dewijl de namen van maten, wanneer zij als eene verzameling voorkomen, enkelvoudig blijven. Men zegt derhalve *tien last haring — twee honderd last graan*, d. i. een verzamelde hoop van tien en van twee honderd last. Doch zoo elk last afgezonderd is, dan zegt men: *daar zijn honderd lasten*, enz. — Dan, bij zaken, die altoos verdeeld aangemerkt worden, gebruikt men het meerv.; als: *twee brooden, twintig brooden*; niet *twintig brood.* Bezwarenis, moeilijkheid: *zwaren last op den hals hebben. Dat is een groote last voor mij. Hij leeft zich zelven tot eenen last.* Nood, lijden, verlegenheid: *Holland is in last. De zaak zal geenen last lijden*, van geen bedenkelijk gevolg wezen. *Last lijden*, onderdrukt worden. *Het lijdt geenen last*, het vereischt juist zulken spoed niet. Belasting, schatting: *de lasten op de huizen zijn zwaar. De ambtslasten betalen.* In dien zin is het meerv. alleen gebruikelijk. Bevel: *ik heb last van mijnen zender. Naar zijnen last.* VOND. *In last hebben. Last geven. Hij heeft zijnen last volbragt.* Een vat, in de zam. *toelast.* Zie dit woord. Eindelijk komt het dikwijls, in de OVERZ. VAN DEN BYB., voor, in den zin van eene belangrijke, gewigtige voorzegging: *de last Babels.* Van hier *lastig.* Zamenstell.: *achterlast, bovenlast, dorpslasten, landslasten. — Lastbeest, lastdier, lastdragend, lastdrager, lasteloos, lastpaard, lastschip, lastwagen.*

Last, hoogd., nederf., deen. en zw. *last*, pool. *laszt*, eng. *load.* Alles van *laden*, deen. *lässe*, zw. *lassa.* Bij SUIDAS is λαιςον, zwaar, lastig.

LAS-

LASTAADJE, z. n., vr., *der*, of *van de lastaadje*; meerv. *lastaadjen*. Benoeming van eene plaats, waar men waren in schepen laden en lossen kan: *onlust om de lastaadje*. HOOFT. *Aan den oever van 't Y, die de lastaadje genaamt werd*. HOOFT. Voords eene plaats, waar men schuren kan opslaan; ook eene scheepstimmerwerf. Zw. *lastage*, uit het middeleeuw. *lastadium*, *lastagium*, ballast, vracht.

LASTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lastte*, *heb gelast*. Bedr., last, bevel geven: *de wet last den beloonden raadsman Weezenbeek*. HOOFT. *Sij lasten, dat men doe een kemper offerand*. H. DE GR. Het zamengest. *belasten* is meest in gebruik. Onz., met *hebben*; lasten in eene zaak helpen dragen: *de eigenaar moet daarin mede lasten*.

LASTER, z. n., m., *des lasters*, of *van den laster*; meerv. *lasters*, *lasteren*. Een schelmstuk, zware schending van de wet: *Als sij hen een gegoten kalf gemaakt hadden, ende groote lasteren gedaen hadden*. BYBELV. *Op geenderley laster bevonden*. HOOFT. Het wordt, thands, meestal gebruikt voor eene zware beleediging van iemands eer; wanneer het meerv. niet in gebruik is: *die den laster doe zwichten*. HOOGVL. *Voor brandende afgunst en stekenden laster*. M. L. TYDW. Van hier *lasterachtig*, *lasterig*, *lasterlijk*. Zamenstell.: *lasterboel*, *lasterdaad*, snood bedrijf, *lastermond*, *lasterpen*, *lasterrede*, *lasterschrift*, *lastersmet*, *lasterstuk*, *lastertaal*, *lastertong*, *lasterziek*, *lasterzucht*.

Laster; zw. *laster*, eene zware kwetsing van het ligchaam, hoogd. *laster*. Het woord komt van *last*, in den eersten zin, of liever van het oude *lasten*, lat. *laedere*, beleedigen.

LASTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lasterde*, *heb gelasterd*. Groflijk iemands eer schenden: *Gods heiligen naam lasteren*. Van hier *lasteraar*, *lasteres*. BYBELV. — *Lastering*. Bij HESYCH is λαζειν zoo veel als ὑβριζειν; *injuria et contumelia afficere*; λασθαι en λαθαινειν is bij denzelven κακολογειν, *maledictis impetere*.

LAT, z. n., vr., *der*, of *van de lat*; meerv. *latten*. Een lang, dun, smal hout, dat, gewonelijk, vierkantig gezaagd wordt. Ook eene smalle of dunne plank. In het gemeene leven, zegt men van lieden, die bankbreukig zullen worden: *zij hangen aan de latten*. Verkleinw.

Xx *lat-*

latje. Zamenstell.: *latwerk.* Van hier ook het bedr. w. *latten*, met latten beleggen: *een dak latten*, de daklatten op de sparren vastspijkeren, waarvoor ook *belatten* in gebruik is, middeleeuw. *latare.*

Lat, hoogd. *latte*, nederf. *latte*, deen. *lägte*, zw. *läckt*, eng. *lath*, fr. *latte*, finl. *laita*, boh. *lat* en *latka*, pool. *lata*, ital. *latta*, middeleeuw. *lata.*

LATEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik liet*, *heb gelaten.* Dit woord wordt meest onz. gebruikt, met *hebben*, somtijds ook als een bedr. werkwoord. Het kan, schoon van een wijduitgestrekt gebruik, echter tot drie voorname beteekenissen gebragt worden.

Vooreerst is het niet verhinderen; waar het onz. gebruikt wordt: *laat hem gaan. Eenen vogel laten vliegen. Ik heb het vuur maar laten uitgaan. Zich iets laten voorstaan*, zich iets verbeelden, eene verbeelding van zijne eigene bekwaamheid hebben; en, wanneer die verbeelding vermetel en trotsch wordt, zegt men: *zich iets laten dunken.* Van hier *laatdunkend*, *laatdunkendheid*, vermetel, verwaand. In eenige gevallen, staat het voor den lijdenden vorm: *ik heb het mij zoo laten verhalen*, het is mij verhaald. Somtijds staat het geheel overtollig, in den dagelijkschen stijl: *laat het maar eens regenen, dan zult gij het zien*, voor, zoodra het regent. Als een bedrijvend w., wanneer het volgende werkwoord dikwerf weggelaten wordt: *eene zaak in haren vorigen stand laten. Zijn water laten. Hij liet eenen zucht. Eenen wind laten. Bloed uit de ader laten*; waarvoor *laten* alleen ook gezegd wordt: *iemand laten.* In dien zin plaatst men er bijwoorden bij: *de deur open laten. Den akker onbebouwd laten.*

Ten tweede, toelaten, veroorloven; onz.: *laat dit verlies uwen moed niet krenken. Laat u toch gezeggen. Laat de zaak niet verder komen. Laat mij het u nog eenmaal zeggen.* Als bedr., wanneer het volgende werkwoord wordt verzwegen: *laat mij met vrede. Laat mij met rust.* Bijzonder in bezit laten: *laat mij dit voor dat geld. Ik kan het paard daarvoor niet laten. Eenen stuiver onder de waarde laten.* Met allerlei bijvoegsels: *het boek op de tafel laten. Ik kan het in den zak niet laten. De dieven hebben hem niets overig gelaten.* Fig., voor nalaten: *hij liet het niet, schoon ik hem waarschouwde.* Hierheen behoort de onbepaalde wijs, als een zelfstandig naamw.

naamw. gebruikt: *iemands doen en laten berispen.* Voords *zijn leven laten. Dat laat zich hooren.*

Ten derde, gelegenheid verschaffen, dat iets geschiede: *zijne kinderen laten leeren. Ik heb het hem laten weten. God laat zijne zon opgaan over boozen en goeden. Goederen laten komen. Een boek laten uitgaan. Hij liet zijn kind doopen. Ic en salt di laten weten.* Byb. 1477. In den deftigen en naauwkeurigen stijl gebruikt men het wel eens ongepast: *de koning liet hem het hoofd afslaan.* Geschiedde het op deszelfs bevel? men zegge dan: *de koning deed hem het hoofd afslaan.*

Wanneer, gelijk uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, een ander werkw. achter *laten* gevoegd wordt, wordt *te* altoos weggelaten: *ik liet het hem lezen.* Indien men, ter vorming van den volmaaktverl. en meer dan volmaaktverl. tijd, het hulpwoord *hebben* ontleenen moet, plaatst men *laten* niet in het deelw., maar in de onbepaalde wijs, zoo er, namelijk, een tweede werkw. bij staat: *ik heb hem laten gaan.* Meenigmaal bespeurt men, dat openbare sprekers en schrijvers dit woord verkeerdelijk gebruiken. Te weten, men bedient zich, in geval van opwekking of aansporing, van de onbepaalde wijs van dit werkwoord: *laat ons bidden.* Zoo ook in geval van toelating of bevel: *laat hem het betalen. Laat hem komen.* Hier ontdekt men, dikwijls, een verkeerd gebruik, vooral bij opwekking of aansporing, zeggende en schrijvende: *laten wij bidden.* De regel is deze. Daar, in welke gevallen ook, het werkwoord *laten*, hier, in de bevelende wijs staat, moet men het onveranderd dus gebruiken: *laat ons bidden*, enz. De naamwoorden plaatse men altijd in den vierden naamval: *laat den koning oorlogen, zoo lang het hem luste. Laat mij gaan. Laat hem loopen. Laat ons wandelen. Laat hen zitten. Laat haar het huis oppassen.* Camph. bezigt het woord *laten*, voor verlaten: *En 't leeuwenjongh . . . laet sijn spelonck.* Zoo ook Byb. 1477: *en wilt ons niet laten.* In denzelfden Byb. komt het ook voor, in den zin van laten gaan: *laet mi, dat ic varen mach tot mijnen here. Soe sal hyse laten*, d. i. laten gaan. Van hier *lating*, aderlating. Zamenstell.: *laatband, laatbekken, laatijzer, laatkop, laatwindsel.*

Dit oude werkwoord is reeds, bij Ker., *lazzan, latin*, hoogd. *lassen*, ital. *lasciare*, fr. *laisser*, wallach. *lasce.*

In het hong. is *lasſadom*, lapl. *laazhüdam* nalaten. GOTH. *letan*, bij ULPHIL., nederſ. *laten*, angelſ. *laetan*, eng. *to let*, zw. *låta*, deen, *lade*. In het oudopperd. *laan*, frieſ. *lehn*, alb. *lin*, ierl. *ligim*. Wegens den hoogen ouderdom des woords, is deszelfs eerſte beteekenis onzeker.

LATIERBOOM, (bij KIL. *lattierboom*, *litierboom*) z. n., m., *des latierbooms*, of *van den latierboom*; meerv. *latierboomen*. Boom, tot afſchutting van paarden, in eenen ſtal. Van het fr. *litiere*, ſtroo onder paarden in eenen ſtal, om op te liggen; van het lat. *lectica*, van het gr. λεγω, doen liggen.

LATIJN, z. n., o., *des latijns*, of *van het latijn*; zonder meerv. De latijnſche taal: *hij verſtaat het latijn. Latijn leeren, ſpreken. Iets uit het latijn vertalen.* Het meerv. *de Latijnen* zijn de inwoners van Latium. Ook de ſchrijvers, die in het latijn geſchreven hebben. Van hier *latijnsch*: *de latijnſche ſchool.* Van het lat. *latinum.*

LATIUM, z. n., o., *van latium*; zonder meerv. Een landſchap van Italie: *het forsſe Latium.* VOND.

LATOEN, z. n., o, *des latoens*, of *van het latoen*; zonder meerv. Een kostelijk metaal, eertijds tegen goud geſchat, het *orichalcum* der Ouden: met *'t groot helmet gemaeckt half van ijzer en van latoene.* VAN MAND. *Uit goud en klaer latoen geklončken.* VOND. Wij noemen ook rood koper, dat met kalamijnſteen geel gemaakt is, *latoen.* Fr. *laiton*, *leton*, eng. *letten*, ital. *latone*, ſp. *laton.*

LATS, z. n., vr., *der*, of *van de lats*; meerv. *latſen.* Bij HALMA *latſe.* De voorbroek, ook eene breede klep aan eene broek. Misſchien het hoogd. *latz*, hetwelk ADELUNG, met *lid*, een dekſel, uit eene bron afleidt.

LATUW, (*latouw*) z. n., vr., *der*, of *van de latuw*; zonder meerv. Bakſalaad: *wat latuws in de graft te werpen.* HOOFT. *Veltlatuwe — wilde latuwe.* BYB. 14... Zamenſtell.: *latuwſalaad*, *latuwzaad.* Uit het lat. *lactuca*, bij KIL. ook *lactouwe*, en in ſommige oorden des Vaderlands *latteke.*

LAURIER, z. n., m., *des lauriers*, of *van den laurier*. meerv. *laurieren.* Laurierboom: *onder mijnen laurier.* VOND. In den verhevenen en dichterlijken ſtijl, draagt ook een laurierkrans, het oude zinnebeeldige eereteeken van

van helden, overwinnaars en dichters, den naam van laurier: *men kroon dit hooft met eeuwigen laurier.* J. DE HAES. Van hier het bedr. w. *laurieren*, met laurier kroonen; *gij die mijn hooft lauriert.* RODENB. *Dies Themis haar lauriert*, VOND. Prijzen, eeren: *zoo moet men uw bedrijf laurieren.* POOT. *Wijl wij laurieren onze tijd.* RODENB. Het deelw. *gelaurierd* wordt bij HOOFT gevonden. Uit het lat. *laurus.*

LAUTEREN, zie *labberen.*

LAUWER, z. n., m., *des lauwers*, of *van den lauwer*; meerv. *lauwers*, *lauweren.* Hetzelfde als laurier: *dees boom gelijkt den lauwer.* VOND. Voor eenen krans van laurier: *toont den lauwer, die de kruin der helden drukt.* HOOGVL. In den deftigen stijl, voor een eere- of zegeteeken: *naer den Delfschen lauwer draven.* POOT. *Niet te vergeefsch heb ik de lauweren van mijnen verlosser zien groen worden.* SELS. Van hier het bijv. n. *gelauwerd.* *De Lauwers* is een bedijkt land in Friesl., outings een bekende stroom, *Lavica* in het lat. Voords zijn van *lauwer* de zamenst.: *lauwerbezie*, *lauwerblad*, *lauwerboom*, *lauwerbosch*, *lauwerkrans*, *lauwerkroon*, *lauwerolie*, *lauwertak.*

LAVA, z. n., vr., *der*, of *van de lava*; het meerv. is niet in gebruik. Zoo noemen de Inwoners van Italie en Sicilie den vuurstroom, die uit de monden van den Vesuvius en Etna vloeit. Zij bestaat, uit een mengsel van steenen, zand, aarde, mijnstoffen, zouten, die, door het vuur, tot kalk verbrand, gesmolten en in glas veranderd worden. Voords is het, in het algemeen, de naam van de gloeijende stroomen, uit volkanen of vuurbergen uitgeworpen. *De lava van Vesuvius; ontsprongen uit zijn' geborsten kroes, waarin Natuur haar stoffen kookt* enz. L. TRIP. Zamenstell.: *lavastroom.* Denkelijk van het lat. *labi*, vallen. Hierheen behoort ook het zwit. woord *lauwine*, waardoor de Alpbewoners eene gansche laag sneeuw verstaan, die van het gebergte valt. Het middeleeuw. *lavina* gebruikt PAUL. DIACON., om, daardoor, regenvloeden uittedrukken, die van de bergen storten.

LAVAS, z. n, vr., *der*, of *van de lavas*; zonder meerv. Eppekruid, eene sterkriekende plant, in gedaante en reuk aan selderij gelijkende. De, met brandewijn overgehaalde, drank uit deze plant, draagt denzelfden naam. BijKIL. *lavesche*, fr. *liveche*, *laveche*, elders in het gemeene leven, *lib-*

libbestok, *libbestik*, *lubbestik*, hoogd. *liebstöckel*, uit het latere latijn *levesticum*, van het gr. λιβυςικον. De regte naam is, bij DIOSCORIDES, λιγυςικον, omdat, naar PLINIUS, de plant uit Ligurie kwam, waar zij in overvloed groeide.

LAVEI, z. n., vr., *der*, of *van de lavei*; het meerv. is buiten gebruik. Verlof, vrijheid: *ik gaf hem lavei*. In Friesland wordt het in de hoogte gestoken teeken om te schoften *lavei* genoemd. *Iemand lavei geven* wordt ook gebezigd in den zin van iemand iets op de mouw spelden. Men noemt dit ook: *iemand lavuit geven*. *Ter laveije gaan* is eene spreekwijs, welke de jagers van het wild gebruiken: *dewijl het overbekend is, hoe gaarne 't wild, buiten de wildernisfen in de aanliggende landen ter laveije gaat*. RENDORP. Van hier *laveijen*, bij KIL. ledig loopen, schoften. Het woord behoort gewis, met het eng. *leave*, vrijheid, met de laatste helft van de woorden *oorlof*, *verlof*, met het lat. *liber*, vrij, het gr. λειπω, λιπω, laten, achterlaten, tot eene bron.

LAVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik laafde*, *heb gelaafd*. Een weinig vocht, tot verkwikking, op iemands lippen brengen: *eenen zieltogenden met wijn laven*. *Iemand met eene veêr laven*. Eenig vocht nemen, om den dorst te stillen: *zijnen dorst laven*. In het gemeen, verkwikken: *ik moet mijn dorstig hart eens laven*. Van hier *laafnis* (*lafenis*).

Laven, OTFRID. en TAT. *laban*, NOTK. *laben*, hoogd. *laben*, nederf. *laven*, ULPHIL. *hleibjan*. ADELUNG brengt het tot den oorsprong van *leven*, inzoover dit woord, eertijds, eten beduidde: *that heuues lebet* is, bij NOTK., dat hooi eet. Zoo zoude *laven*, eigenlijk, te kennen geven voedsel aan iemand toereiken.

LAVENDEL, (bij VOND. ook *lavender*; *lavender mengende*) z. n., vr., *der*, of *van de lavendel*, zonder meerv. Eene plant met welriekende bloemen. Zamenstell.: *lavendelbloem*, *lavendelkruid*, *lavendelolie*. Van het lat. *lavendula*, dat zijnen naam van *lavare*, waschen, zal hebben, omdat de Ouden deze plant, in de waschbaden, gebruikten.

LAVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik laveerde*, *heb gelaveerd*. Tegen den wind opzeilen, — overdwars heen en weder zeilen, om weg te spoeden, wanneer men in den wind heeft: *men ziet op nieuw de zwarte schepen laveren*,

langs

langs d'omtdooide vloên. POOT. Van menschen, die, door den drank bevangen, de straat kruisen, en gelijk een schip, dat laveert, gestadig schijnen te zullen overslaan, of vallen;

Den droncken Staphylus en Botrus, kael van veren,
Met al het huisgesin, quam achter aen laveren. D. HEINS.

En van schaatsrijders: *nu laveren heel in lij, op d'eene schaets*, enz. ANTONID. Bij KIL. *laveren*, *loeveren*, oul. ook *loveren*, fr. *louvoyer*, eng. *to laveer*, bij JOHNSON, deen. *lovere*, hoogd. *laviren*. *Loef* is, bij KIL., eene dolpen, eene roeipen, op de zijde van het schip; ook noemen de schippers die zijde des schips, van waar de wind komt, *de loef*. Zoo is dan *laveren*, *loeveren*, het schip in die schuinsche rigting brengen, dat de wind te loefwaart invalle.

LAVOOR, z. n., o., *des lavoors*, of *van het lavoor*; meerv. *lavooren*. Een verouderd woord, beteekenende een bekken, een lampet, eene waschkan. Van het fr. *lavoir*, middeleeuw. *lavarium*, uit het lat. *lavare*, wasschen.

LAZARET, z. n., o., *des lazarets*, of *van het lazaret*; meerv. *lazaretten*. Een gebouw, waar besmette kranken bezorgd worden. In zeesteden, bijzonder bij de middelandsche zee, noemt men *lazaretten* zulke huizen, waar men scheepsvolk en reizigers, die van plaatsen komen, welke men van pest verdenkt, eene wijl tijds doet verblijven; om den veertigdaagschen proeftijd (*la quarantaine*) uittehouden. Oorspronkelijk, beduidde dit woord een huis voor melaatschen, omdat, in de middeleeuwen, het voornaamste gebouw van dien aard, voor Jeruzalem liggende, aan den heiligen Lazarus was toegewijd. Dit is ook de rede, dat elk, die eene soort van melaatschheid had, in die eeuwen, *lazarus* genoemd werd. Wij zeggen nog: *hij is lazarus*, ook *lazerus*. *Hij is lazarus op het hoofd*. *Daar is een lazarus aan de deur*. Zamenst.: *lazarushuis*, *lazarusklap*. Van hier *lazarij*, melaatschheid: *die plaghe van lazarien*. BYB. 1477. *Gij streekt de lazerij den hoovling in uw plassen, van 't stinkent lichaem.* MOON. — *Lazarig*, *lazerig*: *hij is zoo lazerigh en onghevoeligh*. DE BRUNE. Bij KIL. *laserisch*. De oorsprong, ondertusschen, is ontleend van den bekenden melaatschen, in het Evangelie, *Lazarus* genaamd, welken naam som-

migen voor *Eliezar*, *hulp van God*, houden; anderen door *hulpeloos*, *arm*, vertalen.

LAZUUR, *lazuursteen*, (*azuur*) z. n., m., *des lazuurs*, of *van den lazuur*; meerv. *lazuren*. Een schoone hoogblaauwe steen, met goudkleurige stippen. In het lat. *lazulus*. Van de Arabieren, zegt MART., wordt hij *azul* genaamd. Sommigen houden hem voor den *leschem*, anderen voor den *saphir* des Bijbels.

LAZUUR, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Lazuurverwig, hoogblaauw: *het gegolf Neptuni, wiens lasure kruijn*, enz. RODENB. *Het lasure vlies*. RODENB. Onz., *het lazuur*, lazuurkleur: *het lazuur des hemelschen gewelfs*. Zamenst.: *lazuurgewelf*, hemel, *lazuursteen*.

LAZUREN, onverb. bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van lazuur, uit lazuur gevormd: *een lazuren zoutvat*. POOT gebruikt dit naamw. voor lazuurverwig: *tot dat ons in 't ende 't volschoon en lazuuren uitspansel des hemels ontfang*. Ondertusschen zijn toch *lazuur* en *lazuren* onderscheiden; daar het eerste op de kleur ziet en verbuigbaar is, het laatste op de stof en onverbuigbaar. Zie *azuur*, *azuren*.

LEB, (*lebbe*, bij KIL. en DE BRUIN ook *libbe*), z. n., vr., *der*, of *van de leb*; meerv. *lebben*. In het gemeen datgene, dat vloeibare ligchamen doet runnen. In bepaaldere beteekenis, de verzuurde en geronnene melk, in de maag van jonge herkaauwende dieren, als van kalveren, waarvan men zich bedient, om melk te stremmen, en tot kaas te maken. Deze vierde maag noemt men ook *lebbe*; gelijk ook ander toebereid stremsel, met edik klaar gemaakt, dien naam behoudt. Van hier *lebbig*: *lebbige kaas*, die naar de leb te veel smaakt. Fig., spijtig, vuilaardig, smalend: *een lebbig wijf*. *Een lebbig bescheid*. Van hier *lebbigheid*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin.

Leb, hoogd. *lab*, nederf. *laff*, *lebbe*, deen. *lobe*, zw. *löpe*. Om het denkbeeld van verbinden, hard maken, zoude men het tot eenen oorsprong, met *kleven*, *lever*, *lijf*, kunnen brengen. IHRE merkt, uit NONIUS, aan, dat de oude Latijnen *lapire*, in den zin van hard worden, verdikken, gebruikt hebben; waarvan het lat. *lapis*, een steen.

LEB, (*lebbe*), z. n., vr., *der*, of *van de leb*; meerv.

lebben. De flappe buikzijde van eenen gegromden visch. Zamenst.: *lebaal*. Het woord schijnt tot het geslacht van *lip*, *flap*, *lob*, (*lobbe*) enz. te behooren.

LEDEBRAAK, z. n., vr., *der*, of *van de ledebraak*; zonder meerv. Zware arbeid, die de leden als braakt. Van hier het bedr. w., gelijkvl. *ledebraken*, teisteren; *zie hem geledebraakt*, *bespogen*, *uitgejouwd*. M. L. Tydw. Voor dit *ledebraken* zegt men ook *leebreken*, in de gemeenzame verkeering: *dat is leebreken*! *Ledebrakig*, (*ledebrekig*) zwaar, *ledabreuk*, breuk aan eenig lid.

LEDEKANT, z. n., vr. en onz., *der*, of *van de ledekant*, — *des ledekants*, of *van het ledekant*; meerv. *ledekanten*. Eene bedstede, die rondom los is: *zij leggenze op de ledekant* Vond. *Bij een' vorst op purpre ledekant*. De Deck. Voor het hout eener ledekant wordt het ook genomen. In het dagelijksche leven hoort men, meest, *het ledekant*. Van Heule en Vondel nemen het somwijlen ook zoo. Het is zeer denkelijk, dat het uit het fr. *lit de camp* verbasterd zij; derhalve niet *ledikant*. Ten Kate, echter, leidt het af van *lijden*, in den zin van gaan, trekken; eene slaapstede, waarmede men overal trekt. Zamenst.: *ledekantbehangsel*, *ledekantmaker*, enz.

LEDEMAAT, zie *lidmaat*.

LEDER, (*leer*), z. n., o., *des leders*, of *van het leder*; het meerv. is buiten gebruik. Verkleinw. *leertje*, riempje. De bereidde huid van dieren: *van 't ongetoude leder*. Vond. *Uit eens anders leer is het goed riemen te snijden*, men kan ligt mild zijn op eens anders beurs. *Leer om leer*, gelijk met gelijk. Somtijds staat het voor iets, dat uit leer gemaakt is: *van leer trekken*, den degen, of het mes, uit de scheede trekken; dat bij J. de Decker *van leer rukken* is. Van hier het onverb. *lederen*: *met eenen lederen gordel*. Byblv. Zamenst.: *bovenleer*, *geitenleer*, *schoenleer*, *zoolleer*, enz. — *Lederbereiden*, (*leerbereiden*) *lederbereider*, *lederkooper* (*leerkooper*).

Leder, hoogd. *leder*, in het zwabensp. *leder*, nederf. *ledder*, *leer*, *lier*, Ulphil. *ulethr*, wall. *lledr*, angelf. *lether*, eng. *leather*, zw. *läder*. Omdat het hoogstwaarschijnelijk is, dat de bedekking, hier, het meeste heerscht, is de afleiding uit de bron van *kleed*, *lid* enz. niet geheel ongegrond.

LEDERLOOIJEN, (*leerlooijen*), onz. w., gelijkvl. *Ik looide leder*, *heb ledergelooid*. Leder met run bereiden.

Van hier *lederlooijer*, (*leerlooijer*) *lederlooijerij*. Van *leder* en *looi*. *Looi* is de bast van eikenboomen, hoogd. *lohe*. Bij Kil. is het *loije*, *loewe*, *loo*, hetwelk hij door taan verklaart.

LEDERTOUWEN, (*leertouwen*), onz. w., gelijkvl. *Ik touwde leder*, *heb ledergetouwd*. Leder met taan of run bereiden. Van hier *ledertouwer*, (*leertouwer*), *leertouwerij*. Van *leder* en *touwen*, dat te kennen geeft met *taan* bereiden, nederl. *tauen*, angelf. *tawian*, eng. *to taw*, of *to tan*; en dit alles, waarschijnelijk, van het goth. *taujan*, *façera*, bereiden.

LEDGRAS, zie *lidgras*.

LEDIG, bijv. naamw. en bijw., *lediger*, *ledigst*. In het gemeene leven, *leeg*, waarvan het oude *leegbaar*, *leegbaarheid*, werkeloos en gerust; in den laatsten zin, komt het tweemaal bij Hooft voor. Welks ruimte niet opgevuld is: *een ledig huis*. *Eene ledige flesch*. Niet beladen: *met den ledigen wagen* — *met het ledige schip terug keeren*. *Twee ledige stoelen*. Onbebouwd; *een ledig erf*. Zonder bepaalde bezigheid: *ik heb nu ledigen tijd*. *Een ledig uurtje*. Zonder werk: *ik heb*, *de geheele week*, *moeten ledig loopen*. Lui: *zijnen tijd ledig doorbrengen*. Zonder geschenk: *iemand ledig wegzenden*. Van hier *ledigheid*, *lediglijk*. Zamenst.: *ledig-gang*, *ledigganger*, *lediglooper*.

Het woord stamt, misschien, af van *lede*, en den uitgang *ig*. Naar den aard dezes uitgangs, die eene bezitting beteekent, beduidt het dan *lede* hebbende. Maar, wat is nu *lede*? Zeker niet het oude *lede*, *leide*, *gradus*, *gressus*, *ductus*, bij Kil., (waarheen Ten Kate helt, die het van *lijden*, gaan, afleidt; als beteekende het hier en daar gaande) maar van *lede*, dat is *lade*, inzoover dat woord eene holle ruimte, in het algemeen, te kennen geeft. *Ledig* zou dan zoo veel zijn, als: eene holle ruimte hebbende. Zie *lade*. J. G. Haas leidt het van *laden* af, en noemt *ledig* datgeen, wat eenen last, eene lading hebben kan. Het tegengestelde *onlede*, voor bezetten tijd, vindt men, nu en dan, nog bij Hooft.

LEDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ledigde*, *heb geledigd*. Ledig maken; *ik heb het glas geledigd*. Van hier *lediging*. Van *ledig*.

LEDIKANT, zie *ledakant*.

LEED, bijw., *leeder*, *leedst*. Dit woord beteekende, eer-

eertijds, hatelijk, onverdraaglijk, afschuwelijk. Het bekende spreekwoord bevestigt dit: *een gedwongen eed is God leed*. — Ook: *het zij mij lief of leed*. Thands drukt het uit eene gewaarwording van droefheid, smert, onrust, berouw: *het is mij leed*. *Mijne zonden zijn mij van harten leed*. *Het doet mij leed*. *Birons misdrijf doet mij leeder*. Hooft. *Iets*, of *iemand*, *leed hebben*, is oul. in gebruik geweest, voor haten: *ende alle valschheit had hi leet*. M. St. *Het reut mij*, *dat ik u zoo leet uyt heb ghehad*. Hooft. Zie verder *leid*.

LEED, z. n., o., *des leeds*, of *van het leed*; zonder meerv. Eene onaangename gewaarwording van onregt, hoon, smaadheid: *u zal geen leed geschieden*. *Hem wedervoer veel leed*. *Men zal niemand leed doen*. Bybelv. Smert, droefheid: *leed over iemand gewaarworden*. *Zijn leed over de zonden betoonen*. In Friesland wordt het voor rouw gebezigd, waarvan *leedbrief*, d. i. rouwbrief. Men zegt daar: *de leed*, (in het vrouwel. geslacht) *aanzeggen*, voor het overlijden van iemand bekend maken, ten einde men daarover *leed* (rouw) drage. Ev. Wassenb. Zamenst. *leedwezen*, weeklagt, bittere droefheid: *groot leedwezen over eene misdaad hebben*.

Leed, Otfrid. *leid*, *leidlust*, Willer. *leit*, hoogd. *leid*, nederſ. *leed*, *leyd*, zw. *led*, wall. *alaeth*, deen. *lee*, *leede*. Het woord schijnt, voor het naaste, uitte drukken, of eenen luiden uitroep, door ligchaamsmerten en gemoedsaangsten veroorzaakt, of een zigtbaar bewijs daarvan, in de gelaatstrekken.

LEEDER, zie *ladder*.

LEEFDAG enz., zie *leven*.

LEEG, zie *laag*.

LEEG, zie *ledig*.

LEEK, z. n., m., *des leeks*, of *van den leek*; meerv. *leeken*. Een woord, uit het lat. *laicus*, gr. λαικος ontleend. In de roomsche kerk verstaat men, door eenen *leek*, eenen persoon, die niet geordend is, of niet tot de Geestelijken behoort. Van hier *leekebroeder*, *leekezuster*, die het kloosterwerk doen, en, daar, de Geestelijken bedienen. *Leekeregter*, wereldlijk regter. Naardien de geleerdheid, in de middeleeuwen, bij de Geestelijken alleen, doorgaans, gevonden werd, zoo is een *leek* ook zooveel als een ongeleerde. *De leeken*, het gemeene volk.

LEE-

LEELIJK, bijv. n. en bijw., *leelijker*, *leelijkst*. (*Lalijk* ergens bij HOOFT.) Dit woord beteekent de boosheid en toornigheid des gemoeds, in de trekken des gelaats, vertoond: *op iemand leelijk zijn*, in de dagelijksche taal; *lelk*, in Groningen. *Hij keek mij leelijk aan.* Wijders, iets, dat in die toornige gesteldheid gegrond is: *iemand leelijk bejegenen. Hij gaf hem leelijke scheldwoorden. Iemand met een leelijk bescheid afzetten.* Van hier, hatelijk, ten opzigt van den zedenlijken aard van iets: *dat is een leelijk doen — zeggen. Een leelijk stuk. Eene leelijke daad. Iemand leelijk bedriegen.* Als een gevolg daarvan: *hij is er maar leelijk aan*, hij is ongelukkig. Walgelijk, afschouwelijk: *eene leelijke hoer. Zijn wijf is zoo leelijk, als de nacht.* Als eene figuur van dit laatste: *een leelijke dag*, slordig weder. Als eene verdere figuur: *leelijke manieren over zich hebben.* Van hier *leelijkheid*. Zie *lijk*.

Het woord is, zonder twijfel, uit: *leedlijk*, *leedelijk* verkort. Zie *leed*. Het zw. *led*, ijsl. *leidur*, angelf. *lath* beduiden toornig en hatelijk. Het afschouwelijke voor het oog is overig, in het fr. *laid*, en ital. *laido*. Bij BOXHORN is *leidlich* afschouwelijk. Het hoogd. *leidig* is hatelijk, afschouwelijk; gelijk *leidlich*, somtijds, dienzelfden zin heeft.

LEEM, z. n., o., *des leems*, of *van het leem*; zonder meerv. Vermengde aarde, uit klei en zand bestaande, taai, en, in het vuur, hard wordende: *het taaie leem.* VOND. Fig., een nietig, broosch mensch: *wij zijn leem. Is 't leem niet stout, dat zijnen pottebakker bedillen durft?* VOLLENH. Van hier *leemachtig*, en het onverb. *leemen*: *eene leemen hut — leemig*.

Leem, hoogd. *lehm*, opperd. *lahm*, *lam*, nederf. *leem*, NOTK. *leim*, slijk, angelf. *lam*, *lim*, eng. *loam*. Het schijnt te grenzen aan *klei*, *kleven*, *lijm*, *slijm*; aan het gr. λυμα, lat. *limus*.

LEEMAN, (zamengetrokken uit *ledeman*) z. n., m., *des leemans*, of *van den leeman*; meerv. *leemans*. Een beeld, dat bewegelijke leden heeft, en, naar des schilders genoegen, in zijnen stand gerigt wordt: *ik heb de waarheit niet willen naar mijne hant stellen, gelijk de schilder zijn' leeman.* HOOGVLIET.

LEEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leemde*, *heb geleemd*. Met leem bestrijken.

LEEM-

LEEMTE, (KIL. *lemte*, *laemte*) z. n., vr., *der*, of *van de leemte*; meerv. *leemten*. Ongemak, kwaal, gebrek, verminktheid. Bij KIL. *vitium*, *defectus*, *mutilatio*. *Ons lemten lagen niet zoo schandelijk ten toon*. J. DE DECK. Van hier ook *lemtig*, voor gebrekkig. In het gewonelijke gebruik beteekent het, meest, eene verachtelijke, stinkende wonde: *hij heeft pokken en leemten*. *En d' oude leemten zal tot etter uit doen zweeren*. VOND. *Dan zal het logge lijf, van leemte en smette ontslaagen*. M. L. TIJDW. Van hier *leemtig*: *leemtigh schuim* is, bij VOND., eene beschrijving van slecht volk. Van het oude *leme mutilatio*; waartoe ook *lam* behoort, inzoover het, eertijds, in het algemeen, allerlei gebrek beteekende. *Leme* in het oudhoogd., eene wonde.

LEEN, z. n., o., *des leens*, of *van het leen*; meerv. *leenen*. Leening, zonder meerv.: *iets te leen hebben* — *te leen ontvangen*. *Een boek te leen geven*. *Te leen verzoeken*. Ook: *ter leen verkrijgen*. Het blijkt, dat het, oorsprongelijk, van het vrouwl. geslacht geweest is. Men vindt daarom, bij RODENB.; *leengoeden*, *voor een wijl*, *en die de leen misbruijckt*. Een goed, dat, op zekere voorwaarden, aan anderen tot vruchtgebruik wordt afgestaan; een leengoed, met een meervoud: *iemand een leen vergunnen*. *Het leen van zijne kroone*. VOND. *Te leen gaan*, *te leen houden*, iets als een leengoed hebben. *Het leen is vervallen*. *Een leen verheffen*, een leengoed van iemand doen afhangen. *Een leen verheergewaden*, een leen bij eenen heer verheffen. Zamenstell.: *achterleen*, *grondleen*, *mansleen*, *naleen*, *onderleen*, enz. *Leenboek*, boek der leenen en leenmannen, *leenbrief*, schriftelijke verzekering van een leengoed, *leendienst*, *leengeld*, *leengoed*, *leenheer*, *leenhof*, hof van eenen leenheer, *leenhouder*, *leenhulding*, *leenkamer*, *leenlieden*, *leenman*, een, die, volgens leenbrief, den eed van manschap heeft afgelegd, waar voor de Heer hem bescherming schuldig is. Dit past MOON. toe op den mensch met betrekking tot God:

Zelf Godts leenman, ...
. . . . . *staat verwondert*.

Leenpligt, *leenregt*, *leenrent*, *leenroerig*, *leenroerigheid*, *leenschrijver*, *leenspreuk*, *leenspreukig*, *leenverheffing*, *leenvrouw*.

LEE-

LEENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leende, heb geleend.* Het gebruik van eenige zaak, voor eenen tijd, toestaan, te leen geven; waar het meest van tilbare, beweegbare dingen gebruikt wordt: *iemand tien gulden leenen. Vriend, leent mij drie brooden.* BYBELV. Te leen ontvangen: *van iemand geld leenen.* Van hier *leener*, die te leen geeft en neemt, *leening: ik heb het bij leening. De bank van leening*, de lombard.

Het woord beteekent, oorspronkelijk, geven, zoo als men uit *verleenen* bespeurt. OTFRID. zegt, in dien zin: *leh ihn lib*, schenk hun het leven. *Lia* heet, bij de Yslanders, schenken, geven. ADELUNG leidt het af van het wall. *lla*, *llaw*, de hand.

LEEP, bijv. n. en bijw., *leeper*, *leepst.* Leepoogig, wien bedorven vocht in de oogen druipt, dat dezelve doet tranen, en de oogleden zamenkleven. *Leepe oogen hebben. Mer Lya was leep mitten oghen.* BYB. 1477. Misschien van het lat. *lippus*, welk men afleidt van het gr. λειβω, afvloeijen, druipen. *Leep* is, bij ons, ook doortrapt, loos: *dat is een leep wijf.* In leepheid gegrond: *eene leepe daad.* Misschien is het eene figuur van het eerste, zoodat een schalkachtig oog, waarmede men iemand, overdwars, aanziet, ons voorkome als een leepoog. Althands, *iemand leep aanzien* is, bij ons in gebruik, voor iemand overdwars aanzien. Van hier *leepheid*, *leepigheid*, in beide beteekenissen. Zamenstell.: *leepoog*, *leepoogig*, *leepoogigheid.*

LEEP, z. n., vr., *der*, of *van de leep*; zonder meerv. Dit woord is in de spreekwijs alleen gebruikelijk: *van de leep krijgen. Flus krijghje van de leep.* VOND. Misschien, een klanknabootsend woord van *lap*, eene oorvlig, *lappen*, drijven, smijten.

LEER, zie *ladder.*

LEER, zie *leder.*

LEER, z. n., vr., *der*, of *van de leer*; het meerv. is niet gebruikelijk. De voordragt van eene waarheid, en wel een regel van gedrag: *laat u dit tot eene leer zijn. Verlaat de leere uwer moeder niet.* BYBELV. Eene waarheid, in woorden voorgedragen: *allerlei nieuwe leer in de wereld brengen.* De geheele zamenhang van eene waarheid: *de leer van Jezus Kristus. De zedenleer.* Bij uitnemendheid, al de voorschriften van den kristelijken gods-

godsdienst: *het licht der hemelsche leere.* VOLLENH. Een bijzonder stelsel: *de leer der doopsgezinden — der hervormden.* In het gemeene leven, gebruikt men het ook voor den toestand eens onderwezenen: *hij is nog bij hem in de leer*, hij is nog maar leerjongen. Van hier *leerlijk*, verouderd woord, bij VAN MANDER en RODENB. voorkomende. Zamenst: *leerbegeerte*, *leerbegrip*, *leerdicht*, *leergast*, *leergeld*, *leergezel*, *leergierig*, *leergierigheid*, *leergieriglijk*, *leerjaren*, *leerjongen*, *leerkind*, *leerknaap*, *leerknecht*, *leermeester*, *leermeesteres*, *leermeesterschap*, *leermeisje*, *leeroefening*, *leerrede*, *leerschool*, *leerspreuk*, *leerstuk*, *leertijd*, *leerzaam*, die wel leert, iets, dat eene goede leering behelst, *leerzaamheid*, *leerzucht*, bij VOLLENH., *leerzuchtig.*

Leer, eng. *lore*, nederf. *leer*, angelf. *laera*, OTFRID. en KER. *leru*, hoogd. *lehre.*

LEERAREN, zie *leeren.*

LEEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leerde*, *heb geleerd.* Met eene duidelijke stem iemand iets zeggen, hoe hij handelen moet: *ende het gelt genomen hebbende, deden gelijck sij geleert waren* BYBELV. In bepaalderen zin iemand vaardigheid, denkbeelden van eene zaak, door mondelijk onderwijs, mededeelen: *iemand eene kunst*, *eene taal leeren.* Ook onz.: *op de straten leeren.* BYBELV. De zaak, welke men anderen, door leering, aan het verstand brengt, is de vierde naamval: *hij leert waarheid.* De persoon staat in denzelfden naamval: *de kinderen leeren.* Sommigen beweren, dat de vierde naamval des persoons blijft, schoon de zaak, die geleerd wordt, er bij staat: *so sal ick de overtreders uwe wegen leeren*, dus heeft de BYBELVERTALING, die zoo naauwkeurig is, en den derden naamval op deze wijs uitdrukt: *hij geeft den wijzen wijsheit.* Ondertusschen, schijnt dit eene navolging van het lat. *doceo* te zijn. En dat onze taal hier den vierden naamval niet duldt, blijkt daaruit, dat men in den lijdenden vorm niet zegt: *ik word de zangkunst geleerd*, maar wel, en alleen met den derden naamval: *mij wordt de zangkunst geleerd.* Men zegge en schrijve derhalve: *zoo zal ik den overtrederen uwe wegen leeren*, of: *zoo zullen uwe wegen den overtrederen geleerd worden.* In den BYB. 1477 lezen wij: *Eñ leert dese mine woerden uwen kinderen.* De vierde naamval der zaak wordt ook met *van* uitgedrukt: *iemand van eene zaak leeren.* Fig.: *nood leert bidden.* Overtuigen

gen van eene misdaad, en deswege straffen: *wat zal mendden dief leeren?* Noodzaken tot iets: *dat zal ik u wel leeren.* Nadeel doen: *gij kunt mij niets leeren.* Vaardigheid in iets zoeken te bekomen; en wel door iets met luide stem dikmaals te lezen: *zijne les leeren. Eenen psalm leeren. Van buiten leeren. Eene taal leeren. Wel leeren. Achteruit leeren.* Wijders, vaardigheid in eenige zaak verwerven: *een handwerk, eene kunst, eene wetenschap leeren. Het schrijven leeren.* Nog verder: *boosheid van iemand leeren. Men leert best door de ondervinding. Iemand leeren kennen.* Als zelfst. n.: *het leeren* (het onderwijzen) *is hem verboden. Het leeren* (onderwezen te worden) *kost geld.* Voords vereischt dit woord de onbepaalde wijs zonder *te* bij zich: *eenen vogel spreken leeren*; ook zonder werkw.: *eenen vogel op de kruk leeren*, namelijk vliegen. In welk geval de volm. verl. en meer dan volm. verl. tijd geen deelw., maar de onbepaalde wijs vordert: *ik heb hem leeren kennen.* Moon. en anderen maken onderscheid tusschen *leeren* en *leeraren*; het eerste aan den leerling, het laatste aan den onderwijzer toeeigenende. Doch dit houde men voor eene noodelooze onderscheiding. Van hier *leeraar*, (leerer) *leerares*, *leeraarschap*, *leering*, *leerling*, *de leerlingschap*, bij Poot, voor de leerlingen. Voor *leerling* vindt men bij Gesch. ook *leerjonger.* Verder *leerzaam*, *leerzaamheid.* Zamenst.: *leeraarsambt*, *leeraarsstoel.* Zie verder *geleerd.*

Leeren, hoogd. *lehren*, onderwijzen, *lernen*, onderwezen worden, aanleeren, angelf. *laeran*, *leornan*, nederf. *leeren*, zw. *lära*, deen. *läre*, onderwijzen, eng. *learn*, aanleeren, Ker. *lirnan*, Otfrid. *lernen* en *gilernen.* Het woord beduidt, eigenlijk, een luid geraas maken. In de platte volkstaal der Hoogd. komt *lören*, *lehren* nog voor schreeuwen voor. Ons *alarm* is uit dezelfde bron.

LEERS, zie *laars.*

LEESBAAR, enz., zie *lezen.*

LEEST, z. n., m. en vr., *van den, — der*, of *van de leest*; meerv. *leesten.* De gestalte van een ding in het gemeen, bijzonder de schoone gedaante des ligchaams, in zijnen geheelen omtrek: *van goddelijken leest.* Moonen. *Giet haar beelt, — dan pronkt ze zoo heerlijk, dat d'afgunst zelf dees' juisten leest nooit wraekt.* Moon. *Uw verstoven asch, in 's lichaams ouden leest verrezen.* M. L. Tydw. Wijders, eene gelijkheid, eene overeenkomst:

lii-

luiden van zijner leeste. HOOFT. *Lieden van eene leest*, van eene denkwijs. Vooral een vorm, waarop men kousen spant: *kousen op de leest rekken.* Een schoenvorm: *schoenen over eene leest maken — op de leest slaan. Eene mansleest, eene vrouwenleest*, eene leest voor mans- en vrouwenschoenen. *Schoenmaker houd u bij uwe leest*, elk oefene de kunst, die hij geleerd heeft; — ook: elk beoordeele zijne eigene kunst. In den vertrouwelijken stijl zegt men: *het lijf op de leest zetten*, voor, zich onmatig met spijs opvullen. *Op de leest schoeijen.* Fig.: *die vlugge en schrandre Fenixgeest, zoo juist geschoeid op Flakkus leest.* VAN BLEYSWYK. *Twee op eene leest gepast*, elkander gelijkende in denkwijs en zeden. VOND. *Iets op eene hupsche leest vormen*, in zijn doen een goed voorbeeld volgen. *Zij schoeijen op eene leest*, zij komen wel overeen. *Op eene andere leest schoeijen.* Zamenstell.: *het leestenmaken, leestenmaker.* Het schijnt, met *lijst*, eenen stamwortel te hebben.

Daar dit woord in beide geslachten voorkomt, schijnt het vrouwelijke, wegens den uitgang *st*, de voorkeur te verdienen.

LEESTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leestte, heb geleest.* Een reeds verouderd woord, bij KIL. *leesten*, *leijsten.* Het beteekende, eertijds, doen, volbrengen, werkstellig maken; het hoogd. *leisten.* KIL. verklaart het ook door duren, volharden; het eng. *to last.* Volgens het oude stadsregt van Bommel, konde men voor eene schuld, voor Schepenen bekend, nadat men veertien dagen *geleist* had, de goederen van den schuldenaar panden en slijten. *Leisten* wil, daar, zeggen in eene herberg liggen en teren, op kosten van den schuldenaar. In het Graafschap Zutphen, zegt men *burgtocht leisten*, dat is borgtogt stellen. Bij HOOFT vindt men het bedrijvende naamwoord *leesting: tot leesting van den zelfsten eedt.* In de middeleeuw. zeide men: *ter leisting komen*, dat is in gijzeling komen, totdat men eene schuld betaald, of eene gelofte voldaan hadde. De oorsprong is onzeker.

LEEUW, z. n., m., *des leeuws*, of *van den leeuw*, meerv. *leeuwen.* Vrouwel. *leeuwin*, verkleinw. *leeuwtje.* Een vleeschvretend dier, wegens zijne sterkte, dapperheid en onverschrokkenheid genoeg bekend. *De leeuw is de koning der dieren. Een brullende* (niet *briesschende*) *leeuw.*

leeuw. *Als een leeuw vechten*, met dapperen moed. *Hij zag er uit als een leeuw*, wreed en vinnig. Een wapen, waar de leeuw het blazoen is: *Holland voert eenen leeuw in zijn ſchild. Op 's lants kusſenleeu gezeten.* Moon. *In den gouden leeuw*, de herberg, waar een gouden leeuw uithangt. Het geheele volk van Nederland; in den dichterlijken ſtijl: *de dog van Albion op Neêrlands leeuw gebeten.* Dat eenige gelijkheid naar eenen leeuw heeft. Zoo neemt men het verkleinw. *leeuwtje*, voor een hondje, dat van achteren geſchoren is, en, aan kop en borst, de manen van eenen leeuw vertoont. *Dat zijn leeuwtjes*, dat zijn grillen. Een hemelteeken: *de zon in den leeuw.* Van hier het onverb. *leeuwen: een man van eenen leeuwen aard*, een kloekmoedig man. *Hij heeft een leeuwen hart.* Van hier *leeuwelijk: 't leeuwelicke rap.* Huygens. Zamenſtell: *leeuwendaler*, (*leeuwendaalder*) een muntſtuk van twee en veertig ſtuivers. Eertijds, had men ook een muntſtuk *gouden leeuwen* genaamd, (ook *lijhoenen*, *lijoenen*) van dertig ſtuivers hollandsch. — *Leeuwenhol*, *leeuwenhuid*, *leeuwenjong*, *leeuwenkop*, *leeuwenkuil*, *leeuwenmanen*, *leeuwenmoed*, *leeuwenvoet*, zeker geneeskruid. De tweede naamval is oudt. ook *leeuwen* geweest: *het lichaam eenes leeuwen.* Bybelv. En van hier *leeuwenhoofd*, *leeuwenkop*, niet *leeuwehoofd*, enz.

Leeuw, Isid. *leo*, Notk., Willer. *leuuo*, Stryker *lebe*, bij andere opperd. ſchrijvers *leob*, *lōbe*, *lōb*, hoogd. *löwe*, ook *leue*, ſakſ. *louwe*, nederſ. *lauwe*, deen. *love*, zw. *lejon*, angelſ. *leo*, ijsl. *leon*, fr. *lion*, eng. *lion*, pool. *lew*, boh. *lew*, lat. *leo*, ital. *leone*, ſp. *leon*, gr. *λεων*, *λις*, hebr. לביא & ליש. Het is meer dan waarſchijnelijk, dat al deze namen, uitgezonderd *λις* en ליש, ontleend zijn uit het brullen dezes diers, dat aan hetzelve een onderſcheidend kenteeken is. Wij hebben nog een woord *loeijen*, nederſ. *leuen*, eng. *to low*, angelſ. *hlewan*, dat hiermede vele overeenkomst heeft. Oul. bezigde men het woord *libaard* voor *leeuw*.

LEEUWERIK, (*lewerik*, *leeuwrik*, *leeuwerk*; bij Kil. *leeuwercke*, *leewerick*, *lewerick*, *lauwerick*, *lewerck*, *lercke*; bij Rodenb. *leeſwerck*) z. n., m., *des leeuweriks*, of *van den leeuwerik*; meerv. *leeuwerikken*. Een vogel, bekend wegens zijnen aangenamen zang, in de lucht. *De leeurik voegt zijn ſtem bij dit geboorteliedt.* Poot. *De leeuwerk, 't zij hij rust op groene zoô.* Vond. Het woord blijft,

blijft, letterkundig, van het mannel. geslacht, al spreekt men van het wijfje: *hij ving den leeuwerik, op hare eijers zittende.*

Leeuwerik, hoogd. *lerche*, nederf. *lewerk*, angelf. *lawerce*, *leferce*, zw. *lärka*, deen. *lerke*, eng. *lark*. ADEL. leidt het af van het oude hoogd. *lären*, luid zingen. Zie *leeren*. De eerste helft van *lauwerick*, bij KIL., behoort of tot *luid*, hoogd. *laut*, of tot het wall. *llef*, de stem. Van *luid*, *laut* stamt ook het lat., of liever het gall. *alauda* af. In het wall. heet *alärch*, *elerch* eene zwaan, lat. *olor*, misschien om den zang, door de Ouden, dien vogel, eer hij uit het leven scheidde, toegekend. Misschien is *lewerik* wel voor *kleverik*, van *kleveren*, oul. klimmen, omdat deze vogel gewoon is zeer hoog te klimmen. En dan zou *lewerik* de ware spelling zijn. G. J. VOSS. acht het afkomstig van het oude gallische *alauric*. J. G. HAAS oordeelt, dat het hoogd. *lerche* van het gezang dezes vogels, *liri*, *tiri*, ontleend is.

LEEUWERS, *leuvers*, z. n., m., het enkelv. wordt niet gebruikt. Een scheepswoord, gaten in de lijken der zeilen, waardoor de zeilen een reefje ingebonden kunnen worden.

LEEWATER, zie *lidwater*.

LEEZE, z. n., vr., *der*, of *van de leeze*; meerv. *leezen*. Een verouderd woord, dat een spoor, wagenslag beteekende. Het is nog overig in *wagenleeze*, wagenspoor. Hoogd. *leise*, *geleise*. Bij ULPHIL. is *laistgan*, gaan. Zonder twijfel is de bron in *leiden*.

LEF, zie *laf*. — *Dat is eene regte lef*, eene zotte snapster, een handeloos vrouwmensch. — Bij KIL. ook eene hoer, die, namelijk, door hare snapperij mannen bepraten kan. Van het veroud. *leffen*, snateren, dat, met *klappen*, van den klank gevormd is.

LEFTER, een woord, dat, in sommige oorden des Vaderlands, gehoord wordt: *de lefterhand*, voor de *linkerhand*; *the left hand*, in het eng. HESYCHIUS verklaart λαφος, door iemand, die linksch is, lat. *lævus*.

LEG, z. n., m., *des legs*, of *van den leg*; zonder meerv. Het leggen: *van den leg der vogelen*. HOOFT.

LEG, z. n., vr., *der*, of *van de leg*; meerv. *leggen*. In het gemeene leven gebruikt men dit woord voor de plaats, waar de eijeren van hennen en eenden, in het

ligchaam gevormd worden: *de hoenders hebben reeds dikke leggen.* In Geld. en elders, wordt ook eene laag schoven, op den dorschvloer, *eene leg* geheten: *wij moeten nog eene leg afdorschen.*

LEGENDE, z. n., vr., *der*, of *van de legende*; meerv. *legenden.* Zoo noemt men, in de roomsche kerk, een boek, waarin het leven en de daden van Heiligen verhaald worden. Uit het middeleeuw. *legenda*, *legendarum*; dewijl zulke verhalen, op gezette tijden, den kerken werden voorgelezen. Zamenstell.: *leugenlegende*

LEGER, z. n., o., *des legers*, of *van het leger*; meerv. *legers*, *legeren.* De toestand van iemand, die ligt, vooral van eenen zieke; in het gemeene leven: *ik heb een leger van zeventien weken gehad.* De plaats, waar men ligt. Zoo gebruikt men het van dieren, waar zij zich ophouden; hun hol: *zoo komt de leeuw uit zijnen leger brullen.* VOND. Waar de Dichter het mannel. schijnt te nemen, dat ook, in de BIJBELV., gevonden wordt: *die haren leger aenroert.* Jagers noemen, dus, de schuil- en slaapplaats van eenen haas: *eenen haas in het leger schieten.* Van andere dieren: *voor een paard een leger van stroo maken.* De rust- en slaapplaats eens menschen: *mijn leger sal van mijne klachte wat wegnemen.* BYBELV. *Op hare legeren.* BYBELV. De plaats onder den blooten hemel, waar een krijgsheer, eene wijl, zich onder tenten legert: *een leger opbreken — nederslaan. Den vijand in het leger vallen — het leger overrompelen.* Het heer zelf, dat, daar, gelegerd is: *het leger zal morgen opbreken.* In het gemeen, een krijgsheer: *een groot — magtig leger. Een leger op de been brengen. Een vliegend leger. Het leger volgen*, in dienst zijn. Van hier *legerig*, in het zamengest. *bedlegerig.* Zamenstell.: *krijgsleger*, *vrijleger*: *vrijleger uitroepen*, afkondigen, dat men, in het leger, vrij zoetelen mag, *veldleger*, *winterleger*... — *Legerbijl*, *legerbode*, *legerboef*, *legerbrood*, *legerhoer*, *legerhoofd*, *legerhut*, *legerjongen*, *legerknecht*, *legerkost*, *legerlasten*, *legermagt*, *legermeter*, die de legerplaats afsteekt, *legermeting*, *legerplaats*, *legerscharen*, in de BYBELV. — *legerstede*, *legertent*, *legertogt*, *legertucht*, *legertuig*, *legerwagen*, *legerwacht*, *legerziekte*.

IJsl. *legur*, (*castra*) moesog. *ligr*, (*lectus*); gelijk ons *leger* ook voor de plaats eens krijgsheers, voor het heir, waar

waar dieren zich ophouden, en voor de legerstede, of bedstede genomen wordt, zijnde alle lig- en rustplaatsen; van *liggen*, *lag*, *gelegen*.

LEGEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik legerde*, *heb* en *ben gelegerd*. Bedr., eene plaats om te liggen bezorgen: *waer gij de kudde legert*. Bybelv. Wederk., *zich legeren*, het leger nederslaan. *De vijand legerde zich, in eene ontoegangelijke plaats. Zich rondom eene stad legeren. Zich tegen eene vesting legeren.* Onz. met *hebben* en *zijn*: *in het midden zullen de kudden legeren. De stat, daerin David gelegert heeft.* Bybelv. *De knechten mijns heeren zijn gelegert op het open velt.* Bybelv. *De vijand is, op eenen berg, gelegerd. De vijand heeft eens, op dien berg, gelegerd.* Van hier *legering*.

LEGGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik legde*, (*leide*) *heb gelegd* (*geleid*). Doen liggen, maken, dat iets op de uitgebreidste zijde ruste: *een boek op de tafel leggen*, hetzelve vlak op de tafel nederleggen; in onderscheiding van zetten, stellen. *Zich te slapen leggen. Leg het in de zon te droogen. Hout op het vuur leggen.* Vaak wordt het denkbeeld van de uitgebreidste zijde verloren, en het woord beduidt slechts iets in eene zekere rigting brengen: *soo sal ik mijnen haeck in uwen neuse leggen.* Bybelv. *Bier in den kelder leggen. Eijeren leggen*; ook *leggen* alleen zegt men van vogelen. *Bezetting in eene plaats leggen.* Hierheen behooren vele figurelijke spreekwijzen: *de hand aan iets leggen*, iets werkelijk beginnen te behandelen. *Iemand iets in den weg leggen. Zij legden hem lagen. Eene vergadering leggen*, voor *beleggen*. Hooft. *De schuld op zijnen naaste leggen. Ik heb het hem voor oogen gelegd. Iemand de woorden in den mond leggen. De vijand legde de stad in kolen — in asch. Te last leggen. Ik zal mijne hand op den mond leggen*, uit eerbied zwijgen. *Men zal nieuwe lasten leggen.* Oneig. gebruiken schippers het onzijdig, voor den loop naar eene plaats rigten: *hier moet de schuit aan den wal leggen*, stil houden. Voords, met een doelwit van during en duurzaamheid: *den grond tot een gebouw leggen.* Fig.: *den grond tot eenen twist leggen. Eenen razenden aan de keten leggen. Een schip voor anker leggen.* In engeren zin, iets, voor eenen zekeren tijd, aanwenden, tot verkrijging van een oogwit: *geld in de loterij leggen.* Met het denkbeeld van rust:

de wind legt zich. Zamenstell.: *legdagen*, *leghen*, *legpenning*, *legplaats*, waar de schepen moeten aanleggen, *legstoel*, bij de papiermakers eene bank, waarop de geperste vellen, nadat zij van de vilten genomen zijn, nedergelegd worden, *legwerk: legwerk van een bloemperk.* Van hier *legsel.*

Leggen, bij Ker. *leccen*, Otfr. *leggen*, Ulphil. *lagjan*, hoogd. *legen*, nederf. *liggen*, deen. en zw. *lägga*, angelf. *lecgan*, eng. *to laij*, ijsl. *leggia*, wall. *llehau.* Het gr. λεγομαι, waarvan het lat. *lectus*, *locare*, behoort hierheen ook. Het stamwoord is *lag*, *leeg.*

LEGGER, z. n., m., *des leggers*, of *van den legger*; meerv. *leggers.* Eigenlijk iemand, die iets pleegt te leggen. Men verwart het veel met *ligger.* Wij gebruiken het woord voor eenen onderften molensteen. Voor *den legger* van eenen drukker op den timpan, dat is het vel perkement, dat op de drukraam gespannen is. Voor een vaartuig, om de schepen op zijde te halen. Eindelijk voor eene plank, om uit en in een schip te gaan. Zie *ligger.*

LEGIOEN, z. n., o., *des legioens*, of *van het legioen*; meerv. *legioenen.* Een ond. woord, uit het lat. *legio*, eene keurbende bij de Romeinen, die, eerst, uit drie duizend man, bestond, en, naderhand, tot zes duizend vermeerderd is. *Twaelf legioenen engelen.* Bybelv. Oneig., eene onbepaalde meenigte: *die het legioen gehadt hadde.* Bybelv.

LEI, een verouderd woord, uit de keltische taal afkomstig, dat van het vrouwel. geslacht was, en kleur beduidde; of, naar anderen, eenen gang, een beloop, zw. *led.* Zie *allerlei.* Thands gebruiken wij het als eenen klemstaartigen uitgang achter de telwoorden *een*, *twee*, *drie*, *tien*, *honderd* enz.; of achter *alle*, *geen*, *meenig*, *veel*. Naardien dit woord van het vrouwel. geslacht is, nemen de daarbij gevoegde woorden eenen vrouwel. uitgang des tweeden naamvals aan: *eenerlei*, *tweederlei*, *tienderlei*, *honderderlei*, *allerlei*, *geenerlei*, *meenigerlei*, *velerlei.* Deze uitgang geeft de hoeveelheid in soorten te kennen: *eenerlei gevoelen*, *Velerlei gevallen.* *Ik heb het hem op meenigerlei wijs aangetoond.* Hieruit blijkt tevens, dat die zamengestelde woorden niet verbogen kunnen worden; waartegen dikwerf gezondigd wordt.

Trou-

Trouwens, *lei* is een zelfst. naamwoord van het vrouwel. geslacht, waarnaar zich de voorgestelde bijv. naamwoorden schikken. *Velerlei soorten*, zijn soorten *van vele lei*. Hieruit is het zonneklaar, dat de verbuiging onnaturelijk is.

LEI, z. n., vr., *der*, of *van de lei*; meerv. *leijen*. Dunne, platte, blaauwachtige steen, waarmede men huizen dekt; schalie: *eene kerk met leijen dekken*. Eene lei, waarop men met eene griffel schrijft: *op eene lei sommen uitrekenen. De lei is vol. Iets op de lei zetten, schrijven*; ook figurelijk, voor iets nog niet rekenen, nog niet laten gelden. *Eene goede lei bij iemand hebben*, kosteloos bij iemand onderhoud hebben. *Opene lei voor anderen laten*, hun ruimte overlaten. Voor de stof, zoolang zij niet tot steenen gevormd is, schijnt het, liefst, onzijdig te wezen: *verwaterd lei*. Van hier het onverb. *leijen: een leijen dak*. In den vertrouwelijken stijl, zegt men van iets, dat vlot gesproken wordt; van eene zaak, die geenen tegenstand vindt: *het loopt van een leijen dak af*; — *hij spreekt, of het van een leijen dakje gaat*. Zamenst.: *leidak*, *leidekker*. Bij Kil. is het *leijde*, *leije*. Omdat men, daarmede, daken dekt, tot waterleiding, brengen sommigen het tot *lei*, een weg, waarvan *leiden*.

LEID, bijv. n., smertelijk, droevig, naar, hetzelfde als het bijwoord *leed*: *een' wegh, waar lanks dat ik ontduike des levens leide licht*. Hooft. *Toen zij de leide maer ontving*. Vond. *Wat leider boodtschap uit wat aenghenamer mondt*. Hooft. *Mijn leijde droefheit*. Bredero. Van hier het tusschenwerpsel *leider* (voor helaas), dat weinig meer, in eenen deftigen stijl, gebezigd wordt: *zoo ben ik leijder! nu*. Bredero. *De Godsdienst, nu (leider!) een dexel tot alle vuil geworden* enz. Hooft.

LEIDE, z. n., o., *Leides*, of *van het Leide*; zonder meerv. Eene bekende stad in het bataafsche Gemeenebest. A. Kluit leidt den naam af van *lede*, eenen stroom bij Warmond. In het lat. heet de stad *lugdunum*, dat, bij sommigen, door *lage duinen* uitgelegd wordt.

LEIDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik leidde, heb geleid*. Dit woord is, uit eene bron, met het oude *lijden*, gaan, en beduidt, bedr., iemand doen gaan, de rigting der beweging bestemmen: *water door de stad leiden*.

den. Zij leidden den stroom om de stad. Een kind leiden, hetzelve aan den leiband doen voordgaan. *Een paard bij den toom leiden. Eenen blinden bij de hand leiden. Iemand op den regten weg leiden. Iemand in verzoeking leiden — in de waarheid leiden. Zij leidden hem om den tuin — bij den neus*, zij misleidden hem. *In de kap geleid worden*, bedrogen worden. Oneig., de rigting der verandering van een ding bestemmen: *die jongeling is zeer wel te leiden. Hij leidt een voorbeeldig leven. Dat ik in duistre nacht - - - bij rookig lampenlicht het droomig leven leide.* Hooft. *Zijne stem kunstig leiden.* Onz., *waarheen leidt die weg?* Oul. was *leeden* voor *leiden* in gebruik: *ic sal u uten volken leeden.* Byb. 1477. Van hier *leider*, *leiding*, *leisel* (*leidsel*). Zamenstell.: *leiband*, (*leidband*) *leidsman*, *leidsvrouw*, *leijonker*, *leireep*, *leizeel*.

Leiden, Kero. *leitan*, hoogd. *leiten*, nederf. *leiden*, angelf. *läddan*, *läden*, deen. *lede*, ijsl. *leida*, zw. *leda*, eng. *to lead*. Hierheen behoort het oude *lei*, een weg.

LEIS, (lat. *laqueus*, ital. *laccio*, sp. *lazo*, bij Kil. *lace*, *laece*, *leijsse*, bij Plantyn *laetse*, *letse*, bij de Jagers *leist* en *leits*) z. n., vr., *der*, of *van de leis*; meerv. *leisen*. Een leisel, waarmede de jagers honden koppelen — koppelsnoer.

LEISTEN, zie *leesten*.

LEK, zie *lak*. *Lek* is ook eene rivier, van het vrouwel. geslacht: *op de Lek.* Hooft. Zamenstell.: *lekdijk*, *leksmond*, *leksmuijden*, *lekzand*.

LEK, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Niet digt: *een lek schip. Het dak is lek. Een lek vat. Lek worden.* Wanneer men, na van den steen gesneden te zijn, zijn water niet houden kan, zegt men: *lek zijn — lek gaan.*

LEK, z. n., o., *des leks*, of *van het lek*; meerv. *lekken*. Een lekgat: *het schip heeft een lek. Die bodem, gereed om door zijne lekken te gronde te gaan.* Overz. van Herv.

LEKEN, zie *lekken*.

LEKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lekte, heb en ben gelekt.* Door een lekgat vocht laten loopen; met *hebben*: *de kraan heeft allang gelekt — het vat heeft gelekt.* Hier wordt *hebben* gebruikt, omdat het denkbeeld van eene daad, een bedrijf, hier, meest heerscht. Met

zijn;

zijn; waar de gewrochte daad als vertoond wordt: *het bier is door de kraan gelekt. Het vat is ledig gelekt. Al de wijn is uit het vat gelekt.* Wanneer men dit woord van andere dingen zegt, gebruikt men *leken*; als van bloed: *mijn pijlen zullen, root van bloet en dronken, druppelen en leken.* VOND. *Zoo lang een druppel bloets zal uit mijn' adren leken.* VOND. Van tranen: *door 't leeken van mijne oogen.* TRIP. *Dat haer traenen leken,* VOND. Van honig: *duizent frisſche beeken van zoeten honig leken.* H. SCHIM. K. v. MAND. gebruikt het ook van wijn: *den goeden wijn, die men gloedig zag leken.* Bij KIL. is *den wijn leken*, denzelven door eenen doek doen druipen. HOOFT zegt: *met eenigh vocht uit haar' rijpe penne geleekt.* Van dingen, die bij vloeiſtof vergeleken worden: *het woord van Godt verſpreekt der ziele 't heil, dat uit zijn volheid leekt.* M. L. TYDW. K. VAN MANDER gebruikt *leken* ongelijkvl.: *d' welck gedaen overvloedig het bloed daer lack. — Al wat hij ſprack, hem veel zoeter als heunig te mond' uyt lack.* Van hier *lekking, leking.* Zamenſtell.: *lekgat, lekſteen, lekton, lekvat, lekwater, lekwijn.*

Lekken, hoogd. *leeken*, opperd. *lechen*, zw. *läcka*, ijsl. *lecka.* Van *lek*, een gat, dat met *lok*, *loch*, een gat, over een komt, en tevens den klank van lekken nabootst.

LEKKEN, zie *likken.*

LEKKER, bijv. n. en bijw., *lekkerer*, (*lekkerder*) *lekkerst.* Zeer ſmakelijk: *lekker eten — dat is lekkere koek.* Geneigd, om zeer ſmakelijk voedſel te genieten: *hij is lekker op het eten.* Dat eene oorzaak is, dat iets lekker ſmaakt: *een hemelsch manne, dat den lekkren honger wet.* ANTON. Als een zelfſt. naamw.: *een jonge lekker*, een ſnotjongen. *Een ſtoute lekker*, ſtoute jongen. Een verwijfde, een ſaletjonker: *een lekker trotst mijn kracht.* HOOFT.

Daer een quaede lecker ſpeelt,
Van een deughdigh man gheteelt. GESCH.

Daar dit woord, eigenlijk, op den ſmaak ziet, wordt het, oneigenlijk, op andere zintuigen toegepast, als op het gehoor: *hij ſtreelt het lekker oor met uitgelezen ſierzel van treffelijk gedicht.* HOOFT. Op den reuk: *die bloemen hebben eenen lekkeren reuk.* Dat het oog ſtreelt: *dat is een lekker ſtuk ſchilderij.* Van hier *lek-*

kerheid, smakelijkheid der spijzen en keurelijkheid in het eten, *lekkerlijk*, *lekkernij*. Zamenstell.: *lekkerbek*, *lekkerbekken*, smullen, *lekkerbekkig*, *lekkerbekkigheid*, *lekkertand*, *lekkertanden*: *lekkertanden aan iets*. De Brune.

Het woord komt, zonder twijfel, van *likken*; waarheen ook het gr. *γλυκερος*, zoet, en het lat. *delicatus* schijnen te behooren.

LEL, z. n., vr., *der*, of *van de lel*; meerv. *lellen*. Eigenlijk een velletje, dat, op de minste beweging, trilt; van *lillen*, trillen. Zoo gebruikt men het van het oorlapje: *in elke lel een ring*. Voor het nederhangende vlies, onder den bek eens haans; de onderkam. Voor het strotlapje: *zij gilt met haere lel*. Vond. Of de dichter moeste het nemen voor de tong, zoo als Hooft zegt: *en trek ik je niet mit wortel mit al uit de lel*. Verkleinw. *lelletje*. Van hier *lellig*: *dat vleesch valt heel lellig*, het is niets dan lellen en vellen.

LELIE, z. n., vr., *der*, of *van de lelie*; meerv. *lelien*. Eene bekende bloem: *witte lelie*, die, om haar glanzig wit en schoone gedaante, een oud zinnebeeld van schoonheid en onschuld is. *Blanke lelien*. *Gele lelie*. *Krullelie*. *Lelien van de dalen*. Dichters gebruiken het voor witte en blanke kleur: *het schaemroot verft de leli zijner kaken*. Vond. De noorderstreek op een kompas: *zoo waelt de lelie van 't kompas*. Vond. In den verhevenen stijl, gebruikte men het voor Frankrijk, als drie lelien ten blazoen voerende: *de lelien spinnen niet*, de kroon van dat rijk versterft niet op eene dogter. De spreekwijs is, geestig, ontleend uit de bekende uitdrukking in het Evangelie. Zamenst.: *lelieblad*, *leliebol*, *lelieolie*, *lelieveld*, *leliewit*: *leliewitte wangen*. Hooft. Uit het lat. *lilium*, dat, door verwisseling van tongletters, uit het gr. *λειριον* ontstaan is. In het sp. *lirio*.

LELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lelde*, *heb geleld*. Snappen, telkens hetzelfde herhalen, veel praten: *iemand aan het oor lellen*. *Wat kunt gij over eene zaak lang zitten lellen!* Elders ook *lallen*. Van hier *lelling*.

Het lat. *lallare*, zegt Casaubonus, wordt van het neurien der minnemoeders gebruikt, waardoor zij de zuigelingen in slaap zingen. In het hebr. heet עולל een kweterend knaapje. Bij de Griek. is *λαλειν* spreken, pra-

praten, bij ons *lallen*, zijnde een van het naturelijke geluid der kleine kinderen gemaakt woord, *la*, *la*, *lallen*. Zie ook *lollen*.

LEMMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lemde*, *heb gelemd*. Een woord, van den klank gevormd, dat gebruikt wordt voor smerig, vleijend praten: *die met temen en lemmen van haar man heeft verworven* enz. Hooft. *Verscheiden uitwijkelingen lemden hem aan de ooren*. Hooft. Van hier *lemming*. *Lemmen* is ook een verouderd woord voor *verlammen*.

LEMMER, z. n., o., *des lemmers*, of *van het lemmer*; meerv. *lemmers*, *lemmeren*. Eene bloote kling: *het lemmer van eenen degen*. *Iemand het lemmer bieden*, hem voor de kling eischen. *Die 't gestroopte lemmer in de borst van Sions haetren wringen*. Poot. *Een vlammich lemmer eens sweerts*. Bybelv. Deze *vertaling* gebruikt het ook manl.: *achter den lemmer* — *om den lemmer*. *Het lemmer van een mes* — *van een lancet* — *van eene schaar*. *Lemmer* van het vrouwel. geslacht, zonder meerv., is een dorp in Friesland.

Lemmer, nederſ. *lämmel*, *lemmel*, fr. *lame*, *alumelle*, bij de zwab. Dicht. *lambel*, *lamel*; uit het lat. *lamella*.

LEMMET, z. n., o., *des lemmets*, of *van het lemmet*; meerv. *lemmetten*. Gedraaid garen of kattoen in eene kaars, fakkel, lamp enz. *Hoe het vier aen het lemmet hangen bleef*. Vond. *Gij blust geen tëdre vonk*, *geen rookend lemmet*, *uit*. M. L. Tydw. Misschien, uit eene bron, met het vorige. Althands, in Gron., noemt men een lemmer van een mes, *lemt*. Hoogstraten heeft *lemmet* voor eene kling, en voor een kaarslemmet. Kil. heeft *lemmet*, *lembindt*.

LEMTE, z. n., vr., *der*, of *van de lemte*; meerv. *lemten*. Lamheid; ook voor *leemte*. Zie dit woord.

LEN, zie *elen*.

LENDE, z. n., vr., *der*, of *van de lende*; meerv. *lenden*. Het weeke deel in de zijde, boven de heup, welke plaats men, bij zwaren arbeid of sterke beweging, met eenen gordel omgeeft. Het meerv. is meest in gebruik: *hij zag geen leeu meer klaeu in hunne lenden slaen*. De Deck. *Pijn in de lenden hebben*. *Iemand de lenden zwakken*, hem de kragt benemen. *De Heeren peinsden op middel*, *om dien de lenden te zwakken*. Hooft.

HOOFT. *Iemand eenen ſtok in de lenden leggen*, hem wat op de ribben geven. *De lenden van eenen haas*. Voor zijde, kant: *de lenden der ſteenrots*. VOND. *Zij hadden tot lenden den vierden hoop, zijnde Duitſchen*. HOOFT. Men vindt ook *lenden* in het enkelv.; meerv. *lendenen* (ook *lendens*, naar de aanteekening, door F. DE HAES gedaan): *mijn lenden zal niet altijt kunnen uitharden*. VOND. *Die uijt uwe lendenen voortkomen ſal*. BYBELV. KIL. kent *lende* alleen. Omdat het meerv. *lenden* alleen bijna in gebruik is, ſchijnt men dit, door overijling, voor een enkelv. aangezien, en daarvan een meerv. *lendenen* gevormd te hebben. De voorkeur verdient, zeker, *lenden* als een waar meervoud te beſchouwen en te gebruiken; gelijk dit reeds in de GULDEN LEGENDE zoo voorkomt: *al waren die lenden tot asſchen verbarnt*. Zoo is het ook gegaan met het woord *rede*, gelijk, op zijne plaats, zal aangetoond worden. Zamenſt.: *lendenbreukig*, *lendendarm*, *lendenkusſen*, *lendenloos*, *lendenpijn*, enz.

Lende, KER. *lenti*, doch die het ook voor nieren gebruikt, R. MAUR. *lendi*, ISID. *laendi*, hoogd. en nederſ. *lende*, deen. en zw. *länd*, ijsl. en angelſ. *lend*, finl. *landet*, wall. *llwijn*, bij ISIDOR. *lumlo*, naar het lat. *lumbus*. ADELUNG brengt het tot een geſlacht, met het lat. *latus*, de zijde. De *n* ſchijnt door tongvallen, die het door den neus ſpreken voorſtaan, ingevoegd te zijn. In Boh. is het, daarom, *ledwi*, bij de Krain. Wenden *ladja*.

LENE, z. n., vr., *der*, of *van de lene*; meerv. *lenen*. Eene leuning, een woord, dat weinig meer gebruikt wordt. *Een vaste lene voor den ouderdom zwaak*. K. v. MAND. *So ſult gij op u dack een lene maken*. BYBELV.

LENEN, zie *leunen*.

LENG, z. n., vr., *der*, of *van de leng*; meerv. *lengen*. Soort van langen en ſmallen kabeljaauw. Ook een touw: *geen ketting, haek nog leng gebruikt men geenzins daer*. ZORGDR.

LENGEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lengde*, *heb gelengd*. Bedr., langer maken: *eenen rok lengen*. *Den tijd lengen*. *De ſop lengen*, dunder maken. Onz., langer worden; met *hebben*: *de dagen beginnen te lengen*. Van hier *lenging*.

LENG-

LENGTE, (bij Kil., en ſomtijds ook, in de Overz. van den Byb., *lengde*) z. n., vr., *der*, of *van de lengte*; meerv. *lengten*. Uitgeſtrektheid, in onderſcheiding van de breedte en dikte: *het hout in de lengte doorzagen. Meet de kamer in de lengte. Een man van eene groote lengte. Twee lengten en drie breedten. Doerwonder dat lant in ſijn lengde.* Byb. 1477. In de aardrijkskunde en zeevaart, is de *lengte* de verwijdering van de eerſte middaglijn, welke men door het eiland Teneriffa trekt, naar het oosten heen: *men heeft aan een den naam van den eerſten meridiaan gegeven, waarvan men de graden der lengte moet beginnen te tellen.* Bachiene. Ten opzigt der during: *door lengte van tijd.* Van getal: *zij heeft eene lengte van vrijers*; in ſommige oorden.

LENIG, bijv. naamw. en bijw., *leniger*, *lenigst*. Zacht, buigzaam, gedwee: *lenig linnen. Lenig goud. Uit lenig elpenbeen geſneden*, zegt E. Kraeyvanger; en hier is *lenig* hetgeen zich wel laat bewerken, waarvan de konſtenaar alles kan maken, wat hij wil. Zoo zegt ook Poot: *in 't lenigh elp eens fieren boezems.* Zachtzinnig: *met leenighen raadt.* Hooft. Van hier *lenigheid*, in den natuurelijken en zedenlijken zin. Sommigen, gelijk Hoogvliet, ſchrijven de ſcherp - lange e: *leenig.* In eenige oorden des Vaderlands hoort men ook *lienig* uitſpreken. Wij volgen Ten Kate, die *lenig* ſchrijft.

LENIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lenigde, heb gelenigd.* Zacht maken: *klanken, gelenigt door de lengte van hunnen doortogt.* Overz. v. Herv. Men gebruikt het, meest, in eenen figurelijken zin: *dat lenigt uwe ſmert. Eene taal, die zorgen lenigt. Om zijne droefheid en de weên, die 't hart benouwen, te lenigen.* Vond. *Dat ik, die het hart leenig door de reden*, enz. Hoogvl. Van hier *lenigſter*, bij D. Smids.

Huydec. acht dit woord van vreemden oorſprong te zijn, en wel van het lat. *lenire*; althands, het wordt bij geene Ouden, zelfs niet bij Plantyn, of Kil. gevonden. In het zw. is *len*, week, ijsl. *linur*, angelſ. *lith*, zacht. Hierheen behooren, zeer denkelijk, het hoogd. *linde*, *gelinde*, *lindern*, verzachten, het lat. *lenis*, zacht, het hoogd. *leinen*, opdooijen.

LENING, zie *leuning*.

LENS, zie *luns*.

LENS,

LENS, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Zonder vocht, ledig: *de kan is lens*. Onder de zeevarenden is dit woord veel in gebruik: *hij konde het schip niet lens houden. De pomp is lens. Eene pomp lens pompen.*

LENS, (*lans*), z. n., vr.; *der*, of *van de lens*; meerv. *lensen*. In de walvischvangst gebruikelijk. Eene ijzeren spiets, welke men den walvisschen tusschen de ribben tot in het ingewand steekt, om dezelve alzoo te dooden: *de gekwetste walvisch moet vervolgens met lenssen gedood worden*. ZORGDRAG. *Leg riemen binnen boord, neem lenssen in de hand*. ZORGDRAG. Van hier *lensen*.

LENSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lenste, heb gelenst.* Een woord, in de walvischvangst gebruikelijk: *den visch lensen*; hem met eene lens doorsteken: *de visch dus gelenst, zwemt al ademende gints en herwaarts*. ZORGDRAG. Van *lens*, *lans*.

LENTE, (*lent*), z. n., vr.; *der*, of *van de lente*; het meerv. *lenten* wordt, in den verhevenen stijl, gebruikt. Het voorjaar, de lentetijd: *op d'aankomst van de lente*. HOOGVL. *Daelen, die nieuwe lenten voegen*. VOND. *Eñ het was tijt van lenten*. BYB. 1477. In den dichterlijken stijl neemt men het voor den jeugdigen leeftijd: *die in den vollen bloei en lente van haer jaren*. DE DECK. *In de lente van hun leven*. VOND. Van hier *lentig*. RODENB. Zamenst.: *lentebloem*, ook voor een jong mensch: *eene schoone lentebloem, gerukt van haren steel*. VOLLENH. *Lentedag*: *de vriendschap, die voorlang, sints onze lentedagen*, de dagen onzer jeugd, of jongelingschap. A. HARTS. *Lenteklokje*, eene bloem, *lentemaand*, bij R. MAURUS *lengizinmanoth*.

Lente, hoogd. *lenz*. NOTK. *lenzen*, bij de Zwits. *glenz*, bij de Zw. *läding*. MARSCHALL en FRISCH brengen het tot *lang*, anderen tot *glans*. Misschien behoort het tot *lenig*, het hoogd. *leinen*, opdooijen, het lat. *lenis*, zacht, het oude *lijns*, *lins*, hetwelk KIL. door *lentus*, *mitis* verklaart.

LENTEREN, zie *lunderen*.

LENZE, zie *linze*.

LENZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lensde, heb gelensd.* Lens maken: *den regenbak — de kan lenzen*. KIL. heeft *lenssen*, *lentsen*, *vet. solvere*; en GESCH. zegt van eene vrouw:

Hee-

Hoese straffer lenst en gordt,
Hoese meer ghekoestert wordt.

LENZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lensde, heb gelensd.* Met een fokje zeilen. Misschien van het oude *lins*, zacht. BOGAERT spelt *lensen, lenssen.*

LEP, z. n., m., *des leps,* of *van den lep;* meerv. *leppen.* Het leppen: *iemand eenen lep geven.* Zie het volgende *leppen.*

LEPEL, z. n., m., *des lepels,* of *van den lepel;* meerv. *lepels.* Verkleinw. *lepeltje.* Het woord drukt, oorspronglijk, een uitgediept ruim, een vat uit. In het bijzonder noemen wij dus een werktuig, dat eenen steel heeft, aan wiens einde eene ronde, uitgehoolde verdieping gevonden wordt, om daarin, vooral, vloeibare ligchamen te vatten: *met eenen lepel opscheppen. Een houten — tinnen — zilveren lepel. Een loodlepel — paplepel* enz. *Een lepel* voor het geschut, om het kruid in de kamer te brengen. *Een lepelvol: neem eenen lepelvol.* De jagers noemen de ooren der hazen *lepels;* niet, misschien, om de gedaante eens lepels, maar wegens de lange en diepe gestalte. Hier ziet men een eerwaardig overblijfsel van de algemeene beteekenis dezes woords. De taal van jagers en bergbewoners, welke menschen twee zeer oude levenswijzen hebben, heeft ons vele verouderde woorden bewaard, die ons, anders, onbekend zouden gebleven zijn. Zie, verder, over de eigenlijke beteekenis, op het woord *loop, lope.* Zamenst.: *lepelblad,* blad van eenen lepel, ook een geneeskruid, *lepelkost, lepelkruid, lepelspijs, lepelsteel: het goed is tot eenen lepelsteel toe verkocht. — Lepelstok,* steel van eenen geschutlepel, *lepelstuk,* zeker stuk geschut — *lepelzucht,* spottende, voor gebrek aan voedsel: *het kind is aan de lepelzucht gestorven.* In het angels. is *lapian, lambere,* likken. *Laepeldrefaet* is in het angels. zooveel als een lepelvat, bij ons schotel.

LEPELAAR, (hoogd. *löffelgans,* nederf. *lepelsnute*) z. n., m., *des lepelaars,* of *van den lepelaar;* meerv. *lepelaars, lepelaren.* Zekere vogel, met eenen lepelvormigen bek.

LEPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lepte, heb gelept.* Een woord, in een klootspel, gebruikelijk. *Men lept eenen kloot,* wanneer men denzelven, met het voorste van den voet, opligt en hem, zoo ver men kan, vooruitschopt.

Ie-

Iemand leppen is, in de straattaal, hem eenen voet onder den aars geven.

Zonder twijfel is dit woord het nederf. *lüften*, opligten, eng. *to lift*, zw. *lijfta*, deen. *lofte*, ijsl. *lopta*, ital. en lat. *levare*, fr. *lever*. In het opperd. komt het woord met het onze nader overeen, waar het *lupfen* is: *jemanden aus dem sattel lupfen*, iemand uit den zadel li..n.

LEPPEN, (bij Kil. *lepsen*) bedr. w., gelijkvl. *Ik lepte*, *heb gelept*. Met het uiterste der lippen iets proeven, met kleine teugen drinken: *een ander lept der engelen lekkernij* Vond. *Tot hemelsch broodt wij lepten hemelsch wijntjen*. Hooft. *Toen ieder . . . . mogt leppen room voor rijnsche wijnen*. Moon. Figurel.:

En hoop, eer nog de zon, in 't midiansche dal,
Den nuchtren daeuw weer van de blaedjes leppen zal.
N. Verst.

Zamenst.: *leplam*, een lam, dat men met vreemd zog opvoedt, *oplept* zegt men in Gelderland. Ten Kate leidt het van *lip* af, hoogd. *lefze*. Tevens schijnt het woord klanknabootsend te zijn.

LEPPEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lepperde*, *heb gelepperd*. Een voortdurend werkw. van het vorige *leppen*. *Wijn van de tafel lepperen*. Onz.: *het leppert slechts aan 't gras en kieskaauwt*. Hoogvl.

LEPROOS, bijv. naamw. en bijw. Melaatsch. Uit het lat. *leprosus*, fr. *lepreux*. Zamenst.: *leprooshuis*, *leprozenhuis*, ook *leproosdij* geheten.

LERP, zie *larp*.

LERS, z. n., vr., *der*, of *van de lers*; meerv. *lersen*. Eene zekere maat: *lersse wijns*. Codex van het Graafsch. Zutph. Deze maat moet, in oude tijden, vrij groot geweest zijn, omdat men, daarvoor, wel eens boven de dertien goudguldens, dat toen eene groote som was, betaald vindt.

LES, z. n., vr., *der*, of *van de les*; meerv. *lessen*. Hooft schijnt dit woord voor de daad van lezen eenmaal gebruikt te hebben: *genoeghzaam bleek den Prins de noodt der beleegherden uit de lessa deezer punten, en den mondt van den brenger*. Anders gebruikt men het voor iets, welk men, al lezende, van buiten leert: *zijne les leeren — opzeggen*. Voords, onderwijs in schoo-

ſchoone kunsten: *les geven. Les nemen. Zij ſcheen te lesſe geweest bij den paardeberijder*, enz. Hooft. Leering, vermaning: *een nutte les te hooren.* De Decker. Waarſchouwing: *dat is eene goede les voor hem, om voorzigtiger te zijn*; waarvan *iemand de les lezen.*

LESSCHEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leschte, heb gelescht.* Blusſchen: *den brand lesſchen.* Oneig.: *den dorst lesſchen. Den minnebrand — het minnevuur lesſchen. Daer hij zijn dollen gloet mê lescht.* Vond. *Lesch met mij dees vuile vlam.* Vond. *Den gloor des roems lesſchen.* Hooft. Ook wordt het voor minder dan blusſchen gebezigd: *een onderlinge lust, oneindelijk gelescht en nimmermeer gebluscht.* Vond. Van hier *lesſching.* Zamenſt.: *leschbak*, ſmids koelbak, *leschdrank, leschgereedſchap, leschtrog, leschwater.*

Lesſchen, Otfr. *lesgen*, Willer. en Tatian. *lesken*, hoogd. *löſchen*, nederſ. *loſchen.* Van den dorst en van kalkblusſching is het, in het zw., *läska*, deen. *ladske*; van het vuur, in het zw., *ſläcka*, ijsl. *ſlocka*, eng. *to ſlake.* Het is zeer waarſchijnelijk, dat het woord den klank van het blusſchen van vuur, door water, naböotst.

LESSENAAR, z. n., m., *des lesſenaars*, of *van den lesſenaar*; meerv. *lesſenaars.* Het woord komt af van *les, lesſe*, en beteekent eene leestafel, waarvan, en waarop lesſen gegeven worden; ook waarvoor men ſtaat te lezen, of waarop men ſchrijft. *Een ſtaande lesſenaar. Den lesſenaar zijnen wandel nakuierende.* Hooft. *Zoek gij een' hoek bij Mesſchaerts lesſenaers.* Poot. Eenigen hebben *lezenaar* begonnen te ſchrijven; dat tegen den aard der taal en der beteekenis ſtrijdt.

LEST, zie *laatst.* Bij Kil. *letſte, leste.* In het gemeene leven alleen gebruikelijk; waar men ook *lestend, lestens*, voor laatstleden, bezigt.

LET, (*lette*) z. n., vr., *der*, of *van de let*; het meerv. was buiten gebruik. Een reeds verouderd woord, voor letſel, eng *let*: *dat hi verſette ſine lette.* M. Stoke.

LETSE, zie *leis.*

LETSEL, z. n., o., *des letſels*, of *van het letſel*; meerv. *letſels.* Belet, ophouding: *zóó ik geen letſel krijg, kom ik.* Ongemak: *hij heeft een letſel aan zijn been.* Schade, nadeel: *wat letſel hebt gij daarbij?*

LETTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lettede, heb ge-*

gelet. Het meest heerschende denkbeeld dezes woords is eene toeving, eene vertraging, eene weerhouding te wege brengen; en, schoon anderen het, met het lat. *tardere*, uit eene bron afleiden, schijnt het veel meer tot *laat*, spade, te behooren. — *Wat let mij*, wat wederhoudt mij, *dat ik hem niet sla? Die menschen hebben mij lang gelet. Geen eeuwig straatgeschreeuw, noch stalg geklop van maken en breken letten* (voor *beletten*) *daer.* Poot. Als een onz. werkw., met *hebben*, deren, hinderen, ontbreken: *hem let niets.* Dit onz. werkw. *letten*, met het voorz. *op*, wordt wijders gebruikt voor acht slaan, opletten: *let toch op mijnen raad.* Dit schijnt het zelfde woord te zijn, als wilde men zeggen: haast u niet, maar verblijf bij mijnen raad. Bij Kil. wordt het verklaard door stil staan, vertoeven, en, voords, bij eene zaak stil staan, op haar acht geven.

Letten, goth. *latjan*, zw. *lätja*, angelf. *laetan*, ijsl. *letia*, nederf. *letten*; allen in den zin van verhinderen.

LETTER, z. n., vr., *der*, of *van de letter*; meerv. *letters*, *letteren.* Eene schrijfletter: *hij kan al letters maken.* Eene boekstaaf, drukletter: *hij kent nog geen eene letter.* — *Elk grasspier is een stomme letter.* Moon. *Gebogene letters*, *cursive* anders genaamd. Eene gegotene drukletter: *letters op den haak zetten.* Eene heele soort van drukletters; waar het enkelv. getal gebruikt wordt: *hij heeft*, *tot dat werk*, *eene nieuwe letter laten gieten.* Genaaid letterteeken: *letters op een hemd zetten.* Letterlijke zin: *iets naar de letter opvatten.* De beschrevene wet; in den bijbelstijl: *de letter doodt.* Het meerv. *letteren* is voor eenen brief gebruikelijk: *ik heb uwe letteren wel ontvangen. Eñ ic sal letteren senden totten coninc van israhel.* Byb. 1477. Het verkleinw. *lettertje*, voor briefje. Geleerdheid: *hij is een man van letteren. Hij heeft letteren gegeten*, hij heeft veel gelezen en geblokt. Het woord is uit het lat. *litera.* Van hier *letterling.* De Brune. — *Letterlijk*, naar de letter. Zamenst.: *letterbaas*, *letterblokken*, *letterbode*, *letterdoek*, *het lettergieten*, *lettergieter*, *lettergieterij*, *lettergreep*, *letterheld*, *letterhout*, bruin, hard hout, waarvan men zich, eertijds, bediende, tot het maken van letterblokjes, *letterhouten: eene letterhouten tafel*, *letterhoutwerk*, *letterkas*, *letterkeer*, *letterkeerer*, (*keerder*)

der) *letterkeerdicht*, *letterkennis*, *letterkloek*, *letterkrans*, *letterkunde*, *letterkunst*, *letterkunstenaar*, *letterkunstig*, *letterkunstiglijk*, *letterloos*, voor *illiteratus*, in tegenstelling van *geletterd*, bij Bredero — *lettermeester*, *letternieuws*, *letteroefening*, *lettersnijder*, *lettersteker*, *letterteeken*, *letterwijs*, *letterwijsheid*, *het letterzetten*, *letterzetter*, *letterziften*, *letterzifter*.

LETTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik letterde*, *heb geletterd*. Letters op doek naaijen: *ik moet nog vier zakdoeken letteren*. Ook bezigt men het deelw. *geletterd*, voor geleerd: *hij is een geletterd man*.

LEUGEN, zie *logen*.

LEUK, bijv. n. en bijw., voor laauw, een weinig warm: *leuk water*. Ook is het gebruikelijk in de gemeenzame spreekwijs: *zich leuk houden*, zich noch koud, noch warm, maar *leuk*, d. i. laauw, of onverschillig toonen — zich stil houden — zich van iets onkundig houden.

Misschien is het, in deze laatste beteekenis, van het oude *luiken*, *loken*, *leuken*, sluiten, afkomstig; gelijk men nog zegt: zich gesloten houden. In Twente zegt men: *hij houdt zich luuks*, of *loeks*, van iemand, die zich, uit loosheid, van eene zaak onkundig houdt.

LEUNEN, (*lenen*) onz. w., gelijkvl. *Ik leunde*, *heb geleund*. In eene schuinse rigting steunen, rusten: *tegen eenen boom leunen*. *Op eenen stok leunen*. Oneigenl.: *de last leunt op mij*. Vond. Zich verlaten, in het algemeen: *op de magt zijner vrienden leunen*. — Rusten: *lenet onder dezen boom*. Bybelv. *Iets aan zich laten leunen*, zich datgeen toeeigenen, welk anderen ons boven verdiensten toeschrijven. Van hier *leuning*, de daad van leunen, en iets, waarop men leunt. Zamenstell.: *leunstoel*, (*leenstoel*) *leuningstoel*.

Leunen, *lenen*, hoogd. *lehnen*, Ker. *hlinen*, Tatian. *linen*, Willer. *leinen*, opperd. *leinen*, angelf. *hlionan*, *hlijnian*, eng. *to lean*, deen. *läne*, zw. *läna*, lat. *clinare*, gr. *κλινειν*.

LEUR, (bij Kil. *lore*, *leure*) z. n., vr., *der*, of *van de leur*; zonder meerv. Dit woord, dat uit het lat. *lora*, hoogd. *lauer*, ontstaan is, beteekent eenen drank, welken men krijgt uit de, reeds geperste, druiven, door

er water op te gieten en haar andermaal te persen. Het zamengest. *leurwijn* is nog somtijds in gebruik.

LEUR, (*loor*) z. n., vr., *der*, of *van de leur*; het meerv. is niet in gebruik. KIL. verklaart dit woord door *illecebra*, *reclamatorium*, *revocatorium accipitrum*. Te weten; het woord is van de valkeniers ontleend, die, dus, eenen gemaakten valk noemen, welken zij opschieten, om den valk, die naar het wild vliegt, weder te doen komen. Van hier heeft het woord de beteekenis gekregen van lokaas, bedrog. Wij hebben het nog overig in de spreekwijzen: *te leur stellen*. *Iemand te leur zetten*, hem in zijne verwachting bedriegen. *Te leur* (*te loor*) *gaan*: *zij laat alles te leur gaan*, bederven, verloren gaan. *Ergens te leur komen*. *Te leur loopen*. HOOFT heeft de laatste spreekwijs. Men brengt het gemeenelijk tot het fr. *leurre*, eng. *lure*, en het werkw. *to allure*, door lokken verleiden. Lokspijs heet in het ital. *ludro*, *logaro*, ijsl. *ludro*, hoogd. *luder*. GESNERUS giste, dat het woord van het hoogd. *laden*, lokken, noodigen, afstamme; hetwelk ADELUNG navolgt. Doch in *te leur gaan*, d. i. verloren gaan, zoo ook *te leur loopen*, schijnt het tot *lieren*, *liezen*, *verlieren*, *verliezen*, te behooren.

LEUR, z. n., vr., *der*, of *van de leur*; meerv. *leuren*. Vod, prul: *lappen en leuren verkoopen*. *Zoo blijft er voor de weeuw*, *bij reek'ning*, *niet een leur*. F. V. DORP. Nietigheid, eene zaak van weinig belang: *weg*, *weg met dit gesmuk van vodden en van leuren*. OUDAAN. *Ernstigh quaet spruit steets uit zulke leuren*. A. PELS. Beuzelingen: *om over hinderlijke leuren van aerdschen voor- of tegenspoed te zeer te dertlen*. J. D. DECK. Van hier *leurachtig*, nietig, ijdel, *leurig*. HOOFT. — *Leurerij*. RODENB. Zamenst.: *leurkramer*, *leurwerk*.

Het woord schijnt eene figuur van een der vorige woorden te wezen.

LEUS, (*leuze*, *loze*) z. n., vr., *der*, of *van de leus*; meerv. *leuzen*. Wachtwoord, een afgesproken en den vijand onbekend woord, waaraan men elkander kent, of op welk teeken men iets ondernemen moet: *zoo ras zij de leus hoorden* VOND. *De leus geven*. *De leus ontvangen*. *De leus veranderen*. Verder een afgesproken teeken, in het algemeen:

Ge-

Geveinsdheid, die den mond durft aan de vriendschap bieden.
En zoo vervloekt een leus aan list en hebzucht geeft.
SELS.

Wijders een teeken, welk men draagt, om aan te toonen, bij welke staatspartij men zich voegt: *leuzen aan den hoed dragen.* Iets, waarvan alle man, op eenen tijd, den mond vol heeft: *oorlog is, thands, de leus.* Iets, dat alle dagen te pas komt; buiten hetwelk men zich niet redden kan: *het geld is de leus.* *Om de leus*, welstaanshalve. Zamenstell.: *krijgsleus, loopleus.* ADELUNG brengt het tot den stamwortel *lot*, om dat OPITZ het lot *losung*, eene leus, noemt. *Leus* van het onz. geslacht is, in sommige streken des Vaderlands, blad van kalmuswortel, anders *lisch* genaamd.

LEUTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik leuterde, heb geleuterd.* Los zitten, wankelbaar zijn: *het slot leutert.* In dien zin gebruikt het HOOFT meer dan eens: *dat hun lijf en goed leuterde, als den Kardinaal slechts lustte, daarop eenen aanslagh te maaken* — *Nu leuterde 't spaansche juk*, dat is dat knellende juk werd losser: men konde het afwerpen. *Het leutert hem in den bol*, hij is half gek; dat is, eigenlijk, de hersens zijn hem los. Ook: *de kei leutert hem.* HOOFT zegt: *dat haar harssenen aan 't leutren raaken moghten, gelijk 't riedt.* Wijders, de hand, of iets anders, heen en weder bewegen, om iets te doen, dat niet lukken wil: *hij leutert, om het punt met zijne hant uit te trekken.* VOND. Van hier talmen, haperen: *het werk leutert. Zijn zeggen leutert.* Van hier *leuterig*, dat ligt bewogen wordt: *leuterigh riet.* HOOFT. Voords *leutering.* Zamenst.: *leuterwerk*, onvast werk; ook een werk, waaraan iets hapert.

Het woord schijnt hetzelfde als het hoogd. *lodern*, zich ligt bewegen, en behoort tot *fladderen, fledderen, flodderen*; woorden, die het denkbeeld eener losse beweging met zich voeren.

LEUVEN, z. n., o., *Leuvens — van het Leuven.* Eene brabandsche stad. Van hier *leuvenaar, leuvensch.*

LEUZIG, bijv. n. en bijw., *leuziger leuzigst.* Slap, traag, lui: *als de dienstboden te waterigh en te leuzigh zijn.* DE BRUNE. Bij KIL. *losigh, leusigh.* Van *los.*

LEVANT, z. n., vr., *der*, of *van de levant*; zonder

meerv. Een woord, uit het ital. *levante*, het oosten, ontleend, om de landen, beoosten de middellandsche zee, daardoor te beteekenen. Men betrekt er, gemeenelijk, onder Griekenland, Romanie, Natolie, Syrie, een deel van Arabie en Egypte. Sommigen brengen er nog meer toe. *Naar de Levant zeilen. Levant* is ook de oostenwind. Van hier *levantijn: een geweldige stormwind, dien de zeelieden Levantijn noemen.* Hamelsv. Wijders *levantsch: de levantsche handel.*

LEVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik leefde, heb geleefd.* Eigenlijk, beteekende dit woord een geschreeuw, een sterk geluid maken. Deze beteekenis, waar het woord tevens klanknabootsend is, is, zeker, de oorspronkelijkste; waarin het tegelijk met het nederf. *leuen*, ons *leeuw*, verwant is. Deze eerste beteekenis is nog overig in het naamw. *leven.* Zie hetzelve. Van hier, als eene figuur der eerste beteekenis, heet het zich bewegen: *het leeft al, wat aan hem is*, zegt men van iemand, wiens leden in gestadige beweging zijn. Die beteekenis is ook nog zigtbaar in het bijv. naamw. *levendig.* Bij Hooft komt *een leefbreitseling* voor. Misschien noemden de Hebr., om die gedurige beweging, het hart לב. In eenen meer bepaalden zin, eene eigene beweging hebben, de kragt tot willekeurige beweging bezitten, den grond van zijne eigene veranderingen in zich bevinden. In dien zin staat het tegen dood zijn over. Van alle geesten en dieren zegt men daarom, dat zij *leven.* Meer oneigenlijk van schepsels, die niet verzien zijn met het vermogen van willekeurige beweging. *Zoo lang ik leef. Visschen leven in het water. De boom leeft nog. Levend agaat.* In den verhevenen stijl wordt het ook van andere zaken gezegd: *uw roem blijft bij het nageslacht leven. Uw naam leeft in de gezangen der Barden.* Feith. De tijd, zoo lang iets leeft, staat in den vierden naamval: *het diertje leeft maar eenen dag.* Figurelijk, van den aard en de wijs, waarop men de kragt van willekeurige veranderingen aanwendt: *wij leven hier goed.* In eenen redelijken zin: *hij leeft deugdzaam. Op zijne gezondheid leven.* Met betrekking tot de wijs, waarop men die kragt onderhoudt: *hij leeft van zijne inkomsten. Op het land leven. Ik kan niet met hem leven. Ik leef in hoop — in vertrouwen.* Werkzaam zijn, invloed op den wil hebben: *Kristus leeft in de Geloovigen;* in den godge-

geleerden ſtijl. Voor plegen bezigt VOND. *leven*, in *raad leven: nu levende entlijk raet met Godt Apolloos mont.* Dit hebben VOLLENH., HOOGSTR., DULL. en anderen gevolgd; doch het ſchijnt niet ouder dan VOND. te zijn. Van hier *levend*, iets dat leeft, onderſcheiden van *levendig*, iets, dat vol beweging is. *Leving*, leefwijs: *de leving tusſchen waardt en gast is meêwaarigh.* HOOFT. *Leefbaar: leefbare geesten.* HOOFT. Zamenſt.: *leefdag*, *leefmiddelen*, *leeftijd*; *leeftogt*, *leefwijs*.

Leven, ULPHIL. *liban*, ISIDOR. *leban*, KERO *leben*, hoogd. *leben*, nederſ. *leven*, angelſ. *libban*, *lijfian*, eng. *to live*, deen. *leve*, zw. *lefva*. Hoe blijkt het niet, uit de vergelijking van deze aanverwante talen, dat de zachtlange ſpelling *leven* hier volſtrekt vereischt wordt? Hij, die *leeven* ſchreef, zoude het gansche woord verbasteren.

LEVEN, z. n., o., *des levens*, of *van het leven*; zonder meerv. Geraas, twist met luid geſchreeuw vergezeld; in den dagelijkſchen ſtijl: *leven maken. Wat is dat voor een leven? Hij maakt, daar, een leven als een oordeel. Ergens een groot leven ſtellen.* Beweging, gekrioel: *dat geeft vrij wat leven in zulk eene doodſche plaats. In 't voorhof leeft de markt.* MOON. In den bepaalderen zin, de toeſtand der willekeurige bewegingen, het vermogen, om eigene veranderingen te veroorzaken, zelf die te beſtemmen, met de voordduring van dien toeſtand: *iemand het leven benemen. Ik ſpaarde hem het leven. Hij is nog in leven. Iemand om het leven brengen. Zijn leven verlengen — verkorten. Zij ſtonden den vorst naar het leven. Ik ſchenk u het leven*, enz. In verdere beduidenis, naar de bijbelſche ſchrijfwijs: *het eeuwige leven. Het geestelijke leven. Een nieuw leven.* Oneig., de aard en wijs der aanwending van het vermogen, om naturelijke veranderingen te veroorzaken: *hij leidt een ellendig leven. Een heerenleven leiden. Een ſchandelijk — onberispelijk leven. Zijn leven verbeteren. Op zijn leven valt wat te zeggen.* Grootſte vermaak: *reizen en trekken is zijn leven. Mijn leven! mijn al!* eene uitdrukking van teedere liefde. In de ſchoone kunſten, heet een kunstwerk *leven*, wanneer het beeld het naaste aan de natuur komt: *naar het leven treffen.* Het vleezige, gevoelige deel van een dierelijk ligchaam: *ik trof hem, bij het afknippen van de nagelen, in het leven.*

Zoo ook van gewasſen: *den dorren tak tot aan het leven afſnijden.* Zamenſt.: *levenloos*, *levenloosheid*, *levensader*, *levensbeſchrijving*, *levensbron*, *levensgeesten*, *levensgroot*, *levenskragt*, *levenslicht*, *levensmiddelen*, *levensſtraf*, *levenstijd*, *levenwekker*, een dichterlijk woord, beteekenende den westenwind: *en onderwijl doorritſelt Levenwekker gebloemt, en laen, en lisch.* POOT. Anders *wekleven: door 't ſpeelziek windekijn, wekleven bijgenaamt.* HOOFT. Zoo noemen de Dichters de Min *levenwekſter: die levenwekſter woont in Debraes twee oogen.* MOON.

LEVEND, deelw. van *leven*, zonder trappen van vergrooting. Iets, dat waarlijk leeft, in het gebruik wel te onderſcheiden van *levendig: de levende God. Een levend mensch. Een levend dier.* Oneigenl.: *levend water.*

LEVENDIG, bijv. n. en bijw., *levendiger*, *levendigst.* Wel te onderſcheiden van het vorige. Het is derhalve eene verkeerde ſchrijfwijs: *de levendigen en dooden — de levendige God — iemand levendig begraven.* Men moet hier *levend* gebruiken. VOND., echter, bezigt ſomwijlen *levendig*, voor *levend*, in tegenſtelling van dood: *is 't wonder dat ick levendig de zon verwacht. Levendig*, trouwens, beteekent vol beweging: *het was, om een uur, nog zeer levendig op ſtraat. Eene levendige plaats.* Vlug, wiens leden gedurig bewogen worden: *een levendig kind.* Bij overbrenging: *eenen levendigen geest hebben*, die altoos werkzaam is. *Een levendig geloof.* Dat het leven zeer nabij komt, dat er zeer naar zweemt: *die ſchilderij ſtaat levendig.* Van hier tot verwen overgebragt: *dat is eene levendige verw.* Verder: *eene zaak levendig vertoonen.* Kragtig: *levendig van iets overtuigd zijn. Eenmaal gevoelde ik zijne volle waarde zoo levendig.* FEITH. Van hier *levendigheid*, de eigenſchap van eene zaak, die levendig is. Zie *ig.*

LEVER, z. n., vr., *der*, of *van de lever*; meerv. *levers.* Een bekend vast deel in dierelijke ligchamen, om de gal van het bloed aftefcheiden: *dan zwilt mijne iskende lever van overloopende galle.* VOND. *'k Heb mijn lever uitgeſpogen over 't jammer van dien ſtaet.* DE DECK. *Recht onder de lever.* K. v. MANDER. *Hij heeft eene heete lever*, hij houdt veel van den drank. *Long en lever verteren*, alles verteren. *De lever ſchudden*, hartelijk lagchen. *Hij lachte dat zijne lever ſchudde.* Van

de lever eten, schuld hebben; bij HALMA, *Zoo digt als lever.* Van hier *levcrachtig*, *leverig*. Verkleinw. *levertje.* Zamenstell.: *leverbeuling*, *leverkleur*, *leverkruid*, *leverloop*, *leverpuist*, *levervloed*, *leverworst*, *leverzucht*, *leverzuchtig*.

Lever, hoogd. *leber*, opperd. *läber*, nederf. *lewer*, deen. *lever*, angelf. *lijfer*, eng. *liver*, zw. *lefver*, ijsl. *lifur*.

LEVEREI, zie *liverei*.

LEVEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik leverde*, *heb geleverd.* Een woord, in sommige oorden gebruikelijk, wanneer men, in eenen vriendenkring, een stukje lever, onder een vaarsje, laat omgaan. Men noemt dit ook: *het levertje omgeven.*

LEVEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik leverde*, *heb geleverd.* Dit woord beduidde eertijds, in het algemeen, geven, aanreiken. Thands heeft het eene meer bepaalde beteekenis, en wordt gebruikt voor iets behandigen, iets overbrengen, in eens anders bewaring en bezit, bijzonder zulke dingen, die niet onmiddellijk, met de bloote hand alleen, kunnen overgereikt worden: *de gekochte paarden moeten, morgen, geleverd worden. Ik zal de haver voor het leger leveren. Iemand in handen van het geregt leveren. Op staende voet zijn hooft te leveren.* DE DECK. Fig.: *slag leveren. Storm leveren.* Van hier *leveraar*, onduitsch: *leverancier*, *leverbaar*, *levering*, ond. *leverantie*, *leverancie*. Zamenstell. *overleveren*.

Leveren, hoogd. *liefern*, nederf. *levern*, deen. *levern*, fr. *livrer*, middeleeuw. *liberare*. Het is een voordd. w. van het nederf. *leven*, OTFRID. *liunun*, geven, toereiken, dat, in het angelf., *laevan*, *belaevan*, eng. *to allow*, bij ULPHIL. *lewjan* luidt. Het schijnt van het wall. *llaw*, de hand, ontstaan te zijn.

LEWERIK, zie *leeuwerik*.

LEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik las*, *heb gelezen.* Het beteekent, in het algemeen, van gelijksoortige dingen het eene na het andere opnemen: *aren op den akker lezen. Hout lezen. Men leest geen vijgen van doornen.* BYBELV. *Kruisbezien lezen. Bloemen lezen. Met maeghdevingeren gelezen en geplukt.* VOND. *Wijn lezen*, druiven inoogsten. Reinigen door uitlezen: *ik heb de salaad nog niet gelezen*; anders *verlezen*. Van hier *lezer*, *lezing*, in zamenst. gebruikelijk: *kruidlezer*, *wijnlezing*.

Lezen, KER. *lesan*, hoogd. en nederf. *lesen*, eng. *to lease*, zw. *läsa*, angelf. *lesan*, lat. *legere*, gr. λεγειν.

LEZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik las*, *heb gelezen*. Het beduidt, eigenlijk, luid opzeggen, of zingen. Dit blijkt nog uit de fpreekwijs: *de mis lezen*. Eertijds was *leeren* en *lezen* hetzelfde; daar beide, eigenlijk, eenen luiden klank uitdrukken.

Lezen is bij KER. *leran*, en *leeren* bij ULPHIL. *laisjan*. De Franfchen hebben beide woorden, in de vervoeging, vermengd: *lire* — *nous lisons*. Het zw. *läsa* beduidt ook opzeggen. Wij nemen het nog voor leeren, onderwijs geven, in de fpreekwijs: *de hoogleeraar leest over de wiskunde*.

In eenen bepaalderen zin, de teekens der woorden en gedachten kennen, hetzij men die, door klanken uitdrukt, hetzij men dezelve in ftilte nagaat. *Een boek lezen*. *Uit eenen brief iets lezen*. *Ik kan dat geschrift niet lezen*. Fig., *iemand zijne planeet lezen*, deszelfs geluk of ongeluk, uit de ftelling der planeten, raden. *Ik konde de droefheid uit zijn gezigt lezen*. *Ik las het in zijne oogen*. *Die in ons oog de moeite leest*. KASTEELE. *Schoon 't uit mijn' staand niet is te lezen* (te befpeuren, te ontdekken). A. HARTS. Van hier *leesbaar*, *lezer*, *lezing*. Zamenftell.: *leesbeurt*, *leesplaats*, *leesschool*, *leesteeken*, *leestijd*, *leesuur*, *leeswijs* — *belezen*, *oplezen*, enz.

Lezen, OTFR. *lezan*, deen. *läse*, zw. *läsa*, hoogd. *lesen*, epirot. *liexune*, gr. λεγειν, dat ook zeggen beduidt, lat. *legere*. Het is merkwaardig, dat dit werkw. met het voorgaande, in alle europefche talen, in vervoeging gelijkluidend is. Men wil beide woorden wel van eenen ftam afleiden; dit, echter, fchijnt niet gegrond genoeg. Het laatfte *lezen* komt ons, eerder, voor, met *leeren*, klanknabootfend te zijn. ADELUNG brengt het eerfte tot *los*, en in verwantfchap met *verliezen*, dat, eertijds, in het nederf. *lesen* luidde, eng. *to leese*, *lose*, *loose*, angelf. *losgan*, *leosan*, bij ULPHIL. *liusan*.

LF, uitgang van de twee eerfte getallen, welke na de eerfte tien volgen, namelijk *elf* en *twaalf*. *Lf* is zoo veel als *lif*, of *lef*, van *lyven*, angelf. *lyfan*, blijven, overblijven. *Elf* is dan *eenlif*, d. i. een boven het bekende tiental; gelijk *twaalf* voor *twaalif*, twee boven hetzelve; want oudt. zeide men ook *twae* voor *twee*. Zie *elf*.

LIB,

LIB, *libbe*, zie *leb*.

LIBAARD, z. n., m., *des libaards*, of *van den libaard*; meerv. *libaards*. Leeuw: *'t herte van den libaert*. M. Stoke. *Ghelyc den ghebreisch des libaerts, also is des conincs gramschap*. Byb. 1477. Een geheel verouderd woord, dat met *luipaard* niet moet verward worden.

LICHT, zie *ligt*.

LICHT, bijv. n. en bijw., *lichter*, *lichtst*, Helder; meest in den vertrouwelijken stijl: *het werd duister op den lichten dag. Indien wij vertoeven tot den lichten morgen*. Bybelv. *Het is licht. Het wordt licht. Ik zal het, hier, wat lichter maken. Lichtelaaije gloed*. Oneigenlijk van verwen gebruikt: *eene lichte voering in eenen hoed dragen. Lichte kleur*. Ook zegt men, eene overtolligheid bezigende, *helder licht*, *klaar licht*: *op klaar lichten dag. Lichtblaauw*, *lichtrood*, enz.

LICHT, z. n., o., *des lichts*, of *van het licht*, meerv. *lichten*. Het woord drukt deels uit de lichtende zaak, de lichtstof, deels iets, dat met licht verzien is. In het eerste geval heeft het geen meerv.: *God schiep het licht. Wie kan de snelheid des lichts berekenen. De kaars geeft een flaauw licht*. In bepaaldere beteekenis, het licht, dat door de zon ontstaat: *het licht valt door de dakvenster. Houd het tegen het licht. Bezie het eens bij het licht. Iemands licht betimmeren*, oneig., iemands verdiensten in mindere aanmerking doen zijn. *Ga mij uit het licht. Iemand in het licht staan. Sta u zelven niet in het licht*, verhinder uw voordeel niet. *Het licht breekt aan*. Bij Schilders staat eene schilderij *in een valsch licht*, wanneer het daglicht er zoo niet op valt, dat alle deelen genoegzaam gezien kunnen worden. Van hier *iets in een valsch — verkeerd licht stellen — plaatsen*, eene zaak zoo voorstellen, dat een ander haar niet grondig kan beoordeelen. Voor eene lamp, of kaars: *zij arbeiden al bij het licht*. Fig., in tegenstelling der donkerheid, of bedekking: *dat zij het licht vlooden*. Hooft. *Iets in het licht brengen. Een boek in het licht geven. Wanneer komt het in het licht? Het licht schuwen — haten*. Voor eene verlichtte plaats: *van hier naar hooger licht*. Smits. Duidelijke, klare kennis: *ik heb geen licht genoeg in de zaak*. In den Bijbel heeft het nog meer beteekenissen, als die van een beeld van het Opperwezen, enz.: *God is een licht*, om zijne hei-

heiligheid en volmaakte kennis. In het tweede geval heeft het een meerv., en wordt genomen voor ligchamen, met licht verzien: *Godt maekte twee groote lichten*, zon en maan. Bybelv. *Een licht opsteken* — *branden*. *Het licht uitblazen*; ook figurel.: *iemands licht uitblazen*, hem doodschieten, vermoorden. Voor de oogen, in de dichterlijke taal: *twee lichten gloren in den hemel van 't gelaat*. Voor personen, die in eene of andere zaak veel licht verspreid hebben: *lichten der Keurpaltsische Akademie*. Moonen. Ook voor eenen lichtmis: *o! 't was een licht der lichten*. A. Harts. Het verkleinw. *lichtje*: *de lichtjes, die gij spreidt*. Smits. Zamenstell.: *daglicht*, *dwaallicht*, *flonkerlicht*, *maanlicht*, enz. — *Lichtdrager*, morgen- en avondster, *lichthater*, *lichthout*, verrot hout, dat, in eene donkere plaats, licht van zich geeft, *lichtschuuw*, *lichtsteen*, *lichtstof*, *lichtstraal*.

Licht, bij Isidor. en Ker. *lecht*, Otfrid. en Tatian. *licht*, nederf. *lucht*, (in eenige oorden des Vaderlands ook *lucht*, voor het licht eener lamp of kaars vooral, nederf. *lecht* genoemd) hoogd. *licht*, angelf. *lecht*, eng. *light*, Ulphil. *ljuhath*, wall. *llug*. Anderen laten den keelklank weg, als in het lettif. *luti*, deen. *lius*, *liis*, zw. *ljus*, ijsl. *lios*, lat. *lux*. Het is een zeer oud woord, behoorende tot het groote geslacht der woorden: *bleek*, *glans*, *blinken*, *bloot*, *blikkeren* enz. Het lat. *lucere*, *diluculum*, het gr. λευκος, bleek, λυχνος, een gemaakt licht, λυκη, de morgenschemering, en andere meer behooren hierheen.

LICHTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lichtte*, *heb gelicht*. Bedr., licht in de hand houden, iemand toelichten: *licht mij eens, opdat ik van den trap afkome*. *Dat was de son maar met een toorts gelicht*. J. Bogaard. Onz., met *hebben*; licht van zich geven: *want gij doet mijne lampe lichten*. Bybelv. Dag worden: *als het begon te lichten*. In het gemeene leven gebruikt men *lichten*, voor weerlichten. Van hier *lichter*, iemand, die licht; ook een kandelaar: *een torts op eenen gouden lichter*. De Deck. Zamenstell. *bijlichten*, *voorlichten*, enz.

LICHTMIS, z. n., vr., *van lichtmis*; zonder meerv. Vrouwendag, het feest der reiniging van Maria, genoemd naar de kaarsen, of lichten, die dan gewijd worden,

den, en waarmede men de omdragt doet. Om de ongebondenheid, daarmede gepaard, door zedenlooze menschen gepleegd, neemt men het woord van het manne-geslacht, met een meerv., voor eenen rinkelrooijer. Van hier het onz. w. *lichtmissen*, rinkelrooijen.

LID, (oudt. *led*) z. n., o., *des lids*, of *van het lid*; meerv. *leden*. De eerste beteekenis schijnt die van eene bedekking te zijn: *het lid van het oog*. *Oogenleden*, waardoor de oogen bedekt worden. Zoo schijnt het, uit eene bron, met *leder* en *kleed* te zijn. Voords gebruikt men het voor een dekfel, dat door een scharnier bewogen wordt: *eene kan met een zilveren lid*. Van hier een gewricht, eene plaats, waar twee beenderen in elkander sluiten, en als door een scharnier draaijen en bewogen worden: *mijn arm is uit het lid*. *Eenen arm in het lid zetten*. *Lid van eenen halm — van eenen rotting*. Fig., *in 't lidt deezer geleeghenheit*. Hooft. Voords een deel van het ligchaam, in het algemeen: *hij werd van lid tot lid gekapt*. *Hij is grof van leden*. *Ik heb pijn in al mijne leden*. *Er ligt mij wat op de leden*, door de drukking van de borst heb ik een angstig voorgevoel van eene onzekere zaak. *Want 't leit mij op de leden* (ik vermoed, ik vrees) *dat Hollants leeuw ons dreigt*. Vond. *Hij heeft het al onder de leden*, de besmetting is reeds in zijn bloed. Fig.: *de scheurzucht onder de leden draagen*. Hooft. Oneig., een medegenoot: *het eerste lidt der Staaten*. Hooft. *Iemand als een verrot lid afsnijden*. Verdeeling: *in het eerste lid van het derde hoofddeel*. *Hoe zich Godt op al de leden van hunne zielverzoeken uit*. M. L. Tydw. Zamenstell.: *ledenbreken*, *dat is maar ledenbreken*, ook *lebreken*, dat is een vermoeijend werk — *ledenzetter*, *lidgras*, (*ledgras*) *lidwater*, (*leewater*, *ledewater*) een vocht der gewrichten, *lidwoord*.

LIDMAAT, (*ledemaat*), z. n., m. en vr. *des lidmaats — der lidmaat*, of van *den — de lidmaat*; meerv. *lidmaten* (*ledematen*). Medegenoot; in engeren zin, iemand die belijdenis van den kristelijken Godsdienst gedaan heeft: *hij is lidmaat geworden*. Van hier *lidmaatschap*. In de overzetting van den Byb. komt het eigenlijk voor: *ende alle mijne lidtmaten zijn gelijck eene schaduwe*. Zamenstell.: *lidmaatschap*.

LIDTEEKEN, (ook *lijkteeken*) z. n., o., *des lidteekens*, of

of *van het lidteeken*; meerv. *lidteekens*. Het achterblijvende teeken van eene wonde, die genezen is. Oul. werd het voor het enkele *teeken* gebezigd: *eenich lidteeken van onser beyder doot*. FLORIAN. Ook voor *gedenkteeken*: *Ende dit sal wesen als een litteken voer dinen oghen*. BYB. 1477. Van hier het werkw. *lidteekenen*: *het ligchaam door de onuitspreekelijkste angsten gelidteekend*. SELS.

LIDZAARD, een woord bij HOOFT voorkomende, van het mannel. gesl.: *wat lidzaart wist met list zich oit zoo te behelpen, dat hij*, enz. KIL. heeft het woord niet. De Ridder schijnt den naam ontleend te hebben, als men het verband naziet, van eene haagdis, (fr. *lezard*, eng. *lizard*; uit het lat. *lacerta*) dewijl hij, weinige regelen verder, gewag maakt van *de sprenklen der heghdisse*. En, denkelijk, bedoelt hij er eenen leepen gast door, alzoo hij, elders, zegt: *die litzert evenwel zal zich niet lichtelijk in een gat steeken, daar hij niet daorziet, ende is voor een niet te vangen*.

LIED, z. n., o., *des lieds*, of *van het lied*; meerv. *liederen*. Verkleinw. *liedje*. Een gedicht, dat gezongen moet worden: *opzinghende een heiligh liedt*. HOOFT. *Een geestelijk lied*. *Een ontuchtig lied*. *Dat is het einde van het lied*, dat is het laatste woord. *Zijn hoogste lied zingen*, wel in zijnen schik zijn. *Het getier uwer liederen*. BYBELV. VOND. gebruikt eenmaal het meerv. *lieden*: *zij verkorten tijt en reis met aangename lieden*. Dit is niet natevolgen. Zamenst.: *boerenlied*, *bruiloftslied*, *hooglied*, enz. — *Liedeboek*.

Lied, bij OTFRID. en NOTK. *lied*, hoogd. *lied*, nederf. *leed*, ijsl. *liod*, middeleeuw. *leudus*. De oorsprong des woords is, zonder twijfel, in *luid*, *geluid*.

LIEDEN, (*luiden*) z. n., m., *der*, of *van de lieden*; zonder enkelv. Verkleinw., in het gemeene leven, *luidjes*. Menschen, personen in het algemeen, zonder onderscheid van geslacht, vooral volwassene personen, zonder bepaling van de meenigte. In dien zin gebruikt men het, in de dagelijksche verkeering, van min aanzienelijke personen: *ik ben bij die lieden genoodigd*. *Gemeene lieden*. In de overzetting van den BYBEL wordt het, dikmaals, voor allerlei soort van menschen gebruikt. Personen, die aan iemand onderworpen zijn: *David met zijne lieden*. BYBELV. In het gemeene leven, voor menschen,

schen, die tot een huisgezin behooren: *ik zal het aan onze lieden (onze lui) zeggen.* In zamenstelling gebruikt men het voor *mannen: ambachtslieden, edellieden, kooplieden*, enz.

Lieden, bij Isidor. *liudi*, bij Otfr. *luiti*; nederf. *lüde*, *lüe*, hoogd. *leute*, bij de krain. Wend. *ludji*. Het enkelv. is, bij Willer. en Notk., *liut*, *lüit*, het volk. Ook in het ijsl. is *liod*, volk, zw. *lijd*, boh. *lid*, pool. *lud*, wall. *lliwed*; waarheen ook het gr. λαος en λειτος behooren. In de middeleeuwen noemde men sommige afhangelijke personen, *lidi*, *leudes*, *leudi*, *leodi*, *laeti*, *liti* enz. De afstamming van dit oude woord is onzeker.

LIEDERLIJK, bijv. n., en bijw., *liederlijker*, *liederlijkst*. Een woord, welk noch Kil., noch onze oude beproefde schrijvers kennen. Het schijnt later, uit de hoogd. taal, ontleend te zijn. Wij gebruiken het voor slecht, armoedig: *een liederlijk mensch.* Wijders, voor verkwistend, ongebonden: *een liederlijk leven leiden.* Zedenloos: *zoo als zich een liederlijk mensch ontblooten zou.* Hamelsv. De eerste beteekenis, in het hoogd., is ligt, dat ligt bewogen kan worden. Zoo zoude men het tot eene bron, met *flodderen*, *leuteren* enz. kunnen brengen. Zamenst.: *liederlijkheid.* Zie *lijk.*

LIEF, bijv. n. en bijw., *liever*, *liefst.* Aangenaam, waarvan men veel genoegen ondervindt: *gij hebt eene lieve vrouw. Twee lieve kinderen. Een lief gezigt. Het is mij lief, dat*, enz. *Iets voor lief nemen. Liever willen — hebben — wenschen. Ik hadde het liever, dat het anders ware. Ik hadde het liefst zoo.* Iets, welk men lief heeft en hoogschat: *mijn lieve broeder. De lieve Heer geve het! Lieve deugd! Lieve tijd! Ei lieve!* drie tusschenwerpsels. Voor *ei lieve* zegt men ook *lieve: Lieve! hoort mij.* Bybelv. Oul. zeide men ook *liever!* voor *ei lieve!: Liever wat revierein is dat?* Twesp. *Onze lieve Vrouw*, eene benoeming van de maagd Maria, bij de Roomschen. *Veracht het lieve brood toch niet!* Men heeft in Geld. eene manier van uitdrukking, waar *lief* zoo veel als blijd is: *ik ben lieve, dat het zoo uitvalt.* Men gebruikt het ook als een zelfst. naamwoord: *de grooten vergeeten geen out leet om nieuw lief.* Hooft. *Ik wilde het niet om lief of leed.* Voor vrijer of vrijster, wanneer het woord als onzijdig blijft: *hij verwacht zijn lief.*

lief. De overtreffende trap: *zijne liefste is overleden.* Verkleinw. *liefje.* Van hier *lievig.* VAN MANDER. Zamenstell.: *liefdadig*, *liefdadigheid*, *liefdadiglijk*, *lieftalig*, *lieftaligheid*, (*lieftallig*, gemeenelijk) *liefwaard*, lief en waard: *liefwaerde Sulamite.* POOT. Oul. was ook *liefgetal* in gebruik, niet voor lieftalig, maar voor aangenaam, die onder het kleine getal der aangenaamsten, der meest begunstigden behoort: *Hi is gheert overal, eñ met vrouwen liefgetal.* FERGUUT. *Maer malckander oock in pijn, liefghetal en dienstig zijn.* GESCH. *Die zeer liefgetal was bij Kaizar Rudolf.* G. BRANDT.

JUNIUS zegt, dat *lief* overeenkomst heeft met het gr. φίλος, en het onderscheid alleen uit eene *anastrophe* ontstaat.

LIEFDE, (oudt. *lieve*, bij M. STOKE) z. n., vr., *der*, of *van de liefde*; zonder meerv. Die toestand des gemoeds, wanneer men, uit het genot of bezit van iets, genoegen schept: *liefde tot het geld — uit liefde tot de waarheid.* In bepaaldere beteekenis, die toestand des gemoeds, wanneer men vergenoegen schept in iemand, of deszelfs welvaart met genoegen bevordert: *liefde tot God. Ik heb het ter liefde van u gedaan. Eene reine, onschuldige, opregte liefde. Eene blinde liefde. Iemand hartelijke liefde toedragen. Werken der liefde doen*, der barmhartigheid jegens den naaste. *Naar den aard der liefde oordeelen.* In den engsten zin, de betrekking van twee personen van onderscheidene kunne, op elkander: *hij brandt van liefde. De liefde is blind. Men kan over de liefde niet oordeelen. Liefde* wordt meest in de beteekenis van eene geoorloofde hartstocht gebezigd, maar *min* wordt veeltijds in eenen kwaden zin gebruikt. Zamenstell.: *kalverliefde*, *wederliefde. Liefdebeeld*, *liefdebrand*, *liefdedrank*, *liefdegift*, *liefdeloos*, *liefdeloosheid*, *liefdepijl*, *liefderijk*, *liefdetaal*, *liefdevlam*, *liefdewaardig.*

LIEFHEBBEN, bedr. w., onregelm. *Ik had lief, heb liefgehad.* Beminnen, lieven: *God liefhebben boven alles.* Van hier *liefhebber*, *liefhebberij*, *liefhebster.*

LIEFKOZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik liefkoosde, heb geliefkoosd.* Zijne liefde en teedere betrekking, door streelen, vleijen, zoete woordjes en andere handelingen, aan den dag leggen: *de moeder liefkoost het teedere wicht-*

wichtje. Van hier *liefkozer*, *liefkozerij*, *liefkozing*. Van *lief* en *kozen*, ſpreken, dat buiten zamenſtelling niet gebruikt wordt.

LIEFLIJK (*liefelijk*), bijv. n. en bijw., *lieflijker*, *lieflijkst*. Dat met een merkelijk genoegen geſmaakt wordt; een woord, dat van de gewaarwordingen der zintuigen, in het gemeen, gebruikt kan worden. *Het lieflijke zonnelicht. Een lieflijk gezang. Een lieflijke reuk. Die wijn ſmaakt lieflijk. Een lieflijk windje.* Van hier *lieflijkheid*. Zie *lijk*.

LIEFLOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lieflokte*, *heb gelieflokt*. Door vleijen tot zijnen wil overhalen; bij Hooft.

LIEFOOGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik liefoogde*, *heb geliefoogd*. Lonken: *Barber en Teunis die liefoogen*. Breder.

LIEGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik loog*, *heb gelogen*. Onwaarheid ſpreken: *met eene groote onbeſchaamdheid liegen*. *Aan iemand liegen* — *iemand liegen*, iemand met eene onwaarheid voorkomen, is, thands, niet meer in gebruik. Wij zeggen: *iemand iets voorliegen*. *Iemand de huid vol liegen. Hij liegt het door zijnen hals*, hij liegt het met onbeſchaamde kaken. *In eene zaak liegen. Iemand heten liegen*, verwijten, dat hij *liegt*. *Dat liegt 'er niet om*, dat is goed. In den verhevenen ſchrijfſtijl, de verwachting te leur ſtellen: *ende de most zal haer liegen*. Bybelv. Men gebruikt het ook bedr.: *hij heeft de zaak gelogen. Zij liegt het.* Van hier *lieger* (anders *logenaar*, *leugenaar*): *liegers en bedriegers*. Voor *lieging*, dat niet in gebruik is, zegt men *het liegen*.

Liegen, Ker. *liugan*; Otfrid. *lougan* en *liegen*, Notk. *liugen*. Ulphil. *ljugam*, hoogd. *lügen*, nederſ. *legen* en *lögen*, angelſ. *leogan*, zw. en ijsl. *ljuga*, eng. *to lie*, deen. *lijve*, ſlavon. *lugati*, boh. *hlati*. Ihre leidt het, met vele waarſchijnelijkheid, af van het bretan *laugn*, verborgen, wallis. *llochu*, verborgen zijn. Het boh. *hlati*, liegen, en het lat. *latere*, verborgen zijn, hebben vele overeenkomst.

LIER, z. n., vr., *der*, of *van de lier*; meerv. *lieren*. Een zeker ſpeeltuig der Ouden, eene ſoort van harp, die, eerst, drie ſnaren had, welk getal, naderhand, tot zestien vermeerderd is. Het ſpeel-

tuig werd met de vingeren getokkeld: *met haere ijvere lier.* VOND. Van ouds was het reeds een zinnebeeld der dichtkunst. Zoo gebruiken het onze hedendaagsche dichters in gevallen, waarin aan geene eigenlijke lier kan gedacht worden: *vergeet de ondankbre lier, in wien ik ben gehouden?* TRIP. *Messias Priesterlijk gebed belet der Wrake 't wangeluid van mijne lier te horen.* M. L. TYDW. Wegens eenige gelijkheid, heet een gesternte van dertien sterren *de lier.* Onze hedendaagsche lier is een snaarwerktuig, dat door eene rondgedraaide schijf gespeeld wordt. Zamenstell.: *lierdicht*, *lierdichter*, *lierman*, *liereman*, *lierrijk* (bij RODENB.) *lierspeler*, *lierzang*. Van het gr. λυρη, lat. *lyra*. Van hier het onz., gelijkvl. werkw. *lieren* op de lier spelen.

LIERLAAUW, bijv. n., en bijw., zonder trappen van vergrooting. Even laauw: *lierlaauwe melk.* Van hier het bedr. w. *lierlaauwen*, even laauw maken. De eerste helft des woords is het ijsland. *hlijr*, laauw. Voor *lierlaauw* zegt men ook *lielaauw*: *spijze, die maer half ghekoockt of lielauw is.* DE BRUNE. Dit *lie* is het angels. *hliw*, ijsl. *hle*, zw. *ly*, laauw. *Lierlaauw* is, dus, eene zamenst. van twee woorden van eene beduidenis, met oogmerk, om de kragt der beteekenis te vermeerderen; derhalve, zeer laauw.

LIES, *lis*, zie *lisch*.

LIES, (*liesch*) z. n., vr., *der*, of *van de lies*; meerv. *liezen.* Het week en holle deel aan des menschen ligchaam, aan beide zijden der schaamdeelen; de eechenis: *van de lies.* OUTHOF. *En quam Celicus Ulijsses vriezé treffen, in buijck en dermen. bij de liessche effen.* VAN MANDER. *Pijn in de liezen hebben.* Zamenstell.: *liesgezwel*, *liesluis*. Het woord is, in het hoogd, *der leisten*; waaruit blijkt dat het, met *lijst*, uit eene bron is voordgekomen, als zijnde een rand, rondom de schaamdeelen.

LIESE, (*liet*, bij KIL. *liesse*, *lijst*) z. n., vr., *der*, of *van de liese*; meerv. *liesen.* In de looijerijen spreekt men van zoolleêr, zuigers en *liesen*, op de eerste en tweede run. Door *liesen* wordt verstaan het dunne leêr aan den buik. KILIAAN verklaart het door *membrana pinguis ex ventre porcorum*, *membrana interior tenuis.* Van *lijst*, in welk woord het denkbeeld van lang en dun het meest heerschende is.

LIE-

LIEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik liefde, heb geliefd.* Liefhebben: *die mij liefheeft, zal van mijnen Vader gelievet worden.* Bybelv. *Die u eerst liefde.* Rodenb. Het deelw. is het meest in gebruik: *mijne geliefde kinderen. Een geliefd kind.* Van hier *lieveling.*

Lieven, hoogd. *lieben*, nederſ. *leeven*, angelſ. *lufian*, eng. *to love.* In het krain. is *luben*, lieven, en in het boh. *libati*, kusſen. De eerſte beteekenis van het woord is met de hand ſtrooken, zachtjes ſtrijken en ſtreelen. In dezen zin komt het nog, in het hoogd., voor van jagers, die eenen hond *lieben*, wanneer zij hem ſtreelen. Alberus verklaart *liebeln* door *mulcere; palpare*, ſtrooken, zachtjes ſtrijken. Men kan het dan veilig van *laf*, de hand, afleiden. Het nederſ. *leeven*, waarvan ons *leveren*, heet, daarom, iets met de hand geven. Voords behoort hierheen het lat. *libet*, *lubet*, het behaagt. Ihre denkt, dat het gr. φιλεω, kusſen, liefhebben, door letterverzetting, hetzelfde woord is.

LIEVER, zie *lief.*

LIEVERLEDE, bijw. Men acht dit woord verbasterd van *leverle*, of *leverlede*, verkort uit *lede voor lede*, d. i. lid voor lid, van *lid*, *led*, *lede*, *membrum*; of uit *lede voor lede*, d. i. ſtap voor ſtap, van *lede* een tred, en dit van *lijden*, gaan. Van langzamerhand, met eenen langzamen tred. *Van lieverlede. En let van lieverleed op beevaert en gelol.* Hooft. *Ik voel alree, dat mijn verflaude geest bekomt van lieverlee.* N. Verst.

LIEVERTJE, verkl. z. n., o., *des lievertjes*, of *van het lievertje*; meerv. *lievertjes.* Een lief kind. Zie *je.*

LIFLAF, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Onſmakelijk, niet hartig: *liflaffe kost.* Als een z. n., van het onz. geſlacht: *ik lust dat liflaf niet. Dat is maar liflaf van praat. Dat zijn maar liflafjes.*

LIFLAFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik liflafte, heb geliflaft.* Op eene ongezoutene wijs liefkozen. Van hier *liflafferij*, laffe kost — walgelijke liefkozerij — ongezoutene praat.

LIGCHAAM, z. n., o., *des ligchaams*, of *van het ligchaam*; meerv. *ligchamen.* Elk ding, dat uit ſtof beſtaat, in tegenſtelling van geest; als eene figuur der volgende beteekenis: *alle ligchaam beſtaat in uitbreiding. Een vast — een vloeibaar ligchaam. Een doorzigtig ligchaam.* In engere en eigenlijke beteekenis, een menſchelijk

lijk ligchaam, het zij levend of dood, in tegenstelling van de ziel: *hij is teeder — grof — lang — kort van ligchaam. Zijn ligchaam werd, den volgenden dag, ter aarde besteld. Een dood ligchaam.* Dat van een dier, levend of dood: *en wij leijden daar mede haer geheele ligchaam om.* Bybelv. *Uit het lichaam eenes leeuwen.* Bybelv. Voor een deel des ligchaams, in het gemeene leven: *zij is zwaar van ligchaam*, van buik. De baarmoeder: *eer hij in den lichaeme ontfangen was.* Bybelv. Fig., vereenigde meenigte: *het ligchaam van den staat.* In den bijbelschen stijl heeft het nog meer beteekenissen, als die van Kristus en de Geloovigen; die van het wezenlijke eener zaak, enz. Van *ligchaam* is een onbruikbaar werkw. *ligchamen*, waarvan *geligchaamd* nog overig is: *'t gelichaemt broot.* Vond. *Abarbarea, zeer schoone gelichaemt.* K. v. Mand. Van hier, voords, *het ligchaamdom*, bij Vond. voorkomende, voor het rijk der beligchaamde dingen, *ligchaamlijk*, (*ligchamelijk*) *ligchaamlijkheid.* Zamenst.: *ligchaamkunde*, *ligchaamloos.* Pout.

Ligchaam, Isidor. *lihhamin*, Ker. *lihhamu*, Otfrid. *lichamon*, angelf. *lichama*, nederf. *liekam*, hoogd. *leichnam*, deen. *legneme*, zw. *lekamen.* Bij Notk. heet de menschwording van Kristus *lichamhafti.* De eerste helft des woords is zeker *lijk.* Zie dit woord. De laatste helft is zoo zeker niet. Hickes verklaart dezelve door *ahma*, geest, Sommer door *hama*, *huid*, waarvan ons *hemd.* Wachter is ook van dit gevoelen, die het woord door eene sterfelijke hut (*een heem*, *heim*) verklaart. Ihre helt over naar het ijsl. *hamur*, een balg, *exuviæ.*

LIGGEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik lag*, *heb* en *ben gelegen.* Op zijne grootste zijde rusten, in onderscheiding van staan en zitten: *de matten liggen op den vloer. Het goed ligt door elkander.* Op *het bed — in het bed*, ook *in bed liggen*; dit laatste is bevallen zijn. *Op den rug liggen. Voorover liggen. Stil liggen.* Naar eene gewonelijke figuur, wordt het onderwerp hier dikwijls verwisseld: *de zolder ligt vol afgevallene pannen*, voor afgevallene pannen liggen op den zolder. *De weg lag vol puin. De boeken liggen vol stof.* Bijzonder, door eene ziekte het bed moeten houden: *hij ligt aan de koorts. Op sterven liggen.* Zoo ook: *in de kraam liggen. Zij is van eene dogter ge-*

le-

legen. Mijne vrouw heeft tweemaal in de kraam gelegen. Wijders: *op den loer liggen* — *op zijne luimen liggen.* Oneigenlijk, wordt het denkbeeld van op de grootste zijde te liggen, meer of min, verloren, en dan beteekent *liggen* in eenen staat van rust zijn; dikwijls ook slechts zijn: *ik heb nog wijn in den kelder liggen.* Bijzonder van eenen oord, of eene plaats: *Amsterdam ligt in Holland. Rotterdam ligt aan de maas. De stad is op eene hoogte gelegen. Het meer ligt aan onze regterhand.* Somtijds beduidt het eene houding, die niet veel van *liggen* verschilt: *zij ligt op de knien. Nadat heel Europe uit de venster gelegen hadt.* Hooft. Met het bijbegrip van eene aanhoudende during: *de Soldaten liggen in het veld. In bezetting liggen. Op de hoofdwacht liggen. De vijand lag voor de stad.* Van rust: *het schip lag voor anker. Ten anker liggen. De zaak blijft liggen*, zij wordt niet doorgezet. *Het zal aan mij niet liggen*, ik zal het niet vertragen. *Het ligt er al toe*, de zaak is niet anders. *De wind gaat liggen.* Dikwerf beteekent het slechts in eenen toestand zich bevinden: *met elkander overhoop liggen. Wat ligt gij te twisten? De zaak ligt mij nog in het geheugen. Aan die zaak is mij niets gelegen. Het woord ligt op de lippen. Het zal daaraan liggen*, daarop zal het aankomen. — Het deelw. *liggend: liggende renten*, vast inkomen. Uit sommige voorbeelden bleek, dat het deelwoord dan met *hebben*, dan met *zijn* gevoegd werd. Het onderscheid in gevallen, waarmen het beide gebruiken kan, bestaat hierin, dat *hebben* den verledenen tijd, *zijn* de gestalte, in den tegenwoordigen tijd, aanduidt.

Van *liggen* is *ligger* een waker op een schip — een boek, dat niet verkocht wordt — een gepekt vat, waarin men, aan boord, het water bewaart, *ligging*. Zamenstell.: *ligdagen*, tijd, welken een vaartuig stil mag liggen, in eene haven, om te lossen en laden. Eenigen schrijven *legdagen*, van het aanleggen der schepen.

Liggen, Ker. *lickan*, Otfr. *liggen*, hoogd. *liegen*, nederf. *liggen*, angelf. *liegan*, *ligan*, eng. *to lij*, deen. *ligge*, zw. *ligga*, Ulphil. *ligan*, ijsl. *liggia*, wend. *leshim*, boh. *lezeti*. Het is het onz. w. van het bedr. *leggen*. Uit de vergelijking van de aanverwante talen ziet men, dat alle (de nederf. alleen uitgezonderd) het onderscheid, tusschen het onz. en bedr. werkwoord, standvastig bewaard hebben. Men zij dan ook, onder

 ons,

ons, naauwkeurig, om dit onderscheid te erkennen. Menigwerf hoort men, echter, hij *lag* het boek daar neer, voor hij *leide* het boek daar neer — het *legt*, voor het *ligt* op de tafel.

LIGT, z. n., o., *des ligts*, of *van het ligt*; meerv. *ligten*. Het vlies, waarin het kalf in de baarmoeder gesloten was. Men noemt dit vlies dan vooral met dien naam, wanneer het kalf reeds geworpen is; *het ligt hangt nog aan de koe*.

De oorsprong is onzeker: of van *liggen*, dewijl de vrucht, in dat vlies, gelegen heeft; of men moeste het, uit eene bron, met het hoogd. *leich* afleiden, en dan *licht* spellen. *Leich* beteekent eene holle ruimte. — Of zoude men denken aan het hoogd. *leichen*, dat van het kuitschieten of eijerleggen der visschen gebruikt wordt?

LIGT, bijv. n. en bijw., *ligter*, *ligtst*. Niet zwaar: *zoo ligt als eene veer*. In vergelijking: *bij eenen steen is hout ligt*. *Het zilver is ligter dan Goud*. Dat zijne behoorelijke zwaarte niet heeft: *ligt geld*. *Die dukaten zijn twee azen te ligt*. *Hij weegt uit met ligt gewigt*. Oneig.: *het hart is mij nu veel ligter*, ik heb die drukkende zorgen niet meer. Ten opzigte van moeite, waartoe weinig moeite behoort: *eene zaak, ligt om te verstaan*. *Een ligte arbeid*. *Dat kan ik hem ligt zeggen*. *Eene hut ligt opslaan*. *Een huis ligt optimmeren*. Ten opzigte der beweging: *hij heeft eenen ligten gang*. *Ligt op de voeten*. *Ligt voetvolk*. *Ligte ruiterij*. *Een ligt schip*. *Ligt over iets heenloopen*. *Hij wordt ligt toornig*. Niet streng: *eene ligte straf*. Duizelig: *ligt in het hoofd*. Hoerachtig, oneerlijk: *ligt vrouwmensch*. Ligtzinnig, slecht: *ligt volk*. *Ligte zielen*. Verkleinw. *ligtjes*, wat ligt, eenigzins oneerlijk. Van hier *ligtte*, *ligtheid*, *ligtelijk*, *ligtigheid*. Zamenstell.: *ligtanker*, *ligtekooi*, een vrouwmensch, dat ligt met iemand kooit, *ligtgeloovig*, *ligtgeloovigheid*, *ligtgeraakt*, *ligtgeraaktheid*, *ligthart*, *ligthartig*, *ligthartigheid*, *ligthoofd*, *ligthoofdigheid*, *ligtvaardig*, *ligtvaardigheid*, *ligtvaardiglijk*, *ligtvink*, (ligthoofd) *ligtzinnig*, *ligtzinnigheid*, enz.

Ligt, (sommigen verkiezen *licht*), OTFR. *liht*, WILLER. *lihto*, angelf. *leoht*, nederf. *licht*, hoogd. *leicht*, eng. *light*, wend. *lohak*, boh. *lehkij*, zw. *lätt*, deen. *lät*, ijsl. *lettr*. Daar de verwisseling van *g*, of *ch*, in *f* bekend is,

is, schijnt hierheen ook te behooren het eng. *to lift*, opligten, het lat. *levis*, ligt. Zie *leppen*.

LIGTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik ligtte, heb geligt*. Ligter maken: *een schip ligten*, een deel van de vracht ontladen. *Ballast uit een schip ligten. Iemands beurs ligten*, hem de beurs ontstelen. Zie ook op *huig*. In de hoogte heffen, opheffen: *zij hadden het anker pas geligt. 't Lichten van den hoed*. De Deck. Hierheen behooren de volgende spreekwijzen: *volk ligten*, volk, op eene bedekte en meest gedwongene wijs, werven. *Zij ligtten hem, des nachts, van het bed*, zij namen hem, in dien toestand, gevangen. *Afgunst, die een heir van engelen uit hunne blinkende setels ligtte*. Sels. *Iemand uit het nest ligten*, hem verschalken — *uit den zadel ligten — hem den voet ligten*, deszelfs oogmerk verijdelen, hem het dadelijke genot van iets ontnemen. *Geld ligten*, opnemen. *Een hondert duizend gulden te lichten op den tol der laakenen* Hooft. *Gij kunt een afschrift van het gewijsde laten ligten. De hielen ligten*, wegvlugten. *De dief wist het slot van de deur te ligten. De hand ligten*, opsteken. *Ik zal mijne hand ligten, om eenen eed te doen. Op iemand de hand ligten*, op het punt staan, om hem te slaan. *De hand met iets ligten*, iets goedkooper geven. *Ik zal de hand met de zaak ligten*, ik zal wat toegeven. *Hij weet van den beker te ligten*, hij houdt van den drank. *Zijne honden ligten* is eene oude spreekwijs, voor die verlaten. Onz., met *hebben: dat ligt eerst!* in den eigenlijken en figurelijken zin. *Ligten en zwaren*, geven en nemen. *Naardien de Landschappen, 't geen zij gebonden hadden, daarin lichten en zwaaren moghten*. Hooft. Van hier *ligtenis*, bij Hooft en Vond. voorkomende, voor verligting — *ligter: zij kregen eenen ligter aan boord*, een klein vaartuig, dat een deel der lading van een grooter schip inneemt, opdat dit te beter eene haven kunne inloopen, *ligterman*, een schipper op eenen ligter, *ligterschip*, *ligting*, in al de beteekenissen van het werkwoord.

LIGUSTER, z. n., m., *des ligusters*, of *van den liguster*; meerv. *ligusters*. Mondhout, keelkruid, een heestergewas: *Gij rookt, o taxis en liguster, haer' adem hier*. Poot. Sommigen zeggen *het liguster*. Uit het lat. *ligustrum*.

LIJ, (bij Kil. *lijde*, *lije*) z. n., vr., *der*, of *van de lij*; het meerv. is buiten gebruik. Die zijde van het schip,

 waar-

waarheen de wind waait; die, door het overhangende en uitgefpannene zeil, nedergedrukt wordt, en op het zwaard rust. *Het fchip ligt in lij. In lij vallen*, onder den wind raken. *Wij fmeten het fchip in lij. Het roer in lij leggen.* Wanneer het eene fchip de loef, of den bovenwind heeft, dan is het andere fchip, dat onder den wind ligt, *in-lij. Ons fchip was nog eene mijl aan lij van de blaauwe vlag. Wij kregen de loef, en lieten het vijandelijke fchip in lij* Hiervan hebben wij de volgende fpreekwijzen ontleend: *iemand op de lij fmijten*, iemand een voordeel afzien. *Het is beter op de lij gefmeten, als uijt de lijck gheflagen.* De Brune. *Iemand in de lij leggen*, iemand in eene zaak te boven gaan, overwinnen: *zoo voert Kalvijn het pleit voor zijn partij, om Arrius te leggen in de lij.* Vond. *Die in zijn bijbelftof alle outheit leit in lij.* Oudaan. *Iemand in de lij*, in nood, in gevaar, *brengen. Iemand leelijk — fchendig in de lij laten.* Hooft. *In lij liggen*, overwonnen worden, zich bekaaid zien: *aldus leght* (ligt) *Salomon, eer hij ontwaecke, in lij.* Vond. *Iemand in lij houden*, hem in zijne magt bedwingen. *En hielden, door 't wenden hunner waapenen teeghens elkandere, die zoo ontzaggelijk een' mooghenheit in de lij.* Hooft. *Bijfter in de lij zijn*, ze er bedremmeld ftaan. Zamenftell: *lijwaart, lijzeil.*

Ten Kate leidt het woord van *lijden* af. *Lij oord*, zegt hij, is *latus navis depresfum*, daarin Kiliaan volgende. Adelung vergelijkt het met het eng. *larboard*, bakboord, de linkerzijde van het fchip; van het oude *lee*, linksch, bij de zwab. Dichters *lere, lare*, lat. *laevus.* De meeste waarfchijnelijkheid is, het, uit eene bron, met *laauw* en *luuw* af te leiden, dewijl het die zijde is, waar de meeste luuwte op het dek is. Het eng *lee* bevestigt dit. Eene reede, waar de fchepen voor wind en golven bedekt zijn, is *a lee-fhore. Lee-board* is de lijzijde, en *lee* luuw, nederf. *lee*, zw. *lä*, angelf. *hleow.*

LIJDEN, onz w., ongelijkvl. *Ik leed, ben geleden.* Gaan; voorbijgaan, een verouderd woord. Het zamengeft. *overlijden*, weggaan, fterven, is daarvan afkomftig. Zie ook *glijden.* Van hier het oude *lijd, lijde*, een tred, een weg, en *verlijden, verleden.* Bij Hooft vindt men het nog, in den zin van wegfluipen, weggaan: *fcherpelijk acht te geeven op de geenen, die door 't*

win-

winkel leeden. Ook bij H. DE GR.: *waer hij den snellen stroom drooghsvoets is doorgeleden.* Wij bedienen ons, thands, van dit woord, om eene during, eenen voortgang des tijds uittedrukken: *het lijdt lang. Het leed niet lang, of hij was er. Het is bijna eene eeuw geleden. Het leed zeven jaar*, waarvoor de Ouden ook zeiden: *het leden zeven jaren.* Hiervoor zegt HOOFT *aanlijden*, dat niet natevolgen is; *maar 't welk niet lang aanlijden kan.* In de aanverwante talen vindt men het ook. *Arbuden* is, bij ISIDOR., uitgaan. Gaan is in het goth. *leithan*, angelf. *lithan*, oudhoogd. *leiten*, zw. *lida*, ijsl. *leita*. Hierheen behooren λιαζομαι en ελευθω, gaan, komen.

LIJDEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik leed, heb geleden.* Een kwaad, welk men niet weren kan, met onlust gevoelen: *groote smert lijden. Honger — dorst — hitte — koude — armoede — gebrek — pijn enz. lijden.* Ook met verzwijging van het leed: *als het eene lid lijdt, lijdt het geheele ligchaam. Mijn hart lijdt meer dan gij denkt.* Somtijds verliest men het denkbeeld van onlust: *schipbreuk lijden. Daarbij lijd ik schade. Verlies — nadeel lijden.* Zonder onlust, of afkeer, dragen: *kunt gij het wel lijden? Zoo heet als gij het op de wang lijden kunt. Ik mag hem wel lijden.* Tegen iets bestand zijn: *alle dinck, dat het vijer lijdt, sult ghij door het vijer laten doorgaan.* BYBELV. Niet hinderen, dulden, toelaten: *ik zal het nimmer lijden, dat mijn zoon dat onderneme. Afgoderij wordt daar niet geleden. Ghij lijdt niet, dat de deught en schoonheit wort verdruckt.* VOND. In eenen anderen zin *lijdt* dat ding, of dat ding is *het lijdende* deel, op welk eene verandering, door iets anders, veroorzaakt wordt; op welk iets anders werkt. In dezen zin, spreekt men, in de spraakkunst, van *het lijden* der personen, of zaken; van eenen *lijdenden* vorm; als *verkocht worden — bemind worden*, enz. Wederk.: *zich lijden*, vergenoegd zijn, zich schikken. *Zich te lijden nevens de geenen, die zich leden om zijnen dienst.* HOOFT. Men gebruikte dit woord ook, eertijds, voor verhalen, belijden. Bij HOOFT komt het nog voor belijden voor: *belast door zijn' eijghe klerken, leed hij eijndtlijk zelf, verscheijde valsche getuijgen opgestutst te hebben. Lijden* wordt ook zelfst. genomen: *de gemeijnschap zijns lijdens.* BYBELV. Van hier *lijder, lijding*,

lijdbaar, dat het lijden onderworpen is, *lijdbaarheid*, *lijdelijk*, dat geleden kan worden. *Lijdzaam*, die met geduld lijden verdraagt, *lijdzaamheid*, *lijdzaamlijk*, *lijdzamig*. VAN MANDER.

Lijden, WILLERAM. *lidan*, in het gedicht op den heiligen ANNUS *lidin*, hoogd. *leiden*, nederf. *liden*, zw. *lida*, deen. *lide*. IHRE merkt op, dat het lat. deelw. *latus*, van *fero*, dulden, verdragen, hierheen behoort.

LIJDIG, bijv. n. en bijw.², zonder trappen van vergrooting. Deerlijk: *lijdigh misnoegen toonde Don Johan over dezen voorstel*. HOOFT. *Dat ziet er lijdig uit*. Bezwarelijk, onlust verwekkend: *met hoe lijdigh een' partijschap dit gedreven werd*. HOOFT. *Lijdighe liefde*. HOOFT. Groot; met trappen van vergrooting: *het welk lijdighen roep in dien hoek maakte*. HOOFT. *De lijdighe zucht tot verheffing*. HOOFT. Zeer: *die straf is lijdig groot*. Zie ig.

LIJF, z. n., o., *des lijfs*, of *van het lijf*; meerv. *lijven*. Verkleinw. *lijfje*. Het menschelijke ligchaam: *blijf mij van mijn lijf af*. *Indien hij met sijnen lijve ingekomen sal zijn*. BYBELV. *Iemand te lijf willen — te lijf komen*. *Iemand op het lijf zeilen*. *Aan den lijve gestraft worden*. *Zijn lijf en leven hangt er aan*. *Hij heeft geen hart in het lijf*, in welke spreekwijs het slechts een bijvoegsel is. In engeren zin, voor eenige deelen des ligchaams, als het deel tusschen armen en beenen: *een scheef lijf hebben*. *Houd u regt op uw lijf*. *Een lang lijf hebben*. *Hij heeft geen hemd om het lijf*. *Die zaak heeft niets om het lijf*, heeft niets te beduiden. Figurelijk, dat kleed, welk men om die deelen des ligchaams doet; met het verkleinw. *lijfje*: *aan dien borstrok is het lijf scheef gesneden*. Men gebruikt dit vooral van vrouwenkleederen. Het onderste deel des lijfs: *iemand om het lijf vatten*. Maag en darmen: *hij heeft zijn lijf vol*. Baarmoeder: *van moeders lijf af*. De endeldarm: *het lijf gaat het kind uit*. De persoon zelf: *geld op zijn lijf zetten*. Van hier de zamengest. *lijfarts*, *lijfknecht*, *lijfschut*, *lijfstoet*, *lijfwacht* enz., waar het woord *lijf* op voorname personen ziet. In het dagelijksche leven, drukt men er ook door uit iets, dat ons zeer eigen is, en een bijzonder genoegen geeft: *dit is mijn lijfstukje*. Het leven, zonder meerv.: *hij die op 't eerste vlot het lijf heeft durven wagen*. DE DECK. *Uit den lijve gerukt worden*. BOGAERT. *Rombout van Hoogstraten*. *thans noch bij den lijve*. BOGAERT. *Te lijf zijn*, in leven zijn:

zijn: *zoo lang gij zijt te lijf.* Hooft. Schoon het woord, in deze laatste voorbeelden, onmiddellijk, van *leven* schijnt aftestammen, bij Kero, Otfrid., Notk. *lip*, die het lijf *lichenam* noemen, Ulphil. *libains*, angelſ., ijsl., zw., en nederſ. *lif*, eng. *life*. Eindelijk, wordt oneig. *lijf* ook van andere dingen gezegd. Zoo zingt M. L. Tydw. van een ſchip:

„ *'t Ranke lijf dreigt om te ſlaan*
„ *Met verlies van goed en zielen.*

Ook wordt *lijf*, *lijfje*, in de gemeenzame verkeering, voor *keurslijf* gebezigd. Van hier *lijfſlijk*, ligchamelijk, *lijfſlijkheid*, *lijvig*, gezet, dik, *lijvigheid*. Zamenſtell.: *lijfband*, *lijfeigen*, bijv. w., *een lijfeigene*, z. naamw., *lijfeigendom*, *lijfgewaad* — *lijfgeweld* bij Camph., *lijfheil* bij Hooft — *lijfkleur*, *lijfmoeder*, *lijfoefening*, *lijfrent*, *lijfrok*, priesterrok, *lijfsberging*, *lijfsgeſtalte*, *lijfsgevaar*, *lijfſchatten*, bij Hooft, *lijfſtraf*, *lijfſtraffelijk*, *lijftogt*, vruchtgebruik van goederen, *lijftogten*: *de vrouw is van haren man gelijftogt.* — *Lijftogtenaar*, *lijftogtenaarſche*, *lijftogtenares*, *lijfverw*, *lijfvrij*, *lijfvrijheid*, *lijfwapen*, *lijfzaak*, *lijfzakelijk*, *lijveloos*, dood.

Lijf beduidt, eigenlijk, eenen zamenhangenden klomp van onbepaalde hoegrootheid en gedaante. Het behoort tot het geſlacht van *kleven*, *klei*, het lat. *lapis*, *gleba*. In opperd. zegt men nog *ein leib brot*. Bij Kil. vindt men *liefkoeck*, *lijfkoeck*.

LIJFLAND, z. n., o., zonder meerv. Een landſchap, aan de rusſiſche kroon onderworpen. Van hier *lijfſlander*, *lijfſlandsch*.

LIJFTOGT, zie *lijf*.

LIJK, een, in de zamenſtelling, gebruikelijk woord, dat bij verſcheidene naam- en werkwoorden gevoegd wordt, om, daardoor, bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden te vormen. De dus gevormde bijv. naamwoorden hebben, als het deaard der zaak lijdt, hunne trappen van vergrooting.

Men plaatst het, vooreerst, achter zelfſtandige naamwoorden, beduidende dan eene gelijkheid en iets, dat in deze gelijkheid gegrond is, b. v. *vorſtelijk*, *koninglijk*, *een heerlijke maaltijd*, *een mannelijk gemoed*, *een kinderlijke eerbied.* Hierheen behooren die woorden, die eenen aard en eene wijs beteekenen, en geene vergrooting lijden, b. v. *namelijk*, met den naam, *oogenblikkelijk*,

in

in eenen oogenblik, *mondelijk bescheid*, *schriftelijk antwoord*, *persoonelijke aanklagt*. Die woorden, die eenen eigendom beteekenen, en eenen toestand, daarin gegrond; zonder trappen van vergrooting: *bisschoppelijke waardigheid*, *grafelijke goederen*, *goddelijke eigenschappen*, *menschelijke zwakheid*, *huisselijke bezigheid*. Die eene werking, eene oorzaak uitdrukken: *gevaarelijke onderneming*, waaruit gevaar ontstaat, *schandelijk*, *loffelijk*, enz.

Achter bijvoegelijke naamwoorden, om eene gelijkheid aanteduiden aan die zaak, die door het bijv. naamw. wordt uitgedrukt; doch in eenen minderen trap: *weeklijk*, *ziekelijk*, *zwakkelijk*, *armelijk*, *bitterlijk*, *klaarlijk*, enz.

Dezen uitgang *lijk* voegt men ook achter bijv. naamwoorden, die in *ig* uitgaan: *eeuwiglijk*, *listiglijk*, *inniglijk*, *vuriglijk*. Achter *baar*: *wonderbarelijk*, *vruchtbarelijk*, *schijnbarelijk*. Achter *zaam*: *lijdzamelijk*, *minzamelijk*, *vreedzamelijk*. Achter *loos*: *godloosiijk* (*goddeloosiijk*).

Voords, plaatst men dezen uitgang achter werkwoorden, met afkapping van den uitgang *en*. Zulke werkwoorden zijn, of onzijdig; wanneer de, dus gevormde, woorden de dadelijke aanwezigheid van den toestand des werkwoords uitdrukken: *behagelijk*, dat behaagt, *betamelijk*, dat betaamt. Somtijds drukt het de mogelijkheid uit, om in dien toestand te geraken: *een sterfelijk mensch*, die sterven kan en eens sterven moet. Of bedrijvend; wanneer het de daad van het werkwoord te kennen geeft: *een bedriegelijk mensch*. Ook beteekent het eene gewoonheid: *ik ben zoo vergetelijk*. Dat iets voordbrengen kan: *een stichtelijk boek*, dat stichten kan. Dat dadelijk gedaan wordt: *dat is niet gebruikelijk*, het wordt niet gebruikt. Dat dient te geschieden: *eene bedenkelijke zaak*, — *een verachtelijk mensch*, waardig veracht te worden. Dat gedaan kan worden: *die zaak is niet begrijpelijk*, zij kan niet begrepen worden. *Het is mij niet doenelijk*, het kan door mij niet gedaan worden. Zulke bijv. naamwoorden nemen, in de tegenstelling, in de meeste gevallen, *on* als voorvoegsel aan: *onbegrijpelijk*, *ondoenelijk*, *onuitsprekelijk*, *ondoorgrondelijk*, enz.

Even zoo min als men *baar* willekeurig gebruiken mag, zoo is het ook met *lijk* gelegen. *Wonderlijk*, *wonderbaar*, *kostelijk*, *kostbaar* zijn beide in gebruik. Doch men

men zegt wel *betamelijk*, maar niet *betaambaar* — *hoorbaar*, niet *hoorlijk*. Dit *lijk*, de tegenwoordige uitgang van vele bijwoorden, was oudtijds *lijken*, als *haastelijken*, *ondragelijken*, enz.

Er zijn eenige bijwoorden van tijd, die, voor *lijk*, *lijks* vorderen: *wekelijks*, *maandelijks*, *dagelijks*, *jarelijks*.

Bij de oude duitſche Schrijvers is deze uitgang dikwijls *leich*, *licho*, hoogd. *lich*, angelſ. *lic*., eng. *lij*, zw. en deen. *lig*, lat. *lis*, als *virilis*, *herilis*, *puerilis*. Het is wel zeker, dat het hetzelfde woord is als *gelijk*.

LIJK, z. n., vr. en onz., *der* — *van de lijk*, — *des lijks*, of *van het lijk*; meerv. *lijken*. Het touw, dat rondom de zeilen vastgenaaid wordt: *het zeil is uit de lijken*, uit den rand geſcheurd. ANTON. gebruikt het onz.: *de fokken uit het lijk gerukt*. Zoo ook WINSCHOTEN: *het lijk ſonder de ſeilen*. DE BRUNE vrouwlijk: *uijt de lijck gheſlagen* — *uijt de lijck gheworpen*. Van hier is, bij dien Schrijver, een ſpreekwoord: *uit de lijk geworpen en misdeeld worden*. In de dagelijkſche taal hoort men dikwerf: *dat ſloeg mij uit de lijken*, dat maakte mij verlegen — *hij ſtond, als of hij uit de lijken geſlagen ware*. *Gelijk een nieuwe pink de zee ſiert, de bruine lijken 't zeil*. POOT. Het ſchijnt tot het geſlacht der woorden *licia*, in het middeleeuw., *lice*, in het fr., *lizza*, *liccia*, in het ital., gebragt te moeten worden, welke woorden iets beteekenen, dat aan het einde van eenig ding gezet wordt, als paalwerk, dat tot inſluiting dient. Alles ſchijnt te behooren tot het ſtamwoord *lijst*.

LIJK, z. n., o., *des lijks*, of *van het lijk*; meerv. *lijken*. Dit woord beduidde, eertijds, de vleezige, ſpierachtige deelen des ligchaams. In dien zin komt het voor bij ISIDOR., die het *liihhe* noemt, ULPHIL. *leik*, finl. *liha*, wallach. *leike*, in het arab. *lachma*. Het is, bij ons, nog overig in *lijkdoren*, *lijkteeken*, een overig gebleven teeken eener wonde, in het vleesch, bij KIL. *lijckklauwe*, een teeken van het krabben der nagelen, in het vleesch, het frieſche *licklaven*. — Het menſchelijke ligchaam, het zij levend of dood. Wij zien die beteekenis nog in de dagelijkſche taal: *een dood lijk*. Thands verſtaan wij, daardoor, het ligchaam eens onlangs verſtorvenen: *men most het lijk afſmijten*. HOOFT. *Hij is een lijk*. *Een lijk volgen* — *ter aarde beſtellen*. *Achter*

een

een lijk gaan. Zamenst.: *lijkbegraver*, *lijkbegraving*, *lijkbus*, *lijkdienst*, *lijkdicht*, *lijkdrager*, *lijkgebaar*, *lijkgenoot*; die deel aan de uitvaart heeft, — *lijkhof*, bij SELS, *lijkhuis* voor *sterfhuis*, in CL. SPIEG. — *lijkklagt*, *lijkkleederen*, *lijkkosten*, *lijklaken*, *lijkoffer*, *lijkpligt*, *lijkpracht*, *lijkrede*, *lijkschulden*, *lijkstatel*, *lijkstaatsie*, bij VOND. ook *lijkrouwstaatsie* — *lijkstoet*, *lijktoorts*, *lijkvuur*, *lijkzang*, enz.

LIJKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijkte, heb gelijkt.* Gelijk, effen maken, in sommige oorden gebruikelijk: *wegen lijken. Molhoopen lijken.* Van hier *lijking.* Bij KIL. heeft het ook nog de beteekenis van een lijk ter aarde bestellen.

LIJKEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik leek, heb geleken.* Gelijken: *zij lijkt niets op u. Hij lijkt u niet kwalijk. Lijckt dat ook een christus kerk.* VOND. *Dat lijkt er niet naar*, dat gaat niet aan. Schijnen: *gij lijkt beest te zijn. Het lijkt, dat gij misnoegd zijt.*

LIJKEVEEL, bijw. Evenveel. In de dagelijksche verkeering alleen, gebruikelijk, schoon meest verouderd.

LIJKEWEL, voegw. Evenwel. Verouderd woord, waarvoor men ook zeide: *allijkewel. Wij weten lijkewel, dat* enz. HOOFT.

LIJKS, zie den uitgang *lijk.*

LIJM, z. n., vr., en onz., *der — van de lijm, — des lijms*, of *van het lijm*; zonder meerv. Een bekend kleverig ligchaam, waarmede men lijmt. VOND. gebruikt het onzijd. geslacht. De meeste Spraakkunstenaars zijn voor het vrouwelijke. Men hoort het, in de zamenleving, uitspreken *de lijm* en *het lijm.* De Overzetters van den Bijbel zijn voor het onz. geslacht. Van hier *lijmig*, ook figurelijk, voor langzaam: *lijmig spreken.* Zamenstell.: *jodenlijm*, *kalklijm*, *meellijm*, *mondlijm*, *steenlijm*, *vischlijm*, *vogellijm.* — *Lijmachtig*, *lijmachtigheid*, *lijmkokerij*, *lijmkwast*, *lijmpot*, *lijmstang*, *lijmstok*, *lijmziederij.* Het woord behoort, met *leem*, *slijm* enz., tot eenen oorsprong.

LIJMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik lijmde, heb gelijmd.* Bedrijv., met lijm vast maken: *boeken lijmen. Hout aan elkander lijmen.* Fig.: *dan leert men lieve lipjes aan liefs lipjes lijmen.* HOOFT. In eene nog verdere figuur: *zoo dan gaat 't oogh zich aan de letters lijmen.* HOOFT. *Daar*

was niets krachtiger, om de genegentheden aan den andere te lijmen. Bogaert. Onz., met *hebben*; lijmig worden: *het meel lijmt in het brouwen.* Fig., flepend spreken: *hij lijmt geweldig.* Van hier *lijmer*, *lijmerij*, *lijming.*

LIJN, een reeds verouderde, klemstaartige uitgang, (het hoogd. *lein*) om, daardoor, verkleinende woorden te vormen, die altijd van het onz. geslacht zijn. Bij Hooft vindt men dus: *mondelijn*, *oogelijn*, *prinselijn*, *flotelijn*. *Het oogelijn* wordt, van eenigen, somtijds nog gebruikt. Zie *klein.*

LIJN, z. n., vr., *der*, of *van de lijn*; meerv. *lijnen*. Een dun touw: *zij hadden eene lange lijn, waaraan het paard de schuit voordtrok. De lijn vast — losmaken. De lijn inhalen. Boomen naar de lijn planten. Eene lijn trekken*, met elkander eens zijn. Hooft. *Vele grooten aan zijne lijn hebben*, aan zijne zijde trekken. Eene streep: *al de lijnen loopen naar het middelpunt. Lijnen op papier trekken. Zoo regt als eene lijn.* Het hout, waarnaar men lijnen trekt, behoudt denzelfden naam. Verkleinw. *lijntje*. *In het lijntje loopen*, een schuit aan eene lijn voordtrekken; ook figurel. in de lij zijn. *Ik zal aan dat lijntje niet trekken*, die zaak niet aanroeren. Zamenstell.: *lijnbaan*, *lijndraaijen*, *lijndraaijer*, *lijnpen*, *lijnslager*, *lijntrekkerij.*

Lijn, voor dun touw, beteekent, oorspronglijk, vlas, het hoogd. *lein*, zw. *lin*, it. *lino*, lat. *linum*. Het is nog overig in *lijnolie*, olie uit vlaszaad, *lijnwaad*, linnen goed, *lijnzaad*, vlaszaad, *lijnzaadolie*, *lijnzaadkoek*, ook *lijnkoek*. *Lijn*, voor streep, is uit het lat. *linea*; of, met dat woord, uit eene bron.

LIJNEN, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting, waarvoor men, thands, *linnen* zegt: *met lijne gewaaden bewimpelt.* Hooft. *Een groot lijnen laken.* Bybelv.

LIJNEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijnde, heb gelijnd.* Lijnen trekken: *papier lijnen.* M. L. Tydw. schijnt het te nemen voor afteekenen met eene lijn: *den loop van 't hortende geval te lijnen op dat middelpunt, dat gij, in alle uwe treden, het spoor vinden kunt.* Hooft bezigt het voor met de lijn voordtrekken: *'t meerdeel deed zich de stroom op lijnen.*

LIJOEN, *lijhoen*, zie *leeuw.*

LIJNOLIE, zie *lijn.*

LIJNWAAD, z., n., o., *des lijnwaads*, of *van het lijnwaad*; meerv. *lijnwaden*. Linnen goed: *bekleedt met zuiver lijnwaad*. VOND. Zamengetrokken uit *lijngewaad*, d. i. *linnen gewaad*. Voor *lijnwaad* zegt men ook wel *lijwaad*.

LIJSPOND, z., n., o., *des lijsponds*, of *van het lijspond*; meerv. *lijsponden*. Een gewigt van vijftien pond. Omdat het, in het oude duitsche regt, *livesche pund* geschreven wordt, gist IHRE, dat het zoo veel is als een *lijflandsch pond*.

LIJST, z. n., vr., *der*, of *van de lijst*; meerv. *lijsten*. Een woord, dat, in het algemeen, het denkbeeld van iets, dat lang, dun of smal is, insluit. Wij bedienen ons van dit woord om eenen zoom, een boordsel om een kleed aanteduiden: *een jagtrok met een geborduurde lijst*. VOND. *De lijst* rondom het scheepszeil. In bepaalderen zin, een verheven, smal belegsel, dat tot sieraad dient, zoowel om het midden, als om den rand van iets: *ghij sult eenen goudenen krans rondom de lijste derzelver maken*. BYBELV. *Eene schilderij in eene lijst zetten*. Oneig., rand, kant: *langs de lijst der lage klaverweiden*. VOND. Verkleinw. *lijstje*. Zamenstell.: *kroonlijst*, *schilderijlijst*, *spiegellijst*, enz. — *Lijstenmaker*, *lijstlijnen* aan de zeilen, *lijstwerk*.

LIJST, z. n., vr., *der*, of *van de lijst*; meerv. *lijsten*. Eigenlijk eene lange, smalle streep, b. v. van perkament, om iets op te teekenen. Van hier eene rol, een register: *soldaten op de lijst brengen*, hunne namen op de lijst schrijven. *Ik vind u op de lijst niet*. *Hij heeft hem op de lijst der raadtsheeren uitgeroeit*. HOOFT. *Zie hier eene geheele lijst*, eene gansche reeks. Zamenstell.: *geslachtlijst*, *naamlijst*, enz.

Uit het middeleeuw. *lista*, dat, met het vorige woord, uit dezelfde bron is.

LIJSTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lijstte*, *heb gelijst*. In eene lijst zetten: *de spiegel is nog niet gelijst*.

LIJSTER, z. n., vr., *der*, of *van de lijster*; meerv. *lijsters*. Een bekende vogel, wiens vleesch aangenaam smaakt: *lijsters vangen*. *Gij verschalkt een vette snip, of slechte lijster*. VOND. *Hij zingt als eene lijster*, hij zingt heel wel. HALMA en HOOGSTRATEN zijn voor het mannel. geslacht. Zamenstell: *lijsterbessen*, *lijsterboog*, waarmede lijsters verstrikt worden.

LIKKEN (welk men ook *lekken* gespeld vindt), bedr. w.,

w., gelijkvl. *Ik likte*, *heb gelikt*. Met de tong over iets heen en weder schuren: *de hond likt zijne wonde*. *De beer likt het jong*. *De honden leckten zijn bloet*. BYBELV. *Hij kan schoon likken*, lustig zuipen. *Hij heeft hem schoon gelikt*, fraai bedrogen. Dichters bedienen zich, op eene oneigenlijke wijs, van dit woord: *eer nogh de blijde zon den nuchtren dau komt likken van gras en koele blaën*. POOT. *De vlam lekt de daken*. VOND. Zoo zegt J. DE DECKER van eene rivier: *zij spoedt zich*, *om den voet van dit bebloet gebergte niet te lekken*. *Besproeit van vijverstroom*, *die frisch de wortels lekt van den oranjeboom*. VOND. *Een korenair van westewind gelekt*. VOND. Van hier *likker*, in de zamengest. *gatlikker*, *panlikker*, enz. — *Likking*, *likster*. Zamenstell.: *likkebaard*, *likkebaarden*, zijnen mond aflikken, *likkebroer*, flemper, *likpot*, *likpotten*, bij BRUNE.

Likken, ULPHIL. *laignan*, OTFR. en NOTK. *lechon*, hoogd *lecken*, nederf. *licken*, eng. *to lick*, angelf. *liccan*, ital. *leccare*, fr. *lecher*, lett. *lakti*, gr. λειχειν, lat. *lingo*, hebr. לקק. Zonder twijfel, een klanknabootsend woord.

LIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik likte*, *heb gelikt*. Met een glad ligchaam over iets sterk wrijven, dat het glanzig worde. Van hier *likhout*, schoenmakers gereedschap, *liksteen*, welken de vrouwen gebruiken, die het lijnwaad likken, glanzig maken.

Het woord vereenigt het denkbeeld van het vorige *lekken* met dat van gladdigheid, en behoort, daarom, tevens tot de woorden *licht*, *blikkeren* enz.

LIL, z. n., o., *des lils*, of *van het lil*; zonder meerv. Gestold kalfsnat. Zie *lillen* en *lel*.

LILLEBEENEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lillebeende*, *heb gelillebeend*. Met de beenen trillen: *dat het dier lillebeende*. VOND.

LILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lilde*, *heb gelild*. Eigenlijk, de beweging der spieren in een geopend slagtbeest, of de uiterste kragt des levens, zich door trekken en beven openbarende in het ingewand der zieltogende beesten: *het lillende ingewand*. Trillen: *lillen*, *als een riet*. Van *koude lillen*. Van vrees bewogen worden: *alle zorge uit 't lillend harte wisschen*. M. L. TYDW. Door dit woord, drukt de tong eene aanhoudende trilling uit, als zij het uitspreekt.

LIMOEN, z. n., m., *des limoens*, of *van den limoen*; meerv. *limoenen*. De ingezoutene vrucht van den citroenboom. Zamenst.: *limoenboom*, *limoendrank*, *limoensap*.

Perf. *limon*, waarvan de naam schijnt ontstaan te zijn.

LIND, bijv. n. en bijw., *linder*, *lindst*. Zacht, lenig: *dat maeckt mijn herte linder*. J. T. JOSEPHS DROEF- EN BLYEYND' SPEL. Een reeds verouderd woord.

LINDE, z. n., vr., *der*, of *van de linde*; meerv. *linden*. Een bekende boom: *onder een groene linde*. VOND. De namen der boomen zijn anders, doorgaans, mannelijk. Deze boom schijnt, om zijnen zachten uitgang, het vrouwel. geslacht te vereischen: evenwel zegt VOND. ergens: *uit den lichten linde*. Zamenst.: *lindenblad*, *lindenbloeisel*, *lindenboom*, *lindenloof*, *lindenschors*. Van hier het onverbuigbare *linden*: *linden hout*. Om de weekheid en zachtheid des houts schijnt het woord van het vorige *lind* afrestammen.

LINDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik linderde*, *heb gelinderd*. Een verouderd woord, dat ook bij KIL. voorkomt, en lenigen, verzachten te kennen geeft; hoogd. *lindern*. Van het oude bijvoegel. naamw. *lind*, zacht lenig: *'t en lindert mijne smert*. J. T. JOS. Van hier *lindering*: *de lindering van 't warme weer*. SIX V. CHAND.

LING, een woord, dat, in zamenstelling alleen, gebruikt wordt, en, achter andere woorden gevoegd, dient, om nieuwe zelfst. naamw., bijvoegl. naamw. en bijwoorden te vormen, als: *hemel*, *hemelling*, *sterven*, *sterveling*, enz. Men voegt dezen uitgang achter zelfstandige naamwoorden, om andere naamwoorden te vormen, die levende personen beteekenen, die op het vorige naamwoord eene naauwe betrekking hebben. Zulke zijn: *stedeling*, *oosterling*, *kamerling*, *hemelling*, *verbondeling*, *dorpeling*, *vloteling*, *zusterling*, *schepeling*, *grondeling*. Andere zijn zelfstandige naamwoorden, die eene zaak aanduiden, zeer gelijk staande aan het vorige naamwoord, als: *vingerling*, dat wel een vinger is, maar van eenen handschoen, *duimeling*, een gemaakt duim, een duim van eenen handschoen, *voeteling*, eene sok, een voet van eene kous. Andere zijn gegrond in het vorige naamwoord, als: *zilverling*, zilveren muntstuk. Men zet dezen uitgang achter bijvoegelijke naamwoor-

woorden, om, dus, zelfstandige naamwoorden te vormen, die de eigenschap van dat bijv. naamw. vertoonen, als: *vreemdeling*, *korteling*, klein hout, *vroegeling*, *spadeling*, *nieuweling*, *ouderling*. Achter telwoorden, als: *eersteling*, *tweeling*, *drieling*. Achter voorzetsels, als: *aterling*, voor *achterling*, *onderling*. Wijders vo. gt men dezen uitgang achter werkwoorden; en wel achter onzijdige werkwoorden, om, daardoor, naamwoorden te vormen, die de werkzaamheid, of verandering, welke door de werkwoorden vertoond wordt, uitdrukken, als: *aankomeling*, *afkomeling*, *sterveling*, *vlugteling*, *afstammeling*. Achter bedrijvende werkwoorden, wanneer de dus gevormde woorden het bedrijf zelf beteekenen, als: *zuigeling*, die zuigt, *boeteling*, die boete doet, *volgeling*, *bezetteling*. Wanneer zij in eenen lijdelijken zin staan, als: *troeteling*, die getroeteld wordt, *voedsterling*, die gevoed wordt, *banneling*, (*balling*), *gunsteling*, *lieveling*, *vertrouweling*, *doemeling*, die waardig is gedoemd te worden, *drenkeling*, *doopeling*, *tuchteling*; *zendeling*. Hierheen behooren ook *plotseling*, van *plotsen*, dat, door plotsen, veroorzaakt wordt, dat is onverwacht; *tappeling*, dat, als door aftapping, veroorzaakt wordt; *zonderling*, dat, door afzondering, ontstaat, dat is ongemeen. Naamwoorden, wijders, die dezen lijdelijken zin hebben, worden ook van deelwoorden gemaakt, als: *verschoveling*, *onderworpeling*, *verdreveling*, *overwonneling*, *verworpeling*; *inboreling*. Hierheen behoort ook *verheveling*, iets, dat, eigenlijk, opgeheven wordt. Sommige hebben eene dadelijke en lijdelijke beteekenis, als: *aannemeling*, die schielijk iets leeren kan, en die aangenomen wordt, *leereling*, die iets leert, en die onderwezen wordt. Eenige dezer woorden worden nooit, dan als zelfst. naamwoorden gebezigd, als: *stedeling*, *verschoveling*, *sterveling*, *vingerling*, enz. Andere zijn altoos bijvoegelijke naamwoorden, of bijwoorden, als: *zonderling*: *een zonderling geval — hij gedraagt zich zonderling:* — *onderling*, *mondeling*: *ik zal het u mondeling berigten — eene mondelinge boodschap*. Andere gebruikt men als bijwoorden alleen; wanneer zij dikwijls eene *s* achter zich hebben, als: *oulings*, *tappelings*, *plotselings*, *ijlings*, *blindelings*, *ruggelings*, *schrijdelings*, (*schrijlings*). En deze worden weder als bijvoegelijk

gebruikt: *een schrijdelingsche gang* — *een ruggelingsche sprong*. De zelfst. naamwoorden, op *ling* uitgaande, dulden het mannel. en vrouwelijke geslacht; naar mate zij van onderscheidene kunne verstaan worden. Zoo zijn mannel. en vrouwel. *stedeling*, *aankomeling*, *sterveling*, *vreemdeling*, *doopeling*, *vondeling* enz. Sommige nogtans, zijn mannel. alleen, als: *jongeling*, *bezetteling*, *scheepeling*, *hoveling*, *ouderling*, *vloteling*, *krakeling*, *gieteling*, *voeteling*, *duimeling*, *grondeling*, *drieling*, voor gekloofd eiken hout, eene groote schotel en eenen zekeren roemer — *zilverling*. Eenige schijnen meest voor het vrouwel. geslacht te pleiten, als: *verheveling*, *korteling*, *kammeling*. Andere worden in het onz. geslacht zelfs gevonden, gelijk: *de* en *het jongeling*, *de* en *het vondeling*, *de* en *het zuigeling*. Eenige dezer naamwoorden vormen nieuwe naamwoorden, met den uitgang *schap*: *het* en *de ouderlingschap*; *de jongelingschap*, enz. Men kan, zoo men maar niet willekeurig te werk gaat, door dezen uitgang, nieuwe woorden vormen. Zoo deed Hooft, bij welken men *vrijeling*, *keurbendeling* enz. zal vinden. Zulke nieuwe woorden zijn *duisterling*, *verwezeling*, *opvoedeling*, *aanhangeling*, enz.

Deze uitgang is oud, en in alle duitsche tongvallen te vinden. Men kan deszelfs oudheid echter niet hooger brengen, dan tot de agtste, of negende eeuw. Hij wijst zoo veel aan, als den oorspronglijken aard, of de afkomst van iets, en ziet veel meer op personen, dan op zaken. In het angelf. is *ling*, *lyng*, *imago*; dit behoort, zoo wel als ons *ling*, tot het oude *lingen*, *lang*, of *long*, *gelongen*, d. i. zich mede schikken, nevens voegen, of gelijkaardig toonen; van welken verledenen tijd wij nog *belang*, *gelang*, hebben. *Ling* is dan zooveel als iemand, of iets, van die soort, of daartoe betrekking hebbende.

LINGS, zie *ling*.

LINIAAL, z. n., o., *des liniaals*, of *van het liniaal*; meerv. *liniaals*, *linialen*. Onduitsch woord, eene platte strook houts, ook van ijzer of koper, om lijnen langs te trekken; uit het lat. *linea*, middeleeuw. *linearium*. Men bezigt het ook vrouwelijk.

LINIE, z. n., vr., *der*, of *van de linie*; meerv. *linien*. Ond. woord, beteekenende eene lijn, streep: *linien trekken*. Evennachtslijn, *wij waren de linie voorbij*. Eene rij

rij soldaten: *de vijand brak door de linie heen.* Insgelijks schepen, in eene slagorde, naast elkander liggende. Van hier *een schip van linie*, dat stukken genoeg heeft, om mede in slagorde te vechten; een schip, dus, dat vijftig stukken en daarboven voert. Sterkte, om een gansch land te dekken: *hij heeft de linien in Braband bemagtigd.* Een geslachtboom: *goederen vervallen aan hunne naaste erfgenaamen, in rechte, oft bijzijdighe lijni.* Hooft. Van het lat. *linea.*

LINK, z. n., vr., *der*, of *van de link*; meerv. *linken.* Een woord, dat weinig in gebruik is. Kil. verklaart het door striem, blaauwe plek van eenen slag overgebleven, scheur, insnijding. Hoogvliet gebruikt het, in den eersten zin: *het aangezicht bezet met roode linken.* Halma verklaart *linken* door teekens van eene keten, aan de leden. De Brune gebruikt het, in den zin van scheur: *de kleederen, daer eens een lincke inkomt.*

Het woord schijnt eenen klinkenden slag aanteduiden, en dus, met *klinken*, tot denzelfden wortel te behooren.

LINK, bijv. naamw. en bijw. Slinker, in tegenstelling van regter. *De linke hand.* Het gebruik wil, thands, dat men *linker* zegge, en het met het volgende woord verbinde: *de linkerhand. Het linkerbeen. De linkervoet.* Van hier *linker*, *linkerd*, een fijne gast, die zijne linkerhand zoo goed als de regterhand kan gebruiken, *linkernij*, bij Brune voorkomende, in den zin van fijn bedrog

Dit woord heeft, door onderscheidene tongvallen, onderscheidene veranderingen ondergaan. Hoogd. *link*, bij eenige zwab. Dichters *lingg*, Stryk. *lenk*, nedersf. *lunk*, deen. *ling.* Anderen stooten de neusletter weg, en spreken *locht.* Eenigen veranderen de keelletter in eene lipletter, als de Engelschen *left*, in eenige oorden van ons land *lefter*, lat. *lævus*, gr. λαιϕος. In den Elsas verwerpt men keel- en lipletter, sprekende *lätz*, *letz*, zw. *lätta.*

LINKS, bijw. Aan de linkerzijde: *dan gaat hij regts, dan links.* Zamenst.: *linksom.*

LINKSCH, bijv. naamw. Dat tot de linkerzijde, of de linkerhand, behoort: *een linksch werkman*, die met de linkerhand zijn werk doet. *Linksche treken*, guitenstukken.

LINNEN, z. n., o., *des linnens*, of *van het linnen*; het meerv. *linnens* is van meer soorten gebruikelijk. Lijnwaad;

waad: *hij werckt op 't ingewand, gelijck de loog op 't linnen.* De Deck. *Een koopman in linnen.* Dat van linnen gemaakt is: *het linnen nazien.* Van hier het onveranderlijke bijv. n. *linnen: linnen kousen.* Zamenst.: *linnenkas, linnenkist, linnenkooper, linnenkraam, linnennaald, het linnennaaijen,* een handwerk, *linnennaaister, linnenwever,* enz. Zie *lijn.*

LINT, z. n., o., *des lints,* of *van het lint;* meerv. *linten.* Een wollen, linnen, of zijden band, tot gebruik en sieraad: *gekeperd lint. Gebeeld lint. Met linten opgestrikt.* Verkleinw. *lintje.* Zamenst.: *lintmolen, linttouw,* lintwerkerstouw, *lintwerker, lintwever, lintweverij, lintworm,* om de gelijkheid van een lint zoo geheten.

Het komt van het ijsl. *linda,* binden. Het lat. *lentus,* dat zich buigen en binden laat, taai, schijnt hierheen ook te behooren.

LINZE, (ook *linzerd*), z. n., vr., *der,* of *van de linze;* meerv. *linzen.* Eene bekende peulvrucht: *een stuck ackers was vol linsen.* Bybelv. Van hier het onverbuigb. *linzen: linsen koocksel.* Bybelv. Uit het lat. *lens.* Zamenst.: *linzenboom.*

LINZENBOOM, z. n., m., *des linzenbooms,* of *van den linzenboom;* meerv. *linzenboomen.* Een heesterachtige boom, die gele bloemen draagt, en die zaad als linzen heeft.

LIP, z. n., vr., *der,* of *van de lip;* meerv. *lippen.* De bewegelijke, vleezige rand des monds aan menschen en dieren, die den ingang opent en sluit: *bijtende op de lip.* Vond. *Met de lippen proeven. De lippen toedoen. Ik heb nat noch droog over mijne lippen gehad,* nog niets gegeten of gedronken. *Ik had het woord al op de lippen. Ik zal dat op de lippen nemen,* dat weinigje uitdrinken, in de gemeenzame verkeering. *Hij laat de lip hangen,* hij pruilt. *Het zal nimmer weder over mijne lippen komen,* ik zal het altoos zwijgen. Van andere dingen: *de lippen eener wonde — der lijfmoeder.* In verdere figuur: *en heeft het dorp Maaslandssluijs op de Noorder lippe leggen.* Hooft. Een stukje hout als eene lip: *eene verlorene lip,* eene uitstekende strook houts. Zamenstell.: *diklip, hanglip,* enz. Verkleinw. *lipje: lieve lipjes.* Hooft.

Lip, Willer. *leffa,* bij andere opperd. Schrijvers. *gleif, glef,* hoogd. *lippe* en *lefze,* nederf., deen., angels.

gelſ. *lippe*, eng. *lip*, zw. *läpp*, wall. *lap*, *lipp*, wend. *lippia*, perſ. *lab*, lat. *labium*. De weeke, bewegelijke, afhangende geſteldheid is, zeker, de eerſte beteekenis. Zie *lab* en *leb*.

LIS, (*lits*, *lus*, *luts*), z. n., vr., *der*, of *van de lis*; meerv. *lisſen*. Verkleinw. *lisje*. Een gedraaid ſnoer of lint, tot een oog gemaakt, om daarin iets vast te maken: *hij heeft geene lis op den hoed. Een kleed met gouden lisſen*. Zamenſt.: *ſtriklis*. — *Liskoord*. Adelung brengt het tot den wortel *lijst*. Waarſchijnelijker behoort het tot het fr. *lice*, *liſière*, van het lat. *licium*.

LISCH, (*lis*, *lies*), z. n., o., *van het lisch*; meerv. *lisſchen* (*liezen*). Zeker gewas, met ſchoone bloemen: *in het ſlibb'rig waterlis*. M. L. Tydw. *Het ritſelen van 't lisch*. Vond. *Het dal, dat vol liezen ſtaat*. Hooft. Zamenſt.: *lischbloem*, *lischwortel*.

LISPELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lispelde*, *heb gelispeld*. Een voorddur. werkw. van *lispen*. Lispend ſpreken. Het is de natuurlijke klank van datgeen, welk dit woord uitdrukt; zoo is ook het gr. ψελλιζειν. In den verhevenen ſchrijfſtijl gebruikt men dit woord van eenen zacht ruiſenden wind, wanneer hij het loof beweegt: *een lispelend windje*. Ook van datgene, welk hij ſpelend aanraakt: *lispelende bladen*.. Eng. *to whisper*.

LISPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lispte*, *heb gelispt*. Dit werkw. drukt uit een ongemak onder het ſpreken, veroorzaakt door eene te lange en dikke tong, die, daarom, te dikwerf aan de tanden ſtoot, en eene valſche en zwakke *s* uitbrengt: *hij lispt met de tong*. Van hier *lisper*, *lisping*, *lispſter*. Zamenſt.: *lisptong*. Een woord, van den klank gevormd, hoogd. *lispen*, *lispeln*, zw. *lispa*, deen. *lespe*, angelſ. *wlisp*, nederſ. *wispeln*, eng. *to lisp*. Bij Aristoph. vindt men reeds λισπη γλωσση, *eene lispende tong*.

LISSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik liste*, *heb gelist*. Lisſen aan iets zetten: *kant lisſen*.

LIST, z. n., vr., *der*, of *van de list*; meerv. *listen*. Een woord, dat van zijne eerſte beteekenis, thands, veel verloren heeft. Eertijds, beteekende het eene kunst of vaardigheid, om iets, op eene verborgene wijs, te verrigten. Zoo komt *list*, *listi* en *liste*, ſedert de tijden van Kero, bij alle oude opperd. Schrijvers, dikwijls voor; niet zelden ook voor wetenſchap. Kero

noemt eenen kunstenaar *listar*, WILLER. *listmester*. In het ijsl. heet de zangkunst *saunglist*, Gods alwetendheid, *Gotes list*. Thands, verstaan wij er door eene vaardigheid, om zich, ter verkrijging van zijne oogmerken, van middelen te bedienen, die voor anderen verborgen zijn; zonder meerv.: *met een vriendelijke list*. HOOGVL. Het middel zelf; met een meerv.: *op listen bedacht zijn*. Men neemt het ook voor arglist: *men leg te werke dan de lagen en de list*. HOOFT. Van hier *listig*, *listigheid*, *listiglijk*. Men is het over de afstamming niet eens. De waarschijnelijkste gissing is die van FRISCH, die het van het hoogd. *lauschen*, eertijds *losen*, gr. λευσσειν, scherp en naauwkeurig toezien, afleidt.

LITS, zie *lis*.

LITTEL, zie *luttel*.

LIVEREI, z. n., vr., *der*, of *van de liverei*; meerv. *livereijen*. Knechtskleeding, inzoover elke heer zijne bedienden dezelve, naar de kleur van zijn wapenveld, of anderzins, laat dragen: *liverei dragen*. *Gij voert de livereij*. VOND. Fig., in den verhevenen stijl: *terwijl alles nog in de liverei van den winter gekleed is*. KRIEGER. Sommigen gebruiken het onz. geslacht: *Godts Leger, in 't gewit livrei van 't overwinnend Lam gestooken*. M. L. TYDW. *Het levrei der deugd*. SELS. Zamenstell.: *livereibediende*, *livereilint*, *livereirok*, *livereivolk*. Men is het niet eens geweest in de spelling en afleiding van dit woord. Men spelde *liverei*, *leverei*, *lieverei*, *lieverij*. Zij, die voor *lieverij* waren, hielden het voor een duitsch grondwoord, van *lieven* afkomstig, als beteekende het een teeken, welk iemand draagt, uit liefde tot eenen persoon, of eene partij. Dan, daar wij, met de weelde, vele woorden van de Franschen ontleend hebben, is het buiten kijf, dat het een woord met eenen klemstaartigen basterduitgang is, van het fr. *livrée*. Trouwens, de walsche uitgang *ée* is bij ons *ei*. Dit *livrée* is uit het middeleeuw. *liberata*: *liberatas dixere id genus vestium, quod annuatim die solemni eas liberarent suis*. HAUTESER. *Liberata* was, namelijk, een kleed, dat Koningen en voorname personen aan hunne dienaars gaven, op het Kersfeest en den dag van Maria's hemelvaart, in het fr. *livrée du Noël et de la miaoût*, ital. *livrea*. Dit *liberata*, *liberatio*, *liberare* is ons woord *leveren*, geven. Zie dit woord. Dan, even daarom wil DE HAAS, dat men *liverei*

rei ſpelle, omdat het van *leveren* afdaalt; en hij beroept zich op PLANTYN, die *eene leverei houts* door *une livrée de buches* vertaalt. Doch ons *liverei* komt, meer onmiddellijk, van *livrée*, en niet van *leveren*; en, ſchoon een franschman *une livrée de buches*, *de pain*, *de vin & de viande* enz. zegt, duldt onze taal niet *leverei*, maar, wilden wij een woord vormen, *leverij van hout*, *brood* enz., dat is *levering*.

LOB, (*lub*), z. n., vr., *der*, of *van de lob*; meerv. *lobben*. Eene ſlappe, nederhangende halskraag; ook eene handlob. Van hier *lobbig*, dat ruim en ſlap hangt. Zamenſt.: *lobman*, ſpaanſche dukaton Zie *kraagman*. — *Loboor*, een hond of varken, met breede, hangende ooren, fig., een plompe jongen, *lobbes*, in de gemeene taal, *loboorig*, *loboorigheid*. Uit eenen ſtamwortel met *lap*, *leb*, *lip*, wegens de ſlappe, afhangende geſteldheid.

LOBBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lobberde*, *heb gelobberd*. Een woord, dat deels van den klank gevormd is, deels eene ſlappe beweging uitdrukt; met *lob* uit eene bron. Men gebruikt het voor waden, heen en weder trantel n, in eenig vocht: *op wiens oever nijmfen lobbren barrevoets*. VOND. *Zoo dra de hinde quam en lobberde in dit wedt*. VOND. *Zoo lang als de ſpaanſchen*, *tot de knie toe*, *door 't water lobberden*. HOOFT.

LOBBERIG, bijv. n. en bijw., *lobberiger*, *lobberigst*. Dit zegt men van nat, of van ſpijs, die met vocht opgezet wordt, die wat dik is en als trilt: *lobberig nat*. *Lobberige erwten*.

LOCH, z. n., o., *des lochs*, of *van het loch*; meerv. *logchen*. Gat, opening, hetzelfde als *lok*. De ſchippers gebruiken het: *kruip door dat loch*. Het zamengeſt. *lochgat*, waardoor het vuile water loopt. Voor den mond eener rivier: *twee ſcheepen koomen tot dit logh inſtreeven*. HOOFT. Een gat in den grond, de opening van een hol: *alom is 't dicht*, *waar ik het loch te vinden meen*. HOOFT. De holte der oogen: *zij ſteekt de duimen in het loch*. VOND. Eene bres: *de Italianen rukten door 't logh in*. HOOFT. *Eer vullen wij het loch der bres met onſe lijken*. LE FR. V. BERKH. Eene nederlaag: *en maeckt een vreeslijck loch in zoo veel ijſre koppen*. VOND. Verkleinw. *logchje* bij HOOFT.

LOCHENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lochende*, *heb ge-*

lochend. Sterk ontkennen: *iets lochenen.* Het tegendeel van iets aanduiden, miskennen: *mids de uitwendighe gedaante haar innerlijke leelijkheit niet looghende.* HOOFT. Van hier *lochenaar*, *lochenbaar*, *lochening*. Zamenst.: *godlochenaar.* Van *logen.*

LOCHS, *locht*, *lucht*, zie *losch.*

LODDER, z. n., m., *des lodders*, of *van den lodder*; meerv. *lodders.* De eerste beteekenis van dit woord schijnt die van eene snelle en ligte beweging te zijn, uit eene bron met *leuteren*, hoogd. *lodern.* Van hier is het overgegaan tot het denkbeeld van weelderige dartelheid, als men zich, uit geile drift, niet stil houden kan; als oogen en het geheele ligchaam in beweging zijn. Bij K. VAN MANDER komt het voor, in den zin van eenen dartelen wellusteling: *soo wilt vermijden den lodder.* Bij KIL. *scurra*, *homo venerius.* De Hoogduitschen hebben *lotterbube*, *lodderboeve*, bij KIL., *lodderboef*, bij J. D. DECK. In sommige oorden van Nederland, scheldt men een flechthoofd, eenen bedrieger, voor *loeder* uit. Misschien, is dat hetzelfde woord. De Hoogd. noemen een liederlijk leven *luder.* Het geldersche *loederd*, voor iemand, die flordig op zijne kleeding is, schijnt tot *flodderen*, *slodderen* te behooren. Wij gebruiken het, meest, in eenen zachteren zin, voor iemand, die, uit minnebrand, vriendelijk lonkt. Van hier het zamengest. *loddergezigt*, *lodderoog*, *lodderoogen*, lonken, *lodderoogig*, *lodderzoet*, bij HOOFT. Voords, *lodderig*, vriendelijk lonkend:

Een andre zag de blijdschap aan
Met gulle en loddrige oogjes. SMITS.

Wijders, *lodderlijk*, iemand, die, in de beweging van oogen en ligchaam, zijne minnedrift, met teederheid, toont. Van hier bij VOND., *het lodderlijcke volck.* Dat daarin gegrond is:

Deez' wakker' oogen blij,
Verleeren zullen zij,
Hunn' lodderlijke treeken. HOOFT.

Die met u soet gelaet en lodderlijk gesicht,
Een droeve ziel geneest. J. CATS.

LODDEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lodderde*, *heb gelodderd.* Zich, uit teederheid en drift, bewegen:

Kraele lippen, die staech douwen,
G'lijck de lentens morghen doet,
Lodd'ren staech in Nectars zoet. RODENB.

Is

In het bed lodderen, in het bed blijven, zich daar, uit eene soort van drift, gestadig en zachtelijk bewegen; van hier bij KIL. en PLANT. *lodderbed*. *Lodderende in de eerste zomerzonne*. DE BRUNE. *De snuijvende zwaen, al lodderende op de lieve baerkens des Amstels*. RODENB. *Staag lui en ledig ligt en loddert in de zon*. J. DE DECK.

LODDERIG, zie *lodder*.

LODZIG, bijv. n. en bijw., *lodziger*, *lodzigst*, bij HOOFT voorkomende: *lodzigh glijen in zorgen zonder eindt*. Misschien, in den zin van afkeerig, onwillig, eng. *loath*, *loathsome*.

LOEF, z. n., vr., *der*, of *van de loef*; het meerv. is buiten gebruik. De windzijde van het schip, in tegenstelling van de lijzijde: *het schip had de loef van de blaauwe vlag*, had den bovenwind. *En quam alzoo eens loefs tot de vecht inzeilen*. HOOFT. Van hier de spreekwijzen: *iemand de loef afwinnen*, *afknijpen*, *afsteken*, den bovenwind van een ander schip krijgen. Fig., *iemand de loef afsteken*, hem te boven gaan. *Om de loef van 's vijants heir te krijgen*. VOND. *Loef houden*, wel bij den wind zeilen. Zamenst.: *loefgierig*, schip, dat te veel aanloeft, *loefhout*, roeipen, dol, bit, *loefwaart*: *te loefwaart* (*te loever*) *aanzeilen*.

LOEG, z. n., o., *des loegs*, of *van het loeg*; meerv. *loegen*. Bij KIL. *loogh*. Zoo noemt men, in Drenthe en Groningerl., een dorp. Het komt zeker, uit eene bron, met het lat. *locus*, eene plaats.

LOEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loegde*, *heb geloegd*; In orde plaatsen, schikken, bij lagen op elkander vlijen: *turf loegen* is, in Groningen, dat in Holland *stouwen*, *platten* is. Van hier *loeger*, *loegster*, stouwster. Bij KIL. is het *loghen*; bij wien *heij loghen* verklaard wordt, door *componere foenum in metam*, hooi in oppers zetten. In het angelſ. is het *logian*, waarmede het lat. *locare* overeenkomt.

LOEIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik loeide*, *heb geloeid*. Dit woord drukt het naturelijke geluid van ossen en koeijen uit: *loeyt de osse bij sijn voeder?* BYBELV. Oneig., wordt het ook van andere onderwerpen gezegd: *hij boet al brullende van pijn*, *voor 't loeijen van mijn driften*. M. L. TYDW. *Terwijl de gront noch loeit*. MOON.

Loeijen, nederſ. *leuen*, eng. *to low*, angelſ. *hlewan*. Zie *leeuw*.

LOENIE, z. n., vr., *der*, of *van de loenie*; meerv. *loenies*.

nies. Een kalfsbout met het lendenſtuk vereenigd. In Gron. hoort men dit woord veel. Bij Kil. *loenie*, *longie*, fr. *longe.* Met *lende* uit eene bron.

LOENSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Eenigzins ſcheel: *een loensch gezigt. Hij ziet loensch. Iemand loensch aankijken.* Het woord drukt, eigenlijk, eene zijdelingſche rigting van de oogen aan, meer met opzet, dan uit gebrek, geſchiedende. Voords, gebruikt men het ook voor ſcheel, doch in eene mindere maat. Het woord ſchijnt uit eene bron, met het hoogd. *laune*, te komen, dat, eigenlijk, de gelaatstrekken, de tronie aanduidt, bij Ulphil. *lynne.* Bij de Zwed. heet *lund* het gezigt. *Lunen* is, in het nederſ., zuur zien, en *lunsk* iemand, die er ſchalkachtig uitziet, door zijne oogen ſchuins naar de hoeken te trekken.

LOER, z. n., m., *des loers*, of *van den loer*; meerv. *loeren.* Een plomperd, een botterik: *wat ſchaeddet ons toen het dol rumoer van aexters, ezels, en van loeren?* Hoogst. Een ruuw mensch, die iemand ruuw en wreed behandelt: *gevallen in handen van loeren, die hem neuz en ooren afſneeden.* Hooft. Van hier het in de dagelijkſche taal gebruikelijk *loeris: hij is een regte, een groote loeris.* Fr. *lourd, lourdant.*

LOER, z. n., m., *des loers*, of *van den loer*; zonder meerv. De daad van loeren: *op den loer liggen.* Bij Rodenb. *in loer liggen.*

LOEREN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik loerde, heb geloerd.* Onz. met *hebben*; ſcherp op iets zien: *ſo ick aen mijnes naestens deure geloert hebbe.* Bybelv. Bijzonder, met oogmerk en begeerte, om iets te bemagtigen: *de leeuw loert op zijnen roof.* Bedotten, bedriegen; in eenen bedrijvenden zin: *list, om Oranje en Egmond te loeren.* Hooft. Van hier *loering.* Bybelv. Zamenſt.: *loerhuisje, loerman*, afgenomene kaas, lapkaas, *loermoorder*, bij Hooft voorkomende, in denzelfden zin als bij de Duitſchers *meuchelmörder*, die op iemands leven loert, die iemand met list en op eene verraderlijke wijs van kant maakt — *loerplaats.* Kil. heeft ook *loeroogen*, dat bij Spieg. insgelijks voorkomt: *die loeroogt op de ſchauw* —, *loervogel*, enz. *Omloeren* komt bij Antonid. voor: *omloerende, gelijk een arend*, enz.

Loeren, hoogd. *lauern*, nederſ. *luren, gluren*, deen. *lure*, zw. *lura*, eng. *to leer* en *lurk*, ijsl. *hlera.*

LOE-

LOEVEN, onz. w., gelijkvl. *Ik loefde*, *heb geloefd.* Zeemanswoord. Tegen den wind inkrimpen. Zie *loef.*

LOF, zie *loof.*

LOF, z. n., m. en o., *des lofs*, of *van den — het lof*; zonder meerv. Roem, eer: *lof behalen. En zingen zijn' onsterfelijken lof.* HOOGVL. *Lage rust braveert den lof.* POOT. *Iemands lof verhalen, melden, uitgalmen, verbreiden. Eigene lof stinkt. Vlekken in zijnen lof.* G. BRANDT. *Naar waren lof jagen.* HOOFT. *God lof!* eene wijs van spreken, beteekenende zoo veel als: God zij geloofd en gedankt: *Maer nu, God lof!* VOND. *Het lof eener goede vrouwe.* HOOFT. *In 't lof van Herkules.* DE DECK. en WESTERBAAN. In de overzetting van den BIJBEL, wordt het mannel. geslacht alleen gevonden, welk geslacht ook thands, het gebruikelijkste is. Van hier *loflijk* (*loffelijk*) *loflijkheid.* Bij RODENB. *lofbaar.* Zamenstell.: *lofbazuin*, *lofdicht*, *lofgalm*, *lofgerucht*, *lofgesprek*, *lofgezang*, *lofgierig*, *lofgierigheid*, *loflied*, *lofoffer*, *lofpsalm*, *lofrede*, *lofrustig*, bij HOOFT, *lofspraak*, *lofspreken*, *loftitel*, *loftuiten*, vleijen, *loftuiterij*, *loftuiting*, *lofwaard*, bij POOT, *lofwaardig*, *lofwaardiglijk*, *lofzang*, *lofzanger*, *lofzegger*, *lofzingen*, in de BYBELV.

Lof, hoogd. *lob*, OTFRID. *lob*, KERO *lob*, nederf. *love*, *lof*, angelf. *lofe*. deen. *lov*, zw. *lof*, pool. *chluba*, eng. *laud*, dat met het lat. *laus*, *laudis* overeenkomt.

LOFTE, z. n., vr., *der*, of *van de lofte*; meerv. *loften.* Belofte, een reeds verouderd woord. Bij KIL. vindt men het. Oudtijds zeide men: *loft doen*, voor beloven.

LOFTENIS, z. n., vr., *der*, of *van de loftenis*; meerv. *loftenissen.* Belofte, reeds verouderd: *dat hij zijn loftenis bevoorwaardt had.* HOOFT.

LOFTOGT, z. n., m., *des loftogts*, of *van den loftogt*; meerv. *loftogten.* Reeds verouderd. Van *lof*, voor *verlof*, en *togt.* Verlof aan eenen misdadiger, dat men hem, op zijne reis, welke hij heen en weêr doen wilde tot den zoen, niet zoude aangrijpen.

LOG, verouderd zelfst. naamw., weleer gebruikelijk voor logen: *zij weten van logh nochte bedrogh.* VOND. *Vol logh, bedrogh en gal.* VOND.

LOG, bijv. n. en bijw., *logger*, *logst.* Dat zich, uit zwaarte, niet gemakkelijk bewegen laat: *het log gevaart der*

der bergen. PSALMB. *Veracht den loggen ploeg*. POOT. Dat, om zijne grove deelen, niet zeer vlug is: *dan zal het logge lijf, vergeestlijkt naar zijn aart* enz. M. L. TYDW. Zwaar: *met logge mookers kneuzen*. HOOFT. *Logh als loodt*. HOOFT. Langzaam, traag: *hoe dat zij logger zinkt*. HOOFT. *Een log mensch*. *Al is mijn dichtgeest log*. SMITS. Van hier *logheid*. Zamenstell.: *loggat*, een onbezeild schip.

LOGCHEM, z. n., m., *des logchems*, of *van den logchem*; zonder meerv. Eene dompige vlam, eene vlam, die veel kwalm maakt. In Groningen hoort men dit woord. KIL. heeft *lochene*, *loechene*, *flamma*, *flammula*. Bij KER. heet *lauga* vlam, bij NOTK. *loug*, ULPHIL. *lauh*, ijsl. *log*, gr. φλοξ. Zie *loog*.

LOGEN, (*leugen*) z. n., vr., *der*, of *van de logen*; meerv. *logens*, *logenen*. Onwaarheid: *dat waarheit met de logen vermengt*. HOOGVLIET. *Eene stoute logen*. *Logens stofferen*. *Logens verzinnen — uitstrooijen*. *Eene opgeraapte logen*. Van hier *logenaar*, (*leugenaar*) *logenaarster*, *logenachtig*, *logenachtigheid*. Zamenstell.: *logensmid*, of *logensmeder*, *logentaal*, *logentijding*, *logenverdichtsel*, *logenvertelling*, *logentap*, logensmeder, *logenzak*, een groot logenaar.

LOGENSTRAFFEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik logenstrafte*, *heb gelogenstraft*. *Iemand logenstraffen*, hem op eene begane logen betrappen, en, daardoor, tot zwijgen brengen.

LOGGER, z. n., m., *des loggers*, of *van den logger*; meerv. *loggers*. Eene soort van fransch vaartuig, met eenen platten bodem.

LOK, z. n., o., *des loks*, of *van het lok*; meerv. *lokken*. Eene opening, een gat; het zelfde als *loch*, bij KIL. ook *lock*. Het verkleinw. *lokje* heet, in Noordholl. en Friesland, een diep schoteltje, in Groningen *dobbeliertje* genaamd.

LOK, z. n., vr., *der*, of *van de lok*; meerv. *lokken*. Tot eene krul vereenigd haar, haarlok: *zij loont u met haer ruige lok*. VOND. *Als een Eutelides in zedige rivier zijn blonde lokken zag*. DE DECK.

Lok, OTFRID. *loke*, *loco*, WILLER. *locca*, eng. *lock*. hoogd. *locke*, deen. *lok*, zw. *lock*, ijsl. *flock*, waarmede het gr. πλοκος, πλεκειν, en het lat. *plicare* overeenkomen.

LO-

LOKEN, zie *luiken.*

LOKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lokte, heb gelokt.* Dit woord drukt, eigenlijk, een geluid uit, waarmede dieren elkander roepen; ook waarmede menschen dieren tot zich doen naderen: *de haan lokt de hennen. Eenen hond lokken.* Voords, door spijs in zijne magt pogen te krijgen: *eenen vogel in het net lokken.* Door vriendelijkheid overhalen: *ik salse locken, ende ik sal na haer herte spreken.* BYBELV. Oneig.: *thans lokte 't weer, met vriendelijke stralen, de rijksprinses* enz. POOT. Door list: *iemand aan zijne zijde lokken.* Van hier *lokker, lokkig*, bij RODENB., *lokking, loksel.* Zamenst.: *lokaas, lokazen*, met aas lokken, *lokbrood*, (*lokkebrood*) *lokduif, lokeend, lokfluitje, lokgeld, lokgift, lokmees, loktrek*, meerv. *loktreken*, bij HOOFT, — *lokrink, lokvogel, lokwoord.*

LOLLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lolde, heb geleld.* Grollen, krollen, maauwen: *de kat doet niets dan lollen.* Slecht zingen: *hij lolt als een monnik.* Van hier *lolling.* Het woord is van den klank gevormd, en schijnt, in zijne eerste beteekenis, een ongeregeld geluid maken aangeduid te hebben. En deze beteekenis behoudt dit woord nog door de vier klinkers heen, als: *lallen, lellen, lollen, lullen.* CAMPH. heeft: *en bij den dranck de sechers hooren lallen. Lollen* is, bij KIL., ook zich boven eene stoof warmen. Van hier het zamengest. *lollepot*, een vuurpot, eene vuurtest.

LOMBARD, (*lomberd, lommerd*), z. n., m., *des lombards*, of *van den lombard*; meerv. *lombards, lombarden.* Eene bank van leening: *zijn goed staat in den lombard. In den lombard zetten. Uit den lombard lossen. Daar gaat men in den lombard*, daar moet men alles duur betalen. Van hier het werkw. *lombarden*, woekeren. Zamenst.: *lombardbriefje, lombardhouder, lombardier, lombardvrouw.* In de dertiende eeuw, hadden zich eenige kooplieden, uit Italie, naar Frankrijk en ons Vaderland begeven, met oogmerk, om, tegen zware renten, op onroerende en, vooral, roerende goederen, geld te schieten. In de schriften van dien tijd, werden zij genaamd *cawarsini, coarsini, coarcini*, zijnde, eigenlijk, de geslachtnaam van eenen dier eerste italiaansche handelaars. In de 14 en 15 eeuw heten zij, gemeenelijk, *lombarden*, omdat de meesten uit Lombardije waren. In het jaar 1327 bewoonden zij,

zij, te Schiedam, een *steenen* huis, dat, in die tijden, iets ongemeens was. Van hier, dat een openbaar gebouw, waar men, op tilbaar goed, geld schiet, den naam van *lombard* behouden heeft.

LOMBARDIJE, z. n., o., *van Lombardije*; zonder meerv. Zekere landstreek in Italie. Van hier *lombardijer*, *lombardsch*: *lombardsche boonen*.

LOMBEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lomberde*, *heb gelomberd*. Zeker kaartspel, dat door drie personen gespeeld wordt. Wanneer vier personen dit spel spelen, dan wordt het met den fr. naam *quadrille* bestempeld. Van hier *lomber*: *wie is lomber?* Zamenst.: *lomberdoos*, *lombergezelschap*, *lomberkaart*, *lomberspel*, *lombertafel*. Dit vreemde woord is, door het daarmede bedoelde spel, zoo gemeenzaam onder ons geworden, dat het bijkans zijn burgerregt verkregen heeft. Gemeenelijk zegt men *omberen*, als van het fr. *ombre*, schaduw; doch het is moeijelijk, in deze schaduw den grond der beteekenis dezes woords te vinden. Waarschijnelijker is het, dat het tot het sp. *l'hombre*, d. i. man, behoore; en dus zou lomberspel, eigenlijk, zooveel als mannenspel zijn.

LOMMER, z. n., vr., *der*, of *van de lommer*; zonder meerv. Het verkleinw. *lommertje*; *lommerken* bij Rodenb. Schaduw: *in dè lommer van eene spelonck.* Vond. Meest wordt het woord genomen voor schaduw van bosschen, hoven, boomen, wandeldreven, bladen, enz.: *in koele lommer*. *Om in de naaste lommer hem t'onderhouden.* Hoogvl. *Kreupelboschjes! bedekt dit geheim onder uwe lommer.* M. L. Tydw. Oneig., voor bescherming: *eene schuilplaets in de lommer van Uwe Eds. naem.* Poot. *Dies ick vertrouwe, dat dit werckxken ghenieten zal een ghebedelt lommerken.* Rodenb. Voor het vrouwel geslacht, dat alleen natevolgen is, vindt men ook het onz.: *een eik, die met zijn bevend lommer eene valei beschaduwt* — *door het lommer der struiken.* Sris. Van hier *lommerachtig*. Zamenstell.: *lommerlust*, *lommerrijk*. Het woord schijnt uit het fr. *ombre*, *l'ombre*, lat. *umbra*, ontstaan te zijn.

LOMMEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik lommerde*, *heb gelommerd*. In de lommer zitten. Dit woord begint reeds te verouden.

LOMP, bijvr. n. en bijw., *lomper*, *lompst*. Plomp, niet net van gedaante en leest: *een lomp stuk*. In eenige oorden

den van ons Vaderland heeft het den zin van groot: *een lomp paard*, dat is een groot paard, dat zelfs fraai van leest kan zijn. Onbeschoft: *van dien lompen karel verwacht men zulks.* Slecht, moeijelijk: *een lomp geval.* In de dagelijksche taal, gebruikt men het, om eene verachtelijke gesteldheid aanteduiden: *hij is een lompe hond*, enz. Van hier, *lomperd*, *lompheid*, *lompigheid*, *lompelijk*: *op de krachten zijns lichaams lompelijk fors.* HOOFT. Het behoort tot den wortel van *klomp*.

LOMP, z. n., vr., *der*, of *van de lomp*; meerv. *lompen*. Een versletene lap, eene oude vod: *hij wint zijnen kost met lompen optekoopen. Men maakt papier van lompen. Lompen schauren.* Een versleten kleed: *'t belemmerende kleedt, der aardtsche leden lomp, uitschuddende.* HOOFT. Zamenstell.: *lompenkramer*. Het behoort, met *lap*, tot eene bron.

LONDEN, z. n., o., *Londens*, of *van Londen*; zonder meerv. Eene bekende hoofdstad. Van hier *londenaar*, *londensch*.

LONG, z. n., vr., *der*, of *van de long*; meerv. *longen*. Een inwendig deel van het ligchaam van mensch en dier, dienende tot ademhaling: *eene ruime long. Geen toegenepen long kan sterker naar den aassem hijgen.* M. L. TYDW. *Tot in de long.* HOOGVL. *De hijzop ontsluit de long.* VOND. *Long en lever uitspugen*, hevig braken. Dichterlijk past men het ook op andere dingen toe: *de felle Hekla spuwt haer verzengde long bij groote brokken uit.* ANTONID. Voor *long* heeft KIL. ook *longher*. Zoo vindt men het insgelijks bij KAR. v. MAND.: *lever en longer werd wel gebraden.* Zamenstell.: *longader*, *longekruid* (*longerkruid*) *longpijp*, *longvuur*, *longziekte*, *longzucht*, *longzuchtig*.

RAB. MAUR. *lungun*, hoogd. *lunge*, opperd. *lungel*, deen. en nederf. *lunge*, angelf. *lungena*; eng. *lungs*, zw. en ijsl. *lunga*, ital. *lonza*. ADEL. brengt het tot eenen wortel met *lomp*, een lap.

LONK, z. n. m., *des lonks*, of *van den lonk*; meerv. *lonken*. Vriendelijke oogwenk, wanneer het oog een weinig op zijde getrokken wordt, met vernaauwing van de oogleden: *ik ken uw' zoeten lonk.* POOT. *Ghij had me met een' lonk bekoort.* VOND. *Iemand eenen lonk toewerpen.* Dichters schrijven het anderen dingen ook toe:

Zonne, werp den volck den minsten lonck niet toe. DE DECK. *Goddelijke lonken der zachtmoedigheid.* SELS. Anderen gebruiken het vrouwel.: *zij stelde er bij een lieven lach, en looze lonk.* HOOFT. *Door eene lonk van haar gezigt.* M. L. TYDW. Dit volgt HALMA. Het manl. schijnt, echter, de voorkeur te verdienen. Verkleinw. *lonkje.* Het is, zeker, uit eene bron, met *loensch.* Zie dit woord.

LONKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lonkte, heb gelonkt.* Eenen lonk toewerpen: *ende gaen met uijgestreckten halse, en de loncken met de oogen.* BYBELV. *Lonkende schilderijen van bedriegelijke verlustigingen.* SELS. *Ik zagh, o zoet gezicht! uw liefelijke oogjes lonken.* POOT. Ook noemt men het voor een gebrek der oogen, in den zin van loensch zien: *die juffer lonkt wat.* Van hier *lonkaard, lonker,* die lonkt; dichterlijk het oog: *als d'edle straelen, die gij uit uw heldre lonkers schiet.* POOT. — *Lonking, lonkster.*

LONT, z. n., vr., *der,* of *van de lont;* meerv. *lonten.* Touw, dat, eenmaal vuur gevat hebbende, voordglimt, en bestemd is, om andere dingen aan te steken: *met de bernende londt in de handt.* HOOFT. *De lont afpassen. De lont op den haan zetten. De lont uitdoeven — afblazen. Met de brandende lonten bij de stukken staan,* gereed zijn, om het gevecht te beginnen. Het gevaar bemerken, onraad vernemen, noemt men *lont ruiken.* Zamenstell.: *lontstok. Liefdelont,* bij GESCH. Misschien, uit eene bron, met *lomp.* Bij KIL. is *lompe* voor *lonte.*

LOOD, z. n., o., *des loods,* of *van het lood;* meerv. *looden.* Een bekend zwaar metaal; zonder meerv.: *lood gieten — smelten. Zoo zwaar als lood.* Zwaarte: *hij heeft lood in den aars,* hij weegt zeer zwaar. Dat van lood gemaakt is; met een meerv, als een looden merk aan lakens enz.: *het lood is geschonden.* Dieplood: *toen op 't bevel des schippers het loot geworpen was.* BOGAART. Paslood: *die muur staat wel in het lood.* Een looden kogel: *hoewel hem een loodt zwaarlijk in de lenden quetste.* HOOFT. *Vogels, neergetogen met een loot.* POOT. *Iemand een lood schenken,* hem met het lood treffen. *Hij heeft het lood al in de billen,* hij heeft het spek al weg. Een gewigt aan een uurwerk: *de looden opwinden.* Een twee en dertigste deel van een pond: *zeven lood zijde.*

Ver-

Verkleinw. *loodje*, een stukje gemerkt lood: *een loodje voor den postwagen — den schouwburg — de kajuit*. *Hij moet het loodje schieten*, hij moet in het verschot zijn. — *Het loodje leggen*, schade lijden. *Ik zal er nog een loodje opleggen*, ik zal de zaak nog meer bezwaren. Van hier *loodachtig*, *loodig*, zwaar. Zamenstell.: *dieplood*, *meetlood*, *paslood*, *peillood*, *potlood*, *schietlood*, *staallood*, *werplood*, *zinklood*. — *Loodgieter*, *loodgieterij*, *loodlepel*, *loodlijn*, lijn, die aan het dieplood vast is, *loodmetaal*, *loodmijn*, *loodregt*, *loodschuim*, *loodverw*, *loodverwig*, *loodwit*, *loodwitmaker*, *loodwitmakerij*. Het woord schijnt, oorspronkelijk, zwaar te beduiden, en tot *laden*, *last* te behooren. Elke last, zwaarte, heet, in het eng., *load*.

LOODEN, onverb. bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Van lood gemaakt: *eene looden tabaksdoos*. *Iemand met looden schoenen nagaan*, hem langzaam volgen, op zijne daden naauwkeurig acht geven, om hem te betrappen. Oneig., traag: *zou dit een' looden geest geen luchten trek doen krijgen?* POOT. Dat ons traag maakt; *zij zullen wis den looden wanlust mindren*. POOT. HOOFT bezigt het, in den zin van loodverwig: *zij deed het helder blank, met loode doofheidt bleeken*.

LOODEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loodde*, *heb gelood*. Bedr., looden aanslaan: *die lakens moeten nog gelood worden*. Van hier het zamengest. *loodhal*, (*looihal*), de plaats, waar de looden aan de lakens, enz. geslagen worden. In het lood zetten: *glazen looden*. Onz., met *hebben*; het dieplood werpen: *vinnig wierd achter op 't looden gepast*. BOGAERT.

LOODS, (*loots*) z. n., m., *van den loods*; meerv. *loodsen*. Iemand, die kundig is in de gronden, voor den mond eener haven of rivier, en schepen behouden binnen en buiten brengt; waartoe hij, zich van een dieplood bedient: *een engelschen loots omtrent acht uuren bekomen hebbende*. BOGAERT. Zamenstell.: *binnenloods*, *buitenloods*. — *Loodsman*, *loodsmansboot*, *loodsmanswater*, dat den loods alleen bekend is.

LOODS, z. n., v., *der*, of *van de loods*; meerv. *loodzen*. Planken hut: *hij maakt een leege loots*. HOOFT. Uit het fr. *loge*.

LOODSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loodste*, *heb geloodst*.

Door hulp van eenen loods, in - of uitbrengen: *een schip binnen loodsen.*

LOOF (*lof*), z. n., in de spreekwijs gebruikelijk: *te loof en te bod komen*, in beding komen. Van *loven*, op prijs zetten.

LOOF, bijv. n. en bijw., *loover*, *loofst*. Mat, moede: *zijn loove ziel gaat glippen.* POOT. *Hun love leden.* HOOFT. *Ik ben zoo loof door alle mijne leden.* HUIGH. zegt: *'k schick, je waert loof etrede*, d. i.: ik denk, je waart moê gegaan, (gij waart moede gegaan). Uit kragt der afleiding, beduidt het eene verslapping, en eene, daaruit ontstaande, vermoeidheid; van *laf*, in den zin van *slap*. Het behoort tot de bron van *lip*, *lap*, *lob*, *slap* enz. Van hier *loofheid*.

LOOF, (*lof*) z. n., o., *des loofs*, of *van het loof*; zonder meerv. De groene bladen van boomen, struiken en gewassen: *in schaduw van dit loof.* VOND. *Het loof valt af. Loof van wortelen, rapen*, enz. Men zegt ook *lof*:

't Lof aangebroght
Wort, door 't gedroght
Van satijrs, gaauw in 't plokken. HOOFT.

Het lof valt nimmer af. VOND. Verkleinw. *loofje*, loofwerkje. Van hier *loofachtig*. Zamenstell.: *loofhut*, *loofhuttenfeest*, *loofhuttenzetting*, *loofrijk*, *loofrol*, eene rol met loofwerk, bij het boekvergulden gebruikelijk, *loofvorsch*, haagvorsch, *loofwerk*, waarvan *loofwerken*, *gelooferkt*: *geloofwerkt met het zilver van de stroom.* VOND. Anders zegt men gemeenelijk *lofwerk*. *Loofworm*, rups.

Loof, NOTK. en OTFR. *loub*, hoogd. *laub*, ULPHIL. *lauf*, angelf. *leaf*, *laef*, eng. *leaf*, nederf. *loof*, deen. *lov*, zw. *löf*. Om de trilling des loofs, zoude men het, met ADEL., tot *lap*, *lip*, *slap*, enz. kunnen brengen. JUNIUS en WACHT. beweren, dat *loof* en het gr. φύλλον alleenlijk door eene *anastrophe* verschillen.

LOOG, z. n., vr., *der*, of *van de loog*; het meerv. is niet in gebruik. Vlam: *zij moeten ontsteken aan de loogh uwer toortse.* HOOFT. *De stadt, die in lighte loogh stont.* HOOFT. Bij welken schrijver het verkleinw. *loogje* voorkomt:

Want al is een minlijk ooghjen
Noch zoo gauw, zoo glad van looghjen.

Uit eene bron, met *logchem*, hoogd. *lohe*, ijsl. *loge*, Ker. *lauga*, Notk. *loug*.

LOOG, z. n., vr., *der*, of *van de loog*; zonder meerv. Scherp water, dat, eenen tijd lang, op asch gestaan heeft, en waarin de zoutdeelen der asch opgelost zijn: *het linnen in de loog zetten*. *Hij werckt op 't ingewand, gelijck de loog op 't linnen*. De Deck. *Iemand uit de loog borstelen*, zegt men, in de dagelijksche taal, wanneer men iemand nieuwe kleederen doet aantrekken. Oneig.: *soo ghijder maer toe doet de looge van dijn bloet*. Huygens. *Hoe wrijft men deze loogh noch in mijn hartquetsuur?* Vond. Zamenstell.: *loogasch*, *loogbak*, *loogwater*, enz.

Loog, hoogd. *lauge*, nederf. *loge*, eng. *lie*, angelf. *laeg*, *leah*, pool. *lug*, boh. *lauch*, hong. *lugh*. Andere talen hebben, voor de keelletter, eene tongletter, als de deen. *lud*, zw. *lut*, bretan. *lludw*, *llutrod*. Andere spreken het sissend uit, als het wal. *llusw*, lat. *lixivium*, ital. *liscia*, fr. *lessive*, sp. *lexia*. Het denkbeeld van wasschen, lat. *lavare*, is hier zeker het heerschende. In het zw. is *löga*, wasschen, en *löga* een bad, en het zw. *lag*, ijsl. *laugr* is een vloeibaar ligchaam.

LOOGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loogde*, *heb geloogd*. Door loog laten schoon bijten: *dat linnen moet nog eens geloogd worden*. Breder. bezigt *afloogen* voor wasschen: *looghen mijn vaten af*.

LOOI, z. n., vr., *der*, of *van de looi*; zonder meerv. Run, bast van eiken en berken, waarmede men looit. Van hier het bedr. gelijkvl. w. *looijen*, en het naamw. *looijer*.

LOOK, z. n., o., *des looks*, of *van het look*; zonder meerv. Dan verstaat men, door dit woord, bieslook, dan uijen: *wij gedencken des loocks*. Bybelv. *Naar look stinken*. Van hier *lookachtig*. Zamenstell.: *bieslook*, *graslook*, *knoflook*, *vuistlook*, enz. — *Lookbol*, *lookprei*, enz.

Look schijnt eene plant, in het algemeen, beduid te hebben. Hierheen behooren het zw. *lök*, angelf. *lec*, *leac*, welke woorden, eertijds, elk gewas beteekenden, en daarin, met het gr. *λαχανον*, het hebr. לח overeenkomen. Ons woord *huislook* bevestigt dit nog, waar *look* zooveel is als een gewas.

LOOM, bijv. n. en bijw., *loomer*, *loomst*. Stram in beweging, traag, vuig: *een loom mensch*. *Loom in al de leden*. *Zijne Bega mê niet luij noch loom*. De Decker. Van hier *loomheid*, *loomig*, *loomigheid* bij Oud. en De Brune. Kil. en Ten Kate hebben, *loom*, *lome*. De rotterdamsche uitspraak heeft de scherplange *oo*, welke spelling ook door vele achtbare Schrijvers voorgestaan wordt. Ondertusschen, is de bron in *lam*, dat gebrek aan beweging aanduidt. In het hoogd. noemt men, daarom, eene soort van watervogels, wegens den tragen gang, *lohme*.

LOON, z. n., m. en onz., *des loons*, of *van den* — *het loon*; het meerv. is niet in gebruik. In den uitgebreidsten zin, het goede, dat iemand, om zijn gedrag, ondervindt: *sij hebben haren loon wech*. Bybelv. *Ende mijnen loon is met mij*. Bybelv. Verder, het onheil, welk iemand, om zijn slecht gedrag, zich berokkent: *hij krijgt den welverdienden loon*. Vond. *Die schelm zal, t'avond of morgen, zijnen loon nog krijgen*, of *loon naar werken krijgen*. In engeren zin, vergelding, belooning voor betoonden dienst: *het dierbaar loon*. Hoogvl. *Ondank is werelds loon*. Verschuldigde vergelding voor eenen arbeid, waartoe men niet gehouden is: *want zij zou deelen in den toegezeiden loon*. Hoogvl. *Iemands loon besnoeijen*. *Hoe veel loon verdient gij?* *'t En waer door 't zoete loon de bitterheit van zoo een werk wierdt verzoet*. De Deck. Zamenstell.: *arbeidsloon*, *dagloon*, *huurloon*, *leerloon*, enz. *Loontrekkend*, *loontrekker*. Moon. heeft *loonraad* voor pensionaris, of loontrekkend raadsman. De beide geslachten, het mannel. en onz., worden gevonden, zoo als uit de voorbeelden blijkt; schoon het mannel., thands, meest gebruikt wordt.

Dit oude woord is reeds, bij Kero, *loon*, Otfr. *lon*, Ulphil. *laun*, hoogd. *lohn*, angelf. *lean*, *hlean*, deen. *lon*, zw. *lön*, ijsl. *laun*. Het beduidt, eigenlijk, eene gaaf, en is met *leenen*, *verleenen*, zeer na verwant.

LOONEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loonde*, *heb geloond*. Bedr., vergelden: *God loone uwe diensten, aan mij bewezen! Iemand wel of kwalijk loonen*. Betalen met loon: *zijnen knecht loonen*. Onz. met *hebben*: *die reis loont wel*, hij beloont, door zijnen prijs, de moeite, aan hem besteed. De naamwoorden *looner* en *looning* zijn in zamenst. gebruikelijk: *dagloner*, *belooning*.

LOOP,

LOOP, z. n., vr., *der*, of *van de loop*; meerv. *lopen*. Eene foort van friefche maat: *eene loop korens* — *eene loop lands* — *eene loop zouts* vindt men in Mieris Charterboek. Oudt. *lope*, *lop*, *loep*: *tien loep falts*, *van elke lope ein hollands*. *Mer is dair boven tien lope inne*, *zo zal men den elfften loep geven te tolle*. Mieris Chart. Het woord is een met het hoogd. *lof*, eene maat van drooge waren in Lijfland en Koerland, het zw. *lop* of *löp*, eene korenmaat. Het fchijnt, met *lepel*, uit eene bron te zijn, als hebbende het denkbeeld van eene holte, eene diepte.

LOOP, z. n., m., *des loops*, of *van den loop*; meerv. *loopen*. De daad van loopen; zonder meerv.: *eenen haas in den loop fchieten*. *Zij ftuiten het paard in zijnen loop*. *Het paard is op den loop*. *Hij is altijd op den loop*, men vindt hem zelden thuis. *Zijne zinnen zijn op den loop*, op hol. *De vijand zette het op den loop*. *Op den loop tijen*. *Zijne paarden op den loop ftellen*. *Mijn hoed is in den loop gebleven*, hij is verloren. *Eenen loop nemen*. *Ik heb het ter loops gedaan*. *Den loop*, het bed, *eener rivier veranderen*. *Den loop*, den ftroom, *eens vloeds ftuiten*. *Den loop des hemels* — *der fterren waarnemen*. *De fnelle loop des tijds*. Sterke ftoelgang: *hij is aan den loop geftorven*. *De roode* — *de graauwe loop*. Oneig., de voordgang eener zaak: *ik heb mijne gefchiedenis haren eigen loop gelaten*. Hoogvl. *De dood ftuitte den loop zijner overwinningen*. *Levensloop*. Het beloop, de gang: *dat is zoo de loop van de wereld*. Prijs: *wat is de loop van de markt?* Trek, bezoek: *die leeraar heeft veel loop*. *Hij had den meesten loop*. De buis van een geweer; met een meerv.: *de loop is geborften*. Eene laag: *een loop van buskruid*. Verkleinw. *loopje*: *een loopje van kruid maken*. Eene list: *ik ken uwe loopjes*. Een fpotwoord: *dat zijn aardigt loopjes*. Van hier *loopsch*: *eene loopfche teef*. Zamenftell.: *aanloop*, *afloop*, *beloop*, *doorloop*, *omloop*, *uitloop*, enz. *Loopachtig*, *loopbaan*, *loopgraaf*, Vond., *loopgraf* bij Hooft, *loopleus*, *loopknecht*, *loopjongen*, *loopmaar*, tijding, *loopmeisje*, *loopperk*, *loopplaats*, *loopprijs*, *loopfchuit*, eene loopfter, eene kwikbil, *loopftag*, klimftag, *loopftrijd*, *looptouw*, *loopveld*.

LOOPEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik liep*, *heb* en *ben geloopen*. Het woordt drukt, in het algemeen, eenen gang, ee-

eene beweging uit, ſneller dan men gewoon is: *loop niet, voor men u jage. Hij liep uit al zijne magt. Zich in het zweet loopen. Zich te berſten loopen. Zich buiten den adem loopen. De dief is in huis geloopen. Ik heb reeds een uur geloopen. Met den kop tegen den muur loopen. Zij liepen ſtorm. Ten ſtorm loopen.* Oneig., dikwijls met verachting: *ledig loopen. Hij loopt op het dorp bedelen. Hij loopt in de hoerhuizen.* Van plaats veranderen, zoo ſchielijk men kan, in eenen verachtelijken zin: *hij ging loopen, toen hij den vijand zag. Uit den dienst loopen. Laat hem loopen. Hij loopt in zijn verderf. Plat loopen*, niet ter ſchool komen; in Gelderland. Men gebruikt het ook van de ſnellere beweging van levenlooze dingen: *het ſchip liep in de haven. De vloot liep om den noord. Het ſchip liep achterom. Het zeil laten loopen*, het zeil ſtrijken. *De zon ſchijnt om de aarde te loopen. De melk loopt te zamen. De ijsſel loopt in de zuiderzee. Het zweet liep mij in den mond. Mijn regteroog loopt*, het traant. *De tranen liepen mij over de wangen. Het water is door de goot geloopen. De goot heeft geloopen.* (Zie Inl. bl. 145). *Het ſchip liep vol water. In dit loopende jaar. Loopend ſchrift. Er loopt een gerucht.* In vele gevallen verliest men het denkbeeld van beweging: *mijn dwaalweg loope woestijnen door.* A. KLEIN. *Die zaak begint in het oog te loopen. Het loopt te hoog*, dat is te dier. *Die zaak loopt wonderlijk. Gij zult gevaar loopen.* Van hier *looping*.

Loopen, KER. *lauffan*, OTFR. *laufan*, WILLER. *lofen, louphan*, hoogd. *laufen*, nederſ. *loopen*, ijsl. *hleipa*, deen. *lobe*, zw. *löpa*. Het beteekent, in het gemeen, eene ſnelle beweging; van hier, dat danſen, ſpringen bij ULPHIL. *hlaupan* heet, angelſ. *hleapan*, eng. *to leap*. HESYCH. verklaart λαυφθηζειν door zich haasten.

LOOPER, z. n., m., *des loopers*, of *van den looper*; meerv. *loopers*. Iemand, die zijne gewoonte van loopen maakt: *hij is een goed looper*. Loopende bode: *ik heb eenen looper afgezonden.* Een wedlooper: *de loopers waren reeds in de renbaan.* Een zwerver: *wacht u voor die loopers.* Jagers noemen de pooten van eenen haas *loopers*; molenaars den bovenſten molenſteen *looper*; ſchippers dus een takeltouw, waarmede men goederen uit- en inhijscht; ſchilders met dienzelfden naam hunnen wrijfſteen. Een zanduurglas: *keer den looper om.* Een ge-

mee-

meene ſleutel, waarmede men vele deuren kan openen: *de looper ſteekt in de deur van den tuin.* Eene ſchijf, die, in het verkeerſpel, uit het bord geſlagen is, heeft den naam van *looper.* Verkleinw. *loopertje*, een zeker vogeltje. Vrouwel. w. *loopſter.* Zamengeſt.: *hardlooper*, *hoerenlooper*, *kroeglooper*, *voorlooper*, *zandlooper*, enz.

LOOR, zie *leur.*

LOOS, zie *leus.*

LOOS, een woord, dat in zamenſt. gebruikt wordt, om eene berooving, een mangel te beteekenen. Men vormt, daardoor, bijv. naamwoorden, die tevens als bijwoorden kunnen gebruikt worden. Het wordt niet ſlechts achter zelfſt. naamwoorden geplaatst, als *geldeloos*, *moedeloos*, enz., maar ook achter bijvoegl. naamwoorden, die dan als zelfſtandig gebezigd worden, als *nutteloos*; ja ook achter het zakelijke deel van een werkwoord, als *reddeloos*, *ſtooreloos*, enz. Men acht het woord *ſchaloos — het ſchip is ſchaloos binnen*, als eene uitzondering op dezen regel, doch dit *ſchaloos*, voor *ſchadeloos*, kan dan veeleer als eene verbastering van *ſchadelijk* beſchouwd worden. Of, misſchien is het regte woord, gelijk de Heer F. v. Lelyv. gist, *ſchaalloos*, d. i., zonder ſchaal, of huid, *putamen*, *cortex*; terwijl deze eigenlijke beteekenis, naderhand, algemeener gebezigd is geworden; zoo dat men tegenwoordig niet alleen van een *ſchaloos*, of *ſchaalloos binnen gekomen ſchip*, maar zelfs van een *ſchaloos*, of *ſchaalloos lapje* ſpreekt. Velen lijden geene trappen der vergrooting, als zij een volſtrekt gemis aanduiden, als: *vaderloos*, *eindeloos*, *vruchteloos*, *ſprakeloos*, *bloedeloos*, enz. Wanneer het gebrek, of de ontbering vermeerderd of verminderd kan worden, nemen zij trappen van vergrooting aan, als: *godloos*, (*goddeloos*) *weerloos*, *zorgeloos*, *trouweloos — godloozer* (*goddeloozer*) enz. Zoodanige woorden kunnen, door den uitgang *heid*, nieuwe naamwoorden vormen, als: *vruchteloosheid*, *trouweloosheid*, enz. Men bezigt ook daarvan gevormde werkwoorden, als: *verroekeloozen*, *verwaarloozen.*

Deze uitgang is zeer oud, luidende bij Ulphil. *laus*, angelſ. *leas*, hoogd. *los*, ijsl. *laus*, eng. *leſs.* Men brengt het gemeenelijk tot het oude *lieren*, *liezen*, nu *verliezen*, in den onvolmaakt- verledenen tijd, *loor*, *loos*, *verloor*, *verloos.* Men kan hier tevens denken aan het gr.

ἀλλάσσειν, bevrijden, het lat. *laxus*, *laxare*, het hebr. ירז, vrij maken, het wend. *lozhem*, afzonderen.

LOOS, bijv. n. en bijw., *loozer*, *meest*, *zeer loos*. Doortrapt: *een looze vos*. Daarin gegrond: *looze netten*. POOT. *Hij bedacht eenen loozen vond*. Van hier *loosheid*, *looslijk*. Het schijnt, met *los*, tot eene bron te behooren, en als eene figuur der beteekenis van *los* te zijn.

LOOS, bijv. naamw., zonder trappen van vergrooting. Dat niet wezenlijk is: *een looze bodem*, in eene brouwerskuip. *Eene looze deur*. *Eene looze kiel*. *Een looze*, valsche, *kreet*. *Looze schijn van lof*. HOOFT. *Een' looze perruik gemaakt hebbende*. HOOFT. *Looze hoop*. HOOFT. *Looze tarw — noot — bloem*. Zamenst.: *loodpand*, zie *pand*. Zonder twijfel, met het vorige, tot eenen wortel te brengen.

LOOS, z. n., vr., *der*, of *van de loos*; meerv. *loozen*. Een oud touw, dat op het schip los hangt.

LOOT, z. n., vr., *der*, of *van de loot*; meerv. *loten*. Eene scheut van eenen boom, welke men afsnijdt, om, door inplanting, in den grond, eenen nieuwen boom te krijgen: *ik heb die wijngaardloot in den grond gelegd*. Hetzelfde als *lot*. Zamenst.: *malloot*, een mal, ijdel vrouwmensch, waarschijnelijk van *mal*, gek, ijdel, en *loot*, *lote*, *lot*; als eene, die zich, van jongs af, gekkelijk gedraagt. Zoo veel als een *mal opgeschoten*, of *mal opgegroeid* vrouwmensch.

LOOVER, z. n., vr., *der*, of *van de loover*; meerv *loovers*, *looveren*. Groente, groen loof: *dat het de beste lover van Febus lauwer schent*. VOND. *Daar groeit gras noch loover*, daar groeit niets. HOOGVL. gebruikt het onz.: *fier dan met onsterflijk lover*. *Het zacht olijvenlover*. Het meerv. *loovers*, *looveren* heeft KIL. Zamenst.: *looverhut*, *looverfeest*, *loovertentenfeest*. Het schijnt, eigenlijk, een meerv. van het enkelv. *loof* te zijn, gelijk van *kalf*, *ei*, *kind*, enz., *kalver*, *eijer*, *kinder*, nu *kalveren*, *eijeren*, *kinderen*, gevormd worden. Verkleinw. *loovertje*, blaadje van geslagen goud of zilver, klatergoud. Van hier *looverig*. HOOFT.

LOR, z. n., vr., *der*, of *van de lor*; meerv. *lorren*. Oude lap, vod, leur, zeur, beuzeling: *met hun goedt, lijf, en leeven, min nocht meer dan met lorren, speelende*. HOOFT. *Dat zijn maar lorren van boeken*. *Zij is eene regte lor*, eene vuile morspot. Zamenstell: *lorrevrouw*,

lor-

lorrewerk, voddewerk. Misschien het hoogd. *lör*. Zie *lording*.

LORDING, z. n., vr., *der*, of *van de lording*; meerv. *lordings*. Zwaar, geteerd touw, dat om kabels enz, wordt gewonden. Van het oude hoogd. *lör*, een riem, lat. *lorum*. Ons woord *luren*, doeken, waarin men kinderen windt, behoort hierheen ook.

LORKENBOOM, hetzelfde als *lariksboom*. *Larix of larkenhout (een zeker slag van pijnboomen hout)*. N. WITS.

LORREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lorde, heb gelord*. Bedriegen, ontfutselen: *zij weet hem schoon te lorren*.

LORRENDRAAIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lorrendraaide, heb gelorrendraaid*. Dit woord wordt gebruikt, in den zin van sluikhandel drijven. Gemeenelijk bezigt men het voor draaijen, met draaijerijen omgaan, misleiden, bedriegen: *gij moet er niet onder lorrendraaijen. Hij lorrendraaijt*. OUD. Van hier *lorrendraaijer*, ook een schipper, die 's lands tollen ontduikt — die sluikhandel drijft: *ettelijke vrijbuiters aan te neemen, die den toevoer naa 's vijands landen te beletten hadden, en de lorrendraaijers (zoo noemde men de geenen, die ter sluik ijet derwaarts braghten) aan te haalen*. HOOFT. Een schip, dat, op vreemde kusten, sluikhandel drijft, heeft ook dien naam. Voords, een, die zich voor soldaat laat monsteren, zonder in dienst te zijn. *Hij is een lorrendraaijer*, een bedrieger. Van hier *lorrendraaijerij*. J. G. HAAS leidt dit *lor*, *lorren*, in *lorrendraaijen*, van *loer*, *loeren*, af.

LORS, z. n., vr., *der*, of *van de lors*; meerv. *lorsen*. Een achteloos vrouwmensch. Van hier *lorsen*, bedr. gelijkvl. w., dat, bij HALMA, in den zin van verwaarloozen, goederen of waren zonder geld halen, voorkomt. HOOFT gebruikt het voor loeren, bedriegen: *de Landtvoogdt moest geen' lucht van dit lorsen hebben*. Zamenstell.: *lorshandel*, bedriegerij, *lorshandeling*, beide bij HOOFT.

LOS, bijv. n. en bijw., *losser*, *meest*, *zeer los*. Niet vast: *eene losse kies. Losse steenen in den gevel*. Niet gebonden: *hij kwam met losse haren. Uw gordel is los*. Niet digt: *het brood is los. Een losse grond. Een los gebouw*. Ontslagen: *de gevangenen zijn los gelaten. Hij is los van alle verbindtenis*. Niet aangestampt met eenen kogel: *met los kruid schieten*. Niet stijf, ongedwongen: *een losse trek op papier. Los geschilderd*. Onzeker: *ik heb*

heb het maar op een los gerucht. Ongestadig: *los wehr. Het losse geval.* Niet verslaafd: *hij is los van zijn goed. Los van de wereld.* Die zich niet veel verbindt aan bedachtzaamheid, zedigheid en pligt: *los in den mond. De losse jeugd. Los in zijne zaken. Een los leven leiden. Daardoor zal de jongeling nog losser worden. Los over den godsdienst spreken.* Dit woord wordt als bijw. bij vele werkwoorden gebruikt, en wil aaneengeschreven worden, als: *losbersten*, *losbranden*, *losbreken*, *losdraaijen*, *losgespen*, *losrukken*, enz. Verkleinw. *losjes*. Van hier *losheid*, *lossigheid*, *losselijk*. Zamenstell.: *losbandig*, *losbandigheid*, *losbol*, *losbak*, waarin men den hopperd pompt, om de hop er af te scheiden, *loscedel*, (*losceel*) *losgeld*, *loshoofd*, *loshoofdig*, *loshoofdigheid*, *loskop*, *loskoppig*, *loskoppigheid*, *loslijvig*, *loslijvigheid*, *losrent*, *losrentebrief*, *losspil*, windas, *lostoomig*, bij Rodenb., *loszinnig*, bij Frantzen.

Los, Otfrid. *los*, hoogd. *los* en *lose*, nederf. *los*, zw. *lös*.

LOSCH, (bij Kil. *lochs*) z. n., m., *van den losch*; meerv. *losschen*. Een viervoetig, vleeschvretend dier, geel met roode vlekken, hebbende gelijkheid met eene kat: *met een gevlackten losch*. Vond. Lat. *lynx*, gr. λυγξ.

LOSSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik loste, heb gelost.* Bedr., ontbinden: *wie heeft de banden des wilden ezels gelost?* Bybelv. Dat gespannen is, ontspannen: *eene pistool — een roer lossen.* Ook: *het geschut lossen.* Vrijmaken, loslaten: *slaven lossen. Los de mannen en de vrouwen uit hunne slavernij* Hoogvl. Bevrijden, door iets tegen de waarde te geven: *een pand lossen. Goederen lossen.* In den bijbelschen zin: *eenen akker — eenen eerstgeborenen lossen.* Ontschepen: *goederen uit een schip lossen.* Kwijt worden, lozen: *hij loste een steentje in het wateren.* J. Cats bezigt het voor laten schieten, loslaten.

Let op den vlieger van papier,
Geresen tot den hemel schier,
Die, soo de jongen lost de koort,
Gaat efter nog gedurig voort.

Onz., met *hebben*: *de koekenpan lost wel. Het schip moet lossen. Lossen en laden*, van eene vrouw. Zie *laden*. Van hier *losser*, *lossing*.

LOT, z. n., o., *des lots*, of *van het lot*; meerv. *loten*.
Het

Het jonge hout, welk een boom, in een jaar, krijgt eene scheut: *de boom is goed in het lot geschoten. Het jonge lot der eiken is bevroren.* Van het verouderde *luiten, loot, geloten*, angels. *lutan, leat, loten, procumbere*, ijsl. *luitan, laut, lateun, deorsum curvare. Loten* zijn dan, eigenlijk, zulke uitscheuten en takjes, die zich door hun eigen gewigt, om hunne jongte, of dunte en buigzaamheid, genoegzaam van zelf krommen. Zie *loot*.

LOT, z. n., o., *des lots*, of *van het lot*; meerv. *loten*. Een staafje, stokje, cedeltje, of iets anders, waardoor men iets uitdeelt, en onzekere of strijdige dingen beslist: *het lot over iets werpen. Met het lot spelen.* Een briefje in eene loterij — inleg in dezelve — het aandeel, welk men geloot heeft, noemen wij *een lot. Te lot: het viel hem te lot*, te beurt. Eene beschikking der voorzienigheid; zonder meerv.: *van het toekomende lot bewust*. VOND. *Mijn beschoren lot.* M. L. TYDW. Iemands staat in dit leven: *elcks lot, dan droef dan blij.* VOND. *Met zijn lot tevreden. Een droevig lot.* Nog wordt dit *lot* bij ons gebezigd, voor schatting, belasting, in de spreekwijs: *schot en lot opbrengen, geven.* Zamenstell.: *lotboek, lotbriefje, lotbus, lotgemeen, lotspel, lotramer, lotramerij*, bij OUD., *lotspraak (oraculum), lotsverwisseling, lottrekker, lottrekking, lotwigchelaar, lotwigchelarij* — *lotwissel*, bij HOOFT, *lotzegger*, bij OUD. Omdat men staafjes, houtjes, als de oudste werktuigen om te loten, gebruikte, is het niet onwaarschijnelijk, dat het, met het vorige lot, uit eene bron zij.

LOTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lootte, heb geloot.* Het lot werpen: *laat ons om de zaak loten. Zij zullen er om loten, wie sterven zal.* Van hier *loter*, lottrekker, *loterij, loting.*

LOTEREN, zie *leuteren*.

LOTTING, z. n., vr., *der*, of *van de lotting*; meerv. *lottingen*. In de oudste tijden, noemde men dus eene gewestelijke regtsvergadering, die, eens in het jaar, in de oude Mark, gehouden werd. Volgens het landregt van Drenthe, wordt het hooge geregt dus geheten, dat, door den Drost, Bijzitter en vier en twintig Etten, tweemaal in het jaar, gehouden wordt. OELRICHS leidt het af van *leodi, leudi*, lieden. Anderen van *lot* en *ding*, eene regtszaak.

LOU-

LOUTER, bijv. n. en bijw., louterer (louterder), louterst. De eerste beteekenis dezes woords is, in het opperd., bewaard. Zij is die van helder: *de hemel is louter.* Hooft heeft nog: *met louterer glans.* Wij gebruiken het voor zuiver, onvervalscht, waarbij niets gemengd is: *louter zilver. Louter goud. De loutere kandelaar* is, in de overz. van den Byb., de kandelaar, van louter goud gemaakt. Oneig.: *gheen louterer proef kan waere vriendschap geven.* Rodenb. *Dat is de loutere waarheid. Het is louter ligchamelijk genot. Een schier louter werktuig.* Sels. In Gelderl. zegt men: *het smaakt louter*, voor laf, zouteloos. Van hier *louterheid*, *louterlijk.* Zamenstell.: *louterstal*, een ongemak aen de paarden, wanneer hun het water, zoo zuiver als zij het gedronken hebben, weder afloopt; *koudepis* ook genaamd.

Louter, Isidor, *hlutro*, Otfrid. *lutar*; hoogd. *lauter*; nederf. *luter*, deen en zw. *lutter*, angelf. *hluter*, wall. *lathr.* Het schijnt, uit hoofde der eerste beteekenis, tot het geslacht van *licht* te behooren.

LOUTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik louterde, heb gelouterd.* Zuiveren, de vreemde stof van iets scheiden, reinigen:

Nooit is het schuim van 't zilver zoo geweeken,
Schoon in den kroes gelouterd zevenmaal. Psalmb.

Oneig.: *uw woord is geloutert.* Bybelv. Van hier *louteraar*, *loutering.* In Triesl. zegt men *lotteren*, gooral van eijeren, die in het water beproefd worden, of zij vuil zijn.

LOUW, z. n., vr., *der*, of *van de louw*; meerv. *louwen.* Zoo noemt men, in Braband en het Kwartier van Nijmegen, eenen visch, op andere plaatsen *zeelt*, *slei*, *muidehond.* Bij Kil. *louwe*, *lauwe.*

LOUWMAAND, z. n., vr., *der*, of *van de louwmaand*; meerv. *louwmaanden.* De eerste maand des jaars, *januarij* anders genaamd. Zij draagt haren naam, volgens Kil., naar *louwe*, eene wet, eng. *law*, fr. *loi*; bijzonder naar de huwelijkswetten, die, in die maand, plagten voltrokken te worden. Volgens anderen, naar *louwe*, of *lauwe*, *wet*, d. i. regering; welke beteekenis dit woord oul. ook gehad heeft; en dus zou deze maand *louwmaand* heten, omdat hier te lande, oudtijds, meest in deze maand de regering veranderd werd. Nog anderen meenen, dat *louwmaand* zoo veel zegt, als *loe* — *louw* — of *loeimaand*,

maand, van *looijen*, *leder looijen*, waarvoor men oulings ook *löewen* zeide, zijnde eene hantering, welke oudtijds in deze maand, bijzonder zou geoefend zijn, uit hoofde van de meenigte van osfenhuiden, die de niet lang verleden flagttijd had opgeleverd.

LOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loofde*, *heb geloofd.* Waren op prijs zetten, eenen prijs eifchen: *hoe veel looft gij dat laken*? In deze beteekenis wordt het niet veel meer gebezigd; echter is het nog in algemeen gebruik, in de fpreekwijs: *met loven en bieden komt men bij elkander* — wordt de koop gemaakt. Prijzen, iemands voortreffelijkheid, door woorden, aan den dag leggen: *looft God in zijn heiligdom!* PSALMB. *Het werk zal den meester loven.* Oudt. gebruikte men het ook voor *beloven*, zoo als het nog, in de dagelijkfche taal, gebruikt wordt. In de beteekenis van prijzen is het bij ISIDOR. *loban*, OTFR. *lobon*, hoogd. *loben*, nederf. *laven*, angelf. *lofian*, zw. *lofwa*, ijsl. *leiva*, fr. *louer*, lat. *laudare.*

LOZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik loosde*, *heb geloosd.* Zich van iets ontdoen, kwijt worden: *zijn water lozen. Steentjes in het wateren lozen. Zuchten lozen.* HOOGVL. *Alwie uw wreedtheit zagh*, *en loosde traan of zucht.* G. BRANDT. *Eene onorde beeter in 't eerst te beletten*, *dan in 't endt te loozen.* HOOFT. *Zij heeft een pakje geloosd*, zegt men van eene dogter, die, ongetrouwd zijnde, van een kind bevalt. Van hier *lozing*. Met *losfen* uit eene bron.

LUB, zie *lob*.

LUBBEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lubde*, *heb gelubd.* Ontmannen: *honden lubben.* Oneig., verminken: *een boek lubben.* Snijden, bedriegen: *iemand lubben.* Van hier *lubbeling*, bij VOND., *lubber*, *lubbing*. Zamenft.: *lubmes*.

LUCHT, z. n., vr., *der*, of *van de lucht*; meerv., in fommige gevallen, *luchten*. Dat vloeibare ligchaam, welk men wel niet zien, maar welks beweging men nogtans voelen kan, en welk men, telkens, in - en uitademt; zonder meerv.: *de lucht uit een ruim pompen. Lucht fcheppen. Wie kan van de lucht leven? Gij moet dit goed voor de lucht bewaren. Zet het in de lucht. Ik moet mijnen boezem lucht geven*, ik moet u mededeelen, dat mij als een last op het hart ligt. De dampkring: *eene dikke lucht. Kasteelen in de lucht bouwen*, vruchtelooze ontwerpen fmeden. *De lucht klieven*, bij de Dichters,

ters, voor vliegen.. *Het schip sprong in de lucht. Met eene betrokkene lucht afvaren. Met donderslagen, blixem en buijen vecht de lucht tegens ons.* Oud. Gewest: *de volken van allerhande luchten.* J. de Marr. Eene zachte beweging van de lucht, eene koelte: *daar komt lucht.* Reuk, geur; met een meerv.: *de hond krijgt de lucht van het wild. D'aptheek vol luchts en geurs.* Deck. *Een hof ontving ze in Edens zoete luchten.* Poot. *De neus vat de luchten van bloem en kruiden aan.* Vond. Oneig.: *lucht van eene zaak hebben*, van eene zaak kundschap hebben. *De lucht der valschheit verneemen.* Hooft. Aangename tijding: *de koopman luistert hier naer luchten uit der zee.* Vond. *Ik heb er geen lucht op*, die zaak smaakt mij niet. Eindelijk, noemen wijnverlaters gezwaveld doek, waarmede zij de vaten luchten, met den naam van *lucht.* Verkleinw. *luchtje*, een zacht windje: *het luchtje bloes violen en rozen uit zijn mond.* Vond. — *Een luchtje scheppen.* Eene kleine koelte: — *Daar komt een luchtje*, eenige verademing, verligting. — *Om een luchtje gaan*, eene kleine wandeling doen. *Dat gaat om een luchtje*, dat raakt verloren. Zamenstell.: *luchtader*, *luchtbewoner*, eene figurelijke benaming van het gevogelte, *luchtbol*, *luchtgat*, *luchtgezigt*, bij Oud., *luchtgordijn*, *luchthartig*, blijgeestig, *luchthartigheid*, *luchtkreits*, (*luchtendom* bij Vond.) *luchtkunde*, *luchtledig*, *luchtmeter*, *luchtpijp*, *luchtpomp*, *luchtspringer*, *luchtsprong*, *luchtstreek*, *luchtweger*, enz.

Lucht, Ker., Otfrid., Notk. *luft*, *lufte*, hoogd., deen., zw. *luft*, angelf. *luft*, ijsl. *left*, schotl. *lift.* Het is zeer denkelijk, dat het, met *ligt*, lat. *levis*, tot eene bron behoort.

LUCHT, bijv., n. en bijw., de trappen der vergrooting zijn buiten gebruik. Open, waardoor de lucht spelen kan: *een lucht huis. Eene luchte plaats.* Ligt, snel, vrolijk: *als hij den luchten dans beleidt.* Poot. *Met eenen luchten zwier.* Vond. *Zou dit een looden geest geen luchten trek doen krijgen*, enz. Poot.

LUCHT, *luft*, oul. en nog, in sommige oorden des Vaderlands, voor linker: *ter luchter side.* Byb. 1477. Hooft zegt: *onder zijn' lufter zijde.* In Gelderland zegt men somtijds: *de luchterhand*; welk reeds in den Byb. 1477 voorkomt: *ter rechter noch ter luchterhand.*

LUCHTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luchtte, heb ge-*

gelacht. Bedr., aan de versche lucht bloot stellen: *kleederen luchten.* Versche lucht laten doorspelen: *vaten luchten. Eene kamer luchten.* Met gezwaveld doek berooken: *wijn luchten.* Verdragen, lijden, dulden: *onbekenden wilde hij niet luchten.* HOOFT. *Zoo gaet het als de buur zijn' buurman niet mag luchten.* VOND. *Hij mag haar luchten noch zien*, kan haar in het geheel niet verdragen. Onz., niet hebben; geur verspreiden: *met olij, die liefslijk lucht.* HOOFT. Fig.: *eene manier van doen, luchtende naa groene weeldigheit.* HOOFT. Jagthonden worden gezegd *te luchten*, als zij de lucht van het wild krijgen. Lichten: *een scoen luchtende wolcke.* LEV. J. C. *Sijne lampen doen luchten.* BYBELV. Van hier *luchter*, voor lichter, of lamp: *olije tot den luchter.* BYBELV.

LUCHTIG, bijv. n. en bijw., *luchtiger*, *luchtigst.* Waar de lucht eenen vrijen doortogt heeft: *een luchtig vertrek.* Open: *een luchtige zolder.* Helder: *eene luchtige wolcke.* BYBELV. Niet digt: *het koren gaat luchtig op.* Ligt om te verteren: *luchtige kost.* Dun: *hij gaat luchtig gekleed.* Luchthartig: *hij is luchtig van aard.* Verkleinw., *luchtigjes.* Van hier *luchtigheid.* Zie *ig*

LUFT, zie *lucht.*

LUI, bijv. n. en bijw., *luijer*, *luist.* Traag, loom: *een lui leven leiden. Een lui beest. Luije hond!* in de volkstaal. Op sommige plaatsen van de Veluw is *lui* zoo veel als vermoeid. Van hier *luijaard*, *luijaardij*, bij HOOFT, *luijelijk*, *luiheid.* Zamenst.: *luibak*, *luibuis*, *luibuizen*, onz. werkw., *luilak*, een luijaard, *luiledig*, *luilekker*, *luilekkerland*; *luiwagen*, een vloerschrobber; ook een dwarshout, waarover de roerpen heen en weer loopt.

LUID, bijv. n. en bijw., *luider*, *luidst.* Dat gehoord kan worden. In zamenst. zegt men: *overluid bidden. Spreekt luider: ik kan u niet verstaan.* Dat een sterk geluid maakt: *luid roepen. Luid schreeuwen.* Als een zelfstandig n., in den zin van inhoud: *naar luid van het twintigste vers.* Zamenst.: *luidkeels*, *luidruchtig*, *luidruchtigheid.*

Luid, ISIDOR. *hlud*, OTFRID *lut*, angels. *hlud*, hoogd. *laut*, nederf. *luut*, eng. *loud*, *aloud*, zw. *lut.*

LUIDEN, (*luijen*) onz. w., gelijkvl. *Ik luidde*, *heb geluid.* Klinken: *dat vers luidt niet wel. Dat luidt vreemd.* De klok trekken: *over eenen dooden luiden* (*luijen*). Ge-

 trok-

trokken worden: *de poortklok luidt een half uur. Hij heeft wat hooren luijen, maar weet niet, waar de klok hangt*, hij heeft iets gehoord, maar weet het regte van de zaak niet. Behelzen, van inhoud zijn: *de brief luidt dus: ik heb* enz. *Wel luiden*, met braafheid en goede zeden overeenkomen: *wat eerlijk is, wat wel luijdt.* Bybelv. Van hier *luidbaar*, *luider*, (*luijer*) *luiding luijing*). Zamenst.: *eensluidend*, *welluidend*, *zoetluidend*.

LUIDEN, zie *lieden*.

LUIF, z. n., vr., *der*, of *van de luif*; meerv. *luifen*. Een verdekt uitstek voor een huis: *onder de luif zitten. Gedekt met wenkbraauwen, als luifen.* Hooft. Men zegt ook *luiven* in het meerv. Voor *luif* is ook *luifel*, van het vr. geslacht, en wel het meest in gebruik. Zamenst.: *luifelschrift*. Misschien wil het, oorspronglijk, aanduiden eene schuilplaats onder afgeleidde boomtakken; zoodat het, met *loof*, uit eene bron kan gevloeid zijn.

LUIFEL, zie *luif*.

LUIJEN, zie *luijeren*.

LUIJER, zie *luur*. In de gemeene taal zegt men: *iemand eenen luijer om de ooren geven*, hem eenen lap geven.

LUIJEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik luijerde, heb geluijerd.* Zich lui en traag aanstellen: *op eene belofte luijeren. Elk onderzaat is op de wet gewent te luijeren.* Hooft. Het is, eigenlijk, het voorddurend werkw. van *luijen*, van *lui*, welk Hooft insgelijks bezigt: *sukkelende tijdt, met uw ontijdig luijen.*

LUIK, z. n., o., *van Luik*; zonder meerv. Eene bekende landstreek en stad. Van hier *luikenaar*, *luiker*, *luiksch*. Zamenst.: *luikerwaal*.

LUIK, z. n., o., *des luiks*, of *van het luik*; meerv. *luiken*. verkleinw. *luikje*. Een valdeksel op zolder: *laat het luik vallen.* Blind: *de luiken sluiten.* Fig.: *aan 's hemels luik.* Hooft. Zamenstell.: *enterluik*, *kelderluik*, *zolderluik*. — *Luikgat*.

LUIKEN, (*loken*) bedr. w., ongelijkvl. *Ik look, heb geloken.* Sluiten: *luiken zijn lief in zijn armen.* Const. d. Min. Men bezigt het, in het bijzonder, van de oogen: *ik heb, den ganschen nacht, mijne oogen niet geloken.* Vooral, van eene gewoonte der Ouden, om den stervenden de oogen te sluiten: *dat hare handen de oogen van haren zoon niet mogen luicken.* Hoogstr.

De

De winckbraeü deckt nu met zijn booghjes
Gelokene en geen lachende ooghjes. VOND.

Luiken, *loken*, kelt. *lachan*, goth. *lukan*, *galukan*, angelſ. *lucan*, *belucan* (ons *beluiken*, *beloken*) eng: *to lock*, ijsl. *liuka*.

LUIM, z. n., vr., *der*, of *van de luim*; meerv. *luimen*. Dit woord, dat een is met het het hoogd. *laune*, en met *loensch* denzelfden oorſprong heeft, beteekent eigenlijk eene rigting van de gezigts- en gelaatstrekken. Wij gebruiken het, figurelijk, voor eene geſteldheid des gemoeds, die zich, door uitwendige teekenen, zien laat; als, voor eene ingeſpannenheid van aandacht, om iemand te betrappen, waarbij men het hoofd naar de aarde neigt, en met ſtrakke oogen op iets loert: *de verweerders lagen ſtadigh op hunne luim, met roers en mosketten*. HOOFT. Eene vlaag des gemoeds, eene neiging naar iets, die zich in woorden en gelaatstrekken ontdekt: *wien niet bekruipt een nijvre luim, om iets te leeren*. M. L. TYDW. *Verbeterde dichtluim*. M. L. TYDW. Eene zekere overhelling of neiging des gemoeds tot opgeruimdheid en vrolijkheid, of tot verdriet en onwilligheid: *iemand in eene goede luim aantreffen*. *De luim der geſchaeckte waernemen*. VOND. *Ghij zijt goeder luime*, HOOFT. Van hier *luimig*.

Bij de zwab. Dicht. *lune*, in het nederſ. *lune*, zw. *luna* en *lund*, finl. *luondo* en *luonnon*.

LUIMEN, onz. w., gelijkvl. *Ik luimde*, *heb geluimd*. Met het hoofd voorover gaan, om op iets te loeren; op zijne luimen liggen: *deez, luimende, om hem ſchier oft morghen een' neep te geven*. HOOFT. *'t Is op 't goetjen datſe luymen* (loeren). GESCH. HOOGSTRAT. verklaart het ook door lonken, loensch zien. In Groningen, waar men het *luinen* (*loenen*) uitſpreekt, gebruikt men het onperſoonl.: *als het hem luint*, dat is als het hoofd er hem naar hangt, of ſtaat. Het voortdurend werkw. *luimeren* is, eigenlijk, langzamerhand de oogen vernaauwen, dikmaals het hoofd buigen, en dus zachtelijk in eenen ligten ſlaap vallen. Wij zetten er eene *s* voor, en zeggen, thands, *ſluimeren*.

LUIP, z. n., m., *des luips*, of *van den luip*; meerv. *luipen*. Loer, luim: *op zijne luipen liggen*. Misſchien uit dezelfde bron met *luim*. KIL. heeft, althands, *ſluimen*, *ſluipen* als gelijkluidende werkw. aangeteekend.

LUIPAARD, (*luiperd*) z. n., m., *des luipaards*, of *van den*

den luipaard; meerv. *luipaarden*. Een wreed en grimmig dier, dat onder het kattengeslacht behoort, gevlekt en bont van vel: *hij bootst den luipert na*. POOT. Van het lat. *leopardus*

LUIPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik luipte*, *heb geluipt*. Hetzelfde als *gluipen*; met den hoed over de oogen getrokken gaan, loeren, bespieden: *met luipender oog aan te zien*. HOOFT.

Even als de Vossen kruypen,
Om en om een hoenderstal,
Gaat ghy lanx de deuren luypen. WESTERB.

Het zam. *beluipen* vindt men bij BOGAERT en HOOFT. Van hier *luiperd*: *die karel is een regte luiperd*. Zamenst.: *luipmoorder* bij HOOFT, die in denzelfden zin ook *loermoorder* heeft. Zie *loeren*.

LUIS, z. n., vr., *der*, of *van de luis*; meerv. *luizen*. Een naam van verscheidene kruipende diertjes, wier kruiping een merkelijk gevoel op de huid veroorzaakt. Zoo vindt men aan boomen en planten onderscheidene *luizen*. In den bepaaldsten zin, verstaat men er dat vervelende en verachtelijke diertje door, dat menschen en dieren zoo plaagt. *Luizen hebben*. *Luizen kammen*. Men heeft van dit diertje eenige spreekwijzen ontleend: *hij is eene hongerige luis*. *Eene magere luis bijt scherp*, een kales is happig. *Hij is uit de luizen*, uit zekere onaangename omstandigheid gered. *Hij staat zoo veeg als eene luis op den kam*, hij is in het grootste gevaar. *Zijne eigene luizen bijten hem*, hij wordt gekweld door zulken, die hij zelf kweekt en voedt. *Men behoeft geene luizen in den pels te zetten*, men behoeft zich moedwillig geen verdriet op den hals te halen. *Er kan geene luis over zijne lever loopen*, zegt men van iemand, die ligt geraakt is. *Hij zit of hij eene luis in zijn oor heeft*, hij zit zoo stil, of zijn geweten hem beschuldigt. *Vertrek met uwe luizen*, pak uwe biezen. Verkleinw. *luisje*. Van hier *luizig*, vol luizen — ook, in de gemeenzame verkeering, slecht, gering — donker, duister: *dat is een luizig vertrek*; — *die lamp brandt zoo luizig*. Voords *luisachtig*, — *luisbosch*, *luizenbosch*, *luishond*, *luiskop*, *luisnek*, scheldwoorden, *luiskruid*, *luizenmarkt*, waarschijnelijk, voor *pluizenmarkt*, voddenmarkt, *luiszak*, *luisziekte*, *luizenjagt*, *luizenkam*, *luizenknipper*, *luizenkramer*, *luizenvanger*, *luizenzalf*. *Knipluis*, voor den duim; ook eenen kleermaker, scheldwoord. *Luis*,

Luis, hoogd. *laus*, in de *monf. Glosf. luus*, nederf. *luus*, angelf. *lus*, eng. *loufe*, zw. *lus*, bretann. *laou*, bij de Krain. Wend. *vsh*. FRISCH leidt het af van het wend. *lizu*, kruipen; IHRE brengt het tot het bretann. *lous*, fchandelijk, onrein, of tot het gr. λυτσα, eene foort van wormen, op de tong van eenen hond.

LUISTER, z. n., m., *des luisters*, of *van den luister*; meerv. *luisters*, in een eenig geval. Glans, fchijnfel: *van al dien aetifchen luister ontbloot*. VOLLENH. *In haar' vollen luister*, HOOGVL. Voortreflijkheid, roem, eer: *die den luister der andere verdooven zouden*. HOOFT. *'t Geen een gering werk verkeerden luister bijzet*. POOT. *Hij is een luister voor zijn geflacht*. In de dagelijkfche taal, noemt men *luister*, een zeker toebereid water, waarmede bontwerkers hun bont glanzen; wanneer het onz. fchijnt te willen genomen worden. Zoo noemt men ook eenen *luister*, en het meerv. *luisters*, in het gemeene leven, eenen armblaker aan eene kroon, aan eenen pijlaar of muur. Zamenft.: *luisterbreed: een luisterbreede dag*. POOT. — *Luisterloos*, *luisterrijk*. Het woord behoort, met het fr. *lustre*, tot *lux*, licht.

LUISTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luisterde*, *heb geluisterd*. Bedr., glanzig maken: *bont* — *hoeden luisteren*. Onz., met *hebben*; blinken: *des morgens eer de fon luiistert*. VOND.

LUISTEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik luisterde*, *heb geluisterd*. Bedrijv., iemand iets kort en zacht aan het oor zeggen: *iemand iets in het oor luisteren*. Zamenft.: *inluisteren: iemand iets inluisteren*. Onzijd. met *hebben*; in het verborgene, fcherp naar iets hooren: *aan de deur luisteren*. *Die luistert aan den wand*, *verneemt zijn' eigen' fchand*, fpreekw. Naauw acht flaan, ftipt volgen: *luister naar mijnen raad*. *Dat kind luistert nergens naar*. Van dieren: *het paard luistert naar den toom*. Van werktuigen: *het fchip luistert naar het roer*. Van hier *luisteraar*, *luistering*. Zamenftell.: *luisterfcherp*, *luistervast*, *luistervink*, *luistervinken*, werkw., *luisterzuster*.

Luisteren, van het oude *lozen*, hooren, hoogd. *laufchen*, *lufen*, *lofen*, bij de zwab. Dicht. *luzen*, zwit. *loszen*, nederf. *lustern*, hannov. *glustern*, opperd. *laustern*, ULPHIL. *hlausjan*, gr. κλυω, κλυσαι, wend. *klauszijti*, zw. *lijda*. In het angelf., heet *hlyst*, en in het

 wal-

wallis. *clust* het oor. Angelf. *hlystan*; eng. *to listen*; hooren.

LUIT, z. n., vr., *der*, of *van de luit*; meerv. *luiten*. Zeker snaarspeeltuig, dat met beide handen geslagen wordt, en een zeer aangenaam geluid geeft: *op 't getokkel van de luit*. HOOFT. *Op de weerlooze luit afgerecht*. VOND. *Op de luit spelen*. Zamenstell.: *luitmaker*, *luitslager*; *luitslageres*, *luitsnaar*, *luitspeler*, (*luitspeelder*) *luitspeelster*, *luitspel*.

Luit, hoogd. *laute*, middeleeuw. lat. *laudis* en *lautus*, eng. *lute*, ital. *liuto*, spaan. *laud*, deen. en zweed. *lut*, boh. *lautua*, gr. λαουτο, arab., met het lidw., *alaud*.

Er is wel geen twijfel aan, of het behoort, tot den wortel *luid*, *geluid*.

LUITENANT, ond. z. n., m., *des luitenants*, of *van den luitenant*; meerv. *luitenants*. Die zekeren rang in den krijgsdienst bekleedt. Stedehouder, plaatsbekleeder. Zamenst.: *luiteuant-admiraal*, *luitenant-stadhouder*, enz. Van het fr. *lieutenant*.

LUITERSCH, (*lutersch*) bijv. n. en bijw. Dat betrekking heeft op de gezindte van hen, die naar M. LUTHER genaamd worden: *de luitersche kerk*. Als zelfstandig naamw. *de Luiterschen*.

LUIZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik luisde*, *heb geluisd*. Luizen zoeken: *de apen luizen hunne jongen*. *Ezels moet men met kolven luizen*. In den dagelijkschen, en wel lagen stijl: *iemands beurs luizen*, hem het geld afwinnen, aftroggelen. *En u de tasch te luizen*. J. DE DECK.

LUK, z. n., o., *des luks* of *van het luk*; zonder meerv. Voor het geluk, de fortuin: *door 't dwaelziek luck*. VOND. *Het lichte luk*. HOOFT. POOT noemt Kristus: *brooddeeler*, *visschrenluk*. *Als ik des werelds doen bepeijns*, *wat is haar luk?* CAMPH. *Hadde ik het luk*, in den vertrouwelijken stijl. Eng. *luck*. Bij de Dichters zijn de zamenstellingen in gebruik: *lukgodin*, *lukster*, *lukzon*. In den dagelijkschen stijl zegt men ook: *lukraak*, *luk of raak*, of *luk op raak*, misschien. het is onzeker. Verkleinw. *lukje*. Van hier *lukkig*. RODENB. bij GIJSB. JAP. *lockig*: *'k wiert de lockigste minsche*.

LUKKEN, onz. w., gelijkvl. *Lukte*, *is gelukt*. Gelukken: *ik zie niet*, *hoe dat werk lukken zal*. *Lukt mij dat*, *dan ben ik behouden*. *Rijs op*, *hoe zal 't hier lucken?* VOND.

LUL, z. n., vr., *der*, of *van de lul*; meerv. *lullen*. Driehoe-

hoekig zeil, dat voor op kleine schepen gezet wordt; kluiffok, breede fok: *ik koos de lul voor 't zeil.* HUYGENS. *Staeg lul en fock bijzetten.* DE BRUNE. Van *lullen*, *lollen*, dewijl het dit zeil eigen is, te *lollen*, of te *lullen*, d. i. te wapperen, en door den wind heen en weer bewogen, zeker geraas te maken.

LUL, z. n., vr., *der*, of *van de lul*; meerv. *lullen* De houten pijp aan eene pomp, waaruit het opgepompte water loopt: *de lul zit los.* De pijp aan de slang eener brandspuit, waarvan *lulleman*, die, bij het spuiten, deze pijp bestiert, om het water te leiden. Ook draagt, in de gemeene taal, het mannelijke schaamdeel dezen naam. Eene pijpkan, waaruit kinderen zuigen: *geef het kind de lul.* Hoogd. *ludel.* Zamenstell.: *lullepels*, fletvink, ook bloedbeuling.

LULLEN, zie *lollen* en *belul.*

LULLEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik lulde*, *heb gelul.* Onz. met *hebben.* Uit eene lul drinken. Hoogd. *lollen*, *lullen*, *lulken.* Het woord schijnt de beweging van den mond, onder het zuigen, natebootsen. Den tijd met zotte taal doorbrengen: *wat staat gij daar te lullen?* in den lagen stijl. Doch dit schijnt van ons oud *lul*, *lol*, (*ratio harmonica*) aftestammen; waarvan ook *lullepijp* doedelzak. Bedr., bedotten: *hij zal mij niet lullen*, in de gemeene volkstaal. Eng. *to lull.*

LUMME, z. n., vr., *der*, of *van de lumme*; meerv. *lummen.* Zeker achterstuk van eenen os. Zamenst.: *lummestuk*, *lummerharst.*

LUMMEL, z. n., m., *des lummels*, of *van den lummel*; meerv. *lummels.* Zoo noemt men in Gron., eenen zekeren zoeten koek. In de lompe straattaal noemt men *eenen lummel*, een sterk, onbeschoft mansperfoon; ook eenen onnoozelen hals: *hij is een regte lummel. Die lange lummel!* Van hier *lummelachtig.*

Hoogd. *lümmel*, zw. *lömmel.* — *Lumme* en *lummel* schijnen tot eene bron, met *lam*, *lomp*, *klomp*, te behooren.

LUNDEREN, (*lenteren*, *lunteren*) onz. w., gelijkvl. *Ik lunderde*, *heb gelunderd.* Talmen, sammelen: *doch quaamen niet*, *dan lundrende*, *dus verre.* HOOFT. *Met veel lunterens.* HOOFT. Van hier *lundering.* Misschien, met het lat. *lentus*, langzaam, uit eene bron.

LUNS, (bij KIL. *lundse*, *lundsch*, *lonse*; men gebruikt ook *lens*) z. n., vr., *der*, of *van de luns*; meerv. *lunzen*,

zen. Eene spie, door het eind van de as gestoken, op dat het rad niet uitwijke.

LUNZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik lunsde, heb gelunsd.* Eene luns voor het rad doen.

LURF, z. n., vr., *der*, of *van de lurf*; meerv. *lurven.* Een ingekeept hout, in eene vinkebaan gebruikelijk. Hoogd. *larve lorve.* In de dagelijksche taal zegt men: *iemand bij de lurven krijgen*, hem aanpakken. *Vat ze, roeper, bij de lurven.* VOND.

LURKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik lurkte, heb gelurkt.* Gedurig aan de borst liggen, en met kleine teugjes zuigen: *die noch lurkt aen 's moeders borst.* VOND. Denkelijk, bootst het als *lullen*, de beweging van den zuigenden mond na.

LUS, zie *lis.*

LUST, z. n., m., *van den lust*; meerv: *lusten.* Vertooning van zijn gevoel over het aangename: *het was een lust, dien tuin te zien!* De gewaarwording zelve van het aangename: *met lust arbeiden.* Hierheen behooren de zamengest.: *landlust, jagtlust — lustprieel, lustwarande, lustwoud, lustbosch, lusthof, lusthuis.* De neiging, het verlangen naar het aangenaame, of dat ons als aangenaam toeschijnt: *ik voel een' wondren lust.* HOOGVL. *Den lust te doen wakkeren.* HOOFT. *Ik heb geenen lust tot eten. Zijn lust is hem vergaan. Dat beneemt mij allen lust naar onderzoek. Lust en vermaak in iets scheppen.* Eene verkeerde begeerte: *de zwangere vrouw is met lusten.*. In eenen kwaden zin, eene ongeregelde, zondige begeerte; vooral in het meerv.: *geile — schandelijke — vuile — onmatige — eerlooze — toomelooze lusten. Zijnen lusten den teugel geven — dienen. — voldoen* enz. Ook in het enkelv.: *zijnen lust aan iemand boeten*, dat is wraaklust. *Zijnen lust boeten* is ook zijnen trek volgen, in eenen goeden zin. Zamenst.: *buiklust, eetlust, heblust, heerschlust, onlust, wellust*, enz. — *Lusteloos, lusteloosheid, lustrijk.*

Lust, KER. *lustida*, OTFR. *lust*, hoogd., nederf., angelf., eng. *lust*, deen. *lijst.*

LUSTEN, onperf. w., gelijkvl. *Het lustte, heeft gelust.* Believen, met den derden naamval: *maer indien 't hem niet lustet u te losfen.* BYBELV. *Het lust mij niet, dat te doen. Mij lust een tafereel tot lof van 't y te maelen.* ANTON. Als onz.: *al wat hem lust, doet hij.* BYBELV. In het bijzonder, gaarn eten: *mij lust geen vleesch.* Ook be-

bezigt men het, in de dagelijksche verkeering, bedrijv: *ik lust geen vleesch.*

LUSTIG, bijv. n. en bijw., *lustiger*, *lustigst.* Aangename gewaarwordingen naar buiten vertoonende: *hij was lustig in het gezelschap.* Vrolijk: *hij is altijd even lustig.* Waaraan men genoegen heeft; oneigenlijk, iets, dat groot is: *dat wijf is een lustig stuk.* Zeer, veel: *hij kreeg lustig wat om de ribben. Dat kind eet lustig. Indien ik elders zijnen lof wat lustiger ophaal.* HOOFT. *Lustig!* een woord van aanwakkering: *lustig, kinderen!* Van hier *lustigheid*, *lustiglijk.* Zie *ig.*

LUTERSCH, zie *luitersch.*

LUTS, zie *lis.*

LUTTEL, (bij KIL. ook *littel*) bijv. n. en bijw. Klein, gering, weinig: *het is luttel en goed. Zijn zeggen heeft luttel te beduiden. Hoe luttel kost ik toen bedenken!* POOT. Met eenen tweeden naamval achter zich: *Voor luttel tijts.* J. SPEX. *Luttel kennis.* VOND. In het gewone leven gebruikt men ook *lutje*, als een bijv. n.: *een lutje kind.* Ook als zelfst. n.: *dat lutje.* Bij HOOFT *een lutsken*, voor een weinigje: *men twijfelde een lutsken.* VOND. gebruikt *een lutske* voor weinig tijds.

Luttel, eng. *little*, nederf. *lütt*, *lütje*, *lüttik*, ULPHIL. *leitil*, bij de oude Opperd. *lützel*, *lüzzel*, angelf. *lijt*, gr. λιτος.

LUUR, (*luijer*) z. n., vr., *der*, of *van de luur*; meerv. *luren* (*luijers*, *luijeren*). Kindergoed, windeldoek: *linnen luur. Wollen uur. Het wichtje in luren winden. Als 't kind geswachtelt in de luren.* F. v. DORP. *Van 's aardrijks lui'ren af.* M. L. TYDW. *Iemand in de luren leggen*, hem als een kind behandelen, bedotten, ook dronken maken. *Hij ligt nog in de luren*, nog te bed. Zamenst.: *luurgoed*, *luurkorf*, *luurmand*, enz. Zie *lording.*

LUUW, bijv. n. en bijw. *luwer*, *luuwst.* Min winderig, waar men tegen den wind gedekt is: *de schaapherder leidde de kudde aan de luwe zijde van het bosch. Den warmen zomer aan een luwen haert te halen.* POOT. *Vliedt fluks nae 't luwe bosch.* HOOFT. Van hier *luuwte*, eene luwe plaats: *in de luuwte der hooge bosschen.* POOT. Fig., bedekking: *wij missen de luwt' van uwe zijde.* HOOFT. Voords *luwen*, onz. w., luuw worden, minder winderig zijn: *het begint te luwen.* Oneig.: *dat luuwt wat*, de zwarigheid vermindert. Zie *lij.*